Goti Hanjuwä Iqueqä Kukŋui

he New Testament in the Menya language of Papua New Guine

Goti Hanjuwä Iqueqä Kukŋui

The New Testament in the Menya language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-07-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 5 May 2021
b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac

Contents

Matiu 1
Makä 77
Lukä 121
Jonä 197
Wäuŋuiŋqä 253
Romä 325
1 Korinä 361
2 Korinä 395
Galesiya 417
Epäsäsi 430
Pilipai 443
Kolosi 452
1 Tesälonaika 460
2 Tesälonaika 467
1 Timoti 472
2 Timoti 482
Talusi 490
Pilimänä 495
Hipru 498
Jemisi 523
1 Pitä 532
2 Pitä 541
1 Jonä 547
2 Jonä 556
3 Jonä 558
Jutä 560
Itkimäkqä 563

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi,
Matiu
iqu äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Bukä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä 4 iqua, ii tiwiqä nätmatqä, hea Jisasi Iqu, qua täu pmetaŋga ätimäumiŋqeŋqä. Bukä Matiu iqu äqäkqä tqueqä tiwiqä kiŋganäŋi, ii nätmatqä Mäliyai, Jisasi Ique ämikqä ga ätimäukqeuta, Jisasi Ique qu pizqä äpäkukuwä iutaŋi, aŋgi ävaukqä iuŋqeyi. Ga Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, qäukuä haqä yätuŋqä äväma ekqeŋqä.

Nätmatqä naqänäŋä hŋqu Matiu iqu ämänätquakqe, ii tiinji. Goti Iqu hiŋuiqänä kukŋuä guä ämäsäueqaŋgi, qu bukä yäuä iu äqäkuwä äqänäŋqe, Jisasi Iqu qayunänä timäutŋqä diŋqä imäkkqe. Goti Iqu kukŋuä guä ämäsäuetä, “Ämaqä Israitqä iquau aŋgu itmetŋqä Hŋque dowatmniqeqä” ätkqe. Bukä tqu tii ämänätqueqi. Jisasi Iqu, ii Qäqueyqä. Bukä Matiu tqueŋi, tiiŋiŋqä-pqe ämänätqueqi. Jisasi Iqu nätmatqä kuapänä imäkmiŋqe, kukŋuä Goti Iqueqä hiŋuä-tqä iqua, hiŋuiqänä ätäpu äqäkuwiŋqe, ii qäyunä naqä-qakuänä ätimäumiŋqeŋqä. Hiqŋqä täu hiŋuä qunä. Saptä 1:22-23; 2:4-6; 2:14-15; 2:23; 4:13-16; 8:16-17; 12:15-21; 13:34-35; 21:2-5; 21:16; 26:24; 26:31; 26:54; 27:6-10.

Nätmatqä naqänäŋä, bukä Matiu ique ätäŋqä huizi, ii Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iuŋqä äyä äqänä. Jisasi Iqu wäuŋuä imäkkqeutaŋi, Goti Iqu, qokä-apäkä eeqäpnäŋä iquauqä ämiqä naqä-qakuä äpmetä, ga qu Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä iqäpŋqä äwinyä.

Bukä Matiu tqueŋi, Jisasi Iqueqä kukŋuä quäuqänäŋä 5-qua ätmiŋqeŋqä äqänä. Kiŋganäŋi, saptä 5 iuta 7 iuŋqe, ii kukŋuä tiiŋiŋqä ätäŋqeyi. Jisasi Iqu, qoqoŋä hŋqueqä haqä yatu ätqäuä, kukŋuä, Goti Iqueqä qokä-apäkä naqä-qakuänäŋä iquauqä suqä imäkqäpŋqeŋqä, awä ätmiŋqe. Kukŋuä huiziqu, saptä 10 iuŋi, Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, qokä-apäkä huiziu awä ätuäkipiyäŋga imäkqäpnuwäŋqeŋqä, kukŋuä äwikqe.

Kukŋuä quäuqä huiziqu, saptä 13 iuŋi, Jisasi Iqu kukŋuä awi, kukŋuä ktqä Goti Iqunä miqe äänä hitaŋgqeŋqä ätumiŋqe. Kukŋuä quäuqä huiziqu, saptä 18 iuŋi, Jisas Iqu, kukŋuä awi, Ique naqä-qakuänä äwivändäpiyä iqua, suqä imäkqäpnuwäŋqä iiŋqä ätkqe. Kukŋuä quäuqä yäpakä iqu, saptä 24 iutä, 25 iutäŋi, Jisasi Iqu nätmatqä hea yäpakäŋga timäuniqeŋqä ätkqe.

Qänakŋi ämaqe, Jisasi Iqueŋqä, himä-wiuŋqä ipu, Iqueŋi haŋä-iqä kuapänäŋi äwiminuwi. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Matiu iqu äqäkqe, tiwiqä yäpaki, Jisasi iqu apäkonätä, aŋgi vaukqeŋqä äqäkqe.

Bukä tqu kiqä-kiuäŋi, ämaqä äsqu äqäkqeŋqä kukŋuä hui hmanji. Ii etaŋgqeŋqä, bukä tqueqä yoqe, qu ti änyuätkuwi. “Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä Matiu iqu äqäkqeqä.” Qu kŋuä iqe, ämaqä mbqä motauqä, iqueqä tiwiqä saptä 9:9-13 iu äqänäŋqä iqu, äqäkqeqä.

*Jisasi Iqueqä kaqä-kawäkauŋqä**

1 Kukŋuä tä, Jisasi Kraisi Iqueqä kaqä-kawäkauŋqe. Iqu häŋeqä
Dewiti iquesaŋi, itaŋga Dewiti iqu häŋeqä Aprähamä iquesaŋi.
2 Aprähamä iqu, Aisakä iqueqä kanique. Itaŋga Aisakä iqu, Jekopä
iqueqä kanique. Jekopä iqu, Jutä iqueqätä, käŋguäkauqätä kanique.
3 Jutä iqu, Peresi iqueqätä, Sela iqueqätä kanique. Iŋgueqiyqä känai,
Tema iiyi. Peresi iqu, Eslonä iqueqä kanique. Eslonä iqu, Lamä
iqueqä kanique. 4 Lamä iqu, Aminätapä iqueqä kanique. Aminätapä
iqu, Nasonä iqueqä kanique. Nasonä iqu, Salämonä iqueqä kanique.
5 Salämonä iqu, Boasi iqueqä kanique. Kiqä känai, Leopä iiyi. Boasi
iqu, Opeti iqueqä kanique. Kiqä känai, Rutqi iiyi. Opeti iqu, Jesi iqueqä
kanique. 6 Jesi iqu, ämaqä naqä Dewiti iqueqä kanique.
Dewiti iqu, Solomonä iqueqä kanique. Kiqä känai, hiŋuiqänäŋi
Yuraya iqueqä apäkä emiŋqe. 7 Solomonä iqu, Leopamä iqueqä
kanique. Leopamä iqu, Apiya iqueqä kanique. Apiya iqu, Asa iqueqä
kanique. 8 Asa iqu, Jeosapatä iqueqä kanique. Jeosapatä iqu, Jeolamä
iqueqä kanique. Jeolamä iqu, Yusiya iqueqä kanique. 9 Yusiya iqu,
Jotamä iqueqä kanique. Jotamä iqu, Ahasi iqueqä kanique. Ahasi
iqu, Hesekiya iqueqä kanique. 10 Hesekiya iqu, Mänasa iqueqä
kanique. Mänasa iqu, Amonä iqueqä kanique. Amonä iqu, Josiya
iqueqä kaniquvi. 11 Josiya iqu, Joakinä iqueqätä, käta-käŋguäkauqätä
kanique. Iŋganji, mäkä-huŋqä hŋqua Israitqä iquauŋi, Bapilonä iuŋqä
ätuma äwäpu, iquauqä yäpä imä äpmuatekuwi.
12 I äpmapiyitaŋi, Joakinä iqu, Selatiyoli iqueqä kaniqu ekqe.
Selatiyoli iqu, Serupapelä iqueqä kaniqu ekqe. 13 Serupapelä iqu,
Apiyutä iqueqä kaniqu ekqe. Apiyutä iqu, Eliyakimä iqueqä kaniqu
ekqe. Eliyakimä iqu, Asolä iqueqä kaniqu ekqe. 14 Asolä iqu, Satokä
iqueqä kaniqu ekqe. Satokä iqu, Akimä iqueqä kaniqu ekqe. Akimä
iqu, Eliyutä iqueqä kaniqu ekqe. 15 Eliyutä iqu, Eliyasa iqueqä kaniqu
ekqe. Eliyasa iqu, Matanä iqueqä kaniqu ekqe. Matanä iqu, Jekopä
iqueqä kaniqu ekqe. 16 Jekopä iqu, Josepä iqueqä kaniqu ekqe. Josepä
iqu, Mäliyaqä qokique. Mäliyai, Jisasi Iqueqä känaiyi. Iquenyqe, qu
tii ätätqäŋuwi. “Ämaqä Tqu, Iqu Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä
Iqu atäuŋuä ikqä Iquvi.”
17 Iiŋä etaŋgi Jisasi Iqu Aprähamä iquesaŋä hueqä-himqä Ique.
Iŋi Aprähamä iquesa, ämaqä 14 iquau eqiyämaŋguwitaŋi, De-
witi iqu ekqe. Itaŋga Dewiti iquesa, ämaqä 14 iquau inä
eqiyämaŋguwitaŋi, mäkä-huŋqä iqua Israitqä iquauŋi Bapilonä iuŋqä
ätuma äukuwi. Itaŋga Bapilonä iuŋqä äukuwitaŋi, ämaqä 14 iquau
inä eqiyämaŋguwitaŋi, Jisasi Kraisi Ique ämikqe.

Mäliya, Jisasi Ique ämikqeŋqä†

18 Jisasi Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä
Iqueŋi, Iqueqä känai ämikqeŋqä kukŋui, tiiŋi. Iqueqä känai Mäliya,
qu Josepä iquenyqä tuwakŋä ae äunyqaŋguwäŋga, iqu mämeqä änä
etaŋganji, Dŋä Äŋguä Iqu iiyqä äwqä imda imäkqaŋgi, ii äwqä-
täŋä eminqe. 19 Iiyqä qokä Josepä iqu, ii äwqä-täŋi etaŋgi näqŋqä
ämeqe, ämaqä jänäŋu eä, qokä-apäkä iquauqä hiŋuä iqiŋi, ii womba
iŋqä meqäŋqe mäwiŋganji, hiŋuinä qunäwatmätä ikqe. 20 Iqu

* **1:** Lukä 3:23-38 † **1:17** Lukä 2:1-7

iiŋä imäkätŋqä kŋuä yqänä indqänätqätaŋga, wätqä iuŋi Goti Naqä
Iqueqä eŋätqä hŋqu äwimeqe, tii ätukqe. “Josepä Dewiti iqueqä
kawiquki, Mäliya matŋqä diŋqe, si kŋuä kuapänä mindqäŋqä panä.
Ymeqä äwqä imä ämnäŋqä Iqu, Dŋä Äŋguä Iqu änyueqeqä. 21 Itaŋga
ii Ymeqä Qokä Hŋqu nyuäŋqiyä. Iqu Iqueqä qokä-apäkä iuqä suqä
quvqetaŋi, häŋä imäkäqumuatäniqeqä. Iŋi si Iqueqä yoqe, ‘Jisasi‡
Iqukiyä’ nyuättŋqeqä” ätukqe.
22 Nätmatqä eeqänäŋä tä ätimäukqe, Goti Naqä Iqueqä kukŋui,
qäyunä imäkätŋqä ätimäukqe. Naqä Iqu hiŋuä-tqä hŋque kukŋui
tiiŋä äwikqe.
23 *“He qätä wipiyä. Apäkä, qokätä hiqaqä mäwiqä hui, äwqä-täŋä
eätä, ymeqä qokä hŋque nyuäniqeqä. Qu iqueqä yoqe, ‘Imanueli
iqueqä’ nyuätpnuwäŋqeqä. Yoqä tqueqä quati, tiinji. Goti Hanjuwä
Iqu, nesä anä äpmenä.”*§
24 Itaŋga Josepä iqu, hiqaqä äwämiŋqe ivatuwänäqe, Naqä Iqueqä
ynaunjqä iqu ätukqä-pa imäkätä, iqueqä apäki qe ämakqe. 25 Iqu
apäki ae ämakqä-qe, ii Ymeqä Qokä Ique ae nyquaŋgqäŋgaŋqä, iisä
hiqaqä anä mäwiqä imiŋqe. Ga iqu Iqueqä yoqe, “Jisasi Iqukiyqä”
änyuätkqe.

2

Näqŋqä-täŋä iqua, Jisasi Ique äwimakuwiŋqä

1 Ämaqä naqä Heroti iqu qua Jutiya iu mitqätaŋga, Mäliya Jisasi
Ique aŋä-himqä Betlemä iu ämikqe. Qänakndaŋi ämaqä mäptqä
timäuqä mäŋgisaŋä näqŋqä-täŋä iqua, Jerusälemä iuŋqä äyappiyi,
yatŋqä hiŋginäwa ikäkuwi. 2 “Ymeqä, ämaqä Jutiya pmeqä iquau
mitŋqä, täŋga änyquä Iqu, äŋgi winä? Ne Iqueqä qätäqueqä ique,
mäptqä timäuqä mäŋgisa äqunätanä, Iquenyqä qoŋä woktatuŋquä
äyapqunä.”
3 Ämaqä naqä Heroti iqu qätä iiŋä äwiyäqe, iqu kŋuä kuapänä
indqänätä, änämiqä imiŋqe. Jerusälemä pmeqä iqua asä iiŋä
imiŋuwi. 4 Iiŋä hitaŋgi, Heroti iqu hiqäva-imäkqä naqä iquautä,
kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquautä, eeqänä tääqä ätuätumetä, yatŋqä
tiiŋä äwikqe. “Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqeu mitŋqä Ique
atäuŋuä ikqä Iqu, aŋä äsqisa timäutŋqäwä?” ätukqe.
5 Iqu yatŋqä i vqaŋga, qu kimaŋi tii qe ätukuwi. “Iqu aŋä-himqä
Betlemä, qua Jutiya iuta timäutŋqeqä. Hiŋuä-tqä hŋqu, Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋui ätätä, bukä iu tiiŋä äqäkqeqä.
6 *‘Qua Jutiya iuŋi, aŋä-himqä Betlemä iquki, huizi iquauqä yäpakä
iquki manä. Ämaqä sitaŋä hŋqu, huiziquau miqä timäuniqeqä. Iqu
Ŋqä ämaqä Israitqä iquau miqäŋqä pmeniqeqä,’ ätätä äqäkqeqä”*
ätukuwi.*
7 Heroti iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, ämaqä mäptqä timäuqä
mäŋgisaŋä näqŋqä iquau tääqä maqŋqä ätuätumeqe, yatŋqä vqaŋga,
qu, “Qätäqueqä iqu hea iŋga ätimäuqeqä” ätukuwi. 8 Itaŋi iqu
näqŋqä ämeqe, iquau ätäwqatkqe. “He Betlemäŋqä äwipu, Ymeqä
Iquenyqä qävqä äŋguänä ipiyä. Itaŋga he hiŋuä ae äqumbiyi,

‡ **1:21** Yoqä Jisasi, kiqä quati tiinji. Qokä-apäki häŋä imäkäqumuatqä. § **1:23** Asayä 7:14
* **2:6** Maika 5:2

nyi ndpŋqä aŋgumä quveppiyä. Nyi-pqe äpätmä, Ique qoŋä
woktäumqänänyä.”
9 Qu ique qätä äwipiyi, qe äukuwi. Wätqätaŋguwäŋgaŋi,
qätäqueqä mäptqä timäuqä iŋgi äquŋguwä iqu, iquauŋi hiŋuiqä
äwimamiŋqe. Itaŋga iqu äwätä, aŋä Ymeqä Iqu witaŋgqä iu,
haqä yätqä äpmakqe. 10 Iŋgaŋi iqua iiŋä äqumbiyi, yeeqä kiiŋä
qe äwiŋgqe. 11 Itaŋga iqua aŋä yäpä iŋgisa äpaquväpu, Ymeqä
Iquesä, Iqueqä känai Mäliyatäŋi äqumbiyi, iqua Iqueqä yoqä haqeqä
ämamäupu, qoŋä äwoktäupu, hipeŋui qua bu ekuwi. Itaŋi iqua
golqetä, eqä wetqä jinaŋä äŋguänäŋä weqetä, zä-wänuŋuä eqetä,
quwqä qa iuta ätaupu, Ique qe äwikuwi.
12 Iŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu wätqä ävätä, “Heroti iquenyqä aŋgumä
mäwqä pambiyä” tquaŋga, iqua quwqä aŋämqä hänaqä hui-mända
qe äukuwi.

Isipäŋqä zä äwäkuwiŋqä

13 Iqua ae uwqaŋguwäŋgaŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu, Josepä ique
wätqeu äwimetä ätukqe. “Heroti iqu, Ymeqä Tquenyqä qävqä itä,
päsätŋqä iqiyä. Iŋi si ävautnä, Ymeqä Iquesä, känäutä itmetnä, itaŋga
Isipä iuŋqä zä ätuma äwätnä, pmatŋqeqä” ätukqe. “Nyi si aŋgumä
ktqaŋgmdqäŋgaŋqäuä.” 14 Itaŋi heatqäŋga, Josepä iqu ivatuwänäqe,
Ymeqä Iquesä, känäutä Isipäŋqä qe ämitimäukqe. 15 Iqu iu yqänä
pmetaŋga, Heroti iqu qe äpäkoŋgqe. Nätmatqä tä ätimäukqe, Naqä
Iqu Iqueqä hiŋuä-tqä hŋque ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe. “*Ŋqä
ymeqä ique, Isipä buta ätuma äpkqeqä*” ätkqe.†

Ymeqä qokä iquau äpäkkuwiŋqä

16 Heroti iqu, ämaqä mäptqä timäuqä mäŋgisaŋä iqua, ique awä
mätquä, hänaqä hui-mända ämäwqätäukuwiŋqä näqŋqä ämeqe,
iqueqä äwqe tnäŋä wiŋgaŋga, ämaqä hui Betlemäŋqä ändowatätä
ätukqe. “Betlemä iutä, aŋä-himqä qäqiqi ämätnäŋqä iutäŋi, he ymeqä
qokä quväukuä hŋquaqu mämäwqätäuqä iquauŋi, pizqä päkpiyä.”
Iqu näqŋqe, ämaqä mäptqä timäuqä mäŋgisaŋä iquauta ämeqe,
ymeqä quväukuä iiŋi mämäwqätäuqä iquauŋqä ätukqe. 17 Qu ymeqä
i äpäkkuwi, Goti Hanjuwä Iqu imäkätä, hiŋuä-tqä Järämai ique
ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe.

18 “*Aŋä-himqä Lama iuŋi, Lesoqä kaqäua ymeqä iquauŋqe, kŋuä
äqiyäpu pmapqä iqaŋguwäŋga, qu qätä äwikuwi. Ymeqe mäpmeqä
itaŋguwiŋqä, qokä-apäkä huizi iqua iuauqä äwqe jänä iwimäkpŋqä
diŋqe, mäwiŋqä imiŋqe.*”‡

Isipäta, Nasäretqäŋqä aŋgi äukuwiŋqä

19 Heroti iqu ae äyä päkoŋgaŋga, Isipä iuŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä
hŋqu, Josepä ique äwimetä tiiŋä ätukqe. 20 “Ämaqä, Ymeqä Ique
pizqä päsanä-tpu ikuwä iqua, ae äpäkoŋguwiqä. Iŋi si ävautnä,
Ymeqä Iquesä känäutäŋi itmetnä, qua Israitqäŋqä aŋgumä upŋqeqä.”
21 Kukŋuä ii qätä äwiyäqe, iqu ävautä, imbaqi itmetä, qua Israitqä
iuŋqä äukuwi. 22 Iu ätimäuqe, Akelausi iqu kanä Heroti iqueqä aŋä
ämetä, Jutiya iu mitqätaŋgqeŋqä qätä äwiyäqe, iqu zä wiŋgaŋgi
iuŋqä mäwqä ikqe. Iiŋä etaŋgi Goti Hanjuwä Iqu wätqeuta kŋuä

† **2:15** Hosiya 11:1 ‡ **2:18** Järämai 31:15

vqaŋgi, iqu qua Galilisäŋä iŋgisaŋqä äukqe. 23 Iu ätimäuqe, iqu aŋä-
himqä “Nasäretqävqä” ätmiŋuwä iu qe äpmakqe. Iqinyqä äukuwi,
hiŋuä-tqä iquauqä kukŋui qäyunä qe ätimäukqe. *“Qu iquenyqe,*
‘ämaqä Nasäretqätaŋä-queqä’ tupnuwiqä.”

3

*Jonä asŋä-qäyqä iqu, kukŋuä awä ätumiŋqeŋqä**

1 Itaŋi quväukuä hui ae äpäwqaŋga, Jonä asŋä-qäyqä iqu Jutiya
iu änyä qe ätimäutä, aŋä avqŋqä iu äpme, ämaqeu kukŋuä awä tii
ätumiŋqe. 2 “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, qäukuä haqä yätuta
qäqi täqi ae äquvepqeŋqe, hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe
vquatämäupiyä.” 3 Kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä-tqä Asayä iqueqä
maŋä iuta ätkqe, ii Jonä iquenyqe. Ii tiinji.

“Aŋä avqŋqä imdaŋi, ämaqä hŋqueqä maŋi tääqä tii ätqiyä. ‘Naqä
Iquenyqä hänaqe, näwinyä jänänä imäkepiyä.’ ”†

4 Jonä iqueqä qäki, kametqä aa äyäuä, itaŋga yaqueqä huiwi,
aquvä ämuäsämäumiŋqe. Itaŋi peŋuätä, wiyä-makŋuä aŋitä ätetä
äŋgmanmiŋqe. 5 Iŋgaŋi ämaqä Jerusälemä pmeqä, qua Jutiya iu
pmeqä, itaŋga eqä Jotänä iqueqä maŋä iu pmeqä iqua, qu eeqänä
iquenyqä äpmiŋuwi. 6 Qu i äpäpu, quwqä suqä quvqeŋqä awä
tquaŋguwäŋgaŋi, Jonä iqu eqä Jotänä iu asŋä äwqämiŋqe.

7 Iŋgaŋi Jonä iqu, Parisi hŋquatä, Satyusi hŋquatä, asŋä mapŋqä
kuapänä pqaŋgä äqunäqe, iqu tiiŋä ätukqe. “He qämakä
quvqä iquauqä ymeqä-quenjqä. ‘Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä
tnäŋä äpäŋqiyä. He zä upiyä-qe,’ tqu hitqaŋgikä? 8 Hiqä
kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä äktmbu
motquapiyä. Iiŋä imäkquwi, he zä hŋqu häukuä-täŋä eŋqä-
paŋuenjqä. 9 ‘Aprähamä iqu neqä awiqu hitaŋgqetaŋi, ne äŋguä
äpmeŋunä-qe,’ matŋqä pambiyä. Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqu
hikä tä, Aprähamä iqueqä kaqä-kawäka epŋqe, äŋguä imäkänä. 10 Zä-
häukuä äŋguä mäwiqaŋgutqä iquauŋi, tä täuvepŋqä diŋqe, japiŋi zä-
quatä iqi ae äwinä” ätukqe.

11 “Hiqä kŋui äkunmäknäpu, ‘suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä’
motquapŋqe, nyi asŋi eqetänä eqiyätqäŋä. Iiŋä etaŋgi Ämaqä
nyi ämaŋqutäuŋqä Iqu, qänaki änä äpäŋqiyä. Nyi Iqueqä yukä
ämuasmäŋqe mamqe, ämaqä äŋguä-qunä ma, quvqunji. Iqu asŋi,
Goti Hanjuwä Iqueqä Dnä Äŋguitä, tä itä heqiyäŋqiyä. 12 Iqu
pokä a äqätänä, kuä pa huätä ämatnämäutä, kuä naqe, aquvä
äqiyätä kiqä aŋiu pŋqä maeniŋqeqä. Itaŋga kuä pai, tä maisquä du
tnämäuniqeqä” ätukqe.

Jonä iqu, Jisasi Ique asŋä äwqäkqeŋqä‡

13 Iŋgaŋi Jisasi Iqu qua Galili iu ävämaŋi, Jonä iqu asŋä wuqiyätŋqä,
ique eqä Jotänä du äwimakqe. 14 Itaŋga Jonä iqu, “Qäyä eenä. Asŋi,
Si ŋqiyqänäŋä qäyunä-qe, nyi kqämqä äpŋi, änääŋqäwä?” ätukqe.

15 I tquaŋga Jisasi Iqu kimaŋi, “Qäyä eenä. Täŋgaŋi Nyi äktqä-pa, ii
imäkiyä. Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä eeqänäŋi qäyunä timäutŋqe,

---

* **3:** Makä 1:1-8; Lukä 3:1-18; Jonä 1:19-28 † **3:3** Asayä 40:3 ‡ **3:12** Makä 1:9-11; Lukä 3:21-22

ye suqä ii imäkeŋqeqä” ätukqe. Iŋganı Jonä iqu kukŋuä duŋi qänaknä ikqe.
16 Jisasi Iqu asŋä ae ämeqe, eqä bu äväma äyapqaŋga, maqänäŋi
qäukui qŋqaŋä eŋqä-pa qe äutäŋgqe. Itaŋi Iqu, Goti Iqueqä Dŋä
Äŋguä Iqu, yŋŋä-heeqä eŋqä-pa äquvepätä, Iqueä huiwä iu pmeqaŋgi
hiŋuä äquŋgqe. 17 Iŋganı qäukuä yätutaŋi, maŋä hŋqu tiiŋä
äqäŋgqe. “Ämaqä Tqu, Ŋqä Ymeqä Nyi kiiŋä änyinätŋqä Iqueqä. Ŋqä
äwqä imdaŋi, Iquenyqä aquvänä änyinätqänä” ätukqe.

4

*Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwikqeŋqä**

1 Iŋganı Jisasi Iqueŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, aŋä avqŋqä iuŋqä ätma
äukqe. Ii, Setänä iqu Ique yamwiqä vätŋqä diŋqä. 2 Iqiŋi Iqu hiunjitä,
heatqetä 40, buayä maŋqä äpmeqe, buayäŋqä dä äwikqe.
3 Iŋganı dŋä quvqä yamwiqä vqä iqu, Ique äwimeqe, “Si Goti Han-
juwä Iqueqä Ymequki etaŋgutqe, hikä tqua buayä kunmäkmbŋqä,
kukŋuä tuvä” ätukqe.
4 Jisasi Iqu kimaŋi, “Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tii äqänä.
*‘Qokä-apäki buayä dutanä pmeqä hmanjqä. Qu Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋuä eeqänäŋä iutanä pmeqeqä,’* ätä äqänänä” ätukqe.†
5 Iqu iiŋä tquaŋga, Setänä iqu Ique Jerusälemä Goti Hanjuwä
Iqueqä aŋä-himqä iuŋqä ätuma äwäqe, hiqäva-imäkqä aŋä atääqä
iu ätqäteqe, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etaŋgutqe, qua mäŋi
ikuapmävä” ätukqe. “Tiiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tii
äqänä.
6 *‘Goti Hanjuwä Iqu iqueqä eŋätqä iqua äŋguänä mikipŋqä
ätuäŋqiyä. Tqä yuki hikä iu hui matävqä isŋqä diŋqe, iqua hipae
hevqä mäkiqutäpŋqäuä.’* ”‡
7 Iwä Jisasi Iqu tii ätukqe. “Bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqe inä
äqänänä.
‘Si Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueŋi, yamwiqä mävqä panä.’”§
8 Itaŋi Setänä iqu aŋgumä, qoqoŋä haqä naqä ziimäŋä hŋquenyqä
ätuma äyäqe, aŋä-himqä eeqänäŋä qua täuŋitä, iquauqä nätmatqä
äŋguä eeqänäŋä itä ämotquakqe. 9 Ga iqu tiiŋä ätukqe. “Si qoŋä
änäuktäutnä, nyaqä yoqe haqeqä manmäuqaŋgtqe, nyi eeqänäŋä tä
Si ktapmqänä.”
10 Jisasi Iqu tii ätukqe. “Setänä iquki, huätä päuvä! Goti
Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii äqänä, *‘Si qoŋä äwoktäutnä, Goti
Hanjuwä tqä Naqä Iqueä yoqenä haqeqä ämamäutnä, wäuŋui Iqueqenä
iqaŋginyä.’*”*
11 Iŋganı Setänä iqu Ique ävämeqaŋga, eŋätqä iqua äpäpu, Ique
yätamäkqä äwikuwi.

Jisasi Iqu wäuŋui, Galili iuta ipäqäkqeŋqä†

12 “Qu Jonä ique, guä ae äkiqiyäuquwiqä” tqaŋgä äwiyäqe, Jisasi Iqu
qua Galili iuŋqä aŋgi äukqe. 13 Itaŋi Iqu aŋä-himqä Nasäretqä iuŋi

---

* **4:** Makä 1:12-13; Lukä 4:1-13 † **4:4** Kukŋuä-suqä 8:3 ‡ **4:6** Apqä Bukä 91:11-12 § **4:7** Kukŋuä-suqä 6:16 * **4:10** Kukŋuä-suqä 6:13 † **4:11** Makä 1:14-15; Lukä 4:14-15

ävämaŋi, aŋä-himqä Kapänamä buŋqä äwitä äpmakqe. Kapänamäŋi,
eqä-huäŋä Galili-täŋä qäqiqi eä, Seplonä, Näptali gueqiyqä hueqä-
himqä iquauqä qua iuvi. 14 Iqu e imäkätä, kukŋuä hŋqu Goti Hanjuwä
Iqu hiŋuä-tqä Asayä iqueqä maŋä iu ätimekqeuŋi, qäyunä timäutŋqä
ikqe.
15 *“Seplonä, Näptali gueqiyqä quae, hänaqä eqä-huäŋä duŋqä
änyäwäŋqä qäqiqi eä, eqä Jotänä-täŋä iŋgi-mända, qua Galili-
täŋä iŋgisayi. Itaŋga ämaqä Israitqä iquanä ma, huiziqua iqi anä
äpmeŋäuä. 16 Ämaqä pisqukuä imä äpmeŋuwä iqua, qu we-huŋqä
naqä ique hiŋuä ae äqunäŋäuä. Ga ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua
eŋqä-paŋä äpmeŋuwä iquauŋi, we ae äwiomäkqiyä*” ätkqeqä.‡
17 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, qokä-apäkä iu kukŋuä awä ätipäqiyätä, ti-
iŋä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, qäukuä haqä
yätuta qäqi täqi äwiŋqä-qae, hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe
vquatämäupiyä.”

Jisasi Iqu, hämapäkä piqä iquau tääqä ätuätumakqeŋqä§

18 Iqu eqä-huäŋä maŋä Galili iu qaŋä äwätäqäŋgaŋi, Saimonä,
Endru gueqi hämapäkä-piqä qa ätnämäutqätaŋginyä äquŋgqe. Sai-
monä iqueqä yoqä huizi, Pitä ique. Iŋgueqi hämapäkä äpisinyä,
mbqä ämamiŋiyi. 19 Iqu iquaqui hiŋuä äqunäqe, “Nyi qänaki
nyivänjinyqä. Ämaqä-piqeŋqe ämäqesquamqänänyä” ätukqe. 20 I
tquaŋgaŋi, iŋgueqi hämapäkä qae, maqänä iqi emäŋi, Ique qänaki
äwivändkiyi.
21 Iqisaŋi haqä nänä hmbu tii äwäqe, ämaqä hŋgueqi, Jemisi
iquesä, Jonä iquesä hiŋuä äquŋgqe. Iquaqu Sepri iqueqä hikŋä-quaqu
eänyä, imätqua yimba iu äpmapu, hämapäkä-piqä qae dakmäuqaŋgi
anä imäkqämanmiŋuwi. Jisasi Iqu iŋgueqi hiŋuä äqunäqe, tääqä
ätuätumakqe. 22 I tuätumeqaŋgaŋi, iŋgueqi yimbaetä, kaniquesä
maqänä ävämaŋi, Ique qänaki äwivändkiyi.

Ämaqä täŋä-yaqä hŋquau, äŋguä iwimäkkqeŋqä

23 Iŋgaŋi Jisasi Iqu qua Galili iuŋi qaŋä ikitä, quwqä aŋä aquväqŋqä
iuŋi näqŋqä ävätä, kukŋuä äŋguänäŋä Goti Iqunä qäukuä haqä
yätuta miqeŋqä awä ätuätä, täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä eeqänä äŋguä
imäkätä ikäminqe. 24 Iquenyqä kukŋui, qua Siliya iuŋi eeqänä
im-imä qe äukqe. Ga ämaqe Jisasi Iqueŋqä, täŋä-yaqä huitaŋä-
huitaŋä-täŋitä, dŋä quvqä-täŋitä, yaqä ppqä-täŋitä, yaqä ŋŋuä-
täŋitä, eeqänä äma pqaŋguwäŋgaŋi, Iqu eeqänä äŋguä imäkkqe.
25 Itaŋga ämaqä kuapänä qua Galilisaŋä iquatä, qua Dekapolisisaŋä
iquatä, Jerusälemätaŋä iquatä, qua Jutiyataŋä iquatä, eqä Jotänä
yätäqäŋgisa pmeqä iquatäŋi, qu eeqä Ique qänaki äwivändkuwi.

Jisasi Iqu qoqoŋä yätu äpme, kukŋuä awä ätukqeŋqä (5:1-7:27)

5

*Ämaqä äwqä yeeqä-wiŋqä iquauŋqä**

‡ **4:16** Asayä 9:1-2 § **4:17** Makä 1:16-20 * **5:** Lukä 6:20-23

1 Jisasi Iqu ämaqä kuapänä pqaŋgä äqunäqe, qoqoŋä yätuŋqä ekqe.
Iqu iqi quamä pmeqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua,
Iqueŋqä äpkuwi. 2 Iŋgaŋi Iqu iquau tiiŋä ämotquakqe.
3 “Ämaqe, ‘Nyi ämaqä äwa iqunä eämä, Goti Iqueqä hiŋuä iqi
qäyunäŋunä hmanjqä’ kŋuä indqänätqäŋuwä iqua, Goti Qäukuä
Yätutaŋä Iqu ämaqä iiŋä iquau ämitqätaŋgqeŋqe, äwqä yeeqä
ipŋqeqä. 4 Ämaqä, suqä quvqeŋqä kŋuä äqiyätqäŋuwä iqua, Goti
Hanjuwä Iqu äwqä haŋuä iwimäkätŋqä iiŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä.
5 Ämaqä, iquauqä yoqe mändi äkittqänätqäŋuwä iqua, qua tä quwqä
heniqä iiŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä. 6 Ämaqä, suqä jänäŋiŋqä äwa ipu,
ique mapŋqä kiiŋä äwinyätŋqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu jänä imäkpŋqä
qäyunä väniqä iiŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä. 7 Ämaqä, huizi iquauŋqä
qeqä äwimänätä yätamäkqä ävätqäŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu
quŋqe asä inä wimäniqä iiŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä. 8 Ämaqä,
qeqä-quuvqä ikikinyäŋä änyäŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Ique hiŋuä
qumbnuwäŋqe, qu äwqä yeeqä ipŋqeqä. 9 Ämaqä, äkasuwä-mäkä
mändi kittqäpŋqä imäkätqäŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu iquauŋqe,
‘Ŋqä ymeqä-quaiqä’ tuäniqä iiŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä. 10 Ämaqä,
suqä jänäŋä iu qänaki itqätaŋguwiuta, huizi iquauqä hipa iuta
haŋä-iqä ämetqäŋuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqu ämaqä iiŋä
iquau ämitqätaŋgqeŋqe, äwqä yeeqä ipŋqeqä. 11 He Nyaqä yoqä
ämetqätaŋguwiŋqä, ämaqe kukŋuä quvqä etäpu, quvqä etquepu,
henyqä quaŋgä tqaŋguwäŋgaŋi, he äwqä yeeqä ipŋqeqä. 12 Hiŋuä-
tqä he mäpmeqäŋga äpmamiŋuwä iquauŋi, ämaqe suqä quvqä
asä iiŋi itquamiŋuwiqä. Itaŋga he Nyaqä yoqä ämetqäŋuwitaŋi,
nätmatqä äŋguänäŋi qäukuä haqä yätu henyqä näwi äwinä. Iiŋiŋqe,
he äwqä yeeqä kiiŋä ipŋqeqä.”

“He hakitä, we-huŋqetä, eŋqä-paŋuenjqä”

13 “Qua täu qui maqänä mimäkŋqä, äpakänä witätŋqe, he
hakä eŋqä-paŋuenjqä. Haki ätquäŋqä qäpu heqaŋgutqe, hakä
ätquänätŋqe, aŋgumä äänä timäuniqiyä? Oeyqä. Aŋgi wäuŋuä miqä
iqaŋguti, ämaqe bi ätnämäupu, qonjqä ipŋqäuä.† 14 Qua täuŋi, he
we-huŋqä eŋqä-paŋuenjqä. Aŋä-himqä hŋqu qoqoŋä iu ämätnäŋqe,
zä mamätŋqä itäŋqiyä. 15 Asä iiŋi, ämaqä aŋä iu pmetaŋguwä
iquau we wunätŋqe, ämaqe hiqi-tä ämäsäupu häkä imä matqäteqä
ipu, kiqä ätqäuqä iqinyä tqätepŋqäuä.‡ 16 Iiŋä etaŋgi heqä we-
huŋqe, ämaqeu we wunätätŋqänänjqä. Iŋi iqua, he suqä äŋguänäŋä
imäkätqätaŋgä eqämbiyi, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä yoqe
haqeqä mamäupŋqäuä.”

Kukŋuä-suqä, Goti Iqu Mosisi ique äwikqeŋqä

17 “He Nyinyqe, ‘Iqu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqä itä, kukŋuä
hiŋuä-tqä iqua äqäkuwä itä, huätä mamäutŋqä äpqeqä’ kŋuä
mindqäŋqä pambiyä. Oeyä! Nyi huätä mamäumqä äpqä ma, qäyunä
naqä-qakuä timäutŋqä äpqeqä. 18 Nyi he naqä-qakuänä etqänä.
Qäukuitä, quaetä, aaŋqä hiqaŋganqe, kukŋuä-suqä iutaŋä wäŋqä
hmbu aaŋqe, maeqä yäniqeqä. Oeyqä. Nätmatqä Goti Hanjuwä

† **5:13** Makä 9:50; Lukä 14:34-35 ‡ **5:15** Matiu 6:22-23; Lukä 11:33-36

Iqu äwinyäŋqä eeqänäŋi ae ätimäuqaŋgaŋqe, hiqŋqä wäŋqä suqä iu äqäkuwi, eeqänäŋi äwitäniqeqä. 19 Iŋäqe ämaqä hŋqu, suqä Mosisi iqu äqäkqä iutaŋä wäŋqä hmbi mändi äkittqiyätä, ämaqä hŋquau mända-pqä inä eyäqiyämetqe, suqä ipu huiziquauqä yäpä imä qäyä witaŋgqä-qe, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iuŋi, ämaqä tqueqä yoqe wäŋqäpu, huiziquauqä yäpä imä winiqeqä. Itaŋgi ämaqä hŋqu suqä iuŋi qänaknä itä, ämaqä iuŋi ämotquamitätqe, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iuŋi, iqu yoqä naqä meniqeqä. 20 Nyi he etqänä. He Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuŋi, jänänäŋä imäkäpiyäŋgaŋi, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqätä, Parisi iquauqätä, suqä jänäŋä imäkqä iuŋi mämäwqätäuqä ipu qänaki iquwi, he Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iuŋqe änä mäyqänäŋiqä.”

Äwqä tnäŋiŋqätä, ämaqä päsqeŋqätä

21 “Kukŋuä hiqä taqä-tawäkiqua qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiiŋä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Ämaqä pizqä mapäsqä ipŋqeqä.’*§ Itaŋga *‘Ämaqä hŋqu ämaqä hŋque pizqä äpäsätqe, iqueŋi kukŋuä wimeniqeqä.’** 22 Itaŋgi Nyi he tiiŋä etqänä. Ämaqä hŋqu ämaqä hŋququque äkasuwä ätuätqe, iqueŋi kukŋuä wimeniqeqä. Itaŋi, ämaqä hŋqu hŋquququeŋi, ‘Hiŋgiŋqukiyqä’ ätuätqä iqu, kukŋuä iwäsäuqä naqä iquau wimeniqeqä. Itaŋi ämaqä huizi ique-mända, ‘Si ämaqä kŋuä maeqä hŋgisanä iqä iqukiyqä’ ätuätqä iqu, tä quvqä iqu äsäŋqä iuŋqä wäniqeqä. 23-24 Iiŋiŋqe, si hiqäva äma äpätnä, hiqäva-imäkqä ttawä iu ätqäutŋäŋgaŋi, tqä sämaquenyqe, ‘Iqu nyitä kukŋuä-tänueqä’ kŋuä indqäŋgŋi, tqä hiqäva iqi pŋqä eätnä, iquenyqä äwätnä, äwqä naqä-hŋqunä ganä nyiyŋqeqä. E ae imäknyiyi, si äwätnä, tqä hiqävae Goti Hanjuwä Ique iŋganä wisŋqeqä. 25 Ämaqä hŋqu si kukŋuä miktätŋqä iqaŋgutqe, itaŋi iqutä sitä kukŋuä tqä aŋiuŋqä hänaqä iu qaŋä anä äwäsiyäŋgaŋi, si maqänäŋi ique äwqä haŋuä iwimäkätnä, iqutä jänä imäkiyŋqeqä. Si e mimäkqä iqaŋgtqe, iqu ämaqä jänä imäkqä iqueqä hipa iu kivqaŋguti, jänä imäkqä iqu guä kiqiyäueqä aŋä iu miqä iqueqä hipa iu kivqaŋguti, itaŋga iqu guä kiqiyäueqä aŋä iu mäqumuatekiyäniqeqä. 26 Nyi siŋi naqä-qakuänä äktqänä. Mbqä qu si atäuŋuä äkipqä iuŋi qäyunä vätŋäŋgaŋqe, si guä kiqiyäueqä aŋiu mävämeqä yqänä pmettŋiqä.”†

Huiwä yaŋä ikiqä suqeŋqä

27 “Qu tiiŋä ätätqäŋuwiŋqe, he qätä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä ipŋqeqä!’*‡ 28 Itaŋgi Nyi he tiiŋä etqänä. Ämaqä hŋqu apäkä hui hiŋuä äqunä, ‘Iisä hiqaqä anä womqe’ kŋuä ävqäqe, iqu iqueqä äwqä iutaŋi, suqä quvqe ae imäkqeqä. 29 Tqä hiŋuä ämuaŋgisaŋi suqä quvqeuŋqä äkiyqiyämeqaŋgutqe, huätä ätquätnä bi tnämävä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, tqä huiwitaŋä hmbu yuuwä ätänäŋqä-qe, suqä quvqä iiŋä mimäkqä iŋä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu äsäŋqä iu matnämäuqä ipŋqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänäŋqe, ii haŋä-iqä wäŋqäpiyqä. Tä duŋqä uwqe, haŋä-iqä naqänäŋiqä. 30 Itaŋga tqä hipa ämuaŋgisaŋi suqä quvqeŋqä äkiyqiyämeqaŋgutqe, huätä

§ **5:21** Aŋgumä Itmakqä 20:13, Kukŋuä-suqä 5:17 * **5:21** Aŋgumä Itmakqä 21:12 † **5:26** Lukä 12:58-59 ‡ **5:27** Aŋgumä Itmakqä 20:14, Kukŋuä-suqä 5:18

ätävätnä bi tnämävä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, tqä huiwitaŋä hmbu yuuwä ätänäŋqä-qe, suqä quvqä iiŋä mimäkqä iŋä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu äsäŋqä iu matnämäuqä ipŋqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänäŋqe, ii haŋä-iqä wäŋqäpiyqä. Tä duŋqä uwqe, haŋä-iqä naqänäŋiqä.”

Qokiqutä, apäkisä, anä näweqä pmesiyŋqeŋqä§

31 “Qu tiiŋä ätätqäŋuwiqä. *‘Ämaqä hŋqu iqueqä apäki huätä ändowatätäqäŋgaŋi, iqu iiŋä imäkätqeŋqä ämotquetŋqe, iiŋi, tuwaŋuä hui äqiyätä vätŋqeqä.’** 32 Itaŋgi Nyi he etqänä. Ämaqä hŋqueqä apäki, huizitä huiwä yaŋä mävqä itqä qäyä etaŋgi, iqu ii huätä ändowatätqe, ämaqä iqu iqueqä apäki kukŋuä-suqä ävausätŋqä iuŋqä iwimäkqiyä. Kukŋuä tqueqä quati, tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu apäkä iiŋi ämeqe, iqutä iisä, suqä qokä hŋqutä apäkä huisä hiqaqä anä mäwiqä iuŋi ävausqinyqä.”

Kukŋuä yäŋänäqŋqä wimäkqä suqeŋqä

33 “Kukŋuä hiqä taqä-tawäkiqua hiŋuiqänä qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiiŋä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Si nätmatqä hŋqu imäktŋqä diŋqä kukŋuä yäŋänäqŋqä ätätŋäŋgaŋi, quaŋgi matqä panä. Si ätätŋäpa Naqä Iqueqä hiŋuä iqiŋi ii imäktŋqeqä.’*† 34 I etaŋgi Nyi he etqänä. Hiqä kukŋuä hŋqu yäŋänäqŋqä imäkpŋqä etaŋgutqe, he nätmatqä hŋqueqä yoqe matqä pambiyä. Oeyqä. Iiŋä imäkpŋqä etaŋgutqe, qäukuiŋqä matqä pambiyä. Ii tiiŋi. Qäukui, tqä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä, Iqu äpme ämitŋqeyqä. 35 Itaŋga quaeŋqä matqä pambiyä. Ii tiiŋi. Qua iuŋi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä yuki qutatä haqeqi äui äpmeŋqeyqä. Itaŋga Jerusälemäŋqä matqä pambiyä. Ii tiinji. Jerusälemäŋi, Ämiqä Kiŋganäŋä Iqueqä aŋä-himqeqä. 36 I etaŋgi si kukŋuä hŋqu yäŋänäqŋqä imäktŋqä etaŋgutqe, tqä nyuäŋä iquenyqe matqä panä. Oeyqä. Si tqä nyuäŋä iuŋi, dä qaandätä nätqätä huitŋqe, mimäkqä isŋqinyä. 37 Hiqä kukŋui, ‘Auäqä’ ätäpu, ‘Oeyqä’ tpŋqeqä. Ii qäyuvqä. Kukŋuä haqä nändi ätätqäŋuwi, quvqä imäkqä iquesanjqä.”

Hiqä himä-wiuŋqä iquauŋqe, kiiŋä eŋguätŋqä‡

38 “Qu tiiŋä ätätqäŋuwiŋqe, he qätä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä. *‘Ämaqä hŋqu huiziqueqä hiŋui qui imäkqaŋgutqe, he iqueqä-pqe, inä imäkpŋqeqä. Itaŋga ämaqä hŋqu hŋqueqä hiquaŋi ämisqiyqaŋgutqe, he iqueqe, inä misqäpŋqeqä.’*§ 39 Iiŋä etaŋgi Nyi he tiiŋäŋqe etqänä. Hŋqu quvqä etqueqaŋgutqe, iqueŋi he kimaŋi mitqueqä pambiyä. Hŋqu saqä maŋgawä iu kpäsqaŋgutqe, si hŋgisa inä wisuätŋqeqä. 40 Hŋqu si kukŋuä ämiktätä, tqä gque metŋqä iqaŋgutqe, si tqä gquä quäuqä-pqe inä wisŋqeqä. 41 Hŋqu iqueqä yquayä äma qäqi wisŋqä ktqaŋgutqe, si iqutäŋi kiŋä näŋi tii äma wisŋqeqä. 42 Hŋqu si nätmatqäŋqä yatŋqä kiyqaŋgutqe, ique äwisŋqeqä. Itaŋga ämaqä hŋqu, ‘Si yakuä dapiyä’ ktqaŋgutqe, si ique tuwä mäwiyqä panä.”

---

§ **5:30** Matiu 19:1-12; Makä 10:1-12; Lukä 16:18 * **5:31** Kukŋuä-suqä 24:1, 3 † **5:33** A Täuqä 13:2 ‡ **5:37** Lukä 6:27-36 § **5:38** Aŋgumä Itmakqä 21:24; Hiqäva-imäkqä 24:20; Kukŋuä-suqä 19:21

43 “Qu tiiŋä ätätqäŋuwiŋqä, he qätä ae äyä äwiyätqäŋuwiqä.
‘*Si sämaqä iquenyqe kiiŋä äkinyätä,*[*] tqä himä-wiuŋqä iquenyqe,
äwqä quvqä imäktŋqeqä.’ 44 Itaŋgi Nyi he tiiŋä etqänä. He
hiqä himä-wiuŋqä iquauŋqe kiiŋä enyätä, ä ämaqä suqä quvqä
emäkquwä iquauŋqe, Goti Hanjuwä Iqu iquau äŋguä itquetŋqä
tääqä tpŋqeqä. 45 He iiŋä ipqe, Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä
Iqueqä ymeqä-quenä eäpu, Iqu imäkätŋqä-pa imäkpŋqeqä. Iqu
Iqueqä mäptqe, ätimäutä ämaqä äŋguitä, quvqetä asänä tuätŋqä
iwimäkätqänä. Itaŋga piyä-pqe, ämaqä jänäŋä iquauŋqätä, suqä
qäyunä mimäkqä iquauŋqätä, qiyätŋqä imäkätqänä. 46 Nyi kukŋuä
iiŋä etqe, kiqä quati tiiŋiqä. He äwqe, ämaqä heŋqänä äwinyätŋqä
iquauŋqänä hiŋgaŋgutqe, kimaŋi Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä squä
hitapäniŋqäwä? Ämaqä mbqä ämotautqäŋuwä iqua-pqe, Goti Han-
juwä Ique qätä mäwiyqä ipiyä-qe, asä inä imäkätqäŋuwiqä. 47 Iiŋä
etaŋgqä-qe, he hiqä hita-hiŋguäkaunä yeeqä äväpu itmapqe, ämaqä
huizi iquauŋi äänä mäwqätäupŋqäwä? Suqä käta-kŋguäkauŋqänä
äwiŋqä ii, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua-
pqe inä imäkätqäŋuwiqä. 48 Iŋi Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu
ikikinyäŋä äpmeŋqä-pa, he-pqe ikikinyäŋä iiŋä pmepŋqeqä.”

Suqä, äŋgui huiziquauqä hiŋuä iqi mimäkqeŋqä (6:1-18)

6

1 “He äŋguänäŋä wimasipiyä. He suqä jänäŋi imäkpiyäŋgaŋi,
‘Hiŋuä naqämbŋqäuä’ kŋuä hiyqaŋguti, ämaqä iuqä hiŋuä iqisa
mimäkqä ipŋqeqä. He iquauqä hiŋuä iqi imäkqaŋgpqe, Hiniqu
Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu kimaŋi metapqä yäŋqiyä.

Nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä vqeŋqä

2 Iŋi si ämaqä nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä wisŋqä itŋäŋgaŋi,
ämaqä hääwä-tqä hŋqu hiŋuiqä äkimetä, ämaqe hiŋuä kqämbŋqä
tuätumetŋqeŋqe, mändowatqä isŋqeqä. Ämaqä wopqä ipu,
kukŋuinä tqä iqua, yoqe haqeqä muämäupŋqä aŋä aquväqŋqä iutä,
hänaqä iutä, iiŋä itqäŋuwä iquaiqä. Nyi naqä-qakuänäŋä etqänä.
Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutaŋi kima ae ämeqäuä. 3 Iŋäqe si ämaqä
nätmätqä maeqä hŋque yätamäkqä wisŋqä itŋäŋgaŋi, sämaqä iqua-
pqä maqŋqä hipŋqeqä.[*] 4 Iiŋä etaŋgi suqä tqu zä witätŋqeqä.
Iŋi tqä Tniqu zä wiqä imä hiŋuä äqunäŋqe, Iqu suqä iutaŋi kima
ktapäniqeqä.

Goti Iquenyqä tääqä tqeŋqä

5 Itaŋga he tääqä ätäpiyäŋgaŋi, ämaqä wopqä ipu, kukŋuinä tqä
iqua imäkätqäŋuwä-pa, mimäkqä pa iqäpŋqeqä. Ämaqe, iquau
hiŋuä qumbŋqä diŋqä, aŋä aquväqŋqä yäpä iŋgisatä, hänaqä
äuktäuqä iutatä pämä ätqäupu, tääqä tpŋqä äwinyätŋqä iquaiqä.
Nyi naqä-qakuä etqänä. Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutaŋi, kima ae
ämeqäuä. 6 Iŋi si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätŋäŋgaŋi, aŋä

---

[*] **5:43** Hiqäva-imäkqä 19:18 [*] **6:3** Jisasi Iqu, sämaqä iquauä-qe ätnäŋäqi matqä, kukŋuä ktqenä tii ätkqe. ‘Tqä hipa qunamäuqäŋgisaŋiqu, nätmatqä hipa ämuaŋgisaŋiqu imäkätŋqä iiŋqe, änyä maqŋqä eŋqiyä.’

hiqŋqä ämaqä maeqä iŋgisa äwätnä, qŋqaŋä ämäyeŋi, zä äpmanä tääqä tquätŋqe. Si iiŋä imäkqaŋgŋäŋganı, tqä Tniqu zä wiqä imä hiŋuä äqunäŋqe, Iqu tqä suqä iutaŋi, kima ktapäniqeqä.
7 He tääqä ätäpiyäŋganı, tääqä kuapänä hiŋginäwa, ämaqä Goti
Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua ätätqäŋuwä-pa, matqä
iqäpŋqeqä. Ämaqä iqua kŋuä tiiŋä indqänätqäŋuwi. ‘Ne Iquenyqä
tääqe, quäuqänä ätquque, Goti Iqu qätä neyäŋqiyä.’ Iŋäqe, oeyqä.
8 He iquauqä suqä iuŋi qänaki miqä pambiyä. Ii tiiŋiqä. He
yatŋqä mävqä änä etaŋganı, hiqä Hiniqu nätmatqä eeqänäŋiŋqä äwa
itqäŋuwiŋqe, Iqu näqŋqä ae eänä. 9 Iŋi he tääqe, tiiŋä tqäpŋqeqä.†
‘Neqä Apä Qäukuä Yätu Äpmeŋä Iquki, Tqä yoqe huiziquau
ämäwqätäuä, naqänäŋä äqonäŋinyä. 10 Tqänä miqe, äpänä. Qu
qäukuä haqä yätuŋi, Tqä äkinyäŋqeu qänaknä itqäŋuwä-pa, qua
täuŋä-pqe, asä ii iqäpŋqeqä. 11 Täŋganı Si buayä hiunji tquenyqe,
änätaptŋqeqä. 12 Ämaqä quvqä inetqueqaŋguwä iquauŋqä ne
äwqä haŋuä imäknätuŋquä-pa, Si nenyqä äwqä haŋuä imäknätnä,
neqä suqä quvqe huätä mänamäutŋqe. 13 Yamwiqä nemetŋqä itŋqä
iuŋi, Si hiŋuinä mäquŋquä panä. Ämaqä quvqä imäkqä iqueqä hipa
iuta aŋgu inätmetnä, metäuku neyä.’
14 He iiŋä ätquwi, ii tiiŋiqä. He ämaqeuqä suqä quvqeŋqä äwqä
haŋuä imäkŋganŋgpqe, hiqä Hiniqu Qäukuä Haqä Yätutaŋä Iqu äwqä
haŋuä imäknätä, hiqä suqä quvqe huätä maitnämäuŋqiyä. 15 Iiŋä
etaŋgqä-qe, he ämaqeuqä suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä mimäkŋqä
iqaŋgpqe, hiqä Hiniqu äwqä haŋuä mimäkŋqä itä, hiqä suqä quvqe
huätä mämaitnämäuqä yäŋqiyä.

Suqä, buayä pmua imäkŋqeŋqä

16 Itaŋga he hiqä tääqä yäŋänäqŋqä imäkpŋqeŋqä buayä pmua
imäknäpiyäŋganı, ämaqä wopqä ipu, kukŋuinä tqä iqua, hipeŋui
iuismäknätqäŋuwä-pa, mimäkŋqä iqäpŋqe. Qu hipeŋuä quvqä iiŋä
imäknätqäŋuwi, ämaqä huiziqua, qu buayä pmua imäkŋganŋguwiŋqä
näqŋqä mapŋqä imäkätqäŋuwi. Nyi kukŋuä naqä-qakuänäŋä etqänä.
Ämaqä iqua, iquauqä suqä iutaŋä kimaŋi ae ämeqäuä. 17 Itaŋgi si
buayi pmua imäknätŋi, eqä jinaŋä-weqe tqä nyuäŋä iu equatnätnä,
tqä hipeŋuä iuŋi asŋä qändŋqeqä. 18 Si iiŋä imäkätŋi, buayä
pmua imäknätqäŋiŋqe, ämaqe qu sinyqe maqŋqä iqaŋguwä-qe, tqä
Tniqu si hiŋuä mäquŋquä eŋä Iqu kiqä-kiuänä näqŋqeqä. Itaŋi
Iqu nätmatqä zä wiqä imä hiŋuä äqunäŋqe, tqä suqä iutaŋä kima
ktapäniqeqä.”

Suqä, nätmatqä äŋgui aquvä qäyqeŋqä

19 “He nätmatqä äŋguänäŋä, qua täuŋi aquvä maqiyqä ipŋqeqä.
Nätmatqä qua täuŋi, imätaŋuä äquvätä, kukuiŋuä itä, itaŋga
ämaqä quwä-meqä iqua täkŋi äpnasäpu mapŋqäuä. 20 Iiŋiŋqe he
nätmatqä äŋguänäŋä aquvi, qäukuä yätutaŋi qäpŋqeqä. Yätuŋi,
imätaŋuä maquvqä itä, kukuiŋuä miqä itä, itaŋga ämaqä quwä-
meqe, täkŋä mäpnasqä ipu, quwä mämeqä da ipnuwi. 21 Tqä
kŋuä indqäŋqä imŋitä, äkiŋqä imŋitä nätmatqä äsquenyqe, ‘Ii

† **6:9** Lukä 11:2-4

äŋguiqä. Nyi ämamqänä' kŋuä äkiyätŋqe, tqä kŋuä indqäŋqe, asä iunä witätŋqeqä.‡

22 Tqä hiŋui, huiwä iqueqä hiqi-tä eŋqä-paŋiqä.§ Tqä hiŋui äŋguä äqännä, si ämaqe yätamäkqä wiyquki hitaŋgutqe, tqä huiwä eeqänäŋä imŋi, we äŋguä äkunänä. 23 Iŋäqe, tqä hiŋui quvqä äqännä yätamäkqä mävquki hitaŋgutqe, tqä huiwi eeqänäŋä imŋi hea äwinä. Iŋi we-huŋqä tqä huiwä imä äwiŋqä ii hea witaŋgutqe, pisqukuinänjqä.

24 Ämaqä hŋqu, ämiqä hŋquaquiyqä yäpä iŋgisa mäpmeqä yäŋqiyä. Iqu hŋquenyqänä äwinyätä, huiziquenyqä mäwiŋqä yäŋqiyä. Itaŋga iqu kukŋuä qäte, hŋquenyä äwiyätä, hŋqueŋi qätä mäwiyqä yäŋqiyä. Ämaqä hŋqu mbqäŋqä äwiŋqä iuŋi, yäpä iqi imitätqe, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqiŋi mäpmeqä yäŋqiyä.

*Nätmatqä huitaŋä-huitaŋiŋqä qundqändqä miqeŋqä**

25 Iiŋiŋqä Nyi he etqänä. He 'Ne ymisaŋitä, eqetä, squä natuŋquäwä?' kŋuä indqänäpu, hiqä häŋä-pmeqä iuŋqä qundqändqä kiiŋä miqä pambiyä. Itaŋga 'Qäki äki yäuatuŋquäwä?' kŋuä indqänäpu, hiqä huiwä iuŋqe, äwäwa kiiŋä miqä pambiyä. Ymisaŋitä qäkitäŋi, huiwä iuŋitä häŋä-pmeqä iuŋitäŋi, mämäwqätäuqä yäŋqiyä. 26 He yŋŋä iquauŋi hiŋuä qumbiyä. Qu ymisaŋä vowä mamäuqä ipu, aquvä mämaqiyqä ipu, buayä aŋä iu maeqä itqäŋuwä-qe, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu iquauŋi buayi ävätqänä. Yŋŋä iqua ämaqä-quneŋi mämänaqutäuqä iŋäuä. 27 Itaŋgi hesaŋä hŋqu iqueqä häŋä-pmeqeŋqä äwäwa kiiŋä itä, wiyä nändi iqa wäniqiyä? Oeyä. Änä maeqä inä.

28 He qäkä-gquä isuaŋqe, äwäwa suŋqä itqäŋäuä? Qätaqä hutqä hiŋginäwa ätäŋqä iuŋi, he hiŋuä äŋguänä qumbiyä. Qu hutqä tpŋqe, äänä imäkqäpiyä? Qu wäuŋuä yäŋänäqŋqä miqä ipu, qäkä ämuasmäŋqä mimäkqä itqäŋäuä. 29 Itaŋgi Nyi he etqänä. Hiŋuiqänäŋi ämaqä miqä Solomonä iqu, iqueqä yoqä naqä motquetŋqä vä-yauqä äŋguä-täŋä qäyä etaŋgqä-qe, vä-yauqe, qätaqä iquauqä hutqe mämäwqätäuqä inä. 30 Qätaqä hutqe, täŋga hiŋginäwa ätqäwäŋqe, awiŋganj yäuä piqaŋguti, qu ätäupu tä du tnämäupŋqä iqaŋgpqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu huvä-quayuŋuä iwimäkätqänä. Iqu heŋi asä inä emäkäŋqutiyä, memäkqä yäŋqutiyä? He Iquenyqä quuvqä wäŋqäpu eqiyätqäŋuwä iquenä, Iqu heŋi haqä nändi emäkäŋqiyä. 31 Iiŋiŋqe, 'Ne ymisaŋitä, eqetä äkitaŋi natuŋquäwä? Ä, qäkä-gque äki yäuatuŋquäwä?' ätäpu, äwäwa kiiŋä miqä pambiyä. 32 Ii tiiŋiqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua, nätmatqä eeqänäŋä iiŋqe, äwäwa ipu qävqä itqäŋäuä. Itaŋgi he äŋguä pmapŋqeŋqe, nätmatqä ii mapŋqä diŋqe, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu näqŋqä ae eänä. 33 Itaŋgi kiŋganäŋi he Goti Hanjuwä Iqunä miqä iu äpmepu, Iqueqä suqä jänäŋi mapŋqe, qävqä ipŋqeqä. Itaŋganj he nätmatqä huiziŋqä äwäwa itqäŋuwi, Iqu eeqänä inä hitapäŋqiyä. 34 Iiŋiŋqe he awiŋganqe äwäwa miqä pambiyä. Hiunji iqu, äwäwa iqueqä-kiuäŋqä iquäŋqä. Haŋä-iqä hiunji hŋque ätimäuqe, ii hiunji iqueqe, qäyuvqä."

‡ **6:21** Lukä 12:33-34 § **6:22** Matiu 5:15-16; Lukä 11:33-36 * **6:24** Lukä 12:22-31

7

*Ämaqä huiziquauqä suqe iwäsäuqeŋqä**

1 “Ämaqä hŋquauŋqe, ‘Ämaqä quvqä-quaiqä’ ätäpu, miwäsäuqä
pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu suqä asä iiŋä di, he-pqe inä
emäkqäŋqäuä. 2 Ii tiinjqä. He ämaqä hŋquauä suqe iwäsäutqäŋuwä-
paŋä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqu heyaqe, inä iwäsäutäqäŋgaŋi, asä e
iwäsäuniqeqä. 3 Si hinoqukuä wäŋqä hmbu tqä tta-tuŋgueqä hiŋuä
iu witaŋgi äqunätŋä-qe, zä naqänäŋä tqä hiŋuä iu äwiŋqe, hiŋuä
mäquŋquä iŋinyä. Ii suŋqäwä? 4 Zä naqänäŋä iqu, tqä hiŋuä iu yqänä
witaŋguti, si tqä tta-tuŋgueŋi, ‘Hinoqukuä tqä hiŋuä iu änyäŋqe,
huätä mäkmäumqänä-qe’ äänä tutŋqäwä? 5 Si wopqä itnä, kukŋuinä
tqä iqukiyqä. Si zä tqä hiŋuä iu äwiŋqe, huätä ganä mamänyä. Itaŋi
iŋganä hiŋuä äŋguänä äqänätnä, hinoqukuä huiziqueqä hiŋuä iu
änyäŋqe, huätä mamäutŋqeqä.
6 He nätmatqä Goti Hanjuwä Iquenyqä ätä äwiŋqä iuŋi ämepu,
hiveqä quvqä iquau mävqä pambiyä. Iqua nätmatqä iiŋi, hiŋuinä
ämäquŋgua hiquaŋä hitäpŋqäuä. Itaŋga wimŋä äŋguänäŋi, yaqueqä
iquau matnämäuqä pambiyä. Iqua qonjqenä ipŋqäuä.”

Goti Iqueŋi, nätmatqäŋqä yatŋqä vqeŋqä

7 “He tääqä ätuäpu, Goti Hanjuwä Ique yatŋqä vqäpŋqeqä.
Iqu etapäŋqiyä. He qävqä iqa uwqäpŋqeqä. Goti Iqu he
ämäqumuapŋqeŋqä yätamäkqä hiyäŋqiyä. He qŋqaŋi ptqä
qäyqäpŋqeqä. Goti Iqu qŋqaŋä euteyäŋqiyä. 8 Ämaqä nätmatqäŋqä
tääqä ätuäpiyä iqua, qu ämapŋqäuä. Ämaqä qävqä ipiyä iqua,
ämäqumuapŋqäuä. Ämaqä qŋqaŋä ptqä qiyäpiyä iqua, Goti Iqu
qŋqaŋä wuäteyäŋqiyä.
9 Hesaŋä hŋqueqä ymeqä hŋqu, bretqäŋqä kiqä kanique yatŋqä
vqaŋgutqe, iqu hiki muayäniqiyä? Oeyä. 10 Itaŋga ymeqä
iqu kanique hämapäkäŋqä yatŋqä vqaŋgutqe, iqu qämakä quvqe
muayäniqiyä? Oeyä. 11 Kaniquenä, suqä quvqä kuapänä imäkäpiyä-
qe, hiqä ymeqä iuŋi, nätmatqä äŋguänäŋi äyä ämuayätqäŋuwiqä.
I etaŋgi hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iquenyqä näqŋqä
äŋguänäŋi mapŋqeqä. Iquenyqä tääqä tquaŋguwä iquauŋi,
nätmatqä äŋguänäŋi väŋqiyä.†
12 Itaŋi, suqä ämaqä huiziqua he emäkpŋqä eŋgaŋgutqe, he-pqe
suqä asiqunä motquapiyä. Suqä iiŋä iqu, kukŋuä-suqä Mosisi iqu
ätätä äqäkqetä, hiŋuä-tqä iqua äqäkuwitäŋi, kiqä quatiyqä.”

Hänaqä, aŋä häŋä-pmeqä ämepu pmeqä iuŋqä‡

13 “Hänaqä aŋä qui imäkŋqä iuŋqä änyäŋqä iqu, aaŋä hiqŋqä
naqänäŋiqä. Iwä ämaqä hänaqä iu qänaknä itqäŋuwä iqua,
kuapänäŋiqä. 14 Iŋäqe hänaqä aŋä häŋä-pmeqä ämepu pmeqä
iuŋqe, äpätäuqumäkqä änyä, änä mäwqänäŋiqä. Itaŋga hänaqä iuŋi,
ämaqä hŋqunä-hŋqunä ämäqumuepu qänaknä itqäŋäuä. He hänaqä
iunä uwqäpŋqeqä.”

Ämaqeqä wäuŋui, quwqä quuvqä heqiyqeŋqä ämänätquenä§

---

* **7:** Lukä 6:37-38, 41-42 † **7:11** Lukä 11:9-13 ‡ **7:12** Lukä 13:24 § **7:14** Matiu 12:33-37; Lukä 6:43-45

15 “He hiŋuä-tqä quaŋgä iquauŋi, äŋguänä wimasipiyä! He
iquauŋqe, ‘Iqua sipsipqä eŋqä-pa äwqä haŋuä änyäŋäuä’ kŋuä
eyätaŋgqä-qe, quwqä kŋuä indqäŋqe, hiveqä hiqiyqä iquauqä eŋqä-
paŋä-qae, qui emäkpŋqäuä. 16 He zä hŋqueqä häukui iwäsäupu,
iquenyqä näqŋqä ämetqäŋuwä-pa, ämaqä iiŋä iquauqä wäuŋui,
iwäsäupu näqŋqä mapŋqeqä. Ämaqe, guä-wainqä häukui dupŋqe,
guä yäŋä-täŋä iuŋqä upŋqätanä? Ä, zä-eaqä häukuä dupŋqe, qu
qätaqä guaqä-täŋä iuŋqä upŋqätanä? Oeyä. 17 Zä äŋguä eeqänäŋä
iqua, häukui äŋguä wiŋqiyä. Zä quvqä iqua, häukui quvqä wiŋqiyä.
18 Zä äŋguänäŋi, häukui quvqä maqiyqä yäŋqiyä. Zä quvqä iqua,
häukui äŋguä maqiyqä yäŋqiyä. 19 Zä kiqä häukui äŋguä maqiyqä
iqua, ätäupu tä du väupŋqäuä. 20 Iitä asänäŋi. Hiŋuä-tqä quaŋgä
iquauqä suqe, hiŋuä äqunäpu, iquauŋqe näqŋqä mapŋqeqä.
21 Ämaqä Nyiŋi, ‘Naqä Iqukiyqä’ ändätqäŋuwä iquauŋqe, he
kŋuä tiiŋä maeyqä pa inä, ‘Qu eeqänäŋi Goti Qäukuä Yätutaŋä
Iqunä miqeuŋqä epnuwiqä.’ Ämaqä Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu
Äpmeŋqä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä imitpqä iquanä hipnuwiqä.
22 Hiunji Goti Iqueqä kukŋuä mitqä naqä iŋganŋi, ämaqä kuapänäŋi
tii dpnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä, ne hiŋuä-tqä wäuŋui imäkätanä,
dŋä quvqä iquau huätä ändowatätanä, ämaqä mimäkqänäŋä iuŋi
imäkätanäŋganŋi, Tqä yoqetanä imäkmiŋqueqä.’ 23 Iquauŋi, Nyi
kimanŋi tii tumniqeqä. ‘Nyi tutqä qäpu henyŋqe änyä maqŋqä eäŋänä.
He ämaqä suqä quvqä kuapänä imäkquenjqä. Huätä upiyä!’ ”*

Kukŋuä ktqä, ämaqä aŋä mätqä hŋquaquiŋqä†

24 “Nyi kukŋuä etqä tä, ämaqä hŋqu qätä änyiyätä qänaknä
imitätqe, ii tiiŋiqä. Ämaqä kŋuä äŋguänäŋä indqänätä, aŋi hikä
haqeu ämätqä-paŋiqä. 25 Piyä äqiyätä, huakä äpätä, yuŋuä naqänäŋä
äqunätä, aŋä ique hevqäŋganŋgutqäŋga, hiki qua buta äknä, ique
a yäŋänäqŋqä kiqätätaŋgi, qua iqä mäpnasqiyäuqä yäniqeqä. 26 I
etaŋgi, ämaqä hŋqu, Nyaqä kukŋuä iu qänaknä miqä imitätqe,
ii tiiŋiqä. Ämaqä kŋuä mämeqä itä, aŋä weä haqeqi ämätqä-
paŋiqä. 27 Itaŋga piyä äqiyätä, huakä äpätä, yuŋuä naqänäŋä
äqunätä, aŋä ique hevqäŋganŋgutqäŋga, aŋä iqu äpisäutä, qui eeqänä
imäknäniqeqä” ätukqe.
28 Jisasi Iqu kukŋuä ii qäpu tqaŋga, ämaqä Iqueqä kukŋuä
qätä äwipiyä kuapänäŋä iqua, Iqueqä näqŋqä motquetqätaŋgqeŋqä
yäuŋuä naqänäŋä ikuwi. 29 Quwqä ämaqä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iqua ämotquamiŋuwä-pa, mämotqueqä itä, Yoqä-täŋä-qu eä,
ämotquakqe.

8

*Jisasi Iqu, wänyimäŋqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä**

1 Iqu qoqoŋä iuŋi äväma quveqeqaŋga, qokä-apäkä kuapänäŋi, Ique
qänaki äwivändqa äquveqäkuwi. 2 Iŋganŋi ämaqä wänyimäŋqä-täŋä
hŋqu Ique äwimeqe, qoŋä äwoktäutä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Si
äkiŋganŋgutqe, nyi äŋguä nyimäktŋqeqä.”

---

* **7:23** Lukä 13:23-27 † **7:23** Lukä 6:46-49 * **8:** Makä 1:40-45; Lukä 5:12-15

3 I tquaŋga, Iqueqä hipae, ämaqä iqueqä huiwiu itmaqiyätä, “Nyi
änyiŋgiyä. Si äŋguä kimänänä” tquaŋga, maqänäŋi wänymäŋqe
qäpu eätä, ämaqä iqu äŋguä qe imäŋgqe. 4 Itaŋi Jisasi Iqu iqueŋi,
“Si äkimeqeŋqe, ämaqeu mätquä panä. Si äwätnä, tqä huiwi ämaqä
Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä ique ämotquetnä, Mosisi iqu hiŋuiqänä
ätkqä-pa hiqäva imäkiyä. Tqä yaqe qäpu eqeŋqe, ämaqe, näqŋqä iuta
hipŋqeqä” ätukqe.

Mäkä-iqä iutaŋä naqä hŋqueqä quuvqä heqiyqeŋqä†

5 Jisasi Iqu aŋä-himqä Kapänamäŋi yäŋgisa peyqaŋga, ämaqä
Romätaŋä mäkä-iqä iutaŋä naqä hŋqu äwimetä, yatŋqä yäŋänäqŋqä
äwikqe. 6 “Naqä Iquki, nyaqä wäuŋuä-nyiyqä hŋqu yaqä vqaŋgi,
aŋä du hiqaqä äwinä. Iqueqä yäŋi ŋŋuä itä, täŋä-huŋqä naqänäŋä
ämetqäuä.”

7 Kimaŋi Jisasi Iqu, “Nyi äwätmä äŋguä iwimäkmqänä” ätukqe.

8 E tquaŋga, ämiqä iqu kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Naqä Iquki, Si nyaqä
aŋä täŋgisaŋqä yaptŋqe, nyi ämaqä äŋguänäŋä-qunä hmanjqä. Iŋi Si
kukŋuinä tqaŋgti, nyaqä wäuŋuä-nyiyqä iqu äŋguä imänänä. 9 Nyi-
pqe inänji. Nyi ämaqä yoqä-täŋä hŋqueqä yäpä imä äpmamä,
ique qänaknä inä wimqänä. Nyaqä ämaqä mäkä-iqä nyi ämitŋqä
iquauŋi, hŋque ‘Si uvä’ tquaŋgundqe, iqu äwäŋqiyä. Hŋque ‘Si biyä’
tquaŋgundqe, iqu äpäŋqiyä. Itaŋga ŋqä wäuŋuä-nyiyqä hŋque ‘Si tä
imäkiyä’ tquaŋgundqe, iqu imäkäŋqiyä” ätukqe.

10 Jisasi Iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, yäuŋuä itä, ämaqä Ique
qänaki wivändätaŋguwä iu ätukqe. “Nyi he etqänä. Ämaqä
yäpaqäŋgisaŋä tqueqä quuvqä eqiyätŋqä-paŋä iiŋi, Israitqä duŋi, Nyi
hiŋuä mäquŋquä itŋqeqä. 11 Tiiŋä-pqe etqänä. Ämaqä kuapänäŋi
mäptqä yapqä iŋgisatä, mäptqä wiqä iŋgisaŋä iqua, qu Goti Qäukuä
Yätutaŋä Iqunä miqeu ätimäupu, Aprähamä iqutä, Aisakä iqutä,
Jekopä iqutä buayä anä bŋqä quamä pmapnuwiqä. 12 Iŋäqe Israitqä,
Goti Hanjuwä Iqunä miqeu pmepŋqä atäuŋuä kiŋganä ikqä iquauŋi,
Goti Iqu hiawiqä iŋgisaŋqä huätä dowatäniqeqä. Iqiŋi qu kŋuä
kuapänä äqiyäpu, hiquaŋä maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä.”

13 E ätuäqetaŋi, Iqu ämiqä ique, “Si ätuŋqueqä. Nyi imäkmqeŋqä
quuvqä ae eqŋä-pa timäuŋqiyä” ätukqe. Iiŋä tquaŋga, asäŋgaŋi
ämiqä iqueqä wäuŋuä imäkqä iqu, äŋguä qe imäŋgqe.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hŋquautä, äŋguä iwimäkkqeŋqä‡

14-15 Iŋgaŋi Jisasi Iqu Pitä iqueqä aŋä yäpä iŋgisa äpaquväqe,
Pitä iqueqä känemi huiwä tnäŋä wimäŋgaŋgi, iquvaŋä iu witaŋgi
äqunäqe, kiqä hipa iu itmaqiyqaŋga, huiwä tnäŋä iqu ävämeqaŋga,
ii ävautä Iquenyqä buayä näwenyä imäkkqe.

16 Mäptqä äwitŋqä iqaŋgaŋi, Jisasi Iquenyqä ämaqä peŋqä-täŋä
kuapänäŋä ätuma äpkuwi. Iqu peŋqä iquau kukŋuä ätuätä huätä
ändowatätä, yaqä-täŋä iquauŋi äŋguä qe imäkkqe. 17 Iqu iiŋä
imäkätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hiŋuä-tqä Asayä iqueqä maŋä
iuta ätkqä hŋque, qäyunä imäkqaŋgi ätimäukqe.

---

† **8:4** Lukä 7:1-10 ‡ **8:13** Makä 1:29-34; Lukä 4:38-41

“Iqueqä-kiuäŋi, neqä yaqä huitaŋä-huitaŋi ämetä, huätä ämamäuqeqä.”§

*Jisasi Ique qänaki wivändqeŋqä**

18 Jisasi Iqu, ämaqä kuapänäŋi Ique qäuiqä eŋqä-pa äkutäupu,
pämä tqäutaŋgä äqunäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquauŋi, “Ne eqä-huäŋä yätäqä näŋgisaŋqä äwanä” ätukqe.
19 Iŋgaŋi ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu äpäqe, Jisasi Ique
tiiŋä ätukqe. “Ämotqueqä Iqukiyä, Si aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋqä
uwqaŋgtqe, nyi qänaknä kivändmqänä.”
20 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Hiveqä hiqiyqä iqua, iquauqä aŋä-
täŋiqä. Yŋŋä iqua, aŋä-täŋiqä. Iŋäqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu,
Iqueqä aŋä hiqaqä wiqe, hmanjqä.”
21 Itaŋga wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquqququ tii ätukqe.
“Naqä Iquki, ŋqä apique ganä, qua qäyä mapteumqänä, hiŋuinä
ŋqänäwqatiyä.”
22 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Qäyä eänä. Ämaqä ae
äpäkombqä iqua,† quwqä ämaqä pizqä iqueŋi, qua qäyä ptepŋqeqä.
Si Nyi qänaki nyivändiyä.”

Yuŋuä iqutä, eqä iqutä, Jisasi Iqueqä kukŋui qätä äwikiyiŋqä‡

23 Kukŋuä e ätmbiyitaŋi, Jisasi Iqu yimba iu tkamäuqaŋga, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua anä ätkamäukuwi. 24 Qu eqä-huäŋä
Galili awä iqi wätqätaŋguwäŋga, yuŋuä naqänäŋä hŋqu ätimäutä,
eqä änyuämäwa äpäyätä, yimba iqueŋi qui imäkätŋqä iqaŋgqä-qe,
Jisasi Iqu hiqaqä yqänä äwämiŋqe. 25 Iiŋqe qu äwäpu, Ique ämeŋä
äväpu tii ätukuwi. “Naqä Iquki, ne qui imäknatŋqä iqunä. Yätamäkqä
neyä.”
26 Iwä Iqu, “Täukueqä! Hiqä quuvqä heqiyqe, wäŋqäpiyqä. He ze,
suŋqä eŋgiyä?” ätukqe. Itaŋi Iqu yuŋuä iquesä, eqä iquesä, “Iiŋi miqä
manyinyqä” tquaŋga, iquaqu ämŋäŋgiyi.
27 Iŋgaŋi ämaqä iqua yäuŋuä ipu, tii ätŋguwi. “Ae! Ämaqä Tqu
äkitaŋä änääŋukä? Yuŋuä iqutä, eqä iqutä, Iqueqä kukŋui qätä
äwiyqiyiuä.”

Ämaqä peŋqä-täŋä hŋquaquinyqä§

28 Itaŋi Jisasi Iqu eqä-huäŋä yätäqä näŋgisa ätimäuqe, qua Gatala
iu iuäqämakqe. Iqiŋi ämaqä peŋqä-täŋä hŋquaqu hikä hovqä
ämaqä pizqä emiŋuwä iuta äpäsinyä äwimakiyi. Iquaqu hiqi
tqäutaŋginyiŋqä, ämaqe huäŋqä iuŋi mäwqä imiŋuwi. 29 Ique
äwimayi, zääqä yäŋänäqŋqä ätukiyi. “Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä
Iquki, squä nemäktŋqäwä? Hea qäyuŋi matimäuqä qäyä etaŋgi, Si
qui nemäktŋqä äpinyä?” 30 Yaqueqä kuapänäŋi kiŋä näŋi ätqäupu,
ymisaŋä änmiŋuwi. 31 Itaŋga peŋqä iqua yatŋqä yäŋänäqŋqä äväpu,
“Si huätä nandowatqaŋgtqe, ne yaqueqä iquau-mända paquvatuŋquä
hiŋuinä naqänyä!” ätukuwi.
32 I tquaŋguwäŋga, Iqu “He upuiyä” ätukqe. Itaŋi peŋqä iqua
ämaqä iquaquiŋi äväma, yaqueqä iquauqä yäpä iŋgisa äpaqukuwi.

---

§ **8:17** Asayä 53:4 * **8:17** Lukä 9:57-60 † **8:22** Jisasi Iqu ii ätkqe, Iqu ämaqä häŋä yqänä äpmapiyä-qe, quuvqä maeqiyqä iquauŋqä ätkqe. ‡ **8:22** Makä 4:35-41; Lukä 8:22-25 § **8:27** Makä 5:1-20; Lukä 8:26-39

Iŋganj yaqueqä eeqänäŋä iqua tnäŋä äwäpu, iwaqä iuta eqä-huäŋä
buŋqä äpäquveqäpiyi, eeqänäŋi eqä änyuäpätäkqe.
33 Ämaqä yaqueqä miqä iqua hiŋuä e äqumbiyi, zä aŋä-himqä iuŋqä
äwäpu, iiŋä timäuqaŋgqeŋqätä, itaŋga ämaqä peŋqä-täŋä iquaqui
äwimakqeŋqätäŋi, ämaqeu ätukuwi. 34 Itaŋga ämaqä aŋä iutaŋä
eeqänäŋi, Jisasi Ique wimapŋqä äpkuwi. Qu Ique hiŋuä ae äqumbiyi,
Iqu qua iu ävämetŋqä yatŋqä yäŋänäqŋqä äwimiŋuwi.

9

*Jisasi Iqu, ämaqä yäŋä ŋŋuä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä**

1 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu yimba hŋque ätkapmäuqe, eqä-huäŋä
yätäqäŋgisaŋqä aŋgumä äwätä, Iqueqä aŋä-himqä iu ätimäukqe.
2 Iŋganj ämaqä hŋqua, yäŋä ŋŋuä-täŋä hŋque, iqueqä yquvaŋä iunä
witaŋgi Iquenyqä ätuma äpkuwi. Itaŋi Iqu iquauqä quuvqä heqiyqe
naqä-qakuänäŋä äqunäqe, ŋŋuä-täŋä iqueŋi tii ätukqe. “Ŋqä ymeqä
iquki, tqä äwqe haŋuä äkinyänä. Nyi tqä suqä quvqe, huätä ae
ämakmäuqänä.”
3 Ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, Iqu e tquaŋgi äwipiyi,
quwqä kŋuä indqäŋqä imnä tiiŋä indqäŋguwi. “Ämaqä Tqu Goti
Hanjuwä Iqu eŋqä-pa timäutŋqä iqiyä.”
4 Jisasi Iqu iquauqä kŋuä indqäŋqeuŋi näqŋqä eätä, tii ätukqe. “He
heqä kŋuä indqäŋqä iutaŋi, kŋuä quvqe suŋqä indqänätqäŋäuä? 5 Nyi
iqueŋi, ‘Tqä suqä quvqe huätä ämakmäuqänä’ ätuätmä imäkmqe,
yäŋänäqŋqä-täŋunjqä. Itaŋga Nyi iqueŋi, ‘Si ävautnä qaŋä uvä’
ätuätmä imäkmqä-pqe yäŋänäqŋqä-täŋunjqä. Qäquaqu asänäŋi.
6 Iŋi Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua täuŋi suqä quvqe huätä
mamäuŋqiyä-qe, he näqŋqä mapŋqä änyiŋgiyä.” E ätuäqetaŋi, yäŋä
ŋŋuä-täŋä iqueŋi, “Si pämä ätqäutnä, yquvaŋä ämetnä, tqä aŋä iuŋqä
uvä” ätukqe.
7 I tquaŋga ämaqä iqu ävauqe, iqueqä aŋä iuŋqä äukqe. 8 Ämaqä
iqua hiŋuä iiŋä äqumbiyi, zä ipu, Goti Iqu ämaqeuŋi yäŋänäqŋqä iiŋä
vqaŋgqeŋqä, Iqueqä yoqe haqeqä ämamäukuwi.

Matiu mbqä motauqä iqueŋqä†

9 Jisasi Iqu aŋä ique äväma äwätäqäŋganj, ämaqä hŋqu mbqä
motauqä aŋä iu pmetaŋgi äquŋgqe. Iqueqä yoqe, Matiu ique.
E äqunäqe, iqueŋi, “Qänaki nyivändiyä” ätukqe. Iŋi, Matiu iqu
ivatuwänäqe, Ique qänaki qe äwivändkqe.
10 Ga Jisasi Iqu, iiŋä iqueqä aŋä iu buayä änätä pmetaŋga, ämaqä
mbqä motauqä kuapänäŋä hŋquatä, suqä quvqä imäkqä kuapänäŋä
hŋquatä äpäpu, Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua-
pqetä buayä anä äŋgmanmiŋuwi. 11 Parisi hŋqua hiŋuä e
äqumbiyi, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau yatŋqä äwikuwi. “Hiqä
Ämetqueqä Iqu buayi, ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä
imäkqä iquatä, anä änätŋqe, äänä etaŋgiwä?”
12 Jisasi Iqu qätä e äwiyäqe, tii ätukqe. “Ämaqä yaqä maeqä iqua,
duuta iquauŋqe, mäwqä ipŋqäuä. Ämaqä yaqä-täŋä iquanä upŋqäuä.
13 Nyi äpqe, ämaqä jänäŋä iquau tääqä tuätumamqä äpqä hmanjqä.

* **9:** Makä 2:1-12; Lukä 5:17-26 † **9:8** Makä 2:13-17; Lukä 5:27-32

Oeyä. Nyi ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau tääqä tuätumamqä äpqeqä. Iiŋiŋqe he Goti Hanjuwä Iqueä bukä iu tiiŋä äqänäŋqe, näqŋqä mapiyä.

‘He hiqäva imäkätqäŋuwiŋqe, manyiŋqä iqiyä. He ämaqä iquauŋqä qeqä emäŋgaŋguti äŋguä itquapŋqä änyiŋgiyä.’”‡

Suqä, buayä maŋqä imäkmbu, pmeqeŋqä§

14 Iŋganı ämaqä Jonä iqu ämotquamiŋqä iqua, Jisasi Ique äwimepu yatŋqä äwikuwi. “Ii änääŋäŋqäwä? Nesä, Parisi iqua ämotquetqäŋuwä iquatä, tääqä yäŋänäqŋqä imäkatuŋquä diŋqä, buayä maŋqä imäknätanä yakuä äpmetuŋqueqä. Iŋäqe ämaqä Si ämotquetqäŋä iqua, iiŋä miqä itqäŋuwiqä.”

15 Jisasi Iqu kimaŋi, kukŋuä ktqä tii ätukqe. “Ämaqä apäkä metŋqä hŋqu, iqueqä käyämaqä iquatä yqänä pmetaŋga, qu äwqä haŋä iuta hipeŋuä iuismäknäpu pmapnuwäŋqätanä? Oeyä. Qänakndaŋi, huiziqua ique ätuma uwqaŋguwäŋga, iqueqä käyämaqä iqua iŋganä imäkmbu pmapnuwäŋqeqä.

16 Itaŋga, gquä yäuä hŋqu äpkŋgqe, ämaqä hŋqu yuä änyä-häŋä hŋquesaŋä ätävätä, hovqä yäuä ique mapmävqä yäŋqiyä. Iqu e imäkätqe, asŋä äqiyätäqäŋganı änyä-häŋä guä e äktäpitqä iqu, yäuä iqueŋi qui naqänäŋä imäkätä, hovqä naqä väŋqiyä. 17 Tiiŋi iinänjqä. Ämaqä hŋqu wainqä-eqä änyä-häŋä hui yaqueqä huiwä yäuä du mequatimäuqä yäŋqiyä. Iqu e imäkätqe, wainqä-eqä änyä-häŋi, yaqueqä huiwä yäuä iqueŋi äpisätä, qua bu hiquatäuŋqiyä. Yaqueqä huiwä-pqe, qui inä imäknäŋqiyä. Wainqä-eqä änyä-häŋi, qu yaqueqä huiwä häŋä iu iquatimepŋqäuä. Iŋi qäquaqu äŋguänäŋäŋqeqä.”

*Jisasi Iqu apäkä hiuaqui, äŋguä iwimäkkqeŋqä**

18 Jisasi Iqu, ämaqä Jonä iqu ämotquamiŋqä iquau, kukŋuä ii yqänä tuätqätaŋga, ämaqä miqä hŋqu äpäqe, Ique qoŋä äwoktäutä tii ätukqe. “Ŋqä ymeqä apäkä ii, täŋga äpäkoŋgqä-qe, Si äpätnä Saqä hipae haqeqi wiyqaŋgti, häŋä vautŋqänänyä.” 19 Iqu e tquaŋga, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä pämä ätqäpiyi, ique äwivändkuwi.

20 E äwäpiyä imdaŋi, apäkä hui Jisasi Iqueä tuwä-täŋä qäqiqi äpäqe, Iqueqä gquä iu itmaqäŋgqe. Ii hea ique-iqueŋi, qaŋuä yaqä e pmetaŋgi, quväukuä 12 ämäwqätäukqe. 21 Ii kŋui, “Nyi Iqueqä gquä iu itmaqänmqe, äŋguä nyimänäŋqiyä” indqänätä, iiŋä ikqe. 22 Ii Ique itmaqiyqaŋga, Iqu hiqumuaŋä äwiyäqe, ii hiŋuä äqunätä tii ätukqe. “Ŋqä ymeqä iiki, tqä äwqe haŋuä äkinyänä. Si Nyinyqä quuvqä eqäŋä-qae, äŋguä äyä ikimäkqänä.” Hea iŋgata-tiŋi, äŋguä äpmaka äukqe.

23 Itaŋganı Jisasi Iqu ämiqä iqueqä aŋä iu äpaquväqe, ämaqä hŋqua hääwä ätäpu, qokä-apäkä kuapänäŋi kŋuä yäŋänäqŋqä qäkmanätqätaŋgä äquŋgqe. 24 Itaŋi Iqu tii ätukqe. “Ii mäpäkoŋqä iqeqä. Oeyä. Ii hiqaqenä äwinä. He huätä upiyä.” E tquaŋgqetaŋi, qu Iqueŋi tä äsukuwi. 25 Qu iquau yäpaqä mäŋgisa huätä dowatqaŋguwäŋga, Iqu hiqŋqä ii witaŋgqä iŋgisa äpäwäqe, iiyqä hipa iu a maqätqaŋga, ii ävaukqe. 26 Iŋi Iqu i imäkqaŋgqeŋqe, kukŋui hiŋginäwa im-imä ätqa äukuwi.

---

‡ **9:13** Hosiya 6:6 § **9:13** Makä 2:18-22; Lukä 5:33-39 * **9:17** Makä 5:21-43; Lukä 8:40-56

Jisasi Iqu, ämaqä hiŋuä pisqä hŋquaqui äŋguä iwimäkkqeŋqä

27 Jisasi Iqu aŋä ique äväma wätqätaŋganı, ämaqä hiŋuä pisqä
hŋquaqu, Ique qänaki äwivändäsinyä, tääqäqä äumiŋiyi. “Dewiti
iqueqä Kawiquki, Si yenyqä qeqä kimänänä.” 28 Iqu äwätä aŋä iu
paquvqaŋganı, iquaqu Ique wimeqaŋgiyäŋga, Iqu yatŋqä äwikqe.
“Nätmatqä iiŋi, Nyi qäyunä imäkmqeŋqe, qe quuvqä eqiyqinyqä?”
Kimanı iquaqu, “Naqä Iquki, ye quuvqä eqiyqueä” ätukiyi.
29 Itanı Iqu iquaquiyqä hiŋuä iu itmaqiyätä, “Qe Nyinyqä qu-
uvqä eqiyqiyä-panı, nätmatqä iiŋi äqemeŋqiyä” ätukqe. 30 I
tquaŋga iquaquiyqä hiŋui äŋguä äqäŋgiyi. Itaŋga Jisasi Iqu kukŋuä
yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe. “Nätmatqä äqemeqeŋqe, ämaqä hŋque
awä mätquä panyinyqä.” 31 Iqu i tquaŋgqä-qe, iquaqu äwiyi, Iqu
iwimäkqaŋgqeŋqe, ämaqä eeqänäŋiu awä ätuäkämiŋiyi.

Jisasi Iqu, ämaqä peŋqä-täŋä, kukŋuä matqä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä

32 Ämaqä iquaqu Ique tii vämeqaŋgiyäŋga, qu ämaqä peŋqä-täŋä,
kukŋuä matqä hŋque ätuma äpkuwi. 33 Jisasi Iqu peŋqä ique huätä
mamäuqaŋga, ämaqä kukŋuä matqä iqu kukŋuä tqaŋga, ämaqe kŋuä
kuapä indqänäpu, tii ätkuwi. “Israitqä täuŋi, nätmatqä huitaŋä tiiŋi,
hiŋuiqänäŋi matimäuqä imiŋqeqä.” 34 Itaŋgi Parisi iqua, “Iqu peŋqä
iquau huätä ämamäuqe, peŋqä naqä iqueqä yäŋänäqŋqetä imäkqiyä”
ätkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqeuŋqä huäqä kiiŋä äwunmiŋqeŋqä

35 Jisasi Iqu aŋä-himqä eeqänäŋä iu ikitä, aŋä aquväqŋqä iuŋi
ämaqeu ämotquetä, Goti Iqunä ämitŋqä iuŋqä kukŋuä äŋgui awä
ätuäkitä, yaqä huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋi äŋguä iwimäkäkämiŋqe.
36 Iqu qokä-apäkä kuapänä pmetaŋgä äqunätä, iquauŋqä huäqä
kiiŋä äwunmiŋqe. Qu sipsipqä quwqä ämiqe hma etaŋgi, äwäwa
kiiŋä ipu, qui imäkmbŋqä itqäŋuwä-pa pmetaŋgä äqunmiŋqe. 37 E
äqunäqetaŋi, Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, tiiŋä
ätukqe. “Wäuŋuä iuŋi, ymisaŋä yäuä kuapänä iinä, iŋä etaŋgi ämaqä
wäuŋuä iqe, hmbnänjqä. 38 Iiŋiŋqe ämaqä wäuŋuä iqä häŋä hŋqua,
ymisaŋä aquvä ptpŋqä dowatätŋqä iiŋqe, he wäuŋuä Kaniquenyqä
tääqä tupŋqeqä” ätukqe.

10

*Jisasi Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä yoqeyi**

1 Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 12 iquau tääqä
ätuätumeqe, dŋä quvqe huätä ändowatäpu, täŋä-yaqä hiutaŋä-
huitaŋä-täŋä iquau äŋguä wimäkpŋqä diŋqä, yäŋänäqŋqetä yoqä
naqetä äwikqe. 2 Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä dowatätŋqä 12
iquauqä yoqe, tiinji. Kiŋganäŋi Saimonä, iqueqä yoqä huizi Pitä
iquvi. Itaŋga käŋguequ, Endru iquvi. Itanı Sepri iqueqä hikŋä
iquaqu, Jemisi iqutä Jonä iqutänji. 3-4 Itaŋga Pilipä ique, Batromi ique,
Tomasi ique, Matiu mbqä motauqä ique, Jemisi Aläpiyasi iqueqä hikŋä
ique, Tatiyusi ique, Saimonä ämaqä Selotqä iutaŋä ique, itaŋga Jutasi

* **10:** Makä 3:13-19; Lukä 6:12-16

Iskarioti,† ämaqä qänaknda Jisasi Ique ämaqä huiziuqä hipa iu qui imäkpŋqä väniqŋqä iquvi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iqua wäuŋuä imäkpŋqä, näqŋqä äwikqeŋqä‡

5 Ämaqä 12 iquauŋi, Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ändowatätä tii ätukqe.
"Ämaqä Israitqä iqune qäyä etaŋgi huiziquauŋqä mäwqä pambiyä.
Sämaliya pmeqä iquauqä aŋä-himqä iuŋi, mäpaquvqä pambiyä.
Oeyqä. 6 He Israitqä iquauŋqänä upŋqeqä. Qu sipsipqä, hänaqä
qäyunäŋiŋqä maqŋqä eŋqä-paŋä-quai. 7 He äwäpu kukŋuä awi,
'Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, qäukuä yätuta qäqi täqi ae
äquvepqeqä' tupŋqeqä. 8 Ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquau äŋguä
iwimäkäpu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquau ävauqumuatäpu, ämaqä
wänyimäŋqä-täŋä iquau äŋguä iwimäkäpu, dŋä quvqä peŋqä, ämaqä
iquau ätqäuŋqe, huätä dowatäpu iqäupiyä. Nätmatqä he ämeŋuwi,
mbqä mävqä ipu hiŋgi ämequwitaŋi, ämaqä iuŋi, hiŋgi wipiyä"
ätukqe.
9-10 "He qaŋä äwäpiyäŋgaŋi, mbqä-qatä, yquayä qa-mŋqetä, gquä
tŋäŋqä hŋqutä, yukä iu ämuasmäuqetä, qaŋä uwqä yäkqetä, qäsä
mämeqä pambiyä. Oeyä. Ii tiiŋä hitaŋgiyi. Ämaqä wäuŋuä
iqaŋgpqä iquauŋi, ämaqä quwqä yätamäkqä ämetqäŋuwä iqua buayi
äwipŋqäuä.
11 He aŋä-himqä hŋque äpaquväpiyäŋgaŋi, ämaqä suqä äŋguä-
täŋä hŋquenyqä qävqä ipu, aŋä-himqä iu ävämepiyäŋgaŋqe, ämaqä
iqueqä aŋiunä pmeqäpŋqä. 12 He iqueqä aŋiu äpaquväpiyäŋgaŋi,
iqi pmamitpqä iquauŋi, 'Goti Hanjuwä Iqu äŋguänä emäkäŋqiyä'
tquäpŋqä. 13 Iqua aquvänä ipu he etmeqaŋgpqe, hiyaqä kukŋuä
äŋgui, iquatä witäniqeqä. I etaŋgqä-qe, qu he etmapŋqe aquvänä
miqä iqaŋgpqe, hiqä kukŋuä ii iquau yätamäkqä mävqä da yäŋqiyä.
14 Ämaqä hŋqu he etmetä iqueqä aŋä iuŋqä etma mäwqä itä, hiyaqä
kukŋui qätä maeyqä iqaŋgutqe, he aŋä-himqä ique ävämepiyäŋgaŋi,
qua hinoqukuä yukä iu täka emäkmitätqe, ptä quväteqämä emä
uwqäpŋqä. 15 Nyi naqä-qakuä etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä
Iqu ämaqä kukŋuä mitäniqäŋgaŋi, qokä-apäkä aŋä-himqä iquesaŋi
iquauqä kimaŋi haŋä-iqe, Sotomä iutä Gomora iutä äpmamiŋuwä
iquauqeuŋi,§ aaŋä ämäwqätäuniqeqä."

*Jisasi Iqueqä wäuŋuä imäkqä iquauŋi, haŋä-iqä wimeniŋqeŋqä**

16 "Nyi endowatqe, tiinjqä. Sipsipqä iqua, hiveqä hiqiyqä iquauqä
awä imä äwquwä eŋqä-paŋä iiŋä endowatqänä. Ämaqä hui he qui
emäkpŋqä iqäpŋqäuä. Iŋi he qämakä iquauqä suqä iunä qänaknä
ipu, kŋuä äŋguä ganä indqämbiyi imäkqäpŋqä. Iŋäqe yŋŋä-heeqe,
suqä quvqä mimäkqä itqäŋuwä-pa, he-pqe asä ii iqäpŋqeqä. 17 He
ämaqä iquauŋi äŋguänä wimasipiyä. Qu quwqä ämiqä iquauä
hiŋuä iqiŋi kukŋuä metpnuwiqä. Quwqä aŋä aquväqŋqä iuŋi, täua
hitäwipnuwiqä. 18 Qu Nyi mändi äŋgittqiyäpu, ämiqä Romätaŋä
iquauŋqätä, aŋä-himqä naqä ämiqä iquauŋqätä, heŋi eyqiyäma

---

† **10:3-4** Näqŋqä-täŋä kuapänä iqua, kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. Yoqe Iskarioti, kiqä quati, 'ämaqä aŋä-himqä Karioti iquesaŋä ique'. ‡ **10:3-4** Makä 6:6b-13; Lukä 9:1-6 § **10:15** Ipäqäkqä 18:16-19:29 * **10:15** Makä 13:9-13; Lukä 21:12-19

upnuwiqä. Iŋganı he ämaqä naqä iiŋä iquautä, ämaqä Israitqä
qäyä etaŋgi huizi iquautäŋi, kukŋuä äŋgui awä tupnuwäŋqeqä.
19 Qu heŋi, kukŋuäŋqä eyqiyäma uwqaŋguwäŋganı, ‘Ne kukŋui,
äki taŋquatiyä? Ä kimaŋi, äänä tuaŋquatiyä?’ kŋuä mindqäŋqä
pa iqäpŋqä. Oeyä. He kukŋuä tpŋqäŋganı, Goti Hanjuwä Iqu he
kukŋuä tupŋqe, ämetqueŋqiyä. 20 Ii tiiŋiqä. Kukŋui, hiqä-hiuä matqä
ipŋqäuä. Hiniqueqä Dŋä Äŋguä Iqu hiyaqä manä iuta awä tuäŋqiyä.
21 Ämaqä hui quwqä käta-käŋgueque, huiziqua ique pizqä
päkpŋqä iiŋqe, quwqä hipa iu wipnuwiqä. Itaŋi kaniqukua,
quwqä ymeqä iquauŋi-pqe, suqä asitaŋi itquapnuwiqä. Itaŋga
ymeqä iqua, kunaqä-kunuŋuau-pqe, mäkä äunäpu asä inä ipnuwiqä.
22 He Nyaqä yoqä-täŋuenä etaŋgi, ämaqä eeqänäŋi äwqä quvqä
emäkqäpnuwiqä. Iŋäqe qokä-apäkä haŋä-iqä qäpu etqäŋgaŋqä yäŋä
äqämbu äpmamitpqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu häŋä iqumuatäniqeqä.
23 Ämaqä aŋä-himqä hŋquesaŋi quvqä etqueqaŋgpqe, he ävämepu,
aŋä-himqä hŋquenyqä zä uwqäpŋqä. Nyi naqänä etqänä. He Is-
raitqä iquauqä aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi änyä mikiqäŋga, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu äpäniqeqä.
24 Ämaqä näqŋqä ämetqäŋuwä iqua, näqŋqä ävätŋqä iqueŋi,
mämäwqätäuqä ipŋqäuä. Itaŋga ämaqä wäuŋuä imäkätqäŋuwä
iqua, iquauqä naqä iqueŋi, mämäwqätäuqä ipŋqäuä. 25 Näqŋqä
ämetqäŋuwä iqua, ämotquetŋqä iqutäŋi, asänäŋä eäŋuwi, ii
qäyunjqä. Wäuŋuä imäkätqäŋuwä iqua, naqä iqutä asänä eäŋuwi,
ii-pqe qäyunjqä. Iŋi ämaqä ämiqä iquenyqe, qu ‘Iqu dŋä quvqä
Belsäpulä iqueqä’ ätpqe,† iqueqä yäpä iqi itqäŋuwä iquauŋqe, yoqä
quvqänäŋä asä inä tpŋqäuä.

Zä tquenyqä wiŋqeŋqä?‡

26 He ämaqä iiŋä etqueqaŋgpqä iquauŋqe, zä miqä pambiyä.
Nätmatqä eeqänäŋi huäqä äutnmitätqe, ätnäŋä iqi timäuŋqiyä.
Nätmatqä eeqänäŋi zä äwämitätqe, ämaqe näqŋqä hipŋqäuä.
27 Kukŋuä Nyi ämaqeu mätquä henyä etätŋqe, he ätnäŋäqi tquäpŋqe.
Kukŋuä Nyi qeiqinyä etqe, he ämaqeuqä hiŋuä iqi ätqäupu awä
tquäpŋqe. 28 Ämaqä hiqä huiwä iunä päsqä iquauŋqe, zä miqä
pambiyä. Qu quuvqe, pizqä mapäsqä ipŋqäuä. Goti Hanjuwä
Iqu, huiwitä, quuvqetä, tä iuŋqä dowatätä, qui Imäkqä-qu etaŋgi,
he ze Iquenyqänä iqäpŋqeqä. 29 He näqŋqeqä. Yŋŋä wäŋqä
isuauŋqe, ämaqe, qu hnjuaquinyqä mbqä wäŋqä hŋqunä itqäŋä.
Iŋäqe hiqä Hiniqu, isuau äŋguä ämitäqetaŋi, Iqu hiŋuinä mäquŋquä
iqaŋgutqe, isuautaŋä hmbu qua mäŋi mapäkŋqä iŋqiyä. 30-31 Goti
Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, he yŋŋä isuauŋi, ämäwqätäuŋäuä.
Hiyaqä dä nyuäŋä iuŋi, Iqu a ae ätäuqeqä. Iiŋä etaŋgi he haŋä-iqä
emeqaŋgutqeŋqä, zä miqä pambiyä.

Jisasi Iquenyqä kuapänä wiŋgaŋgi, Iquenyqä awä-tqeŋqä§

32 Ämaqä hŋqu, ämaqä iuŋi, ‘Nyi Jisasi Iquesaŋunjqä’ tquaŋgutqe,
ga Nyi-pqe iqueŋqe, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueä hiŋuä
iqiŋi, ‘Ämaqä tqu, Ŋqeqä’ tumniqeqä. 33 Itaŋga ämaqä hŋqu, ‘Nyi

† **10:25** Matiu 9:34 ‡ **10:25** Lukä 12:2-7 § **10:30-31** Lukä 12:8-9

Jisasi Iquesaŋunä manä' tquaŋgutqe, ga Nyi-pqe iqueŋqe, Apiqu
Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueä hiŋuä iqiŋi, 'Ämaqä tqu, Nyitaŋu manä'
tumniqeqä.
34 He Nyinyqe, 'Iqu mäkä eeqäpnäŋi, mändi kittqiyätŋqä äpqeqä'
kŋuä maeyqä pa inä. Oeyä. Nyi ämaqe, äwqä haŋuä iŋqä pmetpnuwä
diŋqe, mäma mapqä, ipäqäyunä äma äpqeqä. 35 Nyi tiiŋiŋqä äpqe.
'Hikŋuiqu, kanique mäkäŋqä vqä iiŋqätä, meqi, känäu mäkäŋqä
vqä iiŋqätä, hikŋueqä apäki, keeŋqä mäkäŋqä vqä iiŋqätä, äpqeqä.
36 *Itaŋga ämaqä hŋqueqä käyämaqä iquautaŋä hŋqua, iqueŋi himä-*
*wiuŋqä wipnuwiqä.'**
37 Ämaqä hŋqu kaniquenyqätä, känäuŋqätä kuapänä äwinyätä,
Nyinyqe wäŋqäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä.
Ämaqä hŋqu iqueqä ymeqä qokä iquauŋqätä, apäkä iuauŋqätä
kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wäŋqäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä
näueqä-qu hmanjqä. 38 Itaŋga ämaqä hŋqu haŋä-iqä Nyaqä
yoqeta wimeqaŋgutqe mämeqä itä, Nyinyqä qänaknä miqä im-
itätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu manä.† 39 Ämaqä häŋä-pmeqä äŋgui
ämäqumuetä, a yäŋänäqŋqä äqätmitätqä iqu, iqueqä häŋä-pmeqe
qui imäknäŋqiyä. Itaŋgi ämaqä Nyinyqä kŋuä indqänätä, iqueqä
häŋä-pmeqe huätä ävquatämäumitätqä iqu, häŋä-pmeqä naqä-
qakuänäŋi ämeniqeqä" ätukqe.

Yätamäkqä vqä iqua, kima äŋguä mapnuwäŋqä

40 "Ämaqä hŋqu, he etmetä äŋguänä emäkqaŋgutqe, iqu Nyi-pqe
inä inyimäkqiyä. Ämaqä Nyi indmetqä iqu, Nyi änändowatkqä
Ique-pqe inä itmeqiyä. 41 Ämaqä hŋque, Goti Iqueqä kukŋuiŋqä
hiŋuä-tqä hŋqu ique wimeqaŋga, iqu iquenyqe, 'Hiŋuä-tqä-queqä'
kŋuä indqänätä, iqueŋi itmetä äŋguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä
Iqu ämaqä iqueŋi, nätmatqä äŋgui, hiŋuä-tqä iquau ävätŋqä-pa
väniqeqä. Itaŋga ämaqä hŋque, ämaqä jänäŋä hŋqu ique wime-
qaŋga, iqu iquenyqe, 'Ämaqä jänäŋä-queqä' kŋuä indqänätä, iqueŋi
itmetä äŋguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueŋi,
nätmatqä äŋguä, ämaqä jänäŋä iquau ävätŋqä-paŋi väniqeqä.
42 Itaŋgaŋi ämaqä hŋqu, Nyaqä ämaqä tquautaŋä yoqä naqä-täŋä
maeqä hŋquenyqe, 'Iqu Jisasi Iquenyqä qänaknä itŋqä-queqä' kŋuä
indqänätä, ique eqä isqä ävätqä iqu, Nyi iquenyqe, 'Ämaqä tqueqä
wäuŋuä äŋguä iutaŋä kimaŋi, ämeniqeqä' naqä-qakuänäŋä etqänä"
ätukqe.

11

*Jonä asŋä-qäyqä iqu, yatŋqä äwikqeŋqä**

1 Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 12 iquauŋi kukŋuä
ii ae ämotqueqe, Iqu iqiŋi äväma, aŋä-himqä huizi, qua Galili iu
äwiŋqä iu, ämaqeu ämotquetä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui awä
ätuäkämiŋqe.
2 Jonä iqu guä kiqiyäueqä aŋiu äpmeqäŋgaŋi, iqu wäuŋuä eeqänäŋi
Kraisi Iqu imäkqaŋgqeŋqä qätä äwiyäqe, iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä hŋquaqu, Jisasi Ique yatŋqä wiyŋqä ändowatkqe.

---

* **10:36** Maika 7:6 † **10:38** Lukä 14:26-27 * **11:** Lukä 7:18-23

3 Iquaqu Ique äwimayi, yatŋqä tiiŋä äwikiyi. “Qu ‘Kraisi Iqu
äpäŋqiyä’† ätätqäŋuwi, Si Qäqukitanä, ä hŋquenyqä hiŋuä inä
äqänanä pmetuŋqutanä?”
4 Jisasi Iqu kimaŋi, iquaqui tiiŋä ätukqe. “Qe nätmatqä hiŋuä
äqunäsinyä qätä äwiyäŋiyiŋqe, äwäsinyä Jonä ique awä tiiŋä suinyqä.
5 ‘*Ämaqä hiŋuä pisqä iqua, hiŋuä äŋguä äqäŋgäuä. Yukä quvqä iqua,
qaŋä äŋguä äwqäuä. Wänyimäŋqä-täŋä iqua, äŋguä imäŋgäuä. Qätä
äyqä iqua, qätä äwiyqäuä. Ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgi ävauqäuä.
Nätmatqä maeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋgui qätä
äwiyqäuä.*’‡ 6 Ämaqe, qu Nyi imäkqaŋgqeŋqä kŋuä indqänäpiyä
iqua, quwqä quuvqä heqiyqe qui mimäkŋqä iqaŋgutqe, qu aquvänä
ipŋqäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Jonä iqueŋqä ätukqeŋqä§

7 Jonä iqueqä ämaqä iquaqu ae uwqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu qokä-
apäkä iuŋi, Jonä iquenyqä tii ätukqe. “He aŋä avqŋqä duŋqe,
squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä? Qoä-qamqä yuŋuä miqaŋgqe
qumbŋqä äukuwätanä? Oeyä. 8 Squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä?
He ämaqä qäkä äŋguänäŋä yäuqä pmetaŋgqä hŋque hiŋuä qumbŋqä
äukuwätanä? Oeyä. Ämaqä qäkä äŋguä äyäuŋuwä iqua, ämiqä naqä
iqueqä aŋä du pmetpŋqäuä. 9 He squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä?
Ämaqä hiŋuä-tqä hŋque hiŋuä qumbŋqä äukuwätanä? Nŋqä. Iiŋä
sätäti, Nyi tiiŋä etqänä. Iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä hiŋuä-tqä huizi
iquauŋi ämäwqätäunä” ätukqe. 10 “Bukä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä
tuwaŋui tii ätä äqänänä.

‘*Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukŋuä ämapqä hŋque, Si hiŋuiqä
kimetŋqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetŋqänänyä*,’
ätä äqänänä.*

Kukŋuä ii, ämaqä tätquenyqä ätqiyä. 11 Itaŋgi Nyi he naqä-
qakuä tiiŋä etqänä. Ämaqä eeqänäŋä iutaŋi, Jonä asŋä-qäyqä ique
ämäwqätäutŋqe, aaŋqeqä. Iŋäqe Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä
iuŋi, ämaqä yäpakä quvqä äpmeŋqä iqu, Jonä iqueŋi ämäwqätäunä”
ätukqe.
12 “Jonä asŋä-qäyqä iqu kukŋuä awä ätuminqäŋganŋi, ämaqä
yäŋänäqŋqä-täŋä iqua, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iu
paqupŋqeŋqe, qu wäuŋuä yäŋänäqŋqä ipŋqä ipäqäkuwi. Täŋganŋi qu
wäuŋuä iiŋi yqänä imäkäpu, Goti Iqueqä miqeunŋi hanä-iqä kuapänä
ävätqäŋäuä. 13 Jonä iqu ätimäukqäŋganqe, ämaqe, Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqe, qu bukä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwiutatä,
Mosisi iqu kukŋuä-suqeŋqä äqäkqeutatä ämamiŋuwiqä. 14 Goti
Iqueqä bukä iuŋi, ‘*Hiŋuä-tqä Laisa iqu äpäŋqiyä*’ ätätä äqänäŋqe,†
ii Jonä iquenyqänä äqänänä. He Nyaqä kukŋuä iiŋqe, quuvqä
heqäpŋqäpiyä, maeqiyqä ipŋqäpiyä? 15 He qätä-täŋuenä epiyi,
kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä indqämbiyä” ätukqe.
16 “Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iuŋqe, Nyi änäänyä tmqäwä?
Tiiŋuaiqä. Ymeqä ququawä aquväqŋqä iu quamä äpmapu, ymeqä
huizi iquauŋqä tääqä tiiŋä ätätqäŋuwä-paŋä-quaiqä. 17 ‘Ne henyqä

† **11:3** Matiu 3:1-12; Malakai 3:1 ‡ **11:5** Asayä 35:5-6 § **11:6** Lukä 7:24-35 * **11:10** Malakai 3:1 † **11:14** Malakai 4:5

häägwä qäyä ätqaŋgu, he himnuŋuä miqä iquwiqä. Ne pmapqä
qäyä iqaŋgu, he kŋuä maqiyqä iquwiqä' ätätqäŋuwiqä. Ämaqä
täŋga äpmeŋuwä iqua, qu ymeqä tqua eŋqä-paŋä eäpu, suqä äsque-
äsqueŋqä mäwiŋgaŋgiyi. 18 Jonä asŋä-qäyqä iqu äpäqetaŋi, buayä
änätä, wainqä-eqä maŋqä iqaŋga, qu 'Dŋä quvqä-täŋä-queqä' äyä
ätkuwiqä. 19 Iŋäqe Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäqetaŋi, buayätä
eqätä gaŋgqäŋga, qu tii ätqäuä. 'Ämaqä buayä eqä yaqäpiqä
itä änätä, wainqä-eqä kuapä ŋqueqä. Itaŋga ämaqä mbqä mo-
tauqä iquauqätä, suqä quvqä imäkqä iquauqätä näueqä-queqä' inä
ätqäuä. Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquauqä wäuŋui, tiiŋä
motquapnä. Iqueqä kŋuä indqäŋqe, ii aaŋä naqä-qakuiqä" ätukqe.

Ämaqä, quwqä suqä quvqeŋqä mävquatämäuqä iquauqä haŋä-iqeŋqä‡

20 I ätuäqetaŋi, Iqu ämaqä aŋä-himqä hui-huiu äpmeŋuwä iquauŋi,
äkasuwä ätukqe. Aŋä-himqä iuŋi, Iqu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä
di kuapänä qäyä imäkqaŋgi, quwqä kŋui äkunmäknäpu, suqä
quvqe mävquatämäuqä imiŋuwi. 21 Iquauŋi Iqu tiiŋä ätukqe.
"Ämaqä Kolasinä pmeqä iquendä, Betsaitä pmeqä iquendä, hiqä
haŋä-iqeŋqe, Nyi 'Oänä' etqänä. Tiiŋä etaŋgiyä. Nätmatqä ämaqä
mimäkqänäŋä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä-paŋi, ämaqä hŋqu
Tayä pmeqä iquauätä, Saitonä pmeqä iquauätä awä iqisa imäkqä-
säpi, qu qäŋganä tiiŋi ae pmeqäpniŋgä. Quwqä kŋui äkunmäknäpu,
suqä quvqe ävquatämäupiyitaŋi, huäqä-huŋqä qäki ämäyäupu, tä
wätakiu ae pmeqäpniŋgä. 22 Iiŋiŋqe Nyi he etqänä. Hiunji
Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuqä suqä iwäsäuniŋqä atäuŋuä ikqeuŋi,
heyaqä haŋä-iqe, Tayä pmeqä iquauqätä, Saitonä pmeqä iquauqätäŋi,
ämäwqätäuniqeqä. 23 Itaŋga Kapänamä pmeqä iquenyä, Goti Iqu
heŋi, qäukuä haqä yätuŋqä etma yäniqätanä? Oeyä, Iqu he
ämaqä pizqä iquauqä aŋä buŋqä endowatäniqeqä. Nätmatqä ämaqä
mimäkqänäŋä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä eŋqä-paŋi, ämaqä
hŋqu Sotomä pmeqä iquauä awä iqisa imäkqä-säpi, aŋä-himqä iqu
yqänä witäninjqä. 24 Iiŋä etaŋgi hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuqä
suqä iwäsäuniŋqä atäuŋuä ikqeuŋi, heyaqä haŋä-iqe Sotomä pmeqä
iquauqeuŋi ämäwqätäuniqeqä" ätukqe.

Hapä pmeqe, Jisasi Iquesanji

25 Iŋgaŋi, Iqu tii ätukqe. "Apä, Qäukuitä Quaetä Miqä Iquki, ämaqä
näqŋqä kŋuä-täŋä iquauŋqä si nätmatqä tä zä äkittqiyeŋä-qe, ymeqä
däŋä-sua eŋqä-pa äyä ämotquenyä. Si e imäkqaŋgnä, Nyi 'äŋguiqä'
äktqänä. 26 Auä, Apä, Si Tqä-täuä yeeqä imäkndŋqä diŋqä, imäkŋiqä"
ätukqe.

27 Tiiŋä-pqä inä ätukqe. "Ŋqä Apiqu nätmatqä eeqänäŋi, Ŋqä
hipa täu änjiyqeqä. Ämaqe, Ymeqä Iquenyqä näqŋqe, aaŋqeqä.
Apiqunänjqä. Ämaqe, Apiquenyqä näqŋqe, aaŋqeqä. Ymeqä
Iqutä, ämaqä Ymeqä Iqu ämotquetŋqä iquatänä, Apiquenyqä näqŋqä
eäŋäuä" ätukqe.§

28 "Ämaqä wäuŋuä tnäŋä ipu, haŋä-iqä ämepu, huiwä haŋuä
enyätŋqä iquenä, he eeqänäŋuenä hapä hitapmqä Nyinyqä ppiyä.

‡ **11:19** Lukä 10:12-15 § **11:27** Lukä 10:21-22

29 Nyi Ŋqä-näuä äkittqänätmä, ämaqeuŋi haŋuä itquetŋqe. Iŋi,
bulumäka iqua nätmatqä eyqiyämapŋqä, zä quavqä hiŋuä-qo iu
guä ämäsäutqäŋuwä-paŋä iiŋi, he Nyaqä yäpä iqi äpmapu, Nyita
näqŋqä meqäpŋqeqä. Itaŋga he haŋä-iqä naqänäŋä mämeqä,
hapä pmepŋqäuä. 30 Kukŋuä Nyi etmqe, haŋä-iqä naqä manä, he
qeiqinyäŋä mapŋqäuä” ätukqe.

12

*Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iqueŋqä**

1 Qänakndaŋi, Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, Jisasi Iqu kuä-
witqä wäuŋuä awä iu qaŋä ikämiŋqe. Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua buayä dä vqaŋga, qu kuä-witqä häukui, ätäkäpu
änmiŋuwi. 2 Parisi hŋqua hiŋuä iiŋä äqumbiyi, Jisasi Ique tiiŋä
ätukuwi. “Hiŋuä qunyä! Suqä Tqä ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä
iqua iquwi, hiunji hapä pmeqäŋga imäkqeŋqe, pmua imäknänä.”

3 I tquaŋguwäŋga, Iqu kima tii ätukqe. “Änääŋgä? Hiŋuiqänäŋi
neqä awiqu Dewiti iqutä, iqueqä ämaqä iquatä, buayä dä äpäkombiyi,
Dewiti iqu imäkkqeŋqe, he kukŋuä iuŋi a matäuqä itqäŋuwätanä?
4 Dewiti iqu Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväqe,
bretqä Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqi äwämiŋqe, iqutä iqueqä
ämaqä iquatäŋi, ämepu äŋguwiqä.† Buayä Goti Hanjuwä Iqueqä
hiŋuä iqi äwiŋqe, ämaqe ämepu ŋqäŋqe, pmua imäknänä. Hiqäva-
imäkqä iquanä ämepu bŋqä inä äwinä.‡ 5 Änääŋäŋqäwä? Bukä
Mosisi iqu kukŋuä-suqeŋqä äqäkqä iuŋi, he kukŋuä tä a matäuqä
itqäŋuwätanä? Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, hiqäva-imäkqä
iqua Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä iu, Sämbatqäŋqä suqä
ätä äwiŋqä iuŋi ävausäpiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi,
qu suqä quvqä mimäkqä itqäŋäuä. 6 I etaŋgi Nyi he etqänä. Goti
Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä ique Ämäwqätäuŋqä Hŋqu, täqi
äwinä.

7 Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä hŋqu tiiŋä
äqänänä.

*‘He hiqäva imäkätqäŋuwiŋqe, manyiŋqä iqiyä. He ämaqä
iquauŋqä qeqä emäŋgaŋguti äŋguä itquapŋqä änyiŋgiyä.’*§

He kukŋuä iiŋä iqueqä quatiŋqä näqŋqä meqä-säpi, he ämaqä suqä
quvqä mimäkqä itqäŋuwä iquauŋi, haŋä-iqä mävqä iqäpniŋgä. 8 Iiŋä
etaŋgi he iqueqä quatiŋqä maqŋqä epu, Nyaqä ämaqä iquauŋi haŋä-
iqä hiŋgi ävätqäŋä. Nyi iiŋä etqe, tiiŋiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iuŋi ämitqänä. Nyi tä qäqunjqä”
ätukqe.

*Jisasi Iqu, ämaqä hipa hŋgiŋi quvqä-täŋä hŋque äŋguä
iwimäkkqeŋqä**

9 Jisasi Iqu iqiŋi äväma äwätä, iquauqä aŋä aquväqŋqä yäpä
iŋgisa qe äpaqukqe. 10 Iqiŋi, ämaqä hipa hŋgiŋi quvqä-täŋä hŋqu
äpmamiŋqe. Iŋgaŋi Parisi iqua Jisasi Ique kukŋuä mitpnuwä diŋqä

---

* **12:** Makä 2:23-28; Lukä 6:1-5 † **12:4** 1 Samueli 21:1-6 ‡ **12:4** Hiqäva-imäkqä 25:5-9
§ **12:7** Hosiya 6:6 * **12:8** Makä 3:1-6; Lukä 6:6-11

yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋganı, ne ämaqä
yaqä iquauŋı äŋguä imäkqe, ii äŋguätanä, ä änääŋgä?”
11 Iqu kimanı, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä hiyaqä awä iqisanä hŋqu,
sipsipqä-täŋä-qu eä, itanga Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋganı sip-
sipqä iqu qua hovqä iu äpäwitqe, iqu äänä imäkäniqiyä? He
näqŋqeqä. Ämaqä iqu sipsipqe a ämaqätätä, äkäka yäpaqä
täŋgisa ätuma yapäŋqiyä. 12 Iŋı ämaqä di sipsipqä duŋı
ämäwqätäutanggqeŋqe, Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋga suqä äŋguä
imäkqe, ii äŋguänäŋiqä” ätukqe.
13 I ätuäqetanı, Iqu ämaqä hipa quvqä-täŋä iqueŋı, “Tqä hipa jänä
imäkinyä” ätukqe. I tquanga ämaqä iqu hipa jänä i imäkŋganga,
hipae, äŋguäŋgisa änyäŋqä-pa, e iŋgqe. 14 Iŋganı Parisi iqua anä
iu äväma, hŋqäqi aquvä äqänäpu, Jisasi Ique pizqä päkpnuwä iiŋqä
hänaqeŋqä qävqä ikuwi.

Goti Iqu Jisasi Ique, wäuŋuäŋqä atäuŋuä ikqeŋqä

15 Jisasi Iqu qu iiŋä iqaŋguwiŋqä näqŋqä eäqe, anä-himqä iuŋı
qe äväma äukqe. Itanı qokä-apäkä kuapänäŋı Ique qänaki qe
äwivändkuwi. Itanganı iquautanä täŋä-yaqä-täŋä iquauŋı, Iqu
eeqänäŋä äŋguänä qe iwimäkkqe. 16 Ii iwimäkätäqäŋganı, Iqu iqua
Iquenyqä kukŋuä awä matqä ipŋqänä pmua imäkkqe. 17 Suqä e
imäkmiŋqe, Iqu kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä-tqä Asayä iqueqä
manä iuta ätkqä iunä naqä-qakuä timäutŋqä imäkkqe. Kukŋui,
tiiŋiqä.
18 “*Ämaqä tqu, Nyaqä wäuŋuä imäkqä iqueqä. Nyi ique atäuŋuä
ikqeqä. Nyi iquenyqe, kiiŋä änyinätŋqeqä. Itanga Nyaqä äwqe,
iquenyqä aquvänä kuapänä itqänä. Nyi Ŋqä Dŋä Äŋgui, ique
wimqänä. Itanı ämaqä qua täutanä eeqänäŋä iuŋı, iqu suqä
jänäŋiŋqä kukŋui awä tquätŋqänänyä.*
19 *Iqu kukŋuä äkasuwä ätätä manä tnäŋä matqä yätŋqänänyä.
Iŋı hänaqä iutanı qokä-apäki, iqu manä yäŋänäqŋqä tqanguti qätä
mäwiyqä ipŋqänänyä.*
20 *Tuuwä-hiyawä äukinymätä iqangutqä iqua, iqu mäquasqä
yäŋqiyä. Hiqi-tä hikui-hikui iqangutqe, iqu maiqupisqä yäŋqiyä. Hea
suqä jänäŋı, suqä quvqä iu ämäwqätäuniŋqäŋganqe, iqu wäuŋuä
yqänä iqämanguäŋqiyä.*
21 *Itanı ämaqä qua täutanä eeqänäŋä iqua, iquenyqä quuvqä
eqiyäpu, iqu yätamäkqä vätŋqä hiŋuä äqämbu pmepnuwiqä.*”†

Jisasi Iquenyqätä, dŋä quvqä iquauŋqätä‡

22 Hea iŋganı qu ämaqä dŋä quvqä-täŋä hŋque, Jisasi Iquenyqä qe
ätma äukuwi. Ämaqä iqu hiŋuä pisqä eä, manä matqä-que. Iŋganı
Jisasi Iqu iqueŋı äŋguä imäkqanga, hiŋuä äqänätä kukŋuä ätkqe. 23 E
äqumbiyi, qokä-apäkä iqua yäuŋuä ipu, “Täukueqä. Ämaqä Dewiti
iquesanä ne hiŋuä äqunanä äpmeŋquä iqu, qäqutiyä?” ätŋguwi.
24 Parisitanä hŋqua kukŋuä tä qätä äwipiyi, tiiŋä ätkuwi. “Ämaqä
Tqu, dŋä quvqä iquau huätä ändowatätŋqe, Iqu Belsäpulä, dŋä quvqä
iquau miqä iqueqä yäŋänäqŋqä iutanänjqä.”

---

† **12:21** Asayä 42:1-4 ‡ **12:21** Makä 3:22-30; Lukä 11:14-23

25 Jisasi Iqu iquauqä kŋuä indqäŋqä iuŋi näqŋqä eä, tii ätukqe.
“Ämaqä, qua naqä hŋquesaŋä iqua, iwäsänäpu mäkä huŋgaŋgpqe,
ämaqä iqua qui imäkmbŋqäuä. Itaŋga ämaqä aŋä-himqä hŋquesaŋä-
qe, hueqä-himqä huitaŋä-qe, qu awä äkutnäpu mäkä huŋgaŋgpqe,
yäŋänäqŋqe änä matqäuqä ipŋqäuä. 26 Iŋi tiiŋä-pqe inänji. Setänä
iqu, iqueqä dŋä hŋque huätä ändowatätqe, ne näqŋqeqä, iqueqä
ämaqä iqua awä äpatŋgäuä. Iŋi iqu qua täu ämitŋqe, äpakänä
mämiqä yäniqe. 27 He Nyinyqe, ‘Iqu Belsäpulä iqueqä yäŋänäqŋqeta
dŋä quvqä iquau huätä ändowatätŋqeqä’ qäyunä tqaŋgpqe, hiqä
ämaqä iqua dŋä quvqä huätä ändowatätqäŋuwi, yäŋänäqŋqä tque-
qeta imäkätqäŋuwäwä? Hiqä ämaqä iiŋä imäkätqäŋuwä iqua,
heyaqä kukŋuä iiŋi, ii qäyunä hma hitaŋgqeŋqä ämetquapŋqeqä.
28 I etaŋgqä-qe, Nyi, Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqä
iquesa, dŋä quvqä iquau huätä dowatqaŋgundqe, iiŋqe he näqŋqä
tiiŋä mapŋqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe, ae emeqeqä.’
29 Quwä-meqä hŋqu, ämaqä yäŋänäqŋqä hŋqueqä aŋä iu
äpaquvätä, iqueqä nätmatqe metŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu äänä
imäkäniqiyä? Iqu ämaqä yäŋänäqŋqä iqueŋi, guä ganä äkiqiyäueqe,
iqueqä nätmatqe hiŋgi iŋga meŋqiyä.
30 Ämaqä hŋqu wäuŋuä yätamäkqä manyqä imitätqe, iqu Nyaqä
himä-wiuŋqä-queqä. Ämaqä hŋqu, qokä-apäkä aquvä-qäyqeŋqä
yätamäkqä manyqä imitätqe, iqu ämaqe im-imä ändowatqiyä.
31 Iiŋiŋqe, Nyi he tiiŋä etqänä.§ Suqä quvqä eeqänäŋitä, kukŋuä
quvqetä, qokä-apäkä iqua imäkmipqe, Goti Hanjuwä Iqu huätä
mamäuŋqiyä. Iŋäqe, ämaqä hŋqu Dŋä Äŋguä Iquenyqä kukŋuä
quvqä ätmitätqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqe, huätäŋi
änä mämamäuqä da iniqeqä. 32 Ämaqä hŋqu, Ämaqeuqä Ymeqä
Ekqä Iquenyqä kukŋuä quvqä tqaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä
suqä quvqä di, huätä mamäuŋqiyä. I etaŋgi ämaqä hŋqu, Dŋä
Äŋguä Iquenyqä kukŋuä ququvqä di tqaŋgutqe, Goti Iqu, iqueqä suqä
quvqä huätäŋi, täŋga mämamäuqä yäŋqiyä. Ga qänakndaŋä-pqe,
mämamäuqä yäniqeqä.”

*Zä iquauqä häukuiŋqätä, ämaqeuqä suqeŋqätä**

33 “Ämaqe zä hŋquenyqä, ‘Zä tqu quvqätiyä, äŋguänäŋätiyä’ kŋuä
indqänäpiyäŋgaŋi, kiqä häukui, hiŋuä ganä äqumbiyi, iŋgaŋi qu
näqŋqä mapŋqäuä. Zä hŋqu äŋguänäŋä eäŋqe, kiqä häukuä-pqe,
äŋguänäŋiqä. Iŋäqe zä hŋqu quvqä eäŋqe, kiqä häukuä-pqe,
quvqeqä. 34 Iŋi heŋi, qämakä quvqä iqua eämakuwänäŋä eqänäŋänä.
He ämaqä quvqä eäŋuwi, kukŋuä äŋgui äänä tpŋqäwä? Ämaqä
iquauqä kukŋuä tqe, ii iquauqä kŋuä indqäŋqä dutanjqä. 35 Ämaqä
äŋguänäŋä iqua, kŋuä äŋguänäŋä indqänäpu, suqä äŋguänäŋä dinä
imäkpŋqäuä. Ämaqä quvqä iqua, kŋuä quvqä huitaŋä-huitaŋä
indqänäpu, suqä quvqä imäkpŋqäuä. 36 Itaŋgi Nyi he etqänä. Hiunji
Goti Hanjuwä Iqu ämaqeu kukŋuä mitäniqäŋgaŋi, Iqu quwqä kukŋuä
hiŋgi ätmitpqeŋqä kŋuä indqänätä, iuta iwäsäuniqeqä. 37 Si kukŋuä
äŋguä tquki etaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä jänänäŋukiyqä’

§ **12:31** Makä 3:28-29; Lukä 12:10 * **12:32** Lukä 6:43-45

ktäniqeqä, ŋŋ si kukŋuä quvqä tquki etaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä quvqukiyqä’ ktäniqeqä” ätukqe.

Qu Jisasi Ique, “Ne Sinyqä näqŋqä metuŋquä mänätquayä” ätukuwiŋqä†

38 Iqu e tquaŋga, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋquatä, Parisi hŋquatä, Iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Ämotqueqä Iqukiyä, ne tiiŋiŋqä äneŋgiyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Wäuŋuä Imäkquki eäŋi, ne ‘naqä-qakuä-queqä’ kŋuä neyätŋqe, mänätquayä.”
39 Iqu iquauqä kukŋui, kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwä iquenä, he apäkä qokiqu äväma qaŋä hiŋgi qŋqä eŋqä-paŋä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueŋqe qänaknä miqä-quenjqä. He ‘Ne Sinyqä näqŋqä metuŋquä diŋqä, mänätquayä’ ändquwä-qe, Nyi iiŋi mimäkqä imqänä. He näqŋqä mapŋqe, hiŋuä-tqä Jona iqu qeyqä. 40 Jona iqu hiunji hŋquaqui-hŋque, heatqä hŋquaqui-hŋque, hämapäkä naqänäŋä iqueqä äwqä yäpä iŋgisa äpmakqä-pa, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu asä inänjqä. Hi-unji hŋquaqui-hŋque, heatqä hŋquaqui-hŋque, qua yäpä iŋgisa pmeŋqiyä. 41 Hiŋuiqänäŋi, ämaqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua, Jona iqueqä kukŋui qätä äwipiyi, iquauqä kŋui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqe huätä ävquatämäukuwiqä. Iŋäqe täŋganŋi, ämaqä Jona ique Ämäwqätäuŋqä Iqu, täqi qäyä pmetaŋgi, ämaqe iquauqä kŋui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqe mävquatämäuqä iquwiqä. Iiŋiŋqe, hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqäŋganŋi, ämaqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua ävaupu, ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquauqä suqä quvqeŋqä awä tpnuwiqä. 42 Hiŋuiqänäŋi apäkä, qua hi-tuŋuä nämä äwiŋqä iu miqä naqä ii, Solomonä iqueqä kukŋuä näqŋqe qätä wiyätŋqä äpkqeqä.‡ Iŋäqe täŋganŋi Ämaqä Solomonä ique Ämäwqätäuŋqä Iqu täqi qäyä pmetaŋgi, ämaqe Ique qätä mäwiqä itqäŋuwiqä. Iiŋiŋqe hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqäŋganŋi, apäkä naqä ii, ävautä ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquauqä suqä quvqeŋqä awä täniqeqä.

Dŋä quvqä ämaqä hŋque ävämetä, aŋgi äwimakqeŋqä§

43 Dŋä quvqä hŋqu ämaqä hŋque ävämanŋi, aŋä yeŋuä duŋqä äwäqe, iqu aŋä hapä pmeqä diŋqä qävqä ikiquäŋqiyä. Itaŋga hŋque mämäqumueqä iäqe, ‘Nyi aŋä hiŋuiqänä ävämakqä duŋqä aŋgu umqänä,’ täŋqiyä. 44 I ätäqe, iqu äwäqe, ämaqä hŋqua aŋä iqueŋi siiyä äpipu äŋguä imäkepiyä-qe, mäpmetaŋgä qunäŋqiyä. 45 Iiŋä äqunäqe, iqu äwätä dŋä quvqä 7 hŋqua itmeŋqiyä. Dŋä iquauqä quvqe, dŋä kiŋganäŋä iqueqä quvqeu ämäwqätäuŋqiyä. Iquau itmetä, qu aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväpu pmapŋqäuä. Ämaqä iqu hiŋuiqänäŋi iiŋänäŋä quvqä äpmamiŋqä-qe, täŋganŋi aaŋä quvqä kuapänä pmeŋqiyä. Suqä quvqä asä iutanŋi, ämaqä quvqä täŋga äpmeŋuwä iquauŋi äwimeŋqiyä” ätukqe.

*Jisasi Iqueqä känaisä, käŋgukuatä, äwimakuwiŋqä**

46 Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau kukŋuä iiŋä yqänä tuätqätaŋga, Iqueqä känatä käŋgukuatä äpäpu, Iqutä kukŋuä anä tpŋqä yäpaqä

---

† **12:37** Lukä 11:29-32 ‡ **12:42** 1 Ämiqä Naqä 10:1-13 § **12:42** Lukä 11:24-26 * **12:45** Makä 3:31-35; Lukä 8:19-21

mäŋgisa ätqäumiŋuwi. 47 Itaŋi ämaqä hŋqu Iqueŋi, “Hueqä” ätukqe,
“Tqä tnatä tuŋgukuatä, Sitä kukŋuä anä tpŋqä yäpaqä täŋgisa
ätqäunäuä.” 48 Ii ätukqä iqueŋi, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Ŋqä nipatä
guäkatäŋi, tqukuakä?” 49 Itaŋi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquau atäuŋuä ävätä, “Qätä nyipiyä” ätukqe. “Ŋqä nipatä guäkatäŋi,
täsquakänä. 50 Ii tiinjqä. Qokä-apäkä, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu
Äpmeŋqä Iqueqä äwiŋqä iu qänaknä imitpqä iqua, qu Nyaqä tasi-
guäka, nanyi-napqa, itaŋga nipaqätänjqä” ätukqe.

13

*Kukŋuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqeŋqä**

1 Hiunji asä qäqueŋi, Jisasi Iqu aŋä iu ävämaŋi, yäpaqä mäŋgisa
äwätä, eqä-huäŋä Galili iqueqä maŋä iqi quamä äpmamiŋqe. 2 I
pmetaŋga, ämaqä kuapänäŋi Iquenyqä pqaŋguwitaŋi, Iqu yimba
hŋque ätkamäuqe, quamä qe äpmakqe. Itaŋi ämaqä eeqänäŋi,
eqä-huäŋä maŋä iqi pämä tqäutaŋgä, Iqu yimba iu äpme näqŋqä
äwikqe. 3 Iqu iquauŋi kukŋuä ktqä ätuätä, näqŋqä kuapänäŋi
äwikqe. Kukŋuä ktqä hŋqu tiiŋä ätukqe. “Ämaqä hŋqu kuä-witqä
uwqä tnämäwäwätŋqä wäŋqiyä. 4 Iqu ätnämäwäwqaŋga, hui hänaqä
iqi päknätqe, yŋŋä äpäpu ämambnä. 5 Itaŋga hui qua kuapänä
hma etaŋgi, hikä-täŋä qäsä äwitaŋgqä iu päknätqe, qua äŋgui äwa
itaŋguti, kuä uwqä ii bakä maqänä hukauŋqiyä. 6 Iŋi mäptqä haqä
tiqä ae äyapätä tnäŋä tqaŋga, kuä kiqä tapiŋi wäŋqäpu etaŋgi, yäuä
hämänä piŋqiyä. 7 Itaŋga kuä uwqä hui guä yäŋä-täŋä awä imä
päknätqe, guä quvqä iqua qäsä naqä-huinyä epiyi, kuä-witqeuŋi, qua
aowi äŋguä mävqä yäŋqiyä. 8 Itaŋga kuä uwqä hui qua äŋguänäŋä
iu päknätqe, kiqä nääŋqe 100 huknänä, hui 60 huknänä, itaŋga hui
30 huknäŋqiyä. 9 Ämaqä qätä-täŋuenä etaŋgutqe, kukŋuä iiŋqe kŋuä
äŋguänä indqämbiyä” ätukqe.

10 Qänakndaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äpäpu,
Jisasi Iqueŋi yatŋqä äväpu, “Si qokä-apäkä iquauŋi, kukŋuä ktqä inä
suŋqä tuätqäŋinyä?” ätukuwi.

11 Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeŋqä
kukŋuä qakui zä witaŋgqä-qe, he näqŋqä mapŋqe, Iqu henyä
etapqiyä. Iŋäqe ämaqä huizi iquauŋi, mävqä itŋqe. 12 Ii tiiŋä etaŋgi.
Ämaqä näqŋqä hui ae ämequwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui inä ävätä,
qu näqŋqä kuapänäŋä-täŋä-qua hipŋqä iwimäkänä. Iiŋä etaŋgqä-
qe, ämaqä näqŋqä maeqä iqua, näqŋqä wäŋqä qu ämeŋuwi, Goti
Hanjuwä Iqu huätä mamäuŋqiyä. 13 Iŋitaŋi, Nyi ämaqä iquauŋi
kukŋuä ktqenä ätuätŋqeqä. Qu hiŋuä äqunäpu qätä äwiyäpiyä-qe,
näqŋqä maeqä-quayqä. 14 Qu iiŋä epu, kukŋuä hiŋuä-tqä Asayä iqu
äqäkqä tqueŋi, ii naqä-qakuänäŋä ämotquetqäŋä. Iqu pmetaŋga
äpmamiŋuwä iquauŋqe, tiiŋä ätätä äqäkqeqä.

*‘He kukŋuä qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatiŋqe änyä maqŋqä
hipnuwiqä. He hiŋuä äquŋgua äwäpiyä-qe, nätmatqä hŋquenyqe
näqŋqä maeqä ipnuwiqä.*

15 *Ämaqä iiŋä iqua näqŋqä äŋguä mämeqäŋqe, quwqä nyuäŋi
woyqä ae imaqundäŋgqeqä. Kukŋuä qätä äŋguä mäwiyqäŋqe,*

* **13:** Makä 4:1-20; Lukä 8:4-15

quwqä qäte, ae imaqundäŋgqeqä. Nätmatqä hiŋuä äŋguä mäquŋquä ipŋqe, quwqä hiŋuä-pqe, ae yämaqundi iŋgqeqä.

Qu iiŋä mimäkqä-säpi, quwqä kŋui äkunmäknäpu, Nyinyŋqä aŋgumä quvepqaŋgpi, ga Nyi iquauŋi äŋguä iwimäkqäminjqä.†

16 Iŋäqe he Nyi nätmatqä imäkqaŋgqe hiŋuä äqunäpu, Nyaqä kukŋui
qätä änyiyätqäŋuwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu äŋguä ae emäkqä iiŋqe,
näqŋqä eŋä. 17 Nyi naqä-qakui tiiŋä etqänä. Nätmätqä he hiŋuä
äqunätqäŋuwi, hiŋuä-tqä iquatä, ämaqä jänäŋä iquatä, qu kuapänäŋi
hiŋuä quŋqäŋqä naqänäŋä winyätqätaŋgqä-qe, qu hiŋuä mäquŋquä
imiŋuwiqä. Kukŋuä he qätä äwiyätqäŋuwi, qu qätä wiyqäŋqä
naqänäŋä winyätqätaŋgqä-qe, qu qätä mäwiyqä imiŋuwiqä” ätukqe.
18 Jisasi Iqu kukŋuä äpakänä yqänäŋi, tiiŋä ätukqe. “Goti Iqu he
näqŋqä mapŋqä etapqetaŋi, täŋgaŋi kukŋuä ktqä ämaqä kuä-witqä
wäuŋuä iu tnämäuqä-queŋqe, kiqä qakuiŋqä Nyi awä tqaŋgundi, he
qätä nyipiyä. 19 Ämaqe, qu Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋqä
kukŋui qätä äwiyäpu, kiqä qakuiŋqä näqŋqä mämeqä itqäŋuwä iqua,
qu kuä uwqä hänaqä iqi äpäkŋgqä-paŋä-quaiqä. Setänä iqu äwimetä,
kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu quwqä kŋuä indqäŋqeu hiqaŋgqe, huätä
maqänä ämotautŋqe. 20 Itaŋga kuä uwqä qua hikä-täŋä iu äpäkŋgqä
ii, tiinjqä. Ämaqä kukŋuä iiŋä ique qätä äwiyäpu, maqänä ämepu,
aquvänä iquwä iquaiqä. 21 Iŋäqe iquauqä quuvqä heqiyqe, kuä
tapiŋä wäŋqäpu uwqatätä, yäuä äpiqä i eŋqä-paŋiqä. Ämaqä Goti
Hanjuwä Iqueuä kukŋui mändi kittqiyanä-tpu itqäŋuwä iqua, ämaqä
tquauŋi haŋä-iqä äväpu quvqä itqueqaŋguwäŋga, iquauqä quuvqä
heqiyqe, qui maqänä imäknänä. 22 Itaŋga kuä uwqä guä yäŋä-
täŋä awä imä äpäkŋgqä ii, tiiŋiqä. Ämaqä kukŋuä iiŋä ique qätä
äwiyäpiyä-qe, qu nätmatqä qua täutaŋiŋqä äwäwa ipu, mbqä aquvä
kuapänä qäpŋqeŋqä kŋuä kuapänä indqänätqäŋuwä iquaiqä. Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋuiuŋi, suqä iiŋä iqu qŋqaŋä yeqaŋgi, qu suqä
jänäŋä imäkpŋqe, yäŋänäqŋqä mävqä yäŋqiyä. 23 Itaŋga kuä uwqä
qua äŋguä iu äpäkŋgqe, ii ämaqä kukŋuä iiŋä ique qätä äŋguä
äwiyäpu, kiqä quatiŋqä näqŋqä ämetqäŋuwä iquaiqä. Iŋi, kukŋuä
iqueqä nääŋqe, hui 100 huknänä, ga hui 60 huknänä, itaŋga hui 30
huknäŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, qätaqä quvqeŋqä

24 Iqu ämaqeuŋi, kukŋuä ktqä huizi tiiŋä ätukqe. “Goti Qäukuä
Yätutaŋä Iqunä miqe, ii ämaqä hŋqu iqueqä wäuŋuä iu kuä
uwqä äŋguinä ätnämäwäwqä-paŋä iiŋiqä. 25 Iŋäqe ämaqä iqi
äpmamitpqä iqua hiqaqä witaŋguwäŋga, ämaqä iqueqä himä-
wiuŋqä iqu ätimäutä, qätaqä quvqe, asä iu ätnämäwaŋi äwäŋqiyä.
26 Qänakndaŋi kuä-witqä uwqä bakä ae äukaupu äpepiyi, nääŋqe
äukŋganganŋi, wäuŋuä-wiyqä iqua, qätaqä quvqä hui anä tqäutaŋgä
qumbnuwiqä. 27 Iŋganŋi iqua äwäpu, ämaqä wäuŋuä kaniqueŋi tiiŋä
tupnuwiqä. ‘Ämaqä naqä iquki, ne si tqä wäuŋuä iuŋi, kuä uwqä
äŋguinä ätnämäuqiyä-tanä ikque. Qätaqä quvqä hui anä ätqäuŋuwi,
änääŋäŋqäwä?’ 28 Iqu iquau kimaŋi, ‘Suqä iqu, ämaqä himä-
wiuŋqä hŋqu imäkkqeqä’ tuäniqeqä. Itaŋi iqua yatŋqä wipnuwiqä.
‘Ne äwätanä, qätaqä quvqe ekautanä, aquvä maqiyatuŋqueŋqä

† **13:15** Asayä 6:9-10

äkiŋgiyä?’ tupnuwiqä. 29 Iŋganı̨ iqu iquauŋı̨ kimanı̨ tuäniqeqä. ‘Oeyä.
He qätaqä quvqe ekaupiyäŋganı̨, kuä-witqä itä qäsä hikauqŋqäuä.
30 Kuä täkqäŋganqä, qäquaqu qäyä ätqäunyqä. Kuä täkqäŋganı̨, nyi
ämaqä kuä täkpŋqä iquau tii tumniqeqä. “He qätaqä quvqe ganä
ekaupu, aquvä äqiyäpu, tä väuepnuwäŋqä hatŋä äquqotäupu epiyä.
Iŋganı̨ he kuä-witqe ätäupu, aquvä äqiyäpu nyaqä buayä pŋqä wiqä
aŋä iu pŋqä hipiyä” tumniqeqä,’ tuäŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä hnjuaquiŋqä‡

31 Iqu kukŋuä ktqä huizi tiiŋä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä
Iqunä miqe, ii zä-guawä§ piikä, ämaqä hŋqu iqueqä wäuŋuä iu
vowä ämäutŋqä eŋqä-panä iiŋiqä. 32 Zä iqueqä piiki, wäŋqänäŋä-
sua etaŋgi, piikä huiziqua, ique ämäwqätäuŋäuä. Iŋäqe, kiqä baki
äukautä naqä äpeyätäqäŋganı̨, nätmatqä huizi wäuŋuä iu ätqäuŋqä
iquauŋı̨ ämäwqätäutanŋguti, yŋŋä iqua äpäpu, kiqä äpa iuŋı̨ yuuwä
imäkpŋqäuä.”

33 Itanga Iqu kukŋuä ktqä hŋqu-mända inä ätukqe. “Goti Qäukuä
Yätutanä Iqunä miqe, ii nätmatqä änyuämäuqä eŋqä-panı̨iqä. Apäkä
hui nätmatqä änyuämäuqe, hmbunä ämetä, kuä-witqä* kuapänä
ämetä naqä-huinyä imäkänä, buayä pälawä eeqänäŋı̨ änyuämäutŋqä
diŋqeuä” ätukqe.

Jisasi Iqu kukŋuä ktqe, suŋqä ätumiŋqätiyä

34 Kukŋuä eeqänäŋä Jisasi Iqu qokä-apäkä iu e ätumiŋqe, Iqu
kukŋui ätnäŋä iqi matqä, ktqä dinä ätumiŋqe. 35 Kukŋuä, Goti Iqu
hiŋuä-tqä hŋqueqä manä iuta ätimekqä hŋqu qäyunä timäutŋqe, Iqu
iiŋä imäkmiŋqe. Ämaqä hiŋuä-tqä iqu tiiŋä ätkqe.

Nyi kukŋuä ktqe etätmä, nätmatqä qua täu imäkkqäŋgatqä zä äwäka äpääŋqeŋqe, täŋga awä etmqänä.†

Qätaqä quvqä iqueqä kukŋuä ktqä quatiŋqä

36 Jisasi Iqu ämaqä iu ävämanı̨, aŋä yäpä iŋgisa qe äpaqukqe. Itanı̨
Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Iquenyqä äpäpu ätukuwi.
“Kukŋuä ktqä qätaqä quvqä wäuŋuä iuta äukautŋqeŋqe, Si ne kiqä
quatiŋqä awä natiyä.”

37 Iqu kimanı̨ tii ätukqe. “Ämaqä kuä uwqä äŋguänäŋı̨
tnämäwäwqä iqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueqä. 38 Wäuŋui,
ii qua tqueqä. Kuä uwqä äŋguänäŋı̨, qokä-apäkä Goti Qäukuä
Yätutanä Iqunä miqä iutanä iquaiqä. Qätaqä quvqe, Setänä iqueqä
ämaqä iquayqä. 39 Himä-wiuŋqä, qätaqä quvqä tnämäwäwqä iqu,
Setänä iqueqä. Kuä täkqäŋganı̨, qua täuŋı̨ iqueqä yäpakäŋganjqä.
Itanga kuä täkqä iqua, eŋätqä iquaiqä. 40 Qu qätaqä quvqä
aquvä ämaqiyäpu, tä väuepŋqä imäkätqäŋuwä-pa, qua täuŋı̨ iqueqä
yäpakäŋganä-pqe asä iiŋä imäkpnuwiqä. 41 Ämaqeuqä Ymeqä
Ekqä Iqu, Iqueqä eŋätqä iquau dowatqanga, Iqueqänä miqä iutanı̨,
nätmatqä ämaqeuqä quuvqä heqiyqä qui iwimäkqä iutä, ämaqä suqä
quvqä imäkqä iquautäŋı̨, eeqänäŋı̨ huätä mamäupnuwiqä. 42 Itanı̨
qu tä naqänäŋä iu tnämäupnuwiqä. Tä iu tnämäuqanguwäŋga, qu

‡ **13:30** Makä 4:30-32; Lukä 13:18-21 § **13:31** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziŋqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. * **13:33** Jisasi Iqu kuä-witqä iqueqä hanä-iqe, 20 kilo iqä ätukqe. † **13:35** Apqä Bukä 78:2

kŋuä naqänäŋä äqiyäpu, hiquaŋä maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä.
43 Iŋgaŋi ämaqä jänäŋä iqua, iquauqä Kaniqunä ämitŋqä yäpä iŋgisa
äpmepu, quwqä huiwitaŋi mäptqä eŋqä-pa we hunäniqeqä.‡ He
qätä-täŋuenä epiyi, kukŋuä iiŋqe kŋuä indqämbiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, mbqä pŋqä wiqä ipŋä iqueŋqä

44 “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, mbqä pŋqä wiqä ipŋä
imäkäpu, wäuŋuä iu qua zä äptekuwä eŋqä-paŋiqä. Ämaqä hŋqu
mbqä ipŋä ique ämäqumuetä hiŋuä äqunäqetaŋi, iqu ‘Nätmatqä
iiŋi mbqeuŋi ämäwqatäunä’ kŋuä indqänätä, hiŋuä qunämapenä
yeeŋqiyä. Iŋgaŋi iqu aquvänä itä, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi aquvä
ämaqiyätä, ämaqä hŋquqqua mbqä ipŋqä imäkäŋqiyä. Mbqä iiŋi
ae ämeqe, iqu äwätä wäuŋuä iqueŋi mbqä iŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, wimŋä äŋguänäŋiŋqä

45 “Aŋgumŋi, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, ämaqä hŋqu
mbqä wäuŋuä imäkätä, wimŋä äŋguänäŋiŋqä qävqä ikitŋqä-paŋiqä.
46 Iqu äŋguänäŋä hŋque ämäqumueqe, iqu äwätä, iqueqä nätmatqä
eeqänäŋi aquvä ämaqiyätä, ämaqä huiziqua mbqä ipŋqä imäkäŋqiyä.
Mbqä iiŋi ae ämeqe, iqu wimŋi mbqä yäŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, hämapäkä qaeŋqä

47 “Aŋgumŋi, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, ii tiiŋiqä.
Hämapäkä qa, qu eqä-huäŋä bu ätnämäupu, hämapäkä huitaŋä-
huitaŋä äqupuiquwä eŋqä-paŋiqä. 48 Hämapäkä qa mŋqä iuŋi
maŋguä mŋgaŋga, qu hikä weä aaŋqä täŋgisa eyqiyäma äyapäpu,
quamä äpmapu, itaŋga hämapäkä äŋguänäŋä iquauŋi häkiu
ämimepu, hämapäkä quvqä iquauŋi bi tnämäupnuwiqä” ätukqe.
49 “Itaŋga qua tqueqä hiunji yäpakäŋgaŋi, asä iiŋäŋqeqä. Ynaunjqä
iqua äpäpu, ämaqä quvqä iqua, jänäŋä iquauqä awä iqi pmetaŋguwä
iquauŋi itmapnuwiqä. 50 Itaŋi qu tä naqänäŋä iu tnämäupnuwiqä.
Tä iu tnämäuqaŋguwäŋga, kŋuä naqänäŋä äqiyäpu, hiquaŋä
maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä” ätukqe.

51 Itaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, yatŋqä tiiŋä qe
äwikqe. “Kukŋuä tquauqä quatiŋqe, he näqŋqä ae ämequwätanä?”
Qu “Auqä, ne näqŋqä ae ämeququeqä” ätukuwi.

52 I ätuäqetaŋi, tiiŋä-pqe inä ätukqe. “Iiŋä etaŋgi ämaqä Goti
Iqueqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquataŋä hŋqua, qu Goti Qäukuä
Yätutaŋä Iqunä miqeŋqä näqŋqä ämepu qänaknä imipqä iqua, qu aŋä
naqä hŋqueqä kaniqu eŋqä-paŋä hipnuwiqä. Iqu iqueqä nätmatqä
äŋguänäŋä pŋqä wiqä iu äpaquväqe, nätmatqä änyä-häŋitä yäuetä
qäsä äma päŋqiyä” ätukqe.§

*Nasäretqätaŋä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä**

53 Jisasi Iqu kukŋuä ktqä tä awä ae ätuäqe, aŋä-himqä iuŋi
qe ävämakqe. 54 Äväma äwäqe, Iqu kaniqueqä aŋä-himqä† iu
ätimäuqe, iquauä aŋä aquväqŋqä iu äpaquväqe, ämaqä iuŋi Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä äwikqe. Qu Iqueqä kukŋui qätä

---

‡ **13:43** Deniyäli 12:3 § **13:52** Näqŋqä-täŋä iqua, “Jisasi Iqu ii ätkqe, suqeŋqäti, kukŋuä naqä-qakuiŋqätiyä, ätkqeqä” ätätqäŋä. * **13:52** Makä 6:1-6a; Lukä 4:16-30 † **13:54** Iqueqä kaniqueqä aŋä-himqe, Nasäretqä iiyi.

äwipiyitaŋi, yäuŋuä ipu, “Ämaqä Tqu näqŋqä tä äŋgisa ämeqäwä?
Itaŋga änääŋäŋqäwä, Iqu ämaqä mimäkqänäŋi imäkätŋqeuä?”
ätkuwi. 55 “Ne Ämaqä Tquenyqe, näqŋqeqä. Iqu ämaqä aŋä imäkqä
iqueqä Ymeqä Iqueqä. Itaŋga Mäliya ii, Iqueqä känaiyqä. Iŋi
Jemisi ique, Josepä ique, Saimonä ique, Jutasi ique, iqua Iqueqä
käŋgukuayqä. 56 Täqiŋi Iqueqä känapqa, nesä anä äyä äpmeŋunä.
Iŋi Iqu ii imäkätŋqe, näqŋqe äŋgisa ämeqäwä?” ätŋguwi. 57 Qu iiŋä
ätnäpu, Iquenyqe äwqä quvqä ätimäukŋguwi.

Iŋgaŋi Iqu iquauŋi tii ätukqe. “Hiŋuä-tqä iqua, aŋä-himqä
eeqänäŋä iuŋi, yoqä-täŋuae. Etaŋgqä-qe, hŋqunä-hŋqunäŋi, iqueqä
aŋä-himqä iutä, iqueqä aŋiu anä äpmeŋuwä iutäŋi, iqu yoqä maiqä-
queqä.” 58 Iŋi Jisasi Iqu-pqe, Iqueqä aŋä-himqä iuŋi, qu Iquenyqä
quuvqä maeqiyqä itqätaŋgä, Iqu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋi,
kuapänä mimäkqä imiŋqe.

14

*Heroti iqu, Jonä ique pizqä äpäkkqeŋqä**

1 Hea iŋgaŋi ämaqä ämiqä Heroti iqu, qu Jisasi Iqu wäuŋuä
imäkqaŋgqeŋqä tqaŋgä qätä äwikqe. 2 Iwä, iqueqä wäuŋuä-wiyqä
iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä Tqu, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä. Iqu qua
äptekuwä iuta aŋgumä ävaukqä iqueqä. Iiŋiŋqe Iqu yäŋänäqŋqä-
täŋu eä, wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋi, imäkqiyä” ätukqe.

3-4 Kukŋuä iiŋä iqueqä quati, tiiŋiqä. Qäŋganäŋi Heroti iqueqä
käta Pilipä iqu, apäkä Herotiyasi ämamiŋqe. Ii Pilipä ique ävämaŋi,
Heroti ique ämuaŋgqe. Heroti iqu ii ämakqeŋqe, Jonä iqu iqueŋi
tiiŋä ätumiŋqe. “Si apäkä täsi ämeŋi, ii qäyunä hmanjqä.” Iqu e
tquaŋgqetaŋi, Heroti iqu iqueŋi a äkiqätätä, guä äkiqiyäutä, guä
pmuateqä aŋiu äpmuatekqe. 5 Iqu iqueŋi pizqä päsqäŋqä kŋuä
wiyqaŋgqä-qe, qokä-apäkä iqua, “Jonä iqu hiŋuä-tqä-queqä” kŋuä
indqänätaŋguwiŋqä, iqu iquauŋqä zä äwiŋgqe.

6 Hiunji hŋqueŋi ämaqä hŋqua, Heroti iqueqä känai ique
ämikqeŋqä kŋuä indqänäpu, iqutä buayä anä äŋguwi. Iŋgaŋi
Herotiyasiyqä meqi ätimäuqe, iquauqä awä iqisa yeewä imiŋqe.
7 Itaŋga Heroti iqu iiyqä yeewä iqaŋgqeŋqä kiiŋä wiŋgaŋgi, kukŋuä
guä tiiŋä ämäsäukqe. “Si nätmatqä äkitaŋä äkiŋqä kiŋgaŋgi, yatŋqä
nyisqe, nyi äktapmqänä” ätukqe. 8 Iiŋä etaŋgi apäkä hitqiyqä
kanai, meqiu kŋuä yändqäŋqä vqaŋgi, ii Heroti iqueŋi tiiŋä ätukqe.
“Jonä asŋä-qäyqä iqueqä nyuäŋi, ätäväpu hevqä iu eqaŋgpi, si
äma äpätnä, nyi dapiyä” ätukqe.† 9 Heroti iqu qätä iiŋä äwiyäqe,
iqueqä äwqe haŋä qäyä vqaŋgi, iqu kukŋuä guä ae ämäsäukqeŋqä
kŋuä indqänätä, ämaqä iqutä buayä anä änmiŋuwä iquauqä hiŋuä
iqi womba metŋqe mäwiŋganggi, iqu “Apäkä hitqä ii ätqä-pa, ii
imäkpiyä” ätukqe. 10-11 Iqu ämaqä hŋque guä kiqiyäueqä aŋä duŋqä
dowatqaŋga, qu Jonä iqueqä hiiŋuä-qo iu häuä ätäväpu, iqueuä
nyuäŋi hevqä hŋque ämiqutäwa äma äppiyi, hitqä ii äwikuwi. Ii äma
äwätä, känäu äwikqe. 12 Iiŋä imäkqaŋguwäŋga, iqueqä wäuŋuäŋqä

* **14:** Makä 6:14-29; Lukä 3:19-20; 9:7-9 † **14:8** Ii Jonä iqueqä nyuäŋi, iiŋä imäkpŋqä ätukqe, “Iqu ae äpäkoŋgqätiyä” tä näqŋqä metŋqä iŋqeyi.

ämotquamiŋqä iqua äppiyi, iqueqä huiwi äma äwäpu, qua äptekuwi.
Iqua qua ae äptepiyi, äwäpu Jisasi Ique qe ätukuwi.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iquau buayä äwikqeŋqä‡

13 Jisasi Iqu Jonä ique pizqä äpäkkuwiŋqä qätä äwiyäqe, Iqu aŋä
iuŋi äväma, yimba ikuapmäutä aŋä avqŋqä imqä äukqe. Iqutä Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatänä äukuwi. Itaŋgi qokä-apäki,
"Jisasi Iqu äwqiyä" tqaŋgä qätä äwipiyi, qu quwqä aŋä-himqä äväma,
Iqutä ämimbŋqä eqä maŋä iu qaŋä äukuwi. 14 Iiŋä etaŋgi, Jisasi
Iqu iuäqämetäqäŋganı, qokä-apäkä kuapänäŋä pmetaŋgä äquŋgqe.
Iqu iquauŋqä huäqä wuŋgaŋgi, iquautaŋä ämaqä täŋä-yaqä iquauŋi
äŋguä imäkkqe.
15 Mäptqä äwitŋqä iqaŋganı, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iqua äpäupiyi, Jisasi Iqueŋi tiiŋä ätukuwi. "Mäptqe ae äquveqetŋqä
iqiyä. Täqiŋi qua avqŋqäqiyä-qae, Si ämaqeuŋi aŋä-himqä
ämätŋgäwäŋqä iuŋqä ymisaŋä mbqä ipu bŋqä dowatiyä."
16 Iqu kimaŋi, "Qu täqiŋi suŋqä äväma upŋqäwä? He hiqä-hiuä
ymisaŋä wipiyä" ätukqe.
17 Iwä, qu Iqueŋi, "Ne ymisaŋi kuapänä hmanjqä. Bretqä hipa
hŋgiŋitä, hämapäkä hŋquaqutänä ämeŋunä" ätukuwi.
18 Iŋganı Iqu "Ymisaŋä iiŋi, Nyinyqä ämappiyä" ätukqe.
19 Itaŋi Iqu ämaqeu, qätaqä iqi quamä pmapŋqä ätukqe. Quamä
pmeqaŋguwäŋga, Iqu bretqä hipa hŋgiŋitä, hämapäkä iquaqutä
ämeqe, hiŋuä haqä yätu äqänä, Goti Hanjuwä Iquenyqä "äŋguiqä"
ätäqe, buayitä hämapäkitä äkutätä, Kiqä ämaqä iquau äwikqe. Iqua
ämepu, ämaqä iu äwikuwi. 20 Qu buayä änäpu, äwqä puäsqaŋga,
iqi änätqutekuwi, iqua qa naqä 12 ämamikuwi. 21 Qokä iqua buayä
äŋguwi, kuapänäŋi 5,000. Apäkiutä ymeqeutäŋi, a matäuqä ikuwi.

Jisasi Iqu, eqä haqeqi qaŋä äukqeŋqä§

22 Qu iiŋi qäpu iqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquauŋi, "He yimba iu ätkamäupu, eqä yätäqä näŋgisaŋqä hiŋuiqä
upuiyä. Nyi ämaqä täu dowatmqänä" ätukqe. 23 Iqu ämaqeu ae
ändowatäqetaŋi, Iqueqä-kiuänä qoqoŋä yätuŋqä Kaniquenyqä tääqä
tätŋqä ekqe.
Mäptqä ae äquvqaŋga, Iqu Iqueqä-kiuänä qoqoŋä iu yqänä
äpmamiŋqe. 24 Iŋäqe yimbae kiiŋä näŋi ae äwqaŋga, yuŋui
himäŋgisa yäŋänäqŋqä äqunätä, eqä änyämäwa äpeyätä, yimba
iqueŋi ämäquvasämäuqänä itä, näŋgi-täŋgi ämimiŋqe. 25 Zä vätŋqä
qäqiqiŋi, Jisasi Iqu eqä-huäŋä haqeqä iquau wimetŋqä äukqe. 26 Iqua
Iqu eqä-huäŋä haqeqi qaŋä quvepqaŋgi äqumbiyi, "Hiwiyqeqä" kŋuä
indqänäpu, zä kiiŋä ipu, zä-zääqä, ätkuwi. 27 Itaŋgi maqänäŋi, Iqu
iquauŋi ätukqe. "He zä miqä pambiyä! Yäŋänäqŋqä pmapiyä! Ii
Nyinjqä."
28 I tquaŋga, Pitä iqu kimaŋi, "Naqä Iquki, Si Qäquki etaŋgutqe,
'Eqä haqeqi qaŋä biyä' diyä" ätukqe. 29 Itaŋi Jisasi Iqu, "Si yqä
biyä!" ätukqe. I tquaŋga Pitä iqu yimba iu äväma ŋi, eqä-huäŋä
haqeqi Jisasi Ique wimetŋqä äukqe. 30 Itaŋi yuŋui yäŋänäqŋqä
yqänä qunätqätaŋgi äqunäqe, iqu zä äwiŋgqe. Ga eqä-huäŋä

‡ **14:12** Makä 6:30-44; Lukä 9:10-17; Jonä 6:1-15 § **14:21** Makä 6:45-52; Jonä 6:16-21

yäpä iŋgisa quveqetŋqänä tii itäqäŋganı, zääqä ätätä tiiŋä ätukqe.
“Naqä Iquki, nyi yätamäkqä nyiyä!” 31 Maqänäŋi Jisasi Iqu iqueŋi
a äkiqätätä ätukqe. “Si ämaqä quuvqä wäŋqäpu heqiyä iqukiyqä.
Kŋuä hŋquaquŋi, suŋqä indqänätqäŋinyä?” 32 E ätuäqetanı, iquaqu
yimba iu ikuapmäuqaŋgiyäŋga, yunui qäpu qe ämŋäŋgqe. 33 Iŋganı
ämaqä yimba iu äpmamiŋuwä iqua, qu Ique qoŋä äwoktäupu, Iqueqä
yoqe, haqeqä ämamäupu tii ätkuwi. “Naqä-qakuiqä. Si Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymeqä Qäqukiyqä.”

*Jisasi Iqu, Genesäretqä pmeqä iquau äŋguä iwimäkkqeŋqä**

34 Itaŋga iqua eqä-huäŋä iunı qäyakämä ipiyi, qua Genesäretqä
iu iuäqämakuwi. 35 Ämaqä aŋä iutanä iqua Ique hiŋuä äqunäpu,
Jisasi Iqu iqi timäuqaŋgi näqŋqä epiyi, qu kukŋuä aŋä qäqiqiŋiuŋqä
ändowatkuwi. Itanı qu ämaqä täŋä-yaqä-täŋä eeqänäŋä iquaunı,
Iquenyqä qe ätuma äpkuwi. 36 Äwimapiyi, qu Iqueŋi yatŋqä änäänä
äväpu, tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä yaqä-täŋä iqua hipae tqä gquä
hämänäŋä iu qäyä itmaqämbŋqä hiŋuinä qunyä.” Itanı qokä-apäkä
inyänä ipiyitanı, qu eeqänäŋi äŋguä imäŋguwi.

15

*Goti Iqueqä kukŋuä-suqä iqu, suqä kaqä-kawäka äwikuwiu ämäwqätäuŋqeŋqä**

1 Iŋganı Parisi hŋquatä, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋquatä,
qu Jerusälemä iu ävämanı, Jisasi Iquenyqä äquveppiyi, yatŋqä tii qe
äwikuwi. 2 “Äänä etaŋgikä? Tqä ämaqä wäunuäŋqä ämotquetqäŋä
iqua, suqä atqä-awäka änätapukuwi, qu qui imäkätqäŋuwiuä. Qu
buayä bŋqäŋganı, hipa asŋi eqä akiyä iŋqä du,† ganä maqŋqä, hipa
kiyä mätqetä änätqäŋuwiuä.”

3 Jisasi Iqu iquaunı kimanı tiiŋä ätukqe. “Änäänäŋqäwä? Hiqä-
hiuäŋi, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä iunı ävasäupu, hiqä
suqä iunı qänaknä itqäŋuwiuä. 4 Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä hŋquaqu
tii ätkqeqä. ‘*Si tqä tniquetä, tnäwqätä, kukŋuä qänaknä itnä, yäpä
iqinyä isŋqeqä.*’‡ Itaŋga ‘*Ämaqä hŋqu kiqä kaniqueŋqätä, känäuŋqätä,
kukŋuä quvqä ätätqe, qu iqueŋi pizqä päkpŋqeqä.*’§ 5-6 Goti Iqu iiŋä
ätkqä-qe, he tii tquenjqä. Ämaqä hŋqu iqueqä käniquesä känäutäŋi,
‘Nätmatqä nyi yätamäkqä qemätmä ämeŋqe, nyi Goti Hanjuwä Ique
wimqä a ae ätäuqeqä’ ätuätqe, ämaqä iqu kaniqueqätä känäwqätä,
yäpä iqi itä mävqä yäŋqiyä. Suqä iiŋä dutanı, he Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋui mändi äkittqiyäpu, hiqä taqä-tawäkauqä suqe, haqeqä
ävauqumuatätqäŋäuä. 7 He wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä!
Hiŋuä-tqä Asayä iqu hiqä suqä iiŋqe, atäunuä qäyunä itä, tiiŋä ätkqe.

8 ‘*Ämaqä tä, qu Nyaqä yoqe, manitänä haqeqä ämamäutqäŋuwä-
qe, quwqä qeqä-quuvqe, Nyinyqe kiiŋä nämä äwinä.*

9 *Qu ämaqä iquauqä kukŋuä-suqä dinä awä ätäpiyä-qe, “Kukŋuä
tä Goti Hanjuwä Iqueqe-qe” quaŋgä ätätqäŋä. Iiŋqe, qu Nqä*

---

* **14:33** Makä 6:53-56 * **15:** Makä 7:1-13 † **15:2** Quwqä suqä asŋä-qŋqe, tiinji. Qu eqä akiyä iŋqä ämepu, hipa iu hiŋgi equatembŋqäuä. ‡ **15:4** Aŋgumä Itmakqä 20:12; Kukŋuä-suqä 5:16 § **15:4** Aŋgumä Itmakqä 21:17; Hiqäva-imäkqä 20:9

*yoqe haqeqä mamäupŋqä qoŋä änäuktäutqäŋuwi, hiŋginäwa itqäŋuwiqä.”’**

Jisasi Iqu, ämaqeu kiyä mätqä imäkqeŋqä ätkqe†

10 Iqu iiŋä ätuäqetaŋi, qokä-apäkä iquauŋi, tääqä ätuätumetä tiiŋä ätukqe. “He qätä änyiyäpu, kŋuä äŋguänä indqämbiyä! 11 Nätmatqe ämaqä hŋqueqä maŋä iu äpaquvqe, ii ämaqä iqueŋi Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä mimäkqä iqiyä. Oeyqä. Ämaqä kiyä mätqä imäkqe, nätmatqä maŋä iuta ätimäutä awä ätqe, ii qäqunänjqä” ätukqe.

12 Qänakndaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äppiyi, Jisasi Ique tiiŋä ätukuwi. “Parisi iqua, Saqä kukŋui qätä äkipiyitaŋi, qu äwqä quvqä äwiŋgqeŋqe, Si näqŋqä ae eäŋätanä, änäändanä?”

13 Itaŋi Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Ŋqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu wäuŋuä-täŋueqä. Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä Iqu vowä mikqä ikqä iuŋi, hukä qäsä äyauniqeqä. 14 Ämaqä tquauŋqe, he äwäwa miqä pambiyä. Iqua hiŋuä pisqä epu, hiŋuä pisqä hŋquau-mända hänaqä ämotquetqäŋuwä-paŋiqä. Hiŋuä pisqä hŋqu, hiŋuä pisqä hŋque-mända hänaqä motquamätä itqe, qäquaqu qua hovqä iu quannä päkinyiyäŋqinyqä.”

15 Itaŋi Pitä iqu Jisasi Iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Kukŋuä ktqä kiqä quatiŋqe, awä natiyä.”

16 Jisasi Iqu kimaŋi, “Iŋi suŋqäwä? He kŋuä mämeqä iquwätanä?” ätukqe. 17 “Tiiŋiŋqä he maqŋqätanä? Nätmatqä eeqänäŋi, maŋä iu äpaquvätŋqe, ii tuqä iuŋqä äwitä, iqisaŋi zä-aŋä buŋqä äquveqänä. 18 I etaŋgi nätmatqe, maŋä iqu awä ätätŋqe, ii kŋuä indqäŋqä iutanjqä. Nätmatqä ämaqeu, Goti Iqueqä hiŋuä iqi kiyä mätqä imäkätŋqe, ii qäqunänjqä. 19 Nyi ‘kŋuä indqäŋqä iutanjqä’ etqe, ii suqä tiiŋiŋqä ätqä. Kŋuä indqäŋqä quvqä, suqä ämaqä pizqä päsqä, huiziqueqä apäkäŋqä iqä, huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä, quwä-meqä, kukŋuä mitqeta quaŋgä-tqä, itaŋga hŋquauŋqä kukŋuä quvqä tqä, iquayi. 20 Suqä tqua ämaqä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä imäkätqänä. Itaŋgi ämaqä hŋqu hipa asŋä maqŋqä buayä äŋgqäqe, suqä iiŋi, ique kiyä mätqä mimäkqä iqiyä” ätukqe.

Apäkä Kenanätaŋä hui quuvqä eqäkqeŋqä‡

21 Jisasi Iqu iqi ävämaŋi, aŋä-himqä Tayätä Saitonätä ämätnäŋqä-täŋä iŋginyqä äukqe. 22 Apäkä hueqä-himqä Kenanätaŋä iqi äpmamiŋqä hui, ii äpätä tääqä tiiŋä ätukqe. “Naqä Iqukiyä, Dewiti iqueqä kawiquki, dŋä quvqä hŋqu nyaqä ymeqä apäkä hmbi qui imäkätqäuä. Si nyinyqä qeqä kimänänä” ätukqe.

23 Itaŋgi Iqu iiŋi, kimaŋi hui mätquä ikqe. Itaŋga Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äpäpu, Iqueŋi tii ätukuwi. “Apäkä ne änavändä, tääqä ätqapätŋqä täsiiŋi, huätä dowatiyä.”

24 Itaŋi Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu, Nyi Israitqä iquaunä yätamäkqä wimqä änändowatkqe. Qu sipsipqä hänaqä qäyunäŋiŋqä maqŋqä eŋqä-paŋä-qua etaŋgä.”

25 I tquaŋgi äwiyäqe, apäkä ii Iqu-täŋä qäqi äpätä, qoŋä äusäuepätä, “Naqä Iqukiyä. Si nyi yätamäkqä nyiyä” ätukqe.

---

* **15:9** Asayä 29:13 † **15:9** Makä 7:14-23 ‡ **15:20** Makä 7:24-30

26 Iiyqä kukŋui, Iqu kima tii ätukqe. “Ne ymeqä iquauqä buayi
ämetanä, hiveqä iquau-mända vatuŋque, ii qäyu manä.”
27 Itaŋgi apakä ii, “Naqä Iquki, Si naqä-qakuänä ätnyä” ätukqe.
“Itaŋgi buayä hituŋuä hnjua, quwqä kaniqueqä hevqä iuta qua iqi
ätiväutqe, hiveqä iqua pänaŋqä ipu, ämambŋqäuä.”
28 Jisasi Iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Tqä
quuvqä heqiyqe, naqänäŋiqä. Nätmatqä si äkiŋgqe, äkimeŋqiyä.”
Asäŋgaŋi iiyqä hitqä ii, äŋguä qe imäŋgqe.

Jisasi Iqu, ämaqä kuapänä äŋguä imäkkqeŋqä

29 Jisasi Iqu aŋä iuŋi ävämaŋi, eqä-huäŋä Galili maŋä iuŋqä
äpäquveqäkqe. Iqisaŋi Iqu qoqoŋä yätuŋqä äyätä, iqi äpmamiŋqe.
30 Iqu iqi pmetaŋga, qokä-apäkä kuapänäŋi, qu yukä quvqä iquautä,
hiŋuä pisqä iquautä, yukä ŋŋuä iquautä, maŋä matqä iquautä,
itaŋga ämaqä täŋä-yaqä-täŋä kuapänäŋä iquauŋi, Iqueŋqä ätuma
äpkuwi. Äwimapiyi, qu Iqueuä yukä-täŋä qäqi pmuateqaŋguwäŋga,
Iqu iquauŋi äŋguä imäkkqe. 31 Itaŋi ämaqe, qu maŋä matqä iqua
kukŋuä tqaŋgä, yukä quvqä iqua äŋguä imäŋgaŋgä, yukä ŋŋuä iqua
qaŋä uwqaŋgä, hiŋuä pisqä iqua hiŋuä qäŋgaŋgä, hiŋuä äquŋguwi.
Hiŋuä iiŋä äqumbiyitaŋi, qu yäuŋuä ipu, “Täukueqä” ätäpu, Goti
Hanjuwä Israitqä iquau Miqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäukuwi.

Jisasi Iqu, qokä 4,000 iu buayä äwikqeŋqä§

32 Hiunji hŋquaqui-hŋque ae äpäwqaŋga, Jisasi Iqu Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, tääqä ätuätumetä, tiiŋä ätukqe.
“Nyi qokä-apäkä täuŋqe huäqä änuŋgiyä. Qu Nyitä hiunji hŋquaqui-
hŋque äpmequwi, buayi hmayqä. Buayä dä qäsä dowatmqe, hänaqä
awä ipe popo ipu päkŋqeŋqe, Nyi manyiŋqä iqiyä” ätukqe.
33 Iqu e tquaŋga, iqua kimaŋi ätukuwi. “Täqiŋi aŋä avqŋqä eäŋqe,
ämaqä kuapänäŋä tiiŋä du ymisaŋä vatuŋquä diŋqe, ne bretqe äŋgisa
metuŋquäwä?”
34 Itaŋga Iqu yatŋqä tii äwikqe. “He bretqe, äänä meŋäuä?”
Itaŋi iqua, “Ne bretqe, 7 hŋquatä, hämapäkä wäŋqä hnjuatä
ämeŋunä” ätukuwi.
35 I tquaŋguwäŋga Iqu qokä-apäkä iquauŋi, “Qua iqi quamä
pmapiyä!” ätukqe. 36 Iŋgaŋi Iqu bretqetä, hämapäkitä ämeqe,
Goti Hanjuwä Ique “äŋguiqä” ätuäqe, äkutätä, itaŋi wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquau qe äwikqe. Itaŋgaŋi iqua ämotaupiyi, ämaqä
iu qe äwikuwi. 37 Qu eeqäŋi äwqä änäpäsäpu, iqi änätqutekuwi,
iqua hiqokä-qa 7 ämamikuwi. 38 Qokä iqua buayä äŋguwi, kuapänäŋi
4,000. Apäkiutä ymeqeutäŋi, a matäuqä ikuwi. 39 Itaŋi Jisasi Iqu qokä-
apäkä iu ae ändowatäqe, Iqu yimba iu ätkamäutä, Makändanä iuŋqä
äukqe.

16

*“Si Tquki eäŋiŋqä ämänätquetnä, wäuŋuä hui imäkiyä” ätukuwiŋqä**

1 Parisi hŋquatä, Satyusi hŋquatä Jisasi Ique äwimapiyi, yamwiqä
äväpu tii ätukuwi. “Si Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä

§ **15:31** Makä 8:1-10 * **16:** Makä 8:11-13; Lukä 12:54-56

wäuŋuä imäkquki etaŋgutqe, si wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä hŋqu
imäkätnä mänätquayä.”
2 Itaŋgi Iqu iquau kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Mäptqä äquveqetä, qäukui
qua häŋesqä qäyqaŋgaŋi, he ‘Qäukui häŋesqä äqiyqe, ziŋuitäŋi
mäptqä äŋguänä täŋqiyä’ tqä-quenjqä. 3 Itaŋga ziŋuitäŋi, he tii tqä-
quenjqä. ‘Qaquvqe hea äwitä, qäukui häŋesqä imäŋgqeŋqe, ii yuŋuä
äqunätä piyä qiyäŋqiyä.’ Auqä, qäukuä iutaŋä hiqŋqe, he hiŋuä
äqunäpu, iuta iwäsäupŋqeŋqe, näqŋqä äŋguänä ämeŋäuä. Iŋäqe
Goti Hanjuwä Iqu täŋga imäkätŋqeŋqä hiqŋqe, he hiŋuä äqumbiyi,
iuta iuwäsäupŋqä iiŋqe, he maqŋquenjqä. 4 He qokä-apäkä täŋga
äpmeŋuwä iquenä, he apäkä qokiqu äväma qaŋä hiŋgi qŋqä eŋqä-
paŋä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueŋi qänaknä miqä-quenjqä. He
‘Si Tquki eäŋiŋqä ämänätquetnä, wäuŋuä hui imäkiyä’ ändquwä-
qe, Nyi wäuŋuä hui mimäkqä imqänä. He näqŋqä mapŋqä hiqŋqe,
hiŋuä-tqä Jona iqu qeyqä” ätukqe. I ätuäqe, quŋi äväma äukqe.

Jisasi Iqu, Parisi iquauŋqätä, Satyusi iquauŋqätä, ätkqeŋqä†

5 Jisasi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua eqä-huäŋä-täŋä
yätäqäŋgisaŋqä äukuwi. Iqua qaŋä äwäpiyäŋgaŋi, bretqe qäsä äma
pqeŋqe, kŋuä hui imäukuwi. 6 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu iquauŋi tiiŋä ätukqe.
“Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, nätmatqä änyuämäuqä iiŋqe, he
maŋitä ämäwqätäupu äŋguänä mimbiyä.”
7 Iqu i tquaŋgqeŋqä kŋuä indqänäpu, quwqä-quwä tiiŋä ätŋguwi.
“Ne bretqe äma mapqä iququeŋqä, i änatqiyä.”
8 Qu kukŋuä iiŋä ätnmiŋuwiŋqe, Jisasi Iqu näqŋqä eä, tii ätukqe.
“Hiqä quuvqä heqiyqe, wäŋqänäŋäpiyqä. ‘Ne bretqe hmanjqe’
suŋqä ätätqäŋäuä? Nyi bretqeŋqä maetqä da iqänä. 9 He
Nyinyqätä, Nyaqä kukŋuiŋqätäŋi, näqŋqä änä mämeqä iquwätanä?
Buayä hipa hŋgiŋinäŋi, ämaqä kuapänäŋä 5,000 äŋguwiŋqe, he hui
imäuquwätanä? He qae squmä ämamikuwäwä? 10 Itaŋga buayä
hipa hiŋgi eeqä hŋgi hŋquaqunäŋi, ämaqä kuapänäŋä 4,000 iqua
äŋguwiŋqä-pqe, he hui imäuquwätanä? Iŋgaŋi he qae squmä
ämanyuequwäwä? 11 He iiŋiŋqä maqŋqä eäŋuwi, ii suŋqäwä?
Nyi bretqeŋqä kŋuä nyiyqaŋgi maetqä da iqänä. Nyi Parisi
iquauätä, Satyusi iquauätä, nätmatqä änyuämäuqä iiŋqe, ‘He maŋitä
ämäwqätäupu äŋguänä mimbiyä’ etqänä” ätukqe. 12 Qu kukŋuä
tä qätä äwipiyitaŋi, näqŋqä tiiŋä ämakuwi. “Iqu nätmatqä bretqä
änyuämäuqä iiŋqä mänatqä iqiyä. Oeyä. Iqu Parisi iquauätä, Satyusi
iquauätä, kukŋuiŋqä änatqiyä-qe” näqŋqä ämakuwi.

Pitä iqu, “Jisasi Iqu, Kraisi Iqueyqä” ätkqeŋqä‡

13 Jisasi Iqu aŋä-himqä Sisariya-Pilipai-täŋä iŋgisaŋqä äwäqetaŋi,
Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, yatŋqä äwikqe.
“Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqe, qokä-apäki kŋuä äänä in-
dqänätqäŋuwäwä? Iqu tqukä?”
14 I tquaŋga iqua kimaŋi, “Hŋqua ‘Jonä asŋä-qäyqä iqueqä,’ hŋqua
‘Laisa iqueqä,’ itaŋga hŋqua ‘Järämai iqutiyä, hiŋuä-tqä hŋququtiyä?’
ätätqäŋuwiqä” ätukuwi.

---

† **16:4** Makä 8:14-21 ‡ **16:12** Makä 8:27-30; Lukä 9:18-22

15 Iqua e tquaŋguwäŋga, Iqu “Hiyaqä kŋuä duŋi, Nyi tquŋgä?”
ätukqe.
16 Saimonä Pitä iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Si Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu
ne äminesŋqä atäuŋuä äkikqä Iqukiyqä. Si Goti Häŋä Pmeqä-täŋä
Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä” ätukqe.
17 Itaŋi Jisasi Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Jona iqueqä ymeqä Saimonä
iquki, Goti Hanjuwä Iqu äŋguä ikimäkqeqä. Ämaqä qua täutaŋä
hŋqu, kukŋuä tä si mämäktqueqä iqeqä. Oeyä. Ŋqä Apiqu Qäukuä
Yätu Äpmeŋqä Iqunä si ämäktqueqeqä. 18 Itaŋga Nyi si tiiŋä
äktqänä. Si Pitä§ iqukiyqä. Itaŋgaŋi ämaqe, aŋä yäŋänäqŋqä hikä
haqeqi ämätätqäŋuwä-pa, Nyi Ŋqä ämaqä iquau aquvä ämaqiyätmä,
hikä tqueqä haqeqi pmuatemniqeqä. Itaŋgaŋi äpäkoŋqä iqueqä
yäŋänäqŋqe, Nyaqä ämaqä aquväqŋqä tquauŋi, änä makittqiyqä
yäniqeqä. 19 Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqetaŋä qŋqaŋä hutäuqe,
Nyi si ktapmniqeqä. Nätmatqe, si qua täuŋi pmua imäkqaŋgtqe, Goti
Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä inä imäkäŋqiyä. Itaŋga nätmatqä
qua täuŋi hiŋuinä quŋgaŋgtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä
asä e imäkäŋqiyä” ätukqe. 20 Itaŋi Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi, pmua yäŋänäqŋqä iwimäkätä, tii ätukqe.
“Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä miqeŋqä atäuŋuä ikqä Kraisi Iqu,
Nyi Qäqunjqae, he ämaqeuŋi awä mätquä pambiyä.”

Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqeŋqä ätukqeŋqä (16:21-17:27)

21 Iŋgaŋi Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi kukŋuä tiiŋä
tuätŋqä ätipäqäkqe. “Nyi Jerusälemä iuŋqä umqe. Iqiŋi, ämaqeu
miqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquatäŋi, qu haŋä-iqä naqänäŋä ändapäpu, Nyi pizqä bäkpnuwiqä.
Iwä hea hŋquaqu-hŋque ae äpäwqaŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu Nyi aŋgi
änyivauqumuatäniqeqä.”
22 Pitä iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, Jisasi Ique maŋitä ätuma äwäqe,
Ique äkasuwä tuätŋqä ätipäqäkqe. “Naqä Iquki, oeyä! Nätmatqä tä,
Si mäkimeqä iŋqiyä!” ätukqe.
23 Itaŋi Jisasi Iqu hiqumuaŋä äwiyäqe, Pitä iqueŋi tiiŋä qe ätukqe.
“Setänä iquki, wawiyä! Si hikä hänaqä iu äknänä, Nyi quannä
päknmqä nyimäkŋä-paŋä iqukiyqä. Si qänaknäŋi, Goti Hanjuwä
Iqueqä kŋuä indqäŋqä iunä miqä itnä, ämaqeuqä kŋuä iunä inyä”
ätukqe.
24 Iŋgaŋi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau tii ätukqe.
“Ämaqä hŋqu Nyi qänaknä nyivändätŋqä wiŋgaŋgutqe, iqueqä
äwiŋqä eeqänäŋi, kiuä mändi äkittqänätä, iqueqä zä-huätatä huŋqe
ämetä, Nyi qänaki nyivändänä. 25 Ii tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu,
iqueqä häŋä-pmeqe a yäŋänäqŋqä äkiqätmitätqe, qui imäknäniqeqä.
Iŋäqe ämaqä hŋqu, Nyinyqä kŋuä indqänätä, iqueqä häŋä-pmeqe
ävquatämämitätqe, iqu häŋä pmetäniqeqä. 26 Itaŋga ämaqä
hŋqu nätmatqä qua täuŋi eeqänä ämetä, iqueqä häŋä-pmeqe qui
imäkŋgaŋgutqe, iqueqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, yätamäkqä äänä
väniqiyä? Itaŋga ämaqä hŋqu, iqueqä häŋä-pmeqe aŋgumä metŋqe,

§ **16:18** Yoqä Pitä iqueqä quati, ii hikiqä.

squä di väniqiyä? 27 Nyi iiŋä etqäqe, kiqä quati tiiŋiqä. Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu Kaniqueqä yäŋänäqŋqe ämetä, Iqueqä eŋätqä
iquatä quvepäniqeqä. Itaŋga Iqu ämaqä eeqänäŋä iuŋi, qu suqä
imäkmitpqeŋqe, kimaŋi iŋga väniqeqä. 28 Nyi naqä-qakuänä
etqänä. Ämaqä täqi pämä ätqäuŋuwä hŋqua, mapäkoŋqä änä yqänä
pmetaŋguwäŋgaŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, ämiqä naqä eŋqä-
paŋä-qu pqaŋgi qumbnuwiqä” ätukqe.

17

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitaŋä iŋgqeŋqä**

1 Hiunji 6 ae äpäwqaŋgaŋi, Jisasi Iqu, Pitä ique, Jemisi ique, itaŋga
käŋgua Jonä ique itmeqe, qoqoŋä quäuqä hŋqueŋqä ätuma ekqe.
Iqiŋi iquauqä-quwänä äpmamiŋuwi. 2 Iquauqä hiŋuä iqisaŋi, Jisasi
Iqueqä huiwi huitaŋä änyätä, Iqueqä hipeŋui mäptqä eŋqä-paŋä
ätätä, qäki qäpaiqänäŋä imänätä we äuŋgqe. 3 Iunä äqunäŋunä tpu
ikuwi, Jisasi Iqutäŋi, Mosisi iqutä, Laisa iqutä, anä ätqäunyä kukŋuä
tätqätaŋgä äquŋguwi.
4 Ii äqunäpiyiŋqä, Pitä iqu, Jisasi Iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Naqä
Iqukiyä. Ne täqi äpmeŋque, ii äŋguänäŋiqä. Iŋi Si äkiŋgaŋgutqe, nyi
ittäŋä aŋä hŋquaqui-hŋque mätmqänä. Hŋqu Tqäuä. Hŋqu Mosisi
iqueqäuä. Itaŋga hŋqu Laisa iqueqäuä” ätukqe.
5 Pitä iqu kukŋuä änä tätqätaŋga, qaquvqä wenyä-huŋqä hŋqu
iquauŋi qe äpatqäkqe. Itaŋi qaquvqä iqueqä yäpä imdaŋi, maŋä hŋqu
tiiŋä ätukqe. “Tqu Ŋqä Ymeqä Nyi kuapänä änyinätŋqä Iqueyqä.
Iquenyqe, Nyi aquvänä kiiŋä itqäŋänä. He Iqueqä kukŋui qätä
wipŋqeqä” ätukqe. 6 Iqueqä ämaqä iqua kukŋuä tä qätä äwipiyi, qu
zä kiiŋä wiŋgaŋgi qoŋä äusäukipu, hipeŋui qua bu ekuwi. 7 Itaŋi Jisasi
Iqu iqua-täŋä qäqiqi äquvepäqe, iquauŋi itmaqiyätä, tii ätukqe. “He
zä miqä pambiyä. Pämä tqäpiyä.” 8 Qu ätkimbu hiŋuä ämäquŋguwi,
ämaqä huizi iquaqu aaŋqä etaŋgi, Jisasi Iqu Iqueqä-kiuänä tqäutaŋgi
äquŋguwi.
9 Itaŋga qu qoqoŋä yätuta äpäwipiyäŋgaŋi, Jisasi Iqu iquauŋi
yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe. “Nätmatqä he hiŋuä äqunäŋuwiŋqe,
ämaqä hŋque mätquä pambiyä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua
äptepqetaŋi ävämetä, aŋgumä ävauqaŋgutqäŋgaŋqäuä” ätukqe.
10 I tquaŋga, iqua Iqueŋi yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Laisa iqu
täŋganä quvepqaŋgi äqunäŋunä. Iŋi ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iqua tiiŋi, suŋqä ätätqäŋuwäwä? ‘Laisa iqu Kraisi Iqueŋi hiŋuiqä
wimeŋqiyäqeuä.’ ”
11 Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Qu qäyunä ätätqäŋuwiqä. Laisa
iqu äpätä, nätmatqä eeqänäŋi aŋgumä jänä imäkäŋqiyä. 12 Itaŋgi
Nyi tiiŋä hitmqeqä. Laisa iqu ae äquvepkqeqä. Itaŋga ämaqä
iqua qu iquenyqä maqŋqä eäpu, iquauqä äwiŋqä dunä imäkäpu,
suqä huitaŋä-huitaŋä itquamiŋuwiqä. Itaŋgi Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu, iquauqä huiqä iutaŋi, asä iiŋä meŋqiyä” ätukqe. 13 Iqu iiŋä
tquaŋgqeŋqe, iqua näqŋqä tiiŋä ämakuwi. “Tä, Jonä asŋä-qäyqä
iquenyqä ätqiyä.”

---

* **17:** Makä 9:2-13; Lukä 9:28-36

Jisasi Iqu, ymeqä dŋä quvqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä†

14 Iqua qoqoŋä yätuta äquveppiyi, qokä-apäkä kuapänä
imänätaŋguwä iu äwimakuwi. Iŋgaŋi ämaqä hŋqu Jisasi Iqueŋqä
äpäqe, qoŋä äusäuepätä tii ätukqe. 15 “Naqä Iqukiyä. Nyaqä ymeqä
qokä iqu ppqä-täŋä etaŋgi, Si iquenyqä qeqä äkimänänä. Iqu tä iu
äpäknätä, ä eqä iu äpäknätä, qui kuapänä imäknätŋqeqä. 16 Itaŋga
nyi iqueŋi, Tqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iquauŋqä ätuma äpqä-qe,
iqua iqueŋi, äŋguä mimäkqä iquwiqä” ätukqe.

17 Kimaŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquenä,
he quuvqä maeqiyqä itqäŋuwiqä. Hiqä kŋuä indqäŋqetä, suqetäŋi,
jänä hmanjqä. Nyi hesä anäŋi, squäŋgaŋqä pmamqäwä? Ä, hesaŋi
haŋä-iqä squäŋgaŋqä meqämqäwä? Ymeqä iqueŋi, ätuma bpiyä”
ätukqe. 18 Itaŋi Jisasi Iqu dŋä quvqä ique äkasuwä tquaŋga, dŋä
quvqä iqu ymeqä iqueŋi ävämeqaŋga, maqänäŋi ymeqä iqu äŋguä
qe imäŋgqe.

19 Qänakŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Jisasi Ique äwimepu,
yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Ne dŋä quvqä ique huätä mämamäuqe, äänä
hitaŋgikä?”

20-21 Iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Hiqä quuvqä heqiyqe, aaŋä
wäŋqänäŋäpu etaŋgi, he iiŋi änä mimäkqä ipŋqäuä. Nyi naqä-
qakuä hitmqeqä. Hiqä quuvqä heqiyqe, zä-guawä‡ piikä wäŋqä
isua eŋqä-paŋä etaŋgutqe, he qoqoŋä tqueŋi, ‘Täqisaŋi, näŋiŋqä
uvä’ tquaŋguwäŋgaŋi, iqu äwäŋqiyä. He eeqänäŋä iŋi, qeiqinyä
imäkpŋqäuä.”§

*Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqeŋqä aŋgi ätukqeŋqä**

22 Jisasi Iqutä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, qua naqä Galili iu
aquvä äqämbiyi, Iqu iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Hea hatŋä mäpäwqaŋga,
qu Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi ämaqä iquauqä hipa iu wipŋqäuä.
23 Itaŋi iqua Iqueŋi pizqä päkpŋqäuä. Ga hiunji hŋquaqui-hŋqueŋä
iuŋi, Goti Hanjuwä Iqu Ique aŋgumä vauqumuatäŋqiyä.” Iqua qätä
iiŋä äwipiyi, äwqä haŋä kiiŋä qe äwikqe.

Hiqäva-imäkqä aŋiŋqä mbqä vqeŋqä

24 Qänakŋi iqua äwäpu, aŋä-himqä Kapänamä iu ätimäukuwi. Iqiŋi
Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä Jerusälemä iu ämätnäŋqä iiŋqe, mbqä
motauqä hŋqua, Pitä iquenyqä äpäpu, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Hiqä
Ämetqueqä Iqu, hiqäva-imäkqä aŋiŋqe, mbqä ävätŋqätanä, ä mävqä
itŋqätanä?”

25 Pitä iqu “Ŋŋqä. Iqu ävätŋqeqä” ätukqe.

Itaŋi iqu aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväqe, kukŋuä hui matqäŋga,
Jisasi Iqu yatŋqä tii äwikqe. “Saimonä iquki, si kŋuä äänä kiyqiyä?
Ämaqä ämiqä qua täutaŋä iqua, mbqä huitaŋä-huitaŋi, tquesa
ämotautqäŋuwäwä? Iquauqä ymeqä iquautatanä, ä ämaqä hŋquau-
mändatanä?”

26 Kimaŋi iqu, “Ämaqä huizi iquaiqä” ätukqe.

---

† **17:13** Makä 9:14-29; Lukä 9:37-43a ‡ **17:20-21** Jisasi Iqu zä-guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziŋqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. § **17:20-21** Ämaqä näqŋqä-täŋä hŋqua, “Matiu iqu kukŋuä hui inä äqäkqeqä” kŋuä indqänätqäŋä. Kukŋui tiiŋiqä. “Dŋä quvqä tiiŋä iqua huätä dowatqe, Goti Iquenyqä tääqä ätätnä, buayä maŋqä itnä dutanjqä.” * **17:20-21** Makä 9:30-32; Lukä 9:43b-45

I tquaŋga, Jisasi Iqu iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Iiŋitaŋi, ämaqä miqä
iquauqä ymeqä iqua mävqä itqäŋuwä-pa, Goti Iqu Iqueqä ymeqä-
quauta mämotauqä yänä. 27 Ii qäyä etaŋgqä-qe, ne iquau äwqä
äkasuwä iwimäkqä iiŋqe, si äwätnä, eqä-huäŋä iuŋi hämapäkäŋqä
guä quväyä. Hämapäkä kiŋganä äpiŋä iqueŋi, si iqueqä maŋi a
hutamäkätnä, mbqä hŋqu yäpä iŋgisa witaŋgi qundŋqinyä. Si mbqä
iqu ämetnä, Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋiŋqe, yeqä-yeuäŋqä iquau
wisŋqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Iqunä miqeuŋgaŋqä ätkqeŋqä (18:1-20:34)

18

*Yoqä naqä, tqukua mapnuwäŋqe?**

1 Iŋgaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Jisasi Ique äwimepu,
yatŋqä tii äwikuwi. “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeu äpmeŋuwä
iquautaŋi, huizi iquau mipŋqe, yoqä naqä tqukua mapnuwäŋqäwä?”
2-3 I tquaŋguwäŋga, Iqu ymeqä hmbi tääqä ätuätumeqe, iquauqä
awä iqi pämä ämatqätetä, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etmqänä.
He hiqä kŋuä äkunmäknäpu, ymeqä täpu eŋqä-pa matimäuqä
iqaŋgpqe, he Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋi, mäpaquvqä
ipnuwiqä. 4 Ämaqä hŋqu iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, ymeqä
täpu eŋqä-pa ätimäutqe, iqu yoqä naqä ämetä, Goti Qäukuä Yätutaŋä
Iqunä miqeuŋi, huizi iquau ämäwqätäuŋqiyä.
5 Ämaqä hŋqu Nyinyqä kŋuä indqänätä, ymeqä täpu eŋqä-paŋä
tiiŋä hmbi itmetä, äŋguänä iwimäkätqe, iqu Nyi-pqe asä iiŋä ny-
imäkqiyä. 6 Ymeqä Nyinyqä quuvqä eqiyätŋqä täutaŋä hmbu, ämaqä
hŋqueuä suqä imäkqaŋgqä du hiŋuä äqunätä, asä iiŋi imäkätä
quannä päkŋgaŋgutqe, ämaqä iqueŋi, haŋä-iqä naqänäŋi wimenä.
Ämaqä hŋqua hikä naqänäŋä hŋqu ämepu, iqueqä hiiŋuä-qo iu guä
äkiqiyepu, eqä-huäŋä bu tnämäueqaŋgpqe, ii haŋä-iqä wäŋqäpiyqä.
Haŋä-iqä ique wimeniqä iqu, tqueŋi aaŋä naqänäŋä ämäwqätäunä.

Quuvqä heqiyqä qui mimäkqeŋqä†

7 Oänä, ämaqä qua täutaŋä eeqänäŋä iquenä. Naqä-qakuiqä.
Ämaqe, qu suqä quvqä du quannä päkmbŋqeŋqe, nätmatqä huitaŋä-
huitaŋi wimenä. Iŋäqe, ämaqä suqä quvqä iiŋä iqua äma äpätqä
iqu, haŋä-iqä naqänäŋä meniqeqä. 8 Tqä hipaiŋä-qe, yukiŋä-qe
suqä quvqeŋqä äkiyqiyämeqaŋgutqe, huätä ätävätnä bi tnämävä.
Si iiŋä imäkqaŋgtqe, tqä huiwitaŋä hmbu yuuwä ätänätqä-qe, si
suqä quvqä iiŋi mimäkqä iŋä-qae, häŋä-pmeqe ämatŋqinyä. Si iiŋä
mimäkqä iqaŋgtqe, huiwä yuuwä matäŋqä-qe, qu si tä maisquä
iŋqä iu ktnämäupnuwiqä. Huiwä hmbi yuuwä täŋqe, haŋä-iqä ii,
wäŋqäpiyqä. Tä duŋqä uwqe, haŋä-iqä naqänäŋiqä. 9 Tqä hiŋui suqä
quvqeŋqä äkiyqiyämeqaŋgutqe, huätä ätqoätnä bi tnämävä. Si iiŋä
imäkqaŋgtqe, hiŋuä hŋqunä äqännä, häŋä-pmeqe ämatŋqinyä. Si
iiŋä mimäkqä iqaŋgtqe, hiŋuä hŋquaqu yqänä qänätaŋgnä, qu si tä
maisquä iŋqä iu ktnämäupnuwiqä. Hiŋuä hŋqunä qŋqe, haŋä-iqä ii,
wäŋqäpiyqä. Tä duŋqä uwqe, haŋä-iqä naqänäŋiqä.

---

* **18:** Makä 9:33-37; Lukä 9:46-48 † **18:6** Makä 9:42-48

10-11 Ymeqä wäŋqä isuauä awä iqisaŋä hmbinyqe, ‘Ipu nätmatqä
hiŋginäwaŋqeqä’ kŋuä miqä pambiyä. Kŋuä iquenyqe, he äŋguänä
wimasipiyä. Nyi he tii hitmqeqä. Ynaunjqä qäukuä yätuŋä ymeqä
tquau ämitqäŋuwä iqua, qu Ŋqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä
hiŋuä iqi ätqäuŋäuä.”‡

Kukŋuä ktqä, sipsipqä imatŋgqeŋqä§

12 “He kŋuä äänä heyqiyä? Ämaqä hŋqu sipsipqä kuapänäŋä 100
täŋä-qu emitätqe, ga iquautaŋä hŋqu imatnätqe, iqu qävqä miqä
iniqiyä? Oeyä. Iqu kuapänäŋä 99 iquau qoqoŋä iu äpmuatemä
äwätä, imatnätqä iquenyqä qävqä yäkiŋqiyä. 13 Nyi naqä-qakuänäŋä
etqänä. Iqu sipsipqä kuapänäŋä 99 mimatŋqä iquauŋqe yeeqä itäqä-
qe, sipsipqä kiuänäŋä imatnätqä iqueŋi, aŋgi itmetqe, iŋgaŋi iqueqä
yeeqä iiŋqe, aaŋä naqänäŋä yäniqeqä. 14 Asä iiŋi, hiqä Hiniqu
Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu, ymeqä isua eŋqä-paŋä hmbu imatnätä
qui imäknätŋqe mäwiŋqä inä” ätukqe.

Tqä quuvqä anä heqiyqä iqu, si quvqä ikitqueqä iiŋqä

15 I ätuätäqäŋgaŋi, Iqu kukŋuä hui-pqe inä ätukqe. “Tqä quuvqä
anä heqiyqä iqu si quvqä ikitqueqaŋgutqe, si iquenyqä äwätnä,
qeeqä-qeuänä äpmanyä, iqueqä suqä imäkätqeŋqä kukŋuä ätäsinyä,
kukŋuä jänä imäkiyäŋqä yamwiqä inyqä. Iqu saqä kukŋui qätä
kiyqaŋgutqe, si tqä näueqä iqueŋi aŋgumä itmenyä. 16 Iqu saqä
kukŋui qätä makiyqä iqaŋgutqe, si Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä ätkqä-
pa qänaknä itnä, ämaqä hŋqunäŋä-qe, hŋquaquiŋä-qe itmetnä, iqutä
kukŋuä anä tpŋqeqä. Goti Iqu tii ätkqe. *‘Ämaqä hŋquaquiŋä-qe,
hŋquaqui-hŋqueŋä-qe kukŋuä asänäŋä dinä tqaŋgpqe, he qätä iunä
wiyqäpnä.’** 17 Itaŋgi iqu iquauqä kukŋui qätä mawiyqä iqaŋgutqe, si
ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋi,
iqueqä suqeŋqä tutŋqeqä. Itaŋi iqu iquau-pqe qätä mäwiyqä
iqaŋgutqe, suqä si ämaqä quuvqä maeqiyqä iquautä, mbqä motauqä
iquautä, itquetqäŋä-pa, ga si ique-pqe asä inä itquatŋqeqä.

18 Nyi naqä-qakuänäŋä tii etmqänä. Nätmatqe he qua täuŋi pmua
imäkqaŋgpqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä inä imäkäŋqiyä.
Itaŋga nätmatqä qua täuŋi hiŋuinä quŋgaŋgpqe, Goti Qäukuä Yätu
Äpmeŋqä Iqu-pqä asä e imäkäŋqiyä.

19-20 Itaŋga Nyi kukŋuä hui inä hitmqeqä. Ämaqä hŋquaquŋä-
qe, hŋquaqui-hŋqueŋä-qe Nyaqä yoqeŋqä aquvä qäŋgaŋgpqe, Nyi
iquatä anä pmamqänä. Iiŋiŋqe, ämaqä hesaŋä qua täutaŋä hŋquaqu,
iquaquiyqä kŋui nätmatqä hŋquenyqä naqä-hŋqunä indqänäsinyä
tääqä siyqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu äväŋqiyä”
ätukqe.

*Kukŋuä ktqä, wäuŋuä-wiyqä hŋqu, hŋquququenyqä huäqä
mäwuŋqä ikqeŋqä*

21 Iŋgaŋi Pitä iqu Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi äpäqe, yatŋqä tii äwikqe.
“Naqä Iquki, ŋqä näueqä hŋqu suqä quvqä indqueqaŋgutqe, iqueqä

‡ **18:10-11** Ämaqä näqŋqä-täŋä hŋqua, “Matiu iqu kukŋuä hui inä äqäkqeqä” kŋuä indqänätqäŋä. Kukŋui tiiŋiqä. “Ii tiiŋiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqä qui imäkmbŋqä iqaŋguwä iquau häŋä iqumuatätŋqä äpqeqä.” § **18:10-11** Lukä 15:3-7
* **18:16** Kukŋuä-suqä 19:15

suqä quvqeŋqe, nyi äwqä haŋui, squmä änä imäknmniŋqäwä? Hipa
hŋgiŋi eeqä hŋgiŋi hŋquaquiŋi, ii äŋguätanä?”
22 I tquaŋga kimaŋi, tii ätukqe. “Suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä
imäkŋqeŋqe, Nyi hipa hŋgiŋi eeqä eäqe, hŋgiŋi hŋquaquŋä iuŋqe,
maktqä da iqänä. Si suqä quvqeŋqä äwqä haŋui imäkŋga-imäkŋga
äwätnä, aaŋä kuapänäŋä 490 iuŋi ämäwqätäutŋqeqä.
23 Nyi e äktqe, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, kukŋuä ktqä
tiiŋä etaŋgiyqä. Ämiqä naqä hŋqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iqua mbqä
hiŋginäwa ämequwi, aŋgi wipŋqä winyäŋqiyä. 24 Iqu aŋgi metŋqä
ipäqiyqaŋganji, qu wäuŋuä-wiyqä hŋque iquenyqä ätuma ppŋqäuä.
Iqueqä hiŋginäwa meqe, mbqä aaŋä kuapänäŋä 10,000,000 kinaiqä.
25 Iŋäqe, iqu kima vätŋqe hma etaŋgutqe, ämiqä iqu tii tuäŋqiyä. ‘He
ämaqä tquesä, iqueqä ymeqä-apäkä iutä, iqueuä nätmatqä eeqänäŋä-
pqe, ämaqä hŋqua mbqä ipŋqä qäsä ätuma upuiyä. Iŋi, imbqua
ämaqä iquauqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä hipŋqänänyä. Itaŋga he
mbqä kimaŋi, iuta mapŋqänänyä.’ 26 Wäuŋuä-wiyqä iqu kukŋuä tä
qätä äwiyäqe, iqu ämiqä iqu-täŋä qäqiqi äpäknätä, qoŋä äuktäuä, tii
tuäŋqiyä. ‘Yää, si nyinyqä huäqä kuŋgaŋguti, hiŋuä äqännä pmayä.
Itaŋga nyi si hiŋginäwa ämäktaukqe, kimaŋi äktapmqänä.’ 27 Itaŋi
ämiqä naqä iqu iquenyqä huäqä wuŋgaŋgi, iqueŋi ävquatäwatätä,
iqueqä hiŋginäwa ämamiŋqä-pqe, pipa iuŋi, yoqe huätä kutäŋqiyä.
28 Itaŋi wäuŋuä-wiyqä iqu yäpaqä mäŋgisa äpäwäqe, iqueqä
wäuŋuä anä isinyä 10 kina hiŋginäwa ämotaukqä hŋque wimeŋqiyä.
Iqu ique a äkiqätätä, hiiŋuä-qo iu a äkiyamäkätä, tii tuäŋqiyä. ‘Si
hiŋginäwa ämakŋä eeqänäŋi, täŋga maqä dapiyä!’ 29 Iutaŋi wäuŋuä
anä imisiyqä iqu quannä äpäknätä, ‘Yää, nyinyqä huäqä kuŋgaŋguti,
hiŋuä äqännä pmayä’ tuäŋqiyä. ‘Nyi si hiŋginäwa ämäktaukqe, kima
ktapmqänä.’ 30 I tquaŋgaŋi, kiŋganäŋä iqu iiŋiŋqe mäwiŋgaŋgi,
‘Oeyqä’ ätuätä, iqueŋi guä pmuateqä aŋä iuŋqä ätuma wäŋqiyä.
Iqueqä hiŋginäwa ämotaukqe, kimaŋi qäyunä äyä hiqaŋgaŋqe, iu
yqänä pmetäŋqiyä.
31 Ämaqä wäuŋuä anä imipqä huizi iqua, ämaqä iqu i imäkqaŋgi
äqumbiyi, qu äwqä haŋä wiŋgaŋguti äwäpu, iquauqä ämiqä naqä
ique, suqä e timäuqaŋgi äqumbqeŋqä tupŋqäuä. 32 Iŋgaŋi ämiqä
naqä iqu, iqueŋi tääqä ätuätumetä, tiiŋä tuäŋqiyä. ‘Si wäuŋuä imäkqä
ququvqä-qukiyqä. Kiŋganäŋi si zääqä dqaŋgnä, tqä hiŋginäwa
naqänäŋä ämändaukŋi, nyi pipa iuŋi huätä äyä äkuteqeqä. 33 Nyi
sinyqä huäqä änuŋgqeqä. Iŋi suŋqäwä? Si tqä wäuŋuä anä
imäkqä iquenyqä huäqä makuŋqä iqeuä’ tuäŋqiyä. 34 Itaŋi iqu äwqä
tnäŋä wiŋganguti, ämaqä täŋä-huŋqä vqä iquauqä hipa iu väniqeqä.
Iqueqä hiŋginäwa ämotaukqe, kimaŋi qäyunä äyä hiqaŋgaŋqä, iu
yqänä pmetäŋqiyä.
35 He hiqä näueqä hŋqu suqä quvqä etqueqaŋganji, iqueqä suqä
quvqeŋqä äwqä haŋuä mimäkŋqä iqaŋgpqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä
Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqe, ämiqä iqu iqä-pa iiŋä emäkäŋqiyä” ätukqe.

19

*Suqä, apäkä huätä dowatqeŋqä**

* **19:** Matiu 5:31-32; Makä 10:1-12; Lukä 16:18

1 Jisasi Iqu kukŋuä tä qäpu ätuäqetaŋi, Iqu qua Galili iuŋi äväma,
qua Jutiya eqä Jotänä ique yätäqä näŋgisaŋqä äukqe. 2 Itaŋi ämaqä
aaŋä kuapänäŋä, Iqueŋi qänaki äwivändkuwi. Itaŋga iqiŋi, Iqu
iquauqä yaqe äŋguä iwimäkmiŋqe.
3 Itaŋgaŋi Parisi hŋqua Ique äwimepu, “Iqu kukŋuä quvqä hui
natqaŋgutqe, Ique kukŋuä mitquaŋqä” kŋuä ämapu, yatŋqä tiiŋä
äwikuwi. “Ämaqä hŋqu iqueqä äwiŋqetanä apäki huätä dowatqe,
näyaqä suqä iuŋi, äŋguätanä, quvqätanä?”
4 Kimaŋi, Iqu tii ätukqe. “He Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu
äqänäŋqe, kukŋuä tiiŋi a matäuqä itqäŋuwätanä? Kiŋganäŋi,
*Goti Nätmatqä Eeqänäŋä Imäkqä Iqu, ämaqe imäkätäqäŋgaŋi, Iqu
qokätä apäkätä imäkkqeqä.*† 5 Iiŋä imäkätäqetaŋi, tiiŋä ätkqeqä.
‘*Qokä hŋqu, kandä-känatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämänyinyä,
huiwä naqä-hŋqunä änyinyä pmeqäŋqeqä.*’‡ 6 Goti Hanjuwä Iqu
iiŋä ätkqeŋqä, qäyaqu huiwi hŋquaqu miŋqä, hŋqunä änyinyä
pmesiyäŋqeqä. Iiŋä etaŋgi nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu naqä hŋqunä
ämamonyetqe, ii ämaqä hŋqu mandumakqŋqeqä” ätukqe.
7 E tquaŋga, Parisi iqua Iqueŋi, yatŋqä änyä-häŋä hŋqu tiiŋä
äwikuwi. “Iŋi, Mosisi iqu suqä tiiŋi, änääŋqä änätapkqäwä? Iqu suqe,
‘Ämaqä hŋqu huätä dowatqä tuwaŋuä äqiyätä, apäki ävätä, ii huätä
dowatätŋqeqä’ ätätä änätapkqeqä.”
8 I tquaŋguwäŋga, Iqu kimaŋi tii ätukqe. “He ämaqä hŋgisanä
iquendaŋgi, Mosisi iqu apäkä huätä qäyä dowatpŋqä hiŋuinä
eqäŋgqeqä. Iŋäqe kiŋganäŋi suqä täutaŋi maeqä imiŋqe. 9 Nyi tiiŋä
hitmqeqä. Ämaqä hŋqueqä apäki, ii ämaqä hŋqutä miqä imitätqä,
iiyqä qokiqu iiŋi hiŋgi huätä ändowatätä, apäkä hui-mända ämetqe,
iqu suqä huiwä yaŋä ikiqe, imäkqiyä” ätukqe.
10 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, qu kukŋuä tä qätä
äwipiyi, Iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Täukueqä! Ämaqä hŋqu Si
ätŋä täuŋi qänaknä itä, iqueqä apäkitä anä äpmamitätqe, iqu
haŋä-iqä naqänäŋä ämattqiyenäŋqiyä. Suqä apäkä mämeqä iqe,
ämäwqätäuänä.”
11 Itaŋga Iqu tiiŋä ätukqe. “Kukŋuä ii meqe, ämaqä eeqänäŋä iuqä
hmanjqä. Oeyqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu yäŋänäqŋqä ävqä iquanä
mapŋqäuä. 12 Ämaqä kukŋuä ii ämetqä iqu, äŋguä meŋqiyä. Nyi
e ätqäqe, ii tiiŋiqä. Ämaqä hŋqua, känai ämikqäŋgatqä huiwi qui
imäknätä, apäkä mämeqä ipŋqäuä. Ämaqä hŋqua, hŋqua-mända
ya äyitqätaŋgä, iqua apäkä mämeqä ipŋqäuä. Itaŋga hŋqua, Goti
Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋqä kŋuä indqänäpu, quwqä-quwä
pmua imäknäpu, apäkä mämeqä ipŋqäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ymeqä isuau hipa haqeqi äwikqeŋqä§

13 Iŋgaŋi ämaqe, Jisasi Iqu ymeqä isuau hipa haqeqi äwiyätä, Goti
Hanjuwä Iqu äŋguä wimäkätŋqä tääqä tuätŋqä wiŋgaŋgi, quwqä
ymeqä isuau ätuma äpkuwi. Iŋäqe, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua,
“Ymeqe, ätuma mapqä pambiyä” ätukuwi.
14 I tquaŋguwäŋga, Iqu “He ‘oeyä’ mätquä pambiyä. Isua
änyimapŋqä qäyä äppiyä. Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋi,

† **19:4** Ipäqäkqä 1:27 ‡ **19:5** Ipäqäkqä 2:24 § **19:12** Makä 10:13-16; Lukä 18:15-17

ymeqä täsua eŋqä-paŋä iiŋä isuauqeqä.” 15 Itaŋi Iqu ymeqä isuau
äŋguä iwimäkätŋqä, hipa haqeqi äwiyäqetaŋi, iqiŋi äväma äukqe.

*Hikŋä mbqä kuapä-täŋä hŋqu, Jisasi Iqutä kukŋuä ätkiyiŋqä**

16 Hea hŋqueŋi, hikŋä hŋqu Jisasi Iquenyqä äpätä, tii ätukqe.
“Näqŋqä-vqä Iqukiyä. Nyi häŋä hea ique-ique pmeqä mamqe, suqä
äŋgui äänä imqäwä?”
17 I tquaŋga, Iqu iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Si suqä äŋguiŋqä suŋqä
yatŋqä änyinyä? Äŋguänäŋi, Goti Hanjuwä Iqu kiqä-kiuänänjqä.
Iŋäqe si häŋä hea ique-ique pmeqe matŋqä kiŋgaŋgutqe, si Goti
Hanjuwä Iqueqä suqeuŋi qänaknä isŋqeqä” ätukqe.
18 Iŋgaŋi ämaqä iqu yatŋqä tii inä äwikqe. “Si suqe, äkitaŋiŋqä
tnyä?”
Kimaŋi, Iqu “Suqä tiiŋä ätnäŋqä iquaŋqä ätqänä” ätukqe.

“Si ämaqä pizqä mapäsqä panä. Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukŋuä jänä imäkqä iqueŋi, quaŋgä mätquä panä. 19 *Tnaqä-tnuŋuau yäpä iqi qänaknä iqätŋqe.*† *Itaŋga tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä si-täŋä qäqiqiŋä iquauŋqe, asä ii kinyätŋqeqä.”*‡

20 Jisasi Iqu i tquaŋga, hikŋä iqu tiiŋä ätukqe. “Suqä eeqänäŋä
täuŋi, nyi qänaknä itŋqeqä. Ga nyi äwaŋi, nätmatqä äkiŋqä
itqäŋänä?”
21 Itaŋi Jisasi Iqu iqueŋi tiiŋä qe ätukqe. “Si jänänäŋukui hisŋqä
kiŋqaŋgutqe, tqä nätmatqä eeqänäŋi, ämaqä hŋqua mbqä ipŋqä
äma äwätnä, iuta mbqä ämatqe, ämaqä nätmatqä maeqä iquau
yaŋä wisŋqeqä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, qäukuä yätutaŋä nätmatqä
äŋguänäŋä-täŋukui hisŋqinyä. Ga si Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqe.
22 Hikŋä iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, nätmatqä kuapänäŋä-täŋu
etaŋgi, iqueqä äwqä imdaŋi haŋä-iqä ämeqe, äväma äukqe.
23 Iqu ae äväma uwqaŋga, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etqänä.
Ämaqä mbqä kuapä-täŋä iqua, Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqä iu
paqupŋqe, qeiqinyä manä, yäŋänäqŋqeutanä paqupnuwi. 24 Nyi he
aŋgumä etqänä. Kametqä hŋqu, qäkä guä ktäpiqä yäŋä hovqä iu
wätŋqe, iqu yäŋänäqŋqeutanä wänä. Iŋäqe, ämaqä mbqä kuapä-
täŋä iqua, Goti Iqueqä miqeuŋqä paqupŋqä yäŋänäqŋqe, kametqä
iqueqeuŋi ämäwqätäunä.”
25 Wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua kukŋuä ii qätä äwipiyi,
qu yäuŋuä naqänäŋä ipu, tii ätkuwi. “Mbqä kuapä-
täŋä iqua yäŋänäqŋqeuta paqupŋqä etaŋgutqe, ämaqä qui
imäknätqäŋuwitaŋi, häŋä hea ique-ique pmeqe, tqu meniqiyä?”
26 Itaŋi Jisasi Iqu iquauŋi hiŋuä jänä äqunä, tii ätukqe. “Ämaqe,
iiŋi änä mimäkqä iqaŋgpqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänäŋä
imäkätŋqe, Yäŋänäqŋqä-täŋueqä.”
27 Iŋgaŋi, Pitä iqu kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Nenyäŋqe äänä etaŋgiwä?
Ne nätmatqä eeqänäŋi ävämaŋi, Si qänaki äyä äkivändäŋunä. Iŋi ne
nätmatqe, äkitaŋi metuŋquäwä?”

---

* **19:15** Makä 10:17-31; Lukä 18:18-30 † **19:19** Aŋgumä Itmakqä 20:12-16; Kukŋuä-suqä 5:16-20 ‡ **19:19** Hiqäva-imäkqä 19:18

28 Itaŋi Jisasi Iqu iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänäŋä
etqänä. Hea nätmatqä eeqänäŋi änyä-häŋä ätimäutqäŋgaŋi,
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu yoqä naqä-täŋä-qu eätä, zä-hawä
aaŋä äŋguänäŋä iu pmeniqeqä. Iŋgaŋi he ämaqä Nyi qänaki
änyivändäŋuwä iquenä-pqe, zä-hawä äŋguänäŋä huizi 12 iu äpmapu,
Israitqä iquauqä hueqä-himqä 12 iquau mipnuwäŋqeqä. 29 Itaŋga
qokä-apäkä Nyaqä yoqeŋqä kŋuä indqänäpu, quwqä aŋä iutä, kätä-
käŋguäkautä, känanyi-känapqautä, kanuŋuautä, känaqautä, ymeqä
iquautä, qua itä, ävämapqä iqua, qu eeqänäŋi, kuapänä 100 inä
ämepu, häŋä hea ique-ique pmeqe, ämapnuwiqä. 30 Ämaqä täŋga
yoqä-täŋä äpmeŋuwä iutaŋi, kuapänäŋä hŋqua qänaki pmapnuwiqä.
Itaŋga ämaqä täŋga yoqä maeqä äpmeŋuwä iutaŋi, kuapänäŋä
hŋqua yoqä-täŋä pmapnuwiqä” ätukqe.

20

Kukŋuä ktqä, ämaqä wainqä wäuŋuä iu ipnuwäŋqä iiŋqä

1 “Nyi kukŋuä ämaqä yoqä-täŋä pmapnuwä iquauŋqä i etqe,
ii tiiŋä etaŋgi. Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, tiiŋä eŋqä-
paŋiqä. Ämaqä hŋqu qua kanä eä, ziŋuä quaesqäŋga 6 klokiuŋi
ämaqä hŋquau, iqueqä wainqä wäuŋuä iu wipŋqä, itmewäŋqiyä.
2 Ämaqä wäuŋuä imipqä iqua, ‘Ne hiunji tque wäuŋuä itanä, mbqä
huätäkŋqä metuŋqueqä’ tquaŋguwäŋga, ämaqä naqä iqu iquauŋi,
iqueqä wainqä wäuŋuä iuŋqä dowatäŋqiyä. 3-4 Hiunji ziŋuitäŋi 9
klokŋga, iqu äwätä, ämaqä hŋqua ququawä aquväqŋqä iu hiŋginäwa
tqäutaŋgä äqunäqe, tiiŋä tuäŋqiyä. ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä
wäuŋuä iu wäuŋuä iqaŋgpqe, nyi mbqe, qäyunä etapmqänä.’ 5 I
tquaŋga, qu upŋqäuä. Hiunji quemisqä 12 klokŋgatä, äwiyqä 3
klokŋgatä, ämaqä naqä iqu ququawä aquväqŋqä iuŋqä aŋgi äwätä,
suqä asitaŋinä imäkäŋqiyä.

6 Itaŋi heatqä awiyqä 5 klokiuŋi, iqu äwätä, ämaqä huizi iquau-pqe,
hiŋginäwa pämä tqäutaŋgä äqunäqe, yatŋqä tiiŋä väŋqiyä. ‘Äänä
etaŋgikä? He hiunji tqueŋi, wäuŋuä maeqä hiŋgi, suŋqä tqäuŋäuä?’
7 Qu kimaŋi, ‘Ämaqä hŋqu, ne wäuŋuä mänätapqä iqeqä’ tupŋqäuä.
Itaŋi iqu iquauŋi, ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä wäuŋuä iu, wäuŋuä
nyipiyä’ tuäŋqiyä.

8 Hiappkä ae äyä wiqaŋga, wäuŋuä kaniqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä
iquau miqä ique, tiiŋä tuäŋqiyä. ‘Si ämaqä wäuŋuä imäkqä iquau
tääqä ätuätumetnä, mbqä wiyä. Si mbqä wisŋqä ipäqiyätŋäŋgaŋi,
qänaki ätimäupqä iquau ganä ävätnä, qu-ganä ätimäupqä iquauŋi
qänaki wisŋäŋqeqä.’ 9 Ga ämaqä wäuŋuä heatqä awiyqä 5 klokiu
ipäqäpqä iqua äpäpu, hŋqunä-hŋqunä mbqä huätäkŋqä mapŋqäuä.
10 Itaŋga ämaqä wäuŋuä qu-ganä ipäqäpqä iqua äpäpu, ‘Ne mbqä
kuapänä meŋqunä’ kŋuä indqäŋgaŋgpqä-qe, oeyqä. Iqua-pqe
hŋqunä-hŋqunä mbqä huätäkŋqä hŋqunä mapŋqäuä. 11 Qu quwqä
mbqä ämepiyä du hiŋuä äqumbiyi, wäuŋuä kaniqueŋi äkasuwä tiiŋä
tupŋqäuä. 12 ‘Ämaqä qänaki ätimäuquwä iqua, wäuŋui wäŋqäpu
qäyä iquwä-qe, si mbqe ne änätapŋä-paŋi, iquau-pqe asänä äwinyä.
Ne wäuŋuä tnäŋä iqa pätqätaŋgu, mäptqä-pqä natätŋqe, täŋga
täsuwänä.’

13 Wäuŋuä kaniqu qätä iiŋä äwiyäqe, ämaqä iquautaŋä hŋqueŋi
tiiŋä tuäŋqiyä. ‘Näueqä iqukiyä. Nyi siŋi, quvqä miktqueqä
iqänä. Täŋga ziŋuitäŋi, ye mbqä huätäkŋqeŋqä “äŋguiqä” ätquee.
Qäyutanä? 14 Si tqä mbqe ämetnä, uvä. Ŋqä änyiŋqä dutanä, ämaqä
yäpakä äpätqä iqueŋi mbqä asiqunä wimqänä. 15 I nätmatqä tqä
ma, ŋqeqä. Nyaqä mbqe iwäsäuqaŋgaŋi, ŋqä änyiŋqä iuŋi, pmua
tqu nyimäkätŋqäwä? Aaŋqeqä. Nyi ämaqä tquauŋi suqä äŋguä di
iwimäkqaŋgqeŋqe, si äkasuwä suŋqä kmŋgiyä?’ tuäŋqiyä.” 16 Itaŋi
Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kukŋuä ktqä ämänätqueqä-pa, asä iiŋi, ämaqä
täŋga yäpakä äpmeŋuwä iqua, hiŋuiqä pmapnuwiqä. Itaŋga ämaqä
täŋga hiŋuiqä äpmeŋuwä iqua, qänaki pmapnuwiqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqeŋqä aŋgumä ätukqeŋqä**

17 Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä qaŋä äwätäqäŋgaŋi, Iqu Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 12 iquaunä ämitmetä, qeiqi tiiŋä
ätqäumiŋqe. 18 “Qätä nyipiyä. Täŋgaŋi ne Jerusälemäŋqä äyätanä,
äyä ätqeyqunä. Yäŋiŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, qu
hiqäva-imäkqä naqä iquauqätä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqätä,
hipa iunä wipŋqäuä. Itaŋga iqua Iqueŋi, kukŋuä ämitäpu, ‘Iqu
äpäkonätŋqeqä’ tpŋqäuä. 19 Iŋganı qu Iqueŋi, ämaqä Israitqä iqua
qäyä etaŋgi huizi iquau-mända wipŋqäuä. Ämaqä iiŋä iqua, Iqueŋi
ewiiqä kukŋuä ämitäpu, täuatätäu ipu, itaŋga zä-huätati äuepŋqäuä.
Itaŋi hiunji hŋquaqui-hŋqueŋä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqu Ique aŋgumä
ävauqumuatäŋqiyä” ätukqe.

Jemisi Jonä gueqiyqä känai, Jisasi Ique yatŋqä äwikqeŋqä†

20 Qänakŋi Sepri iqueqä ymeqä iŋgueqiyqä känai, Jemisi iquesä Jonä
iquesä ätuma, Jisasi Ique äwimakuwi. Äwimapiyi, ii Iqu-täŋä iqi qoŋä
äwoktäutä, “Nyi yatŋqä hŋqu kimqänänjqä” ätukqe.
21 Itaŋi Iqu iiŋi yatŋqe, “Si nätmatqä äkitaŋiŋqä kiŋgiyä?” ätukqe.
Ii kimaŋi tii ätukqe. “Nyi Si ämaqä ämitŋäŋgaŋi, tii ttŋqeŋqä
änyiŋgiyä. Ŋqä hiknä tquaqu, hŋqu saqä hipa ämuaŋgisa pmeqaŋga,
hŋquqqu hipa qunamäuqäŋgisa pmeniŋqeqä.”
22 Iqu kima tiiŋä ätukqe. “Nätmatqä he yatŋqä änyiquwiŋqe, he
änyä maqŋqä yqänä eŋäuä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyäŋqe,‡ qe-pqä
inä nyiyŋqätanä?”
Itaŋi iquaqu, “Ŋŋqä. Ye-pqä qäyu äneŋqueä” ätukiyi.
23 Iqu iquaquiŋi tii ätukqe. “Qe naqä-qakuä ändqinyqä. Eqä-
häkä Nyi nmqä änyäŋqe, qe nyiyŋqeqä. Iŋäqe Ŋqä hipa
ämuaŋgisatä, qunamäuqäŋgisatä pmanyiyäŋqe, Nyi atäuŋuä miqä
da imqänä. Nyaqä Apiqu ämaqä hŋquaqu atäuŋuä itä, zä-hawi ämaqä
iquaquinyqä näwenyä ämaeqeqä.”
24 Wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 10 iqua, iŋgueqi Ique tquaŋgiyiŋqä
qätä äwipiyitaŋi, qu iquaqui himänä äwiyäpu, äwqä äkasuwä
imäkkuwi. 25 Iwä Jisasi Iqu iquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe.
“He näqŋqeqä. Ne Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau miqä iqua,
yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetä ämapu, quwqä ämaqeuŋi, äwiŋqä quwqä

---

* **20:16** Makä 10:32-34; Lukä 18:31-34 † **20:19** Makä 10:35-45 ‡ **20:22** Jisasi Iqu eqä-häkiŋqä naqä-qakuä ätkqä hmanä. Ktqe ätkqeqä. Iqu haŋä-iqä Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iuta wimeniŋqä diŋqä ätkqe. Matiu 26:39; Jonä 18:11; Itkimäkqä 16:19.

dunä qänaknä ipŋqä iwimäkätqäŋäuä. 26 Iŋäqe, hiyaqä awä iqiŋi,
suqä tä mäwiqä itŋqeqä. Oeyqä. Ämaqä hŋqu, hiyaqä awä
iqisaŋi hiqä ämeyätŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu heqä wäuŋuä-eyqä-qu
pmetŋqeqä. 27 Auä, ämaqä hŋqu, hiqä naqä pmetŋqä wiŋgaŋgutqe,
iqu hiyaqä wäuŋuä-eyqä hiŋgäŋqä-qu pmetŋqeqä. 28 Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu suqä iiŋi asä inä imäkqiyä. Iqu äpkqe, ämaqe Ique
wäuŋuä yätamäkqä wipŋqä äpkqä manä, oeyqä. Iqu äpkqe, iquau
wäuŋuä yätamäkqä ävätä, Iqueqä häŋä-pmeqe ävätä, qokä-apäkä
kuapänäŋä iquau aŋgu mbqä imetŋqä äpkqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, hiŋuä pisqä hŋquaqui äŋguä iwimäkkqeŋqä§

29 Iqua aŋä-himqä Jeriko ävämeqaŋguwäŋga, qokä-apäkä
kuapänäŋi Ique qänaki äwivändkuwi. 30 Iŋgaŋi ämaqä hiŋuä pisqä,
hänaqä maŋä iqi äpmeqäsmiŋiyä hŋquaqu, “Jisasi Iqu qaŋä äpqiyä”
tqaŋgä äwiyitaŋi, tääqä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukiyi. “Naqä Iqukiyä.
Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si yenyqä qeqä äkimänänä.” 31 Qokä-
apäki, qu iquaqu tääqä tqaŋginyä qätä äwipiyi, maŋä matqä iyŋqä
yäŋänäqŋqä ätukuwi. Iiŋä qäyä ätquaŋguwä-qe, iquaqu aaŋä tääqä
yäŋänäqŋqä ätkiyi. “Naqä Iqukiyä. Dewiti iqueqä Ymeqä Iqukiyä. Si
yenyqä qeqä äkimänänä.”
32 Jisasi Iqu qaŋä äumiŋqe, tääqä tqaŋginyä äwiyäqe, Iqu iqi
ätqäuwäqe, iquaqui tääqä ätuätumetä, tii ätukqe. “Qeŋi, äänä
qemäkmqä qeŋgiyä?”
33 Itaŋi iquaqu kimaŋi, tiiŋä ätukiyi. “Naqä Iqukiyä. Yeyaqä hiŋui
äŋguä qäneŋqä yemäktŋqä äyeŋgiyä.”
34 I tquaŋgiyäŋga, Iqu iquaquinyqä huäqä wuŋgaŋgi, iquaquiuä
hiŋuä iuŋi, a qe ämikqe. Maqänäŋi, äŋguä imänyiyi, hiŋuä
äqänäsinyä, Ique qänaki äwivändqa äukiyi.

21

*Jisasi Iqu, Jerusälemä yäpä iŋgisa, yoqä naqä qoŋqä-qu eŋqä-pa äpekqeŋqä**

1 Itaŋga iqua, Jerusälemä-täŋä qäqi timäupŋqä ipiyäŋgaŋi, qoqoŋä
Olipä iŋgisa aŋä-himqä Betäpake iu ätimäukuwi. Iŋgaŋi Jisasi Iqu
Iqueqä ämaqä hŋquaqui ändowatätä, tii ätukqe. 2 “Qe aŋä-himqä
näŋgisaŋqä winyqä. Ique äpaquväsiyäŋgaŋi, qe doŋgi hŋqu, guä
äkiqiyäuequwä, kiqä meqä iqutä anä pmetaŋginyä, qunyiyäŋqinyqä.
Iiŋä äqunyiyi, gue iwasqiyäsinyä, Nyinyqä ätuma binyqä. 3 Ämaqä
hŋqu kukŋuä hui qesqaŋgutqe, ga qe tiiŋä tquinyqä. ‘Naqä Iqu
iquaqui wäuŋuä vätŋqeqä.’ Qe i tquaŋgisqe, maqänäŋi iqu hiŋuinä
qeqänäwqatäŋqiyä.”
4 Nätmatqä ii ätimäukqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hiŋuä-tqä
iqueqä maŋä iuta ätkqe, qäyunä imäkätŋqä ätimäukqe. Hiŋuä-tqä
iqu kukŋui tiiŋä ätääŋqe.
5 *“Kukŋuä tä, ämaqä Sayonä† äpmeŋuwä iu awä tii tuvä. ‘Hiŋuä
qumbiyä! Hiyaqä ämeyqä naqä iqu, emetŋqä äpqiyä. Iqu ämaqä*

§ **20:28** Makä 10:46-52; Lukä 18:35-43 * **21:** Makä 11:1-11; Lukä 19:29-40; Jonä 12:12-19
† **21:5** Sayonä, ii aŋä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huiziyi.

yoqä maeqä-qu eŋqä-pa, doŋgi haqeu pmeqä äyä äquvepqiyä. Iqu doŋgi iiyqä meqä iqueqä haqeu pmeqä äquvepqiyä.”‡

6 Itaŋga ämaqä wäuŋuä imäkqä iquaqu äwäsinyä, Jisasi Iqu
ätukqä-pa iiŋä imäkkiyi. 7 Iquaqu doŋgi känäutä meqä iquesä
ätuma äpäsinyä, iquaquvqä gquä quäuqe, doŋgi iquaquiyqä haqeqi
eqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu haqeu qe äpmakqe. 8 Itaŋi ämaqä kuapänäŋi
quwqä gquä quäuqe, äquvätäpu, hänaqeu äqäqasäueqäkuwi. Ga
ämaqä huiziqua zä-äpa ätäväpu, hänaqä iqi äqäqasäueqäkuwi.
9 Itaŋi qokä-apäkä Jisasi Ique hiŋuiqä äwimamiŋuwä iquatä, qänaki
äwivändmiŋuwä iquatä, tääqä tii ätmiŋuwi.

“Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä.

Naqä Iqueqä yoqeta äquvepätŋqä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu äŋguänäŋä iwimäkqiyä.§

Goti Haqä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä.”

10 Jisasi Iqu Jerusälemä yäpä iŋgisa peyqaŋga, ämaqä aŋä-himqä
iutaŋä iqua, yäuŋuä ipiyi, yatŋqä hiŋginäwa, “Ämaqä Tqu, äsqukuä?”
ätukuwi. 11 Itaŋgaŋi qokä-apäkä Iqutä anä äpmamiŋuwi, kima tii qe
ätukuwi. “Ii Jisasi Iqueqä. Iqu Hiŋuä-tqä aŋä-himqä Nasäretqä qua
Galili iutaŋä Iqueqä.”

*Jisasi Iqu, mbqä wäuŋuä imäkmiŋuwä iquau, huätä äpäsäwqatkqeŋqä**

12 Itaŋga Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täknä yäpä iŋgisa
äpäyäqe, Iqu ämaqä mbqä wäuŋuä imäkätqätaŋguwä eeqänäŋi,
huätä äpäsäwqatkqe. Itaŋga ämaqä mbqä huitaŋi tŋäŋqä
imäkäpu vätqätaŋguwä iquauqä hevqetä, ämaqä yŋŋä-heeqe mbqä
itqätaŋguwä iquauqä zä-hawitä ämäquvasqiyekqe. 13 Iiŋä imäkäqe,
tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äqänänä.

‘Nyaqä aŋiŋqe, qu “Aŋä tääqä dqä aŋiqä” tpnuwiqä.†

Iŋäqe, he *ämaqä quwä-meqä iquauqä zä pmeqä aŋä*‡ eŋqä-paŋä
imäkätqäŋäuä.’ ”

14 Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täknä yäpä iŋgisa yqänä äpme, ämaqä
hiŋuä pisqä iquatä, itaŋga yukä quvqä iquatä, Ique wimeqaŋguwä
iquauŋi, äŋguä qe imäkkqe. 15 Itaŋgi hiqäva-imäkqä naqä iquatä,
ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Iqu nätmatqä ämaqä
mimäkqänäŋi imäkqaŋgi äqumbiyi, itaŋga ymeqe, hiqäva-imäkqä
aŋä täknä yäpä iŋgisa äpmapu, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä
yoqe, haqeqä ämamäunä” ätäpu, tääqä tqaŋgä äwipiyi, äwqä quvqä
äwiŋgqe. 16 Itaŋi qu Jisasi Iqueŋi, yatŋqä tiiŋä qe äwikuwi. “Tääqä tä
tqaŋguwi, Si qätenä äwiyätnä, hiŋuinä äqunäŋnä?”

Kimaŋi Iqu tii ätukqe. “Auä, itaŋgi änääŋäŋqäwä? He kukŋuä
Dewiti iqu Goti Ique ätukqä tä, a matäuqä itqäŋuwäta?

Si ymeqä wäŋqänäŋä isua, Tqä yoqe haqeqä makmäupŋqä ämotquetqäŋiqä.”§

17 Itaŋga Iqu iquau ävämeqe, aŋä-himqä naqä iuŋi, yäpaqä mäŋgisa
äwäqe, aŋä-himqä Betani ätimäutä, heatqä iqueŋi iqi äpmakqe.

---

‡ **21:5** Sakätiyasi 9:9 § **21:9** Apqä Bukä 118:26 * **21:11** Makä 11:15-17; Lukä 19:45-46; Jonä 2:13-17 † **21:13** Asayä 56:7 ‡ **21:13** Järämai 7:11 § **21:16** Apqä Bukä 8:2

*Jisasi Iqu, zä-eaqä hŋque qui imäkkqeŋqä**

18 Aaŋä ziŋuä matqäŋgaŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä naqä iuŋqä aŋgumä
äwätäqäŋgaŋi, buayäŋqä dä äwikqe. 19 Iqu zä-eaqä hŋqu, hänaqä
maŋä iqi tqäutaŋgi äqunäqe, qäqiqi äwäqe, kiqä häukuä näŋqe
aaŋqä, quwqenä nyätaŋgi äquŋgqe. Itaŋi Iqu zä-eaqä iqueŋi, tiiŋä
qe ätukqe. "Si häukui aŋgumä maqiyqä isŋqinyä." I tquaŋgqetaŋi,
zä-eaqä iqu maqänä yäuä qe äpäkqe.
20 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, hiŋuä iiŋä äqumbiyi,
yäuŋuä ipu, "Änääŋäŋqäwä? Zä-eaqä iqu yäuä maqänäŋi, äänä itä
piqiyä?" ätkuwi.
21 Iqu kimaŋi, tii ätukqe. "Nyi heŋi naqä-qakuänä etqänä. He
kŋui, 'Ŋqä änyiŋqe ätimäuŋqutiyä, matimäuqä yäŋqutiyä-qe?' kŋuä
hŋquaqu mindqäŋqä ipu, quuvqe yäŋänäqŋqä heqäpqe, he zä-eaqä
tqueŋi, Nyi imäkqä-pa asä iiŋä imäkpŋqäuä. Itaŋga he imäkpŋqe,
iquenyä ma. He qoqoŋä tqueŋä-pqe, 'Goti Iqu si äkiyautä, eqä-huäŋä
bu äktnämäunä' ätupqe, ii ätimäuŋqiyä. 22 Asä iiŋi, he quuvqä
eqiyäpu tääqä tupqe, nätmatqä eeqänäŋä he yatŋqä äwipqä iuŋi,
ämapŋqäuä" ätukqe.

Jisasi Ique, "Yoqä naqe, äŋgisa ämeŋäwä?" ätukuwiŋqä†

23 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä iŋgisa äpäyätä, ämaqeu
ämotquetqätaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä
Ique äwimepu, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. "Wäuŋuä tä imäkätqäŋiŋqe,
yoqä naqä äŋgisa ämeŋäwä? 'Si ii imäktŋqe' tqu ktkqäwä?"
24 Iqu kimaŋi tii ätukqe. "Nyi-pqe nätmatqä hŋquenyqe, yatŋqä inä
heyqaŋgmdi, ga he kima qäyunä ändquwi, Nyi wäuŋuä tä imäkmqä
yoqä ändapkqä Iqueŋqe, etmqänä. 25 Jonä asŋä-qäyqä iqu wäuŋuä
imäkmiŋqe, äŋgisa ämetä imäkkqäwä? Iqu yäŋänäqŋqe, qäukuä
haqä yätuta ämakqätanä, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?" ätukqe.
I tquaŋga, iquauqä-quwä kukŋuä tiiŋä qe ätŋguwi. "Ne kimaŋi,
'Qäukuä haqä yätutaŋiqä' tquaŋguatqe, Iqu tiiŋä natäŋqiyä. 'He
iquenyqä quuvqä maeqiyqe, suŋqä itqäŋuwäwä?' 26 Iŋäqe, ne
kimaŋi, 'Ämaqä iquautaŋiqä' ätuatque, änääŋqätiyä? Ämaqe, 'Jonä
iqu hiŋuä-tqä iqueqä' kŋuä indqänätqäŋuwiŋqe, iquauŋqe ne zä
äneŋgiyä." 27 E ätmbiyitaŋi, Jisasi Iqueŋi, "Ne maqŋqeqä" ätukuwi.
Ga Iqu kimaŋi, "Nyi-pqe inänjqä. Nyi yoqä naqä-täŋä eämä, wäuŋuä
e imäkätŋqeŋqe, he awä maetqä ymqänä" ätukqe.

Kukŋuä ktqä, ämaqä hŋqueqä hikŋä iquaquinyqä

28 "Itaŋga he kŋui äänä heyqiyä? Ämaqä hikŋä hŋquaqu-täŋä
hŋqu, iqueqä ymeqä hitmqä ique äwimeqe, tuäŋqiyä. 'Ymeqä iquki,
täŋgaŋi si äwätnä wainqä wäuŋui iyä.' 29 Itaŋi ymeqä iqu, 'Nyi
enyqä änyiŋgiyä' ätuäqe, qänakndaŋi iqu tŋäŋqä imäkäqe, äwäŋqiyä.
30 Itaŋga kaniqu iqueqä ymeqä käŋgueque-pqä inä äwimeqe, kukŋuä
asä iqunä tuäŋqiyä. Ymeqä iqu, 'Apä, nyi imäkmqänä' ätuäqe,
mäwqä yäŋqiyä. 31-32 Iŋi kaniqueqä äwiŋqä iu qänaknä itŋqe, ymeqä
iquaquisaŋi, äsqutiyä?"
Kimaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, "Hitmqä
iqueqä" ätukuwi.

---

* **21:17** Makä 11:12-14; 11:20-26 † **21:22** Makä 11:27-33; Lukä 20:1-8

Itaŋi Iqu tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqänä. Jonä iqu he emetä, suqä jänäŋi qäyä ämetqueqaŋgi, he iquenyqe quuvqä maeqiyqä äyä imiŋuwiqä. Itaŋgi ämaqä mbqä motauqä iquatä, apäkä qaŋä hiŋginäwa ikiqä iuatäŋi, qu iquenyqä quuvqä eqämiŋuwiqä. He iuŋi hiŋuä qäyä äqunäpiyä-qe, kŋuä indqäŋqe tŋäŋqä mimäkqä ipu, iquenyqä quuvqä maeqiyqä imiŋuwiqä. Iiŋiŋqe, ämaqä mbqä motauqä iquatä, itaŋga apäkä qaŋä hiŋginäwa ikiqä iuatäŋi, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä iuŋqe, qu-ganä hiŋuiqä hemapŋqäuä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, wainqä wäuŋuä miqä quvqä iquauŋqä‡

33 “He kukŋuä ktqä huizi tqu qätä nyipiyä. Ämaqä hŋqu guä-wainqä vowä ikqäwäqe, täknä äqäyäqe, kiqä häukui qonjqä itä, eqä päquveqätŋqä hikä huä ätäkätä iquqonmäuqe, ämaqä wäuŋuiuŋqä hiŋuä äqumbu pmeqä aŋä quäuqä ämätäqe, itaŋga wäuŋui, ämaqä mbqä meqä imäkpŋqä hŋquauqä hipa iu äwimä, aŋä kiŋä nämqä wäŋqiyä. 34 Itaŋgaŋi guä-wainqä häukuä näŋqe äyä qäyqaŋgaŋi, iqu iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä hŋquau, ämaqä wäuŋuä ämimitpqä iquauŋqä, häukui iqueqe mapŋqä dowatäŋqiyä. 35 Itaŋgi iquauŋi, ämaqä wäuŋuä ämimitpqä iqua, a äkiqätäpu, hŋque häptqä äpäsäpu, huiziqueŋi pizqä hämänä äpäsäpu, itaŋga huiziqueŋi hikä päkpŋqäuä. 36 Aŋgiŋi kaniqu wäuŋuä-wiyqä kuapänäŋä hui inä dowatäŋqiyä. Iŋäqe ämaqä wäuŋuä ämimitpqä iqua, iquauŋä-pqe suqä asä iqunä iwimäkpŋqäuä. 37 Qänakŋi iqu, ‘Qu nyaqä ymeqä iqueŋi qätä wipŋqäuä’ ätätä, iqueŋi iquauŋqä dowatäŋqiyä. 38 Iŋäqe, ämaqä wäuŋuä ämimitpqä iqua, hikŋuqu äpqaŋgi äqumbiyi, tii tmbŋqäuä. ‘Wäuŋuä kaniqueqä hikŋuqu äpqiyä. Kaniqu äpäkoŋgaŋgaŋi, kanmä nätmatqä eeqänäŋi, iqu ämeniqeqä. Iiŋiŋqe ne ique pizqä äpäsätanä, wäuŋui neqä metuŋqueqä’ tmbŋqäuä. 39 Iiŋä ätmbiyi, qu ique a äkiqätäpu, wäuŋuä yäpaqä mäŋgisa ätnämäupu, pizqä päkpŋqäuä. 40 Itaŋgaŋi he kŋui äänä heyqiyä? Qänakndaŋi wäuŋuä kaniqu äpäqe, wäuŋuä ämimitpqä iquauŋi suqä äänä iwimäkäŋqutiyä?” ätukqe.

41 Ga hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, Ique kima tii ätukuwi. “Iqu ämaqä quvqä tquauŋi, qui wimäkäŋqiyä. Itaŋga wäuŋui, iqu ämaqä hŋquau-mända muayäŋqiyä. Ämaqä ymisaŋä meqäŋgaŋi, ymisaŋä aquvä äqämipqe, ique-pqe wipnuwäŋqä iquau, muayäŋqiyä” ätukuwi.

42 Iŋi, Iqu yatŋqä tii äwikqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänäŋqe, he a matäuqä itqäŋuwätanä? Kukŋuä tä, tiinjqä.

Hikä-aŋä-mätqä iqua, hiki quvqä wäuŋuä maeqä hiŋuinä äquŋguwi, hikä iiŋä iqu, aŋä quea eŋqä-paŋä, aŋä yäŋänäqŋqä imäkqä-queqä. Nätmatqä tä ätimäuqe, Naqä Iqu Iqueqä-kiuä imäkqiyä. Itaŋi ne hiŋuä äqunani, ‘Äi, aaŋä äŋguänäŋiqä’ äyä ätqunä.§

43 Iiŋä etaŋgi, Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqunä miqä yäpä iŋgisaŋqä uwqäŋqe, hiyaqä hipa iutaŋi huätä ämetautä, ämaqä hŋquau-mända muayäŋqiyä. Qu Iqueqä ämiqä iu äpmapu, kiqä häukui imäkpŋqä iquau muayäŋqiyä. 44 Itaŋga ämaqä, Hikä Tqueqä haqeqi äpäknätqe, iqu qui imäknäŋqiyä. Ga Hikä Tqu

‡ **21:31-32** Makä 12:1-12; Lukä 20:9-19 § **21:42** Apqä Bukä 118:22-23

haqä yätqä äwämitätqe, ämaqä hŋqueqä haqeqi äpäknätqe, iqueŋi
guipäyäuŋqiyä” ätukqe.
45 I tquaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, qu Jisasi
Iqueä kukŋui qätä äwipiyi, Iqueä kukŋuä ktqe, iquauqä-quwäŋqä
äyä äwqaŋgi näqŋqä ekuwi. 46 Qu näqŋqä iiŋä epiyi, a kiqätanä-
tpu ipiyä-qe, ämaqä huizi iqua, “Jisasi Iqu hiŋuä-tqä hŋqueqä” kŋuä
indqäŋgaŋguwiŋqä, zä ikuwi.

22

*Kukŋuä ktqä, ämaŋqä ymisaŋä naqänäŋiŋqä**

1 Asä qäŋgaŋi, Jisasi Iqu kukŋuä ktqä huiziqu, ämaqä naqä
iquauŋi tiiŋä qe ätukqe. 2 “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe,
ämiqä naqä hŋqu imäktqä eŋqä-paŋiqä. Iqueqä ymeqä qokä
iqu apäkä metŋqäŋgaŋi, ämaqä ämiqä iqu, ymisaŋä naqänäŋä
imäkäŋqiyä. 3 Kiŋganäŋi iqu ämaqä hŋquauŋi, ‘Nyi ymisaŋä
naqänäŋä imäkmqäŋgaŋi, he nyitä ymisaŋä anä natuŋquä pp-
nuwäŋqeqä’ tuäŋqiyä. Itaŋga hiunji ymisaŋä-ŋqä iqueŋi, iqu
iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauŋi, tääqä tuätumapŋqä dowatqaŋga, qu
äpqeŋqe, enyqä winyäŋqiyä. 4 Itaŋi iqu wäuŋuä imäkqä huiziquau-
mända ändowatätä tii tuäŋqiyä. ‘He ämaqä nyi tääqä ätukqä
iquauŋqä äwäpu, nyaqä kukŋui, tii jipiyä. “Qätä nyipiyä. Nyi ymisaŋi
näwe ae imäkeqeqä. Bulumäka qokä iquautä, naŋuä äŋguänäŋitä
äpäsätanä, nätmatqä eeqänäŋi näwenyä ae imäkequä äwinä. He
ämaŋqä ymisaŋä täuŋqe, ppiyä” tupŋqä äupiyä’ tuäŋqiyä.
5 Ämaqä wäuŋuä imäkqä iqua äupiyi, kukŋuä tä iquau
tquaŋguwäŋga, ämaqä iqua qätä mäwiyqä ipu, hiŋginäwa
wepŋqäuä. Hŋqu iqueqä wäuŋguwä-aŋguwiuŋqä wäŋqiyä. Hŋqu
iqueqä mbqä wäuŋuä yätŋqä wäŋqiyä. 6 Ga huiziqua, wäuŋuä
imäkqä iquau a äkiqätäpu, ämuamuapqä ämipu, pizqä päkpŋqäuä.
7 Iutaŋi, ämaqä ämiqä iqu, äwqä tnäŋä wiŋgaŋguti, iqueqä ämaqä
mäkä-iqä iquau, ämaqä pizqä päsqä iquauŋqä dowatäŋqiyä. Qu
äwäpu, iquau pizqä äpäsäpu, iquauqä aŋä-himqe tä qäyäväpŋqäuä.
8 Iŋgaŋi ämiqä iqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauŋi tuäŋqiyä.
‘Ämaŋqä ymisaŋi näwenyä witaŋgqä-qe, ämaqä nyi tääqä kiŋganä
ätquäqä iqua, buayä täŋqä ppŋqe, äŋguä-qua manä. 9 Iiŋä etaŋgi,
he hänaqä maŋä eeqänäŋä iuŋqä äwäpu, ämaqä iqi pmetaŋgä
äqunäŋuwä iquau, ämaŋqä ymisaŋä tä bŋqä tääqä tuätumapiyä’
tuäŋqiyä. 10 Ga iqua hänaqä eeqänäŋä im-imä äwäpu, qokä-
apäkä quvqä iquautä, äŋguä iquautä äwindäpqä iquauŋi, aquvä
maqäpŋqäuä. Itaŋi qu äpäpu, ämaŋqä ymisaŋä täu äpmepiyäŋgaŋi,
aŋä iuŋi täptembŋqäuä.
11 Iŋäqe ämiqä iqu, yäpä iŋgisa iquau hiŋuä qunätŋqä äpäyäqe,
ämaqä hŋqu ämaŋqä gque mipnätaŋgi qunäŋqiyä. 12 Iiŋä äqunäqe,
iqueŋi, ‘Näueqä iqukiyä’ tuäŋqiyä. ‘Si ämaŋqä gque, mipŋga
mäyapqä iŋi, äänä etaŋgikä?’ Iqu kimaŋi matqä yäŋqiyä. 13 Itaŋi
ämiqä iqu iqueqä wäuŋuä imäkqä iquauŋi, tiiŋä tuäŋqiyä. ‘He
iqueqä yukä hipa iuŋi hatŋä äququätäupu, hiawiqä imä pmetŋqä
yäpaqä mäŋgisa tnämäupiyä. Aŋä hiawiqe, ii kŋuä äqiyäpu hiquaŋä

* **22:** Lukä 14:15-24

maŋgtäsqukuä ämäutqäŋuwä ivqä' tuäŋqiyä. 14 Ii tiiŋä etaŋgiyqä.
Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kuapänäŋä iquauŋi, tääqä ätuätŋqeqä.
Itaŋgi yäpä iŋgisa upŋqä iiŋqe, Iqu hŋqunä-hŋqunäŋi atäuŋuä
itŋqeqä" ätukqe.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqeŋqä†

15 Iŋganj Parisi iqua äupiyi, "Jisasi Iqueŋi, kukŋuä äänä mi-
taniquäwä?" ätnäpu, kŋuä yanä änyäpu, iqueä kukŋuä quvqä
hui tqaŋgutqe, äkäpŋqä kukŋuä guä ämäsäukuwi. 16 Qu iquauqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋuwä hŋquautä, ämiqä naqä Heroti iqueŋqä
äwinyämiŋqä hŋquautä‡ Jisasi Ique tii tupŋqä ändowatkuwi.
"Ämotqueqä Iquki, ne näqŋqä eäŋunä. Si kukŋuä naqä-qakuä
Tqukiyqä. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqueqä suqeŋqe, Si qokä-apäkä
iquau naqä-qakuä ämotquetqäŋä qäyunä-qe, Si ämaqä hŋquenyqä zä
miqä itnä, yoqä-täŋä iquautä, yoqä maeqä iquautäŋi, kukŋuä asänäŋi
ätuätqäŋiqä. 17 Iŋi ne Romätaŋä ämiqä naqä Sisa ique mbqä takisi
ävätuŋque, ii äŋguätiyä, quvqätiyä? Si kŋuä äänä äkiyäŋqe, ne
natiyä" ätukuwi.

18 Itaŋgi Iqu iquauqä kŋuä indqäŋqä quvqä iuŋqe näqŋqä ae
eätä, tiiŋä ätukqe. "He wopqä ipu, kukŋuinä tqä iquenä, suŋqä
yamwiqä nyiyqäuä? 19 He mbqä takisi iunä ävätqäŋuwitaŋä hŋqu,
Nyi mändquapiyä." Iŋganj qu mbqä hŋqu Iquenyqä äma äpkuwi.
20 Itaŋi Jisasi Iqu iquauŋi, "Ktqä itä, yoqä itä, ii tqueqäwä?" ätukqe.
21 Qu "Sisa iqueqeqä" tquaŋguwäŋga, Iqu iquau tii ätukqe. "Iŋi,
nätmatqä Sisa iqueqä etaŋgutqe, ii kaqäque wipŋqeqä. Ä nätmatqä
Goti Hanjuwä Iqueqä etaŋgutqe, ii Goti Ique wipŋqeqä." 22 Qu kukŋuä
tä qätä äwipiyi, eämepu, Iqueŋi äväma äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä vauqeŋqä ätukqe§

23 Hiunji iqueŋi Satyusi hŋqua, Jisasi Iquenyqä qe äpkuwi. Satyusi
iqua, tii tqä-quae. "Ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgumä mävauqä
ipŋqäuä." Itaŋi qu Jisasi Iqueŋi, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. 24 "Ämotqueqä
Iquki, Mosisi iqu bukä iuŋi tiiŋä ätätä äqäkqe.

*'Ämaqä hŋqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, iquenyqä
tŋäŋqe, käŋguequ apäqŋqe ämetä, ymeqä hemeŋqiyä.'**

25 Hiŋuiqänäŋi, ämaqä 7 hŋguiqua, neyaqä awä iqi äpmamiŋuwiqä.
Itaŋga iŋguiquautaŋi, kätequ apäkä ämeqetaŋi, äpäkoŋgqeqä.
Iqu ymeqä meämeqäŋga äpäkoŋganj gi, apäqŋqä iiŋi, käŋguequ
ämakqeqä. 26 Itaŋi käŋguequ-pqe, asä inä ikqeqä. Itaŋi käŋgua
huiziqu-pqe, asä inyänä ikqeqä. Itaŋga inyänä-inyänä iqaŋi, käŋgua
yäpakä iquenyqäuä. 27 Eeqäŋguiqua äpäkoŋganj guwäŋga, yäpaki,
apäqŋqä ii inä äpäkoŋgqeqä. 28 Iŋi qänakndaŋi, ämaqä äpäkombqä
iqua aŋgumä ävauqaŋguwäŋganj i, apäkä eeqäŋguiqua ämamiŋuwä
ii, tqueqä heäniqäwä?" ätukuwi.

---

† **22:14** Makä 12:13-17; Lukä 20:20-26 ‡ **22:16** Ämaqä iqua, Heroti ique quea äwisäumiŋuwä iquayi. Qu kŋui, 'Mbqä takisi Romätaŋä iquau vqe, ii äŋguiqä' indqänmiŋuwi. Parisi iqua, 'Ii suqä quvqeqä' kŋuä indqänmiŋuwi. § **22:22** Makä 12:18-27; Lukä 20:27-40 * **22:24** Kukŋuä-suqä 25:5

29 Kimaŋi Iqu tii ätukqe. “He Goti Iqueä bukä iu äqänäŋqeŋqätä,
itaŋga Iqueä yäŋänäqŋqeŋqätä maqŋqä epu, kukŋuä iuŋqe qämä-
qämä ipu ätqäuä. 30 Hea iŋganj, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä
ävaupiyäŋganj, qokä-apäkä mämaŋqä ipnuwiqä. Oeyä. Qu eŋätqä
qäukuä yätuŋä iqua äpmeŋuwä-pa, iiŋä pmapnuwiqä.
31 Itaŋgi ämaqä äpäkombqä aŋgumä ävaupnuwäŋqe, Nyi yatŋqä
hemqeqä. Kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu etkqä bukä iu äqänäŋqe, he a
matäuqä itqäŋuwätanä?

32 *Nyi Aprähamä, Aisakä, ä Jekopä iquauqä, Goti Iqunjqä.*†
Goti Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä manä. Ämaqä häŋä
äpmeŋuwä iquauqä Goti Iqueqä” ätukqe.
33 Qokä-apäkä iqua i tqaŋgi äwipiyi, näqŋqä Iqu vqaŋgqeŋqä
yäuŋuä kiiŋä ikuwi.

Kukŋuä-suqä naqänäŋä, huizi iquau ämäwqätäuŋqä iqu,
äsqukuä?‡
34 Parisi iqua, Jisasi Iqu Satyusi iquauŋi, qu kukŋuä matqä
ipŋqä imäkqaŋgqeŋqä, qätä äwipiyi, iqua aquvä äqänäpu Iquenyqä
äpkuwi. 35 Iquautaŋä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu, Jisasi Ique
yamwiqä ävätä, yatŋqä tii äwikqe. 36 “Ämotqueqä Iquki, kukŋuä-suqä
naqänäŋä, huizi iquau ämäwqätäuŋqä iqu, äsqukuä?”
37 Itaŋi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “ ‘*Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueŋi,*
si tqä äwqetä, qeqä-quuvqetä, kŋuä indqäŋqetä Ique äwinyätnä,
Iquenyqänä kuapänä kiŋguätŋqeqä.’§ 38 Kukŋuä-suqä tqu, naqä
kiŋganäŋä-qu eä, huizi iquau ämäwqätäunä. 39 Itaŋga kukŋuä-
suqä tqueqä tuwä iqiŋä iqu, asä tiiŋiqä. ‘*Si tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-*
paŋi, ämaqä si-täŋä iqi äpmeŋuwä iquauŋqä-pqe, inä kinyätŋqeqä.’*
40 Mosisi iqu ätätä äqäkqetä, hiŋuä-tqä iqua äqäkuwitäŋi, kukŋuä-
suqä tquaqu, kiqä quatiyqä” ätukqe.

Kraisi Iqu, tqueqä ymeqäwä?†
41 Parisi iqua aquvä yqänä äqämbu pmetaŋguwäŋga, Jisasi Iqu
iquau yatŋqä äwikqe. 42 “Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqä
iquau ämitŋqä atauŋä ikqä Iquenyqe, he kŋui äänä hiyqiyä? Iqu
tqueqä ymeqäwä?”
Itaŋi qu Iqueŋi, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä” ätukuwi.
43 Iiŋä tquaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi tii ätukqe. “Iŋi änääŋäŋqäwä?
Dŋä Äŋguä Iqu Dewiti ique kŋuä indqäŋqä vqaŋgi, ga iqu Kraisi
Iqueŋi, ‘Ŋqä Naqä Iqueqä’ ätuätäqe, iŋi änääŋäŋqä äqäkqäwä?
44 ‘*Naqä Hanjuwä Iqu, ŋqä Naqä Ique tii ätukqeqä, “Nyi Tqä himä-*
wiuŋqä iquauŋi, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqäŋganqe, Si Nyaqä hipa
ämuaŋgisa pmatŋqinyä” ätkqeqä,’ ätätä äqäkqeqä.‡
45 Iŋi änääŋgä? Kraisi Iqueŋi, Dewiti iqu, ‘Ŋqä naqueä’ ätukqä-
qe, ämaqe, iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä ymeqeqä’ änääŋqä tätqäŋäuä?”
ätukqe. 46 Iqu e tquaŋga, qu kimaŋi änä mätquä ikuwi. Hiunji
iquesaŋi, qu zä ipu, yatŋqä hui inä mävqä imiŋuwi.

---

† **22:32** Aŋgumä Itmakqä 3:6 ‡ **22:33** Makä 12:28-31; Lukä 10:25-28 § **22:37** Kukŋuä-suqä 6:5 * **22:39** Hiqäva-imäkqä 19:18 † **22:40** Makä 12:35-37; Lukä 20:41-44 ‡ **22:44** Apqä Bukä 110:1

23

*“Wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quauŋqä, wa wipiyä”**

1 Iŋganj Jisasi Iqu qokä-apäkä iquautä, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquautä, kukŋuä awä tiiŋä ätukqe. 2 “Kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqä iquatä, Parisi iquatä yoqä naqä ämapu, suqä Mosisi
iqu ätkqeŋqä näqŋqä äyä etapätqäŋäuä. 3 Iiŋiŋqe, kukŋuä eeqänäŋi
qu he hitqaŋgpqe, he qätä äwiyäpu qänaknä iqäpŋqeqä. Iŋäqe qu
kukŋuinä kuapänä ätäpu, iquauqä-quwäŋi qänaknä miqä-qua etaŋgi,
suqä qu imäkquwi, he qänaknä miqä iqäpŋqeqä. 4 Quwqä suqe, ktqä
tii eŋqä-paŋiqä. Nätmatqä hui aquvä äqiyäpu, qa eŋqä-ma maŋguä
ämanyuäpu, ämaqä iquau haŋä-iqä ävätqäŋäuä. Iŋäqe iquauqä-
quwäŋi, ämaqä haŋä-iqä metaŋguwä iquauŋi, yätamäkqä mävqä-
quaiqä. 5 Suqä eeqänäŋä qu imäkätqäŋuwi, ii ämaqe qu hiŋuä
äqumbu yoqä naqä wipŋqä iiyqä. Qu tääqä tpŋqä ipiyäŋganj, wäpiqä-
qatäwä, naqänäŋä imäkmbŋqäuä. Itaŋi qu Goti Iquenyqä qänaknä
iqä iquaiqä motquapŋqä iiŋqe, quwqä gquä quäuqä maŋä iuŋi,
ttiŋuä-täŋä quäuqe imäkmbŋqäuä. 6 Ymisaŋä naqä imäkqäŋganj,
aŋä äŋguäqinyä pmapŋqä winyäŋqiyä. Aŋä aquväqŋqä iuŋä-pqe,
zä-hawä äŋguänäŋä iqinyä pmapŋqä winyäŋqiyä. 7 Ququawä
aquväqŋqä iu pmetaŋguwäŋga, ämaqe iquauŋi, ‘hiunjiŋganjqä’
tupŋqätä, ‘Ämotqueqä naqä iqukiyä’ tupŋqätä, winyäŋqiyä.

8 Iŋäqe hiyaqä Ämetqueqä Naqe, Hŋqunänjqä. Ga he hiŋguiqueŋqä
hiuänjqä. Iutaŋi, he hŋqunä-hŋqunäŋi, huiziqua, ‘Si ämotqueqä
naqä iqukiyqä’ ktpŋqä iiŋqe, hiŋuinä mäquŋquä isŋqeqä. Oeyä.
9 Itaŋga hiqä Hiniqu Hŋqunä eä, qäukuä yätu äyä äpmenä. Iutaŋi,
he ämaqä qua täutaŋä hŋque, ‘Apä-qä’ mätquä pambiyä. 10 Ga
heqä näqŋqä etapqe, Kiuänäŋä Hŋqunänjqä. Ii Kraisi, Goti Han-
juwä Iqu, Iqueqä ämaqeu ämitŋqä atäuŋuä ikqä Iquvqä. Iutaŋi
he hŋqunä-hŋqunäŋi, huiziqua, ‘Näqŋqä nätapqä iqukiyqä’ ktpŋqä
iiŋqe, hiŋuinä mäquŋquä isŋqeqä. 11 Hesaŋä ämaequtäuŋqä iqu,
hiqä wäuŋuä emäkiyqä pmeniqeqä. 12 Ämaqä hŋqu iqueqä yoqe
haqeqä mamäŋganjgutqe, Goti Iqu iqueŋi mändi kittqiyäŋqiyä. Itaŋga
ämaqä hŋqu iqueqä yoqe mändi äkittqäŋgqe, Goti Iqu iqueqä yoqe
yäänä imäkäŋqiyä” ätukqe.

Wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quau, haŋä-iqä wimapnuwäŋqä†

13-14 “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä
ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Ämaqe,
Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqeuŋqä yäpä iŋgisa peyqeŋqe, he
hoptäwä äyä ävätqäŋäuä. He hiqä-hiuäŋi yäpä iŋgisa mäyqä
ipu, ämaqä yäpä iŋgisa yanä-tpu iqaŋguwä iquauŋi, hoptäwä äyä
ävätqäŋäuä.‡

---

* **23:** Makä 12:38-40; Lukä 11:43, 46; 20:45-47 † **23:12** Lukä 11:37-52 ‡ **23:13-14** Näqŋqä-täŋä hŋqua tii ätätqäŋä. Täqiŋi Matiu iqu tiiŋä-pqä äqäkqe. “He kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, haŋä-iqe täŋqe emeŋqiyä. He wopqä ipu, kukŋuinä tquenjqä. Iŋi he apäqŋqä iquauŋi, quaŋgä ätuäpu, quwqä aŋi quwä mapŋqäuä. He wopqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqe, quäuqä tquäpŋqäuä. Iiŋiŋqä, hiqä haŋä-iqe, ämaqä huizi iquauqe ämäwqätäuniqeqä.” Makä 12:40 itaŋga Lukä 20:47 asänäŋi ätä äqänänä.

15 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä
ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Ämaqä
yäpaqäŋgisaŋä hŋqu, iqueqä kŋuä äkunmäknätä, Israitqä iqune
Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäutuŋquä-pa mamäutŋqä
iiŋqe, he eqä-huäŋä ätäutqutäŋqä iutä, qua hituŋuä äwitqutäŋqä
iutä, qaŋä ikiquenjqä. He iiŋi äŋguänä imäkpiyä-qe, hŋqu
kŋuä kunmäkŋgaŋgutqäŋgaŋi, he iqueqä suqä quvqe, hiqeuŋi
ämäwqätäutŋqä iwimäkätqäŋäuä. Iŋi iqu-pqä tä maisquä iuŋqä
wäŋqiyä.
16 He hiŋuä pisqä eäpu, huiziu hänaqä motquapŋqä itqäŋuwä-
paŋuenji. He tiiŋä ätätqäŋuwitaŋi, haŋä-iqe emeŋqiyä. ‘Ämaqä
hŋqu, “Iiŋä-iiŋä imäkmqänä” ätätäqäŋgaŋi, kukŋui naqä-qakuiqä
tqe motquetŋqe, hiqäva-imäkqä aŋä iuŋqänä ätätqe, ii nätmatqä
hiŋgiŋqeqä. Iŋäqe iqu golqä hiqäva-imäkqä aŋiu äwiŋqeŋqä ätätqe,
iqu iiŋä ätätqä-pa imäkäŋqiyä’ ätätqäŋäuä.§ 17 He hiŋuä pisqä
qämä-qämä iqä-quenjqä. Golqä hiqäva-imäkqä aŋä iu äwiŋqä ii,
hänaqä äkiutaŋgä, Goti Iqueqänä ätimäuqeuä? Ii, Iqueqä aŋä
iutaŋiqä. Iutaŋi, Iqueqä hiŋuiqiŋi, nätmatqä kiŋganäŋi, äsqukä? Ii
golqetanä, ä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋitanä? Ii Iqueqä hiqäva-imäkqä
aŋiyqä. 18 Ga he tiiŋä-pqä ätätqäŋäuä. ‘Ämaqä hŋqu “Iiŋä-iiŋä
imäkmqänä” ätätäqäŋgaŋi, kukŋui naqä-qakuiqä tqe, ämotquetŋqe,
hiqäva-qäyqä ttawiŋqänä ätätqe, ii nätmatqä hiŋgiŋqeqä. Iŋäqe,
iqu naŋuä hiqäva-qäyqä ttawä haqeuŋiŋqä ätätqe, iqu iiŋä ätätqä-
pa imäkäŋqiyä’ ätätqäŋäuä. 19 He hiŋuä pisqä-quenjqä. Naŋuä
hiqäva-imäkqäŋqä ii, hänaqä äkiutaŋgä, Goti Iqueqänä etŋqeuä?
Ii Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva-qäyqä ttawä iutanänjqä. Iutaŋi,
Goti Iqueqä hiŋuiqiŋi, nätmatqä kiŋganäŋi äsqukä? Ii naŋuitanä,
ä hiqäva-qäyqä ttawitanä? Ii ttawiyqä. 20 Iiŋiŋqe, ämaqä, kukŋuä
naqä-qakuiqä motquetŋqä, hiqäva-qäyqä ttawiŋqä ätätqä iqu, iqu
hiqäva-qäyqä ttawiŋqätä, nätmatqä eeqänäŋä haqeqi äwiŋqä iŋqätä,
ätqiyä. 21 Itaŋga ämaqä, kukŋuä naqä-qakuiqä motquetŋqä, hiqäva-
imäkqä aŋiŋqä ätätqä iqu, iqu aŋä iqueŋqätä, Goti aŋä iu äpmeŋqä
Iqueŋqätä ätqiyä. 22 Itaŋi ämaqä, kukŋuä naqä-qakuiqä motquetŋqä
qäukuä yätuŋqä ätätqä iqu, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawiŋqätä,
itaŋga Goti iu äpmeŋqä Iquenyqätä ätqiyä.
23 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä
ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. He
kukŋuä-suqä hŋqueŋqä* kŋuä indqänäpu, iwuneqätä, kuämiqätä,
itaŋga andŋätä ämepu, iwäsäupu 10 imäkäpu, hŋqu Goti Hanjuwä
Ique ävätqäŋuwiqä. I etaŋgi kukŋuä-suqä iutaŋä naqänäŋä, suqä
wäŋqä iiŋä iqueŋi ämäwqätäuŋqä tiiŋä iquauŋi, he tuwä wiyquenjqä.
Suqä ämaqä qäyunä itqueqetä, ämaqeuŋqä qeqä imäŋqetä, Goti
Iquenyqä quuvqä hämänänä wiyqä itäŋi, he mimäkqä itqäŋuwiqä.
Äŋguänäŋi, tiiŋiqä. Suqä he hiqä nätmatqä iwäsäupu, hŋqu Goti
Ique vqe mävquatämäuqä ipu, suqä iquauŋä-pqe qänaknä iqaŋgpqe,
ii äŋguä wäŋqiyä. 24 He ämaqä hiŋuä pisqä qäyä etaŋgi, huiziquau

§ **23:16** Ämaqä iŋga äpmamiŋuwä iqua, kŋuä tii indqänmiŋuwi. Nyi ämaqä äŋguänäŋä hŋqueqä yoqä-qe, nätmatqä äŋguänäŋä hŋquŋä-qe, qäsä tmqe, nyi suqä iquesa nyaqä kukŋui yäŋänäqŋqä imäkmä. Hipru 6:16 * **23:23** Kukŋuä-suqä 14:23

hänaqä motquapŋqä itqäŋuwä iquenä, he tiiŋä-quenjqä. Ämaqä
hŋqu quinaŋuä meqä isua waŋä iu witaŋguti, hiŋuä äqunätä huätä
ämatnämäutŋqä-qe, kametqä waŋä iu äwiŋqe, hiŋuä mäquŋquä,
eqetä eeqänä äŋguneqäqä-paŋä-quenjqä.
25 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä
ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Eqä-häkitä,
hevqetä haqäŋgisaŋi asŋä äŋguänä äqiyäpiyä-qe, ymisaŋä wiqä
iŋgisaŋi, suqä quwä meqetä, kŋuä hiqä-hiuäŋqänä indqäŋqetäŋi,
maŋguä äyä imäkätqäŋäuä. 26 Si Parisi hiŋuä pisqä-qukiyqä.
Kiŋganäŋi, si eqä-häkä yäpä iŋgisaŋi asŋä äŋguänä qäyqaŋgtqe, ga
haqäŋgisaŋä-pqe asä iiŋä timäutŋqeqä.
27 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä
ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. He
ämaqä qua äptepqä haqäŋgisaŋi, qätäqua äqiyequwä-paŋuenjqä.
Qua äptepqä yäpaqä iŋgisaŋi, aaŋä äŋguänäŋä äqunätŋä-qe,
yäpä iŋgisaŋi ämaqä pizqä iquauqä yäŋitä, nätmatqä kiyä mätqä
eeqänäŋitä witaŋgi qundŋqinyä. 28 He-pqe asä iiŋä-quenjqä. Ämaqä
iqua, hiyaqä huiwi hiŋuä eqänäpiyi, qu he ämaqä jänäŋuayqä kŋuä
indqänätqätaŋguwä-qe, hiqä yäpä iŋgisaŋi suqä wopqä ipu kukŋuinä
tqetä, suqä hŋgisa mamäuqetäŋi, kuapänä emnänä.
29 Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquendä, Parisi iquendäŋi, he wopqä
ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä. Haŋä-iqe, tiiŋiŋqä emeŋqiyä. He hiŋuä-
tqä qäŋganä äpäkoŋguwä iquauqä yäŋä qua äptekuwiu änyä-häŋä
imäkäpu, itaŋga ämaqä jänänäŋä iqua qua äptekuwä iuŋi ätnäŋä
imäkäpu äŋguänä imäkquenjqä. 30 He iiŋä imäkäpu tiiŋä ätätqäŋäuä.
‘Ne atqä-awäkatä anä pmeqä-säpi, qu hiŋuä-tqä iquau pizqä
päkpŋqe, yätamäkqä mävqä iquaniŋgä’ ätätqäŋäuä. 31 Kukŋuä iiŋä
ätätqäŋuwi, hiqä-hiuä tiiŋä äyä ämänätqueqäuä. He hiŋuä-tqä iquau
pizqä äpäkkuwä iutaŋä ymeqä hueqä-himqä iquenjqä. 32 I etaŋgi hiqä
tawäka suqä quvqä imäkqätaŋuenjqae, he-pqe imäkqa qae upiyä.
33 He qämakä quvqä iqua eämakuwänäŋä iquenjqä. Goti Hanjuwä
Iqu kukŋuä ämetätqäŋganaŋi, he äänä mäwqätäupnuwäŋqäwä? Oeyä!
He tä maisquä iuŋqä upnuwiqä. 34 Iiŋiŋqe, he qätä nyipiyä. Nyi
hiŋuä-tqä hŋquautä, ämaqä kŋuä äŋguä-täŋä hŋquautä, itaŋga
ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋquautäŋi, henyŋqä dowatmqänä.
Itaŋgi he hŋquauŋi pizqä äpäsäpu, zä-huätatä huepnuwiqä. Itaŋga
hŋquauŋi aŋä aquväqŋqä iuŋi täuatätäu ipu, aŋä-himqä hŋqueŋqä
päsäwatpnuwiqä. 35 Iiŋä etaŋgi qu ämaqä jänäŋä iquauŋi, qua täu
pizqä äpäkka äpmiŋuwä iquauqä suqä quvqe, he kima eeqänäŋi
ämapŋqäuä. Epo iquesa äpäsipäqäkaŋi, yäpaki Beläkiya iqueqä
hikŋä Sakätiyasi ique äpäsätqutukuwiqä. He Sakätiyasi ique
äpäkkuwi, hiqäva-imäkqä aŋä iuŋi, hiqäva-imäkqä ttawä iutä, hiqŋqä
Goti Hanjuwä Iqunä pmeqä iutä, awä iqi äpäkkuwiqä. 36 Nyi heŋi
naqä-qakuä etqänä. Suqä quvqä eeqänäŋä iiŋqe, kiqä kimaŋi haŋä-
iqe, qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwi ämapŋqäuä.
37 Jerusälemä iquenyä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä hiŋuä-tqä henyŋqä
dowatqaŋgqä iquauŋi, hikä pizqä päsquenjqä. Hea kuapänäŋä iuŋi,
Nyi heyaqä ymeqä iquauŋi, kukutakisqä kiqä meqä itmetä hikuwä
yäpä iqi ämäqumuatetŋqä-pa, naqä hmbinyä i mäqumuatemätmä
iqa äpätŋqeqä. Iiŋä etaŋgqä-qe, he iiŋqe maeŋqä enä. 38 Qätä

nyipiyä. Goti Hanjuwä Iqu heyaqä aŋi ae ävämeqaŋga, aaŋqä
hiäniqeqä. 39 Itaŋga Nyi he tiiŋä etqänä. Täŋgata tiiŋi, he hiŋuä
maŋqäŋqä ipŋqäuä. Qänakndaŋi he kukŋui, ‘*Ämaqä, Goti Naqä*
Iqueqä kukŋuä awä tuätŋqä pätqätaŋgqä Iqueŋi, Goti Iqu äŋgui
iwimäkäŋqiyä’† ätpqäŋgaŋi, he aŋgi hiŋuä ŋqämbnuwiqä” ätukqe.

24

*Haŋä-iqä hea yäpakiŋga timäuniqeŋqä**

1 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋi ävämetqätaŋgaŋi, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, hiqäva-imäkqä aŋä iqi
mätnätaŋgqä iquauŋqä tupŋqä äwimakuwi. 2 Iqu iquauŋi, kima
tiiŋä ätukqe. “He aŋä eeqänäŋä iquauŋi, hiŋuä qumbiyä! Iqua
äŋguänäŋä-qe, Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qänakndaŋi hikä hŋqu
huizi iqueuä haqä yäŋi mäwiqä yäniqeqä. Qu eeqänäŋi ämisqiyäpu,
qua mäŋi tnämäupnuwiqä” ätukqe.

3 Iqu qoqoŋä Olipäŋqä äwätä pmetaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquanä Iquenyqä äpäpu, yatŋqä tiiŋä qe äwikuwi.
“Nätmatqä Si ne änatŋi, hea äkŋga timäuniqä iiŋqe, awä
natiyä. Si aŋgumä quveptŋiŋqätä, qua tä qäpu hiäniqŋqätäŋi,
‘Täŋga timäuŋqiyä’ kŋuä neyätŋqä iiŋqe, ne hiqŋqä äkisque
qunaniŋquäwä?” ätukuwi.

4 Yatŋqä e vqaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi, “He yasämä mimbiyä, qu
quaŋgä etäpu, hiqä kŋuä indqäŋqe, qui emäkqäpnuwiqä” ätukqe.
5 “Ii tiiŋiŋqä etqänä. Ämaqä kuapänä hŋqunä-hŋqunä ätimäuqisäpu,
Ŋqä yoqe ätäqisäpu, ‘Kraisi ämaqä he ämeyätŋqä Goti Hanjuwä
Iqu atäuŋuä ikqe, nyi qäqunjqä’ ätäpu, ämaqä kuapänäŋä iuqä
kŋuä indqäŋqe, qui iwimäkäqisqäpnuwiqä. 6 Itaŋga he ämaqe
mäkä naqänäŋä päuŋgeyqaŋguwi qätä äwiyäpu, ‘Ämaqä kiŋä daŋä
hui mäkä äunätqäŋäuä’ tqaŋgä qätä äwiyäpiyäŋgaŋi, he zä ipu,
yäuŋuä-yäuŋuä miqä pa iqäpŋqä. Nätmatqä iiŋi ätimäutäqä-qe,
hiunji yäpaki änänjqä. 7 Ämaqä huitaŋä iqua, hueqä-himqä huitaŋä
iquatäŋi mäkä vauqumuatpnuwiqä. Ämaqä miqä hŋqueqä mäkä-iqä
iqua, huiziqueqä iquatäŋi mäkä humbnuwiqä. Hŋqäqiŋi buayä dä
naqänäŋä timäuniqeqä. Itaŋga hŋqäqiŋi qua ekä yäniqeqä. 8 Apäkä
iua ymeqä änä ämipŋqä täŋä-huŋqä ämetqäŋuwä-paŋi, nätmatqä
iiŋä iqua ganä timäuniqeqä.

9 Hea iŋgaŋi, qu heŋi etmepu, huizi iquauqä hipa iu haŋä-
iqä mapŋqä hiwipnuwiqä. Hesaŋä hui, qu pizqä hipäkipnuwiqä.
Itaŋga he Nyinyqä quuvqä heqiyätqätaŋguwitaŋi, ämaqä eeqänäŋi,
qu henyqä äwqä quvqä wiŋguäniqeqä. 10 Hea iŋgaŋi, qokä-
apäkä Nyinyqä quuvqä eqämipqä kuapänäŋi, quwqä quuvqä heqiyqe
qui imäknäpu, quwqä-quwäŋqä äwqä quvqä wiŋgaŋguti, qutaŋä
hŋquauŋi, mäkä-huŋqä iquauqä hipa iu wipnuwiqä. 11 Itaŋga hiŋuä-
tqä kuapänäŋi, qu quaŋgä ätuäpu, ämaqä kuapänäŋä iuqä kŋuä
indqäŋqe, qui wimäkpnuwiqä. 12 Kukŋuä-suqeu yäpä imä mäpmeqä
ii, naqänäŋä ätimäutä, ämaqä kuapänäŋi suqä ämaqeuŋqä wiŋqe
ävquatämäupnuwiqä. 13 Iŋäqe ämaqä hiunji yäpakäŋgaŋqä Nyinyqä

† **23:39** Apqä Bukä 118:26 * **24:** Makä 13:1-37; Lukä 21:5-36

quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu äpmamitpqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu
häŋä iqumuatäniqeqä. 14 Itaŋi Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä iuŋqä
kukŋuä äŋguänäŋi, qu qua äwitqutäŋqä-pa, awä tuäkiqäpnuwiqä.
Ämaqä eeqänäŋiu tquaŋgä qätä ae äwiyqaŋguwäŋgaŋi, hiunji
yäpaki, iŋga timäuniqeqä” ätukqe.
15 “Iŋi, tiinjqä. Hiŋuä-tqä Deniyäli iqu hiŋuiqänä nätmatqä qui
imäkqä quvqänäŋä iquenyqä ätätä äqäkqe, nätmatqä iiŋä iqu Goti
Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä iu pämä tqäutaŋgi qumbnuwiqä.
(Ämaqä, hiŋuä-tqä iqu äqäkqä iu a ätäutqä iqu, kŋuä äŋguänä
mequäŋqä.) 16 E äqumbiyäŋgaŋi, ämaqä qua Jutiya pmeqe, qo-
qoŋä iuŋqä zä maqänä uwqäpŋqä. 17 Ämaqä aŋä atääqä hevqä
iu äpmamitätqä iqu, qua mäŋi ikuapmäutäqäŋgaŋi, iqu iqueqä
nätmatqä aŋä yäpä iŋgisa witaŋgutqeŋqä kŋuä mindqäŋqä itä,
hämänänä zä wäŋqiyä. 18 Ämaqä, iqueqä wäuŋuä iu äpmamitätqä
iqu, iqueqä gquä quäuqä metŋqä aŋgumä mäwqä yäŋqiyä. 19 Itaŋga,
apäkä äwqä-täŋä iuauŋqätä, ymeqä aŋuäŋqä-täŋä iuauŋqätäŋi, zä
maqänä mäwqä iqaŋgpqeŋqe, huäqä kiiŋä huŋqeqä. 20 Ga hiqä
zä maqänä uwqe, yuŋuäŋgatä, Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgatä,
matimäuqä yätŋqä diŋqe, he Goti Hanjuwä Iqueŋqä tääqä tqäpŋqeqä.
21 Itaŋga haŋä-iqä iŋga timäuniqe, naqänäŋä ämäwqätäuniqeqä.
Qua änyä qe ipäqäkqäŋgatqä täŋga ti täuŋqe, haŋä-iqä tqutä
asänäŋi matimäuqä imiŋqeqä. Qänakndaŋä-pqe, tqutä asänäŋi
hŋqu-pqe matimäuqä yäniqeqä. 22 Haŋä-iqeŋqe, Naqä Iqu ‘Wäŋqäpu
wäniqeqä’ ae ätkqeqä. Iqu iiŋä mimäkqä-säpi, ämaqä eeqänä qui
imäkŋgäpäniŋgä. Iŋäqe Iqu qokä-apäkä Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä
iquauŋqä kŋuä indqänätä, wäŋqäpu hiätŋqä imäkäniqeqä.
23 Iŋgaŋi ämaqä hui, ‘He hiŋuä qumbiyä! Kraisi ne ämineyätŋqä
Goti Iqu ique atäuŋuä ikqä iqu täqi äpmenä,’ ä ‘Näŋi äpmenä’
etqaŋgpqe, he qätä mäwiyqä pa iqäpŋqä. 24 Ii tiiŋä etaŋgi.
Ämaqä quaŋgä-tqä hui ätimäupu, ‘Nyi Kraisi he ämeyqäŋqä
Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä änyikqä iqunjqä’ etäpu, ämaqe kŋuä
iqä mapŋqeŋqä, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋi
imäkpnuwiqä. Quaŋgä iiŋä tqä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä Iqu
Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, qäyasäqi ätuma wanä-tpu ip-
nuwiqä. Itaŋga ämaqä huizi, ‘Nyi hiŋuä-tqä iqunjqä’ ätäpu, asänäŋä
imäkpnuwiqä.
25 Qätä nyipiyä! Nätmatqä ii ätimäuniŋqeŋqe, Nyi ae äyä
etätŋqeqä. 26 Iŋi ämaqä hui, ‘He hiŋuä qumbiyä! Kraisi
Iqu aŋä avqŋqä imä äpmenä,’ ä ‘Iqu aŋä yäpä iŋgisa äpmenä’
hitqaŋgpqe, qätä mäwiyqä pa iqäpŋqä. 27 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu
äpätŋqäŋgaŋi, nyuauä itä qäukuä haqä yätuta we im-imä eeqänäŋä
äunätŋqä-paŋi, Iquesaŋi, we asä iiŋä hunäniqeqä. Iŋi ämaqä
eeqänäŋi hiŋuä qumbnuwiqä. 28 Nätmatqä äpäkonä pizqä witaŋgqä
iuŋi, yŋŋä quvqä iqua äpäpu, äpputmäupu äŋgpŋqäuä.
29 Itaŋga, haŋä-iqä naqänäŋä ae etqä iqua qäpu hiqaŋgaŋi,
maqänäŋi *mäptqä iqu hea äwitä, qaŋuä iqu mäyäŋqä itä, qätäqueqä
iqua qäukuä yätuŋi äväma, qua täu qiyäpäkŋgaŋguwäŋga, ga
nätmatqä yäŋänäqŋqä qäukuä yätu äwiŋuwi, ämeŋä ipnuwiqä.*†

† **24:29** Asayä 13:10; Joeli 2:10

30 Iŋganj Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueqä hiqŋqe, qäukuä iu
timäuqaŋga, hueqä-himqä eeqänä qua täu äpmeŋuwi, zä ipu zääqä
ätäpu, hiŋuä tiiŋä qumbnuwiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä
iu äpme, Iqueqä yäŋänäqŋqetä, Iqueqä yoqä naqe motquetŋqetä
pqaŋgi qumbnuwiqä. 31 Itaŋga häähwä naqänäŋä tqaŋga, Iqu Iqueqä
eŋätqä iqua qua maŋä eqiyäŋqä-pa äwäpu, qokä-apäkä Iqueqäŋqä
atäuŋuä ikqä iu, aquvä maqäpŋqä dowatäniqeqä” ätukqe.
32 “Itaŋga he zä-eaqä iqu ämetquetŋqeŋqä näqŋqä mapiyä.
Kiqä äpa iuŋi, eqä yqänä änyä, quwqä mŋi änyä-häŋä iŋgqäqe,
näqŋqä tiiŋä iqäpŋqä. Yuŋuä äqunätŋqe qäpu eätä, mäptqä
dŋä hinätŋqe, qäqi etaŋgiyqä. 33 Asä iiŋi, he nätmatqä Nyi
etqäqä iiŋä ii timäwäwqaŋgi äqumbiyäŋganj, he näqŋqä tiiŋä
hipnuwiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqä aŋä hänaqä iu
näwe tqäutaŋgiyqä. 34 Nyi he naqä-qakuä etqä. Ämaqä hea iŋga
pmapnuwä iqua, qu mapäkoŋqä yqänä pmetaŋguwäŋga, nätmatqä
eeqänäŋi timäuniqeqä. 35 Qäukuitä, quaetä, qui imäknäniqeqä. I
etaŋgi Nyaqä kukŋui, qui mimäkŋqä yäniqeqä” ätukqe.
36 “Iŋäqe nätmatqä iiŋi äkŋga timäuniqä iiŋqe, ämaqä hŋqu
änyä maqŋqä eänä. Ynaunjqä qäukuä yätutaŋä iquatä, Nyi Ymeqä
Iqundäŋi, ne änyä maqŋqä eäŋunä. Apiqu Iqueqä-kiuänänjqä. 37 Noa
iqu pmetaŋga, huakä naqänäŋä ätimäukqä-paŋä iiŋi, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqäŋganj, asä iiŋä timäuniqeqä. 38 Huakä
naqänäŋi matimäuqä änä etaŋganj, qu ymisaŋä änäpu, eqä änäpu,
apäkä ämepu, apäkä yaŋä änyäpu, Noa iqu yimba paquvqaŋganqä
imäkqa äumiŋuwi. 39 Qu nätmatqä timäutŋqä iiŋqe maqŋqä
eäpu, iiŋä iqa wätqätaŋguwäŋga, huakä naqänäŋä ätimäutä, ämaqä
eeqänäŋä iiŋä iuŋi pizqä äpäkkqeqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu äpätŋqäŋganj, asä iiŋä timäuniqeqä. 40 Ämaqä hŋquaqu
qeeqä wäuŋuä iu äpmamisiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hŋque
itmetä, hŋqueŋi hiŋuinä qunäniqeqä. 41 Itaŋga apäkä hiuaqu
sŋgumetqä quqowä äqämisiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hui it-
metä, ga huiŋi hiŋuinä qunäniqeqä. 42 Iŋi hiqä Naqä Iqu äŋga
päniqätiyä maqŋqä eäŋuwitaŋi, he näwenyä imäknäpu äŋguänä
mimbiyä.‡ 43 Itaŋga he tiiŋä-pqeŋqä kŋuä indqämbiyä. Ämaqä
aŋä-täŋä hŋqu, ämaqä quwä-meqä hŋquenyqe, ‘Iqu heatqä äsqueti
päŋqutiyä’ tä näqŋqä ae eätqe, iqu hiŋuä äŋguä äqunätä, quwä-
meqä iqu iqueqä aŋi qäyäpnasqiyätä, yäpä yäŋgisa päyätŋqe,
hiŋuinä mäquŋquä yäŋqiyä. 44 Iiŋiŋqe, he-pqe näwinyä imäkmbu
pmapiyä! Hea hŋqueŋi, he ‘Täŋganqe mapqä yäŋqiyä’ kŋuä
indqänätqätaŋguwäŋganj, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäŋqiyä”
ätukqe.
45 “Wäuŋuä-wiyqä, kŋuä äŋguä äme, kiqä wäuŋui äŋguä imäkqä
iquenyqe, Nyi awä etmqe. Ämaqä naqä iqu, ämaqä iiŋä iqueŋi, iqueqä
wäuŋuä-wiyqä iquau ämitä, iquauqä ymisaŋä hea qayunäŋäŋga
väniqä iiŋqe atäuŋuä väŋqiyä. 46 Naqä Iqu äpäqe, iqueqä wäuŋuä
imitätqä di hiŋuä quŋganganj, iqu aquvänä yäŋqiyä. 47 Nyi naqä-
qakuänä etqänä. Ämaqä naqä iqu, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi

‡ **24:42** Lukä 12:35-48

ämitŋqeŋqe, ique atäuŋuä väŋqiyä. 48-50 I etaŋgqä-qe, wäuŋuä-
wiyqä tqu, ‘Nyaqä naqä iqu maqänä mapqä yäŋqiyä’ kŋuä in-
dqänätä, wäuŋuä-wiyqä huizi iquau äpäsätä, itaŋga buayätä eqätä
ämaqä hiqiiyqä imitpqä iquatä änmitätqe, hea hŋqueŋi, iqu maqŋqä
eätä näwenyä mimäkŋqä etaŋganı, iqueqä ämaqä naqä iqu aŋgi
äpäniqeqä. 51 Iqu quvqä e imäkqaŋgi äqunäqe, iqueŋi mŋä ätävätä,
ämaqä wopqä ipu kukŋuinä tqä iquatä äpmamitpqä iuŋqä huätä
dowatäniqeqä. Iqi äpmapiyäŋganı, kŋuä naqänäŋä äqiyäpu, hiquaŋä
maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä” ätukqe.

25

Kukŋuä ktqä, hitqä 10 iuauŋqä

1 “Ga Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqäŋganı, Goti Qäukuä
Yätutaŋä Iqunä miqe, apäkä hitqä hipa eeqäŋä iuauqä tiwiqä eŋqä-
paŋi hiäniqeqä. Ämaqä apäkä metŋqä imäknätä äpätŋqä iqaŋgi,
iua iqutä ämimbŋqä hiqi-tä ämäsäupu upnuwiqä. 2 Apäkä iuataŋä
hipa hŋginä iua, kŋuä maiqe. Itaŋga huizi iua, kŋuä äŋguä
meqä iuai. 3 Apäkä kŋuä maeqä iua hiqi-tä ämäsäupiyi, ga olipqä
eqä aowä hiqi-tä aŋgi iquatimepu ämäsäuqe, qäsä mäma mapqä
ipnuwiqä. 4 Iŋäqe näqŋqä epiyä iua, eqä-häkä iu equatimepiyi,
quwqä hiqi-tä mäsäuqetä qäsä äma ppnuwiqä. 5 Ämaqä apäkä
metŋqä iqu maqänä mapqaŋgi, iua hiŋuä hiqaqäŋqä ipiyi, hiqaqä
wopnuwiqä. 6 Heatqä quaesqäŋganı, tääqe, ‘Ämaqä apäkä metŋqä
iqu äpqiyä. Iqutä mimbŋqä ppiyä’ tuäniqeqä. 7 Itaŋi apäkä hitqä
iua eeqänäŋi ivatuwämbiyi, iuauqä hiqi-tä näwenyä imäkpnuwiqä.
8 Apäkä maqŋqä iua näqŋqä iuau-mända tii tupnuwiqä. ‘Neyaqä
hiqi-te esuätŋqä iqaŋgi, olipqä eqä aowä hui nätappiyä.’ 9 Iiŋä
tquaŋguwäŋga näqŋqä iua kimaŋi, ‘Oeyqä’ tupnuwiqä, ‘Eqä tä,
nenyqätä, henyqätä qäyunä maeqä eänä. Eqä miqä iquauŋqä äwäpu,
hiqe mbqä ipiyä.’ 10 Itaŋi apäkä maqŋqä iua, eqä mbqä ipŋqä
uwqaŋguwäŋga, apäkä metŋqä iqu ätimäuqaŋga, apäkä näwenyä
imäknmipqä iua, aŋä yäpä iŋgisa iqutä anä ymisaŋä naqänäŋi bŋqä
paquvqaŋguwäŋga, qu qŋqaŋä mäyepnuwiqä. 11 Qänakndaŋi apäkä
hitqä huizi iua äppiyi, tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si äpätnä, qŋqaŋä
nauteyä.’ 12 I tquaŋguwäŋga, iqu kimaŋi tiiŋä tuäniqeqä. ‘Nyi henyqe,
tutqä qäpu änyä maqŋqä eäŋänä.’ ”

13 Tiwiqä e ätuäqetaŋi tii ätukqe. “Iŋitaŋi, hiqä Naqä Iqu äkŋgati
päniqeŋqe maqŋqä eäŋuwä-qae, he näwenyä imäknäpu äŋguänä
mimbiyä.”

*Kukŋuä ktqä, wäuŋuä-wiyqä mbqä mipŋqä iquauŋqä**

14 “Huizi, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqunä miqe, ii tiiŋä eŋqä-
paŋiqä. Ämaqä hŋqu kiŋämqä qaŋä wätŋqä imäknätäqäŋganı,
iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauŋi tääqä ätuätumetä, qu iqueqä
nätmatqe miqäpŋqä iquauqä hipa iu väniqeqä. 15 Iqu wäuŋuä-
wiyqä iquauqä näqŋqeŋqä iwäsäuqe, ga hŋqueŋi mbqä kuapänä
5,000 ävätä, hŋqueŋi iinänäŋä 2,000 ävätä, itaŋga yäpakä iqueŋi
1,000 äväqe, wäniqeqä. 16 Ae uwqaŋga, maqänäŋi wäuŋuä-wiyqä

* **25:13** Lukä 19:11-27

mbqä 5,000 ämetqä iqu mbqä wäuŋuä imäkätä, mbqä haqeqiŋi, 5,000
inä meniqeqä. 17 Itaŋga ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu-pqe, mbqä
wäuŋuä inä imäkäqe, 2,000 inä meniqeqä. 18 Itaŋgi ämaqä mbqä
1,000 ämetqä iqu äma äwätä, iqueqä ämaqä naqä iqueä mbqe, qua
hovqä äptätä, imä zä pteäniqeqä.
19 Hea quäuqä ae äpäwqaŋganŋi, ämaqä naqä iqu aŋgumä äpäqe,
iqueqä mbqä ävätqeŋqä näqŋqä metŋqä, wäuŋuä imäkqä iquau
tääqä tuätumeniqeqä. 20 Itaŋga ämaqä mbqä 5,000 ämetqä iqu
äpätä, mbqä 5,000 haqeqi hutäkŋä ämetqe, qäsä äma äpätä, tiiŋä
tuäniqeqä. ‘Ämaqä naqä iqukiyä. Si mbqä 5,000 ändapkŋiqä. Hiŋuä
qunyä. Nyi wäuŋuä imäkätmä, 5,000 haqeqi äyä ämeqeqä.’ 21 Itaŋi
ämaqä naqä iqu tiiŋä tuäniqeqä. ‘Si ämaqä äŋguki eänä, wäuŋuä
qäyunä imäkqukiyqä. Nätmatqä wäŋqä isua äŋguänäŋä ämitqäŋä-
qae, si nätmatqä kuapä misŋqä atäuŋuä kimqänänjqä. Äpätnä, nyitä
aquvänä yeŋqeqä’ tuäniqeqä.
22 Ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu inä äpätä, tiiŋä tuäniqeqä.
‘Ämaqä naqä iqukiyä. Si nyiŋi 2,000 äyä ändapkŋiqä. Hiŋuä qunyä.
Nyi wäuŋuä ämitmä, kiqä haqeqiŋi 2,000 inä äyä ämeqeqä’ tuäniqeqä.
23 Itaŋi ämaqä naqä iqu tiiŋä tuäniqeqä. ‘Si ämaqä äŋguki eänä,
wäuŋuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmatqä wäŋqä isua äŋguänäŋä
ämitqäŋä-qae, si nätmatqä kuapä misŋqä atäuŋuä kimqänänjqä.
Äpätnä, nyitä aquvänä yeŋqeqä’ tuäniqeqä.
24 Itaŋi ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu-pqe äpätä, tii tuäniqeqä.
‘Naqä iquki, nyi sinyqe näqŋqeqä. Si ämaqä tnäŋänäŋä iqukiyqä.
Ämaqä hŋqua wäuŋuä iu ymisaŋä vowä ämäuepqe ptqukiyqä.
Ämaqä hŋqua kuä uwqä tnämäwäpqeuŋi, kiqä nääŋqe mequkiyqä.
25 Si suqä iiŋä iquki etaŋgi, nyi zä itmä, tqä mbqä 1,000 qua hovqä iu zä
äptekqä-qae, ga täsuwänä’ tuäniqeqä. 26 I tquaŋga, naqä iqu kimaŋi
tiiŋä tuäŋqiyä. ‘Si wäuŋuä-wiyqä quvqä enyqä iqukiyqä. Nyinyqe,
si näqŋqä ae eäŋnä. Nyi ämaqä hŋqua wäuŋuä iu ymisaŋä vowä
ämäuepqe ptqunjqä. Ämaqä hŋqua kuä uwqä tnämäwäpqeuŋi, kiqä
nääŋqe mequnjqä. 27 Si näqŋqä iiŋä eäŋi, nyaqä mbqe, kiqä pŋqä
wiqä iuŋi, suŋqä pŋqä maeqä ikŋäwä? Iiŋä imäkqä-säpi, nyi aŋgumä
äpmqäŋganŋi, ŋqä mbqä qäyunäŋitä kiqä haqeqiŋitä meqämiŋgä.’
28 Itaŋi wäuŋuä-wiyqä huizi iquauŋi, ‘He mbqä 1,000 ämotaupu,
ämaqä mbqä 10,000-täŋä ique wipiyä’ tuäniqeqä. 29 ‘Ii tiiŋä etaŋgi.
Ämaqä nätmatqä-täŋä eeqänäŋä iquauŋi, nyi hui aŋgi vqaŋga, qu
kuapänäŋä-täŋä hipnuwiqä. I etaŋgi, ämaqä nätmatqä maeqä eä
wäŋqäpu ämeŋuwä iquauŋi, nyi aŋgi ämotaumqänä. 30 Itaŋga
wäuŋuä-wiyqä quvqä tqueŋi, he yäpaqä iŋgisa aŋä hiawiqä iŋgisaŋqä
huätä dowatpiyä. Iqi äpmamipqä iqua, hiquaŋä maŋgtäsqukuä
ämäupu, kŋuä qäkmaŋgpnuwiqä’ tuäniqeqä” ätukqe.

Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqeu iwäsäuniqeŋqä

31 “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu aŋgu äpätqäŋganŋi, yoqä naqä-
täŋä äpätä eŋätqä eeqänäŋä iquatä anä ppnuwiqä. Itaŋga Iqu
Iqueqä yoqä naqe motquetŋqe, ämiqä iqueqä zä-hawä iu pmeniqeqä.
32 Iŋganŋi hueqä-himqä eeqänäŋi Iqueqä hiŋuä iqi tqäuqaŋguwäŋga,
Iqu iquauŋi iwäsäutä hŋquaqu mäqäqasäueniqeqä. Yaqueqä

miqä iqu sipsipqä iquatä, meme iquatä ämäqäqasäuetŋqä-pa, i imäkäniqeqä. 33 Iqu sipsipqä iquauŋi ämuaŋgisa, itaŋga meme iquauŋi qunamäuqäŋgisa, mäqäqasäueniqeqä.

34 I imäkäqetaŋi, Ämiqä Naqä Iqu ämaqä iqueqä hipa ämuaŋgisa tqäutaŋguwä iquauŋi tiiŋä tuäniqeqä. ‘Ŋqä Apiqu he äŋguä emäkätŋqä ae etkqeqä. Iqu nätmatqä äŋguänäŋi quae änä imäkätäqäŋga, henyŋqä näwenyä imäkekqe, he mapŋqe, Iqunä ämitŋqä yäpä täŋgisa yappiyä. 35 Ii tiiŋä etaŋgiyä. Nyi buayä dä pmetaŋgaŋi, he buayä äyä ändapmiŋuwiqä. Nyi eqä maŋqä pmetaŋgaŋi, he eqä äyä ändapmiŋuwiqä. Nyi ämaqä hueqä-himqä huitaŋunä etaŋga, he Nyiŋi hiqä aŋä iuŋqä ändma äumiŋuwiqä. 36 Nyi qäkä mäyäuqä itaŋga, he qäkä äyä ändapmiŋuwiqä. Nyi yaqä witaŋgaŋi, he äyä äminyimiŋuwiqä. Nyi guä pmetaŋgaŋi, he äpäpu hiŋuä äyä ämaŋqänmiŋuwiqä’ tuäniqeqä.

37 I tquaŋga, qokä-apäkä jänäŋä iqua kimaŋi tiiŋä tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetaŋgnä hiŋuä äkqänätanä, äkŋga äktapmiŋquäwä? Si eqä maŋqä pmetaŋgnä, eqä äkŋga äktapmiŋquäwä? 38 Si ämaqä hueqä-himqä huitaŋänäŋuki äkqänätanä, neqä aŋä iuŋqe, äkŋga äktma äumiŋquäwä? Si qäkä maiquki etaŋgnä, qäkä äkŋga äktapmiŋquäwä? 39 Si yaqä witaŋgnä ä guä pmetaŋgnä, äpätanä hiŋuä äkŋga ämakqänmiŋquäwä?’ tupnuwiqä.

40 Itaŋga Ämiqä Naqä Iqu kimaŋi tiiŋä tuäniqeqä. ‘Nyi aaŋä naqä-qakuänäŋä etqänä. Nätmatqä eeqänäŋi, he Nyaqä guäkautä, napqautä iwimäkmipqe, qu yoqä maeqä qäyä etaŋgqä-qe, iiŋi he Nyi nyimäkmiŋuwiqä.’

41 Iŋgaŋi Iqu ämaqä hipa qunamäuqäŋgisa tqäutaŋguwä iquau tuäniqeqä. ‘Henyqe, Ŋqä Apiqu, “Qu qui imäkmbŋqäuä” ae ätkqeqä. He tä maiusqänäŋä äsäŋqeuŋqä huätä upuiyä. Tä äsäŋqä iqu, Setänä iqueŋqätä, iqueqä eŋätqä iquauŋqätä näwenyä äsänä. 42 Ii tiiŋä etaŋgiyä. Nyi buayä dä pmetaŋgaŋi, he buayä mändapqä äyä imiŋuwiqä. Nyi eqä maŋqä pmetaŋgaŋi, he eqä mändapqä äyä imiŋuwiqä. 43 Nyi ämaqä hueqä-himqä huitaŋunä etaŋga, he Nyiŋi hiqä aŋä iuŋqä mändma mäwqä äyä imiŋuwiqä. Nyi qäkä mäyäuqä itaŋga, he qäkä mänyiyätqä äyä imiŋuwiqä. Nyi yaqä äwitmä ä guä-pqä pmetaŋgaŋi, he mäminyqä da äyä imiŋuwiqä’ tuäniqeqä.

44 I tquaŋga iqua-pqe kimaŋi tiiŋä tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetaŋgnä, ä eqä maŋqä pmetaŋgnä, ä, hueqä-himqä huitaŋänäŋuki etaŋgnä, ä qäkä maiquki etaŋgnä, ä yaqä witaŋgnä ä guä pmetaŋgnä, hiŋuä äkqänätanä yätamäkqä makiyqe, äkŋga imiŋquäwä?’ tupnuwiqä.

45 Itaŋga Ämiqä Naqä Iqu kimaŋi tiiŋä tuäniqeqä. ‘Nyi aaŋä naqä-qakuänäŋä etqänä. Nätmatqä eeqänäŋi he Nyaqä guäkautä napqautä yoqä maeqä inäsquauŋi miwimäkqä imiŋuwi, iiŋi he Nyi-pqe mänyimäkqä äyä imiŋuwiqä’ tuäniqeqä. 46 Ämaqä tqua äwäpiyi, haŋä-iqä qäpu maeqä eniqä di ämepu pmepnuwiqä. Iiŋä etaŋgi qokä-apäkä jänäŋä iqua, häŋä hea ique-ique pmeqe ämepu pmetpnuwiqä” ätukqe.

26

*Ämaqä naqä iqua, Jisasi Ique päkpŋqä ätkuwiŋqä**

1 Jisasi Iqu kukŋuä tä eeqänä qäpu ätuäqetaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi tiiŋä ätukqe. 2 “He näqŋqä äyuwänä.
Hiunji hŋquaqu yqänä äwinä. Iŋgaŋi hiunji naqänäŋä Pasopa iqu
timäuŋqiyä. Hiunji iqu ätimäuqaŋgaŋi, qu Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqueŋi, mäkä-huŋqä iqua zä-huätatä huepŋqä wipnuwiqä.”
3 Hea asä qäŋgaŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä
iquatä, hiqäva-imäkqä naqä Käyäpasi iqueqä aŋä iqi aquvä
äqäŋguwi. 4 Iqua kukŋuä ätqämanäpu, “Ne Jisasi Ique maqŋqä
itmetanä pizqä päsatuŋque, äänä imäkatuŋquäwä?” ätŋguwi.
5 “Ämaqe hiŋuä änaqänäpu mäkä ipäqiyqeŋqe, ne suqä iiŋi, hiunji
naqänäŋäŋga mimäkqä yatuŋqueqä” ätŋguwi.

Apäkä hui, eqä jinaŋä-weqe, Jisasi Iqueä nyuäŋiu equatekqeŋqä†

6 Jisasi Iqu aŋä-himqä Betani, Saimonä Wänyimäŋqueä‡ aŋä
iu äpmamiŋqe. 7 Iqu buayä gmanätqätaŋga, apäkä hui hikä
häkä eqä jinaŋä-weqä iŋqä hŋqu, äma äwimetä, Iqueuä nyuäŋiu
equatkqe. Häkitä, eqä jinaŋä-weqetä, kiqä mbqe naqänäŋi. 8 Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua e äqumbiyi, äwqä tnäŋä imäkäpu,
“Eqä jinaŋä-weqe, hiŋgi qui suŋqä imäkqiyä? 9 Ii eqä jinaŋä-weqe,
mbqäŋqä imäkätä, mbqä naqänäŋä ämetä, ämaqä nätmatqä maeqä
iquau mävqä suŋqä iqiyä?” ätŋguwi.
10 Jisasi Iqu iquauqä kukŋuiŋqä näqŋqä eä, iquauŋi tiiŋä ätukqe.
“He apäkä täsiŋi, haŋä-iqe suŋqä vqäuä? Ii suqä äŋguänäŋi
nyimäkqiyä. 11 Ämaqä nätmatqä maeqä iqua hesä anäŋi, hea
ique-ique äyä äpmeŋäuä. Itaŋgi Nyi hesä anäŋi, hea ique-ique
mäpmeqä imqänä. 12 Apäkä ii eqe änjiquatqe, ii Nyaqä huiwi qua
ptnäniqä iiŋqä näwenyä inyimäkqiyä. 13 Nyi naqä-qakuänä etqänä.
Qu qua eeqänäŋä iuŋqä äwäpu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä
ätuäkipiyäŋgaŋi, apäkä täsi inyimäkqeŋqe awä inä tqäpŋqeqä. Iŋi
qu iiŋqä hui mimäuqä ipŋqeŋqä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau vätŋqä ätukqeŋqä§

14 Iŋgaŋi wäuŋuä imäkqä 12 iutaŋä Jutasi Iskarioti iqu, hiqäva-
imäkqä naqä iquauŋqä äukqe. 15 Iquau äwimeqe, yatŋqä ti-
iŋä äwikqe. “Nyi Jisasi Ique he hitapmqe, he nätmatqe äkitaŋi
dappŋqäwä?” Yatŋqä vqaŋgqäŋga, qu mbqä-hiki, 30 qe äwikuwi.
16 Itaŋi Jutasi iqu, Jisasi Iqueŋi ämaqä iquau vätŋqe, hänaqeŋqä qävqä
yätŋqä ipäqäkqe.

*Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquatä, ymisaŋä yäpakä äŋguwäŋgaŋqä**

---

* **26:** Makä 14:1-2; Lukä 22:1-6; Jonä 11:45-57 † **26:5** Makä 14:3-9; Lukä 7:36-50; Jonä 12:1-8 ‡ **26:6** Saimonä iqu hiŋuiqänäŋi wänyimäŋqä-täŋä äpmamiŋqä etaŋgi, qu iqueŋi “Wänyimäŋqueä” ätumiŋuwi. § **26:13** Makä 14:10-11; Lukä 22:3-6 * **26:16** Makä 14:12-26; Lukä 22:7-38; Jonä 13:1-17:26

17 Hiunji bretqä yeŋuä qo matäuqä bŋqä iquauqä hiunji kiŋganäŋä
iqueŋi,† wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Jisasi Iquenyqä äpäpu,
yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Si hiunji naqänäŋä Pasopa iutaŋä buayä dŋqe,
ne näwenyäŋi, äsqi imäkekiyatuŋquäwä?”
18 Iiŋä tquaŋguwäŋga, Iqu tii ätukqe. “He aŋä-himqä yäpä iŋgisa
äpaquväpu, ämaqä iiŋä ique hiŋuä äqumbiyi, tii tupiyä. ‘Ämotqueqä
iqu “Tupiyä” ätätä änandowatqiyä. “Hea Apiqu Nyinyqä atäuŋuä
ikqe, ae qäqiqi quvepqaŋgi, Nyitä Ŋqä ämaqä iquatä, hiunji naqänäŋä
Pasopa iutaŋä ymisaŋä natuŋque, tqä aŋä iu naŋqunä” ätqiyä,’ tupiyä”
ätukqe. 19 I tquaŋga, iqua Jisasi Iqu ätukqä-pa, Pasopa iutaŋä ymisaŋi
näwenyä qe imäkekuwi.
20 Awiyqä ae eqaŋga, Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä 12 iquatä ymisaŋä
bŋqä äpmakuwi. 21 Qu ymisaŋä äŋgmanäpiyäŋganji, “Nyi naqä-qakuä
etqänä. Hesaŋä hŋqu Nyiŋi, himä-wiuŋqä iquau nyiväŋqiyä” ätukqe.
22 I tquaŋgi äwipiyi, äwqä haŋä vqaŋga, qu hŋqunä-hŋqunä yatŋqä
wipŋqä ipäqäkuwi. “Naqä Iquki, Si e ätŋi, ii nyi ma! Qäyutanä?”
23 Kimaŋi Iqu tiiŋä ätukqe. “Buayä hevqä täu, Nyitä anä ämeququä
iquenä, ämaqä Nyi himä-wiuŋqä iquau nyivätŋqä iqu, heyaqä awä
iqisaŋä hŋquvqä. 24 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä
Iqueqä bukä iuŋi äpäkonäŋqiyä ätkqä-pa, Iqu e päkonäŋqiyä. Itaŋgi
Ique himä-wiuŋqä iquau vätŋqä iquenyqe, iqueŋi haŋä-iqä naqänäŋä
wimeŋqiyä. Ämaqä iiŋä imäkätŋqä iqueŋi, känai maunyqä-säpi, ii
äŋguä hitäninjqä” ätukqe.
25 Jutasi, ämaqä himä-wiuŋqä iquau vätŋqä ikqä iqu, Jisasi Iqueŋi,
yatŋqä tiiŋä äwikqe. “Ämotqueqä iqukiyä. Si e ätŋi, nyi ma.
Qäyutanä?”
E tquaŋga kimaŋi, “Si e ätŋi qeyqä” ätukqe.
26 Iqua ymisaŋä äŋgmanäpiyäŋga,‡ Jisasi Iqu bretqä hŋqu
ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “äŋguiqä” ätuäqe, äkutätä, wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquau ävqäwätä, ätukqe. “He ämepu biyä. Tä Ŋqä
huiwiyqä.” 27 Itaŋi Iqu wainqä-eqä-häki ämeqe, Goti Hanjuwä Ique
“äŋguiqä” ätuäqe, iquau ävätä ätukqe. “He eeqänäŋi, eqä tä bŋqeqä.
28 Tä Ŋqä häŋeqä, he yätamäkqä heyätŋqä kukŋuä guä mäsäuŋqä
iiyqä. Ämaqä kuapänäŋä iquauqä suqä quvqe, huätä mamäutŋqe,
Nyaqä häŋeqe, iuäŋqiyä. 29 Nyi he etqänä. Ŋqä Apiqunä miqä
iu wainqä-eqä änyä-häŋä hesä anä naniquäŋganqe, Nyi wainqä-eqä
aŋgumŋi maŋqä imqänä” ätukqe.
30 I ätuäqetaŋi, qu apqä ätpiyi, aŋä-himqä iu äväma, qoqoŋä Olipä
iuŋqä äukuwi.

Jisasi Iqu Pitä iqueŋi, “‘Nyi Iqueŋqe änyä maqŋqeqä’ ttŋqinyä”
ätukqeŋqä§

31 Iŋganji Jisasi Iqu iquauŋi ätukqe. “Täŋga heatqeuŋi, nätmatqä ny-
imeqaŋgutqetaŋi, heqä Nyinyqä quuvqä heqiyqe, mändi päwiŋqiyä.
Ii Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä ätä äqänäŋqä-payqä.

---

† **26:17** Quväukuä ique-iqueŋi, Israitqä iqua bretqä yeŋuä qo matäuqä änäpu hiunji 7 äpmamiŋuwi. Hiunji kiŋganäŋä iuŋi, qu hiunji eŋätqä ämaqä päsqä iqu Israitqä iquauqä kaqä-kawäka mapäsqä ämäwqätäukqeŋqä kŋuä ämepu buayä naqänäŋä änmiŋuwi. Ii hiunji Pasopayi. ‡ **26:26** Makä 14:22-24; Lukä 22:17-20; 1 Korinä 11:23-26 § **26:30** Makä 14:27-31; Lukä 22:31-34; Jonä 13:36-38

*‘Nyi sipsipqä-miqä ique päkmqänä. Iiŋä imäkqaŋgmdqäŋga, sipsipqä iqua zä im-imä wepnuwiqä.’**

32 Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqu, Nyi aŋgi nyivauqumuatqaŋga, Nyi qua
Galili iuŋqä hiŋuiqä emamniqeqä” ätukqe.
33 I tquaŋga Pitä iqu ämävauqe, “Iqua eeqänä nätmatqä kime-
qaŋgutqeta quwqä quuvqä heqiyqä mändi qäyä äpäwiqaŋguti, nyi
iiŋä miqä da ymqänä” ätukqe.
34 I tquaŋga Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuänä äktqänä. Heatqä tqueŋi,
kukutakisqä äkakä matqäŋga, si Nyinyqe, ‘Iquenyqä maqŋqeqä’
hŋquaqui-hŋque tutŋqinyä” ätukqe.
35 I tquaŋga Pitä iqu ämävauqe, “Qäyä eänä. Si äpäkoŋgti, nyi-pqe
anä päkoneŋqeqä. Nyi Sinyqe, ‘Iquenyqä maqŋqeqe’ matqä imqänä”
ätukqe. Itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä eeqänäŋä huiziqua-pqe,
inyänä ätkuwi.

Jisasi Iqu, Gesemäniu Goti Iquenyqä tääqä ätkqeŋqä†

36 Iŋgaŋi, Jisasi Iqutä, iquatä, ‘Gesemäniyqä’‡ ätmiŋuwä iu
ätimäupiyi, Iqu iquauŋi tiiŋä qe ätukqe. “He täqi pmapiyä. Nyi tääqä
tmqä, näŋiŋqä umqänä.” 37 I ätuäqe, Iqu Pitä iquesä, Sepri iqueqä
hikŋä iquaquisä itmeqe, nänä qe äukuwi. Itaŋi Iqu änä mäwimäŋqä
itä, Iqueqä äwqe haŋä kiiŋä äwikqe. 38 Iŋgaŋi Iqu iquauŋi, tiiŋä qe
ätukqe. “Haŋä-iqä tqu, Nyaqä qeqä-quuvqä tämŋi imbätäumäkqä-
qae, ae qäqi äpäkonmqä iqä. He täqi äpmapu, quvqä nemeqeŋqe
äŋguä äminyanä.” 39 I ätuäqe, nändi ti äwäqe, Iqueqä hipeŋui qua
bu eäqe, tääqä tiiŋä ätukqe. “Ŋqä Apiquki, hänaqä-pqä hui inä
etaŋgutqe, häkä haŋä-iqä-täŋä tqu§ huätä mändavä. Iŋäqe änyiŋqä
Nyaqeuŋi, qäyä etaŋguti, äkiŋqä Saqeunä isŋqeqä.”
40 Iiŋi ae ätuäqetaŋi, Iqu Iqueqä ämaqä iquauŋqä aŋgi äpäqe,
hiqaqä witaŋgä äqunäqe, Pitä iqueŋi tii ätukqe. “Änääŋäŋqäwä?
He Nyitä anäŋi, wäŋqäpu mämiŋqä iquwiuä? 41 Yamwiqä iqe, he
mändi maekittqiyqä yätŋqä iiŋqe, he äminyäpu tääqä tupŋqeqä. Hiqä
quuvqe, qäyunä imäkŋqäŋqä wiŋgaŋgutqä-qe, huiwi yäŋänäqŋqä
maeqeqä” ätukqe.
42 Iqu aŋgumä äväma äwäqe, tääqä tiiŋä ätukqe. “Ŋqä Apiquki,
häkä haŋä-iqä-täŋä tqu, huätä mändautŋqä etaŋgutqe, kiqä haŋä-
iqe, Tqä äkiŋqä iunä mamqänä.”
43 Itaŋga iquauŋqä aŋgumä äpäqe, iqua hiŋuä kukuäŋuä wiyqaŋgi
hiqaqä witaŋgä äquŋgqe. 44 Iqisaŋi Iqu iquauŋi aŋgumä ävämaŋi,
tääqä yäpaki, kiŋganäŋä iquaqu ätkqä-pa, ätkqe.
45 Qänakndaŋi Iqu Iqueqä ämaqä iquauŋqä aŋgu äpäwäqe, ätukqe.
“He hiqaqä yqänä äwiŋuwi, hapä äpmeŋäuä? Qätä nyipiyä.
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Ique, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauqä hipa
iu wipŋqe, ae qäqiyqä. 46 He pämä äpmepu äwanä! Hiŋuä qumbiyä.
Huiziuqä hipa iu nyivätŋqä iqu, ae qäqi ätimäutŋqä iqiyä” ätukqe.

*Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau äwikqeŋqä**

---

* **26:31** Sakätiyasi 13:7 † **26:35** Makä 14:32-42; Lukä 22:39-46 ‡ **26:36** Yoqä ‘Gesemäni’ kiqä quati tiinji. ‘Zä-olipqä häukui quqowä päsqä.’ Ii olipqä wäuŋuä iu, qoqoŋä Olipä iu äwominqe. § **26:39** Matiu 20:22; Jonä 18:11; Itkimäkqä 16:19. * **26:46** Makä 14:43-50; Lukä 22:47-53; Jonä 18:1-11

47 Jisasi Iqu kukŋuä ii yqänä tätqätaŋgaŋi, Jutasi ämaqä 12 iquau-
taŋä iqu äpkqe. Iqutäŋi, ämaqä kuapänäŋi, ipäqäyuŋätä, jävqätä a
äqätqa äquvepkuwi. Ämaqä iquauŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä,
qokä-apäkä iu miqä huiziquatä ändowatkuwi. 48 Qu änyä upŋqä
imäknäpiyäŋgaŋi, täkqä-tqä iqu, huiziquauŋi tii ätukqe. “Nyi ‘Ämaqä
Tqueyqä’ etätmi, kikiyä äwuŋgundi, he Iqueŋi a kiqätpŋqe.” 49 Qu
ätimäupiyi, Jutasi iqu Jisasi Ique maqänä äwimeqe, “Ämotqueqä
Iqukiyä, heatqevqä” ätuätä, maŋgawiu kikiyä äwuŋgqe.
50 Itaŋi Jisasi Iqu iqueŋi, “Näueqä iquki, nätmatqä si imäktŋqä äpŋi,
imäkiyä” ätukqe.
Iŋgaŋi ämaqä iqua äppiyi, Jisasi Ique a qe äkiqätkuwi.
51 Ique kiqätqaŋguwäŋga, Jisasi Iqueqä ämaqä hŋqu, iqueqä
ipäqäyuŋi ämäkäqiyäqe, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä
hŋque, qätä mŋä hämänä ätqavämäukqe. 52 I imäkqaŋga, Jisasi
Iqu iqueŋi tii ätukqe. “Tqä ipäqäyuŋi, kiqä aŋä iu aŋgi qupuiseyä.
Ämaqä ipäqäyuŋä itä mäkä äumbqä eeqänäŋä iqua, ipäqäyuŋä iutanä
päkombnuwiqä. 53 Si tiiŋiŋqä maqŋqä eŋnä? Nyi Ŋqä Apique
yatŋqä vqaŋgndqe, Iqu eŋätqä kuapänä 50,000 iquauŋi, yätamäkqä
nyipŋqä ändowatäŋqiyä. 54 Itaŋgqä-qe Nyi iiŋä imäkqaŋgndqe,
kukŋuä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänäŋqe, qäyunäŋi äänä
timäuniqätiyä? Iqueqä bukä iuŋi, ‘Nätmatqä tä, Nyi nyimeŋqiyä’ ätä
äqänänä” ätukqe.
55 Ique a kiqätqaŋguwä iquauŋi, Iqu tiiŋä ätukqe. “He ipäqäyuŋätä,
jävqätä a äqätqa äpquwi, ämaqä äpäsätä quwä-meqä hŋque a
äkiqätätqäŋuwä-pa, Nyi-pqe, iiŋunä etaŋgä äŋgiqätqäuä? Hiunji
eeqänäŋä iuŋi, Nyi hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iu äpmamä, qokä-
apäkä iu ämotquetqätaŋgaŋi, iŋga maŋgiqätqä, suŋqä itqäŋuwäwä?
56 Nätmatqä eeqänäŋä ii, hiŋuä-tqä iqua kukŋuä äqiyäpu ekuwä ii,
qäyunä imäkätŋqä ätimäuqeqä” ätukqe.
Itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä eeqänäŋä iqua, Jisasi Ique zä
äväma äwekuwi.

Käyäpasi iqu, Jisasi Ique kukŋuä ämitkqeŋqä†

57 Ämaqä Jisasi Ique a äkiqätukuwä iqua, Iqueŋi Käyäpasi hiqäva-
imäkqä naqä iqueqä aŋä iuŋqä qe ätuma äukuwi. Iqiŋi, kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä, aquvä äqämbu
äpmamiŋuwi. 58 Pitä iqu Jisasi Ique kiŋä-näŋi ti äwivändqa äpätä,
hiqäva-imäkqä naqä iqueqä aŋä täkŋä yäpä iŋgisa äpaquväqe, “Jisasi
Iqueŋi nätmatqä äkitaŋi wimeŋqutiyä” tä, ämayukä-imaŋqä iquatä
anä äpme, hiŋuä äqunä äpmamiŋqe.
59 Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä naqä huiz-
iquatä, Jisasi Ique pizqä päkpŋqä diŋqe, quaŋgä tpŋqä hŋquau
tääqä ätuätumepu, Iqu suqä quvqä hui imäkqäŋqä qävqä imiŋuwi.
60 Ämaqä kuapänä äpäpu, Iquenyqä quaŋgä täqisqaŋguwä-qe, ämiqä
naqä iqua, Ique pizqä päkpŋqä iiŋqe, qakui mämäqumueqä ikuwi.
61 Qänakŋi, ämaqä hŋquaqu äpäsinyä, tii ätukiyi. “Ämaqä Tqu, ‘Nyi
Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋi äpnetmä, hiunji hŋquaqui-
hŋquenyä aŋgi mätmqänä’ ätkqeqä” ätukiyi.

---

† **26:56** Makä 14:53-65; Lukä 22:63-71; Jonä 18:12-14,19-24

62 I tquaŋgiyäŋga, hiqäva-imäkqä naqä iqu pämä ätqäuqe, Jisasi
Ique yatŋqä tiiŋä qe äwikqe. “Iquaqu e ätqiyi, änäänga? Si kima
matqä isŋqätanä?” 63 Itaŋgi Jisasi Iqu kukŋuä hui matqä ikqe. Itaŋi
hiqäva-imäkqä naqä iqu tii ätukqe. “Si kukŋuä naqä-qakuänäŋinä
nattŋqä iiŋqe, nyi Goti Häŋä äpmeŋqä Iqueqä yoqä iutanä yatŋqä
äkiyqänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-quki eänä, ä Kraisi, Goti
Iqu ne äminesŋqä atäuŋuä äkikqä Iqukitanä?”
64 I tquaŋga, Jisasi Iqueuä kimaŋi, “Si e ätŋi qeyqä. Nyi he
etqänä. Qänakndaŋi, he Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Yäŋänäqŋqä-
täŋä Iqueqä hipa ämuaŋgisa pmetaŋgi hiŋuä qumbnuwiqä. Itaŋga
Iqu qaquvqeu pmeqä qäukuä yätuta quvepqaŋgi, qumbnuwiqä”
ätukqe.
65 Käyäpasi iqu i tqaŋgi äwiyäqe, äwqä tnäŋä wiŋgaŋgi, iqueqä
gquä quäuqä äpisätä, tii ätukqe. “Iqu Goti Hanjuwä Iqu eŋqä-pa
timäutŋqä tqaŋgi, äyä äwiyäŋunä. Ne Ämaqä Tqueqä suqeŋqä awä
natpŋqe, ämaqä hŋquauŋqä qävqä miqä yatuŋqueqä. 66 Ne Ique änä-
änä imäkatuŋqueŋqe, he kŋuä äänä hiyqiyä?” ätukqe.
I tquaŋga qu kimaŋi, “Iqu suqä quvqä-täŋu-qae, äpäkonätŋqeqä”
ätukuwi. 67 E ätupiyi, qu Iqueqä himä-hiqumuaŋä iu makukuä
äqutäupu, aaŋä kuapänäŋä äpäkmiŋuwi. 68 Iŋgaŋi iqua äpäsäpu tii
ätukuwi. “Si Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä äkikqä Iquki, hiŋuä
natiyä. Ämaqä tä äkpäsquwä iqua, tqukuakä?” ätukuwi.

Pitä iqu, ‘Nyi Jisasi Iquenyqä maqŋqeqä’ ätkqeŋqä‡

69 Asäŋgaŋi, Pitä iqu yäpaqä mäŋgisa, aŋä ququawä iqi
äpmamiŋqe. Apäkä wäuŋuä imäkqä hui, iqu-täŋä qäqi äpätä, “Si
Jisasi Galilisaŋä Iqutä anä äpmetqäŋiyiqä” ätukqe.
70 Itaŋgi Pitä iqu ämaqä eeqänäŋä iquauqä hiŋuä iqisaŋi, “Oeyqä.
Si kukŋuä tä ändŋi, nyi maqŋqeqä” ätukqe.
71 Itaŋi iqu äwäqe, täkŋä hävqä iu miqä iquauqä aŋä iu ätqäumiŋqe.
Iqiŋi apäkä wäuŋuä imäkqä hui, ique hiŋuä äqunäqe, ämaqä qäqi
pmetaŋguwä iquauŋi, “Ämaqä tqu, Jisasi Nasäretqätaŋä Iqutä anä
äpmetqäŋiyiqä” ätukqe.
72 I tquaŋga, Pitä iqu aŋgumŋi, “Oeyä” ätukqe. “Nyi aaŋä naqä-
qakuänäŋä ätqänä. Ämaqä Iquenyqe, änyä maqŋqä eäŋänä.”
73 Qänaki wäŋqäpŋi, ämaqä qäqi ätqäumiŋuwä iqua äpäpu, ique
ätukuwi. “Naqä-qakuänänjqä. Si Ämaqä Iqutä anä äpmeŋuwä
iquautaŋä iqukiyqä. Ne tqä quväki äkiyätanä, näqŋqä ämequnä.”
74 I tquaŋguwäŋga, Pitä iqu kukŋui, yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe.
“Aaŋä naqä-qakuä etqänä. Nyi Ämaqä Iquenyqe, maqŋqeqä. Nyi
kukŋuä naqä-qakuä matqä iqaŋgndqe, Goti Hanjuwä Iqu haŋä-iqä
qäyä dapänä.” Iqu kukŋuä qäpu ae tqaŋga, maqänäŋi kukutakisqä
äkakä qe ätkqe. 75 Asä qäŋgaŋi, Pitä iqu Jisasi Iqueqä kukŋui,
“Kukutakisqä äkakä matqäŋga, si Nyinyqe, ‘Maqŋqeqä’ hŋquaqui-
hŋque ttŋiqä” ätukqeŋqä kŋuä indqänäqe, yäpaqä mäŋgisa äwäqe,
kŋuä naqänäŋä äqäkqe.

‡ **26:68** Makä 14:66-72; Lukä 22:54-62; Jonä 18:15-18,25-27

27

*Pailoti iquenyqä ätuma äukuwiŋqä**

1 Zä ae äveqaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä
huiziquatä, Jisasi Ique pizqä päkpŋqä kukŋuä imäkkuwi. 2 Itaŋi qu
Ique guä äkiqiyäupu, kiyapqä kiŋganäŋä Pailoti† ique wipŋqä ätuma
äukuwi.

Jutasi iqu imäkkqeŋqä‡

3 Jutasi, ämaqä Jisasi Ique himä-wiuŋqä iquau äwikqä iqu, qu Jisasi
Ique kukŋuä ämitäpu, "Iqu äpäkonäŋqiyä" tqaŋguwi näqŋqä ämeqe,
iqu suqä ii ikqeŋqä womba ämetä, mbqä-hikä hiqäva-imäkqä naqä
iquatä ämaqä miqä huiziquatä äwikuwi, aŋgi äma äukqe. 4 Iquau
äwimeqe, tiinä ätukqe. "Nyi suqä quvqä ae imäkqeqä. Ämaqä nyi he
etapqä Iqu, suqä quvqä mimäkqä itŋqä-queqä."
I tquaŋga, qu kimaŋi, "Ii nätmatqä neqä hmanjqä. Tqä dutanänjqä"
ätukuwi.
5 Itaŋi Jutasi iqu mbqä-hiki, hiqäva-imäkqä aŋä iŋgisa ätnämäwaŋi,
äväma äwäqe, iqueqä-kiuä guä äqupuäqäŋgqe.
6 Hiqäva-imäkqä naqä iqua mbqä-hikä iiŋi ämapiyi, ätkuwi. "Mbqä
tä ämaqä pizqä päsqä iutaŋä-qae, ga ne mbqä hiqäva-imäkqä
aŋitaŋitä pŋqä qäsä maeqä yatuŋqueqä." 7 Itaŋi qu kukŋuä imäkpiyi,
mbqä iqueŋi ämaqä qua qondä imäkqä iqueqä qua hŋqu, ämaqä
kiŋä nändaŋä iquau qua ptepnuwäŋqä mbqä qe ikuwi. 8 Iiŋiŋqe,
qu "Qua häŋeqeqä" änyuätmiŋuwi, täŋga-pqe inä ätqa äwätqäŋäuä.
9-10 Iiŋä etaŋgi, kukŋuä hŋqu Goti Iqu hiŋuä-tqä Järämai iqueqä maŋä
iu hiŋuiqänä ätimäuekqe, ii naqä-qakuä ätimäukqe. Ii tiyi.

*"Mbqä hikä kuapänäŋi 30, Israitqä iqua ämaqä tque mbqä ip-
nuwäŋqä atauŋä ikuwi, qu ämepu, Naqä Iqu nyi ändkqä-pa, ämaqä
qua qondä imäkqä iqueqä quae mbqä ikuwi."§*

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiŋuä iqi ätqäukqeŋqä**

11 Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hiŋuä iqi tqäutaŋga, Pailoti iqu Iqueŋi
yatŋqä tiinä qe äwikqe. "Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqukitanä?"
E tquaŋga kimaŋi, "Si e ätŋi qeyqä" ätukqe.
12 Itaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huizi
iquatä, qu Jisasi Iquenyqe, "Suqä quvqä iiŋä-iiŋä imäkätŋqeqä"
tuätqätaŋguwäŋga, Iqu kukŋuä hui kimaŋi, mätquä ikqe. 13 Iiŋä
etaŋgi Pailoti iqu Iqueŋi yatŋqä äwikqe. "Änääŋgä? Kukŋuä
eeqänäŋä tä Sinyqä äquvepqe, qätä mäwiyqä iŋinyä?"
14 Yatŋqä i vqaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi mätquä ikqe. Iiŋiŋqe, Pailoti
iqu yäuŋuä itä, kŋuä kuapänä indqäŋgqe.
15 Quväkuä ique-ique, Pasopa imäkäpiyäŋgaŋi, Israitqä iqua,
ämaqä guä äkiqiyäuepqä hŋque atäuŋuä iqaŋguwäŋga, kiyapqä
naqä iqu iqueŋi ewewqatmiŋqeqä. 16 Jisasi Iqu Pailoti iqueqä
hiŋuä iqi ätqäukqä quväukuä iqueŋi, ämaqä suqä quvqä huiz-
iquau ämäwqätäuä, aaŋä naqänäŋä imäkqä hŋqu guä äpmamiŋqe.

---

* **27:** Makä 15:1-20; Lukä 23:1-25; Jonä 18:28-19:16 † **27:2** Pailoti iqueŋi, Romätaŋä miqä kiŋganäŋä Sisa iqu qua Jutiya iu kiyapqä kiŋganäŋä pmetŋqä atäuŋuä ikqe. Israitqä iquau miqä eeqänäŋä iqua, kiyapqäeqä yäpä iqi äpmamiŋuwi. ‡ **27:2** Wäuŋuiŋqä 1:18-19 § **27:9-10** Järämai 32:6-9; Sakätiyasi 11:12-13 * **27:9-10** Makä 15:2-5; Lukä 23:3-5; Jonä 18:33-38

Iqueqä yoqe, Jisasi Baräpasi ique. 17 Qokä-apäkä iqua aquvä ae
äqänätaŋguwäŋga, Pailoti iqu iquau yatŋqä tiiŋä qe äwikqe. “Henyqä
pätŋqä ewewqatmqä diŋqe, tquenyqä hiŋgiyä? Nyi Jisasi Baräpasi
ique ewewqatmqätanä, ä Jisasi, ‘Kraisi Iqueqä’ ätätqäŋuwä Ique
ewewqatmqätanä?” 18 Israitqä iquau miqä iqua, Jisasi Iqu yoqä naqä
metqätaŋgqeŋqä äwqä quvqä imäkäpu ätuma äpkuwiŋqe, Pailoti iqu
näqŋqä eä, yatŋqä i äwikqe.

19 Pailoti iqu zä-hawä iwäsäuqäŋqä iu pmetaŋga, iqueqä apäki
kukŋuä iquenyqä tiiŋä ätätä ändowatkqe. “Nyi Ämaqä Jänäŋä Iqueŋi
wätqä äqunäŋqä-qae, haŋä naqänäŋä änyiyqiyä. Iŋi si Iqueŋi, quvqä
hui mitqueqä panä.”

20 Iŋäqe hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä iquatä, qu qokä-
apäkiuqä kŋuä iuŋi hiŋi-hiŋi iwimäkäpu, “Baräpasi ique dowatätnä,
Jisasi Ique pizqä päkiyä” tupŋqä imäkkuwi. 21 Itaŋi kiyapqä
kiŋganäŋä iqu, iquauŋi yatŋqä aŋgumä, “Ämaqä tquaquisaŋi, nyi
äkisque hewasqiyäwqatmqä hiŋgiyä?” tquaŋga, iqua maŋi tiiŋä
ätukuwi. “Baräpasi iquenyqeqä.”

22 I tquaŋguwäŋga, Pailoti iqu yatŋqä tii äwikqe. “I etaŋgutqe, nyi
Jisasi, ‘Kraisi Iqueqä’ ätätqäŋuwä Iqueŋi, äänä imäkmqeŋqä eŋgiyä?”
I tquaŋga, iqua kimaŋi, “Iqueŋi, zä-huätatä hueyä” ätkuwi.

23 Ga Pailoti iqu ämävauqe, “Suŋqäwä? Iqu suqä quvqä äki
imäkätŋqäwä?” ätukqe.
Iiŋä ae ätquaŋga, qu aaŋä yäŋänäqŋqä ätkuwi. “Iqueŋi, zä-huätatä
hueyä.”

24 Pailoti iqu qokä-apäki, iqueuä kukŋui qätä mäwiyqä ipu, mäkä
naqä timäutŋqänäŋä ikutäŋganŋgi näqŋqä eäqe, iqu eqä hui ämeqe,
iqueqä hipae, qokä-apäkä iquauqä hiŋuä iqisa asŋä äqäŋgqe. Iiŋä
itä, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä Tqu äpäkonätä häŋeqä iuätŋqä iqe, ŋqä
hmanjqä. Ii hiqeqä.”†

25 I tquaŋga kimaŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi, “Quvqä tä, nesä, näyaqä
ymeqä-pqä iquatäŋi, qäyä witätŋqeqä” ätukuwi.

26 I tquaŋguwitaŋi, iqu Baräpasi iqueŋi, iquauŋqä hiŋuinä qe
äqunäwatkqe. Itaŋga Jisasi Iqueŋi, mäkä-iqä iqua täuatätäu
iqaŋguwäŋga, iqu ämaqä zä-huätatä huepŋqä iquau äwikqe.

27 Kiyapqä kiŋganäŋä iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi,
kiyapqäeqä aŋä iuŋqä ätuma äwäpu, mäkä-iqä huizi iquau-mända
ique qäuiqä mamäupŋqä tääqä ätuätumakuwi. 28 Iŋgaŋi iqua
Ique mändi äkittqiyäpu, quaŋgä ämiqä naqä eŋqä-pa hiätŋqä tii
imäkkuwi. Iqueqä gquä quäuqä huätä äquvätäpu, häŋesqä hŋqu
ämiqä naqä iqua ipnmiŋuwä itaŋi ämepu äwiptkuwi. 29 Itaŋga
guä yäŋä-täŋi äkuiyäpu, nätmatqä ämiqä naqä iquauqä yŋŋa eŋqä-
pa imäkäpu, Iqueqä nyuäŋiu ämuasmäwiyäpu, jävqä hŋqu ämepu
Iqueqä hipa ämuaŋgisa a ämuätäpu, qoŋä äwoktäupu, “Israitqä
iquauqä Ämiqä Iquki, ne haqeqä ämakmäuqunä” ätuäpu, tä sisäwqä
äwimiŋuwi. 30 Qu quaŋgä e iwimäkäpiyitaŋi, Ique makukuä
äwquväuqutäpu, jävqä iqueqä hipa iu a ämuätukuwi ämotaupu,
Iqueqä nyuäŋiu äpäkmiŋuwi. 31 Qu mändi e äkittqiyepiyitaŋi, gquä

† **27:24** Pailoti iqu iqueqä hipae asŋä äqänätä kukŋuä i ätukqe, kiqä quati asänäŋiqä.

häŋesqe huätä äquvätäpu, Iqueqä qäki aŋgi äwiyätäpu, zä-huätatä
huepŋqä ätuma äukuwi.

Jisasi Iqueŋi zä-huätatä äuekuwiŋqä‡

32 Qu e äwäpiyäŋgaŋi, mäkä-iqä iqua, ämaqä aŋä-himqä Sairini
iutaŋä Saimonä ique hiŋuä äqumbiyi, iqu Jisasi Iqu zä-huätatä
hunätŋqe, äma wätŋqä kukŋuä ätuätumakuwi. 33 Qu äupiyi, aŋä
yoqä Golketa qunätaŋgqä iu ätimäukuwi. Yoqä iiŋi, kiqä quati,
‘Ämaqä nyuäŋä-yäŋiqä.’ 34 Iqiŋi, täŋä-huŋqe Iqueqä huiwiuŋi wipti
iqiyätŋqe, qu Jisasi Iqu nätŋqä diŋqe, wainqä-eqetä, marasinqä
zä iqetä yuqui-yaqui imäkäpu äwikuwi. Iqu mäŋgä-mäŋgäŋqä itä,
maŋqä ikqe. 35 Mäkä-iqä iqua Ique zä-huätatä ae äuepiyi, Iqueqä
gquetä, ämuasmäŋqetä iwäsäupu, kikiŋä mapŋqä häŋä ikuwi. 36 Iqi
häŋä ämiqämanäpu, ämaqä hui äpäpu, Ique yätamäkqä vqäŋqä
hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwi.
37 Iqueqä nyuäŋä haqeqäŋi, qu kukŋuä ämitkuwä iqu ätäpu
äqiyekuwi. “Tä Jisasi, Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqueqä.” 38 Jisasi
Iqu-täŋä qäqiqiŋi, ämaqä äpäsäsinyä quwä-meqä hŋquaquiŋi, zä-
huätatä äuekuwi. Hŋqueŋi, hipa ämuaŋgisa äuepu, hŋqueŋi
qunamäuqäŋgisa äuekuwi.
39 Ämaqä iqi äpäwäpiyi, qu nyuäŋä ptqä äqiyäpu, Iqueŋi tä sisäwqä
äväpu, tii ätukuwi. 40 “Si, ‘Nyi hiqäva-imäkqä aŋi äpnetmä, hiunji
hŋquaqui-hŋquenyä aŋgi mätqunjqä’ tqä-qukiyqä. Iŋi Si Tqä-täuä
yätamäkqä yqä inyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquki etaŋgutqe,
zä-huätatä äunäŋitaŋi, äyaqäsqäŋga biyä” ätukuwi.
41 Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä,
qokä-apäkä miqä huiziquatäŋi, qu-pqe Ique tä sisäwqä inä äväpu,
tii ätŋguwi. 42 “Iqu ämaqä huiziuŋi häŋä iqumuatätŋqä-qe, Iqueqä-
kiuäŋi häŋä miqumuatŋqä iqiyä. Iqu Israitqä iquau Miqä Naqä-
qu etaŋgutqe, ga zä-huätatä äunäŋqetaŋi, äyaqäsqäŋga pqaŋguti,
ne Iquenyqä quuvqä hiqiyatuŋquänänyä. 43 Iqu ‘Nyi Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymeqä Iqunjqä’ ätätŋqeqä. Iŋi Iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä
quuvqä eqiyätŋqä Iquvqä. Goti Iqu Iquenyqä äwiŋgaŋgutqe, täŋga
yätamäkqä vätŋqänänjqä” ätŋguwi.§
44 Ämaqä quwä-meqä Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi äuekuwä iquaqu-pqe
inä itquesinyä, kukŋuä quvqä ätukiyi.

*Jisasi Iqu äpäkoŋgqeŋqä**

45 Itaŋi hiunji quemisqäŋgaŋi, qua eeqänäŋä iuŋi, hea äwäkqe.
Mäptqä äwitŋqä qäqä ti pmetaŋga, we aŋgi äuŋgqe.
46 Mäptqä äwitŋqä qäqä ti pmetaŋgaŋi, Jisasi Iqu tääqä
yäŋänäqŋqe, tii ätkqe. “Eli! Eli! Lema säpäktani?” Kiqä kukŋuä
quati tiiŋi. “Ŋqä Goti Iqukiyä! Ŋqä Goti Iqukiyä! Si suŋqä
nyivquatämäunyä?”
47 Ämaqä qäqiqi ätqäumiŋuwä hŋqua, kukŋuä tä qätä äwipiyi,
“Ämaqä Tqu, Laisa iquenyqä tääqä ätqiyä” ätkuwi. 48 Itaŋga
maqänäŋi, ämaqä qutaŋä hŋqu tnäŋä äwäqe, yaaŋuä hŋqu ämeqe,

‡ **27:31** Makä 15:21-32; Lukä 23:26-43; Jonä 19:17-27 § **27:43** Ämaqä miqä iqua e ätkuwi, qu Apqä Bukä 22:8 iqueŋqä kŋuä indqänäpu ätkuwi. * **27:44** Makä 15:33-41; Lukä 23:44-49; Jonä 19:28-37

wainqä-eqä iu äyeqe, wainqä maŋguä iŋgaŋga, iqu jävqä iu ävätäutä,
Jisasi Iqu nätŋqä äwikqe. 49 I imäkätqätaŋga, huizi iqua Iqueŋi,
“Qaiyä” ätukuwi. “Laisa iqu äpätä Iqueŋi yätamäkqä äväŋqutiyä,
mävqä yäŋqutiyä? Hiŋuä äqänanä äpmenä.”
50 Iŋgaŋi Jisasi Iqu tääqä yäŋänäqŋqä aŋgumä ätäqe, Iqueqä
hindŋä-meqe äwquatämäuqe, äpäkoŋgqe. 51 Asä qäŋgaŋi,
yuä naqänäŋä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa imaknmiŋqä
iqu, hituŋuä yätuta iŋgi-iŋgi äpkŋga äpäwiqe, hŋquaqu qe
imäkŋgqe. Itaŋga quae yäuŋuä-yäuŋuä itä, hikä naqä hŋqua qe
äqiyämisqäŋgqe. 52 Itaŋi hikä hovqä ämaqä pizqä emiŋuwä iuŋi, Goti
Iqu qŋqaŋä äutäutä, Iqueqä ämaqä ae äpäkoŋguwä hŋquau aŋgi
ävauqumuatkqe. 53 Qu qua äptekuwä iu ävämapiyi, qänakndaŋi
Jisasi Iqu aŋgumä ävauqaŋga, qu Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä-himqä
Jerusälemä yäpä iŋgisa äpaqukuwi. Iqiŋi, ämaqä kuapänäŋä iqua,
iquauŋi hiŋuä äquŋguwi.
54 Mäkä-iqä Jisasi Ique hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwä iquatä,
quwqä ämiqä iqutä, qua yäuŋuä-yäuŋuä iqaŋgqetä, nätmatqä
ätimäuqaŋgqetä hiŋuä äqumbiyi, zä kiiŋä wiŋgaŋgi, tiiŋä ätŋguwi.
“Naqä-qakuänänjqä. Ämaqä Tqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä
Iqueqä.”
55 Qu Jisasi Ique i itqueqaŋguwäŋga, apäkä kuapänäŋä iua-pqe,
kiŋä qäqiqi ätqäupu, hiŋuä inä äqunmiŋuwi. Qu Jisasi Iqu Galili
iu ävämeqaŋgqetaŋi, Ique yätamäkqä äväpu, qänaki äwivändkuwä
iuayi. 56 Iuauqä awä iqisaŋi, tä Mäliya aŋä-himqä Maktälataŋä iiyi.
Itaŋga huizi, Mäliya Jemisi iqueqätä Josepä iqueqätä känaiyi. Itaŋga
huizi, Sepri iqueqä ymeqä iquaquiyqä känaiyi.

Jisasi Iqueqä huiwi, pŋqä ekuwiŋqä†

57 Mäptqä äwitŋqä ti pmetaŋgaŋi, mbqä-täŋä hŋqu aŋä-himqä
Arämatiya iutaŋä, iqueqä yoqe Josepä iqu äpkqe. Iqu Jisasi Iqueqä
kukŋuä iu qänaknä iqä-que. 58 Iqu Pailoti iquenyqä äwäqe, yatŋqä
ävätä, “Nyi Jisasi Iqueqä huiwi, äma umqä hiŋuinä ŋqinyä” ätukqe.
I tquaŋga, Pailoti iqu iqueqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueuä huiwi
ique wipŋqä ätukqe. 59-60 Itaŋi Josepä iqu huiwi äma äwäqe,
yuä äŋguänäŋä quäuqä hŋqu ämetä, huäqä äutäqe, iqueqä-kiuä
ptŋqäŋqä mŋä häŋä ätäŋäkqä ique yäpä iŋgisa qe ekqe. Iiŋä ae eäqe,
iqu hikä naqänäŋä hŋque, huaqä-huaqä ämiqa äpätä, hovqä maŋä iu
äpmäveqa äukqe. 61 Mäliya Maktälataŋä iisä, Mäliya huizi iisä, iuaqu
ämaqä qua ptnätaŋgqä qäqiqi hiŋuä äqunyinyä äpmamiŋiyi.

Mäkä-iqä iqua, qua hovqä iu hiŋuä äqumbu ätqäumiŋuwiŋqä

62 Hiunji nätmatqä Sämbatqä hapä pmeqäŋgaŋqä hukiki imäkqä
iqu qäpu eäqetaŋi, awiŋgaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi
iquatä, Pailoti iqutä kukŋuä tpŋqä äukuwi. 63 Qu iqueŋi, tiiŋä qe
ätukuwi. “Ämaqä naqä iqukiyä. Ne Ämaqä Quaŋgä-tqä Iqueqä
kukŋuä hŋquenyqä kŋuä äneyqiyä. Iqu yqänä äpmeqäŋganj, ‘Hiunji
hŋquaqui-hŋque päwqaŋganj, Nyi aŋgumä ävamniqeqä’ ätkqeqä.
64 Iŋi ämaqä qua ptŋqä täuŋi, hiunji hŋquaqui-hŋqueŋäŋgaŋqe,
qu qŋqaŋä äŋguänä ptäuepŋqä tuätŋqeqä. Iqueqä wäuŋuäŋqä

† **27:56** Makä 15:42-47; Lukä 23:50-56; Jonä 19:38-42

ämotquetŋqä iqua äpäpu, Iqueqä huiwi quwä äma äwäpu, qokä-
apäkä iquauŋi, ‘Iqu qua iutaŋi aŋgumä ae ävauqeqä’ ätupqe, ii
quvqeqä. Quaŋgä änyä-häŋä e ätpqe, qu Iqu kukŋuä quaŋgä
hiŋuiqänä ätmiŋqä iuŋi, ämäwqätäupŋqäuä” ätukuwi.
65 Kimaŋi Pailoti iqu iquauŋi, tiiŋä qe ätukqe. “Ämaqä qua
äptnäŋqä iuŋi hiŋuä äqumbu tqäupŋqe, mäkä-iqä hŋquau itmepu,
hovqä iu pmäukuä yäŋänäqŋqä ptäpŋqä hiqä eŋqä iunä imäkpiyä”
ätukqe.
66 Iqu e tquaŋga, iqua Ique qua äptekuwä iuŋqä äupiyi, hikä qua
hovqä iu ptänätaŋgqä iqueŋi hiqŋqe pmua imäkäpu, mäkä-iqä iqua
hiŋuä äqumbu tqäutpŋqä ätqätekuwi.

28

*Jisasi Iqu aŋgi ävaukqeŋqä**

1 Sämbatqä hiunji hapä pmeqä ae äpäwqaŋga, hiunji kiŋganäŋä
iqueŋi, mäptqä timäutŋqä qäqä etaŋga, Mäliya Maktälataŋä iisä,
Mäliya huizi iisä, iuaqu qua äptekuwiu hiŋuä qunyiyŋqä qe äpkiyi.
2 I pätqätaŋgiyäŋga maqänäŋi, ekä naqänäŋä hŋqu ikqe. Ii tiiŋä
etaŋgiyä. Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu qäukuä yätuta äquvepätä, hikä
ique kunmä-kunmä ämiqe, hikä iqueqä haqeqi äpmamiŋqe. 3 Eŋätqä
iquesaŋi we nyuauä iqäqä eŋqä-paŋä äuŋgqe. Itaŋga iqueqä gquä
quäuqä, qäpaiqä hiwiyä-häukuä eŋqä-paŋiqä. 4 Mäkä-iqä, hiŋuä
äqumbu ätqäumiŋuwä iqua, qu iquenyqä zä ipu, yäuŋuä-yäuŋuä ipu,
ämaqä ae äpäkoŋguwä eŋqä-paŋä-qua ekuwi.
5 Apäkä iuaqu äwimeqaŋgiyäŋga, eŋätqä iqu iuaquiŋi ätukqe. “Qe
zä miqä panyinyqä. Nyi näqŋqeqä. Qe Jisasi, zä-huätatä äuequwä
Iquenyqä qävqä iyŋqä äquvepqinyqä. 6 Iqu hiŋuiqänä ätkqä-pa, ae
ävauqeqä. Täqi mäwiqä eänä. Iqu äwiŋqeu qunyiyäŋqä binyqä.
7 Itaŋga qe maqänä äwäsinyä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä
iquau tiiŋä suinyqä. ‘Iqu qua äptequwä iutaŋi ae ävauqeqä. Tiiŋä-pqä
inänjqä. Iqu heŋi hiŋuiqä eväma, Galili iuŋqä äwqiyä. He Ique hiŋui,
iu qumbŋqäuä ätqiyä’ suinyqä. Nyi kukŋuä tä hitmqä äquvepqeqä”
ätukqe.
8 Iuaqu zä kiiŋä äwiŋgqä-qe, yeeqä naqänäŋä ikiyi. Maqänäŋi qua
äptekuwä iu ävämaŋi, Iqueqä ämaqä iquau suiyŋqä tnäŋä qe äukiyi.
9 Hänaqä awä iqiŋi, Jisasi Iqu iuaqui äwimeqe, “Ziŋuitänjqä” ätukqe.
Itaŋi iuaqu Iqu-täŋä qäqiqi äwiyi, Iqueqä yukiu a äkiqätäsinyä, Ique
qoŋä äwoktäukiyi. 10 Iŋgaŋi Jisasi Iqu iuaqui tiiŋä qe ätukqe. “Qe
zä miqä panyinyqä. Äwäsinyä, Ŋqä guäkau suinyqä. Qu Galiliuŋqä
äwäpu, iuŋi hiŋuä ŋqämbŋqeuä” ätukqe.

Mäkä-iqä iquauqä kukŋuiŋqä

11 Apäkä iuaqu yqänä wätqätaŋgiyäŋga, mäkä-iqä, hiŋuä äqumbu
ätqäumiŋuwä iutaŋä hŋqua, Jerusälemä yäpä iŋgisa äpepiyi, hiqäva-
imäkqä naqä iquau, nätmatqä eeqänäŋä i timäuqaŋgqeŋqä ätukuwi.
12 Itaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä aquvä
äqänäpu kukŋuä imäkpiyi, mäkä-iqä iquau mbqä kuapänäŋä äväpu,
tii ätukuwi. 13 “He tiiŋä tquäpŋqe. ‘Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä
iqua heatqäŋga äpäpu, ne hiqaqä witauŋgua, Iqueqä huiwi quwä

* **28:** Makä 16:1-11; Lukä 24:1-12; Jonä 20:1-18

äma äwquwiqä.’ 14 Itaŋga kiyapqä kiŋganäŋä iqu kukŋuä tä qätä
wiyqaŋga, haŋä-iqä memeqä yätŋqä, ne iqueŋi kukŋuä haŋuä
ätuätanä imäkatuŋqueqä” ätukuwi.
15 Itaŋi mäkä-iqä iqua mbqä ämapiyi, ämaqä naqä iqua ätukuwä-
pa ikuwi. Iŋi Israitqä iquauqä awä iqisaŋi, qu kukŋuä tä ätqa
äpätqäŋuwi, täŋga täsuänä.

Jisasi Iqu, Iqueqä kukŋuä yäpakä ätukqeŋqä†

16 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 11 iqua, qua Galiliuŋqä
qaŋä äwäpu, qoqoŋä Jisasi Iqu ätukqä iu ätimäukuwi. 17 Iqiŋi qu Ique
hiŋuä äqumbiyi, qoŋä äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäukuwi.
Iŋäqe qutaŋä hŋqua Iqueŋqe, kŋuä hŋquaqu indqänmiŋuwi.
18 Jisasi Iqu qäqiqi äpätä, iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Nätmatqä
eeqänäŋä qäukuä iutä, qua täutä mimqe, Goti Hanjuwä Iqu Nyi
yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä ändapqeqä. 19 Iiŋiŋqe, he hueqä-himqä
eeqänäŋä iuŋqä äwäpu, qokä-apäkä iuŋi, Nyaqä ämaqä hipŋqä
motquapiyä. He iquauŋi, Apiqueqä yoqeu, Ymeqä Iqueqä yoqeu, Dŋä
Äŋguä Iqueqä yoqeuta, asŋä qäpŋqeqä. 20 Itaŋga qu qänaknä ipŋqä
diŋqe, kukŋuä eeqänäŋä Nyi ‘Iiŋä-iiŋä imäkpnuwäŋqeqä’ etqäqe, he
ämotqueqäpŋqeqä.
Kukŋuä tiiŋiŋqä kŋuä metpŋqänänyä. Qua tqu qäpu heniqeŋqe,
Nyi hiunji eeqänäŋi, hesä anä pmetmqänä” ätukqe.

† **28:15** Makä 16:14-18; Lukä 24:36-49; Jonä 20:19-23

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Makä iqu äqäkqe Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Makä iqueqä kukŋuä kiŋganäŋä tii ätqi. Tä, Jisasi Kraisi, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueŋqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä, iquvi. Bukä tqueŋi, ne hiŋuä tiiŋä äqunätqäŋu. Jisasi Iqu yoqä naqä, yäŋänäqŋqä-täŋä-qu eä, wäuŋuä äki-äkitaŋi Imäkqä-que. Iqu qokä-apäkä iu ämotquetä, dŋä quvqä iquau huätä ändowatätä, qokä-apäkiuqä quvqe, huätä äwivquatämäuminqäŋganı, Iqueqä yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä, hiŋuä äqunätqäŋu. Iwä Iqu, Kiuäŋi, yoqä tiiŋä änyuätŋgqe. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqunjqä. Ga iqu tii ätkqe. Iqu Iqueqä häŋä-pmeqe äwinyätä, ämaqä kuapänäŋä iu mbqä imetŋqä äpkqe. (10:45)

Makä iqu, Jisasi Iqueŋqä tiwiqä kuapänäŋi, Iqu wäuŋuä imäkminqeŋqä itäqä-qe, tiwiqe, Jisasi iqu qokä-apäkiu ämotquaminqeŋqe, kuapänäŋi, miqä iminqe. Kiŋganäŋi Makä iqu tiwiqe, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä wäuŋuiŋqätä, Jisasi iqu asŋä ämakqeuŋqätä, Setänä iqu Ique yamwiqä äwikqeuŋqätä ikqe. Qänakŋi ne hiŋuä tiiŋä, äqunätqäŋu. Jisasi Iqu, ämaqe haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä metqätaŋguwiŋqe, qeqä äwutätä, quŋi ämotquaminqe. Iqu wäuŋuä ipäqäkqäŋganı, wäuŋuäŋqä ämotquaminqä iqua, nätmatqä tqueqä, quatiŋqä änyä maqŋqä eminuwä-qe, qeiqi-qeiqiŋi, qu näqŋqä ämakuwi.

Qänakŋi ämaqe, Jisasi Iqueŋqä himä-wiuŋqä ipu, Iqueŋi haŋä-iqä kuapänäŋi äwiminuwi. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Makä iqu äqäkqe, tiwiqä yäpaki, Jisasi iqu apäkonätä, aŋgi vaukqeŋqä ikqe.

*Jonä asŋä-qäyqä iqueŋqä**

1 Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä tä, Goti Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqueŋqä kukŋuä nyuäŋiyi. 2 Itaŋganı Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä Asayä iqu, ätätä tuwaŋuä äqäkqä-panä ekqe. Iqu tii ätkqe.

"Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukŋuä ämapqä hŋque, Si hiŋuiqä kimetŋqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetŋqänänyä.
3 *Ämaqä hŋqu aŋä avqŋqä näunda maŋä yäŋänäqŋqä tii ätätqäuä. 'Naqä Iqueqä hänaqe, näwinyä imäkpiyä. Itaŋga hänaqe, äŋguä jänä imäuepu, ga Iqu iu pätŋqänänyä!'"*†

4 Iiŋä etaŋgi Jonä iqu aŋä avqŋqä iunda ätimäuä äpme, ämaqä asŋä äqiyätä, qokä-apäkä iuŋi, kukŋuä tii ätuminqe. "Goti Iqu äwqä haŋuä imäknätä, heyaqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä iiŋqe, heqä kŋuä äkunmäknäpu, hiqä suqä quvqe ävquatämäupu, asŋä mapiyä" ätuminqe. 5 Itaŋganı ämaqä, qua Jutiyataŋä kuapänäŋitä, ä aŋä-himqä Jerusälemä pmeqetä, Jonä iqu kukŋuä tqaŋgqeŋqä äpäpu, qätä äwiminuwi. Iwä qu quwqä suqä quvqeŋqä awä tqaŋguwäŋga, Jonä iqu eqä Jotänäŋi, asŋä äwqäkqe. 6 Jonä iqueqä qäki, kametqä

* **1:** Matiu 3:1-12; Lukä 3:1-18; Jonä 1:19-28 † **1:3** Malakai 3:1; Asayä 40:3

aa äyäuä, itaŋga yaqueqä huiwi, aquvä ämuäsämäumiŋqe. Iqueqä
ymisaŋi, awikätä wiyä-mäkŋuä aŋitä ätetä, änmiŋqe. 7 Itaŋgaŋi iqu
kukŋuä awä tii ätumiŋqe. “Ämaqä nyaqä tuwiu qänaki pätŋqä Iqu,
Naqä nyi ämaŋqutäuä yänäŋä Iquvi. Nyi Iqutä asänäŋä ma, oee. Ä
nyi äŋguänäŋunä ma, qua iqi äpäwitmä, Iqueä yukä ämuasmäŋqä
guä ämäsänäŋqe, huätä ewamqe, änä maeqä eŋä. 8 Nyi asŋi,
qanyä eqetänä eqiyätŋqe. Mä Iqu asŋi, Goti Iqueqä Dŋä Äŋguitänä
eqiyäniqeqä” ätumiŋqe.

Jonä iqu, Jisasi Iqueŋi asŋä äwqäkqeŋqä‡

9 Qu iiŋä itqätaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä Nasäretqä, qua
Galili iuta äpkqe. Iqu äpqaŋga, Jonä iqu, Iqueŋi eqä Jotänäŋi, asŋä
äwqäkqe. 10 Jisasi Iqu eqä mäunda ti iwuŋga äpeyätäqäŋgaŋi, Iqu
qäukuä qŋqaŋä hutäŋgaŋgi äquŋgqe. Qŋqaŋä äutänäqe, Dŋä Äŋguä
Iqu, Iquenyŋqä yŋŋä-heeqä eŋqä-paŋä pqaŋgi äquŋgqe. 11 Iŋgaŋi
kukŋuä qäukuä haqä yätutaŋi, “Si Ŋqä Ymeqä naqä-qakuä Iqukiyqä.
Nyi Sinyŋqä aaŋä kuapänä änyinätqänä” tqaŋgi äwikqe.

Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwimiŋqeŋqä§

12 Iŋga qäŋgaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, Jisasi Iqueŋi aŋä avqŋqä duŋqä
ätuma äukqe. 13 Jisasi Iqu nämŋi, hiunji 40 äpmakqe. Iqu hiunji e
pmetaŋgaŋi, Setänä, Goti Iqueqä himä-wiuŋqä iqu, Jisasi Iqu suqä
quvqä imäkätŋqä yamwiqä äwimiŋqe. Yŋŋä-täŋä hiveqä-yaqueqä
hiqiyqä iquatänä pmetaŋgi, eŋätqä iqua äpäpu, yätamäkqä äwikuwi.

*Jisasi Iqu, Galiliuŋi wäuŋuä ipäqäkqeŋqä**

14 Jonä iqu guä ae äpmetaŋga, Jisasi Iqu qua Galili ätimäuqe, Goti
Iqueä kukŋuä we-huŋqä-täŋiŋqä tii ätukqe. 15 “Goti Iqu kukŋuä ätätä
ekqe, tä qäŋga qe ätimäuqiyä. Goti Iqunä miqe, qäqiqi äpqi. Heqä
kŋuä äkunmäknäpu suqä quvqeŋqä ävquatämäupu, kukŋuä äŋguä
we-huŋqä-täŋä täuŋqä quuvqä heqäpiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, hämapäkä piqä hŋquau tääqä ätuätumakqeŋqä†

16-17 Jisasi Iqu, eqä-huäŋä Galili maŋä iu ikitä, ämaqä hämapäkä-
piqä Saimonä, ä Endru gueqi äwindäukqe. Iŋgueqi hämapäkä
qaetä hämapäkä pitqätaŋginyä äqunäqe, Iqu iŋgueqiŋi, “Nyitä anä
äwätanä, ga Nyi qeŋi, ämaqä-piqeŋqä näqŋqä äqesapätmä, itaŋga
ämäqesquamqänä” ätukqe. 18 I tquaŋganä, iquaqu, hämapäkä qae
iqi esinyä, Jisasi Ique qänaki äwivändkiyi.
19 Itaŋga Jisasi Iqu hmbu ti äwäqe, Sepri iqueqä hikŋä Jemisi,
Jonä gueqi, imätquauqä yimba iu äpmanyä, hämapäkä-piqä qae guä
ktäpitqätaŋginyä äwimakqe. 20 Iqu iŋgueqiŋi iqi äwimetä, tääqä
tquaŋga, iquaqu kaniquesä, itaŋga ämaqä mbqäŋqä wäuŋuä anä
imiŋuwä iquautä, yimba iu ävämesinyä, Ique qänaki äwivändkiyi.

Ämaqä dŋä quvqä-täŋä hŋquenyŋqä‡

21 Iqua aŋä-himqä Kapänamä yäpä iŋgisa ekuwi. Itaŋga Jisasi
Iqu, Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iŋgaŋi, Goti Iqueä kukŋui, aŋä
aquväqŋqä iuta näqŋqä äwikqe. 22 Iqueä kukŋui, qokä-apäki qätä

‡ **1:8** Matiu 3:13-17; Lukä 3:21-22 § **1:11** Matiu 4:1-11; Lukä 4:1-13 * **1:13** Matiu 4:12-17; Lukä 4:14-15 † **1:15** Matiu 4:18-22 ‡ **1:20** Lukä 4:31-37

huitaŋänäŋä äwipiyi, kŋuä kuapänä ämepu, “Iqu, ämaqä Goti Iqueqä
kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqua eŋqä-pa matqä danä, yoqä naqä-täŋä-
qu ätqiyä” ätŋguwi. 23 Iŋgaŋi, ämaqä dŋä quvqä-täŋä aŋä aquväqŋqä
yäŋgisa äpmamiŋqä hŋqu ämävauqe, awqä tii ätkqe. 24 “Jisasi
Nasäretqätaŋä Iquki, Si squä nemäktŋqäwä? Si ne qui nemäktŋqä
äpŋätanä? Nyi Sinyqe näqŋqä eŋänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ämaqä
Jänänäŋä Iqukiyqä” ätukqe.
25 I tquaŋga, Jisasi Iqu, dŋä quvqä iqu kukŋuä hui matqä
yätŋqä, “Qäyä eänä!” ätuätä, “Ämaqä iquesaŋi, täŋgisa huätä
timäuvä!” ätukqe. 26 I tquaŋgaŋi, dŋä quvqä iqu, ämaqä iqueŋi
vänyqä yäŋänäqŋqä ämiqe, ‘zääqä’ ätäqe, ämaqä iquesaŋi huätä qe
ätimäukqe.
27 Iiŋä timäuqaŋgqeŋqä yäuŋä ipu, “Tä änääŋqäwä? Ämaqä Tqu,
squä-täŋä-qutiyä? Iqu yäŋänäqŋqä-täŋä-qu eä, kukŋui, änyä-häŋä
huitaŋä hui änatqiyä. Iinä ma, Iqu dŋä quvqä-pqä duŋi, ‘Huätä
timäupiyä!’ tquaŋgqe, qu Ique qätä äwiyqäuä” ätŋguwi. 28 Itaŋi
kukŋuä Jisasi Iquenyqä, “Ii iqiyä” ätnäkiqaŋguwitaŋi, qua Galili iuŋä-
pqe, maqänänä qätä äwikuwi.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hŋquautä, äŋguä iwimäkkqeŋqä§

29 Qu aŋä aquväqŋqä iuta ätimäwaŋi, Saimonä, Endru gueqiyqä
aŋiuŋqä jänänä äukuwi. Itaŋga Jemisi, Jonä gueqi qutä anä äukiyi.
30 Qu Jisasi Iqueŋi, “Saimonä iqueqä apäkiyqä känai, täŋä-yaqä, huiwä
dŋä tnäŋä wiyqaŋgi äwinä” ätukuwi. 31 Iqu qätä ii äwiyäqe, iinyqä
äpeyäqe, hipa a ämäwqätätä, pämä ävauqumuatkqe. Iqu ii iqaŋga,
täŋä-yaqe qäpu ekqe. Itaŋga ii quŋi, ymisaŋä häkiyä äyäwqikqe.
32 Mäptqä ae äquvqaŋgaŋi, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä, ŋŋ ämaqä dŋä
quvqä huitaŋä-huitaŋä tqäuqe, Jisasi Iquenyŋqä ätuma ätimäukuwi.
33 Iŋgaŋi ämaqä aŋä-himqä iutaŋi, eeqäpnä aŋä ququawä iqi
ätimäukuwi. 34 Iŋgaŋi, täŋä-yaqä-täŋä iquauŋi, Iqu äŋguä
iwimäkätä, itaŋga dŋä quvqä iquauŋi, huätä ändowatkqe. Dŋä quvqä
iqua, Iquenyqä näqŋqä epiyä dutaŋi, qu Ique kukŋuä hui mätquä danä
ipŋqeŋqe, Iqu iquauŋi, “Qaimbiyä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, qua Galili iu ikämiŋqeŋqä**

35 Ziŋuä matqä, hea yqänä witaŋgaŋi, Jisasi Iqu ävamämä, ämaqä
maeqä kiuänäŋä imŋqä äwäqe, Goti Iquenyqä tääqä ätmiŋqe. 36 Iqu e
pmetaŋga, Saimonä iqutä, iqueqä käyämaqä iquatäŋi, Jisasi Iquenyqä
qävqä ikäkuwi. 37 Qu Ique äwimapiyi, “Ämaqä eeqänäŋi, Sinyŋqä
qävqä ikitqäŋäuä” ätukuwi.
38 Qu ii tquaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu, “Nyi wäuŋuä tä qeŋqä äpqä-
qae, aŋä-himqä huiuŋqä-pqä inä watuŋqueqä. Ga ämaqä aŋä iuŋä-
pqe, Goti Iqueä kukŋuä awä inä tumqänänyä” ätukqe. 39 Iiŋä etaŋgi,
Iqu, qua Galili iu ikitä, quwqä aŋä aquväqŋqä iuta, Goti Iqueä kukŋui
awä ätuätä, dŋä quvqeuŋi, huätä ändowatmiŋqe.

Ämaqä wänyimäŋqä-täŋä iquenyŋqä†

---

§ **1:28** Matiu 8:14-17; Lukä 4:38-41 * **1:34** Lukä 4:42-44 † **1:39** Matiu 8:1-4; Lukä 5:12-15

40 Ämaqä wänyimäŋqä-täŋä hŋqu, Jisasi Ique äwimeqe, qoŋä
äwoktäutä, “Iyää! Jisasi Iquki, yätamäkqä nyisŋqä kiŋgaŋgutqe, nyi
äŋguä nyimäktŋqinyä!” ätukqe.
41 Jisasi Iqu, iquenyŋqä huäqä kiiŋä wuŋgaŋgi, Iqu ämaqä iqueä
huiwiu a ämitä, “Nyi, si yätamäkqä kimqä iqe, si äŋguä esŋqinyä”
ätukqe. 42 Iqu i tquaŋganä, ämaqä iqueqä wänyimäŋqe äsätä, äŋguä
qe ekqe.
43 Itaŋga Jisasi Iqu, ämaqä iqueŋi maqänä ändowatätä, kukŋuä
yäŋänäqŋqä tii ätukqe. 44 “Qätä nyi! Ämaqä-pqä hŋquauŋi, Nyi
tä ikimäkqeŋqe, awä mätquä panä. Hiqäva-imäkqä iquenyŋqänä
äwätnä, tqä huiwi ique ämotquetnä, ga si äŋguä ikimäkqaŋgä eŋiŋqe,
Mosisi iqu, ‘Ii imäkpiyä!’ ätätä‡ ekqä-pa, hiqäva qänyä. Iiŋä iqaŋgnä
dutaŋi, ämaqä eeqänäŋi sinyŋqe, ‘Iqueqä täŋä-yaqe qäpu eqeqä’ kŋuä
wiyätŋqänänyä.” 45 Iqu ii qäyä ätquaŋgi, ämaqä iqu äwäqe, ämaqä
eeqänäŋä iu iqueqä-kiuä iwimäkkqeŋqä awä ätuäkämiŋqe. Iutaŋi
Jisasi Iqu aŋä-himqeuŋi mikiqä, aŋä avqŋqä imä äpmamiŋqe. Ii qäyä
etaŋgi, ämaqä iŋgi-iŋgisa ätimäupu, iqi äwimamiŋuwi.

2

*Ämaqä täŋä-yaqä ŋŋuä-täŋä iquenyŋqä**

1 Hiunji hatŋä hmbu äpmeqe, Jisasi Iqu Kapänamäŋqä aŋgumä
äukqe. Itaŋga ämaqe, “Jisasi Iqu aŋä iqi aŋgi ätimäuqiyä” tqaŋgä
äwikuwi. 2 Iŋi ämaqä kuapänäŋi, Iquenyqä aquvä äqänäpu, aŋä iuŋi
näwinyä tä äptembiyi, aŋä huä, aŋä ququawä-pqä iqiŋi kiqä ämaqenä
äpmakuwi. Iŋganŋi Iqu quŋi, Goti Iqueä kukŋui awä ätukqe.
3 Itaŋga, ämaqä hŋquaqu-hŋquaquiŋä hŋqua, ämaqä täŋä-yaqä
ŋŋuä-täŋä hŋque, Iquenyqä isuäŋä äqäŋga ätimäukuwi. 4 Ämaqä
kuapänä etaŋgä, Jisasi Iquenyŋqä änä mäma mäpeyqä ipiyi, aŋä
atääqä, Jisasi Iqu pmetaŋgqä iutanä ätaqäkuwi. Ii ätaqäpiyi, ämaqä
iqu isuäŋiu yqänä wiqä-que, Iquenyqä guä äqiyäŋguatkuwi.
5 Iŋganŋi Jisasi Iqu, quwqä Iquenyqä “täŋä-yaqä huätä mamäuŋqiyä”
kŋui, yäŋänäqŋqä metaŋgä äqunäqe, Iqu ämaqä iqueŋi, “Ŋqä ämaqä
iquki, saqä suqä quvqe, huätä ämakmäuqänä” ätukqe.
6 I tquaŋga, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, qätä äwipu
äpmapiyäŋganŋi, kŋuä tii indqänmiŋuwi. 7 “Äi! Iqu kukŋuä tä,
qäyu matqä iqiyä. Iqu Goti Ique äkittqiyeqiyä. Suqä quvqä, huätä
mamäutŋqe, tqukä? Naqä-hŋqunäŋi, Goti Iqunänjqä.”
8 Jisasi Iqu, quwqä kŋuä zä indqänmiŋuwä imŋi, näqŋqä maqänä
ämeqetaŋi, tii ätukqe. “He kŋuä iiŋä di, suŋqä indqänätqäŋäuä?
9 Ämaqä täŋä-yaqä ŋŋuä-täŋä ique äŋguä iwimäkmqe, ‘Tqä suqä
quvqe huätä ämakmäuqänä’ tquä iquta? Ä, ‘Pämä äpmetnä, tqä isuäŋi
ämetnä, qaŋä uvä!’ tquä iquta? Wäuŋuä haŋä mämiqä, qeiqinyäŋi,
äkisque? 10-11 Nyi he näqŋqä epŋqe, ämetquamqänä. Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu, qua täutaŋä suqä quvqe huätä mamäuqeŋqe,
yäŋänäqŋqä-täŋä Iquvqä.” Ii ätuäqetaŋi, ämaqä täŋä-yaqä ŋŋuä-
täŋä iqueŋi, “Si pämä äpmetnä, tqä isuäŋi ämetnä, tqä aŋiuŋqä uvä!”
ätukqe.

---

‡ **1:44** Hiqäva-imäkqä 14:1-32 * **2:** Matiu 9:1-8; Lukä 5:17-26

12 I tquaŋgqeŋqä, ämaqä eeqänä hiŋuä qunätaŋguwäŋgaŋi, iqu
pämä äpmeqe, iqueqä isuäŋi maqänä ämetä, äukqe. Qu hiŋuä
iiŋä äqumbiyi, näwi miiqä yäŋä ipu, tii ätukuwi. “Ne nätmatqä
tiiŋä hui hiŋuä mäquŋquä ituŋqueqä” ätäpu, Goti Iqueä yoqe, haqeu
ämamäukuwi.

Jisasi Iqu, Lipai ique tääqä ätuätumakqeŋqä†

13 Jisasi Iqu aŋgumä, eqä-huäŋä Galili maŋä iu äukqe. Itaŋga
ämaqä kuapänä Iqueŋqä pqaŋguwäŋga, Iqu quŋi, Goti Iqueqä
kukŋuiŋqä näqŋqä äwimiŋqe. 14 Jisasi Iqu qaŋä äwätäqäŋgaŋi,
mbqä motauqä Lipai, Aläpiyasi iqueqä hikŋä iqu, mbqä motauqä aŋiu
pmetaŋgi äqunäqe, “Lipai iquki, si Nyi qänaki nyivändiyä!” ätukqe.
I tquaŋgaŋi, Lipai iqu pämä ätqäuqe, Jisasi Ique qänaki äwivändkqe.
15 Itaŋgaŋi Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä,
Lipai iqueä aŋiu buayä gaŋguwäŋgaŋi, ämaqä mbqä motauqä
kuapänäŋä hui, ä suqä quvqä imäkqä kuapänäŋitäŋi, qutä buayä
anä äŋguwi. Ämaqä iiŋä iqua, Ique qänaki äwivändmiŋuwi,
qu aaŋä hävemnäqŋqä iquayi. 16 Parisi iquautaŋä, Goti Iqueqä
kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, Jisasi Iqu, mbqä motauqä iquatä, ä
suqä quvqä imäkqä iquatä, buayä anä gaŋgi äqumbiyi, qu Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau, yatŋqä tii äwikuwi. “Jisasi Iqu
mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatäŋi, buayä anäŋi,
suŋqä äŋgiyä?” ätukuwi.
17 Qu yatŋqä ii vqaŋgä äwiyäqe, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä täŋä-
yaqä maeqä äŋguä iqua, duuta iquauŋqä mäwqä ipnä. Ämaqä täŋä-
yaqä-täŋä iquanä, iquauŋqä upnä. Iiŋä eŋqä-paŋi, Nyi ämaqä suqä
quvqä mimäkqä iquaŋqä tääqä tmqä mapqä iqäqe. Nyi ämaqä suqä
quvqä imäkqä iquauŋqä äpqe.”

Ymisaŋä maŋqä pmeqeŋqä‡

18 Jonä iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Parisi iquatä,
Goti Iqueä kukŋuä-suqeu qänaknä ipu, ymisaŋä maŋqä pmetaŋgä,
ämaqä hui Jisasi Iquenyqä äppiyi, yatŋqä tii äwikuwi. “Jonä iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Parisi iquauqä iquatäŋi, ymisaŋä
maŋqä äpmeŋäuä. Itaŋga saqä iqua, iiŋi miqe, suŋqäwä?”
19 Kimaŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu apäkä metŋqä itä,
ämaqeŋqä tääqä tqaŋgi, ätimäupqe, qu ymisaŋä maŋqä pmeqätanä?
Iqu anä epiyi, qu ii mimäkqä ipnä. 20 Qänakndaŋi, ämaqä apäkä
ämetqä ique ätuma uwqaŋguwäŋgaŋi, qu ymisaŋä maŋqe, iŋganä
pmapnuwi. 21 Ii suqä tiiŋä eŋqä-paŋiyi. Ämaqe, yuä änyä-häŋi
ämepu, yuä yäuä äpknätaŋgqeu, guä mäktäpiqä ipnä. Ii imäkpqä
iuŋi, asŋä äqäpqä, ga ye itqaŋgaŋi, yuä häŋi äväumetä, yäuä duŋi
naqänäŋä pknätŋqä imäkqa wäniqe. 22 Tiiŋä-pqä inänji. Wainqä-eqä
änyä-häŋi, yaqueqä huiwä häkä yäuä iu maŋguä mequatimäuqä danä
ipnä. Qu qätäyqä equatimäupqe, wainqä-eqe maŋguä iŋga äpeyätä,
yaqueqä huiwä iiŋi opnätä, ga eqetä, huiwitäŋi, qui imäknyinyiyi.
Iiŋiŋqe, wainqä-eqä änyä-häŋi, kiqä yaqueqä huiwä häkä änyä-häŋä
iunä equatimepnuwi.”

---

† **2:12** Matiu 9:9-13; Lukä 5:27-32 ‡ **2:17** Matiu 9:14-17; Lukä 5:33-39

Jisasi Iqu, Sämbatqä hiunji hapä pmeqeu Ämiqä Iquvi§

23 Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Sämbatqä
hiunji hapä pmeqäŋga, kuä-witqä wäuŋuä iŋgäwätaŋgqä iu äukuwi.
Itaŋga Iqueqä ämaqä iqua, kuä-witqä hui iwakkuwi. 24 Ii
iqaŋguwiŋqä, Parisi iqua Jisasi Iqueŋi, "Hiŋuä qunyä! Tqä ämaqä
iqua, neyaqä Sämbatqä hiunji hapä pmeqä suqeu qänaki miqe, suŋqä
iqäuä?" ätukuwi.
25 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ämävauqe tii ätukqe. "Dewiti iqutä,
iqueqä ämaqä iquatä, buayä dä vqaŋga imäkkuwiŋqe, he a matäuqä
itqäŋuwätanä?* 26 Tiinä etaŋgi. Apiata iqu, hiqäva-imäkqä naqä
pmetaŋga, Dewiti iqu Goti Iqueä aŋiu äpeyätä, bretqä Goti Iqueä yoqe
ätnä witaŋgqe ämetä, äŋgqe. Neqä suqä duŋi, ämaqä Goti Iquenyqä
hiqäva-imäkqä iquanä äŋqe qäyä etaŋgi, iqu änätä, iqueqä ämaqä
iquau-pqe inä äwikqe."
27 Iŋganı Jisasi Iqu tii ätukqe. "Sämbatqä hiunji hapä pmeqä
iqu, Goti Iqu, ämaqeu yätamäkqä vätŋqä imäkkqä iiyi. Ä ämaqe,
Sämbatqä ique yätamäkqä wipŋqä mimäkqä ikqe. 28 Iinä etaŋgi,
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Sämbatqeu Ämiqä Iquvi."

3

*Ämaqä hipa ŋŋuä-täŋä hŋquenyqä**

1 Itaŋga Jisasi Iqu anä aquväqŋqeu aŋgumä äpaqukqe. Anä iuŋi,
ämaqä hipa hŋginı ŋŋuä-täŋä hŋqu äpmamiŋqe. 2 Iŋganı, Sämbatqä
hiunji hapä pmeqäŋgayqae, ämaqä hui Jisasi Iquenyqe, "Iqu ämaqä
hipa ŋŋuä-täŋä iqueŋi, äŋguä imäkäŋquti, ä mimäkqä yäŋqutiyä" tpu
ikuwi. Iqu äŋguä wimäkqaŋgutqe, "Suqä quvqä imäkqiyä" ätäpu,
kukŋuä mitpnuwäŋqeŋqä hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwi.
3-4 Itaŋganı Jisasi Iqu ämaqä hipa ŋŋuä-täŋä iqueŋi, "Si täqiŋqä
biyä!" ätuäqetaŋi, ämaqeu yatŋqä tii äwikqe. "Neqä suqä
Sämbatqäŋganqe, äänä ätnä? Ämaqä huiu yätamäkqä vqäŋqä ätnä,
ä qui imäkqäŋqä ätnä? Ämaqä hŋque häŋä iqumuatqäŋqä ätnä, ä
pizqä päsqäŋqä ätnänä?" ätukqe. I tquaŋgqeŋqä, iqua kukŋuä hui
matqä ikuwi.
5 Qu kŋui, quwqä äwiŋqä dunä metaŋgä äqunätä yeeqä miqä, äwqä
tnäŋitä hiŋuitänä hiŋuä äqunäkiqetaŋi, ämaqä iqueŋi, "Tqä hipae,
hiyaepä iyä!" ätukqe. Itaŋi ämaqä iqu hipae hiyaepä iqaŋga, iqueqä
hipae äŋguä qe imäŋgqe. 6 I äqumbiyi, Parisi iqua anä aquväqŋqä
iutaŋi ävämapiyi, Jisasi Ique äpäkpŋqä diŋqä, ämiqä naqä Heroti
iqueŋqä äwinyämiŋqä iquatä, kukŋuä ätipäqäkuwi.

Ämaqä kuapänä, Jisasi Ique qänaki äwivändkuwiŋqä

7-8 Itaŋga Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä,
anä iuŋi äväma, eqä-huäŋä Galiliŋqä uwqaŋguwäŋga, ämaqä
kuapänä, Ique qänaki äwivändkuwi. Qu qua Galili pmeqä, qua Jutiya
pmeqä, anä-himqä Jerusälemä pmeqä, qua Itumeä pmeqä, eqä Jotänä
yätäqä-hŋgisa pmeqä, anä-himqä Tayätä, Saitonätä qäqiqi pmeqe,
kuapänäŋi, "Jisasi Iqu, nätmatqä iinä hui imäkqiyä" tqaŋgä qätä
äwipiyiŋqä, ätimäukuwi.

---

§ **2:22** Matiu 12:1-8; Lukä 6:1-5 * **2:25** 1 Samueli 21:1-6 * **3:** Matiu 12:9-14; Lukä 6:6-11

9 Ämaqä kuapänäŋä etaŋguwiŋqä, Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä
iquauŋi tii atukqe. “Ämaqä kuapänäŋi, Nyi mambutmäuqä da
ipŋqänä, he Nyinyqä yimba hŋqu-ganä näwi maepiyä. Ga qokä-
apäkä kuapänä äkippisäŋgaŋgpqe, iwä Nyi yimbaeu ikuapmämi,
kukŋui iuta tmniŋqänänyä.” 10 Iqu ämaqä täŋä-yaqä kuapänä
äŋguä iwimäkqaŋgqeŋqä, ga täŋä-yaqä huizi iquauŋi, Ique it-
maqämbŋqeŋqä, Iqu-täŋä iqi änäänä äkippisänmiŋuwi. Iiŋä
äqunäqe, Iqu yimbaŋqä ätukqe. 11 Itaŋga dŋä quvqä ämaqeu
ätqäuŋuwä iqua, Jisasi Ique hiŋuä äqumbiyäŋganj, qu qoŋä
äwoktäupu, maŋä tii ätmiŋuwi. “Si Goti Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä!”
12 Itaŋga Jisasi Iqu dŋä quvqä iquauŋi, kukŋuä yäŋänäqŋqä tii ätukqe.
“He Nyiŋqe, ‘Iinä Iqueyqe,’ awä matqä pambiyä!”

Jisasi Iqu, ämaqä 12 iquaunä atäuŋuä ikqeŋqä†

13 Itaŋganj Jisasi Iqu qoqoŋä yätuŋqä äyäqe, ämaqä hŋquau Iqueqä
äwiŋqä iutanä, “Eä eänä” tquaŋga, qu Iqueŋqä ekuwi. 14 Ique i
wimeqaŋguwäŋga, Iqu ämaqä 12 iquaunä atäuŋuä ikqe. Itaŋga Iqu
iquauŋi, yoqe, “Aposälqäuä” änyuätkqe. Yoqä iqueqä qakui tii etaŋgi,
‘ändowatqä iquae’. Iqua Iqutä anä ikipu äpmapu, itaŋga Iqu iquauŋi,
wäuŋuä hŋquaquiŋqä ändowatätŋqä äwiŋgqe. Wäuŋuä hŋqu, iqua
Goti Iqueä kukŋuä äma awä täkiqä iqueyi. 15 Wäuŋuä huiziqu, iqua
yoqä naqä Iquesa ämepu, dŋä quvqeuŋi huätä mamäuqä iqueyi.
16 Itaŋga tä, ämaqä 12, Iqu itmakqä iquayi. Saimonä iqueŋi, “Pitäuä”
änyuätkqe. 17 Itaŋga Sepri iqueqä hikŋä Jemisi, Jonä gueqiŋi,
yoqä “Bonäŋgesi” änyuätkqe. Yoqä iqueqä qakui, ‘käkaqä eŋqä-
paŋä-quaquvi.’ 18-19 Itaŋga Iqu, Endru ique, Pilipä ique, ä Batromi
ique, Matiu ique, ŋŋ Tomasi ique, Aläpiyasi iqueqä hikŋä Jemisi
ique, Tatiyusi ique, Saimonä Selotqä iquautaŋä ique, itaŋga Jutasi
Iskariotitaŋä, Jisasi Iquenyqä täkqä ätukqä ique, iquayi.

Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä, äwäwa ikuwiŋqä

20 Itaŋga Jisasi Iqu aŋä hŋque äpaquvä pmetaŋga, ämaqä kuapänä
aŋgumä aquvä qäŋgaŋguwitaŋi, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquatäŋi, buayä änä yasämä maŋqä da ikuwi. 21 Jisasi
Iqueqä känaisä, käŋguäkatä, Iqueŋqä iinä tqaŋgä qätä äwipiyi, qu,
“Iqu qämä-qämä iqiyä” ätnäpu, itmapŋqä äukuwi.

‘Belsäpulä iqu, Jisasi Ique äminyasäuqiyä’ ätukuwiŋqä‡

22 Itaŋga kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä Jerusälemä iuta äpkuwä iqua,
“Peŋqä iquauqä naqä Belsäpulä iqu, Jisasi Iqueŋi äminyasäuqaŋgi,
dŋä quvqä huiziquau huätäŋi, iuta ändowatätqänä” ätukuwi.
23 Itaŋga Jisasi Iqu iquau tääqä ätuätumeqe, kukŋuä ktqä tii ätukqe.
“Setänä, Goti Iqueqä himä-wiuŋqä iqu, iqueqä-kiuä huätä äänä
dowatnätŋqäwä? 24 Itaŋga qua naqänäŋä hŋquesaŋä ämaqe, quwqä-
quwä iwäsänäpu mäkä äuŋgpi, qu yäŋänäqŋqä matqäuqä ipnä.
25 Itaŋga hueqä-himqä hŋquesaŋä iwäsänäpu, quwqä-quwä mäkä
äuŋgpi, qu yäŋänäqŋqä matqäuqä ipnä. 26 Iŋi Setänä iqu, iqueqä-kiuä
mäkä äpäkŋgqe, ga iqueqä dŋä iqua-pqe, ipipiyqä iwäsänäpu mäkä
äuŋgpi, iutaŋi iqu yqänä mäpmeqä, qäpu hiänä. 27 Itaŋga quwä-
meqä hŋqu, ämaqä yäŋänäqŋqä hŋqueä aŋiuŋi otasqiyätä, iqueqä

† **3:12** Matiu 10:1-4; Lukä 6:12-16 ‡ **3:21** Matiu 12:22-32; Lukä 11:14-23

nätmatqä mämeqä da yänä. Ämaqä yäŋänäqŋqä iqueŋi, guä ganä
äkiqiyeqe, iŋganı ämaqä iqueä anıuŋi otasqiyätä nätmatqä ämenä.
28 Iinä etaŋgi, Nyi kukŋuä naqä-quäkuänäŋi, tii etmqe.§ Ämaqä
suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkäpu, itaŋga ämaqeuŋqä kukŋuä
quvqä ätämipqe, Goti Iqu äwqä haŋuä imäknätä, quwqä quvqe huätä
muämäuniqe. 29 Itaŋga ämaqä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iquenyqä qui
kukŋuä ätätä, Ique äkittqiyemitätqe, Goti Iqu suqä quvqä iiŋi, äwqä
haŋuä mimäkŋqä itä, huätä mämuämäuqä yäniqe. Suqä quvqä iiŋi,
hea ique-ique yqänä i witäniqeqä” ätukqe.
30 Jisasi Iqu i ätkqe, iqua Iquenyqe, “Dŋä quvqä-täŋä-queqä”
tätqätaŋguwiŋqä, ii ätukqe.

*Jisasi Iqueqä känainyqätä, käŋguäkauŋqätä**

31 Iŋganı Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä ätimäukuwi. Qu
yäpaqä mäŋgisa ätqäpiyäŋga, ämaqä hŋque, Jisasi Iqueŋi,
ätämäkäqäka pätŋqä ändowatkuwi. 32 Itaŋga ämaqä kuapänäŋi,
Jisasi Ique iŋgi-iŋgisa äwqäqämapiyä iqua, Ique ätukuwi. “Tqä tnatä,
tuŋguäkatä, Sinyŋqä yäpaqä mäŋgisa äpmeŋäuä.”
33 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Ŋqä nipaisä, ä guäkatäŋi,
tqukuawä?” ätuätä yatŋqä ikqe. 34 Itaŋganı Iqu ämaqä qäqiqi
pmetaŋguwä iu äqunä, “He hiŋuä qumbiyä! Ŋqä nipaisä, guäkatäŋi,
täsä äpmeŋäuä” ätukqe. 35 “Ämaqä Goti Iqueä äwiŋqä dunä
imäkätqäŋuwä iqua, ii Ŋqä guäka, ä napqa, itaŋga nipaqayqä.”

4

*Kukŋuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqeŋqä**

1 Aŋgumŋi, Jisasi Iqu eqä-huäŋä Galili maŋä iqisa, qokä-apäkä
iu näqŋqä vätŋqä ipäqäkqe. Ämaqä aaŋä kuapänä Iquenyqä
äpäpu, eqä-huäŋä maŋä iqi tqäutaŋguwitaŋi, Iqu yimba eqä-huäŋä
näŋi pmetaŋgqä hŋque ikuapmäuqe, ique äpmeqäŋga kukŋuä
ätumiŋqe. 2 Iŋganı Jisasi Iqu kukŋuä ktqä kuapänä ätätä, näqŋqä
ämotquamiŋqe. Iqu, quŋi tii ätumiŋqe.
3 “Nyi qätä nyipu! Hea hŋque ämaqä hŋqu, kuä-witqä uwqä
tnämäwäwätŋqä wäniqe. 4 Iqu ätnämäwäwqaŋganı, hui hänaqä iqi
päkmbqe, yŋŋä äppiyi, ämambnuwi. 5 Itaŋga hui qua kuapänä hma
etaŋgi, hikä-täŋä qäsä witaŋgqä iu päkmbqe, qua äŋgui äwa itaŋguti,
kuä uwqä ii bakä maqänä hukaupnuwi. 6 Iŋi mäptqä haqä tiqä ae
äyapätä tnäŋä tqaŋga, kuä kiqä tapiŋi wäŋqäpu etaŋgi, yäuä hämänä
piniqe. 7 Itaŋga kuä-witqä hui, guä yäŋä-täŋä awä imä päkmbnuwi.
Ga guä quvqä iqua, qäsä naqä-huinyä epiyi, kuä-witqeuŋi, qua aowi
äŋguä mävqaŋguti, häukuä äŋguä maukŋqä danä ipnuwi. 8 Itaŋga
kuä-witqä qua äŋguänäŋä iqi päkmbqe, bakä äukapu, äŋguänä
epeyäpu, kuapänä, hui 30, hui 60, itaŋga hui 100 hukmbnuwi.”
9 Jisasi Iqu i ätuäqe, tii ätukqe. “Ämaqä qätä-täŋuenä etaŋgutqe,
kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä indqämbiyä.”
10 Itaŋga ämaqä kuapänäŋi ae äwqaŋguwäŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä, 12 iquatä, ä huizi iqi yqänä äpmamiŋuwä iquatäŋi,

§ **3:28** Matiu 12:31-32; Lukä 12:10 * **3:30** Matiu 12:46-50; Lukä 8:19-21 * **4:** Matiu 13:1-23; Lukä 8:4-15

Jisasi Ique, “Kukŋuä ktqeŋqä, iiŋä-iiŋäŋqä ätqeqä ätätnä, awä natiyä”
ätukuwi. 11 Iqu iquauŋi tii ätukqe. “Goti Iqunä miqeuŋqä kukŋuä
quati zä ekqe, he näqŋqä mapŋqe, Iqu ae qe ämetqueqi. Itaŋga
ämaqä yäpaqäŋgisa äpmeŋuwi, qu kukŋuä ktqä dinä äwiyätqäŋä.
12 Ii tiiŋiŋqeyi. *‘Qu hiŋuä äqunäpu, qätä äwiyäpiyä-qe, näqŋqä
maeqä-quayqä. Qu näqŋqä meqä-säpi, quwqä kŋui äkunmäknäpu,
aŋgumä quvepqaŋgpi, Goti Iqu äwqä haŋuä imäknätä, quwqä suqä
quvqe huätä mamäuquäninjqä.’*†
13 He kukŋuä ktqä iiŋqe, änyä maqŋqä äyitanä? Ga kukŋuä ktqä huizi
iquauŋqe, näqŋqä äänä hepŋqäwä?” ätukqe.
14 “Ämaqä kuä-witqä uwqä tnämäwäwqä iqu, Goti Iqueqä kukŋui,
ämaqeuqä qeqä-quuvqä imä vowä eŋqä-pa ikeqä iiyi. 15 Itaŋga,
kuä-witqä, hänaqä iqi äpäknätqä ii, ämaqä Goti Iqueqä kukŋui
qätä wiyqaŋguwäŋga, Setänä iqu, kukŋuä Goti Iqu iquauqä
qeqä-quuvqä imä vowä iketqe, ga huätä maqänä mamäunä.
16-17 Itaŋganj, kuä-witqä, qua hikä-täŋä iqi äpäknätqä ii, ämaqä
kukŋui qätä äwiyäpu, asä qäŋganä äwqä yeeqätä ämapiyi, hukä-
tapiŋä yäŋänäqŋqä mamäsäuqä ipu, äpakä mäpmeqä da ipnä.
Ämaqä Goti Iqueqä kukŋuiŋqä mäwiŋqä iqä iqua, quvqä iwitquepu,
haŋä-iqä vqaŋguwäŋganj, qu maqänä ävquatämäupnä. 18-19 Itaŋga
kuä-witqä, guä yäŋä-täŋä awä imä äpäknätqä ii, ämaqä kukŋuä qätä
äwiyäpiyä-qe, mbqä, nätmatqä qua täutaŋä äwiŋqä iiŋqänä kŋuä
kuapänä indqämbnuwi. Ga nätmatqä huitaŋä-hiutaŋäŋqä äwiŋqä ii,
Goti Iqueqä kukŋui huäqä äkeutätä, häukuä mäwiqä yänä. 20 Itaŋga
kuä-witqä, qua äŋguänäŋä iqi äpäknätqä ii, ämaqä kukŋuä qätä
äwiyäpu, qänaknä ipu, häukuä qäpŋqä iquayi. Itaŋga häukui, hui
30 huknänä, ä hui 60 huknänä, itaŋga hui 100 huknäŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, hiqi-tä mäsäuqeŋqä‡

21 Jisasi Iqu kukŋuä tii-pqä inä ätukqe. “Ämaqe hiqi-te äma äpäpu,
häkä yäpä imŋä-qe, ä hevqä imŋä-qe matqäteqä ipnä. Qu hiqi-tä-
tqäuqä iqi tqätepŋqäuä. 22 Iŋi nätmatqä hiawiqä imä zä äwämitätqe,
ga we-huŋqä iqi äti winiqe. Iwä nätmatqä eeqänäŋä zä äwämitätqe,
ätnäŋä iqi winiqe. 23 I etaŋgi, ämaqä qätä-täŋuenä etaŋgutqe,
kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä indqämbiyä” ätukqe.
24 Iqu kukŋuä tii-pqä inä ätukqe. “Kukŋuä qätä äwiyäŋuwä iuŋi,
kŋuä yasämä iwäsäupiyä. He kukŋuä ii iwäsäuquwi, itaŋga Goti
Iqu he-pqä inä ewäsäutä, näqŋqä hui haqeqi inäŋqeqä. 25 Iiŋä
etaŋgi, ämaqä näqŋqä hui ae ämeŋuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui
inä väniqe. Itaŋga ämaqä näqŋqä maeqä iqua, näqŋqä wäŋqä qu
ämeŋuwi, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäuŋqiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, piikä äukaqeŋqä

26 Itaŋganj Jisasi Iqu kukŋuä tii inä ätukqe. “Goti Iqunä miqeuŋi,
ii ämaqä hŋqu, iqueqä wäuŋuä iu piikä ätnämäuqä-paŋä iiŋiqä.
27 Itaŋga ämaqä iqu hiunjiŋgatä, heatqäŋgatä hiqaqä äwitä, ävautä
iqueqä wäuŋuä hui imäkäkiquänä. Itaŋga piiki bakä äukatä, naqä
äänä-äänä equtiyä-qe, änyä maqŋqä eänä. 28 Qua iqu kiqä-kiuä
piiki naqä imänätŋqä imäkqaŋgi, bakä-ganä ätimäuqe, huizi kiqä

† **4:12** Asayä 6:9-10; Jonä 12:40; Wäuŋuiŋqä 28:26-27 ‡ **4:20** Lukä 8:16-18

näŋqeŋqä hutqä ätäqe, itaŋga häukuä winä. 29 Ga häukui, ae yäuä
etaŋganı, ique ätävqäŋqä qäyu äyä timäuqaŋganı, ämaqä iqu, iqueqä
hionaqä äkkapiŋqetä täväniqe.”

Kukŋuä ktqä, zä-guawä häukuiŋqä§

30 Itaŋga Iqu aŋgumä tii inä ätukqe. “Goti Iqunä miqeuŋqe, ne äänä
ätätanä, kukŋuä ktqä äki tatuŋquäwä? 31 Ii zä-guawä* piikä eŋqä-
paŋä iiŋı. Iwä piikä iiŋı, huizi iqua eŋqä-paŋä naqä ma. Isua aaŋä
naqämatqä-sua, ga vowä mäuquänä. 32 Piikä iiŋä isua vowä ämäutqe,
iwä naqä eätäqäŋganı, huizi iquauŋı ämäwqätäunä. Itaŋga kiqä äpae
nämä-tämä iqutäutaŋga, ga yŋŋı iu yuuwä äyäqäsqäpnä.”

Jisasi Iqu, kukŋuä ktqenä ätumiŋqeŋqä

33 Jisasi Iqu kukŋuä ktqä asä iiŋı, qokä-apäki qätä äwiyäpu, quwqä
kŋuä duŋı qäyu mapŋqä diŋqe, kuapänä ätumiŋqe. 34 Iqu quŋı,
kukŋuä ätinyäŋä hŋqu mätquä, ktqenä ätumiŋqe. Iŋäqe Iqu,
Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatänä äpmapiyäŋganı, quatä
eeqänäŋiŋqe, “iinjqä-iinjqä” ätumiŋqe.

Yuŋuitä, eqetäŋı, Jisasi Ique qätä äwikiyiŋqä†

35 Hiunji qäque, mäptqä ae äquvqaŋga, Jisasi Iqu, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋı, “Ne eqä-huäŋä yätäqä
näŋgisaŋqä äwanä” ätukqe. 36 I tquaŋga, iqua ämaqä kuapänäŋä
iuŋı äväma, yimba Jisasi Iqu ae äpmetaŋgqeu ikuapmäupu, äukuwi.
(Iŋganı yimba huizi iqua-pqe anä äukuwi.) 37 Iŋganı yuŋuä-isisqä
naqänäŋä äqunätä, eqe yimbaeu ämevqunäqe, yimba yäpä yäŋgisa
äpeyätä, maŋguä nymätä ikqe. 38 Jisasi Iqu yimba tuwä mäŋgisa
nyuäŋä ekuŋqetä nyuäŋä ekunä hiqaqä äwämiŋqe. Iqueqä ämaqä
iqua itukuwatpiyi, “Näqŋqä-vqä Iquki, Ne qui imäknatuŋquä ituŋquä
tä, Si hiŋuinä naqändŋqätanä?” ätukuwi.
39 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ävauqe, “Yuŋuä iquki, yäŋänäqŋqä
mäquŋquä panä. Eqä iquki, ämeŋä miqä panä” ätukqe. I tquaŋga,
yuŋui äqänäutä, eqe ämeŋä-miqä ätuukqe.
40 Itaŋga Iqu, ämaqä iquauŋı, “He zä suŋqä iqäuä? He quuvqä
maeqiyqä itqäŋuwätanä?” ätukqe.
41 Iqu ii imäkqaŋgqeŋqä, qu zä kiiŋä ipu, quwqä-quwä tii ätŋguwi.
“Yuŋuitä, ä eqetäŋı, qätä äwiyäsinyä, qänaknä iqiyä tä, ämaqä tqu,
tqukä?”

5

*Ämaqä dŋä quvqä-tqäuqä iqueŋqä**

1-2 Itaŋganı qu eqä-huäŋä manä Galili yätäqäŋgisa, Gerasa pmeqä
iquauqä qua iŋgisa ätimäupiyi, Jisasi Iqu yimba iuta ti timäuqaŋganı,
ämaqä dŋä quvqä-tqäuqä hŋqu, hikä himanä, ämaqä pizqä wiqä iuta,
Jisasi Ique äwimakqe.
3 Ämaqä iqu, ämaqä pizqä pŋqä witaŋgqä imä pmetaŋganı,
ämaqä-pqä hŋqu, iqueŋı guä änä makiqiyäueqä imiŋqe. Senqä-
guä ii äkiqiyäuepqä-qe, hmayi. 4 Itaŋga ämaqä iqueŋı yukä hipa

§ **4:29** Matiu 13:31-32; Lukä 13:18-21 * **4:31** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziŋqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. † **4:34** Matiu 8:23-27; Lukä 8:22-25 * **5:** Matiu 8:28-34; Lukä 8:26-39

iuŋi, senqä-guetä, kiqiyäuqaŋguwä-qe, äqiyändakmiŋqe. Iqueqä
yäŋänäqŋqä di, aaŋä hävemnäqŋqä etaŋgi, ämaqä-pqä hŋqu iqueŋi a
makiqätqä imiŋqe. 5 Itaŋga heatqäŋgatä, hiunjiŋgatäŋi, ämaqä pizqä
wiqeu äpme, ä hipkä-qoqoŋiu ikitä, zääqä ätäkitä, itaŋga hikä ämetä,
iqueqä huiwiu häuä äktänmiŋqe.
6 Itaŋga iqu, Jisasi Iqueŋi kiiŋä nämda hiŋuä äqunäqe, Iquenyqä
tnäŋä äpäqetaŋi, qoŋä äwoktäukqe. 7-8 Ga Jisasi Iqu, “Dŋä quvqä
iquki, ämaqä iquesaŋi, täŋgisa huätä timäuvä” tquaŋga, dŋä quvqä
iqu zääqä ätätä, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “Jisasi, Goti Haqä
Yätutaŋä Iqueqä Ymeqä Iquki, nyi äänä nyisäŋqäwä? Nyi Goti Iqueä
hiŋuä iqisaŋi, ‘Si qui minyimäkqä isŋqä’ yatŋqä äkiyqänä,” ätukqe.
9 Itaŋi Jisasi Iqu, “Tqä yoqe, äänä äqonäŋinyä?” ätuätä, yatŋqä
äwikqe.
Ga iqu kimaŋi, “Ŋqä yoqe, Hatŋuneyi. Ne aaŋä kuapänäŋune
etaŋgqueŋqä ätqänä” ätukqe.
10 Itaŋgaŋi iqu, Jisasi Ique, dŋä quvqä iquauŋi, qua iquesa huätä
mändowatqä yätŋqä, yatŋqä yäŋänäqŋqä ävqa äukqe.
11 Itaŋgaŋi hipkä-qoqoŋä iuŋi, yaqueqä aaŋä kuapänäŋä hui
ymisaŋä änmiŋuwi. 12 Iŋi dŋä quvqä iqua, “Iyää! Ne yaqueqä näŋuau
tquatuŋquänä nandowatiyä!” ätukuwi.
13 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu quŋi, “Yqänä!” ätukqe. Itaŋga dŋä
quvqä iqua, ämaqä iquesa ätimäwaŋi, yaqueqä iquau ätqäukuwi.
Yaqueqä eeqänäŋä 2,000 iqua, qaŋä tnäŋänä iwaqetaŋi, eqä-huäŋä bu
äpäwipu, eeqäpnä eqä änyuäpätäkqe.
14 Iŋgaŋi ämaqä yaqueqä miqä iqua, zä äupiyi, aŋä-himqä iutä, qua
qäqi witaŋgqä isuautä awä ätuäkäkuwi. I tquaŋguwäŋga, qokä-apäki
qätä äwipiyi, qu, “Ämaqä Iqu äänä iqaŋgi natqäpiyä” tpu, hiŋuäŋqä
ätimäukuwi.
15 Qu Jisasi Ique äwimapiyi, dŋä quvqä kuapä-täŋä emiŋqä iqu,
ämaqä äŋguä-qu, dŋä quvqä maeqä eä, qäkämä äŋguä imäkänä
pmetaŋgi äqumbiyi, zä ikuwi. 16 Itaŋga ämaqä, Jisasi Iqu iiŋä
imäkqaŋgi hiŋuä äquŋguwä iqua, huiziuŋi awä ätukuwi. Ämaqä,
dŋä quvqä ävämakuwä iquenyqätä, ä yaqueqä iquauŋqätäŋi, “Iiŋä-
iiŋä imäkqaŋgi äqunäŋqueqä” ätukuwi. 17 Iiŋä tquaŋgä äwipiyi, qu
Jisasi Iqueŋi, “Iyää! Neqä aŋä täqisaŋi huätä uvä” ätukuwi.
18 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu yimba yätu ti peyqaŋgaŋi, ämaqä dŋä
quvqä ävämakuwä iqu, Jisasi Iqueŋi, “Iyää! Nyi sitä anä weŋqeqä”
ätukqe.
19 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu, iqu anä uwqeŋqe mäwiŋgaŋgi, tii ätukqe.
“Tqä aŋämqä aŋgumä äwätnä, Naqä Iqu siŋqä qeqä wimäŋgaŋgi,
äŋguä ikimäkqeŋqe, sämaqeu awä tuvä!” ätukqe.
20 Iiŋä etaŋgi, iqu qua Dekapolisi pmetaŋguwä iuŋi, “Jisasi Iqu, nyi
äŋguä sä nyimäkqiyä” ätuätä, awä ätäkäkqe. Iqu iiŋä tqaŋgi äwipiyi,
“Häwe! Si tä änääŋqä tnyä?” ätukuwi.

Jisasi Iqu apäkä hiuaqui, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

21 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, eqä-huäŋä yätäqä näŋgisaŋqä aŋgumä yimba
äukqe. Iqiŋi, Iqu eqä maŋä iqi pmetaŋga, ämaqä aaŋä kuapänä, Ique
iŋgi-iŋgisa äwimakuwi. 22-23 Iŋgaŋi Jarusi, ämaqä iqi pmeqä iquauqä

† **5:20** Matiu 9:18-26; Lukä 8:40-56

aŋä aquväqŋqeu miqä iquautaŋä hŋqu ätimäuqe, Jisasi Ique hiŋuä
äqunäqe, Iqueä yukä iqi qoŋä äwoktäutä, “Iyää! Nyaqä ymeqä ii, yaqä
quvqä, nawinyä äpäkonätŋqä äwinä. Si äpätnä, tqä hipaitä ymeqä ii
a uwqätqaŋgti, iwä ymeqä ii, äŋguä häŋä pmetŋqänänyä” ätukqe.
24 I tquaŋga, Jisasi Iqu, Jarusi iqutä itmaŋga äukiyi. I
uwqaŋgiyäŋga, ämaqä aaŋä kuapänäŋi, Jisasi Ique anä äpuputmäwa
äukuwi.
25 Apäkä, qaŋuä-yaqä qäpu maeqä, yqänä imiŋqä, quväkuä
12 ämäwqätäukqä-pqä hui, ämaqä kuapänä äumiŋuwä awä imä
äumiŋqe. 26 Apäkä iiŋi, duuta kuapänäŋä iquauä hipaeutaŋi
tmi-tmiqä-tqä naqä ämetä, iiyqä mbqä eeqänäŋi hiŋgi äwimiŋqe.
Iwä, qäpu heqänäŋä di, yändi-yändi imäŋga äpemiŋqe. 27-28 Ii,
Jisasi Iqueŋqä qätä äwiyäqe, kŋuä tii äwikqe. “Nyi Jisasi Iqueä
ämuasmäŋqeu itmaqänmqe, ye änyiyätä äŋguä nyimänäŋqiyä.”
Kŋuä iiŋä indqänäqe, ii ämaqä huizi ditä Iqueä tuwiu qänaki
äwivändä, Iqueä ämuasmäŋqeu itmaqäŋgqe. 29 Iŋga qäŋganä, ye
vqaŋga, ii näqŋqä tiiŋä ekqe. “Nyi äŋguä ae nyimäŋgiyä.”
30 Ii iqaŋga, Jisasi Iqu, Iqueqä yäŋänäqŋqä hui ävämeqaŋgqeŋqä
näqŋqä ämeqe, ämaqä anä äumiŋuwä iu hiqumuaŋä äwiyä, yatŋqä
ävätä, tii ätukqe. “Nyaqä ämuasmäŋqä täuŋi, tqu indmaqäŋgiyä?”
31 Yatŋqä i vqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Si
hiŋuä mäquŋquä danä iŋinyä? Ämaqä kuapänä si iŋgi-iŋgisa
äkivändäŋuwi, ‘Tqu indmaqiyqiyä-qe,’ suŋqä tnyä?” ätukuwi.
32 Iiŋä qäyä ätquaŋguwä-qe, Jisasi Iqu, “Tqutiyä” tä, hiŋuä qävqä
ikqe. 33 Iŋgaŋi apäkä ii, nätmatqä iiŋi wimeqaŋgqeŋqä näqŋqä ae
eäqe, zä itä, yäŋuä-yäŋuäqä äpäyäqe, Jisasi Iqueä hiŋuä iqi qoŋä
äwoktäutä, nätmatqä äwimakqeŋqä awä eeqäpnä ätukqe.
34 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Ŋqä ymeqä iiki, tqä quuvqä eqiyqe, äŋguä
ae qe ikimäkqiyä. Itaŋga äwqä haŋuä iŋqä äwätnä, täŋä-yaqä maeqä
pmettŋiqä” atukqe.
35 Jisasi Iqu apäkä iiŋi, kukŋuä yqänä tuätqätaŋga, ämaqä hŋqua
Jarusi iqueqä aŋä iuta äwimapiyi, tii atukuwi. “Tqä meqi ae
äpäkoŋgqeqä. Näqŋqä-vqä Iqueŋi, haŋä-iqä hui inä mävqä panä.”
36 Jisasi Iqu, qu ii tquaŋguwiŋqä qätä mäwiyqä itä, iqueŋi, “Si iiŋqä
äwäwa miqä, quuvqenä heqiyä!” ätukqe.
37 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, ämaqä eeqänäŋi iqi ätäqumuatätä, Iqutä anäŋi,
Pitä ique, Jemisi, Jonä gueqi, iquatänä äukuwi. 38 Iqua ämiqä iqueä
aŋä iu ätimäupiyi, Jisasi Iqu, qokä-apäki näŋi-täqi äqutäukipu, kŋuä
kiiŋä qiyätqätaŋgä äquŋgqe. 39 Iqu ii äqunäqe, aŋä yäpä yäŋgisa
äpeyätä, tii ätukqe. “He hääŋqä kuapä äkitmäkäpu, kŋuä tä suŋqä
äqiyätqäŋäuä? Ymeqä täsi, hämä mapäkoŋqä iqi. Ii hiqaqä äwinä”
ätukqe.
40 I tquaŋgqeŋqä, qu Iqueŋi tä äwisukuwi. Iŋgaŋi Iqu quŋi, yäpaqä
mäŋgisa huätä ändowatäqe, ymeqä iiyqä kanä-känäu, itaŋga Iqutä
anä äukuwä iquau itumetä, hiqŋqä ymeqä ii witaŋgqeuŋqä äpekuwi.
41 Iqua äpepiyi, Jisasi Iqu ymeqä ipiyqä hipae a ämaqätäqe, iipiŋi,
quwqä aŋä-kukŋuitäŋi, “Talita kumä” atukqe. Kukŋuä iqu, tiinji.
“Ymeqä iiki, ‘Pämä vayä!’ äktqä.”
42 I tquaŋga, ymeqä ii, asä qäŋganä pämä ävauqe, qaŋä ikäkqe.
Iŋgaŋi iiyqä quväukui 12 etaŋganji. Iqu iiŋä iqaŋgqeŋqä, qu miqä

yäŋä ipu, yäuŋuä naqänäŋä ikuwi. 43 Ga Iqu quŋi, “Täŋqe, ämaqeuŋi
awä mätquä pambiyä” ätuäqetaŋi, “Qe ymeqä täpiŋi, ymisaŋä hui
nätŋqä winyqä,” ätukqe.

6

*Nasäretqätaŋä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä**

1 Jisasi Iqu aŋä iqiŋi äväma, aŋä-himqä Iqueqeuŋqä aŋgumä äukqe.
Ii äwqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua äwivändkuwi.
2 Sämbatqä, hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, Iqu aŋä aquväqŋqä iuŋqä
äwäqe, Goti Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä vätŋqä ätipäqäkqe. Ämaqä
kuapänäŋi, qu Iqueŋi qätä äwipiyi, “Äänä ätqutiyä” tpu ikuwi.
Iiŋä ipiyi, “Ämaqä tqu, kukŋuä tä äŋgisa ämeqäqäwä? Näqŋqä
Iqu ämeŋqä ätqäqä tä, äkitaŋiwä? Itaŋga ämaqä mimäkqänäŋi
imäkätŋqe, änääŋäwä?” ätŋguwi. 3 Itaŋga, “Ne näqŋqe, Iqu, aŋä
Imäkqä Ique. Ä Mäliyaqä Ymeqä Iquvi. Itaŋga Jemisi, Josepä, Jutä,
Saimonä, iquauqä Kätequvi. Ga qunapqa täqi nesä anä äpmeŋunä”
ätŋguwi. Ii ätäpu, Iqueŋqä äwqä quvqä ätimäukŋguwi.
4 Iŋgaŋi Jisasi Iqu quŋi, ätukqe. “Hiŋuä-tqä iqua aŋä-himqä
eeqänäŋä iuŋi, yoqä-täŋuae. Etaŋgqä-qe, hŋqunä-hŋqunäŋi, iqueqä
aŋä-himqä iutä, iqueqä käyämaqä iutä, iqueqä aŋiu anä äpmeŋuwä
iutäŋi, iqu yoqä maiqä-queqä.” 5 Itaŋi Iqu, nätmatqä ämaqä
mimäkqänäŋi hui, iqi mimäkqä danä ikqe. Mä Iqu ämaqä täŋä-
yaqä-täŋä huiunä a uwqätätä, äŋguä imämbŋqä inä imäkkqe. 6 Iŋi
Iqu, iqua qätä äwiyäpu quuvqä maeqiyqaŋguwiŋqä, yäuŋuä itä, kŋuä
kuapänä indqäŋgqe.

Jisasi Iqu, ämaqä 12 iquau ändowatkqeŋqä†

Iŋgaŋi Jisasi Iqu ämaqä aŋä-himqä pmetaŋguwä-pa äkoquväkitä,
näqŋqä äwimiŋqe.
7 Iqu Iqueqä 12 iquauŋi, aquvä ämaqiyäqe, iŋgi-iŋgi hŋquaqu-
hŋquaqu ändowatätŋqä ipäqäkqe. Iwä Iqu iquauŋi, dŋä quvqä qokä-
apäkiu ätqäuŋuwi, huätä ändowatpŋqä yäŋänäqŋqä äwikqe. 8 Iqu tii
ätukqe. “He äwäpiyäŋgaŋi, yäkqä qaŋä huisäŋqenä a maqätqäpŋqä.
Ä nätmatqä qaŋä qäsä äma uwqä hnjua, mämeqä iqäpŋqä. Tiiŋä isua,
bretqä, yquayä qa-mŋqä, ŋŋ mbqeu. Iiŋqe, ‘aaŋä oeyqä’ ätqä. 9 Itaŋga
yukä-su dinä ämuasmäupu, gque hŋquaqu mipŋqä danä iqäpŋqä.”
10 Iqu tii-pqä inä ätukqe. “He aŋä himqä hŋque ätimäupiyäŋgaŋi,
hiqaqe, aŋä du-täu mäwäyäkiqä, aŋä-himqä iuŋi äväpiyäŋgaŋqe,
aŋä hiqaqä äwipiyä iquenyä wiqäpŋqä. 11 Itaŋga aŋä-himqä
hŋqueŋi, qu yeeqä miqä danä ipu, qätä maeyqä iqaŋgpqe, he
iqi äväpiyäŋgaŋi, qua yukä iu emäkäŋqe, ptäquväteqämä
imbnuwäŋqe. Suqä iiŋi, qu quwqä suqä quvqeŋqä näqŋqä
mapŋqänänyä” ätukqe.
12 Itaŋi iqua äupiyi, qokä-apäkiuŋi, quwqä kŋuä äkunmäknäpu,
suqä quvqe huätä vquatämäupŋqä, awä ätuäkämiŋuwi. 13 Iqua
ii ätäkipiyäŋgaŋi, dŋä quvqä kuapänäŋi huätä ändowatäpu,
itaŋga ämaqä täŋä-yaqä-täŋä etaŋguwä iuŋi, olipqä eqä aowätäŋi
äwiquatäpu, äŋguä iwimäkmiŋuwi.

---

* **6:** Matiu 13:53-58; Lukä 4:16-30 † **6:6** Matiu 10:5-15; Lukä 9:1-6

Jonä iqu äpäkoŋgqeŋqä‡

14-15 Jisasi Iqueä yoqe im-imä täkiqaŋgä, ämaqeu miqä naqä, Heroti
iqu qätä äwikqe. Ämaqä hui, “Jonä asŋä-qäyqä iqu, pizqeuta aŋgi
häŋä ävautä, yäŋänäqŋqä-täŋä eä, ämaqä mimäkqänäŋä di täwäsi
imäkqiyä” tqaŋguwäŋga, hui, “Laisa iqueqä” tqaŋguwäŋga, itaŋga
hui, “Ii, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä qäŋgatqä iqua eŋqä-paŋä
iqueyqä” ätmiŋuwi.
16 Heroti iqu qätä ii äwiyäqäŋgaŋi, tii ätkqe. “Jonä, nyi nyuäŋä
ätäwikqä iqu, täŋga aŋgi häŋä ävautänjqä.”
17 Tiinä etaŋgi. Heroti iqu, iqueqä-kiuä ämaqä hui dowatqaŋgi, ga
qu Jonä ique itmepu, guä äkiqiyäupu, guä pmeqä aŋiu äpmuatekuwi.
Iqu ii ikqe, käta, Pilipä iqueqä apäkä Herotiyasi iiŋi, iqu ämotautä,
ämetäqeŋqä imäkkqe. 18 Jonä iqu Heroti iqueŋi, “Si tqä ttequeqä
apäki ämotautnä ämeŋi, äŋguä miqä danä inyä” ätumiŋqe.
19 Ii tuätqätaŋgqetaŋi, Herotiyasi, Jonä Iquenyqä wiwuŋgaŋgi,
“Iqueŋi äpäkmä” kŋuä vqaŋgqä-qe, Heroti iquesa eqänmiŋqe.
20 Heroti iqu, Jonä iqueŋqe, iqu ämaqä jänänäŋä-qu, Goti Iqueqä yäpä
iqi pmetaŋgqeŋqä zä itä, äŋguänä ämimiŋqe. Iwä iqu Jonä iqueqä
kukŋui qätä äwiyätäqäŋgaŋi, kŋuä mäwiyqä imiŋqe. Ii qäyä itä, Jonä
iqueqä kukŋui qätä-wiyqäŋqe, yqänä äwinymiŋqe.
21 Qänakŋi Herotiyasi, iiyqä äwinyätaŋgqä di imäkätŋqä hiunji
iqu ätimäukqe. Hiunji Heroti iqu, iqueqä känai ämikqeŋqä kŋuä
ämetä, ymisaŋä naqänäŋä hŋqu imäkkqe. Iqu ii imäkkqe, ii ämaqä
naqä, iqueqä gapmanqä wäuŋuiu yätamäkqä wimiŋuwä iquauŋqätä,
ä mäkä-iqä iquauqä ämiqä kiŋganäŋä iquauŋqätä, ŋŋ ämiqä qua naqä
Galili iutaŋä iquatä anä bŋqeyi. 22 Iŋgaŋi Herotiyasiyqä meqi, yäŋgisa
äpäyäqe, Heroti iquesä, iqutä anä pmetaŋguwä iquautä, himnuŋuä
äwukoquvätä, yeeqä äwikqe. Iŋgaŋi ämiqä naqä iqu, hitqä iinyŋqä
yeeqä itä, “Si nätmatqä hnjua matŋqä, nyi yatŋqä änyiyqaŋgtqe, ga
äktapmqänä” ätukqe.
23 Heroti iqu kukŋuä guä yäŋänäqŋqä tii ämäsäukqe. “Hitqä iiki,
naqä-qakuä äktqä. Nätmatqä tqä äkinyäŋqeŋqä yatŋqä änyiŋi, ga
nyi äktapmqänä. Itaŋga qua nyi ämitŋqe, hŋquaqu ämisqiyätmä,
hŋgiŋi si ktapmqä dqaŋgtqe, nyi kikiyaŋgu miqä ymqänä” ätukqe.
24 Iqu iinä tquaŋga, hitqi äwäqe, känäu yatŋqä äwikqe. “Nyi iqueŋi
yatŋqe, nätmatqä äkiŋqä wimqäwä?”
Ii i tquaŋga, känae, “Jonä asŋä-qäyqä iqueqä nyuäŋi ktapätŋqä
tuvä” ätukqe.
25 Känai i tquaŋga, hitqi aŋgumä ämiqä naqä iqueŋqä tnäŋä
äwäqe, “Nyi Jonä asŋä-qäyqä iqueqä nyuäŋi, täŋganä hevqä iqutäwa
daptŋqeqä” ätukqe.
26 Qätä ii äwiyäqe, iqu äwqä haŋä naqänäŋä ämakqe. Iŋgaŋi,
iqu hitqiŋi, iqueqä kukŋuä guä yäŋänäqŋqä ämäsäukqeŋqä kŋuä
ämetä, ga iqutä ymisaŋä anä änmiŋuwä iquauqä hiŋuä iqisa womba
meqäŋqe mäwiŋqä itä, iiyqä äwiŋqeuŋi hŋgisanä vqeŋqe mäwiŋqä
ikqe. 27-28 Itaŋga iqu mäkä-iqä hŋque, Jonä iqueqä nyuäŋi äma pätŋqä
maqänä ändowatkqe. Itaŋi iqu guä pmuateqä aŋä duŋqä äwäqe, Jonä
iqueä nyuäŋi ätävätä, hevqeu äma äpätä, hitqä ii äwikqe. Ga hitqä ii
äma äwätä, känäu äwikqe.

‡ **6:13** Matiu 14:1-12; Lukä 3:19-20; 9:7-9

29 Itaŋganı Jonä iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, haŋä-iqä ii
timäuqaŋgqeŋqä qätä äwipiyi, iqua ätimäupu, iqueä huiwi ämapiyi,
hikä hovqeu pŋqä ekuwi.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iu buayä äwikqeŋqä§

30 Itaŋga ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua,
aŋgumä Jisasi Iqutä aquvä äqämbiyi, qu Iqueŋi, wäuŋuä
imäkkuwiŋqätä, kukŋuä qokä-apäkiu ätukuwiŋqätä, tiwiqä eeqänä
äwikuwi.
31 Iŋganı ämaqä kuapänäŋi, iquauŋqä äpäpu, äwäpu iqaŋgä,
iqua ymisaŋä änä maŋqä ipu, hapä äŋguä mäpmeqä ipiyä iutaŋi,
Jisasi Iqu, “Hapä wäŋqä hmbu pmetuŋquä, neqä-neuänä hŋqäqinyqä
watuŋqueqä” ätukqe.
32 I etaŋgi, quwqä-quwänä yimba ikuapmäupu, aŋä avqŋqä imŋqä
upŋqä ävämakuwi. 33 Iqua iiŋä iqaŋguwiŋqe, ämaqä aŋä-himqä
eeqänäŋä iutaŋä kuapänäŋi, hiŋuä äqunäpu, “Tä iqua äyä mändanä-
qe” näqŋqä ämapiyi, qaŋä maqä-maqä äwäpu, qu-ganä ätimäukuwi.
34 Ga Jisasi Iqu yätäqä näŋgisa ae iuäqämeqe, ämaqä kuapänä
pmetaŋgä äqunäqe, quŋqä huäqä kiiŋä äwuŋgqe. Huäqä äwuŋgqe,
tiiŋä iutayi. Qu sipsipqä, quwqä ämiwiyqä iqu maeqä eŋuwä-paŋä
iiŋä äquŋgqe. Ii äqunäqe, Iqu näqŋqä kuapänä äwimiŋqe.
35-36 Qäŋga awiyqeuŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua,
Jisasi Ique äwimapiyi, tii ätukuwi. “Täqiŋi aŋä avqŋqä eä, ga ae
awiyqä äyä eqä-qae, ämaqä täuŋi, ymisaŋä mbqä ipu bŋqeŋqe,
ämaqä aŋä qäqi täpe pmakäwätaŋguwä iuŋqä dowatiyä” ätukuwi.
37 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Ymisaŋi, hiqä-hiuä wipiyä” ätukqe.
Iqua Iqueŋi, kima tii ätukuwi. “Ne mbqä 200 äma äwätanä, ymisaŋä
mbqä itanä, iquau vatuŋquä änatnyä?” ätukuwi.
38 Iqu, “He bretqe, äänä ämeŋä? Hiŋuä-ganä qumbŋqä upiyä!”
Itaŋga qu näqŋqä ae ämapiyi, tii ätukuwi. “Bretqe, hipa hŋgi eeqä,
ä hämapäkä hŋquaqu qäsä äqunäŋunä.”
39 Iŋganı, Iqu ämaqeuŋi, “Iwäsämbu, qätaqä hioätqä äŋguä täqi
pmakäupiyä” ätukqe.
40 Itaŋga qu iwäsämbiyi, hui 100, ä hui 50 äpmakuwi. 41 Itaŋi,
Jisasi Iqu bretqetä, hämapäkitä ämeqe, qäukuä yätu äqunä,
Goti Ique, “äŋguiqä” ätuäqe, bretqe äkutätä, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua äma yaŋä väkäpŋqä äwikqe. Itaŋga hämapäkä
iquaquiŋä-pqe, ämaqä eeqänäŋi bŋqe, inä iwäsäukqe. 42-43 Ämaqä
eeqänäŋi äwqä änäpäkpiyi, iqi änätquteqaŋguwäŋga, wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua, bretqätä, hämapäkitäŋi aŋgi aquvä ämaqäpiyi,
qa naqä 12 ämamikuwi. 44 Ämaqä qokä ymisaŋä äŋguwä iqua, 5,000.

*Jisasi Iqu, eqä-huäŋä haqeqi qaŋä äukqeŋqä**

45 Ymisaŋä qäpu ti ämbiyi, Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi, “He yimba ikuapmäupu, eqä-huäŋä yätäqä
Betsaitä näŋgisaŋqä, hiŋuiqä upiyä” ätukqe. “Nyi qokä-apäkä täuŋi,
quwqä aŋämqä dowatmqänä.” 46 Iŋganı Iqu, ämaqä eeqänäŋä iuŋi ae
ändowatäqe, Goti Iquenyqä tääqä tätŋqä qoqoŋä yätuŋqä ekqe.

---

§ **6:29** Matiu 14:13-21; Lukä 9:10-17; Jonä 6:1-15 * **6:44** Matiu 14:22-33; Jonä 6:16-21

47 Heatqä asä qäŋganı, yimba eqä-huäŋä awä iqi äwätqätaŋga,
Jisasi Iqu kiuänä näŋgisa yqänä ätqäumiŋqe. 48-50 Iŋganı Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, yimba iqueŋi wäuŋuä tnäŋä
ämipiyä-qe, yuŋui aŋgumä ätakmä uwqänä itqätaŋgi äquŋgqe. Zä
we-hunätŋqetäŋi, Jisasi Iqu, iquauŋqä eqä-huäŋä haqeqi qaŋä äukqe.
Iqu iquauŋi jänä mäwqätäutŋqä pqaŋgi äqumbiyi, iqua 'hikuapqeqä'
kŋuä wiyqaŋgi, zä ipu, zääqä ätukuwi. Jisasi Iqu maqänäŋi tii ätukqe.
"Nyi tä Qäqunjqä. He zä miqä, pemä pmapiyä." 51 Ii ätuäqe, Iqu
yimba iu äpeyätä, iquatä anä pmeqaŋga, yuŋui qe äqänäkqe. Yuŋuä
ii iqaŋgqeŋqä, iqua, "Tä änäänqä iqutiyä" tpu, miqä yäŋä ikäkuwi.
52 Quwqä kŋui qŋqaŋä enätaŋgqetaŋi, Iqu bretqä äkutätä ämaqeu
yaŋä ävqäkqueta, Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä kŋuä yasämä mämeqä
ikuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä Genesäretqätaŋä kuapänä äŋguä iwimäkkqeŋqä†

53 Qu eqä-huäŋä maŋä näŋgisa, qua Genesäretqä iu iuäqämapiyi,
yimba iqi guä äqäyekuwi. 54 Qu yimbaeta ti ätimäwa
uwqaŋguwäŋganı, ämaqe, tä Jisasi Iqu äyä hitaŋgi äquŋguwi.
55 Iŋganı qu qua ique äpmamiŋuwi, im-imä tnäŋä ikipu, ämaqä
täŋä-yaqä-täŋi hevqä ämiqutäwa, Jisasi Iqu äkisqi pmetaŋgutqeu
wimapŋqä ätŋgäukuwi. 56 Itaŋga Iqu aŋä-himqä naqä iquau, ä
wäŋqä isuau, ŋŋ aŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iu ikiqaŋgqä-pa, ämaqe, qu
täŋä-yaqä-täŋä iquau ququawä aquväqŋqä iqi ätuma äwätemiŋuwi.
Itaŋga Jisasi Iqueŋi, "Iyää! Ämaqä täŋä-yaqä-täŋä tqua, saqä qäkä
hituŋui qäyä itmaqämbŋqä, hiŋuinä qunyä" ätumiŋuwi. Iŋi, ämaqä
Iqueä qäkä hituŋui itmaqänäpiyä iqua, quwqä täŋä-yaqe qäpu
emiŋqe.

7

*Goti Iqueqä kukŋuä-suqe, aeqä iquauqä kukŋuiuŋi yändi ämäwqätäuŋqeŋqä**

1 Parisi iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Jerusälemäta
äppiyi, Jisasi Iqutä aquvä äqäŋguwi. 2 Itaŋga qu iŋganı, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋqua, quwqä hipae asŋi, eqä akiyä iŋqä
ditä† maqiyqä ipu, ymisaŋi qanyä gaŋgä äqumbiyitaŋi, Goti Iqueqä
hiŋuä iqiŋi, quwqä hipae kiyä mätqä äquŋguwi. 3 (Tiiŋi. Parisi
iquatä, Israitqä huizi iquatä, eeqänäŋi quwqä quwokiqua imiŋuwä
iuŋi qänaknä ipu, maŋqä, quwqä hipae eqä akiyä iŋqä ditä asŋä-
ganä äqämbiyi, iŋga änmiŋuwi. 4 Itaŋga ququawä aquväqŋqä iuta
äpäpiyäŋganı, nätmatqä hnjua maŋqä, eqä akiyä iŋqä ditä asŋä-ganä
äqämbiyi, iŋga änmiŋuwi. Itaŋga quwqä kaqä-kawäkauqä suqä, eqä-
häkä, kuatä-häkä, häkiyä yäqiyqä hevqä iquau, hevqä äpmeqä iu, qu
asŋä-ganä äqämiŋuwä iuŋi, a yäŋänäqŋqä äqätmiŋuwi.)
5 Iiŋä äqumbiyi, Parisi iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä,
Iqueŋi, "Suŋqäwä? Tqä ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iqua,
suqä neqä awiqukua hipa eqä akiyä iŋqä ditä asŋä äqänmiŋuwä-pa,
mimäkqä ipu, ymisaŋi hipa kiyä mätqetä äŋguwiuä" ätukuwi.

---

† **6:52** Matiu 14:34-36 * **7:** Matiu 15:1-9 † **7:2** Quwqä suqä asŋä qŋqe, tiinji. Qu eqä akiyä iŋqä ämepu, hipa iu hiŋgi equatembŋqäuä.

6 I tquaŋguwäŋga, Iqu tii ätukqe. “He wopqä ipu kukŋuinä tqä
iquenäŋqe, Asayä iqu, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä ätätä, naqä-qakuä
tii äqäkqe.
*‘Ämaqä tä, Nyi Goti Iqunäuä yoqe, maŋitänä haqeu
ämandnämäutqäŋuwä-qe, quwqä qeqä-quuvqe, kiŋä nämä äwi.
7 Qu ämaqä iquauqä kukŋuä-suqä dinä awä ätäpu, “Kukŋuä
tä Goti Hanjuwä Iqueqeqe” quaŋgä ätätqäŋä. Iiŋä ipiyitaŋi, qu
Ŋqä yoqe haqeqä mamäupŋqä qoŋä änäuktäutqäŋuwi, hiŋginäwa
itqäŋuwiqä,’* ätätä äqäkqeqä.‡
8 He Goti Iqueqä kukŋuä-suqä duŋi ävquatämäupu, ämaqä iquauä
suqä iunä qänaknä ipu, a yäŋänäqŋqä äqätäŋäuä” ätukqe.
9 Iŋi Jisasi Iqu tii-pqä inä ätukqe. “He kŋui qeiqinyä in-
dqänäpiyitaŋi, kukŋuä-suqä Goti Iqueqe, huätä ätnämäupu, itaŋga
qänaknäŋi suqä heqä dunä itqäŋäuä. 10 Ii tiiŋi. Mosisi iqu,
‘*Tniquesä, tnäutäŋi äŋguänä itqueqaŋgnyä*!’ ätätä,§ ga ‘*Ämaqä hŋqu
kaniqueŋqätä, känäuŋqätä qui kukŋuä tqaŋgutqe, iqu häŋä mäpmeqä
yäŋqiyä*’ ätkqe.* 11-12 Mosisi iqu e ätkqä-qe, he tii äyä ätätqäŋä.
‘Ämaqä hŋqu kanä-käna-yaquiŋqä yätamäkqä vätŋqä nätmatqä hui
ämamitätqe, ga “Nätmatqä iiŋi, nyi Goti Ique ae ävqeqä” ätque, kanä-
käna-yaquiŋi, yätamäkqä mävqä da yätŋqeqä,’ ätätqäŋäuä” ätukqe.
13 “Heqä aeqä iquauqä suqä iunä imäkäpiyitaŋi, Goti Iqueä kukŋui,
mändi äkittqiyätqäŋä. Itaŋga, he suqä iiŋä iquauŋi, kuapänäŋä
imäkqa äwätqäŋäuä” ätukqe.

Ämaqeu kiyä mätqä iwimäkqeŋqä†

14 Iŋganj Jisasi Iqu ämaqä kuapänäŋä iuŋi, aŋgumä tääqä
ätuätumeqe, “Eeqänäŋuenä, Nyaqä kukŋui qätä änyiyäpu, kŋuä
mapiyä” ätukqe. 15-16 “Nätmatqä ämaqä hŋqueä yäpä iŋgisa
mäwitaŋgqä hui, ique äpaquvqe, ii Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, kiyä
mätqä miwimäkqä yänä. Nätmatqä iqueqä yäpä imä äwuwiŋqä ii,
iqueŋi kiyä mätqä iwimäkäŋqiyä” ätukqe.
17 Iqu ämaqä iuŋi äväma, aŋä yämä peyqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua Iqueŋi, kukŋuä ktqä iquenyqä yatŋqä äwikuwi.
18 Jisasi Iqu kimaŋi, “He-pqe kukŋuä ktqä iqueŋqe, maqŋqä eqä?
Tiiŋiŋqä etqä. Nätmatqä yäpaqäŋgisa äwiŋqe, ämaqeu yäpä yäŋgisa
äpeyätä, kiyä mätqä miwimäkqä yäŋqiyä” ätukqe. 19 “Nätmatqä iiŋi,
qeqä-quuvqä imä mäpaquvqä, tuqä iuŋqä äwitä, iqisaŋi zä-aŋä buŋqä
äquveqänä.” (Jisasi Iqu ii ätätä, tii ätkqe. “Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi,
ymisaŋä eeqänäŋi, äŋguänäŋiqä.”)
20 Jisasi Iqu ii ätuätä, tii ätukqe. “Nätmatqä ämaqeuta,
yäpaqäŋgisa ätimäwa äpqäqe, ii kiyä mätqä iwimäkqiyä.
21-22 Ämaqeuqä qeqä-quuvqä imdaŋi, tiiŋä iqua ätimäwa päŋqiyä.
Kŋuä indqäŋqä quvqä, huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä, quwä-meqä, ä ämaqä
pizqä päsqä, ŋŋ huiziqueqä apäkäŋqä iqä, hiŋuä aowä quŋqä, quaŋgä
tquä, ä hŋgisanä iqä, hŋqueŋqä äwqä äkasuwä imäkätä qui äkasuwä
tquä, ä kiuä nyuätŋqä, kŋuä qäyasäqi ämetä imäkqä, itaŋga suqä
quvqä huitaŋä-huitaŋä huizi-pqä imäkqä iquauŋqä ätqä. 23 Ga suqä

‡ **7:7** Asayä 29:13 § **7:10** Aŋgumä Itmakqä 20:12; Kukŋuä-suqä 5:16 * **7:10** Aŋgumä Itmakqä 21:17 † **7:13** Matiu 15:10-20

quvqä iiŋä iqua, ämäqeuta ätimäwa äpqe, ämaqeuŋi, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, kiyä mätqä iwimäkäŋqiyä” ätukqe.

Siliya-Ponisiyataŋä apäkä iiyqä quuvqä heqiyqeŋqä‡

24 Jisasi Iqu iqi äväma, aŋä-himqä Tayä-täŋä qäqiqinyqä äukqe. Iqiŋi Iqu, “Ämaqe, Nyi täqi pmetaŋgqeuŋqe, änyä maqŋqä epŋqäuä” kŋuä wiyqaŋgi, aŋä hŋque äpaqukqe. Iqu kŋuä ii äwikqä-qe, ämaqe, qu Iqu pmetaŋgqeuŋqe näqŋqä ämakuwi. 25 Apäkä hui, iiyqä meqi dŋä quvqä tqäutaŋgi, ii Jisasi Iquenyqä qätä maqänä äwiyäqe, äpäqe, Iqueä yukä-täŋä qäqiqi qoŋä äuktäukqe. 26 Apäkä ii Israitqä iquautaŋä ma, qua Siliya-Ponisiya iu imäŋgqe. Ii Iqueä yukä iqi qoŋä äuktäuqe, “Nyaqä meqe dŋä quvqä tqäutaŋgi, Si huätä dowatiyä” ätuätä, yatŋqä äwikqe.

27 Iqu kimaŋi, “Ne ymisaŋi, ymeqeu-ganä käyä ävanä” ätukqe. “Ymeqeuqä ymisaŋi ämotautanä, hiveqä iquauŋqä tnämäuqe, qäyu maeqä danä eänä.”

28 I tquaŋga, apäkä ii, “Ämaqä Naqä Iquki, Si qäyu ätŋä-qe, ymeqä ymisaŋä änätquteqaŋguwi, hiveqä iqua ämambŋqäuä” ätukqe.

29 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Si ii ätŋiŋqe, yqä uvä! Dŋä quvqe, tqä meqiŋi huätä ae ävämeqiyä” ätukqe.

30 Iŋgaŋi, apäkä ii, iiyqä aŋä iqi ätimäuqe, meqä iiŋi, dŋä quvqe ae ävämeqaŋga, iiyqä yquvaŋä iu witaŋgi äquŋgqe.

Ämaqä qätäyqä kukŋuä änä matqä iquenyqä

31 Jisasi Iqu aŋä himqä Tayäŋi äväma, aŋä-himqä Saitonä-täŋä iu äwätä, qua Dekapolisi iu, eqä-huäŋä Galili ätimäukqe. 32 Iqi timäuqaŋga, qu ämaqä qätäyqä, kukŋuä wiŋuä änä maqŋqä hŋque, Iquenyqä ätuma äppiyi, “Iyää! Jisasi Iquki, Saqä hipae, ämaqä tque itmaqiyä” ätukuwi.

33 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, ämaqä iqueŋi kiuänä itmeqe, Iqueqä hipae ämaqä iqueä qätä hovqä iŋgi-iŋgisa ävätäqetaŋi, aŋginŋi, Iqu makukuä äquteqe, ämaqä iqueä tewi itmaqäkqe. 34 Ii iqe, Iqu hiŋui qäukuä haqä yätu äqunäqe, oänä ätätä, iqueŋi, “Epata” ätukqe. Kukŋuä iiŋi, kiqä quati tiinji “Qäte äkivänä!” 35 Iqu ii wimäkqaŋga, ämaqä iqueä qäte äutänäqe, itaŋga iqueä tewä-pqe äŋguä eätä, iqu kukŋui, iqueqä tqä-pa qe ätkqe.

36 Jisasi Iqu ii iqetaŋi, Iqu quŋi, “Ämaqeuŋi awä mätquä pambiyä” ätukqe. Iqu ii qäyä tquaŋgi, qu awä ätäkäkuwi. 37 Qätä äwiyäpiyä iqua, “Äänä imäkäqutiyä” tpu ikuwi. “Iqu nätmatqä eeqä äŋguä imäkqiyä. Qätäyqä-pqe, qätä äwiyqäuä. Kukŋuä matqä-pqe, kukŋuä tqä imäkqiyä” ätkuwi.

8

*Jisasi Iqu, 4,000 iquau buayä äwikqeŋqä**

1 Iŋgaŋi aŋgumŋi, ämaqä kuapänäŋi Jisasi Ique äwimepu, ymisaŋä äŋqeŋqe aaŋqä etaŋgä, Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. 2 “Ämaqä tä, Nyitä hiunji hŋquaqu-hŋque äpmeŋuwi, ga ymisaŋä bŋqä di aaŋqä etaŋgqeŋqä,

‡ **7:23** Matiu 15:21-28 * **8:** Matiu 15:32-39

Nyi quŋqä huäqä änuŋgiyä. 3 Iŋi Nyi, quwqä aŋämqä dä yqänä iqä
ändowatmqe, hŋqua aŋä kiŋä-näunda äpquwä-qae, qaŋä änä mäwqä
ipu, hänaqeuŋi dä päkombŋqäuä” ätukqe.
4 I tquaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Aŋä avqŋqä
täqiŋi, ämaqä eeqänäŋä tä ymisaŋä bŋqe, ne äŋgi ämetanä
vatuŋquäwä?” ätukuwi.
5 Jisasi Iqu iquauŋi, “He bretqe, äänä ämeŋäuä?” tquaŋga, qu
kimaŋi, “Ne 7 ämeŋunä” ätukuwi.
6 Iŋgaŋi Iqu ämaqä eeqänäŋi, “Quamä pmapiyä!” ätuäqe, bretqä
7 iquau ämeqe, Goti Ique “äŋguiqä” ae ätuäqe, äqäyäkutätä,
Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau äwikqe. Ävqaŋga, iqua
ämaqeu yaŋä wipŋqä äma ikäkuwi. 7 Itaŋga qu hämapäkä
wäŋqä hnjua qäsä ämamiŋuwi. Jisasi Iqu isuauŋqä, Goti Ique
“äŋguiqä” ae ätuäqe, “Hämapäkä-pqä tä, qäsä yaŋä wipiyä” ätukqe.
8 Iŋi ämaqä eeqäŋi äwqä änäpäsäpu iqi änätqutekuwi, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, aquvä ämaqiyäpu, hiqokä-qa 7
ämamikuwi. 9 Ymisaŋä ii änmiŋuwä iqua, 4,000 iquayi. Ga Jisasi
Iqu, quwqä aŋämqä ändowatkqe. 10 Iqu ae ändowatäqe, iŋga qäŋga
Iqueqä ämaqä iquatä yimbaeu ikuapmäupiyi, qua Dalämanuta iuŋqä
äukuwi.

“Si Tquki eŋiŋqä ämänätquetnä, wäuŋuä hui imäkiyä” ätukuwiŋqä†

11 Parisi hŋqua, Jisasi Ique äwimapiyi, Iqueqä kukŋui mändi
kittqäpŋqä ipäqiyäpu, yamwiqä äväpu, tii ätukuwi. “Si nätmatqä
ämaqä mimäkqänäŋi imäkätnä, Tquki eŋiŋqe, mänätquayä.”
12 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqueqä äwqä imŋi, quŋqä haŋä-iqä
ämetä, haaqä ätätä, “Ämaqä täŋga äpmeŋuwä ii, wäuŋuä imäkätnä
ämänätquayä-qe, suŋqä dqäuä?” ätukqe. “Nyi he naqä-qakuä
etqä. Iqua nätmatqä hui hiŋuä mäquŋquä ipnä.” 13 I ätuäqe, Iqu
quŋi äväma, aŋgi yimbaeu ikuapmäuqe, eqä-huäŋä yätäqäŋgisaŋqä
äukqe.

Parisi iquauqätä, Heroti iqueqätä, nätmatqä änyuämäwa peyqeŋqä‡

14 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, bretqä hui inä
mämeqä, hui imäukuwi. Iutaŋi, qu yimbaeuŋi, bretqä hŋqunä ämapu
äpmamiŋuwi.
15 Itaŋgaŋi Jisasi Iqu, “Parisi iquauqätä, Heroti iqueqätä, bretqä
änyuämäwa peyqeŋqe, äŋguänä äminyäpu, wimasäpiyä” ätuätä,
näqŋqä äwikqe.
16 I tquaŋga, iqua quwqä-quwä, “Ne bretqä aaŋqä etaŋgqueŋqä
änatqiyä” ätŋgäukuwi.
17 Iqu, qu iiŋä tŋgaŋguwiŋqä, näqŋqä ämeqe, iquau yatŋqä äwikqe.
“He ‘Ne bretqä aaŋqeqä’ ätŋguwi, suŋqä tqauä? He näqŋqä-pqä,
ä kŋuä-pqe, mämeqä iquwätanä? Heqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, kŋuä
wäuŋui yasämä miqä da iqiyä? 18 He hiŋuä-täŋä eŋuwi, hiŋuä
mäquŋquä ipu, qätä-täŋä eŋuwi, qätä mäwiyqä ipu, kŋuä äpakänäŋi
mämeqä iquwi, ii suŋqäwä? 19 Nyi bretqä hipa hŋgi eeqä, 5,000

† **8:10** Matiu 16:1-4; Lukä 12:54-56 ‡ **8:13** Matiu 16:5-12

iquauŋqä äkutkqe, ga änätqutekuwi, he qa naqä maŋgui, äänä ämamikuwäwä?”§ ätukqe.
Iqua, “Ne qa 12 ämamikqueqä” ätukuwi.
20 Itaŋi Iqu, “Ga Nyi bretqä 7, ämaqä 4,000 iquauŋqä äkutkqä, änätqutekuwi, hiqokä-qa maŋgui, äänä ämamikuwäwä?”* ätukqe.
Qu, “Ne qa 7 ämamikqueqä” ätukuwi.
21 Ga Iqu, “He iiŋqe, näqŋqä mämeqä yqänä itqäŋäuä?” ätukqe.

Jisasi Iqu, hiŋuä quvqä Betsaitätaŋä hŋque äŋguä imäkkqeŋqä

22 Itaŋgaŋi iqua aŋä-himqä Betsaitä qe ätimäukuwi. Iqiŋi, qu ämaqä hiŋuä quvqä hŋque, Jisasi Iqueŋqä ätuma ätimäupiyi, “Iyää, Jisasi Iquki, tqä hipae itmaqiyä” ätukuwi.
23 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, ämaqä iqueŋi, a ämasqäŋga, aŋä himqä yäpaqä mängisa ätuma äwäqe, iqueqä hiŋuiu makukuä äwqutäqe, hiŋuä-huiwiu itmaqiyätä, yatŋqä äwikqe. “Si nätmatqä hui hiŋuä äqunäŋinyä?”
24 Iqu hiŋuä äqänäqe, “Ŋŋqä, nyi ämaqä hui qaŋä ikiqaŋgä äqunmä-qe, quŋi ätnäŋäqi mäquŋquä eŋänä. Qu zä eŋqä-paŋä-qua etaŋgä äqunäŋänä” ätukqe.
25 I tqaŋga, Jisasi Iqu, Iqueqä hipae, ämaqä iqueä hiŋuä-huiwä iu itmaqiyqaŋga, iqueqä hiŋui hämänä äqänätä, äŋguä ätimäuqaŋga, iqu nätmatqä eeqänäŋi, ätnäŋäqi äquŋgqe. 26 Itaŋgaŋi Jisasi Iqu ämaqä iqueŋi, “Si aŋä-himqeuŋi mäpaquvqä, tqä aŋiuŋqä jänä uvä” ätukqe.

Pitä iqu, Jisasi Iquenyqe, “Kraisi Iqueyqä” ätkqeŋqä†

27 Itaŋi Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, aŋä wäŋqä, aŋä-himqä Sisariya-Pilipai iu mätnätaŋgqeuŋqä äukuwi. Hänaqä äwäpiyä nämŋi, Iqu quŋi yatŋqä äwikqe. “Ämaqe, Nyiŋqe, tqueqä ätätqäŋuwäwä?”
28 Iqu yatŋqä ii vqaŋga, iqua tii ätukuwi. “Ämaqä hui Sinyqe, ‘Jonä asŋä-qäyqä iqueqä,’ hui, ‘Laisa iqueqä,’ itaŋga hui, ‘hiŋuä-tqä-queqä,’ ätätqäŋuwiqä” ätukuwi.
29 Iqua iiŋä tquaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi yatŋqä tii äwikqe. “Hiyaqä kŋuä duŋi, Nyi tquŋgä?”
Iqu i tquaŋga, Pitä iqu, “Si Kraisi ne äminesŋqä, Goti Iqu atäuŋuä äkikqä Iqukiyqä” ätukqe.
30 Iŋgaŋi Iqu, quŋi, “He Nyiŋqe, ämaqeuŋi awä mätquä pampiyä” ätätä, kukŋuä yäŋänäqŋqä ätukqe.

Jisasi Iqu, äpäkonätä, aŋgi vauniŋqä ätkqeŋqä‡

31 Ii ätuäqetaŋi, Jisasi Iqu, iquau näqŋqä änyä-häŋä hui ävätä, tii ätukqe. “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, haŋä-iqä kuapänä meniqeqä. Itaŋga ämaqeu miqä iquau, hiqäva-imäkqä naqä iquau, itaŋga kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä-pqä iquau, Iqueŋi pizqä päsqaŋguwäŋga, Iqu hea hŋquaqui-hŋque äwiqe, aŋgumä vauniqeqä” ätukqe.
32 Jisasi Iqu eeqäpnä ätnäŋä iqi tquaŋga, Pitä iqu Iqueŋi, haqä nänä ätuma äwäqe, “Si kukŋuä iiŋi, awä matqä panä. Ii quvqeqä” ätukqe.

§ **8:19** Makä 6:43 * **8:20** Makä 8:8 † **8:26** Matiu 16:13-20; Lukä 9:18-22 ‡ **8:30** Matiu 16:21-28; Lukä 9:22-27

33 Pitä iqu i tquaŋga, Jisasi Iqu yakmbä iqe, Iqueqä ämaqä iquau
äqunä, Pitä iqueŋi, maŋä mi äminyätä, “Setänä, Goti Iqutä mäkä-
huŋqä iquki, hoptäwä manyqä, qänaki nyi! Tqä kŋuä indqäŋqe, Goti
Iqueä ma, ämaqä iquauqeqä” ätukqe.
34 E ätuäqe, Iqu, ämaqeutä, Iqueqä ämaqä iquautä tääqä
ätuätumeqe, tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu Nyi qänaki nyivändätŋqä
etaŋgutqe, iqu, iqueqä-kiuäŋqä kŋuä mämeqä, iqueqä zä-huätati
huŋqe ämetä, Nyi qänaki nyivändänä. 35 Ii tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu,
iqueqä häŋä-pmeqe a yäŋänäqŋqä äkiqätmitätqe, qui imäknäniqeqä.
Iŋäqe ämaqä hŋqu, Nyinyqätä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqätä,
kŋuä indqänätä, iqueqä häŋä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu häŋä
pmetäniqeqä. 36 Itaŋga ämaqä hŋqu, nätmatqä qua täutaŋi eeqä
ämetä, äpäkoŋgqe, iqueqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, yätamäkqä äänä
väniqiyä? 37 Itaŋga ämaqä hŋqu, iqueqä quuvqe aŋgumä metŋqe,
squäsua väniŋqäwä? 38 Itaŋgaŋi, apäkä, qokique äväma qaŋä hiŋgi
qŋqä eŋqä-paŋä iiŋi, ämaqä täŋga äpmeŋuwi, asä e imäkäpu, Goti
Iqueŋi tuwä äväpu, suqä quvqä imäkätqäŋä. Iŋi, ämaqä hŋqu
qutä anä äpme, Nyiŋqätä, Nyaqä kukŋuiŋqätä womba wiŋgaŋgutqe,
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Kaniqueä yäŋänäqŋqä motqueqä di
ämetä, Goti Iqueqä eŋätqä iquatä äppqäŋgaŋi, Iqu ämaqä iquenyqä
womba yäniqeqä” ätukqe.

9

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqu quŋi, “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä täqi tä
ätqäuŋuwä hŋqua, mäpäkoŋqä, häŋä yqänä äpmapiyäŋgaŋi, Goti
Iqunä miqe, Iqueqä yäŋänäqŋqetä äpqaŋgutqe, hiŋuä qumbnuwiqä”
ätukqe.

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitaŋä iŋgqeŋqä**

2 Hiunji 6 ae äpäwqaŋgaŋi, Jisasi Iqu, Pitä ique, Jemisi ique,
itaŋga Jonä ique itmeqe, qoqoŋä quäuqä hŋqueŋqä ätuma ekqe.
Iqiŋi iquauqä-quwänä äpmamiŋuwi. Iquauä hiŋuä iqisaŋi, Jisasi Iqu
huiwä huitaŋä iŋgqäqe. 3 Iqueqä qäki, we-huŋqä aaŋä qäpaiqänäŋä
äyäminqe. Ämaqä qua täutaŋä hŋqu, ämuasmäŋqä qäpaiqä iiŋä
eŋqä-pa timäutŋqe, änä mimäkqä yänä. 4 Iŋgaŋi iqua, Laisa iqutä,
Mosisi iqutä, iquaqu, Jisasi Iqutä anä ätqäunyä, kukŋuä tätqätaŋgä
äquŋguwi. 5 Ii äqunäpiyiŋqä, Pitä iqu Jisasi Iqueŋi, “Ämotqueqä Naqä
Iquki, ne täqi äpmeŋque, ii äŋguänäŋiqä. Ne ittäŋä anä hŋquaqu-
hŋque mätatuŋqueqä. Hŋqu Tqäŋqä, ŋŋ hŋqu Mosisi iqueqäŋqä,
itaŋga hŋqu Laisa iqueqäŋqänänyä” ätukqe. 6 Pitä iqu kukŋuä ii
ätukqe, iqua zä kiiŋä ipu, ga iqu kukŋuä äänä täniŋqe, kŋuä yasämä
mäwimeqä iqaŋgi, ii ätkqe. 7 Iŋgaŋi qaquvqä hŋqu äpäqe, iquauŋi
äpatqäkqe. Iwä qaquvqä iqueuä yäpä imdaŋi kukŋuä hŋqu tii ätkqe.
“Tä Ŋqä Ymeqä aaŋä kiiŋa änyinätŋqä Iqueyqä. Iqueqä kukŋui qätä
wipiyä.” 8 I tqaŋgi äwipiyi, qu hiŋuä qävqä ikuwi, ämaqä aaŋqä eä,
Jisasi Iqunä qutä tqäutaŋgi äquŋguwi.
9 Qu qoqoŋä yätuta äpäpiyäŋgaŋi, Jisasi Iqu iquauŋi, “Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu häŋä vauniqäŋgaŋqe, hiqä hiŋuitä äqunäŋuwiŋqe,

* **9:1** Matiu 17:1-13; Lukä 9:28-36

ämaqeuŋi, awä mätquä pambiyä” ätukqe. 10 Qu, Iqu tquaŋgqä-pa,
awä matqä ipu, yatŋqä tii iŋguwi. “Häŋä vauqe, ii squäwä?”
11 Itaŋga qu Iqueŋi, yatŋqä tii äwikuwi. “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iqua, ‘Laisa iqu-ganä päŋqiyä-qe’ suŋqä tätqäŋäuä?”
12 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Ii naqä-qakuänäyi. Laisa iqu-ganä
äpätä, nätmatqä eeqänäŋi, aŋgumä äŋguä imäkäŋqiyä. Iŋä-qe, Goti
Iqueqä bukä iuŋi, ‘Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, qu himä-wiuŋqä
kiiŋä äväpu, täŋä-huŋqä kuapänä meniqeqe,’ tuwaŋuä iiŋi, suŋqä ätä
äqänänä?” ätukqe. 13 “I etaŋgi Nyi he tiiŋä etmqe. Laisa iqu ae äpkqe.
Ga Goti Iqueqä bukiu äqänäŋqä-pa, qu quwqä äwiŋqeunä ipu, suqä
quvqä huitaŋä-huitaŋä itquakuwiqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ymeqä qokä dŋä quvqä-täŋä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

14 Iqua äppiyi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä huizi iquau
wimapŋqä ipiyäŋgaŋi, ämaqä kuapänäŋi, iquau äpputmäupu, ga
kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, iquauqä kukŋui mändi kittqäpŋqä
itqätaŋgä äquŋguwi. 15 Ämaqä eeqänäŋi, Jisasi Iqu äpqaŋgi
äqumbiyäŋgaŋi, yäuŋuä ipu, Iquenyqä maqänä äupiyi, yeeqä
äwikuwi.
16 Iŋgaŋi Iqu quŋi, yatŋqä tii äwikqe. “He iquatäŋi, maŋä-mäkä
suŋqä äunätqäŋäuä?”
17 I tquaŋga, ämaqä hŋqu ämävauqe, “Näqŋqä-vqä Iquki, ŋqä
ymeqä dŋä quvqä ätqäuä kukŋuä matqä itqätaŋgi, Sinyŋqä ätuma
äpqänä. 18 Dŋä quvqä iqu iqueŋi, ppqä yätŋqä imäkätä, qua
iqi ämatnmäutŋqe. Ga, iqu makusewä kuä äsätä, hiquaŋi
maŋgtäsqukuä ämäuqe, yukä hipa woä äwimäutŋqe. Iiŋä etaŋgi nyi,
Tqä wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iquauŋi, huätä mamäupŋqä yatŋqä
vqaŋga, iqua iiŋi änä mimäkqä iqäuä” ätukqe.
19 I äwiyäqe, Jisasi Iqu iquauŋi, “He ämaqä quuvqä maeqiyqä
tquenä! Nyi hesä anäŋi, squäŋgaŋqä pmamqäwä? Ä, hesaŋi haŋä-
iqe, squäŋgaŋqä meqämqäwä?” ätuätä, tii ätukqe. “Ymeqä iqueŋi,
ätuma bpiyä.”
20 I tquaŋga, qu ymeqä iqueŋi, Iquenyqä itmeqaŋguwäŋga, dŋä
quvqä iqu, Ique hiŋuä äqunäqäŋgaŋi, ymeqä iqueŋi ppqä yätŋqä
imäkqaŋga, ymeqä iqu qua iqi äpäknäqe, iqueqä maŋi makusewä
kuä äsätä, qua iqi huaqä-huaqä ikqe.
21 I iqaŋga, Jisasi Iqu kanique, yatŋqä tii äwikqe. “Ymeqä tqueŋi,
äkŋgata ti äwimakqäwä?”
Kimaŋi, “Däŋäŋga äwimakqeqä” ätukqe. 22 “Dŋä quvqä iqu, ymeqä
ique pizqä päsätŋqe, tä iu ämävetä, ä eqä du ämäyetä, ii iqa
äwätŋqe. Itaŋgi Si nätmatqä hui yätamäkqä iqä-täŋä eŋi, yenyqä
huäqä kuŋgaŋguti, yätamäkqä yeyä” ätukqe.
23 I tquaŋga, Jisasi Iqu iqueŋi, “Si ‘Yätamäkqä iqä-täŋä eŋiuä’
ändŋi, suŋqä ändnyä? Quuvqä eqiyätquŋuwä iqua, nätmatqä eeqä
timäutŋqä imäkpŋqäuä” ätukqe.
24 I tquaŋganä, kaniqu maŋä yäŋänäqŋqe, “Nyi quuvqä eqiyäŋqä-
qe, Si nyi äwa iqeuŋi, yätamäkqä nyisŋqä äktqänä” ätukqe.

---

† **9:13** Matiu 17:14-21; Lukä 9:37-43a

25 Iŋganı, Jisasi Iqu ämaqä kuapänäŋı tnäŋä pqaŋgä äqunäqe, Iqu
dŋä quvqä iquenı, “Dŋä quvqä kukŋuä matqä, qätä mäwiyqä imäkqä
iquki, nyi si, ymeqä iquesa täŋgi huätä ätimäutnä, ga aŋgi mäpaquvqä
isŋqä äktqänä” ätukqe.
26 I tquaŋga, dŋä quvqä iqu zääqä ganä ätäqe, ymeqä iquenı ppqä
yäŋänäqŋqä yätŋqä iwimäkäqe, huätä ätimäukqe. Itaŋga ymeqä iqu
pizqänäŋä-qu witaŋga, ämaqä kuapänäŋı, “Ymeqä iqu näwi äpäkonä
äwinä” ätukuwi. 27 I witaŋga, Jisasi Iqu iqueqä hipaeu a ämaqätätä,
pämä vauqumuatqaŋga, iqu pämä ätqäukqe.
28 Qänakŋi, Jisasi Iqu aŋä iu pmetaŋganı, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua, quwqä-quwänä anä äpmapu, “Ne dŋä quvqä
iquenı, huätä mandowatqe, suŋqä iququwä?” ätuäpu, yatŋqä
äwikuwi.
29 Iwä, Iqu iquauŋı, “Dŋä quvqä tiiŋı, nätmatqä huisä mändowatqä,
kiqä Goti Iquenyqä tääqä ätäpiyä iutanänjqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, “Äpäkonätmä, vaumniŋqeqä” aŋgi ätkqeŋqä‡

30-31 Qu iqi ävämanı, qua Galili iuŋı jänä ämäwqätäukuwi. Iŋganı
Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaunä näqŋqä vätŋqä
wiŋganŋgi, Iqu ämaqe, Iquenyqä “Iqiyqe” näqŋqä mapŋqä diŋqe,
mawiŋqä ikqe. Iqu iquauŋı tii ätumiŋqe. “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iquenı, itumepu ämaqä iquauä hipa iu wipnuwiqä. Itaŋga qu Iquenı
pizqänä päkpnuwiqä. Hiunji hŋquaqu-hŋque ae äpäwqaŋganı, Iqu
aŋgumä häŋä vauniqeqä” ätukqe. 32 Iqu kukŋuä ii tquaŋgqeŋqe,
iqua näqŋqä mämeqä qäyä ipu, ga zä wiŋganŋgqeutaŋı, Iquenı yatŋqä
mävqä ikuwi.

Qu, “Neyaqä awä iqisaŋı, yoqä naqä-täŋı tqukä?” ätŋguwiŋqä§

33 Iqua Kapänamä ätimäupiyi, aŋiu äpmapiyäŋganı, Jisasi Iqu
iquauŋı, “He hänaqä dutaŋı suŋqä ätŋgapätqäŋuwäwä?” ätuätä,
yatŋqä äwikqe. 34 I tquaŋga, iqua hänaqä dutaŋı, “Nyi naqeqä,
nyi naqeqä” ätŋgapkuwä etaŋgqeŋqä, kukŋuä hui kima mätquä
äpmamiŋuwi.
35 Iqu quamä ae äpmeqetaŋı, 12 iquau, “Eä-embiyä!” ätuäqe,
tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu naqä-pmeqäŋqä wiŋganŋgutqe, iinä iqu
eeqänäŋä iquauqä yäpakä, itaŋga iquauqä wäuŋuä-wiyqä hetŋqeqä”
ätukqe.
36 I ätuäqetaŋı, Iqu ymeqä wäŋqä hmbi itumeqe, iquauä awä iqi
ätquteäqe, ymeqä iquenı atukuä ämaitä, iquau tii ätukqe. 37 “Ämaqä
hŋqu ymeqä wäŋqä hmbiŋı, Nyiŋqä kŋuä äme, yeeqä itumeqäqe, iqu
Nyi indmeqiyä. Itaŋga Nyi indmeqäqe, ii iqu Nyinä mindmeqä iqiyä.
Iqu Nyi änändowatkqä Ique, inä itumeqiyä” ätukqe.

*‘Ämaqä ne hŋgisa minetqueqä iquwä iqua, neqä-quaiqä’ ätukqeŋqä**

38 I tquaŋga, Jonä iqu Jisasi Iquenı, “Näqŋqä-vqä Iquki, ämaqä nesä
anä mikiqä itŋqä hŋqu, saqä yoqeta dŋä quvqä huätä dowatqaŋgi
äqunätanä, ne iquenı, ‘Iiŋı mimäkqä panä!’ ätukqueqä” ätukqe.
39 Jonä iqu i tqaŋga, Jisasi Iqu, “He ique pmua mimäkqä pambiyä”
ätukqe. “Ämaqä hŋqu, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, Nyaqä

‡ **9:29** Matiu 17:22-23; Lukä 9:43b-45 § **9:32** Matiu 18:1-5; Lukä 9:46-48 * **9:37** Lukä 9:49-50

yoqeta imäkqä iqu, Nyiŋqä kukŋuä quvqä di maqänä matqä yäŋqiyä.
40 Ämaqä ne hŋgisa minetqueqä iquwä iqua, neyaqä-quayqä. 41 Nyi
naqä-qakuä etqä. He Kraisi Ique qänaki vändqä-quenä etaŋguwiŋqä,
ämaqe, he eqä-häki, ämbŋqä etapquwi, qu hiŋgi metapqä iqä. Qu
Goti Iquesaŋi, äŋgui ämapnuwiqä" ätukqe.

Suqä quvqe, quuvqä heqiyqe qui imäkqeŋqä†

42 "Ymeqä Nyinyqä quuvqä eqiyätŋqä täutaŋä hmbu, ämaqä
hŋqueuä suqä imäkqaŋgqä iu hiŋuä äqunätä, asä iiŋä imäkätä
quanŋä päkŋgaŋgutqe, ämaqä suqä ipäqiyqä iqueŋi, haŋä-
iqä naqänäŋi wimenä. Ämaqä hŋqua hikä naqänäŋä hŋqu
ämepu, iqueqä hiiŋuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huäŋä bu
tnämäueqaŋgpqe, ii haŋä-iqä naqä-qe, huizique mämäwqätäuqä
yäŋqiyä" ätukqe. 43-44 "Tqä hipa hŋqu suqä quvqeuŋqä äkiyqiyäma
uwqaŋgutqe, huätä täwisŋqe. Si iiŋä iŋi, häŋä hea ique-ique
pmeqe ämatŋi. Iiŋä miqä isqe, hipa qäquaqu yqänä nyqä-
quki, tä maisquä yäniqä äsäŋqeu äktnämäupnuwi. Hipa hŋqunä
änyäŋi, ämäwqätäutŋi. 45-46 Itaŋga tqä yukä hŋqu suqä quvqeuŋqä
äkiyqiyäma uwqaŋgutqe, huätä täwisŋqe. Si iiŋä iŋi, häŋä hea
ique-ique pmeqe ämatŋi. Iiŋä miqä isqe, yukä qäquaqu yqänä nyqä-
quki, tä maisquä yäniqä äsäŋqeu äktnämäupnuwi. Yukä hŋqunä
änyäŋi, ämäwqätäutŋi. 47 Ä tqä hiŋuä hŋqu suqä quvqeuŋqä
äkiyqiyäma uwqaŋgutqe, huätä tquätŋqe. Si iiŋä iŋi, häŋä hea
ique-ique pmeqä ämatŋi. Iiŋä miqä isqe, hiŋuä qäquaqu yqänä
qŋqä-quki, tä maisquä äsäŋqeu äktnämäupnuwi. Ä hiŋuä hŋqunä
äqänäŋi, Goti Iqunä miqeuŋi äpaqutŋi. 48 Tä iiŋä äsäŋqä iqueŋi,
Piweqe mapäkoŋqä ipu, itaŋga te maisquä yäniqeqä.‡

49 Haki, nätmatqä äpakänä witpŋqä imäkätŋqä-pa, ämaqä
eeqänäŋä iuŋi, te äpakänä e imäkäniqeqä.§ 50 Haki äŋguänä
etaŋgqä-qe, kiqä ätquäŋqä di qäpu eqäqe, ga aŋgi ätquänätŋqeŋqe,
äänä imäkpni? Hakä eŋqä-paŋuenä ätimäupu, itaŋga äwqä haŋuä
iŋquenä pmapŋqeqä" ätukqe.*

10

*Suqä apäkä huätä dowatqeŋqä**

1 Jisasi Iqu aŋä-himqä iuŋi äväma, qua Jutiya iuŋqätä, itaŋga eqä
Jotänä yätäqäŋgisaŋqätä äukqe. Iŋgaŋi ämaqä kuapänäŋä aŋgumä
Ique wimeqaŋguwaŋga, ga Iqueqä suqä hea ique-ique imiŋqä-pa, Goti
Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä aŋgumä äwimiŋqe.

2 Iŋgaŋi Parisi hŋqua, Jisasi Ique äwimapiyi, yamwiqä äväpu yatŋqä
tii äwikuwi. "Neqä suqä duŋi, 'Ämaqä hŋqu iqueqä apäki huätä
ändowatqäŋqä,' ätnä, 'ä mändowatqäŋqä' ätnänä?"

3 I tquaŋguwäŋga, Iqu tii ätukqe. "Mosisi iqu heŋi, suqä äki
etapkqäwä?"

---

† **9:41** Matiu 18:6-9 ‡ **9:48** Asayä 66:24 § **9:49** Näqŋqä-tŋä hŋqua, kukŋuä iiŋä iqueqä quatiŋqe, tii ätätqäŋäuä. Haki, hiqäva eeqänäŋi, ikikinyäŋä iwimäkätqäŋuwä-pa, te ämaqä eeqänäŋi ikikinyäŋä imäkänä. Hiqäva-imäkqä 2:13 * **9:50** Matiu 5:13; Lukä 14:34-35 * **10:** Matiu 5:31-32; 19:1-12; Lukä 16:18

4 Iŋganı qu tii ätukuwi. “Mosisi iqu, ‘Ämaqä hŋqu, iqueqä apäki
huätä dowatätŋqä etaŋgutqe, iqu huätä dowatqä tuwaŋuä äqiyätä,
huätä iŋga dowatätŋqeqä,’ ätkqeqä” ätukuwi.
5 Jisasi Iqu, quŋi kima tii ätukqe. “Mosisi iqu suqä iiŋä imäkqäpŋqä
ätätä tuwaŋuä äqäkqe, ii he nyuäŋä woyqä imbu, hŋgisanä iqä-quenä
etaŋgqetanänjqä” ätukqe. 6 “I etaŋgi, aiŋganı, Goti Iqu nätmatqä
eeqänä ipäqiyätŋqä imäkätäqäŋganı, ämaqe, *‘Iqu qokätä, apäkätä
imäkkqe.’*† 7-8 Iiŋä imäkätäqetanı, tiiŋä ätkqeqä. *‘Qokä hŋqu, kandä-
känatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämänyinyä, huiwä naqä-hŋqunä
änyinyä pmeqäŋqeqä.’*‡ Goti Hanjuwä Iqu iiŋä ätkqetanı, qäyaqu
huiwi hŋquaqu miŋqä, hŋqunä änyinyä pmesiyäŋqeqä. 9 Iiŋä etaŋgi
nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu naqä hŋqunä ämamonyetqe, ii ämaqä
hŋqu mandumakqŋqeqä” ätukqe.
10 Itaŋga qu anıu äpmapiyäŋganı, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua, Jisasi Ique kukŋuä iiŋqä yatŋqä äwikuwi.
11 I vquaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu iqueqä
apäki huätä ändowatätä, apäkä änyä-häŋä hui ämeqäqe, ämaqä iqu
iqueqä apäkiŋi qui imäkätä, huizitä huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä eŋqä-pa
imäkqi. 12 Itaŋga apäkä-pqä ii, iiyqä qoki äväma, qokä änyä-häŋä
hŋque ämuaŋgqe, ii-pqe huizitä huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä eŋqä-pa
imäkqiyä” ätukqe.

Ymeqä wäŋqä isuauŋqe§

13 Ämaqä hui ymeqä wäŋqä isuauŋi, Jisasi Iqu hipa haqeqi
wiyätŋqä, ätuma äwimakuwi. Ii ätuma wimeqaŋguwäŋga,
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Huätä ätuma upiyä!” ätukuwi.
14 Jisasi Iqu hiŋuä ii äqunäqe, Iqu iquauŋi, upui-hiŋuä ämoqunätä,
“Ymeqä wäŋqe, Nyinyqä qäyä äppiyä. Goti Iqunä miqeuŋi, täsua
eŋqä-paŋä yäpäŋgisa epŋqä-qae, ‘Oeyqä’ matqä pambiyä!” ätukqe.
15 “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä hŋqu Goti Iqunä miqä duŋi,
ymeqä wäŋqä itmetqäŋuwä-pa mitmeqä da itqe, iqu Goti Iqunä miqä
iuŋi, mäpaquvqä yäniqe.” 16 Ii ätuäqe, Iqu ymeqä hŋqunä-hŋqunä
quvätäuku ämäqumuateqe, hipa nyuäŋä haqeqi äwiyätä, Goti Iqu
äŋguä iwimäkätŋqä yatŋqä äwikqe.

*Ämiqä, nätmatqä kuapänäŋä-täŋä hŋqu, Jisasi Iqutä kukŋuä
ätŋgiyiŋqä**

17 Jisasi Iqu qaŋä tii wätŋqä iqaŋga, ämaqä hŋqu Iquenyqä tnäŋä
äpeyäqe, qoŋä äwoktäutä, Iqueŋi yatŋqä tii äwikqe. “Näqŋqä-vqä
Äŋguä Iquki, nyi häŋä hea ique-ique pmeqe äänä itmä mamniqäwä?”
ätukqe.
18 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “ ‘Äŋguä Iqukiyqe’ suŋqä dnyä? Ämaqä
äŋguänäŋi, Goti Hanjuwä Iqunänjqä” ätukqe. 19 “Si kukŋuä-suqeŋqe,
näqŋqä äyä eŋnä. Ii tiiŋä iquauŋqä,

*‘Si ämaqä pizqä mapäsqä panä. Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä
huiwi yaŋä mikiqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukŋuä jänä
imäkqä iqueŋi, tiwiqä quaŋgä mätquä panä. Ämaqeu quaŋgä*

---

† **10:6** Ipäqäkqä 1:27 ‡ **10:7-8** Ipäqäkqä 2:24 § **10:12** Matiu 19:13-15; Lukä 18:15-17
* **10:16** Matiu 19:16-30; Lukä 18:18-30

ätuätnä, mämotauqä panä. Itaŋga tnaqä-tnuŋuau yäpä iqi qänaknä iqätŋqeqä'" ätukqe.†

20 I tquaŋga, ämaqä iqu, "Näqŋqä-vqä Iquki, ymeqäŋgatqä suqä iuŋi qänaknä iqa äpätŋqe, täŋga täsuwänä" ätukqe.

21 Iŋganı Jisasi Iqu, ique hiŋuä äqunäqetanı, Iquenyqä aanä kuapänä wiŋganı, "Nätmatqä hŋqu si äwa yqänä iŋinyä. Si nätmatqä ämeŋi, ga äwätnä, eeqänä mbqäŋqä imäkätnä, itaŋga ämaqä aaŋqä etaŋguwiu wisŋqeqä. Itaŋga si qäukuä yätuŋi yquayä-täŋä hesŋqänänyä. Ii ae imäkŋi, äpätnä, Nyi qänaki nyivändiyä" ätukqe.

22 Kukŋuä iiŋä qätä äwiyäqe, iqu yquayä kuapänäŋä-täŋu etaŋgqeŋqä, iqueqä äwqä imdanı haŋä-iqä ämetä, hipeŋui yäuä äpitä, ävämakqe.

23 I uwqaŋga, Jisasi Iqu hiŋuä ipe-ipe äpäquŋgueyätä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau tii ätukqe. "Qua-yquayä kuapä-täŋä iqua, Goti Iqunä miqä duŋi, qeiqinyä ma, yäŋänäqŋqeuta paquvqeqä."

24 I tquaŋga, iqua Iqueä kukŋuiŋqä yäuŋuä ikuwi. Iiŋqe, Jisasi Iqu quŋi aŋgumä, "Ymeqä tquenä, Goti Iqunä miqeu paquvqe, qeiqinyä ma, yäŋänäqŋqeuta paquvqeqä!" ätukqe. 25 "Kametqä hŋqu, qäkä guä ktäpiqä yäŋä hovqä iu wätŋqe, iqu yäŋänäqŋqä iutanä wänä. Iŋäqe, ämaqä mbqä kuapä-täŋä iqua, Goti Iqunä miqeu paqupŋqä yäŋänäqŋqe, kametqä iqueqeuŋi, ämäwqätäunä" ätukqe.

26 Iŋganı iqua yäuŋuä naqänäŋä ipu, tii ätŋguwi. "Iŋi ämaqä qui imäknätqäŋuwitanı, häŋä hea ique-ique pmeqe, tqu meniqiyä?"

27 Jisasi Iqu, iquau hiŋuä jänä äqunä, tii ätukqe. "Ämaqe, iiŋi änä mimäkqä iqaŋgpqä-qe, Goti Iqu äwa mämiqä yäŋqiyä. Nätmatqä eeqänäŋi, Iqu qäyunä imäkäŋqiyä."

28 I tquaŋga, Pitä iqu Jisasi Iqueŋi, "Hiŋuä qunä! Ne nätmatqä eeqänäŋi ävämaŋi, Si qänaki äyä äkivändäŋunä" ätukqe.

29-30 Jisasi Iqu kimaŋi, "Nyi heŋi naqä-qakuä etqänä. Qua täuŋi, ämaqä tqu-tqu iqueqä aŋä, käta-käuŋgua, känanyi-känapqa, kanä-känäu, ymeqä, ä wäuŋuä-pqe, Nyiŋqätä, Ŋqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqätä ävquatämäutqe, tŋäŋqe, asä iiŋä iqua, aaŋä hävemänäŋqe, inä ämeniqe. Itaŋga iqu haŋä-iqä qäsä mequänä. Iŋi hea yäpakäŋganı, häŋä hea ique-ique pmeqä meniqe. 31 Iŋäqe ämaqä, täŋga yoqä-täŋä eäŋuwä iutanä kuapänäŋä hŋqua, qänakŋi yoqä maeqäŋqe. Itaŋga täŋga yoqä maeqä eäŋuwi, iŋganı yoqä naqä-täŋäŋqeqä" ätukqe.

Jisasi Iqu, "Äpäkonätmä, vaumniqeqä" aŋgi ätkqeŋqä‡

32 Qu Jerusälemäŋqä äyäpiyä iuŋi, Jisasi Iqu hiŋuiqä äwimamiŋqe. Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, yäuŋuä ipu, qänaki äymiŋuwi. Itaŋga huiziqua zä ipu, qänaki äwivändmiŋuwi. Iŋganı Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaunä itmeqe, Iqueqä-kiuä haŋä-iqä wimeniqä diŋqä, iquauŋi aŋgumä awä tii ätukqe. 33 "Qätä nyipiyä. Täŋganı ne Jerusälemäŋqä äyätanä, äyä ätqeyqunä. Yäŋiŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, qu hiqäva-imäkqä naqä iquauqätä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqätä, hipa iunä wipŋqäuä. Itaŋga

† **10:19** Aŋgumä Itmakqä 20:12-16 ‡ **10:31** Matiu 20:17-19; Lukä 18:31-34

iqua Iqueŋi, kukŋuä ämitäpu, ‘Iqu äpäkonätŋqeqä’ tpŋqäuä. Iŋganı qu Iqueŋi, ämaqä Israitqä iqua qäyä etaŋgi, huizi iquau-mända wipŋqäuä. 34 Iŋi ämaqä iiŋä iqua, Iqueŋi ewiiqä kukŋuä ämitäpu, makukuä äwqutäpu, guä yäŋä-täŋi ämepu, täua ätäväpu, pizqä päkpnuwiqä. I etaŋgi hiunji hŋquaqu päwqaŋga, hŋquququeŋi ävauniqeqä” ätukqe.

Jemisi, Jonä gueqi, Jisasi Ique yatŋqä äwikiyiŋqä§

35 Itanı, Jemisi, Jonä, Sepri iqueqä hikŋä iquaqu, Jisasi Ique äwimayi, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si yeqä äyeŋganı̨gi yatŋqä äkiyqueuŋi, imäktŋqeqä” ätukiyi.

36 I tquaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu iquaquiŋi, “Nyi qe squä qemäkmqä äqeŋgiyä?” ätukqe.

37 I tquaŋga, iquaqu naqä pmanyiyäŋqä wiŋganı̨gi, Jisasi Iqueŋi, “Si yoqä naqä ämetnä, ämaqä ämitŋäŋganı, ye hŋqu saqä hipa ämuaŋgisa, itaŋga hŋqu qunamäuqäŋgisa pmenyqueŋqä äyeŋgiyä” ätukiyi.

38 Iiŋä tquaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu iquaquiŋi, “Qe iiŋqä yatŋqä iqiyi, änyä maqŋqä eŋinyqä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyäŋqe, qe-pqä inä änyiyäŋqätanä? Itaŋga, asŋä Nyi meqaŋgqä-pa, qe-pqe ämayäŋqä-tanä?”

39 Iŋi, “Ye imäkeŋqueuä” ätukiyi.

Jisasi Iqu iquaquiŋi, “Eqä-häkä nyi nmqä iqeuŋi, qe-pqe inä änyiyäŋqeqä, itaŋga asŋä Nyi meqaŋgqeuŋi, qe-pqe inä mayäŋqeqä. 40 I etaŋgi, Nyaqä hipa ämuaŋgisatä, ä qunamäuqäŋgisatä pmanyiyäŋqe, Nyi atäuŋuä miqä da imqänä. Goti Iqu ämaqä hŋquaqu atäuŋuä itä, zä-hawi ämaqä iquaquinyqä näwenyä ämaeqeqä” ätukqe.

41 Wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 10 iqua, Jemisi, Jonä gueqi ii tquaŋginyä äwiyäpiyä iutanı, qu iquaqui himänä äwiyäpu, äwqä äkasuwä imäkkuwi. 42 Iŋganı Jisasi Iqu eeqäquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “He näqŋqä äyuwä. Ne Israitqä qäyä etaŋgi, huizi iquau miqä epiyä iqua, yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetä ämapu, quwqä ämaqeuŋi, äwiŋqä quwqä dunä qänaknä ipŋqä iwimäkätqäŋäuä. 43 Iinä etaŋgi, hiyaqä awä iqiŋi, suqä tä mäwiqä itŋqeqä. Oeyqä. Ämaqä hŋqu, hiyaqä awä iqisanı, hiqä ämeyätŋqä wiŋganı̨gutqe, iqu heqä wäuŋuä-eyqä-qu pmetŋqeqä. 44 Auä, ämaqä hŋqu, hiqä naqä pmetŋqä wiŋganı̨gutqe, iqu hiyaqä wäuŋuä-eyqä hiŋgäŋqä-qu pmetŋqeqä. 45 Ii tii etaŋgqä dutayi. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu suqä iiŋi asä inä imäkqiyä. Iqu äpkqe, ämaqe Ique wäuŋuä yätamäkqä wipŋqä äpkqä manä, oeyqä. Iqu äpkqe, iquau wäuŋuä yätamäkqä ävätä, Iqueqä häŋä-pmeqe ävätä, qokä-apäkä kuapänäŋä iquau aŋgu mbqä imetŋqä äpkqeqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, Batimiyasi ique äŋguä iwimäkkqeŋqä**

46 Itanı Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, aŋä himqä Jeriko ätimäukuwi. Iquatä, ämaqä kuapänäŋitä ävämeqaŋguwäŋganı, ämaqä hiŋuä pisqä, Batimiyasi, Timiyasi iqueqä hikŋä iqu, huäŋqä maŋä iqi äpme, mbqä nätmatqä isuauŋqä

§ **10:34** Matiu 20:20-28 * **10:45** Matiu 20:29-34; Lukä 18:35-43

tquämanmiŋqe. 47 Iqu, “Jisasi Nasäretqätaŋä Iqueqä” tqaŋgä
äwiyäqetaŋi, aawqä yäŋänäqŋqä ätätä, tii ätkqe. “Jisasi, Dewiti
iqueqä Ymeqä Iquki, Si nyiŋqä huäqä äkunänä.”
48 I tquaŋga, ämaqä kuapänäŋi, iqueŋi äminyäpu, “Aawqä matqä
panä!” ätukuwi.
Ii qäyä ätquaŋgä, iqu aawqä yäŋänäqŋqä yqänänä, “Dewiti iqueqä
Ymeqä Iquki, nyiŋqä huäqä äkunänä” ätukqe.
49 Jisasi Iqu iqi ätqepäqe, “Ique tääqä tuätumapiyä” ätukqe.
Iŋgaŋi qu hiŋuä pisqä iqueŋi, “Iqu siŋqä ‘Äpänä!’ ätqi.
Mä pämä ätqätnä, tqä äwqe haŋuä äknätnä biyä” ätukuwi.
50 I tquaŋguwäŋgaŋi, iqueqä gquä quäuqä huätä äquvätämäuqe,
ätkamäutä, Jisasi Iquenyqä äpkqe.
51 Iqu äwimeqaŋga, Jisasi Iqu, “Nyi äänä ikimäkmqäwä?” ätukqe.
“Näqŋqä-vqä Iquki, nyi aŋgumä hiŋuä qänmqä nyimäkiyä” ätukqe.
52 I tquaŋga, Jisasi Iqu “Si yqä uvä! Tqä quuvqä heqiyqe, äŋguä
ikimäkqiyä” ätukqe. Asä qäŋgaŋi, iqu hiŋuä äŋguä äqänätä, Jisasi
Ique hänaqeu qänaki äwivändkqe.

11

*Jisasi Iqu, yoqä naqä qoŋqä-qu eŋqä-pa, Jerusälemä ätimäukqeŋqä**

1 Itaŋga iqua, Jerusälemä-täŋä qäqi timäupŋqä ipiyäŋgaŋi, aŋä-
himqä Betäpaketä, Betanitä, qoqoŋä Olipä iu ätimäukuwi. Iŋgaŋi,
Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqui, hiŋuiqä
ändowatätä, tii ätukqe. 2 “Qe aŋä-himqä näŋinyqä winyqä. Qe yäpä
iŋgisa äwäsiyäŋgaŋi, doŋgi hipkä hŋque guä äkiqiyequwä qunyinyä.
Doŋgi iqueŋi, ämaqä hŋqu haqeqi mäpmeqä imiŋqä iquvi. Iqueŋi
guä ewesinyä, ätuma äquvepinyqä” ätukqe. 3 “Ämaqä hŋqu, ‘Qe
doŋgi gue, suŋqä hiweqinyqä’ qesqaŋgutqe, qe kimaŋi, ‘Naqä Iqueqä
wäuŋuä-täŋiqä. Ga Iqu ämaqä huisä aŋgumä maqänä dowatäŋqiyä,’
suinyqä” ätukqe.
4-5 I tquaŋga, iquaqu äwiyi, doŋgi hipkä hŋqu, hänaqä iqi, aŋä
qŋqaŋä-täŋä iqi guä qäyänätaŋgi äquŋgiyi. Iquaqu eweqaŋgiyäŋga,
ämaqä iqi ätqäumiŋuwä hŋqua, iquaquiŋi, “Doŋgi iqueŋi suŋqä
eweqinyqä?” ätukuwi.
6 I tquaŋguwäŋga, iquaqu quŋi, Jisasi Iqu ätukqä-pa ätukiyi. I
tquaŋgiyäŋga, ämaqä iqua, iquaquiŋi, “Yqä ätuma winyqä” ätukuwi.
7 Iŋgaŋi, iquaqu doŋgi, Jisasi Iquenyqä ätuma äpiyi, gquä quäuqä
äquvätäsinyä, doŋgi iqueä haqeqi ipteqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu haqeu
qe äpmakqe. 8 Iŋgaŋi ämaqä kuapänäŋi, quwqä gquä quäuqe,
äquvätäpu, hänaqeu äqäqasäueqäkuwi. Ga ämaqä huiziqua, zä-äpa
wäuŋuiuŋi ätäväpu, hänaqä iqi äqäqasäueqäkuwi. 9 Ämaqä hiŋuiqä
äwäpiyitä, ä qänaki äwivändäpiyitä, pu-aawqä ätäpu, tii ätkuwi.
“Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä äwinä! Naqä Iqueqä yoqeta
äquvepätŋqä Tqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu äŋguänäŋä iwimäkqiyä.
10 Neqä awiqu Dewiti iquesaŋä äpätŋqä Tqu, Iqueqä ämaqeu miqe,
Goti Iqu äŋguä itquenä. Goti Haqä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä yoqe,
haqeqä ämamäunä.”

* **11:** Matiu 21:1-11; Lukä 19:29-40; Jonä 12:12-19

11 Jisasi Iqu Jerusälemä ätimäuqe, hiqäva-imäkqä aŋiu äpaquväqe,
nätmatqä eeqä hiŋuä äqunäkäkqe. Ae hea äyä eqaŋga, Iqueqä ämaqä
12 iquatä, Betaniŋqä äukqe.

Jisasi Iqu, zä-eaqä hŋque qui imäkkqeŋqä†

12 Awiŋgaŋi, qu Betanisa äpäpiyäŋgaŋi, Jisasi Iqu buayä dä äwikqe.
13 Iŋgaŋi Iqu zä-eaqä hŋqu quwqä kuapänä nänyä änyä tqäutaŋgi
äqunäqe, häukuä wiqäŋqä hiŋuäŋqä äukqe. Näŋi ätimäuqe, aaŋqä,
quwqenä änyätaŋgi äquŋgqe. Iŋgaŋi zä-eaqä häukuä qäyqäŋga
mayi. 14 Ii äqunäqe, tii ätukqe. “Zä iquki, ämaqe-pqä hui aŋgumä
häukui äkndopu, makŋqä danä ipnuwiqä.”

Iwä Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, iiŋä äyä tquaŋgi
äwikuwi.

Jisasi Iqu, mbqä wäuŋuä imäkmiŋuwä iquau huätä äpäsäwqatkqeŋqä‡

15 Jerusälemä ätimäupiyi, Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täknä
yäpä iŋgisa äpäyäqe, Iqu ämaqä mbqä wäuŋuä imäkätqätaŋguwä
eeqänäŋi, huätä äpäsäwqatkqe. Itaŋga ämaqä mbqä huitaŋi tŋäŋqä
imäkäpu vätqätaŋguwä iquauqä hevqetä, ämaqä yŋŋä-heeqe mbqä
itqätaŋguwä iquauqä zä-hawitä ämäquvasqiyekqe. 16 Itaŋga hiqäva-
imäkqä aŋä ququawä iqiŋi, nätmatqä hui mbqä ipŋqä mäpeyqäŋqä
imäkkqe. 17 Iqu ämaqä näqŋqä ävätä, “Goti Iqueä tuwaŋuiuŋi, tiiŋä
äqänä.

‘Nqä aŋiŋqe, “Ämaqä eeqänä tääqä dqä aŋiqä” tpnuwiqä.’§

Iŋä-qe, he *quwä-meqä iquauqä zä-pmeqä aŋä** eŋqä-paŋä
imäkätqäŋäuä” ätukqe.

18 Iŋgaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquatä, qätä iiŋä äwipiyi, Iquenyqä zä ipu, Ique äpäkpŋqä diŋqä
huäŋqä huiŋqä qävqä ikuwi. Qu zä ikuwi, ämaqä kuapänäŋi, Jisasi
Iqueä näqŋqä vqaŋgqeŋqä yäuŋuä ipu, miiqä yäŋä iqaŋguwitanji.

19 Heaetäŋi, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä,
aŋä-himqeuŋi äväma äukuwi.

Goti Iqueŋqä tääqä ätäpu, yatŋqä vqeŋqä†

20 Awiŋga zä-hiŋuitäŋi, qu huäŋqeu äwäpiyäŋgaŋi, zä-eaqä hiŋuä
äquŋguwi, quatä buta himqä yätuŋqä yäuä pitaŋgi äquŋguwi.

21 I äqunäpiyiŋqä, Pitä iqu kŋuä indqänäqe, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si
hiŋuä qunyä! Zä-eaqä äkasuwä ätuŋä iqu, yäuä ae äpiqeqä” ätukqe.

22 I tquaŋga Jisasi Iqu iquauŋi, “He Goti Iquenyqä quuvqä heqäpiyä”
ätukqe. 23 “Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä hŋqu qoqoŋä hŋque,
‘Ävauätnä eqä-pŋä bu päkinyä’ ätque, iqueqä quuvqä mŋi, ‘Ma-
timäuqä yäŋqiyä’ kŋuä mämeqä eä, ‘Iiŋi ätimäuŋqiyä’ kŋuä äme,
ätquäqe, iqueqä ätqaŋgutqä dunä ätimäuŋqiyä” ätukqe. 24 “Iiŋä
etaŋgi Nyi he etqä, nätmatqä huiŋqä Goti Ique tääqä ätuäpu yatŋqä
ävquwi, ‘Ne ämeŋqunä’ kŋuä ämapu quuvqä eqäpqe, he ämapŋqäuä.
25-26 Itaŋga he Goti Iqueŋqä tääqä tpŋqä ätqäpiyäŋgaŋi, he hŋqutä
äwqä äkasuwä-täŋä eäŋuwi, iŋi iqueqä suqä quvqä etquetŋqeŋqä
äwqä haŋuä imäknäpu, hui imäuquwi, heqä Heniqu Qäukuä Haqä

† **11:11** Matiu 21:18-19 ‡ **11:14** Matiu 21:12-13; Lukä 19:45-46; Jonä 2:13-17 § **11:17** Asayä 56:7 * **11:17** Järämai 7:11 † **11:19** Matiu 21:20-22

Yätuŋä Iqu, heqä suqä quvqe huätä ämaemäutä, äwqä haŋuä imäknäŋqiyä” ätukqe.

Jisasi Ique, “Yoqä naqe, äŋgisa ämeŋäwä?” ätukuwiŋqä‡

27-28 Qu aŋgumä Jerusälemä ätimäupiyäŋganı, Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täknä yäpä iŋgisa ikitqätaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, ämaqä naqä iquatä, Ique äwimapiyi, “Si nätmatqä tä imäktŋqe, yoqä naqe, äŋgisa ämeŋäwä? ‘Si ii imäktŋqe’ tqu äktkqäwä?” ätuäpu yatŋqä äwikuwi.

29 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Nyi yatŋqä hŋqu hemqänänjqä” ätukqe. “He Nyi yatŋqä eyqe awä dqäpi, Nyi wäuŋuä tä imäkmqä yoqä ändapkqä Iqueŋqe, etmqänä. 30 Häe! He Nyi awä dpu. Jonä asŋä-qäyqä iqu wäuŋuä imäkmiŋqe, yoqä naqe, qäukuä haqä yätuta ämakqäta, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?”

31 Iŋganı quwqä-quwä tii ätŋguwi. “Ne ‘Qäukuä haqä yätutanıqä’ tquaŋguatqe, Iqu tiinä natäŋqiyä. ‘He iquenyqä quuvqä maeqiyqe, suŋqä itqäŋuwäwä?’ 32 Iŋäqe, ne ‘Ämaqetanjqä’ tuatuŋquäta? I matqä yatuŋqueqä” ätŋguwi. Ämaqe, “Jonä iqu, hiŋuä-tqä-queqä” kŋuä indqänätaŋguwiŋqe, zä ipu, matqä ikuwi. 33 Iŋı qu kimanı, “Ne maqŋqeqä” ätukuwi.

I tquaŋguwäŋganı, Jisasi Iqu, “Nyi-pqe inänji. Nyi yoqä naqä-täŋä eämä, wäuŋuä e imäkätŋqeŋqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

12

*Kukŋuä ktqä, wainqä wäuŋuä miqä quvqä iquauŋqä**

1 Iŋganı Jisasi Iqu quŋi, kukŋuä ktqä tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu guä-wainqä vowä ikqäwätä, täknä äqiyäqe, guä-wainqä häukui qonjqä itä, eqä päquveqätŋqä, hikä huä ätäkätä iquqonmäuqe, ämaqä wäuŋuiuŋqä hiŋuä äqumbu pmeqä aŋä quäuqä ämätäqe, itaŋga wäuŋui, ämaqä mbqä meqä imäkpŋqä hŋquauqä hipa iu äwimä, aŋä kiŋä nämqä wäniqe. 2 Iwä häukui yäuä änduqäŋganı, iqu iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋque, wainqä häukui hui äpatäpu wipŋqä, wäuŋuä miqä iquauŋqä dowatäniqe. 3 Iqu ätimäuqaŋganı, wäuŋuä miqä iqua, iqueŋi a äkiqätäpu, ptqä äpäsäpu, nätmatqä hui a maqätqä aŋgumä dowatpnuwi. 4 Iŋı wäuŋuä-wiyqä hŋque aŋgumä inä dowatäniqe. Wäuŋuä miqä iqua iqueŋä-pqe nyuäŋiu äpäsäpu womba-iŋqä itquap-nuwi. 5 Ii qäyä iqaŋgpi, Iqu hŋqu-pqä inä dowatäniqe. Iŋganı qu iqueŋi pizqä päkpnuwi. Itaŋga kuapänäŋi, suqä asä ii itquap-nuwi. Hŋquauŋi, ptqä äpäsäpu, itaŋga hŋquauŋi, pizqä päkpnuwi. 6 Iŋganı iqueqä ymeqä, iqueŋqä kuapänä äwinymitätqä iqunä yqänä pmetäniqe. Iwä yäpaki, ‘Wäuŋuä miqä iqua, nyaqä ymeqä iqueŋi, qätä wipŋqäuä’ ätätä, iqu, iqueqä ymeqä ique dowatäniqe. 7-8 Iŋganı wäuŋuä miqä iqua, ‘Kaqä ämeniqä-qu, täsqukuänä’ tmb-nuwi. ‘Maqänänyä! Pizqä äpäsanä. Ga iqueqä wäuŋuä tä, neqä nemänätŋqänänyä’ ätnäpu, ique a äkiqätäpu, pizqä äpäkpiyi, iqueä huiwi wäuŋuä täknä yäpaqä mäŋgisa matnämäupnuwi.

---

‡ **11:25-26** Matiu 21:23-27; Lukä 20:1-8 * **12:** Matiu 21:33-46; Lukä 20:9-19

9 Iŋganı kaqä wäuŋuä iutäŋä kawiqu, äänä yäniqe? Iqu äpätä,
wäuŋuä miqä iquauŋi pizqä äpäsätä, wäuŋui huizi iqua mipŋqä
väniqe. 10 Iŋi he Goti Iqueä buki a matäuqä itqäŋuwäta?

‘Hikä-aŋä-mätqä iqua, hiki quvqä wäuŋuä maeqä hiŋuinä
äquŋguwi, hikä iiŋä iqu, aŋä quea eŋqä-paŋä, aŋä yäŋänäqŋqä
imäkqä-queqä. 11 *Iŋi tä, Naqä Iqueqä imäkqaŋgi ne hiŋuä*
äqunätaqe, äŋguänäŋä äqunäŋu.’ ”†

12 Iqu i tquaŋga, Israitqä iquauqä ämaqä naqä iqua, kukŋuä ktqä
ii, iquauŋqä äyä tqaŋgqeŋqä näqŋqä ekuwi. Iŋganı iqua, Iqueŋi guä
qäyanätpu ikuwi, ämaqä kuapänä etaŋguwiŋqä zä wiŋganı qanyä
äväma äukuwi.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqeŋqä‡

13 Ämaqä naqä iqua, Parisi hŋquatä, Heroti iqueŋqä äwinyäminqä
hŋquatäŋi, Jisasi Iqu kukŋuä quvqä hui tqaŋgutqe äkäpŋqä, Ique
yamwiqä wipŋqä ändowatkuwi. 14 Ique äwimapiyi, “Näqŋqä-vqä
Iquki, ne Tqä suqeŋqä näqŋqä tii eŋu. Ämaqeuqä yoqeŋqätä, quwqä
äwiŋqeŋqätä kŋuä mindqäŋqä itnä, suqä jänänäŋinä imäkätnä, Goti
Iqueqä suqeŋqä qäyunä ämotquetqäŋnä. Iŋi Si kŋuä äänä äkiyqiyä?
Romätaŋä ämiqä naqä Sisa iqueŋi, ne mbqä takisi ävquatuŋquätanä,
mävqä iquatuŋquätanä?” ätukuwi.

15 Iqua yatŋqä naqä-qakuä mävqä iqaŋguwiŋqe, Iqu näqŋqä eäqe,
kima tii ätukqe. “He Nyi yamwiqe, suŋqä nyiyqä? Mbqä hikä hŋqu,
Nyi hiŋuä qunmqä äma quveppu.” 16 Iqua hŋqu äma pqaŋguwäŋga,
Iqu quŋi ämävauqe, “Ktqä tätä, ä yoqä tätäŋi, tqueqä pmenä?”
ätukqe.

Qu, “Romätaŋä naqä iqueqeqä” ätukuwi.

17 Iqu kimaŋi, “Iŋi, nätmatqä Sisa iqueqä etaŋgutqe, ii kaqä-que
wipŋqeqä. Ä nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä etaŋgutqe, ii Goti
Ique wipŋqeqä” ätukqe. I tquaŋga, qu Iqueä kukŋuiŋqä miiqä hii
imäkäukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä vauqeŋqä ätukqe§

18 Satyusi, ‘Ämaqä pizqä äpäkombqä iqua, aŋgumä häŋä mävauqä
ipnuwiqä’ ätminuwä iqua, Jisasi Ique äwimapiyi, yatŋqä tii äwikuwi.
19 “Näqŋqä-vqä Iquki, Mosisi iqu bukä iuŋi, Israitqä iqunenyqä tiiŋä
ätätä äqäkqe.

‘Ämaqä hŋqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, käŋguequ
*apäqŋqä ämetä, kätequenyqä tŋäŋqä hiätŋqe, ymeqä hemeŋqiyä.’**

20 Itaŋga hiŋuiqänäŋi, ämaqä 7 hŋguiqua äpmamiŋuwi. Itaŋga
iŋguiquautaŋi, kätequ apäkä ämeqe, ymeqä meämeqäŋga
äpäkoŋgqe. 21 Itaŋi käuŋguequ apäqŋqä iiŋi ämeqe, ymeqä
meämeqäŋga äpäkoŋgqe. Itaŋga käuŋgua huizi iqu, apäkä
asä ii ämetä, äpäkoŋgqe. 22 Iŋi eeqänäŋä iŋguiqua, apäkä iiŋi
ämapiyi, qu ymeqä meämeqäŋga äpäkoŋguwi. Yäpaki, apäkä
ii inä äpäkoŋgqeqä. 23 Iŋi, ämaqä äpäkombqä iqua äŋgumä
ävauqaŋguwäŋganı, apäkä eeqäŋguiqua ämamiŋuwä täsi, tqueqä
heäniqäwä?” ätukuwi.

---

† **12:11** Apqä Bukä 118:22-23 ‡ **12:12** Matiu 22:15-22; Lukä 20:20-26 § **12:17** Matiu 22:23-33; Lukä 20:27-40 * **12:19** Kukŋuä-suqä 25:5

24 Iiŋä tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “He Goti Iqueä bukiu
äqänäŋqeŋqätä, itaŋga Iqueä yäŋänäqŋqeŋqätä maqŋqä, qämä-
qämä ipu, ii ätqäuä. 25 Hea iŋganı, ämaqä ae äpäkombqä iqua
aŋgumä ävaupiyäŋganı, qokä-apäkä mämaŋqä ipnuwiqä. Oeyä. Qu
eŋätqä qäukuä yätuŋä iqua äpmeŋuwä-pa, iiŋä pmapnuwiqä.
26 Itaŋgi ämaqä äpäkombqä aŋgumä ävaupnuwäŋqe, Nyi yatŋqä
hemqeqä. He Mosisi iqueä tuwaŋuä zä-yäŋä-täŋi tä äŋgqeŋqä
a matäuqä itqäŋuwenda? Iŋganı Goti Iqu Mosisi iqueŋi, ‘*Nyi
Aprähamä, Aisakä, ä Jekopä iquauqä, Goti Iqunjqä*’† ätukqeqä. 27 Goti
Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä manä. Ämaqä häŋä äpmeŋuwä
iquauqä Goti Iqueqä. Iiŋä etaŋgi, Aprähamä, Aisakä, Jekopä, iqua ae
äpäkoŋguwä-qe, häŋä yqänä äpmeŋä. Iiŋä eŋqä di, he qämä-qämä
kuapänä ipu ätätqäŋäuä” ätukqe.

*Kukŋuä-suqä naqänäŋä, huizi iquau ämäwqätäuŋqä iqu,
äsqukuä?*‡
28 Iqua kukŋuä yqänä tätqätaŋguwäŋga, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
hŋqu äpäqe, qätä äwikqe. Jisasi Iqu quvaqä yatŋqeuŋi, kima
äŋguänä äyä tquaŋgi äwiyäqe, iqu Jisasi Ique yatŋqä tii äwikqe.
“Kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqä, ga huizi iquau kiŋganä
ämäwqätäuŋqe, äkisqukuä?” ätukqe.
29 Iqu yatŋqä ii vqaŋga, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Suqä kiŋganäŋä
iqu, tiinji.

*‘Israitqä iquenä, kukŋuä tä qätä äŋguänä wipu. Goti neqä Naqä
Iqu, Kiqä-kiuänäŋä Iquvqä.* 30 *Itaŋga Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueŋi,
si tqä äwqetä, qeqä-quuvqetä, kŋuä indqäŋqetä, yäŋänäqŋqetäŋi,
Ique näwe äwinyätnä, Iquenyqänä kuapänä kiŋguätŋqeqä.’*§

31 Itaŋi huizi iqu tiiyi.

*‘Si tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä si-täŋä iqi äpmeŋuwä
iquauŋqä-pqe, inä kinyätŋqeqä.’**

Suqä iquaquiŋi, huizi iqua mämäwqätäuqä eŋäuä” ätukqe.
32 I tquaŋga, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqu tii ätukqe. “Näqŋqä-
vqä Iquki, Si naqä-qakuä qäyunä ätnyä. Goti hui aaŋqe! Iqu Kiqä-
kiuänä äpme. 33 Itaŋga ne neqä qeqä-quuvqe, kŋuä indqäŋqe,
yäŋänäqŋqe, Goti Iqueŋi, ävätanä, Iquenyqä kiiŋä neŋguätŋqe.
Itaŋga neqä-neuäŋqä änenyätŋqä-pa, ämaqä huizi iquauŋqä-pqe
inä neŋguätŋqe. Ne iiŋä ituŋque, ii naŋuä, nätmatqä huitaŋä-
huitaŋätä hiqäva äqiyätanä, Goti Iquenyqä tä ikeqeuŋi, suqä tquaqu
ämäwqätäuŋinyqä” ätukqe.
34 Jisasi Iqu, ämaqä iqu kŋuä äŋguä indqänätä tquaŋgi äwiyäqe,
iqueŋi tii ätukqe. “Si Goti Iqunä miqeuŋi, qäqiqi äpmeŋinyä” ätukqe.
Iutaŋi, ämaqä eeqä zä ipu, Ique yatŋqä hui mävqä ikuwi.

Kraisi Iqu, tqueqä ymeqäwä?†
35 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä mätnätaŋgqä iqi näqŋqä ävätä,
tii ätukqe. “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqua, Kraisi ne ämineyätŋqä
Goti Hanjuwä Iqu Ique atäuŋuä ikqä Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä

---

† **12:26** Aŋgumä Itmakqä 3:6 ‡ **12:27** Matiu 22:34-40; Lukä 10:25-28 § **12:30** Kukŋuä-suqä 6:5 * **12:31** Hiqäva-imäkqä 19:18 † **12:34** Matiu 22:41-46; Lukä 20:41-44

Iqueqe,’ iqua näqŋqä äänä epu tätqäŋä? 36 Dewiti iqunäŋi, Goti Iqueqä
Dŋä Äŋguä Iqu, ique kŋuä vqaŋgi, tii ätkqe.

*‘Naqä Hanjuwä Iqu, ŋqä Naqä Ique tii ätukqeqä. “Nyi Tqä himä-
wiuŋqä iquauŋi, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqäŋgaŋqe, Si Nyaqä hipa
ämuaŋgisa pmettŋqinyä,” ätkqeqä.’*

37 Iŋi änäääŋgä? Kraisi Iqueŋi, Dewiti iqunä, ‘Ŋqä naqueä’ ätukqä-
qe, ämaqe, Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä ymeqeqä’ änääŋqä tätqäŋäuä?”
ätukqe.

Ämaqä kuapänäŋi, qu Jisasi Iqueqä kukŋui qätä äwiyäpiyäŋganji,
yeeqä imiŋuwi.

Wopqä ipu, kukŋuinä tqä iquauŋqä, wa wipiyä‡

38 Jisasi Iqu näqŋqä ävätäqä iŋganji, Iqu tii-pqä inä ätukqe.
“Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqä suqä quvqeŋqe, wa wipiyä. Qu
suqä tquauŋqe, kiiŋä äwinyänä. Gquä quäuqä ipmbu qaŋä upŋqäuä.
Ququawä aquväqŋqeuŋi, ämaqe iquauŋi, ‘Hiunjiŋganjqä’ tupŋqäuä.
39 Aŋä aquväqŋqeuŋi, aŋä äŋguä iqinyä pmapŋqäuä. Ymisaŋä naqä
imäkqäŋganjä-pqe, aŋä äŋguä iqinyä pmapŋqäuä. 40 Iŋi qu apäqŋqä
iuauŋi, quaŋgä ätuäpu, quwqä aŋi quwä mapŋqäuä. Qu tääqä
quäuqä ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quaŋgä tquäpŋqäuä. Iqu suqä
quvqä iwäsäuniqäŋganji, ämaqä iiŋä iqua, quwqä haŋä-iqe, ämaqä
huizi iquauqe, ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.

Apäkä apäqŋqä nätmatqä maeqä hui, mbqä ätnämäukqeŋqä§

41 Iŋganji Jisasi Iqu, Goti Iquenyqä mbqä tnämäuqaŋguwä-täŋä iqi
äpmeqe, ämaqä mbqä tnämäuqaŋguwi, hiŋuä äqunä äpmamiŋqe.
Ga ämaqä mbqä hatŋä-täŋä kuapänäŋi, mbqä hävemnäqŋqä
ätnämäumiŋuwi. 42 Iŋganji apäkä nätmatqä maeqä yawiqä hui äpäqe,
mbqä wäŋqä hnjuaqunä ätnämäukqe. 43 Iqu ii äqunäqe, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau, tääqä ätuätumetä tii ätukqe. “Nyi
naqä-qakuä etqä. Apäkä nätmatqä maeqä yawiqä täsiyqä mbqä
ätnämäuqe, ämaqä Goti Iquenyqä mbqä tnämäuqä täu ätnämäuquwi,
iiyqe, eeqänäŋä iuqe, ämäwqätäuqiyä. 44 Itaŋga qokä-apäkä quwqä
mbqä kuapä iutaŋi, wäŋqä hmbu ätnämäuqäuä. Apäkä täsi iiŋä ma,
mbqäŋqä äwa itä iiyqä quuvqäŋqä äwiŋqepu, eeqänä qe ätnämäuqä-
qae, aaŋqä pmeŋqiyä” ätukqe.

13

*Haŋä-iqä hea yäpakäŋga timäuniqeŋqä**

1 I ätäqe, Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋiutaŋi yäpaqäŋgisa ätimäwa
pqaŋganji, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋqu, “Näqŋqä-vqä
Iquki, Si hiqäva-imäkqä aŋi hiŋuä qunyä. Kiqä hikä naqetä,
aŋä qeqätqetäŋi, äänä ämätukuwätiyä-qe, ne iiŋqä maŋä matqä
yaŋqunä” ätukqe.

2 I tquaŋga Jisasi Iqu iqueŋi, “Si aŋä naqä tä mätnätaŋgqä tquauŋi
hiŋuä äqunäŋnä? Hikä iqua yäŋqä-mäŋqeu yqänä tii makŋqä, qäpu
heniqeqä. Eeqäpnä qäpu äsisäupu, bi tnämäupnuwiqä” ätukqe.

---

‡ **12:37** Matiu 23:1-7; Lukä 20:45-47 § **12:40** Lukä 21:1-4 * **13:** Matiu 24:1-51; Lukä 21:5-36

3-4 Jisasi Iqu qoqoŋä Olipä iu, hiqäva-imäkqä aŋä näŋgisa
mätnätaŋgi äqunä pmetaŋgaŋi, Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique,
itaŋga Endru ique, iqua quwqä-quwänä Jisasi Iqueŋi yatŋqä tii
äwikuwi. “Nätmatqä iiŋi, äkŋga timäuniqä iiŋqä, natiyä. Itaŋga
ne squä-ganä mänätqueqaŋguti, ga ne iutaŋi näqŋqä eätanä, ‘Ou,
nätmatqä tiiŋä tqua timäuniqeŋqä äyä änatqiyä,’ kŋuä neyäniŋqäuä”
ätukuwi.
5-6 Yatŋqä ii vqaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi, tii ätukqe. “Qu
quaŋgä etäpu, hiqä kŋuä indqäŋqä qui emäkqäŋqe, he mim-
biyä. Ämaqä kuapänä hŋqunä-hŋqunä ätimäuqisäpu, Ŋqä yoqe
ätäqisäpu, ‘Nyi qäqunjqä’ ätäpu, ämaqä kuapänäŋä iuqä kŋuä
indqäŋqe, qui iwimäkäqisqäpnuwiqä. 7 Itaŋga he ämaqe mäkä
naqänäŋä päuŋgeyqaŋguwi qätä äwiyäpu, ‘Ämaqä kiŋä daŋä hui
mäkä äunätqäŋäuä’ tqaŋgä qätä äwiyäpiyäŋgaŋi, he zä ipu, yäuŋuä-
yäuŋuä miqä pa iqäpŋqä. Nätmatqä iiŋi ätimäutäqä-qe, hiunji
yäpaki änänjqä. 8 Ämaqä huitaŋä iqua, hueqä-himqä huitaŋä
iquatäŋi, mäkä vauqumuatpnuwiqä. Ämaqä miqä hŋqueqä mäkä-
iqä iqua, huiziqueqä iquatäŋi, mäkä humbnuwiqä. Hŋqäqiŋi, qua ekä
yäniqeqä. Itaŋga hŋqäqiŋi, buayä dä naqänäŋä timäuniqeqä. Apäkä
iua, ymeqä änä ämipŋqä täŋä-huŋqä ämetqäŋuwä-paŋi, nätmatqä
iiŋä iqua-ganä timäuniqeqä.

9 Iiŋä etaŋgi, he yasämä mimbiyä.† Ämaqä naqä kukŋuä mitqä
iquauŋqä etma upnuwi. Itaŋga aŋä aquväqŋqä iu ptqä hepäkpnuwi.
Itaŋga qu Nyi mändi äŋgittqiyäpu, he aŋä-himqeutaŋä ämaqä naqä
iquauä hiŋuä iqi ekitqätepnuwi. Ii he iquau kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋi, awä eeqä tupŋqeŋqä. 10 Itaŋga Ämaqä eeqänäŋä, qua
äwitqutäŋqä-pa, qu kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqe, qätä-ganä
wipnuwäŋqeqä. 11 Itaŋga qu etmepu, kukŋuäŋqä etma uwqaŋgpqe,
‘Ne kukŋuä äänä tatuŋquäwä?’ kŋuä maeyqä itä, zä miqä iqäpnä.
Iŋgaŋi kukŋui, he matqä, Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu täniqeqä. Iŋi,
he kŋuä Goti Iqu etapqaŋgqenä tqäpnä.

12 Ämaqä hui quwqä käta-käŋgueque, huiziqua ique pizqä
päkpŋqä iiŋqe, quwqä hipa iu wipnuwiqä. Itaŋi kaniqukua,
quwqä ymeqä iquau-pqe, suqä asitaŋinä itquapnuwiqä. Itaŋga
ymeqä iqua, kunaqä-kunuŋuautä-pqe, mäkä äunäpu asä ii ipnuwiqä.
13 He Nyaqä yoqä-täŋuenä etaŋgi, ämaqä eeqänäŋi himä-wiuŋqä
emäkqäpnuwiqä. Iŋäqe qokä-apäkä haŋä-iqä qäpu etqäŋgaŋqä yäŋä
äqämbu äpmamitpqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu häŋä iqumuatäniqeqä”
ätukqe.

14 (Ämaqä kukŋuä tä a ätäutäqä iqu, näqŋqä äŋguänä mequätŋqe.)
“He nätmatqä qui imäkqä quvqänäŋä iqu aŋä pmua imäknäŋqä
iqi tqäutaŋgi qumbnuwiqä. Iŋgaŋi qokä-apäkä qua Jutiya iu
äpmeŋuwä iqua, ze, qoqoŋä yätuŋqä yqäpŋqä. 15 Ä ämaqä aŋä
atääqä hevqä iu äpmamitätqä iqu, qua mäŋi ikuapmäutäqäŋgaŋi,
iqu aŋä yäpä yäŋgisa mäpeyqä itä, iqueqä nätmatqä aŋä yäpä
iŋgisa witaŋgutqeŋqä kŋuä mindqäŋqä itä, hämänänä zä uwquäŋqä.
16 Ŋŋ ämaqä, iqueqä wäuŋuä iu äpmamitätqä iqu, iqueqä gquä

† **13:9** Matiu 10:16-22; Lukä 21:12-19

quäuqä metŋqä aŋgumä mäwqä iquäŋqä. 17 Itaŋga, apäkä äwqä-
täŋä iuauŋqätä, ymeqä aŋuäŋqä-täŋä iuauŋqätäŋi, zä maqänä
mäwqä iqaŋgpqeŋqe, huäqä kiiŋä huŋqeqä. 18 Nätmatqä quvqä
iiŋi, yuŋuä quŋqäŋga matimäuqä yätŋqä diŋqe, he Goti Hanjuwä
Iqueŋqä tääqä tqäpŋqeqä. 19 Itaŋga haŋä-iqä iŋga timäuniqe,
naqänäŋä ämäwqätäuniqe. Goti Iqu qua imäkkqäŋgata täŋga tiŋqe,
haŋä-iqä tqutä asänäŋi matimäuqä imiŋqeqä. Qänakndaŋä-pqe,
iiŋi matimäuqä yäniqeqä. 20 Haŋä-iqeŋqe, Naqä Iqu, ‘Wäŋqäpu
wäniqeqä’ ae ätkqeqä. Iqu iiŋä mimäkqä-säpi, ämaqä eeqänä qui
imäkŋgäpniŋgä. Iŋäqe Iqu qokä-apäkä Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä
iquauŋqä kŋuä indqänätä, wäŋqäpu hiätŋqä imäkäniqeqä” ätukqe.
21 “Iŋgaŋi ämaqä hui, ‘He hiŋuä qumbiyä! Kraisi ne ämineyätŋqä
Goti Iqu ique atäuŋuä ikqä iqu täqi äpmenä,’ ä ‘Näŋi äpmenä’
etqaŋgpqe, he qätä mäwiyqä pa iqäpŋqä. 22 Ii tiiŋä etaŋgi.
Ämaqä quaŋgä-tqä hui ätimäupu, ‘Nyi Kraisi he ämeyqäŋqä
Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä änyikqä iqunjqä’ etäpu, ämaqe kŋuä
iqä mapŋqeŋqä, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋi
imäkpnuwiqä. Quaŋgä-tqä iiŋä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, qäyasäqi ätuma wanä-tpu ip-
nuwiqä. Itaŋga ämaqä huizi, ‘Nyi hiŋuä-tqä iqunjqä’ ätäpu, asänäŋä
imäkpnuwiqä. 23 Iiŋä etaŋgi nätmatqä eeqä timäuniqeŋqä Nyi ganä
awä näwi etqä. Iŋi he yasämä mimbiyä.
24-25 Itaŋga, haŋä-iqä naqänäŋä ae etqä iqua qäpu hiqaŋgaŋi,
maqänäŋi *mäptqä iqu hea äwitä, qaŋuä iqu mäyäŋqä itä, qätäqueqä
iqua qäukuä yätuŋi äväma qua täu qiyäpäkŋgaŋguwäŋga, ga
nätmatqä yäŋänäqŋqä qäukuä yätu äwiŋuwi ämeŋä ipnuwiqä.*‡
26 Iŋgaŋi qu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä iu äpme, Iqueqä
yäŋänäqŋqetä, Iqueqä we-huŋqä naqänäŋä itä pqaŋgi qumbnuwi.
27 Iŋgaŋi Iqu eŋätqä iquau ändowatätä, ämaqä ‘Ŋqeqä’ ätätä atäuŋuä
ikqä iquauŋi, qäukuä-qua hituŋuä äwitqutäŋqä-pa, aquvä eeqänä
maqiyäniqe.
28 Itaŋga zä-eaqä iqu ämetquetŋqeŋqä näqŋqä mapiyä. Kiqä äpa
iuŋi, eqä yqänä änyä, quwqä mŋi änyä-häŋä iŋgqäqe, näqŋqä tiiŋä
iqäpŋqä. Yuŋuä äqunätŋqe qäpu eätä, mäptqä dŋä hinätŋqe, qäqi
etaŋgiyqä. 29 Asä iiŋi, he nätmatqä Nyi etqäqä iiŋä ii timäwäwqaŋgi
äqumbiyäŋgaŋi, he näqŋqä tiiŋä hipnuwiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu äpätŋqä aŋä hänaqä iu näwe tqäutaŋgiyqä. 30 Nyi he naqä-
qakuä etqä. Ämaqä hea iŋga pmapnuwä iqua, qu mapäkoŋqä yqänä
pmetaŋguwäŋga, nätmatqä eeqänäŋi timäuniqeqä. 31 Qäukuitä,
quaetä qäpu heniqe. Mä Nyaqä kukŋui qäpu maeqä yäniqe.
32 Iŋäqe nätmatqä iiŋi äkŋga timäuniqä iiŋqe, ämaqä hŋqu änyä
maqŋqä eänä. Ynaunjqä qäukuä yätutaŋä iquatä, Nyi Ymeqä
Iqundäŋi, ne änyä maqŋqä eäŋunä. Apiqu Iqueqä-kiuänänjqä.
33 Nätmatqä iiŋi äkŋga timäuniŋqeŋqä änyä maqŋqä eäŋuwä-qae,
yasämä ätuäqämepu, hiŋuä äqumbu pmetpŋqe. 34 Ii tiiŋä eŋqä-paŋi.
Ämaqä hŋqu kiŋä hmqä wätŋqä, ga iqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iqua,
iqueqä aŋä mipŋqä ävqä-paŋä iiŋiyi. Ga wäuŋui, ique-iqueqä äpatätä,
kikiŋä väniqe. Iŋi, hänaqä qŋqaŋä miqä iqueŋi, ‘Yasämä ätuäqämanä

‡ **13:24-25** Asayä 13:10; Joeli 2:10

pmettŋqeqä' tuäniqe. 35-36 Iiŋä etaŋgi, 'Kaqä aŋä-täŋä iqu, heaetäŋä-
qe, ä quaesqäŋganä-qe, ä zäŋqä kŋuä duätqätaŋganä-qe, ŋŋ zä we-
huŋganä-qe, äkŋga ti päniqätiyä-qe' änyä maqŋqä eäŋäuä. Iiŋqe,
he yasämä ätuäqämepu, ga hui, 'Iqu iŋga päŋqiyä' kŋuä maeyätaŋga,
äpätqe, hiqaqä witaŋgä hiqäŋqä iiŋqäuä. 37 Nyi kukŋuä etqe, qokä-
apäkä eeqänäŋä iu ätquä. 'Ga yasämä ätuäqämapu pmäpŋqä iiŋqä'
etqänä" ätukqe.

14

*Ämaqä naqä iqua, Jisasi Ique päkpŋqä ätŋguwiŋqä**

1 Hiunji naqänäŋä Pasopa ätätqäŋuwä iqutä, bretqä yeŋuä qo-
matäuqä hiunji iquatä timäutŋqä, hiunji hŋquaqu änyä äwämiŋqe.
Iŋganji hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquatäŋi, kukŋuä ätqämanäpu, "Ne Jisasi Ique maqŋqä itmetanä
pizqä päsatuŋque, äänä imäkatuŋquäwä?" ätŋguwi. 2 "Ämaqe hiŋuä
änaqänäpu mäkä ipäqiyqeŋqe, ne suqä iiŋi, hiunji naqänäŋäŋga
mimäkqä yatuŋqueqä" ätŋguwi.

Apäkä hui, eqä jinaŋä-weqe, Jisasi Iqueä nyuäŋiu equatekqeŋqä†

3 Jisasi Iqu aŋä-himqä Betani, Saimonä Wänyimäŋqueä‡ aŋiu
buayä gmanätqätaŋga, apäkä hui hikä häkä eqä jinaŋä-weqä iŋqä
hŋqu, äma äwimetä, häkä pmäukui ikuväqe, eqä jinaŋä-weqe
Jisasi Iqueä nyuäŋiu äwiquatkqe. Häkitä, eqä jinaŋä-weqetä, kiqä
mbqe naqänäŋi. 4 Iŋganji apäkä ii, ii imäkqaŋgqeŋqä, ämaqä iqi
pmamiŋuwä ii, äwqä äkasuwä imäkpiyi, quwqä-quwä, "Eqä jinaŋä-
weqe, suŋqä hiŋgi qui imäkqiyä?" ätŋguwi. 5 "Eqä jinaŋä-weqe,
mbqä 300 täuqä imäknäqe, mbqä ämanäqe, ämaqä nätmatqä maeqä
iu winätŋqänänjqä." Ii ätmbiyi, apäkä iiŋi äkasuwä ätukuwi.
6 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ätukqe. "Iiŋi hiŋuinä qumbiyä.
Suŋqä haŋä-iqä vqäuä? Ii Nyi suqä äŋguänäŋi inmäkqiyä. 7 Ämaqä
nätmatqä maeqe, hesä anäŋi, hea ique-ique pmetpŋqäuä. Iiŋä etaŋgi,
'Yätamäkqä eanä' kŋuä eyqe, yätamäkqä wipŋqe. Mä Nyi iiŋä maetqe,
Nyi hesä anäŋi, hea ique-ique mäpmeqä itmniqeqä" ätukqe. 8 "Apäkä
täsiyqe, ae äyä imäkqiyä. Ii eqä jinaŋä-weqä änjiquatqe, Nyaqä huiwi
qua witŋqeŋqä näwi-ganä inmäkqiyä. 9 Nyi naqä-qakuä etqä. Aŋä
eeqänäŋä im-imä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä ätäkipiyäŋganji,
apäkä täsi inmäkqeŋqä awä inä tqäpŋqeqä. Iŋi qu iiŋqe, hui
mimäuqä iqäpŋqänänyä" ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau vätŋqä ätukqeŋqä§

10 Itaŋga Jutasi Iskarioti, Jisasi Iqueqä ämaqä 12 iquautaŋä hŋqu,
Jisasi Iqueŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquauä hipa iu vätŋqä, täkqä
tuätŋqä äukqe. 11 Qu iiŋä qätä äwipiyi, yeeqä ipu, "Ne naqä-qakuä
mbqä hui ktapaŋqunä" ätukuwi. Iŋganji iqu, "Äkŋga ti itmetmä
wimqändiyä" tä iqe, huäŋqäŋqä qävqä imiŋqe.

---

* **14:** Matiu 26:1-5; Lukä 22:1-6; Jonä 11:45-57 † **14:2** Matiu 26:6-13; Lukä 7:36-50; Jonä 12:1-8 ‡ **14:3** Saimonä iqu hiŋuiqänäŋi wänyimäŋqä-täŋä äpmamiŋqä etaŋgi, qu iqueŋi "Wänyimäŋqueä" ätumiŋuwi. § **14:9** Matiu 26:14-16; Lukä 22:3-6

*Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquatä ymisaŋä yäpakä äŋguwäŋgaŋqä**

12 Hiunji naqänäŋä bretqä yeŋuä qo matäuqä bŋqä iquauqä hiunji
kiŋganäŋä iqu ätimäukqe. Quväukuä ique-ique hiunji iqueŋi, Israitqä
iqua Pasopaŋqä kŋuä indqänäpiyäŋgaŋi, sipsipqä hui äpäsäpu gpnä.
Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, "Si Pasopa iutaŋä
ymisaŋä dŋqe, ne nätmatqä näwinyäŋi äŋgi kimäkiyatuŋquäwä?"
ätukuwi.
13 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqui,
ändowatätä tii atukqe. "Qe aŋä-himqä yätuŋqä hinyqä. Ämaqä eqä-
häkä meqä hŋqu äqemeŋqiyä. Ga iqueŋi, qänaki wivändqinyqä.
14 Iqu aŋä yäpä yäŋgisa paquvqaŋga, aŋä kaniqueŋi, 'Ämotqueqä
Iqu, si yatŋqä kiyeŋqä äyandowatqiyä' suinyqä. ' "Nyitä, Ŋqä
ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä iquatä, hiunji naqä tque, buayä
natuŋquä aŋä hiqŋqä äŋgikä?" äyatqiyä,' suinyqä" ätukqe. 15 "Qe
ii tquaŋgiyäŋga, iqu aŋä hiqŋqä naqänäŋä haqä yätqä ämätnäŋqä
iqueŋi ämäqesqueŋqiyä. Iquvaŋätä, buayä ŋqätä, näwenyä
imäknänä. Qe iqiŋi, buayä näwenyä inemäkinyqä" ätukqe.
16 I tquaŋga, iquaqu eyi, aŋä-himqä yätu ätimäyi, nätmatqä eeqänä
Jisasi Iqu ätukqä-pa imäknätaŋga äqunyiyi, Pasopa iutaŋä ymisaŋä
bŋqeŋqä näwi imäkkiyi.
17 Heaetäŋi, Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä 12 iquatä, eeqäqua
ätimäukuwi. 18 Qu ymisaŋä änäpu äpmapiyäŋgaŋi, Jisasi Iqu, "Nyi
naqä-qakuä etqä. Hesaŋä hŋqu, Nyiŋqä täkqä tuänä. Ii ämaqä Nyitä
ymisaŋä anä änätqäŋuwä iquendaŋä hŋquvqä" ätukqe.
19 I tquaŋga, iqua äwqä-haŋä ämepu, hŋqunä-hŋqunäŋi, "Ii nyi ma!
Qäyutanä?" ätukuwi.
20 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, "He 12 iquendaŋä hŋqueyqä.
Ämaqä Nyitä bretqä hevqä asiu äyämetä äŋgqäqä iqueyqä" ätukqe.
21 "Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä
iuŋi, 'Äpäkonäŋqiyä' ätkqä-pa, Iqu e päkonäŋqiyä. Itaŋgi Ique
himä-wiuŋqä iquau vätŋqä iquenyqe, iqueŋi haŋä-iqä naqänäŋä
wimeŋqiyä. Ämaqä iiŋä imäkätŋqä iqueŋi, känai maunyqä-säpi, ii
äŋguä hitäniŋgä" ätukqe.
22 Qu ymisaŋä änäpiyäŋgaŋi,† Jisasi Iqu bretqä hŋqu ämeqe, Goti
Ique "äŋguiqä" ätuäqe, äkutätä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquau, ävqäwätä tii ätukqe. "He mändaupiyä. Tä Nyaqä huiwiyqä."
23 Itaŋi Iqu wainqä-eqä-häkä ämeqe, Goti Ique "äŋguiqä" ätuäqe,
iquau ae äväqetaŋi, eeqäqua iuta äŋguwi. 24 Itaŋi, Iqu tii ätukqe.
"Tä Nyaqä häŋeqeqä, Goti Iqu kukŋuä guä mäsäueŋqe, yäŋänäqŋqä
imäkätŋqä diŋqeqä. Nyi ämaqä kuapänäŋä iu yätamäkqä vätŋqe,
ŋqä häŋeqe equatqänä" ätukqe. 25 "Nyi naqä-qakuä etqä. Nyi
wainqä-eqe, Goti Iqunä miqäŋga häŋi nmniqäŋgaŋqe, aŋgumä
maŋqä imqänä" ätukqe.
26 Iŋgaŋi qu apqä hŋqu ätpiyi, aŋä-himqä iu äväma, qoqoŋä
Olipäŋqä äukuwi.

---

* **14:11** Matiu 26:17-30; Lukä 22:7-38; Jonä 13:1-17:26 † **14:22** Matiu 26:26-28; Lukä 22:17-20; 1 Korinä 11:23-26

Jisasi Iqu Pitä iqueŋi, “‘Nyi Iqueŋqe änyä maqŋqeqä’ ttŋqinyä” ätukqeŋqä‡

27 Ii äwäpiyäŋganı, Jisasi Iqu iquauŋi, tii ätukqe. “Heqä Nyinyqä
quuvqä heqiyqe, mändi päwiŋqiyä. Ii Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi,
tiiŋä ätä äqänäŋqä-payqä.

‘Nyi sipsipqä-miqä ique päkmqänä. Iiŋä imäkqaŋgmdqäŋga,
sipsipqä iqua zä im-imä wepnuwiqä.’§

28 Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqu, Nyi aŋgi nyivauqumuatqaŋga, Nyi qua
Galili iuŋqä hiŋuiqä emamniqeqä” ätukqe.

29 I tquaŋga Pitä iqu, “Iqua eeqänä, quwqä quuvqä heqiyqe mändi
qäyä äpäwiqaŋguti, nyi ii miqä ymqänä” ätukqe.

30 I tquaŋga Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuä äktqänä. Heatqä tqueŋi,
kukutakisqä äkakä hŋquaqu matqäŋga, si Nyiŋqe, ‘Nyi Iquenyqä
maqŋqeqe,’ hŋquaqu-hŋque ttŋqinyä” ätukqe.

31 Jisasi Iqu ii tquaŋga, Pitä iqu yäŋä äqänätä, “Qäyä eänä.
Si äpäkoŋgti, nyi-pqe anä päkoneŋqeqä. Nyi Sinyqe, ‘Iquenyqä
maqŋqeqe’ matqä imqänä” ätukqe. Itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
eeqänäŋä huiziqua-pqe, inyänä ätkuwi.

*Gesemäniŋi, Jisasi Iqu Goti Iquenyqä tääqä ätkqeŋqä**

32 Iŋgaŋi iqua, aŋä yoqä ‘Gesemäni’ qonätaŋgqeu ätimäupiyi, Jisasi
Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau, “Nyi Goti Iqutä kukŋuä
teŋqueä. He täqi pmapiyä” ätukqe. 33 I ätuäqe, Iqu Pitä ique, Jemisi
ique, itaŋga Jonä ique itumeqe, iqua Iqutä anä äukuwi. Iŋgaŋi Iqu
haŋä-iqä wimetŋqä iqaŋgqeŋqä, Iqueqä äwqä tämŋi änä mäwimäŋqä
ikqe. 34 Iiŋqe, Iqu tii ätukqe. “Haŋä-iqä tqu, Nyaqä qeqä-quuvqä
tämŋi imbtäumäkqä-qae, ae qäqi äpäkonmqä iqä. He täqiŋi yasämä
äminyäpu, pmapiyä” ätukqe.

35 Iŋgaŋi Iqu nänä hmbu äwäqe, qua iqi äqiyäpäknätä, haŋä-iqä
wimeqaŋgqä iqueŋqä huäŋqä hui etaŋgutqe äwimasiyätŋqä, Goti
Ique kukŋuä ätkqe. 36 Iqu, “Aba,† Apiqukiyä. Si nätmatqä äwa
mämiqä imäkqä Iquki, häkä haŋä-iqä-täŋä tqu, huätä mändavä.
Iŋäqe Nyaqä änyiŋqeuŋi qäyä etaŋguti, Tqä äkiŋqä dunä isŋqeqä”
ätukqe.

37 I ätäqe, aŋgi äpäqe, ämaqä anä ätuma äukqä iqua hiqaqä
witaŋgä äquŋgqe. Iwä Pitä iqueŋi, “Saimonä iquki, änääŋäŋqäwä?
He Nyitä anäŋi, wäŋqäpu mämiŋqä iquwiuä?” ätukqe.

38 “Yamwiqä iqe, he mändi maekittqiyqä yätŋqä diŋqe, he
äminyäpu, Goti Iqutä kukŋuä tpiyä. Hiqä quuvqe, nätmatqä qäyunä
imäkqäŋqä äwinyätaŋgqä-qe, huiwi yäŋänäqŋqä maeqeqä” ätukqe.

39 I ätuäqe, aŋgumä äwäqe, Goti Ique kukŋuä asi, aŋgumä
ätukqe. 40 Ae ätuäqe, iquauŋqä aŋgumä äpäqe, iqua hiŋuä kukuäŋuä
wiyqaŋgi, hiqaqä witaŋgä äquŋgqe. Ique kukŋuä äki-äki tupŋqe,
änyä maqŋqä yqänä emiŋuwi.

41 Hŋquaqu-hŋque äwimetäqäŋganı, Iqu iquauŋi, “He hiqaqä
äwäpu, hapä yqänä äpmeŋäuä?” ätukqe. “Ga qäpu qenji. Hiunji tä,
qäŋga qe ätimäuqiyä. Hiŋuä qumbu! Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi,

‡ **14:26** Matiu 26:31-35; Lukä 22:31-34; Jonä 13:36-38 § **14:27** Sakätiyasi 13:7 * **14:31** Matiu 26:36-46; Lukä 22:39-46 † **14:36** Kukŋuä “Aba” ii Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuiyi. Kiqä quati, “Apä.”

suqä quvqä imäkqä iquauä hipa iuŋi, täkqä tqä iuta ävqiyä. 42 He
pämä äpmepu, äwanä! Hiŋuä qumbiyä. Huiziuqä hipa iu nyivätŋqä
iqu, ae qäqi ätimäutŋqä iqiyä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau äwikqeŋqä‡

43 Jisasi Iqu kukŋuä ii yqänä tätqätaŋga, Jutasi ämaqä 12 iquautaŋä
iqu ätimäukqe. Iqutäŋi ämaqä kuapänä, ipäqäyuŋä, ä jävqä a
äqätqa ätimäukuwi. Ämaqä ii, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ä
kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, itaŋga qokä-apäkä iu miqä iquatä
dowatqaŋgä, ätimäukuwi. 44 Qu änyä upŋqä imäknäpiyäŋgaŋi,
täkqä-tqä iqu huiziquauŋi, tii ätukqe. “Nyi ‘Ämaqä Tqueyqä’ etätmi,
kikiyä äwuŋgundi, he Iqueŋi a äkiqätäpu, yasämä ätuma uwqäpnä.”
45 Qu ätimäupiyi, iqu Jisasi Ique äwimeqe, Iqueŋi, “Näqŋqä-vqä
Iqukiyä” ätuätä, Ique himä kikiyä äwutäŋgqe. 46 Iŋgaŋi qu Jisasi Ique
itumepu, a yäŋänäqŋqä äkiqätukuwi. 47 Iqua, Ique a kiqaŋguwäŋga,
Iqutä qäqi anä tqäumiŋuwä hŋqu, iqueqä ipäqäyuŋä ämäkäqiyäqe,
hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋque, qätä mŋä hämänä
ätqavämäukqe.
48 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, “He ipäqäyuŋätä, jävqätä a äqätqa äpquwi,
ämaqä äpäsätä quwä-meqä hŋque a äkiqätätqäŋuwä-pa, Nyi-pqe,
iiŋunä etaŋgä äŋgiqätqäuä?” ätukqe. 49 “Hiunji ique-ique Nyi hesä
anä äpmamä, hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iu näqŋqä vätqätaŋgqä
iŋga maŋgiqätqe, suŋqä itqäŋuwäwä? Iŋäqe, he tä iquwi, kukŋuä
Goti Iqueqä bukiu ätnäŋqeuŋi, qäyunä ätätaŋgqeŋqeqä” ätukqe.
50 Iŋgaŋi Iqueqä ämaqä iqua, eeqänä zä äväma äwekuwi.

Hikŋä hŋqu zä äukqeŋqä

51-52 Zä ii uwqaŋguwäŋga, hikŋä gquä hŋqunä huäqä hutŋqä hŋqu,
Jisasi Ique qänaki ti äwivändqaŋga, qu iqueŋi a kiqätqaŋguwäŋga,
iqu gque iqinyä iquvesemä, ipätäkqä zä äukqe.

Ämaqä naqä iqua, “Iqu qäyä päkonätŋqeqä,” ätkuwiŋqä§

53 Qu Jisasi Iqueŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquenyqä ätuma äukuwi.
Iŋgaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquau, ämaqeu miqä iquau, itaŋga
kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qu iqi aquvä äqäŋguwi. 54 Pitä
iqu, Jisasi Iqueŋqä, kiŋä-tämä qänaki äumiŋqe. Hiqäva-imäkqä naqä
iqueqä aŋä ququawä iqi ätimäuqe, iqiŋi, iqu ämaqä ämayukä-imaŋqä
iquatä äpme, tä-diyeqä inyimiŋqe.
55 Iŋgaŋi, Jisasi Ique pizqä päkpŋqeŋqä, hiqäva-imäkqä naqä
iquatä, Israitqä iquau miqä hiuzi iqua qäsäŋä, Jisasi Iqu suqä
quvqä imäkätŋqeŋqä qävqä yanätpiyi, ämävqäŋguwi. 56 Ämaqä
kuapänä Iquenyqä quaŋgä kukŋuä täqisqaŋguwä-qe, quvaqä kukŋui
yamuätqäŋqä ikuwi, asänä mäwqaŋgi äquŋguwi.
57 Iŋgaŋi ämaqä hŋqua pämä ämatqäupiyi, Jisasi Iquenyqä quaŋgä
kukŋuä tii ätukuwi. 58 “Ne Ämaqä Tqu tii tqaŋgi äwikque. ‘Goti
Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä, ämaqä-qua mätqe, Nyi äqiyäpnetmä,
aŋgumŋi, hiunji hŋquaqu-hŋque mätmniqeqä. Iŋäqe Nyi hipaetä
mamätqä imqänä’ tqaŋgi, äwikqueqä” ätukuwi. 59 I tqaŋguwä-qe,
quvaqä kukŋui asänä mäwqä ikqe.

---

‡ **14:42** Matiu 26:47-56; Lukä 22:47-53; Jonä 18:1-11 § **14:51-52** Matiu 26:57-68; Lukä 22:54,63-71; Jonä 18:12-14,19-24

60 I tqaŋguwäŋga, hiqäva-imäkqä naqä iqu, iquauä hiŋuä iqi
ätqäuä, Jisasi Ique yatŋqä tii äwikqe. “Ämaqä tä kukŋui Siŋqä ätquwi,
änääŋgä? Si kima hui matqä isŋqätanä?” ätukqe. 61 I tquaŋgqä-qe,
Jisasi Iqu kima miqä, Iqueä kukŋuä hui mätquä da ikqe.
Iŋi, hiqäva-imäkqä naqä iqu aŋgumä yatŋqä tii äwikqe. “Kraisi,
Goti Iqu ne ämineyätŋqä atäuŋuä äkikqä Iqukita? Ä Yoqä haqä yätu
ämaetuŋquä Iqueqä Ymeqä Iqukitanä?” ätukqe.
62 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Nyi qäqunjqä. Itaŋga Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu, Yäŋänäqŋqä-täŋä Iqueqä hipa ämuaŋgisa pmetaŋgi
hiŋuä qumbnuwiqä. Itaŋga Iqu qaquvqeu pmeqä qäukuä yätuta
quvepqaŋgi qumbnuwiqä” ätukqe.
63 Iqu i tqaŋgqeŋqä, hiqäva-imäkqä naqä iqu äwqä tnäŋä wiŋgaŋgi,
iqueqä gquä quäuqä äpisätä, tii ätukqe. “Iquenyqä kukŋuä hui inä
natpŋqe, ne suŋqä qävqä yatuŋquäwä? 64 Iqueä kukŋui, Goti Ique
äkittqiyätä tqaŋgi, qätä äyä äwiyäŋunä. Ga heyaqä kŋuä imŋi, äänä
eyqi?”
Iŋgaŋi eeqänäŋi qu, “Iqu suqä quvqä imäkqä-qae, qäyä
päkonätŋqeqä” ätukuwi. 65 Itaŋi ämaqä hŋqua, Iqueŋi makukuä
äwqutäpu, hiŋuä huäqä äkeuätäpu, hipa äpäsäpu, “Si tqu kpäsqiyä?
Hiŋuä natiyä” ätumiŋuwi. Itaŋga ämayukä-imaŋqä iqua, Iqueŋi
itmepu hipa äpäkkuwi.

*Pitä iqu, ‘Jisasi Iquenyqä maqŋqeqä’ ätkqeŋqä**

66-67 Pitä iqu täknä yäŋgisa ququawä mäŋi pmetaŋga, hiqäva-
imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä apäkä hui äpäqe, Pitä iqu tä
diyeqä imäknätqätaŋgi äqunäqe, ique hiŋuä yqänä äqunä, “Si Jisasi
Nasäretqätanä Iqutä anä äpmetqäŋiyä iqukuiyqä” ätukqe.
68 Ii iiŋä tquaŋgqeŋqä, iqu, “Oeyqä, si ii ätŋi, nyi änyä maqŋqä
eŋänä” ätuäqe, yäpaqäŋgisa äwätä, täknä hävqä qänätaŋgqä iqi
ätqäukqe. Iŋganı kukutakisqä hŋqu äkakä ätkqe.
69 Wäuŋuä-wiyqä ii, iqueŋi iqi äqunäqe, aŋgumä ämaqä iqi
tqäutaŋguwiuŋi, “Ämaqä tqu, qutä anä äpmetqäŋuwiqä” ätukqe. 70 Ii
käyä ätquaŋgi, Pitä iqu aŋgumä “Oeyä” ätkqe.
Iwä wäŋqä hmbu ti imäŋganga, ämaqä iqi ätqäumiŋuwä iqua,
“Si Galilisanä iqukiyqä. Iŋi si oeyä matqä pa. Si, qutä anä
äpmetqäŋuwiqä” ätukuwi.
71 Ga iŋganı iqu tii ätukqe. “Ämaqä tä ätätqäŋuwä Iquenyqe,
nyi änyä maqŋqä eŋä. Nyi quaŋgä etqändi, Goti Iqu, nyi qui
nyimäkäŋqiyä.”
72 Iqu kukŋuä iiŋi ae ti tqaŋga, kukutakisqä äkakä huiziqu
ätkqe. Iŋganı Pitä iqu, Jisasi Iqu “Kukutakisqä äkakä hŋquaqu
matqäŋga, si Nyiŋqe, ‘Nyi Iquenyqä maqŋqeqe,’ hŋqaqu-hŋque
ttŋqinyä” ätukqeŋqä kŋuä äwikqe. Iŋganı, iqu iiŋä imäkätäqeŋqä
huäqä kiiŋä wuŋgaŋgi, kŋuä kuapänä äqäkqe.

15

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiŋuä iqi ätqäukqeŋqä**

* **14:65** Matiu 26:69-75; Lukä 22:54-62; Jonä 18:15-18,25-27 * **15:** Matiu 27:1-2,11-31; Lukä 23:1-25; Jonä 18:28-19:16

1 Zä we-huŋganŋgqetäŋi, hiqäva-imäkqä naqä iqua, kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqä iquautä, ŋŋ ämaqä naqä huiziquautäŋi, qu Israitqä
iquau miqä eeqänäŋä iqua qäsäŋi, kukŋuä naqä-hŋqunä imäkkuwi.
Itaŋi qu Jisasi Ique guä äkiqiyäupu, ätuma Pailoti ique äwikuwi.
2 Itaŋga Pailoti iqu, “Si Israitqä iquau Miqä Naqä Iqukitanä?” ätuätä,
yatŋqä äwikqe.
Jisasi Iqu ämävauqe, “Iiŋi, si qe ätnyä” ätukqe.
3 Iŋganŋi hiqäva-imäkqä naqä iqua, Jisasi Iquenyqe, “Iqu suqä quvqä
iiŋä-iiŋä imäkätŋqeqä” ätqua äukuwi.
4 Iiŋä etaŋgi Pailoti iqu Iqueŋi, “Si kukŋuä hui kima matqä
isŋqätanä?” ätuätä, yatŋqä aŋgumä äwikqe. “Hiŋuä qunyä. Qu
Sinyqe, ‘Suqä quvqä iiŋä-iiŋä imäkätŋqeqä’ äyä ätqäuä” ätukqe. 5 I
tquaŋga, Jisasi Iqu kukŋuä hŋqu mätquä ikqe. Iqu i iqaŋgqeŋqä,
Pailoti iqu, “Kukŋuä hui matqä suŋqä iqutiyä” tä, kŋuä kuapänä
ämakqe.
6 Quväkuä ique-ique, Pasopa imäkäpiyäŋganŋi, Israitqä iqua, “Ne guä
pmetaŋguwä iquautaŋä iquenyqä äneŋgiyä” tqaŋguwä iqueŋi, Pailoti
iqu huätä äwiqutemiŋqe. 7 Iŋganŋi ämaqä hŋqua, ämiqä naqä iquau
huätä mamanä-tpu ipu, huiu pizqä äpäkkuwiŋqä guä äpmamiŋuwi.
Qutaŋä hŋqu, Baräpasi iquvi. 8 Itaŋga ämaqä kuapä aquvä äqäŋguwä
iqua, Pailoti ique äwimepu, “Hiŋuiqänä imäkmiŋä-pa, iiŋä imäkiyä”
ätuäpu, yatŋqä äwikuwi.
9 Qu iiŋä tquaŋguwäŋga, Pailoti iqu, “Israitqä iquau Miqä Naqä
Tqueŋi, huätä equtäutmä etapmqätanä?” ätukqe. 10 Hiqäva-imäkqä
naqä iqua, Jisasi Iqu yoqä naqä metqätaŋgqeŋqä äwqä quvqä
imäkäpu, Ique ätuma vqaŋguwiŋqä, Pailoti iqu näqŋqä yasämä
eäqeŋqä, ii ätukqe. 11 Pailoti iqu i tquaŋgqä-qe, hiqäva-imäkqä naqä
iqua, qokä-apäkiuqä kŋuä iuŋi hiŋi-hiŋi iwimäkäpu, Pailoti iqueŋi,
“Jisasi Iqu qäyä etaŋguti, Baräpasi Iquenyqeqä” tupŋqä ätukuwi.
12 Iŋganŋi Pailoti iqu, “Iŋi, ‘Israitqä iquau Miqä Naqä Iqueqä’
ätätqäŋuwä Iqueŋi, nyi äänä imäkmqäwä?” ätukqe.
13 Iiŋä tquaŋga, qu kima tnäŋä tii ätukuwi, “Iqueŋi, zä-huätati
hunätŋqä imäkiyä!”
14 Iiŋä tquaŋguwäŋga, “Iiŋi suŋqe? Iqu suqä quvqä äki
imäkätŋqäwä?” ätukqe.
Kimaŋi, qu maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu, “Zä-huätati hunätŋqä
imäkiyä!” ätukuwi.
15 I tquaŋguwäŋga, iqu, qokä-apäkiu yeeqä iwimäkätŋqä wiŋganŋgi,
Baräpasi iqueŋi quŋqä huätä äwiqutekqe. Itaŋga iqu, Jisasi Ique ptqä
päkpŋqä imäkätä, ämaqä mäkä-iqä iquau hipa iu zä-huätatä huepŋqä
äwikqe.
16 Pailoti iqu, iquau vqaŋga, mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi, kiyapqä
iqueqä aŋä ququawä yäŋgisa ätuma äpeyäpiyäŋganŋi, mäkä-iqä huizi
iquauŋqä tääqä ätukuwi. 17 Iŋganŋi iqua Ique mändi äkittqiyäpu,
quaŋgä ämiqä naqä eŋqä-pa hiätŋqä tii imäkkuwi. Iqiŋi qu
iqueŋi, qäkä ipisqä hämänäŋä hŋqu äwiyätpiyi, guä yäŋä-täŋi ämaqä
naqä hŋqueä yŋŋa-näŋä äkuäquväpu, Iqueä nyuäŋiu ämuäkuwi.
18-19 I imäkpiyi, qu iqueŋi, “Israitqä iquau Miqä Naqä Iquki! Hi-
unjiŋganjqä” ätuäpu, häsuäŋitä Iqueä nyuäŋiu äpäsäpu, Iqueŋi
makukuä äwqutäpu, itaŋga suqä ämaqä naqä hŋqueŋqä ipqä-pa,

Iqueŋi qoŋä äwoktäupu imiŋuwi. 20 Qu Iqueŋi quvqä iiŋi qäpu
itquapiyi, iŋgaŋi qäkä ipisqä iqu huätä ätäuquväpu, Iqueqä qäki
aŋgumä äwiyätukuwi. Itaŋi Iqueŋi, zä-huätati huepŋqä ätuma
äukuwi.

Mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi zä-huätati äuekuwiŋqä†

21 Ämaqä aŋä-himqä Sairinisaŋä, Aleksandä iqueqätä, Rupesi
iqueqätä, iquaquiyqä kanä Saimonä iqu, aŋä-himqä yäpaqäŋgisa
äpmamiŋqe, yäŋgisa paquvqaŋgaŋi, mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqu zä-
huätatä hunätŋqä ze, iqu metŋqä imäkkuwi.
22 Qu Jisasi Iqueŋi, aŋä yoqä Golketa qonätaŋgqeuŋqä ätuma
äukuwi. Yoqä iiŋi, kiqä quati, ‘Ämaqä nyuäŋä-yäŋiqä.’ 23 Iqiŋi qu
Jisasi Iqueŋi, wainqä-eqä duŋi marasinqätä qäsä imäkŋqe, täŋä-
huŋqe Iqueqä huiwiuŋi wipti iqiyätŋqä wisäuqaŋga, Iqu mämotaŋqä
ikqe. 24 Iŋgaŋi, mäkä-iqä iqua, Iqueŋi zä-huätati äuekuwi. Iqua,
Iqueqä gquetä ämuasmäŋqetä iwäsäupu, kikiŋä mapŋqä häŋä ikuwi.
25 Qu Iqueŋi zä-huätatiŋi, mäptqä awänä mäpmeqä 9 klokŋga
äuekuwi. 26 Quwqä suqä imäkmiŋuwä duŋi, kukŋuä ämitkuwä iqu,
ätäpu tii äqiyekuwi. “Israitqä iquau Miqä Naqä Iqueqä.” 27-28 Itaŋga
Iqu-täŋä qäqiqiŋi, ämaqä äpäsäsinyä quwä-meqä hŋquaquiŋi, zä-
huätatä äuekuwi. Hŋqueŋi, hipa ämuaŋgisa äuepu, hŋqueŋi
qunamäuqäŋgisa äuekuwi.‡ 29-30 Ämaqä iqi äpäwäpiyi, qu
nyuäŋä ptqä äqiyäpu, Iqueŋi tä sisäwqä äväpu, tii ätukuwi. “Si,
‘Nyi hiqäva-imäkqä aŋi äpnetmä, hiunji hŋquaqui-hŋquenyä aŋgi
mätqunjqä’ tqä-qukiyqä. Iŋi Tqä-täuä häŋä iqumuatnätnä, zä-huätatä
äunäŋitaŋi, äyaqäsqäŋga biyä!” ätumiŋuwi. 31 Iŋi, hiqäva-imäkqä
naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qu-pqä tä inä äsäpu,
“Iqu ämaqä huiziuŋi häŋä iqumuatätŋqä-qe, Iqueqä-kiuäŋi häŋä
miqumuatŋqä iqiyä” ätŋguwi. 32 “Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Iqu,
Ique atäuŋuä ikqä, Israitqeu Miqä Naqä Tqu, äyaqäŋga qua täqinyqä
äpä. Ga ne hiŋuä äqunaqe, Iquenyqä quuvqä heqiyatuŋquänänyä”
ätŋguwi. Iŋi, ämaqä zä-huätati anä äunmiŋiyä iquaqu-pqe, Iqueŋi
kukŋuä quvqä inä ätukiyi.

Jisasi Iqu äpäkoŋgqeŋqä§

33 Itaŋga hiunji quemisqä ae ätimäuqaŋga, qua eeqänäŋä iuŋi,
hea äwäkqe. Awiyqä 3 klokŋgaŋi, we aŋgi äuŋgqe. 34 Awiyqä 3
klokŋgaŋi, Jisasi Iqu maŋä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. “Eloi, Eloi, lema
sapatani.” Kukŋuä iqu, quati tiinji. “Ŋqä Goti Iqukiyä! Ŋqä Goti
Iqukiyä! Si suŋqä nyivquatämäunyä?”
35 Ämaqä qäqiqi ätqäumiŋuwä hŋqua, kukŋuä tä qätä äwipiyi,
“Qätä wipu! Iqu Laisa iquenyqä tääqä ätqiyä” ätkuwi. 36 Ga, ämaqä
hŋqu tnäŋä äwäqe, yaaŋuä hui ämeqe, wainqä-eqä yäŋänäqŋqä iu
äyämeqe, hätäkqeu ikätäutä, Jisasi Iqu änätŋqä äwisäukqe. Iiŋä itä,
tii atukqe. “Laisa iqu äpätä, Iqueŋi zä-huätati äunäŋqe äyaqiyätä
itumeŋqutiyä? Hiŋuä äqänanä äpmenä.” 37 Iŋgaŋi Jisasi Iqu maŋä
yäŋänäqŋqä ätäqe, hindŋä-meqä äwquatämäuqe, äpäkoŋgqe.

---

† **15:20** Matiu 27:32-44; Lukä 23:26-43; Jonä 19:17-27 ‡ **15:27-28** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä inä ätä äqänä. “Goti Iqueä bukiuŋi tii äyä äqänä. ‘Qu Iqueŋi ämaqä quvqä iquatä qäsä itquakuwiqä ätnäqeuŋi,’ iiŋi qäyu hetŋqeŋqä ii itquakuwi.” § **15:32** Matiu 27:45-56; Lukä 23:44-49; Jonä 19:28-37

38 Iŋganj yuä naqänäŋä, hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa imakn-
miŋqä iqu, hituŋuä yätuta iŋgi-iŋgi äpkŋga äpäwiqe, hŋquaqu qe
imäkŋgqe. 39 Iŋi mäkä-iqä iquau miqä, Jisasi Ique hiqumuaŋä äwiyä
ätqäumiŋqä iqu, Iqu äänä itä päkoŋganggqe hiŋuä äqunäqe tii ätkqe.
“Naqä-qakui. Ämaqä Tqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iqueyqä!” ätukqe.
40 Itaŋga apäkä hiua, kiŋä näŋisa hiŋuä äqumbu ätqäumiŋuwi.
Iuautaŋi, Mäliya, aŋä-himqä Maktälataŋä ii, itaŋga Mäliya, Jemisi
hikŋä wäŋqä ique, ä Josepä gueqiyqä känäu, itaŋga Solomiyi. 41 Jisasi
Iqu qua Galili iu pmetaŋganj, Ique qänaki äwivändäpu, yätamäkqä
äwimiŋuwä iuae. Ga, apäkä kuapänäŋä, Jisasi Iqutä Jerusälemäŋqä
anä äpkuwä iua-pqe, qäsä iqi ätqäumiŋuwi.

*Jisasi Iqueqä huiwi, pŋqä ekuwiŋqä**

42-43 Hiunji iqueŋi, ii Sämbatqä hapä pmeqä iqueŋqä, nätmatqä
näwinyä imäkqäŋganji. Iutaŋi, mäptqä äwitŋqä ti pmetaŋganj,
Josepä Arämatiyataŋä iqu, Pailoti Iquenyqä zä-miqä, ique äwimeqe,
“Jisasi Iqueä huiwi ämamqeqä” ätukqe. Ämaqä iiŋä iqu, Israitqä
iquau miqä eeqänäŋä iquautaŋä, yoqä naqä inäŋä-täŋu eä, Goti Iqunä
miqeuŋqä hiŋuä äqänä äpmaminqä iquvi.
44 “Jisasi Iqueä huiwi ämamqeqä” tquaŋga, Pailoti iqu yäuŋuä iqe,
ämaqä mäkä-iqä iquau miqä ique tääqä ätuätumeqe, “Jisasi Iqu ae
äpäkoŋgqätanä, ä änäänga?” ätuätä, yatŋqä äwikqe. 45 Ämaqä
iquesa näqŋqä ae ämeqetaŋi, Pailoti iqu, Josepä iqueŋi, “Jisasi Iqueä
huiwi, yqä mayä” ätukqe. 46 Iŋganj, Josepä iqu yuä naqä hŋqu mbqä
iäqe, Jisasi Iqueä huiwi zä-huätati äuekuwiuta äyaqiyätä, qua mäŋi
ämaeqe, Iqueä huiwi huäqä äutäqe, ämaqä pizqä pŋqä heqäŋqä hikä
ätäŋukuwä aŋä-näŋä imä pŋqä ekqe. Pŋqä ae eäqe, hikä qŋqaŋä
naqä hŋqu, huaqä-huaqä ämiqa qŋqaŋä ämaptekqe. 47 Mäliya
Maktälataŋä iisä, ŋŋ Mäliya Josepä iqueqä känaisä, Jisasi Ique pŋqä
eqaŋgqe, hiŋuä äquŋgiyi.

16

*Jisasi Iqu ävaukqeŋqä**

1 Hiunji Sämbatqe ae äpäwqaŋganj, Mäliya Maktälataŋä iu, Mäliya,
Jemisi iqueqä känäu, itaŋga Solomi, qu eqä jinaŋä-weqe mbqä ikuwi.
Ii, qu äma äwäpu, Jisasi Iqueä huiwiu equatpŋqänänyä.
2 Hiunji kiŋganäŋä iqueuä zi-hiŋuä matqä, mäptqä ti
eumäuqaŋganj, apäkä iua, Jisasi Ique pŋqä ekqeuŋqä äwäpiyäŋganj,
tii ätŋguwi. 3 “Ne Jisasi Iqu hikä hovqä äwiŋqä iqueqä hikä qŋqaŋä
äptänäŋqe, huaqä-huaqä ämitä nauteyätŋqe, tqukä?” 4 E äwäpiyä
iunda hiŋuä äqunäukuwi, hikä iiŋä iqu, kätanäŋä qäyä hitaŋgqä-qe,
qŋqaŋä mäpmäwänätaŋgi äquŋguwi. 5 Itaŋga apäkä iua, Jisasi
Ique pŋqä ekqä yämä äpaquväpiyäŋganj, hikŋä gquä qäpaiqä
hämänänäŋä imäkŋqä hŋqu, hipa ämuaŋgisa pmetaŋgi äqumbiyi,
iŋganj iua miiqä yäŋä ipu, äwäwa ikuwi.
6 I iqaŋguwäŋga, iqu iuauŋi, “He yäuŋuä miqä pampiyä” ätukqe.
“He Jisasi Nasäretqätaŋä, zä-huätati äuequwä Iquenyqä hiŋuäŋqä
äpqäuä. Iqu ae ävauqäqe. Hiŋuä qumbiyä! Äwäteqä täqiŋi, aaŋqä

* **15:41** Matiu 27:57-66; Lukä 23:50-56; Jonä 19:38-42 * **16:** Matiu 28:1-15; Lukä 24:1-12; Jonä 20:1-18

suänä. 7 Iiŋä-qae, he äwäpu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iquau, (Pitä ique qäsä), tii tupiyä. ‘Iqu qua Galiliŋqä hiŋuiqä wäŋqiyä.
Iqu ae etkqä-pa, he Ique iqi qumbŋqäuä’ tupiyä” ätukqe.
8 Iŋganı apäkä iua zä ipu, yäuŋuä-yäuŋuä wiŋganga, ämaqä pŋqä
wiqeuta yäpaqä mäŋgisa ätimäupiyi, iqisanı zä äväma äukuwi. Iua
äwäpiyäŋganı, zä yqänä iqäwäpu, ämaqeunı mätquä ikuwi.

Jisasi Iqu, Mäliya Maktälatanä ii äwimakqeŋqä†

9 Jisasi Iqu hiunji kiŋganäŋä iqueuä ziŋuä matqäŋga ävauqetanı,
Mäliya Maktälatanä ii-ganä äwimakqe. Iinı, dŋä quvqä 7 tqäutanŋgi,
Iqu huätä ändowatkqe. 10 Itanı ii äwäqe, ämaqä, Iqutä anä
ikämiŋuwä iqua, huäqä-huŋqä ämepu, kŋuä qiyätqätanŋguwä iu
äwimetä, awä ätukqe. 11 Ii, “Jisasi Iqu häŋä pmetanŋgi, äqunäŋänä”
tquanŋgi äwiyäpiyä-qe, qu, “Ii quanŋgä ätqiyä” kŋuä äwikqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä hŋquaqui äwimakqeŋqä‡

12 Itanı huizi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqu, anä-
himqä iutanı äväma, qanä wätqätanŋginyäŋga, Jisasi Iqu, iquaquiŋi
huitanä-qu imäknä äwimakqe. 13 Iquaqu aŋgumä äwiyi, huizi
iquauŋi, iquaqui wimeqanŋgqeŋqä ätukiyi. I tquanŋgiyä-qe, iqua,
“Iquaqu quanŋgä ätqinyqä” kŋuä ämakuwi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äwimetä, wäuŋuä äwikqeŋqä§

14 Itanı Iqu, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä 11 iqua, ymisanä änäpu
pmetanŋguwäŋga äwimakqe. Iqu äwimeqe, ämaqä, Ique häŋä
aŋgi pmetanŋgi hiŋuä äquŋguwiŋqä qäyä ätquanŋgä, ga “Qu quanŋgä
änatqäuä” ätuäpu pmetanŋguwiŋqä, Iqu, “He nyuäŋä woyqä imbu,
quuvqä maeqiyqe, suŋqä itqäŋäuä?” ätuätä, yäŋänäqŋqä ätukqe.
15 Itanga Iqu iquauŋi, “He qua äwitqutäŋqä-pa kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋi äma äwäpu, ämaqä eeqänäŋä iu awä tupŋqeqä” ätukqe.
16 “Ämaqä quuvqä eqiyätä asŋä ämeqä iqueŋi, Goti Iqu häŋä iqumu-
atäniqe. Itanga ämaqä quuvqä maeqiyqä iqä iquenyqe, Goti Iqu,
‘Häŋä mäpmeqä yäŋqiyä’ täniqeqä.
17-18 Ämaqä quuvqä eqiyquwä iqua, wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä
tiiŋi imäkäpnuwi. Nyaqä yoqeta, dŋä quvqä huätä ändowatpnuwi.
Iqua kukŋuä änyä-häŋi ätpnuwi. Quwqä hipaitä qämakä a
ämaqätpnuwi. Eqä quvqä ämbqe, qui mäwimäkqä yäniqe. Itanga
ämaqä täŋä-yaqä witanŋgpqeunı, hipae haqeqi äwiyquwi, äŋguä
imämbnuwiqä” ätukqe.

*Goti Iqu Jisasi Iqueŋi, qäukuä yätuŋqä ätuma ekqeŋqä**

19 Naqä Jisasi Iqu, iquauŋi kukŋuä qäpu tquanga, Iqueŋi qäukuä
yätuŋqä ätuma ekqe. Itanga Iqu Goti Iqueä hipa ämuanŋgisa
äpmakqe. 20 Iŋganı Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua im-
imä äwäpu, kukŋuä awä ätuäkämiŋuwi. Kukŋuä naqä-qakuä hi-
tanŋgqeŋqä motquapŋqe, Naqä Iqu yäŋänäqŋqä vqanŋgi, iqua ämaqä
mimäkqänäŋi imäkäkämiŋuwi.

---

† **16:8** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiunı, kukŋuä hiqŋqä 9 iuta 20 buŋqe, maqŋqä eänä. Näqŋqä-täŋä kuapänäŋi, Makä iqu maqiyqä ikqeŋqä kŋuä indqänätqäŋä.
‡ **16:11** Lukä 24:13-35 § **16:13** Matiu 28:16-20; Lukä 24:36-49; Jonä 20:19-23 * **16:17-18** Lukä 24:50-53, Wäuŋuiŋqä 1:9-12

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Lukä iqu äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Bukä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä Lukä iqu äqäkqeu, ne hiŋuä tiiŋä äqunäŋu. Jisasi Iqu, ämaqä Israitqä iquautä, qokä-apäkä huizitäŋi, Aŋgumä Itmeqä-quvi. Jisasi Iqu, wäuŋuä ipäqiyätäqäŋgaŋi, qokä-apäkiu, tiiŋä ätumiŋqe. Dŋä Äŋguä Iqu, iwimäkqaŋgi, Iqu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä äŋgui, ämaqä quvqä iquau ätukqe. Naqä-qakuiqä, Bukä tqu tiwiqä kuapänäŋi, Jisasi Iqu, qokä-apäkä haŋä-iqä äki-äkitaŋi, metqätaŋguwiŋqe, huäqä äwunätä, äŋguä iwimäkmiŋqeŋqä.

Jisasi Iqu, quŋi äŋguänä iwimäkqaŋgqeuŋqä, qokä-apäki aquvänä imiŋuwi. Mäliyai, Ique nyquaŋga, qu yeeqä ikuwi. (Lukä 1:42-48 ä 2:10 hiŋuä qunyä.) Bukä Iqueqä qäpuŋi, Jisasi Iqu qäkuä yätuŋqä ekqetaŋi, qu yeeqä naqänäŋä ikuwi. (Lukä 24:52 hiŋuä qunyä.)

Nätmatqä kuapänäŋi, Jisasi Iqueä äpmeqeuŋqe, Lukä iqunä tiwiqä ikqäqe. Kukŋuä iiŋä iqua, bukä tque äqänäŋqe, huizi iquauŋi maqŋqä eä. Kukŋuä ktqä, ämaqä Sämaliya pmeqä iqu, ämaqä äpäkkuwä ique yätamäkqä äwikqeŋqätä, ä kukŋuä ktqä, ymeqä iqu kanique ävämakqeŋqätä, ä kukŋuä ktqä huizi, Jisasi Iqu ätkqeŋqätäŋi, Lukä iqunä äqäkqe. Tiwiqä Säkiyasi, ämaqä mbqä motauqä iquenyqe, Lukä iqunä äqäkqe.

Tiiŋäpqe inänji. Suqä tääqä yäŋänäqŋqä tqeuŋqä, ä Dŋä Äŋguä Iqueä wäuŋuiŋqä, ä Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iuqä suqä quvqä huätä mamäuqeŋqätäŋi, ii äqäkqe. Itaŋga kukŋuä kuapänäŋi, apäkä iua imäkmiŋuwä iiŋqätä, qäsä äqäkqe.

Lukä iqueä tuwaŋui, bukä tqu qapu miqä danä iqi, oee. Bukä, ne täŋga ‘Wäuŋuiŋqäuä’ ätätuŋque, Lukä iqunä äqäkqe. Ii tiwiqä, nätmatqä eeqäpnäŋä, Jisasi Iqu qäukuä yätuŋqä ae ekqäŋga, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäŋqä ändowatkqä iqua, imäkmiŋuwiŋqeyi.

Lukä iqu, Jisasi Iquenyqä näqŋqä äŋguä ämetä, tuwaŋuä äqäkqeŋqä

1-2 Jisasi Iqu nesä pmetaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu imäkätä ekqeŋqe, Iqueqä kukŋuä awä-tqä iqua, nätmatqä eeqänäŋi hiŋuä äqunäpu qätä äwiyäpiyä iqua qaŋä ikipu, kukŋuä awä änatmiŋuwi. Itaŋga ämaqä kuapänäŋi, iqua qätä äwiyäpu, bukä yamwiqä äqäkuwi. 3-4 Nyi wäuŋuä ipäqäkqä duta, yatŋqä iqa äpqinjaqänmi, täŋgaŋi nyi nätmatqä eeqänäŋä ätimäuqaŋgqeŋqä kŋuä äŋguänäŋi ämeqänä. Tipilusi naqä iquki, qu nätmatqä eeqänäŋiŋqä ämäktquakuwä iiŋqe, si näqŋqä eätnä, “Ii naqä-qakuiqä” ttŋä diŋqe, täŋgaŋi nyi sinyqä bukä qäyunä äqiyätmä emqä di ktapmqänä.

Eŋätqä hŋqu Sakätiyasi iqueŋi, Jonä iquenyqä ätukqeŋqä

5 Ämaqeu miqä naqä Heroti iqu Jutiya iu mitqätaŋgaŋi, hiqäva-imäkqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe Sakätiyasi ique. Ämaqä

iqutä wäuŋuä anä iqe, iquauqä yoqe Äpaisa iquai. Sakätiyasi iqueqä
apäkiyqä yoqe, Älisapetqi. Ii hiqäva-imäkqä iquauqä kaqä, Aronä
iquesaŋä iiyi. 6 Iyaqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, Iqueqä
kukŋuitä, suqetä, eeqänä qänaknä isinyä, jänänäŋä äpmamiŋiyi.
7 Älisapetqi qokitqä etaŋgi, iyaqu ymeqä maeqä enyä, qoyaŋä-
äpäyaŋä äpmamiŋiyi.

8 Hea hŋqueŋi, ämaqä Äpaisa iqua Goti Hanjuwä Iquenyqä
hiqäva imäkätqätaŋguwäŋga, Sakätiyasi iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä
hiŋuä iqi wäuŋuä iqämanmiŋqe. 9 Iŋgaŋi iqua quwqä suqä
iwäsäuqäŋqä imäkäpu, Sakätiyasi iqu Naqä Iqueqä aŋä hiqŋqä pmua
iŋgisaŋqä äwätä, nätmatqä jinaŋä-weqä tä iketŋqä diŋqä, atäuŋuä
ikuwi. 10 Iqu hiqŋqä pmua iuŋqä uwqaŋga, qokä-apäkä aquvä
äqäŋguwi, qu yäpaqä mäŋgisa äpmapu, Goti Hanjuwä Iquenyqä
tääqä ätqämanmiŋuwi.

11 Iŋgaŋi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä hŋqu, hiqŋqä yäpä iŋgisa
jinaŋä-weqä ttawä iŋiu, hipa ämuaŋgisa tqäutaŋgi äquŋgqe. 12 Iqu
ique hiŋuä e äqunäqe, änä mäwimäŋqä itä, zä kiiŋä ikqe.

13 Iŋgaŋi eŋätqä iqu, “Sakätiyasi iquki, si zä miqä panä” ätukqe.
“Goti Hanjuwä Iqu saqä tääqä ätŋi, qätä ae äkiyäŋqe. Tqä apäkä
Älisapetqi, ymeqä qokä hŋqu nyuäŋqiyä. Iqueqä yoqe, ‘Jonäuä’
nyuätqätŋqä. 14 Iŋgaŋi, saqä äwqe, aaŋä yeeqä kuapä kinyäniqeqä.
Ämaqä kuapänäŋi, ymeqä iquenyqä aquvänä ipnuwiqä. 15 Aquvänä
iqä qakui, tiinji. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ämaqä
naqä-qu äpme, wainqätä, eqä ämaqä iquauqä kŋuä indqäŋqe qui
wimäkqetä, maŋqä yäniqeqä. Ymeqä iqu känäwä äwqä imä yqänä
mnätaŋgaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, iqutä anä pmetäniqeqä. 16 Iqu iqueqä
wäuŋuä imäkätqätaŋgi, Israitqä kuapänäŋi, iquauqä suqä hŋgisanäŋi
huätä ävquatämäupu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qätä äwiyäpu,
qänaknä ipnuwiqä. 17 Iqu Laisa iqueuä suqetä, yäŋänäqŋqetä ämetä,
Naqä Ique hiŋuiqä wimeniqeqä. Qununuatä, ymeqä iquatä, äwqä
naqä-hŋqunä imbŋqä imäkätä, ämaqä hŋgisanä itqäŋuwä iquauŋi,
kŋuä äkunmäknäpu, iquauqä kŋuä indqäŋqe äŋguänäŋä metpŋqä
imäkäniqeqä. Iqu ämaqä iquauŋi, Naqä Iqu äpätqäŋgaŋqä näwenyä
e imäkäniqeqä” ätukqe.

18 Sakätiyasi iqu eŋätqä iqueŋi, “Saqä kukŋuiŋqe, naqä-qakuiqä
kŋuä nyätŋqe, nyi näqŋqe äänä himqäwä? Nyitä ŋqä apäkisä, ye
quväukuä kuapänä ae ämäyaqutäuqeqä” ätukqe.

19 Eŋätqä iqu kimaŋi, “Nyi Gapleti iqunjqä. Nyi Goti Hanjuwä
Iqueqä hipeŋuä iqi ätqäuŋänä. Iqu nyi kukŋuä äŋguä täŋqä awä
ktmqä änändowatqiyä. 20 Nyaqä kukŋuä tä hea qayunäŋäŋga, naqä-
qakuänäŋä timäuniqeqä. Iŋäqe si nyaqä kukŋui qätä manyiyqä
iŋä-qae, hea nätmatqä tä timäuqaŋgaŋqe, kukŋuä matqä isŋqinyä”
ätukqe.

21 Sakätiyasi iqutä, eŋätqä iqutä, iquaqu kukŋuä
tqämanätqätaŋgiyäŋgaŋi, ämaqä yäpaqä mäŋgisa ätqäumiŋuwä
iqua, Sakätiyasi iqu aŋä yäpä yäŋgisa äpakä pmetaŋgqeŋqä,
iquenyqä hiŋuä äqumbu äpmapu, kŋuä kuapänä indqänmiŋuwi.
22 Iqu hŋgaŋqä imänjaqänäqe, hŋgaŋi yäpaqä mäŋgisa ätimäuqe,
kukŋuä mätquä iqaŋga, qu iquenyqe, iqu aŋä pmua iŋgisa äpme,

wätqä eŋqä-pa äqunätänjqe, näqŋqä ämakuwi. Iqu kukŋuä matqä itä, iqueqä hipa itänä wätqä eŋqä-paŋi imäkkqe.
23 Qänakndaŋi Sakätiyasi iqu, iqueqä wäuŋuä Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä iuŋi qäpu iäqe, iqueqä aŋämqä äukqe. 24 Iŋgaŋi iqueqä apäkä
Älisapetqi, äwqä-täŋä eä, iiyqä aŋä yäpä yäŋgisa zä qaŋuä hipa hŋgi
eeqä äpmamiŋqe. 25 “Goti Hanjuwä Iqu huäqä äwunätä äŋguänä
inyimäkqiyä. Nyi qokitqä äpmamä womba änyinmiŋqe, täŋgaŋi Goti
Hanjuwä Iqu huätä ämanmäuqiyä” ätkqe.

Eŋätqä iqu Mäliyauŋi, Jisasi Ique nyuäniqeŋqä ätukqeŋqä

26 Älisapetqi äwqä-täŋä qaŋuä 6 pmetaŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu
eŋätqä Gapleti iqueŋi, Galilisäŋä iŋgi aŋä-himqä Nasäretqäŋqä
ändowatkqe. 27 Iqiŋi iqu apäkä hitqä, qokätä hiqaqä mäwiqä imiŋqä
hui, iiyqä yoqe Mäliyau äwimakqe. Ii Josepä iquenyqä ätmiŋuwi.
Josepä iqueqä kawiqu, ämaqä naqä Dewiti ique. 28 Eŋätqä iqu apäkä
ii äwimeqe, “Si äŋguä äpmeŋinyä. Goti Naqä Iqu sinyqä kŋuä
äŋguänäŋä indqänätä, sitä anä äpmenä” ätukqe.
29 Ii kukŋuä tä qätä äwiyäqe, änä-änä mäwimäŋqä itä, “Änääŋqä
dqutiyä?” kŋuä äwikqe.
30 Eŋätqä iqu, “Mäliya, si zä miqä panä!” ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu
nätmatqä äŋguänäŋiŋqä, si atäuŋuä ae äkiyqeqä. 31 Si äwqä eätnä,
Ymeqä Qokä Hŋque misiŋiqä. Iqueqä yoqe, ‘Jisasiuä’ nyuättŋäŋqeqä.
32 Iqu Naqä-qu etaŋguti, ämaqä iqua, ‘Goti Haqä Yätutaŋä Iqueqä
Ymeqeqä’ tpnuwiqä. Goti Hanjuwä Iqu iwimäkqaŋguti, Iqu qokä-
apäkä iuŋi, Kiqä kawiqu Dewiti iqu äpmetä ämimiŋqä-pa, e miniqeqä.
33 Iqu hueqä-himqä Jekopä iquesaŋä iquauqä Naqä-qu eä, hea
ique-ique pmetäniqeqä. Iqueqä ämiqä iiŋi, qäpunä maeqä da, e
witäniqeqä” ätukqe.
34 I tquaŋga Mäliya eŋätqä iqueŋi, “Tä äänä timäutŋqä tnyä? Nyi
qoki maeqinjqä” ätukqe.
35 Eŋätqä iqu kimaŋi, “Goti Haqä Yätutaŋä Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu
si äkimetä, Iqueqä yäŋänäqŋqe äkpatqiyäŋqiyä. Ymeqä si änyuesqä
Iqu, Goti Iqueqänä hiätaŋguti, qu Iquenyqe, ‘Goti Hanjuwä Iqueqä
Ymeqeqä’ tpnuwiqä. 36 Qätä nyiyä! Apäkä äpäyaŋä tqä sämaqi
Älisapetqi-pqe, ymeqä hŋqu inä nyuäŋqiyä. Iinyqe, ämaqe, ‘Apäkä
täsi qokitqeqä’ ätumiŋuwä-qe, qaŋuä 6 päwqaŋga, ii äwqä-täŋä
äpmenä. 37 Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di
imäkäŋqiyä” ätukqe.
38 Iqu e tquaŋga Mäliya ämävauqe, “Nyi Naqä Iqueqä wäuŋuä-
wiyqinjqä. Si tä ändŋä-maŋi, ätimäuŋqiyä” ätukqe. Ii iiŋä tquaŋga,
eŋätqä iqu ävämakqe.

Mäliya äyätä, Älisapetqi äwimakqeŋqä

39 Iŋgaŋi Mäliya, qoqoŋä Jutiya-täŋä iŋgiŋqä aŋä-himqä hŋquenyqä
maqänä ekqe. 40 Aŋä-himqä iu ätimäuqe, Sakätiyasi iqueqä aŋä yäpä
yäŋgisa äpäyätä, Älisapetqiŋi, “Hiunjiŋganjqä” ätukqe. 41 Iŋgaŋi
Älisapetqi, iuä maŋi qätä wiyqaŋgaŋi, ymeqä iqu äwqendaŋi ämeŋä
iqaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu Älisapetqiyqä äwqeuŋi kuapänä ämŋgqe.
42 Iŋgaŋi ii Mäliyau tääqä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “Apäkä eeqänäŋä
iua äpmetaŋguwä-qe, Goti Hanjuwä Iqu si äŋguä ikimäkqiyä. Ymeqä

si misŋqä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu Ique-pqe äŋguä iwimäkqiyä.
43 Nyi änäänäwä? Nyi apäkä naqinyä maeqä etaŋgqä-qe, ŋqä Naqä
Iqueqä känaiki änyimenyä. 44 Qätä nyiyä. Si nyi tääqä ändnäŋganji,
nyi qätä kiyqaŋga, ymeqä äwqä tämŋi aquvänä itä, ämeŋä iqäqeqä.
45 Si Goti Hanjuwä Iqu äktqeŋqä, ‘Naqä-qakuä, ätimäuŋqiyä’ kŋuä
indqäŋgŋi, äwqä yeeqä iŋqikiyqä” ätukqe.

Mäliya, Goti Iqueqä yoqä haqä ämamäutä, apqä ätkqeŋqä

46 Ii i tquaŋga, Mäliya tii ätukqe.
“Nyaqä äwqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuqiyä.
47 Nyaqä quuvqe, Goti Häŋä Inyimäkqä Iquenyqä yeeqä änyiŋgiyä.
48-49 Nyi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä apäkä hiŋgiŋqä-qenyä, Iqu nyinyqä
kŋuä äŋguänäŋä indqäŋgi. Goti Yäŋänäqŋqä Iqu äŋguänäŋä ny-
imäkqeŋqe, ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquatä, qänaknda pmapnuwä
iquatä, ‘Apäkä täsiŋi, Goti Hanjuwä Iqu äŋguänäŋi iwimäkkqeqä’
tpnuwiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, aaŋä pmua äqonänä.
50 Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquautä, qänaknda pmapnuwä iquautä,
Ique qätä wiyqä iquauŋqe, Iqu qeqä wimäŋgaŋgi äŋguä imäkqä-
queqä. 51 Iqu, hipa wäuŋuä yäŋänäqŋqä iqä-queqä. Ämaqä ‘Ŋqä-
näuä äŋguä eäŋänä, nyi imäkmqänä’ kŋuä indqäŋqä iquauŋi, Iqu
hiŋginäwa dowatqä-queqä. 52 Ämaqä naqä iquauqä yäŋänäqŋqe
huätä mamäuqä-queqä. Ämaqä yäpä iqiŋä iquauä yoqe, haqeqä
vauqumuatqä-queqä. 53 Ämaqä nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä
iquauŋi, kuapänä vqä-queqä. Ämaqä nätmatqä kuapänä-täŋä
iquauŋi, huätä qanyä dowatqä-queqä. 54-55 Iqu neqä atqä-
awäkau kukŋuä guä ämäsäutä, ‘Aprähamä iqueŋqätä, iqueqä kaqä-
kawäkauŋqätä, qeqä hea ique-ique nyimäŋguäniqeqä’ ätukqeqä.
Iqu kukŋuä iiŋqe kŋuä indqänätä, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä Israitqä
iquau yätamäkqä vqä-queqä” ätukqe.

56 Mäliya e ätuäqe, Älisapetqisä qaŋuä hŋquaqui-hŋque äpmeqe,
kiqä aŋämqä aŋgi äpäwäkqe.

Älisapetqi, Jonä ique ämikqeŋqä

57 Älisapetqi iŋganji ymeqä qokä hŋque ämikqe. 58 Ämaqä iisä
qäqiqi äpmamiŋuwä iquatä, iiyqä käyämaqä iquatä, qätä äwipiyi,
Goti Hanjuwä Iqu qeqä äwutätä, yätamäkqä vqaŋgqeŋqä, iqua iisä
aquvänä anä ikuwi. 59-60 Hea 8 päwqaŋga, qu ymeqä hayuqä-täŋä
iqueqä huiwi häuä ktäupŋqä aquvä äqämbiyi, iqueqä kaniqueä yoqä,
“Sakätiyasiuä” nyuätanä-tpu iqaŋguwäŋga, känai, “Oeyä, ne iqueqä
yoqe, ‘Jonäuä’ nyuätatuŋqueqä” ätukqe.

61 Iŋi, “Änääŋäŋqäwä? Ämaqä sitaŋä hui, yoqä iiŋi maqoŋqä
iŋäuä” ätukuwi. 62 Iqua e ätupiyi, Sakätiyasi iqu iqueqä kŋui
ämotquetŋqä diŋqä, ique atäuŋuä äwikuwi. 63 Itaŋga iqu, iqua zä-
heauqä muaepŋqä hipaitänä atäuŋuä äwikqe. Iqu zä-heauqä iuŋi,
“Iqueqä yoqe, Jonäuä” äqäkqe. Iqu e qäyqaŋgqeŋqä iqua yäuŋuä
ikuwi.
64 Iŋganji, Sakätiyasi iqu kukŋuä matqä äpmamiŋqe, Goti Hanjuwä
Iqu äŋguä iwimäkqaŋgi, iqu kukŋuä ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe
haqeqä ämamäukqe. 65 Nätmatqä huitaŋä e timäuqaŋgqeŋqä, ämaqä

iqi äpmamiŋuwä iqua zä ikuwi. Iŋgaŋi ämaqä Jutiya iu qoqoŋä im-
imä pmeqä iqua, kukŋuä kuapä ätmiŋuwi. 66 Ämaqä kukŋuä qätä e
äwikuwä iqua, “Goti Hanjuwä Iqu ymeqä däŋä iqutäŋi, anä pmeŋqiyä”
kŋuä e indqämbiyi, “Ymeqä iqu, änääqu heniqätiyä?” ätkuwi.

Sakätiyasi iqu hiŋuä ätukqeŋqä

67 Dŋä Äŋguä Iqu, kaniqu Sakätiyasi iqutä kuapänä muŋgaŋgi, iqu
hiŋuä tii ätukqe.

68 “Israitqä iquneqä Goti Hanjuwä Naqä Iqu, Iqueqä ämaqä
iqune, haŋä-iqä-täŋä pmetaŋgu änemetä, yätamäkqä äneyätä
aŋgi inätmeqeŋqe, ne Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuanä. 69 Iqu
imäkqaŋgi, Ämaqä Yäŋänäqŋqä Hŋqu häŋä inemäkätŋqä eqi.
Iqueqä wäuŋuä-wiyqä Dewiti iqueqä hueqä-himqä iuqä awä iqisa
eqi. 70 Iqu hiŋuiqänä hiŋuä-tqä iquauä maŋiuta ätkqä-pa, iiŋä
ätimäuqiyä. 71 Neyaqä mäkä-huŋqä iquauqätä, himä-wiuŋqä
iquauqätä, hipa iuta aŋgi inetmetŋqä e imäkqiyä. 72-73 Iqu atqä-
awäkaŋqä qeqä äwutätä, awiqu Aprähamä iqutä kukŋuä guä
äumäsäuekqeŋqä kŋuä indqänätä e imäkqiyä. 74 Neqä ämaqä
mäkä-huŋqä iquauqä hipa iuta aŋgi inetmeqaŋga, ne zä mäneŋqä
iqaŋguti Iqueuä wäuŋui wiyquatuŋqueqä. 75 Iiŋä etaŋgi ne hea
ique-iqueŋi, Iqueqä hiŋuä iqiŋi, suqä äŋguänäŋinä itanä, Iqueuä
wäuŋui imäkquatuŋqueqä.

76 Ga ŋqä ymeqä iquki, sinyqä tii tpnuwiqä. ‘Iqu Goti Haqä
Yätutaŋä Iqueqä hiŋuä-tqä iqueqä.’ Quati tiinjqä. Si Naqä
Iquenyqä hiŋuiqä äwätnä, hänaqä näwenyä imäktŋäŋqeqä. 77 Si
iiŋä imäktŋäŋqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquauŋi, Iqu
iquauqä suqä quvqe huätä ämamäutä, häŋä iwimäkäniqeŋqä
näqŋqä wisŋäŋqä diŋqeyi. 78 Ämaqä iquauŋqä qeqä wimäŋgaŋgi,
e imäkqe, qäukuä yätutaŋi we-huŋqä hŋque mäptqä ätätŋqä-paŋi,
nenyqä iiŋä dowatäniqeqä. 79 Ne aŋä hiawiqä imä pmetaŋgua, Iqu
neqä huiwä zä iiŋqe ktqä namäuqaŋga, mäptqä ätätŋqä-paŋä iiŋi
we-huŋqe ne naunätä hänaqä ämänätqueqaŋguti, ne äwqä haŋuä
änyätanä qeiqinyä pmetaniqueqä” ätukqe.

80 Ymeqä iqu naqä eätä, iqueqä quuvqe yäŋänäqŋqä ämeqe,
qänakŋi, Israitqä iquauqä hiŋuä iqi tqäuniqäŋgaŋqe, iqu aŋä avqŋqä
imä äpmamiŋqe.

2

*Jisasi Ique ämikqeŋqä**

1 Iŋgaŋi ämaqä naqä Romätaŋä iqu, ämaqä iqueqä ämimiŋqä
eeqänäŋä iuqä yoqä ämepu a täupŋqä, kukŋuä yäŋänäqŋqä änyä-
häŋä hui imäkkqe. Iqueqä yoqe, Sisa Okastusi ique. 2-3 Iqu e
tqaŋga, ämaqä eeqänäŋi, qu quwqä yoqä inä mapŋqänä, quwqä
aŋä yäuä duŋqä aŋgumä äukuwi. Iŋgaŋi qu ämaqä iuqä yoqe änyä
qe ämakuwi. Siliya iŋgisaŋi, Kuiliniyäsi iqu kiyapqä wäuŋuä itä
äpmamiŋqe.

4 Josepä iqu hueqä-himqä Dewiti iquesaŋä eä etaŋgi, iqu Nasäretqä
iu äväma ŋi, Betlähemäŋqä ekqe. Ämiqä naqä Dewiti iqu hiŋuiqänäŋi,
Betlähemä iu äpmamiŋqe. Nasäretqäŋi, qua Galilisäŋä iŋgisayi.

* **2:** Matiu 1:18-25

Betlähemäŋi, qua Jutiya-täŋä iŋgisayi. 5 Mäliyaŋi, iquenyqä
ätmiŋuwi, ii äwqä-täŋi etaŋgi, qu iyaquvqä yoqä mapŋqä, Josepä iqu
iisä anä äukiyi. 6 Iyaqu Betlähemä iu äpmayi, Mäliya ymeqä nyuätŋqä
hiŋuä äwqäŋgqe. 7 Ga ii Ymeqä Qokä Hitmqä Ique änyuäqe, ämaqä
iquauqä aŋä hiqaqä wiqe hma etaŋgi, yuä huäqä ätuätä, bulumäka
iquauqä buayäŋqä hevqä iu äwätekqe.

Eŋätqä iqua, sipsipqä-miqä iquau äwimakuwiŋqä

8 Heatqä iqueŋi, Betlähemä-täŋä qäqiqiŋi, sipsipqä-miqä hŋqua
iquauqä sipsipqä ämipu, qamqä iqi äpmamiŋuwi. 9 Iŋgaŋi Naqä
Iqueqä eŋätqä hŋqu, iquauqä hiŋuä iqi maqänä tqäuqaŋga, Goti
Hanjuwä Iqueqä we-huŋqe, iquau we äwuŋgqe. 10 Iqua iiŋä
äqumbiyi, zä kiiŋä iqaŋguwäŋga, eŋätqä iqu, “He zä miqä pambiyä!”
ätukqe. “Nyi henyqä kukŋuä äŋguänäŋi, ämaqä eeqänäŋi yeeqä
naqä-qakuänäŋä ipŋqä äma äpqänä. 11 Täŋgaŋi Dewiti iqueqä aŋä-
himqä täutaŋi, Ymeqä Hŋqu eqiyä. Ymeqä Iqu, ämaqä eeqänäŋä hiqä
haŋä-iqetaŋi, häŋä equmuatäniŋqä Iqueqä. Iqu Naqä-qu eä, Kraisi, he
ämeyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iquvqä. 12 He Iqueŋi, hiŋuä tiiŋä
äqumbiyitaŋi, näqŋqä mapŋqäuä. Iqu yuä huäqä äutnä, bulumäka
iquauqä buayäŋqä hevqä iu witaŋguti qumbŋqäuä” ätukqe.

13 Eŋätqä iqu e tquaŋga, eŋätqä kuapänäŋä iqua, qäukuä yätuta
maqänä äquveppiyi, iqutä anä äpmamiŋuwi. Iqua Goti Hanjuwä
Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, tiiŋä ätkuwi.

14 “Qäukuä haqä yätuŋi, Goti Hanjuwä Iqu yoqä naqä-täŋiyi. Iŋi
qua buŋi, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu äŋguä wimäkätŋqä äwinyätŋqä
iquauŋi, äwqä haŋuä di ävqiyä.”

15 Iŋgaŋi eŋätqä iqua äväma, qäukuä haqä yätuŋqä aŋgumä
äyqaŋguwäŋga, sipsipqä-miqä iqua kukŋuä tii ätŋguwi. “Naqä
Iqu nätmatqä ae ämänätqueqä-qae, ga e ätimäuqä-qinyqä hiŋuä
qunatuŋquä Betlähemä duŋqä jänänä äwanä.” 16 E ätmbiyi, maqänä
äupiyi, iqua Mäliyautä, Josepä iquesä, Ymeqä Hayuqä-täŋä bulumäka
buayäŋqä hevqä iu witaŋgi ämäqumuakuwi. 17 Iqua e äqumbiyi,
nätmatqä eeqänäŋi, eŋätqä iqu Ymeqä Iquenyqä ätukqeŋqä awä
ätukuwi. 18 Iqua awä e tquaŋgä qätä äwikuwä iqua, kŋuä
kuapänä indqäŋguwi. 19 Mäliya nätmatqä eeqänäŋiŋqä kŋuä huätä
mävquatämäuqä da, kŋuä yqänä indqänä äpmamiŋqe. 20 Iŋgaŋi
sipsipqä-miqä iqua aŋgi äwäpiyäŋgaŋi, nätmatqä qätä äwiyäpu
hiŋuä äquŋguwiŋqe, Goti Hanjuwä Ique yeeqä äväpu, Iqueqä yoqä
haqeqä ämamäukuwi. Nätmatqä eeqänäŋä eŋätqä iqu ätukqä-pa,
qäyunä qe ätimäukqe.

Jisasi Ique yoqä änyuätkuwiŋqä

21 Ii Ymeqä ämikqä hiunji 8 ae äpäwqaŋga, Iqueqä huiwi häuä
äktäupu, yoqä änyuätkuwi. Känai äwqä änyä etaŋga eŋätqä iqu
ätukqä-pa “Jisasiuä” änyuätkuwi.

Simiyonä iqu, Jisasi Iquenyqä hiŋuä ätkqeŋqä

22 Iyaqu Mosisi iqu ätkqeuŋi qänaknä isinyä, hea 40 qanyä
ae äpmayi, akiyä änyäsinyä Ymeqä Iqueŋi Naqä Ique wiyŋqä,
Jerusälemäŋqä ätuma ekiyi. 23 Ii tiiŋiŋqe. Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuä-suqä iuŋi, ymeqä vqeŋqe, tiiŋä äqänätaŋgiyi. *“Hiveqä-
yaqueqä, ämaqä, ymeqä qokä hitmqä eeqänäŋä iquauŋi, Naqä Ique*

wipŋqä.”† 24 Iyaqu yäŋiŋi, akiyä nyämänäsinyä, Goti Hanjuwä Iqueqä
suqe qänaknä isinyä, hiqäva imäkiyŋqä ekiyi. Bukä iuŋi, tiiŋä
qänätaŋgi, “*Yŋŋä-heeqä hŋquaqu mapŋqti, ä yŋŋä-quaunyqä meqä*
hŋquaqu mapŋqti.”‡
25 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu Jerusälemä iu äpmamiŋqe. Iqueqä
yoqe, Simiyonä ique. Iqu suqä äŋguänäŋinä imäkätä, Goti Han-
juwä Iquenyqä qänaknä imiŋqe. Iqu Israitqä iquauqä yätamäkqä
väniqä iqueŋqä hiŋuä äqänä pmetaŋgi, Dŋä Äŋguä Iqu, iqutä anä
äpmamiŋqe. 26 Qäŋganäŋi Dŋä Äŋguä Iqu, “Si Kraisi Ämaqä he
ämeyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä Ique hiŋuä ganä äqunŋi,
iŋga päkondŋäŋqeqä” ätukqe. 27-28 Hiunji iqueŋi, Dŋä Äŋguä Iqu
kŋuä vqaŋga, iqu hiqäva-imäkqä aŋä duŋqä äukqe. Iŋgaŋi Jisasi
Iqueqä kaniqutä, känaisä, kukŋuä-suqä iu qänaki isinyä imäkiyŋqä,
Ique äma pqaŋgiyäŋga, Simiyonä iqu atukuä ämaitä, Goti Hanjuwä
Iquenyqä “äŋguiqä” ätätä, tiiŋä ätkqe.
29 “Naqä Iquki, nyi Tqä wäuŋuä-kiyqunjqä. Si ändkŋä-ma, nyi
äwqä haŋuä iiŋqetä umqä, hiŋuinä ŋqänäwqatiyä. 30 Nätmatqä
Si imäkŋi, ämaqä iqune häŋä inemäkqä di etaŋgi, nyi hiŋuä ae
äqunäŋänä. 31 Si nätmatqä iiŋi, ämaqä huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋä
iquauqä hiŋuä iqisaŋi näwinyä ae imäkŋiqä. 32 Iqu Israitqä,
Tqä sämaqä iquau, yoqä naqä ävätä, ämaqä huiziquau we-huŋqä
vätŋqeqä” ätukqe.
33 Simiyonä iqu Ymeqä Iquenyqä e tquaŋgqeŋqä, kandä-känatä,
kŋuä kuapänä indqäŋgiyi. 34 Iŋgaŋi iqu, Goti Iqu imbquau äŋguä
iwimäkätŋqä tääqä ätäqetaŋi, känäu Mäliyauŋi tii ätukqe. “Ymeqä
Tqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu ae ätekqeqä. Iŋi Iquesaŋi, Israitqä hŋqua
qui imäkŋganguwäŋga, itaŋga huiziqua äŋguänä pmapnuwiqä. Iqu,
nätmatqä Goti Iqu imäkäniqeŋqä hiqŋqä eŋqä-paŋä eqaŋgqeŋqä,
ämaqä kuapänä kukŋuä quvqä tupnuwiqä. 35 Itaŋga si ipäqäyuŋi
tqä qeqä iu kiunjätäuqaŋgi, täŋä-huŋqä i matqä-paŋä iiŋä matŋiqä.
Iiŋiŋqe, ämaqä kuapänäŋä iquauqä kŋuä zä indqänmipqe, ätnäŋäqi
timäuniqeqä” ätukqe.

Anai, Jisasi Iquenyqä ätkqeŋqä

36 Apäkä hui Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä-tqä äpmamiŋqe. Iiyqä
yoqe, Ana. Ii Panuelä iqueqä meqiyi. Panuelä iqu, Aseli iquesaŋäquvi.
Ii äpäyaŋä ae ekqe. Ii hiŋuiqänäŋi quväukuä 7 kiqä qokä iqutä
äpmamiŋiyi. 37 Qänakndaŋi kiqä qokiqu äpäkoŋgaŋga, apäqŋqä
quväukuä kuapänä äpmamiŋqe. Iiyqä quväukuä eeqänäŋi, 84
äpäukqe. Ii hiqäva-imäkqä aŋä iuŋi mävquatämäuqä itä, buayä
maŋqä äpme, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätqämanätä, Iqueqä
wäuŋui heatqäŋgatä hinjuiŋgatä itä, äpmamiŋqe. 38 Hiunji iqueŋi,
Simiyonä iqu qäpu tqaŋga, Anai imbquau äwimeqe, Goti Hanjuwä
Iquenyqä “äŋguiqä” ätkqe. Iiŋä ätätä, ämaqä Goti Hanjuwä Iqu
Jerusälemä iuŋi aŋgi itmetŋqä diŋqä hiŋuä äqämbu pmetaŋguwä
iquauŋi, ii Ymeqä Iquenyqä awi, iqisa ätipäqäkqe.
39 Iŋgaŋi iyaqu Naqä Iqueqä bukä iu äqänäŋqä-pa eeqänä ae
imäkiyi, iyaquvqä aŋä-himqä Nasäretqäŋqä, qua Galilisäŋä iŋginyqä
äwäkiyi. 40 Ymeqä Iqu naqä eätä, näqŋqä kuapänä ämetä,

† **2:23** Aŋgumä Itmakqä 13:2, 15 ‡ **2:24** Hiqäva-imäkqä 12:8

yäŋänäqŋqä ekqe. Iŋganı Goti Hanjuwä Iqu, Iquenyqä aquvänä itä, äŋguä iwimäkmiŋqe.

Hikŋä Jisasi Iqu, näqŋqä-vqä iquatä kukŋuä ätkuwiŋqä

41 Quväukuä ique-iqueŋı, hiunji naqänäŋä Pasopaŋganı, Jisasi
Iqueqä känatä-kandä hiunji hiŋuä qunyiyŋqä, Jerusälemäŋqä
iqäsmiŋıyi. 42 Jisasi Iqueqä quväukui hipa eeqäpnä eäqe hŋquaqu
päwqaŋga, suqä iuŋı qänaknä ipu, Jerusälemäŋqä ekuwi. 43 Qu
hiunji yäpakä ique qäpu ae äqämbiyi, quwqä aŋämqä wiqäŋganı,
Hikŋä Jisasi Iqu Jerusälemä yätu yqänä äpmamiŋqe. Iiŋqe
kaniqutä känaisä, “Iqu Jerusälemä yätu yqänä äpmenä-qe” kŋuä
mindqäŋqä ikiyi. 44 Iyaqu, “Iqu ämaqä huizitä anä äpätqäŋäuä”
kŋuä vqaŋgi, qu hiunji hŋque qaŋä äwämiŋuwi. E äwipiyäŋganı,
iyaqu Ique moqumuayŋqä, quvämaqä awä iu qävqä iyŋqä ipäqäkiyi.
45 Ique mämoqumueqä iyi, qävqä iyŋqänä Jerusälemäŋqä aŋgi ekiyi.
46 Hiunji hŋquaqui-hŋqueŋä iuŋı, iyaqu hiqäva-imäkqä aŋä iuŋı,
Iqu näqŋqä-vqä iquauä awä iqi pmetaŋgi ämoqumuakiyi. Iqiŋı
Iqu iquauqä kukŋui qätä äwiyätä, iquau yatŋqä inä äwimiŋqe.
47 Iŋganı ämaqä iqueqä kukŋui qätä äwipu äpmapiyä iqua, Iqueqä
näqŋqeŋqätä, Iqueqä kima tquaŋgqeŋqätä, qu eeqänä yäuŋuä ikuwi.
48 Iyaqu hiŋuä äqunyiyi, tä äktäuwänäsinyä, känai tii ätukqe. “Ŋqä
Ymeqä Iquki, suqä iiŋı suŋqä yetquenyä? Tniqutä tnandäŋı, äwqä
haŋä yeyqaŋgi, ye Sinyqä qävqä itqäŋueä.”
49 I tquaŋga, Iqu kimanı, “Qe Nyinyqä suŋqä qävqä itqäŋinyqä?
Änääŋgä? Nyi Ŋqä Apiqueä aŋä täu pmetmqä diŋqe, qe maqŋqä
eäŋinyqä?” ätukqe. 50 Kukŋuä kima iiŋqe, iyaqu kiqä quatiŋqe,
maqŋqä eminıyi.
51 Iŋganı Iqu iyaqutä Nasäretqäŋqä anä qe äwäkuwi. Ga Iqu
iyaquiuä kukŋui, qänaknä äwimiŋqe. E äpmapiyäŋganı, känai
kukŋuä eeqänäŋı ämetä, iiyqä kŋuä indqäŋqä imä yäŋänäqŋqä
ämaeminıqe. 52 Jisasi Iqu naqä eätä, Iqueqä näqŋqe äŋguänäŋä-täŋu
ekqe. Goti Hanjuwä Iqu Iquenyqä kuapänä winyätaŋgi, ämaqä iqua-
pqe inä äwinyminıqe.

3

*Jonä asŋä-qäyqä iqu, kukŋuä awä ätumiŋqeŋqä**

1 Sisa Taipiriyasi iqu, Romä pmeqä iquauqä naqä quväukui 15
pmetaŋganı, Pondisi Pailoti iqu, qua Jutiya du kiyapqä pmetaŋga,
Heroti iqu†, qua Galili du ämimiŋqe. Itaŋga iqueqä käŋguequ Pilipä
iqu, qua Ituriyä dutä, qua Tätakonitisi dutä ämimiŋqe. Itaŋga
Lisaniyasi iqu, qua Apilene du ämimiŋqe. 2 Iŋganı Anasi iqutä,
Käyäpasi iqutä, iquaqu hiqäva-imäkqä naqä äpmaminıyi. Iŋganı
Sakätiyasi iqueqä ymeqä Jonä iqu, aŋä avqŋqä imä pmetaŋga,
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui iquenyqä äpkqe. 3 I etaŋganı, iqu
aŋä eeqänäŋä eqä Jotänä-täŋä iu ikitä, awä tii ätumiŋqe. “Goti
Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä diŋqe, hiqä kŋui
äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupu, asŋä mapiyä” ätumiŋqe.

---

* **3:** Matiu 3:1-12; Makä 1:1-8; Jonä 1:19-28 † **3:1** Heroti iqueqä yoqä huizi, Antipasiyi. Iqueqä kaniqueqä yoqä-pqe Heroti iqueyi.

4 Iqu iiŋä imäkmiŋqetaŋi, hiŋuä-tqä Asayä iqueqä bukä iu äqänäŋqä-
pa ätimäukqe.
“Aŋä avqŋqä duŋi, ämaqä hŋqueqä maŋi tääqä tii ätqiyä. ‘Naqä
Iquenyqä hänaqe näwinyä jänänä tiiŋä imäkepiyä. 5 *Hänaqä*
ätŋnäŋqe, qua äptätnyäpu, itaŋga qoqoŋä ätqäuŋqe, yaquetä ipu,
itaŋga ätuqä änyäŋqe, hii iwqatäpu, itaŋga äquvätä ätimäutä iqä
änyäŋqe, äŋguä nyätŋqä imäkepiyä. 6 *Iŋi ämaqä eeqänäŋi, qu*
Goti Hanjuwä Iqueqä suqä, ämaqä qui imäknätqäŋuwä iquau häŋä
iqumuatqe, hiŋuä qumbnuwiqä’ ätqiyä” ätätä äqänä.‡
7 Iŋganı qokä-apäkä kuapänä, Jonä iqu asŋä wuqiyätŋqä wime-
qaŋguwaŋga, iqu tii ätukqe. “He qämakä quvqä iquauqä ymeqä-
quenjqä. ‘Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä äpäŋqiyä, he zä upiyä-
qe’ tqu hitqaŋgikä? 8 Hiqä kŋui äkunmäknäpu, suqä quvqe ae
ävquatämäuqueqä äktmbu motquapiyä. Iiŋä imäkquwi, he zä
hŋqu häukuä-täŋä eŋqä-paŋuenjqä. Ga ‘Aprähamä iqu neqä awiqu
hitaŋgqetaŋi, ne äŋguä äpmeŋunä-qe,’ matŋqä pambiyä. Nyi he
etqänä. Goti Hanjuwä Iqu hikä tä, Aprähamä iqueqä kaqä-kawäka
epŋqe, äŋguä imäkänä. 9 Zä-häukuä äŋguä mäwiqaŋgutqä iquauŋi
tä täuvepŋqä diŋqe, japiŋi zä-quatä iqi ae äwinä” ätukqe.
10 Jonä iqu e tquaŋga, qu yatŋqä äväpu, “Iiŋqe ne äänä
imäkatuŋquäwä?” ätukuwi.
11 I tquaŋguwäŋga iqu kimaŋi, “Ämaqä hŋqu gquä hŋquaqu-täŋu
sätäti, ämaqä gquä maeqä ique väŋqiyä. Itaŋga ämaqä hŋqu buayä-
täŋu eäqe, iqu-pqe asä e yäŋqiyä” ätukqe.
12 Itaŋga ämaqä mbqä motauqä hŋqua, asŋä mapŋqä äwimepu, tii
ätukuwi. “Ämaqä ämänätqueqä iquki, ne äänä imäkatuŋquäwä?”
13 Kimaŋi iqu iquauŋi, “Heqä ämeyätqäŋuwä iqua etquwä-pa, iunä
motaupŋqeqä” ätukqe.
14 Itaŋga ämaqä mäkä-iqä iqua-pqe yatŋqä äväpu, “Ne äänä
imäkatuŋquäwä?” ätukuwi.
I tquaŋguwäŋga iqu, “He ämaqeuŋi, ‘Mbqä nätappiyä’ ätuäpu, suqä
quvqä mitqueqä pambiyä. Quŋi kukŋuä quaŋgä mämitqä pambiyä.
Itaŋga ‘Mbqe, wäuŋuä iququeŋqe, tä qäyunjqä’ kŋuä indqämbiyä”
ätukqe.
15 Iŋganı qokä-apäki, Kraisi ämaqeu mitŋqä Goti Hanjuwä Iqu
ätekqä Iquenyqe hiŋuä äqämbu äpmamiŋuwä iqua, Jonä iquenyqe,
“Tqu Kraisi Qäqutiyä?” kŋuä äwiminqe. 16 Qu kŋuä e in-
dqänätaŋguwiŋqe, Jonä iqu iquau tii ätukqe. “Nyi asŋi, eqä ditänä
eqiyätqäŋä. Iiŋä etaŋgi, Ämaqä nyi ämaŋqutäuŋqä Iqu, qänaki
änä äpäŋqiyä. Iqueqä yukä ämuasmäŋqä gue ewamqe, nyi ämaqä
äŋguqunä manä, quvqunjqä. Iqu asŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä Dŋä
Äŋguitä, tä itä hiqiyäŋqiyä. 17 Iqu spetqä a äqätänä, kuä pa huätä
ämatnämäutä, kuä naqe, aquvä äqiyätä Kiqä anjiu pŋqä maeniŋqeqä.
Itaŋga kuä pai, tä maisquä du tnämäuniqeqä” ätukqe. 18 Iŋganı Jonä
iqu, ämaqä kŋuä äŋguä mapŋqä iuŋqä, kukŋuä hui inä ätuätä, Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋgui awä ätumiŋqe.

Heroti iqu, Jonä ique guä äpmuatekqeŋqä§

‡ **3:6** Asayä 40:3-5 § **3:18** Matiu 1:1-12; Makä 6:14-29; Lukä 9:7-9

19 Galilisaŋä ämaqä naqä Heroti iqu, iqueqä käŋguequeqä apäkä
Herotiyasi ämetä, suqä quvqä huizi, kuapänä imäkqaŋgqeta, Jonä
iqu äkasuwä ätukqe. 20 Iutaŋi Heroti iqu suqä quvqä hŋqu aŋgu inä
imäkätä, Jonä ique guä äkiqiyäuekqe.

*Jisasi Iqu, asŋä ämakqeŋqä**

21-22 Ämaqä eeqänäŋi, qu asŋä metqätaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu-
pqe asŋä ämakqe. Iqu asŋä ae ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä
tääqä tqämanätqätaŋga, qäukui qŋqaŋä äutänäqe, Dŋä Äŋguä Iqu,
yŋŋä-heeqä eŋqä-pa, Iquenyqä äquvepkqe. Äquvepqaŋga, qäukuä
yätutaŋi, maŋä tiiŋä ätukqe. “Si Ŋqä Ymeqä Nyi kiiŋä änyinätŋqä
Iqukiyqä. Ŋqä äwqe, Sinyqä yeeqä änyiŋgiyä.”

Jisasi Iqueqä kawäkauŋqä†

23-38 Jisasi Iqu, Iqueqä quväukui 30 päwqaŋga, Iqueqä wäuŋuä
ipäqäkqe. Iŋgaŋi qokä-apäki Iquenyqe, ‘Josepä iqueqä Ymeqeqä’ kŋuä
indqäŋguwi.

Kiŋganäŋi, Goti Hanjuwä Iqu Atamä ique imäkkqe. Atamä iqu Seti
ique eämakqe. Seti iqu Inosi ique eämakqe. Inosi iqu Kenanä ique
eämakqe. Kenanä iqu Mähaleli ique eämakqe. Mähaleli iqu Jareti
ique eämakqe. Jareti iqu Inokä ique eämakqe. Inokä iqu Metusela
ique eämakqe. Metusela iqu Lamekä ique eämakqe. Lamekä iqu Noa
ique eämakqe. Noa iqu Semä ique eämakqe. Semä iqu Apäksati ique
eämakqe. Apäksati iqu Kainanä ique eämakqe. Kainanä iqu Sela ique
eämakqe. Sela iqu Epe ique eämakqe. Epe iqu Pelekä ique eämakqe.
Pelekä iqu Reu ique eämakqe. Reu iqu Serukä ique eämakqe. Serukä
iqu Neho ique eämakqe. Neho iqu Tera ique eämakqe. Tera iqu
Aprähamä ique eämakqe. Aprähamä iqu Aisakä ique eämakqe.
Aisakä iqu Jekopä ique eämakqe. Jekopä iqu Jutä ique eämakqe.
Jutä iqu Peresi ique eämakqe. Peresi iqu Heslonä ique eämakqe.
Heslonä iqu Ani ique eämakqe. Ani iqu Atäminä ique eämakqe.
Atäminä iqu Aminätapä ique eämakqe. Aminätapä iqu Nesonä ique
eämakqe. Nesonä iqu Salämonä ique eämakqe. Salämonä iqu Boasi
ique eämakqe. Boasi iqu Opeti ique eämakqe. Opeti iqu Jesi ique
eämakqe. Jesi iqu Dewiti ique eämakqe. Dewiti iqu Netenä ique
eämakqe. Netenä iqu Mätati ique eämakqe. Mätati iqu Mena ique
eämakqe. Mena iqu Melea ique eämakqe. Melea iqu Eliyakimä ique
eämakqe. Eliyakimä iqu Jonamä ique eämakqe. Jonamä iqu Josepä
ique eämakqe. Josepä iqu Jutä ique eämakqe. Jutä iqu Simiyonä ique
eämakqe. Simiyonä iqu Lipai ique eämakqe. Lipai iqu Mätati ique
eämakqe. Mätati iqu Jorimä ique eämakqe. Jorimä iqu Eliyesa ique
eämakqe. Eliyesa iqu Josuwa ique eämakqe. Josuwa iqu Erä ique
eämakqe. Erä iqu Elämatamä ique eämakqe. Elämatamä iqu Kosamä
ique eämakqe. Kosamä iqu Ati ique eämakqe. Ati iqu Meläki ique
eämakqe. Meläki iqu Neri ique eämakqe. Neri iqu Selatiyoli ique
eämakqe. Selatiyoli iqu Serupapelä ique eämakqe. Serupapelä iqu
Resa ique eämakqe. Resa iqu Joänanä ique eämakqe. Joänanä iqu
Jota ique eämakqe. Jota iqu Josekä ique eämakqe. Josekä iqu Semenä
ique eämakqe. Semenä iqu Mätatiyasi ique eämakqe. Mätatiyasi iqu

* **3:20** Matiu 3:13-17; Makä 1:9-11 † **3:21-22** Matiu 1:1-17

Matä ique eämakqe. Matä iqu Näkai ique eämakqe. Näkai iqu Esäli ique eämakqe. Esäli iqu Nahumä ique eämakqe. Nahumä iqu Amosi ique eämakqe. Amosi iqu Mätatiyasi ique eämakqe. Mätatiyasi iqu Josepä ique eämakqe. Josepä iqu Jänai ique eämakqe. Jänai iqu Meläki ique eämakqe. Meläki iqu Lipai ique eämakqe. Lipai iqu Mätati ique eämakqe. Mätati iqu Heli ique eämakqe. Heli iqu Josepä ique eämakqe. Iŋi qokä-apäki, "Josepä iqu Jisasi Ique eämakqeqä" kŋuä indqäŋguwi.

4

*Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwimiŋqeŋqä**

1-2 Iŋganı Dŋä Äŋguä Iqu Jisasi Iqueqä äwqä imä kuapänä muŋganga, Iqu aŋgu wätŋqä, eqä Jotänä iuŋi ävämakqe. Iqisanı Dŋä Äŋguä Iqu Jisasi Ique iwimäkqaŋgi, Iqu anä avqŋqä imä hiunji 40 äpmakqe. Iqu iu pmetaŋga, Setänä iqu, Jisasi Iqu suqä quvqä imäkätŋqä duŋqä yamwiqä äwimiŋqe. Imŋi Jisasi Iqu buayä maŋqä äpmenjaqänäqe, hiunji yäpakä iqueŋi Iqu buayä dä äwikqe.

3 Iŋganı Setänä iqu, "Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etaŋgutqe, hikä tqu buayä kunmäknätŋqä, kukŋuä tuvä" ätukqe.

4 Iŋäqe Jisasi Iqu kimanı, "Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tii äqänä.

'Ämaqe buayä dutanä pmeqä hmanjqä' "† ätukqe.

5 I tquaŋga, Setänä iqu ätuma äyäqe, anä-himqä eeqänäŋä qua täuŋi maqänä ämotquakqe. 6 Ämotquetä tii ätukqe. "Aŋä-himqä eeqänäŋä täuŋi, nyi Si misŋqä ktapmqänä. Itanı, Si yoqä naqä qondŋqinyä. Nätmatqä eeqänäŋi, ŋqä ae änyimäŋgqeqä. Itaŋgi nyi ämaqä hŋque wimqä etaŋgutqä di, nyi äwimqänä. 7 Iŋi Si qoŋä änäuktäutnä, nyaqä yoqe haqeu mamäuqaŋgtqe, eeqänäŋä tä Tqä hiäŋqiyä" ätukqe.

8 I tquaŋga Jisasi Iqu kimanı, "Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii äqänä,

'Si qoŋä äuktäutnä, Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueä yoqenä haqeqä ämamäutnä, wäuŋui Iqueqenä iqaŋginyä' äqänänä"‡ ätukqe.

9 Itanı, Setänä iqu Jisasi Iqueŋi, Jerusälemäŋqä ätumä äwäqe, hiqäva-imäkqä anä atääqä yäŋgisa ätqäteqe, "Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etaŋgutqe, qua mäŋi ikuapmäuvä. 10 Ii tiinjqä. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii äqänä.

'Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä eŋätqe, si äŋguä mikipŋqänä ätuäŋqiyä.

11 *Iŋi tqä yuki, hikä iu hui matäveqä isŋqä diŋqe, iqua hipae hevqä mäkiqutäpŋqäuä,'* äqänänä"§ ätukqe.

12 I tquaŋga Jisasi Iqu kimanı tiiŋä ätukqe. "Bukä iuŋi tii äqänä.

'Si Goti Hanjuwä tqä Naqä Ique, yamwiqä mävqä panä' äqänänä"* ätukqe.

13 Iŋganı Setänä iqu, Jisasi Iqueŋi yamwiqä eeqänäŋi qäpu äväqe, hea hŋganqä hiŋuä äqänä pmetŋqä diŋqä ävämakqe.

Jisasi Iqu, Galili iuta wäuŋuä ipäqäkqeŋqä†

---

* **4:** Matiu 4:1-11; Makä 1:12-13 † **4:4** Kukŋuä-suqä 8:3 ‡ **4:8** Kukŋuä-suqä 6:13 § **4:11** Apqä Bukä 91:11-12 * **4:12** Kukŋuä-suqä 6:16 † **4:13** Matiu 4:12-17; Makä 1:14-15

14 Iŋganj Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqä ditä qäsä, Jisasi Iqu Galili
duŋqä aŋgumä äukqe. Ämaqä iqi pmeqe, Iquenyqä qätä äwikuwi.
15 Iqi äpme, iquauqä aŋä aquväqŋqä iu näqŋqä äväkiqe, ämaqä
eeqänäŋä iuqä hiŋuä iqi, yoqä naqä täŋä-qu emiŋqe.

Nasäretqätaŋä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä‡

16 Iqisanj Iqu Nasäretqäŋqä, aŋä Iqu hiŋuiqänä äpme naqä ekqä
duŋqä ävämakqe. Iqi ätimäuqe, Iqueqä suqä dunä itä, Sämbatqä
hiunji hapä pmeqäŋganj, aŋä aquväqŋqä yäŋgisa äpeyätä, Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋui a täutŋqä ätqäukqe. 17 Ämaqä hiŋuä-tqä
Asayä iqu bukä äqäkqe, ämaqä bukä miqä iqu ämetä, Jisasi Ique
vqaŋga, Iqu ävatäqe, kukŋuä tiiŋä qänätaŋgi äqunätä a ätäukqe.

18 *“Dŋä Äŋguä Iqu nyaqä yäpä tämä äpmenä. Ii tiiŋiqä.
Naqä Iqu nyi ätenjikqe. Qokä-apäkä nätmatqä maeqä du,
Iqueqä kukŋuä äŋgui awä tumqätä, ämaqä guä pmetaŋguwä
iquau, ‘Hiŋginä upŋqeqä’ tumqätä, ämaqä hiŋuä quvqä iquau-
pqe, ‘Hiŋuä aŋgu qämbŋqeqä’ tumqätä, itaŋga ämaqä, huizi iqua
mändi kittqiyätqätaŋguwä iquau, qanyä pmapŋqä iwimäkqämqä
änändowatkqeqä.* 19 *‘Hea Naqä Iqu ämaqe äŋguä iwimäkäniqeŋqä
äpätŋqe, qäqiqiyqä’ awä tquämqä änändowatkqeqä*”§ qänätaŋgi a
ätäukqe.

20 Jisasi Iqu a qäpu ätäuäqe, bukä ämuänyätä, aŋgi äväqe, quamä
äpmakqe. Iŋganj, ämaqä aŋä aquväqŋqä iu äpmamiŋuwä iqua,
qu eeqänä Jisasi Ique hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunmiŋuwi. 21 Iiŋä
iqaŋguwäŋga, Iqu tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä bukä
täu äqänäŋqä tä, he qätä äwiyäŋuwä iunj, täŋga ätimäuqiyä.”

22 Iqu i tquaŋga, eeqänäŋä iqua Iquenyqä yeeqä ipu, kukŋuä äŋguä
ätpiyi, Iqu kukŋuä äŋguänäŋä tquaŋgqeŋqä kŋuä kuapä indqämbiyi,
tiiŋä ätŋguwi. “Tä Josepä iqueqä Hikŋiqueqä. Kukŋuä tä, Iqu äŋgisa
ämetä tqiyä?”

23 Jisasi Iqu kimanj, tii ätukqe. “Ämaqe quamä äŋguänäŋä
pmeqeuŋqä kukŋuä ätätqäŋuwä-panj, he ‘Si duuta iqukiyqä. Tqä-täuä
äŋguä imäkinyä’ ändpiyi, itaŋga ‘Nätmatqä Si Kapänamä imäkŋiŋqe,
ne qätä äwiyququeqä. Iŋäqe Tqä aŋä täqiŋi, asä i imäkiyä’ dpŋqeqä”
ätukqe.

24 Iŋganj Iqu tiiŋä-pqe inä ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqänä.
Ämaqe, hiŋuä-tqä quwqä aŋä-himqä iutaŋä iquenyqe, qu yeeqä
miqä ipŋqäuä. 25 Nyi naqä-qakuä tiiŋä-pqä etqänä. Kiŋganäŋi,
Laisa iqu pmetaŋganj, quväukui hŋquaqui-hŋque, qaŋui 6 iunä piyä
maqiyqä itä, buayä dä naqänäŋä ätimäukqeqä. Iŋganj apäqŋqä
kuapänä hiua, Israitqä iu äpmamiŋuwiqä. 26 Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu
Laisa iquenj, apäqŋqä iuautaŋä huinyqä mändowatqä danä ikqeqä.
Oeyä. Iqu iquenj, apäqŋqä yäpaqäŋgisaŋä aŋä-himqä Säläpatqä
pmeqä huinyqä, aŋä-himqä naqä Saitonä iŋgisaŋqä ändowatkqeqä.
27 Tiiŋä-pqä emiŋqe. Hiŋuä-tqä Elisa iqu pmetaŋganj, qokä-
apäkä wänyimäŋqä-täŋä kuapä Israitqä iu äpmamiŋuwiqä. Iŋäqe,
eeqänäŋä iquauqä wänyimäŋqä qäpu maeqä da ikqe. Naimänä, qua
Siliya pmeqä iqunä, äŋguä imäŋgqeqä” ätukqe.

‡ **4:15** Matiu 13:53-58; Makä 6:1-6a § **4:19** Asayä 61:1-2

28 Jisasi Iqu e tquaŋga, ämaqä aŋä aquväqŋqä iu äpmamiŋuwä
iqua, kukŋuä qätä iiŋä äwipiyi, qu eeqänä äwqä tnäŋä naqänäŋä
äwiŋgqe. 29-30 Iiŋä ipiyi, iqua ävaupu, Iqueŋi aŋä-himqä
yäpaqäŋgisa äkiwqatämäkuwi. E imäkäpiyitaŋi, qoqoŋä, aŋä-himqä
iu mätnätaŋgqä yäŋgisaŋi, iwaqä bu ävqutäumanä-tpu, ätuma
yqaŋguwäŋga, Iqu quvaqä awä iqisa äqupäwuŋga äwekqe.

*Jisasi Iqu, ämaqä dŋä quvqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä**

31 Iqisaŋi Iqu Kapänamä, aŋä-himqä Galilisäŋä iŋgisaŋqä äwäkqe.
Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, Iqu ämaqä iquau näqŋqä
äwiminqe. 32 Iŋgaŋi Iqu, yoqä-täŋä-qu tquaŋgqeŋqä, qu qätä
äwiyäpu, yäuŋuä ikuwi.
33 Iŋgaŋi, ämaqä dŋä quvqä-täŋä aŋä aquväqŋqä iu äpmamiŋqä
hŋqu ämävauqe, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe. 34 “Äi! Jisasi
Nasäretqätaŋä Iquki, Si squä nemäkätŋqäwä? Si ne qui nemäkätŋqä
äpŋätanä? Nyi Sinyŋqe näqŋqä eŋänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä
Ämaqä Jänänäŋä Iqukiyqä” ätukqe.
35 E tquaŋga, Jisasi Iqu yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “Si kukŋuä matqä
panä. Ämaqä iqueŋi huätä vämayä!” E tquaŋga, dŋä quvqä iqu,
iqueŋi qu-täŋä awä iqi qua mäŋi äkimäuqe, ique qui mimäkqä itä
ävämakqe.
36 Ämaqe yäuŋuä ipiyi, tii ätŋguwi. “Kukŋui äkitaŋäwä? Iqueqä
yoqetä yäŋänäqŋqä iutatä tquaŋga, dŋä quvqä iqua qätä äwiyäpu
ävämeqäuä.” 37 Jisasi Iqu nätmatqä iiŋä imäkkqeŋqä tiwiqe, aŋä-
himqä im-imä äwekqe.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hŋquautä, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

38 Jisasi Iqu aŋä aquväqŋqä iuŋi ävämaŋi, Saimonä iqueqä aŋä iu
äpaqukqe. Iqiŋi Saimonä iqueqä känemi, huiwä dŋä tnäŋä iqaŋgi
witaŋgqeŋqä, qu Iqu yätamäkqä vätŋqä diŋqä yatŋqä äwikuwi. 39 I
tquaŋguwäŋga, Iqu äwäqe, apäkä ii-säŋä qäqiqi ätqäuqe, yaqä huätä
wätŋqänä kukŋuä yäŋänäqŋqä ätukqe. Iqu e tquaŋga, yaqä qäpu
eqaŋgi, ii äŋguä maqänä imänäqe, ymisaŋä näwinyä imäkekqe.
40 Maptqä äqukunätŋqä itqätaŋga, qu ämaqä täŋä-yaqä huitaŋä-
huitaŋä-täŋi, Jisasi Iquenyqä ätuma ätimäukuwi. Iiŋä iquauŋi, Iqu
hŋqunä-hŋqunä hipa haqeqi äwiyätä, äŋguä iwimäkkqe. 41 Iqu
e imäkätqätaŋga, dŋä quvqe ämaqä kuapänäŋä iuŋi ävämakuwi.
Ävämepiyäŋgaŋi, qu Iqueŋi, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä
Iqukiyqä” ätukuwi. Qu, “Tqu Kraisi, Ämaqä mitŋqä Goti Hanjuwä Iqu
ätekqä Iqueqä” näqŋqä etaŋguwitaŋi, Iqu, qu äkasuwä ätuätä, “He
matqä pambiyä-qe,” yäŋänäqŋqä ätukqe.

Jisasi Iqu, aŋä-himqä huiu awä ätuäkämiŋqeŋqä‡

42 Ziŋuäŋgaŋi, Jisasi Iqu aŋä avqŋqä duŋqä äväma äukqe. Iŋgaŋi
ämaqe, qu Iquenyqä qävqä ikipu, ämäqumuapiyi, iquau mävämeqä
yätŋqä, iqi ätäuqumuatekuwi. 43 E iqaŋguwiŋqä Iqu iquau tii ätukqe.
“Henyä ma, aŋä-himqä huiuŋi, Goti Hanjuwä Iqunä miqeŋqä awä
inä tumqeqä. Goti Hanjuwä Iqu iiŋiŋqä änändowatkqeqä” ätukqe.

---

* **4:29-30** Makä 1:21-28 † **4:37** Matiu 8:14-17; Makä 1:29-34 ‡ **4:41** Makä 1:35-39

44 Iqiŋi ävämaŋi, Iqu qua Jutiya iu ikitä, iquauqä aŋä aquväqŋqä iu
awä ätuäkämiŋqe.

5

*Jisasi Iqu, hämapäkä piqä hŋquau tääqä ätuätumakqeŋqä**

1 Hiunji hŋqueŋi, Jisasi Iqu eqä Genesäretqä iqueqä maŋä iqi
tqäutaŋga, ämaqä kuapänäŋä Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä
wipŋqä, Iqu-täŋä qäqiqi ätqäumiŋuwi. 2 Jisasi Iqu kukŋuä awä
ätuätäqäŋgaŋi, hämapäkä-piqä hŋquauqä yimba hŋquaqu eqä maŋä
iqi witaŋginyä äquŋgqe. Hämapäkä-piqä iqua yimba iu mäpmeqä,
quwqä hämapäkä qa piunyqe, asŋä äqämiŋuwi. 3 Iŋgaŋi Iqu Saimonä
iqueqä yimba ique hiŋuä äqunäqe, ätkamäutä, Saimonä ique, “Yimba
nändi äma uvä” ätukqe. Itaŋi Iqu yimba iu quamä äpmeqe, qokä-
apäkä iquau kukŋuä hui inä äwikqe.
4 Iqu näqŋqä qäpu äväqe, Saimonä iqueŋi, “Si yimba eqä awä
näŋi äma äwätnä, iqisaŋi he qae hämapäkiŋqä eqä-huäŋä bu
tnämeqapiyä” ätukqe.
5 I tquaŋga, Saimonä iqu kimaŋi, “Naqä Iquki, ne heatqä tqueŋi
wäuŋuä yäŋänäqŋqä itqätaŋgu, zä aaŋqä änavqiyä. Ne hämapäkä
tutqä qäpu mapiqä iqunä. Ga Si iiŋä ändiŋi, nyi qa ätnämäumqänä”
ätukqe.
6 Qu iiŋä ipiyi, hämapäkä kuapä piqaŋguwäŋga, qae
ändakmäumätä ikqe. 7 Iquauqä käyämaqä yimba huizi du
äpmamiŋuwä iqua, yätamäkqä wipŋqä diŋqä hipa äuqueqä äwikuwi.
Iqua äppiyi, hämapäki yimba hŋquaqui ämaikuwi. Iŋgaŋi yimba
iquaqu eqä-huäŋä mämä quveqenyäsinyä ikiyi.
8 Saimonä Pitä iqu, hämapäkä eeqänäŋä äpäkuwä iu äqunäqäŋgaŋi,
iqu yäuŋuä naqänäŋä itä, Jisasi Iqueqä yukä yäpä iqi äpäknäqe, “Naqä
Iquki, Si änyiväma uvä. Nyi ämaqä quvqunjqä” ätukqe. 9 Iqunä
ma. Ämaqä Saimonä iqutä anä äpmamiŋuwä iqua-pqe, yäuŋuä ikuwi.
10 Iqueqä wäuŋuä anä iqä, Jemisi iqutä, Jonä iqutä, Sepri iqueqä hikŋä
iŋgueqi-pqe, yäuŋuä inä ikiyi.
Saimonä iqu i tquaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Si zä miqä panä.
Nyi, si ämaqe, hämapäkä eŋqä-pa, piqätŋäŋqä, ikimäkmqänä”
ätukqe. 11 Qu yimba eyqiyämaŋi, eqä maŋä weä näŋinyqä äpäupiyi,
quwqä nätmatqä eeqänäŋi hiŋuinä äquŋguaŋi, Jisasi Ique qänaki
äwivändkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä wänyimäŋqä-täŋä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä†

12 Hea hŋqueŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä hŋque äpmamiŋqe. Aŋä-
himqä iuŋi, ämaqä wänyimäŋqä kuapänäŋä-täŋä hŋqu äpmamiŋqe.
Iqu Jisasi Ique hiŋuä äqunäqe, qoŋä äwoktäutä, hipeŋuä qua bu eätä,
Jisasi Ique tii ätukqe. “Naqä Iquki, Si äkiŋgaŋgutqe, nyi äŋguä iqu
nyimäkätninyä.”
13 Itaŋga Jisasi Iqu hipa haqeqä äwiyäqe, tii ätukqe. “Nyi änyiŋgiyä.
Si äŋguä imänyä.” I tquaŋga, ämaqä iqueqä wänyimäŋqe, äŋguä
maqänä imäŋgqe.
14 Iiŋqe Jisasi Iqu tiiŋä ätukqe. “Nyi tä imäkqeŋqe, si ämaqä hŋque
mätquä panä. Si hiqäva-imäkqä iquenyqä äyätnä, tqä huiwi ique

* **5:** Matiu 4:18-22; Makä 1:16-20 † **5:11** Matiu 8:1-4; Makä 1:40-45

motquayä. Mosisi iqu ätkqä-pa, tqä huiwä äŋguä ikimäkqeŋqä hiqäva imäkiyä. Iiŋqe, qu ‘ämaqä tqu iqueqä yaqe, äŋguä ae imäŋgqeqä’ kŋuä vätŋqänänyä” ätukqe.

15 Iqu, “Si ämaqä hŋque mätquä panä” qäyä ätukqä-qe, ämaqä im-
imä äpmapiyä iqua, Jisasi Iquenyqä kukŋui qätä kuapänä äwimiŋuwi.
Iŋganı ämaqä kuapänä kukŋuä qätä wipŋqätä, iquauqä yaqä äŋguä
iwimäkätŋqätä, Iquenyqä äpmiŋuwi. 16 Qu iiŋä itqätaŋguwäŋga, hea
kuapänäŋäŋganı Iqu äväma, aŋä avqŋqä imqä äwätä, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä ätuäqismiŋqe.

Jisasi Iqu, ämaqä yäŋä-a quvqä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä‡

17 Hea hŋqueŋi Jisasi Iqu qokä-apäkiu näqŋqä vätqätaŋga,
Parisitaŋä hŋquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋquatä aŋä-himqä
eeqänäŋä Galilisaŋä, Jutiyataŋä, Jerusälemätaŋä iuta äppiyi, Jisasi
Iqutä quamä anä äpmamiŋuwi. Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqe,
Jisasi Iqu ämaqä täŋä-yaqä iquau äŋguä iwimäkätŋqänä Iqutä
äpmamiŋqe. 18 Iŋganı ämaqä hŋqua, ämaqä yäŋä-a quvqä hŋque
hevqä ämiqutäwa äpäpu, aŋä yäpä yäŋgisa äma äpeyäpu, Jisasi
Iqu-täŋä qäqiqi hianä-tpu ikuwi. 19 Ämaqä kuapänä pmetaŋgä
änä mäpeyqä ipiyi, aŋä haqä yätuŋqä äma äpepiyi, atääqä yäŋisa
itäqäktäupu, ämaqä yäŋä-a quvqä iqueŋi, iqueqä hevqeu guä
ämäsäupiyi, ämaqä pmetaŋguwä awä Jisasi Iqu tqäutaŋgqä buŋqä
guä äyämäwatukuwi.

20 Iqu quwqä quuvqä heqiyqä du hiŋuä äqunäqe, “Ŋqä näueqä
iquki, tqä suqä quvqe, huätä ae ämakmäuqänä” ätukqe.

21 Iqu e iqaŋgqeŋqä, Parisi iquatä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä
kŋuä tiiŋä indqäŋguwi. “Suqä quvqä huätä mamäuqe, Goti Hanjuwä
Iqunänjqä. Iqueŋi äkittqiyetä, naqä timäutŋqä ätqäqä Tqu, ii Tqukä?”

22 Iquauqä kŋuä indqäŋqä imŋi, Jisasi Iqu näqŋqä ae eäqe,
“He Nyinyqä kŋuä iiŋi, suŋqä indqäŋgäuä?” ätukqe. 23 “Nyi
qeiqinyä imäkätmä tmqe, kukŋui äkikä? ‘Tqä suqä quvqe huätä
ämakmäuqänä’ tmqätanä ä, ‘Si ävautnä qaŋä uvä’ tmqätanä? 24 Tiiŋä
eänä, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua täuŋi suqä quvqe huätä
mamäuŋqiyä. He iiŋiŋqe näqŋqä mapŋqe, Nyi ämaqä täŋä-yaqä
iqueŋi tii ätquä. ‘Si ävautnä, tqä yquvaŋä a ämaqätätnä, aŋämqä
uvä’ ätquänä” ätukqe.

25 Jisasi Iqu e tquaŋga, iqu maqänä ävauqe, iqueqä yquvaŋi a
ämaqätäqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätätä, iqueqä aŋämqä
äukqe. 26 E äqumbiyi, qu eeqänä yäuŋuä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä
“äŋguiqä” ätkuwi. Iiŋiŋqe, tiiŋä ätkuwi. “Täŋga ne nätmatqä huitaŋä
yäŋänäqŋqe timäuqaŋgi hiŋuä äqunäŋunä” ätäpu, Goti Hanjuwä
Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä kŋuä kuapänä indqäŋguwi.

Jisasi Iqu, Lipai (Matiu) ique tääqä ätuätumakqeŋqä§

27 Iqisaŋi Jisasi Iqu äwäqe, ämaqä mbqä motauqä hŋqu, mbqä
motauqä aŋä iu pmetaŋgi äquŋgqe. Iqueqä yoqe, Lipai ique. Iqueŋi
Jisasi Iqu, “Si qänaki nyivändiyä” ätukqe. 28 I tquaŋga, iqu nätmatqä
eeqänäŋi iqi ävämetä, pämä ätqäuqe, Jisasi Ique qänaki äwivändkqe.

‡ **5:16** Matiu 9:1-8; Makä 2:1-12 § **5:26** Matiu 9:9-13; Makä 2:13-17

29 Lipai iqu Jisasi Ique itmakqeŋqä, iqueqä aŋä du ymisaŋä
naqänäŋä imäkkqe. Ämaqä kuapänä mbqä motauqä iquatä,
ämaqä huizi-pqä iquatä, buayä anä änäpu äpmamiŋuwi. 30 I
pmetaŋguwäŋga, Parisi iquatä, iquauqä ämaqä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquatä, Jisasi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, "He
ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatä buayä anäŋi,
suŋqä nätqäŋäuä" ätukuwi.
31 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, "Ämaqä yaqä maeqä iqua,
duuta iquauŋqä mäwqä ipnä. Ämaqä yaqä iquanä upŋqäuä" ätukqe.
32 "Iŋäqe, kŋuä äkunmäknäpu suqä quvqä vquatämäupŋqä diŋqe,
Nyi ämaqä suqä äŋguä imäkqä iquau tääqä tumqä mapqä iqäqeqä.
Ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau tääqä tumqä äpqäqeqä" ätukqe.

*Qu Jisasi Ique, suqä buayä maŋqäŋqä yatŋqä äwikuwiŋqä**

33 Iŋgaŋi qu Jisasi Ique, tiiŋä ätukuwi. "Ämaqä Jonä iqu
wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä iqua, buayä maŋqäŋqä imäkäpu, Goti
Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätqäŋuwiqä. Itaŋga, Parisi iquauqä-
pqä iqua, asänänjqä. Iŋäqe Saqä iqua, buayätä eqätä änätqäŋäuä"
ätukuwi.
34 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. "Ämaqä apäkä metŋqä
hŋqu, iqueqä käyämaqä iquatä yqänä pmetaŋgaŋi, he iquauŋi, 'Buayä
maŋqä pambiyä' tupŋqätanä? Oeyä! 35 Qänakndaŋi, ämaqä hŋqua
ique ätuma uwqaŋguwäŋga, iqueqä käyämaqä iqua buayä maŋqe,
iŋganä pmapnuwäŋqeqä" ätukqe.
36 E ätuäqe, Iqu kukŋuä ktqä tii ätukqe. "Gquä yäuä hŋqu
äpäkŋgqe, ämaqä hŋqu gquä änyä-häŋä dutaŋi, yäuä nänuenyqä
mapisqä yäŋqiyä. E äpisätqe, iqu änyä-häŋä ique qui imäkäŋqiyä.
Itaŋga änyä-häŋitaŋitä, yäuä ditäŋi, asänäŋä maeqä etaŋgi, yäuä
iqu äŋguä matimäuqä yäŋqiyä. 37 Tiiŋi inänjqä. Ämaqä hŋqu
wainqä-eqä änyä-häŋä hui, yaqueqä huiwä yäuä du mequatimäuqä
yäŋqiyä. Iqu e imäkätqe, wainqä-eqä änyä-häŋi, yaqueqä huiwä
yäuä iqueŋi äpisätä, qua bu iquasäunä. Yaqueqä huiwä-pqä qui inä
imäknäŋqiyä. 38 Iiŋiŋqe, qu wainqä-eqä änyä-häŋi, yaqueqä huiwä
häŋä iu iquatimäupŋqäuä. 39 Itaŋga ämaqä wainqä-eqä yäuä äŋguwä
iqua, änyä-häŋä duŋqe mäwiŋqä inä. 'Yäuä iqu ämäwqätäunä'
ätätqäŋäuä" ätukqe.

6

*Qu Jisasi Ique, suqä Sämbatqeŋqä yatŋqä äwikuwiŋqä**

1 Sämbatqä hiunji hapä pmeqä hŋqueŋi, Jisasi Iqu kuä-witqä
wäuŋuä iu ikämiŋqe. Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua anä
ikipu, kuä-witqe ätäkäpu änmiŋuwi. 2 Iqua e iqaŋgä äqumbiyi,
Parisi hŋqua tii ätukuwi. "Nätmatqä iiŋi, neyaqä suqä hiunji hapä
pmeqäŋgaŋi, ne pmua imäkätuŋqueqä. He iiŋi suŋqä imäkqäuä?"
ätukuwi.
3 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. "Hiŋuiqänäŋi, neqä awiqu Dewiti
iqutä, iqueqä ämaqä iquatä buayä dä äpäkonäpiyäŋga imäkkqeŋqe,
he kukŋui a matäuqä itqäŋuwätanä? 4 Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä

* **5:32** Matiu 9:14-17; Makä 2:18-22 * **6:** Matiu 12:1-8; Makä 2:23-28

aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväqe, buayä Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqi
äwämiŋqe, ämakqe. Buayä iiŋi, hiqäva-imäkqä iquanä ämepu bŋqä
äwämiŋqe. Huiziquauŋqe, ii pmuai. Iŋäqe, Dewiti iqu ämeqe, änätä,
hui iqueqä ämaqä iquau äwikqeqä” ätukqe. 5 Tiiŋä-pqe inä ätukqe.
“Hiunji hapä pmeqeuŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu ämitqänä.”

Jisasi Iqu, ämaqä hipa quvqä-täŋä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

6 Hiunji hapä pmeqä huiziqueŋi, Jisasi Iqu aŋä aquväqŋqä hŋque
äpaquväqe, näqŋqä äwimiŋqe. Qutä anäŋi, ämaqä hipa ämuaŋgisaŋi
quvqä-täŋä hŋqu äpmamiŋqe. 7 Iŋgaŋi kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquatä, Parisi iquatä kŋui, “Ämaqä Iqu ämaqä tqueŋi, hiunji
hapä pmeqä täŋgaŋi, äŋguä iwimäkäŋqutiyä, ä äŋguä mäwimäkqä
yäŋqutiyä?” vqaŋgi, Jisasi Ique kukŋuä mitpnuwäŋqä hänaqeŋqä
qävqä ipu, hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwi. 8 Itaŋgi Jisasi Iqu iquauqä
kŋuä indqäŋqä imŋiŋqe näqŋqe eäqe, Iqu ämaqä hipa quvqä ique
ätukqe. “Si ävautnä, ämaqä iquauqä hiŋuä iqi pämä tqävä.” I
tquaŋga, iqu ävautä e imäkkqe.
9 Iqu e imäkqaŋga, Jisasi Iqu iquau ätukqe. “Nyi yatŋqä
eyqänä. Neyaqä suqä duŋi, hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, ne suqä
äŋguä imäkatuŋquätanä, ä quvqä imäkatuŋquätanä? Ne ämaqä qui
imäkmbŋqä pmetaŋguwä iquauŋi, yätamäkqä vatuŋquätanä, ä qui
iwimäkatuŋquätanä?” ätukqe.
10 E ätuäqe, Iqu ämaqä eeqänäŋä iu hiŋuä äquŋgäwäqe, ämaqä
hipa quvqä ique, “Si tqä hipae jänä väpäyä” ätukqe. Iqu
tquaŋgqä-pa imäkqaŋga, iqueqä hipae äŋguä qe imäŋgqe. 11 Iiŋä
äqumbiyi, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Parisi iquatä äwqä
äkasuwä kuapänä muŋgaŋga, tii ätŋguwi. “Ne Jisasi Iqueŋi, äänä
imäkatuŋquäwä?”

Jisasi Iqu, ämaqä 12 hŋquau atäuŋuä äwikqeŋqä‡

12 Heatqä hŋqueŋi Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
tuätŋqä qoqoŋä yätuŋqä äyäqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
tätqätaŋgi zä ävekqe. 13 Mäptqä timäuqaŋga, Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquau tääqä ätuätumeqe, qutaŋä 12 iquau atäuŋuä
äväqe, “ämaqä wäuŋuäŋqä dowatqä” änyuätkqe. 14-16 Ämaqä iiŋi,
hŋqu iqueqä yoqe Saimonä ique. Iqueŋi, Jisasi Iqu “Pitä iqukiyqä”
ätukqe. Hŋqu Endru, Saimonä iqueqä käŋgueque, hŋqu Jemisi ique,
hŋqu Jonä ique, hŋqu Pilipä ique, hŋqu Batromi ique, hŋqu Matiu ique,
hŋqu Tomasi ique, hŋqu Jemisi, Aläpiyasi iqueqä ymeqä ique, hŋqu
Saimonä, ämaqä Selotqä iutaŋä-que, hŋqu Jutasi, Jemisi iqueqä ymeqä
ique, hŋqu Jutasi Iskarioti ique. Ämaqä yäpakä tqu, qänakndaŋi Jisasi
Ique ämaqä himä-wiuŋqä iquau väniŋqä ique.

Jisasi Iqu, ämaqä kuapänäŋä hŋquau äŋguä iwimäkkqeŋqä

17 Iqu iquau atäuŋuä ae äväqe, iquatä anä äppiyi, Iqu aŋä
quauŋä hŋqäqi, ämaqä kuapänäŋä iquatä pämä anä ätqäukuwi.
Iqutä anä ätqäumiŋuwä iqua, kuapänäŋä hŋqua, Iqueqä wäuŋuä
ämotquamiŋqä iquai. Ämaqä huiziqua, hui qua Jutiya im-imä
äpmakäwäŋuwä iutaŋi, hui aŋä-himqä Jerusälemä iutaŋi, hui

† **6:5** Matiu 12:9-14; Makä 3:1-6 ‡ **6:11** Matiu 10:1-4; Makä 3:13-19

eqä-huäŋä maŋä, aŋä-himqä Tayätä Saitonätä iŋgisaŋä-pqe anä
äpmamiŋuwi. 18 Iŋganı qu Jisasi Iqueä kukŋui qätä wipŋqätä,
iquauqä täŋä-yaqä äŋguä imämbŋqätä, äwimakuwi. Ga ämaqä dŋä
quvqä iquauta qui imäknätqätaŋguwä iquauŋı, Jisasi Iqu äŋguä qe
iwimäkkqe. 19 Ämaqä eeqänäŋı, qu Jisasi Iqueä yäŋänäqŋqä dutaŋı
äŋguä imänäpiyä diŋqä, äwutmaqänanä-tpu imiŋuwi.

Haŋä-iqä ämetqäŋuwä iqua, yeeqä ipŋqeŋqä§

20 Iŋganı Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau hiŋuä
äqunäqe, tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä maeqä iquenyä, he yeeqä
enyänä. Tinjqä. Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋı, hiqeqä. 21 Ämaqä
täŋga buayä dä eyätŋqä iquenyä, yeeqä enyänä. Tinjqä. Qänakndaŋı
he buayä kuapänä änäpu, äwqä äŋguä hipäsäniqeqä. Ämaqä kŋuä
äqiyätqäŋuwä iquenyä, he yeeqä enyänä. Tinjqä. He qänakndaŋı,
tä spnuwiqä. 22 Qänakndaŋı, he Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä
quuvqä eqiyätqäŋuwä duta, qu äwqä äkasuwä kiiŋä etäpu, huätä
endowatäpu, kukŋuä quvqä etäpu, hiqä yoqeŋqä ‘quvqeqä’ etäpu,
qui imäkqaŋgpqäŋgaŋı, he yeeqä iqäpŋqä. 23 Hea iŋganı, he
aquvänä ipu, häukuä qutäqäpŋqä. Tinjqä. Nätmatqä äŋguänäŋä
kuapänäŋı, qäukuä haqä yätu henyqä näwinyä äwinä. Suqä qu
emäkpŋqä-paŋı, iquauqä kaqä-kawäka qäŋganäŋı hiŋuä-tqä iquauŋı
iiŋä imäkmiŋuwiqä” ätukqe.

Äŋguä äpmeŋuwä iqua, haŋä-iqä mapŋqeŋqä

24 “Itaŋga ämaqä nätmatqä kuapä-täŋä iquenä, äŋguänä mimbiyä!
Haŋä-iqä hemeŋqiyä! Nätmatqä hiqä äwqä äŋguä imäkmbŋqe, he
ae ämeŋäuä. 25 He täŋga buayä änäpu, äŋguä äpmeŋuwä iquenä,
äŋguänä mimbiyä! Haŋä-iqä hemeŋqiyä! Qänakndaŋı, he dä
heyäniqeqä. He täŋga tä äsätqäŋuwä iquenä, he äŋguänä mimbiyä!
Haŋä-iqä hemeŋqiyä! Qänakndaŋı, he ka ipu, kŋuä qäyqäpnuwiqä.
26 Ämaqä eeqänäŋı henyŋqä aquvänä iqaŋgpqäŋgaŋı, he äŋguänä
mimbiyä! Haŋä-iqä hemeŋqiyä! Qäŋganäŋäŋganı, hiŋuä-tqä quaŋgä
iquauŋı, kaqä-kawäka iquauŋqä aquvänä asä e imiŋuwä-qe, iquauŋı
haŋä-iqe, äwimakqeqä” ätukqe.

*Himä-wiuŋqä iquauŋqä, naqä-qakuänä wiŋqeŋqä**

27 “Nyi he etqänä. Nyaqä kukŋuä qätä änyiyätqäŋuwä iquenä,
he hiqä himä-wiuŋqä iquauŋqä, naqä-qakuänä heŋguätŋqeqä.
Ämaqä henyqä mäwiŋqä itŋqä iquauŋı, he suqä äŋguänäŋä
dinä iwimäkqäpŋqeqä. 28 Ämaqe, he qui imäkmbŋqä diŋqä
tääqä ätätqäŋuwä iquauŋı, he iqua äŋguä pmapŋqä diŋqe,
Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tquäpŋqeqä! He ämaqä qui
emäkätqätaŋguwä iquauŋı, Goti Hanjuwä Iqu iquau yätamäkqä
vätŋqä tääqä tquäpŋqeqä! 29 Ämaqä hŋqu saqä maŋgawä iu
kpäsqaŋqutqe, si hŋgisa inä wimäkqätŋqeqä. Ämaqä hŋqu saqä
gquä quäuqä äquvätqe, gquetä qäsä qäyä ämequänä. 30 Ämaqä
eeqänäŋı, nätmatqäŋqä yatŋqä kiyqaŋguwä iquauŋı, si äwisŋqeqä.
Ämaqä hŋqu saqä nätmatqä meqaŋgutqe, si ‘Aŋgi dapiyäqe’ mätquä

§ **6:19** Matiu 5:1-12 * **6:26** Matiu 5:38-48

pa iqätŋqä. 31 Suqe, ämaqä qu he emäkpŋqä enyäŋqä-paŋi, he-pqe
quŋi inä iwimäkpŋqeqä” ätukqe.
32 “He ämaqä henyqä äwinyätŋqä iquauŋqänä eŋgaŋgutqe, iiŋä
itqäŋuwitaŋi, he nätmatqä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä Iqueqä hipa
iutaŋi, squä mapnuwäŋqäwä? Hmanjqä. Ii tiinjqä. Ämaqä
suqä quvqä imäkqä iqua-pqe, iquauŋqä winyätqätaŋgqä iquauŋqänä
äwinyätä, asä inä imäkqä-quaiqä. 33 He ämaqä äŋguä emäkqaŋguwä
iquaunä äŋguä iwimäkqaŋgpqe, he nätmatqä äŋguänäŋä Goti Han-
juwä Iqueqä hipa iutaŋi, squä mapnuwäŋqäwä? Hmanjqä. Ii
tiinjqä. Ämaqä suqä quvqä imäkqä iquapqe, asä inä imäkqä-quaiqä.
34 He ‘Iqu aŋgumä kima dapqoŋqä’ kŋuä indqämbu, ämaqä hŋque
qanyinä vqaŋgpqe, he nätmatqä äŋguänäŋi squä mapnuwäŋqäwä?
Hmanjqä. Ii tiinjqä. Suqä quvqä imäkqä iqua, ‘Iqu aŋgumä
dapqoŋqä’ kŋuä indqämbu, suqä quvqä imäkqä huiziquau qanyinä
wipŋqäuä. 35 Itaŋga, hiqä himä-wiuŋqä iquauŋqä eŋgaŋguti, iquauŋi
äŋguä iwimäkpŋqäuä. ‘Ämaqä tqu, aŋgumä mändapqä yäŋqiyä’
kŋuä qäyä indqänäpu, qanyinä wipŋqäuä. He suqä iiŋä imäkpqe,
Goti Haqä Yätutaŋä Iqueqä ymeqä äpmepu, qänakndaŋi nätmatqä
kuapänä Iqueqä hipa iutaŋi mapnuwiqä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä
qu Iquenyqä ‘äŋguiqä’ mätquä ipu, suqä quvqä imäkätqätaŋguwä
iquauŋi, äŋguänä ämitqäuä. 36 Goti Hiqä Heniqu, ämaqeuŋqä wiuŋqä
miqä, huäqä äwunätŋqä-pa, he-pqä huäqä heunätŋqeqä” ätukqe.

Huiziquauqä suqeŋqä miwäsäuqeŋqä

37 “He ämaqä iquauqä suqeŋqä iwäsäupu, ‘Ämaqä quvqä-quaiqä’
matqä pambiyä. He iiŋä mimäkqaŋgpqe, Goti Hanjuwä Iqu heŋä-
pqe memäkqä yäŋqiyä. Ämaqä hŋqu suqä quvqä imäkqaŋgqeŋqä,
‘Iqueŋi pizqä päkiyä’ mätquä pambiyä. He e mätquä iqaŋgpqe,
Goti Hanjuwä Iqu henyqä e mätquä yäŋqiyä. He suqä quvqä qäyä
etqueqaŋgpi, heqä äwqe haŋuä imäknäpu, hui enyänä. He iiŋä
imäkqaŋgpqe, Goti Hanjuwä Iqu heŋi, iiŋä emäkäŋqiyä” ätukqe.
38 “He nätmatqä ämaqeu vqaŋgpqe, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä tiiŋä
hetapäŋqiyä. Iqu qa maŋguä ämanyuäqe, mändi äkisäutä, aŋgumä
hui ämanyueqaŋga maŋguä ämnätä, hui qua mäŋi äpäkŋgqä-paŋä
iiŋä hetapäŋqiyä. He nätmatqä qäyunä äwipqä-paŋä iiŋi, asä iiŋä
hetapäŋqiyä” ätukqe.†
39 Iwä Iqu iquauŋi, kukŋuä ktqe tiiŋä-pqe ätukqe. “Ämaqä
hiŋuä quvqä hŋqu, hiŋuä quvqä hŋqueŋi, äŋguä itmetä hänaqeŋi
äŋguä motqueniqiyä? Oeyä, qäquaqu qua hovqä bu päwäyŋqinyqä.
40 Ämaqä hŋqu näqŋqä ämetqe, iqueqä näqŋqä-vqä iqueŋi,
mämäwqätäuqä yäŋqiyä. Ämaqä näqŋqä eeqänä qäpu ämapqä iqua,
quwqä näqŋqä-vqä iqutäŋi, asänäŋä hipŋqäuä” ätukqe.
41 “Si tqä tta-tuŋgueqä hiŋuiu, hinoqukuä wäŋqä änyätaŋgqä
ipi äqunätnä, tqä hiŋui zä naqänäŋä iqu qäyä witaŋgi kŋuä
mindqäŋquki, suŋqä tutndi? 42 Iŋi äänä etaŋgikä? Tqä hiŋuiuŋi,
zä naqänäŋä hŋqu qäyä witaŋgi hiŋuä änä mäquŋquä itnä, tqä tta-
tuŋguequeŋi, ‘Tasi-guequkiyä, tqä hiŋuiuŋi, hinoqukui nyi huätä
makmäumqänä-qe,’ äänä tutŋqäwä? Si wopqä itnä, kukŋuinä tqä-
qukiyi. Zä naqänäŋä tqä hiŋuiu äwiŋqe, huätä ganä mamändŋqeqä.

† **6:38** Matiu 7:1-2

Iiŋä itŋi, si hiŋuä äŋguä äqänätnä, tqä tta-tuŋguequeä hinoqukui, huätä mamäutŋqeqä” ätukqe.‡

Zä huitaŋä-huitaŋä iquauqä häukuiŋqä§

43 “Zä äŋguä di, näŋqä ququvqä maqiyqä yänä. Itaŋga, zä quvqä di, häukuä äŋguä maqiyqä yäŋqiyä. 44 Ämaqe, zä-häukuä hiŋuä äqunäpu, ‘äŋguätiyä, quvqätiyä?’ kŋuä indqämbŋqäuä. Qu zä-yäuŋguä maeqä guä yäŋä-täŋä iqiŋi, zä-eaqä häukui dupŋqe, mäwqä ipŋqäuä. Qu wainqäŋqänä kŋuä indqäŋga äupqe, guä yäŋä-täŋä iquauŋi, hiŋgi manduqä ipŋqäuä. 45 Iiŋä eŋqä-paŋi, ämaqä äŋguänäŋä iqua, kŋuä äŋguänäŋä indqänäpu, suqä äŋguänäŋä di imäkpŋqäuä. Ämaqä quvqä iqua, kŋuä quvqä huitaŋä-huitaŋä indqänäpu, suqä quvqä imäkpŋqäuä. Ämaqä iquauqä kukŋui, ii iquauqä kŋuä indqäŋqä dutanjqä” ätukqe.

*Aŋä qäyunä mätqeŋqä**

46 Itaŋgi “He ‘Naqä Iqukiyä’ ändäpiyä-qe, Nyaqä kukŋuiŋqä qänaknä manyiyqä itqäŋuwi, suŋqäwä? 47 Ämaqä Nyinyqä äpätä, Nyaqä kukŋuä qätä änyiyätä, qänaknä iqäqä iquenyqe, Nyi näqŋqä hitapmqänä. 48 Ämaqä iqu tiinjqä. Ämaqä hŋqu, qua mäŋqä mämä äptäqe, hikä iuŋi aŋä haqeqi yäŋänäqŋqä ämätqä-paŋä, iiŋiqä. Maqŋqä hitaŋgua, eqä huakä ätimäutä, aŋä du yäŋänäqŋqä äpäsqäqe, ämaqä iqu aŋä yäŋänäqŋqä ämätätqä-qae, aŋi ämeŋä miqä yäŋqiyä. 49 Ämaqä hŋqu Nyaqä kukŋui qätä änyiyätä, qänaknä miqä iqä iqu, ii tiinjqä. Ämaqä qua mäqueqä aŋä hiŋginä ämätätqe, qänakndaŋi eqä huakä äpätä, aŋi qui imäkätä, qua iqi äpäkŋgqä-paŋä iiŋiqä” ätukqe.

7

*Jisasi Iqu, Romätaŋä mäkä-iqä hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä**

1 Itaŋga Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau kukŋuä iiŋä qäpu ätuäqe, Iqu aŋä-himqä Kapänamäŋqä äukqe. 2-3 Iqiŋi Romätaŋä mäkä-iqä iquauqä naqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋqu, täŋä-yaqä ämetä, äpäkoŋqänä äwomiŋqe. Ämaqä naqä iqu, iquenyqä kuapänä wiŋganŋqetaŋi, iqu Jisasi Iquenyqä qätä äwiyäqe, ämaqä Israitqätaŋä naqä hŋquau, Jisasi Iqu äpätä, iqueqä wäuŋuä-wiyqä ique äŋguä iwimäkätŋqä diŋqä ändowatkqe. 4 Qu Jisasi Ique äwimapiyi, kukŋuä aquvänä ätuäpu, “Iyääqä” ätukuwi. “Ämaqä naqä tqu, äŋguänäŋä-queqä. Si yätamäkqä wisŋqeqä. 5 Iqu Israitqä iquneŋqä äwinyätä, neqä aŋä aquväqŋqä änamäsikqeqä” ätukuwi.

6 E tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu qutä anä äukuwi. Qu äupiyi, ämaqä mäkä-iqä iquauqä naqä iqueqä aŋä-täŋä qäqiqi pätqätaŋgua, iqu iqueqä quvämaqä iquau, Jisasi Ique tii tupŋqä ändowatkqe. “Naqä Iquki, Si qae pmayä! Si nyaqä aŋä täŋgisaŋqä yaptŋqä diŋqe, nyi ämaqä äŋguänäŋä-qunä hmanjqä. 7 ‘Nyi ämaqä äŋguänäŋunä manä’ kŋuä nyiyqaŋgi, ŋqä-näuä mäkimeqä da iqänä. Iŋi, Si kukŋuinä

‡ **6:42** Matiu 7:3-5 § **6:42** Matiu 7:15-20, 12:33-37 * **6:45** Matiu 7:24-29 * **7:** Matiu 8:5-13

tqaŋgti, nyaqä wäuŋuä-nyiyqä iqu äŋguä imänänä. 8 Nyi-pqe inänjqä.
Nyi ämaqä yoqä-täŋä hŋqueqä yäpä imä äpmamä, ique qänaknä
inä wimqänä. Nyaqä mäkä-iqä nyi ämitŋqä iquauŋi, hŋque ‘Si
uvä’ tquaŋgmdqe, iqu äwäŋqiyä. Hŋque ‘Si biyä’ tquaŋgmdqe,
iqu äpäŋqiyä. Itaŋga ŋqä wäuŋuä-nyiyqä hŋque, ‘Si tä imäkiyä’
tquaŋgmdqe, iqu imäkäŋqiyä” ätukqe.
9 Iŋgaŋi Jisasi Iqu kukŋuä iiŋä qätä äwiyäqe, yäuŋuä itä, qänaki
hiŋuä ämäqunäqe, ämaqä Ique qänaki wivändätaŋguwiu ätukqe.
“Täukue! Ämaqä tqu quuvqä eqiyätŋqä-paŋä iiŋi, Israitqä duŋi,
hiŋuä mäquŋquä itŋqeqä” ätukqe.
10 Iŋgaŋi ämaqä, mäkä-iqä naqä iqu ändowatkqä iqua, iqueqä aŋä
iuŋqä aŋgi äupiyi, wäuŋuä-wiyqä iqu äŋguä pmetaŋgi äquŋguwi.

Jisasi Iqu, hikŋä ae äpäkoŋgqä hŋque, aŋgi ävauqumuatkqeŋqä

11 Hiunji hui ae päwqaŋga, Jisasi Iqu aŋä-himqä, kiqä yoqe Nainqä
iuŋqä äukqe. Iŋgaŋi iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä,
ämaqä kuapänä huizitä anä äukuwi. 12 Qu iqi ätimäupiyi, aŋä-
himqä iqueqä täknä hävqä-täŋä qäqiqi uwqaŋguwäŋga, ämaqä aŋä-
himqä iutaŋä kuapänäŋä iqua, ämaqä pizqä hŋque täknä yäpaqä
mäŋgisaŋqä äma äukuwi. Hikŋä e äpäkoŋgqä iqueqä känai, apäqŋqä
eä, ymeqä iqunäŋä-täŋiyi. 13 Naqä Iqu ii hiŋuä äqunäqe, huäqä
wuŋgaŋgi, “Si kŋuä maqiyqä panä” ätukqe. 14 E ätuäqe, qäqiqi
äwäqe, isuäŋi a äqätkqe. I iqaŋga, ämaqä äma äpmiŋuwä iqua
iqi tqäuqaŋguwäŋga, ämaqä pizqä iqueŋi, “Hikŋä iquki, ‘Si pämä
vayä!’ äktqänä” ätukqe. 15 I tquaŋga, ämaqä ae äpäkoŋgqä iqu
ävautä, kukŋuä ätipäqäkqe. Kukŋuä tqaŋga, Jisasi Iqu kiqä känäu
aŋgi äwikqe.
16 Iŋgaŋi ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä zä ipu,
Iqueqä yoqe haqeqä ämamäupu, “Hiŋuä-tqä Naqä Hŋqu ätimäuqiyä”
ätkuwi. Itaŋga “Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä yätamäkqä vätŋqä
ätimäuqiyä” ätkuwi.
17 Jisasi Iqu iiŋä imäkqaŋgqeŋqe, ämaqä Jutiyataŋätä, aŋä huiziu-
taŋä-pqetä, qu qätä äwikuwi.

Jonä asŋä-qäyqä iqu, Jisasi Iqueŋqä yatŋqä äwikqeŋqä†

18-19 Ämaqä Jonä iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, iqueŋi
nätmatqä eeqänäŋä Jisasi Iqu imäkqaŋgqeŋqä awä ätukuwi. Jonä iqu
qätä äwiyäqe, iqueqä ämaqä hŋquaqui tääqä ätuätumeqe, Naqä Jisasi
Iquenyqä ändowatätä, tii ätukqe. “ ‘Ämaqä äpäŋqiyä ätätqäŋuwi, Si
Qäqukitanä, ä hŋquenyqä hiŋuä inä äqänanä pmetuŋquätanä?’ qe
yatŋqä e winyqä” ätukqe.
20 Iquaqu Jisasi Ique äwimayi, tii ätukiyi. “Jonä asŋä-qäyqä iqu, ye
Si yatŋqä kiyeŋqä äyändowatqiyä. Ämaqä äpäŋqiyä ätätqäŋuwi, Si
Qäqukitanä, ä hŋquenyqä hiŋuä inä äqänanä pmetuŋquätanä?”
21 Iquaqu anä pmetaŋgua, Jisasi Iqu ämaqä kuapänäŋä, täŋä-yaqä-
täŋä iquautä, dŋä quvqä-täŋä iquautä, hiŋuä pisqä iquautäŋi, äŋguä
iwimäkkqe. 22 Iŋgaŋi iquaquvqä kimaŋi imäkätä, tiiŋä ätukqe.
“Qe nätmatqä hiŋuä äqunäsinyä qätä äwiyäŋiyiŋqe, äwäsinyä, Jonä
ique awä tiiŋä suinyqä. ‘Ämaqä hiŋuä pisqä iqua, hiŋuä äŋguä

† **7:17** Matiu 11:1-6

äqäŋgäuä. Yukä quvqä iqua, qaŋä äŋguä äwqäuä. Wänyimäŋqä-
täŋä iqua, äŋguä imäŋgäuä. Qätäyqä iqua, qätä äwiyqäuä. Ae
äpäkoŋguwä iqua, aŋgi ävauqäuä. Nätmatqä maeqä iqua, Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋgui qätä äwiyqäuä. 23 Ämaqä, qu Nyi
imäkqaŋgqeŋqä kŋuä indqänäpiyä iqua, quwqä quuvqä heqiyqe qui
mimäkŋqä iqaŋgutqe, qu aquvänä ipŋqäuä' suinyqä" ätukqe.

Jisasi Iqu, Jonä iqueŋqä ätukqeŋqä‡

24 Ämaqä Jonä iqueuä kukŋuä äma äpkiyä iquaqu ae
uwqaŋgiyäŋgaŋi, Jisasi Iqu qokä-apäkä iuŋi, Jonä iquenyqä tii
ätukqe. "He aŋä avqŋqä duŋqe, squä hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä?
Qoä-qamqä yuŋuä miqaŋgqe qumbŋqä äukuwätanä? Oeyä. 25 Squä
hiŋuä qumbŋqä äukuwäwä? He ämaqä hŋqu qäkä äŋguänäŋä
yäuqä pmetaŋgqä ique, hiŋuä qumbŋqä äukuwätanä? Oeyä. Ämaqä
qäkä äŋguä äyäupu, nätmatqä eeqänäŋä äŋguä imäkŋqä iqua,
ämaqä miqä naqä iqueqä aŋä du pmetpŋqäuä. 26 He squä hiŋuä
qumbŋqä äukuwäwä? Ämaqä hiŋuä-tqä hŋquenyqä hiŋuä qumbŋqä
äukuwätanä? Ŋŋqä. Iiŋä sätäti, Nyi tiiŋä etqänä. Iqu, Goti Hanjuwä
Iqueuä hiŋuä-tqä huizi iquauŋi ämäwqätäunä" ätukqe. 27 "Bukä iuŋi,
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, tii äqänänä.

'Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukŋuä ämapqä hŋque, Si hiŋuiqä kimetŋqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetŋqä iqueqä'§ äqänänä.

Kukŋuä iiŋi, ämaqä tquenyqä ätqiyä. 28 Itaŋgi Nyi he tiiŋä etqänä.
Ämaqä qua täu pmeqä iqua, Jonä iqueŋi mämäwqätäuqä ipnuwiqä.
Iŋäqe aŋä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋi, ämaqä yäpakä quvqä
äpmeŋqä iqu, Jonä ique ämäwqätäunä" ätukqe.

29 Ämaqä eeqänäŋä iquatä, ämaqä mbqä motauqä iquatä qäsäŋi, qu
kukŋuä iiŋä tqaŋgi äwipiyi, Jonä iquesa asŋä ämakuwitaŋi, iqua "Goti
Hanjuwä Iqueqä suqä eeqänäŋi, jänänäŋiqä" ätkuwi. 30 Itaŋgi, Parisi
iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Jonä iqu asŋä uwqiyätŋqe
mäwiŋqä ikqä iqua, qu hänaqä Goti Hanjuwä Iqu iquauŋqä näwinyä
imäuekqeuŋiŋqä kukŋui, qätä mäwiyqä ikuwi.

31 Iŋgaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. "Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquauŋqe,
Nyi änäänyä tmqäwä? Qu ämaqä änääŋuakä? 32 Qu tiinjqä. Ymeqä
ququawä aquväqŋqä iu äpmapu, ymeqä huizi iquauŋqä tääqä tiiŋä
ätätqäŋuwiqä. 'Ne henyqä hääwä qäyä ätqaŋgu, he himnuŋuä
miqä iquwiqä. Ne pmapqä qäyä iqaŋgu, he kŋuä maqiyqä iquwiqä'
ätätqäŋuwiqä. Qu ymeqä tqua eŋqä-paŋä iiŋiqä. 33 Jonä asŋä-qäyqä
iqu äpäqetaŋi, bretqetä, wainqä-eqetä maŋqä iqaŋga, he 'Dŋä quvqä-
täŋä-queqä' äyä ätkuwiqä. 34 Iŋäqe Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu
äpäqetaŋi, buayä änätä eqä änätä iqaŋga, he tii ätqäuä. 'Ämaqä
buayä eqä yaqäpiqä itä änätä, wainqä-eqä kuapä ŋqueqä. Itaŋga
ämaqä mbqä motauqä iquauqätä, suqä quvqä imäkqä iquauqätä
näueqä-queqä' inä ätqäuä. 35 Iŋäqe, ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuä näqŋqe ae ämapiyä iqua, tiiŋä motquapnä. Goti Hanjuwä
Iqueqä näqŋqe, ii aaŋä naqä-qakuiqä" ätukqe.

‡ **7:23** Matiu 11:7-19 § **7:27** Malakai 3:1

*Apäkä hui, Jisasi Iqueqä yukiu asŋä äqäkqeŋqä**

36 Parisitaŋä hŋqu Jisasi Iqu buayä anä nyiyŋqä tääqä ätuätumakqe.
Tääqä tuätumeqaŋga, Iqu iqueqä aŋiuŋqä äwäqe, ymisaŋä nätŋqä
yuki ipämäuä hiqoti äweukqe. 37 Apäkä, ämaqe, “Ii suqä quvqä
imäkqiyqä” ätmiŋuwä ii, aŋä-himqä iu äpmamiŋqe. Ii “Jisasi Iqu
Parisi hŋqutä buayä anä änätqäŋinyqä” tqaŋgä qätä äwiyäqe, eqä-
häkä jinaŋä-weqä äŋguänäŋä-täŋi äma äpkqe. 38 Ii äwäqe, Jisasi
Iqueä tuwä iqi, yukä-täŋä qäqiqi ätqäuqe, kŋuä äqäkqe. Iiyqä hiŋuä-
eqe Jisasi Iqueqä yukä iu ioqaŋga, iiyqä detä ye imäkätä, Iqueä yukiu
kikiyä kuapänä äwunätä, aowä jinaŋä-weqe equatekqe.

39 Ii iiŋä imäkqaŋga, Parisi, Jisasi Ique itmakqä iqu, hiŋuä
iiŋä äqunäqe, kŋuä tiiŋä indqäŋgqe. “Ämaqä Tqu hiŋuä-tqä-qu
etaŋgutqe, apäkä Ique a äwqätqä iinyqe, ‘Ii suqä quvqä imäkqiyqä’
näqŋqä hiäŋqiyä.”

40 Iqu kŋuä iiŋä indqäŋgaŋga, Jisasi Iqu, “Saimonä iquki, Nyi
kukŋuä hŋqu ktmqeqä” tquaŋga, iqu, “Näqŋqä-vqä Iquki, Tqä kukŋui
yqä tiyä!” ätukqe.

41 I tquaŋga Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu nätmatqä kuapä-
täŋä pmetäniqe. Iquesaŋi, ämaqä hŋquaqu nätmatqä aŋgu kima
winyiyŋqä meqä-quaqu pmesinyiyiqä. Ämaqä aŋgu kima väniŋqä
meqä hŋqu, kuapä-täŋue. Mä huiziqueqe, homänjqä. 42 Itaŋgi
iquaqu, ique kima vqä di hma hiätqätaŋgaŋi, iqu ‘qäyä eänä’
tuäniqeqä. Iŋi, Saimonä iquki, ämaqä tquaqu, ämaqä iquaquvqä kima
vqeŋqä ‘qäyä eänä’ tqä iquenyqe, äwqä yeeqä iiŋqe, ämäwqätäuniqe,
äsqukä?” ätukqe.

43 I tquaŋga Saimonä iqu kimaŋi, “ ‘Ämaqä nätmatqä aŋgu kima
väniŋqä, kuapänä meqä iqueqä’ kŋuä änyänä” ätukqe.

Ga Jisasi Iqu, “Si qäyunä iwäsäunyä” ätukqe.

44 I ätuäqe, Iqu tuwäŋgi hiŋui, apäkä ii ämäqunätä, Saimonä ique
tii ätukqe. “Si apäkä täsiŋi hiŋuä äqunäŋinyä? Nyi saqä aŋä yäpä
täŋgisa yapqaŋgaŋi, si Nyaqä yukiuŋqe, eqä mändapqä iŋi. Iŋäqe,
apäkä täsi, iiyqä hiŋuä-eqe Nyaqä yuki ioqäqe, iiyqä detä yeŋuä
imäkqiyä. 45 Itaŋga Nyi saqä aŋä täŋgisa äyapmä pmetaŋgaŋi, si himä
kikiyä manuŋqä iqaŋgnä, ii Nyaqä yukiu kikiyä yqänä änunätqänä.
46 Si olipqä eqä aowi, Nyaqä nuäŋiuŋi mänjiquatqä iqaŋgnä, ii aowä
jinaŋä-weqe, Nyaqä yukiu änjiquatqiyä. 47 Iiŋiŋqe Nyi si tii äktqänä.
Ii Nyinyqä kuapänä äwinyätä, iiŋä nyimäkqaŋgqetaŋi, iiyqä suqä
quvqä kuapänäŋä etaŋgqä-qe, huätä ae ämamäuqä. Iŋäqe, ämaqä
hŋqu, suqä quvqä wäŋqäpu imäkqäqä eŋqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä
suqä iiŋi huätä ämamäuqe, iqu Iquenyqe, wäŋqäpu winyäŋqiyä”
ätukqe.

48 I ätuäqe, apäkä iiŋi tii ätukqe. “Tqä suqä quvqe, huätä ae
ämamäuqeqä.”

49 I tquaŋgqeŋqä, ämaqä buayä anä änäpu äpmamiŋuwä iqua,
qätä äwipiyi, “Ämaqä, suqä quvqä huätä mamäuqäŋqä ätqäqä Tqu,
Tqukä?” ätŋguwi.

---

* **7:35** Matiu 26:6-13; Makä 14:3-9; Jonä 12:1-8

50 Iŋi, Jisasi Iqu apäkä iiŋi tii ätukqe. “Si qäqiqi qui imäknmätnä
iqaŋgnä, tqä quuvqä heqiyqe yätamäkqä äkiyqiyä. Si äwqä qeiqi iŋqä
uvä” ätukqe.

8

Apäkä hiua, Jisasi Ique yätamäkqä äwimiŋuwiŋqä

1 Qänakŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä wäŋqä iutä, naqä iutä, Goti
Hanjuwä Iqunä miqä iuŋqä kukŋuä äŋgui awä ätuäkämiŋqe. Iŋgaŋi
Iqueqä ämaqä 12 iqua-pqe, Iqutä anä ikämiŋuwi. 2 Itaŋga apäkä, Jisasi
Iqu iuauqä dŋä quvqetä, täŋä-yaqetä hiŋuiqänä huäta ändowatkqä
iua, Iqutä qaŋä anä ikämiŋuwi. Apäkä huizqä yoqe, Mäliya
‘Maktälataŋä iiyqä’ ätmiŋuwi. Hiŋuiqänäŋi, Jisasi Iqu dŋä quvqä 7
huätä ämamäukqä iiyi. 3 Itaŋga apäkä huiziyqä yoqe, Jonaiyi. Iiyqä
qokiqueqä yoqe, Kusa, ämaqä naqä Heroti iqueqä aŋä ämimiŋqä
ique. Itaŋga huiziyqä yoqe Susenayi. Apäkä kuapänäŋä hiua-pqe
anänji. Iua iuauqä yquayä ämepu, Jisasi Iquesä, Iqueqä ämaqä
iquautä yätamäkqä äväpu, anä ikämiŋuwi.

*Kukŋuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqeŋqä**

4 Ämaqä kuapänäŋi, aŋä-himqä im-imda äpäpu, Jisasi Ique wime-
qaŋguwäŋga, Iqu kukŋuä ktqä ätukqe. 5 “Ämaqä hŋqu kuä-witqä
uwqä tnämäwäwätŋqä wänä. Iqu ätnämäwäwqaŋgaŋi, hui hänaqä
iqi päkmbnä. Ii ämaqä qonjqä iqaŋguwäŋga, yŋŋä äpäpu ämambnä.
6 Hui qua hikä-täŋä iqi päkmbnä. Ii bakä äukaupqe, eqä ye
etaŋgi, qänakndaŋi yäuä päpnä. 7 Hui guä yäŋä-täŋä awä imä
päkmbnä. Kuä bakitä, guä yäŋä bakitä qäsä äukaupiyi, kuä baki qui
imäkmbnä. 8 Hui qua äŋguä du päkmbnä. Bakä äukaupiyi, näŋqe
kuapänä 100 hukmbnuwiqä” ätukqe. Jisasi Iqu e ätuäqe, Iqu maŋä
yäŋänäqŋqä, “Ämaqä qätä-täŋuenä etaŋgutqe, kukŋuä iiŋqe kŋuä
äŋguänä indqämbiyä” ätukqe.

9 Iiŋä tquaŋga Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, kukŋuä
ktqä iqueŋqä yatŋqä äwikuwi. 10 Iqu iquauŋi tii ätukqe. “Goti
Hanjuwä Iqunä miqeŋqä kukŋuä qakui zä witaŋgqä-qe, Iqu he
näqŋqä mapŋqe, etapqiyä. Iŋäqe ämaqä huizi iqua, qu kukŋuä
ktqenä äwiyätqäŋuwiqä. Qu hiŋuä äqunäpu qätä äwiyäpiyä-qe,
näqŋqä maeqä-quayqä” ätukqe.

11 E ätuäqe tiiŋä ätukqe. “Kukŋuä ktqä qakui, tiinjqä. Kuä-
witqä uwqä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä atäuŋuä eänä.
12 Kuä-witqä uwqä hänaqä iqi päknätqe, ii tiinjqä. Qokä-apäkä
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qätä äwiyäpu, quwqä äwqä imä
manyueqaŋguwäŋgaŋi, Setänä iqu, ‘Qu quuvqä maeqiyqaŋgpi, Goti
Hanjuwä Iqu quŋi aŋgi mitmeqä yäniqeqä’ kŋuä indqänätä äpätä,
kukŋuä iiŋi huätä mamäuŋqiyä. 13 Itaŋga kuä-witqä uwqä qua
hikä-täŋä iqi päknätqe, ii tiinjqä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä
qätä äwipiyäŋgaŋi, aquvänä ipu ämapqe, kuä hukä tapiŋä maeqä
eŋqä-paŋä iiŋiqä. Qu quuvqä eqiyäpiyä-qe, yamwiqä wimeqaŋga,
qua iqi päkmbŋqäuä. 14 Itaŋga kuä-witqä uwqä guä yäŋä-täŋä iqi
päknätqe, ii tiinjqä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä äwipiyi,
haŋä-iqeŋqätä, mbqeŋqätä, nätmatqä yeeqä iŋqä isuauŋqätä, kŋuä

* **8:3** Matiu 13:1-23; Makä 4:1-20

kuapä indqänäpu quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä maeqä iäŋqiyä. Iŋi, qu kuä-witqä näŋqä naqe, maeqä eŋqä-paŋä iiŋiqä. 15 Itaŋga kuä-witqä uwqä qua äŋguä iu päknätqe, ii tiinjqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qätä äwiyäpu, kŋuä indqäŋqä imä äŋguänä ämaipu, quwqä qeqä-quuvqe jänänä imbu yäŋänäqŋqä ätqäŋuwi, näŋqä naqä äuknätŋqä-paŋä iiŋiqä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, hiqi-tä mäsäuqeŋqä†

16 “Ämaqä hiqi-tä ämäsäupu, zä mäpatqiyeqä ipŋqäuä. Iquvaŋä yäpä imä maeqä ipŋqäuä. Ämaqä aŋä yäpä iŋgisa äyappiyä iqua, hiŋuä qumbŋqä diŋqe, qu hiqi-te, kiqä ätqäuqä ätnäŋä iqi tqätepŋqäuä. 17 Ii tiinjqä. Nätmatqä eeqänäŋä zä äwämitätqe, ätnäŋäŋgisa witäniqeqä. Nätmatqä eeqänäŋä ämaqä iqua zä epqe, ätnäŋä iqi wiqaŋguti, qu hiŋuä äqunäpu näqŋqä hipnuwiqä. 18 He kukŋui qätä äŋguänä wipŋqä diŋqe, kŋui äŋguänä indqämbiyä. Ämaqä näqŋqä hui ae ämequwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui inä väniqe. Itaŋga ämaqä näqŋqä maeqä iqua, näqŋqä wäŋqä qu ämeŋuwi, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä, Ique äwimakuwiŋqä‡

19 Iŋganj Jisasi Iqueqä känaisä, käŋguäkatä ätimäupiyi, ämaqä kuapänä pmetaŋga, qu Iqu-täŋä qäqiqi mapqä ikuwi. 20 I iqaŋguwäŋga ämaqä hŋqu Jisasi Iqueŋi, “Tqä tnaisä, tuŋguäkatä Sinyqä hiŋuäŋqä äpquwi, yäpaqä täŋgisa ätqäunäuä” ätukqe.

21 I tquaŋga, Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä äwiyäpu qänaknä itqäŋuwä iqua, qu Ŋqä nipaqä, guäkayqä” ätukqe.

Jisasi Iqu yuŋuitä, eqetä, äminyekqeŋqä§

22 Hiunji hŋqueŋi, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, yimba ätkamäupu, Iqu iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “Eqä-huäŋä yätäqä näŋgisaŋqä äwanä” ätukqe. I ätuäqe, iqua äukuwi. 23 Yimba iu qaŋä äwäpiyä iuŋi, Jisasi Iqu hiqaqä äwäkqe. Iŋganj yuŋuä naqänäŋä hŋqu ätimäutä, eqe yimba iu huaquvämäqaŋga, eqä-huäŋä kuapänä ätuäqetaŋi, iqua qui imäkŋqänä ikuwi.

24 I imäkqaŋga, qu Ique ävauqumuatäpu, “Naqä Iquki, Naqä Iqukiyä! Ne qui imäknatuŋquä iqunä!” ätukuwi.

Iŋi Iqu ävauqe, yuŋuitä eqetä, “Qaiyä” ätukqe. E tquaŋga, yuŋuitä eqetä ämŋäŋgiyi. 25 Jisasi Iqu iiŋä imäkäqetaŋi, ämaqä iquauŋi, “Hiqä quuvqä heqiyqe, äŋgikä?” ätukqe.

Iŋganj qu zä ipu, kŋuä kuapänä indqänäpu, quwqä-quwä kukŋuä ätŋguwi. “Yuŋuitä eqetä ‘qäyä enä’ ätuätä äminyeqäqä Tqu, Ämaqä Tqukä?” ätŋguwi.

*Jisasi Iqu, ämaqä dŋä quvqä hui-täŋä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä**

26 Iŋganj Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, Gerasa iqua-täŋä hiqŋqä du ätimäukuwi. Gerasa, ii Galilisäŋä eqä-huäŋä näŋgisanji. 27-29 Iqiŋi Jisasi Iqu yimba iutaŋi ätimäwa päwqaŋga, ämaqä aŋä-himqä iu pmeqä dŋä quvqä hui-täŋä hŋqu

† **8:15** Makä 4:21-25 ‡ **8:18** Matiu 12:46-50; Makä 3:31-35 § **8:21** Matiu 8:23-27; Makä 4:35-41 * **8:25** Matiu 8:28-34; Makä 5:1-20

äwimakqe. Iqu ppqä itqätaŋgi, ämaqä iqua yukä hipa iu guä
äkiqiyäupu, hiŋuä äqumbu, qäyä äpmetaŋgä, dŋä quvqä iqua, iqu
guä ändakemä wätŋqä yäŋänäqŋqä iwimäkäpu, aŋä avqŋqä duŋqä
wätŋqä iwimäkmiŋuwi. I imäkätqätaŋgua, ämaqä iqu tpqäyäqä
ikitä, aŋiu mäpmeqä itä, hikä hovqä ämaqä pizqä wiqeu hiŋginäwa
äwäyäkämiŋqe. Iqu Jisasi Ique hiŋuä äqunäqe, zääqä ätätä, Jisasi
Iqueuä yukä iqi äpäknäqe, maŋi tiiŋä ätukqe. “Jisasi, Goti Haqä
Yätutaŋä Iqueqä Ymeqä Iquki, Si äänä nyimäktŋqäwä? Nyi yatŋqä
äkiyqänä, ‘Si qui minyimäkqä panä’ ” ätukqe. Iqu iiŋä ätukqe, ii Jisasi
Iqu “Dŋä quvqe huätä äwänä” ae ätkqetanji.

30 Ämaqä iqu e tquaŋga, Jisasi Iqu yatŋqä ävätä, “Tqä yoqe,
squkukä?” ätukqe.

Ämaqä iqu kimaŋi, “Ŋqä yoqe ‘Hatŋunenjqä’ ” ätukqe. Ti-
iŋäŋqe, dŋä quvqä kuapänäŋi, iqueä äwqäŋgisa äpekuwiŋqä ätukqe.
31 Iŋgaŋi dŋä quvqä iqua, Jisasi Ique yatŋqä yäŋänäqŋqä äväpu, “Si
ne qua hovqä aaŋä mämnäŋä väŋqä eŋqä-paŋä iuŋqä mänandowatqä
panä” ätukuwi.

32 Iŋgaŋi yaqueqä kuapänäŋä, hipkä hmbi buayä änäpu
pmetaŋgä, dŋä quvqä iqua, Jisasi Ique yatŋqä yäŋänäqŋqä tii
äwikuwi. “Ne yaqueqä iquauä äwqä yäpä duqumä paquvatuŋquä,
hiŋuinä naqänäwqatiyä” ätukuwi. I tquaŋguwäŋga, Iqu hiŋuinä
äqunäwatkqe. 33 Iŋi, dŋä quvqä iqua, ämaqä ique ävämaŋi, yaqueqä
iquauä äwqä imä qe äpaqukuwi. Iiŋä iqaŋguwäŋga, iqua iwaqä iu
tnäŋä äwäpiyi, eqä bu quauqaŋguwäŋga, eqä qe änyuäpätäukqe.

34 E iqaŋgä äqumbiyi, ämaqä yaqueqä miqä iqua zä äwäpu, kukŋui
aŋä-himqä iutä, im-imä pmetaŋguwä iutä ätuäkäkuwi. 35 Ämaqe
qätä iiŋä äwipiyi, “Nätmatqä iiŋi äänä timäuqaŋgi tqäpiyä” tpu,
hiŋuä qumbŋqä äpkuwi. Iqua Jisasi Ique äwimapiyi, ämaqä dŋä
quvqä iqua ävämakuwä iqu, qäkä äyäuä, kŋuä äŋguä wimeqaŋga,
Jisasi Iqueqä yukä-täŋä qäqiqi pmetaŋgi hiŋuä äquŋguwi. Iqua
hiŋuä iiŋä äqumbiyi, zä äwiŋgqe. 36 “Dŋä quvqä-täŋä iqu, äŋguä
äänä imäŋgutiyä” tpu kŋuä kuapä indqäŋganŋguwäŋga, ämaqä,
Jisasi Iqu imäkqaŋgi hiŋuä äquŋguwä iqua awä ätukuwi. 37 Iiŋä
timäuqaŋgqeŋqä, ämaqä Gerasa pmeqä iqua, zä kuapänä äwinyätä,
Jisasi Ique, “Nevämayä” ätukuwi. Iŋi, Jisasi Iqu yimba ätkamäuqe,
aŋgi äukqe.

38 Iqu äwätŋqä iqaŋga, ämaqä, dŋä quvqä iqua ävämakuwä iqu,
Jisasi Ique yatŋqä yäŋänäqŋqä ävätä, “Nyi Sitä anä weŋqätanä?”
ätukqe.

Yatŋqä e vqaŋga Jisasi Iqu ämaqä iqueŋi, aŋgi ändowatätä, tii
ätukqe. 39 “Si tqä aŋä duŋqä aŋgi äwätnä, kukŋuä eeqänäŋä Goti
Hanjuwä Iqu si ikimäkqeŋqä, awä tuvä” ätukqe. I tquaŋga ämaqä
iqu äwäqe, nätmatqä eeqänäŋä Jisasi Iqu iwimäkkqeŋqä, ämaqä aŋä
himqä iu pmetaŋguwä iu awä ätukqe.

Jisasi Iqu, apäkä hiuaqui äŋguä iwimäkkqeŋqä†

40 Jisasi Iqu iqi ävämetä, qua Galiliu aŋgi timäuqaŋga, qokä-apäkä
Iquenyqä hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwä iqua, yeeqä ipu itmakuwi.
41 Iqiŋi, ämaqä naqä aŋä aquväqŋqeu miqä hŋqu, Jisasi Ique

† **8:39** Matiu 9:18-26; Makä 5:21-43

äwimakqe. Iqueqä yoqe Jarusi, ique. Äwimeqe, iqu Jisasi Ique
qoŋä äwoktäuqe, iqueuä aŋä duŋqä wiyäŋqänä yatŋqä yäŋänäqŋqä
äwikqe. 42 Iqu ymeqä apäkä hmbnäŋä-täŋä-qu eeä, iipu äpäkonätŋqä
qäqiqä etaŋgi, iiŋqä ätukqe. Iipiyqä quväukui 12 inji.

Jisasi Iqu Jarusi iqutä itmaŋga äwätqätaŋgiyäŋga, qokä-apäkä
kuapänäŋä-pqä Iqutä anä äwäpu, kukundä-kukundä äumiŋuwi.
43 Quwqä awä iqiŋi, apäkä hui äumiŋqe. Ii hea ique-iqueŋi, qaŋuä
yaqä e pmetaŋgi, quväukuä 12 ämäwqätäukqe. Ämaqä äŋguä
iwimäkqäŋqe,‡ hma emiŋqe. 44 Ii Jisasi Iqueä tuwä-täŋä qäqiqi
äpäqe, Iqueqä gquä quäuqä iu itmaqäŋgqe. Ii iiŋä iqaŋga, iiyqä yaqe,
maqänä hma ekqe.

45 Iiŋä iqaŋga Jisasi Iqu, “Tqu indmaqäŋgiyä?” ätukqe.

Ämaqä eeqänäŋi qu hŋqunä-hŋqunä, “Nyi hmanjqä. Nyi hmanjqä”
tqaŋguwäŋga, Pitä iqu tii ätukqe. “Naqä Iquki, ämaqä hävemä tä
äpätuŋquä imda ikitmaqäŋgäuä.”

46 I tquaŋga Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu Nyi
indmaqäŋgiyä. Nyaqä yäŋänäqŋqä hui, änyivämeqaŋgi ätqänä.”

47 Iqu i tqaŋga, apäkä iiŋi, “Nyi zä mäpmeqä imä” kŋuä ämeqe,
yäuŋuä itä, hipeŋui quamäŋi, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi eäqe, qokä-apäkä
iuqä hiŋuiqisaŋi awä tiiŋä ätukqe. “Ii tiinjqä. Nyi täŋä-yaqä nyätaŋgi
iktmaqäŋgänä. Nyi iiŋä imäkqaŋga, nyaqä täŋä-yaqe, qäpu maqänä
eqiyä” ätukqe.

48 I tquaŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Apäkä iiki, tqä quuvqä heqiyqe,
äŋguä ikimäkqiyä. Si äwqä qeiqi iŋqä uvä.”

49 Jisasi Iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, ämaqä naqä aŋä aquväqŋqä
iu miqä iqueqä aŋä iutaŋä hŋqu äpäqe, ämaqä naqä iqueŋi tii ätukqe.
“Tqä ymeqe, ae äpäkoŋgiyä. Itaŋgi, Ämaqä Näqŋqä-vqä Iqueŋi, haŋä-
iqä hui inä mävqä panä.”

50 Jisasi Iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, Jarusi iqueŋi, “Si zä miqä itnä,
quuvqenä heqiyä. Ii aŋgi äŋguä imänäŋqiyä” ätukqe.

51 Iqisaŋi Jisasi Iqu, Jarusi iqueqä aŋä du ätimäuqe, qokä-apäkä
huizi, aŋä yäŋgisa pepŋqe, hiŋuinä mäquŋquä ikqe. Pitä ique, Jonä
ique, Jemisi ique, apäkä iiyqä kanä-käna-yaqutä, quwqä-quwänä
pepŋqä imäkkqe. 52 Iŋganj ämaqä aŋä yäŋgisa äpmapiyä iqua,
kŋuä huäqä-huŋqä qiyätqätaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “He kŋuä maqiyqä
pambiyä. Mäpäkoŋqä iqäqe, hiqaqä äwinä” ätukqe.

53 Iqu e tquaŋga, qu, hitqä ii pizqä witaŋgqeŋqä näqŋqä epiyi,
tä äsukuwi. 54 Itaŋgi Jisasi Iqu, iiyqä hipa a ämaqätätä, “Ymeqä
iiki, si pämä pmayä” ätukqe. 55 Iqu e tquaŋga, iiyqä quuvqe,
aŋgi wimeqaŋga, maqänä ävaukqe. Ävauqaŋga, “Buayä winyqä”
ätukqe. 56 Iŋganj kaniqutä känaisä yäuŋuä kuapänä iqaŋgiyäŋga,
Jisasi Iqu iyaquiŋi, yäŋänäqŋqä ätukqe. “Qe ämaqä hŋque nätmatqä
tä timäuqaŋgi äqunäŋiyiŋqe, awä mätquä panyinyqä” ätukqe.

9

*Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä 12 iquau, wäuŋuäŋqä ändowatkqeŋqä**

‡ **8:43** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä inä ätä äqänä, “iiyqä mbqä eeqänä qäyä ae tnämäuqaŋgqä-qe,”

* **9:** Matiu 10:5-15; Makä 6:6b-13

1 Jisasi Iqu Iqueqä ämaqä 12 iquau tääqä ätuätumeqe, dŋä
quvqe huätä dowatäpu, täŋä-yaqä hiutaŋä-huitaŋä-täŋä iquau äŋguä
wimäkäpŋqä diŋqä, yäŋänäqŋqetä yoqetä äwikqe. 2 Iqu iquauŋi,
Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä awä ätuäpu, täŋä-yaqä-täŋä iquau
äŋguä iwimäkpŋqänä ändowatkqe. 3 Ändowatätä tii ätukqe. “He
yäkqätä, qatä, buayätä, mbqätä, gquä hŋquaqutä, mämeqä pam-
biyä. 4 He aŋä-himqä hŋque äwimepu, ämaqä hŋqueqä aŋä iu
äpaquväpiyi, aŋä-himqä ique vämapŋqäŋgaŋqe, iquenyä pmepŋqä.
5 Aŋä-himqä hŋqueŋi, ämaqä yeeqä maeyqaŋgpqe, aŋä-himqä ique
ävämepiyäŋgaŋi, qu quwqä suqä quvqeŋqä näqŋqä hipŋqänä, hi-
noqukuä heqä yukä iu täka emäkmitätqe, iqi ptä quväteqiyemä
uwqäpŋqä” ätukqe.
6 Iqu e tquaŋga, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋguänäŋi
awä ätuäpu, qokä-apäkä iuqä täŋä-yaqä quvqe, huätä ämamäupu,
äŋguä iwimäkäpu, aŋä-himqä eeqänäŋä iu qaŋä ikäpŋqänä, Ique
ävämakuwi.

Heroti iqu, Jisasi Iqueŋqä kŋuä kuapänä indqäŋgqeŋqä†

7 Iŋgaŋi ämaqä naqä Heroti, aŋä-himqä iu miqä iqu, Jisasi Iqu
imäkqaŋgqeŋqätä, ämaqe Iquenyqä tqaŋguwiŋqätä qätä äwiyäqe,
iqu kŋuä kuapänä indqäŋgqe. Hŋqua, “Jonä, qua äptekuwä iqu,
aŋgi ävauqiyä.” 8 Hŋqua, “Laisa iqu ätimäuqiyä.” Hŋqua, “Hiŋuä-
tqä hiŋuiqändqä hŋqu, aŋgu ävauqiyä.” 9 Iiŋä äwiyäqe, Heroti iqu
tii ätkqe. “Nyi Jonä iqueŋi, hiiŋuä ae ätäwikqeqä. Nyi qätä tä
äwiyäŋqe, ii tquenyqä äwiyäŋänä?” Iiŋä äwiyäqetaŋi, iqu Jisasi Ique
hiŋuä qunmätä imiŋqe.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iquau buayä äwikqeŋqä‡

10 Ämaqä Jisasi Iqu ändowatkqä iqua, aŋgu äppiyi, nätmatqä
eeqänäŋä qu imäkkuwiŋqe, Jisasi Ique ätukuwi. Iŋgaŋi Jisasi Iqu,
iquau ätuma äwäqe, quwqä-quwänä anä pmetanä-tpu, aŋä-himqä
Betsaitä iŋgisaŋqä äukuwi. 11 Iŋäqe ämaqe, qu näqŋqä eäpu, iquau
qänaknä äwivändkuwi. Qu Ique äwimeqaŋguwäŋga, Iqu yeeqä
itmetä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä awä ätuätä, ämaqä täŋä-yaqä-
täŋä iuŋi, äŋguä iwimäkkqe.
12 Hiaitäŋi, ämaqä 12 iqua Ique äwimapiyi, tii ätukuwi. “Si ämaqä
iuŋi, qu aŋä-himqä iuŋqä äwäpu, buayäŋqätä, aŋäŋqätä qävqä
ipŋqänä dowatiyä. Ne äpmeŋquä täuŋi, aŋä aaŋqeqä” ätukuwi.
13 I tquaŋguwäŋga, Iqu iquauŋi, “Hiqä-hiuä buayä wipiyä” ätukqe.
Qu kimaŋi tii ätukuwi. “Ne buayi kuapänä mämeqä iäŋu. Ne bretqä
hipa hŋgiŋi eeqätä, hämapäkä hŋquaqunä ämeŋunä. Ne ämaqä
eeqänäŋä täuŋqe, buayä mbqä äŋgi yatuŋquäwä?” ätukuwi. 14 Iqiŋi
ämaqä qokinäŋi, 5,000 äpmamiŋuwi.
I tquaŋguwäŋga Iqu Iqueqä ämaqä iquauŋi tiiŋä ätukqe. “He
iquauŋi, ‘He 50-50 iŋä, quamä pmakäupiyä’ tupiyä.”
15 Iqua e tquaŋguwäŋga, qokä-apäkä iqua qätä äwiyäpu, quamä
e äpmakuwi. 16 Quamä pmeqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, bretqä hipa
hŋgiŋi eeqä, hämapäkä hŋquaquŋitä ämeqe, hiŋuä haqä yätu
äqänä Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätäqe, buayitä hämapäkitä

† **9:6** Matiu 14:1-12; Makä 6:14-29; Lukä 3:19-20 ‡ **9:9** Matiu 14:13-21; Makä 6:30-44; Jonä 6:1-15

äkutätä, kiqä ämaqä iqua huiziu yaŋä wipŋqä äwikqe. 17 Qu buayä
qäpu änäpu, äwqä puäsqaŋga, iqi änätqutekuwi, iqua qa naqä 12
ämamikuwi.

Pitä iqu, "Jisasi Iqu, Kraisi Iqueyqä" ätkqeŋqä§

18 Hea hŋque Jisasi Iqu, Kiqä-kiuänä Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä
anä ätqämanmiŋiyäŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua,
Iqutä anä äpmapu, Iqu iquau yatŋqä tiiŋä äwikqe. "Qokä-apäkä iuqä
kŋuä indqäŋqä duŋi, Nyi Tquŋgä?" ätukqe.
19 I tquaŋga iqua kimaŋi, "Hŋqua, 'Jonä asŋä-qäyqä iqueqä'
ätätqäŋuwiqä. Iŋäqe hŋqua, 'Laisa iqueqä.' Hŋqua, 'Hiŋuä-tqä
hiŋuiqändqä aŋgi ävauqä hŋqueqä' " ätukuwi.
20 Iqua e tquaŋguwäŋga, Iqu "Hiyaqä kŋuä duŋi, Nyi Tquŋgä?"
ätukqe.
Pitä iqu kimaŋi, tii ätukqe. "Si Goti Hanjuwä Iqueqä Kraisi, ne
äminesŋqä ätekikqä Iqukiyqä" ätukqe.
21 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukqe. "He täŋqe,
ämaqä huiu awä mätquä pambiyä. 22 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu, haŋä-iqä naqänäŋä meŋqiyä. Ämaqeu ämiqä iquatä, hiqäva-
imäkqä naqä iquatä, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qu Ique
tuwä äwiyäpu äpäkpŋqäuä. Iŋi hea hŋquaqui-hŋqueŋäŋgaŋi, Goti
Hanjuwä Iqu, Ique aŋgi ävauqumuatäŋqiyä" ätukqe.

Suqä, Jisasi Ique qänaknä wivändqeŋqä

23 Iŋgaŋi Jisasi Iqu eeqäpnäŋä iquau tii ätukqe. "Ii tiinjqä. Ämaqä
hŋqu, Nyi qänaknä nyivändätŋqä wiŋgaŋgutqe, iqueqä äwiŋqä
eeqänäŋi, kiuä mändi äkittqänätä, hiunji ique-iqueŋi, iqueqä zä-
huätatä huŋqe ämetä, Nyi qänaknä nyivändänä. 24 Ii tiiŋiqä.
Ämaqä hŋqu, iqueqä häŋä-pmeqe a yäŋänäqŋqä äkiqätmitätqe,
qui imäknäniqeqä. Iŋäqe ämaqä hŋqu, Nyinyqä kŋuä indqänätä,
iqueqä häŋä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu häŋä pmetäniqeqä.
25 Itaŋga ämaqä hŋqu, nätmatqä qua täuŋi eeqänä ämetä, iqueqä
häŋä-pmeqe qui imäkŋgaŋgutqe, iqueqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋi,
yätamäkqä äänä väniqiyä? 26 Itaŋga ämaqä hŋqu, Nyinyqätä,
Nyaqä kukŋiŋqätä, womba wiŋgaŋgutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu, yäŋänäqŋqä motqueqä Iqueqetä, Apiqueqetä, eŋätqä iquauqetä,
ämetä äpätqäŋgaŋi, Iqu ämaqä iquenyqe, womba inä yäniqeqä"
ätukqe.
27 "Nyi naqä-qakuä tiiŋä etqänä. Ämaqä täqisaŋä hŋqua, qu
mapäkoŋqä häŋä yqänä äpmamitpqe, Goti Hanjuwä Iqunä miqe
hiŋuä qumbnuwiqä" ätukqe.

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitaŋä iŋgqeŋqä**

28 Jisasi Iqu e ätukqeuŋi, wikä hŋqunä päwqaŋga, Iqu Pitä ique,
Jonä ique, Jemisi iquesäŋi, qoqoŋä yätuŋqä ätuma, Goti Hanjuwä
Iqutä kukŋuä anä siyŋqä ekqe. 29 Iŋgaŋi Iqu Goti Hanjuwä Iqutä
kukŋuä ätqämanäsiyäŋgaŋi, Iqueqä hipeŋui, huitaŋä änyätä, Iqueqä
gque, qäpaiqänäŋä we-huŋqänäŋä iŋgqe. 30 E pmetaŋga, ämaqä
hŋquaqu, Mosisi iqutä Laisa iqutä, ätimäusinyä, Iqutä kukŋuä anä

§ **9:17** Matiu 16:13-20; Makä 8:27-30 * **9:27** Matiu 17:1-13; Makä 9:2-13

ätmiŋuwi. 31 Iquaqu Goti Hanjuwä Iqueqä we-huŋqetä ätimävi,
Jisasi Iqutä kukŋuä anäŋi, Goti Hanjuwä Iqu ätukqä-ma, Jerusälemä
du imäkätä, qua täu ävämetŋqeŋqä ätnmiŋuwi. 32 Iŋgaŋi Pitä
iqutä, ämaqä huiziquaqutä quvaqä hiŋui haŋä ämipu hiqaqäŋqä
iqämanmiŋuwi, yäuŋuä ipiyi, Jisasi Iqueqä huiwiuŋi we äunä, ämaqä
hŋquaqu Iqutä tqäutaŋgä äquŋguwi. 33 E äqumbiyi, iquaqu Jisasi
Ique äväma wenyäsinyä tii itqätaŋgiyäŋga, Pitä iqu Jisasi Ique tii
ätukqe. “Naqä Iquki, ne täqi äpmeŋque, ii äŋguiqä. Ne aŋä wäŋqä
hnjua maqänä mätanä. Hŋqu Tqäŋqä, hŋqu Mosisi iqueqäŋqä, hŋqu
Laisa iqueqäŋqäuä” ätukqe. Pitä iqu iiŋä ätuätäqä-qe, iqueqä-kiuäŋi
kukŋui äkitaŋätiyä-qe, iqu maqŋqä emiŋqe.
34 Pitä iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, qaquvqä hŋqu ätimäuqe,
iquauŋi haqeqi äpatqäkqe. Iiŋä wimeqaŋga, iqua zä ikuwi. 35 Iŋgaŋi
qaquvqä yäpä imdaŋi, maŋä tii ätukqe. “Ämaqä Tqu, Nyaqä Ymeqeqä.
Nyi ae ätekqä-queqä. He Ique qätä wipiyä” ätukqe. 36 Maŋä
qäpu tqaŋgqetäŋi, Jisasi Iqu kiqä-kiuänä äyä pmetaŋgi äquŋguwi.
Iŋgata tiiŋi, iqua nätmatqä hiŋuä e äquŋguwiŋqe, ämaqä hŋque awä
mätquä da imiŋuwi.

Jisasi Iqu, ymeqä qokä dŋä quvqä-täŋä hŋque, äŋguä iwimäkkqeŋqä†

37 Awiŋgaŋi, qu qoqoŋä iu ävämaŋi, qokä-apäkä kuapänä Jisasi
Iqutä hänaqä awä iqi ämiŋguwi. 38 Ämimbiyi, quvaqä awä
iqisaŋi, ämaqä hŋqu tääqä tii ätukqe. “Näqŋqä-vqä Iquki, nyi
ymeqä kiuänäŋä-täŋunä etaŋgi, Si ique hiŋuä qundŋqä yatŋqä
yäŋänäqŋqä äkiyqänä. 39 Dŋä quvqä hŋqu, iqueqä äwqä yäpä
imä äpaquvätä, zääqä yäŋänäqŋqä ätätŋqeqä. Dŋä iqu imäkqaŋgi,
iqu yäuŋuä-yäuŋuä itä, makusewä iqueqä maŋita ätimäutŋqeqä.
Dŋä iqu ‘maqänä mävämeqä imä’ kŋuä vqaŋgi äpakänä äpme,
iqueqä huiwiu quvqä imäkätŋqeqä. 40 Iiŋqe, nyi Tqä ämaqä
wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iquau, dŋä quvqä huätä dowatpŋqä
yatŋqä yäŋänäqŋqä ae ävqeqä. Iŋäqe, iqua änä mimäkqä da iquwiqä”
ätukqe.
41 I tquaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Ämaqä täŋga äpmeŋuwä
iquenä, he quuvqä maeqiyqä itqäŋuwiqä. Hiqä kŋuä indqäŋqetä,
suqetäŋi, jänä hmanjqä. Nyi hesä anäŋi, squäŋgaŋqä pmetmqe? Hiqä
quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqe, squäŋga imäkmbnuwäŋqäwä? Tqä
ymeqe, ätuma biyä” ätukqe.
42 Iŋgaŋi, ymeqä iqu äpätqätaŋga, dŋä quvqä iqu ique qua mäŋi
mamäuqaŋga, ymeqä iqu yäuŋuä-yäuŋuä ikqe. E iqaŋga, Jisasi
Iqu dŋä quvqä ique kukŋuä yäŋänäqŋqä ätuätä, ymeqä ique äŋguä
iwimäkätä, kanique aŋgi äwikqe. 43 Iŋgaŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi,
Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä yäuŋuä ikuwi.

Jisasi Iqu, äpäkonäniŋqä aŋgi ätukqeŋqä‡

Iiŋä ipiyi qu, Jisasi Iqu wäuŋuä eeqänäŋä imäkminqeŋqä
kŋuä kuapä indqänätqätaŋguwäŋga, Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquaminqä iquau, tii ätukqe. 44 “He kukŋuä tqueŋi, qätä
äŋguänä nyipiyä. Ämaqe, qu Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, ämaqä

† **9:36** Matiu 17:14-21; Makä 9:14-29 ‡ **9:43** Matiu 17:22-23; Makä 9:30-32

hŋquauqä hipa du wipŋqäuä” ätukqe. 45 Kukŋuä iqueqä qakuiŋqe,
Iqueqä ämaqä iqua maqŋqä emiŋuwi. Kukŋuä qakui, iquauŋqä zä
witaŋgi, iqua näqŋqä äŋguä mämeqä imiŋuwi. Ique yatŋqä vqäŋqe,
iqua zä ipu, yatŋqä mävqä ikuwi.

Qu, “Neyaqä awä iqisaŋi, yoqä naqä-täŋi tqukä?” ätŋguwiŋqä§

46 Hea hŋqueŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, kukŋuä
yäŋänäqŋqä, “Neyaqä awä iqisaŋi, yoqä naqä-täŋi tqukä?” ätŋguwi.
47 Iiŋqe Jisasi Iqu, iquauqä kŋuä imŋi näqŋqä ae ämeqe, ymeqä
wäŋqä hmbi ätuma äpäqe, Iqueqä-täŋä qäqiqi ätqätekqe. 48 I iäqe,
iquau tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu Nyinyqä-pqe kŋuä indqänätä, ymeqä
tqu pqaŋgi yeeqä ävätmeqä-paŋä iiŋi, yeeqä inä änyiyätmetŋqe.
Itaŋga ämaqä hŋqu Nyi äpqaŋgä yeeqä änyiyätmeqäqe, iqu Nyi
änändowatkqä Ique-pqe, yeeqä inä ävqiyä. Ii tiinjqä. Heyaqä awä
iqiŋi, ämaqä hŋqu iqueqä yoqe mändi äkittqänätä äpmamitätqe, iqu
yoqä naqä-täŋä-quvi.”

*‘Ämaqä ne hŋgisa minetqueqä iquwä iqua, neqä-quaiqä’ ätukqeŋqe**

49 Iŋgaŋi Jonä iqu, Jisasi Iqueqä kukŋui qätä äwiyäqe, tii ätukqe.
“Naqä Iquki, ämaqä hŋqu Tqä yoqä ätätä, dŋä quvqe huätä
mamäuqaŋgi äqunanitaŋi, iqu ne qänaknä mäneyqä etaŋgi, ne
iqueŋi, ‘Si iiŋi miqä panä’ ätququeqä” ätukqe.
50 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “He ique pmua mimäkqä pambiyä. Ämaqä
hŋqu hŋgisa metqueqä iqäqe, iqu hiqä-queqä” ätukqe.

Sämaliya pmeqä hŋqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä

51 Hea Jisasi Iqu qäukuä haqä yätuŋqä aŋgu yäniŋqä qäqi
pätqätaŋganji, Iqu Jerusälemä duŋqä wätŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä
indqäŋgqe. 52 Iŋgaŋi, Iqu ämaqä kukŋuä äma uwqä hŋquau,
hiŋuiqä ändowatkqe. Iqua äupiyi, Iquenyqä nätmatqä nawenyä
imäkpŋqä diŋqä, Sämaliya pmeqä iquauqä aŋä-himqä hŋque
äpaqukuwi. 53 Äwimeqaŋguwäŋga, ämaqä iqi äpmamiŋuwä iqua,
Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä wätŋqeŋqä näqŋqä ämapiyi, Iqu iquauqä
aŋä du wimetŋqä diŋqe, mäwiŋqä ikqe. 54 I iqaŋguwiŋqe, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaqu, Jemisi iqutä Jonä iqutä, näqŋqä
ämayi, Jisasi Ique tii ätukiyi. “Naqä Iquki, Si ye tääqä teŋqä äkiŋgiyä?
Qäukuä haqä yätutaŋi, tä iwa äpätä, ämaqä täu tä nätŋqä diŋqäuä.”
55 I tquaŋgiyiŋqe, Iqu hiŋuä ämoqunätä, “Iiŋi matqä panyinyqä”
ätukqe. 56 Iiŋä tquaŋga, qu aŋä-himqä huiziuŋqä äukuwi.

Suqä, Jisasi Ique qänaki wivändqeŋqä†

57 Qu hänaqä awä iqi qaŋä wätqätaŋguwäŋga, ämaqä hŋqu, Jisasi
Ique tii ätukqe. “Si aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋqä uwqaŋgtqe, Nyi
qänaki kivändmqänä.”
58 Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Hiveqä hiqiyqä iqua, iquauqä aŋä-
täŋiqä. Yŋŋä iqua, aŋä-täŋiqä. I etaŋgi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu,
Iqueqä aŋä hiqaqä wiqe, hmanjqä.”
59 Ämaqä hŋquququeŋi, Jisasi Iqu, “Si qänaki nyivändiyä” ätukqe.
I tquaŋga, ämaqä iqu, “Naqä Iquki, apique ganä qua qäyä map-
teumqä, Si hiŋuinä ŋqänäwqatiyä” ätukqe.

§ **9:45** Matiu 18:1-5; Makä 9:33-37 * **9:48** Makä 9:38-41 † **9:56** Matiu 8:18-22

60 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Qäyä eänä. Ämaqä ae
äpäkombqä iqua, quwqä ämaqä pizqä iqueŋi, qua qäyä ptepŋqeqä. Si
äwätnä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä, awä tuäkätŋqeqä” ätukqe.
61 Itaŋga ämaqä huiziqu, Jisasi Ique tii ätukqe. “Naqä Iquki,
nyi qänaki kivändmqä etaŋgqä-qe, ŋqä ämaqä iquau yeeqä wimqä
aŋämqä ganä umqe, Si hiŋuinä ŋqänäwqatiyä.”
62 Iqueŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu wäuŋuä
imäkätäqäŋgaŋi, hea ique-ique iqueqä aŋämqä kŋuä yqänä vqaŋguti
imitätqe, iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋi, yätamäkqä änä mävqä
yäŋqiyä” ätukqe.

10

*Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä kuapänäŋä iquau, wäuŋuäŋqä
ändowatkqeŋqä*

1 Qänakndaŋi Naqä Iqu, ämaqä 72 atäuŋuä itä, hŋquaqunä-
hŋquaqunä ändowatkqe. Aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi, Iqu Iqueqä-
kiuä äwäniŋqä diŋqä, iqua hiŋuiqä upŋqä ändowatkqe. 2 Iiŋä
mimäkqäŋgaŋi, tii ätukqe. “Wäuŋuä iuŋi, ymisaŋä yäuä kuapänä
iätaŋgqä-qe, ämaqä wäuŋuä itqäŋuwi, kuapänä hmanjqä. Iiŋiŋqe,
wäuŋuä-täŋä Kaniquenyqä tääqä ätuäpu, Iqu ämaqä wäuŋuä iqä
häŋä hŋquau ymisaŋä aquvä mipŋqä dowatätŋqä diŋqä tupuiyä.”
3 E ätuäqe, “He upiyä. Nyi endowatqe, ii tiinjqä. Sipsipqä, hiveqä
hiqiyqä iquauqä awä imä upŋqä endowatqänä. 4 Hiqä mbqä qaetä,
hiqä yquayä qa-mŋqetä, itaŋga hiqä yukiu muasmäuqe, qäsä äma
mäwqä pambiyä. Qaŋä äwäpiyä iuŋi, qokä-apäkä hui, hänaqä awä
iqi äminäpiyi, ‘Hiunjiyqä’ mätquä pambiyä” ätukqe.
5 “He aŋä hŋqua-hŋquau äpaquväpiyi, tii ganä tquäpŋqä. ‘Ämaqä
aŋä täu äpmeŋuwä iquenä, he äwqe, haŋuä iŋqä pmapiyä.’ 6 Ämaqä
äwqä haŋuä iŋqä hŋqu aŋä iu äpmamitätqe, hiyaqä kukŋuä
äŋguänäŋi, iquenyqä wätŋqeqä. Iŋäqe ämaqä äwqä haŋuä iŋqä
hŋqu, iu mäpmeqä imitätqe, hiqä kukŋuä äŋguänäŋi, hiqä-hiuäŋqä
asuŋgumä quvepäŋqiyä. 7 He buayä-sua, eqä-sua hitapqaŋguwi,
änäpu, aŋä iquenyä pmapŋqeqä. Quati tiinjqä. Ämaqä hŋqu wäuŋuä
imitätqe, iqu iqueqä mbqe ämeniqä eäŋqe, ii äŋguiqä. I etaŋgi, he
aŋä huizi du mäpmeqä pambiyä” ätukqe.
8-9 “Itaŋga he aŋä-himqä hŋqua-hŋquau timäuqaŋguwäŋgaŋi, qu
henyqä aquvänä ipu, ymisaŋä iwäsäuqaŋgpqe, ämepu änäpu, ämaqä
täŋä-yaqä-täŋä iqi pmetaŋgpqe, äŋguä iwimäkäpu, kukŋuä awä tiiŋä
tupŋqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe, hesäŋä qäqiqi ae äquvepqiyä.’
10 Iŋäqe, he aŋä-himqä hŋqua-hŋquau timäuqaŋguwäŋga, qu
aquvänä miqä iqaŋgpqe, aŋä-himqä hänaqä iqi ätqäupu, tii
tquäpŋqä. 11 ‘Qua hinyaŋä heyaqä aŋä-himqä täutaŋä, neyaqä yukä
täu ämäkäŋqe, ne ptä quväteqäma yaŋqunä, hiqä suqä quvqeŋqä
ämetquetuŋquänänyä. Iŋi, he näqŋqä tiiŋä hipŋqäuä. Goti Hanjuwä
Iqunä miqe, qäqiqi ae äquvepqeqä’ tquäpŋqä. 12 Nyi he etqänä.*
Qänakndaŋi, hiunji Goti Hanjuwä Iqu suqä quvqeŋqä iwäsäuqäŋqä
ätekqeuŋi, ämaqä aŋä-himqä iquesaŋä iquauqä haŋä-iqe, Sotomä
äpmamiŋuwä iquauqä haŋä-iqe ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.

* **10:12** Matiu 11:20-24

13 Iqu tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Ämaqä Kolasinä pmeqä iquendä,
Betsaitä pmeqä iquendä, hiqä haŋä-iqeŋqä ‘Oänä’ etqä. Tiinjqä.
Nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä-
paŋi, ämaqä hŋqu Tayä pmeqä iquauätä, Saitonä pmeqä iquauätä,
awä iqisa imäkqä-säpi, qu qäŋganä tiiŋi ae heqäpniŋgä. Quwqä
suqä quvqeŋqä womba ipu, tuwä äwiyäpu, quwqä huäqä-huŋqä qäki
ämäyäupu, tä wätakiu pmeqäpniŋgä. 14 Iiŋiŋqe, hiunji Goti Hanjuwä
Iqu suqä quvqeŋqä iwäsäuqäŋqä ätekqeuŋi, heyaqä haŋä-iqe, Tayä
pmeqä iquauqätä, Saitonä pmeqä iquauqätäŋi, ämäwqätäuniqeqä.
15 Itaŋga Kapänamä pmeqä iquenyä, he qäukuä haqä yätuŋqä hip-
nuwätanä? Oeyä, he ämaqä pizqä iquauqä aŋä buŋqä wäpnuwiqä”
ätukqe.

16 I ätuäqe, ämaqä, Iqu ändowatätŋqä iquauŋi, Iqu tiiŋä ätukqe.
“Ämaqä hŋqu heyaqä kukŋuä qätä eyqäqe, Nyaqä kukŋuä-pqe, qätä
inä änyiyqiyä. Ämaqä hŋqu he tuwä eyqäqe, iqu Nyi-pqe tuwä inä
änjiyqiyä. Ämaqä hŋqu Nyi tuwä änjiyqäqe, Nyi änändowatkqä Ique-
pqe, tuwä inä äwiyqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, iquauqä wäuŋuiŋqä yeeqä äwikqeŋqä

17 Qänakŋi ämaqä, Jisasi Iqu ändowatkqä iqua, aquvänä ipu,
aŋgumä äppiyi, tii ätukuwi. “Naqä Iquki, ne Saqä yoqe tquaŋgua,
dŋä quvqä iqua, neyaqä kukŋuiu qänaknä iquwiqä.”

18 Iwä, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Nyi hiŋuä äqunäŋqeqä.
Setänä Goti Hanjuwä Iqutä himä-wiuŋqä iqu, qakuä haqä yätuta
päkŋganga, nyuauä eŋqä-pa iqaŋgi äqunäŋqeqä. 19 Qätä nyipiyä!
Qämakitä, qänjuakätaitä qo äkitäupu, Setänä iqueqä yäŋänäqŋqe,
ämäwqätäupŋqä diŋqetäŋi, Nyi yoqä naqä ae etapqeqä. Iiŋiŋqe,
nätmatqä qui emäkätŋqä di, aaŋqeqä. 20 Itaŋgi, ‘Dŋä quvqä iqua,
neyaqä kukŋuiu qänaki iquwiqä’ ätäpu, aquvänä miqä pambiyä.
Goti Hanjuwä Iqu heyaqä yoqe, qäukuä haqä yätu ae äqiyqäqeŋqä
aquvänä ipiyä” ätukqe.

21 Iŋganj, Dŋä Äŋguä Iqu yeeqä wimäkqaŋgi, Jisasi Iqu tii ätkqe.
“Apä, qäukuitä quaetä Miqä Iquki, ämaqä näqŋqätä kŋuä-täŋä
iquauŋqe, Si nätmatqä tä zä äkittqiyäŋä-qe, ymeqä dänä-suau eŋqä-
pa, äyä ämotquenyä. Si e imäkqaŋgnä, Nyi ‘äŋguiqä’ äktqänä. Auä,
Apä, Si Tqä äkiŋqeu qänaknä itnä imäkinyä.”

22 Ämaqeuŋi, tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Ŋqä Apiqu nätmatqä eeqänäŋi,
Ŋqä hipa täu änjiyqeqä. Ämaqe, Ymeqä Iquenyqä näqŋqe, aaŋqeqä.
Apiqunänjqä. Ämaqe, Apiquenyqä näqŋqe, aaŋqeqä. Ymeqä Iqutä,
ämaqä Ymeqä Iqu ämotquetŋqä iquatä, iquanänjqä.”†

23 Iŋganj, Iqu tuwäŋgi hiŋuä ämoqunäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquaunä tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä he hiŋuä
äqunätqäŋuwiu hiŋuä qumbŋqä iqua, aquvänä ipŋqäuä. 24 Tiiŋä
etqänä. Nätmätqä he hiŋuä äqunätqäŋuwi, hiŋuä-tqä iquatä, ämaqä
naqä iquatäŋi, qu hiŋuä quŋqäŋqä kuapänä winyätqätaŋgqä-qe,
hiŋuä mäquŋquä imiŋuwiqä. Kukŋuä he qätä äwiyätqäŋuwi, qu qätä
wiyqäŋqä winyätqätaŋgqä-qe, qätä mäwiyqä imiŋuwiqä” ätukqe.

Häŋä hea ique-ique pmeqä meqeŋqä

† **10:22** Matiu 11:25-27

25 Ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu, Jisasi Ique yamwiqä
ävätä, tiiŋä ätukqe.‡ “Näqŋqä-vqä Iquki, häŋä hea ique-ique pmeqä
mamqe, nyi äänä imäkmqäwä?”
26 I tquaŋga Jisasi Iqu, “Kukŋuä-suqä iuŋi, äänä äqänänä? Si a äänä
ätäutqäŋäwä?” ätukqe.
27 Iqu kimaŋi, “ ‘*Goti tqä Naqä Iqueŋi, tqä qeqä-quuvqetä,*
yäŋänäqŋqetä, kŋuitä, Ique äwitnä, itaŋga Iquenyqänä kuapänä
kiŋguätŋqeqä.’ Tiiŋä inänjqä. ‘*Si tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä*
si-täŋä iqi äpmeŋuwä iquauŋqä-pqe, inä kinyätŋqeqä’ ” ätukqe.§
28 Ga Jisasi Iqu kimaŋi, “Ii qäyunä ätnyä. Si e imäkätŋi, hea ique-
ique pmettŋqinyä” ätukqe.
29 Itaŋi, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqu, qu iquenyqä, ‘Iqu suqä
äŋguänäŋä iqä-queqä’ kŋuä mapŋqä wiŋgaŋgi, tii ätukqe. “Ämaqä
nyi-täŋä iqi äpmeŋuwi, tqukuakä?”

Kukŋuä ktqä, ämaqä äŋguä Sämaliyataŋä iqueŋqä

30 Mä, Jisasi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu Jerusälemä
ävämaŋi, Jerikoŋqä quveqätqätaŋga, ämaqä quwä-meqä hŋqua,
iqueqä yquayä eeqä ämotaupu, äpäseqa weqaŋguwäŋga, iqu
äpäkonmätä yäniqeqä. 31 Iqu e witaŋga, hiqäva-imäkqä hŋqu
hänaqä asä iu äquveqätä, ique hiŋuä äqunäqe, hänaqä hŋgisa jänä
mäwqätäuniqeqä. 32 Itaŋi ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä iu wäuŋuä
iqä hŋqu ätimäuqe, ique hiŋuä äqunäqe, hänaqä hŋgisa jänä inä
mäwqätäuniqeqä. 33 Itaŋga yäpaki, Sämaliyataŋä hŋqu-pqe qaŋä
äpmitätqe, ique äwimeqe, hiŋuä äqunäqe, iquenyqä huäqä kiiŋä
wunäniqeqä. 34 Iiŋä itä, qäqiqi äwimeqe, olipqä eqä aowitä, wainqä-
eqetä, ämaqä iqua äpäkpqeu equateqe, huäqä wotäniqeqä. Itaŋi,
iqueqä doŋgi iu ämäqumuateqe, aŋä ämaqä hiqaqä äwiqismipqä
iuŋqä ätuma äwäqe, ique äminiqeqä. 35 Ziŋuitäŋi, iqu ämaqä aŋä
miqä iqueŋi, mbqä kuapänä ävätä tii tuäniqeqä. ‘Si ämaqä tqueŋi,
äŋguänä miyä. Itaŋga si mbqä saqä-pqä hui äwisqä etaŋgutqe, nyi
aŋgi äquvepätmäŋgaŋi, nyaqä kima ktapqämqä’ tuäniqeqä” ätukqe.
36 I ätuäqetaŋi, ämaqä ique yatŋqä tiiŋä äwikqe. “Ämaqä tquaqui-
tquenyqe, si kŋuä äänä kiyqiyä? Ämaqä quwä-meqä iqua äpäsekuwä
iquenyqe, ‘Tqu nyi-täŋä iqi pmeqä-queqä’ kŋuä indqänätä, suqä
qäyunä motqueniqe, tqukä?”
37 I tquaŋga, ämaqä iqu tii ätukqe. “Ämaqä qeqä äwimänätä, ique
yätamäkqä väniqä iqueqä.”
Iŋgaŋi, Jisasi Iqu, “Si äwätnä, suqä asänäŋi imäkiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Malaisä, Mäliyatä, äwimakqeŋqä

38 Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, qu qaŋä
äupiyi, aŋä-himqä hŋque ätimäukuwi. Iqi timäuqaŋguwäŋga, apäkä
aŋä-himqä iutaŋä hui, Iquenyqä yeeqä itä, iiyqä aŋiuŋqä ätuma
äukqe. Iiyqä yoqe, Mala. 39 Malai, känapi huisäŋiyi. Iiyqä
yoqe, Mäliya. Ii Naqä Iqu-täŋä qäqiqi, Iqueä kukŋui qätä äwiyä
äpmamiŋqe. 40 Ii e pmetaŋga, Malai, ymisaŋä-sua näwinyä imäkätä,
wäuŋuä kuapänä etaŋgi, kŋuä indqänmiŋqe. Iiŋqe, ii Jisasi Iquenyqä
äwätä, “Naqä Iquki, ŋqä napi nyivämeqaŋgi, ŋqä-näunä ymisaŋä

‡ **10:25** Matiu 22:34-40; Makä 12:28-31 § **10:27** Kukŋuä-suqä 6:5; Hiqäva-imäkqä 19:18

näwinyä imäkätqäŋänä. Si iiŋiŋqe, kŋuä äänä kiyqi? Si ŋqä napiŋi,
tu. Ii äpätä, yätamäkqä nyiyätŋqäuä” ätukqe.
41 Iwä Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Ŋqä näueqä Malaiki, si nätmatqä
kuapänäŋiŋqä kŋuä indqänätnä, haŋä-iqä ämetqäŋinyä. 42 Iŋäqe
nätmatqä hŋqu, huiziquau ämäwqätäunä. Mäliya nätmatqä
qäyunäŋqä äwinyänä. Ye nätmatqä tä, huätä mämatnämäuqä
yeŋqueä” ätukqe.

11

Suqä, Goti Iqueŋqä tääqä tqeŋqä

1 Hiunji hŋqueŋi, Jisasi Iqu hŋqäqi äpme, Goti Hanjuwä Iquenyqä
tääqä ätqämanmiŋqe. Iqu tääqä ae ätqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä hŋqu, tii ätukqe. “Naqä Iquki, Jonä iqu iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau näqŋqä äwimiŋqä-paŋi, ne-pqe
neqä Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqeŋqe, Si mänätquayä” ätukqe.
2 I tquaŋga Jisasi Iqu, tii ätukqe.* “He Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
ätäpiyäŋgaŋi, tii tqäpŋqä. ‘Apiquki, ämaqe, Tqä yoqe haqä yätqä äwi,
pmua hitaŋgi qumbnä. Sinä miqe, äpänä. 3 Hiunji ique-ique, buayä
nätapqaŋgnä. 4 Ämaqä quvqä inetqueqaŋguwä iquauŋqä, ne äwqä
haŋuä imäknätuŋquetaŋi, Si nenyqä äwqä haŋuä imäknätnä, neqä
suqä quvqe huätä mänamäutŋqe. Yamwiqä nemetŋqä itŋqä iuŋi, Si
hiŋuinä mäquŋquä panä’ tqäpŋqeqä” ätukqe.
5-7 Iqu tiiŋä-pqä ätukqe. “Ämaqä hesaŋä hŋqu, iqueqä käyämaqä
hŋque heatqäŋga äwimetä, ‘Nyämaqä iquki, ŋqä näueqä hŋqu qaŋä
äpätŋqe, änyimeqaŋgi, nyi ique buayä wimqe hma etaŋgqeŋqä, si
buayä hŋquaqui-hŋque dapiyä’ tuäŋqiyä. I tquaŋga, ämaqä aŋä yäpä
yäŋgisa äpmamitätqä iqu kimaŋi, ‘Si wäuŋuä yäŋänäqŋqä mändapqä
manä. Nyitä ŋqä ymeqä iquatä, ne qŋqaŋä ämeyätanä, hiqaqä ae
äwiqueqä. Nyi ävautmä buayä mäktapqä ymqänä’ tuätŋqätanä?
8 Nyi tii etqänä. Iqu ‘Ŋqä nyämaqä-queqä’ kŋuä vqaŋguti, ävautä
mavqä yäŋqiyä. Iŋäqe, ämaqä yäpaqäŋgisa ätqäuqä iqu, qŋqaŋä
ptqä yqänä äqäyätä, ymisäŋiŋqä yatŋqä vätqätaŋgi, iqu enyqä
qäyä wiŋgaŋguti, ävautä nätmatqä eeqänäŋi, iqu äwa iqaŋgutqe,
äväŋqiyä” ätukqe.
9 “Iiŋiŋqe, Nyi he etqänä. He Goti Hanjuwä Ique yatŋqä vqaŋgpqe,
Iqu nätmatqä etapäŋqiyä. He qävqä ipiyi, he ämäqumuapŋqäuä.
He aŋä qŋqaŋä ptqä päsqaŋgpqe, qŋqaŋi äutänäŋqiyä. 10 Ämaqä,
Goti Hanjuwä Ique yatŋqä vqaŋgpqä iqua, nätmatqä ämapŋqäuä.
Ämaqä qävqä ipiyä iqua, ämäqumuapŋqäuä. Ämaqä qŋqaŋä ptqä
päsqaŋgpqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu qŋqaŋä äwuteyäŋqiyä”
ätukqe.
11 “Ii tiinjqä. Heyaqä ymeqetaŋä hŋqu, hämapäkäŋqä tqaŋgutqe,
kaniqu qämakä quvqä momuayqä yäŋqiyä. 12 Iqu yŋŋä quiŋqä
tqaŋgutqe, kaniqu qänjuakäta momuayqä yäŋqiyä. 13 Kaniquenyä,
he suqä quvqä imäkqä-quenä etaŋgqä-qe, he nätmatqä äŋgui ämepu,
hiqä ymeqä du inä ävätqäŋuwiqä. Iiŋqe he näqŋqä tiiŋä hipŋqäuä.
Hiqä Hiniqu, Qäukuä Haqä Yätuŋä Iqu, ämaqä ‘Tqä Dŋä Äŋguä Ique
dapiyä’ ätuäpu, yatŋqä vqaŋgpqä iquauŋi, Iqu äväŋqiyä” ätukqe.†

* **11:2** Matiu 6:9-13 † **11:13** Matiu 7:7-11

Jisasi Iqueŋqätä, Belsäpulä iqueŋqätä‡

14 Hea hŋqueŋi dŋä quvqe, ämaqä hŋqueä äwqä imä ämnä, ique
kukŋuä matqäŋqä imäkätqätaŋgi, Jisasi Iqu “Huätä uvä” ätukqe.
Dŋä quvqä iqu ae ävämeqaŋga, ämaqä iqu kukŋuä tqaŋgi, ämaqe
yäuŋuä ikuwi. 15 Iiŋä ipiyitaŋi, ämaqä hŋqua tii ätkuwi. “Belsäpulä,
dŋä quvqä iquauqä naqä iqu, yäŋänäqŋqä vqaŋgi, Iqu dŋä quvqä
iquau huätä ändowatätqänä.” 16 Itaŋga huiziqua, yamwiqä äväpu
tii ätukuwi. “Si wäuŋuä hui imäkiyä. Ne Sinyqä, ‘Iqu Goti Iqueqä
Wäuŋuä Imäkqä-queqä’ kŋuä neyätŋqänänyä” ätukuwi.

17 Jisasi Iqu iquauqä kŋuä iuŋi, näqŋqä eä tii ätukqe. “Ämaqä
aŋä-himqä hŋquesaŋä iqua, iwäsänäpu mäkä huŋgaŋgpqe, aŋä-
himqä iqueŋi, qui imäknäŋqiyä. Itaŋga ämaqä hŋqueqä ymeqä
iqua, iwäsänäpu mäkä huŋgaŋgpqe, iqua-pqe qui inä imäkmbŋqäuä.
18 Iwä Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu, iqueqä ämaqä
iqua iwäsänäpu mäkä humbqe, iqua äänä pmapnuwäŋqäwä?
He Nyinyqä tii ätquwiuä. ‘Belsäpulä iqu yäŋänäqŋqä vqaŋgi,
dŋä quvqe huätä ändowatätqänä.’ Iiŋqe, Nyi yatŋqä eyqänä.
19 He Nyinyqe, ‘Iqu Belsäpulä iqueqä yäŋänäqŋqeta, dŋä quvqä
iquau huätä ändowatätŋqeqä’ qäyunä tqaŋgpqe, hiqä ämaqä
iqua, dŋä quvqä huätä ändowatätqäŋuwi, yäŋänäqŋqä tqueqeta,
ändowatätqäŋuwäwä? Hiqä ämaqä iiŋä iqua, ämetquapŋqeqä.
Heyaqä kukŋuä iiŋi, ii qäyunä hmanjqä. 20 I etaŋgqä-qe, Goti
Hanjuwä Iqu yäŋänäqŋqä dapqaŋgi, Nyi dŋä quvqä iquau huätä
dowatqaŋgmdqe, he näqŋqä tiiŋä mapŋqeqä. Goti Hanjuwä Iqunä
miqe, ae emeqeqä.”

21 “Ämaqä yäŋänäqŋqä hŋqu, nätmatqä mäkä iqä-sua a äqätä,
iqueqä aŋiu ämitqätaŋgutqe, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi, äŋguänä
witäŋqiyä. 22 Itaŋgi qänakŋi, ämaqä aaŋä yäŋänäqŋqänäŋä hŋqu
äpäqe, ämaqä iqueŋi ämäwqätäutä, iqueqä yäŋänäqŋqä isuatä e
äpmamitätqä-qe, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi ämotawaŋi, ämaqä
hŋquau-mända väŋqiyä” ätukqe.

23 “Ämaqä hŋqu wäuŋuä yätamäkqä manyqä imitätqe, iqu Nyaqä
himä-wiuŋqä-queqä. Qokä-apäkä aquvä qiyqeŋqä yätamäkqä
manyqä imitätqä iqu, ämaqä huätä im-imä ändowatäniqeqä” ätukqe.

Dŋä quvqä ämaqä hŋque ävämetä, aŋgi äwimakqeŋqä§

24 “Dŋä quvqä hŋqu ämaqä hŋque ävämaŋi, aŋä yeŋuä duŋqä
äwäqe, iqu aŋä hapä pmeqä iuŋqä qävqä ikiquäŋqiyä. Itaŋga hŋque
mämoqumueqä iäqe, ‘Nyi aŋä hiŋuiqänä ävämakqä duŋqä, aŋgu
umqänä’ tnäŋqiyä. 25 I ätnäqe, iqu äwäqe, aŋä iqueŋi siyä äpipu
äŋguä imäkepqä qunäŋqiyä. 26 Iiŋä äqunäqe, iqu äwätä dŋä quvqä
7 yätmeŋqiyä. Dŋä iquauqä quvqe, dŋä kiŋganäŋä iqueqä quvqe,
ämäwqätäuŋqiyä. Iquau yätmetä, qu aŋä yäpä yäŋgisa äpaquväpu
pmapŋqäuä. Ämaqä iqu hiŋuiqänäŋi quvqä äpmamitätqe, täŋgaŋi
aaŋä quvqänäŋä pmeŋqiyä” ätukqe.

Suqä, aquvänä iqeŋqä

‡ **11:13** Matiu 12:22-32; Makä 3:22-30 § **11:23** Matiu 12:43-45

27 Jisasi Iqu e tuätqätaŋga, apäkä hui, qokä-apäkä iuqä awä iqisaŋi,
maŋä tiiŋä ätukqe. “Apäkä, Si äkinyuätä aŋuä äktapkqe, ii aquvänä
yäŋqiyä.”
28 I etaŋgi Iqu kimaŋi, tii ätukqe. “Si kukŋuä naqä-qakuä
ätätŋä qayuä. Iŋäqe ne iiŋi, matqä yaŋqunä. Tiiŋä tatuŋqueqä.
‘Qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä äwiyäpu, qänaknä
itqäŋuwä iqua, qu aquvänä iqäpŋqäuä’ tatuŋqueqä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, hiŋuä-tqä Jona iqueŋqä ätkqeŋqä**

29 Qokä-apäkä kuapänä timäuqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu tiiŋä ätukqe.
“Qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwi, quvqä-quaeqä. Iqua, ‘Ne Sinyqä
näqŋqä metuŋquä diŋqe, wäuŋuä hui imäkiyä’ ändquwä-qe, Nyi
iiŋi mimäkqä imqänä. Iqua näqŋqä mapŋqä diŋqe, hiŋuä-tqä Jona
iqu qeyqä. 30 Ii tiinjqä. Ämaqä hiŋuiqänä, aŋä-himqä Ninipe
äpmamiŋuwä iqua, Jona ique hiŋuä äqunäpu, näqŋqä ämakuwä-paŋä
iiŋi, qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwä iqua, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Ique
hiŋuä äqunäpu, näqŋqä asänäŋä iiŋä hipnuwiqä. 31 Hiŋuiqänäŋi,
apäkä, qua hituŋuä nämä pmeqä ämiqä naqä ii, Solomonä iqu iqueqä
näqŋqeŋqä awä tqaŋgi qätä wiyätŋqä äpkqeqä.† Iŋäqe täŋgaŋi,
Ämaqä, Solomonä ique ämäwqätäuŋqä Iqu, täqi qäyä äpmetaŋgi,
ämaqe, Ique qätä mäwiyqä itqäŋuwi. Iiŋiŋqe hiunji Goti Hanjuwä
Iqu qokä-apäkä iwäsäutqäŋgaŋi, apäkä naqä iiŋi ävautä, ämaqä
täŋga äpmeŋuwä iquauqä suqä quvqeŋqä, awä täniqeqä. 32 Asä iiŋi,
ämaqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua, Jona iqueqä kukŋuä qätä äwipiyi,
iquauqä kŋuä äkunmäkŋguwiqä.‡ Iŋäqe täŋgaŋi, Ämaqä Jona ique
ämäwqätäuŋqä Iqu, täqi qäyä äpmetaŋgi, ämaqe, iquauqä kŋuä
makunmäkŋqä iquwi. Iiŋiŋqe, hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä
iwäsäutqäŋgaŋi, ämaqä Ninipe äpmamiŋuwä iqua ävaupu, ämaqä
täŋga äpmeŋuwä iquauqä suqä quvqeŋqä awä tpnuwiqä” ätukqe.

Hiŋuä iqu, huiwä iqueqä hiqi-tä eŋqä-paŋiqä§

33 I ätuäqe, tiiŋä-pqä ätukqe. “Ämaqe, hiqi-tä ämäsäpiyi, qu aŋä
yäpä imä-qe, ä häkä yäpä imŋä-qe, matqäteqä ipŋqäuä. Ämäsäpiyi,
qu kiqä ätqäuqä ätnäŋä iqi tqätepŋqäuä. Ämaqä aŋä yäpä iŋgisa
äyappiyä iqua, hiŋuä qumbŋqä diŋqäuä. 34 Tqä hiŋuä iqu, huiwä
iqueqä hiqi-tä eŋqä-paŋiqä. Tqä hiŋui äŋguä äqännä, si ämaqe
yätamäkqä wiyquki hitaŋgutqe, tqä huiwä eeqänäŋä imŋi, we äŋguä
äkunänä. Iŋäqe, tqä hiŋui quvqä äqännä yätamäkqä mävquki
hitaŋgutqe, tqä huiwi eeqänäŋä imŋi hea äwinä. 35 Itaŋga si äŋguänä
miŋganginyä, we-huŋqä si-täŋä yäpä imä äyänäŋqä di, hea mäwiqä
yätŋqänänyä. 36 Iŋi tiinjqä. Tqä huiwä äwqä eeqänäŋi wenyä-huŋqä
eä, hea mäwiqä etaŋgutqe, iŋi tqä huiwä eeqänäŋi we äunä, hiqi-tä
eŋqä-pa yänätäŋqiyä” ätukqe.

*Wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quau, haŋä-iqä wimeniŋqä**

37 Jisasi Iqu kukŋuä qäpu tqaŋga, Parisi hŋqu, Iqu äpätä buayä
anä nyiyäŋqä yatŋqä äwikqe. Itaŋga Jisasi Iqu aŋä yäpä iŋgisa
äpaquväqe, buayä nätŋqä qua iqi eqäkŋgqe. 38 Jisasi Iqu buayä

* **11:28** Matiu 12:38-42 † **11:31** 1 Ämiqä Naqä 10:1-13; 2 Tiwiqä 9:1-12 ‡ **11:32** Jona 3:6-10 § **11:32** Matiu 5:15-16, 6:22-23 * **11:36** Matiu 23:13-36

nätŋqä itäqäŋganı, eqä akiyä iŋqä du asŋä ganä maqŋqä iqanı̨gi
äqunäqe, Parisi iqu kŋuä kuapänä indqänmiŋqe.
39 Iŋganı Naqä Iqu tii ätukqe. “He Parisi iquenyä, eqä-
häkitä hevqetä haqäŋgisanı, asŋä äŋguänä äqäyäpiyä-qe, hiqä yäpä
iŋgisanı, quwä-meqetä suqä quvqä huitanı̨ä-huitanı̨itä manı̨guä äyä
enyänä. 40 He kŋuä qäyunäŋi, mindqäŋqä-quenjqä. Ämaqeqä huiwä
yäpaqäŋgisa imäkkqä Iqu, yäpäŋgisanı̨ä-pqe mimäkqä ikqätanä? Iqu
inä imäkkqeqä. 41 I etanı̨gi, nätmatqä buayä hevqä yäpäŋgisanı,
ämaqä äwa itqätanı̨guwä iquau yätamäkqä inä wipŋqeqä. He e
imäkqanı̨gpqe, hiqä nätmatqä eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä
iqiŋi äŋguänäŋä witäŋqiyä” ätukqe.
42 “He Parisi iquenyä, hanı̨ä-iqe tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Iwuneqätä,
kuämiqätä, nätmatqä isuaqu-täŋä asänäŋä huizitä ämepu, iwäsäupu
10 imäkäpu, hŋqu Goti Hanjuwä Ique ävätqäŋuwiqä. I etanı̨gi suqä
ämaqä qäyunä itqueqetä, Goti Hanjuwä Iquenyqä hiŋqetäŋi, he tuwä
wiyquenjqä. Äŋguänäŋi, tiiŋiqä. Suqä he hiqä nätmatqä iwäsäupu,
hŋqu Goti Ique vqe mävquatämäuqä ipu, suqä he tuwä äwiyätqäŋuwä
iquaquiŋä-pqe qänaknä iqanı̨gpqe, ii äŋguä wäŋqiyä” ätukqe.
43 “He Parisi iquenyä, hanı̨ä-iqe tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Anı̨ä aquväqŋqä
iuŋi, zä-hawä äŋguänäŋä iqinyä pmapŋqä kiiŋä hiŋquenjqä. Ga,
ququawä aquväqŋqä iu pmetanı̨guwäŋga, ämaqe, ‘hiunjiŋganjqä’
etpŋqä kiiŋä hiŋquenjqä” ätukqe.
44 “Ga hanı̨ä-iqe tiiŋiŋqä emeŋqiyä. He ämaqä qua maqŋqä äptepqä
eŋqä-panı̨uenjqä. Ämaqä qua maqŋqä äptepqe, ämaqä huiziqua
maqŋqä epu qanı̨ä haqeqi äwäpiyitanı̨i, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä
mätqä eäŋäuä” ätukqe.†
45 Iŋganı kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqu, kima ävätä, “Näqŋqä-
vqä Iquki, Si kukŋuä iiŋä ätätqäŋäŋganı, ne-pqä qäsä qui in-
emäkätqäŋiqä” ätukqe.
46 Iqu e tquanı̨ga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
iquenyä, hanı̨ä-iqe he-pqe emeŋqiyä. Ii tiinjqä. He ämaqeu,
yquayä hanı̨ä änä mämeqäŋqä ävätqäŋuwenjqä. Iiŋä etanı̨gi, he qu
yätamäkqä wipŋqä diŋqe, hipa hui mävqä itqäŋuwiqä.
47 Mä hanı̨ä-iqe tiiŋiŋqä emeŋqiyä. Hiŋuä-tqä, hiqä tawäka
qäŋganä äpäkkuwi, he täŋganı̨ quwqä qua äptekuwä iuŋi,
äŋguänä imäkätqäŋuwenjqä. 48 He suqä ii imäkäpiyäŋganı̨i,
tawäkauqä suqeŋqä ‘äŋguiqä’ ätätqäŋuwiqä. Ii tiinjqä. Hiŋuä-
tqä, tawäka äpäkkuwä iquauŋqe, he quwqä huiwä pŋqä wiqä anı̨i
imäkätqäŋuwiqä. 49 Iŋi Goti Hanjuwä Iqu kŋuä jänäŋä äŋguänäŋä
indqänätä tii ätkqeqä. ‘Hiŋuä-tqä iquautä, ämaqä Nyi wäuŋuäŋqä
ändowatqä iquautä, ämaqä iquauŋqä ändowatmniqeqä. Itanı̨ga
iqua hŋquau äpäsäpu, huizi iquau quvqä itquapnuwiqä’ ätkqeqä.
50 I etanı̨gi, Goti Hanjuwä Iqu qua tä änyä imäkqanı̨ga, ämaqä,
hiŋuä-tqä iquau pizqä äpäkka äpmiŋuwä iquauqä suqä quvqetanı̨ä
kimanı̨i, ämaqä täŋga äpmeŋuwä iqua-mända mapŋqeqä. 51 Hiŋuä-
tqä iquauŋi, qu Epo iquesa äpäsipäqäkanı̨i, yäpaki Sakätiyasi ique
äpäsätqutukuwi. Sakätiyasi ique äpäkkuwi, Goti Hanjuwä Iqueqä
anı̨ä iuŋi, hiqäva-imäkqä ttawä iutä, hiqŋqä Goti Hanjuwä Iqunä

† **11:44** A Täuqä 19:11-22; Hiqäva-imäkqä 21:1-3

pmeqä iutä awä iqi äpäkkuwi. Nyi heŋi naqä-qakuä etqänä. Suqä
quvqä eeqänäŋä iiŋqä kimaŋä haŋä-iqe, qokä-apäkä täŋga äpmeŋuwi
mapŋqäuä” ätukqe.
52 Itaŋga, “Kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquenä, haŋä-iqe tiiŋäŋqä-pqä
inä emeŋqiyä” ätuätä, kukŋuä ktqä tiiŋä ätukqe. “Goti Hanjuwä
Iquenyqä näqŋqä meqä aŋä hänaqä iutaŋä qŋqaŋä hutäuqe, he ae
ämakuwiqä. Hiqä-hiuä näqŋqä mapŋqe, aŋä yäpä yäŋgisa mäpeyqä
itqäŋuwiqä. I etaŋgi, qokä-apäkä yäŋgisa äpeyäpu näqŋqä menätpu
iqaŋguwä iquauŋqe, he hänaqä qŋqaŋä äyätqäŋäuä” ätukqe.
53 Iŋgaŋi Jisasi Iqu iqisaŋi ävämeqaŋga, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquatä, Parisi iquatä äwqä quvqä wiŋgaŋga, qu nätmatqä
huitaŋä-huitaŋä iuŋqä yatŋqä ävqa-ävqa äumiŋuwi. 54 Iqua täŋäŋqä
guä äquväutqäŋuwä-pa, Iqu kukŋuä kimaŋi qäyunä mätquaŋgutqe,
iqua Ique guä kiqiyäupŋqä ätuma wanä-tpu, iiŋqä ätumiŋuwi.

12

*Jisasi Iqu, Parisi iquauqä suqeŋqä awä ätukqeŋqä**

1 Qokä-apäkä kuapänä ätimäupu, ätqäupu, quwqä yukä duŋi
qo ktäupäumä änymiŋuwi. Iŋgaŋi Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi, kukŋuä awä tiiŋi ganä ätukqe. “Parisi iquauä
nätmatqä änyuämäuqä iiŋqe, he wa wipiyä. Quwqä suqä, wopqä ipu
kukŋuinä tqeŋqä etqänä. 2 Nätmatqä eeqänäŋä huäqä äutnmitätqe,
ätnäŋä iqi timäuŋqiyä. Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä zä äwämitätqe,
ämaqä iqua näqŋqä hipŋqäuä. 3 Iŋi, he kukŋuä eeqänäŋi, hiawiqä
imda ätmipqe, ämaqe, hiunjiŋganä qätä wipŋqäuä. He aŋä hiqŋqä
imda hiyäkakä ätmipqe, qu aŋä haqä yätqä ätqäupu, awä tpŋqäuä”
ätukqe.

He ze, Goti Hanjuwä Iquenyqänä ipŋqeqä†

4 “Ŋqä näueqä iquenyä, ‘He ämaqä huiwä dunä päsqä iquauŋqä, zä
miqä pambiyä’ sä etqänä. Iqua qänakndaŋi, nätmatqä hui mimäkqä
ipnuwi. 5 He zä tquenyqä ipŋqeŋqe, Nyi ämetquamqeqä. Goti
Hanjuwä Iqu, ämaqä äpäsätäqäŋgaŋi, Iqu yäŋänäqŋqä-täŋu eä, ique
tä hea ique-ique äsäŋqä du tnämäuŋqiyä. Auqä. Nyi he etqänä. ‘He
ze, Goti Hanjuwä Iquenyqänä ipŋqeqä.’
6 He näqŋqeqä. Ämaqe, qu yŋŋä wäŋqä hipa hŋgiŋi eeqä
hnjuauŋqe, mbqä wäŋqä hnjuaqu ipŋqäuä. Iiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä
Iqu yŋŋä hmbinyqe, huäqä äumäkätä, kŋuä huätä mävquatämäuqä
yäŋqiyä. 7 Tiiŋä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu, hiyaqä dä nyuäŋä iuŋi,
a ae ätäuqeqä. Iutaŋi, he zä miqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu yŋŋä
kuapänä isuauŋqe, huäqä wäŋqäpu äwunänä. Henyqe, huäqä aaŋä
kuapänä äwunänä” ätukqe.

Zä miqä, Jisasi Iqueŋqä awä-tqeŋqä‡

8 “Nyi tiiŋä etqänä. Ämaqä hŋqu, zä miqä itä, huizi duŋi, ‘Nyi
Jisasi Iqueqä-qunjqä’ tqaŋgutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu eŋätqä
iquauŋi, ‘Iqu Nyaqeqä’ tuäŋqiyä. 9 Iŋäqe ämaqä hŋqu, zä itä,
‘Nyi Jisasi Iqueqä-qunä manä’ tqaŋgutqe, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä

* **12:** Matiu 10:26-27 † **12:3** Matiu 10:28-31 ‡ **12:7** Matiu 10:32-33

Iqu eŋätqä iquauŋi, ‘Iqu Nyaqä hmanjqä’ tuäŋqiyä. 10 Ämaqä
hŋqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä kukŋuä quvqä tqaŋgutqe,
Goti Hanjuwä Iqu iqueqä quvqä iiŋi, huätä mamäuŋqiyä. Iŋäqe
ämaqä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iquenyqä kukŋuä ququvqä di tqaŋgutqe,
Goti Hanjuwä Iqu iqueqä quvqä iiŋi, huätä mämamäuqä yäŋqiyä”
ätukqe.§
11 “Ämaqä hŋqua he aŋä aquväqŋqeu miqä iquauŋqä-qe, ämaqä
miqä naqä iquauŋqä-qe, ämaqä yoqä-täŋä iquauŋqä-qe, etma
uwqaŋgpqe, ‘Ne kukŋuä kimaŋi, äki tuatuŋquäwä?’ kŋuä indqänäpu,
zä miqä pa iqäpnä. 12 Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä tupŋqe, iŋganä
ämetqueniqeqä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, ämaqä yquayä kuapä-täŋä hŋqueŋqä

13 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu, ämaqä awä iqisa ämävauqe, Jisasi Iqueŋi,
“Näqŋqä-vqä Iquki, ŋqä apiqu ae äpäkoŋgqeqä. Nyi Si ŋqä tasipeque,
yeqä apiqueqä nätmatqe yewäsäutŋqä, tutŋqä änyiŋgiyä” ätukqe.
14 I tquaŋga Jisasi Iqu, “Ämaqä iquki, qe äqewäsäutmä, qeyaqä
nätmatqe iwäsäumqe, tqu pmuatenjikqäwä?” ätukqe. 15 Iqu iiŋä
ätuäqe, qokä-apäkä iuŋi tii ätukqe. “Nätmatqä eeqänäŋiŋqä hiŋuä
aowä mäquŋquä ipŋqä diŋqe, he wa wipiyä. Ämaqä hŋqu yquayä
kuapä-täŋu emitätqe, iqueqä yquayi häŋä-pmeqä mävqä yäŋqiyä”
ätukqe.
16 E ätuäqe, Iqu kukŋuä ktqe, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä yquayä kuapä-
täŋä hŋqueqä wäuŋuä iuŋi, ymisaŋä kuapänä witäŋqiyä. 17 Iŋgaŋi
iqu, ‘Nyi aŋä naqä hma eŋqe, ymisaŋä pŋqä emqe, äänä imäkmqäwä?’
kŋuä indqäŋguäŋqiyä. 18 Iiŋä itä, tii tnäŋqiyä. ‘Nyi tiiŋä imäkmqänä.
Ŋqä buayä pŋqä maeqä aŋä äpnakmi, aŋä naqänäŋä imäkätmä,
ymisaŋä eeqänäŋi aquvä äqiyätmä, aŋä iuŋi pŋqä maemqeqä. 19 Nyi
ŋqä-näuä tiiŋä äyä ätŋgänä. “Nyi yquayä kuapä-täŋunjqä, quväukuä
kuapänäŋä iuŋqäuä. Täŋgaŋi nyi hapä pmetmqeqä. Buayä eqä
änätmä, yeeqä itmä pmetmqeqä” ätŋgänä,’ täŋqiyä. 20 Iiŋä iqaŋgutqe,
Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä qämä-qämänjqukiyqä’ tuäŋqiyä. ‘Täŋga
hea tqueŋi, äpäkondŋqinyä. Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä näwenyä
imäkätqäŋä iqu, tqu maqutnätŋqäwä?’ tuäŋqiyä” ätukqe.
21 Jisasi Iqu kukŋuä ktqä iiŋä ätuäqe, tii-pqä inä ätukqe. “Ämaqä
hŋqu nätmatqä aquvä i äqäka äwätä, Goti Hanjuwä Iqueqe mävqä
iqaŋgutqe, kukŋuä ktqä du ätimäukqä-paŋä iiŋi, äwimeŋqiyä.”

*Ymisaŋiŋqätä, gqueŋqätä, kŋuä kuapänä indqäŋqeŋqä**

22 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, Iqu tii
ätukqe. “Iiŋiŋqe, Nyi he tiiŋä etqänä. He ‘Ymisaŋä squä
natuŋquäwä?’ ätäpu, häŋä pmapŋqä diŋqä kŋuä kuapänä mindqäŋqä
pambiyä. ‘Ne gque, squä ipnatuŋquäwä?’ ätäpu, hiqä huiwiuŋqä
kŋuä kuapänä mindqäŋqä pambiyä. 23 Häŋä-pmeqe, buayiŋqänä
pmeqä manä. Huiwi nätmatqä gquä iuŋqänä manä. 24 He yŋŋä
iquauŋqä kŋuä indqämbiyä. Qu ymisaŋä vowä mamäuqä ipu,
ymisaŋä maptqä ipŋqäuä. Itaŋga qu aŋä ymisaŋä pŋqä hipŋqe,
aŋi hmanjqä. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu iquauqä ymisaŋi äväŋqiyä.
Yŋŋä iquaŋqe, Goti Hanjuwä Iqu huäqä wäŋqäpu äwunänä. Henyqe,

§ **12:10** Matiu 12:31-32; Makä 3:28-29 * **12:21** Matiu 6:25-34

Iqu huäqä kuapänä äwunänä. 25 Itaŋga ämaqä hesaŋä hŋqu, häŋä-
pmeqeŋqä kŋuä kuapänä indqänätqe, iqueqä häŋä-pmeqe haqä nänä
imäkäwatätŋqä di, hmanjqä. 26 He nätmatqä wäŋqä iiŋä ipu, änä
mimäkqä ipiyitaŋi, nätmatqä huiziŋqänäŋi, kŋuä kuapänä suŋqä
indqänätqäŋäuä?” ätukqe.

27 “I indqänäpiyi, he qätaqä hutqeŋqä, ‘Äänä ätätätiyä?’ tpu,
kŋuä indqämbiyä. Qätaqä isua, wäuŋuä ipu gquä mimäkäyäuqä
ipŋqäuä. Itaŋgi Nyi he etqänä. Solomonä, ämaqä naqä hiŋuiqä
äpmamiŋqä iqu, iqu gquä häŋä qeqätqä ii imäknmiŋqe, qätaqä
hutqe, iqueŋi ämäwqätäunä. 28 Täŋgaŋi qätaqe, yqänä ätqäuqä-qe,
awiŋgaŋi ämaqä ätäväpu, tä du tnämäuqäpŋqäuä. Iiŋä etaŋgi, Goti
Hanjuwä Iqu imäkqaŋgi, qätaqe hutqä äŋguänäŋä ätänä. Iiŋiŋqe,
ämaqä quuvqä wäŋqäpu eqiyätqäŋuwä iquenyä, he näqŋqä tiiŋä
hipŋqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqu ne-pqe gquä äneptätqänä’. 29 Itaŋga
‘Ne buayä eqä squä natuŋquäwä’ kŋuä indqänäpu, qundqändqä
miqä pambiyä. 30 Ämaqä eeqänäŋä im-imä äpmeŋuwi, qu quuvqä
maeqiyqä da, nätmatqä iu mapŋqeŋqä kŋuä indqänätqäŋuwiqä. I
etaŋgi, he nätmatqä iiŋiŋqä äwa itqäŋuwiŋqe, hiqä Heniqu näqŋqä
eänä. 31 Itaŋi he Goti Hanjuwä Iqunä meyqeuŋqä qävqä ipŋqeqä.
Iŋgaŋi Iqu nätmatqä iiŋä-pqe etapäŋqiyä” ätukqe.

Hiqä Hiniqu, aquvänä itä, Iqueqä-kiuänä miqe etapätŋqä, ae ätkqeŋqä

32 Iqu tiipqä ätukqe. “Sipsipqä iquenyä, he zä miqä ipŋqe.
Hiqä Hiniqu, aquvänä itä Iqueqä-kiuänä miqe etapätŋqä, ae ätkqe.
33 Nätmatqä he ämeŋuwi, eeqänäŋä mbqäŋqä imäkäpu, mbqä
ämapiyi, ämaqä äwa itqäŋuwä iquau wipŋqeqä. Itaŋga qua täuŋi, he
nätmatqä qui imäkŋqä di aquvä maqiyqä ipŋqe. Nätmatqä eeqänäŋi
aquvi, qäukuä haqä yätuŋi qäpŋqeqä. Yäŋiŋi, nätmatqä eeqänäŋi
qui mimäkŋqä itä, ämaqä quwä mämeqä ipu, imätaŋuä maquvqä
yäniqeqä. 34 He iqiŋi aquvä qäpŋqe, tiiŋä hitaŋgiyi. Ämaqe, aŋä
quwqä nätmatqä äŋguänäŋä pŋqä witäŋgqä iuŋqänä wiŋguäŋqiyä”
ätukqe.†

“Naqä Iqu aŋgi päniqeŋqä, näwenyä pmapiyä” ätukqeŋqä‡

35 Tiipqä inänji. “Hiqä wäuŋuä iqä gquä ipnäpu, hiqi-tä ämäsäupu,
näwenyä e pmapiyä. 36 Tiiŋä eŋqä-paŋi. Ämaqä naqä hŋqu, apäkä
ämetä ymisaŋä naqänäŋä iuta äpätŋqä iqaŋgi, iqueqä ämaqä iqua,
iquenyqä hiŋuä äqumbu pmepnä. Iwä iqu äpätä, qŋqaŋä ptqä
qäyqaŋgaŋi, iqua qŋqaŋä maqänä wätepŋqäuä. 37 Ämaqä naqä
iiŋä iqu äpäqe, iqua hiqaqä mawiqä äyä etaŋgä quŋgaŋga, iqua
aquvänä ipŋqäuä. Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä naqä iqu, gquä
wäuŋuä imäkätŋqä näwe ipnätä, ‘He buayä bŋqä quamä pmapiyä’
ätuätä, buayä äma äpätä väŋqiyä. 38 Ämaqä naqä iiŋä iqu, heatqä
quaesqäŋga äpätqä, ä zä vätŋqä qäqiqiŋiŋga äpätqä-qe, iqua hiqaqä
mäwiqä etaŋgpi quŋgaŋga, iqua aquvänä ipŋqäuä.

39 Itaŋga he tiiŋä-pqeŋqä näqŋqä inä mapiyä. Ämaqä aŋä-
täŋä hŋqu, ‘Quwä-meqä hŋqu, hea iŋga ti päŋqiyä-qe’ näqŋqä
eä äpmamitätqe, iqu quwä-meqä iqueŋi, iqueqä aŋä qäyä

† **12:34** Matiu 6:19-21 ‡ **12:34** Matiu 24:42-51

pänasqiyätä yäpä yäŋgisa päyätŋqe, hiŋuinä mäquŋquä yäŋqiyä.
40 Iiŋiŋqe, he-pqe näwinyä imäkmbu pmapiyä! Hea hŋqueŋi, he
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqe, ‘Täŋga mapqä yäŋqiyä’ kŋuä
indqänätqätaŋguwäŋgaŋi, Iqu äpäŋqiyä” ätukqe.
41 Pitä iqu, kimaŋi, “Naqä Iquki, Si kukŋuä ktqä iiŋi, nenyä änatnyä
ä, ämaqä eeqänäŋqä änatnyä?” ätukqe.
42 I tquaŋga, Naqä Iqu tii ätukqe. “Ämaqä wäuŋuä miqä
kŋuä äŋguä ämetä, kiqä wäuŋui äŋguä imäkqä iquenyqe, awä
etmqe. Ämaqä naqä iqu ämaqä iiŋä iqueŋi, iqueqä wäuŋuä-
wiyqä iquau ämitä, ymisaŋä hea qayunäŋäŋga väniqä diŋqä atäuŋuä
väŋqiyä. 43 Naqä Iqu aŋgi äpäqe, iqueqä wäuŋuä imitätqä di hiŋuä
quŋgaŋgaŋi, iqu aquvänä yäŋqiyä. 44 Nyi naqä-qakuänä etqänä.
Ämaqä naqä iqu, iqueqä nätmatqä eeqänäŋi mitŋqeŋqe, iqueŋi
atäuŋuä väŋqiyä. 45-46 I etaŋgqä-qe, wäuŋuä miqä tqu, ‘Nyaqä naqä
iqu maqänä mapqä yäŋqiyä’ kŋuä indqänätä, qokä-apäkä wäuŋuä-
wiyqä huizi iquau äpäsätä, buayätä eqätä änätä, hiqiiyqä imitätqe,
hea hŋqueŋi, iqu maqŋqä etaŋgaŋi, iqueqä ämaqä naqä iqu aŋgi
päŋqiyä. Iqu quvqä imitätqä äqunäqe, iqueŋi mŋä ätävätä, kukŋuä
qätä mawiyqä huiziqua pmetaŋguwä iuŋqä huätä dowatäniqeqä”
ätukqe.
47 “Wäuŋuä-wiyqä, iqueqä naqä iqueqä äwiŋqeŋqä näqŋqä qäyä
eäqä-qe, nätmatqä näwenyä mimäkqä itä, naqä iqueqä äwiŋqeuŋi
qänaknä miqä imitätqe, ämaqä naqä iqu yäŋänäqŋqä päsäniqeqä.
48 Itaŋga wäuŋuä-wiyqä huizi, naqä iqueä äwiŋqä duŋqä maqŋqä eä,
suqä äŋguä miqä imitätqe, naqä iqu wäŋqäpu päsäniqeqä. Ämaqä
nätmatqä kuapänä huizi iquauqä hipa iuta ämamipqä iqua, kimaŋi
kuapänä wipnuwiqä. Qokä-apäki, ämaqä hŋque nätmatqä kuapänä
äwimitpqe, iqu quŋi, kima kuapänä väniŋqä tupnuwiqä” ätukqe.

“Ämaqe, Nyinyqä iwäsämbŋqä äpqeqä” ätukqeŋqä§

49 “Nyi qua täuŋi, tä hänaqä ikävemqä äpqäqe. Tä iiŋi, hänaqä
ae äsqä-säpi, Nyi aquvänä iqämiŋgä. 50 Nyi asŋä huitaŋä hui
mamqänä. Asŋä iiŋi, mämeqä änyä etaŋgqeŋqe, haŋä änyiyqiyä.
51 He Nyi äpqeŋqe, ‘Iqu ne ämaqä qua täu äpmeŋqu iqune,
äwqä haŋuä nemäkätŋqä äpqeqä’ kŋuä eyqiyä? Oeyä. Nyi he
etqänä. Ämaqe, Nyinyqä iwäsämbŋqä äpqeqä. 52 Täŋgaŋqätä,
qänakŋqätä, ämaqä hipa hŋginä hŋqua aŋä hŋqueu äpmamipqe,
Ŋyinyqä iwäsänäpu, hŋquaqui-hŋqueŋä iqua, hŋquaquiŋä iquaqui
äkasuwä tupnuwiqä. Hŋquaquŋä iquaqu, hŋquaqui-hŋqueŋä iquau
äkasuwä suinyiyiqä. 53 Iqua Nyinyqä tiiŋä iwäsämbnuwi. Kaniqutä
ymeqä qokä iqutä, äkasuwä tninyiyi, känaisä kiqä meqisä, äkasuwä
tninyiyi, itaŋga ämaqä hŋqueqä känaisä, iqueqä apäkisä äkasuwä
tninyiyiqä” ätukqe.

“Nätmatqä täŋga ätimäuqäqä täŋqe, äŋguänä iwäsäupiyä” ätukqeŋqä

54 Iŋganj, Jisasi Iqu qokä-apäkä kuapänäŋä iuŋi, tiiŋä ätukqe.*
“He qaquvqä, mäptqä quveqäqä mäŋgisa timäuqaŋgi, hiŋuä
äqumbiyäŋgaŋi, ‘piyä qiyätŋqeqä’ ätätqäŋäuä. Ga, asä iiŋi

§ **12:48** Matiu 10:34-36 * **12:54** Matiu 16:1-4; Makä 8:11-13

ätimäutqänä. 55 He yuŋuä, ämaqä mäpmeqä mäŋgisa yapqaŋgi,
hiŋuä äqumbiyäŋganji, ‘mäptqä tnäŋä timäutŋqeqä’ ätätqäŋäuä. Ga,
asä iiŋi ätimäutqänä. 56 He wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quenjqä.
He nätmatqä qäukuä haqä yätutatä, qua täutatä ätimäuqäqeŋqä,
äŋguänä iwäsäutqäŋuwiqä. Nätmatqä täŋga ätimäuqäqä täŋqe, he
miwäsäuqä iquwi, äänä etaŋgikä?
57 Hiqä-hiuänä, ‘suqä äŋgui äsqutiyä’ tpu, miwäsäuqä iquwi, ii
suŋqäwä? 58 Ämaqä hŋqu, si mändi äkikittqiyätä, guä kkiqäyäutŋqä,
hänaqä awä iqi äwäsiyäŋganji, si ämaqä iqutä kukŋuä jänä imäkiyŋqä
diŋqä yamwiqä isŋqeqä. Ii, haŋä-iqä tiiŋi, mäkimeqä diŋqeyi. Iqu
ämaqä jänä imäkqä iquenyqä äktäma uwqaŋga, jänä imäkqä iqu
ämayukä-imaŋqä hŋqueqä hipaeu kivqaŋguti, iqu guä pmuateqä aŋä
du pmuatekiyqä iŋqäuä. 59 Nyi si kukŋui tiiŋä äktqänä. Mbqä qu
atäuŋuä kipqä iqueŋi, eeqänä päsesŋqä diŋqe, guä pmeqä aŋiuŋi,
mävquatämäuqä isŋqeqä” ätukqe.†

13

Kŋuä makunmäkŋqä iqua, qui imäkmbŋqeŋqä

1 Iŋganji ämaqä iqi äpmamiŋuwä hŋqua, Jisasi Iqueŋi, ämaqä Galili
pmeqä hŋquauŋqä ätukuwi. Galili pmeqä iiŋä iqua, Goti Hanjuwä
Iquenyqä hiqäva imäkätqätaŋguwäŋga, ämaqä naqä Pailoti iqu, “He
iquauŋi pizqä päkpiyä” tquaŋga, qu iquau äpäsqaŋguwäŋga, iquauqä
häŋeqetä, hiqäva iutaŋitä, naqä-huinyä imäkŋgqeŋqä ätukuwi.
2 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Nätmatqä quvqä Galili pmeqä iquau e
äwimakqetaŋi, he ‘Ämaqä e äpäkoŋguwä iquauqä suqä quvqe, Galili
pmeqä huiziquauqä suqeuŋi ämäwqätäunä’ kŋuä indqänätqäŋäuä?
3 Oeyä, kŋuä iiŋi mämeqä pambiyä. Nyi etqänä. He heqä
kŋuä makunmäkŋqä ipu, suqä quvqä huätä mävquatämäuqaŋgpqe,
hepqe qui inä imäkmbŋqäuä. 4 Tiiŋä-pqe. Ämaqä 18 iquauŋi,
hiŋuiqänäŋi Siloamä iuŋi, aŋä quäuqä iqu äpisäutä, ämaqä iu
äpäkkqä iquauŋqe, he ‘Ämaqä e äpäkoŋguwä iquauqä suqä quvqe,
ämaqä Jerusälemä iu iŋga äpmamiŋuwä huiziquauqe, ämäwqätäunä’
kŋuä indqänätqäŋäuä? 5 Oeyqä. Nyi he etqänä. Heqä kŋuä
makunmäkŋqä ipu, suqä quvqä huätä mävquatämäuqaŋgpqe, he-pqe
qui inä imäkmbŋqäuä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, zä-eaqä iqueŋqä

6 Iŋganji Iqu kukŋuä ktqä tiiŋä hŋqu ätukqe. “Ämaqä hŋqu, zä-
eaqä hŋqu, iqueqä wainqä wäuŋuä iqisa tqäutaŋgi, häukuä wiqäŋqä-
tä qävqä äpätqe, aaŋqä qunäniqeqä. 7 I äqunäqe, ämaqä wäuŋuä iu
miqä iqueŋi, tiiŋä tuäniqe. ‘Quväukuä hŋquaqui-hŋqueŋä iquauŋi,
nyi äpkqe, häukuä mäwitaŋgi aaŋqä äquŋgqeqä. Zä tqu, qua aowä
hiŋginä ämetŋqä di, suŋqäwä? Si zä iqueŋi huätä tävä’ tuäniqeqä.
8 I tquaŋga wäuŋuä-wiyqä iqu tii tuäniqe. ‘Naqä Iquki, qäyä eänä.
Quväukuä hŋqunä qäyä äpäwänä. Nyi kiqä hukä iqi qua mŋä yasäqi
äuätmä, yaqueqä zä äkäka qakuä iqi qäyä emä. 9 Qänakndaŋi häukuä
winiqätiyä, mäwiqä yaniqätiyä? Häukuä mäwiqaŋgutqe, si huätä
iŋga täumäuqätŋqä’ tuäniqeqä” ätukqe.

---

† **12:59** Matiu 5:25-26

Jisasi Iqu, apäkä hui äŋguä iwimäkkqeŋqä

10 Sämbatqä hiunji hapä pmeqä hŋqueŋi, Jisasi Iqu qokä-apäkä
iquau, aŋä aquväqŋqä hŋqueu näqŋqä äwikqe. 11 Iŋgaŋi äpäkä dŋä
quvqä-täŋä hui äpmamiŋqe. Dŋä quvqe, ii täŋä-yaqä vätqätaŋgi,
quväukuä 18 ae äpäukqe. Iiyqä tuwä-hiiki qui imäknätaŋgi, pämä
jänänäŋi matqäuqä imiŋqe. 12 Jisasi Iqu ii hiŋuä äqunäqe, tääqä
ätuätumeqe, “Tqä yaqä quvqe, huätä ae äkivämeqiyä” ätukqe. 13 E
ätuäqe, hipa haqeqi wiyqaŋga, apäkä iiŋä ii, maqänä jänä pämä
ätqäuqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu qe ämamäukqe.
14 Iiŋä etaŋgi, ämaqä naqä, aŋä aquväqŋqä iu miqä iqu, Jisasi
Iqu Sämbatqäŋga, apäkä ii äŋguä wimäkqaŋgqeŋqä äwqä tnäŋä
wiŋgaŋga, qokä-apäkiu tiiŋä ätukqe. “Hiunji wäuŋuä iqe, 6
inänjqä. Hiunji iquauŋi, Iqu yaqä äŋguä emäkätŋqä ppŋqeqä. Hapä
pmeqäŋgaŋi, iiŋqe mapqä ipŋqeqä” ätukqe.
15 Kimaŋi, Naqä Iqu tii ätukqe. “He wopqä ipu, kukŋuinä tqä-
quenjqä. Hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, he eequenä, bulumäka aŋä
duŋqä äwäpu, bulumäkatä doŋgitä eeqänäŋi, eqä bŋqä ätuma
uwquenjqä. 16 I etaŋgi apäkä, Aprähamä iqueqä meqä täsi, Setänä
Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu a äkiqätä pmetaŋgi, quväukuä
18 ae äpäukqeqä. Itaŋga hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, Nyi nätmatqä ii a
äkiqätäŋqe, huätä mämamäuqä imqe, ii suŋqäwä?” ätukqe.
17 Iqu e tquaŋgaŋi, Iqueqä himä-wiuŋqä iqua womba naqänäŋä
iqaŋguwä-qe, qokä-apäkä eeqänäŋi, Jisasi Iqu e imäkätqätaŋgqeŋqä
yeeqä naqänäŋä ikuwi.

*Kukŋuä ktqä hnjuaquiŋqä**

18 Iŋgaŋi Iqu kukŋuä hui inä tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqunä
miqeuŋi, ii änääŋgä? Nyi kukŋuä ktqe, äkitaŋi tmqäwä? 19 Ii
tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu zä-guawä† piikä wäŋqe ämetä, iqueqä wäuŋuä
du vowä meŋqiyä. Qänakndaŋi, piikä iiŋä ipu, zä eŋqä-pa naqä
tqäuqaŋgqäŋga, yŋŋä iqua äpäpu, äpa du yuuwä imäkpŋqäuä”
ätukqe.
20 Iqu tiiŋä-pqe inä ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqe,
Nyi kukŋuä ktqe, äkitaŋi tmqäwä? 21 Ii tiinjqä. Ii nätmatqä
änyuämäutŋqä imäkätŋqä eŋqä-panjqä. Apäkä hui pälawä kuapänä
ämetä, eeqänäŋi änyuämäutŋqä diŋqe, nätmatqä änyuämäutŋqä
imäkätŋqä hmbunä ämetä, naqä-huinyä imäkäŋqiyä” ätukqe.

Qŋqaŋä wäŋqä ique, yäpä iŋgisa peyqäŋqä‡

22 Qänakŋi Iqu Jerusälemä timäutŋqä äwätäqäŋgaŋi, Iqu qokä-
apäkä du näqŋqä ävätä, aŋä-himqä naqeutä wäŋqeutä ikämiŋqe.
23 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu, “Naqä Iqukiyä, mäpäkoŋqä ipŋqä häŋä iqumu-
atätŋqe, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hmbunä aŋgu itmeniqätanä?”
ätukqe.
I tquaŋga, Iqu ämaqeuŋi tii ätukqe. 24 “Nyi he etqänä. Qänakŋi,
ämaqä kuapänäŋi, Goti Iqunä miqeuŋqä yanä-tpu ipiyä di, änä mäyqä
da ipnuwiqä. Iiŋiŋqe, he aŋä hänaqä wäŋqä iuta hipŋqeŋqä yäŋä
qämbiyä.§ 25 Aŋä Kaniqu ävautä, qŋqaŋä ae ämäyeqaŋga, he yäpaqä

* **13:17** Matiu 13:31-33; Makä 4:30-32 † **13:19** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziŋqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. ‡ **13:21** Matiu 7:21-23 § **13:24** Matiu 7:13-14

mäŋgisa ätqäupu, qŋqaŋä ptqä äqiyäpu tääqä tupnuwiqä. ‘Naqä
Iquki, Si qŋqaŋä nauteyä.’ Iŋäqe Iqu kimaŋi, tiiŋä hetäniqeqä. ‘He
äŋgisa ti äpquwätiyä-qe, Nyi maqŋqeqä.’ 26 Iŋgaŋi he tii tupnuwiqä.
‘Ne Sitä buayä eqä anä äyä änmiŋqueqä. Si neyaqä aŋä-himqä
hänaqä näŋi ätqäunä, ne näqŋqä äyä änätapmiŋiqä.’ 27 Iŋäqe Iqu tii
hetäniqeqä. ‘He äŋgisa ti äpquwätiyä-qe, Nyi maqŋqeqä. He ämaqä
suqä quvqä imäkquenjqae, huätä upiyä’ hetäniqeqä. 28 He Aprähamä
ique, Aisakä ique, Jekopä ique, itaŋga hiŋuä-tqä iquau, Goti Hanjuwä
Iqunä miqeu pmetaŋgä hiŋuä ae äquŋgaŋguwäŋgaŋi, Goti Hanjuwä
Iqu henyä hŋqäqinyqä huätä hindowatäniqeqä. Iqiŋi he iiŋqe, kŋuä
äqäyäpu, hiquaŋä maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä. 29 Iŋgaŋi ämaqä
mäptqä timäuqä iŋgisaŋä, mäptqä quveqäqä iŋgisaŋä, yuŋuä yapqä
iŋgisaŋä, yuŋuä quveqäqä iŋgisaŋä iqua, qu äppiyi, Goti Hanjuwä
Iqunä miqä iu buayä bŋqä quamä pmapnuwiqä. 30 Qätä nyipiyä!
Ämaqä täŋga qua täu yoqä maeqä äpmamipqä iquautaŋä hŋqua, qu
yoqä naqä-täŋä timäupnuwiqä. Itaŋga ämaqä täŋga qua täu yoqä-
täŋä äpmamipqä iquautaŋä hŋqua, qu yoqä maeqä timäupnuwiqä”
ätukqe.

*Jisasi Iqu, Jerusälemäŋqä huäqä äwunmiŋqeŋqä**

31 Iŋgaŋi, Parisi hŋqua äwimapiyi, “Heroti iqu äkpäsätŋqä itŋqä-
qae, Si aŋä täuŋi äväma, aŋä huiuŋqä uvä” ätukuwi.
32 Iqu kimaŋi tii ätukqe. “He täŋä hindqä iquenyqä äwäpu,
Nyaqä kukŋuä tä awä tupiyä. ‘Täŋgatä äwiŋgatäŋi, Nyi dŋä quvqä
iquau huätä ändowatätmä, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquau äŋguä
iwimäkmqänä. Iŋi hea hŋquaqui-hŋque päwqaŋgaŋi, Nyi Ŋqä
wäuŋui qäpu imniqeqä’ tupiyä. 33 Iŋäqe tängatä, awiŋgatä, ä awiŋga-
mändaŋi, Nyi asänä iqa umqänä. Ii tiinjqä. Ämaqe, Goti Hanjuwä
Iqueqä hiŋuä-tqä iqueŋi aŋä hŋqäqi päsqe qäyä etaŋguti, Jerusälemä
dunä päsqe qäyunjqä” ätukqe.
34 “Jerusälemä, Jerusälemä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä hiŋuä-
tqä sinyŋqä dowatqaŋgqä iquauŋi, hikä pizqä päsqukiyqä. Hea
kuapänäŋi, Nyi saqä ymeqä iquauŋi, kukutakisqä kiqä ymeqä itmetä,
hikuwä yäpä iqi ämoqumuatetäŋqä-pa, naqä hmbinyä i moqumu-
atemätmä itŋqeqä. Iiŋä etaŋgqä-qe, he iiŋqe maeŋqä enä. 35 Tiiŋä
timäuniqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, heyaqä aŋi ävämeqaŋga, ii aaŋqä
hiäniqeqä. Itaŋga Nyi tiiŋä etqänä. He qänaknda hiŋuä äŋqänäpu,
‘Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeta pqaŋgqä Iqueŋi, nätmatqä äŋgui
äwimeŋqiyä’ ätäpiyäŋganqe, hiŋuä maŋqŋqä iqäpnuwiqä” ätukqe.

14

Hiunji hapä pmeqäŋga, ämaqeu äŋguä wimäkqeŋqä

1 Sämbatqä hiunji hapä pmeqä hŋqueŋi, Jisasi Iqu ämaqä naqä
Parisitaŋä hŋqueqä aŋä iu buayä nätŋqä uwqaŋga, qu “Iqu änä-
änä imäkäŋqutiyä” tpu, hiŋuä äŋguänä äqumbu äpmamiŋuwi.
2 Iŋgaŋi ämaqä huiwä ppkä päpmakeyqä hŋqu, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi
äpmamiŋqe. 3 Jisasi Iqu ique hiŋuä äqunäqe, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquautä, Parisi iquautä, quwqä suqä du kimaŋi, yatŋqä
tiiŋä äwikqe. “Hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, ne ämaqä täŋä-yaqä-täŋä

* **13:30** Matiu 23:37-39

iquauŋi, äŋguä iwimäkatuŋquätanä, qäyä hiätŋqätanä?” ätukqe.
4 Iqu yatŋqä e vqaŋga, qu kima mätquä ipu äpmamiŋuwi. Iwä Iqu
ämaqä ique a äwqätätä, äŋguä iwimäkäqe, hiŋuinä äqunäwatkqe.
5 Iiŋä imäkäqetaŋi, iquauŋi tii ätukqe. “Ämaqä hesaŋä hŋqu hiunji
hapä pmeqäŋgaŋi, iqueqä ymeqä-pqä, ä iqueqä bulumäka-pqä qua
hovqä eqä-huäŋä täutaŋgqä bu äpäquveqätqe, iqu iqueŋi maqänä
ioqäpimeŋqutiyä, ä hiŋuinä qunäŋqutiyä?” 6 Iqu e tquaŋga, qu
kimaŋi änä mätquä ikuwi.

Kukŋuä ktqe, zä-hawiu pmeqeŋqä

7 Iŋgaŋi Jisasi Iqu, ämaqä buayä bŋqä ätimäukuwä iqua, zä-
hawä äŋguä iuŋqä äyä wiŋgaŋgi äqunäqe, kukŋuä ktqä tii ätukqe.
8-9 “Ämaqä hŋqu apäkä metŋqä itä, ymisaŋä naqänäŋä imäkätä,
si hŋquki tääqä ktqaŋgutqe, zä-hawä kiŋganäŋä iqueu, mäpmeqä
pa iqätŋqä. Si iu äpmeŋi, ämaqä yoqä naqä qoŋqä hŋqu
ätimäuqaŋgutqe, ämaqä ymisaŋä imäkätqä iqu, ‘Zä-hawi, yoqä naqä
qoŋqä ique wiyä’ ktäniqeqä. Iŋgaŋi si womba itnä, zä-hawä yäpakä
bu pmatŋqä utuŋiqä. 10 Ämaqä hŋqu si tääqä ktqaŋga äuŋi, zä-
hawä yäpakä bu pmeqätŋqä. Itaŋga ämaqä ymisaŋä imäkätqä iqu,
äpätä, ‘Nyämaqä iquki, si äpätnä zä-hawä kiŋganäŋä täu pmayä’
ktäniqeqä. Iŋgaŋi si ämaqä ymisaŋä anä änäpiyä iuqä hiŋuä iqisaŋi,
yoqä naqä qondŋiqä. 11 Qakui tiinjqä. Ämaqä hŋqu iqueqä yoqe
haqeqä mamäŋgaŋgutqe, Goti Iqu iqueŋi mändi kittqiyäŋqiyä. Itaŋga
ämaqä hŋqu iqueqä yoqe mändi äkittqäŋgqe, Goti Iqu iqueqä yoqe,
yäänä imäkäŋqiyä” ätukqe.

Ämaqä ymisaŋä naqä bŋqä, tääqä tqueŋqä

12 Iŋgaŋi, ämaqä ymisaŋä imäkätä tääqä ätukqä iqueŋi, Jisasi Iqu tii
ätukqe. “Si ymisaŋä hui aŋgu imäkätŋäŋgaŋi, tqä näueqä iquauŋqä,
tta-tuŋguäkauŋqä, sämaqä iquauŋqä, ä tqä aŋä-täŋä qäqiqiŋä mbqä
kuapänäŋä-täŋä iquauŋqä, tääqä matqä isŋäŋqeqä. Si iquau tääqä
tquaŋgtqe, qänakŋi qu sinyŋqä tääqä äktpu, buayä saqä äwisqeŋqä,
qu kima ktappnuwiqä. Iiŋiŋqe si iquauŋqä tääqä matqä ma iqätŋqä.
13 Si ymisaŋä naqänäŋä imäkätŋäŋgaŋi, ämaqä nätmatqä maeqä
iquauŋqä, huiwä quvqä iquauŋqä, yukä quvqä iquauŋqä, hiŋuä
quvqä iquauŋqä tääqä tquätŋqä. 14 Ämaqä iqua, si kimaŋi änä
mäktapqä ipnuwiqä. Iiŋiŋqe, si aquvänä iqätŋqä. Qakui tiinjqä.
Ämaqä jänänäŋä iqua aŋgu vauqaŋguwäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu
ymisaŋä iiŋqe, kima ktapäniqeqä” ätukqe.

*Kukŋuä ktqe, ymisaŋä naqeŋqä**

15 Iŋgaŋi ämaqä, Iqutä buayä anä änäpu äpmapiyä hŋqu, qätä
iiŋä äwiyäqe, Ique ätukqe. “Qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeu
buayä änäpu pmapnuwä iqua, qu aquvänä ipŋqäuä” ätukqe.
16 Iqu e tquaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu ymisaŋä
naqä imäkäniqä diŋqä kŋuä indqänätä, ämaqä kuapänä ätimäupu
buayä bnuwä diŋqä tääqä tquäniqeqä. 17 Hiunji atäuŋuä itqä iqu,
äyä timäuqaŋgaŋi, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iqueŋi, ämaqä, iqu ätuätqä
iquauŋqä äwätä, ‘He bpiyä. Ymisaŋä näwinyänjqä’ tuäniqä diŋqä
dowatäniqeqä” ätukqe.

---

* **14:14** Matiu 22:1-10

18 “I etaŋgi ämaqä eeqänäŋä iqua, qu hŋqunä-hŋqunä, ‘Nyi mapqä
ymqänä’ tupnuwiqä. Ämaqä hŋqu tiiŋä tuäniqeqä. ‘Huäqä kiiŋä
änuŋgiyä. Nyi äpmqä etaŋgqä-qe, wäuŋuä hŋqu mbqä ae iqäqä
etaŋgi, hiŋuä qunmqä umqänä.’ 19 Hŋqu, ‘Huäqä änuŋgiyä. Nyi
äpmqä etaŋgqä-qe, bulumäka 10 wäuŋuäŋqä mbqä ae iqäqä etaŋgi,
nyi iquauqä wäuŋuiŋqä yamwiqä wimqä umqänä.’ 20 Hŋqu, ‘Nyi
apäkä ae ämeqä etaŋgi, mapqä ymqänä’ tuäniqeqä” ätukqe.
21 “Qu i tquaŋguwäŋganj, wäuŋuä-wiyqä iqu äpäqe, iqueqä naqä
iqueŋi, ‘ “Mapqä yaŋqunä” ändqäuä’ tuäniqeqä. Iŋganj naqä iqu
äwqä tnäŋä wiŋganga, wäuŋuä-wiyqä iqueŋi, ‘Aŋä-himqä täuŋi,
hänaqä naqä iutä, wäŋqä iutä maqänä äwätnä, ämaqä nätmatqä
maeqä iquau, huiwä quvqä iquau, hiŋuä quvqä iquau, yukä quvqä
iquautäŋi, ätuma yapiyä’ tuäniqeqä.
22 Itaŋga qänakŋi, wäuŋuä-wiyqä iqu, ‘Naqä iquki, si ändŋä-paŋä
iiŋi, nyi ae imäkqänä. I etaŋgi, aŋi yqänä iqänänä’ tuäniqeqä.
23 Iŋganj naqä iqu, ‘Aŋä-himqä täutaŋä yäpaqäŋgisaŋi, hänaqä
naqeutä, wäŋqeutä äwätnä, qokä-apäki, qu äppŋqänä kukŋuä
yäŋänäqŋqä tuvä. Ŋqä aŋä täuŋi, ämaqä kuapänä pmapŋqä
änyiŋgiyä. 24 Nyi si äktqänä, ämaqä nyi tääqä ganä ätukqä iqua, qu
nyaqä buayi mämeqä naqä-qakuänä ipŋqäuä’ tuäniqeqä” ätukqe.

Jisasi Ique qänaki wipŋqä iqua, kŋuä ganä indqäŋqeŋqä†

25 Qänakndaŋi qokä-apäkä kuapänäŋi, Jisasi Iqutä qaŋä anä
äwäpiyä iuŋi, Iqu tuwäŋgi hiŋuä ämoqunäqe, iquau tii ätukqe.
26 “Ämaqä Nyinyqä äpätäqä hŋqu, kunaqä-kunuŋuauŋqä, ymeqä-
apäkiuŋqä, käta-käŋguäkauŋqä, känanyi-känapqauŋqä, iqueqä
häŋä-pmeqä-pqeŋqä kŋuä kuapänä indqänätä, yqänä äpätŋqe, iqu
Nyaqä wäuŋuä-nyiyqe, mäpmeqä yäŋqiyä. 27 Itaŋga ämaqä hŋqu,
zä-huätatä huŋqä iqueqe mämiwäuqä itä, Nyi qänaki mänyivändqä
itqe, iqu Nyaqä wäuŋuä-nyiyqe, mäpmeqä yäŋqiyä” ätukqe.
28 “Ämaqä hesaŋä hŋqu, aŋä quäuqä hŋqu mätätŋqä itqe, iqu
änä imäkäniqiyä? Iqu ganäŋi, ‘Nyi aŋä iqueŋqä mbqe, qäyunä
ämetmdiyä?’ kŋuä indqänätä, quamä äpme, aŋä ique mätätŋqä
mbqe iwäsäuŋqiyä. 29-30 Ii tiiŋiqä. Iqueqä mbqä homä etaŋgi, aŋä
äteŋinä iqutetqä etaŋgutqe, ämaqä hiŋuä äqumbiyä iqua, qu ique
tä äsuäpu, äkasuwä tii tpŋqäuä, ‘Ämaqä tqu aŋä ique imäkqe, iqu
qäpunä mimäkqä iqeqä’ tpŋqäuä” ätukqe.
31 “Tiiŋä-pqe inänji. Ämaqä aŋä-himqä hŋquesaŋä miqä
hŋqu, aŋä-himqä huiziquesaŋä miqä hŋquenyqä mäkä huinyiyŋqä
wätŋqäŋganj, iqu äänä imäkäniqiyä? Iqu quamä ganä äpme, ‘Nyaqä
ämaqe, 10,000 inänjqä. Iqueui, 20,000 iquaiqä. Nyaqä ämaqä iquatä
nyitä, ne ämäwqätaŋquatiyä, mämäwqätäuqä yaŋquatiyä?’ kŋuä
indqänäŋqiyä. 32 Itaŋga iqu tiiŋä yäŋqiyä. ‘Nyitä nyaqä ämaqä
iquatäŋi, ne änä mämäwqätäuqä yaŋqunä’ kŋuä vqaŋgutqe, iqueqä
mäkä-huŋqä iqua kiŋä nämä pätqätaŋguwäŋganj, iqu ämaqä hŋquau
kukŋuä yamwiqä ipu, mäki mändi kittqäpŋqä diŋqä dowatäŋqiyä.
33 Iŋäqe, heyaqä awä iqisaŋä hŋqu, iqueqä nätmatqä eeqänäŋiŋqä
tuwä mäwiyqä iqäqe, iqu Nyaqä wäuŋuä-nyiyqä mäpmeqä yäŋqiyä”
ätukqe.

---

† **14:24** Matiu 10:37-38

Hakä ätquäŋqe, maeqeŋqä‡

34 I ätuäqe, Iqu tiiŋä-pqe inä ätukqe. “Haki, äŋguiqä. Iiŋä etaŋgi
kiqä ätquäŋqä qäpu heqaŋgutqe, hakä ätquänätŋqe, aŋgumä äänä
timäuniqiyä? 35 Haki kiqä ätquäŋqe hma eqäqe, tä wätakä wäuŋuä iu
ymisaŋä haqeqä äquvatetuŋquä-paŋi, mäquvateqä yaŋqunä. Itaŋga
yaqueqä yäätä naqä-huinyä imäkätanä wäuŋuä iu buayä haqeqi
mäquvateqä yaŋqunä. Hakä iiŋi, ne bi tnämaŋqunä. Ämaqä qätä-
täŋä iqua, kukŋuä iiŋqe kŋuä äŋguänä indqämbiyä” ätukqe.

15

Kukŋuä ktqä, sipsipqä imatŋqeŋqä

1 Hiunji hŋqueŋi, ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä
iquatä, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi kukŋuä qätä wipŋqä äpkuwi. 2 Iŋgaŋi
Parisi iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Jisasi Iquenyqä maŋä
qeiqi tii ätmiŋuwi. “Ämaqä suqä quvqä imäkqä iqua, Iqu-täŋä
qäqiqi wimeqaŋguwäŋga, Iqu iquau yeeqä itmetä, buayä anä
änätqäŋuwiqä” ätŋguwi. 3 Iiŋqe, Jisasi Iqu kukŋuä ktqä tqu ätukqe.*
4 “Hesaŋä hŋqu sipsipqä 100-täŋu emitätqe, hŋqu imatnätqe,
iqu hiŋuinä qunäniqiyä? Oeyä, iqu huiziquauŋi qamqä änmipqä
iqi äväma, kiuänäŋä ävämetqä ique ämoqumuetŋqä diŋqä,
qävqäŋqä wäniqeqä. 5 Iqu ämoqumueqe, quamä äkiwäwa
äpätä, aquvänä yäniqeqä. 6 Iqueqä aŋä iqi ätimäutäqäŋgaŋi, iqu
iqueqä näueqä iquauŋqätä, iqueqä aŋä-täŋä qäqiqiŋä iquauŋqätä,
tääqä tii tuäniqeqä. ‘Nyaqä sipsipqä imatŋgqe, ŋqä-näuä ae
ämoqumueqäqeŋqe, he nyitä aquvänä anä yatuŋqueqä’ tuäniqeqä.
7 Nyi tiiŋä etqänä. Iiŋä iqua aquvänä kuapänä iquwä-paŋi,
eŋätqä qäukuä yäŋiŋä iqua, ämaqä suqä quvqä imäkqä hŋqu, kŋuä
äkunmäknätä, iqueqä suqä quvqe ävquatämäuqetaŋi, qu aquvänä
kuapänä asä inä ipŋqäuä. Ämaqä suqä jänänäŋä imäkqä iqua, quwqä
kŋuä makunmäkŋqä etaŋgä, kuapänäŋä qäyä etaŋgqä-qe, eŋätqä
iqua iquauŋqe, aquvänä asänäŋi miqä ipŋqäuä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, mbqä ätivämäuqeŋqä

8 “Tiiŋä-pqä inänji. Apäkä hui iiyqä mbqä-hikä äŋguänäŋä 10
ämamitätqe, hŋqu ätivämäutqe, ii äänä yäniqiyä? Ii iiyqä mbqe
aŋgi metŋqe, hiqi-tä ämäsäutä, tä äyäqunätä aŋi siyä äpitä, ique
ämoqumuetŋqäŋganqe, hiŋuä äŋguänäŋä qunäŋqiyä. 9 Iiyqä mbqe
ae ämetqäŋgaŋi, ii kiqä käyämaqä iuauŋqätä, iiyqä aŋä iqiŋiuŋqätä,
tääqä tiiŋä tuäniqe. ‘Nyaqä mbqä ätivämäuqä-qe, ae ämeqänä. He
nyitä yeeqä anä yatuŋqueqä’ tuäniqeqä. 10 Nyi he etqänä. Iiŋä iua
aquvänä kuapänä iquwä-paŋi, eŋätqä qäukuä yäŋiŋä iqua ämaqä
suqä quvqä imäkqä hŋqu kŋuä äkunmäknätä, iqueqä suqä quvqe
ävquatämäuqetaŋi, qu aquvänä kuapänä asä inä ipŋqäuä” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, kaniqueŋqätä, hikŋuä iquaquiŋqätä

11-12 I ätuäqetaŋi, kukŋuä ktqä hŋquqqu tiiŋä-pqä inä ätukqe.
“Ämaqä hŋqu ymeqä qokä hŋquaqu-täŋä emitätqe, ymeqä qänakŋä
iqu kanmä tii tuäniqe. ‘Apä, saqä nätmatqe iwäsäutnä, ŋqe täŋga
dapiyä.’ Iŋgaŋi kaniqu yquayi iwäsäutä, iqueqe äväniqe. 13 Iŋi

‡ **14:33** Matiu 5:13; Makä 9:50 * **15:3** Matiu 18:12-14

hŋgaŋqä miqä, yquayä maqänä ämeqe, aŋä kiŋä nämqä äwäqe, suqä
quvqä iuta, iqueqä mbqä maqänä-maqänä tnämäuniqe. 14 Iqueqä
mbqä qäpu eequnäqe pmetaŋga, qua iuŋi buayä dä naqänäŋä
timäuqaŋga, iqu nätmatqä eeqänäŋiŋqä äwa yäniqeqä. 15 Iŋgaŋi
iqu ämaqä iqisaŋä hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä-qu hiätŋqä wimeqaŋga,
ämaqä iqu iqueqä yaqueqä miquätŋqä dowatäniqe. 16 Ämaqä, ique
ymisaŋä wipŋqe, aaŋqä etaŋgi, iqu yaqueqä täpqä-pa nätqätaŋgä
äqunäqe, iqu hui ämetä nmätä yäniqe.
17 Iŋgaŋi iqu kŋuä jänäŋi indqänätä, iqueqä-kiuä tii tnäniqe.
‘Apiqueqä wäuŋuä-wiyqä eeqänäŋi, qu buayäŋqä äwa miqä ipu,
kuapänä änätqäŋäuä. Iŋäqe nyi täu äpmamäŋgaŋi, buayä dä
naqänäŋä äpäkonätqäŋänä. 18 Nyi täqiŋi äväma, ŋqä apiquenyqä
aŋgi äumi, tii tumqeqä. “Apiquki, nyi suqä quvqe, Goti Hanjuwä
Iqueuätä, saqätä hiŋuä iqiŋi ae imäkqeqä. 19 Täŋgaŋi nyi tqä ymeqä
äŋguä-qunä hmanjqä. Iiŋiŋqe, ‘Si ŋqä ymequkiyä’ mandqä manä. Nyi
tqä wäuŋuä-kiyqä hŋqunä-mända emqä pmuatenjitŋqeqä” tumqeqä’
tnäniqe. 20 E ätnäqe, iqu aŋä-himqä iuŋi ävämaŋi, kiqä kaniquenyqä
wäniqeqä.
Iŋgaŋi ymeqä-qu kiŋä nämä yqänä pätqätaŋga, kaniqu hiŋuä
äqunäqe, kiqä ymeqä iquenyqä huäqä kiiŋä wuŋgaŋguti, tnäŋä
äwäqe, atukuä ämaitä, quneqä väniqeqä. 21 Iqu i iqaŋga, ymeqä
iqu kanmŋi tii tuäniqeqä. ‘Apiquki, nyi suqä quvqe, Goti Hanjuwä
Iqueuätä, saqätä hiŋuä iqiŋi ae imäkqeqä. Täŋgaŋi nyi tqä ymeqä
äŋguä-qunä hmanjqä’ tuäniqeqä.
22 Iiŋä iäqe, kaniqu iqueqä ämaqä wäuŋuä-wiyqä iquau tuäniqeqä.
‘He nyaqä gquä quäuqe, maqänä äma äpäpu, wiyätäpu, gue iqueqä
hipa hitäuŋuä hŋque muasmepiyi, yukä qutatä huiqä bu hŋqu
muasmepiyä. 23 Itaŋi he äwäpu, bulumäka meqä yäŋänäqŋqä
ique, ätma äpäpu päkpiyä. Ymisaŋä naqänäŋä imäkätanä, hääwä
ätätanä, aquvänä yatuŋquänänyä’ tuäniqeqä. 24 ‘Quati tiinji. “Nyaqä
ymeqä tqu ae äpäkonäŋqeqä” tmä itŋqe, iqu aŋgu ävauqiyä.
“Mämoqumueqäŋqä äukqeqä” tmä itŋqe, iqu aŋgi ätimäuqiyä’
tuäniqeqä. Qu iiŋä ipiyitaŋi, himnuŋuä ipu aquvänä ipnuwiqä.
25 Qu e imäkqaŋguwäŋgaŋi, ymeqä hitmqä iqu wäuŋuä imä
äpmamitätqe, aŋgi äpätä kiqä aŋä-täŋä qäqi ätimäuqe, hääwä qätä
äwiyätä, quvaqä himnuŋui qätä wiyäniqeqä. 26 E äwiyäqe, iqu
wäuŋuä-wiyqä hŋque tääqä ätuätumetä, iqueŋi tii tuäniqeqä. ‘Ii
suŋqä imäkätqäŋäuä?’ 27 I tquaŋga, wäuŋuä-wiyqä iqu kimaŋi, tii
tuäniqeqä. ‘Tqä tuŋguequ aŋgumä pqaŋgi, tniqu bulumäka meqä
yäŋänäqŋqä ique äpäsqiyä. “Nyaqä ymeqä iqu äŋguä äpmeŋqä
äpqiyä” kŋuä vqaŋgi, aquvänä itanjqä’ tuäniqeqä.
28 Ymeqä hitmqä iqu qätä iiŋä äwiyäqe, äwqä tnäŋä wiŋgaŋguti,
aŋä yäpä yäŋgisaŋi mäpeyqä yäniqeqä. Kaniqu yäpaqäŋgisa
ätimäuqe, ymeqä-queqä äwqe, yuŋuä itmäketŋqe, kukŋuä äŋgui
ganä tuäniqeqä. 29 Iŋäqe kaniqueŋi tiiŋä tuäniqeqä. ‘Änääŋgä?
Quväukuä kuapänäŋi, nyi wäuŋuä-kiyqä heŋgŋqä eŋqä-paŋä
äpmamä, saqä kukŋui huätä mämamäuqä itŋqeqä. Iŋäqe nyi ŋqä
nyämaqä iquatä, ymisaŋä naqä imäkätanä himnuŋuä yatuŋque,
si yaqueqä meme meqä hŋqu, mändapqä itqäŋiqä’ tuäniqeqä.
30 ‘Täŋgaŋi tqä ymeqä näŋu, saqä nätmatqä eeqänäŋi, apäkä qaŋä

ikiqä iquau qäpunä äväqe, aŋgu pqaŋga, si iquenyqä bulumäka yäŋänäqŋqä ique äyä päkinyä' tuäniqeqä.
31 I tquaŋga kaniqu tii tuäniqeqä. 'Ymeqä iquki, hea iqueiqueŋi si nyitä anä äpmeŋiqä. Nyaqä nätmatqä eeqänäŋi, sitänä äyä äwinä. 32 Iiŋä etaŋgi täŋgaŋi, ne äwqä yeeqä itanä pmetuŋqueqä. Ii tiiŋiqä. Tqä tuŋguequ ae äpäkoŋgqe, aŋgu ae ävauqiyä. Iqu mämoqumueqäŋqä äukqe, aŋgi äpätä nesä anä äpmeqiyä' tuäniqeqä" ätukqe.

16

Kukŋuä ktqä, wäuŋuä miqä quvqä imitätqä iqueŋqä

1 I ätuäqetaŋi, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, tii ätukqe. "Ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-täŋä hŋqueqä nätmatqä iuŋi, ämaqä hŋqu ämitä pmetäniqeqä. Ämaqä hŋqua äquvepäpu, ämaqä naqä iqueŋi tii tupnuwiqä. 'Ämaqä tqä nätmatqä eeqänäŋiu miqä iqu, hiŋginäwa eeqä änätqänä.' 2 Iŋgaŋi ämaqä naqä iqu, iqueqä ämaqä iqueŋi tääqä ätuätumeqe, 'Änääŋgä? Nyi sinyqä kukŋuä quvqä hui qätä äwiyäŋqeuä. Nyaqä nätmatqä eeqänäŋi, nyi saqä hipa iu ekqe, si äänä ämitqäŋiŋqe, äŋguänäŋä iwäsäutnä, pipa äqiyäma dapiyä. Nyi si quvqänäŋä äkqänäŋqä-qae, nyaqä nätmatqä eeqänäŋä iuŋi, ämiqä mäpmeqä isŋqinyä' tuäniqeqä.
3 I tquaŋga iqu kiqä-kiuä tiiŋä tnäniqeqä. 'Naqä Iqu huätä nändowatätŋqä iqäqe, nyi äänä imäkmqäwä? Nyi qua ptmqe, yäŋänäqŋqe maiqunji. Nyi ämaqä hŋqua yätamäkqä nyipŋqä, yatŋqä imqe, womba nyinäŋqiyä. 4 Nätmatqä nyi täŋga imäkmqä diŋqe, näqŋqä ae ämeqä. Nyi nätmatqä hui imäkqaŋgmdqe, ŋqä naqä iqu nändowatqaŋgaŋi, ämaqä hŋqua indmepu, iquauqä aŋä duŋqä ändma upŋqäuä' tnäniqeqä.
5 Näqŋqä ae ämeqetaŋi, iqu ämaqä quwqä naqä iqueqä nätmatqä hiŋginäwa ämakuwä iquauŋi, tääqä hŋqunä-hŋqunä tuätumeniqe. Ämaqä kiŋganä wimeqaŋgqä iqueŋi, 'Si nätmatqä hiŋginäwaŋi, äänä ämakŋäwä?' tuäniqeqä.
6 Yatŋqä iiŋä vqaŋga, iqu kimaŋi, 'Nyi nätmatqä hiŋgiŋi, kuatä-häkä olipqä eqä aowi, 100 täqä ämakqeqä' tuäniqeqä.
I tquaŋga iqu, 'Si quamä maqänä äpmetnä, pipa nätmatqä hiŋginäwa meqaŋgnä äqiyäpu ekuwi, ämetnä, 50 qiyä' tuäniqeqä.
7 Qänakndaŋi iqu hŋque-pqä yatŋqä inä ävätä, 'Si nätmatqä hiŋginäwaŋi, äänä ämakŋäwä?' tuäniqeqä.
Iqu kimaŋi, 'Nyi kuä-witqä qae, hiŋginäwa 100 ämakqeqä' tuäniqeqä.
I tquaŋga iqu, 'Si pipa maqänä ämetnä, 80 qiyä' tuäniqeqä.
8 Qänakndaŋi, ämiqä quvqä iqu kŋuä qeiqinyä indqänätä imäkqaŋgqeŋqä, iqueqä naqä iqu, iqueqä yoqe haqeqä vauqumuatäniqe. Ämaqä suqä qua täuŋiŋqä qänaknä itqäŋuwä iqua, kŋuä qeiqinyä indqänäpu imäkäpiyi, ämaqä qutäŋä asänäŋä iquau ämäwqätäutqäŋuwi. Ämaqä, suqä we-huŋqä-täŋiu qänaknä itqäŋuwä iqua, kŋuä qeiqinyä mindqäŋqä ipu, imäkätqäŋuwiqä" ätukqe.

9 “Nyi he etqä. Mbqä quvqä qua täutaŋi ämapiyitaŋi, heqä näueqä
imäkmbu. He iiŋä imäkpiyä dutaŋi, mbqä hma eqaŋgi, ga he aŋä
hea ique-ique pmeqä yätu timäuqaŋguwäŋgaŋi, qu henyqä aquvänä
ipnuwiqä” ätukqe.
10 “Ämaqä nätmatqä wäŋqä isuauŋi äŋguänäŋä ämitŋqä iqu,
iqu nätmatqä naqänäŋä-pqä iuŋi, äŋguänäŋä miquänä. Ämaqä
nätmatqä wäŋqä isuauŋi änä mämiqä iqu, iqu nätmatqä naqä-pqä
iuŋi, änä mämiqä yänä. 11 Iŋi tiinji. He mbqä quvqä qua täutaŋä di
änä mämiqä imipqe, nätmatqä äŋguänäŋä mipŋqe, tqu hitapäniŋqe?
Aaŋqeqä. 12 He ämaqä hŋqueqä nätmatqä äŋguä mämiqä imitpqe,
nätmatqä hiqä hiätŋqä di, tqu hitapäniqäwä? Aaŋqeqä” ätukqe.
13 “Ämaqä kiuänäŋä hŋqu, ämaqä hŋquaquiŋi, wäuŋuä änä
mäwiyqä yänä. Iqu iiŋä itäqe, hŋquenyqänä äwinyätä, huiziquenyqe,
äkasuwä ätätä mäwiŋqä yänä. Hŋqueŋi, iqueqä kukŋui qätä äwiyätä,
huiziqueŋi, tuwä wiyänä. Itaŋgi he Goti Hanjuwä Iquenyqä qänaknä
ipiyi, mbqä iquenyqe qänaknä miqä ipŋqeqä” ätukqe.

Kukŋuä-suqeŋqätä, Goti Iqunä miqeŋqätä

14 Jisasi Iqu e tquaŋga, Parisi iqua, mbqeŋqä äwinymiŋqä etaŋgi,
qu kukŋuä eeqänäŋi qätä äwipiyi, tä sisäwqä ipu, Iquenyqä äkasuwä
ätmiŋuwi. 15 Iqu iquauŋi, “Ämaqä qu henyqe, ‘Ämaqä suqä jänänäŋi
imäkqä-quaiqä’ kŋuä vätŋqeŋqe, he kiiŋä eŋgiyä. Iiŋä etaŋgi
nätmatqä eeqänäŋä hiqä äwqä yäpä iŋgisatä, hiqä kŋuä indqäŋqä
iutä äwiŋqeŋqe, Goti Hanjuwä Iqu näqŋqä eä. Nätmatqä ämaqä
iqua ‘äŋguänäŋiqä’ kŋuä äväŋqe, Goti Hanjuwä Iqu quvqä äqunänä”
ätukqe.
16 “Hea Jonä iqu änyä mapqäŋgaŋqe, qu Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuä-suqeŋqätä, iqueqä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwiŋqätä, awä ätqa
äpmiŋuwi. Iiŋä etaŋgi Jonä iqu äpkqeta täŋgaŋqe, qu Goti Hanjuwä
Iqunä miqä iuŋqä awä ätqa äpätqäŋuwi. Iŋi ämaqä eeqänäŋä iqua,
aŋä Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä pepŋqä, yäŋä äqänätqäŋäuä.
17 Qäukuitä quaetäŋi, äwa yänä. Iiŋä etaŋgi Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuä-suqä iutaŋi, hui qui mimäkŋqä yäŋqiyä. Oeyä.
18 Ämaqä hŋqu iqueqä apäki ävquatämäuwa, apäkä hui-mända
ämetqe, iqu suqä quvqä, huiwä yaŋä ikiqe imäkqi. Iŋi ämaqä hŋqu
iqueqä apäki ävquatämäuqaŋga, qänakŋi ämaqä huizi hŋqu apäkä
asä ii ämetqe, iqu-pqe asä inänji. Iqu suqä quvqä, huiwä yaŋä ikiqe,
imäkqiyä” ätukqe.*

Ämaqä mbqä-täŋä iqueŋqätä, Lasarusi iqueŋqätä

19 E ätuäqetaŋi, tii ätukqe. “Ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-
täŋä hŋqu äpmamiŋqe. Hea ique-iqueŋi, iqueqä ämuasmäŋqe,
gquä ipisqetä†qäkä äŋguänäŋitä imäknä äpme, buayä äŋguä dinä
äŋgmanmiŋqe. 20 Iqueqä aŋä qŋqaŋä-täŋä iqiŋi, ämaqä nätmatqä
maeqä, wätaŋqä kuapänä-täŋä hŋqu äpmamiŋqeqä. Iqueqä yoqe,
Lasarusi ique. 21 Iqueqä kŋuä iqä imŋi, ‘Ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-
täŋä tqu, ymisaŋä hituŋuä änänjuämäqaŋgutqe, ämetmä nmqeqä’

* **16:18** Matiu 5:31-32, 19:1-12; Makä 10:1-12 † **16:19** Ämaqä iŋga äpmamiŋuwi, gquä ipisqeŋqä ‘Ii gquä äŋguänäŋä, huiziquau ämäwqätäunä’ kŋuä indqänmiŋuwi.

kŋuä vqaŋgi äpmamiŋqe. Iiŋä pmetaŋga, hiveqä iqua äpäpu, iqueä
wätaŋqe tewä äpnmiŋuwiqä.
22 Qänakndaŋi Lasarusi iqu äpäkoŋgaŋga, iqueqä quuvqe, Goti
Hanjuwä Iqueqä eŋätqä iqua ätuma äwäpu, Aprähamä iqutä anä
äpmuatekuwi. Itaŋga qänakndaŋi, ämaqä nätmatqä kuapä-täŋä
iqu äpäkoŋgaŋga, qu iqueä huiwi qua äptekuwi. 23 Iqueqä
quuvqe, ämaqä pizqä iquauqä aŋä iu äpme, haŋä-iqä naqänäŋä
ämakmanmiŋqe. Iqu iiŋä itäqä imdaŋi, hiŋuä haqä yätu äqunätä,
Aprähamä iqu kiŋä yämä, Lasarusi iqutä anä äyä pmetaŋginyä
äquŋgqe. 24 Iŋgaŋi iqu, ‘Iyää apä Aprähamä iquki, nyi tä täu äpmami,
täŋä-huŋqä naqänäŋä ämetqäŋä. Si nyinyqä huäqä kuŋgaŋguti,
Lasarusi ique dowati, iqu iqueqä hipa hitäuŋuä hŋqu eqä du äyämetä,
ŋqä tewä täu ptqiyenjiyätŋqäuä’ ätukqeqä.
25 Iiŋä tquaŋga Aprähamä iqu kimaŋi, tii ätukqe. ‘Ŋqä ymeqä
iquki, änä äpmämiŋiyiŋqä kŋuä indqänä. Si qua bu äpmamiŋäŋgaŋi,
nätmatqä äŋguänäŋi äŋgmanätqätaŋgŋäŋga, Lasarusi iqu nätmatqä
quvqe ämanmiŋqe. Iiŋiŋqe täŋgaŋi, aŋä täuŋi, iqu äŋguä pmetaŋga,
si täŋä-huŋqä naqänäŋä iiŋä makmaŋgtŋqe. 26 Tiiŋä-pqe hiŋuä
qunyä. Hesäŋä nesäŋä awä iqiŋi, suä naqänäŋä iqu äptnä, ämaqä
täŋgisaŋä hŋqu henyŋqä pätŋqä wiŋgaŋgutqe, änä mapqä yänä.
Itaŋga ämaqä iŋgisaŋä hŋqu nenyŋqä, änä mapqä yäŋqiyä’ ätukqeqä.
27-28 I tquaŋga, iqu kimaŋi, ‘Apä, nyi si yatŋqä äkiyqä. Lasarusi
iqu ŋqä apiqueqä aŋä duŋqä äwätä, ŋqä tatqä-guäka paipqä iquauŋi,
kukŋuä tä awä tuätŋqä dowati. Iqua-pqe aŋä nyi äpmeŋqä täuŋqä
äpäpu, huiwä täŋä-huŋqä meqä diŋqä ätqänä’ ätukqeqä.
29 Ga, Aprähamä iqu, ‘Qu bukä Mosisi iqu äqäkqetä, bukä Goti
Hanjuwä Iqueqä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwitä ämeŋä. Qu kukŋuä ii qätä
äwiyäpu, qänaknä ipŋqäuä’ ätukqeqä.
30 Iwä iqu tii ätukqe. ‘Apä Aprähamä iquki, iiŋi änä matimäuqä
yänä. Ämaqä ae äpäkonätqä hŋqu, ävautä iquau wimeqaŋgutqe,
iqua hiŋuä äqumbiyi, kŋuä äkunmäknäpu, quwqä suqä quvqe
ävquatämäupŋqäuä.’
31 Iŋgaŋi Aprähamä iqu kimaŋi, ‘Ii tiiŋi. Iqua Mosisi iqueätä,
Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä-tqä iquauqätä, kukŋui qätä mäwiyqä
iqaŋgpqe, ämaqä ae äpäkonätqä hŋqu qua duta ivatuwäŋgaŋga, qu
quuvqä maeqiyqä ipŋqäuä’ ätukqeqä” ätukqe.

17

Suqä quvqeŋqätä, quuvqä heqiyqeŋqätä, wäuŋuä-wiyqeŋqätänji

1 Iŋgaŋi Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi,
“Ämaqe, qu suqä quvqä du quanŋä päkmbŋqeŋqe, nätmatqä
huitaŋä-huitaŋi wimeŋqiyä” ätukqe. “Iŋäqe, ämaqä suqä quvqä iiŋä
äma äpätä ävätqä iqu, haŋä-iqä menä. 2 Itaŋga ii tiiŋi. Ymeqä täutaŋä
hŋqu, ämaqä hŋqueuä suqä quvqä imäkqaŋgqä du hiŋuä äqunätä,
asä iiŋä imäkätä quanŋä päkŋgaŋgutqe, ämaqä suqä ipäqiyqä iqueŋi,
haŋä-iqä naqänäŋi äwimenä. Ämaqä hŋqua, hikä naqänäŋä hŋqu
ämepu, iqueqä hiiŋuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huäŋä bu tnämäupqe,
ii haŋä-iqä asänäŋä hmanjqä. Iŋäqe haŋä-iqä ique äwimeniqä iqu,
iqueŋi aaŋä naqänäŋä ämäwqätäuŋqiyä” ätukqe.

3 “He hiqä-hiuä hŋqunä-hŋqunä äŋguänä mimbiyä. Tqä tta-
tuŋguequ suqä quvqä imäkqaŋgutqe, si, iqu iqueqä suqä quvqä
imäkqeŋqä jänä imäknätŋqä tutŋqe. Iqu kŋuä äkunmäknätä, suqä
quvqe hämänä ävquatämäuqaŋgutqe, si äwqä haŋuä imäknätnä,
hui äkinyänä. 4 Ga hiunji hŋqueŋi, iqu suqä quvqä 7 ikimäkätä, 7
äkimetä, ‘Nyi kŋuä ae äkunmäkŋgänä’ ktqaŋgutqe, si iqueqä suqä
quvqä kuapänäŋä iiŋqe, äwqä haŋuä imäknätnä, hui kinyätŋqeqä”
ätukqe.

5 Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, Naqä Iqueŋi,
tii ätukuwi. “Si neqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqänäŋä inemäkiyä.”

6 Iqu kimaŋi, “Hiqä quuvqä heqiyqe, guawä piikä isua eŋqä-paŋä,
wäŋqä iiŋä etaŋgutqe, he zä-yäŋä tqueŋi, tiiŋi äŋguä tupŋqäuä.
‘Si tqä hukä qäsä äyautnä, eqä-huäŋä buŋqä äwitnä, iqi tqävä’
tquaŋgpqe, qätä heyäŋqiyä” ätukqe.

7 “Ämaqä hesaŋä hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋqu, wäuŋuä duta
pqaŋga, iqueqä naqä iqu iqueŋi, ‘Si maqänä äptnä, quamä äpmetnä,
buayä huinyä’ tuäniqiyä? 8 Oeyä, iqu iqueŋi, ‘Si nyinyqä ymisaŋi
näwinyä imäketnä, tqä gquä yappä änyätnä, nmayäqäsiyä. Nyi
buayätä, eqätä ganä gaŋga, si qänaki dŋqänänyä’ tuäniqeqä.
9 Wäuŋuä-wiyqä iqu ätquaŋgqä-pa iqaŋgaŋi, naqä iqu ‘äŋguiqä’
tuäniqi, ä mätquä yäniqi? Iqu mätquä yänä. 10 Iiŋä etaŋgi he-
pqe, he nätmatqä eeqänäŋä Goti Hanjuwä Iqu etätqä-pa imäkäpiyi,
‘Ne ämaqä wäuŋuä-wiyqä quvqä-quneyqä. Nätmatqä ne imäkätaqe,
neqä Naqä Iqueqä kukŋuä dunä imäkätuŋqueqä’ tpŋqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ämaqä wänyimäŋqä-täŋä 10 iquau, äŋguä iwimäkkqeŋqä

11 Iŋgaŋi Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä wätŋqänä, qua Sämaliyatä,
qua Galilisäŋä, awä iqi qaŋä äumiŋqe. 12-13 Iqu aŋä-himqä
hŋque ti timäuqaŋga, ämaqä wänyimäŋqä-täŋä 10 hŋqua, Jisasi
Iqutä äminanä-tpu äpmiŋuwi, kiŋä näŋi ätqeppiyi, Iquenyqä tääqä
yäŋänäqŋqä, “Naqä Jisasi Iquki, Si nenyqä huäqä äkunänä” ätukuwi.

14 I tquaŋguwäŋga, Iqu iquau hiŋuä äqunäqe, “He äwäpu, hiqä
huiwi hiqäva-imäkqä iquau motquapiyä” ätukqe. Iqu iiŋä tquaŋgqe,
qu qätä äwipiyi, qaŋä wätqätaŋguwäŋga, iquauqä huiwi äŋguä qe
imäŋgqe. 15 I ipiyitaŋi, ämaqä iquautaŋä hŋqu, iqueqä huiwä iu
hiŋuä iqänäqe, tääqä yäŋänäqŋqä ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe
haqeqä ämamäutä, aŋgi äpkqe. 16 Iqu Jisasi Ique äwimeqe, hipeŋui
Iqueä yukä-täŋä qua mäŋi eätä, Ique “äŋguiqä” ätukqe. Ämaqä iqu
Sämaliyataŋä ique.

17 I iqaŋga, Iqu tii ätukqe. “Ämaqä 10 iqua äŋguä ae imäŋguwi,
huiziqua äŋgikä? 18 Iqua aŋgi äpäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe
haqeqä mamäupŋqe, hmandanä? Ämaqä yäpaqäŋgisaŋä tqunä
imäkqä-qeuä” ätukqe. 19 I ätuäqetaŋi, Iqu ämaqä iqueŋi, “Si pämä
ätqäutnä, qaŋä uvä. Tqä quuvqä heqiyqe, aŋgumä äŋguä ikimäkqiyä”
ätukqe.

Goti Iqunä miqä iqueqä pqeŋqä

20 Hea hŋqueŋi Parisi iqua, Jisasi Ique yatŋqä äväpu, “Goti Hanjuwä
Iqunä miqe, äkŋga timäuniŋqäwä?” ätukuwi.

I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Goti Hanjuwä Iqunä miqe timäuqaŋgaŋi, qokä-apäki, hiqŋqä hui atäuŋuä eä timäuqaŋgqe, hiŋuä mäquŋquä ipnä. 21 Iŋi, qu ‘Hiŋuä qumbiyä, täqi täsä äpmenä’ ä ‘Näŋi äpmenä’ matqä ipnä. Ii tiiŋi. Goti Hanjuwä Iqunä miqe, hesä ae äpmenä” ätukqe.

Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueqä pqeŋqä

22 Iŋgaŋi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquau ätukqe. “Hea qänakndaŋi, he hea Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu pmeniqä hŋquenyqe, hiŋuä qumbŋqä kiinä hinyänä. Iiŋä etaŋgi, he hiŋuä moquŋqä da ipnä. 23 Qu ‘Hiŋuä qumbiyä! Iqu näŋi äpmenä’ ä, ‘Täqi täsä äpmenä’ hitqaŋguwäŋgaŋi, he iquau qänaki mäwivändqä pa iqäpnä.* 24 Iqu äpätŋqäŋgaŋi, nyuauä itä, qäukuä haqä yätuta we im-imä äunätŋqä-paŋi, Iquesa we asä inä hunäniqe. 25 Iiŋä etaŋgi Iqu täŋä-huŋqä kuapänä ganä menä. Ämaqä hea täŋga äpmeŋuwä iqua, qu Iqueŋi tuwä wipŋqeqä” ätukqe.

26 “Ämaqe, Noa iqu pmetaŋga imäkmiŋuwä-paŋä iiŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätŋqäŋgaŋi, suqä asiqu timäuniqe.† 27 Noa iqu pmetaŋgaŋi, qu ymisaŋä änäpu, eqä änäpu, apäkä ämepu, apäkä yaŋä änyäpu, iqa wätqätaŋguwäŋga, Noa iqu yimba yätu äpaqukqe. Iŋgaŋi eqä huakä naqänäŋä ätimäutä, qokä-apäkä eeqänäŋä qui imäkŋguwi. 28 Loti iqu-pqä pmetaŋgaŋi, asä inä ätimäukqe. Iŋgaŋi qu ymisaŋä änäpu, eqä änäpu, nätmatqä mbqä ipu, mbqäŋqä imäkäpu, ymisaŋä vowä ikäpu, aŋä ämätäpu iminuwi. 29 Itaŋgi, Loti iqu aŋä-himqä Sotomä iu ävämeqaŋga, iŋga qäŋgaŋi, tätä hikätä qäukuä haqä yätutaŋi, piyä eŋqä-paŋä äquvepäqe, ämaqä eeqänäŋä pizqä äpäkkqe. 30 Iiŋä etaŋgi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu aŋä ätnäŋä iŋgisa timäuqaŋgaŋi, asä iiŋä timäuniqeqä” ätukqe.

31 “Hea Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu aŋgi timäuqaŋgaŋi, ämaqä hŋqu iqueqä aŋä atääqä yätu äpmamitätqe, nätmatqä aŋä yäpä iŋgisa witaŋgqeŋqe, äpäkäwitä mämeqä yäniqe. Itaŋga ämaqä hŋqu iqueqä wäuŋuä imä äpmamitätqe, aŋiqinyqä mäwqä yäniqe. 32 He Loti iqueqä apäkinyqe, kŋuä äŋguänä indqämbu. 33 Ämaqä hŋqu iqueqä häŋä-pmeqeŋqä äwinymitätqe, ga iqueqä quuvqe qui imäknäniqe. Ii etaŋgi, ämaqä hŋqu iqueqä häŋä-pmeqe ävquatämäutqe, iqueqä quuvqe, qui mimäkŋqä yäniqeqä.

34 Nyi he etqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu heatqäŋga äpätqe, ämaqä hŋquaqu iquvaŋä naqä-huinyä witaŋgiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, hŋque itmetä, hŋqueŋi hiŋuinä qunäniqe. 35-36 Itaŋga apäkä hiaqu sŋgumetqä quqowä qäyätqätaŋgiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqu hui itmetä, huiŋi hiŋuinä qunäniqeqä” ätukqe.

37 I tquaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua qätä äwipiyi, “Naqä Iquki, nätmatqä ii äkŋgi timäuniŋqäwä?” ätukuwi.

Iqu kimaŋi, “Nätmatqä äpäkonä pizqä witaŋgqä iuŋi, yŋŋä quvqä iqua äpäpu, äpputmäupu äŋgpŋqäuä” ätukqe.

18

Kukŋuä ktqä, apäqŋqä yatŋqä iqa uwqä iinyqä

* **17:23** Matiu 24:23-27 † **17:26** Matiu 24:36-44

1 Iqua Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä hea ique-ique tqäpnuwä
diŋqätä, ‘Goti Hanjuwä Iqu qätä mäneyqä iqiyä’ ätäpu, enyqä miqä
pa ipnuwä diŋqätä, Jisasi Iqu kukŋuä ktqä tiiŋä ätukqe. 2 “Aŋä-himqä
hŋqueuŋi, ämaqä kukŋuä jänä imäkqä hŋqu pmetäniqe. Iqu Goti
Hanjuwä Iquenyqä zä miqä itä, ämaqä huiuŋqä kŋuä mindqäŋqä-que.
3 Apäkä apäqŋqä hui-pqä, aŋä-himqä iu pmetäniqe. Hea ique-iqueŋi,
ii ämaqä iquenyqä äwätä, ‘Ämaqä nyinyqä wiuŋqä itäqä iqu, qui
inyimäkätŋqä itqänä. Yätamäkqä nyiyä’ tuäqisquäniqe. 4-5 Kiŋganäŋi
ämaqä jänä imäkqä iqu, qätä mäwiyqä da iquäniqe. Iŋi qänakndaŋi,
iqu kŋuä tiiŋä indqänäniqe. ‘Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä zä miqä
itmä, ämaqä iquauŋqä kŋuä mindqäŋqä qäyä pmetaŋgä, apäqŋqä
täsi, nyi haŋä-iqä dapäqisqä-qae, täŋgaŋi, iiyqä kukŋui qätä äwimä.
Nyi iiŋi miqä imqe, ii hea ique-ique ändäqisätä, enyqä nyimäkäŋqiyä’
kŋuä indqänäniqeqä” ätukqe.

6 Iiŋqe, tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Ämaqä kukŋuä jänä imäkqä
quvqä iqueqä kukŋui, he qätä wipiyä. 7 Qokä-apäkä, Goti Han-
juwä Iqu ‘ŋqeqä’ ätkqä iqua, qu Iqueqä yätamäkqeŋqä tääqä,
hea ique-ique, hiunji ique-ique tätqätaŋguwäŋgaŋi, Iqu äpmaka
äwäqe, iquauŋi, yätamäkqä maqänä mävqä yäniqätanä? 8 Nyi
he etqä. Iqu yätamäkqä maqänä väniqe. Iŋäqe, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu äquvepätqäŋgaŋi, ämaqä qua täu äpmeŋuwi,
quuvqä heqiyätqätaŋgä qunäniqätanä, quuvqä maeqiyqä itqätaŋgä
qunäniqätanä?” ätukqe.

Kukŋuä ktqä, Parisi iqueŋqätä, mbqä motauqä iqueŋqätänji

9 Ämaqä hŋqua, qu hŋqunä-hŋqunäŋi, kŋuä tiiŋä indqänmiŋuwi.
“Nyi ämaqä huizi iqua eŋqä-paŋä hmanjqä. Nyi ämaqä äŋguä-
qunjqä. Qu ämaqä quvqä-quaiqä.” Ämaqä iiŋä iquauŋi, Jisasi
Iqu kukŋuä ktqe, tiiŋä ätukqe. 10 “Ämaqä hŋquaqu, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä siyŋqä, Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa
penyiyi. Parisi hŋqutä, ämaqä mbqä motauqä hŋqutä. 11 Parisi
iqu pämä ätqäuqe, Goti Iquenyqä tääqe, iqueqä-kiuäŋqä tii ätukqe.
‘Goti Hanjuwä Iquki, nyi ämaqä huiziqua eŋqä-paŋä-qunä hmanji.
Iiŋiŋqe, nyi “äŋguiqä” äktqä. Quwä-meqä iquatä, suqä quvqä imäkqä
iquatä, ämaqä hŋquauqä apäkitä ikiqä iquatä, mbqä motauqä näŋu-
pqä eŋqä-paŋä-qunä, hmanjqä’ tuäniqe. 12 ‘Wikä eeqänäŋä iquauŋi,
hiunji hŋquaquiŋi nyi buayä maŋqäŋqä imäkätŋqe. Nätmatqä
eeqänäŋä nyi ämetŋqe, 10 iwäsäutmä, hŋqu Si äktapätŋqeqä’
tuäniqe.

13 Itaŋga, ämaqä mbqä motauqä iqu, kiŋä näŋi ätqäuqe, hiŋui
qäukuä yätu moquŋqä da yäniqe. Iqu iqueqä suqä quvqeŋqä womba
itä, quikuä ptqä äqänätä, tii tuäniqe. ‘Goti Hanjuwä Iquki, nyi ämaqä
suqä quvqä imäk-qunji. Si nyinyqä qeqä äkimänänä.’ 14 Nyi tiiŋä etqä.
Ämaqä tqu, aŋämqä aŋgi äwätäqäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä
iqiŋi, aaŋä qäyunäŋä-qu hiäniqe. Itaŋga ämaqä huiziqu, hmanji.
Quati tiinji. Ämaqä quwqä yoqe haqeu mamäŋgaŋguwä iquauŋi, Goti
Hanjuwä Iqu mändi kittqiyeŋqiyä. Iŋäqe ämaqä iquauqä yoqe mändi
kittqŋgaŋguwä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu haqä iqä mamäuŋqiyä”
ätukqe.

Jisasi Iqueŋqätä, ymeqä wäŋqä iquauŋqätä[*]

15 Iŋganj qokä-apäki, ymeqä wäŋqä iquautä, däŋä iquautä, Jisasi
Iquenyqä ätuma äpkuwi. Ii, Jisasi Iqu iquauŋi hipa haqeqi
wiyätŋqänä. Iŋäqe wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, hiŋuä e
äqumbiyi, “Ätuma mapqä pambiyä” ätukuwi. 16 I tquaŋguwäŋga,
Jisasi Iqu ymeqä iquau tääqä ätuätumeqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi, tii ätukqe. “Iqua änyimapŋqä qäyä äppu,
‘oeyä’ mätquä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋi, ymeqä täsua
eŋqä-paŋä isuauqeqä. 17 Nyi naqä-qakuä etqä. Ämaqä hŋqu, ymeqä
täsua eŋqä-paŋä eä, Goti Hanjuwä Iqunä miqe mämeqä imitätqe, iqu
iuŋqe, mäwqä yäniqeqä” ätukqe.

Ämiqä, kuapänäŋä-täŋä hŋqu, Jisasi Iqutä kukŋuä ätŋgiyiŋqä[†]

18 Ämiqä hŋqu Jisasi Iqueŋi, “Ämotqueqä Äŋguänäŋä Iquki, nyi
häŋä hea ique-ique pmeqä mamqe, äänä imäkmqäwä?” ätukqe.
19 I tquaŋga Jisasi Iqu kimaŋi, “Si ‘Äŋguänäŋä Iqukiyqä’ suŋqä dnyä?
Ämaqä äŋguänäŋi, Goti Hanjuwä Iqunänjqä” ätukqe. 20 “Kukŋuä-
suqeŋqe, si näqŋqä eäŋnä. *‘Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä
mikiqä panä. Ämaqä pizqä mapäsqä panä. Quwä mämeqä panä.
Kukŋuä jänä imäkqä iqueŋi, quaŋgä mätquä panä. Tnaqä-tnuŋuauqä
yäpä iqi qänaknä iqätŋqeqä’*” ätukqe.
21 Ga ämiqä iqu kimaŋi, “Nyi ymeqäŋgatqä suqä täuŋi qänaknä iqa
äpätŋqe, täŋga täsuwänä” ätukqe.
22 Jisasi Iqu qätä iiŋä äwiyäqe, tii ätukqe. “Si nätmatqä hŋquenyqä
äwa yqänä itqäŋinyä. Tqä nätmatqä eeqänäŋi, ämaqä hŋqua mbqä
ipŋqä äma äwätnä, mbqä ämetnä, nätmatqä maeqä iquau iwäsäutnä,
hmbunä-hmbunä wisŋqe. Si iiŋä imäkätŋi, qäukuä haqä yätuŋi
nätmatqä äŋguänäŋi ämatŋi. Ii itnitaŋi, Nyi qänaknä nyivändiyä”
ätukqe.
23 Ämiqä iqu iiŋä tqaŋgi äwiyäqe, iqueqä nätmatqä kuapänäŋä
etaŋgqeŋqä, äwqä haŋä äwikqe.
24 Iŋganj Jisasi Iqu iiŋä äqunäqe, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä nätmatqä
kuapä-täŋä iqua, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iu paquvqe, qeiqinyä
manä, yäŋänäqŋqeuta paquvqeqä. 25 Kametqä hŋqu, qäkä guä
ktäpiqä yäŋä hovqä iu wätŋqe, iqu yäŋänäqŋqeutanä wänä. Iŋäqe,
ämaqä mbqä kuapä-täŋä iqua, Goti Iqueqä miqeuŋqä paqupŋqä
yäŋänäqŋqe, kametqä iqueqeuŋi ämäwqätäunä” ätukqe.
26 I tquaŋgi äwiyäpiyä iqua, “Mbqä kuapä-täŋä iqua yäŋänäqŋqeuta
paqupŋqä etaŋgutqe, ämaqä qui imäknätqäŋuwitaŋi, häŋä hea ique-
ique pmeqe, tqu meniqiyä?” ätukuwi.
27 Ga Jisasi Iqu kimaŋi, “Nätmatqä ämaqä iqua änä mimäkqä
iqaŋgpqe, Goti Hanjuwä Iqu qäyunä imäkäŋqiyä” ätukqe.
28 Iŋganj Pitä iqu, “Qätä nyi. Ne neqä nätmatqä eeqänäŋi ae
ävämetanä, Si äkivändqa äquvepqueqä” ätukqe.
29-30 I tquaŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Nyi naqä-qakuänäŋä etqä.
Ämaqe, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋqä indqänäpiyä di, quwqä
aŋä, ymeqä-apäkä, käta-käŋguäkau, kunaqä-kunuŋuau, ävämequwä
iqua, qu qua täu yqänä äpmapiyäŋganj, nätmatqä kuapänäŋä mapnä.

---

[*] **18:14** Matiu 19:13-15; Makä 10:13-16 [†] **18:17** Matiu 19:16-30; Makä 10:17-31

Iiŋä ävquatämäupqä diŋqe, häŋä mapŋqä di ämäwqätäunä. Itaŋga hea qänakŋäŋganı, häŋä hea ique-ique pmeqe mapnuwiqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, äpäkonätŋqä diŋqä aŋgi ätukqeŋqä‡

31 Iŋganı Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä 12 iquau itmeqe, tii ätukqe. “Ne Jerusälemäŋqä watuŋqueqä. Itaŋga nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä-tqä iqua, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä ätukuwi, eeqänäŋi ätimäuniqeqä. 32-33 Iŋi qu Iqueŋi, nokuiyqä iquauä hipa iu wipnuwiqä. Iŋganı qu Ique ewiiqä kukŋuä ämitäpu, quvqä imäkäpu, makukuä äwuqutäpu, guä yäŋä-täŋi ämepu, täua ätäväpu, pizqä päkpnuwiqä. I etaŋgi hiunji hŋquaqu päwqaŋga, hŋquququeŋi ävauniqeqä” ätukqe. 34 Iiŋä etaŋgi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, kukŋuä quatiŋqe, qu maqŋqä ekuwi. Kukŋuä ii iquauŋqä zä witaŋgi, qu iiŋqe näqŋqä äŋguänä miqä imiŋuwi.

Jisasi Iqu, hiŋuä quvqä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä§

35 Jisasi Iqu, aŋä-himqä Jeriko timäutŋqä wätqätaŋga, ämaqä hiŋuä quvqä hŋqu, hänaqä manä iqi mbqäŋqä yatŋqä iqämanmiŋqe. 36 Iqu ämaqä yukä äkakäqäqä pqaŋgä qätä äwiyäqe, yatŋqä ävätä, “He squä imäkätqäŋäuä?” ätukqe.

37 Qu kimanı, “Jisasi Nasäretqätaŋä Iqu äquvepqiyä” ätukuwi.

38 Iwä, ämaqä hiŋuä quvqä iqu tääqä yäŋänäqŋqä, “Jisasi Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si nyinyqä huäqä äkunänä” ätukqe.

39 I tqaŋgi äwipiyi, ämaqä qaŋä hiŋuiqä äppiyä iqua, “Si maŋä matqä panä!” ätukuwi.

Qu ii qäyä ätquaŋgä, iqu maŋä yäŋänäqŋqä, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si nyinyqä huäqä äkunänä” ätukqe.

40-41 Iŋganı Jisasi Iqu äpmiŋqe, kiŋä nämä ätqäutä, “Ämaqä ique ätuma bpiyä” ätukqe. Ämaqä hiŋuä pisqä iqu, Iqu-täŋä qäqiqi pqaŋga, “Nyi äänä ikimäkmqä kiŋgiyä?” ätukqe.

I tquaŋga iqu kimanı, “Naqä Iquki, ŋqä hiŋui äŋguä qänmqä änyiŋgiyä” ätukqe.

42 I tquaŋga Jisasi Iqu kimanı, “Tqä hiŋui äŋguä qändŋqinyä. Tqä quuvqä heqiyqe, äŋguä ikimäkqiyä” ätukqe.

43 Iŋi maqänäŋi, iqueqä hiŋui äŋguä äqäŋgqe. Iŋganı iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäutä, Jisasi Ique qänaki äwivändqa äukqe. Qokä-apäkä hiŋuä iiŋä äqumbiyi, qu eeqänä Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä ämamäukuwi.

19

Jisasi Iqueŋqätä, Säkiyasi iqueŋqätä

1 Iŋganı Jisasi Iqu aŋä-himqä Jeriko iu yäpä iŋgisa äwäqe, jänänä hŋgisaŋqä wätŋqä äwiŋgqe. 2 Iqiŋi ämaqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Säkiyasi ique. Iqu ämaqä mbqä motauqä iutaŋä iquauqä ämiqä eä, mbqä kuapä-täŋä-que. 3-4 Iqu Jisasi Ique hiŋuä qunätŋqä winyätaŋgqä-qe, qokä-apäkä kuapänä etaŋguwiŋqä, ämaqä wäŋqäpu eä, Jisasi Iqueŋi hiŋuä änä mäquŋquä itä, hiŋuiqä tnäŋä äwiqe, hänaqä Jisasi Iqu pätŋqä iqaŋgqeu zä-eaqä haqeu äpäkekqe.

---

‡ **18:29-30** Matiu 20:17-19; Makä 10:32-34 § **18:34** Matiu 20:29-34; Makä 10:46-52

5 Iŋganj Jisasi Iqu, Säkiyasi iqu zä haqä yätu pmetaŋgqä-täŋä
iqi ätimäuqe, hiŋuä haqä yätu äqunäqe, iquenj, “Säkiyasi iquki, si
maqänä kapu. Täŋganj Nyi saqä aŋä iu pmamqeqä” ätukqe.
6 Iŋganj Säkiyasi iqu maqänä äkapäqe, aquvänä itä, Jisasi Iquenj,
iqueqä aŋä duŋqä ätuma äukqe. 7 Ämaqe, hiŋuä iiŋä äqumbiyi, qu
eeqänä Jisasi Iquenyqä äkasuwi, tiiŋä ätkuwi. “Iqu ämaqä suqä quvqä
imäkqä iqueqä aŋä du pmetŋqä, suŋqä uwqiyä?”
8 Iquaqu aŋä du äpmayitaŋi, Säkiyasi iqu pämä ätqäuqe, “Naqä
Iquki, qätä nyi. Ŋqä nätmatqä eeqänäŋi, hŋquaqu iwäsämi, hŋqu,
ämaqä nätmatqä maeqä iquau wimqänä. Itaŋga nätmatqä huizi,
ämaqeu quaŋgä ätuätmä ämotautŋqe, nyi hŋquaqui-hŋquaquiŋi
iwäsäutmä, aŋgumä wimqänä” ätukqe.
9 Jisasi Iqu kimaŋi, “Ämaqä tqu-pqe, iqu Aprähamä iqueqä ymeqeqä
ämänätqueqetaŋi, täŋganj Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä aŋä täu
äpmeŋuwä iquauŋi, aŋgu ae itmeqiyä. 10 Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu, ämaqä qui ae imäkŋguwä iquau qävqä itä, aŋgumä itmetŋqä
äpkqeqä” ätukqe.

*Kukŋuä ktqä, ämaqä naqä hŋqu wäuŋuä-wiyqä 10 iquau mbqä äwikqeŋqä**

11 Iŋganj qokä-apäkä, qu qätä iiŋä äwipu pmetaŋguwäŋga,
Jisasi Iqu Jerusälemä timäutŋqä qäqiqi ti etaŋgi, ga qu, “Goti
Hanjuwä Iqunä miqe, ätnäŋä iqi maqänä timäutŋqeqä” kŋuä in-
dqänätqätaŋguwiŋqä, kukŋuä ktqä tii ätukqe.
12 “Ämaqä naqä hŋqu, qu ique ämaqä miqäŋqä teqaŋgä, ga iqu
aŋgi äpätä, iqueqä qua iunä miniqä diŋqä, kiŋä nämqä ganä wätŋqä
imäknäniqe. 13 Iŋi iqu äwätŋqä itäqäŋganj, iqueqä wäuŋuä-wiyqä
10 iquau tääqä ätuätumeqe, mbqä-hikä naqä qu ‘minaqä’† ätmiŋuwi,
hŋqunä-hŋqunä ävätä, tiiŋä tuäniqe. ‘He mbqä tä ämepu, nyi aŋgu
äquvepmqäŋgaŋqä wäuŋuä mipiyä’ tuäniqe.
14 Iiŋä etaŋgi ämaqä iqueqä aŋä-täŋä qäqiqisaŋä iquauqä äwqe,
iquenyqä quvqä winyäniqe. Iutaŋi, iqu ae äwqaŋganj, qu ämaqä
hŋquau, ‘Ne ämaqä iqu ämineyätŋqä diŋqe, mäneŋqä iqiyä,’ tup-
nuwä diŋqä dowatpnuwi.
15 Iiŋä qäyä itaŋguwä-qe, iqu iquau miqäŋqä heniqe. Itaŋga
qänakndaŋi iqu aŋgu äpäqe, tiiŋä tuäniqe. ‘Ämaqä nyaqä wäuŋuä
imäkpŋqä mbqä äwikqä iquauŋi, tääqä tupu. Nyi mbqä äwikqe,
haqeqiŋi äänä imäsäumequwäti, nyi hiŋuä qunmqänänyä’ tuäniqe.
16 Ämaqä hiŋuiqä äpätqä iqu, ‘Ämiqä iquki, si mbqä mina hŋqunä
ändapkŋi, haqeqiŋi mina 10 inä imäsäumeqeqä’ tuäniqe.
17 I tquaŋga, ämiqä iqu, ‘Täukue! Si nyaqä wäuŋuä-nyiyqä
äŋguänäŋukiyi. Si nätmatqä wäŋqä täpiŋi äŋguänäŋä ämitqäŋiŋqe,
nyi yoqä naqä, aŋä-himqä 10 hŋquau misŋqä ktapmqänä’ tuäniqe.
18 Itaŋga wäuŋuä-wiyqä huiziqu äpäqe, ‘Ämiqä iquki, mbqä mina si
ändapkŋi, haqeqiŋi mina 5 inä imäsäumeqeqä’ tuäniqe.
19 I tquaŋga, ämiqä iqu kimaŋi, ‘Si aŋä-himqä 5 hŋquauŋi
ämisŋqeqä’ tuäniqe.

---

* **19:10** Matiu 25:14-30 † **19:13** Ämaqä hŋqu wäuŋuä qaŋuä hŋquaqui-hŋque itäqetaŋi, mina hŋqunä menä.

20 Itaŋga wäuŋuä-wiyqä huiziqu äyapäqe, ‘Ämiqä iquki, tqä mbqä
täqi äwi. Nyi yutävqä huäqä äutätmä, imä zä ekqe. 21 Ii tiinji.
Si ämaqä qeiqinyä mimäkqukiyi. Ämaqä nätmatqä pŋqä epqe,
ämequkiyi. Ämaqä buayä vowä ämäuepqe, äptqukiyi. Iutaŋi, nyi
sinyqä zä nyiŋgaŋgi, imä zä ekqeqä’ tuäniqe.
22 I tquaŋga, ämiqä iqu kimaŋi, ‘Si wäuŋuä-nyiyqä quvqä iqukiyi. Si
“Qeiqi mimäkqukiyqä” ändŋi, täŋgaŋi nyi si-pqe qeiqinyä mikimäkqä
ymä. 23 “Nyi ämaqä qeiqi mimäkqä-qunä, nätmatqä pŋqä epqe meqä-
qunä, buayä vowä ämäuepqe ptqä-qunä” näqŋqä iiŋä enä etaŋgutqe,
nyaqä mbqe, ämaqä ämiqä huiziquau mävqe, suŋqä ikŋäwä? Si
iiŋä imäkqä-säpi, nyi aŋgu äpmqe, mbqä haqeqiŋi qäsä meqämiŋgä’
tuäniqe.
24 I ätuäqetaŋi, ämiqä iqu qokä-apäkä qäqiqi tqäutaŋguwä iuŋi, ‘He
mbqä mina iqueqä hipa iuta ämotaupu, ämaqä mbqä 10-täŋä ique
wipiyä’ tuäniqe.
25 Ga qu kimaŋi, ‘Ämiqä iquki, iqu mbqä mina 10 ae ämenä’ tupnuwi.
26 Iwä iqu kimaŋi, ‘Nyi he etqä. Ämaqä nätmatqä-täŋä eeqänäŋä
iquauŋi, nyi hui inä wimniqe. I etaŋgi, ämaqä nätmatqä maeqä eä,
wäŋqäpu ämeŋuwä iquauŋi, nyi aŋgi ämotaumqänä’ tuäniqe. 27 ‘I
etaŋgi, nyiŋqä himä-wiuŋqä ipu, “Ämaqä tqu ne ämineyätŋqä diŋqe
mäneŋqä iqiyä” ätukuwä iquauŋi, täqinyqä ätuma äpäpu, nyaqä
hiŋuä täqi pizqä päkpiyä’ tuäniqeqä” ätukqe.
28 Iŋgaŋi Jisasi Iqu kukŋuä ktqä iiŋä qäpu ätuäqe, Jerusälemäŋqä
wätŋqä pämä ätqäuqe, qaŋä äukqe.

Jisasi Iqu, Jerusälemä yäpä iŋgisa, yoqä naqä qoŋqä-qu eŋqä-pa äpekqeŋqä‡

29 Iŋgaŋi Jisasi Iqu aŋä-himqä Betäpake iutä, Betani iutä timäutŋqä
äukqe. Iqu qoqoŋä, qu ‘Olipä’ ätämiŋuwä iŋgisa ätimäuqe, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqui ändowatätä tiiŋä ätukqe.
30 “Qe aŋä-himqä näŋinyqä winyqä. Qe yäpä iŋgisa äwäsiyäŋgaŋi,
doŋgi hiknä hŋque guä äkiqiyequwä qunyinyä. Doŋgi iqueŋi, ämaqä
hŋqu haqeqi mäpmeqä imiŋqä iquvi. Guä ewesinyä, täqinyqä ätuma
binyä. 31 I iqaŋgiyäŋgaŋi, ämaqä hŋqu, ‘Qe doŋgi gue, suŋqä
hiweqinyqä’ qesqaŋgutqe, qe kimaŋi, ‘Naqä Iqueqä wäuŋuä-täŋiqä’
tquinyqä” ätukqe.
32 Ämaqä, Iqu ändowatkqä iquaqu äwiyi, nätmatqä eeqänäŋi,
Iqu ätukqä-pa iiŋä witaŋgi äquŋgiyi. 33 Iquaqu äwiyi, guä ewe-
qaŋgiyäŋga, doŋgi iqueqä kawäkiqua iquaquiŋi, “Qe yaqueqä gue,
suŋqä hiweqinyqä?” ätukuwi.
34 Iquaqu kimaŋi, “Naqä Iqueqä wäuŋuä-täŋiqä” ätukiyi.
35 Iŋgaŋi, iquaqu doŋgi, Jisasi Iquenyqä ätuma äpiyi, gquä
äquvätäsinyä, doŋgi iqueä haqeqi eiyi, Jisasi Iqu haqeqi pmetŋqä
yätamäkqä äwikiyi. 36 I qäpu etaŋga, Iqu doŋgi iqueä haqeqä
äpmeqe äwqaŋga, hŋqua quwqä gque äquvätäpu, hänaqä iqi
ekuwi. 37 Hänaqä qoqoŋä Olipä-täŋä iuŋi ävquatämäutä, hänaqä
mäŋgi nyeäqätaŋgqeu, ququawä iqi ätimäukqe. Iqiŋi Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä kuapänäŋä iqua, Iqu wäuŋuä ämaqä

‡ **19:28** Matiu 21:1-11; Makä 11:1-11; Jonä 12:12-19

änä mimäkqänäŋä di imäkqaŋgi äqunminŋuwiŋqä kŋuä indqämbiyi,
aquvänä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäupu, tääqä
yäŋänäqŋqä tii ätukuwi.
38 *“Ämiqä Naqä, Goti Hanjuwä Iqueä yoqeu äpqäqä Iqu, Goti*
Hanjuwä Iqu äŋguä minä. Äwqä haŋuä iiŋqe, qäukuä haqä yätuta
pänä. Itaŋga Goti Hanjuwä haqä naqä yämä äpmeŋqä Iqu, yoqe
naqänäŋä äqonänä” ätukuwi.§
39 I iqaŋgä äqumbiyi, Parisi, ämaqä kuapänäŋä iiŋitä anä
äpmamiŋuwä hŋqua, qu Jisasi Iqueŋi, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si Tqä
wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iquauŋi, ‘Iiŋi mimäkqä pambiyä’ tuvä”
ätukuwi.
40 Iqu kimaŋi, “Nyi he etqänä. Iqua maŋä matqä iqaŋgpqe, hiki
maŋä tpŋqäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Jerusälemä iuŋqä kŋuä äqäkqeŋqä

41 Iqu aŋä-himqä Jerusälemä-täŋä qäqiqi ätimäuqe, aŋä-himqä
iqueŋi hiŋuä äqunätä, kŋuä äqäkqe. 42 Kŋuä äqiyätä, tiiŋä ätukqe.
“Aŋä-himqä Jerusälemä iquki, si täŋgaŋi nätmatqä äwqä qeiqi
ikimäkqä diŋqe, näqŋqä hisŋqä änyiŋgiyä. Iiŋä etaŋgi nätmatqä iiŋi,
zä witaŋgqe, si hiŋuä mäquŋquä itqäŋinyä. 43 Iŋi hea qänakndaŋi,
tqä mäkä-huŋqä iqua äpäpu, qua pŋqä äkqumuatäpu, qäuiqä
kktäupnuwi. 44 Qu äkqäyäpnasäpu, tqä ymeqä täknä yäpä iŋgisa
äpmeŋuwä iquauŋi, qui imäkpnuwi. Itaŋga tqä hikä hui, huizi iqueqä
haqä yäŋiŋi, mäwiqä yäniqe. Si Goti Hanjuwä Iqu äkimeqäqeŋqä
maqŋqä etaŋgnä haŋä-iqe, ii kimeŋqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, mbqä wäuŋuä imäkmiŋuwä iquau huätä
*äpäsäwqatkqeŋqä**

45 Itaŋga Iqu hiqäva-imäkqä aŋä täknä yäpä iŋgisa äpaquväqe,
ämaqä nätmatqä mbqäŋqä imäkätqätaŋguwä iquauŋi, huätä
päsäwqatätŋqä ipäqiyätä tii ätukqe. 46 “Goti Hanjuwä Iqueqä bukä
iuŋi, tiiŋä äqänänä. ‘*Nqä aŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tpŋqä*
mätnätätŋqeqä.’† Iiŋä etaŋgqä-qe, he quwä-meqä iquauqä aŋä zä
pmeqä eŋqä-paŋä imäkätqäŋäuä” ätukqe.
47 Iŋgaŋi Iqu hiunji ique-ique, Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä
aŋä iu, qokä-apäkä iquau näqŋqä äwimiŋqe. Iiŋä etaŋgi, hiqäva-
imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qokä-apäkä
iu miqä hŋquatä, Ique pizqä päkpŋqä hänaqeŋqä qävqä imiŋuwi.
48 Qävqä ipiyä-qe, qokä-apäkä eeqänäŋä iqua, Ique qätä tänä äwipu
pmetaŋgä, hänaqe änä mämoqumueqä ikuwi.

20

*Jisasi Ique, “Yoqä naqe, äŋgisa ämeŋäwä?” ätukuwiŋqä**

1-2 Hiunji hŋqueŋi Jisasi Iqu, qokä-apäkä iquau hiqäva-imäkqä
aŋä iuŋi näqŋqä ävätä, kukŋuä we-huŋqä-täŋiŋqä awä tuätqätaŋga,
hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, ämaqä
naqä iquatä, Ique äwimapiyi, “Ne natiyä. Wäuŋuä Si imäkätqäŋiŋqe,

§ **19:38** Apqä Bukä 118:26 * **19:44** Matiu 21:12-13; Makä 11:15-17; Jonä 2:13-17 † **19:46** Asayä 56:7; Järämai 7:11 * **20:** Matiu 21:23-27; Makä 11:27-33

yoqä naqä äŋgisa ämeŋäwä? ‘Si ii imäktŋqe’ tqu äktkqäwä?”
ätukuwi.
3 Qu yatŋqä ii vqaŋguwäŋga, Iqu kimaŋi, “Nyi-pqe, he kima dpŋqä,
yatŋqä inä emqe. 4 Jonä asŋä-qäyqä iqu wäuŋuä imäkmiŋqe, yoqä
naqe, qäukuä haqä yätuta ämakqäta, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?”
ätukqe.
5 Iqu kima ii tquaŋga, iqua, “Ne ‘Qäukuä haqä yätutaŋiqä’
tquaŋguatqe, Iqu tiiŋä natäŋqiyä. ‘He iquenyqä quuvqä mae-
qiyqe, suŋqä itqäŋuwäwä?’ 6 Itaŋga ne, ‘Ämaqä iquautaŋiqä’
tquaŋguatqe, ämaqä eeqänäŋä iqua, ‘Jonä iqu hiŋuä-tqä-queqä’
näqŋqä yäŋänäqŋqä ämapiyitaŋi, hikä napäkpŋqäuä” ätŋguwi. 7 E
ätmbiyitaŋi, Jisasi Iqueŋi, “Ne maqŋqeqä. Iqu äŋgisa ämakqätiyä?”
ätukuwi.
8 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Nyi-pqe inänji. Nyi yoqä
naqä-täŋä eämä, wäuŋuä e imäkätŋqeŋqe, he awä maetqä ymqänä”
ätukqe.

Kukŋuä ktqä, wainqä wäuŋuä miqä quvqä iquauŋqä†

9 Jisasi Iqu ämaqä naqä iquau e ätuäqe, qokä-apäkä iquau
kukŋuä ktqä tque ätukqe. “Ämaqä wäuŋuä itä, guä-wainqä vowä
ikqä hŋqu, kiŋä nämqä näweqä wätŋqä, iqueqä wäuŋui, ämaqä
hŋquau mbqä meqä imäkäpu, hui ique wipnuwäŋqä, yakuä äwimä
wäniqe. 10 Qänakŋäŋgaŋi zä-häukuä mmqä iqaŋgaŋi, wäuŋuä
kaniqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋque, wäuŋuä miqä iqua, guä-wainqä
häukuä hui iwäsäupu wipŋqä, dowatäniqe. Wäuŋuä-wiyqä iqu
äwimeqaŋgaŋi, äpäsäpu, nätmatqä maeqä hiŋginäwa dowatpnuwi.
11 E imäkqaŋguwäŋga, wäuŋuä kaniqu, iqueqä wäuŋuä-wiyqä huizi
hŋque, iquauŋqä inä dowatäniqe. Iqua iqueŋä-pqe quvqä itquepu,
äpäsäpu, hiŋginäwa dowatpnuwi. 12 Itaŋga qänakŋi, hŋque inä
dowatqaŋga, iqu wäuŋuä miqä iquau äwimeqaŋga, qu ique ptqä
äpäsäpu, ququawä mäŋgisa matnämäupnuwiqä” ätukqe.
13 “I iqaŋgä äqunäqe, wäuŋuä kaniqu, ‘Nyi äänä imäkmqäwä?’
kŋuä vqaŋga, ‘Ŋqä ymeqä qokä, kiiŋä änyinätŋqä ique dowatmqänä.
Qu iqueuä kukŋui, qätä wipŋqäpiyä?’ tnäniqe. 14 Iŋäqe, ymeqä
iqu äpqaŋgaŋi, wäuŋuä miqä iqua hiŋuä äqumbiyi, tii tmbnuwi.
‘Wäuŋuä kaniqueqä ymeqä iqu äpqiyä. Kaniqu äpäkoŋgaŋgaŋi,
nätmatqä eeqänäŋi, tätqu-qäqu meniqe. Iiŋiŋqe ne ique pizqä
äpäsätanä, wäuŋui neqä nemänätŋqeqä.’ 15 Qu e ätmbiyi, iqueŋi
wäuŋuä yäpaqä mäŋgisa ämatnämäupu, pizqä päkpnuwiqä. Iŋgaŋi
wäuŋuä kaniqu, iquauŋi äänä imäkäniqäwä? 16 Iqu äpäqe, ämaqä
iquauŋi, pizqä äpäsätä, wäuŋui, ämaqä hŋqua-mända väniqeqä”
ätukqe.
Itaŋga ämaqe, qu iiŋä äwipiyi, “Nätmatqä iiŋi, matimäuqä
yäniqeqä. Oeyä” ätukuwi.
17 Kimaŋi e tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu hiŋuä yqänä äqunä, tiiŋä
ätukqe. “He ‘oeyqä’ ätquwi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä täu
äqänäŋqe, qakui äkikä?

† **20:8** Matiu 21:33-46; Makä 12:1-12

‘Ämaqä aŋä imäkqä iqua, “Hikä quvqeqä” ätäpu, huätä ämatnämäuquwi, hikä iqu aŋä quea eŋqä-paŋä, aŋä yäŋänäqŋqä imäkqä-queqä’ ätä äqänänä.‡
18 Qokä-apäki, hikä iqueqä haqeqi päkmbqe, qui imäkmbŋqäuä. Hikä
iqu haqä yätqä äwämitätqe, äpäqe, ämaqä pizqä päsäŋqiyä” ätukqe.
19 I tquaŋga, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä
iquatä, iiŋä äwipiyi, kukŋuä ktqe, iquauqä-quwäŋqä äyä uwqaŋgi
näqŋqä ekuwi. Iŋganı, qu Ique a maqänä kiqätanä-tpu ipiyä-qe,
ämaqä huizi-pqä iquauŋqä kŋuä kuapänä indqänäpu, zä ipu, hiŋuinä
äquŋguwi.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqeŋqä§

20-21 Iŋganı, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä
iquatä, Jisasi Iqueä kukŋui quwä mapŋqä diŋqä, hiŋuä äŋguänä
äqumbu äpmamiŋuwi. Iŋganı Ique yamwiqä äväpu, ämaqä naqä
Romätaŋä iqueä hipa iqi wipnuwä diŋqä, iqua ämaqä tämaqä ipŋqä
hŋquau ändowatkuwi. Tämaqä äukuwä iqua, quaŋgi, naqä-qakuä
eŋqä-pa imäkäpu, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Näqŋqä-vqä Iquki, ne
näqŋqä ae ämequnä. Si kukŋui, jänäŋinä ätätnä, qokä-apäkiu
naqä-qakuinä ämotquetqäŋinyä. Itaŋga iquau ämotquetŋäŋganı, Si
iquauqä yoqeŋqä kŋuä mindqäŋqä itnä, kukŋuä naqä-qakuinä ätätnä,
Goti Hanjuwä Iqueqä suqeŋqä ämotquetqäŋinyä. 22 I etaŋgi Si kŋuä
äänä kiyqiyä? Mbqä takisi, Romätaŋä iquauqä ämaqä naqä Sisa
iqueŋi, ävquatuŋquätanä, mävqä iquatuŋquätanä?” ätukuwi.
23-24 Iqu, qu kukŋuä quaŋgä imäkäpu tquaŋguwiŋqä näqŋqä ae
eäqe, kimaŋi, “He mbqä äma äpäpu, mändquapu. Mbqä iuŋi,
ktqetänä, yoqetänä, tqueqäwä?” ätukqe.
Qu kimaŋi, “Sisa Romätaŋä iqueqeqä” ätukuwi.
25 Ga, Iqu kimaŋi, “Nätmatqä Sisa iqueqä etaŋgutqe, ii ique wipŋqe.
Iŋi, nätmatqä Goti Hanjuwä Iqueqä etaŋgutqe, Ique wipŋqeqä”
ätukqe.
26 Iŋi, Iqu qokä-apäkä itä anä pmetaŋguwäŋganı, ämaqä naqä iqua,
Ique kukŋuä mitpŋqä diŋqe, kukŋui quwä mämeqä imiŋuwi. Iqu
kukŋuä kimaŋi äŋguänäŋä dinä tquaŋgi äwipiyi, iqua yäuŋuä ipu,
kukŋuä hui matqä ipu, qanyä äpmakuwi.

*Jisasi Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iqua aŋgumä vauqeŋqä ätukqe**

27 Qänakndaŋi, ämaqä Satyusi hŋqua, Jisasi Iquenyqä äpkuwi.
Satyusi iqua, “Ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgumä mävauqä
ipŋqäuä” tqä-quae. 28 Iqua äppiyi, Jisasi Iqueŋi, “Ämotqueqä Iquki,
Mosisi iqu bukä iuŋi, Israitqä iqunenyqä tiiŋä ätätä äqäkqe.

‘Ämaqä hŋqu apäkä ämetä, ymeqä maeqä äpäkonätqe, iquenyqä tŋäŋqe, käŋguequ apäqŋqä ämetä, ymeqä hemeŋqiyä,’† ätätä
äqäkqeqä” ätukuwi.
29 “Itaŋga hiŋuiqänäŋi, ämaqä 7 hŋguiqua äpmamiŋuwi. Itaŋga
iŋguiquautaŋi, kätequ apäkä ämeqe, ymeqä meämeqäŋga
äpäkoŋgqe. 30 Itaŋga apäqŋqä iiŋi, käŋguequ ämeqe, iqu-pqä
äpäkoŋgqe. 31 Itaŋga, käuŋgua huiziqu apäqŋqä asä iiŋi ämeqe,

‡ **20:17** Apqä Bukä 118:22 § **20:19** Matiu 22:15-22; Makä 12:13-17 * **20:26** Matiu 22:23-33; Makä 12:18-27 † **20:28** Kukŋuä-suqä 25:5

iqu-pqä inä äpäkoŋgqe. Ii tiiŋi. Eeqänäŋä iŋguiqua, apäkä iiŋi
ämapiyi, qu ymeqä meämeqäŋga äpäkoŋguwi. 32 Qänakndaŋi
apäkä ii, inä äpäkoŋgqe. 33 Iŋi, ämaqä äpäkombqä iqua aŋgumä
ävauqaŋguwäŋgaŋi, apäkä ämaqä iŋguiqua eeqä ämamiŋuwä täsi,
tqueqä heäniqäwä?” ätukuwi.
34 Iqu kimaŋi, “Qokä-apäkä ämanätqäŋuwi, ii täŋganji. 35 Itaŋgi
qokä-apäkä, Goti Hanjuwä Iqu iquauŋqe, ‘Qu aŋgi ävaupu, Nyitä anä
pmepŋqä qäyunäŋä iquaiqä’ täniqä iqua, qu iŋgaŋi mämaŋqä ipnuwi.
36 Goti Hanjuwä Iqu quŋi aŋgumä ae ävauqumuatätqä-qae, Iqueqä
ymeqä eäpiyitaŋi, eŋätqä iqua eŋqä-paŋä eäpu, aŋgi mäpäkoŋqä da
ipnuwiqä” ätukqe.
37 “Iŋäqe, ämaqä ae äpäkombqä iqua, qua äptepqä duta aŋgi
ävaupnuwä diŋqe, Mosisi iqu-pqä ae ämänätquakqe. Tiinji. Iqu
kukŋuä, zä wäŋqä tä äsäminŋqeŋqä, bukiu äqiyätäqäŋgaŋi, tiiŋä
äqäkqe. *‘Naqä Iqu, Aprähamä iqueqätä, Aisakä iqueqätä, Jekopä
iqueqätä, iquauqä Goti Hanjuwä Iqueqä.’*‡ 38 Itaŋgi Goti Hanjuwä
Iqu ämaqä pizqä iquauqä ma, häŋä äpmeŋuwä iquauqä-quvi. Goti
Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi, awäka iiŋä iquatä
qäsäŋi, häŋä äpmeŋäuä” ätukqe.
39-40 I tquaŋga, qu Iqueqä kimaŋiŋqä zä ipu, yatŋqä hŋqu inä mavqä
ikuwi. Iutaŋi, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä hŋqua, “Ämotqueqä Iquki, Si
kukŋui, äŋguänäŋä ätunyä” ätukuwi.

Kraisi Iqu, tqueqä ymeqäwä?§

41 Iŋgaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqe, Kraisi ne ämineyätŋqä
Goti Hanjuwä Iqu Ique atäuŋuä ikqä Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä
Iqueqe,’ näqŋqä äänä epu tätqäŋäuä? 42-43 I etaŋgqä-qe, apqä bukä
iuŋi, Dewiti iqu tiiŋä ätkqeqä äqänänä.
*‘Naqä Hanjuwä Iqu, ŋqä Naqä Ique tii ätukqeqä, “Nyi Tqä himä-
wiuŋqä iquauŋi, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqäŋgaŋqe, Si Nyaqä hipa
ämuaŋgisa pmatŋqinyä” ätkqeqä*’ äqänä.*
44 Iŋi änääŋgä? Kraisi Iquenyqe, Dewiti iqu ‘Ŋqä Naqä Iqueqä’
ätqeuä. Iŋi ämaqe, Iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqe,’ änääŋqä
tätqäŋäuä?” ätukqe.

Wopqä ipu, kukŋuinä tqä-quauŋqä, wa wipiyä†

45 Itaŋga qokä-apäkä iqua qätä yqänä pänätaŋguwäŋga, Iqu Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, tiiŋä ätukqe. 46 “Kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqä iquauqä suqä quvqeŋqe, wa wipiyä. Qu suqä
tquauŋqe, kiiŋä äwinyänä. Gquä quäuqä ipmbu qaŋä upŋqäuä.
Ququawä aquväqŋqeuŋi, ämaqe iquauŋi, ‘hiunjiŋganjqä’ tupŋqäuä.
Aŋä aquväqŋqeuŋi, aŋä äŋguä iqinyä pmapŋqäuä. Ymisaŋä naqä
imäkqäŋgaŋä-pqe, aŋä äŋguä iqinyä pmapŋqäuä. 47 Iŋi qu apäqŋqä
iuauŋi, quaŋgä ätuäpu, quwqä aŋi quwä mapŋqäuä. Qu tääqä
quäuqä ätäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quaŋgä tquäpŋqäuä. Iqu suqä
quvqä iwäsäuniqäŋgaŋi, ämaqä iiŋä iqua, quwqä haŋä-iqe, ämaqä
huizi iquauqe, ämäwqätäuniqeqä” ätukqe.

---

‡ **20:37** Aŋgumä Itmakqä 3:6 § **20:39-40** Matiu 22:41-46; Makä 12:35-37 * **20:42-43** Apqä Bukä 110:1 † **20:44** Matiu 23:1-7; Makä 12:38-40

21

Apäqŋqä nätmatqä maeqä hui, mbqä ätnämäukqeŋqä[*]

1 Iŋganı Jisasi Iqu hiŋuä ämoqunäqe, ämaqä mbqä kuapä-
täŋä iqua äpäpu, mbqä pŋqä-wiqä ipŋä iu mbqä tnämäuqaŋgä
äquŋgqe. 2 Iŋganı apäqŋqä mbqä maeqä hui, mbqä wäŋqä hnjuaqu
tnämäuqaŋgi äquŋgqe. 3 E äqunäqe, tii ätukqe. “Nyi naqä-
qakuä etqä. Apäqŋqä mbqä maeqä ii mbqä ätnämäuqe, qokä-apäkä
eeqänäŋi, ämäwqätäuqi. 4 Ämaqä eeqänäŋä iqua, quwqä mbqä kuapä
iutaŋi, wäŋqä hmbu ätnämäuqä. I etaŋgi ii äwa itä, ‘buayä mbqä
iŋgmqä’ tä ämeŋqe, ätnämäuqiyä” ätukqe.

Haŋä-iqä hea yäpakäŋga timäuniqeŋqä[†]

5 Iŋganı ämaqä hŋqua, hiqäva-imäkqä aŋä iuŋqä kukŋuä tii
ätmiŋuwi. “Ämaqä aŋä ämätkuwä iqua, qu hikä äŋguänäŋitä,
nätmatqä ämaqe Goti Hanjuwä Ique äwimiŋuwitä ämepu, aŋä tä
äŋguänäŋä ämätkuwiqä” ätmiŋuwi.
6 I tqaŋgä äwiyäqe, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Nätmatqä he
hiŋuä äqunäŋuwä tä, qänakndaŋi hikä hŋqu, huizi iqueuä haqä
yäŋi mäwiqä yäniqeqä. Qu eeqänäŋi ämisqiyäpu, qua mäŋi
tnämäupnuwiqä” ätukqe.
7 Iqu e tquaŋganı, qu yatŋqä äväpu, “Näqŋqä-vqä Iquki, nätmatqä
ii, hea äkŋga timäuniŋqäwä? Hiqŋqä äsque ganä timäuqaŋguti
qunaniŋquwä?” ätukuwi.
8 Iwä, Iqu kimaŋi, “Qu quaŋgä etäpu, hiqä kŋuä indqäŋqä qui
emäkqäŋqe, he mimbiyä. Ii tiinjqä. Ämaqä kuapänä hŋqunä-
hŋqunä äpäpu, Nyaqä yoqe etäpu, ‘Nyi ämaqä qäqunjqä’ hitpnuwiqä.
Mä, ‘Hea qäqiqinjqä’ hitpnuwiqä. I etaŋgi he iquauŋi, qänaknä
mäwivändqä iqäpŋqä. 9 Itaŋga he, ‘Ämaqä qua huitaŋä-huitaŋä iu-
taŋi mäkä äuŋgäuä’ ä ‘Ämaqe, quwqä ämiqä iquau huätä dowatpŋqä
mäkä itqäŋäuä’ tqaŋgä qätä äwiyäpiyäŋganı, he zä ipu, yäuŋuä-
yäuŋuä miqä pa iqäpŋqä. Nätmatqä tä ganä timäuniqä-qe, hea
yäpaki maqänä matimäuqä yäniqeqä” ätukqe.
10 I ätuäqetaŋi, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä hŋqua, ämaqä huiziquatä
mäkä humbŋqä ipäqäpnuwi. Itaŋga qua naqä iu miqä hŋqueqä
ämaqe, huizi iqueqä iquatä mäkä humbŋqä ipäqäpnuwi. 11 Qua
huiuŋi, ekä itä, yäuŋuä-yäuŋuä naqänäŋä timäuniqe. Hŋqäqiŋi,
buayä dä naqänäŋä timäuniqe. Hŋqäqiŋi, täŋä-yaqä naqänäŋä
timäuniqe. Itaŋga qäukuä yätutaŋi, hiqŋqä naqänäŋä ätimäutä, he
zä emäkäniqeqä.
12 I etaŋgi nätmatqä iiŋi änyä etaŋganı, qu a ekiqätäpu,
quvqä emäkpnuwi.[‡] Qu Nyaqä yoqä mändi äkittqäpŋqä diŋqä
indqämbu, aŋä aquväqŋqä iuŋi, kukŋuä ätäpu guä hikiqiyaup-
nuwiqä. Itaŋga etma äwäpu, ämaqä naqä huitaŋä-huitaŋä iquauqä
hiŋuä iqi hekitqätepnuwi. 13 Nätmatqä iiŋi emeqaŋgutqäŋganı, ii
hiqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tpnuwäŋqä-ganji. 14 Iiŋä
emäkqaŋguwäŋga, he kukŋuä kima tupnuwä diŋqe, kŋuä ganä

---

[*] **21:** Makä 12:41-44 [†] **21:4** Matiu 24:1-51; Makä 13:1-37 [‡] **21:12** Matiu 10:16-22; Makä 13:9-13

mindqäŋqä pa iqäpnä. 15 Nyi kukŋuitä, näqŋqetä, Ŋqä-näuä hitapm-
niqe. Ga ämaqä qui emäkätqäŋuwä eeqänäŋi, qu huätä ämaemäupu
mändi maekittqiyqä ipnuwiqä” ätukqe.
16 “Hiqä hinaqä-hinuŋuatä, hita-hiŋgukatä, itaŋga näueqä iquatä,
qu hiqä mäkä-huŋqä iquauä hipa du hewipnuwi. Ga qu hesaŋä
hŋquau pizqä päkpnuwi. 17 He Nyaqä yoqä-täŋuenä etaŋgä, ämaqä
eeqänäŋi äwqä quvqä emäkpnuwi. 18 Iŋäqe heyaqä nyuäŋä iuŋi,
dä hui qui näweqä mimäkŋqä yäniqe. 19 Iŋgaŋi he yäŋänäqŋqä
äpmamipqe, he häŋä äŋguänä pmepnuwiqä” ätukqe.
20 I ätuäqetaŋi tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Jerusälemäŋi, mäkä-iqä
iqua äpäpu, qäuiqä ktäuqaŋgä hiŋuä qumbiyäŋgaŋi, he näqŋqä tiiŋä
hipnuwi. ‘Aŋä-himqe qui imäkpŋqä hea, qäqiqinjqä’ kŋuä heyquänä.
21 Iŋgaŋi qokä-apäkä qua Jutiya iu äpmeŋuwä iqua, ze, qoqoŋä
yätuŋqä hipnuwi. Qokä-apäkä aŋä-himqä Jerusälemä iu äpmeŋuwä
iqua, aŋä-himqä iuŋi äväma, huiuŋqä upnuwi. Itaŋga ämaqä
Jerusälemä iu yäpaqäŋgisa äpmeŋuwä iqua, yäpäŋgisa mäpaquvqä
ipnuwi. 22 Hea iŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukŋuä ätäŋqä-
pa, naqä-qakuä iiŋä timäutŋqä diŋqe, iquauqä suqä quvqeŋqä iiŋä
väniqe. 23 Itaŋga, apäkä äwqä-täŋä iuauŋqätä, ymeqä aŋuäŋqä-täŋä
iuauŋqätäŋi, huäqä kiiŋä huŋqeqä. Ii tiinji. Haŋä-iqä naqänäŋä qua
täu ätimäutä, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqe, qokä-apäkä
iŋga pmamipqä iquau wimeniqe. 24 Itaŋga hŋquauŋi ipäqäyuŋätä
päkpnuwi, huiziquauŋi, ämaqä huiziquauqä wäuŋuä hiŋginäwa
äwiyäpu pmepŋqä diŋqä, ätuma upnuwi. Itaŋga Jerusälemäŋi,
Israitqä iquauqä nokuiyqä iqua, mändi äkittqiyäpu, hea Goti Hanjuwä
Iqu iquauŋqä ätekqä iqu qäpu heqaŋganqe, qui imäkqäŋqä pmetp-
nuwiqä” ätukqe.
25 I ätuäqetaŋi, tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Hea iŋgaŋi, mäptqä
iuta, qaŋuä iuta, qätäqueqä iuta, hiqŋqä huitaŋä-huitaŋä timäuniqe.
Itaŋga qokä-apäkä qua täu im-imä äpmeŋuwä iqua, eqä-huäŋä
äusuätä ämŋga peyqaŋgi äqumbiyäŋgaŋi, quwqä kŋuä indqäŋqe qui
iwimäkqaŋguti, yäuŋuä-yäuŋuä ipnuwi. 26 Itaŋga nätmatqä qäukuä
haqä yätutaŋi ävämapŋqä imäkqaŋgi äqumbiyi, qokä-apäki, ‘Qua
täutaŋi squä timäutŋqätiyä?’ kŋuä indqänäpu, yäuŋuä-yäuŋuä ipu,
hiŋuä qaŋä äma ikäpnuwi. 27 Iŋgaŋi qu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu
qaquvqä iu äpme, Iqueqä yäŋänäqŋqetä, Iqueqä we-huŋqä naqänäŋä
itä pqaŋgi qumbnuwi. 28 Hea nätmatqä tä änyä qe ipäqiyqaŋgaŋi,
pämä yäŋänäqŋqä ätqäupu, hiŋuä haqä yätu quŋgpŋqä. Goti
Hanjuwä Iqueqä etmetŋqe, qäqiqinjqä” ätukqe.
29 I ätuäqetaŋi, Iqu kukŋuä ktqä tiiŋä ätukqe. “He zä-eaqä iutä,
zä huizi iquautä hiŋuä äqunäpu, näqŋqä mapiyä. 30 He zä-mŋä
änyä-häŋä iŋgaŋgqe hiŋuä äqumbiyi, näqŋqä äyä etqäŋuwiqä. ‘Ii
hea mäptqä äŋguä tätŋqäŋganjqä.’ 31 Iŋi Goti Hanjuwä Iqunä miqä
timäutŋqe, asä inänjqä. Nätmatqä Nyi täŋga etqe, ipäqiyqaŋgi hiŋuä
äqumbiyäŋgaŋi, he näqŋqä hipnuwi. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe,
timäutŋqäŋganjqä.’
32 Nyi he naqä-qakuä etqä, qokä-apäkä hea iŋga pmapnuwä iqua,
qu mapäkoŋqä yqänä pmetaŋguwäŋga, nätmatqä eeqänäŋä iiŋi
timäuniqe. 33 Qäukuitä, quaetä qui imäknäniqä-qe, Nyaqä kukŋui,
qui mimäkŋqä yäniqeqä” ätukqe.

34 I ätuäqetaŋi, tiiŋä-pqä inä ätukqe. “He äŋguänä mimbiyä.
Eqä änäpu, hea ique-ique qämä-qämä iqe, ii quvqe. Nätmatqä
hiqä huiwiŋqä kŋuä kuapä indqäŋqe, ii-pqe quvqe. He suqä iiŋä
imäkqaŋgpqe, hea iqueŋi, guä eŋqä-pa maqänä heuniqeqä. 35 Ii
tiinji. Hea iŋgaŋi, nätmatqä Nyi etqe, qokä-apäkä qua täu äpmeŋuwä
eeqänäŋä iquauŋi äwimeniqe. 36 Iŋi, nätmatqä eeqänäŋä iiŋä
iqua, ämäequtäupnuwäŋqätä, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueuä hiŋuiqi
tqäpnuwä diŋqetäŋi, he hea ique-ique äŋguänäŋä äminyäpu, Goti
Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqäpŋqä” ätukqe.
37 Iŋgaŋi hiunji eeqänäŋä iuŋi, Jisasi Iqu, hiqäva-imäkqä aŋä
ququawä iqi ämotquamiŋqe. Heatqäŋgaŋi Iqu qoqoŋä Olipä iu
hiqaqä äwiqismiŋqe. 38 Itaŋga qokä-apäkä eeqänäŋi, Iqueqä kukŋui
qätä wipŋqe, ziŋuäŋga äquvepmiŋuwi.

22

*Qu Jisasi Ique pizqä päkpŋqä ätkuwiŋqä**

1 Hiunji naqänäŋä qu “Bretqä yeŋuä qo matäuqä bŋqäŋganjqä”
ätmiŋuwä iqu, ätimäutŋqä qäqi ekqe. Hiunji iquenyqe, qu Pasopa
ätmiŋuwi. 2 Iŋgaŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä iquatä, qokä-äpäkiuŋqä zä ipu, Jisasi Ique äpäkpnuwä diŋqä
hänaqäŋqä qävqä ämävqänmiŋuwi. 3 Iŋgaŋi Setänä Goti Hanjuwä
Iqutä mäkä-huŋqä iqu, Jutasi iqueqä äwqeu äpaqukqe.† Qu iqueqä
yoqe, “Iskarioti iqueqä” ätumiŋuwi. Iqu ämaqä 12 iquautaŋä ique.
4 Iqu äwäqe, hiqäva-imäkqä naqä iquautä, hiqäva-imäkqä aŋi qui
mimäkqäŋqä miqä naqä iquautä, Jisasi Ique iquauqä hipa iu vätŋqä
hänaqä diŋqä ätukqe.
5 I tquaŋga, iqua aquvänä ipu, “Mbqä hui ktapatuŋqueqä” ätukuwi.
6 Ita Jutasi iqu “äŋguiqä” ätuätä, Jisasi Iqueŋi iquauqä hipa iu vätŋqä
diŋqä hea qäyunäŋäŋgaŋqä, qokä-apäki Jisasi Iqutä anä mäpmeqä
etaŋguwäŋgaŋqä, hiŋuä äqunä äpmamiŋqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquatä, ymisaŋä yäpakä äŋguwäŋgaŋqä‡ (22:7-38)

7 Hiunji naqänäŋä bretqä yeŋuä qo matäuqä bŋqä iqu ätimäukqe.
Quväukuä ique-ique hiunji iqueŋi, Israitqä iqua Pasopaŋqä kŋuä
indqänäpiyäŋgaŋi, sipsipqä hui äpäsäpu gpnä. 8 Hiunji iqu ae
ätimäuqaŋgaŋi, Jisasi Iqu, Pitä iquesä, Jonä iquesä ändowatätä,
“Hiunji naqänäŋä tqueŋi, qe äwäsinyä, neyaqä buayi näwinyä
nemäkinyqä” ätukqe.
9 I tquaŋga, iquaqu yatŋqä äwikiyi, “Ye näwinyäŋi äŋgi
imäkeŋqäwä?” 10 Mä Iqu kimaŋi, “Qe aŋä-himqä yäpä iŋgisa
äyäsiyäŋgaŋi, ämaqä eqä-häkä qondä a qätqä hŋqu ämimbŋqäuä”
ätukqe. “Qe ique qänaki wivändiyiŋqe. Aŋä iqu paquvqaŋgutqä
iqueŋi, eequenä paqupiyä. 11 Itaŋga aŋä kaniqueŋi, ‘Ämotqueqä
Iqu, si yatŋqä kiyeŋqä äyandowatqiyä’ suinyqä. ‘ “Nyitä, Ŋqä
ämaqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä iquatä, hiunji naqä tque, buayä
natuŋquä aŋä hiqŋqä äŋgikä?” äyatqiyä’ suinyqä. 12 Iŋgaŋi iqu, aŋä

* **22:** Matiu 26:1-5; Makä 14:1-2; Jonä 11:45-57 † **22:3** Matiu 26:14-16; Makä 14:10-11
‡ **22:6** Matiu 26:17-30; Makä 14:12-26; Jonä 13:1-17:26

hiqŋqä naqänäŋä haqä yätqä ämätnäŋqä iqueŋi ämäqesqueŋqiyä.
Iquvaŋätä, buayä ŋqätä, näwenyä imäknänä. Qe iqiŋi, buayä
näwenyä inemäkinyqä” ätukqe.
13 I tquaŋga, iquaqu äwiyi, nätmatqä eeqänäŋä Jisasi Iqu ätukqä-pa
witaŋgi äqunyiyi, buayä näwenyä imäkkiyi.
14-15 Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä wäuŋuäŋqä ändowatmiŋqä iquatä,
buayä bŋqä äpmapiyäŋganı, iquvaŋä iu äwi tii ätukqe. “Hi-
unji naqänäŋä tä ätimäuqä tqueŋi, Nyi buayä Pasopa tä, hesä
natuŋqueŋqä kuapänä nyinätaŋgi äpmeŋänä. Buayä qäpu änani,
Ŋqä huiwä täŋä-huŋqä mamqänä. 16 Nyi he etqä. Buayä Pa-
sopa iqueqä quati, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋi naqä-qakuänäŋä
timäuqaŋgaŋqe, Nyi ique aŋgu maŋqä iqämqänä” ätukqe.
17 Iŋganı,§ Iqu wainqä-eqä-häkä ämeqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä
“äŋguiqä” ätuäqe, tii ätukqe. “He wainqä-eqä-häkä tä ämepu,
wäŋqäpu-wäŋqäpu biyä. 18 Nyi he naqä-qakuä etqä. Täŋgata
tiiŋi, Goti Hanjuwä Iqunä miqe äpqaŋganqe, wainqä-eqä tä aŋgumä
maŋqä iqämqänä” ätukqe. 19 Iiŋi qäpu ätuäqe, Iqu bretqä ämeqe,
Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätuäqe, äkutätä, iquau ävätä tii
ätukqe. “Tä Ŋqä huiwä, he yätamäkqä hiyätŋqä etapqänä. Nyinyqä
kŋuä indqänäpu, iinä imäkqäpŋqä” ätukqe.
20 Qu buayä qäpu gaŋguwäŋga, Iqu wainqä-eqä-häkä ämeqe,
bretqeu imäkkqä-pa imäkäqe, tii ätukqe. “Wainqä-eqä-häkä tä,
kukŋuä Goti Iqu hesä guä ämäsäuqä häŋiyi. Ii naqä-qakuä
imäkätŋqe, Ŋqä häŋeqe, he yätamäkqä hiyquäniŋqä equatemqänä.
21 Iŋäqe qätä nyipiyä. Ämaqä, Nyi bäkpŋqä iquauqä hipa iu
nyivätŋqä iqu, Nyitä iquvaŋä täuŋi anä äpmeŋue. 22 Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu, Iquenyqä ätekqä iu
wäŋqiyä. Iŋäqe ämaqä Nyi ämbäkpŋqä iquau nyivätŋqä iquenyqe,
huäqä-huŋqe naqänäŋiqä” ätukqe. 23 I tquaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iqua, iquauqä quwä yatŋqä änyäpu, “Suqä tä
imäkäniŋqe, tqukiŋqä tqiyä?” ätŋguwi.

“Nesaŋä naqe, tqukiŋqäwä?” ätŋguwiŋqä

24 Iŋganı wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Neqä naqe, tqu
pmeniqätiyä?” tpu, kukŋuä mäkä äunmiŋuwi.
25 E huŋgaŋguwäŋga, Jisasi Iqu tiiŋä ätukqe. “Ämaqä huizi
iquauqä ämiqä naqä iqua, qokä-apäkiu wäuŋuä vqä iquaiqä. Iŋi naqä
iquauŋqe, qu ‘Ämaqä yätamäkqä äŋguä vqä-quaeqä’ ätätqäŋuwi. 26 I
etaŋgi he iiŋi mimäkqä pambiyä. Hiqä hitmqä iqu, hiŋgua yäpakä,
yoqä maeqä-qu eŋqä-paŋä äpmenä. Hiqä ämeyqä iqu, wäuŋuä-
eyqä-qu eŋqä-paŋä äpmenä. 27 Iŋi ämaqä buayä nätŋqä iquvaŋä iu
äpmeŋqä iqu, ämaqä buayä meqisqä ique ämäwqätäunä. Iinä etaŋgi,
Nyi hiqä wäuŋuä heyqä eŋqä-paŋä äpmeŋänä.
28 Haŋä-iqä nyimeqaŋganı, he manyivämeqä Nyitä anä äpmeŋquä
iquenjqä. 29 Iutaŋi Ŋqä Apiqu Nyi ämaqeu mimqä yoqä naqä
ändapkqä-paŋi, asä iiŋi Nyi he etapqä. 30 Iŋi Nyaqä ämaqeu
miqä iuŋi, he Nyaqä iquvaŋä iu äpmapu, buayätä eqätä änäpu,
itaŋga Israitqä iquauqä hueqä-himqä 12 iquau iwäsäupu, zä-hawä
äŋguänäŋä iu pmeqäpŋqä” ätukqe.

§ **22:17** Matiu 26:26-28; Makä 14:22-24; 1 Korinä 11:23-26

*Jisasi Iqu Pitä iqueŋi, “ ‘Nyi Iqueŋqe änyä maqŋqeqä’ ttŋqinyä” ätukqeŋqä**

31 I ätuäqetaŋi, Iqu “Saimonä iquki, qätä nyiyä” ätukqe. “Setänä
iqu, ämaqe kuä-witqä hinoqukuä huätä ämamäutqäŋuwä-pa, heqä
quuvqä heqiyqe yamwiqä hiyätŋqeŋqä, Goti Hanjuwä Ique yatŋqä ae
ävqe. 32 Iiŋä etaŋgi, tqä quuvqä heqiyqe qui mimäkŋqä yätŋqe, Nyi
Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ae ätqeqä. Itaŋga si aŋgu äpätŋäŋgaŋi,
tqä tta-tuŋguäkau yäŋänäqŋqä wisŋäŋqeqä” ätukqe.
33 Pitä iqu kimaŋi, “Naqä Iquki, Sitä guäŋqä anä äwita, anä
päkoneŋqä, näwinyä imäknmä äpmeŋänä” ätukqe.
34 I etaŋgi Jisasi Iqu, “Pitä iquki, Nyi jänä äktqä. Heatqä tqueŋi,
kukutakisqä äkakä matqäŋga, si Nyaqä yoqe, zä hŋquaqui-hŋque
hisŋqinyä” ätukqe.
35 Ita, eeqänäŋä iquauŋi, “Nyi hiqä mbqä qa mŋqetä, qa-pqetä,
yukä ämuasmäuqetä, maeqä hendowatkqäŋgaŋi, he nätmatqeŋqä
äwa ikuwätanä, äwa miqä ikuwätanä?” ätukqe.
Iqua, “Äwa miqä ikqueqä” ätukuwi.
36 Ga Iqu tii inä ätukqe. “Iiŋä etaŋgi, täŋgaŋi, ämaqä mbqä-qa
mŋqä-täŋä iqu, äma wätŋqe. Ämaqä qa-täŋä iqu, äma wätŋqe.
Itaŋga ämaqä ipäqäyuŋä maeqä iqu, iqueqä gquä quäuqä ämetä,
ämaqä hŋque mbqäŋqä imäkätä, ipäqäyuŋä mbqä yätŋqe. 37 Ii
tiinjqä. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, ‘*Qu iquenyqä “Ämaqä
quvqueqä” ätkuwiqä*’ ätä äqänänä.† Nyi jänä etqä. Kukŋuä iiŋi,
Nyinyqä aŋgi päŋqiyä. Kukŋuä eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä
iu Nyinyqä ätäŋqe, naqä-qakui täŋga ätimäuŋqiyä” ätukqe.
38 Iŋgaŋi iqua, “Naqä Iquki, ipäqäyuŋä hŋquaqu täqiyqä” ätukuwi.
Iqu kimaŋi, “Ii qäyunjqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, qoqoŋä Olipä iu, Goti Iquenyqä tääqä ätkqeŋqä‡

39 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä iuŋi äväma, qoqoŋä Olipä, iŋga-iŋga
iqismiŋqeuŋqä ekqe. Itaŋga Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua
qänaki äwivändkuwi. 40 Iu ätimäupiyi, Iqu iquauŋi, “Yamwiqä iqe,
he mändi maekittqiyqä yätŋqä diŋqe, Goti Iquenyqä tääqä tupiyä”
ätukqe. 41 E ätuäqetaŋi, äväma äwäqe, ämaqä hikä tnämäuqä-
paŋä iiŋäqi ätqäwäqe, qoŋä äuktäutä, tääqä ätukqe. 42 “Apiquki,
Si äkiŋgaŋgutqe, häkä haŋä-iqä-täŋä tqu huätä mändavä. Iiŋä
etaŋgi Nyaqä änyiŋqeuŋi, qäyä enä. Tqä äkiŋqeu ätimäunä” ätukqe.
43 I tquaŋgaŋi, eŋätqä qäukuä haqä yätutaŋä hŋqu äwimeqe, Ique
yäŋänäqŋqä äwikqe. 44 Itaŋga Jisasi Iqu haŋä-iqä naqänäŋä ämetä,
tääqä yäŋänäqŋqä tquaŋga, Kiqä dŋi, häŋeqä eŋqä-paŋi, qua mäŋi
iokqe. 45 Iqu tääqä qäpu ätuäqe, pämä ätqäutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋqä äukqe. Iquau äwimeqe, iqua äwqä haŋä
naqänäŋä vqaŋgi, hiqaqä witaŋgä äquŋgqe. 46 E äqunäqe, “Suŋqä
hiqaqä wiŋäuä? Ävaupu, yamwiqä iqe, he mändi maekittqiyqä
yätŋqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tupiyä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau äwikqeŋqä§

---

* **22:30** Matiu 26:31-35; Makä 14:27-31; Jonä 13:36-38 † **22:37** Asayä 53:12 ‡ **22:38** Matiu 26:36-46; Makä 14:32-42 § **22:46** Matiu 26:47-56; Makä 14:43-50; Jonä 18:1-11

47 Jisasi Iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, ämaqä kuapänä äpkuwi.
Iqueqä ämaqä 12 iutaŋä hŋqu, iqueqä yoqä Jutasi, iqu iquau ätuma
äpkqe. I ätuma äpäqe, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi, quneqä vätŋqä äpkqe.
48 Ii iqaŋganji, Jisasi Iqu, “Jutasi iquki, si quneqä ävätnä, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqueŋi ämaqä iuqä hipaeu wisŋqätanä?” ätukqe.
49 Ämaqä Iqutä anä äpmamiŋuwä iqua, nätmatqä ii timäuqaŋgi
äqumbiyi, “Naqä Iquki, ne ipäqäyuŋitä ämaqä äpäsatuŋquätanä?”
ätukuwi. 50 E ätupiyi, iquautaŋä hŋqu, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä
wäuŋuä-wiyqä hŋqueŋi, ipäqäyuŋitä iqueqä qätä ämuaŋgisa mŋä
hämänä ätqavämäukqe. 51 E iqaŋga, Jisasi Iqu “Qäyä enä” ätuäqe,
qätä a ämaqätätä, aŋgu ämäqumuatekqe.
52 Iŋganji Iqu hiqäva-imäkqä naqä iquatä, hiqäva-imäkqä aŋä
qui mimäkqäŋqä miqä naqä iquatä, Israitqä iquauqä ämaqä naqä
iquatä, qu Ique a kiqätpŋqä äpkuwä iquauŋi, “He ipäqäyuŋitä,
jävqätä a äqätqa äpquwi, ämaqä äpäsätä quwä-meqä hŋque a
äkiqätätqäŋuwä-pa, Nyi-pqe, iiŋunä etaŋgi äŋgiqätqäuä? 53 Hiunji
ique-ique Nyi hesä hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iqi pmetaŋganji, he a
maŋgiqätqä itqäŋuwiqä. Iiŋä etaŋgi heatqä yäŋänäqŋqä ätimäuqäqe,
ii hiqäŋganjqä” ätukqe.

*Pitä iqu, ‘Nyi Jisasi Iquenyqä maqŋqeqä’ ätkqeŋqä**

54 Iqu i tquaŋga, iqua Ique a äkiqätäpu ätuma äupiyi,
hiqäva-imäkqä naqä iqueqä aŋä yäpä iŋgisa ätuma ekuwi. E
wätqätaŋguwäŋganji, Pitä iqu kiŋä näŋi ti ätqawäwätä, qänaki
äukqe. 55 Iŋganji qu täkŋä yäpä yäŋgisa tä ikepu quamä
pmeqaŋguwäŋga, Pitä iqu quvaqä awä iqi äpmakqe.
56 Qu e äpmetaŋguwäŋga, wäuŋuä iqä apäkä hui, Pitä iqu tä ttawä
iqi pmetaŋgi äqunäqe, hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunä, “Ämaqä tqu, Jisasi
Iqutä anä äpmeŋiyiqä” ätukqe. 57 I tquaŋga Pitä iqu, “Apäkä iiki, nyi
Iquenyqe, maqŋqeqä” ätukqe.
58 Ga wäŋqäpu äpmapiyi, ämaqä hŋqu ique äqunäqe, “Si-pqä
iquautaŋu-kiyqä” ätukqe.
I tquaŋga Pitä iqu, “Ämaqä iquki, nyi hmanjqä” ätukqe.
59 Mä quäuqänä hmbu äpmapiyi, ämaqä huiziqu yäŋänäqŋqä
ätukqe. “Ämaqä tqu, Galilisaŋä-qu hitaŋgi äqunätmä, ‘Iqu Jisasi Iqutä
anä äpmeŋiyi-qe’ naqä-qakuä etqänä.”
60 I tquaŋga Pitä iqu, “Ämaqä iquki, si kukŋuä ii ätŋi, nyi maqŋqeqä”
ätukqe. Iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, kukutakisqä äkakä ätkqe.
61 Asä qäŋganji, Naqä Iqu hiqumuaŋä äwiyätä, Pitä ique hiŋuä
ämoquŋgqe. Iŋganji Pitä iqu, Naqä Iqu, “Heatqä tqueŋi, kukutakisqä
äkakä matqäŋga, si Nyinyqe, ‘Maqŋqeqä’ hŋquaqui-hŋque ttŋiqä”
ätukqeŋqä kŋuä äwikqe. 62 Iiŋä iqe, yäpaqä mäŋgisa äwätä, kŋuä
naqänäŋä äqäkqe.

Qu Jisasi Ique tä säwqä äväpu, äpäkkuwiŋqä†

63-64 Iŋganji ämaqä Jisasi Ique a äkiqätkuwä iqua, Ique kukŋuä
quvqä ätuäpu, jävqä äpäkkuwi. Ga, tapätapi Iqueqä hiŋuiu ktqä

---

* **22:53** Matiu 26:58,69-75; Makä 14:54,66-72; Jonä 18:15-18,25-27 † **22:62** Matiu 26:57-68; Makä 14:53,55-65; Jonä 18:12-14,19-24

äpmuatepu, tiiŋä ätumiŋuwi. “Si ‘Iqu bäsqiyä-qe’ hiŋuä eŋqä-pa
natiyä.” 65 Itaŋga iqua kukŋuä quvqä huisä qäsä ätumiŋuwi.

Ämaqä naqä iquauqä hiŋuiqi, Ique kukŋuä ämitkuwiŋqä‡

66-67 I imäkätqätaŋguwäŋga, mäptqä timäuqaŋganji, qokä-apäkä
iquauqä ämaqä naqä iqua, qu eeqänä aquvä äqäŋguwi. Ii hiqäva-
imäkqä naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatänji. Aquvä e
äqämbiyi, Jisasi Iqueŋi iquauqä aquväqŋqä iuŋqä ätuma äupiyi, “Si
Kraisi ne äminesŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä äkikqä Iquki sätäti,
‘Nyi Qäqunjqä’ natiyä” ätukuwi.

Iqu kimaŋi, “Nyi he etqaŋgmdqe, he quuvqä maeqiyqä ipŋqäuä.
68 Nyi he yatŋqä heyqaŋgmdqäŋganji, he kimaŋi mandqä ipŋqäuä.
69 Iiŋä etaŋgi, täŋgata tiiŋi, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu Goti Hanjuwä
Iqueqä hipa ämuaŋgisa pmetäŋqiyä” ätukqe.

70 I tquaŋga, ämaqä eeqänäŋä iqua yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Si Goti
Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqukitanä?”

Iqu kimaŋi, “Hiqä-hiuä ae äyä ätqäuä. Nyi Qäqunjqä” ätukqe.

71 I tquaŋga, iqua “Ne Iqueqä suqeŋqä awä-tqä hŋquauŋqä tääqä
matqä yatuŋque. Iqueqä-kiuä, maŋiuta tqaŋgi qätä qe äwiyäŋunä”
ätukuwi.

23

*Jisasi Iqu, Pailoti iqueqätä, Heroti iqueqätä, hiŋuä iqi ätqäukqeŋqä**

1 Iŋganji ämaqä naqä eeqänäŋä iqua ävaupiyi, Jisasi Iqueŋi, Pailoti
iquenyqä ätuma äukuwi. 2 Äwimapiyi, Ique kukŋuä mitpŋqä
ipäqiyäpu, Pailoti iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Ne Ämaqä Tqu quvqä tiiŋä
imäkätqätaŋgi äqunätuŋque. Neyaqä ämaqä iquauqä kŋuä indqäŋqe
qui iwimäkätä, ‘He Romätaŋä ämiqä Sisa iqueŋi, mbqä takisi mävqä
pambiyä’ ätuätä, itaŋga Iqueqä-kiuäŋqe, ‘Nyi Kraisi, Goti Hanjuwä
Iqu he ämemqä atäuŋuä änyikqä Iqunä, hiqä Ämeyqä Naqä Iqunjqä’
ätuätŋqeqä” ätukuwi.

3 I tquaŋguwäŋga, Pailoti iqu Jisasi Iqueŋi, yatŋqä tiiŋä äwikqe. “Si
Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqukitanä?”

Ga Jisasi Iqu kimaŋi, “Si qe ätnyä” ätukqe.

4 Iŋganji Pailoti iqu, hiqäva-imäkqä naqä iquautä, qokä-apäkä
iquautäŋi, “Ämaqä Tque kukŋuä mitmqä diŋqe, Iqueqä suqä quvqe,
hiŋuä mäquŋquä eäŋänä” ätukqe.

5 Iŋäqe, qu kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä hui ätukuwi. “Iqu aŋä-himqä
eeqänäŋä qua Jutiya iuŋi, qaŋä yäkenä itä, ämaqeu näqŋqä ävätä,
quvaqä äwqe, ävauqumuatätqänä. Iqu qua Galili iu ganä iäqetaŋi,
täqinyqä äpqäqeqä” ätukuwi.

6 Pailoti iqu, ii tqaŋgä äwiyäqe, “Ämaqä Tqu, Galilisaŋä Iqutanä?”
ätukqe. 7 Qu “Ŋŋqä” tquaŋguwäŋga, iqu, “Jisasi Iqu Heroti iqueqä
ämitŋqeuta äpqäqeqä,” kŋuä vqaŋgi, Heroti iquenyqä ändowatkqe.
Hea iŋganji, Heroti iqu Jerusälemä iu yakuä pmetaŋganji.

8 Heroti iqu Jisasi Ique hiŋuä äqunäqe, iqu aquvänä ikqe. Ii
tiinji. Hiŋuiqänäŋi Iqu ämaqä mimäkqänäŋä di imäkqaŋgi qätä

‡ **22:65** Matiu 26:69-75; Makä 14:66-72; Jonä 18:15-18, 25-27 * **23:** Matiu 27:1-2,11-14; Makä 15:1-20; Jonä 18:28-19:16

äwiminŋeŋqä, Ique hiŋuä qunätŋqä äwinyätä, “Iqu nyaqä hiŋuä
iqi, ämaqä mimäkqänäŋä di imäkänä” kŋuä vqaŋgi äpmaminŋqe.
9 Ique äwimeqaŋga, nätmatqä kuapänäŋiŋqä yatŋqä vqaŋgqä-qe,
Jisasi Iqu kimaŋi mätquä ikqe. 10 E tuätqätaŋga, hiqäva-imäkqä
naqä iquatä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, qäqi ätqäupu, Ique
kukŋuä yäŋänäqŋqä ämitkuwi. 11 Iŋgaŋi Heroti iqutä, iqueqä
mäkä-iqä iquatä, Ique quvqä imäkäpu, kukŋuä quvqä ätuäpu, gquä
hämänäŋä äŋguänäŋä hŋqu ämepu äwiyätäpu, Pailoti iquenyqä aŋgu
ändowatukuwi. 12 Hiŋuiqänäŋi Heroti iqutä, Pailoti iqutä, himä-
wiuŋqä äpmaminiyä-qe, hiunji iqueŋi, iquaqu näueqä imäkŋgiyi.
13-14 Ique aŋgi wimeqaŋga, Pailoti iqu hiqäva-imäkqä naqä
iquauŋqätä, ämaqä naqä iquauŋqätä, qokä-apäkä iquauŋqätä, tääqä
ätuätä aquvä ämaqiyäqe, tii ätukqe. “He Ämaqä Tquenyqä nyitä
kukŋuä jänä imäkatuŋquä ätuma äpäpu, tii ändquwiqä. ‘Ämaqe,
qu gapmanqä iquauŋi hŋgisanä itquapŋqe, Ämaqä Tqu quvaqä kŋuä
indqäŋqe qui imäkätqänä.’ Iŋäqe, nätmatqä he ändquwiŋqe, nyi hiqä
hiŋuä iqiŋi yatŋqä ämitmäŋgaŋi, Iqueqä suqä quvqe mämoqumueqä
iqänä. 15 Itaŋga Heroti iqu-pqe mämoqumueqä itä, nenyqä aŋgi
ändowatqiyä. Ne Ique pizqä päsatuŋquä diŋqe, Iqueqä quvqe, hma
etaŋgi äqunäŋueä. 16-17 Iiŋiŋqe, nyi täŋä-huŋqenä äwimi, hiŋuinä
qunäwatmqänä.”
18 I tquaŋga, qu eeqänäŋi, maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu, “Ämaqä
Tqueŋi, pizqä äpäsätnä, Baräpasi iqueŋi nenyqä vquatäwatiyä!”
ätukuwi. 19 Baräpasi iqu, Jerusälemäŋi, gapmanqä iquatä mäkä
äunäpu, ämaqä pizqä päsqaŋgi, guä äpmuatekuwä iquvi.
20 Iŋgaŋi, Pailoti iqu Jisasi Ique ävquatäwatätŋqeŋqä wiŋgaŋgi,
aŋgu ätukqe. 21 Iŋäqe qu maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukuwi. “Zä-
huätatä hueyä! Zä-huätatä hueyä!”
22 Ga aŋguŋi, “Suŋqäwä? Iqu suqä quvqe, äki imäkätŋqäwä? Ne
Ique pizqä päsatuŋquä di, nyi Iqueqä suqä quvqä hui mämoqumueqä
iqä-qae, täŋä-huŋqenä ävätmä, hiŋuinä qunäwatmqänä” ätukqe.
23 I tquaŋgqä-qe, qu maŋä yäŋänäqŋqä, “Jisasi Iqueŋi pizqä
päkiyä!” ätqua äupiyi, iqueqä maŋi mändi äkittqäkuwi.
24 Iŋi Pailoti iqu, “Iquauä äwiŋqä dunä qänaknä wimqeqä” ätŋgqe.
25 Ämaqä, gapmanqä iquatä mäkä äunäpu, huizique äpäkkqä
iquenyqä ätukuwiŋqe, Pailoti iqu iqueŋi ävquatäwatkqe. Itaŋga
Jisasi Iqueŋi, iquauä äwiŋqä iu qänaknä itä, ämaqä päsqä iquauqä
hipa iu äwikqe.

Qu Jisasi Ique zä-huätatä äuekuwiŋqä†

26 Qu Jisasi Ique ätuma äwäpu, ämaqä Saimonä Sairinisaŋä iqu,
aŋä-himqä iuŋqä tä pätqätaŋgi a äkiqätäpu, zä-huätatä huŋqe,
ique quamä äwiwätäpu, “Jisasi Ique qänaki wivändiyä” ätukuwi.
27 Iqua Ique ätuma wätqätaŋguwäŋgaŋi, qokä-apäkä kuapänä Ique
qänaki äwivändkuwi. Iquautaŋä apäkä kuapänäŋä hiua, pmapqä
ipu, kŋuä äqiyäpu, qänaki äwivändkuwi. 28 Qu iiŋä iqaŋguwäŋga,
Iqu qänaki hiŋuä ämoqunätä, “Apäkä Jerusälemätaŋä iuenä, Nyinyqä
kŋuä maqiyqä pambiyä! Hiqä-hiuäŋqätä, hiqä ymeqäŋqätä qäpiyä”

† **23:25** Matiu 27:32-44; Makä 15:21-32; Jonä 19:17-27

ätukqe. 29 “Qakui tiinjqä. Hea qänakndaŋäŋgaŋi, qu tii tpnuwi.
‘Apäkä qokitqä iuatä, ymeqä manyquä iuatä, ymeqä aŋuä mävqä
iuatä, qu quwqä-quwä aquvänä iqäuä.’ 30 Hea iŋgaŋi, ‘*Qoqoŋä iquenä,
he qua täqi äpäknäpu, ktqä naqumuätäpiyä*’ tpnuwiqä.‡ 31 Ii tiinjqä.
Täŋgaŋi qu zä eqä-täŋä eŋqä-paŋä-qunä, suqä tä nyimäkätqäŋuwi,
iŋi suqä quvqä imäkqä, zä yäuä äpitŋqä eŋqä-paŋä iquauŋi, suqä äki
iwimäkpnuwäŋqäwä?” ätukqe.
32 Itaŋga Iqutä anäŋi, qu suqä quvqä imäkqä hŋquaqui-pqe, pizqä
päkpŋqä ätuma äukuwi. 33 Qu äupiyi, hipkä ‘Ämaqä nyuäŋiqä’
ätmiŋuwä iu ätimäupiyi, Jisasi Iquesä, suqä quvqä imäkqä iquaquisä,
zä-huätatä äuekuwi. Ämaqä hŋquqqu, Iqueqä hipa ämuaŋgisa,
huiziqueŋi, hipa qunamäuqäŋgisa äuekuwi.
34 Ae äueqaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu, “Apiquki, iquauqä suqä quvqe,
huätä mamäuvä. Nätmatqä tä nyimäkquwiŋqe, qu maqŋqeqä”
ätukqe. Iŋgaŋi qu Iqueqä gquetä ämuasmäŋqetä iwäsäupu, kikiŋä
mapŋqä häŋä ikuwi. 35 Jisasi Iqu zä-huätatä huŋgaŋgaŋi, qokä-
apäki hiŋuä äqumbu ätqäumiŋuwi. Ämaqä naqä iqua, Ique äkasuwä
ätuäpu, “Iqu ämaqä huiziuŋi häŋä iqumuatqä-queqä. Itaŋga Iqu
Kraisi, ne mineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atäuŋuä ikqä Iqu
etaŋgutqe, Iqueqä-kiuä häŋä iqumuatnänä” ätukuwi. 36-37 Itaŋga
mäkä-iqä iqua-pqe, Iqu-täŋä qäqiqi äpäpu, äkasuwä ätupiyi, wainqä-
eqä yäŋänäqŋqä äväpu, “Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iquki
etaŋgutqe, Tqä-täuä yätamäkqä inyä” ätukuwi.
38 Itaŋi Iqueqä nyuäŋä haqä yäŋiŋi, tuwaŋuä tiinä äqäkuwi. “Ämaqä
Tqu, Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqueqä.” 39 Itaŋga ämaqä quvqä
Jisasi Iqutä zä-huätatä anä äuekuwä iquaqu, huiziqu äkasuwä tiinä
ätukqe. “Si Kraisi, ne äminesŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä äkikqä
Iqukitanä? Si Qäquki etaŋgutqe, yätamäkqe, Tqä-täuä änyätnä, ye-
pqe inä yesŋqeqä” ätukqe.
40 I tquaŋga, ämaqä huiziqu qätä äwiyäqe, äkasuwä tii ätukqe.
“Hanä-iqä Iqu ämeqä-pa, si-pqä inä ämenyä. Si iinä ätätŋäŋgaŋi, Goti
Hanjuwä Iquenyqä zä makiŋqä iqiyä? 41 Yeqä suqä quvqä imäkqeuta,
haŋä-iqä tä meqaŋgueetaŋi, qu qäyunä yemäkqäuä. Iŋäqe Ämaqä
Tqu, suqä quvqä maiqueqä” ätukqe. 42 Iqueŋi qäpu ätuäqe, “Jisasi
Iquki, Si Ämiqä Naqä äpmetŋäŋgaŋi, nyinyqä kŋuä indqäŋgtŋqä”
ätukqe.
43 Ga, Jisasi Iqu kimaŋi, “Nyi naqä-qakuä äktqä. Täŋgaŋi, si Nyitä
qäukuä yäŋiŋi anä pmeŋqueä” ätukqe.

Jisasi Iqu äpäkoŋgqeŋqä§

44-45 Hiunji quemisqeuta, awiyqä 3 klokŋgaŋqä, mäptqä we mauŋqä
itä, qua eeqänäŋä iuŋi hea äwäkqe. Iŋgaŋi, yuä naqänäŋä hiqäva-
imäkqä anä yäŋgisa imaknmiŋqe, iŋgi-iŋgi äpkŋga äpäwäkqe.
46 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu tääqä yäŋänäqŋqä ätätä, “Apiquki, Ŋqä quuvqe,
Tqä hipa iqi eqänä” ätukqe. E ätuäqe, qe äpäkoŋgqe.
47 Ae äpäkoŋgaŋga, mäkä-iqetaŋä naqä iqu, hiŋuä e äqunäqe, Goti
Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeu ämamäutä, “Ämaqä Tqueä suqä quvqä
imäkqe, aaŋqeqä. Ämaqä Jänänäŋä-queqä” ätkqe.

‡ **23:30** Hosiya 10:8 § **23:43** Matiu 27:45-56; Makä 15:33-41; Jonä 19:28-37

48 Ämaqä eeqäpnä hiŋuä qumbŋqä aquvä äqänmiŋuwä iqua,
nätmatqä ii timäuqaŋgi äqumbiyi, huäqä kiiŋä wuŋgaŋgqetaŋi,
quwqä quikuiu ptqä äpäknäpu, aŋämqä aŋgi äukuwi.
49 Iŋäqe Jisasi Iqueqä käyämaqä iquatä, apäkä ique Galilisa
äwivändkuwä iuatä, qu nätmatqä tä timäuqaŋgqeŋqä kiŋä näŋisa
hiŋuä äqumbu ätqäumiŋuwi.

*Jisasi Iqueqä huiwi, pŋqä ekuwiŋqä**

50-51 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe Josepä ique. Iqu
Israitqä iquauqä aŋä-himqä Arämatiyataŋä ique. Iqu ämaqä jänä-ŋu
eä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä hiŋuä äqänä äpmamiŋqe. Iqu Is-
raitqä iquauqä ämaqä naqä iquautaŋä-que. Iŋäqe, ämaqä naqä huizi
iqua, Jisasi Ique qui imäkpŋqeŋqä kŋuä indqänätqätaŋguwäŋga, iqu,
“äŋguiqä” matqä imiŋqe. 52 Jisasi Iqu ae äpäkoŋgaŋga, iqu Pailoti
iquenyqä äwäqe, Jisasi Iqueä huiwiŋqä ätukqe. 53 Pailoti iqu, “Yqä
mayä” tquaŋga, iqu Jisasi Iqueä huiwi zä-huätatä äuekuwiuta äma
äpätä, yuä huäqä äutätä, ämaqä qua ptŋqä iu ekqe. Ämaqä wiqä
iuŋi, hikä mŋä ae ätäpqiyäŋuwä-qe, iuŋi ämaqä hŋque pŋqä maeqä
iŋuwi.
54 Hiunji iqueŋi, Sämbatqä hiunji hapä pmeqä näwenyä
imäkqäŋganji. Mä Josepä iqu ii imäkqaŋgaŋi, Sämbatqä timäutŋqä
ikqe. 55 Itaŋga apäkä Galilisa Jisasi Iqutä anä äpkuwä iua, “Josepä iqu,
Jisasi Iqueä huiwi qua äkiu pŋqä eäŋqutiyä. Ä äänä itä eäŋqutiyä”
tpu, hiŋuä qumbŋqä, Josepä ique qänaki äwivändkuwi. 56 Hiŋuä
ae äqumbiyi, äväma äwäpu, marasinqätä, wetqä jinaŋä-weqätä
näwinyä imäkepiyi, hiunji hapä pmeqäŋgaŋi, suqä ätäŋqä duŋi
qänaknä ipu, hapä äpmamiŋuwi.

24

*Jisasi Iqu, qua buta aŋgi ävaukqeŋqä**

1 Hiunji hapä pmeqä ae äpäwqaŋgaŋi, ziŋuä matqäŋgaŋi, apäkä iua
nätmatqä näwinyä ae imäkekuwi ämapiyi, ämaqä qua ekuwä duŋqä
äukuwi. 2-3 Qu iqi ätimäupiyi, hikä qua hovqä iuŋi mäpmäwänätaŋgi
äqumbiyi, yäpä yäŋgisa äpeyäpu, Naqä Jisasi Iqueqä huiwi mäwiqä
itaŋgi äquŋguwi. 4 Qu iiŋä äqumbiyi, kŋuä kuapänä indqänäpu
pmetaŋguwäŋga, ämaqä hŋquaqu, gquä hämänäŋä we-huŋqä ipŋqä,
qäqiqi maqänä ätqäukiyi. 5 I tqäuqaŋgiyäŋga, apäkä iua zä ipu,
hipeŋuä qua bu epu äpmakuwi. Itaŋga ämaqä iquaqu tii ätukiyi.
“Ämaqä häŋä Iquenyqe, he ämaqä pizqä iqua wiqeuŋi, suŋqä qävqä
itqäŋäuä? 6 Iqu täqi mäwiqä inä, ae ävauqeqä. Mä Galili du yqänä
äpmeqäŋga, kukŋuä etkqeŋqä kŋui aŋgi hiyätŋqeqä. 7 Iqu tiiŋä äyä
etkqeqä. ‘Qu Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueŋi, suqä quvqä imäkqä
iquauä hipa iqi wipnuwiqä. Itaŋga qu Ique zä-huätatä huepnuwiqä.
Hea hŋquaqu äwitqe, hŋquququeŋi aŋgi vauniqeqä’ ” ätukiyi. 8 I
tquaŋgiyäŋga, iua Jisasi Iqu ätukqeŋqä kŋuä äwimakqe.
9 Iua iuŋi äväma äupiyi, ämaqä 11 iquautä, ämaqä huizi iquautä,
nätmatqä hiŋuä äquŋguwiŋqä awä ätukuwi. 10 Apäkä, ämaqä Jisasi
Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau, kukŋuä ätukuwä

* **23:49** Matiu 27:57-66; Makä 15:42-47; Jonä 19:38-42 * **24:** Matiu 28:1-15; Makä 16:1-11; Jonä 20:1-18

iua, ii tiiŋi. Mäliya Maktälataŋä ii, Jonai, Mäliya Jemisi iqueqä känäu,
itaŋga apäkä huizi iuautä anä äpmamiŋuwä iuatä, iuayi. 11 Apäkä
iuauqä kukŋuiŋqe, ämaqä iqua, “Kukŋuä qämä-qämä iŋqä änatqäuä”
kŋuä vqaŋgi, quuvqä maeqiyqä ikuwi. 12 Quuvqä maeqiyqä ipiyitaŋi,
Pitä iqu pämä ätqäuqe, qua ekuwä iuŋqä tnäŋä äwäqe, qoŋä
äuktäutä, yuä huäqä äutäpu ekuwinä witaŋgi äquŋgqe. Iŋgaŋi iqu
nätmatqä iiŋä äqunätäqŋqä kŋuä kuapänä indqänätä, aŋgi äukqe.

Ämaqä hŋquaqu, Emiyasiŋqä äukiyiŋqä†

13 Itaŋga hiunji asä iqueŋi, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋquaqu,
aŋä-himqä hmbinyqä äumiŋiyi. Aŋä ipiyqä yoqe, Emiyasiyi.
Jerusälemätaŋi, kiŋä namji (11 kilomita). 14 Iquaqu qaŋä
äwäsiyäŋgaŋi, nätmatqä eeqänäŋä ii ätimäukqeŋqä kukŋuä
ätqämuiŋiyi. 15 Iquaqu yatŋqä iŋgäwätqätaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu
iquaqu-täŋä qäqiqi äpätä, qaŋä anä äumiŋuwi. 16 Iquaqu Jisasi
Ique hiŋuä äqunyiyä-qe, “Tä, Jisasi Iqueqä” kŋuä mindqäŋqä ikiyi.
17 Iŋi Iqu iquaqui tii ätukqe. “Qe qaŋä äpäsiyäŋgaŋi, squä-suaŋqä
tätqäŋinyqä?”

Iqu yatŋqä e vqaŋga, iquaquvqä hipeŋui huäqä-huŋqä-quaqu
ätqäukiyi. 18 Itaŋi, iquaquisaŋä hŋqu, iqueqä yoqe Keleopasi
iqu, kukŋuä kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä, aŋä-himqä huitaŋä-
huitaŋä Jerusälemäŋi kuapänä äpmeŋuwä iutaŋi, nätmatqä täŋga
ätimäuqeŋqe, Sinä qätä mäwiyqä iŋätanä?” ätukqe.

19 Iqu i tquaŋga, Jisasi Iqu, “Squä nätmatqäwa?” ätukqe.

Iquaqu kimaŋi, “Nätmatqä Jisasi Nasäretqätaŋä Ique äwimeqeŋqä
ätqueä” ätukiyi. “Iqu hiŋuä-tqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä
iqisä, qokä-apäkä iuqä hiŋuä iqisä, wäuŋuätä kukŋuätä, yäŋänäqŋqä
imäkqä Iqueqä. 20 Neyaqä hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä naqä
huizi iqua-pqätä, qu Ique päkpŋqä kukŋuä ämitäpu, ämaqä iquauqä
hipa iu ävquwiŋqätä, Ique zä-huätatä äuequwiŋqätä, ätätqäŋueä.
21 Kiŋganäŋi ne Ämaqä Iquenyqe, kŋui tiiŋä indqänätuŋque. ‘Ämaqä
Tqu, qokä-apäkä Israitqä iqune aŋgi inätumeqä Iquvqä.’ Itaŋgi
kukŋuä hŋqu inänji. Qu Ique äpäsquwäŋgaŋi, hea hŋquaqu ae
äpäwqe, hŋqu täsuänä. 22-23 Iŋi täŋgaŋi, apäkä nesaŋä hnjua,
yäuŋuä-yäuŋuä iŋqä inemäkqäuä. Zä-hiŋuä maqŋqäŋga, qua equwä
duŋqä äwäpu, Iqueqä huiwi hiŋuä moquŋqä ipiyi, ne änemepu tii
änatqäuä. ‘Ne Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä hŋquaqunä äqunäŋunä.
Iquaqu, “Iqu häŋä äpmenä” änatqinyqä’ änatqäuä. 24 Itaŋga ämaqä
nesaŋä hŋqua, qua equwä iuŋqä äupiyi, apäkä iua änatquwä-pa, e
äqunäŋäuä. Iqua Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä iqäuä” ätukiyi.

25-26 I tquaŋgiyäŋga, Iqu kimaŋi, “Qeyaqä kŋuä indqäŋqe, hman-
jqä” ätukqe. “Kukŋuä hiŋuä-tqä iqua ätkuwä eeqänäŋi, naqä-
qakuä ätimäuqeŋqe, suŋqä maqŋqä eŋinyqä? Qu Kraisi, Goti
Hanjuwä Iqu ämineyätŋqä ätekqä Iquenyqe, ‘Täŋä-huŋqä tä ganä
ämeqe, qänakndaŋi yoqä naqä meniqeqä’ äqäkuwiqä” ätukqe. 27 I
ätuäqe, Iqu kukŋuä Mosisi iqutä, hiŋuä-tqä eeqänäŋä iquatä, bukiu
äqiyäuŋuwiŋqä ätipäqiyätä, awä ätukqe. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä
iu Iqueqä-kiuäŋqä ätä äqänäŋqeŋqä, qakuä eeqänäŋi ämotquakqe.

---

† **24:12** Makä 16:12-13

28-29 Iŋganı qu anä iquaqu pmayŋqä-täŋä qäqiqi ätimäupiyi, Jisasi
Iqu äwätŋqä imäkŋganga, iquaqu, “Mäptqä ae äwiqe, hea hiätŋqä
iqäqä-qae, Si yesä anä pmetuŋqueqä” ätukiyi. I tquaŋgiyäŋga, Iqu
iquaqutä anä pmapŋqänä, anä yäpä yäŋgisa äpaqukqe. 30 Qänakŋi,
Iqu buayä bŋqä, iquaqutä iquvanıu anä äpmapiyi, Iqu buayä ämeqe,
Goti Hanjuwä Iquenyqä ‘äŋguiqä’ ätäqe, äkutätä, iquaqui vätŋqä
ipäqäkqe. 31 Iqu ävätŋqä iqaŋga, iquaquiyqä hiŋui äŋguä äqänyiyi,
“Tqu, Jisasi Iqueqä” näqŋqä ämakiyi. Iŋganı Iqu maqänä imat-
neqaŋga, iquaqu Iquenı, hiŋuä mäquŋquä ikiyi. 32 E imatneqaŋga,
iquaqu, “Ne hänaqeu äpätaqäŋganı, Iqu ye kukŋuä äyätapätä, Goti
Hanjuwä Iqueqä bukä iunı kukŋuä qakui ämäyätqueqaŋgqäŋga,
yeyaqä äwqe, tä hänaqä eŋqä-pa äyasqeqä” ätŋgiyi. 33 I ätniyi,
iquaqu Jerusälemäŋqä aŋgumä maqänä äukiyi. Iqi ätimävi,
wäuŋuäŋqä ämotquaminqä 11 iquatä, ämaqä huizi iquatä, aquvä
äqämbu pmetaŋgä äwimakiyi. 34 Äwimeqaŋgiyäŋga, qu iquaqui,
“Naqä-qakuiqä. Naqä Iqu aŋgu ävautä, Saimonä ique äwimeqiyä”
ätukuwi.
35 Itanı, iquaqu nätmatqä eeqänäŋä hänaqä du äwimakqeŋqä awä
ätukiyi. Itaŋga iquaqu, “Ye Iqueŋi, buayä yätapqaŋganä hiŋuä
äqunäŋueä” ätukiyi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äwimakqeŋqä‡

36 Qu kukŋuä i tqämanätqätaŋguwäŋga, Jisasi Iqu iquauä awä iqi
ätqäukqe. I ätqäuqe, “Heqä äwqä haŋuä enyänä” ätukqe. 37 I
tquaŋga iqua yäuŋuä ipu, ‘Hikuapqeqä’ ätäpu, zä ikuwi. 38 Iwä Iqu
tii ätukqe. “Äwqä haŋuä miŋqä, kŋuä kuapänä suŋqä indqänäpu
pmeŋäuä? 39 Nyaqä hipaitä, yukitäŋi, hiŋuä qumbiyä. Ii nyinjqä.
Nyaqä huiwiu a äminyiyäpu, näqŋqä mapiyä. Nyi guwä-täŋä, yäŋä-
täŋunjqä. Hikuapqä iqua, iiŋäqua manä” ätukqe. 40 Iqu iiŋä ätuäqe,
Iqueqä hipaetä, yukitä ämotquakqe. 41 Iqua aquvänä ipiyä-qe, “Naqä-
qakuätiyä? Quaŋgitiyä?” kŋuä indqänätqätaŋguwäŋga, Iqu, “He
buayä hui ämeŋäuä?” ätukqe. 42 Iqu e tquaŋga, iqua hämapäkä
häkiyä äyäqäkuwi, hŋginı, Ique äwikuwi. 43 Iqu ämotauqe, iquauqä
hiŋuä iqisa äŋgqe.
44 Iŋganı, Iqu tii ätukqe. “Nyi hesä yqänä äpmamäŋganı,
‘Kukŋuä eeqänäŋä Nyinyqä, bukä Mosisi iqu äqäkqeutä, hiŋuä-tqä
iqua äqäkuwiutä, apqä tqä iqua äqäkuwiutäŋi, ii naqä-qakuinä
timäuniqeqä’ äyä etminqeqä” ätukqe. 45 Iiŋä ätuäqetanı, iqua Goti
Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänäŋqeŋqä qakuä eeqänäŋinqä näqŋqä
mapŋqä yätamäkqä äwikqe. 46 Ga tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Goti
Hanjuwä Iqueqä bukä iunı, tiiŋä ätä äqänänä. ‘Kraisi, Goti Hanjuwä
Iqu ämeyätŋqä ätekqä Iqu, täŋä-huŋqä meŋqiyä. Itaŋga qua äptepqä
dunı, hiunji hŋquaqu äwitqe, hŋquqququeŋi, aŋgi ävauŋqiyä.
47 Itaŋga ämaqä eeqänäŋä iunı, qu Iquenyqä awä tpuŋqäuä. Ämaqe,
quwqä kŋuä äkunmäkmbu, suqä quvqe ävquatämäuqeŋqätä, Goti
Hanjuwä Iqu äwqä haŋuä imäknätä, quwqä suqä quvqe huätä
mamäuqeŋqätä awä tpuŋqäuä. Kukŋuä awi, Jerusälemä iu ganä
tpuŋqäuä’ ätä äqänänä. 48 He nätmatqä tä hiŋuä äquŋguwinqe,
awä-tqä-quenä epŋqeqä. 49 Nätmatqä äŋguänäŋä Apiqu etapäninqä

‡ **24:35** Matiu 28:16-20; Makä 16:14-18; Jonä 20:19-23

ätkqe, Nyi henyqä ändowatmqänä. He, yäŋänäqŋqä qäukuä haqä yätutaŋi emetqäŋgaŋqä, aŋä-himqä täu pmetpŋqeqä” ätukqe.

Goti Iqu, Jisasi Ique, qäukuä yätuŋqä ätuma ekqeŋqä§

50 Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, aŋä
Betani iuŋqä ätuma äukqe. Iqi ätimäupiyi, Iqueqä hipa haqä
yätqä eätä, Goti Hanjuwä Iqu, iquau äŋguä miwiyätŋqeŋqä tääqä
ätukqe. 51 Iqu e ätuäqe ävämeqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu qäukuä
haqä yätuŋqä ätuma qe ekqe. 52 Iŋgaŋi iqua qoŋä äuktäupu,
Iqueqä yoqe haqeu ämamäupiyi, aquvänä ipu, Jerusälemäŋqä aŋgi
äukuwi. 53 Iŋgata-tiŋi, iqua hiunji ique-ique, hiqäva-imäkqä aŋä
ququawiu äpmapu, Goti Iquenyqä “äŋguiqä” ätäpu, Iqueqä yoqe,
haqeqä ämamäumiŋuwi.

§ **24:49** Makä 16:19-20, Wäuŋuiŋqä 1:9-12

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi,
Jonä
iqu äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä ique äqäkqe, Jonä iqu, Jisasi Iqueŋqe, “Goti Iqueqä Kukŋuä Iqu ämaqä-qu eätä, neyaqä awä iqi äpmenä” ätkqe. Itaŋga Jonä iqu, tiiŋäŋqä äwiŋgqe. Qokä-apäki, qu Jisasi, Goti Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, quuvqä eqiyäpu, ga qu näqŋqä tii hepŋqänänyä. Ämaqä, Goti Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä iuta, ämaqä-qune aŋgi inetmetŋqä ändowatkqä iqu, ii Jisasi Iquvi. Itaŋga Jonä iqu näqŋqä tii eä, Iqueqä tuwaŋuä tä, i äqäkqe. Ämaqe, qu Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämitpqe, qu häŋä hea ique-ique äŋguänä pmeqe mapnuwäŋqä. (20:31 hiŋuä qunyä).

Hiŋuiqäŋi Jonä iqu, “Jisasi Iqu, Kukŋuä Goti Iqutä kiŋganä anä äpmamiŋqä Iquvqä” änatkqe. Iwä qänakŋi Jonä iqu tiwiqe, Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi, imäkmiŋqeŋqä ätkqe. Ii ne hiŋuä näqŋqe, tii eatuŋque. Jisasi Iqu, ämaqä, Goti Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä iuta, ämaqä-qune aŋgi inetmetŋqä ändowatkqä Iquvqä. Ga Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iquvi. Itaŋga Jonä iqu, Jisasi Iqu, ämaqe mimäkqänäŋä di imäkmiŋqä iutaŋä qakuiŋqä-pqe, inä änatkqe. Iutaŋi ne hiŋuä tii ae äyä äqunäŋque. Ämaqä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyäpu, Ique qänaki äwivändkuwi. Ä ämaqä hui, quuvqä heqiyqäŋqe, mäwiŋqä ikqe.

Itaŋga saptä 13-17 iuŋi, Jonä iqu tiwiqe, Jisasi Iqueqä himä-wiuŋqä iqua, a kiqätpŋqä ikuwäŋga, nätmatqä heatqä iŋga ätimäukqeŋqä ätkqe. Iŋganji Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä äpme, iquauŋi, kukŋuä äŋguä hui inä ätumiŋqe. Qänakŋi, himä-wiuŋqä iqua, Jisasi Ique a äkiqätäpu, kukŋuä ämitäpu, Iqueŋi zä-huätatä äuekuwi. Itaŋga kukŋuä yäpaki, Jisasi Iqu aŋgi ävauqaŋganji, wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Ique hiŋuä äquŋguwiŋqeyi.

Nätmatqä hŋquenyqe, ne Jonä iqueqä bukä iu hiŋuä kuapä äqunätuŋque, ii qokä-apäkä iuqä suqä häŋä pmapŋqä dutaŋi, Jisasi Iqu kukŋuä ktqä eŋqä-pa ätkqeyi. Iŋi kukŋui, yuŋuiŋqä, eqeŋqä, bretqeŋqä, we-huŋqeŋqä, guä wainqeŋqä, itaŋga, sipsipqä miqeŋqe, ne hiŋuä äqunätquŋu.

Kukŋuä häŋä-pmeqä-täŋiŋqä

1 Qua tqu mimäkqä änyä etaŋganji, Kukŋuä Iqu ganä äpmamiŋqe.
Itaŋga Kukŋuä Iqu, Goti Hanjuwä Iqutä anä äpmamiŋqe. Kukŋuä Iqu,
Goti Hanjuwä Inäŋä-quvi. 2 Aiŋga nätmatqä mimäkqä änyä etaŋganji,
Kukŋuä Iqu, Goti Hanjuwä Iqutäŋi anä äpmamiŋqe.
3 Iiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä imäkätäqäŋganji,
nätmatqä eeqänäŋä Kukŋuä Iquesanä imäkkqe. Hänaqä huiziu-
taŋi, nätmatqä hui, mimäkqä pa ikqe. 4 Iiŋä etaŋgi Kukŋuä Iqu,
häŋä-pmeqä quatä Iquvi. Itaŋga häŋä-pmeqä tqu, qokä-apäkä

iuqä We-huŋqä Vqä Iquvi. 5 We-huŋqä Iqu, hea witaŋgqeuŋi, we
eumäkätqätaŋga, hea iqu, Iqueŋi mämäwqätäuqä itŋqe.
6 Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hŋque ändowatkqe. Iqueqä yoqe,
Jonä iquvi. 7 Jonä iqu iŋgaŋi, We-huŋqä Iquenyqä qokä-apäkiu awä
tquaŋgi, qu iqueä kukŋui qätä äwiyäpu, We-huŋqä Iquenyqä quuvqä
heqäpŋqeŋqä äpkqe. 8 Jonä iqu We-huŋqä Iqu maetqe, iqu We-huŋqä
Iquenyqä awä tuätŋqä iquvi. 9 I tätqätaŋgaŋi, We-huŋqä naqä-qakuä
qokä-apäkä eeqänäŋä we wumäkquätŋqä Iqu, qua täuŋqä pätŋqä
imiŋqe.
10 Kukŋuä Iqu qua täu äpmeŋqe, qua tqu Goti Hanjuwä Iqu
Kukŋuä Iquesanä qäyä imäkkqäŋqä, qua täu äpmapiyä iqua Kukŋuä
Iquenyqe, yoqä mäwqueqä ikuwi. 11 Iqu Iqueqä quae qäyä
timäuqaŋgi, quvämaqä iqua, Iqueŋi mitmeqä danä ikuwi. 12 Iŋäqe,
Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, itmakuwä iquauŋi, Kukŋuä Iqu qu Goti
Hanjuwä Iqueqä ymeqä timäupŋqä imäkkqe. 13 Qu Goti Hanjuwä
Iqueqä ymeqä ätimäuquwi, qu hiŋgi ämaqä qua täutanä hŋqu
hemeqaŋgi ätimäuquwä maetqe, Kaniqu Goti Hanjuwä Iqu imäkqaŋgi
ätimäuquwi.
14 Kukŋuä Iqu, täkä ämaqä ne eŋqä-paŋä-qu imänätä, neyaqä awä
iqi äpmamiŋqe. Iqu ämaqeŋqä kuapä äwinyätä äŋguä Iwimäkqä-
qu eä, itaŋga naqä-qakuänäŋiŋqä Motqueqä Iquvi. Itaŋga Ymeqä
Kiuänäŋä Iqu, Iqueqä Kaniquesa yäŋänäqŋqä ämeqäqä di, ne hiŋuä
äqunäŋque.
15 Iiŋä etaŋgi, Jonä iqu Iquenyqe awä-tqä-quvi. Manä yäŋänäqŋqä
tii ätukqe. “‘Ämaqä nyaqä tuwiu qänaki pätŋqä Iqu, Iqueä yoqe,
nyaqeuŋi ämäwqätäuŋqiyä’ etätŋqä Iqu, Iqu tä Qäquvi. I ätätŋqe,
quati tiiŋä etaŋgiyi. Nyi nipai manyinyquäŋganŋi, Iqu äpmamiŋqeqä”
ätukqe. 16 Iqu ämaqeuŋqä kuapä äwinyätä äŋguä Iwimäkqä-qu
eä, neŋi nätmatqä äŋguänäŋi, tätä änätapätqäuä. 17 Kukŋuä-
suqeŋqä näqŋqe, ne Mosisi iquesa ämequä äyuwä. Goti Hanjuwä
Iqueqä ämaqeŋqä äwinyätä äŋguä iwimäkqeŋqätä, Iqueqä suqä
naqä-qakuiŋqätä näqŋqe, Jisasi Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä
Iqu atäuŋuä ikqä Iquesa ämeque. 18 Ämaqä-pqä hui Goti Hanjuwä
Iqueŋi hiŋuä ae äqunätqäŋuwä hmanji. Iŋi Iqu Goti eä, Ymeqä
Hŋqunäŋä, Kaniqutä anä äpmanyä Iqu, neŋi Goti Hanjuwä Iquenyqä
ämänätqueqi.

*Jonä asŋä-qäyqä iqueŋqä**

19 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä naqä iqua,
ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva-qäyqä hŋquatä itaŋga, Iqueqä
aŋiu wäuŋuä imäkqä hŋquatä, Jonä iqueŋi, “Si tqukikä?” ätuäpu,
ique yatŋqä wipŋqä, Jerusälemäta dowatqaŋguwäŋga, Jonä iqu awä
tii ätukqe. 20 Iqu qätenä mäwiyqä itä, äti tii ätukqe. “Nyi Kraisi
ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä iqunä maetqenä”
ätukqe.
21 “Iŋi si tqukikä? Si Laisa iquki maeqä enä?” ätuäpu yatŋqä
äwikuwi.
I tquaŋguwäŋga, Jonä iqu, “Nyi Laisa iqunä maetqenä” ätukqe.

* **1:18** Matiu 3:1-12; Makä 1:1-8; Lukä 3:1-18

"Iŋi Mosisi iqu hiŋuä-tqä hŋquenyqä ätkqe.† Si qäquki maeqä enä?"
ätuäpu yatŋqä vqaŋguwäŋga, iqu "Oeyä" ätukqe.
22 Iqu "Oeyä" i tquaŋganı, "Ämaqä ne änandowatquwä iquau
aŋgumä äwätanä tuatuŋqueŋqe, si tqukiyi? Iŋi si tqä-täuŋqe, äänä
ttŋqäwä?" ätukuwi.
23 I tquaŋguwäŋga, Jonä iqu kukŋuä hiŋuä-tqä Asayä iqu ätkqeuŋi,
ämetä ätukqe.

"Nyi ämaqä aŋä avqŋqä imda maŋä ätätmä, 'Naqä Iqueqä hänaqe jänänä imäkpiyä' tqä iqunjqä."‡

24-25 I tquaŋguwäŋganı, ämaqä i ändowatkuwä Parisi iqua, iqueŋi
yatŋqä ämipu tii ätukuwi. "Si Kraisi Iquki maeqä eäŋnä, Laisa iquki
maeqä eäŋnä, itaŋga hiŋuä-tqä iquki maeqä eäŋi, iŋi si ämaqä asŋi,
suŋqä qäyätqäŋinyä?" ätukuwi.
26 I tquaŋguwäŋga Jonä iqu, "Nyi asŋi, eqetä äqäyätqäŋänä.
Iŋäqe, heyaqä awä iqiŋi, hŋqu ätqäuä. Iquenyqe, he änyä maqŋqä
eäŋäuä. 27 Iqu nyaqä tuwiu qänaki pätŋqä Iquvi. Itaŋga Iqueä yukä
muasmäŋqä quvätmŋqe, nyi äŋguänäŋunä maeqä iŋänä" ätukqe.
28 Kukŋuä iiŋi, eqä Jotänä yätäqä näŋgisa aŋä-himqä Betani iu
ätŋguwi. Iqiŋi, Jonä iqu ämaqä asŋä äqämiŋqe.

Goti Iqueqä Sipsipqä Meqä Iquenyqä

29 Kukŋuä i ätŋguwä awiŋganı, Jonä iqu, Jisasi Iqu iquenyqä pqaŋgi
äqunäqe, "Goti Hanjuwä Iqueqä Sipsipqä Meqä, ämaqä qua täutanä
iquauqä suqä quvqä huätä mamäuqä Iqu, Täsqukänä" ätukqe.
30 " 'Ämaqä nyaqä tuwiu qänaki pätŋqä Iqu, Iqueä yoqe nyaqeuŋi
ämäwqätäunä' ätätmä, itaŋga 'Nyi nipai manyinyquäŋganı, Iqu ganä
äpmamiŋqeqä' ätätŋqä Iqu, nyi Ämaqä Tquenyqä ätätŋqeqä" ätukqe.
31 "Ämaqä Tquenyqe nyi maqŋqä ekqä-qe, Israitqä iqua Iquenyqä
näqŋqä hipŋqeŋqä äpätmä, eqetä asŋi i äqäyätqäŋänä" ätukqe.
32 Jonä iqu iqueqä hiŋuitä hiŋuä äquŋgqeŋqä, "Qäukuä yätutanı,
Dŋä Äŋguä Iqu yŋŋä-heeqä eŋqä-pa äpäqe, Iqutä pmeqaŋgi§
äqunäŋqeqä" ätukqe. 33 "Ämaqä Tquenyqe nyi änyä maqŋqä ekqä-qe,
nyi asŋi eqetä qämqä änändowatkqä Iqu tii ändkqe. 'Si tqä hiŋuitä
Dŋä Äŋguä Iqu äpätä, ämaqä hŋqutä pmeqaŋgi äqunäŋi, Ämaqä
ii Qäqu, ämaqeu Dŋä Äŋguä Iqutänä asŋä qiyäniŋqe, Qäqueyqä,'
ändkqeqä" ätukqe. 34 "Nyi ŋqä hiŋuitä hiŋuä äqunäŋqä etaŋgi, nyi
he i etqä, 'Tqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Qäquvqä' " ätukqe.

Ämaqä hŋqua, Jisasi Ique qänaki äwivändkuwiŋqä

35-36 Aŋgumä awiŋga-mändanı, Jonä iqu iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä hŋquaqutä ätqäupu, Jonä iqu, Jisasi Iqu sä
mäwqätäuqaŋgi äqunäqe, "Goti Hanjuwä Iqueqä Sipsipqä Meqä Iqu,
Näŋqiyqukuänä" ätukqe. 37 Itaŋi wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquaqu
i tqaŋgi äwiyi, iquaqu Jisasi Ique qänaki äwivändkiyi.
38 Iŋganı Jisasi Iqu qänaki hiŋuä ämamäukqe, iquaqu Ique qänaki
äyä wivändätaŋginyä äqunäqe, "Qe suŋqä qeŋganıgikä?" ätukqe.
I tquaŋga iquaqu, "Lapai iquki, si äŋgi äpmanä ikitqäŋinyä?"
ätukiyi. Kukŋuä 'Lapaiqä' ätnäŋqä tqu, 'Näqŋqä-vqä iqukiyä' ätnä.

---

† **1:21** Kukŋuä-suqä 18:15, 18 ‡ **1:23** Asayä 40:3 § **1:32** Matiu 3:16; Makä 1:10; Lukä 3:22

39 I tquaŋgiyäŋga, Iqu iquaquiŋi, “Qe Nyi äpmeŋqeuŋi, hiŋuä
qunyiyäŋqänä äwanä” ätukqe.
I tqaŋgi äwiyi, 4 klokä iuŋi, iquaqu Iqutä äupiyi, Iqu äpmamiŋqeuŋi
hiŋuä äqunäsinyä, hiunji iqueŋi Iqutä äpmakiyi.
40 Jonä iqu i tqaŋgi äwinyä Jisasi Ique qänaki äwivändkiyä iquaqu,
hŋqu Endru iquvi, Saimonä Pitä iqueqä käta-käŋguequ. 41 Endru
iqu Jisasi Iqueŋi äväma, Saimonä iquenyqä ganä äwäqe, “Ne Mäsayä
iqueŋi hiŋuä äqunäŋunä” ätukqe. Kukŋuä Mäsayä ätnäŋqä iqu,
‘Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä iqueqä’ ätnä.
42 I ätuäqe, Endru iqu iqueŋi Jisasi Iquenyqä ätuma äukqe.
Äwimeqaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu Saimonä ique äqunäqe, “Si Saimonä
iqukiyqä. Tqä tniqueqä yoqe, ‘Jonäuä’ ätmiŋuwi. Tqä yoqe, ‘Sipasiuä’
qondŋqeqä” ätukqe. Yoqä iiŋi, Pitä-qe, asä qeyi. Yoqä iquaquvqä
quati, hikä äknänä ätnä.

Jisasi Iqu, hŋquaqui tääqä ätuätumakqeŋqä

43 Awiŋgaŋi, Jisasi Iqu Galiliŋqä wätŋqä itä, Iqu Pilipä iquenyqä
qävqä äwäqe, iqueŋi, “Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqe. 44 Pilipä iqu
aŋä-himqä Betsaitä pmeqä-quvi. Iŋi Endrutä, Pitätä, aŋä asitaŋä
iquaquvi.
45 Itaŋga Pilipä iqu, Nataniyoli iqueŋqä qävqä äwäqe, tii ätukqe.
“Mosisi iqu, bukä kukŋuä-suqeŋqä ätnä qänätaŋgqä iu, ämaqä
hŋquenyqä äqäkqe. Itaŋga hiŋuä-tqä-pqä iqua, asä iquenyqä
tuwaŋuä äqiyekuwi. Ämaqä iqueŋi ae ämäqumuequnä. Iqu Jisasi,
Josepä iqueqä hikŋä, aŋä Nasäretqä-taŋä-queqä” ätukqe.
46 I tquaŋga Nataniyoli iqu, “Änäändiyä? Aŋä Nasäretqätaŋi,
nätmatqä äŋguä hui timäuŋqutiyä?” ätukqe.
I tquaŋga, Pilipä iqu, “Si äpätnä hiŋuä qunyä” ätukqe.
47 Jisasi Iqu, Nataniyoli iqu Ique wimetŋqä iqaŋgi äqunäqe, Iqu
iquenyqe, “Israitqä naqä-qakui täsqukänä. Iqu suqä quaŋgä di,
mimäkqueqä” ätukqe.
48 I tquaŋga, Nataniyoli iqu, “Iŋi Si nyinyqe, näqŋqä äänä ämanä
tnyä?” ätuätä, Jisasi Iqueŋi yatŋqä äwikqe.
Yatŋqä e vqaŋgaŋi, Jisasi Iqu iqueŋi, tii ätukqe. “Pilipä iqu si
änyä äkimetŋqä iqaŋgaŋi, Nyi si zä-eaqä iqueä quatä iqi pmetaŋgnä
äkqänäŋqeqä.”
49 I tquaŋgaŋi, Nataniyoli iqu, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymequki eänä, itaŋga Israitqä iquneqä Ämäneyqä Naqä
Iqukiyqä” ätukqe.
50 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Nyi siŋi, ‘Zä-eaqä iqueä quatä iqi
pmetaŋgnä äkqänäŋqeqä’ ktqaŋgqeŋqä, si quuvqä i eqinyä. Nyi iiŋä
äktqe, ii wäŋqe. Nätmatqä naqänäŋä hŋquauŋi, si qänaki hiŋuä
qundŋqinyä” ätukqe. 51 Jisasi Iqu i ätuäqe, tii-pqä inä ätukqe. “Nyi
he naqä-qakuä etqä. Qäukuä qŋqaŋä äutänätä, Goti Hanjuwä Iqueqä
eŋätqä iqua, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueä haqeqisa äyäpu, äpäpu
itqätaŋgpi, qumbŋqäuä” ätukqe.

2

Jisasi Iqu, wainqä-eqä imäkkqeŋqä

1 Awiŋgataŋä huiziuŋi, aŋä-himqä Kana, qua Galili iuŋi, qokä-apäkä
hiyaqu ämanyiyŋqä iqaŋginyä, Jisasi Iqueqä känae iu äpmamiŋqe.
2 Itaŋga Jisasi Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, i
maŋgaŋginyä iuŋqä kukŋuä tquaŋgä, iqua-pqe iu anä äpmamiŋuwi.
3 Wainqä-eqe qäpu hiqaŋga, Jisasi Iqueqä känae, “Qu wainqä-eqe
qäpu äŋgäuä” ätukqe.
4 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu, “Naye, si iiŋi suŋqä dnyä? Ŋqä ii
imäkqeŋqe, änyänjqä” ätukqe.
5 Iŋgaŋi Iqueqä känae wäuŋuä imäkqä iquauŋi, “He Iqu het-
qaŋgutqeunä imäkpiyä” ätukqe.
6 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä suqä hŋqu ti-
inji. Goti Iqueqä hiŋuä iqi äŋguä hipŋqä diŋqe, qu asŋä äqänäpu akiyä
änymiŋuwi. Eqetäŋi, iiŋä imäkmbŋqe, hikiu iquqonämäupu, eqä-
häkä imäkkuwä 6 iqi ätqäumiŋuwi. Eqä-häkä iiŋä hŋqu iomäupqe,
ämaqä hŋqu kiqä-kiuänä mämeqe, 100 litä-quayi.
7 Känae i tquaŋga, Jisasi Iqu wäuŋuä imäkqä iquauŋi, “He häkä
tquau eqä equatimepiyä” ätukqe. I tquaŋga, iqua häkä iquauŋi,
maŋguä equatimäukuwi. 8 Iqua eqä i iomeqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu,
“He täŋgaŋi eqä hui iopu, ämaqä ymisaŋä miqä ique äma wipiyä”
ätukqe. I tquaŋga, iqua Iqu tquaŋgqä-pa ikuwi.
9 Iŋgaŋi aaŋä eqe, wainqä heqaŋgi, ämaqä ymisaŋä miqä iqu
yamwiqä ikqe. Wäuŋuä iqä eqä iopiyä iqua, qu wainqä-eqä
hiqaŋgqeŋqä näqŋqä etaŋguwä-qe, ymisaŋä miqä iqu maqŋqä eä,
iqu ämaqä apäkä meqaŋgqä ique kukŋuä ätuätumeqe, tii ätukqe.
10 “Ämaqe tii iqe. Wainqä-eqä äŋguänäŋi, ganä maepnä. Itaŋga qu
eqä kuapänä änäpu, hiqiiyqä heqaŋguwäŋga, wainqä-eqä huizi di
iŋga mapŋqänänyä. Iiŋä qäyä etaŋgi, si wainqä-eqä äŋguänäŋä zä
eŋi, täŋga äyä ämaenyä” ätukqe.
11 Nätmatqä ämaqä hui mimäkqä imiŋuwi, Jisasi Iqu aŋä-himqä
Kana, qua Galili iuŋi, i qe imäkätä, Iqueqä yäŋänäqŋqe ämotquetä
ipäqäkqe. I äqumbiyi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua,
Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.
12 Jisasi Iqu i imäkäqetaŋi, Iqutä, känaisä, käŋguäkatä itaŋga
Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatäŋi, qu aŋä Kapänamäŋqä
äwäkuwi. Itaŋga qu iqiŋi, hiunji hatŋä hmbu äpmakuwi.

*Jisasi Iqu, hiqäva-imäkqä aŋi jänä imäkkqeŋqä**

13 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä hiunji
naqänäŋä, Pasopa ätätqäŋuwä iqu qäqi etaŋgi, Jisasi Iqu
Jerusälemäŋqä ekqe. 14 Äyäqe, iqiŋi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-
imäkqä aŋä ququawä iqiŋi, ämaqe qu bulumäka-sua, sipsipqä-
sua, itaŋga yŋŋä-heeqä-sua mbqäŋqä imäkäpu, ga hŋqua quamä
äpmapu mbqä yaŋä nyätqätaŋgä äquŋgqe. 15 Iiŋä äqunäqe, Iqu
guä hui ämeqe, äqäyäkoquvätä jävqä imäkäqe, hiqäva-imäkqä aŋä
iutaŋi eeqänäŋä huätä äpäsäwqatkqe. Bulumäka-pqä, sipsipqä-pqä
qäsänji. Itaŋga ämaqä mbqä huitaŋi tŋäŋqä imäkäpu vätqätaŋguwä
iquauä mbqe bi ämäquvatämäutä, mbqä hevqe yiwaŋä ämamäukqe.
16 I itä, ämaqä yŋŋä-heeqä mbqäŋqä imäkätqätaŋguwä iquauŋi,

* **2:12** Matiu 21:12-13; Makä 11:15-17; Lukä 19:45-46

“Täqiŋi huätä äma äupiyä. Ŋqä Apiqueä aŋi, he mbqä meqä aŋä
mimäkqä pambiyä” ätukqe.
17 Jisasi Iqu i imäkqaŋga, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua,
Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, *“Goti Hanjuwä Iquki, saqä aŋiŋqä
kuapänä änyinätäqe, nyaqä yäpä tämŋi änä manyimäŋqä iqiyä”*†
tnätaŋgqeŋqä kŋuä äwikqe.
18 Jisasi Iqu i imäkqaŋgqeŋqä, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva
äqämiŋuwä iquauqä naqä iqua, Iqueŋi, “Si nätmatqä ämaqä mimäkqä
di äki imäktŋqäwä? Si nätmatqä imäkŋä tä, yoqä naqe äkita ämanä
imäkinyä, ne mänätquayä” ätukuwi.
19 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ätukqe. “Hiqäva-imäkqä aŋä
tque huätä äpnemäpqe, aŋgumŋi Nyi hiunji hŋquaqu-hŋquenyä
mätmqänä.”
20 I tquaŋga, Israitqä iqua tii ätukuwi. “Hiqäva-imäkqä aŋä tque
mätätqätaŋgä quväukuä 46 ämäwqätäukqä eŋqe, Si ‘Nyi aŋgumŋi
hiunji hŋquaqu-hŋquenyä mätmqänä-qe,’ änääŋqä tnyä?” ätukuwi.
21 Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä iquenyqä ätukqe, Iqu Iqueqä
huiwiŋqä ätkqe. 22 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, kukŋuä
i ätukqä iquenyqe, hui äwinymiŋqä-qe, Jisasi Iqu qua buta häŋä
vauqaŋga, qu kŋuä iŋga äwikqe. Iŋganj iqua Goti Hanjuwä Iqueqä
bukiu tnätaŋgqeŋqätä, Jisasi Iqu ätkqeŋqätäŋi, quuvqä eqiyäpu
naqä-qakuä imäkkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqeqä suqeŋqä näqŋqä ekqeŋqä
23 Israitqä iqua hiunji naqä Pasopaŋga, ämaqä kuapänäŋi, Jisasi
Iqu Jerusälemä iqi äpme, hiqŋqä ämaqä hui mimäkqe imäkätqätaŋgi
äqumbiyi, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. 24 I iqaŋguwä-qe, Jisasi
Iqu ämaqä eeqänäŋäŋqä näqŋqä äŋguänäŋä eäqä-qae, Iqu quŋqä
quuvqä maeqiyqä ikqe. 25 Jisasi Iqueŋi, ämaqä hŋqu-pqe ämaqä
hŋqueŋqe, ‘Iinjqä-iinjqe’ mätquä yänä. Iqu ämaqeuqä suqä
eeqänäŋiŋqe näqŋqä hiänä.

3

Jisasi Iqu, Nekitimäsi iqutä, kukŋuä ätŋgiyiŋqä
1 Parisi iquautaŋä hŋqu, iqueqä yoqe Nekitimäsi iquvi. Iqu Israitqä
Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä naqä ämiqä iquautaŋä
hŋquvi. 2 Iqu Jisasi Iquenyqä heatqäŋga äpäqe, “Näqŋqä-vqä Iquki,
ne näqŋqe, si näqŋqä motqueqä Goti Hanjuwä Iqu äkndowatqä
Iqukiyqä” ätuätä, tii ätukqe. “Ämaqä hŋqu nätmatqä ämaqä hui
mimäkqänäŋi Si imäkätqäŋä-paŋä iiŋi, mimäkqä danä yänä. Goti
Hanjuwä Iqu iqutä anä sätäti, i imäkäŋqiyä” ätukqe.
3 I tquaŋga, Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi naqä-qakuänäŋä ktmqeqä.
Ämaqä hŋqu, aŋgumä* ymeqä däŋä hayuqä ii eŋqä-paŋä mimäŋqä
itqe, iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqä duŋi, hiŋuä mäquŋquä danä
iquäŋqiyä” ätukqe.
4 Itaŋi Nekitimäsi iqu yatŋqä tii äwikqe. “Iqu ae ämaqä naqä qoyaŋä
eŋqe, ymeqä däŋä hayuqä ii eŋqä-paŋi, äänä itä imänätŋqäwä? Iqu

† **2:17** Apqä Bukä 69:9 * **3:3** Kukŋuä Jonä iqu täqi äqäkqe, kiqä quati hŋquaquvi. Hŋqu ‘aŋgumä’, huiziqu ‘haqä yätuta’. Hiqŋqä 3:7 iuŋä-pqeyi.

känai iqueŋi aŋgumä nyuetŋqä diŋqe, känäwä äwqä imŋi aŋgumä
mamŋqä yäŋqiyä” ätukqe.
5 Ga Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi naqä-qakuänäŋä ktmqeqä” ätukqe.
“Ämaqä hŋqu eqetä, itaŋga Dŋä Äŋguä Iquesatä, ymeqä däŋä
hayuqä eŋqä-paŋä mimäŋqä itqe, iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqä
duŋi mäpeyqä danä iquäŋqiyä. 6 Ämaqä huiwiqu änyuetqe, iqu
huiwä-quvi. Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqu änyuetqe, iqu quuvqä-quvi. 7 Si
Nyaqä kukŋui, ‘He aŋgumä ymeqä däŋä imämbŋqeqä’ tqaŋgqeŋqä,
yäuŋuä miqä isŋqeqä. 8 Yuŋuä kiqä äwinyätaŋgqä du äqunätä,
huuwqä tqaŋgqenä äwiyätnäŋganj, äŋgisa äpätä, äŋgi äwqutiyä-qe,
si maqŋqä esnä. Iŋi ämaqä Dŋä Äŋguä Iqu änyueqäqe, qu eeqä
asänäŋä iiŋiqä” ätukqe.
9 Ii tquaŋga, Nekitimäsi iqu, “Si e ätŋi, änääŋqä tnyä?” ätuätä
yatŋqä äwikqe.
10 Yatŋqä i vqaŋga Jisasi Iqu ämävauqe, “Si Israitqä iquauqä näqŋqä
motquequki eŋi, nätmatqä täŋqe näqŋqä mämeqe, äänä itnä inyä?”
ätukqe. 11 “Nyi naqä-qakuänäŋä ktmqe. Ne näqŋqä eanä hiŋuä
äqunätuŋquä duŋqä etätqäŋu. Iŋäqe he neyaqä kukŋuä duŋi, naqä-
qakuä mimäkqä iqäuä. 12 Nyi nätmatqä qua täuŋiŋqä tqaŋgqe,
he quuvqä maeqiyqä iquwi, ga Nyi nätmatqä qäukuä yätuŋiŋqä
hetqaŋgundqe, he quuvqe äänä ipu heqäpŋqäwä? 13 Ämaqä hŋqu
qäukuä yätuŋqä mäyqä iŋqe. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqunä, qäukuä
yätu äpme äpqeqä. 14-15 Iŋi ämaqä quuvqä eqämipqä eeqänäŋä iqua,
häŋä hea ique-ique pmeqe mapnuwä diŋqe, ii tiinji. Aŋä avqŋqä imä,
Mosisi iqu qämakä imäkätä, zä imasätä, äma äpekqä-pa,† Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqueŋi, qu i äma pepŋqäuä” ätukqe.
16 “Goti Hanjuwä Iqu ämaqä qua täuŋiŋqä huäqä kiiŋä wuŋgaŋgi,
Iqu Iqueqä Ymeqä Kiuänäŋä Ique äwikqe. Ga iŋi, ämaqä tqu-
tqu Iquenyqä quuvqä eqämipqe, qu eeqänä qui mimäkŋqä danä,
häŋä hea ique-ique pmeqe mapnuwi. 17 Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä
Ymeqä Iqueŋi, ämaqä qua täuŋä iuqä suqä quvqe iwäsäutŋqä
ändowatkqä mäetqe, Iqu iquauŋi häŋä iqumuatätŋqä ändowatkqe.
18 Itaŋga ämaqä tqu-tqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenyqä qu-
uvqä eqämitpqe, iquauŋi suqä quvqeŋqä miwäsäuqä yäniqe. Itaŋga
ämaqä tqu-tqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Kiuänäŋä Iqueqä yoqeŋqä
quuvqä maeqiyqä imitpqe, iquauŋi iuta suqä quvqeŋqä ae iwäsäuä.
19 We-huŋqä Iqu qua täuŋqä qäyä äpqaŋgqä-qe, ämaqe, suqä quvqä
imäkäpiyiŋqä We-huŋqä Iqueŋi tuwä äwiyäpu, hiawiqä imqä äwinyä.
Suqä iŋiuta iwäsäunä. 20 Ämaqä suqä quvqä imäkätqäŋuwä iqua,
suqä quvqe ätnäŋäqi äti witŋqä etaŋgqeŋqä, qu eeqänäŋi, We-
huŋqä Iquenyqä mäwiŋgaŋguti, Iquenyqä mapqä ipnä. 21 Iŋäqe,
Goti Hanjuwä Iqueä suqä naqä-qakuä iu qänaki itqäŋuwä iqua,
quwqä wäuŋui Goti Hanjuwä Iquesa imäkqaŋgpqe, ätnäŋäqi äti
timäutŋqänä, We-huŋqä Iquenyqe äppŋqäuä” ätukqe.

Jonä iqu, Jisasi Iquenyqä ätkqeŋqä

22 Ii iqe, Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä qua
Jutiya iuŋqä äupiyi, iqiŋi qu ämaqä asŋä äqiyäpu äpmamiŋuwi.

† **3:14-15** A Täuqä 21:9

23-24 Iŋganı Jonä iqu guä änyä pmetŋqäŋga, iqu-pqe aŋä-himqä
Ainonä, Salimä-täŋä qäqiqi, ämaqä asŋä äqämiŋqe. Iqiŋi eqä kuapä
pätqätaŋgi, ämaqä kuapänä iquenyqä äpäpu asŋä ämamiŋuwi.
25 Hiunji hŋqueŋi, Jonä iqueqä ämotquamiŋqä hŋquatä, Israitqä
huizi hŋqutä, suqä eqetä akiyä änymiŋuwä iquenyqä kukŋuä näŋi-
täqi ämamäumiŋuwi. 26 Iiŋä ipiyi, qu Jonä iquenyqä äpäpu, “Näqŋqä
nätapqä iquki, eqä Jotänä ique yätäqä näŋgisa, Ämaqä sitä anä
äpmanyä, itaŋga Iquenyqä ‘Iiŋä-iiŋäqueqä’ ätmiŋä Iqu, täŋgaŋi
ämaqä asŋä qäyqaŋgi, ämaqä kuapänä Iquenyqä äwqäuä” ätukuwi.
27 I tquaŋguwäŋga Jonä iqu, “Ämaqä hŋqu nätmatqä hui hiŋgi
mämeqä danä yänä. Goti Hanjuwä Iqu ique vqaŋgutqenä ämenä.
28 ‘Nyi Kraisi, ämaqä mitŋqä Goti Hanjuwä Iqu Ique atäuŋuä ikqä
iqunä maetqenä. Nyi Iquenyqä hiŋuiqä änändowatqä iqunjqä’
tqaŋgqe, hiqä-hiuä qätä äyä änyikuwiqä. 29 Ämaqä hŋqu apäkä
tuwakŋä änyuätqe, apäkä ii iqueqä apäkiyi. Iŋäqe ämaqä apäkä
metŋqä iqueqä näueqä iqu, iqi ätqäutä apäkä meqaŋgqä iqueqä
quväki qätä äwiyäqäŋganı, iqu yeeqänäŋä yänä. Ga nyaqä yeeqä iqe,
aaŋä naqänäŋä asä iiŋiqä. 30 Nyi yoqä maeqä quvqä hiqaŋga, Iqu
ämaŋqutäutä, yoqä-täŋä hiäŋqiyä” ätukqe.
31 “Ämaqä haqä yätuta äpqäqä Iqu, ämaqä huiziquauŋi
ämäwqätäunä. Itaŋga ämaqä qua täutaŋä iqu, iqu täutaŋä-qu eä,
kukŋui nätmatqä qua täutaŋiŋqä tänä. Iŋäqe qäukuä yätuta äpqä
Iqu, eeqänäŋi ämäwqätäunä. 32 Iqu hiŋuä äqunätä, qätä äwiyätŋqä iu
qäyä ätqaŋgi, qu Iqueä kukŋui naqä-qakuä mimäkqä danä itqäŋäuä.
33 Iŋäqe ämaqä Iqueqä kukŋuä qätä äwiyätä ämeqä iqu, iqu ämaqä
huiziquauŋi, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui naqä-qakuänäŋä etaŋgi
ämotquenä. 34 Goti Hanjuwä Iqu, Ämaqä Iqu ändowatqäqä Iqueŋi,
Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique aaŋä kuapänäŋä vqaŋgqetaŋi, Iqu Goti
Hanjuwä Iqueä kukŋui awä tänä. 35 Kaniqu, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä
kuapänä wiŋganı, ga Iqu nätmatqä eeqänäŋi Iqueä hipa iqi ekqe.
36 Ämaqä tqu-tqu Ymeqä Iquenyqä quuvqä eqiyqäqe, häŋä hea ique-
ique pmeqe äme. Iŋäqe ämaqä tqu-tqu Ymeqä Iquenyqä quuvqä
maeqiyqä iqäqe, häŋä-pmeqe mämeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä
äkasuwi, iqutä hea ique-ique witäŋqiyä” ätukqe.‡

4

Jisasi Iqu, Jutiyaŋi äväma äukqeŋqä

1-3 Parisi iqua Jisasi Iquenyqe, “Iqu Jonä iqueŋi ämäwqätäutä,
iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua kuapänäŋä eäpu, asŋi iqueqä
hipa iuta ämetqäŋä” tqaŋgä äwikuwi. Iquenyqä iiŋä ätmiŋuwä-qe,
ämaqe asŋi, Iqu maqiyqä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua
äqämiŋuwi. I tqaŋgä qätä äwiyäqetaŋi, Iqu qua Jutiyaŋi äväma,
aŋgumä qua Galili iuŋqä äukqe.
4 I äwätäqäŋganı hänaqe, qua Sämaliya, aŋä-täŋä iu wätŋqä
indqänätä, äukqe. 5 Iu äwätäqäŋganı, Sämaliya pmeqä iquauä aŋä-
himqä hŋqu, yoqe ‘Sikauä’ ätmiŋuwä ique ätimäukqe. Ii qua Jekopä
iqu iqueqä hikŋä Josepä ique äwikqä-täŋä qäqiqiyi.

‡ **3:36** Ämaqä näqŋqä-täŋä hui, kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä Hiqŋqä 31-36 iuŋi, Jonä asŋä-qäyqä iqueqä kukŋuä ma, Jonä tuwaŋuä äqäkqä iqueqeqä.

Jisasi Iqu, apäkä Sämaliyataŋä huisä, kukŋuä ätkiyiŋqä

6-8 Mäptqe awänä pmetaŋga, Jisasi Iqu hänaqe qaŋä imiŋqeŋqä
yäŋä-a täŋäŋqä hapä äpmamiŋqe. Jekopä iqu eqäŋqä qua hovqä
iqiyätä, eqä esquä imäkäŋqä iqi hapä äpmamiŋqe. Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, buayä mbqäŋqä aŋä-himqä duŋqä
äukuwi. Iqu i pmetaŋgaŋi, apäkä Sämaliyataŋä hui eqä euätŋqä
pqaŋga, Jisasi Iqu iiŋi, "Eqä hui nmqä dapiyä" ätukqe.
9 I tquaŋga, ii ämävauqe, "Nyi Sämaliyataŋinyä etaŋgä, si Israitqä
Jerusälemä iu hiqäva äqäyätqäŋuwä iutaŋä-quki eäŋi, si nyiŋi, 'Eqä
hui nmqä dapiyä' ätätnä, yatŋqä änääŋqä nyinyä?" ätukqe. Kukŋuä
iiŋi, Israitqä Jerusälemä iu Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiŋuwä
iqua, Sämaliya iquatäŋi naqä-huinyä mäpmeqä imiŋuwä etaŋgi, i
ätukqe.
10 Ii i tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu iiŋi tii ätukqe. "Si nätmatqä Goti Han-
juwä Iqu qanyinä vqeŋqä maqŋqä eŋinyä. Itaŋga Ämaqä, 'Nyi eqä
hui nmqä dapiyä' äktätŋqä Iquenyqä-pqe, maqŋqä eŋinyä. Si näqŋqä
eänä, Ique yatŋqä vqaŋgtqe, Iqu eqä häŋä-pmeqe ktapäŋqiyä"
ätukqe.
11 I tquaŋga ii, "Naqä Iqukiyä, quae kiŋä mämä äptnä, eqe mämä
eŋqe, ga Si eqä-häkä-pqä mämeqä danä iŋi, eqä häŋä-pmeqe äkŋgisa
iutŋqäwä?" ätukqe. 12 I ätuätä tii ätukqe. "Neyaqä awiqu Jekopä
iqu, eqä qua äptesqiyätä, ga eqä täu äŋgqe. Ga iqueqä ymeqä-
pqä, hiveqä-yaqueqä-pqe, täu änmiŋuwi. Itaŋga kaqä-kawukäne
änätapkqä Jekopä iqueŋi, si ämäwqätäunyä?"
13 Iŋgaŋi Iqu, "Ämaqe, eqä esquä täu iopu ämbqe, aŋgumä eqäŋqä
quväkä ye vquäŋqiyä. 14 Iŋäqe ämaqä, eqä Nyi vqaŋgundi änätqä iqu,
aŋgumä eqäŋqä quväkä ye mävqä iquänä. Itaŋga eqä Nyi äwimqä
iiŋi, ämaqä iquesaŋi eqä esquä eŋqä-pa, hea ique-ique esuätä, itaŋga
häŋä hea ique-ique pmeqe vqäŋqeqä" ätukqe.
15 I tquaŋgaŋi, ii Iqueŋi, "Naqä Iquki, eqä ätŋi, yqä dapiyä. Nyi
eqäŋqä quväkä ye manyiyqaŋguti, nyi aŋgumä eqä täu iumqe, mapqä
iqämqänänyä" ätukqe.
16 Iŋgaŋi Iqu iiŋi, "Tqä qokique kukŋuä ätuätnä, asä täqinyqä ätuma
ptŋqänä uvä" ätukqe.
17 I tquaŋga, ii "Nyi qokä mäeqinjqä" ätukqe.
Iwä Iqu, "Kukŋuä ii, si naqä-qakuä ätnyä" ätukqe. 18 "Si ämaqä hipa
hŋgiŋä eeqänäŋä iu ämuannä, itaŋga ämaqä täŋga anä äpmeŋiyä
iqu, naqä-qakuä tqä qokiqu maeqä eäŋä-qae, iŋi si naqä-qakuänäŋä
ätnyä" ätukqe.
19 I tquaŋgaŋi apäkä ii, "Naqä Iquki, Si hiŋuä-tquki äkqänäŋänä.
20 Ne Sämaliyataŋä iquneqä awäkiqua, Goti Hanjuwä Ique qoŋä
äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeqä mamäuqäŋqä aquvi, qoqoŋä tquesa
qänätqätaŋgä, he Israitqä huiziquenä, 'Goti Hanjuwä Ique qoŋä
äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeqä mamäuqäŋqä aquvi, Jerusälemä
iunä qäŋgpŋqä,' ätätqäŋäuä" ätukqe.
21 Ga Iqu iiŋi, "Apäkä iiki, si nyaqä kukŋui naqä-qakuänäŋä
imäkiyä. Hiunji, ämaqe Apique qoŋä äwoktäupu, Iquenyqä aquvi,
qoqoŋä tquesänä-pqä, itaŋga Jerusälemä dutänä-pqä maqŋqäŋqä iqu
ätimäuŋqiyä" ätukqe. 22 "He Sämaliyataŋä iquenä, Goti, Ique qoŋä
äwoktäutqäŋuwä Iquenyqe, näqŋqä maeqä ipu hiŋgi itqäŋuwiqä.

Ne Israitqä iutaŋä, Jerusälemä iu ituŋquä iquneŋi, Goti, ne qoŋä
äwoktäutanä, yoqe haqeu ämatnämäutuŋquä Iquenyqe, näqŋqä eanä
itquŋunä. Äpäkoŋqä witaŋgi häŋä iqumuatqeŋqä hänaqe, Goti
Hanjuwä Iqu Israitqä iqunesa imäuqäqeqä. 23 Iŋäqe hiunji hŋqu
timäutŋqä itŋqe, ae qe ätimäuqi. Iŋi ämaqä, Apique qoŋä äwoktäupu
Iqueqä yoqe haqeu naqä-qakuänäŋä mamäupŋqä iqua, qu Iqueqä
Dŋä Äŋguä Iqueä yäŋänäqŋqä ditä, suqä naqä-qakuänäŋitäŋi, iiŋä
ipnä. Ämaqe, iiŋä iqäŋqe, Apiqu äwinyänä. 24 Goti Hanjuwä Iqu
huiwä maeqä, quuvqä-qu eŋqä-qae, ämaqä, Ique qoŋä äwoktäupu,
Iqueqä yoqe haqeu mamäupŋqä iqua, qu Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueä
yäŋänäqŋqetä, suqä naqä-qakuänäŋitä, iiŋä ipŋqeqä” ätukqe.
25 Iŋganji apäkä ii Iqueŋi, “Nyi näqŋqä eäqä. Ämaqä Mäsayä Kraisi
ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä Iqu äpäŋqiyä. Iqu
äpätäqäŋganji ‘Nätmatqä eeqänäŋä iiŋä-iiŋiqä’ natäŋqiyä” ätukqe.
26 I tquaŋganji, Iqu iiŋi, “Kukŋuä äktätŋqä Tqunä, Nyi tä Qäqunä
äktätqäŋänä” ätukqe.

Jisasi Iqu buayäŋqätä, wäuŋuäŋqätä, ätkqeŋqä

27 I tuätqätaŋganji, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua
aŋgumä ätimäupiyi, Iqu apäkä huisä quea tätqätaŋginyä äqumbiyi,
iqua yäuŋuä ipu, ‘Änäändiyä’ tpu ipiyä-qe, hŋqu-pqe, “Si suŋqä
kiŋgaŋgikä-qe?” mätquä danä ipu, ä “Si apäkä iiŋi suŋqä tnyuä-
qe?” ätuäpu, yatŋqä miqä ikuwi. 28 Iŋganji apäkä ii, iiyqä eqä-häki
iqi emä, aŋgumä aŋä-himqä duŋqä äwäqe, ämaqeuŋi tii ätukqe.
29 “Ämaqä nätmatqä nyi imäkätŋqeŋqä eeqänäŋä ändqäqä Ique,
hiŋuä qumbŋqänä äwanä! Iqu Kraisi ämaqeu ämitŋqä Goti Hanjuwä
Iqu Ique atäuŋuä ikqä Iqu heqänäŋiqä?” ätukqe. 30 I tquaŋganji, qu
aŋä dutaŋi äqiyätimäwa, Jisasi Iquenyqä äpäukuwi.
31 Apäkä ii, i äväma uwqaŋganji, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä
iqua Jisasi Iqueŋi, “Näqŋqä Motqueqä Iquki, buayä hui huinyä” qäyä
ätuäpu, änäänä ätumiŋuwi.
32 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu iquauŋi, “Nyi buayä he änyä maqŋqä
etaŋguwä hui-täŋunjqä” ätukqe.
33 Ga iqua, “Iqueŋi, ämaqä hui buayä äma ävqäuä?” ätnäpu,
iquauqä-quwä yatŋqä iŋguwi.
34 Yatŋqä i iŋgäwqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu “Ŋqä buayi, Nyi
änändowatkqä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä itmä, itaŋga Iqueqä
wäuŋuä ändapqäqe qäpu imäkqeqä” ätukqe. 35 “He ymisaŋä yäuä
iqaŋguti mapŋqe, tii ätätqäŋä. ‘Qaŋui hŋquaqu-hŋquaqu änänjqä.’
He i ätätqäŋuwä-qe, Nyi ‘He wäuŋuä iuŋi, hiŋuä yasämä qumbŋqä’
etqänä. Täŋganji ymisaŋi ämapŋqe, ae yäuä iqäwänä. 36 Ymisaŋi yäuä
etaŋgi, qanyä ämetä ämapqä iqu, mbqä menä. Itaŋga iqu ymisaŋä
iiŋi, häŋä hea ique-ique pmeqä duŋqä aquvä äqiyänä. Ga ymisaŋä
vowä qutqä iqutä, ymisaŋä meqä iqutä, qäquaqu yeeqänä inyiyiqä.
37 Iiŋä etaŋgi ämaqeuqä kukŋuä tqu, naqä-qakuä timäunä. ‘Ymisaŋä
vowä ämaqä hŋqu iqaŋguti, itaŋga ämeqe, ämaqä hŋquvqä’ tpnä.
38 Nyi he wäuŋuä ipu tuwä-yawä tmimiqä mämeqä ikuwä iuŋqä
ymisaŋä mapŋqä endowatkqeqä. Wäuŋui, ämaqä hŋqua dŋä-huqä
ikuwä iu, he ymisaŋä qanyinä mapŋqeqä” ätukqe.

Ämaqä Sämaliyataŋä iquauŋqä

39 Ämaqä Sämaliyataŋä aŋä-himqä Sika iu pmeqä kuapänäŋi,
apäkä ii Jisasi Iquenyqe, “Iqu nätmatqä nyi imäkätŋqeŋqä eeqänäŋä
ändqiyä” tqaŋgqeta, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. 40 Iwä iqua
Ique äwimapiyi, “Si nesä pmayä” tquaŋgä, Iqu qutäŋi hiunji hŋquaqu
äpmakqe. 41-42 Iqu kukŋuä vqaŋgqetaŋi, ämaqä kuapänäŋä quuvqä
inä eqiyäpu, apäkä iiŋi tii ätukuwi. “Si änatŋä iunä maetqe, täŋgaŋi
neqä-neuä qätä äwiyätanä, quuvqä eqiyqunä. Ne näqŋqe, Iqu ämaqä
qua täutaŋiu Häŋä Iqumuatqä Iquvqä” ätukuwi.

Jisasi Iqu, Galiliŋqä äukqeŋqä

43 Jisasi Iqu iqiŋi hiunji hŋquaqu ae äpmeqe, Iqueqä qua Galil-
iuŋqä äukqe. 44 Iqu Iqueqä-kiuä awä äti tii ätkqe. “Ämaqe,
hiŋuä-tqä quwqä aŋä-himqä iutaŋä iquenyqe, qu ‘äŋguä-queqä’
matqä ipŋqäuä.” 45 Iŋäqe hiunji naqä Pasopaŋga ymisaŋä
imäkqaŋguwäŋgaŋi, Galili pmeqe Jerusälemä iu äpmapu, Jisasi Iqu
nätmatqä iqi imäkätqätaŋgqe hiŋuä äquŋguwi. Iutaŋi, Iqu Galili du
timäuqaŋgaŋi, qu Iqueŋi yeeqä itmakuwi.

Jisasi Iqu, ämiqä hŋqueqä ymeqe, äŋguä iwimäkikqeŋqä

46 Galili duŋi, Jisasi Iqu aŋä-himqä Kanaŋi, aaŋä eqe wainqä
imäkkqä iuŋqä äukqe. Iŋgaŋi, ämiqä naqä iqueqä wäuŋuä miqä
hŋqueqä ymeqe, aŋä-himqä Kapänamäŋi, täŋä-yaqä äwäminqe.
47 Ämaqä iqu Jisasi Iquenyqe, ‘Jutiyataŋi Galiliŋqä äpqiyä’ tqaŋgä
äwiyäqe, iqu Iquenyqä äwäqe, yatŋqä tii äwikqe. “Si Kapänamäŋqä
äwätnä, nyaqä ymeqä täŋä-yaqä qäyu äpäkonätŋqä äwiŋqä iqueŋi,
äŋguä iwimäkiyä.”

48 I tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu iqueŋi, “He Nyi nätmatqä ämaqä
mimikqänäŋi mimäkqä iqaŋgmdqe, he quuvqä maeqiyqä danä
ipŋqäuä” ätukqe.

49 Iŋäqe ämaqä naqä iqu, “Naqä Iquki, nyaqä ymeqe qäyu
äpäkonätŋqä etaŋgi, iyää, Si nyitä anä weŋqeqä!” ätukqe.

50 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu iqueŋi, “Tqä ymeqä iqu äŋguä häŋä äpmeŋqiyä.
Aŋämqä mänä” ätukqe.

I tquaŋga, ämaqä iqu Jisasi Iqueä kukŋuä du quuvqä eqiyätä,
iqueqä aŋämqä äukqe. 51 Iqu hänaqä tämä änä wätqätaŋga, iqueqä
wäuŋuä-wiyqä hŋqua ämimbiyi, “Tqä ymeqä iqu ae äŋguä häŋä
eqiyä” ätukuwi.

52 Iiŋä tquaŋguwäŋgaŋi, iqu iqueqä ymeqä iquenyqe, “Äŋguä äkŋga
eqäwä?” ätuätä, yatŋqä äwikqe.

Iqua kimaŋi, “Tqä ymeqä iqu yaqä dŋi qäpuŋi, huäqi awiyqeu wanä
klokŋga eqeqä” ätukuwi.

53 I äwiyäqetaŋi, kaniqu, “Jisasi Iqu ‘Tqä ymeqä iqu äŋguä häŋä
äpmeŋqiyä-qe,’ mäptqe i pmetaŋga äyä ändqäqätanä” kŋuä ämakqe.
Iiŋqe, ämaqä iqutä iqueqä aŋä iu anä äpmamiŋuwä eeqänäŋi, qu
Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

54 Jutiyata Galiliŋqä äpkqäŋgaŋi, Jisasi Iqu nätmatqä Iqueqä
yäŋänäqŋqä ämotquetŋqä hŋqu ae imäkkqeu, tä huiziqu imäkkqe.

5

Jisasi Iqu, Betesa iu ämaqä äŋguä iwimäkkqeŋqä

1 I imäkätä äpmamiŋqetaŋi, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva
äqämiŋuwä iqua, Goti Iquenyqä ymisaŋä naqä bŋqä aquvä qŋgaŋgä,
Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä ekqe. 2 Jerusälemäŋi, täkŋä hänaqä ‘sip-
sipqeuqeqä’ ätmiŋuwä-täŋä qäqiqiŋi, eqä-huäŋä aŋä mätävätiŋä hipa
hŋgisaŋi eeqänäŋä-täŋä hŋqu itäumäkekuwä iqi ätumiŋqe. Israitqä
iquauä kukŋuiuŋi, kiqä yoqe ‘Betesauä’ ätmiŋuwi. 3-4 Iqiŋi ämaqä
täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä iqä iqua, kuapänä äwämiŋuwi. Täŋä-yaqä
hiŋuä maqŋqä iquau, ä yäŋä quvqä iquau, ä ŋŋuä ämeŋä miqä iqua,
äwämiŋuwi.*

5 Jisasi Iqu timäuqaŋgaŋi, ämaqä täŋä-yaqä quväukuä 38
mäwqätäuqä hŋqu iqi äwämiŋqe. 6 Jisasi Iqu ämaqä iqu täŋä-yaqä
aiŋgatqä witaŋgi äqunäqe, iqueŋi, “Si äŋguä imändŋqä äkiŋgiyä?”
ätukqe.

7 Kimaŋi, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iqu “Naqä Iquki, eqä ämeŋä
iqaŋgaŋi ämaqä hŋqu nyi änmetä eqä bu mäyenjiyqe, täqiŋi
aaŋqe. Nyi eqä buŋqä wämätmä itqätaŋgaŋi, ämaqä hui ganä ae
äpäwiqaŋga, nyi mäpäwiqä itŋqeqä” ätukqe.

8 E tquaŋgaŋi, Jisasi Iqu iqueŋi, “Pämä äpmetnä, tqä yquvaŋi
ämetnä, qaŋä uvä!” ätukqe.

9 Ätquaŋganä, iqueä täŋä-yaqe qäpu heqaŋgi, iqu äŋguä-qu,
iqueqä yquvaŋi ämetä, qaŋä äukqe. Hiunji iqu, Sämbatqä hapä
pmeqäŋganji.

10 Iŋgaŋi Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä naqä
iqua, ämaqä äŋguä imäŋgqä iqueŋi, “Tä hiunji hapä pmeqäŋga
eŋqe, si yquvaŋä haŋä ämeŋätä, neyaqä suqä duŋi pmua imäknänä”
ätukuwi.

11 I tquaŋguwäŋgaŋi, iqu ämävauqe, “Ämaqä nyi äŋguä iny-
imäkätäqä Iqu, ‘Tqä yquvaŋi ämetnä qaŋä uvä’ dqaŋgiyqä” ätukqe.

12 I tquaŋgi äwipiyi, iqueŋi, “Ämaqä ‘Tqä yquvaŋi ämetnä qaŋä uvä-
qe’, tqu ktqiyä?” ätukuwi.

13 Jisasi Iqu ique äŋguä iwimäkqaŋga, ämaqä kuapänäŋä iqi etaŋgä,
Jisasi Iqu quvaqä awä imda maqŋqä äukqe. I iäqetaŋi, ämaqä
täŋä-yaqä äŋguä i imäŋgqä iqu, Iquenyqä maqŋqe, “Nyi äŋgui, Tqu
inyimäkqutiyä” tä itä, quvaqä yatŋqä kimaŋi, mätquä ikqe.

14 Qänakŋi, Jisasi Iqu iqueŋi hiqäva-imäkqä aŋä ququawä
du ämäqumueqe, “Si äŋguä ae eŋä-qae, suqä quvqä hui
imäkätqäŋi, aŋgumä mimäkqä panä! Nätmatqä quvqä naqänäŋä di
kimeqäŋqäuä” ätukqe.

15 I tquaŋgaŋi, ämaqä iqu aŋgumä äwäqe, ämaqä naqä iquauŋi,
“Ämaqä nyi äŋgui, Jisasi Iqu inyimäkqeqä” ätukqe.

Jisasi Iquenyqätä, Kiqä Kaniquenyqätä

---

* **5:3-4** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä inä ätä äqänä. “Qu eqä-huäŋä iqu ämeŋä iqaŋgaŋqä hiŋuä äqumbu äwämiŋuwi. Tiiŋä emiŋqe. Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu äŋgati äpätä, eqä-huäŋä iqueŋi ämeŋä miqaŋgaŋi, ämaqä eqä-huäŋä buŋqä kiŋganä äpäwitqä iqu, täŋä-yaqä äki-äkitaŋä imänäŋqe, qäpu äŋguä emiŋqe.” Kukŋuä ii, Jonä iqu äqäkqätiyä, ämaqä hŋquqqu qänaknda äqäkqätiyä? Ne maqŋqe.

16 Jisasi Iqu hiunji hapä pmeqäŋga wäuŋuä iiŋä di
imäkätqätaŋgqeŋqä, ämiqä naqä iqua Iquenyqe, äwqä tnäŋä
äwinyätä, haŋä-iqä ävqa upŋqä ipäqäkuwi. 17 Iŋganı Jisasi Iqu
ämävauqe, Iquenyqä äwqä tnäŋä imäkqaŋguwä iquauŋi, “Ŋqä Apiqu
wäuŋuä äŋguä tiiŋi, iqa äpätŋqe, hiunji tque timäuqaŋgi, ga Nyi-pqe
wäuŋuä tiiŋi i imäkätqäŋänä” ätukqe.

18 Jisasi Iqu i tqaŋganı, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä
iquauqä naqä iqua, Iqueŋi pizqä päsqä duŋqä itquaka upŋqä
ipäqäkuwi. Iqu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä miqä suqä duŋi
mämiqä iqaŋgqä duŋqänä hmanji. Goti Hanjuwä Iquenyqe, “Iqu Ŋqä
Apiqueqä” ätätä, Qämätaqi asänäŋä eyŋqä tqaŋgqeŋqä ipäqäkuwi.

19 Iŋganı Jisasi Iqu kimanı, “Nyi naqä-qakuänä etqä. Ymeqä Iqu
nätmatqä hŋqu Iqueqä-kiuänäŋi, änä mimäkqä danä yänä. Iqu
Kaniqu imäkqaŋgi äqunäqä dunä imäkänä. Nätmatqä äki-äkitaŋä
Kaniqu imäkätŋqe, Ymeqä-pqä Iqu asä inä imäkätqänä” ätukqe.
20 “Kaniqu Ymeqä Iquenyqä wiŋgaŋgi, nätmatqä eeqänäŋä Iqu
imäkätäqä di, Ymeqä-que ämotqueqiyä. Tä wäŋqeqä. Naqe änyä
motqueqaŋga, he yäuŋuä ipu, miiqä yäŋä ipŋqäuä. 21 Kaniqu ämaqä
pizqä duŋi ävauqumuatätä häŋä-pmeqä ävätŋqe, ga Ymeqä-pqä Iqu,
Iqueqä äwinyätaŋgqä iquauŋi, häŋä-pmeqä asä inä ävätqänä. 22 Iŋi
Apiqu, ämaqä hŋqueŋi miwäsäuqä danä yänä. Ämaqä iwäsäuqä
wäuŋuä eeqänäŋi, Ymeqä Iqueqä hipa iqi eqeqä. 23 Iiŋä eätqe,
tiiŋäŋqeyi. Qu Kaniqueqä yoqe haqeu ämamäupu, Ique äŋguä
itquetqäŋuwä-pa, Ymeqä Iqueŋä-pqe, asä iiŋä itquapŋqeqä. Ä
Ymeqä Iqueŋi äŋguä mitqueqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu mämamäuqä
iquwä iqua, Kaniqu Ymeqä ändowatkqä Iqueqä yoqä-pqe, haqeu
mämamäuqä danä ipu, äŋguä mitqueqä iqäuä” ätukqe.

24 “Nyi naqä-qakuänäŋä etqä. Ämaqä Nyaqä kukŋui qätä änyiyäpu,
Nyi änändowatkqä Iquenyqä quuvqä eqiyquwä iqua, häŋä hea
ique-ique pmeqä-täŋä iquayi. Iqua äpäkoŋqä duŋi ämäwqätäupu,
häŋä hea ique-ique pmeqe ämequwä-qae, iquauŋi miwäsäuqä danä
yänä. 25 Nyi naqä-qakuänäŋä etqä. Hiunji hŋqu timäutŋqä itŋqe,
ae qe ätimäuqi. Ämaqä pizqä äpäkonätqäŋuwi, Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymeqä Iqueä maŋä tqaŋgqe, qätä wipŋqeqä. Itaŋga qätä
i äwipiyä iqua, häŋä vaupŋqeqä. 26 Apiqu Iqueqä-kiuä häŋä-
pmeqäŋqä Quati-quvi. Ga Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueŋä-pqe, häŋä-
pmeqäŋqä Quati asä inäŋä-qu etaŋgi imäkkqeqä. 27 Ymeqä Iqu,
Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu etaŋgi, Apiqu Iqueŋi, ämaqä iwäsäutŋqä
yoqä naqä ävqäqe. 28-29 Kukŋuä täŋqe, he yäuŋuä ipu miiqä yäŋä
miqä danä ipŋqeqä. Ämaqä qua äptnäŋuwä iqua, Ymeqä Iqueä
maŋä tqaŋgi äwipiyäŋganı, qua äptŋgäwäŋuwä iutaŋi, aŋgumä häŋä
vaupŋqä hiunji iqu äpqiyä. Suqä äŋguä imäkätqäŋuwä iqua, aŋgumä
häŋi, häŋä hea ique-ique pmeqeŋqä vauqaŋgpi, itaŋga suqä quvqä
imäkätqäŋuwä iqua aŋgumä häŋi, iquauqä suqeŋqä iwäsäutä haŋä-
iqä meqäŋqä vaupnuwiqä.

30 Nyi nätmatqä hŋqu Ŋqä-näuänäŋi, mimäkqä danä ymä. Nyi Goti
Hanjuwä Iqu dqaŋgqä dunä iwäsäutqäŋänä. Nyi änyiŋqä Ŋqä duta
mimäkqä itmä, Nyi änändowatkqä Iqueqä äwiŋqä dunä imäkätŋqä-
qae, Nyaqä ämaqä iwäsäuqe, waqiyä maitqenä” ätukqe.

“Jisasi Iqu iiŋä-iiŋä-queqä” tqukua awä ätkuwiŋqä

31 “Nyinä Ŋqä-näuäŋqe, ‘iinjqä-iinjqä’ etmqe, Nyaqä kukŋuä iiŋi,
he naqä-qakuä mimäkqä ipŋqäuä. 32 Iŋäqe Nyinä manä, Hŋqu-pqe
Nyinyqe, ‘iiŋä-iiŋä-queqä’ inä ätätŋqe. Nyi näqŋqe, Iqu iiŋi, naqä-
qakuänäŋä ätätŋqeqä.
33 Ämaqä naqä iquenä, he ämaqä hŋquauŋi, Jonä asŋä-qäyqä
iqueqä kukŋui mapŋqä ändowatkuwi. Iqu Nyinyqe, naqä-qakuänäŋä
ätkqe. 34 Iqu iiŋä qäyä iqaŋgi, kukŋuä Nyaqä ätätŋqeuŋi,
yäŋänäqŋqä nyimäkätŋqä diŋqe, ämaqä hŋqueqä kukŋuä tqaŋgqe,
Nyi mämeqä ymä. Nyi Jonä iquenyqä tä etqe, he qui mimäkŋqä
häŋä pmapŋqä diŋqä etqä. 35 Jonä iqu, tä äyänätä we äunätŋqä-
paŋä iiŋä-quvi. He iqueä we-huŋqeŋqe, yeeqä hŋganqä miqä danä,
wäŋqänäŋäpu itqäŋuwi.
36 Iiŋä etaŋgi, wäuŋuä Apiqu Nyi imäkmqä ändapkqe, Nyi wäuŋuä
i itqäŋä. Ga wäuŋuä iutaŋi, Apiqu Nyi änändowatkqä Iquenyqe,
he näqŋqä mapŋqäuä. Iŋi Nyaqä wäuŋui, Jonä iqueqä kukŋuä iuŋi
ämäwqätäunä.
37-38 Apiqu Nyi änändowatkqä Iqu kukŋuä ätätŋqe, Iqu Nyinyqä
‘iiŋä-iiŋä-queqä’ ätätqänä. He änändowatkqä Ique qätä mäwiyqä
iqaŋgä, Nyi tii etqänä. ‘He Apiqueä manä-wiuŋui qätä mäwiyquenä,
Iqueä himä-huiwä-a hiŋuä mäquŋqä-quenä ipu, itaŋga he Iqueqä
kukŋui hiqä quuvqä imŋi mämaeqä danä itqäŋuwenjqä’ etqänä.
39 Häŋä hea ique-ique pmeqe, Goti Iqueqä bukä iuta mapŋqä kŋuä
heyqaŋgi, qävqä yasämänä äyä itqäŋäuä. Ga bukä iuŋä-pqe, kukŋui
Nyiŋqä ätnänä. 40 Iŋäqe, he häŋä hea ique-ique pmeqe mapŋqä diŋqe,
Nyinyqe mapqä danä itqäŋäuä.
41 Nyi yoqä naqe, ämaqä qua täutaŋä iuta meqäŋqe, kŋuä manyqä
enä. 42 Iŋäqe henyŋqä di, Nyi näqŋqä äŋguänäŋä eŋä. ‘He Goti
Hanjuwä Iquenyqä eŋqe, heyaqä quuvqä yäpä imŋi, aaŋqä etaŋgqe’
Nyi näqŋqä eŋä. 43 Nyi Ŋqä Apiqueä yoqä iuta qäyä äpqäŋqä,
mindmeqä danä iqä. Ämaqä hŋqu yoqe, iqueqeta pqaŋganji, he iqueŋi
itmapŋqäuä. 44 Goti Hanjuwä Kiuänäŋä Iqunä heyaqä yoqe haqä yätu
maetŋqä diŋqe maeŋgaŋgi, yoqä naqe, ämaqeutanä ämetqäŋuwi, ga
he quuvqe, äänä ipu heqäpŋqäwä? 45 He Nyinyqe, ‘Iqu Kaniqueä
hiŋuä iqisaŋi nenyqe, “Iqua suqä quvqä imäkqä-quaiqä” tuäŋqiyä’
kŋuä maeyqä pa eä. He Mosisi iquenyqe, ‘Iqu ne yätamäkqä
neyäŋqiyä’ kŋuä ämaka äpäŋuwä-qe, iqu henyqe, ‘Iqua suqä quvqä
imäkqä-quaiqä’ tqä-quvqä. 46 Mosisi iqu Nyiŋqä ätätä tuwaŋuä
äqiyekqä-qae, he iquenyä naqä-qakuä imäkqä-säpi, Nyinyqä-pqä
naqä-qakuä imäkätqäpniŋgä. 47 Iŋi Mosisi iqu tuwaŋuä äqiyätä ekqä
duŋi, naqä-qakuä mimäkqä iquwi, ga nätmatqä Nyi tqaŋgqeŋqe, he
naqä-qakui äänä ipu imäkpŋqäwä?” ätukqe.

6

*Jisasi Iqu, ämaqä kuapänäŋä iquau, buayä äwikqeŋqä**

1-4 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqäminuwä iquauqä hiunji
naqänäŋä, Pasopa ätätqäŋuwä iqu qäqi eminqe. Iŋganji, Jisasi Iqu
eqä-huäŋä Galili, ‘Taipiriyasiuä’ ätminuwä iqueŋi, äkitä näŋgisaŋqä

* **6:** Matiu 14:13-21; Makä 6:30-44; Lukä 9:10-17

äukqe. Ämaqä aaŋä kuapänäŋi, Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iu äŋguä imäkätqätaŋgi äquŋguwitaŋi, qu Ique qänaki äwivändkuwi. Jisasi Iqu qoqoŋä yätuŋqä äyäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä quamä äpmakuwi.

5 Jisasi Iqu ämaqä aaŋä kuapänäŋä Iquenyqä äyä pqaŋgä äqunäqe,
Iqu Pilipä iqueŋi, "Ämaqä tä ymisaŋä bŋqe, ne ymisaŋä mbqe,
äkŋgi yatuŋquäwä?" ätukqe. 6 Jisasi Iqu Iqueqä imäkätŋqä diŋqe,
Iqueqä-kiuänä näqŋqä ämeqä-qe, Iqu Pilipä iqueqä quuvqä heqiyqe,
yamwiqä äwikqe.

7 Iwä Pilipä iqu ämävauqe, "Ämaqä eeqänäŋi, ymisaŋä meqä-
meqäpu bŋqeŋqä, buayä mbqe, 200 duŋi ämäwqätäuqä iqeqä"
ätukqe.

8-9 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä Endru, Saimonä Pitä iqueqä
käta-käŋgua iqu, Jisasi Iqueŋi, "Ymeqä hŋqu bretqä kuä-balitä
äyäqiyquwä 5 eäqe, hämapäkä hŋquaqutä täqi eä pmetaŋgqä-qe, ga
iiŋä ipu ämaqä kuapänäŋä täuŋi qäyunäŋqätanä?" ätukqe.

10 Iqiŋi qätaqä hioätqä äŋguänäŋäqi etaŋgi, Jisasi Iqu " 'quamä
pmapiyä' tupiyä" ätukqe. Ga iqua quŋi, "He quamä pmapiyä"
tquaŋga, qu eeqänäŋä quamä äpmakuwi. Ämaqä qokä iquanäŋi,
5,000 äpmakuwi. 11 Jisasi Iqu bretqä ämeqe, Goti Hanjuwä
Ique 'äŋguiqä' ätuäqe, ämaqä iqi quamä pmetaŋguwä iu yaŋä
ikqe. Hämapäkä-pqe i imäkätqä-pa imäkqaŋgi, qu eeqänä äŋguä
kuapänäŋä äŋguwi. 12 Qu äŋguä änäpu änätquteqaŋguwäŋgaŋi,
Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, "Änätquteqquwi
qui mimäkŋqä yätŋqä, he ämayäkäpiyä" ätukqe. 13 I tquaŋgaŋi, iqua
bretqä kuä-balitä äyäqäkuwä 5 isuataŋi änätquteqaŋguwi, qa naqä
12 maŋguä ämamikuwi.

14 Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä i imäkqaŋgi äqumbiyä
iqua, "Ämaqä Tqu naqä-qakuä, 'hiŋuä-tqä qua täuŋqä päŋqiyä'
ätnäŋqä† Iqueqä" ätkuwi. 15 I ätäpu, Iqu 'oeyä' qäyä ätqaŋguti,
qu Ique a äkiqätäpu, ämaqä naqä ämiqäŋqä imäkpŋqä äyä
iqaŋgä näqŋqä eäqe, Iqu quŋi aŋgumä äväma, qoqoŋä imä
kuäquväkiquätŋqä ekqe.

Jisasi Iqu, eqä haqeu qaŋä äukqeŋqä‡

16-17 Hea wiqaŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, eqä-
huäŋä buŋqä äpäwäpiyi, yimba ätkamäupu, eqä-huäŋä yätäqä
näŋgisa aŋä Kapänamäŋqä äväma äukuwi. Jisasi Iqu iquauŋi
mäwimeqä änyä etaŋgi, hea qe ekqe. 18 Iŋgaŋi yuŋuä yäŋänäqŋqä
hŋqu äqunätä, eqe yäyäŋi qoqoŋä ätqäwa äpemiŋqe. 19 Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, yimba iqu eqä iqi wätŋqe, iqua eqä
buŋi ämiqa-ämiqa, awänäŋi (4 o 5 kilomita) tii äwäpiyäŋgaŋi, Jisasi
Iqu yimba-täŋä qäqi, eqä haqeqä qaŋä pqaŋgi äqumbiyi, iqua zä kiiŋä
ikuwi. 20 E iqaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu iquauŋi "Tä Nyinjqä. He zä
miqä pambiyä!" ätukqe. 21 Iŋgaŋi iqua Iquenyqä yeeqä ipu, yimba
iŋgisaŋqä itmakuwi. Iwä iŋgaŋi yimba aŋä-himqä iqua timäupŋqä
äwäpiyä-täŋä iu, qäqi maqänä imäŋgaŋgi iuäqämakuwi.

---

† **6:14** Kukŋuä-suqä 18:15 ‡ **6:15** Matiu 14:22-33; Makä 6:45-52

22 Hiunji buayä i änäpu äpmakuwä äwiŋganji, ämaqä kuapänäŋä
huäŋä yätäqä iŋgisa iqi yqänä äpmamiŋuwä iqua, “Täqiŋi yimba
kiuänäŋä hmbunä pmetaŋgi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquetŋqä iqua,
Jisasi Iqu maeqä, quwqä-quwänä yimba ipi äyä äwquwätanä!”
kŋuä ämakuwi. 23 Yimba huiziqua Taipiriyasitaŋi, Naqä Iqu
buayä äŋguiqä tqaŋga, ämaqä kuapänä äŋguwä-täŋä qäqiqi
iuäqämakuwi. 24 Ämaqä kuapänäŋä iiŋi, Jisasi Iqutä Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä, iqiŋi heaqiyä äyä nyätaŋgä
äqumbiyi, qu yimba iquau ätkamäupu, Jisasi Iquenyqä qävqe, aŋä
Kapänamäŋqä äukuwi.

Buayä häŋä-pmeqä vqeŋqä

25 Ämaqä kuapänäŋä iiŋä iqua, qu Jisasi Iqueŋi huäŋä yätäqä
näŋgisa ämäqumuapiyi, Iqueŋi, “Näqŋqä-vqä Iquki, Si täqinyqe,
äkŋga äpŋäwä?” ätukuwi.
26 I tquaŋguwäŋganji, Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi naqä-qakuänäŋä
etqä. He Nyinyqä qävqä ikiquwi, Nyi nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi
imäkqaŋgqeŋqä manä, Nyi buayä hetapqaŋgä äwqä äŋguä
änäpäsäpiyiŋqänä ikiqäuä. 27 He wäuŋui, ymisaŋä qui imäknätä
pizqä iqä duŋqä miqä ipu, häŋä hea ique-ique wiqä duŋqä
ipŋqeqä. Goti Hanjuwä Apiqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueqä
yoqe, yäŋänäqŋqä witŋqä imäkkqe. Ga ymisaŋä iiŋi, Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqu hetapäniqeqä” ätukqe.
28 I tquaŋga qu Iqueŋi, tiiŋä ätukuwi. “Goti Hanjuwä Iqu, ne squä
wäuŋuä imäkatuŋquä äwinyätqänä?”
29 Ga qu iiŋä tquaŋguwäŋga, Iqu kimaŋi, “Goti Hanjuwä Iqu,
he Ämaqä Iqu ändowatkqä Iquenyqä quuvqä heqäpŋqä äwinyänä”
ätukqe.
30 Quvaqe, Iqueŋi tii ätukuwi. “Si nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi
äki imäktŋqäwä? Ga ne iu äqunanä, Tqä kukŋui naqä-qakuä
imäkatuŋque, äänä isŋqäwä? 31 Neyaqä atqä-awäkiqua, aŋä avqŋqä
maeqä duŋi, buayä mana Mosisi iqu äwikqeu äŋguwi.§ Goti Hanjuwä
Iqueqä tuwaŋuä iuŋi, *‘Iqu buayä qäukuä yätutaŋi bŋqä äwikqeqä’**
ätnäŋqä-panjqä” ätukuwi.
32 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu quŋi, “Nyi he naqä-qakuänäŋä etqänä.
Qäukuä yätutaŋä buayä naqä-qakui, Mosisi iqu etapäŋqä maetqe,
Nyaqä Apiqu etapätqänä. 33 Buayä Goti Hanjuwä Iqu vqe, ii qäukuä
yätuta äpätä, qua täuŋä iu Häŋä-pmeqä-vqä Iquvqä” ätukqe.
34 I tquaŋganji, qu Iqueŋi, “Iyää, Naqä Iquki, buayä iiŋi, Si ne hea
ique-ique nätapqa uwqätŋqeqä” ätukuwi.
35 Iŋganji, Jisasi Iqueä kimaŋi, “Nyi Buayä Häŋä-pmeqä Iqunjqä”
ätukqe. “Ämaqä Nyinyqä äpätä quuvqä heqiyqä iqu, buayäŋqätä,
eqäŋqätä dä mävqä itä, quväkä-ye, mävqä yäŋqiyä. 36 Iiŋä etaŋgqä-
qe, Nyi tii etqänä. ‘He Nyi hiŋuä äŋqämbiyä-qe, Nyinyqä quuvqä
maeqiyqä äyä itqäŋäuä.’ 37-38 Apiqu Nyi ändapkqä iqua, qu eeqänäŋi,
Nyinyqä ppŋqäuä. Nyi qäukuä yätuta qua täuŋqä äpqe, änyiŋqe, Ŋqä
du imäkmqä manä, Nyi änändowatkqä Iqueqä dunä imäkmqä äpqä-
qae, Nyinyqä i pqaŋguwä iquauŋi, hŋqueŋi bi mämamäuqä danä

§ **6:31** Aŋgumä Itmakqä 16:4 * **6:31** Niyäma 9:15; Apqä Bukä 78:24

ymqänä. 39 Nyi änändowatqä Iqu, ämaqä Nyi ändapkqä iquauŋi,
hiunji yäpakäŋgaŋi Nyi hŋqueŋi hiŋuinä mäquŋquä itmä, eeqänäŋä
iuŋi häŋä vauqumuatmniqŋqä äwinyänä. 40 Nyaqä Apiqu tiiŋiŋqä
äwinyä. Ymeqä Ique äqunäpu, Iquenyqä quuvqä eqämipqä iqua, häŋä
hea ique-ique pmeqe, ämepu pmetaŋgpi, ga hiunji yäpakäŋgaŋi, Nyi
quŋi häŋä vauqumuatmniqŋqänänyä” ätukqe.

41 Iŋgaŋi Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iqua, Jisasi Iqu
“Nyi bretqä qäukuä yätuta äpqä Iqunjqä” tqaŋgqeŋqe, qu kukŋuä
kuapänäŋä ätkuwi. 42 Iiŋä ätäpu, “Ämaqä Tqu Josepä iqueqä hikŋä
Jisasi Iqutanä, ä äsqukä? Iqueqä kaniquenyqätä, känäuŋqätäŋi, ne
näqŋqä eäŋque. Iqu täŋgaŋi, ‘Nyi qäukuä yätuta äpqä Iqunjqe’
änääŋqä ätqiyä?” ätkuwi.

43 Iŋgaŋi, Jisasi Iqu ävauqe, “He kukŋuä kuapä matuwäŋqä pam-
biyä” ätukqe. 44 “Ämaqä hŋqu Nyinyqe, hiŋgi mapqä yänä. Apiqu Nyi
änändowatkqä Iqu, ämaqä ique Nyinyqä pätŋqä ämäqipmeqaŋguti,
iqu i pänä. Ga Nyi iqueŋi, hiunji yäpakäŋgaŋi, häŋä vauqumuatm-
niqeqä. 45 Hiŋuä-tqä iquauä tuwaŋuä iuŋi, *‘Qu eeqänäŋä iquauŋi,
Goti Hanjuwä Iqu näqŋqä väŋqiyä’* ätä äqänänä.† Ga ämaqä Ique
qätä äwiyäpu, Iquesa näqŋqä ämepiyä iqua, qu eeqänäŋi Nyinyqä
ppŋqäuä. 46 Iiŋä etaŋgi, ämaqä-pqä hui Goti Kanique hiŋuä
ae äqunätqäŋuwä hmanji. Ämaqä Goti Hanjuwä Iquesa äpqäqä
Iqunä, Kaniqueŋi, hiŋuä äqunätŋqe. 47 Nyi naqä-qakuänäŋä etqänä.
Ämaqä quuvqä eqiyätäqä iqu, häŋä hea ique-ique pmeqe, ämeŋqiyä.
48 Bretqä häŋä-pmeqä iqu, ii Nyinjqä. 49 Heyaqä hewäkiqua,
aŋä avqŋqä duŋi, buayä mana äŋguwä-qe, qu äyä äpäkoŋguwiqä.
50 Iŋäqe bretqä qäukuä haqä yätuta äpqä tqueŋi, ämaqä hŋqu ique
äŋgqe mapäkoŋqä yäŋqiyä. 51 Bretqä häŋä-pmeqä qäukuä yätuta
äpqä iqu, ii Nyinjqä. Ämaqä hŋqu buayä ique äŋgqe, iqu häŋä hea
ique-ique pmeniqeqä. Buayä Nyi ämaqä qua täu äpmeŋuwiu häŋä-
pmeqä mapŋqä wimqe, ii Nyaqä huiwiyqä” ätukqe.

52 I tquaŋgqeŋqä iqua quwqä-quwä, “Ämaqä Tqu, Iqueqä huiwi ne
änatuŋque, äänä nätapätŋqäwä?” ätäpu, himänä ipu ätŋguwi.

53 I tŋgaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ivatuwänäqe, tii ätukqe. “Nyi he
naqä-qakuänäŋä etqänä. He Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueä huiwitä,
häŋeqetä maŋqä ipqe, häŋä-pmeqe hesäŋi aaŋqeqä. 54-55 Buayä
naqä-qakuänäŋi, Nyaqä huiwiyi. Itaŋga eqä naqä-qakuänäŋi, Nyaqä
häŋeqeyi. Iŋä-qae, ämaqä Nyaqä huiwitä, häŋeqetä änmipqä
iqua, häŋä hea ique-ique pmetpnuwiqä. Itaŋga Nyi iquauŋi, hiunji
yäpakäŋga häŋä vauqumuatmniqeqä. 56 Ämaqä tqu-tqu Nyaqä
huiwitä, häŋeqetä änmitätqe, iqu Nyi nyinätaŋgi, Nyi ique änyäŋänä.
57 Nyiŋi, Apiqu häŋä-pmeqä Iqu änändowatqaŋgi, ga Nyi häŋi Iquesa
äpmeŋqä-pa, ämaqä Nyi änmitätqä iqu, häŋi, Nyita pmeniqeqä.
58 Buayä qäukuä yätutaŋä äpqäqä Tqunäŋi, Iqu buayä heyaqä taqä-
tawäkiqua mana änäpu, äpäkoŋguwä ii eŋqä-paŋä manä. Ämaqä,
Buayä Tqunä ännätqä iqu, häŋä hea ique-ique pmetäniqeqä” ätukqe.
59 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋi, aŋä aquväqŋqä Kapänamä du näqŋqä ävätä
ätkqe.

---

† **6:45** Asayä 54:13

Ämaqä kuapänä, Jisasi Ique tuwä äwikuwiŋqä

60 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä kuapänäŋä hui, Iqu i tqaŋgi
äwipiyi, “Iqueqä kukŋuä, ne kŋuä änä mämeqänäŋä ätqäqe, qäte tqu
wiyätŋqäwä?” ätkuwi.
61 Qu kukŋuä kuapänä tqaŋguwiŋqä, Jisasi Iqu, Iqueqä-kiuä näqŋqä
eäqe, tii ätukqe. “Kukŋuä tqu he qui emäkqiyä? 62 Ämaqeuqä Ymeqä
Ekqä Iqu, aŋä änyäŋäŋga äpmamiŋqä yätuŋqä yqaŋgi äqumbqe,
äänä ipnuwäwä? 63 Häŋä-pmeqe, Dŋä Äŋguä Iqu ävätqänä.
Ämaqeuqä yäŋänäqŋqä duta, maetqenä. Iiŋä etaŋgi Nyi kukŋuä
etqä tä, quuvqä vqeŋqätä, häŋä-pmeqä vqeŋqätä etqänä. 64-65 Iiŋä
qäyä etaŋgi, hŋquenä quuvqä maeqiyqä itqäŋäuä. Ga Nyaqä kukŋuä
‘Ämaqä hŋqu Nyinyqe, hiŋgi mapqä yänä. Apiqu, ämaqä ique
Nyinyqä pätŋqä ämäqipmeqaŋguti, iqu i päŋqiyä’ etqe, ii hŋquenä
quuvqä maeqiyqä itqätaŋguwita etqeqä” ätukqe. Iiŋä ätukqe, ämaqä
Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ipnuwä iquauŋqätä, ä Iqueŋi ämaqä
iquau täkqä ätuätä hipa iu väniŋqä iquenyqetä, Jisasi Iqu Iqueqä-kiuä
änyäŋäŋga näqŋqä eä, i ätukqe.
66 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä kuapänäŋi, qu
Ique tuwä äwiyäpu, Iqutäŋi anä mikiqä danä qe ikuwi. 67 I
iqaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu Iqueqä ämaqä 12 iquauŋi, “He-pqe Nyi inä
nyivämapŋqätanä?” ätukqe.
68 Iwä Saimonä Pitä iqu, “Naqä Iquki, Si kukŋuä häŋä hea ique-ique
pmeqe ämeŋnä. Ne tquenyqä watuŋquäwä? 69 Iŋi, ne näqŋqä ämenä
quuvqä eqiyqu. Si Ämaqä äŋguä jänänäŋä Goti Hanjuwä Iqueqä
atäuŋuä ekikqä Iqukiyqä” ätukqe.
70 I tquaŋga Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi heŋi, 12 etmakqeuŋi, hŋquki
dŋä quvqä-täŋä äyqukitanä?” ätukqe. 71 Kukŋuä iiŋi ätkqe, Saimonä
Iskarioti iqueqä hikŋä Jutasi iquenyqe. Iqu ämaqä 12 iutaŋä-qu qäyä
eä, Jisasi Iquenyqe, täkqä tuäniqä etaŋgi, ii ätkqe.

7

Israitqä iqua, ittäŋä aŋiu yakuä äpmapu, ymisaŋä imäkkuwiŋqä

1 Itaŋi, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä naqä
iqua, Jisasi Ique äpäkpŋqä iqaŋguwiŋqä, Iqu qua Jutiya iu ikiqäŋqä
mäwiŋgaŋgi Galili dunä ikämiŋqe.
2-3 Hiunji naqänäŋä Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä
iqua, ittäŋä aŋiu yakuä äpmapu, yeeqä ipu aquväqŋqä hi-
unji iqua timäutŋqä qäqi etaŋgi, Jisasi Iqueqä käŋguäkiqua
Iqueŋi, “Si aŋä täqiŋi äväma, qua Jutiyaŋqä uvä. Tqä ämaqä
wäuŋuäŋqä ämotquetqäŋä iqua, Si nätmatqä imäkqaŋgtqe hiŋuä
kqämbŋqänänyä. 4 Ämaqä hŋqu ämaqä eeqänäŋä im-imŋi, iquenyqä
näqŋqä hipŋqä etaŋgutqe, iqu nätmatqä eeqänäŋi, ktqä nämä
mimäkqä yänä. Si nätmatqä iiŋi imäkätqäŋi, ämaqä eeqänäŋi
hiŋuä kqämbŋqänä ämotquatŋqeqä” ätukuwi. 5 I ätukuwi, Iqueqä
käŋguäkiqua-pqe Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ipiyitanji.
6 Iqua i tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Hiunji Nqe, änänjqä. Henyqe,
hiunji eeqänäŋä iqua, äŋguänäŋiqä” ätukqe. 7 “Nyi ämaqe, qu
suqä quvqä imäkätqätaŋguwiŋqe, ‘Ii suqä quvqä imäkätqäŋäuä’
tuätqätaŋgqeŋqä, qu Nyinyqä wiuŋqä itqäŋä. Iiŋä etaŋgi, qu henyqe,

iiŋi miqä ipŋqäuä. 8 Ŋqä hiunji änyä eŋqä-qae, Nyi aquväqŋqä
naqänäŋä iuŋqä mäyqä yimä. Henyä epiyä” ätukqe. 9 Iqu quŋi i
ätuätä, mäwqä danä, Galili bu äpmakqe.
10 Iŋäqe, Iqueqä käŋguäkiqua aquväqŋqä yätuŋqä ae äväma
yqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu qänaki maqŋqä ekqe. 11 Aquväqŋqeuŋi,
Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä naqä iqua Jisasi
Iquenyqä, “Ämaqä Iqu äŋgi pmenä?” ätäpu, qävqä ikämiŋuwi.
12 Iŋgaŋi ämaqä kuapä äpmapiyä iuŋi, hiyäkakä ätŋgäukuwi. Hŋqua
Iquenyqe, “Ämaqä äŋguänäŋueqä” tqaŋguwäŋga, hŋqua “Oeyä,
Iqu ämaqä kuapänäŋä hänaqä huiu-mända ätuma äwqiyä” ätkuwi.
13 Iŋgaŋi, qu iquauqä naqä iqua haŋä-iqä vqeŋqä zä wiŋgaŋgi,
Iquenyqe, ätnäŋäqi äti matqä danä ikuwi.

Qu ymisaŋä nätqätaŋguwäŋga, Jisasi Iqu näqŋqä äwikqeŋqä

14 Qu aquvä äqämbu hiunji hŋqua ae pmetaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu
hiqäva-imäkqä aŋä mätnätaŋgqä ququawä yäŋgisa äpeyäqe, qokä-
apäkiu kukŋuä näqŋqä äwikqe. 15 I iqaŋgaŋi, iquauqä naqä iqua
yäuŋuä ipu, “Iqu näqŋqä-vqä hŋquenyqä mäwqä iminqe, näqŋqä ii,
äänä itä ämeqätiyä” tpu ikuwi.
16 I iqaŋguwäŋgaŋi, Jisasi Iqu kimaŋi, “Kukŋuä tä ämetqueqe,
kŋuä indqäŋqä Nyaqeta maetqe, Goti Nyi änändowatkqä Iquesayqä”
ätukqe. 17 “Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä äwiŋqe qänaknä yätŋqä itäqä
iqu, Nyaqä kukŋuiŋqe, ii Goti Hanjuwä Iquesatiyä, ä kŋuä indqäŋqä
Nyaqä iuta tqändiyä-qe näqŋqä hiänä. 18 Ämaqä kukŋui, kŋuä
indqäŋqä iqueqä iuta ätqä iqu, yoqä iqueqe haqä yätu maenätŋqä
wiŋgaŋgiyi. Iŋäqe ique ändowatkqä iqueqä yoqe haqä yätu maetŋqä
äwiŋgqä iqu, suqä quaŋgi mämeqä, naqä-qakuänäŋä tqä-quvqä.
19 Mosisi iqu kukŋuä-suqä metapqä iŋqäta? Iqu etapkqä-qe, he
eeqänäŋi, suqä iuŋi, qänaknä miqä itqäŋäuä. Ga he Nyiŋi suŋqä pizqä
bäkpŋqä itqäŋäuä?” ätukqe.
20 I tquaŋgaŋi, ämaqä kuapänäŋä iiŋi, ämävaupiyi, “Peŋqä dŋä
kinyasäuqaŋgi ätnyä. Siŋi, tqu kpäsätŋqä itqänä?” ätukuwi.
21 Kimaŋi, Jisasi Iqu ätukqe. “Nyi wäuŋuä naqänäŋä iqu
imäkkqeŋqä, he miiqä yäŋä iŋqä ikuwiqä. 22 Mosisi iqu
qokä iquauä huiwä häuä ktäupŋqä ätukqeuŋi, Sämbatqä hiunji
hapäŋga qäyä etaŋgqä-qe, he ymeqä qokä hŋquauqä huiwi, häuä
ktäupnä. Suqä iiŋi, Mosisi iqu mikutäuqä ikqe, atqä-awäka
ikutäukuwi. 23 He Sämbatqäŋgaŋi, ymeqä hŋquauqä huiwä häuä
äktäutqäŋuwi, ii he Mosisi iqu kukŋuä-suqä ekqä iqueŋi qui mimäkqä
itqäŋuwi. Iŋi Nyi Sämbatqäŋga ämaqä iqueä huiwi, eeqänäŋä
äŋguä iwimäkqaŋgqeŋqe, he Nyinyqe suŋqä äkasuwä tätqäŋäuä?
24 Ämaqeuqä suqe, hiŋuä äqumbiyä duŋqänä hiŋgi miwäsäuqä
pambu. Suqä naqä-qakuä jänäŋänäŋä duta iwäsäupiyä” ätukqe.

“Jisasi Iqu, Kraisi Iqu etaŋgitiyä?” ätkuwiŋqä

25 Iŋgaŋi ämaqä Jerusälemätaŋä hui, “Ämaqä neyaqä naqä iqua
pizqä päkpŋqä itqäŋuwi, Tä Qäqu maendiyä?” ätŋguwi. 26 “Hiŋuä
qumbu. Iqu ätnäŋä iqi qäyä ätqäuä ätqaŋgi, qu Iqueŋi maŋä hui
mätquä danä iqäuä. Ämaqä Kraisi Ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä
Iqu atäuŋuä ikqä Iqu etaŋgi, qu näqŋqä ämapu maeqä inä? 27 Kraisi

Iqu äpqaŋganı ämaqä-pqä hui näqŋqä mämeqä ipu, ‘Iqu äkiuta
päniqätiyä’ tpu ipnuwiqä. Iŋäqe Ämaqä Tqueqä äpqäqeŋqe, ne
näqŋqä ämeŋunä” ätŋguwi.
28 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä aŋä mätnätaŋgqä ququawä iqi ätqäuä
näqŋqä ävätäqäŋganı, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “He Nyinyqä
näqŋqä epu itaŋga Nyi äpqeŋqä-pqä näqŋqä yasämä eäŋäuä. Ga Nyi
kŋuä indqäŋqä Ŋqä duta mapqä iqäqe. Nyi änändowatkqä Iquenyqe,
he änyä maqŋqä eäŋuwi. Iqu naqä-qakuänäŋä Iquvqä. 29 Nyi Iqu
änändowatqaŋgi Iquesa äpqäqä-qae, Nyi näqŋqä Iquenyqä eäŋänä”
ätukqe.
30 I tqaŋgqeŋqä, qu Jisasi Ique a äkiqätäpu itmenätpu ipiyä-qe,
hiunji i imäkqä iqu, Jisasi Iqueŋi mäwimeqä änyä etaŋgi, ämaqä-
pqä hui Iqueŋi hipa hui mitmaqiyqä ikuwi. 31 Iŋäqe, ämaqä iu
äpmamiŋuwitaŋä kuapänäŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, “Kraisi
Iqu äpätqäŋganı, Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä, Ämaqä Tqu
imäkätŋqeuŋi ämäwqätäuniqätanä?” ätŋguwi.
32 Parisi iqua ämaqä kuapänäŋä Jisasi Iquenyqe, “Iiŋi-iiŋiqä”
hiyäkakä tnätqätaŋgä qätä äwipiyi, iquatä, hiqäva-imäkqä naqä
iquatä, Ique a äkiqätäpu itmapŋqe, ämayukä-imaŋqä hŋquau
ändowatkuwi.
33 Iŋganı Jisasi Iqu, “Nyi hesäŋi quäuqä mäpmeqä danä wäŋqäpu
äpmami, änändowatkqä Iquenyqä umqänä. 34 He Nyinyqä
qävqä ikipiyä-qe, Nyi pmetaŋgqeuŋi änä mäwqä ipiyä-qae, Nyiŋi
mämäŋqumueqä ipŋqäuä” ätukqe.
35 I tquaŋganı, Israitqä iqua, “Ne Iqueŋi mämäqumueqe, Iqu
äkŋginyŋqä uwqaŋguti yaŋquatiyä? Iqu Israitqä iquneqä neyämaqä
im-imä äpmakäwäŋuwä iuŋqä äwätä, näqŋqe ämaqä Israitqä ma
huizi iqi äpmeŋuwiu vätŋqä ätqutiyä? 36 Iqu neŋi, ‘He Nyinyqä
qävqä ikipiyä-qe, Nyi pmetaŋgqeuŋi änä mäwqä ipiyä-qae, Nyiŋi
mämäŋqumueqä ipŋqäuä’ ätqäqe, Iqu kukŋuä iiŋi änääŋqä tqiyä?”
ätŋguwi.
37 Hiunji yeeqä ipu aquväqŋqä yäpakä naqänäŋä iqueŋi, Jisasi
Iqu pämä ätqäuqe, maŋä yäŋänäqŋqä, “Ämaqä tqu-tqu quväkä ye
äwiyqäqe, eqä nätŋqänä Nyinyqä äpänä” ätukqe. 38 “Ämaqä äsqu-
äsqu Nyinyqä quuvqä eqiyqe, *eqä esquä häŋä-pmeqä-täŋi iqueqä yäpä
iunda pquänä.* Iŋi Goti Hanjuwä Iqueä tuwaŋuä iu ätnäŋqä-pa*
pquäŋqiyä” ätukqe. 39 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋi, Dŋä Äŋguä Iquenyqä
ätkqe. Dŋä Äŋguä Iqueŋi, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä
iqua mapnuwäŋqeyi. Iŋganı, Goti Hanjuwä Iqu Jisasi Ique ätuma
äyätä, yoqä naqä vqe änänjqae, Dŋä Äŋguä Iqu iquauŋi, wimeqäŋqä-
pqe, änänji.
40 Jisasi Iqu i tqaŋgi äwipiyäŋganı, ämaqä iqi äpmamiŋuwi, “Ämaqä
Tqu naqä-qakuä, Hiŋuä-tqä Qäqueqä” ätkuwi. 41 I tqaŋguwäŋga, hui
“Kraisi Ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä Qäqueqä”
ätkuwi. Iŋäqe, huiziqua “Oeyqä” ätkuwi. “Kraisi Iqu Galilisa
pqäŋqä hmanjqä. 42 Goti Hanjuwä Iqueqä tuwaŋuä iuŋi, ‘*Kraisi Iqu*

* **7:38** Jisasi Iqu Goti Iqueqä kukŋui äsquenyqä kŋuä indqäŋgqätiyä? Näqŋqä-täŋä hŋqua Asayä 58:11 iqueŋqä ätqä. Hŋqua Sakätiyasi 14:8 iqueŋqä ätqä.

Dewitiquesaŋä hueqä-himqä heniqe,'† itaŋga *'aŋä-himqä Dewiti iqu äpmamiŋqä Betlemä iutaŋäqu heniqä'*‡ ätkqeqä" ätukuwi. 43 I ipiyi, Jisasi Iquenyqe, quwqä-quwä iŋgi-iŋgi ändmäkŋguwi. 44 Iiŋä ipu, hui Iqueŋi a kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä-pqä hui Iqueŋi hipa hui mitmaqiyqä ikuwi.

Ämaqä naqä iqua, Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwiŋqä

45 Ämayukä-imaŋqä iqua, Parisi iquautä, hiqäva-imäkqä naqä iquautä aŋgumä wimeqaŋguwäŋga, "He Iqueŋi ätuma mapqe, suŋqä iqäuä?" ätukuwi.

46 I tquaŋguwäŋga, iquauä kimaŋi, "Ämaqä-pqä hui kukŋui, Ämaqä Tqu ätätŋqä-pa, matqä itqäŋuwiqä" ätukuwi.

47 Itaŋga, Parisi iqua iquauŋi, "Heŋä-pqe, Iqu qäyasäqi etuma äwqiyä? 48 He ämaqä naqä yoqä-täŋä-pqä hŋqu, itaŋga Parisi-pqä hŋqu, Iquenyqä quuvqä heqiyätqätaŋgi äqunäŋuwätanä? 49 Ämaqä kuapänäŋä tä, suqä Goti Hanjuwä Iqu Mosisi ique äwikqeŋqä änyä maqŋqä eŋuwä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu qui iwimäkätŋqä ae ätkqeqä" ätukuwi.

50 Iiŋä tquaŋguwäŋgaŋi, iquautaŋä hŋqu, iqueqä yoqe Nekitimäsi, hiŋuiqänäŋäŋga Jisasi Ique äwimakqä iqu, huizi iquauŋi tii ätukqe. 51 "Neyaqä suqä duŋi, ne ämaqä hŋqueä kukŋui qätä äwiyätanä, itaŋga iqueqä wäuŋuä imäkätŋqä duŋi, qävqä ganä iani, iŋga iwäsäuatuŋqueqä" ätukqe.

52-53 Quwqä kimaŋi, "Äi! Si-pqä Galilisaŋä iqukitanä? Goti Iqueqä tuwaŋuä iu qävqä äŋguänä itnä, näqŋqä tii esŋqe. Galilisaŋi, hiŋuä-tqä hŋqu mapqä yäŋqiyä. Hmanjqä" ätukuwi.

8

*Apäkä qokä-täŋä hui, iiyqä huiwi ämaqä hŋque mäŋgi yaŋä äwikqeŋqä**

1 Iŋgaŋi ämaqä eeqänäŋi quwqä aŋiuŋqä ae äweqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu qoqoŋä Olipä yätuŋqä ekqe.

2 Ziŋuitäŋi Iqu iqi ävämetä, hiqäva-imäkqä aŋiuŋqä aŋgumä äukqe. Iqu ququawä iqi pmetaŋga, qokä-apäkä eeqänäŋi Iqueŋqä äpqaŋguwäŋga, Iqu quamä äpme näqŋqä motquetŋqä ipäqäkqe. 3 Iqu i motquetqätaŋga, ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Parisi iquatäŋi, apäkä hui ätuma äpäpu, qokä-apäkä iuqä hiŋuä iqi äkitqätekuwi. Apäkä ii, qokä-täŋä eäqä-qe, ämaqä hŋqutä-mända huiwä yaŋä iŋgaŋginyä äquŋguwi. 4 Iwä iŋgaŋi Jisasi Iqueŋi tii ätukuwi. "Ämotqueqä Iquki, apäkä qokä-täŋä täsi, qokä huizitä huiwä yaŋä inyätqätaŋginyä äqunäŋuwiqä. 5 Kukŋuä-suqä Mosisi iqu änätapkqä iuŋi, 'Apäkä suqä iiŋä iqaŋguwä iuauŋi, hikä pizqä päsqäŋqä' ätnäŋqe,† si änäänyä ätnä?"

6 Qu kukŋuä i ätukuwi, Iqu kukŋuä äänä ätätqä Iquesa ämapu, kukŋuä mitpnuwä iŋqä yamwiqä äwikuwi. Iiŋä tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu äuesäuä, Iqueqä hipaitä qua hiŋä bu tuwaŋuä äqäkqe.

---

† **7:42** 2 Samueli 7:11-14; Asayä 9:6-7; Järämai 23:5-6 ‡ **7:42** Maika 5:2 * **8:** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä 8:1-11 iuŋi maqŋqä eä. † **8:5** Kukŋuä-suqä 22:22, Hiqäva-imäkqä 20:10

7 Qu yatŋqä äpakänä vqaŋguwäŋga, Iqu pämä ätqäuqe, tii ätukqe.
“Ämaqä hesaŋä hŋqu suqä quvqä mimäkqä itŋqä etaŋgutqe, iqu
apäkä täsiŋi, hikä kiŋganäŋi, iqu-ganä äpäsänä.” 8 Iwä Iqu kukŋuä
iiŋä ätuäqe, aŋgi äuesäuqe, qua hiŋä bu tuwaŋuä äqäkqe.
9 I tqaŋgi äwipiyi, qu eeqänäŋi hŋqunä-hŋqunä iqiŋi äväma
äukuwi. Ga ämaqä quväukuä kuapänäŋä-täŋä iqua hiŋuiqä
äwqaŋguwäŋga, ämaqä huizi qänaki äukuwi. Mä Jisasi Iqu iqi yqänä
äuesäutaŋgi, apäkä ii Iqueuä hipeŋuä iqi yqänä ätqäumiŋqe. 10 Itaŋi
Iqu pämä ätqäuqe, tii ätukqe. “Apäkä iiki, ämaqä eeqänäŋä täqi
ätqäuŋuwi, äŋgi uwqäuä? Si kukŋuä mikitätŋqe, hmanda?”
11 I tquaŋga, ii ätukqe. “Naqä Iqukiyä, oeyä, hŋqu hmanjqä.”
Ga Jisasi Iqu iiŋi tii ätukqe. “Nyi-pqe kukŋuä mämiktqä da imqänä.
Si äuŋi, qänakŋi suqä quvqe mimäkqä pa iqätŋqä” ätukqe.

Jisasi Iqu qua täu We-huŋqä Vqä Iquvi

12 Aŋgumŋi Jisasi Iqu qokä-apäkä iuŋi tii ätukqe. “Qua täu we-
huŋqä vqe, Nyi Qäqunjqä. Ämaqä Nyi änyuvändmitätqä iqu, qaŋi
heawiqä du mäwqä itä, iqueqä quuvqeuŋi we-huŋqä-täŋä-queyqä.”
13 I tquaŋga, Parisi iqua qätä äwipiyi, Iqueŋi tii ätukuwi. “Si kukŋuä
awi, Tqä-täuŋqänänä ätätqäŋinyä. Iiŋqe ämaqe, quuvqä makiqiyqä
ipŋqäuä.”
14 Ga kimaŋi, tii ätukqe. “He ‘Si Tqä suqeŋqä änatnyä’ ändquwi,
naqä-qakuänäŋä ändqäuä. I etaŋgi Nyi Ŋqä-näuäŋi, aŋä äväma
äpqeŋqätä, ŋŋ aŋä äumqeuŋqe näqŋqä eŋänä. Nyi näqŋqä iiŋä
ämeŋqetaŋi, ämaqe Nyaqä kukŋui quuvqä eqäpŋqe. Iŋäqe he
Nyaqä aŋä qakuiuŋqetä äkiuŋqä-pqä uwqaŋgundqe, he änyä maqŋqä
ipŋqäuä. 15 He ämaqeu iwäsäupiyäŋgaŋi, suqä qua täutaŋiŋqänä
näqŋqä epu, iwäsäuquenjqä. Iŋäqe Nyi ämaqä hŋqueŋi, miwäsäuqä
danä itŋqeqä. 16 Iŋi Nyi ämaqä hŋqueqä suqeŋqä iwäsäuqaŋgundqe,
he Nyaqä iwäsäuqä iiŋä iqueŋqe, quuvqä heqäpŋqänänji. Ii tiiŋä
dutayi. Nyi Ŋqä-näuänä miwäsäuqä iqä. Apiqu änändowatkqä
Iqu, Nyitä wäuŋuä anä itqäuä. 17 Kukŋuä-suqä he Mosisi iquesa
ämepu qänaknä itqäŋuwä iuŋi, kukŋui tii ätnä. *‘Ämaqä hŋquaqu
kukŋui asitaŋinä ätqiyi, iquaquiyqä kukŋuiŋqe quuvqä heqäpŋqe!’*‡
18 Nyi Ŋqä-näuäŋqä awä ätätŋqä Iqunji. Itaŋga huiziqu, Apiqu Nyi
änändowatkqä Iqu, Nyiŋqä awä inä ätätqäuä.”
19 Iŋgaŋi Parisi iqua yatŋqä tii äwikuwi. “ ‘Ŋqä Apiqueyqä’ ätŋi, ga
Iqu äŋgi pmenä?”
Itaŋi Jisasi Iqu ivatuwänäqe, kima tii ätukqe. “He Nyinyqätä, Ŋqä
Apiquenyqätäŋi, änyä maqŋqä yqänä eäŋäuä. Iŋäqe he Nyinyqä
näqŋqä hiqä-säpi, Apiquenyqä-pqe näqŋqä inä iqäpniŋgä.”
20 Hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iqiŋi, Jisasi Iqu mbqä pŋqä
witaŋgqä-täŋä qäqi äpme, qokä-apäkä iuŋi näqŋqä ävätä, kukŋuä
iiŋi ätmuiŋqe. Iqu ätnäŋä iqi qäyä pmetaŋgi, iŋgaŋi Iqueqä haŋä-iqä
meqe, qäyu matimäuqä änä etaŋgi, ämaqä hŋqu Iqueŋi, a makiqätqä
ikqe.

Jisasi Iqu, “He aŋä Nyi umqä iuŋi, matimäuqä ipnuwiqä” ätukqeŋqä

‡ **8:17** Kukŋuä-suqä 17:6; 19:15

21 Aŋgumŋi Jisasi Iqu quŋi tii ätukqe. “Nyi eväma umqänä. Hŋga-
mändaŋi, he Nyinyqä qävqä yanä-tpu ipqe, hiqä suqä quvqe yqänä
äwiŋqä iutanä päkombnuwiqä. He aŋä Nyi umqä iuŋi, matimäuqä
ipnuwiqä.”
22 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä naqä iqua, ii tqaŋgi äwipiyi,
quwqä-quwä tii ätŋguwi. “ ‘He aŋä Nyi umqä iuŋi, matimäuqä
ipnuwiqä’ ätqe, äänä etaŋgi tqiyä? Iqueqä-kiuä päknätŋqä ätqutiyä?”
23 Itaŋga Iqu tii ätukqe. “He qua butaŋuenä etaŋgä, Nyi haqä
yätutaŋunjqä. He qua täutaŋä iquenä etaŋgä, Nyi qua täutaŋunä
manä. 24 Iiŋä etaŋgi ‘Hiqä suqä quvqä yqänä äwiŋqä iutanä
päkombnuwiqä’ ae etqeqä. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Nyi Ŋqä-näuä äpmeŋqä
Iqunäŋqä§ quuvqä manjiqiyqä iqaŋgpqe, he heqä suqä quvqe yqänä
wiqä, äpäkombnuwiqä.”
25 Iqu kukŋuä i tquaŋga, “Si Tquki natnyä?” ätuäpu, yatŋqä
äwikuwi.
Iwä Iqu, “ ‘Nyi Iqunjqä’, ae äyä etqe. 26 Nyi heqä suqä quvqeŋqe,
kukŋuä kuapänä ätätmä ewäsäumätmä, itmä-qe, Nyi änändowatkqä
Iqu, aaŋä naqä-qakuinä Tqä-qu etaŋgi, Iqueqä kukŋui Nyi qätä
äwiyätŋqenä, qokä-apäkä qua täuŋiu ätuätŋqeqä.”
27 Iqu Iqueqä Kaniquenyqä tuätqätaŋgqä iiŋqe, qu kŋui mämeqä
ikuwi.
28 Iutaŋi Iqu tiiŋä ätukqe. “He Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqunä
indmepu, haqeqä ämanjiyäpiyäŋgaŋi, he Nyiŋqe, Nyi Ŋqä-näuä
äpmeŋqä Iqunäŋqä näqŋqä epŋqäuä. Ga tiiŋä-pqeŋqä näqŋqä inä
epŋqäuä. Nyi nätmatqä hui Ŋqä kŋuä iutanä mimäkqä danä itŋqeqä.
Oeyä. Nyi kukŋuä eeqänäŋi, Apiqu ämändquakqenä ätätŋqeqä.
29 Nyi änändowatkqä Iqu, Nyitä anä äpmenä. Nyi nätmatqä Iqueuä
äwiŋqeu qäyunä imäktŋqä iutaŋi, Ŋqä-näuänä pmetmŋqä hiŋuinä
maŋqäŋqä itŋqeqä.” 30 Jisasi Iqu kukŋuä ii tätqätaŋga, kuapänäŋi
Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

Kukŋuä naqä-qakuä iqu, he ämiqä huiziqueqä äwiŋqä iuta huätä ewewqatäŋqiyä

31 Iŋganŋi Iqu Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iquautaŋä
Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwä iquauŋi, tii ätukqe. “He Nyaqä
kukŋui mävquatämäuqä, a yäŋänäqŋqä äkiqätpqe, ga he Ŋqä
wäuŋuäŋqä ämetqueqä-quenä pmepŋqäuä. 32 Ga inä ma, kukŋuä
naqä-qakuiŋqä näqŋqä eäpu, itaŋga kukŋuä iiŋä iqu, he ämiqä
huiziqueqä äwiŋqä iuta huätä ewewqatäŋqiyä.”
33 I tquaŋga, qu kimaŋi tii ätukuwi. “Ne awiqu Aprähamä
iqueqä hueqä-himqä iquneyqä. Hea hŋganä-pqe, ämaqä hŋqueqä
wäuŋuä-wiyqä hiŋgi eätanä, iqueqä äwiŋqä yäpä imä mäpmeqä danä
ituŋqueqä. I hitaŋgi ‘Kukŋuä naqä-qakuä iqu, he ämiqä huiziqueqä
äwiŋqä iuta huätä ewewqatäŋqiyä-qe,’ suŋqä natnyä?”
34 Iqu iquauqä kukŋui kimaŋi, tiiŋä ätukqe. “Aaŋä naqä-qakuänäŋä
etqä. Ämaqä eeqänäŋä suqä quvqä imäkätqäŋuwi, qu suqä iqueqä
äwiŋqeuŋi qänaki vqä iquaiqä. 35 Ga ämiqä hŋqueqä äwiŋqeuŋi
qänaki vqä iqua, iquauqä ämiqä iqueqä aŋiuŋi näweqä mäpmeqä

§ **8:24** Jisasi Iqu “Nyi Ŋqä-näuä äpmeŋqä Iqunäŋqe” ätqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä eŋqä-paŋiqä. Yoqä iiŋi, Goti Iqu Mosisi iqueŋi awä ätukqe. (Aŋgumä Itmakqä 3:14)

itqäŋuwiqä. Oeyqä. Ymeqenä pmetpŋqäuä. 36 Iŋäqe Ymeqä
Iqu he ewewqatqaŋguti, he suqä quvqä iqueqä äwiŋqeunı qänaki
mävqä pmetpnuwiqä. 37 Nyi näqŋqe. He Aprähamä iqueqä hueqä-
himqä iquenä etaŋgqä-qe, Nyaqä kukŋui heyaqä äwqä yäpä iŋgisaŋı
mäwiqä etaŋgi, he Nyi ämbäkpŋqä itqäŋäuä. 38 Nyi Ŋqä Apiqu ae
ämändquakqeunı, kukŋuä awi nätmatqä iiŋqä ätätqäŋänä. Ŋŋ he
heqä suqä Nyi ämbäkpŋqä itqäŋuwi, ii hiniqu tqaŋgi äwikuwiunä
imäkätqäŋäuä.”

39 Iŋganı iqua kima tii ätukuwi. “Neqä awiqu, Aprähamä iqueqä.”

Ga Jisasi Iqu iquaunı ätukqe. “Iinı naqä-qakuä he Aprähamä
iqueqä kawäkenä hiqä-säpi, suqä asänäŋä Aprähamä iqu imiŋqä-pa,
ii itqäpniŋgä. 40 Kukŋuä naqä-qakuä Nyi Goti Hanjuwä Iquesa qätä
äwikqe, eeqänäŋı qäyä etätŋqä-qe, täŋganı he Nyi pizqä bäkpŋqä
itqäŋäuä. Suqä iiŋä ii, Aprähamä iqueqä suqä manä. 41 He hiqä
hiniqueqä suqä iunä imäkätqäŋäuä” ätukqe.

Iwä qu Iqueŋı tii ätukuwi. “Ne neqä nipaqa qokitä hiŋgi hiqaqä
äwäyäkipu mänanyquä ikuwiqä. Oeyqä. Neqä Apiqu, Goti Hanjuwä
Iqunänjqä.”

42 Iŋganı Iqu tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu heqä hiniqu etaŋgutqe,
he Nyiŋqä eŋguänänjqä. Ii tiiŋiuta etqä. Nyi Goti Iqutä anä
äpmamiŋueä, äyä äquvepkqeqä. Nyi änyiŋqä Ŋqä dutanä äquvepkqä
ma, Goti Hanjuwä Iqu änändowatqaŋgi äquvepkqe. 43 Ga kukŋuä
Nyi tqaŋgqe, he näqŋqä äŋguänä maeqä iquwi, ii he Nyaqä kukŋui
meqäŋqe, maeŋgaŋgqä iutayi. 44 He Setänä, heqä heniqueqä ymeqä-
quenji. Ga he iqueqä äwiŋqeunä yäŋä äqänäpu qänaknä iquenjqä.
Iŋgata tii täŋgaŋqe, iqu ämaqä päsqäŋqä äpmenä. Itaŋga iqu
suqä naqä-qakuä iunı qänaknä miqe, tiiŋä dutayi. Suqä aaŋä naqä-
qakuä di, iqutä mäwiqä imiŋqe. Kukŋuä quaŋgä ätmiŋqe, ii aaŋä
iqueqä yäŋiyi. Iqu ämaqä quaŋgä kukŋuä tqä-qu eä, itaŋga iqu
quaŋgä kukŋuä tqeutaŋä kaniquvi. 45 Iiniŋqe Nyi kukŋuä aaŋä naqä-
qakuänäŋä di etqaŋgqetaŋı, he Nyaqä kukŋui quuvqä maeqiyqä da
äyä itqäŋä. 46 He ‘Iqu suqä quvqä imäkqä-queyqä’ kŋuä eyätŋqä
etaŋgutqe, ga Nyaqä suqä quvqä imäkätŋqe, ätnäŋä iqi ätäpu,
maepiyä. Ä Nyi kukŋuä awä naqä-qakuä dinä ätätŋqä etaŋgundqe,
iŋı Nyaqä kukŋui quuvqä maeqiyqe, suŋqä itqäŋäuä? 47 Goti Hanjuwä
Iqueqä ymeqä iqua, Iqueä kukŋui qätä äwiyätqäŋuwi. Ä he Iqueä
kukŋui qätä mäwiyqä iquwi, ii tiiŋä etaŋgiyi. He Iqueqä ymeqä-quenä
maeqä epiyä dutanji.”

Jisasi Iqu Iqueqä-kiuäŋqätä, Aprähamä iquenyqätä, ätkqeŋqä

48 I tquaŋga, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä naqä iqua,
Iqueŋı kima tii ätukuwi. “Ne tii äktqunä. ‘Si ämaqä Sämaliyataŋä*
Iqukiyqä. Ga dŋä quvqä hŋqu äktqäunä.’ Iiŋı ne naqä-qakuä äktqu?”

49 Itaŋı Jisasi Iqu kimaŋı tii ätukqe. “Nyi dŋä quvqä hŋqu
mandqäuqä inä. Hmanjqä. Itaŋgi Nyi Apiqueä yoqenä haqeu
mamäutqätaŋga, he Nyaqä yoqe mändi äŋgittqäyätqäŋäuä. 50 Nyi
Ŋqä yoqe, haqeu mämamäŋqä itqäŋänä. Ŋŋ, Nyi yoqä naqä
mamqeŋqä äwinyäŋqe, Hŋqunänjqä. Iqu ämaqä eeqänäŋä iquau

* **8:48** Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iqua, Sämaliyataŋä iquauŋqe, “Ämaqä quvqä iqä iquaiqä” kŋuä indqänmiŋuwi.

Iwäsäuqä Iqueyi. 51 Nyi aaŋä naqä-qakuänäŋä etqänä. Ämaqä
hŋqu Nyaqä kukŋui qänaknä imitätqe, mapäkoŋqä hea ique-ique
pmetäniqeqä.”
52 Iŋgaŋi iqua kima tii ätukuwi. “Si e änatŋä imŋi, täŋgaŋi,
tiinji. Dŋä quvqä hŋqu Si äktqäuŋqä iiŋqe, ne näqŋqä ae equnä.
Aprähamä iqu-pqä, Goti Iqueqä hiŋuä-tqä iqua-pqe, ae äpäkoŋguwä-
qe, Si tii änatnyä. ‘Ämaqä hŋqu Nyaqä kukŋui qänaknä imitätqe,
iqu mapäkoŋqä hea ique-ique pmetäniqeqä.’ 53 Änääŋgä? Si neqä
awiqu Aprähamä, ae äpäkoŋgqä iqueŋi ämäwqätäutnä, änatnä? Ä
Goti Iqueqä hiŋuä-tqä iqua-pqe ae äpäkoŋguwiqä. Si ‘ “Nyi tqunä”
ätqänä,’ kŋuä kiyqiyä?”
54 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Nyi Ŋqä yoqe haqeu
ämamänmitmqe, ii nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋi. Iŋäqe Ŋqä Apiqu,
Iqu Nyaqä yoqe haqeu ämanmäutqänä. Iquenyqe, he ‘Neqä Goti
Hanjuwä Iqueqä’ äyä ätqäuä. 55 Iŋäqe he Iquenyqe maqŋqä epu
ätqäuä. Nyi, Ŋqä-näuäŋi Iquenyqe näqŋqä eäŋänä. Ga ‘Nyi Iquenyqe
maqŋqeqä’ etmqe, ii Nyi ämaqä quaŋgätqä he eŋqä-paŋunä emqänä.
Itaŋgi Nyi Iquenyqä näqŋqä ae eämä, itaŋga Nyi Iqueqä kukŋuä iunä
qänaknä itqäŋä. 56 Heqä tawiqu Aprähamä iqu, Nyaqä hiunji hiŋuä
qunäniqeŋqä kŋuä indqänätäqäŋganji, iqu yeeqä äwinymiŋqeqä.
Itaŋi iqu hiŋuä i äqunäqe, aquvänä ikqeqä.”
57 Iwä iqua qätä i äwipiyi, tii ätukuwi. “Si Tqä quväukui 50 änä qäyä
etaŋgi, Aprähamä iqueŋi Si hiŋuä äquŋgŋätanä?”
58 Ga Jisasi Iqueä kimaŋi, “Nyi naqä-qakuänäŋä etqänä, Aprähamä
iqu matimäuqäŋganji, Nyi Ŋqä-näuä Äpmeŋqä Iqunjqä” ätukqe.
59 I tquaŋgqeŋqä, qu hikä ämepu Ique päsanä-tpu iqaŋguwäŋga,
Iqu zä imäknä hiqäva-imäkqä aŋä täkŋiuŋi äväma, yäpaqäŋgisa
äukqe.

9

Jisasi Iqu, ämaqä hiŋuä maqŋqä hŋque äŋguä iwimäkkqeŋqä

1 Jisasi Iqu qaŋä äwätäqäŋganji, ämaqä hiŋuä maqŋqä hŋque
äquŋgqe. Ämaqä iqu känäwqä äwqä imdaŋi, hiŋuä maqŋqä iiŋäqu
ätimäukqe. 2 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua Iqueŋi,
“Näqŋqä Motqueqä Iquki, ämaqä tqu hiŋuä maqŋqä imäŋgqe, suqä
quvqe tqueqäwä? Iqueqä-kiuätanä, kanä-känaisändanä?” ätukuwi.
3 Yatŋqä i vqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu, “Ämaqä iqu hiŋuä maqŋqä
iŋqe, suqä quvqe, iqueqä-pqä ä iqueqä kanä-känäwqä-pqä duta
hmanji. Ämaqe, qu ämaqä tque hiŋuä äqunäpu, Goti Hanjuwä
Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä näqŋqä mapŋqä diŋqeqä. 4 We yqänä tii
hunätaŋganji, ne Nyi änändowatkqä Iqueä wäuŋui imäkatuŋque.
Ämaqe wäuŋuä miqä ipŋqe, hea heätŋqe qäqinji. 5 Nyi qua täu
äpmeŋqe, qua täu We-huŋqä Vqä-qunjqä” ätukqe.
6-7 Iiŋä ätuäqe, Iqu qua bu makukuä äquteqe, makukuitä quae
ättäqe, ämaqä iqueä hiŋuiu qua äwqäyätä, iqueŋi, “Eqä-huäŋä Silomä
du asŋä qänämändŋqä uvä” ätukqe. (Yoqä ‘Silomäuä’ ätnäŋqä iqu,
‘ändowatqäuä’ ätnä.) Iŋi iqu äwäqe, asŋä qänämäŋganga, iqueä
hiŋui äŋguä heqaŋgi, iqu hiŋuä äŋguä qŋqä-qu äpkqe.

8 Iŋganj ämaqä, iqutä anä asä iqi äpmamiŋuwitä, ämaqä, iqu
hiŋuä maqŋqä äpme mbqäŋqä nätmatqä isuanqä täuŋuä tätqätaŋgi
äqunmiŋuwitäŋi, qu, “Ämaqä tqu mbqäŋqä täuŋuä ätqämanätŋqä
iqutanä?” ätäpu yatŋqä iŋgäukuwi. 9 Yatŋqä i iŋganŋguwäŋga, ämaqä
hui, “Auqä, ämaqä iqu qäqueqä” tqaŋguwäŋga, hui, “Oeyä, iqu
maetqe. Ämaqä iqu eŋqä-paŋä hŋqueqä” ätkuwi.

I tqaŋguwäŋga, ämaqä iqu iqueqä-kiuä, “Nyi ämaqä iqunä
qäqunjqä” ätukqe.

10 Qu iqueä kimaŋi, “Si hiŋui äänä itnä qäŋginyä?” ätuäpu, ique
yatŋqä äwikuwi.

11 Yatŋqä i vqaŋguwäŋga, iqu, “Ämaqä ‘Jisasiuä’ ätätqäŋuwä Iqu,
qua ättäqe, nyaqä hiŋuiu qua äŋqiyätä, ‘Asŋi, eqä-huäŋä Silomä du
qänämändŋqä uvä’ dqaŋgi, nyi äumi, asŋä tii äqänämänätmäŋganj,
hiŋuä qe äqäŋgänä” ätukqe.

12 I tquaŋganj, qu, “Ämaqä Iqu äŋgiwä?” ätukuwi. Iqu, “Nyi änyä
maqŋqeqä” ätukqe.

Parisi iqua, haŋä-iqä äwikuwiŋqä

13 Iŋganj qu ämaqä hiŋuä maqŋqä iminqä iiŋä iquenj, Parisi
iquauŋqä ätuma äukuwi. 14 Jisasi Iqu qua ättätä ämaqä iqueä hiŋuä
äŋgui, Sämbatqä hiunji hapä pmeqäŋga iwimäkkqe. 15 Iiŋqe, Parisi
iqua-pqe, ämaqä iquenj, “Si hiŋui, änä itnä äqäŋginyä?” ätuäpu,
yatŋqä ämikuwi.

Iqu quŋi, tii ätukqe. “Iqu nyaqä hiŋuä täuŋi, qua ŋqäyqaŋgi, nyi
asŋä äqänämänätmä, täŋganj hiŋuä äŋguä sä äqänäŋänä” ätukqe.

16 I tquaŋganj, Parisi hŋqua, “Ämaqä hiunji hapä pmeqä
duŋqä suqe, qänaknä miqä iqäqä Tqu, Goti Hanjuwä Iquesanä-qu
maetqenä” tqaŋguwäŋga, hŋqua, “Ämaqä suqä quvqä imäkqä-qu
eäqe, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä tiiŋi, äänä imäkätŋqäwä?”
ätkuwi. I ätnäpiyitaŋi, naqä-hŋqunä mäpmeqä danä iŋgi-iŋgi
äktqäŋguwi. 17 Iiŋä ipu, qu iquenj, aŋgumä yatŋqä tii äwikuwi.
“Ämaqä saqä hiŋui, äŋguä ikimäkqä Iquenyqe, si ‘tqueqä’ ttŋqäwä?”

Yatŋqä i vqaŋguwäŋga, ämaqä iqu tii ätukqe. “Iqu Ämaqä Hiŋuä-
tqä-queqä.”

18 Iŋäqe, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkmiŋuwä iquauqä naqä
iqua, “Ämaqä iqu hiŋuä maqŋqä-qu eŋqe, täŋganj iqu hiŋuä äyä
äqäŋgiyä” kŋuä mämeqä ipu, ämaqä iqueqä kaniquesä känäutä
kukŋuä ätuätumepu, yatŋqä tii äwikuwi. 19 “Ämaqä tquenyqe, qe,
‘Yeqä ymeqä hiŋuä maqŋqä imäŋgqeqä’ ätqiyä iqutanä? Ga iqu
täŋganj hiŋuä äŋgui, äänä itä äqäŋgiyä?” ätukuwi.

20 Qu yatŋqä i vqaŋguwäŋga, ämaqä iqueqä kaniqutä känaisä
ämävayi, “Ye näqŋqe. Iqu yeqä ymeqä-qu etaŋgi, iqu hiŋuä maqŋqä
imäŋgqeqä” ätukiyi. 21 “Iŋäqe, ye änyä maqŋqe. Iqu täŋganj hiŋui,
äänä itä äquŋguti. Ämaqä ique äŋguä imäkätä hiŋuä qänätŋqä
imäkqä Iquenyqe, ye maqŋqeqä. Iqu ae naqä eŋqä-qae, yatŋqä
iqueqä-kiuä wipu. Ga iqu ‘iinjqä-iinjqä’ hetätŋqänänyä” ätukiyi.
22-23 Iyaqu ii ätukiyi, ämaqä naqä iquauŋqä zä etaŋgiyi. Ämaqä iiŋä
iqua, näwinyä pmua imäkäpu tii ätkuwi. “Ämaqä hui Jisasi Iquenyqe,
‘Iqu Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu Ique ätekqä Iqueyqä’

tqaŋgpqe, aŋä aquväqŋqeu aquvä äqänäpu, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqä mämamäuqä ipŋqäuä.” Iiŋiŋqe, ämaqä iqueqä kaniqutä känaisäŋi zä isinyä, “Iqu ae naqä-queqä. Yatŋqe, iqueqä-kiuä wipiyä” ätukiyi.

24 Iqua ämaqä hiŋuä maqŋqä imiŋqä ique, aŋgumä kukŋuä ätuätumapiyi, “Ämaqä si äŋguä ikimäkqä Iquenyqe, ne näqŋqe. Iqu suqä quvqä Iqä-quvi. Iŋi, si Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäutnä, naqä-qakuänäŋä natiyä” ätukuwi.

25 I tquaŋguwäŋga, ämaqä iqu, “Nyi maqŋqe. Iqu suqä quvqä Iqä-quti, miqä-quti? Nyi ŋqä hiŋui, maqŋqä iŋqä-qe, täŋganı nyi hiŋuä äqänmä, näqŋqe, iiŋqänä eqänä” ätukqe.

26 I tquaŋga, qu iqueŋi, “Si hiŋuä maqŋqä eäŋi, saqä hiŋui äŋgui, Iqu äänä itä ikimäkqiyä?” ätuäpu yatŋqä äwikuwi.

27 Iŋganı, “Nyi iqi ae etqaŋga, he qätä mänyiyqä iquwi. Iŋi, aŋgumŋi qätä suŋqä nyipŋqäwä? Iŋi he-pqe, Iquenyqä quuvqä heqäpŋqätanä?”

28 I tquaŋgqetanı, qu iqueŋi kukŋuä quvqä tii ätukuwi. “Ämaqä Iquenyqä quuvqä heqiyqe, si äyuwä. Ne quuvqe, Mosisi iquenyqä heqiyqä iquneyqä. 29 Ne näqŋqe, Mosisi iquenyqä eäŋu. Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi kukŋuä ätumiŋqe. Iŋäqe, Ämaqä Tqu äkŋgisa äpqä-quti? Ne Iquenyqe, änyä maqŋqä eäŋunä” ätukuwi.

30 Iŋganı iqu, “Ämaqä Iqu nyaqä hiŋuä äŋguä änyimäkqeŋqe, he ‘Ne Iquenyqä änyä maqŋqä eäŋunä-qe,’ änääŋqä tqäuä? 31 Ne näqŋqä äyuwä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä suqä quvqä imäkqeuŋi, qätä mäwiyqä danä yänä. Ämaqä Ique qätä äwiyäpu, Iqueqä äwiŋqä du imäkqaŋguwä iunä wiyätŋqä äyuä. 32 Qua tqu imäkkqetanı, täŋganqe, ‘Ämaqä hŋqu, ämaqä hiŋuä maqŋqä imäŋgqä hŋque, äŋguä hiŋuä qänätŋqä imäkqeqä’ matqä itqäŋuwi. 33 Iŋi Ämaqä Tqu Goti Hanjuwä Iquesa mapqä-säpi, Iqu nätmatqä hui mimäkqä iquäniŋgä” ätukqe.

34 I tquaŋga qu, “Si suqä quvqä du imäŋgŋä, iunä yqänä äpmeŋi, iŋi si täŋganı, ne näqŋqä mänätapqä isŋqeqä” ätuäpu, qu iqueŋi, aŋä aquväqŋqeutanı, huätä ändowatkuwi.

Hiŋuä maqŋqe, tqukuakä?

35 Jisasi Iqu ämaqä iquenyqe, “Aŋä aquväqŋqä iutanı, huätä ändowatqäuä” tqaŋgä äwiyäqe, Iqu ämaqä iquenyqä qävqä ikitä, ique äwimeqe, “Si Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqe quuvqä eqinyä?” ätukqe.

36 I tquaŋganı, ämaqä iqu ämävauqe, “Ämaqä Naqä Iquki, Ämaqä Iqu äsque, nyi di. Ga nyi Iquenyqä quuvqä heqämqänänyä” ätukqe.

37 I tquaŋga Jisasi Iqu ämaqä iqueŋi, “Si Ämaqä Iqueŋi hiŋuä ae äqunäŋinyä. Ämaqä Tä äktätŋqä Tqu, ii Qäqueqä” ätukqe.

38 Iŋganı ämaqä iqu, “Naqä Iquki, nyi quuvqä eqiyqänä” ätuätä, Jisasi Iqueä yukä iqi qoŋä äuktäutä, Iqueä yoqe haqeqä ämamäukqe.

39 Iŋganı Jisasi Iqu, “Nyi qua täuŋqe, ämaqeuqä suqä iwäsäuqäŋqä äpkqe. Iŋi ämaqä hiŋuä maqŋqä iŋuwi, hiŋuä qäŋgaŋgpi, hiŋuä äqänäŋuwi, hiŋuä maqŋqä ipŋqäuä” ätukqe.

40 Parisi Jisasi Iqutä iqi anä ätqäpiyä iqua, i tqaŋgi äwipiyi, “Ne-pqe
hiŋuä maqŋqä-qune etaŋgi ätätqäŋinyä?” ätukuwi.
41 I tquaŋguwitaŋi Jisasi Iqu, “He hiŋuä maqŋqä hiŋuä pisquenä
epqe, hiqä suqä quvqetaŋi haŋä-iqä mämeqäŋqe. Iŋäqe he,
‘Ne hiŋuä äqänäŋunä’ ätquwä-qae, hiqä suqä quvqe, täka yqänä
himäkätäŋqiyä” ätukqe.

10

Jisasi Iqu, Sipsipqä-miqä Äŋguänäŋä-quvi

1 Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuänä tii etqänä. Ämaqä sipsipqä iquauqä
täknä yäpä yäŋgisaŋi, hänaqeta mäpeyqä, awä hŋqäqisa äpäkeyätä
äpeyqä iqu, quwä-meqä-quvi. 2 Ämaqä täknä hänaqeta äpeyqä iqu,
iqu sipsipqä iquau miqä iquvi. 3 Itaŋga ämaqä täknä hänaqä miqä
iqu, iqueŋi qŋqaŋä wuteyqaŋguti, sipsipqä iqua ämiwiyqä iqueqä
quväki, qätä wipnä. Ga iqu iquauqä yoqe, kikiŋä ätuätä, yäpaqä
mäŋgisa ätuma wänä. 4 Iŋi iqu iqueqe, eeqänä ätuma äwätä, hiŋuiqä
wimenä. Sipsipqe, qu iqueä quväkiŋqä näqŋqä epiyä-qae, ique
qänaki wivändpnä. 5 Ämaqä huitaŋä hŋqu tquaŋgutqe, qu iqueqä
quväkiŋqä änyä maqŋqä epiyä-qae, iqueŋi qänaki mävändqä danä
zä upŋqäuä” ätukqe.
6 Jisasi Iqu kukŋuä ktqä iqu tquaŋgqe, qu kŋuä äŋguä mämeqä ipu,
“Iqu suŋqä ätqutiyä” tpu ikuwi.
7 Qu näqŋqä äŋguänä mämeqä iqaŋguwiŋqä, Iqu aŋgumŋi, “Nyi
naqä-qakuänäŋä etqä, Nyi sipsipqä iquauqä Täknä-hänaqä Iqunjqä.
8 Ämaqä Nyi änyä etaŋga hiŋuiqä äpätqäŋuwi, qu quwä-meqä-qua
etaŋgi, sipsipqä iqua quŋi qätä mäwiyqä danä itqäŋuwi. 9 Nyi Täknä-
hänaqä Iqunji. Ämaqä hŋqu Nyita äpeyätqe, häŋä äŋguä iqumuatnä
äpme, iqu täŋgisa äyapätä mäŋgisa äwätä itä, itaŋga iqu qätaqä
näqisquäŋqiyä. 10 Quwä meqe äpquwi, quwä ämepu, pizqä äpäsäpu,
itaŋga qui imäkqä dinänji. Nyi iiŋä maetqe. Nyi äpkqe, qu häŋä-
pmeqeŋqe äwa miqä, kuapänä mapŋqä diŋqe.
11 Nyi Sipsipqä-miqä Äŋguänäŋä-qunji. Iŋi ämaqä sipsipqä
äŋguänä miqä iqu, sipsipqeuŋqä yäŋä winä. 12 Ämaqä mbqä
metŋqä sipsipqä qanyinä yakuä miqä iqu, hiveqä hiqiyqä pqaŋgi
äqunäqäŋganji, iqu sipsipqä-miqä naqä-qakuä-qu hma etaŋgi, itaŋga
sipsipqe, iqueqä maeqä etaŋgä, iŋi iqu quŋi äväma zä wänä. Ga
hiveqä hiqiyqä iqu äpäqe, quŋi ändämiqaŋguti, qu näŋä-täqi upnä.
13 Ämaqä iqu mbqä metŋqänä wäuŋuä itä, sipsipqeŋqä kŋuä mämeqä
iqä-qae, zä wänä.
14-15 Nyi Sipsipqä-miqä Äŋguänäŋä-qunji. Apiqu Nyinyqä näqŋqä
etaŋgi, ga Nyi Apiquenyqä-pqä näqŋqä eŋä. Asä iŋi, Nyi Ŋqä
sipsipqeŋqä näqŋqä etaŋgä, qu-pqe Nyinyqä näqŋqä eŋä. Iŋi Nyi
sipsipqä yätamäkqäŋqä päkonmä. 16 Täknä huiziuŋi, Nyaqä sipsipqä
hui-pqe äpmeŋä. Ga Nyi quŋi ätuma pmqänä. Iŋi Nyi ‘daanä’
tquaŋganji, qu Nyaqä quväki qätä änyiyäpu äppŋqäuä. Ga sipsipqä
iiŋi, naqä-hŋqunä etaŋgpi, ga quwqä Ämiqe, Hŋqunä hiäniqe.
17 Nyaqä häŋä-pmeqe aŋgumä mamniqä etaŋgi, Nyi sipsipqeuŋqä
yäŋä wämä. Ga iiŋä imqä itqätaŋgqetaŋi, Apiqu Nyinyqä äwinyä.

18 Nyaqä häŋä-pmeqe, ämaqä hui hiŋgi quwqä äwiŋqä dutanä, qui
mimäkqä ipnä. Nyi änyiŋqä Ŋqä duta, yäŋä wämqe. Nyi Ŋqä häŋä-
pmeqe ävätmä, itaŋga aŋgumä meqäŋqe, yäŋänäqŋqä ämeŋä. Ŋqä
Apiqu Nyi iiŋä imäkmqä ändkqeqä” ätukqe.
19 Jisasi Iqu i tqaŋgqeŋqä, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva
imäkmiŋuwä iqua aŋgumä iŋgi-iŋgi äktqäŋguwi. 20 Kuapänäŋä hui,
“Iqu dŋä quvqä-täŋu eä, qämä-qämä itä i ätqi. He Iqueŋi qätä suŋqä
wiyqäuä?” ätukuwi. 21 Itaŋga hui, “Ämaqä dŋä quvqä-täŋä hŋqu,
kukŋuä tiiŋi matqä danä yänä. Dŋä quvqe, ämaqä hiŋuä maqŋqä
itaŋguwä iuŋi, hiŋuä qämbŋqe äänä imäkäniqiyä?” ätukuwi.

Israitqä iqua, Jisasi Ique äpäsanä-tpu ikuwiŋqä

22 Iŋgaŋi qu hiunji naqä, hiqäva-imäkqä aŋi Goti Iqueŋi aŋgi
imäkkuwiŋqä kŋuä indqänäpu, yeeqä ipŋqä Jerusälemäŋi aquvä
äqäŋguwi. Iŋi hiunji dŋä maeŋqä, isqäŋga imäkmiŋuwi. 23 Jisasi
Iqu Goti Hanjuwä Iqueä hiqäva-imäkqä aŋä täknä yäŋgisa, Solomonä
iqueqä aŋä mätävätiŋiqä ätmiŋuwä iu ikämiŋqe. 24 I ikitqätaŋga,
Israitqä iqi hiqäva imäkmiŋuwä hŋqua, Ique aquvä äwqämbiyi,
“Ne Sinyqä kŋuä qämä-qämä iŋqä ämetuŋque, Si awi äkŋga nat-
tŋäŋqäwä? Si Kraisi Ämaqä ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu
ätekikqä Iquki eäŋi, Si kukŋuä ktqä matqä, naqä-qakuänäŋä natiyä”
ätukuwi.
25 I tquaŋguwäŋga, Iqu kimaŋi, “Nyi ‘Iinjqä-iinjqä’ etqaŋga, he
Nyi tqaŋgqä duŋi, qätä mänyiyqä ipu, quuvqä maeqiyqä äyä
itqäŋä. Nyi nätmatqä Apiqueä yoqeta imäkätŋqe, ga ii Nyinyqe, qe
ämetquetqänä. 26 I metqueqaŋga, he Nyaqä sipsipqä-quenä maeqä
ipu, Nyinyqe quuvqä maeqiyqä äyä itqäŋä. 27 Sipsipqä Nyaqä di, qu
Nyaqä quväki qätä nyiyqaŋgä, Nyi quŋqä näqŋqä eŋä. Iŋi qu Nyi
qänaki nyivändpnä. 28 Ga Nyi quŋi, quuvqä hea ique-ique pmeqe
vqaŋgmdi, qu mapäkoŋqä danä iqäŋqe. Itaŋga ämaqä-pqä hui,
Nyaqä hipa iutaŋi huätä mämändauqŋqe. 29 Apiqu sipsipqä Nyi
ändapkqä Iqu, Yäŋänäqŋqä-qu eä, eeqänäŋi ämäwqätäuä. Iŋi ämaqä-
pqä hui, Apiqueä hipa iutaŋi mämotauqä ipnä. 30 Nyitä Apiqutäŋi, Ye
naqä-hŋqunäyqä” ätukqe.
31 I tqaŋgqeŋqä, Israitqä iqua aŋgumä hikä ämepu, Ique päsanä-tpu
ikuwi. 32 I iqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu quŋi, “Nyi wäuŋuä äŋguänäŋä
Apiqu ändapkqe, heyaqä hiŋuä iqisa kuapänä imäkätŋqe. He hiki,
wäuŋuä iquautaŋä äkisqueŋqä bäkpŋqäwä?” ätukqe.
33 I tquaŋga qu, “Ne Siŋi, hiki wäuŋuä äŋguänäŋä imäkätqäŋiŋqä
kpäsatuŋquä miqä iqu. Si Ämaqä hiŋgäŋquki qäyä eänä, Goti
Hanjuwä Iqu eŋqä-pa etnä, Ique äkittqiyqaŋgŋiŋqä ii kpäsatuŋquä
iqunä” ätukuwi.
34 Iŋgaŋi Jisasi Iqu quŋi, “Heqä kukŋuä-suqeŋqä tuwaŋuä
äqänäŋqeuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tii äqänä. *‘Nyi henyqe,
“goti-quenjqä” ätkqeqä.’** 35-36 Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä tuwaŋuä
äqänäŋqe, hea ique-ique naqä-qakuänäŋä äqänä äwi. Iŋi Goti
Hanjuwä Iqu ämaqä Iqueqä kukŋuä äwikqä iquauŋi, ‘he goti-quenjqä’
ätukqe. Iŋäqe Nyi Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ändeetä,

* **10:34** Apqä Bukä 82:6

qua täuŋqä änändowatkqä Iqunä, ‘Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-qunjqä,’ tqaŋgqeŋqä he, ‘Si Goti Hanjuwä Iqu eŋqä-pa etnä, Iqueŋi äkittqiyenyä’ ätquwi, äänä etaŋgi ätqäuä? 37 Nyi wäuŋui, Apiqueä di mimäkqä-säpi, he Nyinyqe quuvqä maeqiyqä iqäpninji. 38 Iŋäqe, Nyi imäkqe, he Nyaqä kukŋui naqä-qakuä mimäkqä ipiyäqe, Nyi wäuŋuä imäkätŋqeuŋi quuvqä heqäpŋqe. Iiŋä iutaŋi he näqŋqä ämepu, Apiqu Nyi nyinätaŋgi, Nyi Ique änyäŋqä iuŋqe, näqŋqä äŋguänäŋä epŋqeqä” ätukqe.

39 Iŋgaŋi qu aŋgumä Iqueŋi a kiqätanä-tpu iqaŋgä, Iqu quvaqä hipa iuta äutakŋga äukqe.

40 Iqisaŋi, Iqu aŋgumä eqä Jotänä ique näŋgisaŋqä äwäqe, Jonä iqu änyäŋäŋga ämaqä asŋä äqämiŋqä iqi äpmamiŋqe. 41 Iqiŋi, ämaqä kuapänäŋi, “Jonä iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di mimäkqä qäyä itä, Ämaqä Tquenyqä ätkqe, eeqänäŋi naqä-qakuiqä” ätäpu, Ique äwimakuwi. 42 Iŋgaŋi ämaqä kuapänäŋi, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

11

Lasarusi iqu äpäkoŋgqeŋqä

1 Iŋgaŋi, ämaqä aŋä-himqä Betani pmeqä hŋqu, yoqä Lasarusi, iqu täŋä-yaqä ämakqe. Betani, Mäliya Mala näsuaqiyqä aŋä-himqe. 2 Apäkä Mäliyai, qänakŋi eqä sisnyaŋä-weqe ämetä, Naqä Iqueä yukä bu äwiquatätä, iiyqä detä yemä iwimäkkqä iiyi. Lasarusi täŋä-yaqä ämakqä iqu, iiyqä kasiqä-quvi. 3 Iŋgaŋi iqueqä kasiqä-uaqu Jisasi Iquenyqä, “Naqä Iquki, Tqä näueqä Si kiiŋä äkinyätŋqä iqu, täŋä-yaqä äwinä” ätäsinyä, kukŋuä ändowatkiyi.

4 I äwiyäqe, Jisasi Iqu, “Täŋä-yaqe, näwinyä päkoŋqäŋqä maetqe, Goti Hanjuwä Iqu yoqä naqe, iuta meqaŋguti, ga Iqueqä Ymeqä-pqä Iqu inä meŋqiyä” ätukqe.

5 Iqu Mala, Mäliya, Lasarusi näsquaŋqä kiiŋä äwinymiŋqe.

6 Jisasi Iqu Lasarusi iquenyqe, “Täŋä-yaqä äwinä” tqaŋgä äwiyäqe, Iqu mäwqä danä hiunji hŋquaqu, iqi inä äpmakqe. 7 I äpmeqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauŋi, “Ne aŋgumä qua Jutiyaŋqä äwanä” ätukqe.

8 I tquaŋga iqua, “Näqŋqä-vqä Iquki, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-qäyqä iqua, qu hikä kpäsanä-tpu iquwi, hŋga hma eŋqe, Si aŋgumä asä duŋqä utŋqä inyä?” ätukuwi.

9 Iqu kimaŋi, “Hiunji ique-iqueŋi, weŋi hŋgaŋqä äuŋga mäwqä iqä maeqä inä?” ätukqe. “Iŋi ämaqä äsqu-äsqu we hunätaŋga äwqe, iqu we-huŋqä ique äqunä äwqi. Näŋi-täqi äqutäutä, quannä mapäkŋqä danä iquänä. 10 Iŋäqe, hea witaŋga äwqä iqu, iquesaŋi we mauŋqä etaŋguti, näŋi-täqi qutäuquäniqeqä” ätukqe. 11 I ätuäqetaŋi, tii ätukqe. “Neqä neyämaqä Lasarusi iqu hiqaqä äwinä. Iŋäqe Nyi ique ävauqumuatmqä diŋqä umqeqä” ätukqe.

12 I tquaŋganji iqua, “Naqä Iquki, iqu hiqaqä äwiŋqe, äŋguä heŋqiyä” ätukuwi. 13 Jisasi Iqu Lasarusi iqu pizqä etaŋgqeŋqä tquaŋgi, iqua, “Qanyä hiqaqä witaŋgi ätqiyä” tpu ikuwi.

14 I iqaŋguwäŋga Iqu awä jänä tii ätukqe. “Lasarusi iqu ae
äpäkoŋgqeqä. 15 Iŋäqe, he Nyinyqä quuvqä heqäpŋqä diŋqä in-
dqänätmä, Nyi iqutäŋi mäpmeqä iqeŋqä yeeqä iqä. Täŋganı ne
iquenyqä yqä äwanä” ätukqe.
16 I tquaŋganı, Tomasi “Ymeqä Qäyawiqä”* ätumiŋuwä iqu,
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä huizi iquauŋi, “Ne-pqe, neqä Naqä Iqutä
anä päkonatuŋquänä äwanä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Mala näsuaqisä kukŋuä ätŋguwiŋqä

17 Jisasi Iqu ätimäutäqäŋganı, “Qu Lasarusi iqueä huiwi, hikä
himanıu equwi, hea hŋquaqu-hŋquaqu ae äpäwqiyä” tqaŋgä äwikqe.
18 Betanisanı Jerusälemäŋqe, kiŋämä maetqe, qäqiqinji (3 kilomita).
19 Iiŋä etaŋgi, Israitqä kuapänäŋi, Malaqätä Mäliyaqätä kasiqäqu
pizqä etaŋgqeŋqä, “aueqä” ätuäpu, äwqä haŋuä iwimäkpŋqä äpkuwi.
20 Malai “Jisasi Iqu äpqiyä” tqaŋgä äwiyäqe, Mäliya aŋä yäpä yämä
qäyä äpmetaŋgi, ii Ique wimetŋqä ätimäwa äpäukqe. 21 Ii Jisasi
Ique äwimeqe, “Naqä Iquki, Si täqi pmeqä-säpi, nyaqä nyiqäqu
mapäkoŋqä iquäniyqä” ätukqe. 22 “Iŋäqe, nyi näqŋqe. Täŋganä-
pqe, Si Goti Hanjuwä Ique, nätmatqä hnjuaŋqä yatŋqä vqaŋgtqe, Iqu
äktapäŋqiyä” ätukqe.
23 I tquaŋga, Iqu Malaŋi, “Tqä siqäqu häŋä vauŋqiyä” ätukqe.
24 Ii kimanı, “Nyi näqŋqe, hiunji yäpakä qokä-apäkä aŋgumä
vauqaŋguwäŋganı, iqu ävauniqeqä” ätukqe.
25 Iŋganı, Iqu iiŋi, “Nyi ämaqeu aŋgi ävauqumuatätmä, Häŋä-
pmeqä Iqunjqä” ätukqe. “Ämaqä Nyinyqä quuvqä eqämitätqä iqu,
äpäkonätqä-qe, häŋä pmeniqe. 26 Itaŋga ämaqä häŋä äpmapu
Nyinyqä quuvqä eqämipqe, mapäkoŋqä danä iqäŋqe. Iŋi si kukŋuä
täŋqe quuvqä eqänä?”
27 I tquaŋga ii, “Naqä Iquki, nyi quuvqä eqiyqänä” ätuätä, “Si Goti
Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-quki eänä, ga Kraisi ne äminesŋqä atäuŋuä
äktekqä Iquki eänä, itaŋga Goti Hanjuwä Iqu, ‘Qua täuŋqä äpäŋqiyä’
ätkqä Iqukiyqä” ätukqe.
28 Mala ii ae ätuäqetanı, Iqueŋi äväma, Mäliyaŋqä äwäqe, kukŋuä
ätuätumetä, iiŋi qeiqinyä, “Näqŋqä-vqä Iqu näŋisa sinyqä ätqiyä”
ätukqe. 29 Mäliyai iiŋä äwiyäqe, äpakä miqä Jisasi Ique wimetŋqä
maqänänä äukqe. 30 Jisasi Iqu aŋä-himqä Betanisanı, näŋgisa Mala
äwimakqä iqi yqänä äpmamiŋqe. 31 Ämaqä Mäliya ‘aueqä’ ätuäpu,
iisä aŋiu anä äpmamiŋuwi, ii häuququenyä itä, ätimäwa uwqaŋgi
äqumbiyi, qu, “Ii kŋui, qua equwä duta qäyätŋqä äwqiyä” kŋuä
vqaŋgi, ii qänaki äwivändkuwi.
32 Mäliya Jisasi Iqu pmetaŋgqä iqi ätimäutä, Ique äqunäqe, Iqueqä
yukä iqi qoŋä äwoktäutä, “Naqä Iquki, Si täqi pmeqä-säpi, nyaqä
nyiqäqu mapäkoŋqä iquniŋgä” ätukqe.
33-34 Jisasi Iqu Mäliyatä, ämaqä iisä anä äpmapiyitä, qu ka ipu
kŋuä qäyqaŋgä äqunäqe, Iqu äwqä tnäŋä imäkätä, quvepki hikänä
uwqiyqaŋgi, Iqu änä miqä itä, “He iqueŋi quae äkŋgi equwäwä?”
ätukqe.
I tquaŋganı, “Naqä Iquki, Si hiŋuä qundŋqä äwanä” ätukuwi.

---

* **11:16** Wiyä kukŋuä iuŋi, yoqä Ditimasi äqänä. Kukŋuä Ditimasi, ii Grikä pmeqä iquauqä kukŋuä. Kiqä quati, Ymeqä Qäyawiqä.

35 Iŋganj, Jisasi Iqu kŋuä äqäkqe. 36 Iiŋqe Israitqä iqua tii ätŋguwi.
“Hiŋuä qumbu. Iqu Lasarusi iquenyqä kiiŋä wiŋganjgiyi.” 37 I
tqanjguwäŋga, hŋqua, “Ämaqä hiŋuä maqŋqä ique äŋguä imäkqä
Tqu, Lasarusi iqu mapäkoŋqä yätŋqä yäŋänäqŋqä maeqätanä?”
ätkuwi.

Jisasi Iqu, Lasarusi ique aŋgu häŋä ävauqumuatkqeŋqä

38 Iŋganj, Jisasi Iqu aŋgumä äwqä tnäŋä imäkätä, quvepki hikänä
uwqiyqaŋga, hikä himanjä iqueqä huiwi pŋqä ekuwä iuŋqä äukqe.
Hikä himanjä iuŋi, hikä hŋqu qŋqanjä äptänmiŋqe. 39 Iqi ätimäuqe,
“Hiki huätä hutepiyä” ätukqe.
I tquanjganj, Mala, pizqä iqueqä kasiqi, “Naqä Iquki, hea hŋquaqu-
hŋquaqu ae äpäwqe, pizqä piyanjä qäyäŋqiyä” ätukqe.
40 Ga, Iqu iiŋi, “Nyi tii äyä äktqe. ‘Si quuvqä eqiyqäti, Goti
Hanjuwä Iqueä yäŋänäqŋqe hiŋuä qundŋqinyä.’ ” 41 Qu iŋganj, hikä
qŋqanj huätä äutekuwi. I huteqanjguwäŋganj, Iqu hiŋuä haqä yätu
äqänä, “Apiquki, Si Nyi qätä nyiyqanjgŋiŋqä, Nyi ‘äŋguiqä’ äktqä.
42 Nyi näqŋqe. Si hea ique-ique qätä änyiyätqäŋä-qe, ämaqä täqi
ätqäuŋuwä tä, Si änändowatkŋiŋqä qu näqŋqä hipŋqeŋqä i äktqänä”
ätukqe. 43 Iqu i ätuäqe, tääqä yäŋänäqŋqänä, “Lasarusi iquki, täŋgisa
biyä!” ätukqe. 44 I tquanjganj, iqu yukä-hipa-himiu, yuä huäqä
huätŋqä-qu, täŋgisa äpkqe. I pqanjganj, Jisasi Iqu quŋi, “Yuä huäqe,
huätä vasqiyäwqatpiyä” ätukqe.

Qu Jisasi Ique pizqä päkpŋqä ätkuwiŋqä†

45 Iŋganj ämaqä Mäliyatä äpkuwi, Iqu i imäkqanjgi äqumbiyäŋganj,
kuapänäŋi, Iquenyqä quuvqä eqäkuwi. 46 Iŋäqe, hŋqua aŋgumä
äwäpiyäŋganj, Parisi iquau äwimepu Jisasi Iqu i imäkqanjgqeŋqä awä
ätukuwi. 47 I äwipiyi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatäŋi,
ämaqä yoqä-täŋä huizi iquau aquvä qämbŋqä itmakuwi. Aquvä
äqämbiyi, “Ämaqä nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä du imäkätŋqä
Tquenyqe, ne äänä yatuŋquäwä?” ätŋguwi. 48 “Iqu i qäyä
iqanjguti ne hiŋuinä äqunatqe, ämaqä eeqänäŋä Iquenyqä quuvqä
heqiyqanjgpi, ämaqä Romätanjä iqua äpäpu, neyaqä hiqäva-imäkqä
aŋitä ämaqetäŋi, qui inemäkpŋqäuä” ätŋguwi.
49 Iquautanjä hŋqu, iqueqä yoqe, Käyäpasi iquvi. Quväukuä iquenji,
hiqäva-imäkqä naqä iquau miqä äpme, quŋi, “He kŋuä maeqä itqäŋä.
50 Ämaqä eeqänäŋi qui mimäkŋqä ipŋqä diŋqe, ämaqä hŋqunä quŋqä
päkoŋqe, äŋguiqä.‡ He iiŋqe maqŋqä eäŋäuä” ätukqe.
51 Iqu iiŋi, kŋuä indqäŋqä iqueqeta ätkqä hmanji. Iqu quväukuä
iquenji hiqäva-imäkqä naqä iquau miqä äpmeqä-qae, Jisasi Iqu
Israitqä iquauŋqä päkonätŋqä etanjgqeŋqä, hiŋuä ätätä i ätukqe.
52 Itanjga Jisasi Iqu iquauŋqänä päkonätŋqä maetqe, Goti Han-
juwä Iqueqä ymeqä im-imä äpmakäwoŋuwi, aquvä naqä-hŋqunä
maqiyätŋqeŋqä päkonätŋqä etanjgqeŋqä, Käyäpasi iqu hiŋuä ätukqe.
53 Hiunji iquesanj, iqua Jisasi Ique päkpŋqeŋqä hänaqäŋqä qavqä
imiŋuwi.
54 Qu i iqanjguwiŋqä, Jisasi Iqu Israitqä iquauqä hiŋuä iqi äti mikiqä
danä imiŋqe. Iqu iqiŋi äväma, aŋä avqŋqä iqueqä hituŋuä iqi

† **11:44** Matiu 26:1-5; Makä 14:1-2; Lukä 22:3-6 ‡ **11:50** Jonä 18:14

aŋä-himqä hmbu, kiqä yoqe Eplaimŋqä äukqe. Iqiŋi Iqu Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä anä äpmamiŋuwi.

55 Israitqä Jerusälemä iu hiqäva äqämiŋuwä iquauqä hiunji naqänäŋä Pasopa ätätqäŋuwä iqu qäqi timäutŋqä ikqe. Ga Israitqä im-imä äpmakäumiŋuwä kuapänäŋi, qu suqä piyaŋä-weqä imäkmiŋuwi, jänä imäkŋqä du imäkäpu hiunji iŋgaŋqe jänä imäkmbŋqä, Jerusälemä yätuŋqä ekuwi. 56 Qu Jisasi Iquenyqä hiŋuä aaŋqä äqumbiyi, hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäŋgisa äpeipiyi, quwqäquwä, “Si Iquenyqe, hiunji aquväqŋqä naqä täuŋqe, ‘ätimäuŋqiyä’ kŋuä äkiyqiyä, äänä äkiyqiyä?” ätŋgäukuwi. 57 Iŋgaŋi, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, Jisasi Ique a kiqätpŋqeŋqe, “Hesaŋä hŋqu Iqu pmetaŋgqeuŋqä näqŋqä eäŋqe, awä natänä” ae ätukuwi.

12

*Mäliyai, eqä sisnyaŋä-weqe, Jisasi Ique äwiquatkqeŋqä**

1 Hiunji naqänäŋä Pasopa ätätqäŋuwä iqu timäutŋqe, hea 6 änyä etaŋgi, Jisasi Iqu Betaniŋqä äukqe. Betani, Lasarusi, Jisasi Iqu qua buta aŋgumä häŋä ävauqumuatkqä iqueqä aŋä-himqe. 2 Ämaqä Betani pmeqe, Jisasi Iquenyqä yeeqä ipu, ymisaŋä imäkkuwi. Malai ymisaŋä ämetä vqaŋga, Lasarusi iqu ämaqä Jisasi Iqutä pmetaŋguwitä anä äpmamiŋqe. 3 Iŋgaŋi Mäliyai eqä sisnyaŋä-weqä mbqä naqä iqä häkä maŋguä iŋqä hui ämeqe, Jisasi Iqueqä yukä bu äwiquatätä, yemäŋi iiyqä detä iwimäkkqe. Sisnyaŋä iiŋi, aŋä imŋi iqunä a änduekqe.

4-5 I imäkqaŋgqeŋqä, Jisasi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä hŋqu, Jutasi Iskarioti, Jisasi Iquenyqä täkqä tuätŋqä iqu, “Eqä sisnyaŋä-weqä tä, mbqä 300 ämetä, mbqe ämaqä nätmatqä maeqeu yätamäkqäŋqä mimäkqe suŋqäwä?” ätkqe. 6 Iqu iiŋi, naqä-qakuä ämaqä nätmatqä maeqeuŋqä kŋuä äme ätkqä ma, iqu quwä-meqäqu eä, i ätkqe. Mbqä qae iqu imanäqä-qae, iqu mbqä iuŋi hui quwä ätamiŋqe.

7 I tqaŋgqäŋga, Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi qua jipqäŋgaŋqä ämeqä di, iiŋi hiŋuinä qunyä. 8 Ämaqä nätmatqä maeqe, hiunji eeqänäŋä iuŋi hesä pmepnä. Nyi hesä äpakänä mäpmeqä imqänä” ätukqe.

Qu Lasarusi ique-pqä qäsä päkpŋqä ätkwiŋqä

9 Iŋgaŋi Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkmiŋuwä iquautaŋä kuapänä, “Jisasi Iqu Betani äpmenä” tqaŋgä äwipiyi, qu iqinyqä äukuwi. Qu iqinyqe, Jisasi Iquenyqänä mäwqä ikuwi. Lasarusi Jisasi Iqu qua buta aŋgumä häŋä ävauqumuatkqä iquenyqä hiŋuäŋqätä qäsä äukuwi. 10-11 Lasarusi iquesa, Israitqä kuapänäŋä iqua hänaqä yäue ävämepu, Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwitaŋi, hiqäva-imäkqä naqä iqua, Lasarusi iqueŋä-pqe, qäsä päsqäŋqä kukŋuä imäkkuwi.

Jisasi Iqu, ämiqä naqä eŋqä-pa äpekqeŋqä†

---

* **12:** Matiu 26:6-13; Makä 14:3-9; Lukä 7:36-50 † **12:10-11** Matiu 21:1-11; Makä 11:1-11; Lukä 19:29-40

12 Awiŋganŋi, ämaqä kuapänäŋä hiunji naqä iquenyqä aquvä
äqäŋguwä iqua, “Jisasi Iqu Jerusälemäŋqä äpqiyä” tqaŋgä äwikuwi.
13 E äwipiyi, qu haapqä-quwqä ämepu, Jisasi Iqutä mimbŋqä äukuwi.

“Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeqä äwinä! Itaŋga Ämaqä naqä Israitqä iqune ämineyqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeta äpätqäuä. Goti Hanjuwä Iqu Iqueŋi, äŋguä iwimäkqiyä”‡
ätäpu, awqä ätqa äumiŋuwi.

14-15 Jisasi Iqu doŋgi änyä hipkä hŋqu ämeqe, Goti Hanjuwä Iqueqä
tuwaŋuiu ätnäŋqä-pa, iqueu pmeqä äukqe.

“Aŋä-himqä Sayonä§ *pmeqä iquenä, zä miqä pambu! Hiqä ämiqä naqä iqu, doŋgi änyä hipkä iqueu pmeqä äpätqäuä”** ätnäŋqä-pa
äpkqe.

16 Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, iiŋqe kŋui, qäŋga
mämeqä ikuwi. Iqua, Goti Hanjuwä Iqu Ique häŋä ävauqumuatätä,
yoqä naqä vqaŋga, tuwaŋuä Iquenyqä ätnäŋqä-pa, qäyunä
ätimäukqeŋqä kŋui, iŋganä ämakuwi.

17 Jisasi Iqu, Lasarusi iqu qua witaŋga tääqä ätuätumetä häŋä
vauqumuatqaŋgi äquŋguwä iqua, ämaqä huiziquauŋi, “Iqu iiŋä
imäkqaŋgi äqunäŋqueqä” ätumiŋuwi. 18 “Nätmatqä ämaqä hui
mimäkqänäŋi, Jisasi Iqu imäkqiyä” tqaŋgä äwipiyitaŋi, ämaqä
kuapänäŋi Iqutä ämimbŋqä äukuwi. 19 Iŋganŋi Parisi iqua e äqumbiyi,
“Hiŋuä qumbu! Ämaqä eeqänäŋi, Ique qänaknä äyä äwivändqäuä.
Ne ‘I yaŋqunä’ ätätanä equque, matimäuqä yätŋqänä äyä iqiyä”
ätŋguwi.

Ämaqä Grikä iquautaŋä hŋqua, Jisasi Ique wimapŋqä ikuwiŋqä

20 Qu Goti Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäupu, Iqueqä yoqä haqeu
mamäupŋqä hiunji naqänäŋäŋganŋi, ämaqä Grikä iquautaŋä hŋqua,
aquvä anä qämbŋqä ätimäukuwi. 21 Ämaqä iiŋi, qu Pilipä aŋä-himqä
Betsaitä, qua Galili iu pmeqä ique äwimepu, “Naqä iquki, ne Jisasi Ique
hiŋuä qunatuŋquä äneŋgiyä” ätukuwi. 22 Pilipä iqu qätä i äwiyäqe,
äwätä, Endru ique tquaŋgi, iquaqu äwiyi, Jisasi Ique ämaqä iquauqä
äwiŋqeŋqä ätukiyi.

23 Iŋganŋi Jisasi Iqu kimaŋi, “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu yoqä
naqetä, yäŋänäqŋqetä metŋqe, hiunji tä qäŋga qe ätimäuqiyä”
ätukqe. 24 “Nyi naqä-qakuänä etqänä. Kuä-witqä uwqä hŋqu qua bu
mapäkŋqä itä mapäkoŋqä itqe, iqu kiqä-kiuänäŋqe. Iŋäqe, uwqä iqu
qua bu äpäknätä äpäkoŋgqe, iquesaŋi kuapänäŋä qäyänä. 25 Ämaqä
tqu-tqu häŋä-pmeqä iqueqe a kiqätnämitätqe, i äpäkoŋqäŋqe. Itaŋga
ämaqä tqu-tqu qua täu äpme, häŋä-pmeqä iqueqe a makiqätŋqä
imitätqe, iqu häŋä hea ique-ique pmeqe ämenä. 26 Ämaqä äsqu-äsqu
wäuŋuä nyiyätŋqä äwinyäŋqä iqu, Nyi qänaki nyivändätŋqe. Iŋi Nyi
pmetaŋgqeuŋi, Ŋqä wäuŋuä-nyiyqä iqu, iqi anäŋqe. Ämaqä tqu-tqu
Nyaqä wäuŋuä änyiyätŋqä iqueä yoqe, Apiqu haqeu muämäuŋqiyä”
ätukqe.

Jisäsi Iqu, äpäkonätŋqeŋqä ätukqeŋqä

---

‡ **12:13** Apqä Bukä 118:25-26 § **12:14-15** Sayonä, aŋä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huizi.
* **12:14-15** Sakätiyasi 9:9

27 “Täŋganı Nyi Ŋqä qeqä-quuvqä tämŋi, hanä naqänäŋä ämeqä.
Inı Nyi Apiqueŋi, ‘Hanä-iqä änyimeqä tquesanı, häŋä inqumuatiyä’
tmqäta, ä änäänyä tmqe? Iŋäqe, Nyi hanä-iqä tä ämeqäqä tqu qäqu
mamqä äpqäqe. 28 Iŋi Apiquki, Tqä yoqe haqä yätu mayä!” ätukqe.
I tquaŋganı, kukŋuä hŋqu qäukuä yätutanı, “Nyi Ŋqä yoqe haqä
yätu ae ämaeŋgqäqe. Itaŋga Nyi aŋgumä maenmqänä” ätkqe.
29 Ämaqä häukuä qäsäŋi iqi ätqäpiyi, kukŋuä i tqaŋgi äwipiyä
iquenyqe, “Mmqä käkaqä ätqiyä” tqaŋguwäŋga, hui, “Eŋätqä hŋqu
kukŋuä ätquiyä” ätukuwi.
30 I tqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu ämävauqe, “Kukŋuä iqu yätamäkqä
Nyi nyiyätŋqä matqä iqi. He heyätŋqä ätqiyä” ätukqe. 31 “Qua
täu äpmeŋuwiu iwäsäuqe, täŋga qe ätimäuqi. Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqä himä-wiuŋqä vqä qua täu ämitŋqä iqueŋi, täŋganı huätä
qe mamäuŋqiyä. 32 Nyiŋi, qu qua täutanı haqä yätqä änma
peyqaŋgpqäŋganı, ämaqä eeqänäŋi Nyi ämäqepmamqänä” ätukqe.
33 Kukŋuä iiŋi, Jisasi Iqu Iqueqä äpäkoŋqe, iinä päkonätŋqä etaŋgi, i
ämotquetä ätukqe.
34 Iwä, qu tii ätukuwi. “Neyaqä kukŋuä-suqä iuŋi, ‘Kraisi ne
ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, hea ique-ique pmequeqä’
tnätaŋgi äwiyätuŋque, ‘Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu haqä yätqä äma
pepŋqäuä-qe’ änä-änäŋqä tnyä?” ätuäpu, “Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä
Iqu tqukä?” ätukuwi.
35 Jisasi Iqu, “We-huŋqä Iqu hesäŋi äpakänä mäpmeqä yänä. He
We-huŋqä Iqu-täŋä epiyä täŋganı, heawiqä iqu mämaequtäuqä danä
yätŋqe, we-huŋqä äwquwä iunä upiyä. Heawiqä imä äwätŋqä iqu,
‘äkŋgi wäŋqutiyä?’ änyä maqŋqe. 36 We-huŋqä iqu-täŋä epiyä
täŋganı, Iqueqä ymeqä epŋqe, Iquenyqä quuvqä heqäpiyä” ätukqe.
Iqu kukŋuä iiŋi qäpu ätqua äwäqe, qu Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä ipŋqe,
zä imäknä äpmamiŋqe.

Israitqä kuapänäŋi, Jisäsi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwiŋqä

37 Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä hui mimäkqänäŋi, quvaqä hiŋuä
iqisa qäyä imäkqaŋgi, qu Iquenyqä quuvqä maeqiyqä äpmamiŋuwi.
38 Hiŋuä-tqä Asayä iqu kukŋuä tii ätätä äqäkqe.

*“Naqä Iquki, neyaqä kukŋuä tquaŋgque, ‘naqä-qakuiqä’ kŋui tqu
meqiyä? Naqä Iqu imäkqaŋgi äqunäqe, Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqe,
näqŋqä tqu meqiyä?”*†

Ämaqe Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä äpmamiŋuwi, Asayä
iqueqä kukŋui, naqä-qakuä ätimäukqe.
39-40 Asayä iqu kukŋuä-pqä hŋqu tii ätkqe.

*“Naqä Iqu, ‘Qu hiŋuä maqŋqä danä ipu, kŋuä mämeqä danä ipu,
Nyi äŋguä iwimäkmqeŋqä mapqä danä ipŋqeqä’ ätätä, Iqu quvaqä
hiŋui hea iwimäkätä, kŋuä indqäŋqe, qŋqaŋä äyekqeqä.”*‡

Iŋä-qae, qu quuvqä maeqiyqä ipŋqä etaŋgi, quuvqä maeqiyqe i
äpmamiŋuwi. 41 Asayä iqu, Jisasi Iqu yoqä naqätä, yäŋänäqŋqä-täŋä-
qu etaŋgi äqunäqetanı, iqu Iquenyqänäŋi i ätkqe.
42 Iŋäqe, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iquauqä naqä
iquautanı, hui-pqe Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä-qe, qu Parisi iquauŋqä
zä ipu, awä matqä iminuwi. Qu ze, Parisi iqua aŋä aquväqŋqeutanı,

† **12:38** Asayä 53:1 ‡ **12:39-40** Asayä 6:10

aquvä qämbŋqe mapqäŋqä huätä mamäupŋqä etaŋgi, i imiŋuwi.
43 Qu i imiŋuwi, quvaqä yoqä haqä yätuŋi, Goti Hanjuwä Iqu maetŋqä
miqä da, ämaqe maepŋqä duŋqä imiŋuwi.

Jisasi Iqu ämaqe, häŋä iqumuatäniŋqä äpkqeŋqä

44 Jisasi Iqu maŋä haqeqäta tii ätkqe. “Ämaqä Nyinyqä qu-
uvqä heqiyqä iqu, Nyinyqänä maeqiyqä iqi. Nyi änändowatkqä
Iquenyqä-pqätä qäsä eqiyqiyä. 45 Nyi hiŋuä äŋqänäŋqä iqu,
Nyinä maŋqänätqenä, Nyi änändowatkqä Iqueŋä-pqe, kekutäuku
äyaqänänä. 46 Nyinyqä quuvqä eqiyquwi, qu eeqänäŋi heawiqä imä
yqänä mäpmeqä danä ipŋqä iiŋqe, Nyi qua täu äpmeŋuwä iuŋi,
we weumäkmqä äpkqe. 47 Nyi qua täu äpmeŋuwä iu iwäsäumqä
maetqe, quŋi häŋä iqumuatmqä äpkqe. Iŋi, Nyaqä kukŋuä qätä
änyiyätäqä-qe, qänaknäŋi miqä danä iqäqe, Nyi iqueŋi miwäusqä
danä iqä. 48 Nyitä Nyaqä kukŋuitä tuwä äwiyätä mämeqä itŋqä
iqueŋi, hiunji yäpakäŋgaŋi, Nyaqä kukŋuä ätätŋqä iqu, iqueŋi
iwäsäutä qui imäkäniqe. 49 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Nyi iiŋi, kŋuä Ŋqä
duta matqä iqä. Apiqu Nyi änändowatkqä Iqu, ‘kukŋuä ii ätätnä awä
tiyä’ dqaŋgi iutanji. 50 Iŋi Nyi näqŋqe, Iqueä kukŋui häŋä hea ique-
ique pmeqä vqätäŋi. Iiŋä etaŋgi, Nyi kukŋui, Apiqu ändapqä dunä
ätätqäŋänä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquatä, ymisaŋä yäpakä äŋguwäŋgaŋqä* (13:1-17:26)

13

Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauä yukä bu, asŋä äwqäkäukqeŋqä

1 Israitqä iquauqä hiunji naqänäŋä Pasopa ätätqäŋuwä iqu
timäutŋqäŋganji. Iŋgaŋi, Jisasi Iqu qua täu äväma, Iqueqä
Kaniquenyqä yqä äyä etaŋgqeŋqä näqŋqä emiŋqe. Iqu Iqueqä
ämaqä qua täu pmetaŋguwä iquauŋqe, Iqueqä qua täu pmeqe qäpu
etŋqäŋgaŋä-pqe, kiiŋä yqänä äwinymiŋqe.
2 Heaitäŋi, Jisasi Iqutä Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatä
buayä bŋqä pmetaŋguwäŋgaŋi, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-
huŋqä iqu, Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, ämaqä huiziquauä hipa iqiŋi,
täkqä tuätŋqeŋqä kŋuä iqä äwikqe. Jutasi iqu Saimonä Iskariotitaŋä
iqueä hikŋä iqueyi. 3 Jisasi Iqu, Kaniqu nätmatqä eeqänäŋi, Iqueä
hipa iqi ämitŋqä eqäqä etaŋgqeŋqe, näqŋqä emiŋqe. Ga Iqu
Goti Hanjuwä Iquesa äpkqeŋqätä, Iquenyqä aŋgumä yätŋqeŋqetä,
näqŋqä inä emiŋqe. 4 Iiŋä etaŋgi Iqu pämä ätqäuqe, Iqueqä qäkä
quäuqä haqäqiŋiqu huätä äquväteqe, huiwä ye imäkqe ämetä, äwqä
iqi guä ämäsäŋgqe. 5 Itaŋi Iqu eqä hevqä equatiquteqe, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquauä yukä bu asŋä äwqäkäuwätä,
huiwä ye imäkqetä, yeemä iwimäkqäumiŋqe.
6 I imäkqaŋi, Saimonä Pitä ique wimeqaŋga, iqu, “Naqä Iquki, Si
nyaqä yukä bu asŋä ŋqätŋqätanä?” ätukqe.
7 Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi täŋga imäkqä täŋqe, si täŋganji näqŋqä
änä mämeqä inyä. Si näqŋqe, iŋga matŋiqä” ätukqe.

---

* **13:** Matiu 26:17-30; Makä 14:12-26; Lukä 22:7-38

8 Ga Pitä iqu “Si nyaqä yukä buŋi, asŋä maŋqiyqä danä iqätŋqinyä”
ätukqe.
Iwä Jisasi Iqu ämävauqe, “Nyi si asŋä makqiyqä imqe, si Nyaqä
ämaquki maetqenä” ätukqe.
9 I tquaŋgaŋi iqu, “Iiŋä sätäti, Naqä Iquki, yukä bunä maŋqiyqä
panä. Nyuäŋä-hipa qäsäŋqeqä” ätukqe.
10 Jisasi Iqu kimaŋi, “Ämaqä asŋi, qäsä ae äqäŋgqä iqu, kiyä
maeqä näwinyä äŋguänäŋä eŋqä-qae, asŋä aŋgumŋi, yukä bunä
qänätŋqeqä. He kiyä maeqä näwinyä äŋguänäŋuenä epiyä-qe,
eeqänäŋuenä maetqänä” ätukqe. 11 Jisasi Iqu ämaqä Iquenyqä täkqä
tuätŋqä iquenyqe ae näqŋqä eäqetaŋi, quŋi, “He kiyä maeqä näwinyä
äŋguänäŋi, eequenä maetqenä-qe,” iiŋqä ätukqe.
12 Yukä asŋi qäpu äwqäyäqe, Iqueqä qäkä quäuqä imäknätä,
aŋgumä quamä äpmeqe, “Nyi tä emäkqä täŋqe, he näqŋqä
ämeqäuä?” ätuätä yatŋqä äwikqe. 13 Yatŋqä i äväqetaŋi, “He Nyiŋi,
‘Näqŋqä-vqukiyqä’ ändäpu, ‘Naqä Ämiqukiyqä’ ändätqäŋuwi, iiŋi
qäyunjqae, Nyi Iŋunjqä” ätukqe. 14 “Nyi Naqä Ämiqä-qunä eämä, ga
näqŋqä Vqä-qunä qäyä emä-qe, heyaqä yukä buŋi asŋä eqiyqä-qae,
he-pqe hiqä yuki asä ii qäŋgäwqäpŋqä” ätukqe. 15 “Nyi tä imäkqe,
he Nyi imäkqä-pa imäkqäpnuwäŋqä ämetquetmä i imäkqä. 16 Iŋi
Nyi naqä-qakuänäŋä etqä. Wäuŋuä-wiyqä hŋqu, iqueqä naqä ämiqä
iqueŋi mämäwqätäutqe, itaŋga kukŋuä äma uwqä hŋqu, ‘kukŋuä
äma uvä’ ätuätä dowatqä iqueŋi mämäwqätäuqä yänä. 17 Täŋgaŋi,
he Nyi imäkqeŋqä ae näqŋqä äŋguänä equwä-qae, he asä ii imäkpqe,
yeeqä iqäpnuwiqä” ätukqe.
18 “Nyi he eequenŋqä matqä iqä. Ämaqä Nyi atäuŋuä eyätmä
etmeqä iquenŋqe, näqŋqe ae eŋä. Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqueä
tuwaŋuiu ätnäŋqe, naqä-qakuä ätimäutŋqä iŋqä imäkmä. Kukŋui,

‘Ämaqä Nyaqä buayi anä änätqäŋueä iqu, Nyi qonjqä nyätŋqä yukä äyawa äpeyqiyä’ äqänä.†

19 Iiŋi ätimäutŋqä änyä etaŋgi, Nyi täŋga näwi etqä. Iwä
ätimäuqaŋgaŋi, he Nyiŋqä näqŋqe, Nyi hea ique-ique Pmequnä äyä
etaŋgqeŋqe, epŋqeyi. 20 Naqä-qakuänäŋä etqä. Ämaqä tqu-tqu,
ämaqä Nyi ändowatqaŋgundqä hŋque yeeqätä itmeqe, Nyi-pqä qäsä
indmeqi. Itaŋga tqu-tqu Nyi indmetqe, iqu Nyi änändowatkqä Ique-
pqä inä itmeqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, “Hesaŋä hŋqu Nyinyqä täkqä tuäŋqiyä” ätukqeŋqä‡

21 Iinä ätuäqetaŋi, Iqueqä qeqä-quuvqä imŋi, änä mäwimäŋqä
iqaŋgi, Iqu iŋganŋi ätnäŋäqi äti, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuänäŋä
etqä. Hesaŋä hŋqu Nyinyqä täkqä tuäŋqiyä.” 22 I tquaŋgaŋi, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, “Iiŋi tquenyqä tqutiyä” tpu ipu, iqua
quwqä-quwä hiŋuä ämiqäŋgäukuwi.
23 I ipiyitaŋi, iquautaŋä Jisasi Iqu iquenyqä kuapänä äwinymiŋqä
iqu, Jisasi Iqutä qäqiqi äpmamiŋqe. 24 Ga Saimonä Pitä iqu, “Tquenyqä
tqutiyä” tä itä, ämaqä iqueŋi, Jisasi Ique yatŋqä vätŋqä himitä äwikqe.
25 Iwä iqu Jisasi Iqueŋi qäpisa, “Naqä Iquki, Si iiŋi, tqueŋqä tnyä?”
ätuätä, yatŋqä äwikqe.

---

† **13:18** Apqä Bukä 41:9 ‡ **13:20** Matiu 26:20-25; Makä 14:17-21; Lukä 22:21-23

26 Yatŋqä i vqaŋga, Jisasi Iqu ämävauqe, “Ämaqä Nyi bretqä tä
hevqä bu äyämetmä wimqä iqu, qäquvqä” ätukqe. Iwä Iqu bretqe
hevqeu äyämeqe, Jutasi Saimonä Iskariotitaŋä iqueqä hiknä ique
äwikqe. 27 Jutasi iqu bretqe tii motauqaŋganı, Goti Hanjuwä Ique
himä-wiuŋqä vqä Setänä iqu, Jutasi ique äpaqukqe. Iinä itaŋgi,
Jisasi Iqu iqueŋi, “Si nätmatqä hui imäktŋqä etaŋgutqe, maqänä
imäkiyä” ätukqe. 28 Iqu kukŋuä tquaŋgi äwipiyä iqua, “Kukŋuä ii,
suŋqä tqutiyä” tpu ikuwi. 29 Mbqä qae, Jutasi iqu mitqätaŋgqä-qae,
hŋqua “Ymisaŋä imäkqäŋqä nätmatqä aaŋqä etaŋgi hui mbqä yätŋqä
tqutiyä, ä ämaqä nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iu vätŋqä tqutiyä” tpu
ikuwi. 30 Itaŋgi, Jutasi iqu bretqe ämotauqe, yäpaqä mäŋgisa äukqe.
Ii heatqäŋgayi.

Jisasi Iqu kukŋuä-suqä änyä-häŋä äwikqeŋqä

31 Jutasi iqu ätimäwa uwqaŋganı, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqeuqä
Ymeqä Ekqä Iqueä yoqä naqe, täŋga ätnäŋäqi wiŋqiyä. Ga
Ymeqä Iquesaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä naqä-pqe, ätnäŋäqi inä
wiŋqiyä. 32 Goti Hanjuwä Iqueä yoqä naqe, Ymeqä Iquesa ätnäŋäqi
wiqaŋgutqe, Iqu Iqueqä-kiuä Ymeqä Iqueä yoqä naqe, ätnäŋäqi
maqänä imäkäŋqiyä. 33 Ŋqä ymeqä iquenä, Nyi hesäŋi äpakä
mäpmeqä imqänä. Nyi äwqaŋganı, he Nyinyqä qävqä ikäpnuwi. Nyi
Israitqä iquauqä naqä iquau ätukqe, täŋganı he etqä. ‘Nyi umqä
iuŋi, he mäwqä danä ipnuwi.’ 34 Täŋganı Nyi kukŋuä-suqä änyä-häŋä
tiinä etapqä. He hŋqunä-hŋqunä hiqä-hiuäŋqä eŋqä di, aaŋä kiinä
heŋguätŋqe. Nyi henyqä änyiŋqe, aaŋä kiinä änyinyätŋqä-pa, he-pqe
hiqä-hiuäŋqä aaŋä kiinä heŋguätŋqe. 35 He iinä iqaŋgpqe, ämaqä
eeqänä qu näqŋqe iuta hepŋqäuä. He Nyaqä wäuŋuä yätquakä-
quenä äyä etaŋgi heqämbŋqänänyä” ätukqe.

*Jisasi Iqu Pitä iqueŋi, “‘Nyi Iqueŋqe, änyä maqŋqeqä’ ttŋqinyä”
ätukqeŋqä§*

36 I tquaŋga, Saimonä Pitä iqu, “Naqä Iquki, Si äkŋginqä utŋqäwä?”
tquaŋga, Jisasi Iqu, “Nyi umqä iuŋi, täŋganı si qänaki mapqä isŋqinyä.
Si Nyiŋqä iŋga ptŋiqä” ätukqe.
37 Kimaŋi, Pitä iqu tii ätukqe. “Naqä Iquki, nyi Siŋi täŋganı
qänaki makivändqe, suŋqä imqäwä? Nyi Siŋqä yäŋä wämqä näwi
äpmeŋänä.”
38 I tquaŋga, Jisasi Iqu, “Si naqä-qakuä Nyinyqä yäŋä wätŋqätanä?
Nyi naqä-qakuä tii äktqä. Kukutakisqä äkaki, änyä ätätŋqä etaŋga,
si Nyinyqe, ‘Nyi Iqueŋqe änyä maqŋqeqä,’ hŋquaqui-hŋque ttŋqinyä”
ätukqe.

14

Jisasi Iqu, Apiquenyqä Huäŋqä-quvi

1 Jisasi Iqu tii-pqä inä ätukqe. “He iinqä äwqä hanä heyqaŋguti,
qundqändqä miqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, Nyinyqätä quuvqä
heqäpŋqeqä. 2 Nyaqä Apiqueä aŋiuŋi, hiqŋqe, kuapänä imäknänä.
Iinä naqä-qakuä maetaŋgutqe, Nyi heŋi, ‘Henyqä aŋä näwi imäkmqä
umqe-qe,’ maetqä iqämninji. 3 Nyi äwätmä, henyqä aŋi näwi

§ **13:35** Matiu 26:31-35; Makä 14:27-31; Lukä 22:31-34

imäkemi, aŋgumä äpmqe, he Nyitä anä pmetuŋquä etma umniqeqä.
Iwä aŋä Nyi äpmeŋqä iuŋi, he-pqe anä pmeniqueqä. 4 Aŋä Nyi umqä
iqäqä iuŋqe, he huäŋqeŋqe näqŋqä ae äyä ämeŋäuä” ätukqe.
5 I tquaŋga, Tomasi iqu, “Naqä Iquki, si utŋqä iuŋqe, ne änyä
maqŋqä equnä. Iŋi ne huäŋqeŋqe, näqŋqe, äänä heatuŋquäwä?”
ätukqe.
6 Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Nyi Ŋqä-näuä Huäŋqä-qunä, Naqä-
qakuä-qunä, itaŋga Häŋä-pmeqä Iqunjqä. Apique wimeqe, huäŋqä
hŋqu miŋqä inä. Oeyqä. Nyitanänji. 7 He Nyinyqä näqŋqä äŋguä
eäŋuwi, ga Ŋqä Apiquenyqä-pqe näqŋqä äŋguä asä ii hipŋqäuä. He
Iquenyqe näqŋqä täŋga qe eäpu, Iqueŋi hiŋuä äyä äqunäŋäuä.”
8 I tquaŋga, Pilipä iqu, “Naqä Iquki, neyaqä äneŋqä qäpu
hiätŋqeŋqe, Apiqueŋi mänätquayä” ätukqe.
9 Jisasi Iqueä kimaŋi, “Pilipä iquki, Nyi hesäŋi hŋgaŋqä äpmaka
äpätŋqe, Si Nyinyqä maqŋqe, äänä heŋinyä?” ätukqe. “Ämaqä
Nyi hiŋuä äŋqänäŋuwi, Apique-pqe inä äqunäŋäuä. Iŋi si ‘Apique
mänätquayä-qe,’ änääŋqä tnyä? 10 Nyi Apique nyätaŋgä, Iqu
Nyi änyinyä äpmeŋqä iiŋqe, si quuvqä maeqiyqä äyä itqäŋäta?
Nyi etätŋqe, Ŋqä kŋuitanä maetqä itŋqe. Oeyä. Apiqu Nyi
änyinyäŋqä Iqu, Kiqä-kiuä Iqueqä wäuŋuinä äyä imäkätŋqeqä.
11 He kukŋuä täŋqe quuvqä heqäpŋqeqä. Nyi Apique nyätaŋgä,
ga Apiqu Nyi änyinyänä. Nyaqä kukŋui quuvqä maeqiyqä
iqaŋgpqe, he wäuŋuä Iqu Nyita imäkätŋqä iuŋqä kŋuä indqänäpu,
ga iuta quuvqä heqäpŋqeqä. 12 Nyi aaŋä naqä-qakuänäŋä
etqänä. Ämaqä Nyinyqä quuvqä eqiyätŋqä iqu, iqu-pqe wäuŋuä
huitaŋä-huitaŋä Nyi imäkätŋqä-pa imäkquätŋqe. Wäuŋuä iqu
iiŋä imäkquätŋqe, Nyi Apiquenyqä uwqaŋgqetaŋi, wäuŋuä Nyi
imäkätŋqeuŋi ämäwqätäuŋqiyä. 13 Itaŋga nätmatqä eeqänäŋiŋqä,
Nyaqä yoqeta yatŋqä iquwi, Nyi imäkmqänä. Iutaŋi Apiqu, Hikŋuesa
yoqä naqä meŋqiyä. 14 I etaŋgi, nätmatqä eeqänäŋiŋqä Nyaqä yoqeta
yatŋqä nyiyqaŋgpqe, ga Nyi imäkmqänä.”

Jisasi Iqu, Dŋä Äŋguänäŋä Iquenyqä ätkqeŋqä

15 “He Nyinyqä aaŋä kiiŋä hinyätqätaŋgutqe, ga Nyi, ‘He iiŋä-iiŋä
imäkpiyä’ etmqä iuŋi, qänaknä iqäpŋqeqä. 16 Iwä Nyi Apique yatŋqä
vqaŋgundi, Iqu heŋi Yätamäkqä Eyqä Huiziqu, hesä hea ique-ique anä
äpme, yäŋänäqŋqä emäkätŋqä iiŋqä etapätŋqänänyä. 17 Yätamäkqä
Eyqä Iiŋä Iqu, kukŋuä naqä-qakuänäŋä iutaŋä Dŋä Iquvi. Qokä-
apäkä qua täutaŋi, qu Ique hiŋuä mäquŋquä ipu, Iquenyqä änä
maqŋqä ipiyitaŋi, Iqueŋi mämeqä ipŋqäuä. Iŋäqe, Iqu hesä anä
äpmaka äpätŋqe, qänakŋi heyaqä yäpä iŋgisa inyäniqeqä. Iutaŋi he
Iquenyqe, näqŋqä äyä eäŋäuä.
18 Nyi he ymeqä kanä-käna maeqä eŋqä-paŋä, änä mevquatämäuqä
imqänä. Oeyä. Nyi he emamniqeqä. 19 Hea wäŋqäpu päwqaŋgaŋi,
ämaqä qua iutaŋi hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwiqä. Iŋäqe, Nyi häŋä yqänä
pmetaŋgumdqetaŋi, he hiŋuä äŋqämbu, häŋä yqänä pmetpnuwi.
20 Hiunji iqueŋi he näqŋqä tiiŋä hipnuwi. Nyi Apiqueu nyätaŋgundi,
he Nyi nyinätaŋgpi, ga Nyi he hinyätmniqe.
21 Itaŋga ämaqä hŋqu, Nyi ‘He iiŋä-iiŋä imäkpiyä’ etmqä iu
qänaki imitätqä iqu, Nyinyqe aaŋä kiiŋä äwinyätŋqä iquvi. Ga

ämaqä Nyinyqä kuapänä äwinyäŋqä iquenyqe, Ŋqä Apiqu kuapänä äwinyäŋqiyä. Itaŋga Nyi-pqe iquenyqä kuapänä nyiŋgaŋguti, Nyi Ŋqä-näuä ique ämitquatnmqänä.”
22 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋä tquaŋga, Jutasi huizi Iskariotitaŋä matimäuqä ikqä iqu, Jisasi Ique yatŋqä tii äwikqe. “Naqä Iquki, änääŋäŋqäwä? Si Tqä-täuä nenyä mänetquatnätnä, ga qokä-apäkä qua iutaŋä iuŋi, mämitquatŋqä isŋqätanä?”
23 Iwä Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä Nyiŋqä kiiŋä äwinyätŋqä iqu, Nyaqä kukŋuä iuŋi qänaknä äŋguänä iqaŋguti, Ŋqä Apiqu iqueŋqe kiiŋä winyäŋqiyä. Itaŋga Yämätqäye iquenyqä äpäta, iqutä näweqä pmetenyue. 24 Ämaqä tqu-tqu Nyinyqä mäwiŋqä iqä iqu, Nyaqä kukŋui qänaki miqä yäŋqiyä. He kukŋuä qätä tä äwiyquwi, ii Nyaqä manä. Ŋqä Apiqu Nyi änändowatkqä Iqueqä kukŋuiqä.
25 Nätmatqä iiŋqe, Nyi hesä yqänä äpmamä, awä äyä etätŋqeqä. 26 I etaŋgi Yätamäkqä Eyqä Iqu, Dŋä Äŋguänäŋä Iqu eä, itaŋga Ŋqä yoqetaŋi, Apiqu Iqueŋi ändowatämepäniqeqä. Iqu nätmatqä eeqänäŋiŋqä ämetquetä, heqä kŋuä evauqumuatqaŋguti, kukŋuä eeqänäŋä Nyi he etmiŋqe, kŋuä heyäniqeqä.
27 Nyi he äwqä haŋuä iŋqä pmeqaŋgpi evämamqä iqänä. Nyi äwqä haŋuä iŋqä äpmeŋqä-pa, he asä iiŋä iŋqä pmapŋqä etapqänä. Itaŋga Nyi äwqä haŋuä iŋqä etapqe, ii ämaqä qua iutaŋä iuqä ävätqäŋuwä itäŋi asänäŋä manä. I hitaŋgi he äwqä haŋä eyätä kŋuä kuapä indqänäpu, zä miqä pambiyä. 28 ‘Nyi he eväma äumi, aŋgi emamniqeqä’ etqaŋgä ae äyä änyiyäŋuwi. He Nyinyqä aaŋä kuapänä hiŋgaŋgutqe, Nyi Ŋqä Apiquenyqä umqä iqaŋgqeutaŋi, he äwqä yeeqä hiŋguätŋqeqä. Ii tiiŋä iutanji. Apiqu Nyi ämaŋqutäuä äyä äpmenä. 29 Nätmatqä iiŋi matimäuqäŋga, Nyi-ganä ae äyä etqänä. I etaŋgi qänakŋi, iqu ätimäuqaŋgaŋi, he Nyaqä kukŋuä etätŋqä iiŋqe, quuvqä heqiyqäpŋqä. 30 Ga ämaqä nyuäŋä qua täu ämitŋqä iqu änyimetŋqä pätqätaŋgi, Nyi he kukŋuä kuapänä maetqä imqänä. Iqu Nyi squä nyimäkätŋqe, yäŋänäqŋqä maequeqä. 31 Iŋäqe, qokä-apäkä qua iutaŋi, qu Nyi Ŋqä Apiquenyqä kiiŋä änyinäŋqeŋqä näqŋqä ipŋqe, Nyi nätmatqä eeqänäŋä Apiqu ändkqä iuŋi imäkätqäŋä. Iŋäqae, he ävaupu, ga ne eeqänäŋi äwatuŋquänänyä” ätukqe.*

15

Jisasi Iqu Guä-wainqä Naqä-qakuä-quvi

1 Itaŋi Iqu tii ätukqe. “Nyi Ŋqä-näuäŋi Guä-wainqä Naqä-qakuä Iqunjqä. Itaŋga Ŋqä Apiqu, wainqä wäuŋuä iu miqä Iqueqä. 2 Nyaqä hutäknä iuŋi, häukuä mäwiqä iŋqä iqua, Ŋqä Apiqu huätä ätävämäuniqe. Ŋŋ hutäknä eeqänäŋä häukuä äqäyäŋqä iqua, häukui aaŋä kuapänä qäyätŋqe, Apiqu quwqä-hutäknä quvqä iqua huätä ätävämäutä, äŋguänäŋä imäkäniqe. 3 Kukŋuä Nyi etapqe, heyaqä quvqe huätä emamäutä, äŋguänäŋä ae emäkqiyä. 4 He Nyi nyinätaŋgpi, Nyi he hinyätmqeqä. I etaŋgi guä-wainqä hutäkŋi kiqä känäu mauqŋqä eŋqe, hutäknä iiŋi, häukui maqäyqä yäŋqiyä. Ga asä iinji, he Nyi manuqŋqä iŋuwi, häukui maqäyqä ipnä.

* **14:31** Iqua aŋiu maqänä ävämakuwäti, kukŋuä hui inä ganä ätäpu ävämakuwäti? Jonä 18:1 hiŋuä qunyä.

5 Nyi Ŋqä-näuäŋi guä-wainqä iqunä etaŋgi, he hutäkŋä iquenjqä.
Ämaqä tqu-tqu Nyi nuqänätaŋguti, Nyi ique äuqänmitmqe, iqu
häukui, kuapänä qäyäŋqiyä. Iwä he Nyi änyivquatämäuquwi,
nätmatqä hŋqu he änä mimäkqä ipŋqäuä. 6 Ga ämaqä hŋqu Nyi
manuqŋqä iŋqä iqu, guä hutäkŋä huätä tävämäuqaŋgä yäuä äpiqä-
paŋä iquvi. Iwä hutäkŋä e ätävämäpqä iquauŋi, ämepu tä bu
tnämäuqaŋgpi, tä näŋqiyä.
7 He Nyi nuqänätaŋgä, Nyaqä kukŋui he euqänäŋqe, ga he hiqä
eŋqeta yatŋqä iquwi, ii i timäuŋqiyä. 8 He Nyaqä wäuŋuä yätquakä
iquenŋqä motquapŋqä diŋqe, häukuä kuapänä qäyqäpŋqe. Iwä suqä
iiŋä iutaŋi, Ŋqä Apiqu yoqä naqä meŋqiyä. 9 Ŋqä Apiqu Nyinyqä
kuapänä äwinyätŋqä-pa, ga suqä asä iiŋiutaŋi, Nyi henyŋqä-pqe
inä änyinätqänä. He Nyaqä änyiŋqeunä pmetpŋqeqä. 10 Nyi Ŋqä
Apiqueuä suqä ändkqä iu qänaki yasämä itmä, ga Iqueqä Nyinyqä
äwiŋqä iu äpmeŋqä-pa, He Nyaqä suqeŋqä etätŋqä iu qänaknä ipu
pmamitpqe, iiŋändi Nyaqä henyqä änyiŋqä iunä pmapŋqäuä. 11 Yeeqä
Nyi änyinätŋqä-paŋi, he-pqe inä hiŋguätŋqe. Ga yeeqä iŋqä iiŋi, inä
imänämäutŋqeqä. I etaŋgi Nyi kukŋuä ae etätŋqä iuŋqä aŋgi etqänä.
12 Nyi suqä tiiŋi äyä etapätŋqe. Nyi henyŋqä kiiŋä änyinmiŋqä-paŋi,
he hŋqunä-hŋqunäŋä iquenä, hiqä-hiuäŋqe asä inä hiŋguätŋqe.
13 Ämaqä hŋqu käyämaqä iquauŋqä äwinymitätqä iuta äpäkoŋgqe,
suqä äwiŋqä iiŋä iqu, ii suqä äwiŋqä huizi iquauŋi ämäwqätäuä.
14 Itaŋga he Nyi ‘suqä i imäkqäpŋqeqä’ etätŋqä-pa ii ipqe, iiŋä dutaŋi
he Nyaqä nyämaqä-quenä hiätätpnä.
15 Wäuŋuä imäkqä iqua nätmatqä quwqä naqä iqu
imäkqaŋgutqeŋqe, maqŋqä ipnä. Iŋäqe, kukŋuä eeqänäŋä Ŋqä
Apiquesa qätä äwiyqe, Nyi ae äyä etqäqe. Iiŋä iutaŋi Nyi, ‘He
wäuŋuä imäkqä-quenjqä’ maetqä, ‘Ŋqä nyämaqä-quenjqä’ etqä.
16 He Nyi atäuŋuä manyqä ikuwiqä. Oeyä. Nyi he atäuŋuä eyqäqeqä.
Itaŋga Nyi he wäuŋuä etapkqe, he äwäpu häukuä äpakänä witäniŋqä
qäpŋqeqä. Iiŋä ipiyä iutaŋi, he Nyaqä yoqeta, Apique nätmatqä
hŋqueŋqä yatŋqä vqaŋgpqe, Iqu hämä etapäŋqiyä. 17 Nyi kukŋuä-
suqä tiiŋä ae äyä etapätqäŋä. He hŋqunä-hŋqunäŋä iquenä, hiqä-
hiuäŋqä aaŋä kiiŋä heŋguätŋqeqä” ätukqe.

Ämaqä qua iutaŋä iqua, wäuŋuä yätquakä iquau himä-wiuŋqä wipnuwäŋqä

18 I ätuätäqäŋgaŋi, tii-pqe inä ätukqe. “Ämaqä qua iutaŋä iqua he
himä-wiuŋqä heyqaŋgpqe, ‘Neqä Naqä Iqueŋä-pqe, himä-wiuŋqä äyä
äwikuwä mändanä’ kŋuä heyquäŋqä. 19 Ŋŋ he ämaqä qua täutaŋä
iqua eŋqä-paŋä pmeqä-säpi, ämaqä qua täutaŋi, quwqä käyämaqä
iuŋqä aaŋä kuapänä äwinyätŋqä-pa, henyqä-pqe inä winyätqätäninji.
Iŋäqe, he qua täutaŋuenä manä. Oee. Nyi he suqä qua täutaŋi, huätä
vquatämäupŋqä diŋqe, ae atäuŋuä äyä ekqe. Iiŋä iutaŋi, qokä-apäkä
qua täutaŋi, he himä-wiuŋqä eyätqäŋäuä. 20 Nyi, ‘Wäuŋuä-wiyqä
hŋqu, iqueqä ämaqä naqä iqueŋi mämäwqätäuqä yäŋqiyä’ etqeŋqe,*
kŋuä äŋguänä metaŋgpiyä. Iŋi ämaqä Nyi quvqä indquequwä iqua,
he-pqe asä i etquapŋqäuä. Ŋŋ Nyaqä kukŋuiunä qänaknä iquwä
iqua, heyaqä-pqe qänaknä ipŋqäuä. 21 Iiŋä iquwä iqua, Apiqu Nyi

* **15:20** Jonä 13:16

änändowatkqä Iqueŋqä änyä maqŋqä epiyä-qae, he Nyaqä yoqe
metaŋguwitaŋi, suqä ququvqä eeqänäŋi emäkqäpnuwiqä.
22 Iŋi Nyi äpätmä iquau kukŋuä hui mätquä-säpi, quwqä suqä
quvqeŋqe, äwqä yäpä imŋi haŋä mävqä iquäninji. I etaŋgi Nyi iiŋä
ae ikqä-qae, iqua, ‘Ne suqä quvqä imäkätuŋqueŋqä maqŋqä equeqä’
matqä ipnuwi. 23 Ga ämaqä hŋqu Nyi himä-wiuŋqä indquetŋqe,
Ŋqä Apiqueŋä-pqe inä itquetqä. 24 Nyi iquauä awä iqiŋi, wäuŋuä
yäŋänäqŋqä ämaqä hŋqu qäŋganä mimäkqä imiŋqä di, ae imäkkqe.
Nyi iiŋä mimäkqä-säpi, qu quwqä suqä quvqeŋqe, äwqä yäpä imŋi
haŋä mävqä iquäninji. I etaŋgi qu Nyaqä wäuŋui hiŋuä ae äqunäpu,
Qämätqiye himä-wiuŋqä äyekuwi.
25 Suqä ii imäkkuwi, kukŋuä hŋqu quwqä kukŋuä-suqä iu
äqänäŋqe, naqä-qakuä timäutŋqä iiyi. Kukŋui tiiŋä iquvi. *‘Ämaqe,
qu Nyi hiŋgi himä-wiuŋqä änyiyätqäŋäuä.’*†
26 Dŋä Yätamäkqä Eyqä Iqu Apiqutä äpmeŋqe, Nyi Iqueŋi henyŋqä
dowatmniqe. Iqu kukŋuä naqä-qakuänäŋä iutaŋä Dŋä Iqu eä,
ga Apiqutä äpmeŋqä-qae äquvepänä. Iwä äquvepätä, Nyaqä
wäuŋuiŋqätä, suqeŋqätä awä ätnäŋä iqi täniqe. 27 Itaŋga he-pqe
kukŋuä awä inä tqäpŋqänänji. Tiiŋä duta. Nyi wäuŋuä ipäqäkqeta,
he Nyitä anä äpmaka äpätuŋque, täŋga täsuwänä” ätukqe.

16

1 “Nyi kukŋuä iiŋi, heqä quuvqä heqiyqe ävquatämäuqäŋqä
iiŋqä etqä. 2 Ga Israitqä Jerusälemä iu hiqäva-imäkqä iqua
henyqe, quwqä aŋä aquväqŋqä iuŋqä matimäuqä ipŋqä ‘oeyqä’
etpnuwiqä. Iwä qänakndaŋi, suqä tiiŋä-pqä iqua timäuniqe.
He pizqä epäsäpiyäŋganj, qu kŋuä tii väniqe. ‘Ne Goti Iqueqä
wäuŋui, äŋguä imäkätquŋunä.’ 3 Qu Apiqueŋqätä, Nyiŋqätäŋi, änyä
maqŋqä epiyä dutaŋi, suqä iiŋä ii imäkpnuwi. 4 I etaŋgi Nyi
nätmatqä ii timäuniŋqeŋqe, ae etqäqe. Itaŋga qänakŋi qu suqä du
emäkqaŋguwäŋganj, kukŋuä Nyi tä etqäqeŋqe kŋuä eyquänä.

Dŋä Äŋguä Iqueqä wäuŋuiŋqä

Qäŋganäŋi Nyi hesä yqänä pmetmqä etaŋgi, nätmatqä iiŋqe
maetqä imiŋqe. 5 Ga täŋganj Apiqu, Nyi änändowatkqä Iqueŋqä
umqe. Iŋi, ‘Si äŋgiŋqä utŋqäwä-qe?’ hesaŋä hŋqu yatŋqä manyqä
iqiyä. 6 Kukŋuä Nyi täŋga tä etqäqeŋqe, heyaqä äwqe, haŋä
kiiŋä äyä eyqiyä. 7 Itaŋgi naqä-qakuänäŋi, tii hetmŋqe. Nyi he
evämeqe, ii yätamäkqä heyätŋqeyi. Itaŋga Nyi mäwqä iqäqe, Dŋä
Yätamäkqä Eyqä Iqu mapqä yäŋqiyä. Ŋŋ Nyi äwqäqe, Iqueŋi henyqe,
ändowatmä.
8 Täŋganj, ämaqä qua täutaŋä iqua, suqä quvqeŋqä, suqä
jänänäŋiŋqä ä kukŋuä mitqeŋqä, kŋuä quvqä indqänätqäŋuwi, Dŋä
Äŋguä Iqu äpäqe, quwqä kŋuä quvqä iiŋi, jänä iwimäkäniqe.
9 Ämaqä Nyiŋqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwitaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu
suqä quvqeŋqä awä täniqe. 10 Nyi Ŋqä Apiquenyqä umqe, ga he
hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwä hitaŋgqetaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu suqä jänänäŋä
imäkqeŋqä awä etäniqe. 11 Itaŋga peŋqä qua täu ämitŋqä iquenyqe,

† **15:25** Apqä Bukä 35:19; 69:4

Goti Iqu Iqueqä kukŋuä mitqeuŋi, ‘Homä iqäŋqä’ ae iwäsäukqetaŋi,
Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä mitqeŋqä awä täniqe.
12 Nyi kukŋuä hävemnäqŋqä etmqä etaŋgqä-qe, kukŋuä etmqeuŋi
he änä mämeqä ipnä. 13 I hitaŋgi kukŋuä naqä-qakuänäŋä iutaŋä
Dŋä Iiŋä Iqu äquvepätä, kukŋuä ätätqe, Iqueqä kŋuä iutanä matqä,
kukŋuä Apiquesa qätä äwiyätqä inä awä ätätä, nätmatqä qänaki
timäuniŋqeŋqä-pqä inä täniqe. Iutaŋi, kukŋuä naqä-qakuä eeqänäŋä
iiŋqe ämetqueniqe. 14 Ga Iqu Nyaqä kukŋui ämetä awä etätäqäŋgaŋi,
Nyaqä yoqä naqetä, ä yäŋänäqŋqetäŋi, ätnäŋä iqi maeniqe. 15 Iqu
kukŋuä Nyaqe ämetä etäniqeŋqä ätqäqe, ii Apiqueqä nätmatqä
eeqänäŋi, Iqueqänä ma, Qämätqiyeqä etaŋgqä dutayi.

Heqä äwqe haŋä eyätqä-qe, aŋgiŋi yeeqä enyäniqeqä

16 Hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii päwqaŋga, he hiŋuä
maŋqäŋqä ipnuwi. Itaŋga, hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii inä
päwqaŋgaŋi, hiŋuä aŋgi ŋqämbnuwiqä” ätukqe.
17 I tquaŋga, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquautaŋä hŋqua, quwqä-
quwä tii ätŋguwi. “Iqu ne ‘Hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii
päwqaŋgaŋi, hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwiqä’ ätqeŋqätä, ä, ‘Hea quäuqä
maeqä wäŋqä hmbu tii inä päwqaŋgaŋi, hiŋuä aŋgi ŋqämbnuwiqä’
ätqeŋqätä, ŋŋ ‘Iiŋä dutaŋi, Nyi Ŋqä Apiqueŋqä himqänä-qe’ inä äyä
ätqe. Ga kukŋuä tquauqä qakuiŋqä tä ätquque, äki etaŋgi ätqu?”
18 Itaŋga quwqä-quwä yatŋqä aŋgi inä tii iŋguwi. “Iqu, ‘Hea quäuqä
maeqä wäŋqä hmbiyqä’ ätqe, nätmatqä äkiŋqä ätqäwä? Iqu ätqeŋqe,
näqŋqä mämeqä äyä iqunä.”
19 Jisasi Iqu, qu yatŋqä wipŋqä iqaŋgä äqunäqe, tii ätukqe. “He
‘Hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii päwqaŋga, hiŋuä maŋqäŋqä
ipnuwiqä’ etqeŋqätä, ä ‘Hea quäuqä maeqä wäŋqä hmbu tii inä
päwqaŋgaŋi, hiŋuä aŋgi ŋqämbnuwiqä’ etqeŋqätäŋi, hiqä-hiuä
yatŋqe iiŋqä änyätqäŋä? 20 Nyi naqä-qakuänäŋä tii etqä. He kŋuä
naqänäŋä äqäyäpu, huäqä-huŋqä kiiŋä metqätaŋguwäŋga, qokä-
apäkä qua täuŋi yeeqä iqäpnuwiqä. Heqä äwqe haŋä eyätqä-
qe, aŋgiŋi yeeqä enyäniqeqä. 21 Itaŋga apäkä hui, iiyqä ymeqä
änyque qäqi quvepqaŋgaŋi, täŋä-huŋqä meŋqiyä. Itaŋi ymeqä
ae änyuäqe, täŋä-huŋqä ymeqä änyuätŋqäŋga wimetqeŋqe, kŋuä
mäwiyqä, ymeqä qua täu timäuqaŋgqeŋqe, yeeqä yäŋqiyä. 22 Ii eŋqä-
paŋä di, he täŋgaŋi, äwqä haŋä-iqä ämeqäuä. Iŋäqe aŋgiŋi, Nyi hiŋuä
eqäŋgaŋgundqäŋga, heqä äwqe yeeqä kiiŋä enyäniqeqä. Heqä äwqä
yeeqä iŋqä iiŋi, ämaqä hŋqu änä mämetauqä yäniqe. 23 Asä qäŋgaŋi,
he Nyi yatŋqä manyqä ipnuwiqä. Nyi naqä-qakuänäŋä tii etqä. He
Ŋqä Apiqueŋi nätmatqä huiŋqä, Nyaqä yoqeta yatŋqä ävquwä di
etapäŋqiyä. 24 Qäŋgatqä näŋgisati täŋga tiŋqe, he Nyaqä yoqetaŋi,
nätmatqä huiŋqä yatŋqä miqä itqäŋuwiqä. Iŋäqe täŋganj, he yatŋqä
vqaŋgpu. Ga he ämepiyitaŋi, yeeqä iŋqä iqu, heqä äwqeuŋi maŋguä
emnätätŋqä mapŋqänänyä” ätukqe.

Jisasi Iqu, qua tqueqä yäŋänäqŋqeuŋi ae ämäwqätäukqeŋqä

25 Iiŋä ätuätäqäŋgaŋi tii ätukqe. “Nyi kukŋuä ktqä dunä etqa
äpätŋqä-qe, qänakŋi asä iiŋi, awä maetqä imniqeqä. Naqänä etqänä.
Nyi Apiqueŋqe, awä ätnäŋä iqi etmniqeqä. 26-27 Hiunji iqueŋi he
Apiqueŋi, Nyaqä yoqeta nätmatqäŋqä yatŋqä wipnuwiqä. Itaŋga he

Nyinyqä enymiŋqä iiŋqätä, ä Nyi Goti Ique äväma äquvepkqeŋqä quuvqä eqäkuwä iiŋqätä, iutaŋi Apiqu Kiqä-kiuä henyqä äwiŋgqetaŋi, he yätamäkqä heyänä. Iŋi Iqu yätamäkqä heyätŋqe, ii Nyi Iquenyqä tääqä tqeta ma, Iqueqä äwiŋqä iutanänji. 28 Qäŋganäŋi, Nyi Ŋqä Apiqutä äpmamiŋqetaŋi, ävämaŋi qua täuŋqä äquvepkqeqä. Ga täŋgaŋi, Nyi qua täu ävämа, Apiqueŋqä aŋgi ymqänä” ätukqe.

29 Iŋgaŋi Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqua, Jisasi Iqueŋi tii atukuwi. “Si täŋgaŋi, kukŋuä ktqä hui mänatqä itnä, ätnäŋä iqinyä änatnyä. 30 Täŋgaŋi Si nätmatqä eeqänäŋiŋqä näqŋqä eänä, ämaqä hŋqu yatŋqä makiyqäŋga, Si ganä ätätqäŋiŋqe, ne näqŋqä ae ämequnä. Iiŋä itqäŋä iutaŋi, ne Si Goti Iquesa äpŋiŋqe näqŋqä eätanä, quuvqä eqiyqunä.”

31 I tquaŋguwäŋga, Jisasi Iqu kimaŋi tii ätukqe. “He täŋgaŋi quuvqä ae eqiyqä? 32 Qätä nyipiyä! Ämaqe he, heqä aŋiuŋqä im-imä zä upŋqä emäkpŋqe, hea iqu ae qe ätimäuqiyä. He täqi Ŋqä-näuänä pmamŋqä änuväma weqaŋguwäŋgaŋi, Nyi Ŋqä-näuänä mäpmeqä danä imä. Apiqu Nyitä pmetaŋgi ii pmamä.

33 He Nyinyqä quuvqä eqiyätqäŋuwitaŋi, heqä äwqe haŋuä imbu pmepŋqä diŋqe, Nyi kukŋuä tä iiŋqä etqänä. Iwä he qua tque äpmapiyäŋgaŋi, haŋä-iqä qäyä emeqaŋguti, zä miqä, pemänä tqäuqäpnä. Nyi qua tqueqä yäŋänäqŋqeuŋi, ae ämäwqätäuqe.”

17

Jisasi Iqu, Kaniquenyqä tääqä ätkqeŋqä

1 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋi, ae ätuäqetaŋi, Iqu hiŋuä qäukuä haqä yätu äqunäqe, tii ätkqe. “Apiquki, Si ätkŋi, täŋga täsuänä. Yoqä naqe, Tqä Ymeqä Iqunä dapiyä. Iutaŋi Ymeqä Iqunä, asä ii ktapmqänänyä. 2 Si Tqä Ymeqä Iqunŋi, ämaqä eeqänäŋä iu ämimqŋqä yäŋänäqŋqe ändapkŋä-pa, yoqä naqä-pqe, inä dapiyä. Yäŋänäqŋqä ändapkŋi, ii, Nyi qokä-apäkä Si Ŋqäŋqä ändapkŋä iquauŋi, häŋä hea ique-ique pmeqäŋqä iwimäkmqeyi. 3 Itaŋga häŋä hea ique-ique pmeqe, ii tiinji. Ämaqä eeqänäŋi, häŋä-pmeqä ique ämequwi, qu ‘Si Goti Tqä-täuänänjqe’ näqŋqä hepŋqäuä. Itaŋga Jisasi Kraisi, Si änändowatkŋä iqunŋqä-pqe, näqŋqä inä epŋqäuä. 4 Wäuŋuä Si ändapkŋi, qäpu ae imäkqetaŋi, Nyi qokä-apäkä qua täuŋi, Tqä yoqä naqe ae ämotqueqeqä. 5 Apiquki, qua tä mimäkqä iknäŋgatqä, Nyi Sitä yqänä äpme, yoqä naqä ämamiŋueä-pa, täŋgaŋi Nyi Sitä aŋgi pmeŋqä yoqä naqä dapiyä.

6 Ämaqä qua täutaŋä Tqä emiŋuwä ändapkŋä iquauŋi, Nyi Saqä yoqe, awä ae ätuätŋqeqä. Ga iqua Tqä kukŋuä iunä qänaknä itqäŋä. 7 Täŋgaŋi natmatqä eeqänäŋä Si Nyi ändapkŋiŋqe, ‘Ii Sitanä äpqiyäqe’ näqŋqä ae eqäuä. 8 Tqä kukŋuä Nyi awä tmqä ändapkŋi, Nyi ätquaŋgä, ga qu ae ämequwiqä. Iŋi Nyi Sita ätimäukqeŋqe, näqŋqä naqä-qakuä ämepu, itaŋga Si Nyi änändowatkŋiŋqe, qu quuvqä ae eqiyquwi.

9 Nyi qu yätamäkqä wisŋqeŋqä tääqä äktqänä. Nyi tääqä äktqä ii, qokä-apäkä eeqänäŋä qua täuŋiŋqä manä. Oeyä. Tqä Nyi ämimqä ae ändapkŋä iqua, ga Tqä yqänä etaŋgqeŋqä, iquauŋqänä iqänä. 10 Eeqänäŋä Ŋqä eäŋuwi, qu Tqeqä. Itaŋga eeqänäŋä Tqä eäŋuwi,

qu Ŋqä-pqä inänjqä. Itaŋga iiŋä iqua, Ŋqä yoqä naqe, huizi iquau
ämotquetqäŋä.
11 Nyi täŋganj qua täu äpakä mäpmeqä, Siŋqä yapmqä iqänä.
Iŋäqe, qu qua täu yqänä pmapŋqäuä. Ga Apiquki, Si aaŋä ikikinyäŋi,
itaŋga hŋqu Si eŋqä-paŋä asänäŋä manä, Si iquauŋi Tqä yoqä
naqetaŋä yäŋänäqŋqetä miyä. Yoqä naqä iiŋi, Ye naqä-hŋqunä
ämuäŋna äpmeŋueä-pa iqua-pqä pmapŋqä iiŋqä Nyi ändapkŋiqä.
12 Iwä Nyi qutä äpmamäŋganj, Nyi quŋi Saqä yoqä naqä
ändapkŋitaŋä yäŋänäqŋqetä ämitŋqeqä. Nyi hŋqu imä ändakŋga
äwetä qui imäkŋqäŋqä, yatäukuä itŋqeqä. Iŋi qutaŋi, hŋqu qui
mimäkŋqä iqe. Ämaqä tä du qui imäknäniŋqä äwätŋqä iqunä,* qui
imäkŋgqe. Ii kukŋuä Tqä bukiu ätnäŋqe,† naqä-qakuä timäutŋqeyqä.
13 Täŋganj Nyi Siŋqä äyapmqä itmä iutaŋi, qua täu yqänä äpmamä
tääqä tä äktqe, Ŋqä yeeqä iiŋqe, quvaqä äwqeu maŋguä munätŋqä
äktqänä.
14 Saqä kukŋui, Nyi ae ätquaŋgä, ga qu quuvqä eqiyätqäŋuwiqä.
Itaŋga qokä-apäkä qua täutaŋi, quŋqe himä-wiuŋqe tiiŋä duta
wiyätqäŋäuä. Nyi qua täutaŋänäŋä-qunä maeqä imä, ga Nyinyqä
quuvqä eqiyätqäŋuwä iqua-pqe, qua täutaŋä hmanjqä. 15 Nyi Si
quŋi, qua tquesaŋi, yäpaqäŋgisa ätuma utŋqä yatŋqe, ii makiyqä
iqä. Oeyä. Ämaqä quvqä iqä iqu, quŋi qui imäkqä diŋqä, Si ämisŋqä
äkiyqä. 16 Nyi Ŋqä-näuäŋi, qua täutaŋänäŋä-qunä hma eŋqä-qae,
ga asä qu-pqe, qua täutaŋänäŋä-qua hmanjqä. 17 Tqä kukŋui
quaŋgä maeqä, aaŋä naqä-qakuänäŋä-qae, quvaqä äwqä yäpä iŋgisa
mŋgaŋguti, itaŋga qu Tqä ämaqä epŋqä ikikinyäŋä iwimäkiyä. 18 Si
Nyiŋi ämaqä qua täu äpmeŋuwä iuŋqä änändowatkŋä-maŋä iiŋi, Nyi
quŋi asä ii ändowatkqe. 19 Itaŋga, qu yätamäkqä wimqe, Nyi Ŋqä-
näuäŋi, Si äktapŋgä. Ga asä iiŋi, Tqä kukŋuä naqä-qakuä iutaŋi, qu-
pqä Tqä ämaqä ikikinyäŋä epŋqänänji.
20 Ga Nyi tääqe, ämaqä tquaunä yätamäkqä wisŋqänä maktqä iqä.
Oeyä. Qokä-apäki, tqua kukŋuä awä tqaŋgä qätä äwiyäpu, Nyinyqä
quuvqä eqiyqaŋguwä iquauŋä-pqe, yätamäkqä wisŋqä äktqä. 21 Nyi
tääqä tä äktqe, qu naqä-hŋqunä ämuäŋmbu pmapŋqä iiŋqä äktqä.
Tiiŋä duta, Si Apiquki Nyi nyinätaŋgnä, ga Nyi Si äkinyäŋqä-paŋä iiŋi,
qu-pqe, Ye ii yemämbŋqä iiŋqä äktqä. Itaŋga qu e pmetaŋguwitaŋi,
qokä-apäkä qua täutaŋi, Si Nyi änändowatkŋiŋqe, quuvqä heqäpŋqe,
yätamäkqä wisŋqä äktqä. 22 Itaŋga qu naqä-hŋqunä Ye ämuäŋna
äpmeŋueä-pa pmapŋqä iiŋqe, Si Nyi yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä
ändapkŋi, Nyi qu ae ävqeqä. 23 Nyi qu nyätaŋgmdi, ga Si Nyi
nyinätaŋgti, iwä suqä iiŋä iutaŋi, qu naqä-hŋqunä aaŋä yäŋänäqŋqä
ämuäŋmbu pmapŋqänänyä. Itaŋga qu e pmetaŋguwitaŋi, qokä-
apäkä qua täutaŋi, näqŋqä tiiŋä hepŋqä. Si Nyi änändowatkŋiŋqetä,
ä Si Nyiŋqä kuapänä äkinyäŋqä-paŋä iiŋi, Ŋqä ämaqä iiŋä iuŋqä-pqe,
inä äkinyätŋqä.
24 Apiquki, Si qua tä mimäkqäŋganj, Nyiŋqä kiŋganjgi, yoqä naqetä,
yäŋänäqŋqetä, äyä ändapkŋiqä. Iŋi, ämaqä Si ändapkŋä iqua, qu
yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä, hiŋuä qumbuŋqä diŋqe, Nyi äkisqi
pmetaŋgundqe, qu anä pmeqäŋqä änyiŋgiyä.

---

* **17:12** 2 Tesälonaika 2:3 † **17:12** Apqä Bukä 41:9; Jonä 13:18

25 Apiqu jänänäŋä imäkqä Iquki, qokä-apäkä qua täutaŋi, Siŋqe
änyä maqŋqä etaŋguwä-qe, Nyi Siŋqe näqŋqä eŋä. Itaŋga ämaqä
Nyisä äpmeŋuwä iqua, Si änändowatkŋiŋqe näqŋqä ae eäŋäuä.
26 Itaŋga Nyi Saqä yoqe, qu näqŋqä epŋqä ämotquamiŋqe, ga inä
motqueqämqe. Ga Tqä suqä Nyinyqä äkinyätŋqä-paŋä iiŋi, qu
ämeqaŋgpi, ga Nyi-pqe qu inyätmqänänyä."

18

*Jutasi iqu Jisasi Iqueŋi, himä-wiuŋqä iquau äwikqeŋqä**

1 Jisasi Iqu tääqä ae ätäqetaŋi, Iqutä, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquatäŋi yäpaqäŋgisa† ätimäupiyi, eqä Kitronä äkipu,
yätäqä näŋgisaŋqä äukuwi. Eqä yätäqä iŋgisaŋi, wäuŋuä hŋqu
nyätaŋgi, Iqutä Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquatäŋi, wäuŋuä
yäpä iŋgisa äpekuwi. 2 Qu wäuŋuä iuŋi kuapänä äpmeqäsmiŋuwä
iiŋqe, Jutasi, Jisasi Ique mäkä-huŋqä iquauqä hipaeu ävätŋqä iqu,
wäuŋuä iqueŋqe näqŋqä emiŋqe.

3 Ga qu iqi pmetaŋguwäŋga, Jutasi iqu ämaqä hävemnäqŋqä
hŋquau, ätuma äpkqe. Ämaqä iiŋä iquauta kuapänäŋi, ämaqä
Romätaŋä mäkä-iqä iquayi. Huiziqua, ämayukä-imaŋqä, hiqäva-
imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä ändowatkuwä iquayi. E
äpäpiyäŋgaŋi, hiqi-tä suatä, ä nätmatqä mäkäŋqä iqetäŋi, a äqätqa
äpkuwi.

4 Jisasi Iqu nätmatqä eeqänäŋä Ique wimetŋqeŋqe, näqŋqä ae ekqä
iuŋi, Iqu qutäŋä qäqiqi äwäqe, yatŋqä tii äwikqe. "He tqueŋqä qävqä
itqäŋäuä?"

5 Qu Iqueŋi kima tii atukuwi. "Ne Nasäretqätaŋä Jisasi Iqueŋqä
qävqä äpqunä."

I tquaŋguwäŋga, Iqu kima tii ätukqe. "Nyi qe äpmeŋänä Iqunä.
Nyi Qäqunjqä."‡ (Jutasi, mäkä-iqä iquauqä hipa iu ävätŋqä iqu, qutä
anä ätqäumiŋuwi.)

6 Jisasi Iqu, quŋi, "Nyi qe äpmeŋänä. Nyi Qäqunjqä" tquaŋga, qu
nändi ätqepuiyi, qua ipe äqäyäpäkŋguwi.

7 Aŋgi ävawäwqaŋguwäŋga, Jisasi Iqu yatŋqä aŋgi äwikqe. "He
tqueŋqä qävqä äpquwäwä?" Qu aŋgumä tii ätukuwi. "Nasäretqätaŋä
Jisasi Iqueŋqeqä."

8 Itaŋga Jisasi Iqu, aŋgi kima tii ätukqe. "Nyi tä Qäqunjqe, ae
etqäqeqä. He Nyiŋqä qävqäŋqä äpquwä-qae, Nyitä anä äpmeŋquä
tquauŋi hiŋuinä äqunäwatpiyä." 9 Iqu iiŋä ätukqe, Iqueqä kukŋuä
qäŋganä tii ätätä äyä ekqe. "Ämaqä Nyi ämimqä ändapkŋä tqua,
qutaŋä hŋqu qui mimäkŋqä eänä-qe."

10 Qu Ique a kiqätqaŋguwäŋga, Saimonä Pitä iqu, iqueqä näpqä-
hionaqe ämäkäqäyäqe, hiqäva-imäkqä iquau miqä iqueqä wäuŋuä-
wiyqä, Maläkusi iqueqä qätä ämuaŋgisaŋi, huätä ätävämäkqe. 11 Pitä
iqu i iqaŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. "Tqä näpqä-hionaqe, kiqä qa

---

* **18:** Matiu 26:47-56; Makä 14:43-50; Lukä 22:47-53 † **18:1** Iqua iŋgaŋi Jerusälemä iu ävämakuwi. Iqua aŋä buayä äŋguwiuta iŋganä ävämakuwäti hiŋuiqänä avämakuwäti? Jonä 14:31 hiŋuä qunyä. ‡ **18:5** Jisasi Iqueqä kima ätukqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yoqe Mosisi ique äwikqä-payi. Aŋgumä Itmakqä 3:14

mŋqeu aŋgi nyueyä. Si iiŋi suŋqä inyä? Si Nyi, Ŋqä Apiqu eqä-häkä imäŋqä ändapkqe,§ änmqeŋqä makiŋqä iqi?”

Qu Jisasi Ique, Anasi iqueŋqä ganä ätuma äukuwiŋqä

12 Iŋi ae iqaŋga, Romätaŋä mäkä-iqä iquatä, quwqä naqä ämiqä iqu anä, ä Israitqä iquauqä ämayukä-imaŋqä iquatäŋi, Jisasi Iqueŋi a äkiqätpiyi, guä äkiqiyäukuwi. 13 Guä ae äkiqiyepiyi, Anasi iqueŋqä ganä ätuma äukuwi. Anasi iqu, Käyäpasi, quväukuä ique hiqäva-imäkqä iquau miqä iqueqä känequvi. 14 Käyäpasi iqu, Israitqä iquau tii ätukqä iquvi. “Qokä-apäkä eeqänaŋä iuŋqe, ämaqä hŋqunänä päkoŋqe, äŋguiqä.”*

Pitä iqu, “Nyi Jisasi Iquenyqä änyä maqŋqeqä” ätkqeŋqä†

15 Qu Anasi iqueqä aŋiuŋqä ätuma uwqaŋguwaŋga, Saimonä Pitä iqutä, Jisasi Iqu wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä huiziqutäŋi, quŋqä qänaki äukiyi. Huiziquenyqe, hiqäva-imäkqä iquau miqä Anasi iqu näqŋqä etaŋgqä-qae, iqu Jisasi Iquenyqä, täkŋä yäpä yäŋgisaŋä ququawä iqinyqä qänaki äpaqukqe. 16 Pitä iqu, täkŋä-hänaqä-täŋä qäqiqi yqänä ätqäumiŋqe. Iutaŋi, wäuŋuä yätquakä täkŋä yäpä yäŋgisa äpekqä iqu, aŋgi äpäqe, apäkä täkŋä-hänaqä miqä ii kukŋuä näqŋqä ganä ätuäqe, Pitä ique yäpä yäŋgisa ätuma äpekqe.

17 Pitä iqu ae ämäwqätäuqaŋga, apäkä täkŋä-hänaqeu ämimiŋqä ii, iqueŋi tii ätukqe. “Si Ämaqä Näŋueqä wäuŋuä yätquakä iqukitanä?”

Iŋgaŋi Pitä iqu tii ätukqe. “Oeyä, nyi qäqunä ma!”

18 Iiŋä iŋgaŋi, iiqä naqänäŋä tätqätaŋgi, ämaqä aŋiu wäuŋuä imiŋuwä iquatä, ämayukä-imaŋqä iquatäŋi, tä änyuasepu, huiwä dŋä imäkmbŋqä ktämäti äqämiŋuwi. Iŋgaŋi, Pitä iqu-pqe, huiwi diyeqä änyätä, anä ätqäumiŋuwi.

Anasi iqu, Jisasi Ique kukŋuä ämitkqeŋqä‡

19 I itqätaŋguwäŋga asä qäŋgaŋi, hiqäva-imäkqä iquau miqä iqu, Jisasi Ique, qokä-apäkä Iqueqä kukŋuä qätä äwimiŋuwä iquauŋqätä, kukŋuä äki-äki ätumiŋqeŋqätäŋi, yatŋqä äwikqe.

20 I tquaŋga, Jisasi Iqu, kimaŋi tii ätukqe. “Nyi qokä-apäkä iu kukŋuä ävätmäŋgaŋi, zä maeqä, ätnäŋä iqinyä ätuätŋqeqä. Iŋga-iŋga Nyi qokä-apäkä kukŋuä ävätmäŋgaŋi, anä aquväqŋqä im-imä ämätŋgäwäŋqä iutä, hiqäva-imäkqä anä Israitqä eeqänäŋä iqua aquvä äqänäqäsätqäŋuwä yäpä yäŋgisa ävätŋqeqä. 21 Iiŋä eŋqä-qae, si suŋqä yatŋqä nyinyä? Nyi kukŋuä ätumiŋqe, qu qätä ae änyimiŋuwä-qae, yatŋqä qu wiyä.”

22 Jisasi Iqu i tquaŋga, ämayukä-imaŋqä iqi ätqäuqä hŋqu, Ique hipa äpäsätä, tii ätukqe. “Si hiqäva-imäkqä iquau miqä iqueŋi, kima iiŋä di ätuŋi, äänä etaŋgiwä?”

23 Iŋgaŋi Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “ ‘Nyi kukŋuä tä quvqä ätqiyä’ kŋuä kiyqaŋgutqe, ga si ‘e tiyä’ mandqe, waqiyäŋi ‘äkiumända ätnyä’ ändätnä, diyä. Ä kukŋuä qäyu tqaŋgundqe, ga Nyi suŋqä bäkinyä?”

---

§ **18:11** Matiu 20:22; 26:39; Itkimäkqä 16:19 * **18:14** Jonä 11:50 † **18:14** Matiu 26:69-75; Makä 14:66-72; Lukä 22:54-62 ‡ **18:18** Matiu 26:59-68; Makä 14:55-65; Lukä 22:66-71

24 Jisasi Iqu kukŋuä iiŋi ae ätqaŋga, Anasi iqu, Iqueŋi guä
yqänä qiyäuŋqu-que, hiqäva-imäkqä iquau miqä Käyäpasi iqueŋqä
ändowatkqe.

Pitä iqu, "Nyi Jisasi Iquenyqä maqŋqeqä" aŋgumä ätkqeŋqä

25 Jisasi Ique iiŋä imäkätqätaŋguwäŋgaŋi, Saimonä Pitä iqu tä
ttawiu ätqäuä, diyeqä imäknmiŋqe. Iqu qutä ätqäuä diyeqä
nyätqätaŋga, qu iŋgaŋi tii ätukuwi. "Si Ämaqä Nänueqä wäuŋuä
yätquakä iqukitanä?"
Ga iqu tii ätukqe. "Oeyä. Nyi qäqunä manä."
26 I tqaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä, ämaqä Pitä
iqu qätä mŋä ätävämäukqä iqueqä käyämaqä iqu, tii ätukqe. "Nyi si
Iqutä wäuŋuä du anä pmetaŋgnä äkqänäŋqe, tä qäqukiyqä?"
27 Pitä iqu aŋgi "Oeyä" tqaŋgqe-täŋi, kukutakisqe äkakä ätkqe.

Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiŋuä iqi ätqäukqeŋqä§

28 Zi-hiŋuä pisqäŋgaŋi, iqua Jisasi Iqueŋi, Käyäpasi iqueqä aŋiuŋqä
ätuma äukuwitaŋi, aŋgiŋi, ätuma, ämaqä Romätaŋä qua Jutiya iu
ämiqä iqueqä aŋä naqä hiqŋqä-täŋä iuŋqä äukuwi. Qu, "Ne Goti Iqueä
hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä ätimäutanä,* itaŋga neqä hiunji naqänäŋä
Pasopa iutaŋä naŋui, maŋqä yaŋqunä" kŋuä wiyqaŋgi, ämiqä iqueqä
aŋiuŋi mäpeyqä, yäpaqä mäŋi yqänä ätqäumiŋuwi.
29 Qu iqi yqänä tqäutaŋguwäŋga, ämiqä Pailoti iqu quŋqä äpäqe,
yatŋqä tii äwikqe. "He Ämaqä Tqueŋi, kukŋui, äkiŋqä mitpŋqäwä?"
30 Iŋgaŋi qu ämävaupiyi, iqueä kukŋui kima tii ätukuwi. "Iqu suqä
quvqä hui mimäkqä-säpi, ne Iqueŋi ätuma mapqä iquaniŋgä."
31 Iwä Pailoti iqu tii ätukqe. "He Ique ätuma, heqä kukŋuä-suqä
änäänä äwiŋqä iuta mitpiyä."
I tquaŋga Israitqä iquauqä naqä iqua tii ätukuwi. "Ne ämaqä hŋque
pizqä päsqäŋqe, hiqä kukŋuä-suqe pmua inemäkänä."
32 Suqä ii iwimäkkuwi, Jisasi Iqu "Iiŋä nyimäkqaŋgpi
äpäkonmniqeqä" ätätä ätmiŋqä iuŋi, naqä-qakuä hiätŋqä ätimäukqe.
33 I tquaŋguwäŋga, Pailoti iqu, iqueqä aŋä iu aŋgi äpaquväqe, Jisasi
Ique tääqä ätuätumetä, yatŋqä tii äwikqe. "Si Israitqä iquauqä Ämiqä
Iquki, äyitanä?"
34 Iwä Jisasi Iqu tii ätukqe. "Si tqä kŋuä iutanä indqänätnä ätnyä, ä
ämaqä hŋqua Nyinyqä äktquwätanä?"
35 Ga iqu kimaŋi, tii ätukqe. "Änäänqä tnyä? Nyi Israitqä
pmequndanä? Tqä sämaqä Israitqä iquatä, hiqä hiqäva-imäkqä naqä
iquatäŋi, nyiŋqä ii äktma äpqäuä. Si squä iqaŋgnäŋgä?"
36 I tquaŋga, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. "Nyi ämaqä mimqä
yäŋänäqŋqe, qua täuta mämeqä iqäqe. Nyi qua täuta ämeqä-säpi,
Nyaqä wäuŋuä imäkqä iqua mäkä iqaŋgpi, itaŋga ämaqä hŋqu Nyi
Israitqä iquauqä hipaeu manyivqä iquäninji. Iŋäqe, Nyi ämaqä
mimqä yäŋänäqŋqe, qua täuta mämeqä iqäqe."
37 Ga, Pailoti iqu tii ätukqe. "Ae! Si Ämiqä Naqä Iquki, äyämända?"

---

§ **18:27** Matiu 27:1-2, 11-31; Makä 15:1-20; Lukä 23:1-25 * **18:28** Israitqä iquauqä kŋui tiinji. "Ne ämaqä Israitqä iqunesaŋä ma huiziquauqä aŋiuŋqä äpaquvatqe, ne Goti Iqueqä hiŋui iqiŋi, kiyä mätqä timaŋqunä."

Kimaŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kukŋuä si ‘Ämiqukiyqä’ ätŋä iqu,
ii tqä kukŋuiqä. Ŋqä nipai Nyi kukŋuä naqä-qakui awä tumqänä
änmikqe. Itaŋga Nyi qua täu wäuŋuä asänä imäkmqä äquvepkqe.
Qokä-apäkä, kukŋuä naqä-qakuiŋqä äwinyätŋqä iqua, qu eeqänäŋi
Nyaqä kukŋui qätä änyiyätqäŋuwiyi.”
38 Ämiqä iqu tii ätukqe. “Kukŋuä naqä-qakui, ii squäwä?” Ii ae
ätuäqetaŋi, Israitqä iquauŋqä yäpaqä mäŋgisaŋqä ätimäwa äpäwätä
tii ätukqe. “Nyi suqä quvqä hui Iqu imäkkqe, mämäqumueqä iqänä.
39 Iŋäqe, nyi suqä itŋqeŋqe, he näqŋqä äyä etqäŋuwiqä. Quväukuä
eeqänäŋä hiunji naqä Pasopaŋgaŋi, nyi ämaqä guä kiqiyäueqä aŋiu
äpmeŋuwä iquauŋi, hŋque hiŋgi qäyä wätŋqä atäuŋuä täupŋqä
hiŋuinä äyä eqänätŋqeqä. I etaŋgi, Israitqä iquau Miqä Tqueŋi, nyi
he etapmqä diŋqe eŋgiyä?”
40 I tquaŋga, qu aŋgi maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu, “Iqueŋqe, hman-
jqä. Si Baräpasi ique hiŋuinä qunäwatiyä” ätukuwi. Ämaqä iqu,
mäkäŋqätä, quwäŋqätä iqä-quvi.

19

1 Itaŋga iiŋä tquaŋguwäŋgaŋi, Pailoti iqu tquaŋgi, mäkä-iqä
iqua, Jisasi Iqueŋi ätuma äwäpu, hiqokä äpäkkuwi. 2 Itaŋga qu
ämiqä iquauqä yŋŋa nyuäŋiu ämuasmäuqä eŋqä-pa guä yäŋä-täŋi
äkoqupiyi, Jisasi Iqueä nyuäŋiu ämuasmekuwi. Ga gquä ipisqä
quäuqä hŋqu-pqe inä äwiputkuwi. 3 Iŋi ipiyi, qu Iqu-täŋä qäqiqi
äquvepäpu, “Israitqä iquauqä Ämiqä Iquki, hiunjiyqä!” ätuäpu, hipa
äqäyäpäkkuwi.
4 Itaŋi Pailoti iqu ätimäwa äpäwäqe, Israitqä iquauŋi tii ätukqe.
“Nyi Iqueŋi suqä hui imäkqe, mämäqumueqä iqä-qae, he iiŋqä
näqŋqä hepŋqeŋqe, ätuma pmqänä.” 5 Iŋi ätquaŋga, Jisasi Iqu yŋŋa
guä yäŋä-täŋä äkoqukuwitä, ä gquä ipisqetäŋi yqänä ämuasmäuqä-
qu yäpaqäŋgisa pqaŋgqäŋga, ämiqä iqu, “He hiŋuä qumbŋqe,
täsuänä” ätukqe.
6 Iqu i tquaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämayukä-imaŋqä
iquatäŋi, Ique hiŋuä äqumbiyi, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätukuwi. “Si
zä-huätatä äuetnä, pizqä päkiyä! Zä-huätatä äuetnä, pizqä päkiyä!”
Iŋgaŋi ämiqä iqu tii ätukqe. “Nyi Iqueŋi suqä quvqä hui
mämäqumueqä iqä-qae, hiqä-hiuä itmepu, zä-huätatä äuepiyä.”
7 Iiŋä tquaŋga, Israitqä iquauqä naqä iqua, iqueŋi kima tii ätukuwi.
“Neqä kukŋuä-suqä iuŋi tii ätnänä.* Iqu, ‘Nyi Goti Iqueqä Ymeqä-
qunjqä’ ätätŋqä-qae, äpäkonätŋqänänjqä.”
8-9 Pailoti iqu qätä iiŋä äwiyäqetaŋi, aaŋä zä kuapänä wiŋgaŋgi,
iqueqä aŋä yäpä iŋgisa aŋgi äpaquväqe, Jisasi Ique yatŋqä äwikqe.
“Si äŋgi pmeqä-qukiyi?” I tquaŋga, Jisasi Iqu, iqueŋi kima hŋqu
mätquä ikqe. 10 Iwä ämiqä iqu, “Äänä etaŋgiwä? Si nyaqä yatŋqe,
kima mandqä iŋiuä” ätukqe. “Nyi Si hiŋuinä kqänäwatqeŋqätä, ŋŋ
zä-huätati hukiyqeŋqätäŋi, yäŋänäqŋqe nyi ämeŋänä. Äyoo, Si iiŋqe
änyä maqŋqä eŋinyä?”
11 Itaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Goti qäukuä yätu äpmeŋqä Iqu, si
yäŋänäqŋqä mäktapqä yätqe, si Nyi qua iqiŋi änä mämänuŋguatqä

* **19:7** Hiqäva-imäkqä 24:16

isinä. I etaŋgi ämaqä Nyi saqä hipaeu äktapqä iqu, iqueqä suqä
quvqe, aaŋä naqänäŋä, saqä duŋi ämäwqätäunä.”
12 Pailoti iqu qätä iiŋä äwiyäqe, Jisasi Ique hiŋuinä qunäwatätŋqe,
huäŋqä huiŋqä qävqä imiŋqe. I indqänätqätaŋga, Israitqä iqua
maŋä yäŋänäqŋqä ätkuwi. “Ämaqä hŋqu kiqä-kiuä ‘Ämiqunjqä’
änyuätŋgqe, iqu Sisa† iqueqä mäkä-huŋqä iqueyqä. Si ämaqä tqueŋi,
hiŋuinä äqunäwatätŋqä etaŋgutqe, si Sisa iqueqä näueqä maeqä,
iqueqä mäkä-huŋqä esŋqinyä.” 13 Ämiqä iqu qätä iiŋä äwiyäqe, Jisasi
Ique yäpaqäŋgisa ätuma äpäukqe. Itaŋga iqu ququawä qu ‘Hikä
Ququawiqä’ änyuätmiŋuwä iqi ätqepäqe, kukŋuä iwäsäutŋqä zä-
hawä iu qe äpmakqe. (Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä iuŋi, ququawä
iquenyqe, ‘Gapätauä’ ätmiŋuwi.) 14 Hiunji iqueŋi, Pasopa iutaŋä
Sämbatqäŋqä näwinyä imäkqäŋganji. Ga hiunji quemisqäŋgaŋi,
Pailoti iqu Israitqä iquauŋi tii ätukqe. “Heqä Ämeyqä Iqu täsuwänä.”
15 Qu iŋgaŋi maŋä tnäŋä tii ätumiŋuwi. “Iqueŋi ätuma äwätnä, zä-
huätatä oeyä.”
I tquaŋguwäŋga iqu tii ätukqe. “He nyi heqä Ämeyqä Iqueŋi, zä-
huätatä huemqä eŋgiyä?”
Itaŋga hiqäva-imäkqä naqä iqua kima tii ätukuwi. “Neqä ämineyqä
naqe hŋquqqu hmanjqä. Sisa iqu kiqä-kiuänänjqä!”
16 I tquaŋguwä iutaŋi, Pailoti iqu, qu Jisasi Ique zä-huätati
huepŋqänä, quwqä hipaeu äwikqe.

Jisasi Ique zä-huätati äuekuwiŋqä‡

17 Quwqä hipaeu vqaŋga, qu Jisasi Iqueŋi ätuma äukuwi. E
ätuma äwäpiyäŋgaŋi, Iqueqä zä-huätati hunäniŋqe, Iqueqä-kiuä
quamä iwäwa, aŋä-himqä iqi äväma, qua kiqä yoqe, ‘Ämaqä nyuäŋä-
yäŋiqä’§ änyuätmiŋuwä iuŋqä äukuwi. (Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä
iuŋi, ‘Golketayqä’ änyuätmiŋuwi.) 18 Iqi ätimäupiyi, Jisasi Iqueŋi
zä-huätatä äuekuwi. Iqu zä-huätati awä iqi hunätaŋgi, ämaqä
hŋquaqui-pqe, iŋgi-iŋgisa äuekuwi.
19 Itaŋga Pailoti iqu tqaŋgi, qu kukŋuä hŋqu äqiyäpu, Jisasi Iqu
unätaŋgqä ique äqiyämasekuwi. Kukŋuä iiŋä iqu, tii ätäpinji. ‘Jisasi
Nasäretqätaŋä, Israitqä iquauqä Ämiqä Iqueyqä.’ 20 Kukŋuä iqueŋi,
Israitqä kuapänäŋä iqua a ätäuqäsmiŋuwi. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Iqueŋi
zä-huätatiŋi, quwqä aŋä-himqä ique qäqiqi äuekuwi. Itaŋga kukŋuä
iiŋi, Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuä itä, Romä iquauqä itä, itaŋga Grikä
iquauqä itäŋi, hŋquaqu-hŋque äqäkuwi. Qakuä iquaquisaŋi, Israitqä
kuapänäŋä iqua a ätäuqäsmiŋuwi.
21 Itaŋi Israitqä iquautaŋä hiqäva-imäkqä naqä iqua, Pailoti iqueŋi
tii ätukuwi. “Si ‘Israitqä iquauqä Ämiqä Iqueyqä’ maqiyqä panä. Häe!
Si tuwaŋui, ‘Ämaqä Tqu, “Nyi Israitqä iquauqä naqä Ämiqä Iqunjqä”
ätätŋqeqä’ ätätnä äqiyeyä.”
22 I tquaŋguwäŋga, ämiqä iqu “Qäyä enä” ätukqe. “Tuwaŋuä nyi
äqiyqä tänä, qäyä äqänänä.”

---

† **19:12** Sisa iqu, Romätaŋä eeqänäŋä iuqä ämiqä naqä eä, Romä iu ämimiŋqe. Iŋi iqu Pailoti iqueqä naqä iqueyi. ‡ **19:16** Matiu 27:32-44; Makä 15:21-32; Lukä 23:26-43 § **19:17** Näqŋqä-täŋä iqua, kŋuä tii indqänätqäŋä. “Ämaqä nyuäŋä-yäŋiqä” ätqe, naqä-qakuä hma, ktqe hikä du imäknätaŋgqeŋqä ätmiŋuwi.

23 Ämaqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueŋi zä-huätati ae äuepiyi,
Iqueqä ämuasmäŋqe ämapiyi, kikiŋä mapŋqä, hŋquaqui-hŋquaqui
iwäsäupu, hŋqunä-hŋqunä ämakäukuwi. I ipiyäŋgaŋi, Iqueqä gquä
quäuqä, nyuäŋä yätuta yukä buŋqänä ipŋŋqä iqu-pqe inä ämakuwi.
Ämaqä gquä iiŋi ique guä äktäpäkqä iqu, yuä hui ämetä guä
maktäpiqä, yuä iquesanänä imäkkqe. 24 Iiŋä äqumbiyi, mäkä-iqä
iqua, tii ätŋguwi. “Ne gquä tqueŋi, mapisqä ianä. Qäyä enä. Ne
tqueŋi, nesaŋä hŋqunä metŋqänä, häŋä iatuŋqueqä.” E ätmbiyi,
iiŋä ikuwi, Goti Iqueqä bukiu ätnäŋqeuŋi naqä-qakuä timäutŋqä
imäkkuwi. Kukŋuä iiŋi iqu tii ätnä.

*“Qu nyaqä ämuasmäŋqe hŋqunä-hŋqunä yaŋä änyäpu, ämapiyi,
itaŋga nyaqä gquä quäuqe metŋqe, häŋä ipu imeqäuä.”**

25 Mäkä-iqä iqua i itqätaŋguwäŋga, Jisasi Iqueqä känäu, känäwqä
känapi, ä Kelopasi iqueqä apäkä, Mäliya, itaŋga Mäliya, aŋä
Maktälataŋä ii-pqe, qu eeqä Jisasi Iqu zä-huätati hunätaŋgqä qäqiqi
ätqäumiŋuwi. 26 Iqi tqäutaŋguwäŋga, Jisasi Iqu Kiqä känatä, Iqueqä
wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iquautaŋä, aaŋä kuapänä äwinymiŋqä
iqutäŋi, qäqiqi tqäutaŋginyä äquŋgqe. Itaŋi Iqu Kiqä känäuŋi tii
ätukqe. “Apäkä iiki, ämaqä iqu, tqä ymeqä iqueqä.” 27 I ätuäqe,
aŋgiŋi, Iqueqä wäuŋuäŋqä ämotquamiŋqä iqueŋi ätukqe. “Apäkä ii,
tqä tnaiyqä.” I tquaŋga, ämaqä iqu iiŋi, iqueqä aŋiuŋqä ätuma äwätä,
äŋguänä ämimiŋqe.

Jisasi Iqu äpäkoŋgqeŋqä†

28 Itaŋi Jisasi Iqu näqŋqä tii ekqe. “Ŋqä wäuŋuä eeqänä imäkätŋqe,
ae qäpu eqiyä.” I indqänäqe, tii ätkqe. “Ŋqä quväki, yäkäŋä
nyiyqiyä.” Iqu i ätkqe, ii Goti Iqueqä bukiu ätnä äwiŋqä iqueŋi,‡ naqä-
qakuä ätimäukqe. 29 Jisasi Iqu “Quväki yäkäŋä änyiyqiyä” tqaŋga,
mäkä-iqä iqua, qondä-häkä hŋqu wainqä-eqä mäkä iqe, maŋguä iŋqä
tqäutaŋgi, ga yaaŋui ämepu, wainqä-eqä bu äyämepu, iwä yaaŋui
eeqänänä piiyqä äyä iqaŋga, hisopqä äpa iu äkoqupiyi, Jisasi Iqu kiqä
eqe, hiiqä ätänätŋqä maŋä iu äwisäukuwi. 30 Jisasi Iqu wainqä-eqä
ae änäqe, “Täŋganj ae qäpu eqiyä” ätäqe, nyuäŋi ikuopäqe, Iqueqä
quuvqe qe äwquatämäukqe.

31 Jisasi Iqu i äpäkoŋgqä iŋganj, hiunji Sämbatqä hapä pmeqä
iqueŋqä nätmatqä näwinyä imäkqä iŋganji. Sämbatqä iiŋä iqu,
hiunji naqänäŋäŋga etaŋgi, Israitqä iquautaŋä naqä iqua huiwä
iquauŋi, zä-huätatiuŋi yqänä uŋqeŋqe mäwiŋqä ikqe. Itaŋi, qu
Pailoti iqueŋi, “Quwqä yuki äquasqiyä. Ga maqänä päkoŋganjgpi,
quwqä huiwi huätä manätŋqänänyä” ätukuwi. 32 I tquaŋguwäŋga,
mäkä-iqä iqua äupiyi, ämaqä Jisasi Iqutä anä äuekuwä iquaquiyqä
yuki äquasqäkuwi. 33 Itaŋi Jisasi Iqueui äquasqiyanä-tpu indqäŋga
äpäukuwi, Iqu ae äpäkoŋgqä äqunäpu, Iqueqä yuki mäquasqiyqä
ikuwi. 34 Qu iiŋi qäyä ipu, qutaŋä hŋqu Jisasi Iqueä mäwqä
hŋgisa zi äuqaŋga, maqänäŋi häŋeqetä, eqetäŋi, naqä-huinyä
äkapkqe. 35 (Ämaqä tä hiŋuä äquŋgquä iqu, nätmatqä timäuqaŋgi
äquŋgqeŋqe, ae awä ätqiyä. Itaŋga kukŋuä iqu awä ätqäqä ii, quaŋgä
manä, naqä-qakuänäŋi. Ga iqu kiqä-kiuä-pqe, ‘Nyi näqŋqe, kukŋuä

* **19:24** Apqä Bukä 22:18 † **19:27** Matiu 27:45-56; Makä 15:33-41; Lukä 23:44-49 ‡ **19:28** Apqä Bukä 69:21

ätqäqä tä, ii naqä-qakuänäŋi ätqänä,’ ätkqe. Iiŋiŋqe he quuvqä
heqiyqäpŋqe.) 36 Nätmatqä ätimäukqä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä bukiu
ätnä äwiŋqeuŋi, naqä-qakuä imäkätŋqä ätimäukqe. Itaŋga kukŋuä
iiŋi tiinji. *“Iqueqä yäŋi hui mamisqiyqä ikuwi.”*§ 37 Itaŋga kukŋuä Goti
Iqueä bukiu huizi ätnä äwiŋqä iqu, tiinjqä. *“Ämaqe, qu zi äukuwä
iunä qumbuŋqäuä.”**

Jisasi Iqueqä huiwi, pŋqä ekuwiŋqä†

38 Qu iiŋi ae iqaŋguwäŋga, Josepä Arämatiyataŋä iqu, “Jisasi
Iqueqä huiwi ämamqeqä” ätätä, Pailoti iquenyqä äukqe. Josepä iqu,
Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiŋqä-qe, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva
imäkmiŋuwä iquautaŋä naqä iquauŋqä zä wiŋgaŋgi, iqueqä quuvqä
heqiyqe, zä emiŋqe. Iqu iqueŋi i tquaŋga, Pailoti iqu “Ŋŋqä, si
Jisasi Iqueqä huiwi yqä mayä” tquaŋga, Josepä iqu äwäqe, Iqueä
huiwi ämakqe. 39 Itaŋga Nekitimäsi, ämaqä qäŋganä heatqäŋga
äpätä, Jisasi Ique hiŋuä äqunätä, kukŋuä anä ätkiyä iqu-pqe,‡ inä
äpkqe. Iqu zä hŋquaquisaŋä aowä imäkäpu yuqui-yaqui ikuwä,
jinaŋä äŋguänäŋä weqe äma äpkqe. Zä eqä aowä iiŋi, kiqä haŋä-
iqe, aaŋä naqänäŋä, 30 kilokremqä. 40 Jisasi Iqueä huiwiuŋi, Josepä
iqutä, Nekitimäsi iqutä, ämesiyäŋganŋi, iquaqu Israitqä iqua ämaqä
pizqä iu imäkmiŋuwä-pa, zä eqä aowä yuqui-yaqui imäkkuwi, Iqueä
huiwiu eä isinyä, itaŋga, yuä äŋguänäŋä hui äpisäsinyä, huäqä
äutkiyi. 41 Jisasi Ique zä-huätati äuekuwä-täŋä qäqiqiŋi, wäuŋuä
hŋqu änyimiŋqe. Wäuŋuä iqueŋi, hikä hovqä änyä-häŋä, ämaqä
pizqä pŋqä maeqä imiŋuwä hŋqu ominqe. 42 Hikä hovqä iqu qäqiqi
vätaŋgqetaŋi, iquaqu Jisasi Iqueä huiwi maqänä äma äwiyi, iqi
pŋqä ekiyi. Maqänäŋi tiiŋä iutayi. Hiunji qäqueŋi, Israitqä iquauqä
Sämbatqä hapä pmeqä iqueŋqä nätmatqä näwinyä imäkqäŋgayi.

20

*Jisasi Iqu aŋgi ävaukqeŋqä**

1 Wikä iqueqä hiunji kiŋganäŋä iqueŋi, Mäliya Maktälataŋä ii
zä we mauŋqä, hea yqänä witaŋgqeuŋi, Jisasi Ique pŋqä ekuwä
iuŋqä äpkqe. Ii äpäqe, hikä qŋqaŋä pmäukui mäpmäwänätaŋgi
äquŋgqe. 2 Iiŋä äqunäqe, ii Saimonä Pitä iqueŋqätä, Jisasi Iqueqä
wäuŋuä yätquakä huizi, Iqu iqueŋqä kiiŋä äwinymiŋqä iqueŋqätä
tnäŋä äwäqe, iquaquiŋi tii ätukqe. “Qu Naqä Iqueqä huiwi, hikä
hovqä duta ämepu, äkisqi-mända ämaequwätiyä? Ne änyä maqŋqä
equnä.”

3 Mäliyai i tquaŋga, Pitä iqutä, wäuŋuä yätquakä huiziqutäŋi,
iquaqu iqiŋi äväma, hikä hovqä duŋqä äukiyi. 4 Qäquaqu tnäŋä
qäqasä-qäqasä äwiyi, Pitä iqueŋi, huiziqu ämäwqätäuäqe, Jisasi Ique
pŋqä ekuwä duŋi, iqu ganä ätimäukqe. 5 Iqu hikä hovqä yämä hämä
mäyqä, yäpaqä mäŋisanä nyuäŋä quapi eäqe, hiŋuä äqunaeŋgqe,
yuä huiwiu huäqä äutkiyä iunä äquŋgqe. 6-7 Iqu i itqätaŋga, Saimonä
Pitä iqu qänaki äpäqe, hikä hovqä yämä hämänä äpaquväqe, yuinä
iqi witaŋgä äqunäqä-qe, mä Jisasi Iqueä nyuäŋiu huäqä äutäsinyä

§ **19:36** Apqä Bukä 34:20 * **19:37** Sakätiyasi 12:10 † **19:37** Matiu 27:57-66; Makä 15:42-47; Lukä 23:50-56 ‡ **19:39** Jonä 3:1-2; 7:50 * **20:** Matiu 28:1-15; Makä 16:1-11; Lukä 24:1-12

ekiyä iqu, huizi iquatäŋi mäwitaŋgi äquŋgqe. Yuä iqu huizi iquatä
mäwiqä, kiqä-kiui aaŋqä näŋi äkmäknäqäŋga äwämiŋqe. 8 Iŋgaŋi,
wäuŋuä yätquakä kiŋganä ätimäukqä iqu, qänaki äpaquväqe, yuinä
iqi witaŋgi äqunäqe, quuvqä eqäkqe. 9 (Goti Hanjuwä Iqueä bukiuŋi
qäyä ätnä äwitaŋgi, qu iŋgaŋi, Jisasi Iqu äpäkonätqeta aŋgumä
vauqeŋqe, näqŋqä mämeqä ikuwi.) 10 Ii äqunyiyi, wäuŋuä yätquakä
iquaqu qeqä äpmanyä äquvepkiyiuŋqä aŋgumä äukiyi.
11-12 Wäuŋuä yätquakä iquaqu i itqätaŋgiyäŋga, Mäliya
Maktälataŋä ii, Jisasi Ique qua äptekiyä yäpaqä iqi ätqäuä kŋuä
äqämiŋqe. Ii kŋuäqäqä nyuäŋä quapi eäqe, hiŋuä äqunaeŋgqe,
eŋätqä ämuasmäŋqä qäpaiqä-täŋä hŋquaqu, hŋqu Jisasi Iqueä
nyuäŋä emiŋqä iŋgi pmetaŋga, ä hŋquqququ yukä ipmiŋqä iŋgi
pmetaŋgi äquŋgqe. 13 Iquaqu Mäliyaŋi yatŋqe, “Apäkä, si suŋqä
kŋuä qäyätqäŋinyä?” ätukiyi.
Ii iquaquiŋi tii ätukqe. “ ‘Qu ŋqä Naqä Iqueqä huiwi ämepu, äkŋgi
ämaequwätiyä’ tmä, änyä maqŋqä emä, kŋuä äqäyätqäŋänä.” 14 Ii
iquaqui i ätuäqe, hŋgisa äkunmäuqe, Jisasi Iqu tqäutaŋgi äquŋgquä-
qe, ‘tä Jisasi Iqueyqe’, näqŋqä maeqä ikqe.
15 Ii kŋuä yqänä qäyätqätaŋga, Jisasi Iqu yatŋqä äwikqe. “Apäkä,
si suŋqä kŋuä qäyätqäŋinyä? Ä si tqueŋqä qävqä imätŋgä?”
Mäliyai, ‘Tqu ämaqä wäuŋuä täu ämitŋqä iqu ändqiyä’ kŋuä
wiyqaŋga, tii ätukqe. “Naqä Iquki, Si Iqueä huiwi ämetnä, hŋqäqi
eŋä hitaŋgutqe, mändquayä. Ga nyi ämamqänänyä.”
16 Itaŋi Jisasi Iqu, “Mäliyauä” ätukqe.
Ga ii hiqumuaŋä äwiyäqe, Israitqä iquauä aŋä-kukŋuiu, “Laponai”
ätukqe. Yoqä Laponai, kiqä qakui tiinji, “Näqŋqä-vqä.”
17 Iŋgaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ŋqä Apiquenyqe mäyqä änänjqae,
si mindmaqŋqä panä. Si äwätnä, Ŋqä guäkauŋi tii tuvä. ‘Iqu Iqueqä
Kaniquenyqätä, heqä Heniqueŋqätä, ä asä Iqueqä Goti Iqueŋqätä, ä
heqä Goti Iquenyqätä, yäŋqiyä.’ ”
18 I tquaŋga, Mäliya Maktälataŋä ii äwäqe, Iqueqä wäuŋuäŋqä
ämotquamiŋqä iquauŋi tii ätukqe. “Nyi Naqä Iqueŋi hiŋuä ae
äqunäŋänä.” Itaŋga ii kukŋuä Jisasi Iqu ätukqe, awä äsuikqe.

Jisasi Iqu, wäuŋuä yätquakä iquau äwimakqeŋqä†

19 Wikä iqueqä hiunji kiŋganäŋä qäque, heatqeuŋi, Iqueqä wäuŋuä
yätquakä iqua, Israitqä Jerusälemä iu hiqäva imäkmiŋuwä iquauqä
naqä iquauŋqä zä ipu, quwqä aŋä äpmamiŋuwä iuŋi, aŋä qŋqaŋi
ämatäkutepiyäŋga äpmamiŋuwi. Iqua i pmetaŋguwäŋga, Jisasi
Iqu quvaqä awä iqi maqänä ätimäuqe, pämä ätqäuä, “Heqä äwqe,
haŋuä enyänä” ätukqe. 20 Iqu e ätuätä, Iqueqä hipa yuŋguitä,
ä mäwqä yuŋguitä ämotquakqe. Itaŋga, wäuŋuä yätquakä iqua,
quwqä Naqä Ique hiŋuä äqumbiyi, yeeqä naqänäŋä ikuwi. 21 Itaŋi
Jisasi Iqu aŋgi tii ätukqe. “Heqä äwqe, haŋuä enyänä. Apiqu
Nyi änändowatkqä-pa, asä iiŋi, Nyi he endowatqänä.” 22 Iqu e
ätäqetaŋi, Iqueqä mandŋi iquau äwqatämäutä, “He Goti Iqueqä Dŋä
Äŋguänäŋi mapiyä” ätukqe. 23 “He ämaqä hŋquauqä suqä quvqe
äwivquatämäuquwi, ga iquauqä suqä quvqe qäpu eqi. Itaŋga he

† **20:18** Matiu 28:16-20; Makä 16:14-18; Lukä 24:36-49

hŋquauqä suqä quvqe huätä mämuämäuqä iquwi, quwqä suqä quvqe, yqänä winiqeqä.”

Jisasi Iqu, Tomasi ique äwimakqeŋqä

24 Jisasi Iqu wäuŋuä yätquakä iquau äwimakqä iŋganji, Iqueqä ämaqä 12 iquautanjä Tomasi, iqueqä yoqä huizi, ‘Qäyawiqueqä’‡ ätumiŋuwä iqu, qutäŋi anä mäpmeqä da imiŋqe.
25 Iiŋqe, huizi iqua Tomasi iqueŋi, “Ne Naqä Iqueŋi hiŋuä ae äqunäŋqueqä” tquanjguwä-qe, iqu quŋi tii ätukqe. “Naqä-qakuä tii tmqeqä. Nyi Iqueqä hipa yuŋgui hiŋuä äqunätmä, itanga ŋqä huiqetä wätanjqä yuŋguiu a ämitmä, ä ŋqä hipaetä mäwqä iŋgisa zi äukuwä yuŋguä-pqe a ämiqäqe, nyi quuvqe iŋga heqämqänä. Nyi iiŋä miqä imqe, quuvqä maeqiyqä danä imqänä.”
26 Wikä hŋqu ae äpäwqanga, Iqueqä ämaqä iqua anjä asä ique, Tomasi iqutä anä äpmamiŋuwi. Qu anjä qŋqanjiuŋi ae ämatäkutekuwä imŋi, Jisasi Iqu quvaqä awä iqi maqänä ätimäuqe, pämä ätqäuä, “Heqä äwqe hanjuä enyänä” ätukqe. 27 I ätuätäqäŋganji, Tomasi iqueŋä-pqe tii ätukqe. “Tqä huiqe, Nyaqä hipa täu ätutuväutnä, a ämitnä, hiŋuä qunyä. Itanga, tqä hipae, Nyaqä mäwqä täuŋi änunjutäutnä, kŋuä hŋquaqu-hŋquaqu mämeqä itnä, quuvqenä heqiyä.”
28 Iqu i tquanga, Tomasi iqu tii ätukqe. “Si ŋqä Naqä eänyä, ŋqä Goti Iqukiyqä.”
29 Ga Jisasi Iqu ämävauqe tii ätukqe. “Si Nyi hiŋuä ae äŋqänätnä, quuvqä eqinyä? Ämaqä Nyi hiŋuä manjqäŋqä ipu quuvqenä eqämipqä iqua, qu yeeqä iqäpŋqä.”

Bukä tqueqä quatiŋqä

30 Jisasi Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquauä hiŋuä iqi kuapänä imäkmiŋqe. Iiŋä imäkmiŋqeŋqe, bukä tqueŋi eeqänä ätätmä, maqiyqä iqe. 31 Ŋŋ, nyi kukŋuä tä äqiyqe, he Jisasi Iqueŋqe, quuvqä tii heqäpŋqe. Iqu Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Iqu Ique atäuŋuä ätekqä Iqu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueyqä. Itanga he quuvqä e eqiyäpu, Iqueqä yoqetanji, häŋä-pmeqä mapnuwäŋqä iiŋqä äqiyqä.

21

Jisasi Iqu, wäuŋuä yätquakä hŋquau, Galiliu äwimakqeŋqä

1 Qänakŋi Jisasi Iqu, Iqueqä wäuŋuä yätquakä iquau eqä-huäŋä Taipiriyasi* manjä iqi anjgumä äwimakqe. Iŋganji Iqu tii imäkätä, Kiqä-kiuä iquau ämitquatŋgqe.
2 Saimonä Pitä ique, Tomasi, iqueqä yoqä huizi, ‘Qäyawiqueqä’ ätumiŋuwä ique, ä Nataniyoli, anjä-himqä Kana, qua Galili iutanjä ique, ä Sepri iqueqä hiknjä iŋgueqi, ŋŋ wäuŋuä yätquakä huiziquaqui, eqä-huäŋä manjä iqi anä äpmamiŋuwi. 3 Itanji, Saimonä Pitä iqu, quŋi tii ätukqe. “Nyi hämapäkäŋqä imqä umqänä.”

‡ **20:24** Wiyä kukŋuä iuŋi, yoqä Ditimasi äqänä. Kukŋuä Ditimasi, ii Grikä pmeqä iquauqä kukŋuä. Kiqä quati, Ymeqä Qäyawiqä. * **21:1** Eqä-huäŋä Taipiriyasi, ii eqä-huäŋä Galili asänäŋiyi.

Ga huizi iqua, “Ne-pqe anä watuŋqueqä” ätukuwi. I ätmbiyi, yimba hŋqueŋqä äupiyi, ikuapmäupu äukuwi. Heatqä qäqueŋi, qu hämapäkä tutqä qäpu hmbu mapiqä ikuwi.

4 Zä vqaŋga, Jisasi Iqu eqä-huäŋä weä näŋi tqäutaŋgaŋi, wäuŋuä yätquakä iqua Ique hiŋuä äqunäpiyä-qe, ‘Di, Jisasi Iqu ätqäunä-qe,’ näqŋqä mämeqä ikuwi.

5 Jisasi Iqu ätqäuqä näŋisa quŋi yatŋqä tii äwikqe. “Ŋqä nyämaqä iquenä, he hämapäkä hui äpiquwätanä?” Ga qu “Aaŋqeqä” ätukuwi.

6 Iwä Iqu aŋgiŋi tii ätukqe. “He heqä hämapäkä-piqä qae, yimba iqueqä ämuaŋgisa tnämäupqe, hämapäki kuapänä päpŋqäuä.”

Iŋi, qu Iqu tquaŋgqä-pa ätnämäukuwi, hämapäkä aaŋä hävemnäqŋqä qaeu mŋgaŋgä, qu qa mŋqe eyqiyäpu yimba yätu maenätpiyi, hämeqä ämikuwi. 7 Iiŋä äqunäqe, wäuŋuä yätquakä Jisasi Iqu, iqueŋqä kiiŋä äwinyminqä iqu, Saimonä Pitä iqueŋi tii ätukqe. “Di, Naqä Iqueyqä.” Iŋganj, Pitä iqu qätä i äwiyäqe, iqueqä gquä naqä hämapäkäŋqä itŋqä äquvätekqe, ämipnätä, eqä-huäŋä bu ikuapmäuqe, äŋgua Ique wimetŋqä äukqe. 8 Itaŋga wäuŋuä yätquakä huizi iqua yimba iu äpmapu, hämapäkä qae eyqiyäma äpkuwi. Eqä weä näŋisati quwqä imiŋuwä täqiŋqe, kiŋä haqiqi ma, 100 mitäyi.

9 Qu iqi ae euqämapiyi, tä hŋqu sätaŋgi, hämapäkä hui tä iqi tätaŋgi äqumbiyi, bretqä-pqe aaŋqäqi witaŋgi äquŋguwi. 10 Itaŋi Jisasi Iqu tii ätukqe. “He hämapäkä täŋga äpiquwi, hui ämappiyä.” 11 I tquaŋga, Saimonä Pitä iqu yimbaeu ikuapmäuqe, hämapäkä qa mŋqe eyqiyäma hikä weä iqiŋqä äpekqe. Hämapäkä naqänäŋä ämnmiŋuwä iqua, kuapänäŋä 153 ämnmiŋuwä-qe, qa mŋqe mändakmäuqä ikqe.

12 Iŋganj Jisasi Iqu, quŋi tii ätukqe. “He ymisaŋä bŋqä ppiyä.” I tquaŋga, wäuŋuä yätquakä iqua ‘Tä Naqä Iqueqe’ näqŋqä ae epiyä-qe, qundqändqä ipu “Si tqukikä-qe?” yatŋqä vanä-tpu ipiyä-qe, pemä miqä ipu, yatŋqä mävqä ikuwi. 13 Iŋi, Iqu ävauqe, bretqetä, hämapäkä huisä ämetä äwikqe.

14 Iqu iiŋä ikqe, ae äpäkonätä, aŋgi ävautä, Kiqä-kiuä iquau hŋquaqu ae ämitquatŋgqetaŋi, ii huizi iqueyi.

Jisasi Iqutä, Pitä iqutä, kukŋuä ätkiyiŋqä

15 Iqua ymisaŋä ae ämbiyitaŋi, Jisasi Iqu Saimonä Pitä iqueŋi yatŋqä tii äwikqe. “Jonä iqueqä ymeqä, Saimonä iquki, tqä Nyiŋqä äkiŋqä di, huizi iquauqeuŋi ämäwqätäuŋinyä?”

Ga Pitä iqu ämävauqe ätukqe. “Auäqä, Naqä Iquki, ŋqä Siŋqä änyinätŋqe, näqŋqä äyä eŋinyä.”

I tquaŋga, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Si Ŋqä sipsipqä meqeuŋi, ymisaŋä äŋguä bŋqä miqätŋqeqä.”

16 Aŋgumŋi, iqueŋi yatŋqä tii äwikqe. “Jonä iqueqä ymeqä Saimonä iquki, si Nyiŋqe kiiŋä äkinyätqänä?”

Ga iqu, “Ŋŋqä, Naqä Iquki, ŋqä änyiŋqä Siŋqä änyinätŋqe, näqŋqä ae eŋinyä” tquaŋga, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Si Ŋqä sipsipqe, äŋguänä miqätŋqeqä.”

17 Itaŋi, yatŋqä huiziqu tii äwikqe. “Jonä iqueqä ymeqä, Saimonä iquki, si Nyiŋqe äkinyätqänä?”

Iqu, “Si Nyiŋqä äkinyätqänä-qe?” hŋquaqu-hŋque vqaŋgqeŋqä, Pitä iqu äwqä haŋä ämeqe, tii ätukqe. “Naqä Iquki, Si nätmatqä eeqänäŋiŋqe näqŋqä eŋinyä. Iŋä-qae, ŋqä Siŋqä änyinätŋqeŋqe, näqŋqä ae äyä eŋinyä.”

I tquaŋga, Jisasi Iqu iqueŋi tii ätukqe. “Si Ŋqä sipsipqe, ymisaŋä äŋguä bŋqä miqätŋqeqä. 18 Nyi kukŋuä naqä-qakuänäŋi, tii ktmqe. Si hikŋä yqänä äpmanäŋganı, tqä qäkä kitokutäuqe, ätokutäunätnä, itaŋga aŋä äkiuŋqe tqä äkiŋqä iutanä imäknätnä äyä äumiŋi. Iwä si qoyaŋä etnäŋganı, tqä hipae haqä etnä, itaŋga ämaqä hŋqu guä äkikiqiyäutä, aŋä si mäwqä imätnä imitätqä iuŋqä äktma wäniqeqä.” 19 (Jisasi Iqu kukŋuä i ätukqä ii, Pitä iqu äpäkonätä, Goti Ique yoqä naqä väniŋqä iiŋqe, qu suqä äki-äkitaŋi motquapnuwä diŋqä kŋuä äme ätukqe.) I ätuäqetaŋi, Iqu Pitä iqueŋi, “Si qänaki nyivändqätŋqeqä” ätukqe.

Ämaqä, bukä tque äqäkqä iqueŋqä

20 Iŋganı Pitä iqu tuwäŋgi hiŋuä ämäquŋgqe, wäuŋuä yätquakä Jisasi Iqu iquenyqä kiiŋä äwinymiŋqä iqu, iquaquiŋqä qänaki äquvepqaŋgi äquŋgqe. (Ämaqä iqu, qu buayä änäpiyäŋga iqueqä nyuäŋi Jisasi Iqueqä quikuä-täŋä qäqi eä, Ique yatŋqä tii äwikqä iquvi. “Naqä Iquki, mäkä-iqä iquauqä hipa iuŋi, ämaqä äkisqu kiväniqäwä?”†) 21 Pitä iqu ique hiŋuä äqunäqetaŋi, Jisasi Ique yatŋqä äwikqe. “Naqä Iquki, ämaqä näŋueŋqe, änääŋqäwä?”

22 Itaŋi Jisasi Iqu, iqueŋi kima tii ätukqe. “Nyi iqu aŋgi äquvepmqäŋgaŋqä qäyä pmetŋqä nyiŋgaŋgutqe, ii nätmatqä tqätanä? Si qänaki dinä nyivändqätŋqeqä.”

23 Iiŋä etaŋgi, wäuŋuä yätquakä iquenyqe, kukŋui im-imä tii äwekqe. “Jisasi Iqueqä wäuŋuä yätquakä iqu mapäkoŋqä yäniqeqä.” I etaŋgqä-qe, Jisasi Iqu, iqueŋqe, “Mapäkoŋqä yäniqeqä” ätätä, matqä ikqe. Ii ma. Iqu tii ätkqe. “Nyi iqu aŋgi äquvepmqäŋgaŋqä qäyä pmetŋqä nyiŋgaŋgutqe, ii nätmatqä tqä manä.”

24 Ii wäuŋuä yätquakä, nätmatqeŋqä täŋga awä ätätä, kukŋuä tä äqäkqä iqu, ii qäqueqä. Ga ne näqŋqä tii eŋu. Kukŋuä iqu awä ätqäqä tä, ii naqä-qakuänäŋi. 25 Itaŋga nätmatqä hui-hui-pqä di, Jisasi Iqu inä imäkmiŋqe. Iŋäqe qu nätmatqä iiŋi hŋqunä-hŋqunä äqäpqe, ga qua täuŋi bukä pŋqä eqäŋqe, hiqŋqe etäti, maeqä etäti?

† **21:20** Jonä 13:23-25

Ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä
Wäuŋuiŋqä
(2 Lukä)
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Lukä iqu kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, Jisasi Iqueŋqä äqäkqe, bukä täuŋi, wiyä inä ikqe. Iqu bukä qäquaqui äqäkqä iquvi. Bukä täuŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau, näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä vqaŋgqetaŋi, iqua Jisasi Iqueqä kukŋuä äŋgui awä ätuäkämiŋuwi iuŋi, ne a ätäutqäŋu. Iqua aŋä-himqä Jerusälemä iutä, qua Jutiya aŋä eeqänäŋä iutä, qua Sämaliya aŋä eeqänäŋä iutä, itaŋga qua eeqänäŋä hituŋuä äwiŋqä-ma, awä ätuäkämiŋuwi. (1:8 hiŋuä qundŋqe.)

Bukä iuŋi, suqä Jisasi Iqueqä yoqä haqä mamäupŋqä aquväqŋqä iqu, Israitqä iquauqä awä iqisa ätimäuqetaŋi, qänakndaŋi naqä ätimäutä, qua eeqänäŋä iu hiŋginäwa äwekqeŋqä kukŋuä quea iiyi. Lukä iqu tiiŋä motquetŋqä äwiŋgqe. Wäuŋuä Jisasi Iqu imäkkqä iutä, ämaqä, Iqueqä kukŋuä iu qänaknä iqä iquauqä häŋä-pmeqä iutäŋi, nätmatqä iquaqu kukŋuä Goti Iqu Israitqä iquatä qäŋganä guä ämäsäukqe, qäyunä ämotquakiyi.

Bukä iutaŋä kukŋuä naqänäŋä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iqueqä wäuŋuä iiŋqeyi. Dŋä Äŋguä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Dŋä Iquvi. Kiŋganäŋi, hiunji hapä pmeqä naqänäŋä, qu ‘Pendikosiŋganjqä’ ätmiŋuwäŋgaŋi, Iqu ämaqä Jisasi Iqu ämotquamiŋqä iquau, äwimakqe. Iŋi qänakndaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä äŋguitä, yäŋänäqŋqetä, iquau ävqa-ävqa äukqe.

Ga bukä iutaŋi, ne näqŋqä tiiŋiŋqä ämequ. Ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, qokä-apäkä iu, Jisasi Iqueqä kukŋuä äŋgui awä ätuäpiyäŋganaŋi, qu kukŋuä quäuqä kuapänä ätumiŋuwi. Iŋi, qokä-apäkä kuapänäŋi, kukŋuä äŋgui yeeqä ipu itmeqaŋguwitaŋi, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä, aquvä äqänätqäŋuwä iqua, hävemnäqŋqä ätimäupu, yäŋänäqŋqä ekuwä iuŋiŋqä, ne hiŋuä äqunätqäŋu.

Itaŋga bukä iuŋi, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauŋqä tiwiqe, kuapänä äyuänä. Itaŋgi iquataŋi, Pitä iqutä, Poli iqutä imäkkiyä iiŋqe, tiwiqä aaŋä kuapänäŋä äyuänä. Pitä iqu, Jisasi Iqutä qaŋä ikipu, wäuŋuäŋqä näqŋqä ämamiŋuwä iquautaŋä iquvi. Iŋäqe Poli iqu qäŋganäŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itä, Iqueqä kukŋuiu qänaknä miqä imiŋqe. Iqu ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä qänätaŋguwä iquau, mändi kittqiyätŋqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä ikäminqe. I etaŋgi Jisasi Iqu, Poli ique tääqä ätuätumetä, Iqueqä wäuŋuä imäkätŋqä kiŋganäŋä-que iwimäkkqe.

Bukä iutaŋä hŋqäqiŋi, Lukä iqu, tiwiqä Poli iqueŋqä ätätäqäŋgaŋi, “Ne iiŋä-iiŋä imäkkqueqä” ätätä äqäkqe. Ämaqä näqŋqä-täŋä kuapänäŋä iqua, kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. Lukä iqu hea hŋquauŋi, Poli iqutä iqueqä näueqä iquatä, qaŋä anä äyä ikäminuwi. Iŋi iqu

tiwiqä hea iqu anä ätuäkämiŋuwiŋqä ätuätäqäŋgaŋi, iqu, “Ne iiŋä-iiŋä imäkkqueqä” ätätä äqäkqe.

Jisasi Iqu, Dŋä Äŋguä Iqu äquvepäniqeŋqä ätukqeŋqä

1-2 Tipilusi iquki, nyi bukä huiziqu äqäkqä iuŋi, Jisasi Iqu imäkmiŋqeŋqätä, näqŋqä äwimiŋqeŋqätä, hiunji Goti Hanjuwä Iqu, Ique ätuma ekqäŋgaŋqe, eeqänäŋi ae äqäkqe. Goti Hanjuwä Iqu, Ique änyä mätuma mayqäŋga, Iqu ämaqä, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä dowatätŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, qu wäuŋuä imäkpnuwäŋqä diŋqe, Dŋä Äŋguä Iquesa ätukqe. 3 Iqu täŋä-huŋqe qäpu ae ämeqe, qänakndaŋi, ämaqä iquau äwimeqe, iqua, “Iqu ävautä, häŋä äpmenä” kŋuä vätŋqä diŋqe, nätmatqä kuapänäŋi imäkkqe. Hea 40 iuŋi, Iqu äwimeqisätä, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋqä ätumiŋqe. 4 Hea hŋqueŋi, Iqu iquatä buayä anä änäpu, tiiŋä ätukqe. “He Jerusälemäŋi, mävämeqä iqäpŋqä. He nätmatqä äŋguänäŋä, Apiqu ‘Äwimniqeqä’ ätkqeŋqä, hiŋuä äqämbu pmeqäpŋqä. Hiŋuiqänäŋi Nyi iiŋqä awä ae etkqeqä. 5 Ii tiinjqä. Jonä iqu ämaqe, eqetä asŋä äqämiŋqe. I etaŋgi hiunji kuapänäŋä maeqäŋga, he asŋi, Dŋä Äŋguä Iquesä mapŋqäuä” ätukqe.

*Jisasi Iqu, qäukuä haqä yätuŋqä ekqeŋqä**

6 Iqua aquvä äqämbu anä äpmapiyi, Ique yatŋqä tii äwikuwi. “Naqä Iquki, täŋgaŋi Si Israitqä iqua, Romätaŋä iquauä yäpä imä mäpmeqä ipŋqä, aŋgi yäŋänäqŋqä iwimäktŋqätanä?”

7 Kimaŋi, Iqu tiiŋä ätukqe. “Hiunji Apiqu ätekqeŋqe, he näqŋqä maeqä ipŋqäuä. Näqŋqe, Apiqu Kiqä-kiuänä enä. 8 Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqu emeqaŋga, qänakndaŋi, he yäŋänäqŋqä ämepu, Nyaqä kukŋuä awi, Jerusälemä iutä, qua Jutiya aŋä eeqänäŋä iutä, qua Sämaliya aŋä eeqänäŋä iutä, qua eeqänäŋä hituŋuä äwiŋqä-ma, tuäkiqäpnuwäŋqeqä” ätukqe.

9 Iqu iiŋä ätuäqe, iquauqä hiŋuä iqisa yändi-yändi peyätqätaŋga, qaquvqä hŋqu Ique itmakqe. Itmeqaŋga, iqua Iqueŋi, hiŋuä mäquŋquä ikuwi. 10 Iqu äyätqätaŋgqä yätu, iqua hiŋuä yqänä qunätaŋguwäŋga, ämaqä qäpaiqä imäkŋqä hŋquaqu, iquatä maqänä qäqi anä ätqäukiyi. 11 Iŋgaŋi iquaqu tii ätukiyi. “Ämaqä Galilisaŋä iquenä, he qäukuä yätuŋi, suŋqä hiŋuä äqumbu tqäuŋäuä? Goti Hanjuwä Iqu, Jisasi Iqueŋi, hesa haqä yätuŋqä itmeqaŋgi ii äqunäŋuwä-pa, aŋgumŋi iiŋä päniqeqä” ätukiyi.

Iqua, Jutasi iquenyqä tŋäŋqä hŋque, atäuŋuä ikuwiŋqä

12 Iŋgaŋi iqua qoqoŋä Olipä iu ävämaŋi, Jerusälemäŋqä aŋgi äukuwi. Kiqä qaŋä uwqe, wanä kilomita. 13 Qu iqi ätimäupiyi, aŋä hiqŋqä haqä yätqä imäknätaŋgi, äpmamiŋuwä-täŋä ique äpaqukuwi. Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique, Endru ique, Pilipä ique, Tomasi ique, Batromi ique, Matiu ique, Jemisi, Aläpiyasi iqueqä hikŋä ique, Saimonä, Selotqä iquautaŋä ique, Jutasi, Jemisi iqueqä hikŋä ique, iqua iqi äpmamiŋuwi. 14 Qu äwqä naqä-hŋqunä imbu, Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä anä ätqämanmiŋuwi. Iŋgaŋi apäkä hiuatä, Mäliya Jisasi Iqueqä känaisä, Iqueqä käŋguäkatä, anä äpmamiŋuwi.

* **1:5** Makä 16:19-20; Lukä 24:50-53

15-16 I pmeqisätqätaŋguwäŋga, hea hŋqueŋi, ämaqä Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqämiŋuwä kuapänäŋä iqua, aquvä äqäŋguwi. Ämaqä 120
iŋi. Iŋgaŋi Pitä iqu, iquauqä awä iqi pämä ätqäuqe, “Ŋqä nyämaqäuä,
kukŋuä Dŋä Äŋguä Iqu vqaŋgi, Dewiti iqu ätätä, Goti Hanjuwä Iqueqä
tuwaŋuä iu äqäkqe, ae ätimäuqeqä” ätukqe. “Iqu Jutasi, Jisasi Ique
a kiqätpŋqä iquau hänaqä motqueqä iquenyqä ätukqeqä. 17 Iqu
nesaŋä-qu eä, wäuŋuä anä ituŋqueqä” ätukqe.
18 (Jutasi iqu, mbqä iqueqä suqä quvqeuŋqä äwikuwi, iqu ämeqe,
qua hŋqu mbqä ikqe. Qänakndaŋi iqu qua iqi päkŋgaŋga,
iqueqä äwqe äpkmäutä yäpaqäŋgisa ätimäukqe. 19 Iiŋiŋqe, ämaqä
Jerusälemätaŋä eeqänäŋä iqua, näqŋqä e ämapiyi, quwqä aŋä-
kukŋuä iu, qua iuŋqe yoqä ‘Akätamäuä’ änyuätkuwi. Kukŋuä iqueqä
quati, ‘Qua häŋeqä-täŋiqä.’)
20 “Ii apqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tiiŋä äqänäŋqä-payi.

‘Iqueqä aŋi, ämaqä hŋqu mäpmeqä etaŋgqä, aaŋqä iqi ämätnänä.’†

Itaŋga tiiŋä-pqä inä äqänänä.

‘Ämaqä hŋqu-pqe iqueuä yoqä naqetä, wäuŋuitä, ämeŋqiyä.’‡

21-22 Kukŋuä ii äqänäŋqetaŋi, Naqä Jisasi Iqu aŋgi ävaukqeŋqä
kukŋuä awi, nesä anä tuaniŋqueŋqä, ämaqä hŋque atäuŋuä
yatuŋqueqä. Ämaqä iiŋä iqu, hea Jonä iqu asŋä äwikqä iutati, Jisasi
Iqu ne äneväma ekqäŋgaŋqä, Jisasi Iqu wäuŋuä imäkätqätaŋgqä iu
nesä anä äpmeŋquä iutaŋä hŋque, atäuŋuä iatuŋqueqä” ätukqe.
23 Iŋgaŋi iqua hŋquaqui atäuŋuä ikuwi. Hŋqu Josepä Basäpasi,
iqueqä yoqä huizi, Jastusi iquvi. Hŋquququeqä yoqe, Matiyasi
ique. 24 Qu ii imäkäpu, Goti Hanjuwä Iqutä kukŋuä tiiŋä ätukuwi.
“Naqä Iquki, ämaqä eeqänäŋä qua täutaŋä tqune, neyaqä qeqä-
quuvqeŋqä näqŋqä Iqukiyi. Ämaqä tquaquiŋi, äsque ätekŋiŋqä,
mänätquayä. 25 Iŋi, Jisasi Iqu, ne Iqueqä kukŋui awä tuäkiquatuŋquä
änändowatkqä iutaŋä wäuŋui, ämaqä iiŋä iqu, Jutasi iquenyqä
tŋäŋqä pmetŋqä. Jutasi iqu wäuŋuä ii äväma, iqueqä aŋä näweqä
iuŋqä äukqeqä” ätukuwi. 26 E ätpiyi, ‘yoqe hiŋuiqäŋi tqueqä
timäuŋqutiyä’ tpu, hikä hŋquaqu zä ekuwi. I etaŋgi, hikä, Matiyasi
iqueqä yoqä-täŋi, ätimäukqe. Qu iqueŋi, ämaqä 11, kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, anä äpmuatekuwi.

2

Dŋä Äŋguä Iqu äquvepkqeŋqä

1 Hiunji hapä pmeqä naqänäŋä, qu ‘Pendikosiŋganjqä’ ätmiŋuwi,
ätimäukqe. Iŋgaŋi qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä
iqua, aŋä hŋque äpmamiŋuwi. 2 Iŋgaŋi qäukuä haqä yätutaŋi,
häänqä ätäqe, yuŋuä yäŋänäqŋqä eŋqä-paŋä maqänä äpäqe, aŋä qu
pmetaŋguwä iqueŋi kuapänä äwimakqe. 3 Iiŋä iäqetaŋi, tä hänaqä
eŋqä-paŋi äququeqäkaŋi, iquauqä haqeqä äpmakäwqaŋgi iqäŋguwi.
4 Iŋgaŋi Dŋä Äŋguä Iqu, qokä-apäkä iquauŋi kuapänä muŋgaŋgi, qu
aŋä-kukŋuä huitaŋä-huitaŋä ätipäqäkuwi.
5-6 Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä qätä wiyqä Israitqä hŋqua,
qua eeqänäŋä iuta ätimäupu, Jerusälemä iu äpmamiŋuwä iqua,

† **1:20** Apqä Bukä 69:25 ‡ **1:20** Apqä Bukä 109:8

nätmatqä iiŋi qätä äwipiyi, äpäpu aquvä äqäŋguwi. Jisasi Iqueqä
ämaqä iqua kukŋui, quwqä aŋä-kukŋuä iu tqäwqaŋguwiŋqe, qu
yäuŋuä ikuwi. 7 Qu yäuŋuä ipiyi, tiiŋä ätŋguwi. “Ämaqä kukŋuä tä
ätätqäŋuwä tqua, eeqänäŋi Galilisaŋä-quaeqä. 8 Iŋi änääŋäwä? Ne
hŋqunä-hŋqunäŋi, qu neyaqä aŋä-kukŋui qäyunä tqaŋgä äwiyqueuä”
ätŋguwi. 9-11 “Ne ämaqä Patiya pmeqä, Mindiya pmeqä, Elamä
pmeqä, Mesäpotemiya pmeqä, Jutiya pmeqä, Kapatosiya pmeqä,
Pondusi pmeqä, Eesiya pmeqä, Päleŋgiya pmeqä, Pambiliya pmeqä,
Isipä pmeqä, Limbiya iuŋi aŋä-himqä Sairini iŋgisa pmeqä, aŋä-
himqä Romä pmeqä, Kritä pmeqä, Arepiya pmeqä iqune, ne ämaqä
Israitqä iqunesä, ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iquenyqä qoŋä anä
äuktäutuŋquä iquatä, äpätanä äpmeŋunä. Iiŋä etaŋgi Goti Hanjuwä
Iqu, wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkätŋqeŋqe, qu awi, neyaqä aŋä-kukŋuä
huitaŋä-huitaŋi tqaŋgä qätä äwiyqunä” ätŋguwi. 12 Iŋgaŋi qu
yäuŋuä ipu, kŋuä kuapänä indqänäpu, tiiŋä ätŋguwi. “Nätmatqä
tä ätimäuqäqe, quati änääŋgä?” 13 Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqua,
quuvqä heqiyqä iquauŋqä tä äsäpu, tiiŋä ätkuwi. “Tä qu wainqä-eqä
kuapänä änäpu, hiqiiyqä iqäuä.”

Pitä iqu, kukŋuä awä ätukqeŋqä

14 Iŋgaŋi Pitä iqutä, 11 iquatä, pämä ätqäpiyi, iqu maŋä yäŋänäqŋqä
ätätä, qokä-apäkä iuŋi tii ätukqe. “Qua Jutiya iutaŋä iquendä,
ämaqä kiŋä imdaŋä äpäpu, Jerusälemä täu äpmeŋuwä iquendä, nyi
kukŋuä tä tmqä iqäqe, he qätä äŋguänä änyiyäpu, nätmatqä täŋqe,
näqŋqä äŋguänä mapŋqeqä. 15 ‘Qu wainqä-eqä änäpu hiqiiyqä iqäuä’
kŋuä maiyqä pa inä, oeyä! Ziŋuitä, 9 klokŋganjqä” ätukqe. 16 “Tä
ätimäuqäqe, hiŋuä-tqä Joeli iqu, ätkqä-panjqä. Iqu tiiŋä äyä ätkqeqä.
17 *‘Goti Hanjuwä Iqu tiiŋä ätätqänä.* “Hea yäpakäŋgaŋi, *Nyi
qokä-apäkä eeqänäŋä iuŋi, Ŋqä Dŋä Äŋguä Ique äwiquatmniqeqä.
Itaŋi hiqä ymeqä qokä iquatä, ymeqä apäkä iuatä, hiŋuä tpnuwiqä.
Hiyaqä hikŋä iqua-pqe, wätqä eŋqä-paŋä qumbnuwiqä. Itaŋga
hiyaqä qoyaŋä iqua wätqä qumbnuwiqä.* 18 *Tiiŋä-pqä inänji.
Nyi qokä-apäkä wäuŋuä-nyiyqä iquau-pqe, Ŋqä Dŋä Äŋguä Ique
äwiquatmniqeqä. Iŋi qu-pqe hiŋuä tpnuwiqä.* 19 *He hiunji iqueŋqä
näqŋqä hipŋqeŋqe, qäukuä yätutä, qua butäŋi, Nyi nätmatqä
hiutaŋä-huitaŋä tii imäkmniqeqä. Häŋeqätä, tä suakä naqänäŋätä
timäuniqeqä.* 20 *Itaŋga mäptqe hea äwitä, qaŋui häŋeqä eŋqä-paŋä
imäkŋgaŋga, iŋgaŋi Naqä Iqueqä hiunji, Iqueqä yäŋänäqŋqetä, we-
huŋqä naqänäŋitä, ämaqe yäuŋuä wimäkqäŋqä timäuniqeqä.* 21 *Iŋi
iŋgaŋi, qokä-apäkä, Naqä Iqu yätamäkqä vätŋqä tääqä tquaŋgqä
eeqänäŋä iqua, Iqu aŋgu itmetä häŋä iqumuatäniqeqä” ätätqänä’** ätkqeqä” ätukqe.

22 “Ämaqä Israitqä iquenä, nyi Jisasi Nasäretqätaŋä Iquenyqä
hetmqä iqäqe, qätä nyipiyä. Goti Hanjuwä Iqu, Ique yäŋänäqŋqä
iwimäkqaŋgi, Iqu ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä di heyaqä awiqisa
imäkqaŋgqe, he hiŋuä äyä äqunäŋäuä. Hiŋuä iiŋä äqumbiyi, ‘Iqu
Goti Hanjuwä Iquesa äquvepqiyä’ kŋuä äyä ämeqäuä” ätukqe. 23 “Goti
Hanjuwä Iqu, hiŋuiqänä kŋuä indqänätä ‘imäkmniqeqä’ ätkqä-pa,
Ämaqä Tqueŋi hiyaqä hipa iu äyä etapkqeqä. Iŋi he Iqueŋi, ämaqä

* **2:21** Joeli 2:8-32

ququvqänäŋä iquauqä hipa iu äväpu, zä-huätatä äuepu, pizqä ae
äpäkkuwiqä. 24 Iiŋä etaŋgi Iqueŋi, äpäkoŋqe a makiqätqä iqaŋgi,
Iqu äpäkonätä täŋä-huŋqä meqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu hiŋuinä
mäquŋquä itä, aŋgu ävauqumuatkqeqä" ätukqe. 25 "Ii äwimakqe,
Dewiti iqu iquenyqä tiiŋä ätkqäqä-paŋiqä.

*'Naqä Iqu, nyaqä hiŋuä iqi hea ique-ique pmetaŋgi äqunäŋänä.
Iqu nyaqä ämuaŋgisa äpmeŋqe, nyi yäuŋuä-yäuŋuä miqä ymqänä.
26 I etaŋgi nyi äwqä yeeqä itmä, ŋqä kukŋuä ätätmi, yeeqä iiŋqe,
Iquenyqänä tqämqänä. 27 Nyi ämaqä, Si "Ŋqeqä" ätätnä ätenjikŋä
iqunä etaŋgä, nyi ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauä aŋä iuŋi äpmetmä,
piyaŋä wamqe hiŋuinä maŋqäŋqä isiŋiqä. Iŋi nyi nätmatqä Goti Han-
juwä Iqu iiŋä inyimäkäniqä iiŋqä, kŋuä ganä indqänätmä, äŋguänä
pmamqänä. 28 Häŋä-pmeqeuŋqä hänaqe, Si ae ämändquakŋiqä.
Itaŋga nyi Sitä anä äpmetayitaŋi, Si yeeqä iiŋqe daptŋiqä'* ätkqeqä"
ätukqe.†

29 "Tatqä-guäkenä, nyi kukŋuä awi qäyunä tiiŋä hetmqänä. Neqä
awiqu Dewiti iqu ae äpäkoŋganga, qu ique qua äptekuwi. Itaŋga
ique qua äptekuwi, täŋganä-pqe neyaqä awä täqi äyä äptnänä.
30 Iiŋä etaŋgi Dewiti iqu hiŋuä-tqä-qu eä, iqu näqŋqä tiiŋä emiŋqe.
Goti Hanjuwä Iqu, '*Qänakndaŋi Nyi tqä tawäkataŋi, ämaqä naqä
si eŋqä-paŋä hŋqu imäkmniqeqä*' ätätäqäŋganji,‡ Iqu naqä-qakuä
ätukqeqä. 31 Iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi neyaqä Ämineyqä
Ique, aŋgu vauqumuatäniqä diŋqe, Dewiti iqu, hiŋuä ganä äqunätä,
tii ätkqe. '*Ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä aŋiu äpmetmä, piyaŋä
wamqe hiŋuinä maŋqŋqä yäniqeqä.*'§ 32 Iiŋä etaŋgi Jisasi Iqueŋi, Goti
Hanjuwä Iqu qua äptekuwä iuta ae ävauqumuatkqe. Ne eequne
hiŋuä iiŋä äquŋgqueŋqä awä tquä-neyi. 33 Täŋganji Iqu qäukuä haqä
yätuŋqä äyätä, Goti Hanjuwä Iqueuä hipa ämuaŋgisa äpme. Iŋi Goti
Hanjuwä Iqu hiŋuiqänä ätukqä-pa, Iqu Dŋä Äŋguä Ique, Kaniqueqä
hipa iuta ämetä, nätmatqä tä he hiŋuä äqunäpu qätä äwiyätqäŋuwi,
ae äyä änequatqiyä. 34-35 Dewiti iqu, qäukuä haqä yätuŋqä mäyqä
itäqä-qe, iqu tiiŋä ätkqe.

*'Naqä Iqu nyaqä Naqä Iqueŋi, "Nyi Tqä himä-wiuŋqä iquauŋi,
mändi äkittqäyätmä, Saqä yäpä iqi pmuatemqäŋganqe, Si Nyaqä
hipa ämuaŋgisa pmayä," ätukqeqä'* ätkqe.*

36 Iiŋä etaŋgi Israitqä eeqänäŋä iquenä, he näqŋqä äŋguänäŋä
mapiyä. Jisasi he zä-huätatä äuekuwä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu
iwimäkqaŋgi, Iqu neqä Naqä-qu etä, Kraisi ne Ämineyqä-qu ekqeqä"
ätukqe.

Qokä-apäkä kuapänäŋi, kŋuä äkunmäknäpu, asŋä ämakuwiŋqä

37 Qokä-apäkä iqua, Pitä iqu kukŋuä tqaŋgqe qätä äwipiyi, quwqä
äwqä haŋä kiiŋä vqaŋga, yäuŋuä ipu, kŋuä kuapänä indqäŋguwi. Iiŋä
ipiyi, qu Pitä iquesä, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
huizi iquautä, yatŋqä tiiŋä äwikuwi. "Tatqä-guäkenyä, ne äänä
imäkatuŋquäwä?"

---

† **2:28** Apqä Bukä 16:8-11 ‡ **2:30** Apqä Bukä 132:11; 2 Samueli 7:12-13 § **2:31** Apqä Bukä 16:10 * **2:34-35** Apqä Bukä 110:1

38 Iqu kimaŋi tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu hiqä suqä quvqe
huätä maemäutŋqä diŋqe, he eeqänäŋä hŋqunä-hŋqunäŋi, kŋuä
äkunmäknäpu, hiqä quvqe ävquatämäupu, ga Jisasi Kraisi ne
ämineyqä Iqueuä yoqeta, asŋä mapiyä. He iiŋä imäkqaŋguwäŋgaŋi,
Goti Hanjuwä Iqu Dŋä Äŋguä Ique etapäŋqiyä. 39 Ii, tiiŋi.
Hiŋuiqänäŋi, Goti neqä Naqä Iqu, Dŋä Äŋguä Ique hitapäniŋqä
kukŋuä quti ämäsäutäqäŋgaŋi, Iqu qokä-apäkä, Iquenyqä ppŋqä
tääqä ätuätumeniqä eeqänäŋä iuŋqä, kŋuä indqänätä ämäsäukqe.
Qu hesaŋätä, hiqä ymeqä iquautaŋätä, itaŋga qokä-apäkä eeqänäŋä
kiŋä nämä äpmeŋuwitaŋätä, iquayqä” ätukqe.

40 Ga Pitä iqu kukŋuä kuapänäŋi inä ätuätä, itaŋga, “Suqä quvqä
imäkqä täqi äpmeŋuwä iquatä, qui anä imäkŋqä diŋqe, hiqä-hiuä
äŋguänäŋä mimbiyä-qe,” yäŋänäqŋqä ätukqe.

41 Iŋgaŋi Pitä iqueqä kukŋui, qokä-apäkä iquauqä äwqeuŋi,
äŋguänäŋä ämuŋgqä iqua, qu asŋä ämakuwi. Hiunji iqueŋi, qokä-
apäkä 3,000, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, quuvqä eqämiŋuwä
huiziquau äwimakuwi.

Quuvqä heqiyqä iqua, äänä-äänä ipu pmeqeŋqä

42 Itaŋga qu eeqänäŋä iqua, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
iqua, näqŋqä vqaŋgä qätä äwiyäpu, yätamäkqä änyäpu, buayä anä
änäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätäpu, äpmamiŋuwi.

43 Iŋgaŋi qokä-apäkä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqe, “Iqu aaŋä
yänänjqä” kŋuä indqänäpu zä imiŋuwi. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqu
ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau iwimäkqaŋgi, qu
nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di kuapänä imäkmiŋuwi. 44 Qokä-
apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iqua, äwqe naqä-huinyä
imbu, nätmatqä eeqänäŋiŋqä “Ŋqeqä” matŋqä ipu, “Neyaqeqä”
ätnmiŋuwi. 45 Quwqä quaetä, nätmatqä quwqä ämamiŋuwitä,
mbqäŋqä imäkäpu, mbqä ämapiyi, iwäsäupu, ämaqä äwa iqaŋguwä
iquau äwimiŋuwi. 46 Qu hiunji ique-iqueŋi, äwqä naqä-huinyä
imbu, hiqäva-imäkqä aŋä iŋgisa aquvä äqänäqisäpu, ga ymisaŋi
“ŋqänänjqä” matqä ipu, yeeqänä ipu, aŋä hŋque-hŋque buayä anä
änäkämiŋuwi. 47 Qu iiŋä imäkäkipiyäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä
yoqe haqeu ämamäumiŋuwi. Ämaqä huiziqua ii iqaŋgä äqumbiyi,
qu “Ii äŋguiqä” ätmiŋuwi. Itaŋga hiunji ique-iqueŋi, Naqä Iqu
qokä-apäkä qui imäknätqätaŋguwä hui aŋgumä inä itmetä, quuvqä
eqämiŋuwä iquatä anä äpmuatemiŋqe.

3

Pitä iqutä, Jonä iqutä, yukä quvqä hŋque äŋguä iwimäkkiyiŋqä

1 Hiunji awiyqä hŋqueŋi, Israitqä iqua quwqä tääqä tqäŋga etaŋgi,
Pitä iqutä Jonä iqutä, hiqäva-imäkqä aŋä iuŋqä äukiyi. 2 Iŋgaŋi
ämaqä hui, yukä quvqä-täŋä hŋque isuäŋä äqäŋga äpkuwi. Ämaqä
iqu, känai yukä quvqä iiŋäque änyuekqe. Qu iqueŋi, hiunji ique-
iqueŋi hiqäva-imäkqä aŋä hänaqä hŋqu, “Qeqätqeqä” äqonätaŋgqä-
täŋä qäqiqi, qokä-apäkä aŋä yäpä yäŋgisa peyqaŋguwä iquau,
mbqäŋqä tääqä tqämaŋguätŋqä, äpmuatemiŋuwi.

3 Iŋganj ämaqä iqu, Pitä iqutä, Jonä iqutä, hiqäva-imäkqä aŋä
yäŋgisaŋqä peyiŋqä iqaŋginyä äqunäqe, “Mbqä hui dapinyqä”
ätukqe.
4 Iqu i tquaŋga, Pitä iqutä Jonä iqutä, ique hiŋuä yäŋänäqŋqä
äqunyiyi, Pitä iqu, “Si hiŋuä yaqänyä” ätukqe. 5 Iwä ämaqä iqu,
“Iquaqu nätmatqä hui dapiyŋqeqä” kŋuä vqaŋgi, iquaqui hiŋuä
yäŋänäqŋqä äqunmiŋqe. 6 I iqaŋga, Pitä iqu tiiŋä ätukqe. “Nyi
mbqä maiqunjqä. Itaŋga nätmatqä nyi ämeŋqe, äktapmqänä. Iŋi
Jisasi Kraisi Nasäretqätaŋä Iqueqä yoqetaŋi, nyi si äktqänä. Pämä
ätqäutnä, qaŋä uvä” ätukqe. 7-8 E ätuäqe, iqu iqueqä hipa ämuaŋgisa
a ämäwqätätä, pämä ävauqumuatkqe. Ii iwimäkqaŋga, iqueqä
yukitä, qoiqetä, maqänäŋi äŋguä wimäŋganjgi, pämä yäŋänäqŋqä
ätqäutä, qaŋä ikäkqe. Iŋganj iqu qaŋä tkamä-tkamä äwätä, Goti
Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutä, iquaqutä hiqäva-imäkqä
aŋä yäpä yäŋgisa anä äpekuwi.
9 Qokä-apäkä eeqänäŋä iqua, iqu qaŋä äwätä, Goti Hanjuwä
Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuqaŋgi äquŋguwi. 10 E äqumbiyi, qu
näqŋqä tiiŋä ekuwi. “Ämaqä tqu, hea ique-ique hiqäva-imäkqä aŋä
hänaqä qeqätqä iu äpme, mbqäŋqä tääqä änatqämanätŋqä iquvqä.”
Itaŋga qu, yäuŋuä ipu, “Tä änääŋätiyä” tpu ipu, kŋuä kuapänä
indqänmiŋuwi.

Pitä iqu kukŋuä awi, hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa ätkqeŋqä

11 Qu iiŋä ipiyi, maqänä äpäpu, ‘Solomonä iqueqä aŋä mätävätiŋiqä’
ätmiŋuwä iqi ätimäupiyi, yukä quvqä iqu, Pitä iqueätä, Jonä iqueätä,
hipa a äqätä tqäutaŋgi äquŋguwi. 12 Pitä iqu i iqaŋgä äqunäqe, “He
Israitqä iquenyä, nätmatqä tä timäuqaŋgqeŋqä yäuŋuä ipu, hiŋuä
yäŋänäqŋqä suŋqä yaqänäŋäuä?” ätukqe. “He kŋuä tiiŋä maeyqä pa
inä! ‘Ämaqä tqu qaŋä äwqäqe, iquaquvqä yäŋänäqŋqä iutatä, suqä
jänänäŋä imäkqä iutatä, imäkqinyqä.’ Oeyä! 13 Ii tiinji. *Aprähamä
iqueqä, Aisakä iqueqä, Jekopä iqueqä, neqä awäkaqä Goti Hanjuwä
Iqu*,* Iqueqä Wäuŋuä-wiyqä Jisasi Iqueŋi, yoqä naqä äyä äwikqeqä.
Iqueŋi, he pizqä päsqä iquauä hipa iu vqaŋguwäŋganj, Pailoti iqu,
Ique hiŋuinä qunäwatmätä iqaŋga, he Ique tuwä äwiyäpu, Pailoti
ique, ‘Ne Jisasi Iquenyqe, mäneŋqä iqiyä’ ätukuwiqä. 14 Ämaqä Iqu,
Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä äpme, suqä jänäŋinä imäkqä-qu
qäyä etaŋgqä-qe, he Iqueŋi tuwä äwiyäpu, ‘Ämaqä päsqä iqueŋi,
hiŋuinä qunäwatiyä’ ätukuwiqä. 15 I etaŋgi he Ämaqä, häŋä-pmeqä
mitimäuqä Iqueŋi, äpäsqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqu Iqueŋi aŋgu
ävauqumuatkqeqä. Ye, iiŋä timäuqaŋgi hiŋuä äquŋgueetaŋi, awä-
tqä-qoyeyi. 16 Ye Ämaqä Iqueqä yoqeŋqä quuvqä eqiyäŋueä-qae, ga
ämaqä, he hiŋuä äqunäpu näqŋqä equwä iqu, yäŋänäqŋqä ätimäuqe,
ii Qäqueqä yoqetanji. I etaŋgi, iqu äŋguä imäŋganjgi äqunäŋuwi, ii
Jisasi Iqu yeqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä yemäkqaŋgqä iutanjqä”
ätukqe.
17 “Ŋqä nyämaqäuä, hesä heyaqä ämaqä naqä iquatä, he änyä
maqŋqä epu, Jisasi Ique ii iwimäkkuwiŋqe, nyi näqŋqä eŋänä.
18 Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hiŋuä-tqä iquau kŋuä iqä vqaŋgi,
iqua ‘Kraisi ne ämineyqä atäuŋuä ikqä Iqu, haŋä-iqä meniqeqä’ ätäpu

* **3:13** Aŋgumä Itmakqä 3:6

hiŋuä ätmiŋuwi. Ga Iqu, he Jisasi Ique päsqaŋgä hiŋuinä eqänätä,
Iqueqä kukŋuä iiŋi, qäyunä äyä ätimäukqeqä. 19-20 Goti Hanjuwä
Iqu hiqä suqä quvqe huätä maemäutŋqä eŋgaŋgutqe, hiqä kŋui
äkunmäknäpu, suqä quvqe ävquatämäupu, Iqu-täŋä qäqiqinyqä aŋgi
bpiyä. Iiŋä iquwi, Naqä Iqu hiqä hapä pmeqä änyä-häŋä etapätä,
Jisasi Kraisi hiqä ämeyätŋqä ätekqä Iqueŋi, aŋgu dowatäŋqiyä. 21 I
etaŋgi täŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänäŋi, aŋgu änyä-
häŋä imäkätqäŋgaŋqä, Jisasi Iqu qäukuä haqä yätu pmetätŋqe. Hea
iŋgaŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, hiŋuä-tqä, Iqueqä wäuŋuäŋqä ätekqä
iqua, awä tpŋqä hiŋuiqänä ätuäŋqeqä. 22 Hiŋuiqänäŋi Mosisi iqu tii
ätkqeqä.

‘Hiqä Goti Naqä Hanjuwä Iqu, heyaqä awiqisaŋä hŋque, hiŋuä-tqä nyi eŋqä-paŋä-qu hiätŋqä atäuŋuä yäniqeqä. Iŋi iqueä kukŋuä eeqänäŋi, he qänaknä iqäpŋqä.’† 23 *‘Itaŋga hiŋuä-tqä iqueŋi, qätä mäwiyqä imipqe, qui imäknäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqetäŋi, anä mäpmeqä ipnuwiqä.’*‡

24 I etaŋgi Samueli iqutä, huizi iquatä, hiŋuä ätqa äpmiŋuwä
iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui awä ätäpu, nätmatqä täŋga tä
ätimäuqeŋqä ätmiŋuwiqä. 25 Kukŋuä hiŋuä-tqä iqua ätmiŋuwitä,
kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu hiqä hewukauŋqä kukŋuä quti
ämäsäukqetä, emeqiyä. Kukŋuä quti ämäsäutä, Aprähamä iqueŋi
tii ätukqeqä. *‘Tqä taqä-tawäkataŋi, qokä-apäkä qua täu pmapnuwä eeqänäŋä iquauŋi, Nyi äŋguä iwimäkmniqeqä’*ätukqeqä. 26 Iŋi he
hŋqunä-hŋqunä, suqä quvqä huätä vquatämäupŋqä yätamäkqä
eyätä, äŋguä emäkätŋqä iuŋqä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Wäuŋuä-
wiyqä Ique ävauqumuatäqetaŋi, henyqä ganä ändowatkqeqä”
ätukqe.

4

Qu Pitä iquesä, Jonä iquesä, kukŋuä ämitkuwiŋqä

1 Pitä iqutä, Jonä iqutäŋi, qokä-apäkiu kukŋuä yqänä
tuätqätaŋgiyäŋga, hiqäva-imäkqä iquatä, hiqäva-imäkqä aŋiutaŋä
ämayukä-imaŋqä iquauqä naqä iqutä, Satyusi iquatä äwimakuwi.
2 Iŋgaŋi iquaqu qokä-apäkiu näqŋqä äväsinyä, “Jisasi Iqu ävaukqä-
paŋä iiŋi, ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua-pqe aŋgi i vaupnuwiqä”
tquaŋginyä äwipiyi, qu äwqä tnäŋä äwiŋgqe. 3 Iiŋä ipu, Pitä
iquesä, Jonä iquesä a äkiqätpiyi, mäptqä äwitŋqä qäqä etaŋgi,
hea awiŋgaŋqä guä äkiqiyekuwi. 4 Iiŋä etaŋgi qokä-apäki, qu iquaqu
awä tqaŋginyä qätä äwipiyi, kuapänäŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä
eqäkuwi. Qokä, quuvqä eqäka äpmiŋuwä iqua, eeqänäŋi 5,000.

5 Hea awiŋgaŋi, Israitqä iquauqä ämiqä iquatä, ämaqä naqä iquatä,
kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquatä, Jerusälemä iu aquvä äqäŋguwi.
6 Anasi hiqäva-imäkqä naqä ique, Käyäpasi ique, Jonä ique, Aleksandä
ique, Anasi iqueqä käyämaqä huizi iqua-pqe, anä äpmakuwi. 7 Pitä
iquesä, Jonä iquesä, iquauqä hiŋuä iqi ämatqätepiyi, yatŋqä tii
äwikuwi. “Qe wäuŋuä huäqi imäkqiyi, yäŋänäqŋqe äkita pqaŋgi
imäkqiyäwä? Tqueqä yoqeta imäkqiyäwä?” ätukuwi.

---

† **3:22** Kukŋuä-suqä 18:15 ‡ **3:23** Kukŋuä-suqä 18:19

8-10 Iŋganı Pitä iqu, Dŋä Äŋguä kuapänä muŋganŋgi, tii ätukqe.
“Israitqä iquau miqä iquendä, ämaqä naqä iquendä, ye suqä
äŋguänäŋä, ämaqä yukä quvqä hŋque iwimäkqueŋqe, ‘Iqu äŋgui
äänä imäŋgutiyä’ tpu, näqŋqä mapŋqä etaŋgutqe, hesä, Israitqä
eeqänäŋä iquatä, näqŋqä tiiŋä hipŋqeqä. Jisasi Kraisi neqä ämineyqä,
Nasäretqätaŋä Iqueä yoqeta, ämaqä yukä quvqä äŋguä imäŋgqä
tqu, heyaqä hiŋuä täqi äyä ätqäunä. Jisasi Iqueŋi, he äpäsäpu zä-
huätati äuekuwi, Goti Hanjuwä Iqu aŋgi ävauqumuatkqeqä” ätukqe.
11 “Bukä iuŋi, tiiŋä äqänänä.

‘Aŋä imäkqä iquenä, hikä “quvqeqä” ätäpu huätä ämamäukuwi,
*aŋä quea eŋqä-pa, aŋä yäŋänäqŋqä imäkqä iqueqä.’**

Hikä iqu, Jisasi Iqueqä. 12 Ne aŋgu inätmeqe, ämaqä hŋqu hmanjqä.
Jisasi Iqunänjqä. Qua täuŋi, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hŋqueqä yoqe,
mämänätqueqä enä, Jisasi Iqueqenänjqä” ätukqe.
13 Pitä iqutä, Jonä iqutä, zä miqä kukŋuä awä yäŋänäqŋqä
tqaŋginyä qätä äwikuwä iqua, ämaqä iquaqu, näqŋqä mayŋqä
mäwqä-quaqu äyä etaŋgi äqumbiyi, kŋuä kuapä indqänäpu, näqŋqä
tiiŋä ämakuwi. “Hiŋuiqänäŋi, iquaqu Jisasi Iqutä anä äyä
äpmamiŋuwiqä.” 14 Ämaqä yukä quvqä äŋguä imäŋgqä iqu, iquaqutä
anä tqäutaŋgä äqumbiyitaŋi, qu kukŋuä matqä, qanyinä äpmakuwi.
15 Itaŋi qu iquaqui aŋä aquvä äqänäpu, kukŋuä iwäsäuqä iutaŋä
yäpaqä mäŋgisa ändowatpiyi, kukŋuä tii ätŋguwi. 16 “Ämaqä
tquaquiŋi, ne äänä imäkatuŋquäwä? Ämaqä mimäkqänäŋi
imäkqaŋginyä, qokä-apäkä Jerusälemä pmeqä eeqänä näqŋqä ae
eqäuä. Iiŋqe, ne ze, änä maeqä yaŋqunä. 17 Iiŋä etaŋgi qokä-
apäkä huizi iqua, qätä mäwiyqä ipŋqä diŋqe, ne iquaquiŋi, ‘Qe yoqä
iqueŋi, ämaqä hŋquau-pqe awä mätquä panyinyä-qe’ yäŋänäqŋqä
tuatuŋqueqä” ätŋguwi. 18 E ätmbiyi, qu iquaqui tääqä ätuätumepu,
qokä-apäkä iuŋi, Jisasi Iqueqä yoqe ätuäsinyä näqŋqä mämotqueqä
iyŋqä, pmua imäkkuwi.
19 Iŋganı Pitä iqutä, Jonä iqutä, iquauqä kukŋui kimaŋi, tiiŋä
ätukiyi. “Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, suqä jänäŋi äkikä? Hiqä-
hiuä iwäsäupiyä! Ye qänaknäŋi, heyaqä kukŋuiu yeŋqätanä, ä Goti
Hanjuwä Iqueqeu yeŋqätanä? 20 Suqä qäyunäŋi, tiinjqä. Ye kukŋuä
awä mätquä pa, miqä yenyqueä. Nätmatqä eeqänäŋi, ye hiŋuä
äqunäta qätä äwiyätqäŋueŋqe, kukŋuä awä tenyqueä” ätukiyi.
21-22 Ämaqä änä mimäkqänäŋä iuta äŋguä imäŋgqä iqu, iqueqä
quväukui 40 ae ämäwqätäukqe. Iiŋiŋqe, qokä-apäkä eeqänäŋä iqua,
Goti Hanjuwä Iqu imäkqaŋgqeŋqä, Iqueä yoqe haqeqä mamäuqaŋgä,
ämaqä naqä iqua, iquaqui quvqä imäkpŋqe, änä maeqä ikqe. Iŋi qu
iquaquiŋi, kukŋuä yäŋänäqŋqä dinä ätupiyi, qe ävquatäwatkuwi.

Qu pemä ipu, kukŋuä awä yäŋänäqŋqä tpŋqä tääqä ätukuwiŋqä

23 I ävquatäwatqaŋguwäŋga, iquaqu quvämaqä iquauŋqä aŋgumä
äwiyi, kukŋuä hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä iquatä,
kukŋuä ätukuwiŋqä awä ätukiyi. 24 I tquaŋginyä äwipiyi, äwqä naqä-
hŋqunä imbu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tiiŋä ätukuwi. “Naqä
Iquki, Si qäukuitä, quaetä, eqä-huäŋitä, itaŋga nätmatqä eeqänäŋä
iu äwiŋqä-pqe, imäkkŋiqä. 25 Hiŋuiqänäŋi, Si Dŋä Äŋguä Ique

* **4:11** Apqä Bukä 118:22

tquaŋgnä, Iqu neqä awiqu Dewiti, Saqä wäuŋuä-kiyqä ique tquaŋgi, iqu tuwaŋuä tii ätätä äqäkqe.

‘Qokä-apäki, qua eeqänäŋä iuŋi, äwqä tnäŋä suŋqä imäkqäuä? Huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä iqua, suqä quvqä imäkpŋqä, kukŋuä hiŋginäwa suŋqä tqäuä? 26 *Ämaqä aŋä-himqä eeqänäŋä iu miqä iquatä, quwqä ämaqä naqä huiziquatä, mäkäŋqä näwe imäkmbu, Goti Naqä Iquesä, Kraisi ämaqeu mitŋqä ätekqä iquesä, mändi äkittqäpŋqä, aquvä äqäŋgäuä’* äqänänä.†

27 Tiiŋi, naqä-qakuiqä. Jisasi, Tqä Wäuŋuä-kiyqä Ique, äkittqiyepŋqä diŋqe, Heroti iqutä, Pondisi Pailoti iqutä, Israitqä iquatä, ämaqä Israitqä qäyä hitaŋgi huizi iquatä, aŋä-himqä täu aquvä äqäŋguwiqä. 28 Qu iiŋä imäkkuwi, Si Tqä yäŋänäqŋqä dutatänä, Tqä äkiŋqä dutatänä, hiŋuiqänä ätkŋä-pa, qänaknä ipu imäkkuwiqä. 29 Naqä Iqukiyä, qu kukŋuä zä inemäkpŋqä änatquwiŋqä kŋuä indqänyä! Itaŋga Tqä wäuŋuä-kiyqä iqu-ne, Tqä kukŋui awä qäyunä tuatuŋquä diŋqe, yäŋänäqŋqä inemäkiyä. 30 Iyää, Si ämaqä täŋä-yaqä iquau, a äwqätätnä, äŋguä iwimäkiyä. Jisasi, Tqä wäuŋuä-kiyqä Iqueqä yoqeta, ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋi, imäkiyä” ätukuwi.

31 Qu tääqä qäpu tquaŋguwäŋga, aŋä qu äpmamiŋuwä iqu, yäuŋuä-yäuŋuä qe ikqe. Iŋgaŋi qu eeqänäŋi, Dŋä Äŋguä Iqu kuapänä muŋgaŋgi, zä miqä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, awä yäŋänäqŋqä ätukuwi.

Qu eeqänäŋä hŋqunä-hŋqunäŋi, yätamäkqä änymiŋuwiŋqä

32 Qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqäkuwä iqua, qu qeqä-quuvqä naqä-hŋqunä imbu äpmamiŋuwi. Qu nätmatqä eeqänäŋä iiŋqe, “Ŋqänänjqä” matqä ipu, eeqänäŋi quvaqä awä iqi äwämiŋqe. 33 Itaŋga ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, yäŋänäqŋqä-täŋä epu, Naqä Jisasi Iqu äpäkonätä, aŋgu ävaukqeŋqä, kukŋuä awä ätumiŋuwi. Iiŋi Goti Hanjuwä Iqu iquauŋqä äwinyätä, äŋguä iwimäkmiŋqe. 34-35 Ii tiinji. Ämaqä qua-täŋä, aŋä-täŋä iquatä, ämaqä mbqä ipŋqä imäkäpu, iuta mbqä ämepu, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau äwimiŋuwi. Iqua iwäsäupu, ämaqä äwa iqaŋguwä iquau vätqätaŋguwä iutaŋi, quvaqä awä iqisaŋä hŋqu, nätmatqäŋqä äwa miqä imiŋqe.

36 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu äpmamiŋqe, iqueqä yoqe Josepä ique. Iqu hueqä-himqä Lipai iutaŋä-qu etaŋgi, känai, Saplusi, qua eqä-pŋä awä iqi äwiŋqä iu ämikqe. Itaŋga ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, Josepä iqueqä yoqä huizi, “Banäpasiuä” änyuätmiŋuwi. Ii tiinji. “Ämaqeu yäŋänäqŋqä iwimäkqä iqueqä.” 37 Iqu iqueqä qua hui, ämaqä mbqä ipŋqä imäkätä, iuta mbqä ämetä, äma äpätä, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau äwikqe.

5

Anänasi iqutä, Sapiraisä, suqä qäyunä mimäkqä ikiyiŋqä

1 Ämaqä hŋqutä, iqueqä apäkisä äpmamiŋiyi. Iyaquiyqä yoqe, Anänasi iqutä, Sapiraisänji. Iqu iqueqä qua hui, ämaqä mbqä ipŋqä imäkätä, mbqä ämakqe. 2 Iyaquiyqä äwiŋqä iutaŋi, iqu mbqä iiŋi,

† **4:26** Apqä Bukä 2:1-2

hui kiqä-kiuäŋqä pŋqä etä, itaŋga hui äma äpätä, ämaqä kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau äwikqe.
3 Iqu iiŋä imäkqaŋga, Pitä iqu tii ätukqe. “Anänasi iquki,
iiŋi änäänqäwä? Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu
ikimäkqaŋgi, tqä quaeŋqä mbqä ämeŋi, hui zä etnä, Dŋä Äŋguä
Iqueŋi suŋqä quaŋgä ätunyä?” ätukqe. 4 “Si quae mbqäŋqä
mimäkqäŋgaŋi, ii tqänäŋä eäŋqeqä. Itaŋga mbqäŋqä imäkätnä mbqä
ämeŋäŋgaŋi, mbqe tqä-täuä ämitqäŋä-qae, tqä äkiŋqä iunä imäktnä.
Si kŋuä quvqä indqänäŋi, äänä etaŋgiyi? Iŋi si suqä quaŋgi, ämaqä
iqune minetqueqä inyä, Goti Hanjuwä Ique itquenyä” ätukqe.
5 Iŋgaŋi Anänasi iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, qua iqi äpäknäqe,
pizqä qe äpäkoŋgqe. Itaŋga ämaqä nätmatqä tä timäuqaŋgqeŋqä
qätä äwipiyä iqua, qu eeqänäŋä zä ikuwi. 6 Hikŋä iqua pämä ätqäumä
äppiyi, iqueqä huiwi yuä huäqä äutäpu, yäpaqä mäŋgisa äma äwäpu,
qua äptekuwi.
7 Hmbu ti äpmapiyi, Anänasi iqueqä apäki nätmatqä iiŋi
timäuqaŋgqeŋqä maqŋqä eä, aŋä yäpä iŋgisa qe äpekqe. 8 Ii
äpeyqaŋga, Pitä iqu yatŋqä tiiŋä äwikqe. “Si diyä. Qeeqä quaeŋqä
mbqä ämeqiyi, tä qesanä?”
Ii kimaŋi, “Auqä! Ii qeyqä” ätukqe.
9 Ii e tquaŋga, Pitä iqu tii ätukqe. “Qe kŋuä naqä-hŋqunä
indqänäsinyä, Dŋä Äŋguä Iqueŋi suŋqä yamwiqä vqinyqä?” E
ätuäqetaŋi, “Qätä nyiyä! Ämaqä tqä qokique qua äptequwä iqua
äpäpu, aŋä hänaqä iqi äyä ätqäuŋäuä. Iqua si-pqe inä äkma
upuŋqeqä” ätukqe.
10 I tquaŋganä, ii Pitä iqueqä yukä-täŋä iqi äpäknäqe, pizqä qe
äpäkoŋgqe. Hikŋä iqua äppiyi, pizqä witaŋgi äqumbiyi, yäpaqä
mäŋgisa äma äwäpu, qokique äptepiyä iqi, äptekuwi. 11 Iŋgaŋi qokä-
apäkä quuvqä heqiyqä iquatä, ämaqä suqä e timäuqaŋgqeŋqä qätä
äwipiyä iquatä, zä kiiŋä ikuwi.

Qu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋi, kuapänä imäkmiŋuwiŋqä

12 Ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua,
wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋä, qokä-apäkä iuqä
awä iqi imäkmiŋuwi. Ämaqä quuvqä eqäkuwä iqua, äwqä naqä-
hŋqunä änyäpu, Solomonä iqueqä aŋä mätävätiŋä iqi, aquvä
äqänäqismiŋuwi. 13 Ämaqä huizi, qutä aquvä anä maqŋqä ipiyä
iqua, quwqä yoqe haqeqä ävauqumuatäpiyä-qe, zä wiŋgaŋgi, anä
mäpmeqä imiŋuwi. 14 Iŋi qokä-apäkä kuapänäŋi, Naqä Iquenyqä
quuvqä eqiyäpu, Iqueqä ämaqä iquau äwimepu anä äpmamiŋuwi.
15 Iiŋä timäuqaŋgqeŋqä, qu ämaqä täŋä-yaqä iquauŋi, iquauqä
aŋiuta, yquvaŋiu yäpaqäŋgisa äma äpäpu, hänaqä iqi äwätemiŋuwi.
Ii imiŋuwi, ii Pitä iqu ämäwqätäutäqäŋgaŋi, iqueqä ktqe, ämaqä
yaqä iquau ktqä ämuämä mäwqätäuqaŋguti, äŋguä imämbŋqä
diŋqeyi. 16 Ämaqä aŋä-himqä Jerusälemä-täŋä qäqiqi pmeqe, qu-
pqe aquvä äqänäpu, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquautä, dŋä quvqä-täŋä
iquautä ätuma äpmiŋuwi. Iŋgaŋi ämaqä iiŋä eeqänäŋä iqua, äŋguä
imäŋguwi.

Eŋätqä hŋqu, guä pmetaŋguwä iquau, yäpaqäŋgisa ätuma äukqeŋqä

17 Hiqäva-imäkqä naqä iqutänä, iqutä näueqä imäknmiŋuwä
iquatänä, äwqä quvqä äwiŋgqe. Iqua Satyusitaŋä iquayi. 18 Iqua
äwqä quvqä wiŋgaŋga, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
iquauŋi, ämaqeuqä hiŋuä iqi a äkiqätäpu, guä äpmuatekuwi.
19 Heatqä iqueŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu äpäqe, guä pmuateqä
aŋiuŋi qŋqaŋä äwuteyäqe, iquauŋi yäpaqäŋgisa ätuma äpätä, tiiŋä
ätukqe. 20 “He äwäpu, hiqäva-imäkqä aŋä ququawä iu ätqäupu, qokä-
apäkä iuŋi häŋä-pmeqä änyä-häŋiŋqä awä eeqäpnä tupiyä” ätukqe.
21 Iqua qätä e äwipiyi, ziŋuä matqäŋga, hiqäva-imäkqä aŋä duŋqä
äupiyi, ämaqeu näqŋqä wipŋqä ipäqäkuwi.
Iŋgaŋi hiqäva-imäkqä naqä iqutä, iqueqä näueqä iquatä, aquvä
äqämbiyi, Israitqä iquau miqä naqä eeqänäŋä iquau, tääqä qe
ätuätumakuwi. Aquvä äqämbiyi, ämayukä-imaŋqä hui, kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau ätuma ppŋqä, guä pmeqä aŋä duŋqä
qe ändowatkuwi. 22 Iqi ätimäupiyi, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iqua, mäpmetaŋgä äquŋguwi. 23 E äqumbiyi, aŋgu
äupiyi, “Ne aŋä qŋqaŋi, yäŋänäqŋqä yqänä hinätaŋgi äqunäŋunä”
ätukuwi. “Itaŋga ämaqä guä pmuateqä aŋä iu miqä iqua, aŋä
qŋqaŋä eeqänäŋä iuŋi, hiŋuä äqumbu tqäutaŋgä äqunäŋunä. Iŋäqe
ne qŋqaŋä äutäuquque, ämaqä aŋä yäpä yäŋgisaŋi mäpmetaŋgä
äqunäŋunä” ätukuwi.
24 Hiqäva-imäkqä aŋiutaŋä ämayukä-imaŋqä iquauqä naqä iqutä,
hiqäva-imäkqä naqä iquatänä, kukŋuä ii qätä äwipiyi, qu kŋuä
kuapänä indqänäpu, “Squä timäutŋqäwä?” ätŋguwi.
25 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu äwimeqe, tii ätukqe. “He qätä nyipiyä!
Ämaqä he guä äpmuatequwä iqua, täŋgaŋi qu hiqäva-imäkqä aŋä
ququawä iu ätqäupu, qokä-apäkä iu näqŋqä ävätqäŋäuä” ätukqe.
26 I tquaŋga, ämayukä-imaŋqä iquauqä naqä iqutä, iqueqä ämaqä
iquatä äwäpu, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauŋi,
qeiqinyä ätuma äpkuwi. Qokä-apäkä iqua hikä ämepu, pizqä puäsqä
diŋqä zä wiŋgaŋgi, iqua iquauŋi, quvqä hui miwimäkqä da, qanyä
ätuma äpkuwi.

Kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, pemä ipu, kukŋuä ätukuwiŋqä

27 Iquau ätuma äppiyi, Israitqä iquau miqä naqä eeqänäŋä iquauä
hiŋuä iqi äkitqätekuwi. Itaŋi hiqäva-imäkqä naqä iqu, iquau tiiŋä
qe ätukqe. 28 “He ämaqeuŋi, Ämaqä iiŋä Iqueqä yoqe ätuäpu,
näqŋqä mävqä ipŋqe, ne pmua emäkqueqä. Iŋäqe he näqŋqä yqänä
vätqätaŋgä, ämaqä Jerusälemä pmeqä eeqänäŋi, heyaqä kukŋui qätä
ae eyquwiqä. Ne Ämaqä Ique pizqä äpäkkqueŋqe, he quaŋgä hiŋgi
änanyuätquwiqä” ätukqe.
29 Iqu iiŋä tquaŋga, Pitä iqutä, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä huizi iquatä, kukŋuä kimaŋi, tiiŋä ätukuwi.
“Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuitä, ämaqeuqä kukŋuitä, asänäŋä maeqä
eqaŋganji, iŋi ne Goti Iqueqenä qänaknä yaŋqunä. 30 He Jisasi
Iqueŋi, zä-huätatä äuepu, pizqä päsqaŋguwäŋga, atqä-awäkauqä
Goti Hanjuwä Iqu, Ique aŋgumä äyä ävauqumuatkqeqä. 31 Iqueŋi,

Goti Hanjuwä Iqu ätuma äyätä, Iqueqä hipa ämuaŋgisa, äyä
äpmuatekqeqä. Iŋi Iqu neyaqä hänaqä Ämänätqueqä-qu eä, aŋgumä
Inätmeqä-qu eä, äpmakqeqä. Ga e äpmeqetaŋi, Israitqä iqune,
neqä kŋui äkunmäknatuŋquä yätamäkqä äneyätä, neqä suqä quvqä
huätä mänatnämäuquätŋqä diŋqeyi. 32 Ne nätmatqä iiŋä timäuqaŋgi
äqunani, awä ätätuŋqueqä. Itaŋga Dŋä Äŋguä Iqu-pqe awä inä
ätätqänä. Dŋä Äŋguä Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä qätä
äwiyäpu, qänaknä itqäŋuwä iquauŋi, ae ävqeqä” ätukuwi.

33 Ämaqä miqä iqua kukŋuä tä qätä äwipiyi, quwqä äwqe tnäŋä
wiŋgaŋgi, iquauŋi pizqä päkpŋqä äwiŋgqe. 34 Iiŋä ipiyitaŋi, ämaqä
miqä hŋqu pämä ätqäukqe. Iqueqä yoqe, Gämeliyoli ique. Iqu Parisi
iutaŋä-qu eä, ämaqeu kukŋuä-suqeŋqä ämotqueqä ique. Iqueqä
yoqe, qokä-apäki ävauqumuatmiŋuwi. Iqu pämä ätqäuqe, “Ämaqä
tquauŋi, yäpaqä mäŋgisa wäŋqäpu pmapŋqä ätuma upiyä” ätukqe.
35 Qu yäpaqä mäŋgisa ae äwqaŋguwäŋga, Gämeliyoli iqu, ämaqä
miqä huiziquau tii ätukqe. “Israitqä iquenyä, he ämaqä iiŋä iquau
quvqä iwimäkpŋqä eŋgaŋgutqe, kŋuä äŋguänä ganä indqämbiyä.
36 Quväukuä kuapänä mäpäwqäŋga, Teutasi iqu ätimäuqe, ‘Nyi
ämaqä naqä, yoqä-täŋunjqä’ tquaŋga, ämaqä 400, iquenyqä qänaknä
ikuwiqä. Qua miqä iqua, ique pizqä äpäsäpu, ga iquenyqä qänaknä
imiŋuwä iquauŋi, äpäsändqiyäwqatqaŋguwäŋga, iquauqä wäuŋui
qui imäkŋgqeqä. 37 Iiŋä ätimäukqeuŋi, gapmanqä iqua ämaqeuqä
yoqä meqaŋguwäŋganj, Jutasi Galilisaŋä iqu ätimäuqe, ämaqä hŋqua
qua miqä iquatä mäkä humbŋqä äwqä äwivauqumuatkqe. Iqueŋä-
pqe, qu pizqä äpäsäpu, ga iquenyqä qänaknä imiŋuwä iquauŋi,
äpäsändqiyäwqatkuwi. 38 Täŋganj nyi he etqänä. He ämaqä tquauŋi,
nätmatqä hui miwimäkqä ipu, hiŋuinä qumbiyä. Ii tiinjqä. Ne
maqŋqe. Wäuŋuä tä, iquauqä kŋuä indqäŋqä duta timäuquti, ä Goti
Hanjuwä Iqueqä duta timäuqutiyä? Qu quwqä kŋuä indqäŋqä duta
imäkqaŋgpqe, qui imäknäŋqiyä. 39 Iiŋä etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu
Iqueqä-kiuä imäkqaŋgutqe, he a änä makiqätqä ipŋqäuä. Iiŋi, he
Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä eŋqä-paŋä epŋqäuä” ätukqe.

Iŋganj, naqä iqua, Gämeliyoli iqueä maŋi qänaknä ipu, tiiŋä ikuwi.
40 Qu ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau tääqä
ätuätumapiyi, ämaqä hŋqua, iquau jävqä päkpŋqä ätukuwi. E
imäkpiyitaŋi, qu iquauŋi, Jisasi Iqueä yoqe aŋgu matqä ipŋqä pmua
imäkäpu, hiŋuinä äqunäwatkuwi. 41 Iŋganj ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä
awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, ämaqä miqä iquau ävämaŋi,
aquvänä ipu yäpaqä mäŋgisa äpäukuwi. Goti Hanjuwä Iqu, iqua Jisasi
Iqueqä yoqä duta womba mapŋqä, hiŋuinä äquŋgqeŋqä aquvänä
ikuwi.

42 Itaŋi hiunji ique-ique, qu hiqäva-imäkqä aŋiutä, ämaqä
hŋquauqä aŋiutä, näqŋqä äväkämiŋuwi. Qu mävquatämäuqä ipu,
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä tiiŋä ätumiŋuwi. “Kraisi ne
mineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, Jisasi Iqu Qäqueqä.”

6

Iqua, yätamäkqä vqä 7 iquau, atäuŋuä ikuwiŋqä

1 Iŋganj ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iqua, kuapänä timäutqätanguwäŋganj, ämaqä kiŋä nämdanä, Grikä iquauqä anä-kukŋuä tqä iqua, ämaqä Israitqä iquauqä anä-kukŋuä tqä iquau, äkasuwä tiiŋä ätukuwi. “Hiunji ique-iquenj, he qokä-apäkä buayäŋqä äwa iqanguwä iquau, yätamäkqä äväpiyäŋganj, nesanä apäqŋqä iuauŋi, mävqä itqäŋäuä” ätukuwi. 2 Iŋganj ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, quuvqä heqiyqä eeqänäŋä iquau tääqä ätuätumapiyi, tiiŋä ätukuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hiŋuinä äqunätanä buayinä iwäsäumitatque, ii äŋguä hmanjqä. 3 Iŋi, tatqä-guäka iquenä, hiyaqä awä iqiŋi ämaqä suqä äŋguänäŋä iqä 7 iquau atäuŋuä ipiyä! Qu yoqä äŋguänä äqombu, Dŋä Äŋguä Iqu iquau kuapänä munätanji epu, ä näqŋqä äŋguä kuapä-täŋä iquauŋi, atäuŋuä ipiyä. Iŋi ämaqä iqua, buayä iwäsäuqäpŋqäuä. 4 Iŋäqe ne neqä-neuäŋi, hea ique-ique Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuätanä, qokä-apäkä iquau, Iqueqä kukŋui awä tquauŋqunä” ätukuwi.

5 Qu e tquanguwiŋqe, qokä-apäkä eeqänäŋi kiiŋä qe äwiŋgqe. Iŋi qu Stipenä iqu, quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä-täŋä-qu eä, Dŋä Äŋguä Iqu kuapänä ämunätanggqä ique, atäuŋuä ikuwi. Iqutäŋi, qu Pilipä ique, Plokolusi ique, Nikanolä ique, Timonä ique, Pamnasi ique, Nikolasi ique, iquau atäuŋuä ikuwi. Nikolasi iqu Andiyokätanä eä, Israitqä iquautanä hma etanggqä-qe, Goti Hanjuwä Ique qänaknä iqä-qu qäŋganä ätimäukqe. 6 Qu iquau atäuŋuä ipiyi, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä hiŋuä iqi ätqätekuwi. Iŋganj ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, qu wäuŋuä tä imäkpŋqä ätepu, hipa haqeqi äwiyäpu, Naqä Iquenyqä tääqä ätkuwi.

7 Iŋganj Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋui, im-imä äukqe. Itanj Jerusälemä iuŋi, qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iqua, kuapänä ätimäukuwi. Hiqäva-imäkqä iquautanä kuapänäŋä-pqe, quuvqä eqiyäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä qänaknä ikuwi.

Qu Stipenä ique a äkiqätäpu, kukŋuä ämitkuwiŋqä

8 Goti Hanjuwä Iqu Stipenä iquenj, äŋguä iwimäkätä yäŋänäqŋqä vqanji, iqu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä huitanä-huitanä di, qokä-apäkä awä iqisa imäkminqe. 9 Iŋganj ämaqä hŋqua, Stipenä iqutäŋi, kukŋuä mäkä eŋqä-pa äunminuwi. Ämaqä iiŋi, Israitqä iquauqä anä aquväqŋqä hŋquesanä iquae. Anä iquenqe, “ämaqä qäŋganä wäuŋuä hiŋginä äwiminuwä iquauqä anä aquväqŋqeqä” ätminuwi. Anä iquenj, ämaqä anä-himqä Sairinisanä iquatä, anä-himqä Aleksandiyatanä iquatä, itanga qua naqä Silisiyatanä iquatä, qua naqä Eesiyatanä iquatä äpaqumiŋuwi. 10 Kukŋuä mäkä i huŋganguwä-qe, Stipenä iquenj Dŋä Äŋguä Iqu näqŋqä äŋguänäŋi vqanji, qu iqueuä kukŋui mändi makittqiyqä imiŋuwi. 11 Iŋganj iqua, ämaqä hŋquau-mända kukŋuä zä tquanjgä, iqua kukŋuä quanji, “Ne Stipenä iqu, Mosisi iquenyqätä, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, kukŋuä quvqä tätqätanji äwiyäŋunä” ätukuwi.

12 Iŋganj ämaqä, Stipenä iqutä äkasuwä ätŋguwä iqua, qu ämaqeuqätä, ämaqä naqä iquauqätä, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauqätä, äwqe, äwivauqumuatkuwi. Iŋi qu äupiyi, Stipenä ique a äkiqätäpu, ämaqä miqä naqä eeqänäŋä iquauŋqä ätuma äukuwi. 13-14 Iqi ätimäupiyi, qu ämaqä quanjgä-tqä hui ätuma

pqaŋguwäŋga, qu Stipenä iquenyqä tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä tqu,
tiiŋä tqaŋgi äwiyäŋunä. ‘Ämaqä Jisasi Nasäretqätaŋä Iqu, aŋä tqueŋi
qui imäkätä, suqä Mosisi iqu hiŋuiqänä änätapkqeuŋi, hui-mända
iwäsäuniqeqä.’ Iqu iiŋä ätqa äpätŋqe, hiqäva-imäkqä aŋiuŋqätä,
neqä kukŋuä-suqeŋqätä, kukŋuä quvqä ätätŋqeqä” ätukuwi. 15 I
tqaŋguwäŋga, ämaqä iqi äpmapiyä iqua, qu eeqänäŋi, Stipenä ique
hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunäpiyi, iqueqä hipeŋuä iuŋi, eŋätqä hŋqueqä
hipeŋuä eŋqä-pa äquŋguwi.

7

Stipenä iqu, ique kukŋuä ämitkuwä iquau, kima ätukqeŋqä

1 Iŋganı hiqäva-imäkqä naqä iqu, Stipenä ique yatŋqä tii äwikqe.
“Ii naqä-qakuätanä, quaŋgätanä?”
2-3 Iqu e tquaŋga, Stipenä iqu, “Tatqä-guäkendä apiqukuendä, qätä
nyipiyä” ätukqe. “Neyaqä awiqu Aprähamä iqu, aŋä-himqä Harenä
iuŋqä mäwqä, qua Mesäpotemiya iu yqänä pmetaŋga, Goti We-huŋqä
Kuapä-täŋä Iqu, ique äwimetä, ‘Si tqä qua täutä, tqä näueqä täutä
ävämetnä, qua Nyi ämäktquamqä duŋqä uvä’ ätukqeqä. 4 Iŋganı
Aprähamä iqu, Kaländiya iquauqä qua iu ävämanı, iqu äwätä aŋä-
himqä Harenä iu äpmakqeqä. Iqisanı, iqueqä kaniqu äpäkoŋganga,
Goti Hanjuwä Iqu ique qua he äpmeŋuwä täuŋqä ändowatkqeqä.
5 Iqu täqi timäuqaŋga, qua näweqä metŋqe, Goti Hanjuwä Iqu qua
hui mävqä itä, ‘Qänakndanı Nyi qua tä tqätä, tqä taqä-tawäkauqätä
hetapmniŋqeqä,’ ätukqeqä. Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iqu ymeqä
maeqä pmetaŋga, kukŋuä iiŋi, iŋga ätukqeqä. 6 Itaŋga iqueŋi,
tiiŋä-pqä inä ätukqeqä. ‘Tqä taqä-tawäka epqä iqua, qu äwäpu,
qua ämaqä hŋquauä-täŋä iqi pmapnuwiqä. Ämaqä iqiŋä iqua,
iquauŋi, quwqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-qua pmapŋqä iwimäkäpu,
quvqä itqueqäpnuwiqä. Inyänä wimetqätaŋguti, quväukuä 400
e pmetpnuwiqä. 7 Qänakndanı ämaqä suqä quvqä e itquamipqä
iquauŋi, Nyi haŋä-iqä wimniqeqä. Iŋganı tqä taqä-tawäka iqua, qua
iuŋi ävämapiyi, täqinyqä äpäpu, Nyaqä yoqe, haqeqä ämamäupu,
pmapnuwiqä’ ätukqeqä. 8 Iiŋä ätuäqetanı, tiiŋä ätukqeqä. ‘Nyi
kukŋuä ätätmä eqäqä tä, i witäniŋqä, Nyi si suqä huiwä häuä
ktäuqe ktapmqänä.’ Aprähamä iqu näqŋqä iiŋä ämeqe, apäki Aisakä
ique ämikqeuŋi, hiunji 8 päwqaŋga, ymeqä iqueqä huiwi häuä
äktäukqeqä. Iŋi Aisakä iqu, Jekopä iqueŋi asänä imäkkqeqä. Itanı
Jekopä iqu neyaqä awäka 12 iquauŋi, asänä imäkkqeqä.
9-10 Jekopä iqueqä ymeqä iqua, qu käŋgua Josepä iquenyqä wiuŋqä
ipu, ique, ämaqä huiziquau, mbqä mapŋqä vqaŋguwäŋga, iqu Isipä
iuŋi, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-qu äpmamiŋqeqä. Iŋganı Goti Han-
juwä Iqu, iqutä anä äpme, haŋä-iqä eeqänäŋi huätä ämätnämäutä,
yätamäkqä äwimiŋqeqä. Iqu ique näqŋqä äŋguänäŋi vqaŋgi, ämiqä
naqä Isipä iutaŋä iqu, iquenyqä wiŋganŋgi, ique atäuŋuä äwikqeqä.
Iqu Isipä iu ämaqä naqä äpmetä, ämiqä naqä iqueqä nätmatqä
eeqänäŋä aŋä iuŋä-pqe, ämimiŋqeqä.
11 Qänakndanı qua eeqänäŋä Isipä iuŋitä, Kenanä-pqä iuŋitä, buayä
dä naqänäŋä timäuqaŋgi, ämaqä-pqe haŋä-iqä naqä meqaŋguwäŋga,
neyaqä atqä-awäka-pqe, buayä mämoqumueqä imiŋuwiqä. 12 Iŋganı
Jekopä iqu, ‘Kuä-witqä Isipä du äwinä’ tqaŋgä äwiyäqe, iqu neyaqä

awäkauŋi, Isipä iuŋqe kiŋganäŋi ändowatkqeqä. 13 Qu aŋguŋi
Isipä iuŋqä uwqaŋguwäŋgaŋi, Josepä iqu qutaqauŋi, ‘Nyi Josepä
iqunjqä’ ätukqeqä. Ämaqä miqä naqä iqu, Josepä iqueqä kan-
mqätä, kutaqä-käŋguäkauŋqätäŋi, iŋganä näqŋqä ekqeqä. 14 Iŋgaŋi
Josepä iqu, kaniquenyqä kukŋuä ändowatätä, iqu iqueqä ämaqä
iquatä, Isipä iu anä pmapŋqä itumakqe. Qokä-apäkä eeqänäŋi,
75 äwokuwiqä. 15 Iŋgaŋi Jekopä iqu, Isipäŋqä e äquveqäkqe,
qänakndaŋi äpäkoŋgqeqä. Itaŋga neyaqä awiqukua-pqe, inä
äpäkoŋguwiqä. 16 Iquauqä huiwi, aŋä-himqä Sekemäŋqä aŋgu äma
äpäpu, qua äptekuwiqä. Ämaqä qua ptŋqä Sekemä iuŋi, hiŋuiqänäŋi
Aprähamä iqu, Hamo iqueqä ymeqä iquau mbqä ikqeqä.

17 Nätmatqä tä, Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä ique qäŋgiŋga
ätukqä-pa timäutŋqä itqätaŋga, Isipä iuŋi, ämaqä Israitqä iqua
kuapänä eqiyämaŋguwiqä. 18 Iŋgaŋi, ämiqä naqä, Josepä iquenyqä
maqŋqä hŋqu, Isipä iu äpmakqeqä. 19 Iqu neyaqä atqä-awäkau
quaŋgä eŋqä-paŋä imäkätä, suqä quvqä itquetä, yäŋänäqŋqä
tquaŋgi, iqua ymeqä däŋä iquauŋi, yäpaqä mäŋgisa äpäkombŋqä
ämatnämäumiŋuwiqä.

20 Hea iŋgaŋi, Mosisi iqueqä känai, ique ämikqeqä. Goti Han-
juwä Iqu, ‘ymeqä tqu äŋguiqä’ kŋuä äwikqeqä. Qu iqueŋi, qaŋuä
hŋquaqui-hŋque päwqaŋganqä, kaniqueqä aŋä iuŋi, äŋguänäŋä
ämimiŋuwiqä. 21 Qänakŋi, qu yäpaqäŋgisa matnämäuqaŋguwäŋga,
ämiqä naqä iqueqä meqi ämetä, iqueŋi iiyqä ymeqä eŋqä-pa
ämimiŋqeqä. 22 Isipä pmeqä iqua, iquauä näqŋqä eeqänäŋi ique
ämotqueqaŋguwäŋga, iqu naqä-qu eätä, kukŋuä äŋguänäŋä tqä-qu
eätä, wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkqä-qu ekqeqä.

23 Iqueqä quväukui 40 ae äpäwqaŋgaŋi, iqu, iqueqä käyämaqä
Israitqä iquauŋqä kŋuä indqänätä, hiŋuä qunätŋqä äukqeqä. 24 Iqu
äwäqe, ämaqä Isipätaŋä hŋqu, Israitqä hŋque quvqä itquetqätaŋgi
äqunäqe, Israitqä ique yätamäkqä ävätä, Isipä pmeqä ique quvqä
kima ävätä, pizqä äpäkkqeqä. 25 Iqu e imäkätäqäŋgaŋi, kŋuä
tiiŋä äwimiŋqeqä. ‘Israitqä iqua nyinyqe, näqŋqä tiiŋä mapŋqäuä.
“Goti Hanjuwä Iqu Mosisi iquesa, ne änewewqatäŋqiyä.” ’ Iŋäqe
qu iiŋqe, maqŋqä emiŋuwiqä. 26 Hiunji awiŋgaŋi, iqu Is-
raitqä hŋquaqu mäkä hunätqätaŋginyä äqunäqe, iquaqu äwqä
naqä-hŋqunä nyiyŋqä itamäkätŋqä äwinyätä, ‘Äi, suŋqä mäkä
hunätqäŋinyqä? Qeŋgueŋgiyqä’ ätukqeqä. 27 I tquaŋga, huiz-
ique quvqä itquamiŋqä iqu, Mosisi ique ävqutäwqatätä, ‘Si, ne
ämineyätnä, jänä inemäktŋqeŋqe, tqu äktqäwä? 28 Huäqiŋi si ämaqä
Isipä pmeqä ique äpäkŋä-pa, täŋgaŋi nyi-pqe pizqä bäktŋqätanä?’
ätukqeqä. 29 Ii tquaŋgqeŋqe, Mosisi iqu Isipä äväma, qua Mi-
tiyanäŋqä zä äwäqe, qua huitaŋä-qu eä, iqi äpmamiŋqeqä. Iqu iqi
äpme, ymeqä qokä hŋquaqu eämakqeqä.

30 Iŋgaŋi quväukuä 40 ae äpäwqaŋga, eŋätqä hŋqu, Mosisi ique
wimetŋqä äquvepätä, aŋä avqŋqä imä, qoqoŋä Sänai iuŋi, zä wäŋqä
hmbiyqä äpa iuta, tä hänaqä sätqätaŋgqä yäpä iŋgisa äpmakqeqä.
31 Mosisi iqu hiŋuä iiŋä äqunäqe, kŋuä kuapänä indqäŋgqeqä. Iqu
hiŋuä äŋguänä qunmätä qäqiqi päwqaŋga, Goti Hanjuwä Naqä Iqu,
iqueŋi tiiŋä ätukqeqä. 32 ‘Nyi tqä tawäka, Aprähamä iqueqä, Aisakä

iqueqä, ä Jekopä iqueqä, Goti Hanjuwä Iqunjqä.' I tquaŋga, Mosisi iqu
yäuŋuä-yäuŋuä itä, hiŋuä quŋqäŋqe zä äwiŋgqeqä.
33 Iqu i imäkqaŋga, Naqä Iqu tii ätukqeqä. 'Qua si pämä ätqäuŋiŋi,
ii Ŋqeqä. Iiŋiŋqe, si tqä yukä ämuasmäŋi huätä hiquveyä. 34 Nyaqä
ämaqä iqua, Isipä iuŋi, haŋä-iqä ämepu tääqä dqaŋguwi, Nyi hiŋuä
äqunätmä, qätä ae äwiyäŋänä. Iiŋä etaŋgi, Nyi, Isipä pmeqä iquauqä
hipa iuta, aŋgu itmamqä äpqänä. Täŋgaŋi si Isipäŋqä aŋgu utŋqä
äkndowatqänä,' ätukqeqä.
35 Mosisi iqueŋi, Israitqä iqua kiŋganäŋi hŋgisanä itquepu, 'Si
ne ämineyätnä jänä inemäktŋqeŋqe, tqu äktqäwä?' ätukuwä-qeŋä-
qe, Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi, iquau ämitä, aŋgumä ätuma päniŋqä
ändowatkqeqä. Eŋätqä, zä wäŋqä iu ätqäukqä iqu, Mosisi iqu
wäuŋuä imäkätŋqä yätamäkqä vquätŋqä, Iqu ändowatkqeqä. 36 Isipä
iutä, eqä-pŋä häŋesqä iutä, aŋä avqŋqä iutä, Mosisi iqu wäuŋuä
huitaŋä-huitaŋä ämaqä mimäkqänäŋä di imäkätä, ämaqä iquau
ämitimäukqeqä. Aŋä avqŋqä iuŋi, qu quväukuä 40 äpmamiŋuwiqä.
37 Ämaqä iiŋä iqunä, Israitqä iquau tii ätukqe. 'Ämaqä hiŋuä-tqä
nyi eŋqä-paŋä-qu hiätŋqeŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, hiqä hita-hiŋgua
hŋque, atäuŋuä väniqeqä.' 38 Itaŋga neyaqä atqä-awäkiqua, aŋä
avqŋqä iuŋi, aquvä äqämbu pmetaŋguwäŋganji, Mosisi iiŋä iqunä
iquatä anä äpmamiŋuwiqä. Ga qoqoŋä Sänai yätuŋi, iqutä, eŋätqä
hŋqutä, kukŋuä ätkiyiqä. Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋuä häŋä-pmeqä-
täŋi ämakqe, ne awä änatqa pqäpnuwäŋqä ämakqeqä.
39-40 Iqueŋi neyaqä awäkiqua, qätä wiyqäŋqä mäwiŋqä itä,
hŋgisanä itquepu, Isipä iuŋqä aŋgu upŋqä kiiŋä äwinyätä, Aronä
ique tiiŋä ätukuwiqä. 'Ne maqŋqeqä. Mosisi, ne Isipä du in-
etmakqä iqueŋi, squä wimequtiyä? Iŋi hiŋuiqä nemepu, hänaqä
duta näquatäupŋqä, si, nenyqä goti hŋqua imäkiyä' ätukuwiqä.
41 Iŋganji qu golqä hui ämepu, goti quaŋgä bulumäka meqä eŋqä-
paŋä hŋque imäkäpu, iquenyqä hiqäva äqiyäpiyitaŋi, goti iquauqä
hipaetä imäkkuwiŋqä aquvänä imiŋuwiqä. 42 Iiŋiŋqe Goti Han-
juwä Iqu, iqua mäptqä iquenyqätä, qaŋuä iquenyqätä, qätäqueqä
iquauŋqätä, aquvänä ipu, qoŋä qäyä woktäpŋqänä tuwä äwiyätä,
hiŋuinä äquŋgqeqä. Ii ätimäukqeŋqe, hiŋuä-tqä iquauqä bukä iuŋi,
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tiiŋä äqänänä.

*'Israitqä iquenä, he aŋä avqŋqä du, quväukuä 40 äpmapiyäŋganji,
he bulumäka, sipsipqä, meme, tä ikepu, hiqäva äqämiŋuwi, Nyiŋyqä
äyä äqämiŋuwätanä? Ii oeyqä.* 43 *He goti quaŋgä iquaquiŋyqä
qoŋä woktäupŋqe, Molekä iquenyqä namnä aŋä ämätäpu, Repanä
iquenyqä qätäqueqä eŋqä-paŋä ktqä imäkkuwiqä. Nätmatqä
iquaquiŋi, he qäsä äma ikämiŋuwiqä. Iiŋä iqaŋguwiŋqe, Nyi Bapi-
lonä-täŋä iŋgisaŋqä huätä hendowatmniqeqä,'** äqänänä" ätukqe.
44 "Neqä awäkiqua, qu aŋä avqŋqä iu äpmapiyäŋganji, Goti Han-
juwä Iqueqä namnä aŋä kuiŋä-täŋä äpmamiŋuwiqä. Namnä aŋä
iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu iquauŋi, kukŋuä naqä-qakui äwimiŋqeqä.
Qu aŋä ique ämätäpiyäŋganji, nätmatqä eeqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu,
Mosisi ique ämotquakqä-pa imäkmiŋuwiqä. 45 Qänakndaŋi iquauqä
ymeqä iqua, aŋä iqueŋi ämapiyi, qu Josuwa iqutä, ämaqä hŋquauä
qua mapŋqä qäsä äma äpkuwiqä. Iŋganji Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä

* **7:43** Amosi 5:25-27

qua iu äpmamiŋuwä iquau huätä väqiyqaŋga, qu aŋi ii ämätkuwi,
ämiqä naqä Dewiti iqu äpmetäqäŋgaŋqä ämimiŋuwiqä. 46 Dewiti
iqu, Goti Hanjuwä Iqu äŋguänäŋä iwimäkätqätaŋgqeŋqä, iqu Iqueŋi,
‘Jekopä iqueqä Goti Hanjuwä Iquki, nyi Sinyqä aŋä äŋguänäŋä hŋqu
mätmqänä, hiŋuinä ŋqänyä,’ ätukqeqä. 47 Dewiti iqu iiŋä ätukqä-
qe, Solomonä iqu-mända Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋi,
qe ämätkqeqä. 48 Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä iqua aŋä ämätpqä iuŋi,
Goti Haqä Yätutaŋä Naqä Iqu mäpmeqä yänä. Ii hiŋuä-tqä iqu, Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äqäkqä-paŋiqä.

49 *‘Ämaqä naqä iqua, zä-hawä iu quamä äpmeŋuwä-pa, Nyaqä*
zä-hawi, qäukuiqä. Itaŋga quae, Ŋqä yuki qutati haqeqi äumä
äpmeŋänä. He Nyiŋyqä aŋi, äkitaŋi mätpŋqäwä? Ŋqä aŋä hapä
pmeqäŋqe, äŋgi mätnänä? 50 *Nätmatqä eeqänäŋi Nyaqä hipaetänä*
imäkkqeqä,’† ätätä äqänänä” ätukqe.

51 Iŋganj Stipenä iqu, ämaqä miqä naqä iquauŋi, tiiŋi inä ätukqe.
“He ämaqä hŋgisanä iquenjqä. He Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä
maeqiyqä ipu, Iqueqä kukŋui qätä mäwiyqä iquenjqä. Ii tiinjqä. Hiqä
tawäkiqua hiŋuiqänä imäkmiŋuwä-pa, he Dŋä Äŋguä Iqueŋi, hea
ique-ique hŋgisanä itquetqäŋuwiqä. 52 Hiqä tawäkiqua, hiŋuä-tqä
hiŋuiqänä äpmamiŋuwä iquauŋi, eeqäpnä quvqä iwimäkmiŋuwiqä.
Itaŋga ‘Ämaqä Jänänäŋä Iqä Iqu, äpäniqeqä’ ätmiŋuwä iquauŋä-pqe,
qu pizqä äyä äpäkkuwiqä. Iŋi Ämaqä Jänänäŋä Iquenyqe, he täkqä
ämaepu, pizqä ae äpäkkuwiqä. 53 He Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋuä-
suqe, eŋätqä iquauqä hipa iutaŋi, ae qäyä ämakuwäŋqä, qänaknäŋi
miqä itqäŋuwenjqä” ätukqe.

Qu Stipenä ique, hikä äpäkkuwiŋqä

54 I tquaŋgi äwipiyi, ämaqä miqä naqä eeqänäŋä iqua, iquenyqä
äwqä quvqä äwinyätä, hiquaŋi maŋgtäsqukuä ämäukuwi. 55 Ii
iqaŋguwäŋga, Dŋä Äŋguä Iqu Stipenä iqueŋi kuapänä muŋgaŋga,
iqu hiŋui, qäukuä haqä yätu ämäqunäqe, nätmatqä, Goti Hanjuwä
Iqueqä yäŋänäqŋqä motqueqä witaŋgqätä, Jisasi Iqu Goti Hanjuwä
Iqueqä hipa ämuaŋgisa tqäutaŋgqätä äquŋgqe. 56 I äqunäqe, “Hiŋuä
qumbiyä! Nyi qäukuä qŋqaŋä äutänätaŋgqätä, Ämaqeuqä Ymeqä
Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hipa ämuaŋgisa tqäutaŋgqätä, hiŋuä
äqunäŋänä” ätukqe. 57 I tquaŋga, iqua maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu,
qätä a äpmuäknäpu, pämä ätqäupu maqänä äupiyi, Stipenä ique
a äkiqätkuwi. 58 Ique a äkiqätpiyi, aŋä-himqä yäpaqä mäŋgisa
ätuma äpäwäpu, hikä pizqä äpäkkuwi. Qu iiŋi mimäkqäŋga, ämaqä
häŋäŋgatqä quaŋgä ätukuwä iqua, iquauqä gquä quäuqe äquvätäpu,
hikŋä hŋqueqä yukä-täŋä qäqiqi ekuwi. Iqueqä yoqe, Soli ique. 59 Qu
Stipenä ique hikä pizqä päsätqätaŋguwäŋga, iqu tääqä ätätä, “Ŋqä
Naqä Jisasi Iquki, ŋqä quuvqe indmayä” ätukqe. 60 I ätuäqetaŋi,
iqu qoŋä äuktäutä, tääqä yäŋänäqŋqä, “Naqä Iquki, Si iquauqä suqä
quvqeŋqe, kima mävqä panä!” ätukqe. E ätuäqetaŋi, äpäkoŋgqe.

Qu Stipenä ique suqä tä iwimäkqaŋguwäŋganj, Soli iqu, “Qäyunä
äyä imäkqäuä” kŋuä äwikqe.‡

---

† **7:50** Asayä 66:1-2 ‡ **7:60** Kukŋuä tque, 8:1 iquesaŋiyi. Näqŋqä-täŋä iqua, ii 7:60 qäsä etaŋgqeŋqe, ii äŋguänäŋiqä indqänätqäŋä.

8

Soli iqu, quuvqä heqiyqä iquau qui imäkätŋqä ipäqäkqeŋqä

1 Hiunji Stipenä ique äpäkkuwäŋganı, Jerusälemä iuŋi, ämaqä,
Naqä Iqueqä yoqeu aquväqŋqä iquau, quvqä itquapŋqä ipäqäkuwi.
Quvqä e iwitqueqa uwqaŋguwäŋga, qu eeqäpnä, qua Jutiya iuŋqätä,
qua Sämaliya iuŋqätä, zä im-imä äwekuwi. Ämaqä Jisasi Iqu
kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquanä zä mäwqä ikuwi. 2 Qu
Stipenä ique pizqä päsqaŋguwäŋga, ämaqä suqä Goti Hanjuwä Iqu
äwinyätaŋgqä iunä qänaknä iqä hŋqua, iqueä huiwi qua äptepiyi,
kŋuä naqänäŋä äqäkuwi. 3 Iŋäqe Soli iqu, ämaqä, Naqä Iqueqä yoqeu
aquväqŋqä iquauŋi, quvqä itquetŋqä ipäqäkqe. Iqu iquauqä aŋä
eeqänäŋä iu äwimayäkitä, yäpä iŋgisa äwätä, qokä iquautä, apäkä
iuautä, eyqiyäma äwätä, guä äkiqiyämiŋqe.

Qu, Sämaliya iu kukŋuä awä ätumiŋuwiŋqä

4 Qokä-apäkä zä äwekuwä iqua, kukŋuä äŋguänäŋi awä
ätuäkämiŋuwi. 5 Iquautaŋä Pilipä iqu, aŋä-himqä Sämaliya iuŋqä
äwiqe, Kraisi Iquenyqä kukŋuä äŋgui, iqi awä ätumiŋqe. 6 Qokä-
apäkä kuapänäŋi, qu Pilipä iqueuä kukŋuä qätä äwiyäpu, iqu
nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di imäkqaŋgi äqumbiyiŋqe, iqueuä
kukŋui, qätä äŋguänä äwipu äpmamiŋuwi. 7 Ii tiinji. Dŋä quvqä
kuapänäŋä iqua, ämaqä iuta zääqä ätäpu ävämeqauŋgua, ämaqä
yäŋä-a quvqä iquatä, yukä quvqä iquatä, äŋguä qe imäŋguwi. 8 E
imäŋgaŋgä äqumbiyi, ämaqä aŋä-himqä iutaŋi, aquvänä qe ikuwi.

9 Aŋä-himqä iuŋi, ämaqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Sai-
monä ique. Pilipä iqu matimäuqäŋganı, iqu paaqä huitaŋä-huitaŋä
imäkätä, Sämaliya pmeqe yäuŋuä ipŋqä iwimäkätä, “Nyi ämaqä
naqunjqä” ätmiŋqe. 10 E imäkätqätaŋgqeŋqä, ämaqä naqä iquatä,
ämaqä hiŋgiŋqä iquatä, qu, “Ämaqä tqu, Goti Iqueuä yäŋänäqŋqeqä”
ätnäpu, iqueqä kukŋui qätä äŋguänä äwimiŋuwi. 11 Iqu paaqä
hŋgaŋqä imäkqa wätqätaŋgqeŋqe, qu iiŋä imiŋuwi. 12 Pilipä iqu,
kukŋuä äŋguä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iuŋqätä, Jisasi Kraisi Iqueuä
yoqeuŋqätä, awä tuätqätaŋgqeŋqä, qokä-apäkä qäsäŋi, qu ‘naqä-
qakuiqä’ kŋuä indqämbiyi, quuvqä eqiyäpu, asŋä ämakuwi. 13 Itaŋga
Saimonä iqu-pqe, “Naqä-qakuiqä” kŋuä indqänäqe, asŋä ämetä, Pilipä
iqutä qaŋä anä ikäminiyi. E ikisiyäŋganı, Pilipä iqu nätmatqä ämaqä
mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋä imäkqaŋgi äqunäqe, iqu yäuŋuä
iminqe.

14 Ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä,
Jerusälemä iu yqänä äpmamiŋuwä iqua, “Sämaliya pmeqä iqua, Goti
Hanjuwä Iqueuä kukŋui ae ämeqäuä” tqaŋgä äwipiyi, qu Pitä iquesä,
Jonä iquesä, iquau wimayŋqä ändowatkuwi. 15-16 Sämaliya pmeqä
iqua, Jisasi Iqueuä yoqeta asŋä meqaŋguwäŋga, Dŋä Äŋguä Iqu
mäwimeqä yqänä etaŋgi, Pitä iqutä, Jonä iqutä ätimäyi, Dŋä Äŋguä
Iqu iquau munätŋqä, Goti Hanjuwä Ique tääqä ätukiyi. 17 Iquaqu
tääqä äsuiyi, hipae ämaqä iquauqä nyuäŋä haqeqä hiqaŋgiyäŋga,
Dŋä Äŋguä Iqu iquau qe äwimakqe.

18 Saimonä iqu, iquaqu i iqaŋginyä, ämaqä Dŋä Äŋguä Ique äyä
meqaŋgä äqunäqe, iqu iquaqui mbqä wimätä ikqe. 19 Iqu iiŋä itä,

tiiŋä qe ätukqe. “Nyi ämaqä hŋque hipae haqeqä eqaŋga, iqu Dŋä
Äŋguä Ique meniqä diŋqe, qe yäŋänäqŋqä tä, nyi-pqe inä dapinyqä”
ätukqe.
20 I tquaŋga, Pitä iqu kimaŋi, “ ‘Nätmätqä Goti Hanjuwä Iqu
ävätŋqe, nyi mbqä imqänä’ kŋuä äkiyqetaŋi, tqä mbqetä, tqä-
täuätä, qui anä imäknyiyŋqinyqä” ätukqe. 21 “Goti Hanjuwä Iqueqä
hiŋuä iqiŋi, tqä kŋuä indqäŋqe, jänä hma etaŋgi, Goti Hanjuwä
Iqueqä wäuŋuä ne imäkätuŋqueuŋi, si anä mäpmeqänäŋiqä. 22 Tqä
kŋui äkunmäknätnä, suqä quvqä tqueŋi, ävquatämäutnä, Naqä
Iqueuä yätamäkqeŋqä yatŋqä wiyä! Si ii imäkŋi, Iqu tqä kŋuä
indqäŋqä quvqe, huätä makmäuŋqutiyä, mämakmäuqä yäŋqutiyä?
23 Si yäŋänäqŋqeŋqä hiŋuä aowä qänätqätaŋgnä äkqänmä, ii
äktqänä. Suqä ii, marasinqä quvqä eŋqä-pa, saqä kŋuä indqäŋqe qui
ikimäkätqänä. Suqä quvqe, guä eŋqä-pa kikiqäyäutaŋgi äkqänäŋänä”
ätukqe.
24 I tquaŋga, Saimonä iqu kimaŋi, “Nätmatqä qe ändqiyi
mänyimeqä yätŋqe, Goti Hanjuwä Iqu haŋuä nyimäkätŋqä, tääqä
suinyqä” ätukqe.
25 Iŋgaŋi ämaqä kukŋuä awä siyŋqä ändowatkqä iquaqu, Pitä iqutä,
Jonä iqutä, nätmatqä hiŋuä äqunmiŋiyiŋqätä, Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuiŋqätä, awä qäpu äsuiyi, iquaqu Jerusälemäŋqä aŋgi wiyŋqä
ävämakiyi. Qaŋä äwäsiyäŋgaŋi, Sämaliya pmeqä iuqä aŋä-himqä
kuapänäŋä iuŋi, kukŋuä äŋgui awä ätqäumiŋiyi.

Pilipä iqu, ämaqä Aprikataŋä hŋque, kukŋuä awä ätukqeŋqä

26 Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu, Pilipä ique tiiŋä ätukqe. “Si
pämä ätqäutnä, Sämaliyataŋä mäwqä iŋgisaŋqä äwitnä, hänaqä
Jerusälemätaŋi, aŋä-himqä Gasa buŋqä änyeaqŋqeu ätimäutnä
quveqäyä!” ätukqe. Hänaqä iqu, qua aväqŋqä-täŋä iu änyeaqenä.
27 I tquaŋga, Pilipä iqu pämä ätqäutä qe äukqe. Hänaqä iqi ätimäuqe,
iqu Itopiya pmeqä ämaqä naqä hŋque äquŋgqe. Ämaqä iqu apäkä
Itopiya iu miqä naqä iiyqä wäuŋuä miqetaŋä ique. Ämaqä iu pmeqe,
quwqä apäkä naqä iinyqe, “Ii kandisiyqä” ätmiŋuwi. Ämaqä tqu
ya äyäŋqä-qu eä, iiyqä mbqä eeqänäŋi miqä ique. Iŋgaŋi iqu Goti
Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäutä, Iqueqä yoqä haqeqä mamäutŋqä
Jerusälemäŋqä äpkqe. 28 Jerusälemä iu ae äpmeqetaŋi, aŋgu wätŋqä
imäknätä, iqueqä kalisi haqeqi äpme, hiŋuä-tqä Asayä iqu bukä
äqäkqe, a täuqämanmiŋqe.
29 Iŋgaŋi Dŋä Äŋguä Iqu Pilipä iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Si kalisi-täŋä
qäqiqi äwätnä, qaŋä anä winyqä.” 30 I tquaŋga, Pilipä iqu, iqu-täŋä
qäqi maqänä äwäqe, ämaqä iqu, hiŋuä-tqä Asayä iqu bukä äqäkqe,
a täutqätaŋgi äwiyäqe, “Kukŋuä iuŋi kiqä quatiŋqe, si näqŋqä ae
ämenyä, ä mämeqä inyä?” ätukqe.
31 Ga, ämaqä iqu kimaŋi, “Ämaqä hma eätqe, kukŋuä quatiŋqe,
nyi näqŋqä äänä himqäwä? Si äyapätnä, kalisi täu, nyitä quamä anä
äpmeyä” ätukqe. 32 Iqu bukä a ätäukqä iuŋi, tiiŋä tnätaŋgiyi.

*“Sipsipqä äpäkpŋqä ätuma äwquwä-paŋi, qu iqueŋi, asä iiŋä
ätuma äukuwi. Itaŋga sipsipqä meqä kiqä ae, ätävätqätaŋguwäŋga
zääqä matqä iqäqä-pa, iqu kukŋuä matqä e ikqe. 33 Qu iqueŋi, mändi
äkittqiyäpu, kukŋui qäyunä mämitqä ikuwi. Iqu ymeqä maeqäŋga*

aaŋqä imäkqaŋguwitaŋi, iqueqä kaqä-kawäkauŋqe, matqä ip-nuwiqä”* ätä äyä äqänänä.

34 Ämaqä iqu kukŋuä tä a qäpu ätäuqe, Pilipä ique tiiŋä ätukqe. “Nyi yatŋqä äkiyqänä. Ämaqä hiŋuä-tqä iqu, tquenyqä ätkqäwä? Iqueqä-kiuäŋqä ätkqätanä, hŋquenyqä ätkqätanä?”

35 Itaŋi, Pilipä iqu, Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋguiŋqä awä ätukqe. Iqu kukŋuä, ämaqä iqu a ae ätäukqä quatiŋqä ganä ätuäqe, kukŋuä huiziŋqä-pqä inä ätukqe. 36-37 Iquaqu hänaqeu äwqinjaqänyiyi, eqä hŋque ätimäyi, ämaqä iqu, “Hiŋuä qunyä! Eqä täqinjqä. Nyi asŋi, ämamqätanä, mämeqä imqätanä?” ätukqe.†

38 I ätuäqetaŋi, iqu kalisi miqä iqueŋi, “Si hosi eyqiyämetnä, iqi pmetŋqä imäkiyä” ätukqe. Iŋgaŋi Pilipä iqutä, ämaqä iqutä, eqä buŋqä äwäyi, ämaqä iqueŋi, Pilipä iqu asŋä qe äqäkqe. 39 Iquaqu eqä mämdaŋi äyapätqätaŋgiyäŋga, Naqä Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, Pilipä iqueŋi, maqänä ätuma äwekqe. Ämaqä iqu aquvänä itä, iqueqä hänaqeu äwäqe, iqueŋi aŋgumä hiŋuä mäquŋquä ikqe. 40 Iŋgaŋi Pilipä iqu, “Tä nyi aŋä-himqä Asändotä iu ätqäuäŋänä” kŋuä ämakqe. Iqisaŋi, iqu aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi, Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋguänäŋi, awä ätuäkämiŋqe. Iqu awä e ätquaŋi, aŋä-himqä Sisariya du ätuäqitimäukqe.

9

Soli iqu kŋuä äkunmänkätä, quuvqä eqäkqeŋqä

1 Iŋgaŋi Soli iqu Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquau qui imäkätä pizqä päsätŋqä kukŋuä yäŋänäqŋqä yqänä ätmiŋqe. 2 Itaŋi, iqu hiqäva-imäkqä naqä iquenyqä äwäqe, “Si, Israitqä, aŋä-himqä Dämaskasi iu pmeqä iquauqä, aŋä aquväqŋqä iu miqä naqä iquenyqä, pipa äqiyätnä dapiyä” ätukqe. Iqu iiŋä tquaŋga, iqu pipa iuŋi, kukŋui tiiŋä äqiyätä äwikqe. “Soli iqu, qokä-pqä apäkä-pqä Jisasi Iqueqä hänaqä iu wätqätaŋguwä iquau ämoqumuetäqe, guä äkiqiyäutä, Jerusälemäŋqä ätuma päniqeqä” ätätä äqäkqe.

3 Iŋgaŋi Soli iqu, Jerusälemä iu äväma äwäqe, Dämaskasi iu timäutŋqä qäqi wätqätaŋga, maqänäŋi qäukuä haqä yätutaŋä we-huŋqe, nyuauä eŋqä-paŋi, ique äwimakqe. 4 Wimeqaŋga, iqu qua iqi äpäknäqe, ämaqä hŋqueqä maŋitaŋi, “Soli iquki, Soli iquki, si Nyi suŋqä qui nyimäkätqäŋinyä?” tquaŋgi äwikqe. 5 Iiŋä äwiyäqe, “Naqä Iquki, Si Tqukikä?” tquaŋga, kimaŋi, “Nyi Jisasi Iqunjqä. Ämaqä si qui imäkätqäŋi, ii Nyinjqä” ätukqe. 6 “Iŋäqe si pämä ätqäutnä, aŋä-himqä yäpä iŋgisa paquvä! Iqiŋi nätmatqä si imäktŋiŋqe, ämaqä hŋqu si awä ktäŋqiyä” ätukqe.

7 Ämaqä, Soli iqutä anä äumiŋuwä iqua, qu ämaqä-que, hiŋuä mäquŋquä maŋinä tqaŋgi äwipiyi, kukŋuä matqä ätqäumiŋuwi. 8 Iŋgaŋi Soli iqu ivatuwänäqe, hiŋuä äqänäqä-qe, iqueqä hiŋui hea äwäkqe. Iiŋä wimeqaŋga, qu ique Dämaskasi iuŋqä, a qe

---

* **8:33** Asayä 53:7-8 † **8:36-37** Pipa Grikä pmeqeuqä kukŋuä iu äqänäŋqä huiuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä inä ätä äqänä. Pilipä iqu kimaŋi, “Si quuvqe, hämänänäŋä eqiŋi, asŋi iuta matŋqinyä” ätukqe. Iŋi ämaqä iqu, “Nyi, Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä Iqueyqe, quuvqä eqiyätqäŋänä” ätukqe.

ämäusqäŋga äukuwi. 9 Iqiŋi, iqueqä hiŋui hea yqänä witaŋgi, iqu
buayätä, eqätä, maŋqä, hiunji hŋquaqui-hŋque äpmamiŋqe.
10 Dämaskasi iuŋi, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hŋqu
äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Anänasi ique. Iqu wätqä eŋqä-paŋä
äqunätä, Naqä Iqu, “Anänasi iqukiyä” tquaŋgi äwiyäqe, “Nyi täqi
äpmeŋänä” ätukqe.
11 I tquaŋga, Naqä Iqu, “Si pämä ätqäutnä, hänaqä qu, ‘Jänäŋiqä’
ätätqäŋuwä iuŋqä uvä” ätukqe. “Iqiŋi, ämaqä, Jutasi iqueqä aŋiu
pmetaŋgqä hŋquenyqä qävqä itnä wimayä! Iqu aŋä-himqä Tasusi
iutaŋu eä, iqueqä yoqe, Soli iquvi. 12 Iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
ätätä, wätqä eŋqä-paŋi tiiŋä äquŋgqeqä. Ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe
Anänasi iqu, yäpä yäŋgisa äwimetä, iqueqä hiŋui aŋgumä äŋguä
qänätŋqä, hipae haqeqi wiyätqätaŋgi äquŋgqeqä” ätukqe.
13-14 I tquaŋga, Anänasi iqu, “Naqä Iqukiyä, ämaqä iquenyqe, nyi,
ämaqä kuapänäŋä iqua, tiiŋä tqaŋgä äwiyäŋqeqä. ‘Iqu Jerusälemäŋi,
Tqä ämaqä iquauŋi, suqä quvqä itquakaŋi, itaŋi täqinyqä pätŋqe,
hiqäva-imäkqä naqä iqua, “äŋguiqä” tqaŋgä, äpäqe, ämaqä, Tqä
yoqeŋqä quuvqä eqiyäpu, haqeqä äkivauqumuatätqäŋuwä iquau, guä
kiqiyäutŋqä äquvepqeqä’ tqaŋgä, äwiyäŋqeqä” ätukqe.
15 Iwä, Naqä Iqu, “Si qaŋä uvä” ätukqe. “Ämaqä iiŋä iqu,
Nyaqä wäuŋuä-nyiyqä hiäniŋqä, Nyi atäuŋuä ae iqäqeqä. Iqu,
ämaqä Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquautä, aŋä-himqä iutaŋä
miqä iquautä, Israitqä iquautäŋi, Nyaqä yoqeŋqä awä tquätŋqeqä.
16 Iqu Nyaqä yoqeŋqä awä ätuätäqetaŋi, haŋä-iqetä, täŋä-huŋqetä
mequätŋqä etaŋgi ämotquamqeqä” ätukqe.
17 Iŋgaŋi, Anänasi iqu äwäqe, aŋä yäpä iŋgisa äpaquväqe, iqueqä
hipae, Soli iqueqä haqeqi äwiyätä, tiiŋä ätukqe. “Tasi-gua Soli
iquki, Naqä Jisasi, hänaqä si pätqätaŋgŋä iu äkimeqä iqu, sinyqä
änändowatqi. Si hiŋuä aŋgumä qŋgaŋgti, Dŋä Äŋguä Iqu kuapänä
kimetŋqä diŋqä änändowatqiyä” ätukqe. 18 Iqu iiŋä tquaŋga,
maqänäŋi, nätmatqä hiŋuä hea iwomäkmiŋqe, qua mäŋi päkŋgaŋga,
iqu hiŋuä aŋgumä äŋguä qe äqäŋgqe. Iŋgaŋi iqu pämä ätqäuqe, asŋä
qe ämakqe. 19 Iiŋä iäqetaŋi, iqu ymisaŋä änätä, iqueqä yäŋänäqŋqe,
aŋgumä qe äwimakqe.

Soli iqu, kukŋuä äŋgui, Dämaskasi iu awä ätumiŋqeŋqä

Soli iqu hiunji hŋquauŋi, quuvqä heqiyqä iquatä, Dämaskasi iu
anä äpmamiŋuwi. 20 Iqu äpakänä mäpmeqä maqänä ikitä, Israitqä
iquauqä aŋä aquväqŋqä iu äpaquvätä, “Jisasi Iqu, Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymeqeqä” ätuäkämiŋqe. 21 Ämaqä qätä äwiyäpiyä iqua,
qu eeqänäŋi yäuŋuä ipu, tiiŋä ätmiŋuwi. “Jerusälemäŋi, ämaqä,
Jisasi Iqueqä yoqeŋqä quuvqä eqiyäpu, haqeqä mamäuqä iquau,
qui imäkätŋqä iqu, ämaqä tä, qäqueqä. Itaŋi täqinyqä aŋgumŋi,
täqisaŋä hŋquau guä äkiqiyäutä, hiqäva-imäkqä naqä iquauŋqä
ätuma womätä, äquvepqiyä” ätmiŋuwi.
22 Iŋgaŋi, Soli iqueqä kukŋuä tqe, yäŋänäqŋqä ätimäutä, Jisasi
Iquenyqe, “Iqu Kraisi ämaqä mitŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä
Iquvqä,” awä jänä ii ätumiŋqe. Iqu e tquaŋgqeŋqe, Israitqä
Dämaskasi iu äpmamiŋuwä iquauä kŋuä indqäŋqe, änä mindqäŋqä
ipu, kukŋuä matqä ikuwi.

Soli iqu, haŋä-iqeŋqä mäwiŋgaŋgi, Dämaskasi iu ävämakqeŋqä

23 Hiunji kuapänä ae äpäwqaŋga, Israitqä iqua aquvä äqänäpu, Soli
ique pizqä päkpŋqä kukŋuä naqä-hŋqunä imäkkuwi. 24 Nätmatqä
iiŋqe, Soli iqu näqŋqä ämakqe. Hiunjiŋgatä, heatqäŋgatä, Israitqä
iqua, ique pizqä päkpŋqeŋqe, aŋä-himqä iuŋi, hänaqä eeqänäŋä
iu, wiwä äqiyäqämamiŋuwi. 25 Iiŋä etaŋgi, ämaqä, Soli iqu
ämotquamiŋqä iqua, iqueŋi heatqäŋga aŋä-himqä täknä quäuqänäŋä
yätuŋqä ätuma epiyi, iqu hiqokä-qa naqänäŋä iu mŋgaŋga, guä
äqiyäpiyi, täknä yäpaqä mäŋgisa äqiyäumäwatkuwi.

Soli iqu, Jerusälemä iu äpmamiŋqeŋqä

26 Qänakndaŋi, Soli iqu, Jerusälemä iu ätimäuqe, iqu ämaqä Jisasi
Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquatä, aquvä anä qämbŋqä imäkmiŋqe.
Iqu iiŋä itqätaŋga, iqua, “Iqu quuvqä eqiyqiyä” tqaŋgä äwiyäpiyä-
qe, eeqänäŋi, “Quaŋgiqä” kŋuä vqaŋgi, iquenyqä zä imiŋuwi. 27 I
etaŋgi, Banäpasi iqu, ique, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iquauŋqä, ätuma äwäqe, iqu iquauŋi, Soli iquenyqä
kukŋuä awä ätukqe. Iqu hänaqä iqi äwätäqäŋga, Naqä Ique
hiŋuä äquŋgqeŋqätä, Naqä Iqu ique kukŋuä ätukqeŋqätä, itaŋga
Dämaskasi iu äpmeqäŋga, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä kukŋuä awä
yäŋänäqŋqä ätumiŋqeŋqätä, ätukqe.
28 Iŋgaŋi Soli iqu, iquatä Jerusälemä iu anä äpmapu, qaŋä
ikipiyäŋgaŋi, iqu zä miqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä kukŋuä awä
ätumiŋqe. 29 Iqu Israitqä Grikä iquauä kukŋuinä tqä iquatä, kukŋuä
mäkä äunmiŋuwi. Iiŋä ipiyitaŋi, qu ique pizqä päkpŋqä imiŋuwi.
30 Käta-käŋguäkiqua, qu iiŋiŋqä näqŋqä ämapiyi, ique aŋä-himqä
Sisariya buŋqä ätuma äwäpiyi, iqisaŋi aŋä-himqä Tasusi iuŋqä
ändowatkuwi.
31 Iŋgaŋi qua Jutiya pmeqä, qua Galili pmeqä, qua Sämaliya pmeqä,
Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iquauŋi, ämaqä huizi iqua haŋä-
iqe mävqä iqaŋgä, qu äwqä haŋuä imbu, äŋguä äpmamiŋuwi. Dŋä
Äŋguä Iqu, iquauqä äwqeuŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkqaŋgi, qu suqä
Naqä Iquenyqä qänaknä iqä iunä, äpmaka äumiŋuwi. Itaŋga ämaqä
kuapänä quuvqä eqiyäpu, huizi iquatä aquvä anä äqänmiŋuwi.

Pitä iqu, Aniyasi ique äŋguä iwimäkkqeŋqä

32 Pitä iqu, eeqänäŋä iu äkoquväkiqinjaqänäqe, aŋä-himqä Linda
iu ätimäuqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iqi äpmamiŋuwä iquau
äwimakqe. 33 Aŋä iuŋi, iqu ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe Aniyasi iqu,
pmetaŋgi äwimakqe. Iqu yuki ŋŋuä-täŋä eä, iqueqä yquvaŋä iunä
pmetaŋgi, quväukuä 8 ämäwqätäukqe. 34 Pitä iqu ique äwimeqe,
tiiŋä ätukqe. “Aniyasi iquki, Jisasi Kraisi Iqu si aŋgu äŋguä
ikimäkqiyä. Si ävautnä, tqä yquvaŋi, jänä imäkiyä.” I tquaŋgaŋi,
iqu maqänä qe ävaukqe. 35 Iŋgaŋi ämaqä eeqänäŋä, aŋä-himqä
Lindataŋä iquatä, quauŋuä Salonä pmeqä iquatä, Aniyasi ique hiŋuä
äqumbiyi, qu kŋuä äkunmäknäpu, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwi.

Pitä iqu, Tapita ävauqumuatkqeŋqä

36 Aŋä-himqä Jopa iuŋi, apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä
hui äpmamiŋqe. Iiyqä yoqe, Tapita. Yoqä iiŋi, Grikä iquauqä
aŋä-kukŋuiu, qu “Dokasiyä” ätmiŋuwi. Hea ique-iqueŋi, ii suqä
äŋguänäŋi imäkätä, ämaqä nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iuŋi,

yätamäkqä vqä iiyi. 37 Pitä iqu, Linda iu yqänä pmetaŋga, ii täŋä-
yaqä äwimeqe, qe äpäkoŋgqe. Itaŋga qu iiyqä huiwi, asŋä äqiyäpu,
aŋä hiqŋqä haqä imä ekuwi. 38 Aŋä-himqä Jopa ii, aŋä-himqä Linda-
täŋä qäqiqiyi. Ämaqä quuvqä heqiyqä iqua, “Pitä iqu Linda iu
äpmenä” tqaŋgä äwipiyi, qu ämaqä hŋquaqui, “Linda pmeqä iqua,
‘Iyää, si äpakä miqä, nenyqä maqänä biyä’ ätqäuä” suiyŋqä diŋqä,
ändowatkuwi. 39 I tquaŋgiyäŋga, Pitä iqu ivatuwänätä, iquaqutä qe
äukuwi. Iqu äwimeqaŋga, qu aŋä hiqŋqä yätuŋqä ätuma äpekuwi.
Yätqäŋi apäqŋqä eeqänäŋä iua, Pitä iqu-täŋä iqi pämä ätqäupu,
kŋuä äqiyäpu, gquätä, ämuasmäŋqätä, Dokasi häŋä äpmeqäŋga
imäkkqe, ämotquakuwi. 40 Qu i iqaŋguwäŋga, Pitä iqu eeqänäŋä
iquauŋi, yäpaqä mäŋgisa ändowatäqe, qoŋä äuktäutä, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä ätukqe. Iŋgaŋi iqu apäkä pizqä i witaŋgqä iŋgi,
hiqumuaŋä äwiyäqe, “Tapitauä, si vayä” ätukqe. I tquaŋga, ii hiŋuä
äqänäqe, ique hiŋuä äqunätä, pämä qe äpmakqe. 41 Ii pmeqaŋga,
iqu hipae a maqätqaŋga, ii pämä ätqäukqe. E tqäuqaŋga, iqu
Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iquautä, apäqŋqä iuautä, tääqä
ätuätumeqetaŋi, Tapitai häŋä pmetaŋgi ämotquakqe. 42 Iiŋqe, Jopa
pmeqä eeqänäŋi, qätä äwipiyi, kuapänäŋi Naqä Iquenyqä quuvqä
eqäkuwi. 43 Iŋgaŋi Pitä iqu Jopa iuŋi, hiunji kuapänä, ämaqä,
yaqueqä huiwiu wäuŋuä imäkqä hŋqu, iqueqä yoqe Saimonä iqutä
äpmamiŋiyi.

Pitä iqueŋqätä, Koniliusi iqueŋqätä (10:1-11:18)

10

Eŋätqä hŋqu, Koniliusi ique äwimakqeŋqä

1 Iŋgaŋi ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe Koniliusi iqu, aŋä-himqä Sisariya
iu äpmamiŋqe. Iqu Romätaŋä mäkä-iqä, qu “Italisaŋä iquayqä”
ätmiŋuwä, ämaqä 100 iquau miqä naqä iquvi. 2 Iqutä, ämaqä iqueqä
aŋä iu anä äpmapiyä iquatä, qu Goti Hanjuwä Iqueqä äwinyäŋqeuŋi
qänaknä ipu, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä äpmamiŋuwi. Ämaqä
nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iquauŋi, iqu yätamäkqä kuapänä ävätä,
Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä hea ique-ique ätätä äpmamiŋqe.
3 Hiunji hŋqueŋi, mäptqä äwitŋqä ti pmetaŋga, iqu wätqä eŋqä-paŋä
iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä hŋqu ätnäŋäqinyä quvepqaŋgi
äquŋgqe. Eŋätqä iqu ique äwimeqe, “Koniliusi iqukiyä” ätukqe. 4 I
tquaŋga, Koniliusi iqu zä itä, hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunäqe, “Naqä
Iqukiyä, änääŋqäwä?” ätukqe.

Kimaŋi, “Si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätnä, ämaqä
nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iquau yätamäkqä ävätqätaŋgŋi, Iqu
hiŋuä äkqänätä, sinyqä kŋui ae ämenä” ätukqe. 5 “Täŋgaŋi si
ämaqä hŋquau, aŋä-himqä Jopaŋqä dowatiyä. Iŋi iqua, ämaqä
hŋque, iqueqä yoqe Saimonä ique, iqueqä yoqä huizi Pitä ique, ätuma
ppŋqeqä. 6 Iqu Saimonä yaqueqä huiwiu wäuŋuä imäkqä iqueqä aŋiu
äpme. Iqueqä aŋi, eqä-pŋä maŋä iqi ämätnänä” ätukqe.

7 Eŋätqä e ätukqä iqu vämeqaŋga, Koniliusi iqu, iqueqä aŋiu
wäuŋuä iqä iquautaŋä hŋquaquisä, mäkä-iqä, ique yätamäkqä vqä
iquautaŋä hŋquesä, tääqä ätuätumakqe. Mäkä-iqä iiŋä iqu, Goti
Hanjuwä Iqueqä äwinyäŋqeuŋi qänaknä iqä-quvi. 8 Koniliusi iqu

iquauŋi, nätmatqä eeqänäŋi, timäuqaŋgqeŋqä awä ätuäqe, Jopa iuŋqä ändowatkqe.

Pitä iqu, wätqä eŋqä-pa äquŋgqeŋqä

9 Iqu iquauŋi dowatqaŋga, itaŋga awiŋgaŋi, qu qaŋä
äwqinjaqämbiyi, hiunji quemisqäŋga, aŋä-himqä Jopa-täŋä qäqi
wätqätaŋguwäŋga, Pitä iqu, aŋä atäuqä haqä yätqä, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä tuätŋqä ekqe. 10 Iqu e iqetaŋi, buayä dä vqaŋga, iqu
buayä nmätä ikqe. Qu buayä näwenyä imäkätqätaŋguwäŋga, wätqä
eŋqä-pa äquŋgqe. 11 Qäukuä haqä yätuŋi qŋqaŋä äutäŋgaŋgi
äquŋgqe. Iŋgaŋi nätmatqä hŋqu, yuä naqänäŋä eŋqä-paŋä,
kiqä hituŋuä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iuŋi, qua täuŋqä pätŋqä
ävquatäwatŋgaŋgi äquŋgqe. 12 Yuä iqueqä vawä iuŋi, hiveqä-
yaqueqä, yŋŋä-täŋä, iwomä-qänakukuiqä, huitaŋä-huitaŋä iiŋi,
vawä hiknätaŋgi äquŋgqe. 13 E äqunäqe, maŋitaŋi kukŋui tiiŋä
tqaŋgi äwikqe. “Pitä iquki, si ävautnä, naŋui äpäsätnä huinyä!”
14 Iqu kimaŋi, “Ae! Naqä Iquki, nätmatqä Tqä hiŋuä iqi kiyä mätqä
eäŋqe, nenyŋqä pmua imäknäŋqe, nyi maŋqä itŋqä-qae, oeyä maŋqä
ymqänä” ätukqe.
15 E tquaŋga, maŋä aŋgi tii ätukqe. “Nätmatqä Goti Hanjuwä
Iqu, kiyä maeqä imäkqeŋqe, si ‘kiyä mätqeqä’ matqä panä” ätukqe.
16 Hŋquaqui-hŋque e ätäqetaŋi, yuä vawä iqueŋi maqänäŋi, qäukuä
haqä yätuŋqä aŋgi äma ekqe.

Koniliusi iquesaŋä iqua, Pitä ique äwimakuwiŋqä

17 Pitä iqu, “Nyi wätqä eŋqä-pa äqunäŋqe, quati änääŋgä?” kŋuä
kuapänä indqänätqätaŋgaŋi, ämaqä Koniliusi iqu ändowatkqä iqua,
“Saimonä iqueqä aŋi äŋgikä?” ätuäpu, yatŋqä ävqa äppiyi, iqueqä
aŋä hänaqä iu ätimäukuwi. 18 Qu iqi ätqäpiyi, tääqä ätäpu, “Saimonä
iqueqä yoqä huizi Pitä iqu, täqisanä?” ätukuwi.
19 Pitä iqu kŋuä yqänä indqänätqätaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu tiiŋä
ätukqe. “Hiŋuä qunyä. Ämaqä hŋquaqui-hŋque, sinyqä qävqä
iqapätqäŋäuä. 20 Iŋäqe, si pämä ätqäutnä, äquveqesŋqeqä. Nyi
iquau ändowatqaŋgä äquvepquwiŋqe, si iquatä anä upŋqeŋqe, kŋuä
kuapänä mindqäŋqä panä” ätukqe.
21 I tquaŋga, Pitä iqu, iquauŋqä äquveqäqe, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä
he qävqä iqapätqäŋuwä iqu, ii nyinjqä. He suŋqä quvepqäuä?”
ätukqe.
22 Iqu i tquaŋga, qu kimaŋi, “Koniliusi, mäkä-iqä 100 iquau miqä
naqä iqu, änandowatqaŋgi äquvepqunä” ätukuwi. “Iqu ämaqä
jänäŋä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä pmetaŋgi, Israitqä
eeqänäŋä iqua, ‘Ämaqä äŋguänäŋueqä,’ ätätqäŋuwiqä. Goti Hanjuwä
Iqueqä eŋätqä hŋqu, ique tquaŋgqetaŋi, iqu tqä kukŋui qätä kiyätŋqä
diŋqe, ne ikitmetanä, iqueqä aŋä iuŋqä watuŋquä änandowatqeqä”
ätukuwi.
23 Iŋi, Pitä iqu aŋä yäpä yäŋgisa ätuma äpeyäqe, hea iqueŋi, iquau
ämimiŋqe.
Ziŋuitäŋi, iqu ävautä, iquatä, käta-käŋguäka, Jopa iu pmeqä
hŋquatä, anä äukuwi.

Pitä iqu, Koniliusi ique äwimakqeŋqä

24 Äwqinjaqämbiyi, hiunji huizi iqueŋi, Sisariya iu ätimäukuwi.
Iqua qaŋä pätqätaŋguwäŋgaŋi, Koniliusi iqu iquauŋqä hiŋuä äqunä
äpme, iqueqä häŋeqä asä qäyutaŋä iquautä, iqueqä näueqä naqä-
qakuänäŋä iquautä, tääqä ätuätumakqe. 25-26 Pitä iqu aŋä yäpä
yäŋgisa peyqaŋga, Koniliusi iqu, iqu-täŋä qäqi äpeyäqe, iqueuä yoqä
haqeu mamäutŋqä, iqueqä yukä-täŋä qäqi qoŋä äwoktäuqaŋgi, Pitä
iqu ique ävauqumuatätä, “Nyi ämaqä, si eŋqä-paŋä iqunjqä” ätukqe.
27 Ii iäqe, iqu iqutä yäpä iŋgisa kukŋuä ätqäyäsiyäŋgaŋi, qokä-
apäkä kuapänäŋi, aquvä äqämbu pmetaŋgä äquŋgqe. 28 Iŋgaŋi,
iqu iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “He Israitqä iquneqä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä ae äyä eäŋäuä. Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi iquatäŋi,
ne nätmatqä hui imäkätanä iquatä pmeqe, ii pmua imäknänä. Iiŋä
etaŋgi, nyi ämaqä hŋquenyqe, ‘Iqu kiyä mätqä-queqä. Nyi iqutäŋi,
anä mäpmeqä yenyqueqe’ matqä imqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iqu nyi
ämändqueqeqä. 29 Iiŋiŋqe, he tääqä dqaŋguwiŋqe, nyi ‘oeyqä’ matqä
itmä, äquvepqänä. Iŋi nyi yatŋqä eyqänä. He nyinyqe, suŋqä
ändowatquwäwä?” ätukqe.

30 I tquaŋga Koniliusi iqu, “Hiunji hŋquaqui-hŋque päwqaŋgqeuŋi,
mäptqä äwitŋqä ti iqaŋga, nyi nyaqä aŋä täu äpmamä, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä ätqäqeqä” ätukqe. “Nyi i pmetaŋga, maqänäŋi,
ämaqä hŋqu, iqueqä qäkitaŋi tä naqänäŋä yäŋqä-qu, nyaqä hipeŋuä
iqi ätqäuŋqeqä. 31 Änyimeqe, iqu ‘Koniliusi iqukiyä’ ändqeqä.
‘Goti Hanjuwä Iqu, saqä tääqä ätätqäŋi, qätä ae äkiyätä, ämaqä
nätmatqäŋqä äwa iqaŋguwä iquau, yätamäkqä ävätqäŋiŋqe, kŋuä
indqänänä. 32 Täŋgaŋi si ämaqä hŋquau, aŋä-himqä Jopaŋqä
dowatiyä. Iŋi iqua ämaqä hŋque, iqueqä yoqe Saimonä ique, ätuma
ppŋqänänyä. Iqueqä yoqä huizi, Pitä iqueqä. Iqu Saimonä huizi,
ämaqä yaqueqä huiwiu wäuŋuä imäkqä iqueqä aŋiu äpmenä. Iqueqä
aŋi, eqä-pŋä maŋä iqi ämätnänä,’ ändqeqä. 33 I dqaŋga, nyi maqänäŋi
ämaqä hŋquau, sinyqä dowatqaŋga, si suqä äŋguä inemäkätnä, äyä
äpnyä. Iŋi täŋgaŋi, ne eeqänäŋi äpätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä
täqi äpmeŋqutä, kukŋuä Naqä Iqu äktqäqe, eeqänä qätä äwiyanä”
ätukqe.

Pitä iqu, kukŋuä awä ätukqeŋqä

34 Kimaŋi, Pitä iqu tiiŋä ätukqe. “Naqä-qakui, nyi näqŋqä tiiŋä
eqänä. Goti Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä iquauqä häŋeqäŋqä kŋuä
mämeqä itä, eeqänäŋä iquauŋi, suqä asitaŋi Iwimäkqä Iqueqä.
35 Ämaqä häŋeqä äkitaŋä äsqu, Naqä Iqueqä yäpä iqinyä äpme,
suqä jänäŋinä imäkqaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi itmeŋqiyä.
36 Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iqune, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi
änätapkqeŋqe, he näqŋqä ae äyä eŋä. Ii tiiŋiqä. Jisasi Kraisi Iqu,
ämaqä eeqänäŋä iuqä Naqä-qu eä, ne Goti Hanjuwä Iqutä, äwqä
naqä-hŋqunä änyanä pmetatuŋquä, inemäkäŋqiyä. 37 Nätmatqä
eeqänäŋi, qua Jutiya iu ätimäukqä-pqeŋqe, he näqŋqeqä. Jonä
iqu, asŋä qŋqeŋqä awä ae ätukqäŋga, nätmatqä iiŋi qua Galili
iu ganä ipäqäkqeqä. 38 Iŋi Jisasi Nasäretqätaŋä Iqueŋi, Goti
Hanjuwä Iqu ätetä, Dŋä Äŋguä Iquesä, yäŋänäqŋqetä ävätä, Iqutä
anä pmetaŋgi, Iqu ämaqä iu yätamäkqä ävätä, ämaqä Setänä iqu
qui imäkkqä iquauŋi, äŋguä iwimäkätä, aŋä-himqä eeqänäŋä iu

ikämiŋqeŋqe, he näqŋqä ae äyä eŋäuä. 39 Nätmatqä eeqänäŋä, Iqu
Israitqä iquauqä qua iutä, Jerusälemä iutä imäkätqätaŋgi, ne hiŋuä
äqunmiŋqueŋqätä, ique zä-huätatä äuepu, pizqä äpäkkuwiŋqätä,
awä-tqä-quneyqä. 40 Iqueŋi, hiunji hŋquaqui-hŋque päwqaŋga,
Goti Hanjuwä Iqu, aŋgumä ävauqumuatäqe, qokä-apäkiuqä hiŋuä
iqi timäutŋqä äyä iwimäkkqeqä. 41 Iqu ämaqä eeqänäŋä iquau
mäwimeqä itä, ne, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä awä tquatuŋquä,
atäuŋuä ae änekqä iqunenyä änemakqeqä. Iqu qua äptekuwä iuta
ävauqe, buayätä, eqätä anä äŋgqueqä. 42 Iŋganj Iqu, ne ämaqä
iuŋi, kukŋuä tiiŋä iqu, ätnäŋä iqi awä tquatuŋquä änatkqeqä. ‘Goti
Hanjuwä Iqu, Ämaqä Qäqueŋi, ämaqä häŋä äpmeŋuwä iutä, pizqä ae
äpäkonätqäŋuwä iutä, iwäsäuqäŋqä ätekqäqä Iquvqä.’ 43 Hiŋuä-tqä
eeqänäŋä iqua, Iquenyqä awä tiiŋä ätmiŋuwiqä. ‘Ämaqä, Iquenyqä
quuvqä heqiyqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu, Iiŋä Iqueqä yoqetaŋi,
äwqä haŋuä imäknätä, iquauqä suqä quvqe, huätä mamäuŋqiyä’
ätmiŋuwiqä” ätukqe.

Dŋä Äŋguä Iqu, Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau äwimakqeŋqä

44 Pitä iqu, kukŋuä yqänä tätqätaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu, ämaqä
kukŋuä qätä wiyätqätaŋguwä eeqänäŋä iquauŋqä äquvepätä,
maŋguä ämuŋgqe. 45-46 Itaŋi, qu aŋä-kukŋuä huitaŋä-huitaŋä ätäpu,
Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäukuwi. Israitqä quuvqä
heqiyqä, Pitä iqutä anä äpkuwä iqua, qätä e äwipiyi, yäuŋuä ipu,
tiiŋä ätkuwi. “Ämaqä Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi iquauŋi, Goti
Hanjuwä Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique, iquau qanyä äyä ävqiyä.”
47 Iŋganj Pitä iqu tiiŋä ätukqe. “Ämaqä huizi iqua-pqe, Dŋä Äŋguä
Iqueŋi, ne ämakqu-paŋä asä iiŋi ämeqäuä. Iiŋä etaŋgi ne eqätä asŋä
qiyatuŋqueŋqe, ‘Iiŋi miqä pambiyä-qe’ tqu natätŋqäwä?” ätukqe.
48 I ätuäqetaŋi, iqu, “Ne iquauŋi, Jisasi Kraisi Iqueä yoqeta, asŋä
uwqiyatuŋqueqä” ätukqe. Qu asŋä ae ämapiyi, Pitä iqueŋi, “Si hiunji
hui, nesä anä pmayä” ätukuwi.

11

Pitä iqu, nätmatqä ätimäukqeŋqä, Jerusälemä iu awä ätukqeŋqä

1 Ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä,
käta-käŋguäka, qua Jutiya iu äpmamiŋuwä iquatäŋi, “Ämaqä Is-
raitqä qäyä etaŋgi huizi iqua-pqe, Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋui ae
ämequwiqä” tqaŋgä äwikuwi. 2 Iiŋiŋqe, Pitä iqu, Jerusälemäŋqä
uwqaŋga, ämaqä quuvqä heqiyqä suqä huiwä häuä ktäuqäŋqä
yäŋänäqŋqä imäkäpiyä iqua, Pitä iqueŋi, kukŋuä ämitäpu, äkasuwä
tiiŋä ätukuwi. 3 “Si ämaqä huiwä häuä maktäŋqä iquauqä aŋiuŋqä
äwätnä, iquatä buayä anä änätqäŋuwä iqukiyqä.”

4 I tquaŋguwäŋga, iqu nätmatqä eeqänäŋä, ique äwimakqeŋqä awä
ätukqe. 5 “Nyi aŋä-himqä Jopa iu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
ätuätmä äpmamäŋganj, wätqä eŋqä-paŋä tiiŋä äquŋgqe. Nätmatqä
hŋqu, yuä naqänäŋä eŋqä-paŋä, kiqä hituŋuä hŋquaqui-hŋquaquiŋä
iuŋi, guä qäukuä haqä yätuta qäyämäwatŋgaŋgi äquŋgqe. Ii
qäyämäwatnäqe, nyinyqä äpkqe. 6 Nyi näqŋqä äŋguänä mamqä,

hiŋuä äŋguänä äqunäŋqeqä. Vawä iuŋi, hiveqä-yaqueqä, yŋŋä-
täŋä, iwomä-qänakukuiqä, huitaŋä-huitaŋä iiŋi, vawä hiknätaŋgi
äquŋgqe. 7 Iŋgaŋi, nyi maŋä hŋqu, tiiŋä tqaŋgi äwikqe. ‘Pitä iquki,
si ävautnä, naŋui äpäsätnä, huinyä.’
8 Kimaŋi nyi, ‘Naqä Iquki, nätmatqä Tqä hiŋuä iqi kiyä mätqä
eäŋqe, nenyŋqä pmua imäknäŋqe, nyi maŋqä itŋqä-qae, “oeyä”
maŋqä ymqänä,’ ätukqeqä” ätukqe.
9 “Nyi kimaŋi e tquaŋga, maŋä qäukuä haqä yätutaŋi, aŋgi
ändkqeqä. ‘Nätmatqä, Goti Hanjuwä Iqu kiyä maeqä imäkqeŋqe,
si “kiyä mätqeqä” matqä panä,’ ändkqeqä. 10 Hŋquaqui-hŋque e
ätäqetaŋi, nätmatqä eeqänäŋi, qäukuä haqä yätuŋqä aŋgi äma
ekqeqä. 11 Asä qäŋgaŋi, ämaqä hŋquaqui-hŋqueŋä, ämaqä aŋä-
himqä Sisariyataŋä hŋqu nyinyqä ändowatkqä hŋqua, aŋä ne
pmetaŋgquä iqi ätimäukuwiqä. 12 Iŋgaŋi Dŋä Äŋguä Iqu, ‘Si kŋuä
kuapänä mindqäŋqä pa, iquatä anä upŋqeqä’ dqaŋgi, nyitä, neqä
tatqä-guäka 6 täqi äpmeŋuwä tquatä, Sisariyaŋqä anä äwani, ämaqä
iqisaŋä, Koniliusi iqueqä aŋä yäpä iŋgisa, qe äpaqukqueqä. 13 Ique
wimeqauŋgua, iqu, eŋätqä hŋqu, iqueqä aŋä yäpä iŋgisa pämä
tqäutaŋgi äquŋgqeŋqä, änatkqeqä. Eŋätqä iqu, iqueŋi, tii ätukqeqä.
‘Si ämaqä hŋquau, Jopaŋqä, ämaqä Saimonä, iqueqä yoqä huizi
Pitäuä ätmiŋuwä ique, ätuma ppŋqä dowatiyä. 14 Ämaqä iqu, kukŋuä
Goti Hanjuwä Iqu, sitä, ämaqä tqä aŋä iu anä äpmeŋuwä iquautä, he
häŋä equmuatäniŋqä diŋqe, ktäŋqiyä’ ätukqeqä. 15 Koniliusi iqu iiŋqä
qäpu natqaŋga, nyi kukŋuä ti tipäqiyqaŋgaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, nenyqä
äpätä änamŋgqä-paŋä asä iiŋi, iquau-pqä maŋguä inä ämuŋgqeqä.
16 Iŋgaŋi nyi, kukŋuä Naqä Iqu hiŋuiqänä ätkqä tiiŋiŋqe, kŋuä
aŋgumä änyimakqeqä. ‘Jonä iqu asŋi, eqä ditänä äqämiŋqä
etaŋgutqe, qänakŋi he asŋi, Dŋä Äŋguä Iquesä mapnuwiqä.’ 17 Ne
Jisasi Kraisi, neqä Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqauŋgua, Goti Han-
juwä Iqu Dŋä Äŋguä Ique änätapkqe. Hea täŋgaŋi Iqu iquau asä
iiŋä äwikqeqä. Goti Hanjuwä Iqu iquau wäuŋuä ii iwimäkkqä iuŋi, a
kiqätmqä iqundi? Oeyqä” ätukqe.
18 Pitä iqu e tquaŋga, ämaqä iqua, äwqä haŋuä imbu äpmapiyi, Goti
Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, tiiŋä ätkuwi. “Täukue!
Kŋui äkunmäknäpu, häŋä-pmeqä di meqe, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä
Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi iquau-pqe, inä äwikqeqä” ätukuwi.

Quuvqä heqiyqä, Andiyokä iu pmeqä iquauŋqä

19 Qu Stipenä ique äpäsäpu, quuvqä heqiyqä huizi iquau,
quvqä itqueqaŋguwäŋga, kuapänäŋi aŋä-himqä hui-huiuŋqä im-
imä äwekuwi. Hui qua Ponisiyaŋqä, hui qua eqä-pŋä awä iqi
äwiŋqä Saplusiŋqä, hui aŋä-himqä Andiyokäŋqä äukuwi. Qu
äwäpiyäŋgaŋi, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, ämaqä Israitqä iquaunä
awä ätqäumiŋuwi. 20 I etaŋgqä-qe, iquautaŋi, ämaqä, Saplusi
iutaŋä hŋquatä, aŋä-himqä Sairini iutaŋi hŋquatä, Andiyokäŋqä
äwipu, Naqä Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋgui, awä ätuäpiyäŋgaŋi,
ämaqä Israitqä iquautaŋä ma, Grikä iquauä aŋä-kukŋuä tqä iquau-
pqe awä inä ätumiŋuwi. 21 Iŋgaŋi Naqä Iqueqä yäŋänäqŋqe,
iquatä pmetaŋgi, qokä-apäkä kuapänäŋä iqua, Naqä Iquenyqä quuvqä
eqiyäpu, Iquenyqä qänaknä ipŋqä äkunmäkŋguwi.

22 Quuvqä heqiyqä, Jerusälemä iu äpmamiŋuwä iqua, iiŋqä qätä
äwipiyi, qu Banäpasi ique, Andiyokäŋqä ändowatkuwi. 23-24 Iqu
ämaqä äŋguänäŋu eä, iqueqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä etaŋgi,
Dŋä Äŋguä Iqu iqueŋi, kuapänä ämunmiŋqe. Iŋi iqu äwäqe,
Goti Hanjuwä Iqu, iquau ämitä, äŋguä iwimäkqaŋgi äqunäqetaŋi,
aquvänä itä, qu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu
pmepŋqä iiŋqe, iquauqä kŋuä indqäŋqe, äwivauqumuatkqe. Iŋganj
ämaqä kuapänä, Naqä Iqutä guä ämäŋguwi.
25 Iŋganj Banäpasi iqu, anä-himqä Tasusiŋqä, Soli iquenyqä
qävqä ikitŋqä äukqe. 26 Ämoqumueqe, iqu Andiyokäŋqä ätuma
äpätä, quväukuä hŋqueŋi, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä
iqi äqänmiŋuwä iquatä, anä äpmamiŋuwi. Iqi äpmayi, iquaqu
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, ämaqä kuapänäŋä iu ämotquamiŋiyi.
Andiyokä pmeqä iqua, ämaqä quuvqä heqiyqä iquauŋqe, “Kraisi
Iqueqä yoqä-täŋä-quayqe” iqua-ganä ätipäqäkuwi.
27 Iŋganj hiŋuä-tqä hŋqua, Jerusälemä iu äväma, Andiyokä iuŋqä
äwokuwi. 28 Iu ätimäupiyi, iquatanä hŋqu, iqueqä yoqe, Akipasi iqu,
pämä ätqäuqe, Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä vqaŋgi, anä-himqä eeqänäŋä iu,
buayä dä naqänäŋä timäuniqeŋqä awä ätukqe. (Buayä dä naqänäŋi,
Klotiusi iqu qua eeqänäŋä iu miqä pmetaŋga, ätimäukqe.) 29 Quuvqä
heqiyqä iqua, Akipasi iqueqä kukŋui qätä äwipiyi, kukŋuä naqä-
hŋqunä tii ätkuwi. “Tatqä-guäka Jutiya iu äpmeŋuwä iquauŋi, ne
yätamäkqä ävätanä, mbqä väwqatatuŋquä, aquvä qiyatuŋqueqä.”
E ätpiyi, qu hŋqunä-hŋqunäŋi, iquauqä mbqä iwäsäupu, äwikuwi.
30 E imäkäpiyitaŋi, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, äväwatkuwi. Iquaqu
äma äwiyi, quuvqä heqiyqä iu miqä iquau, äwikiyi.

12

Qu, Jemisi ique pizqä äpäsäpu, Pitä ique guä äpmuatekuwiŋqä

1 Iŋganj, hiunji naqänäŋä, bretqä qo matäuqäŋganj, qua Jutiya iu
miqä Heroti iqu, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä hŋquau,
quvqä itquetŋqä ikqe. 2 Iqu tquaŋgi, qu Jemisi, Jonä iqueqä käta-
käŋguequeŋi, ipäqäyuŋitä pizqä qe äpäkkuwi. 3 Heroti iqu, Israitqä
iqua, iqu ii imäkqaŋgqeŋqä aquvänä iqaŋgä äqunäqe, Pitä ique-pqe a
kiqätpŋqä ätukqe. 4 Iqu iinä imäkäqe, ique guä äkiqiyäutä, qu iqueŋi,
ique-iqueqä ätqäuqisäpu mipŋqä, mäkä-iqä 16 iquauqä* hipa iu
äwikqe. Heroti iqu, kŋuä tiiŋä indqäŋgqe. “Hiunji naqänäŋä Pasopa
iqu timäuŋqiyä. Hiunji iqu, ae äpäwqaŋganj, nyi, Pitä ique itmetmä,
qokä-apäkä iquauqä hiŋuä iqi, kukŋuä mitmqeqä.” 5 Iŋganj Pitä iqu,
aŋiu guä pmetaŋga, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iqua,
Goti Hanjuwä Iqu, ique yätamäkqä vätŋqä, tääqä ätqämanmiŋuwi.

Eŋätqä hŋqu, Pitä ique, yäpaqäŋgisa ätuma äukqeŋqä

6 Hiunji Heroti iqu, Pitä ique kukŋuä mitätŋqä iqu timäutŋqäŋganj,
heatqäŋganj, Pitä iqu mäkä-iqä hŋquaquiyqä awä iqi, hiqaqä guä hipa
iŋgi-iŋgisa äqäyänä witaŋga, mäkä-iqä huiziquaqu, aŋä hänaqeu
hiŋuä äqunyinyä, yäpaqä mäŋgisa ätqäumiŋiyi. 7 Iŋganj maqänäŋi,
Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu ätimäuqaŋga, guä kiqiyäueqä aŋä yäpä

* **12:4** Qu aquväqŋqä tquaqui-tquaqui imäkmiŋuwä iqua, hea ique-iqueŋi, hŋquaqui-hŋquaquiŋä iqua, iqutä anä äpmamiŋuwi.

iŋgisaŋi, we qe äuŋgqe. Eŋätqä iqu, Pitä iqueqä yawä iqi ptqä
äpäsätä ävauqumuatäqe, tiiŋä ätukqe. “Si pämä maqänä tqävä!”
I tquaŋga, guä iquaqu iqueqä hipa iu äqiyänmiŋqe, qua mäŋi
ewasqiyäukqe. 8 Iŋgaŋi eŋätqä iqu, “Tqä aquvä ämäyätnä, tqä yukä
ämuasmäŋqe, muasmävä” ätukqe. Iqu iiŋä imäkqaŋga, eŋätqä iqu,
“Tqä gquä quäuqe, ämipnätnä, nyi qänaki nyivändiyä!” ätukqe.
9 I tquaŋga, Pitä iqu, aŋä hiqŋqä iqueŋi ävämaŋi, eŋätqä ique
qänaki qe äwivändkqe. Nätmatqä eŋätqä iqu imäkkqeŋqe, “Ii
naqä-qakuiqä” kŋuä mämeqä itä, “Tä, wätqä äqunäŋänä” kŋuä
indqäŋgqe. 10 Iquaqu, qŋqaŋä hŋquaquiŋi, mäkä-iqä hiŋuä
äqämbu ätqäumiŋuwä iquau maqŋqä ämäwqätäyi, täkŋä qŋqaŋä
yäŋänäqŋqä, guä kiqiyäueqä iuta, aŋä-himqä duŋqä uwqäŋqä ique
timäuqaŋgiyäŋgaŋi, qŋqaŋä iqu kiqä-kiuä äutäŋgqe. Iquaqu yäpaqä
mäŋgisa äwiyi, hänaqä hŋqueu äwiyi, maqänäŋi eŋätqä iqu, Pitä ique
äväma äukqe.
11 Iŋgaŋi Pitä iqueqä kŋuä indqäŋqe, ätnäŋä iqi wimeqaŋga, iqu
tiiŋi ätŋgqe. “Nyi näqŋqä täŋganä eqänä. Ii naqä-qakuiqä. Naqä Iqu,
Iqueqä eŋätqä ique ändowatätä, nyi Heroti iqueqä hipa du pmetaŋga
aŋgumä indmeqiyä. Nätmatqä, Israitqä iqua inyimäkpŋqä kŋuä
indqäŋguwi, mänyimeqä yätŋqä diŋqä, indmeqiyä” ätkqe. 12 Iqu
näqŋqä e ämeqe, Mäliya, Jonä Makä iqueqä känäwqä aŋä iuŋqä
äukqe. Iŋgaŋi iiyqä aŋä iuŋi, ämaqä kuapänäŋi, Naqä Iquenyqä tääqä
ätäpu äpmamiŋuwi. 13 Pitä iqu yäpaqäŋgisa ätqäuä, aŋä qŋqaŋä ptqä
qäyätqätaŋga, apäkä wäuŋuä imäkqä hui, iiyqä yoqe Rota, ii qŋqaŋä
wutemätä äpkqe. 14 Ii Pitä iqueqä maŋi qätä äwiyätä, aquvänä itäqä-
qe, qŋqaŋä mäwuteyqä itä, aŋgu maqänä äyäqe, “Pitä iqu äpätä, aŋä
qŋqaŋä-täŋä täqi ätqäunä” ätukqe.
15 Kimaŋi qu, “Si qämä-qämä inyä” ätukuwi.
Ga, ii yäŋänäqŋqä qe ätukqe. “Naqä-qakuänä etqänä. Iqu täqi
ätqäunä.”
Ga qu, “Ii, iqueqä eŋätqä iqueqä” ätukuwi.
16 Qu e tätqätaŋguwäŋga, Pitä iqu aŋä qŋqaŋä ptqä yqänä
äqämiŋqe. Qu aŋä qŋqaŋä äwuteyäpiyäŋgaŋi, ique hiŋuä äqumbiyi,
yäuŋuä naqä-qakuänä ikuwi. 17 Iŋgaŋi iqu, qu kukŋuä matqä qanyä
pmapŋqä hipaetänä imäkätä, tiiŋä ätukqe. “Guä äkiqiyäuenjiyquwä
aŋä duta, Naqä Iqu iiŋä-iiŋä imäkätä, ändma äpqiyä. He Jemisi†
iquesä, tatqä-guäka iquautä, awä tupŋqeqä” ätukqe. Iiŋä ätuäqe, Pitä
iqu iquau ävämaŋi, hŋqäqinyqä äukqe.
18 Ziŋuitäŋi, Heroti iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Pitä iqu aaŋqä
äqumbiyi, yäuŋuä ipu, “Tä änääŋäwä?” ätŋguwi. 19 Iŋgaŋi
Heroti iqu, Pitä iquenyqä qävqä ipŋqä ätukqe. Qu iqueŋi,
mämäqumueqä iqaŋguwäŋga, iqu ämaqä Pitä ique guä kiqiyäueqä
aŋä iu ämimiŋuwä iquau, kukŋuä ämitätä, “Iquauŋi, pizqä päkpiyä”
ätukqe. Qänakndaŋi, Heroti iqu qua Jutiya äväma, aŋä-himqä
Sisariya iuŋqä äquveqätä, iu äpmakqe.

Heroti iqu äpäkoŋgqeŋqä

20 Iŋgaŋi Heroti iqu, ämaqä, aŋä-himqä Tayä pmeqä iuŋqätä,
Saitonä pmeqä iuŋqätä, äwqä tnäŋä äwinymiŋqe. Qu, qua Heroti iqu

† **12:17** Jemisi iqu, Jisasi Iqueqä käŋguequvi.

ämimiŋqä iutaŋä ymisaŋä ämepu änmiŋuwiŋqä, kŋuä indqämbiyi, aquvä äqänäpu, iqutä kukŋuä tpŋqä äpkuwi. Qu ätimäupiyi, Blastusi, Heroti iqueqä aŋä hiqaqä wiqä iu miqä iqutä, äwqä naqä-hŋqunä imbŋqä kukŋuä ganä ätukuwi. E imäkpiyi, qu Heroti iquenyqä äwäpu, iqu iquauŋqä äwqä haŋuä winyätŋqä yatŋqä äwikuwi.
21 Iŋgaŋi hea, Heroti iqu atäuŋuä ikqeuŋi, iqu ämaqä miqä iquauqä gquä äŋguänäŋi ipnätä, zä-hawä äŋguänäŋä iqueqänä pmeqeu äpmeqe, ämaqä iuŋi, kukŋuä naqänäŋä ätukqe.
22 I tquaŋgaŋi, qu maŋä tiiŋä ätkuwi. “Maŋä tä, ämaqä hŋqueqä manä, goti hŋqueqeqä.”
23 Qu e tätqätaŋguwäŋgaŋi, Heroti iqu qätä äwiyäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mämamäuqä iqaŋgqeŋqä, maqänäŋi, Naqä Iqueqä eŋätqä hŋqu, ique qui imäkkqe. Qui e imäkqaŋga, piweqä hui, ique äŋgaŋguwäŋga, iqu qe äpäkoŋgqe.
24 Naqä Iqueqä kukŋui, wäuŋuä yäŋänäqŋqä itŋqänä imäknätä, aŋä-himqä im-imä wätŋqä imäkŋgqe.
25 Iŋgaŋi Banäpasi iqutä, Soli iqutä, iquaquiyqä wäuŋuä Jerusälemäŋi qäpu iyi, iqi ävämaŋi, aŋä-himqä Andiyokä iuŋqä, aŋgumä qe äukiyi. Iqi ävämesiyäŋgaŋi, iquaqu Jonä Makä ique, anä ätuma äukiyi.

Poli iqueqä qaŋä hiŋuiqä ikämiŋqeŋqä (13:1-14:28)

13

Qu Banäpasi iquesä, Soli iquesä, wäuŋuäŋqä atäuŋuä ikuwiŋqä

1 Ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä Andiyokä iu aquvä äqänmiŋuwä iquauqä awä iqiŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä hŋquatä, näqŋqä-vqä hŋquatä, anä äpmamiŋuwi. Hŋqu, Banäpasi ique. Hŋqu, Simiyonä, ‘Hiawiqueä’ ätmiŋuwä ique. Hŋqu, Lusisi, aŋä-himqä Sairini iutaŋä ique. Hŋqu, Mänainä, Heroti iqutä ymeqäŋga anä ikämaŋqä iminiyitaŋi, näueqä yqänä imäkŋga äumiŋiyä ique. Itaŋga hŋqu, Soli ique, iquayi. 2 Hiunji hŋqueŋi, iqua, Naqä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, buayä maŋqä pmetaŋguwäŋgaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, iquau tiiŋä ätukqe. “Nyi, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, wäuŋuiŋqä äteqeqä. Wäuŋuä tä imäkiyŋqä, he iquaqui atäuŋuä inä ipiyä” ätukqe. 3 Iŋgaŋi, iqua buayä maŋqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, iquaqui hipa haqeqä äwiyäpu, wäuŋuäŋqä ändowatkuwi.

Banäpasi iqutä, Soli iqutä, Saplusiŋqä äukiyiŋqä

4 Iŋi Dŋä Äŋguä Iqu, iquaqui dowatqaŋgi, iquaqu aŋä-himqä Selusiya iuŋqä äquveqäkiyi. Iqi ätimäyi, yimba ätkamäusinyä, qua eqä-pŋä awä iqiŋä hŋquenyqä, kiqä yoqe Saplusi, iuŋqä äquveqäkiyi. 5 Qua iuŋi, aŋä-himqä Salamisi iu ätimäupiyi, iquaqu, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä iu ikisinyä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, awä ätuäkäminiyi. Iquaqui yätamäkqä vätŋqe, Jonä Makä ique ätuma ikäminiyi.
6 Saplusi iuŋi, iqua, qua eeqänäŋä iu qaŋä ikipu, aŋä-himqä Paposi iuŋqä äukuwi. Iqiŋi iquaqu, ämaqä Israitqä paaqä huitaŋä-huitaŋä imäkätä, hiŋuä quaŋgä-tqä hŋque äwimakiyi. Iqueqä yoqe, Banjisasi ique. Iqu paaqä imäkmiŋqeŋqe, Grikä iquauqä aŋä-kukŋuä tqä

iqua, iquenyqe, “Elimasiuä” ätminŋuwi. 7 Ämaqä iqu, ämaqeu miqä
kiŋganäŋä Seŋgius-Paulusi iqutä, anä äpmaminŋiyi. Iqu ämaqä
kŋuä äŋguä dinä indqäŋqä ique. Iŋganŋi iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋui qätä wiyätŋqä wiŋganŋgi, Banäpasi iquesä, Soli iquesä, tääqä
ätuätumakqe. 8 Iinä etanŋgi, paaqä imäkqä Elimasi iqu, ämaqeu miqä
iqu Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätŋqä mäwiŋganŋgi, iqu Banäpasi
iqueqätä, Soli iqueqätä, wäuŋuä qui imäkätŋqä ikqe. 9 Iŋganŋi
Dŋä Äŋguä Iqu, Soli iqueŋi, kuapänä ämuŋgqe. Iqueqä yoqä
huizi, Poli* ique. Dŋä Äŋguä Iqu, kuapänä muŋganŋga, iqu Elimasi
ique, hiŋuä yäŋänäqŋqä äqunä, tiinä ätukqe. 10 “Suqä quvqä
eeqänäŋitä, quanŋgitä, manŋguä äkmnänä. Si suqä äŋguä eeqänäŋä
iuqä mäkä-huŋqä-quki eäŋä-qae, Setänä iqueqä ymeqä iqukiyqä.
Naqä Iqueqä hänaqä jänäŋä iuŋi, qui imäktŋqä itqäŋinyä. Suqä
iiŋi mävquatämäuqe, suŋqä itqäŋinyä? 11 Qätä nyiyä! Täŋganŋi
Naqä Iqu kima ktapätä, tqä hiŋui hea kuwimäkqanŋga, si mäptqe,
hiŋuä mäquŋquä yakuinä pmatŋqinyä” ätukqe. Poli iqu iinä tquanŋga,
maqänäŋi, qaquvqä eŋqä-panŋi, Elimasi iqueqä hiŋuä iuŋi, hea
qe iwimäkkqe. Iŋganŋi ique a ämasquämbŋqä asusua ikämiŋqe.
12 Ämiqä naqä iqu, nätmatqä tä timäuqanŋgi hiŋuä äqunäqe, iŋganŋi
iqu, Naqä Iqueqä kukŋuiŋqä, kŋuä kuapänä indqänätä, iquenyqä
quuvqä eqäkqe.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, qua Pisindiya iu äpmakiyiŋqä

13 Iŋganŋi Poli iqutä, ämaqä, iqutä anä äpmakuwä iquatä, Paposi
ävämanŋi, qua Pambiliya-täŋä iŋginyqä, anŋä-himqä Peeka iuŋqä yimba
äukuwi. Iqisanŋi Jonä Makä iqu, iquau ävämanŋi, Jerusälemäŋqä
aŋgumä äukqe. 14 Qu Peeka ävämanŋi, qanŋä äupiyi, qua Pisindiya-
täŋä iu, anŋä-himqä Andiyokä ätimäukuwi. Sämbatqä hiunji hapä
pmeqäŋganŋi, qu, Israitqä iquauqä anŋä aquväqŋqeu äpaquväpu,
quamä qe äpmakuwi. 15 Qu e pmetanŋguwäŋga, hŋqu, bukä, kukŋuä-
suqeŋqä äqäkqeuta a täuqanŋga, ga hŋqu, bukä, Goti Iqueqä kukŋui
hiŋuä-tqä iqua äqäkuwä iuta a ätäukqe. Iŋganŋi anŋä aquväqŋqeu
miqä iqua, ämaqä hŋque, Poli iquesä, ämaqä iqutä anä äpmaminŋuwä
iquautä, tiinä tuätŋqä ätukuwi. “Ŋqä nyämaqäuä, he ämaqä iuqä
äwqe, yäŋänäqŋqä imäkpŋqä kukŋuä-täŋuenä etanŋgutqe, he awä
tpŋqeqä.”

16 Iŋganŋi Poli iqu pämä ätqäuqe, qu kukŋuä matqä pmapŋqä,
hipa itä ämeŋä ämitä, tiinä ätukqe. “He ämaqä Israitqä iquendä,
ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmeŋuwä iquendä, qätä
nyipiyä. 17 Israitqä iquauqä Goti Hanjuwä Iqu, neqä atqä-awäkauŋi,
Iqueqä ämaqä hipŋqä ätekqeqä. Qu Isipä iuŋi, ämaqä yakuä
pmeqä eŋqä-panŋä pmetäŋguwäŋga, Iqu imäkqanŋgi, qu kuapänä
eqiyämanŋguwiqä. Qänakndanŋi Isipä iutanŋi, Iqueqä yäŋänäqŋqä
iuta itmakqeqä. 18 Iqu e itmeqanŋga, qu quväukuä 40, anŋä avqŋqä
iu pmetanŋguwäŋga, Iqu iquauqä suqä hŋgisanä iqetanŋi, hanŋä-iqä
ämakmanmiŋqeqä. 19 Iŋganŋi qua Kenanä iuŋi, hueqä-himqä kui-kui
7 äpmakäwätanŋguwä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqu qui imäkätä, iquauqä
quae Israitqä iquauqä wimänätŋqä qe äwikqeqä. 20 Nätmatqä
eeqänäŋi e imäkätqätanŋga, quväukuä 450 inä äpäukqeqä. Iqu

* **13:9** Yoqä Poli, ii Grikä iquauqä anŋä-kukŋuiyi. Yoqä Soli, Israitqä iquauqä anŋä-kukŋuiyi.

qua ae äväqe, qänakndaŋi Iqu ämiqä naqä yakuinä mipŋqä iquau äteqa äumiŋqe. Iqu iiŋi, Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä Samueli iqu pmetqäŋgaŋqä imiŋqe.

21 Iŋgaŋi qu Samueli iqueŋi, tii ätukuwiqä. ‘Ne ämiqä naqä hŋqueqä yäpä iqi näweqä pmetatuŋquänä, si ämaqä hŋque atäuŋuä isŋqeqä.’ Qu e tquaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqu, Soli ique ätekqeqä. Iqu Kisi iqueqä ymeqä eä, awiqu Benjämenä iquesaŋä ique. Soli iqu iquauŋi, quväukuä 40 iuŋi ämimiŋqeqä. 22 Goti Hanjuwä Iqu Soli iqueqä ämiqe, huätä ämamäutä, iqueqä aŋä metŋqe, Dewiti iquemända ätekqeqä. Iquenyqe, Goti Hanjuwä Iqu awä tiiŋä ätukqeqä. ‘Nyi Dewiti, Jesi iqueqä ymeqä iqueŋi, hiŋuä ae äqunäŋqeqä. Iqueqä qeqä-quuvqä iuŋi, Nyaqä eŋqä-paŋä eä, iqu Nyi änyinäŋqä dunä imäkquäniqeqä,’ ätukqeqä” ätukqe.

23 “Iqu hiŋuiqänäŋi kukŋuä guä ämäsäutä ätkqä-pa, Israitqäqune häŋä aŋgu inemäkäqumuatetŋqä diŋqe, Dewiti iqueqä hueqähimqä ekuwä iutaŋä hŋque ändowatkqeqä. Ämaqä Iqu, Jisasi Iqueqä. 24 Jisasi Iqu wäuŋuä mipäqiyqä änä etaŋganji, Jonä iqu Israitqä eeqänäŋä iquauŋi, kŋuä äkunmäknäpu, asŋä qämbŋqä awä ätumiŋqeqä. 25 Jonä iqu, iqueqä wäuŋui qäpu imäkätŋqä itäqäŋgaŋi, iqu tiiŋä ätukqeqä. ‘He kŋui, äänä hiyqiyä? Nyi tquŋgä? Nyi ämaqä, he hiŋuä äqämbu äpmeŋuwä iqunä, hmanjqä. Iŋäqe, he qätä nyipiyä! Ämaqä Hŋqu, nyinyqä qänaki änä äpäniqeqä. Iqueqä yukä ämuasmäŋqä gue, nyi meweqä yimniqeqä. Nyi ämaqä äŋgunä hmanjqä,’ ätukqeqä” ätukqe.

26 Poli iqu tiiŋä inä ätukqe. “Ŋqä nyämaqäuä. He Aprähamä iquesa eqiyämaŋguwä iquendä, itaŋga he ämaqä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmeŋuwä iquendä, kukŋuä häŋä aŋgu inemäkäqumuatetŋqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu nenyqä ändowatqeqä. 27 Jisasi Iqu qua iu pmetaŋganji, ämaqä Jerusälemä iu pmeqä iquatä, iquauqä ämaqä naqä iquatä, Iquenyqe näqŋqä äŋguänäŋi maeqä imiŋuwiqä. Itaŋga Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquauqä bukä iuta, hiunji hapä pmeqä ique-ique a ätäumiŋuwä-qe, qu iiŋqä-pqe näqŋqä äŋguänäŋi maeqä imiŋuwiqä. Iiŋä dutaŋi, qu ‘Ämaqä Tqu äpäkonätŋqeqä’ ätukuwä iuŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuätqä iqua äqäkuwi, naqä-qakuä imäkkuwiqä. 28 Qu Ique pizqä päkpŋqe, Iqueqä suqä quvqä hui, mämäqumueqä ipiyä-qe, ämaqä naqä kiŋganäŋä Pailoti iqueŋi, iqu äpäkonätŋqä diŋqä kiqutätmä äwikuwiqä. 29 Qu nätmatqä eeqänäŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuätqä iqua, Iquenyqä hiŋuiqänä äqäkuwä-pa imäkpiyi, Iqueuä huiwi zä-huätatä hunätaŋgqeta ämepu, äma äwäpu, qua äptekuwiqä. 30 Iqu ae äpäkoŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu aŋgu ävauqumuatkqeqä. 31 Huinji kuapänäŋä iuŋi, ämaqä, Galili äväma Jerusälemäŋqä Iqutä anä äukuwä iquauŋi, Iqu äwimeqismiŋqeqä. Täŋganji ämaqä iqua, Israitqä iquauŋi, Iquenyqä kukŋuä awä ätuätqäŋäuä. 32-33 Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, ne awä tiiŋä etqunä. Kukŋuä, Goti Hanjuwä Iqu guä ämäsäutä, awiqukuau ätukqeuŋi, iiŋi naqä-qakuä imäkätä, awiqukuautaŋä hueqä-himqä iqune yätamäkqeŋqä, Jisasi Ique aŋgumä ävauqumuatkqe. Iiŋqe, apqä hŋquaquŋä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui tiiŋä äqänänä.

‘Ŋqä Ymeqä Iqukiyqä, Nyi täŋgaŋi Tqä Tniqunä eqänä.’†

34 Goti Hanjuwä Iqu, Jisasi Ique qua pteqeuta aŋgu
ävauqumuatkqetaŋi, Iqu aŋgi mäwqä itä, pizqä miqä iquänä. Iiŋqe
Goti Hanjuwä Iqu tiiŋä ätätä äqäkqeqä.

‘Nyi ämiqä naqä Dewiti ique äŋguä wimäkmqä ätukqä-pa, Nyi heŋi-pqä inä etätqäŋänä. Kukŋuä iiŋi, huizi iquau ämäwqätäutä, qäyunä timäuŋqiyä.’‡

35 Iqu apqä huiziuŋi, tiiŋä-pqe ätätä äqäkqeqä.

‘Ämaqä, Si ätekŋä Iqu, pizqä yätŋqä hiŋuinä maquŋgä isŋiqä.’§

36 Dewiti iqu qua täu äpme, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqeunä
qänaknä iqänjaqänäqe, äpäkoŋgaŋga, qu iqueqä huiwi, kawäkiqua
qua äptnäŋuwä iu pteqaŋguwäŋga, pizqä qe ikqeqä. 37 Iŋäqe Ämaqä,
Goti Hanjuwä Iqu qua iuta aŋgu ävauqumuatkqä Iqueŋi, Iqueqä
huiwi pizqä miqä ikqeqä.

38-39 Ŋqä nyämaqäuä, iiŋqe he näqŋqä äŋguänäŋä tiiŋä hipŋqeqä.
Ämaqä Iiŋä Iqueqä wäuŋuä dutaŋi, ämaqeuqä suqä quvqe
huätä mamäuqä iuŋqe, ne awä etätqäŋunä. Tiiŋä-pqeŋqä
näqŋqä äŋguänäŋä hipŋqeqä. Goti Hanjuwä Iqu henyqe, ‘ämaqä
jänänäŋuaiqä’ täniqä diŋqe, kukŋuä-suqä Mosisi iqu ätätä äqäkqeu
qänaknä iquwi, hiyaqä suqä quvqe huätä mämaemäuqä yäŋqiyä.
Iŋäqe, Ämaqä Iiŋä Iqu, ämaqä, Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋgpqe, Iqu
iquauqä suqä quvqä eeqänäŋi, huätä ämamäutä, ‘ämaqä jänäŋuaiqä’
täŋqiyä. 40 Iŋi Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua, nätmatqä
quvqänäŋiŋqä, ‘Äpäŋqiyä’ ätkuwi, he emeqäŋqä, hiŋuä äŋguänä
äqunäpu wimasipiyä. 41 Qu tiiŋä ätkuwiqä.

‘He ämaqä äkasuwä tqä iquenä, hiŋuä qumbiyä! Nyi nätmatqä huitaŋi, hiyaqä awä iqi imäkmqänä. Nyi nätmatqä imäkmqä iqaŋgmdqeŋqä, ämaqä hŋqu etqaŋgutqe, he iiŋqe, “naqä-qakuiqä” kŋuä mindqäŋqä ipŋqeqä. Iiŋqe he yäuŋuä ipu, qui imäkmbŋqäuä,’
ätkuwiqä” ätukqe.*

42 Poli iqu kukŋuä awä qäpu ätäqe, Banäpasi iqutä, yäpaqä
mäŋgisa wiyŋqä uwqaŋgiyäŋga, qu iquaqui tiiŋä ätukuwi. “Hiunji
hapä pmeqä huiziqueŋi, nätmatqä täŋqe, qe aŋgu äquvepäsinyä,
awä inä nasinyiyŋqeqä.” 43 Qu aŋä aquväqŋqeuŋi ävämaŋi, Is-
raitqä kuapänäŋä iquatä, ämaqä huizi-pqä Goti Hanjuwä Iqueqä
kukŋuä qätä äwiyäpu, Ique qoŋä anä woktäuqä iquatä, Poli iquesä,
Banäpasi iquesä, qänaknä äwivändkuwi. Iŋgaŋi iquaqu, iquauqä
kŋuä iuŋi, yäŋänäqŋqä imäkäsinyä, “He Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
nätmatqä äŋguänäŋä hiŋginäwa etapätŋqeunä äpmeŋuwä-pa, asä
iunä pmeqäpŋqä” ätukiyi.

44 Hiunji hapä pmeqä huiziqueŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä
qätä wipŋqä, ämaqä aŋä-himqä iutaŋi, hatŋä aquvä qe äqäŋguwi.
45 Aquvä iiŋä qäŋgaŋgä äqumbiyi, Israitqä iqua, iquauqä äwqe
äkasuwä ämunätä, Poli ique quvqä ätuäpu, iqueqä kukŋui mändi
äkittqäkuwi.

46 Qu iiŋä imäkqaŋguwäŋga, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, zä miqä
kukŋuä yäŋänäqŋqä ätukiyi. “Naqä-qakuiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä

† **13:32-33** Apqä Bukä 2:7 ‡ **13:34** Asayä 55:3 § **13:35** Apqä Bukä 16:10 * **13:41** Hapakukä 1:5

äwiŋqä iuŋi, ye Iqueuä kukŋui, Israitqä iquenä ganä awä etqueä. He iqueuä kukŋui tuwä äwiyäpu, hiqä-hiuäŋqe, ‘Ne häŋä hea iqueique pmeqe, änä mämeqä yaŋqunä’ ätätqäŋuwä-pa iquwiŋqe, he qätä yepiyä! Täŋgaŋi ye heŋi, kukŋui awä maetqä, ämaqä hŋquau-mända tueŋqueä. 47 Goti Hanjuwä Naqä Iqu, hiŋuiqänä ätääŋqe, täŋga ye sä äyatqi.

‘Nyi si Israitqä iqua qäyä hitqaŋgi huiziuqä hiqi-tä-quki ikimäkqänä. Iŋi, ämaqä qua täu äpmeŋuwä eeqänäŋä iuŋi, Nyi aŋgi häŋä imäkäqumuatemniŋqä yätamäkqä vqä-quki, esŋqinyä’†äyatqiyä” ätukiyi.

48 Ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, kukŋuä tä qätä äwipiyi, iquauqä äwqe äŋguänäŋä wiŋgaŋga, qu Naqä Iqueqä kukŋuiŋqe, “Äŋguänäŋiqä” ätmiŋuwi. Iŋgaŋi ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu häŋä hea ique-ique pmeqä mapŋqä ätekqä iqua, qu eeqänäŋi quuvqä eqäkuwi.

49 Iŋgaŋi Naqä Iqueqä kukŋui, ämaqä, Pisindiya-täŋä iŋgisa imimä äpmamiŋuwä iqua, qätä äwikuwi. 50 Iŋäqe Israitqä iqua, apäkä, yoqä naqä qoŋqä, Goti Hanjuwä Iqu qoŋä äwoktäutqäŋuwä iuauqä äwqä iutä, aŋä-himqä iutaŋä qokä naqä iquauqä äwqä iutäŋi, äwivauqumuatkuwi. Ga eeqänäŋä iiŋä iqua, Poli iquesä, Banäpasi iquesä, quvqä itquepu, Pisindiya iuŋi huätä ändowatkuwi.

51 Iŋgaŋi iquaqu, aŋä-himqä Andiyokä iu ävämayiŋqä isiyäŋgaŋi, quwqä suqä quvqeŋqä kima äväsinyä, qua hinoqukuä, yukiu täka ämäkmiŋqe, iqi äquveteqiyemä äukiyi. Iquaqu äwiyi, aŋä-himqä Aikoniyamä iu ätimäukiyi. 52 Itaŋga, Andiyokä pmeqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwä iqua, Dŋä Äŋguä Iqu maŋguä muŋgaŋga, aquvänä kuapänä imiŋuwi.

14

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Aikoniyamä iu äpmamiŋiyiŋqä

1 Iŋgaŋi Aikoniyamä iuŋi, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, suqä asä ii imäkäsinyä, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä yäpä yäŋgisa äpeyäsinyä, kukŋuä awä ätukiyi. Iquaqu kukŋuä äŋguä tquaŋginyä äwipiyi, ämaqä kuapänä Israitqä hŋquautaŋätä, ämaqä huizi iquautaŋätä, quuvqä eqäkuwi. 2 I etaŋgi Israitqä quuvqä maeqiyqä iqua, qu ämaqä huiziuqä äwqeuŋi, äwivauqumuatqauŋgua qu ämaqä quuvqä eqäkuwä iquauŋqä äwqä quvqä imäkkuwi. 3 Iiŋä iqaŋguwäŋga, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, zä miqä iqi hŋgaŋqä äpmanyä, Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuŋqä äwinyätä, hiŋginäwa äŋguänäŋi vätŋqeŋqä kukŋuä awä ätumiŋiyi. Iquaqu iiŋä itqätaŋgiyäŋgaŋi, Naqä Iqu, iquaqu wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä hui imäkiyŋqä yäŋänäqŋqä ävätä, ämaqeuŋi, ‘Iquaquvqä kukŋui naqä-qakuiqä’ ämotquakqe. 4 Iŋi, ämaqä aŋä-himqä iutaŋi, awänä äpatmbiyi, hŋqua, ämaqä Israitqä iquatä, äwqä naqä-hŋqunä iŋgaŋguwäŋga, hŋqua, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqiyŋqä ändowatkqä iquaqutä iŋguwi.

5 Qänakndaŋi Israitqä hŋquatä, ämaqä huizi hŋquatä, iquauqä ämiqä iquatä, qu Poli iquesä, Banäpasi iquesä, quvqä itquepu, hikä päkpŋqä äwqä naqä-hŋqunä iŋguwi. 6-7 Iquaqu ii näqŋqä ämayi, qua Likoniya-täŋä iŋgisaŋqä zä qe äukiyi. Likoniya iŋgisaŋi, iquaqu

† **13:47** Asayä 49:6

aŋä-himqä Listiyatä, Depetä, aŋä qäqiŋä-pqä iuŋi, qaŋä inä ikisinyä, kukŋuä äŋgui awä ätuäkäminiyi.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Listiya iu äpmamiŋiyiŋqä

8 Aŋä-himqä Listiya iuŋi, ämaqä hŋqu, iqueqä yukä quvqä, yäŋänäqŋqä maeqä, äpmamiŋqe. Känai, yukä quvqä-täŋä-que
änyuekqeŋqä, iqu qaŋä mäwqä imiŋqe. 9-10 Ämaqä iqu, Poli iqu
kukŋuä tqaŋgi qätä äwiyä pmetaŋga, Poli iqu hiŋuä yäŋänäqŋqä
äqunäqe, iqu äŋguä imänätŋqä quuvqä eqiyätä iqaŋgi äqunäqe, “Si
pämä tqävä” haqeqäta ätukqe. Iqu e tquaŋga, yukä quvqä iqu pämä
yäŋänäqŋqä ätqäuqe, qaŋä ikäkqe.
11 Iŋganı, ämaqä kuapänäŋi, Poli iqu iiŋä imäkqaŋgi äqumbiyi,
qu Likoniya pmeqä iquauqä aŋä-kukŋui ätäpu, maŋä tnäŋä tii
ätkuwi. “Goti hŋquaqu, ämaqä eŋqä-paŋä nenyqä äquvepqinyqä.”
12 E ätpiyi, qu Banäpasi iquenyqe, “Iqu goti Susi* iqueqä” ätkuwi.
Poli iquenyqe, “Iqu ämaqä kukŋuä tqä-qu etaŋgi, iqu goti Hemesi
iqueqä” ätkuwi. 13 Aŋä-himqä täkŋä qänätaŋgqä-täŋä iqiŋi, Susi
iquenyqä hiqäva-imäkqä aŋi ämätnmiŋqe. Iŋganı Susi iquenyqä
hiqäva-imäkqä iqu, pälawa-yatqä itä, bulumäka qokä hŋquautä, aŋä
qŋqaŋiuŋqä äma äwäqe, qokä-apäkä iquatä, Banäpasi iquenyqätä,
Poli iquenyqätä, hiqäva imäkanä-tpu ikuwi. 14 Banäpasi iqutä, Poli
iqutä, nätmatqä tä imäkanä-tpu iqaŋguwiŋqä qätä äwiyi, iquaqu
yäuŋuä isinyä, ämuasmäŋqe äpisäsinyä, qokä-apäkä iquauä awä
iqinyqä tnäŋä äwiyi, tääqä yäŋänäqŋqä tiiŋä qe ätukiyi. 15 “Yeyämaqä
iquenyä, he suqä tä, suŋqä imäkqäuä? Ye ämaqä, he eŋqä-paŋä
quveyqä. Ye kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä tii etätqäŋueqä.
He nätmatqä hiŋgiŋqä iu qänaknä itqäŋuwi, huätä ävquatämäupu,
Goti Hea Ique-ique Pmeqä Iquenyqä qänaknä ipiyä! Goti Hanjuwä
Iqu, qäukuitä, quaetä, eqetä, nätmatqä eeqänäŋä iu äwiŋqetä,
imäkkqeqä. 16 Hiŋuiqändqä duta äpäŋqe, täŋga täsuänä. Iqu qokä-
apäkä eeqänäŋä iquauŋi, hiŋuinä qunätaŋgi, qu qänaknäŋi, quwqä
äwiŋqä dunä imiŋuwiqä. 17 Iiŋä etaŋgi, qu Iquenyqä maqŋqä ipŋqe,
Iqu zä mäpmeqä imiŋqe. Oeyqä! Iqu hea ique-iqueŋi, qokä-apäkä
eeqänäŋä, he-pqe qäsäŋi, äŋguä emäkätä, qäukuä yätutaŋi, piyä
äyä etapätŋqeqä. Iqu iiŋä imäkätqätaŋgi, ymisaŋä äŋguänäŋi äyä
ätimäutŋqeqä. Itaŋi, he buayä kuapä änäpu, heyaqä äwqä imä
aquvänä ipŋqä emäkätŋqeqä” ätukiyi. 18 Qu iquaquinyqä hiqäva
imäkpŋqä yäŋä qäŋgaŋgä, iquaqu, iiŋä äsuiyi, “oeyqä” ätuäsinyä,
yäŋä ämäwqäŋgäŋgiyi. Iiŋä iqaŋgiyiŋqä, mimäkqä ikuwi.
19 Qänakndaŋi, Israitqä Andiyokätaŋä hŋquatä, Aikoniyamätaŋä
hŋquatä, Listiya iuŋqä äwäpu, ämaqä iqi pmeqeuqä kŋuä in-
dqäŋqe äkunmäkpiyi, Poli iquenyqä hikä wapi ätnämäupu, “Pizqä
qe äpäsqunä” kŋuä indqänäpu, iqueqä huiwi eyqiyäma äpäpu, aŋä-
himqä iquenyqä täkŋä qänätaŋgqä yäpaqä mäŋgisa ekuwi. 20 E
iqaŋguwä-qe, qokä-apäkä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwä iqua
äppiyi, ique yäkutäma uwqiyqaŋguwäŋga, iqu aŋgumä ävautä, aŋä-
himqä yäpä iŋgisa ekqe. Awiŋganı, iqutä, Banäpasi iqutä, aŋä-himqä
Depe iuŋqä qe äukiyi.

---

* **14:12** Ämaqä Grikä iquauqä goti quaŋgä iquautaŋä naqä iqueqä yoqe, Susi ique. Ga iquauqä goti hŋquququeqä yoqe, Hemesi ique. Iqu quwqä goti eeqänäŋä iquauqä kukŋuä äma uwqä iqueyi.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Andiyokä iuŋqä aŋgi äukiyiŋqä

21 Iqiŋi iquaqu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä
tuätqätaŋgiyäŋga, ämaqä kuapänäŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä
eqäkuwi. Qänakŋi, iquaqu Listiya iuŋqätä, Aikoniyamä iuŋqätä,
itaŋga Andiyokä iuŋqätä aŋgumä äukiyi. 22 Aŋä-himqä iquauŋi,
iquaqu, quuvqä heqiyqä iquau yäŋänäqŋqä iwimäkäsinyä,
yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukiyi. “He quuvqä eqiyäpu, yäŋänäqŋqä
pmepŋqeqä. Ne Goti Hanjuwä Iqunä miqeu, yäpä iŋgisa yaniquä
etaŋgqä-qe, haŋä-iqä naqänäŋi, ämaqä iquauqä hipa iuta, ganä
meniqueqä” ätukiyi. 23 Iŋgaŋi aŋä-himqä ique-iqueŋi, Jisasi Iqueqä
yoqeŋqä aquvä äqänmiŋuwä iquau mipŋqeŋqe, iquaqu ämaqä
hŋquau atäuŋuä ikiyi. E imäkiyi, iquaqu buayä maŋqä äpmanyä,
tääqä äsuiyitaŋi, Naqä Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwä iquauŋi, Iqueqä
hipa iu äpmuatekiyi.
24 Iŋgaŋi iquaqu, Pisindiya-täŋä iu qaŋä qäpu ikäyi, Pambiliya-
täŋä iŋgi ätimäukiyi. 25 Iqi ätimäyi, aŋä-himqä Peeka iuŋi, Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋui awä äsuiyitaŋi, aŋä-himqä Ataliya iuŋqä
äquveqäkiyi. 26 Iqisaŋi iquaqu, Andiyokä iuŋqä yimba äukiyi. Ämaqä
iqi pmeqe, hiŋuiqänäŋi, iquaquiŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qeiqinyäŋä
iunä äpmesinyä, wäuŋuä imäkiyŋqe, Iqueqä hipa iu äpmuatekuwä
iquayi. Iquaqu wäuŋuä iiŋi ae imäkiyi, Andiyokä iuŋqä aŋgumä
äpkiyi. 27 Iqi ätimäyi, quuvqä heqiyqä iquau tääqä ätuätumesinyä,
nätmatqä, Goti Hanjuwä Iqu iquaquiyqä hipa duta imäkkqeŋqe,
eeqäpnä awä ätukiyi. Iquaqu tiiŋä-pqä inä ätukiyi. “Ämaqä Israitqä
qäyä etaŋgi huizi iqua-pqe, Iquenyqä quuvqä heqiyqäpŋqä iiŋqe, Goti
Hanjuwä Iqu hänaqä äwimeyqeqä” ätukiyi. 28 Iŋgaŋi iquaqu, quuvqä
heqiyqä Andiyokä pmeqä iquatä, hiunji hatŋä äpmakiyi.

15

Quuvqä heqiyqeu miqä iqua, Jerusälemä iu kukŋuä ätŋguwiŋqä

1 Iŋgaŋi Israitqä hŋqua, Jutiyata äppiyi, quuvqä heqiyqä Andiyokä
pmeqä iquau, näqŋqä tiiŋä äwikuwi. “He Mosisi iqueuä suqä iuŋi,
qänaknä miqä ipu, hiqä huiwi häuä maktäŋganŋgpqe, Goti Hanjuwä
Iqu, aŋgumä metmeqä itä, häŋä memäkäqumuateqä yäniqeqä”
ätukuwi. 2 Poli iqutä, Banäpasi iqutä, qätä iiŋä äwiyi, kukŋuä
iiŋä tquaŋguwä iquatä, kukŋuä mäkä naqänäŋä äunmiŋuwi. Qu
ii imäkqaŋguwäŋga, quuyqä heqiyqä iqua, Poli iquesä, Banäpasi
iquesä, ämaqä huizi iquautä, atäuŋuä äwikuwi. Itaŋi, ämaqä
iiŋä iqua, Jerusälemäŋqä äyäpu, ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqeu miqä huizi iquatä,
haŋä-iqä ique jänä imäkpŋqä diŋqä, ätukuwi.
3 Quuvqä heqiyqä iqua, iquau e ändowatqaŋguwäŋga, iqua,
Andiyokäŋi äväma, Ponisiya-täŋä iŋgisatä, Sämaliya-täŋä iŋgisatä
äwäpu, Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, kŋuä äkunmäknäpu,
Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkuwiŋqä awä ätqäumiŋuwi. Quu-
vqä heqiyqä qätä iiŋä äwipiyä iqua, aquvänä ikuwi. 4 Iqua
Jerusälemä timäuqaŋguwäŋga, ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi
aquvä äqänmiŋuwä iquatä, iquauqä ämiqä iquatä, ämaqä kukŋuä
awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, iquauŋqä aquvänä ipu it-
makuwi. Iŋgaŋi, Poli iqutä, Banäpasi iqutä, nätmatqä eeqänäŋi,

Goti Hanjuwä Iqu, iquaquiyqä hipa iuta imäkmiŋqeŋqä, awä ätukiyi.
5 E tquaŋgiyäŋga, Parisitaŋä quuvqä heqiyqä hŋqua, ivatuwämbiyi,
tiiŋä qe ätukuwi. “Ämaqä Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi, quuvqä
heqiyqaŋguwä iquauŋi, he iquauqä huiwi häuä äktäupu, ‘Mosisi
iqueä suqeuŋi qänaknä ipiyä’ tquäpŋqä” ätukuwi.
6 Itaŋga, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
iquatä, quuvqä heqiyqeu miqä iquatä, kukŋuä iiŋi jänä imäkpŋqä
aquvä äqäŋguwi. 7 Qu kukŋuä kuapänä ae ätpiyi, Pitä iqu pämä
ätqäuqe, tiiŋä ätukqe. “Ŋqä nyämaqäuä, he näqŋqeqä. Hiŋuiqänäŋi,
Goti Hanjuwä Iqu, wäuŋuäŋqä änewäsäutä, nyi tiiŋiŋqä ätenjikqeqä.
Nyi, ämaqä Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau, kukŋuä äŋguä
we-huŋqä-täŋi, awä tuätqätaŋgmdi, qu qätä änyiyäpu, quuvqä
heqäpŋqänänyä. 8 Ämaqeuqä kŋuä indqäŋqä imŋi, Goti Hanjuwä
Iqu näqŋqeqä. Iqu Dŋä Äŋguä Ique, ne änätapkqä-pa, ämaqä huizi
iquauŋi, inä äwikqeqä. Iqu iiŋä imäkäqetaŋi, iquauŋä-pqe itmetä
aquvänä itäqeŋqä, äyä ämänätquakqeqä. 9 Iqu nesä, iquautäŋi,
suqä huitaŋä-huitaŋä minetqueqä, asä inä inätquakqeqä. Iquauqä
quuvqä heqiyqä iutaŋi, Iqu qu kiyä mamätqäŋqä, ne inemäkkqä-
pa, hipŋqä iwimäkkqeqä. 10 Iŋi haŋä-iqä atqä-awäkiquatä, nesä änä
mämiwäuqänäŋä iqu, he täŋgäŋi quuvqä heqiyqä iquau wiwätanä-
tpu iqäuä. Iiŋä ipu, Goti Hanjuwä Iqueŋi, suŋqä yamwiqä ävqäuä?
11 Neqä quuvqä heqiyqä imŋi, kukŋuä tqu, naqä-qakuiqä. Ne, Mosisi
iqueqä suqeu qänaknä iqetaŋi, häŋä miqumuatŋqä yaŋqunä. Iŋäqe,
Goti Hanjuwä Iqu, nenyqä äwinyätä, nätmatqä äŋguänäŋi, hiŋginäwa
nätapqetaŋi, aŋgumä inätmetä, häŋä inequmuatätŋqeqä. Iqu iquau
iwimäkqä-pa, ne-pqä asä inä inemäkqiyä” ätukqe.
12 Pitä iqu iiŋä tquaŋga, ämaqä kuapänä, aquvä äqämbu
äpmamiŋuwä iqua, kukŋuä matqä ipu, Banäpasi iquesä, Poli
iquesä, qätä dinä äwipu, äpmamiŋuwi. Iquaqu, wäuŋuä ämaqä
mimäkqänäŋä huitaŋä-huitaŋä di, Goti Hanjuwä Iqu, iquaquvqä hipa
du vqaŋgi, iquaqu, ämaqä huizi iquauä awä iqisa imäkmiŋiyiŋqä,
awä ätukiyi. 13 Iquaqu, kukŋuä qäpu tquaŋgiyäŋga, Jemisi iqu,
tiiŋä ätukqe. “Tatqä-guäkenä, qätä nyipu! 14 Goti Hanjuwä Iqu,
häŋäŋgaŋi, ämaqä huizi iquautaŋä hui, aŋgu itmetä, Iqueqä ämaqä
epŋqä imäkätŋqä, äwimakqeŋqe, Saimonä iqu, ae äyä ätqiyä.
15 Itaŋga hiŋuä-tqä iquauqä bukä iuŋi, kukŋuä asä inä ätätä äqänänä.
16 ‘*Naqä Iqu, “Qokä-apäkä Dewiti iquesaŋi, qu namnä aŋä hŋqu,*
qua iqi ae äpäkŋgqä eŋqä-paŋä-quaeqä” ätqiyä. “Iiŋä etaŋgi
qänakndaŋi, Nyi aŋgu äpmqäŋgaŋi, aŋä iqueqä nätmatqä qui
imäknätqe, Nyi änyä-häŋä imäkätmä, aŋi aŋgi mätmniqeqä”
ätqiyä. 17-18 *“Nyi ii imäkmäniŋqe, qakui tiiŋiqä. Israitqä iqua*
qäyä etaŋgi huizi iquautaŋi, Nyaqä ämaqä hipŋqä tääqä ätukqä
iqua, qu Naqä Iqunäŋqä qävqä nyipnuwäŋqeqä.” Ii Naqä Iqueqä
kukŋuiqä. Nätmatqä iiŋqe, Iqu aiŋgaŋi, ämaqä iqua näqŋqä ipŋqä
ätkqeqä’ätätä äqänänä” ätukqe.*
19 Itaŋi Jemisi iqu tiiŋä-pqä inä ätukqe. “Iiŋiŋqe, nyi kŋuä tiiŋä
indqänätqäŋä. Ne, ämaqä huizi, iquauqä kŋuä äkunmäknäpu,
Goti Hanjuwä Iquenyqä äwätqäŋuwä iquauŋi, haŋä-iqä mävqä

* **15:17-18** Amosi 9:11-12; Asayä 45:21

pa ianä. 20 Iiŋä mimäkqä itaqe, ne iquauŋqe, pipa iunä tiiŋä
qäyämäwatuŋqueqä.
Ämaqä hŋqu, naŋuä ämetä, goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva-
imäkqe, naŋuä ii Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä-qae,
he hui ämepu maŋqä ipnuwäŋqätä, suqä qokäŋqä apäkäŋqä iqe,
mimäkqä pa ipnuwäŋqätä, naŋuä ämaqä hiiŋuä a äkiyamäkäpu
äpäkpqe, maŋqä ipnuwäŋqätä, itaŋga naŋuä häŋeqä yqänäŋä-täŋi,
maŋqä iqäpŋqä, ätätanä qiyatuŋqueqä.
21 Qakui tiiŋiqä. Hiŋuiqändqä dutaŋi, qu Sämbatqä hiunji hapä
pmeqä eeqänäŋä iuŋi, Mosisi iqueqä bukä, aŋä aquväqŋqeuŋi a
ätäupiyitaŋi, aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi, qu iqueqä kukŋui awä ätqa
äpätqäŋuwiqä” ätukqe.

Qu tuwaŋui, huiziquautaŋä quuvqä heqiyqä iquauŋqä äqäkuwiŋqä

22 Jemisi iqu iiŋä tquaŋga, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iquatä, quuvqä heqiyqä iquau miqä iquatä, Jisasi Iqueqä
yoqeŋqä iqi aquvä äqänmiŋuwä eeqänäŋä iquatä, kukŋuä naqä-
hŋqunä imäkäpu, iquauqä ämaqä hŋquaqui, atäuŋuä ikuwi. Hŋqu
Jutasi, iqueqä yoqä huizi, Basäpasi ique. Huiziqu, Silasi iquvi. Iquaqui
atäuŋuä miqäŋganŋi, quuvqä heqiyqä iquauqä awä iqisaŋi, ämaqä
naqä äpmamiŋiyi. Qu iquaqui atäuŋuä ipiyi, Poli iqutä, Banäpasi
iqutä, Andiyokä iuŋqä, anä wäpŋqä ändowatkuwi. 23 Iquaquvqä hipa
iu, pipa hŋqu, kukŋuä tiiŋä-täŋä ändowatkuwi.
“Hiunjiŋganjqä. Ne ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä
tuäkiquatuŋquä änandowatkqä iqunesä, quuvqä heqiyqä iquau
miqä iqunesäŋi, hiqä hita-hiŋguäkoneyi. Ämaqä Israitqä iqune
qäyä etaŋgi huizi, quuvqä eqiyäpu, aŋä-himqä Andiyokä iutä, qua
Siliya iutä, qua Silisiya iutä pmeqä iquenä, ne pipa tä henyqä
äväwqatqunä. 24 Ne qätä tiiŋä äwikqueqä. Nesaŋä hŋqua,
henyqä äpäpu, kukŋuä haŋä-iqä etäpu, hiyaqä kŋuä indqäŋqä
duŋi, qui emäkkuwiŋqä äwikqueqä. Iiŋä imäkkuwä iquauŋi, ne
iiŋä imäkpŋqä mätquä ikqueqä. 25 Qätä iiŋä äwikqueŋqe, ne
äwqä naqä-hŋqunä änyätanä, tiiŋä ätqueqä. ‘Nesaŋä hŋquaqui
atäuŋuä itanä, iquaqu, Banäpasi iqutä, Poli iqutä, quŋqä anä upŋqä
ändowatanä.’ 26 Banäpasi iqutä, Poli iqutä, pizqä puäsqeŋqe, kŋuä
indqänäsiyä-qe, zä miqä isinyä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä
kukŋuä awä ätuätqäŋiyiŋqe, ne iquaquinyqe, aquvänä iqueqä.
27 Äwqä naqä-hŋqunä änyätanä, iiŋä ätanitaŋi, ne Jutasi iquesä,
Silasi iquesä, henyqä pipa tquesänä ändowatqunä. Itaŋga iquaqu,
kukŋuä asätä, iquaquiyqä maŋitaŋi inä hisiyŋqinyqä. 28 Dŋä
Äŋguä Iqu, nesä pmetaŋgi, ne kukŋui naqä-huinyä imäkätanä, he
haŋä-iqä metapqä yatuŋquä diŋqe, suqä hŋquaqui-hŋquaquiŋä
iquauŋqänä ätätanä äqiyqunä. 29 Suqä iqua tiinji. ‘Ämaqä
hŋqu naŋuä ämetä, goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva-imäkqe, he
hui ämepu maŋqä ipnuwäŋqätä, naŋuä häŋeqä yqänäŋä-täŋi
maŋqä ipnuwäŋqätä, naŋuä ämaqä hiiŋuä iu äkiquwäqiyäpu
äpäkpqe, maŋqä ipnuwäŋqätä, itaŋga suqä qokäŋqä apäkäŋqä iqe,
mimäkqä pa iqaŋgpiyä,’ ätätanä äqiyqunä. Iŋäqe, he suqä tquauŋi
äwimasiyquwi, äŋguiqä. Ne kukŋuä ätätanä, pipa äqiyquque,
qäpiyqä. He äŋguänä pmapŋqä äneŋgiyä,” ätäpu äqäkuwi.

30 Qu iiŋä imäkäpu, iquau dowatqaŋguwäŋga, iqua äväma, aŋä-himqä Andiyokäŋqä äquveqäkuwi. Iqiŋi, iqua quuvqä heqiyqä eeqänäŋä iquau, aquvä ämaqiyäpu, pipa qe äwikuwi. 31 Qokä-apäki, pipa a ae ätäupiyi, kukŋuä äŋguänäŋi iquau yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä iqaŋgqä iutaŋi, qu aquvänä ikuwi.
32 Iŋganji Jutasi iqutä, Silasi iqutä, iquaqu hiŋuä-tqä-quaqunä enyä, quuvqä heqiyqä iquau, kukŋuä kuapänäŋi äväsinyä, iquauqä äwqä iuŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkmiŋiyi. 33-34 Iquaqu hŋganqä iiŋä imäkäsinyä, pmetaŋgiyitaŋi, quuvqä heqiyqä iqua, “Qe äwqä qeiqi-iŋqetä winyqä” ätupiyi, ämaqä, iquaqui ganä ändowatkuwä iquauŋqä, aŋgumä qe ändowatkuwi. 35 Iŋganji Poli iqutä, Banäpasi iqutä, Andiyokä iu yqänä äpmanyä, ämaqä kuapänäŋä huizi hŋquatä, Naqä Iqueqä kukŋuiŋqä näqŋqä äväpu, awä ätqomanmiŋuwi.

Poli iqutä, Banäpasi iqutä, ändmäkŋgiyiŋqä

36 Qänakndaŋi Poli iqu, Banäpasi ique tiiŋä ätukqe. “Ye aŋgu äwäta, aŋä-himqä eeqänäŋä iu, hiŋuiqänä Naqä Iqueqä kukŋui awä ätuäkämiŋueä, yeqä tatqä-guäka iquau, nanyi-napqa iuau, hiŋuä äqunäkeyä. ‘Qu äŋguä pmetpiyä, quvqä pmetpiyä’ ta, näqŋqä hieŋqänänyä” ätukqe.
37 Poli iqu iiŋä tquaŋga, Banäpasi iqu, Jonä Makä ique itmetä, anä upŋqä äwiŋgqe. 38 Poli iqu, “Ämaqä iqu, hiŋuiqänäŋi, ye Pambiliyata äyävämetä, wäuŋuiŋqä yesä anä mäwqä ikqä iquvqä. Iiŋiŋqe, iqu yesä anä mäwqä yäŋqiyä” ätukqe. 39 Iquaqu nätmatqä täŋqä äkasuwä kuapänä ätnyiyitaŋi, ändmäkŋgiyi. Iiŋä iyi, Banäpasi iqu, Makä ique itmetä, yimba ätkamausinyä, qua eqä-pŋä awä iqiŋä, Saplusi iuŋqä äukiyi. 40-41 Iŋganji Poli iqu, Silasi ique itmetä, äwiyŋqä iqaŋgiyäŋganji, qokä-apäkä quuvqä heqiyqä iqua, “Goti Hanjuwä Iqu, qenyqä äwinyätä, äŋguänäŋi hiŋginäwa qesapäŋqiyä” tquaŋguwäŋga, iquaqu qua Siliya iutä, Silisiya iutä ikisinyä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi aquväqŋqä iquauŋi, Poli iqu kukŋuä ätuätä, yäŋänäqŋqä äwikqe.

Poli iqueqä qaŋä Äkaiyäŋqä ikämiŋqeŋqä (15:36-18:22)

16

Timoti iqu, Poli iqutä, Silasi iqutä, anä äukuwiŋqä

1 Poli iqu iqi qäpu ätuäkiqetaŋi, iqu äwäqe, aŋä-himqä Depe iu ganä ätimäukqe. Huizi, aŋä-himqä Listiya iu ätimäukqe. Iqiŋi quuvqä heqiyqä hŋqu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Timoti iquvi. Iqueqä känai, Israitqä iquautaŋä eä, ii Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iiyi. Iqueqä kaniqu, ämaqä Grikä iquautaŋä iquvi. 2 Iqueqä suqeŋqe, quuvqä heqiyqä Listiya pmeqä iquatä, Aikoniyamä pmeqä iquatä, tiiŋä ätmiŋuwi. “Timoti iqu, ämaqä äŋguänäŋueqä.” 3 Poli iqu, Timoti iqutä anä wiyŋqä wiŋganji, ique itmetä, iqueuä huiwi häuä qe äktäukqe. Israitqä iŋgisa äpmamiŋuwä iqua, “Timoti iqueqä kaniqu, ämaqä Grikätaŋä iqueqä” näqŋqä iiŋä etaŋguwiŋqä in-dqänätä, qu Timoti ique qätä wipnuwäŋqä, Poli iqu häuä i äktäukqe.
4 Iqi ävämapiyi, aŋä-himqä eeqänäŋiu qaŋä ikipu, kukŋuä, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä, quuvqä

heqiyqeu miqä iquatä, Jerusälemäta ätäpu tuwaŋuä äqäkuwiŋqe, “He
kukŋuä iuŋi, qänaknä ipu pmetaŋgpiyä” ätuäpu, awä ätuäkämiŋuwi.
5 Iiŋä etaŋgi aŋä-himqä eeqänäŋä iuŋi, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi
aquvä äqänmiŋuwä iqua, iquauqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqänäŋä
ätimäutä, hiunji ique-iqueŋi, ämaqä hatŋä hui, Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqiyäpu, huizi iquau äwimamiŋuwi.

Ämaqä Masendoniyataŋä hŋqu, Poli ique tääqä ätuätumakqeŋqä

6 Poli iqutä anä ikämiŋuwä iquatäŋi, Dŋä Äŋguä Iqu, qua Eesiya-
täŋä iŋgisa kukŋuä awä matqä ipŋqä pmua iwimäkqaŋgi, iqua
qua Päleŋgiya iutä, qua Galesiya iutä ikämiŋuwi. 7 Iqisaŋi iqua
äwäpu, qua Misiya iu ätimäupiyi, qua Bitiniya iuŋqä wanä-tpu
iqaŋguwäŋga, Jisasi Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, pmua iwimäkkqe.
8 Iqua Misiya mäpmeqä hämänä ämäwqätäupiyi, aŋä-himqä Troasi
buŋqä äquveqäkuwi. 9 Iqiŋi heatqäŋgaŋi, Poli iqu hiŋuä wätqä
eŋqä-paŋi tiiŋä äquŋgqe. Ämaqä, qua Masendoniya-täŋä iŋgisa
pmeqä hŋqu ätqäuä, Poli iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Iyää, si eqä-pŋä iu
äqiyäkämäutnä, Masendoniya täuŋä iqune, yätamäkqä nesŋqä biyä.”
10 Poli iqu hiŋuä iiŋä äqunäŋqä diŋqe, ne näqŋqeqä, “Goti Hanjuwä
Iqu, ne iquau kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tuatuŋquä tääqä
änatqiyä.” Näqŋqä iiŋä ämeni, ne Masendoniya du timäuatuŋquä
diŋqe, hänaqeŋqä qävqä maqänä ikque.

Letiya ii, Naqä Iquenyqä quuvqä eqäkqeŋqä

11 Hänaqä ae ämoqumueni, ne yimba ätkamäutanä, Troasi
ävämaŋi, qua eqä-pŋä awä iqiŋä Samotresi iuŋqä jänä äukqe.
Ziŋuitäŋi ne yimba iuŋi, aŋä-himqä Neapolisi iuŋqä äukqe. 12 Iqisaŋi
ne aŋä-himqä Pilipai iuŋqä qaŋä ekque. Aŋä-himqä iiŋä iqueuŋi,
ämaqä, Romä-taŋä hŋqua äpmapu ämimiŋuwi. Itaŋga qua
Masendoniya-täŋä iŋgiŋi, Pilipai aŋä-himqä naqänäŋä hŋqunji. Aŋä-
himqä iuŋi, ne hiunji hui äpmakque. 13 Itaŋga Sämbatqä hiunji
hapä pmeqäŋgaŋi, ne, “Eqä maŋä näŋiŋi, ämaqä täqisaŋä iqua,
Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätqäŋuwä iqiyqä” kŋuä indqänätanä,
täkŋä äqänäŋqä yäpaqäŋgisa äwani, eqä maŋä iqi ätimäukque.
Iqiŋi, apäkä hiua aquvä qänätaŋgä äwimeni, ne iuatä anä äpmetanä
kukŋuä ätumiŋque. 14 Apäkä, ne kukŋuä tqaŋgque qätä änekqä
hui, iiyqä yoqe, Letiya. Ii, aŋä-himqä Tayätila pmeqi eä, yuä
häŋesqä ämaqä mbqä ipŋqä äma ikiqä iiyi. Ii, Goti Hanjuwä
Iqueqä yoqe haqeqä mamäutŋqä qoŋä woktäuqä iiyi. Goti Iqu
iwimäkqaŋgi, ii, Poli iqu kukŋuä tqaŋgi äwiyätä, näqŋqä äŋguä
ämakqe. 15 Iŋgaŋi iisä, iiyqä aŋä iu äpmamiŋuwä iquatä, asŋä
ämapiyi, ii neŋi yäŋänäqŋqä tiiŋä änatkqe. “Hiyaqä kŋui, ‘Apäkä täsi
Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqe, naqä-qakuiqä’ kŋuä hiyqaŋgutqe, he
nyaqä aŋä täu äpaquväpu pmapŋqeqä.” Ii yäŋänäqŋqä natqaŋga, ne
iiyqä kukŋui, qätä qe äwikque.

Qu Poli iquesä, Silasi iquesä, guä äkiqiyäuekuwiŋqä

16 Hiunji hŋqueŋi, ne Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqä
iuŋqä wätqätaŋgua, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä apäkä hui hänaqä
awä iqi ämiŋgque. Apäkä iiŋi, dŋä huisäŋi eä, nätmatqä
qänaknda timäuniqeŋqä awä ätmiŋqe. Iiŋä etaŋgi, ii wäuŋuä i

imäkqaŋgqetaŋi, iiyqä ämaqä naqä iqua mbqä kuapänä ämamiŋuwi.
17 Äminanitaŋi, Poli iquesä, nesä, qänaki änavändä, tääqä tiiŋä
ätmiŋqe. “Ämaqä tqua, Goti Haqä Yätutaŋä Iqueqä wäuŋuä-
wiyqä-qua epu, hänaqä, Goti Iqu ämaqe aŋgumä itmetä häŋä
imäkäqumuatqä iuŋqä etätqäŋuwä iquaiqä” ätmiŋqe. 18 Hiunji
kuapänäŋä iuŋi, ii iiŋä imäkätqätaŋgqeŋqe, Poli iqu enyqä iäqe,
hiqumuaŋä äwiyätä, dŋä iqueŋi, “Nyi Jisasi Kraisi Iqueqä yoqeta
äktqänä. Apäkä täsiŋi, si huätä vämayä” tquaŋga, maqänäŋi, dŋä
quvqä iqu qe ävämakqe.
19 Iŋgaŋi apäkä iiyqä ämaqä naqä iqua e äqumbiyi, ii wäuŋuä
imäkqaŋgi mbqä ämamiŋuwi, aaŋqä hiqaŋgi näqŋqä ämapiyi, qu
Poli iquesä, Silasi iquesä, a äkiqätäpu, ququawä aquväqŋqeuŋqä
eyqiyäma äwäpu, ämaqä naqä, aŋä-himqä iu miqä iquauqä hipa iu
wipŋqä ätuma äukuwi. 20 Qu iquaquiŋi, ämaqä suqä quvqeŋqä jänä
imäkqä iquauŋqä ätuma äwäpu, tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä tquaqu,
Israitqetaŋä iquaquvqä. Iquaqu kukŋuä ätäsinyä, aŋä-himqä täuŋi,
haŋä-iqä ämaiqinyqä. 21 Suqä Romätaŋä iqunenyqä pmua imäknäŋqä
iuŋi, ne iunä imäkatuŋquä awä änatätqäŋinyqä” ätukuwi.
22 Ämaqä iqi aquvä äqäŋguwä iqua-pqe, iquaquinyqä kukŋuä
quaŋgä tqaŋguwäŋga, ämaqä jänä imäkqä iqua, iquaquiyqä qäki
äquvätäpu, “Ämaqä tquaquiŋi, hiqokä päkpiyä” ätukuwi. 23 Qu
iquaquiŋi, ptqä ququvqä äpäsäpu, guä äpmuatepiyi, guä pmuateqä
aŋä iu miqä naqä iqueŋi, iqu iquaquinyqä hiŋuä äqunä, yäŋänäqŋqä
tqäutätŋqä diŋqe, kukŋuä yäŋänäqŋqä ätukuwi. 24 Iqu kukŋuä
yäŋänäqŋqe qätä äwiyäqe, iquaquiŋi, aŋä hiqŋqä yäpä yäŋgisaŋä
iu äpmuatetä, senqätä, ä zä-yäŋätä ämetä, iquaquiuä yukiu, guä
yäŋänäqŋqä äkiqäyäuekqe.

Guä pmuateqä aŋiu miqä iqu, quuvqä eqäkqeŋqä

25 Heatqä quaesqäŋgaŋi, Poli iqutä, Silasi iqutä, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä ätäsinyä, Iqueqä yoqä haqeqä ämamäusinyä, apqä
ätqämanmiŋiyi. Itaŋga ämaqä huizi iqua, qätä äwipu äpmamiŋuwi.
26 Iŋgaŋi eekä naqänäŋä hŋqu, maqänä timäuqaŋga, guä pmuateqä
aŋä iqu, vänyqä naqänäŋä itä, qŋqaŋä qe äutäŋgäukqe. Ämaqä guä
äpmamiŋuwä iquauqä yukä hipa iu senqä guä äqäyäŋgäumiŋqe, qe
ewasqäŋgäukqe. 27-28 Iŋgaŋi ämaqä ämiqä iqu ävauqe, aŋä qŋqaŋä
eeqänäŋi äutäŋgäwätaŋgi äqunäqe, “Ämaqä guä äqiyänäŋuwi, zä qe
äweqäuä” kŋuä vqaŋga, iqueqä ipäqäyuŋitä iqueqä-kiuä päknmätä
iqaŋga, Poli iqu tääqä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “Si tqä-täuä qui
mimäkŋqä panä. Ne eeqänäŋi-täqi äpmeŋunä.”
29 Poli iqu iiŋä tquaŋga, iqu hiqi-täŋqä tääqä ätuäqe, aŋä hiqŋqä
Poli iqutä, Silasi iqutä, pmetaŋgiyä iu tnäŋä äpeyäqe, yäuŋuä-
yäuŋuä itä, iquaquvqä yukä-täŋä iqi äpäkŋgqe. 30 Iŋgaŋi iqu
iquaquiŋi, yäpaqä mäŋgisa ätuma äpäwäqe, yatŋqä äwikqe. “Ämaqä
naqä iquauŋguiyä, Goti Hanjuwä Iqu nyi aŋgumä indmetä, häŋä
iŋqumuatätŋqe, äänä imäkmqäwä?”
31 Iqu iiŋä tquaŋga, iquaqu tiiŋä ätukiyi. “Si Naqä Jisasi Iquenyqä
quuvqä heqiyä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, Goti Hanjuwä Iqu si aŋgumä
ikitmetä häŋä ikiqumuatäŋqiyä. Itaŋga tqä aŋä iu anä äpmeŋuwä
iqua-pqeuä.” 32 Iquaqu iiŋä äsuiyi, iquesä, iqueqä aŋä iu pmetaŋguwä

iquautäŋi, Naqä Iqueqä kukŋuiŋqä awä ätukiyi. 33 Hea asä iiŋgaŋi,
iqu iquaqui itmetä, iquaquiyqä wätaŋqe asŋä äwqiyätä, maqänäŋi,
iqutä, iqueqä ämaqä eeqänäŋä iquatä, asŋä qe ämakuwi. 34 Iqu
iquaquiŋi, iqueqä aŋä iuŋqä ätuma äwätä, buayä äwikqe. Iŋgaŋi
iqutä, iqueqä aŋä iu anä äpmamiŋuwä iquatä, “Ne täŋgaŋi Goti
Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyqunä” ätäpu, yeeqä naqä-qakuänä
ikuwi.

Poli iqu, kukŋuä jänä imäkqä iquau äkasuwä ätukqeŋqä

35 Ziŋuitäŋi, ämaqä kukŋuä jänä imäkqä iqua, qu ämaqä
guä äkiqiyepqä iquau miqä ique, “Si ämaqä tquaquiŋi,
huätä vquatäwatiyä” tupŋqe, ämaqä ämayukä-imaŋqä hŋquau
ändowatkuwi. 36 Qu i imäkqaŋguwäŋga, ämaqä ämiqä iqu äwäqe,
Poli iqueŋi, “Ämaqä kukŋuä jänä imäkqä iqua, ‘Ämaqä iquaquiŋi
huätä dowatiyä’ ätäpu, ämaqä hŋquau ändowatqäuä. Iŋi guä pmeqä
aŋä täuŋi äväma, äwäsinyä, äwqä qeiqi iŋqä pmanyqä” ätukqe.
37 I tquaŋga, Poli iqu, ämayukä-imaŋqä iquauŋi tiiŋä ätukqe. “Ye,
ämaqä Romätaŋä-qoye qäyä etaŋgue, ämaqä kukŋuä jänä imäkqä
iqua, qätä qäyunä mäyeyqä ipu, ämaqä iuqä hiŋuä iqi äyapäsäpu, guä
äyakiqiyäuquwiqä. Änääŋäwä? Täŋgaŋi, ämaqe hiŋuä mäyaqŋqä
hitaŋgpi, yandowatpŋqä äwiŋgiyä! Oeyqä. Iquauqä-quwä äpäpu,
yäpaqä mäŋgisa äyätma upŋqeqä” ätukqe.
38 I tquaŋga, iqua äwäpu, ämaqä kukŋuä jänä imäkqä iquau, iqueqä
kukŋui ätukuwi. Qu, “Poli iqutä, Silasi iqutä, Romätaŋä iquaquiyqä”
tquaŋgä äwipiyi, zä ikuwi. 39 Zä e ipiyi, iqua iquaqui äwimepu,
“Oänä, neqä suqä quvqeŋqä, qe äwqä tnäŋä maqeŋqä pa inä” ätuäpu,
yäpaqä mäŋgisa ätuma äwäpu, aŋä-himqä äväma wiyŋqä diŋqä,
yatŋqä äwikuwi. 40 Itaŋga iquaqu guä pmuateqä aŋiuŋi äväma ŋi,
Letiyaqä aŋä yäpä iŋgisa äpekiyi. Iqiŋi, quuvqä heqiyqä iquau hiŋuä
äqunäsinyä, iquauqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkiyŋqä
kukŋuä hui ätukiyi. E äsuiyi, iquaqu aŋä-himqä iuŋi äväma ŋi, qe
äukiyi.

17

Poli iqutä, Silasi iqutä, Tesälonaika iu äpmamiŋiyiŋqä

1 Iqi äväma ŋi, Poli iqutä, Silasi iqutä, aŋä-himqä Ambipolisi iutä,
Apoloniya iutä ämäwqätävi, aŋä-himqä Tesälonaika iu ätimäukiyi.
Iuŋi, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä hŋqu, ämätnmiŋqe. 2 Iŋgaŋi
Poli iqu, suqä hea ique-ique imäkmiŋqä-pa, asä iiŋä imäkätä, hi-
unji hapä pmeqä hŋquaqui-hŋqueŋä iquauŋi, aŋä aquväqŋqä yäpä
yäŋgisa äpeyätäqäŋgaŋi, Israitqä iquatä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu
äqänäŋqeŋqä ätmiŋuwi. 3 Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä quatiŋqä
awä ätuätä, iquauä kŋuä indqäŋqe, yäŋänäqŋqä iwimäkmiŋqe.
Kraisi, ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, haŋä-iqä
ämetä, äpäkonätä, itaŋga qänakndaŋi, aŋgumä ävauniqeŋqä, kŋuä
äwimiŋqe. Iqu tiiŋä-pqe ätukqe. “Jisasi, nyi Iquenyqä awä etqä
Iqu, Kraisi, ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Qäqueqä.”
4 I tquaŋga, Israitqä hŋqua quuvqä eqiyäpu, Poli iqutä, Silasi iqutä,
quuvqä anä eqäkuwi. Itaŋga Grikä iquauqä kukŋuä tqä, Goti Hanjuwä

Ique qoŋä äwoktäutaŋguwä iquautaŋätä, apäkä yoqä naqä qoŋqä
iuautaŋätä, kuapänäŋä quuvqä anä eqäkuwi.
5 Iŋgaŋi, ämaqä Israitqä hŋqua, qu e äyä iqaŋgä äqumbiyi,
äwqä quvqä wiŋgaŋga, iqua, ämaqä suqä quvqä imäkqä, ququawä
aquväqŋqä iqi pmetaŋguwä hŋquatä, aquvä ämaqämbiyi, ämaqä
aŋä-himqä iutaŋä iquauqä äwqeuŋi, qe äwivauqumuatkuwi. E
imäkpiyi, Jesonä iqueqä aŋä duŋqä maqänä äupiyi, Poli iquesä, Silasi
iquesä, yäpaqä mäŋgisa ätuma äwäpu, qokä-apäkä iquauqä hipa iu
vanä-tpu, qävqä imiŋuwi. 6 Iŋäqe, qu iquaquiŋi, mämoqumueqä
ipiyi, qu Jesonä iquesä, quuvqä heqiyqä huizi iquautänä itmepu,
ämaqä naqä aŋä-himqä iu miqä iquauŋqä eyqiyäma äwäpu, maŋä
tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä qua eeqänäŋä iu qaŋä ikisinyä, haŋä-iqä
ämaeqiyä iquaqu äpäsinyä, täqi äpmeŋinyqä. 7 Iquaquiŋi, Jesonä iqu,
iqueqä aŋiuŋqä ätuma äwätä, ämiqämenä. Itaŋga ämaqä eeqänäŋä
tqua, ämaqä ämiqä naqä Sisa iqueqä kukŋui tuwä äwiyäpu, hŋgisanä
ipu, ‘Ämaqä Ämiqä Hŋqu, inänjqä. Iqueqä yoqe, Jisasi Iqueqä’ ätqäuä”
ätukuwi.
8 I tquaŋguwäŋga, qokä-apäkä iquatä, ämaqä aŋä-himqä iu miqä
iquatä, yäuŋuä ipiyi, maŋä hiŋginäwa ätkuwi. 9 Iŋgaŋi ämaqä ämiqä
naqä iqua, Jesonä iqutä, ämaqä huizi iquatäŋi, kukŋuä mitqä mbqä
ipŋqä imäkpiyi, mbqä ae iqaŋguwäŋga, qe ävquatäwatkuwi.

Poli iqutä, Silasi iqutä, Beliya iu äpmamiŋiyiŋqä

10 Hea ae eqaŋga, quuvqä heqiyqä iqua, Poli iquesä, Silasi iquesä,
aŋä-himqä Beliya iuŋqä ändowatkuwi. Iquaqu Beliya iu ätimäyi,
Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä yäpä yäŋgisa qe ekiyi. 11 Israitqä, Be-
liya iu pmeqä iquauqä suqe, äŋguänä eä, Israitqä, Tesälonaika pmeqä
iquauqä suqä iuŋi, tiiŋi ämäwqätäumiŋqe. Iqua, Poli iqueqä kukŋuä
qätä äwipiyi, kiiŋä äwinyätä, hiunji eeqänäŋä iuŋi, “Poli iqueqä
kukŋui, naqä-qakuätiyä, quaŋgätiyä” tpu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä
iu qänätaŋgqe a ätäupu, iwäsäumiŋuwi. 12 Ii imäkpiyitaŋi, Israitqä
kuapänäŋä hui, quuvqä heqiyqaŋguwäŋga, itaŋga ämaqä Grikä yoqä-
täŋä iquautaŋi, qokä-apäkä kuapänäŋä-pqe, quuvqä anä eqäkuwi.
13 I etaŋgi, Israitqä Tesälonaika pmeqä iqua, Poli iqu Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋui Beliya iuta awä ätumiŋqeŋqä qätä äwipiyäŋgaŋi, qu
aŋä-himqä iuŋqä äupiyi, qokä-apäkä iqiŋä iquauqä kŋuä indqäŋqe,
qui iwimäkäpu, äwqä tnäŋä iwimäkkuwi. 14 Ii imäkqaŋguwäŋgaŋi,
quuvqä heqiyqä iqua maqänäŋi, Poli iqueŋi, eqä-pŋä-täŋä iŋgi zä
qe ändowatkuwi. Iŋäqe Silasi iqutä, Timoti iqutä, Beliya iu yqänä
äpmamiŋiyi. 15 Ämaqä, Poli ique ätuma äumiŋuwä iqua, aŋä-himqä
Atenisi iuta uwquatämäuqaŋguwäŋga, Poli iqu, Silasi iquenyqätä,
Timoti iquenyqätä, tiiŋä ätukqe. “Iquaqu, nyinyqä maqänä binyqä.”
I tquaŋga, qu aŋgu qe äukuwi.

Poli iqu, Atenisi iu äpmamiŋqeŋqä

16 Itaŋga Poli iqu iquaquinyqä hiŋuä äqänä äpmeqäŋgaŋi, iqu
Atenisi iu goti quaŋgä iquauqä ktqä huitaŋä-huitaŋä hikä zä-yäŋä
ii, kuapänä tqäwäwätaŋgi äqunäqe, iqueqä äwqe quvqä äwiŋgqe.
17 Äwqä quvqä i wiŋgaŋga, iqu Israitqä iquauä aŋä aquväqŋqä iu, Is-
raitqä iquatä, ämaqä Goti Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäutqäŋuwä huiz-
iquatä, kukŋuä anä ätmiŋuwi. Itaŋga hiunji ique-iqueŋi, iqu ququawä

aquväqŋqä iuŋi, ämaqä iqi pmetaŋguwä iquau äwimeqisätä, kukŋuä
anä inä ätmiŋuwi. 18 Iqu e ätäqisätäqäŋgaŋi, Jisasi Iquenyqätä, qua
iuta aŋgi vauqeŋqätä, ätumiŋqe. Ämaqä näqŋqä-täŋä hŋqua, qätä
i äwipiyi, iqutä kukŋuä tnäŋä, mäkä eŋqä-paŋä äuŋguwi. Hŋqua,
ämaqä Epikuliya* iutaŋä iquai. Hŋqua ämaqä Stoeki† iutaŋä iquai.
Kukŋuä tnäŋä ätäpiyäŋgaŋi, hŋqua, “Kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqä
iqu, änäänyä tqiyä?” ätkuwi. Itaŋga huiziqua, “Iqu goti huitaŋä
iquauŋqä ätqutiyä?” ätukuwi. 19 E ätäpiyitaŋi, iqueŋi qoqoŋä
Areopakusi‡ yätuŋqä, aŋä-himqä miqä iquauqä hiŋuä iqi tpŋqä ätuma
ekuwi. Ätuma epiyi, iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Saqä kukŋuä häŋi,
qokä-apäkiu ätuŋi, ne näqŋqä metuŋquänä awä natiyä. 20 Nätmatqä
si ätŋi, ii änyä-häŋänäŋiqä. Kukŋuä tä, äänä tätätiyä? Kiqä
quatiŋqe, ne näqŋqä hiatuŋquä äneŋgiyä” ätukuwi. 21 Atenisi pmeqä
iquatä, ämaqä huizi äwimepu anä äpmamiŋuwä iquatä, wäuŋuä hui
mimäkqä ipu, kukŋuä häŋiŋqä aquvänä ipu, iwäsäupŋqä kukŋuä
ätŋgmanmiŋuwi.
22 I tquaŋguwäŋga, Poli iqu, Areopakusi iu pmetaŋguwä iquauqä
awä iqisanä pämä ätqäuqe, tiiŋä ätukqe. “Atenisi pmeqä iquenyä,
he nätmatqä eeqänäŋä imäkätqäŋuwi, goti iquauŋqä kŋuä in-
dqänäpu, imäkätqätaŋgä hiŋuä ae eqänäŋänä. 23 Nyi aŋä-
himqä täu ikitmŋgaŋi, goti iquauqä ktqä näŋi-mäŋi ätqätepu, iiŋä
iquauŋqä hiqäva imäkätqäŋuwi, hiŋuä äqunäŋqeqä. Itaŋga hiqäva
imäkätqäŋuwä hŋqueuŋi, tuwaŋuä tii äqänäŋqeqä. ‘Tä, goti ne
maqŋqä iquenyqä hiqäva imäkpŋqeqä’ äqänätaŋgi äqunäŋqeqä. Iŋi
goti he maqŋqä epiyä-qe, qoŋä äwoktäutqäŋuwä iquenyqe, nyi awä
hitmqänä. 24 Goti qua tä imäkätä, nätmatqä eeqänä qua täu äwiŋqä
Imäkkqä Iqu, Iqunä qäukuitä quaetä Miqä-qu eä, i etaŋgi hiqäva-
imäkqä aŋä, ämaqe ämätpqä iuŋi, mäpmeqä itäŋqiyä. 25 Häŋä-
pmeqätä, yuŋuätä, nätmatqä eeqänäŋitä, ämaqä iu vqe, Goti Han-
juwä Iqueqeqä. Iiŋiŋqe, ne ämaqä iqune, nätmatqä hŋqu imäkätanä
vatuŋque, Iqu äwa äkiŋqä itqätaŋgikä? Aaŋqeqä! 26 Goti Hanjuwä
Iqu, ämaqä hŋquenyä imäkätä äpmuatekqetaŋi, ämaqä eeqänäŋä
iqiyämetä, qua eeqänäŋä iu im-imä äpmuatekäkqeqä. Qokä-apäkä
eeqänäŋä iuqä äpmapiyäŋgaŋqätä, quwqä aŋä hiqŋqeŋqätäŋi, Goti
Hanjuwä Iqunä iwäsäutä äpmuatekäkqeqä. 27 Qokä-apäki, Iquenyqä
qävqä iqa äpäpiyäŋgaŋi, qu Ique ämoqumuapnuwäŋqä imäkkqeqä.
Iqu kiŋä nämä mäpmeqä eänä, nesä hŋqunä-hŋqunä äpmenä. 28 Ne
Ique änyanä, häŋä-pmeqetä, qaŋä uwqetäŋi, Iquesanä meniqueqä.
Ämaqä hesaŋä apqä tqä imäkqä hŋqua, tiiŋä ätkuwä-paŋiqä. ‘Ne
iqueqä ymeqä iquneyqä.’ 29 Iŋi ne Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä
äpmenitaŋi, Iquenyqe, ‘Iqu, golqä, silpa, hikä eŋqä-paŋä-queqe’
kŋuä mindqäŋqä yatuŋqueqä. Ne ämaqä iqune, neqä kŋuä in-
dqäŋqeta imäkätuŋquä-paŋä iiŋi, hmanjqä! 30 Hiŋuiqänäŋi, ämaqä
iqua, Iquenyqä maqŋqä etaŋguwäŋga, Iqu quwqä suqä quvqeŋqe,
kukŋuä matqä imiŋqe. Iŋäqe täŋgaŋi, ämaqä qua eeqänäŋä iuŋi,

* **17:18** Epikulia iquauqä kŋui tiinji. Aquvänä itanä pmeqäŋqe, ii nätmatqä naqänäŋä-qae, ne yqänä imäkqa uwquatuŋque. † **17:18** Stoeki iquauqä kŋui tiinji. Aquvänä itanä pmeqe, nätmatqä naqä ma, ne haŋä-iqä ämetanä-qe, äwqä haŋuä änyanä pmetatuŋque. ‡ **17:19** Areopakusi i tiinji. Aŋä-himqä Atenisi ämiqä iqua, qoqoŋä Areopakusi iu aquvä äqänmiŋuwi.

suqä quvqeŋqä womba ipu ävquatämäupŋqä diŋqe, Iqu kukŋuä
yäŋänäqŋqä ätätqänä. 31 Ii quati tiinjqä. Iqueqä suqä jänänäŋä
iuta, qokä-apäkiuqä suqä iwäsäuniŋqe, Iqu hiunji hŋque atäuŋuä ae
ikqeqä. Ii iwäsäuniqä diŋqe, Ämaqä Hŋque ae ätekqeqä. ‘Ämaqä
Tqu, Qäqueqä’ ämänätquetŋqä diŋqe, Ämaqä Iqu äpäkoŋganŋgi qua
äptekuwiutanj, Goti Hanjuwä Iqu aŋgumä ae ävauqumuatkqeqa”
ätukqe.
32 Ämaqä qua äptepqä iuta aŋgu vauqeŋqä tqaŋgi äwipiyi, ämaqä
hŋqua, Poli iqueŋi, kukŋuä quvqä tquauŋgua, hŋqua, “Si qänakŋi,
kukŋuä aŋgi ttŋqe, ne äneŋgiyä” ätukuwi. 33 E tquaŋguwäŋga, Poli
iqu qe äväma äukqe. 34 Iŋganj, ämaqä hŋqua, iquenyqä äwäpu,
quuvqä eqäkuwi. Iquautanä hŋqu, iqueqä yoqe, Diyonisisi ique. Iqu
ämaqä ämiqä, qoqoŋä Areopakusi iu aquvä äqänmiŋuwä iutanä iquvi.
Itaŋga apäkä hui, iiyqä yoqe Dämarisi, ii-pqe quuvqä inä eqäkqe. Ga
qokä-apäkä huizi-pqe, quuvqä eqäkuwi.

18

Poli iqu, Korinä iu äpmamiŋqeŋqä

1 Qänakndanj, Poli iqu, Atenisi iu ävämanj, anä-himqä Korinä
iuŋqä äukqe. 2 Iqiŋi iqu, Israitqä hŋque äwimakqe. Iqueqä yoqe,
Akuila ique. Iqueŋi, känai qua Pondusi iu ämikqe. Anä-himqä
Romä iu ämiqä naqä Klotiusi iqu, “Israitqä iqua, anä-himqä täuŋi
huätä vämapiyä” tqaŋga, Akuila iqutä, iqueqä apäkä Presilaisä, iyaqu
qua Itali iu ävämanj, anä-himqä Korinä iuŋi, änyä qe ätimäusinyä
äpmakiyi. Itaŋga Poli iqu, Akuila ique äwimeqe, iyaquiuä anä
iuŋqä äukqe. 3 Iqutä, iyaqutä, namnä anä imäkqäŋqä näqŋqä epiyä-
qae, iqu, iyaqutä wäuŋuä anä ipu äpmamiŋuwi. 4 Itaŋga hiunji
hapä pmeqä eeqänäŋä iuŋi, iqu Israitqä iquauqä anä aquväqŋqä
iuŋi, iquatä kukŋuä anä ätmiŋuwi. Israitqä iquatä, Grikä iquatä,
Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpŋqä iiŋqe, iquauqä kŋuä indqäŋqe
ävauqumuatätŋqä ätumiŋqe.
5 Iŋäqe, Silasi iqutä, Timoti iqutä, Masendoniya iu äväma
Poli ique wimeqaŋgiyäŋga, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, hi-
unji ique-ique awä ätumiŋqe. Iqu Israitqä iquauŋi, “Jisasi Iqu,
Kraisi ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqueqä” ätuätä
ämotquamiŋqe. 6 I etaŋgi Israitqä iqua, iqueuä kukŋuiŋqä mäwiŋqä
iqaŋgi, ique quvqä tquaŋguwäŋga, iqu hinoqukuä, ämuasmäŋqä iu
täka mäkätaŋgqe, ptä quväteqämä imäutä, tiinä ätukqe. “He qui
imäkmbqe, ii hiqä-hiuänjqä. Nyi ququvqe, maequnjqä. Täŋganj
nyi kukŋuä awi, Israitqä iquenä qäyä etaŋguti, hŋquau-mända,
tumqä umqänä.” 7 I ätuäqetanj, iqu anä aquväqŋqä iu ävämanj,
ämaqä hŋqueqä anä iuŋqä äukqe. Iqueqä yoqe Tilus-Jastusi ique.
Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe haqeqä mamäutŋqä qoŋä woktäuqä
ique. Iqueqä anj, Israitqä iquauqä anä aquväqŋqä-täŋä qäqiqi
ämätnmiŋqe. 8 Anä aquväqŋqä iu miqä iqueqä yoqe, Krispusi ique.
Iŋganj iqutä, iqueqä anju äpmamiŋuwä iquatä, quuvqä eqäkuwi.
Itaŋga Korinä pmeqä kuapänäŋä iqua-pqe, Poli iqueqä kukŋui qätä
äwipiyi, qu quuvqä eqiyäpu, asnä qe äqäŋguwi.
9-10 Itaŋga heatqä hŋqueŋi, Naqä Iqu, Poli ique wätqä eŋqä-panä
äwimeqe, tiinä ätukqe. “Anä-himqä täuŋi, qokä-apäkä kuapänä

äpmeŋuwä tä Ŋqeqä. Iŋi Nyi sitä anä äpmamä, ämaqä hŋqu quvqä
ikitquetŋqe, hiŋuinä moquŋqä imqänä. Iŋi, si zä miqä, maŋä matqä
mäpmeqä, kukŋuä awä tquaŋginyä” ätukqe. 11 Itaŋga Poli iqu Korinä
iuŋi, quväukuä hŋqunä itaŋga qaŋui 6 inä äpme, Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋuiŋqä ämotquamiŋqe.
12 Iiŋä etaŋgi, Galiyo iqu qua Äkaiya iu mitqätaŋgaŋi, Israitqä iqua,
kŋuä naqä-hŋqunä indqänäpu, Poli ique äpäsanä-tpu ipu, kukŋuäŋqä
ätuma äwäpu, Galiyo iqueŋi tiiŋä ätukuwi. 13 “Ämaqä tqu, qokä-
apäkä iuŋi, qu neyaqä suqä iuŋi hŋgisanä ipu, Goti Hanjuwä Ique
qoŋä äwoktäupu, Iqueqä yoqe, haqeqäŋi suqä huitaŋä-huitaŋä iuta
ämamäupŋqä ämotquetqänä.”
14 Poli iqu kukŋuä kima tumuätä iqaŋga, Galiyo iqu Israitqä iquauŋi
tiiŋä ätukqe. “He ämaqä Israitqä iquenä, ämaqä tqu suqe ävausätä
quvqä iqä-säpi, nyi heyaqä kukŋui qätä heyqäminjqä. 15 Itaŋgi he
kukŋuiŋqätä, yoqeŋqätä, hiyaqä suqeŋqätäŋi, yatŋqä änyiyquwi, ii
hiqeqä. Hiqä-hiuä jänä imäkpiyä. Nyi nätmatqä iiŋä isuaŋqe, qätä
maeyqä imqänä” ätukqe. 16 I ätuäqetaŋi, kukŋuä mitqä aŋä iutaŋi
huätä ändowatkqe. 17 Iŋgaŋi ämaqä eeqänäŋi, qu Sostenisi, Israitqä
iquauqä aŋä aquväqŋqä iu miqä ique, a äkiqätäpu, kukŋuä mitqä
aŋä-täŋä iqi ptqä äpäkkuwi. Iqua i imäkätqätaŋguwäŋga, Galiyo iqu
hiŋuinä äquŋgqe.

Poli iqu, Andiyokäŋqä aŋgi äukqeŋqä

18 Iqiŋi Poli iqu hea hatŋä hui inä äpmeqe, quuvqä heqiyqä
iquau, “evämeqänä” ätuätä, iqu, Presila Akuila-yaqutä, aŋä-himqä
Seŋgriyaŋqä anä qe äukuwi. Iqiŋi iqu Goti Hanjuwä Iqueŋi, “Iiŋä-iiŋä
imäkmqänä” ätuätä, kukŋuä guä ämäsäukqä-pa, qäpu imäkkqeŋqä
motquetŋqä, iqueqä dä qe äktäŋgqe. Iŋgaŋi iqua, qua naqä Siliya
iuŋqä upŋqä, yimba qe ätkamäukuwi. 19-21 Aŋä-himqä Epäsäsi iu
ätimäupiyi, iqu Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä iu äpaquväqe, iquatä
kukŋuä anä ätukuwi. Qu, “Si nesä täu anä pmetuŋqueqä” tquaŋga,
iqu “Nyi änä maeqä iŋänä” ätukqä-qe, qu wivämetŋqäŋgaŋi, “Goti
Hanjuwä Iqu wiŋgaŋgutqe, aŋgumä emamniqeqä” ätukqe. Iŋgaŋi,
iyaquiŋi, iqi äwqatämäumä, Epäsäsi äväma, yimba ätkamäutä qe
äukqe.
22 Poli iqu yimba äwätä, Sisariya iu iuqämeqe, Jerusälemäŋqä
äyäqe, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänmiŋuwä iquauŋi,
yeeqä ävätä, “Hiunjiyqä” ätukqe. Qänakndaŋi iqu iquau ävämaŋi,
aŋä-himqä Andiyokä iuŋqä aŋgu äquveqäkqe.

Poli iqueqä qaŋä Äkayäŋqä aŋgi ikämiŋqeŋqä (18:23-21:16)

23 Iqu iqiŋi, hea hui äpmeqe, qua naqä Galesiya iuŋqätä, Päleŋgiya
iuŋqätä äwätä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätaŋguwä
iquauqä quuvqe, yäŋänäqŋqä imäkmbŋqä yätamäkqä äväkämiŋqe.

Apolosi iqu, Epäsäsi iutä, Äkaiya iutä, kukŋuä awä ätumiŋqeŋqä

24 Poli iqu i ikitqätaŋga, ämaqä Israitqä, aŋä-himqä Aleksandiy-
ataŋä hŋqu, Epäsäsi iu ätimäukqe. Iqueqä yoqe Apolosi ique. Iqu
kukŋuä äŋguänä tqä-qu eä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukiŋqä näqŋqä
äŋguänäŋä-täŋue. 25 Hänaqä, Naqä Iqu ämänätquakqeŋqe, iqu

näqŋqä ae ämakqe. Iqu äwqä yäŋänäqŋqä ävä, qokä-apäkiu ätuätä, nätmatqä Jisasi Iqu imäkmiŋqeuŋi, qäyunä motqueqä ique. Itaŋgi asŋä-qŋqe, iqu Jonä iqu äqämiŋqeŋqänä näqŋqä emiŋqe. 26 Itaŋga iqu äwätä, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä iuta, zä miqä kukŋuä awä ätukqe. Iŋganı Presila Akuila-yaqu, iqueqä kukŋui qätä äwiyi, ätuma äwäsinyä, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu ämänätquakqeŋqä, näqŋqä äŋguänäŋä äwimiŋiyi.

27 Qänakndaŋi, Apolosi iqu, qua naqä Äkaiya iuŋqä wätŋqä itqätaŋganı, quuvqä heqiyqä Epäsäsi pmeqä iqua, iqu ii imäkätŋqeŋqä yäŋänäqŋqä iwimakkuwi. Itaŋga, quuvqä heqiyqä Äkaiya pmeqä iqua, ique itmapŋqeŋqe, qu pipa hui äqiyäpu, iquau äväwqatkuwi. Iŋganı iqu Äkaiya iu ätimäuqe, ämaqä, Goti Iqueqä qeqä imänätä hiŋgi vqeta quuvqä eqäkuwä iquauŋi, yätamäkqä kuapänä tiiŋä äwimiŋqe. 28 Israitqä, kukŋuä quvqä ätmiŋuwä iquauŋi, iqu ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi kimanı yäŋänäqŋqä ätuätä, mändi äkittqäumiŋqe. Iqu kukŋuä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iutaŋi awä ätuätä, ätnäŋä iqi tii ätumiŋqe. “Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ne ämineyätŋqä ätekqä Iqu, Jisasi Iqu Qäquvqä.”

19

Poli iqu, Epäsäsi iu kukŋuä awä ätukqeŋqä

1 Apolosi iqu Korinä iu yqänä pmetaŋganı, Poli iqu, hänaqä qoqoŋä iu änyätaŋgqeu äpäwitä, Epäsäsi iu ätimäukqe. Iqiŋi iqu quuvqä heqiyqä hŋquau äwimakqe. 2 Iqu iquauŋi, yatŋqä tiiŋä äwikqe. “He quuvqä eqiyäpiyäŋganı, Dŋä Äŋguä Iqu he emakqätanä, memeqä ikqätanä?”

Qu kimanı, “Oeyqä. Kukŋuä, ‘Dŋä Äŋguä hui äpmenä-qe’ tqaŋguwi, ne qätä mäwiyqä ikqueqä” ätukuwi.

3 Iŋi iqu tiiŋä-pqä inä ätukqe. “He asŋi, äkitaŋi äqäŋguwäwä?”

Qu iqueŋi, “Ne asŋi, Jonä iqu äqämiŋqetaŋi, äqäŋgqueqä” ätukuwi.

4 Iŋganı Poli iqu tiiŋä ätukqe. “Jonä iqu, ämaqä kŋuä äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäutqätaŋguwä iquau, asŋä äqiyätäqäŋganı, tiiŋä ätumiŋqeqä. ‘He Ämaqä, nyi qänaki änyivändätqä Iquenyqä quuvqä heqäpŋqeqä.’ Jonä iqu, Jisasi Iquenyqä ätkqeqä” ätukqe.

5 Qu kukŋuä ii äwipiyi, Naqä Jisasi Iqueqä yoqeta asŋä qe äqäŋguwi. 6 Itaŋga Poli iqu hipa haqeqi wiyqaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu iquauŋqä äpkqe. Iŋganı qu aŋä-kukŋui huitaŋä-huitaŋä ätäpu, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä tpŋqä ipäqäkuwi. 7 Ämaqä iiŋä iqua, 12 iquayi.

8 Qaŋuä hŋquaqui-hŋqueŋä iuŋi, Poli iqu, zä miqä itä, Israitqä iquauqä aŋä aquväqŋqä yäpä iŋgisa kukŋuä awä ätuäqismiŋqe. Iqu iquatä, kukŋuä anä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqeuŋqä kŋuä indqäŋqe, jänä mapŋqä ätumiŋqe. 9 Iŋäqe, hŋqua, iquauqä äwqe makunmäkŋqä, quuvqä maeqiyqä ipu, qokä-apäkiuqä hiŋuä iqisaŋi, hänaqä Goti Hanjuwä Iqu ämänätquakqeŋqä mändi äkittqiyäpu, quvqä ätukuwi. Iiŋiŋqe Poli iqu iquau äväметä, quuvqä heqiyqä iquau itmetä, hiunji ique-iqueŋi ämotqueqä hŋqueqä aŋä yäpä iŋgisa, iquatä kukŋuä anä ätäqismiŋqe. Ämotqueqä iqueqä yoqe, Tiranusi

ique. 10 Itaŋganı̨ iqu quväukuä hŋquaqu e imäkätqätaŋga, qokä-
apäkä eeqänäŋä, Israitqä iquatä, ämaqä yäpaqäŋgisaŋä Grikä iquatä,
qua Eesiya iu pmeqe, qu Naqä Iqueqä kukŋui qätä äwikuwi.

Skepa iqueqä, hikŋä 7 iŋguiquauŋqä

11 Iŋganı̨ Goti Hanjuwä Iqu, Poli ique iwimäkätä, iqueqä hipa iuŋi
wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋä di yäŋänäqŋqä imäkmiŋqe. 12 Iiŋiŋqe,
ämaqe, qu tapätapä wäŋqä ämepu, Poli ique itmaqäpiyi, äma äwäpu,
ämaqä täŋä-yaqä-täŋä iquau äwimiŋuwi. Itaŋga ämaqä iqua äŋguä
eqaŋguwäŋga, dŋä quvqä-täŋä iqua-pqe äŋguä inä emiŋuwi.
13 Ämaqä Israitqä, dŋä quvqä huätä dowatpŋqä ikämiŋuwä hŋqua,
dŋä quvqä-täŋä hŋquau äwimapiyi, Jisasi Naqä Iqueqä yoqä ätäpu,
dŋä quvqä huätä dowatanä-tpu tii ätmiŋuwi. “Jisasi, Poli iqu
Iquenyqä awä ätuätŋqä Iqueqä yoqä duŋi, ne kukŋuä yäŋänäqŋqä,
‘He vämapiyä’ etqunä.” 14 Iŋganı̨ Israitqä iquauqä hiqäva-imäkqä
naqä hŋqu, ymeqä 7-täŋä-que. Iqueqä yoqe, Skepa ique. Ymeqä
iiŋä iqua-pqe, Jisasi Iqueä yoqeta dŋä quvqä huätä dowatanä-tpu
ätmiŋuwi. 15 Iŋi hiunji hŋqueŋi, qu e tqaŋguwäŋganı̨, dŋä quvqä
iqu kimanı̨, tiiŋä ätukqe. “Jisasi Iquenyqätä, Poli iquenyqätä, nyi
näqŋqeqä. I etaŋgi he tqukueŋgä?” 16 Iŋganı̨ ämaqä dŋä quvqä-
täŋä iqu ätkamäuqe, iquauqä huiwiuŋi ququvqä imäkätä, gquä
äqiyäpisätä, äpäsqaŋga, qu aŋä iuŋi ävämanı̨, ipä-tpqä zä qe äukuwi.
17 Ämaqä Israitqä iquatä, huizi iquatä, Epäsäsi iu pmeqä eeqänäŋä
iqua, ämaqä iqu e imäkqaŋgqeŋqä qätä äwipiyi, zä iŋqä naqänäŋä
wimeqaŋga, qu Naqä Jisasi Iqueuä yoqe haqeqä ämamäukuwi.
18 Qokä-apäkä quuvqä ae eeqäkuwä kuapänäŋä iqua, qu äpäpu
suqä quvqä hiŋuiqänä imäkmiŋuwiŋqä, ätnäŋä iqisa awä ätukuwi.
19 Ämaqä iquautaŋä paaqä huitaŋä-huitaŋä imäkqä hŋqua-pqe,
quwqä nätmatqä paaqä imäkmiŋuwä itä, bukä paaqeŋqä näqŋqä-
vqä-pqetä, äma äppiyi, ämaqeuqä hiŋuä iqisanı̨, tä ikakuwi. Bukä
iiŋqä mbqe, eeqänäŋi 50,000 mbqä-hikä ii täuqe. 20 Nätmatqä
yäŋänäqŋqä eeqänäŋä iiŋä ätimäumiŋqetanı̨, Naqä Iqu, Iqueqä
kukŋuä ii wäuŋuä yäŋänäqŋqä yätŋqä imäkätä, aŋä-himqä im-imä
wätŋqä imäkmiŋqe.

Poli iqu, Epäsäsi vämetŋqä näwe imäkŋgqeŋqä

21 Wäuŋuä Epäsäsi iuŋi, yäŋänäqŋqä ae ätimäuqaŋganı̨, Poli iqu
kŋuä tii indqänmiŋqe. “Qua Masendoniya iutä, qua Äkaiya iutä,
qaŋä ikitmä, qänakndanı̨ Jerusälemäŋqä umniqeqä.” Iqu tiiŋä inä
indqänmiŋqe. “Nyi iuŋi qäpu ikämi, Romä iu-pqe yqänä qunm-
niqe.” 22 Iŋganı̨ iqu ämaqä, ique yätamäkqä äwimiŋiyä hŋquaqui,
Masendoniyaŋqä hiŋuiqä ändowatkqe. Ii, Timoti iqutä, Erastusi
iqutänji. Poli iqu qua Eesiya iuŋi, hea hui inä äpmakqe.

Epäsäsi pmeqä hŋqua, kukŋuä mäkä naqä äuŋguwiŋqä

23 Hea iŋganı̨, ämaqä hŋqua, Naqä Iqueqä hänaqeuŋqä mäwiŋqä
itä, kukŋuä mäkä aaŋä naqänäŋä tii ipäqäkuwi. 24 Ämaqä hŋqu
äpmamiŋqe, iqueqä yoqe Demitriyasi ique. Iqu hikä silpa ämetä,
nätmatqä imäkqä ique. Iqu silpatäŋi, goti quaŋgä Atemisi iiyqä aŋä
eŋqä-panı̨, ktqä wäŋqä iiŋä imäkmiŋqe. Wäuŋuä iutanı̨, ämaqä,
iqutä asänä imiŋuwä iqua, mbqä kuapänä ämamiŋuwi. 25 Iŋganı̨

iqu, ämaqä iquautä, wäuŋuä asä imäkäpiyä-qe, huitaŋä-huitaŋä
imäkqä huizi iquau-pqe, aquvä ämaqiyätä, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä,
wäuŋuä nyi itŋqetaŋi iqä iquenä, he näqŋqeqä. Ne wäuŋuä iiŋä di
itanä, mbqä kuapänä äyä ämetuŋqueqä. 26 I etaŋgi Poli iquenyqe,
he qätä äwiyäpu, hiŋuä ae äyä äqunäŋuwiqä. Iqu aŋä-himqä
Epäsäsi iutä, qua naqä Eesiya iutä, äpme, tiiŋä ätätŋqeqä. ‘Ne goti
hipaitä imäkätuŋque, naqä-qakuä hmanjqä.’ Iqu e ätuätäqäŋganji,
ämaqä kuapänäŋi, kŋuä asänäŋä iiŋi indqämbŋqä iwimäkätŋqeqä.
27 Poli iqueqä kukŋuä ii, neyaqä mbqä wäuŋuitä, neyaqä yoqetä,
qui imäkätŋqä äyä iqiyä. Itaŋga nätmatqä-pqä hui inänjqä. Goti
naqä Atemisi iiyqä aŋiŋqe, qokä-apäki, ‘Ii nätmatqä hiŋgiŋqeqä’
kŋuä indqämbŋqäuä. Qokä-apäkä, qua naqä Eesiya täu pmeqä
iquatä, qua huiziu pmeqä iquauŋä-pqe, apäkä täsiyqä yoqe, haqeqä
mamäupŋqä qoŋä äwoktäutqäŋuwä-qe, Poli iqu kukŋuä ii ätätŋqe,
qui wimäkätŋqä äyä iqiyä” ätukqe.
28 I tqaŋgi äwipiyi, qu äwqä tnäŋä imäkäpu, maŋä yäŋänäqŋqä,
“Epäsäsi pmeqä iquneqä Atemisi, ii kiŋganäŋä iiyqä” ätkuwi. 29 Itaŋi
aŋä-himqä iu pmeqä eeqänäŋä iqua, maŋä yäŋänäqŋqä ätqäwäpu,
Gayusi iquesä, Aritakusi iquesä, eyqiyäma, quwqä aquväqŋqä iuŋqä
äukuwi. Iquaqu, qua naqä Masendoniya iutaŋä-quaqu, Poli iqutä
qaŋä anä ikämiŋuwä iquaquvi. 30 Iiŋä iqaŋguwäŋga, Poli iqu
iquau kukŋuä tumuätä iqaŋga, quuvqä heqiyqä iqua, iqueŋi a
äkiqätmiŋuwi. 31 Iŋi tiiŋä-pqe inänji. Ämaqä, qua Eesiya iu miqä
naqä hŋqua, Poli iqueqä käyämaqä epu, iqu quvaqä aquväqŋqeuŋi
mäwqä yätŋqä iiŋqä, kukŋuä ändowatkuwi.
32 Itaŋga ämaqä, aquväqŋqä iu äpmamiŋuwä iqua, quwqä
kŋuä indqäŋqe qui imäknätä, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä ätmiŋuwi.
Kuapänäŋi, quwqä aquvä äqäŋguwä iqueqä quatiŋqe, maqŋqä
emiŋuwi. 33 Israitqä iqua, iquautaŋä Aleksandä iqu, kukŋuä
tuätŋqänä, ämaqä iquauqä hiŋuä iqi äyqutäwatkuwi. Ämaqä hŋqua
hiŋuä iiŋä äqumbiyi, “Nätmatqä tä, iquesanjqä” kŋuä indqäŋguwi.
Iŋganji iqu iquauqä kukŋui kima tuätŋqä wiŋgaŋgi, qu kukŋuä matqä
ipŋqä diŋqe, hipa itänä ämeŋinä qe ämikqe. 34 Iiŋä etaŋgqä-qe,
qu iquenyqe, ämaqä Israitqä iutaŋä-que äqumbiyi, eeqänäŋi maŋä
yäŋänäqŋqä ätäpu “Epäsäsi pmeqä iquneqä Atemisi, ii kiŋganäŋä
iiyqä” ätkuwi. Qu iiŋi, äpakänä ätmiŋuwi.
35 Itaŋi ämaqä, aŋä-himqä miqä iquauqä wäuŋuä-wiyqä hŋqu, qu
kukŋuä matqä ipŋqä imäkäqe, tii ätukqe. “Epäsäsi pmeqä iquenä,
ämaqä eeqänäŋi tiiŋiŋqä näqŋqeqä. Epäsäsi pmeqä iqune, goti
naqä Atemisi iiyqä aŋitä, hikä pmua qäukuä haqä yätuta äpäkŋgqä
itäŋi, miqä-quneyi. 36 Ämaqä hŋqu, ‘Kukŋuä täuŋi, quaŋgiqä’
matqä yäŋqiyä. Iiŋiŋqe, he kukŋuä matqä ipu, qämä-qämä maqänä
miqä pambiyä! 37 He ämaqä iquaqui ätuma äpquwä etaŋgqä-
qe, iquaqu neyaqä aŋä hiqäva-imäkqä iutaŋi, nätmatqä hui quwä
mämeqä iqiyiqä. Itaŋga neyaqä goti apäkä iinyqe, mändi makittqiyqä
iqiyiqä. 38 Iŋi Demitriyasi iqutä, ämaqä wäuŋuä anä iqä iquatä, qu
ämaqä hŋqutä kukŋuä-täuŋua etaŋgutqe, hea kukŋuä ätäpu qätä
wiyqäŋganqeqä. Itaŋga qua miqä naqä iqua, äyä äpmeŋä. Iqua
jänäŋi, kukŋuä mitqäŋga imäkqäpŋqä. 39 Iŋäqe, he kukŋuä hui yqänä
etaŋgutqe, hea hiqä aquväqŋqä qäyunäŋäŋga tqäpŋqä. 40 Quati tiinji.

Ämaqä ämineyqä iqua, nätmatqä täŋga imäkququeŋqä qätä äwipqe, qu ne, suqä quvqä naqänäŋä imäkqä-qune änaqämbiyi, kukŋuä ämänetäpu, haŋä-iqä nätappŋqäuä. Ne aquvä hiŋgi äqänätanä, maŋä äyä ätqunä. Iŋi qu kukŋuä ämänetqaŋguwäŋgaŋi, ne kukŋuä kimaŋi, änä mätquä yaŋqunä” ätukqe. 41 Kukŋuä iiŋi ätuäqe, qokä-apäkä iquauŋi, huätä qe ändowatkqe.

20

Poli iqu, Masendoniya iutä, Grikä iutä, ikämiŋqeŋqä

1 Qu maŋä hiŋgi ätkuwi, hma äyä iqaŋgaŋi, Poli iqu, quuvqä heqiyqä iquau tääqä ätuätumeqe, qu yäŋänäqŋqä tqäutpŋqänä, kukŋuä hui qe ätukqe. Iŋgaŋi iqu, “Äwqänä” ätuäqe, qua Masendoniyaŋqä wätŋqä ävämakqe. 2 Iqu iqiŋi qaŋä äwätä, quuvqä heqiyqä iqua yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä ätqäumiŋqe. Iqu iqisaŋi äwäqe, qua Grikä iu qe ätimäukqe. 3 Iqiŋi iqu qaŋuä hŋquaqu-hŋque äpmakqe. Qänakndaŋi, iqu yimba äwätä qua naqä Siliya iu timäutŋqä kŋuä indqänä pmetaŋga, Israitqä iqua ique pizqä päkpŋqä, kukŋuä naqä-hŋqunä imäkqaŋguwiŋqe, qätä äwikqe. Iiŋiŋqe iqu hänaqä hui-mända wätŋqä indqänätä, Masendoniyaŋqä aŋgumä qe äukqe. 4 Ämaqä hŋqua, Poli iqutä anä äukuwi. Aŋä-himqä Beliya iutaŋä Pilusi iqueqä ymeqä Sopate ique, itaŋga aŋä-himqä Tesälonaika iutaŋä Aritakusi iqutä, Sekundusi iqutä, itaŋga aŋä-himqä Depe iutaŋä Gayusi ique, Timoti ique, itaŋga qua naqä Eesiya iutaŋä Tikikusi iqutä, Tropimusi iqutä, iquayi. 5 Masendoniyataŋi, ämaqä tqua, qu hiŋuiqä äwäpu, aŋä-himqä Troasi iu nenyqä hiŋuä äqämbu äpmamiŋuwi. 6 Ne Pilipai iuŋi, hiunji naqänäŋä bretqä yeŋuä qo matäuqä ique hiŋuä ae äqunaqe, yimba ätkamäutanä, huinji hipa hŋgiŋi eeqänä päwqaŋga, ämaqä iquauŋi Troasi iu äwimakque. Iqiŋi ne wikä hŋqu äpmakque.

Poli iqu, Yuläkesi ique aŋgumä ävauqumuatkqeŋqä

7 Iŋgaŋi hiunji kiŋganäŋä iqueŋi, ne ämaqä quuvqä heqiyqä iqi pmeqä iquatä buayä anä natuŋquä aquvä qänätaqeuŋi, Poli iqu awiŋga wäniŋqä etaŋgi, iqu qokä-apäkä iquau kukŋuä awä ätukqe. Iqu kukŋuä kuapänä ätqa wätqätaŋgi, heatqä quaesqä qe imäŋgqe. 8 Aŋä hiqŋqä ne aquvä qänatuŋquä iqueŋi, yakä iu äpäkeyani, äteŋä hŋquaqui ämäwqätäuani, hŋququque pmeqaŋgua, hiqi-tä kuapä äyänämiŋqe. 9 Iŋgaŋi hikŋä hŋqu, iqueqä yoqe Yuläkesi iquvi. Iqu aŋä huätäŋäŋqä iu äpme, hiqaqäŋqä hipikutäwä iqämanmiŋqe. Poli iqu kukŋuä yqänä tätqätaŋga, iqu hiqaqä hämänä äwiqe, qua mäŋi äpäkŋgqe. Iŋgaŋi qu äpäwäpiyi, a ämaqätkuwi, iqu ae äpäkoŋgaŋgi äquŋguwi. 10 Poli iqu-pqe äpäwiqe, hikŋä iqueuä haqeqi äpäknäqe, ique a äkiqätäqe, iquau ätukqe. “He yäuŋuä ipu, äwäwa miqä pambiyä. Iqueqä häŋä-pmeqe, änänjqä.” 11 Iŋgaŋi Poli iqu iquatä aŋgi äpepiyi, iqu buayä äkutäqe, iquatä anä äŋguwi. Buayä qäpu ämbiyi, iqu kukŋuä kuapänä inä ätukqe. Zä äyä veqaŋga, iqu ävämakqe. 12 Hikŋä ique, häŋä yqänä etaŋgi, qu ätuma äwäpiyäŋga, äwqä haŋuä äwiŋgqe.

Poli iqu, Troasi iuta Miletusiŋqä äukqeŋqä

13 Iqisaŋi ne Poli iqu änatkqä-pa, ique äväma, yimba iu äwätanä,
aŋä-himqä Asosi iu ganä qe ätimäukque. Ii tiiŋi. Iqu Asosinyqä
hänaqä iu qaŋä äwätä, yimba iqisa tkamäutŋqä äwiŋgqe. 14 Iqu
äpätä aquvä mänaqiyqaŋga, ne ique itmeni yimba ätkamäutanä,
aŋä-himqä Mitilini iuŋqä äukqe. 15 Awiŋgaŋi, iqiŋi ävämaŋi, qua
Kiyosi iu qe ämäwqätäuani, awiŋga-mändaŋi, ne äwaqe, aŋä-himqä
Samosi iu iuäqämakque. Itaŋi hiunji huizi iqueŋi, ne aŋgumä
äwätanä, aŋä-himqä Miletusi iu iuäqämakque. 16 Poli iqu maqänä
äwätä, hiunji hapä pmeqä naqänäŋä qu 'Pendikosiŋganjqä' ätmiŋuwä
iqueŋi, Jerusälemä iu hiŋuä qunätŋqä äwiŋgqe. Iiŋiŋqe, "Hea
kuapänäŋi, qua naqä Eesiya iu mäpmeqä yaniŋquä diŋqe, Epäsäsi
iuŋi ämäwqätäuatuŋqueqä" kŋuä ämakqe.

Poli iqu, Epäsäsi iutaŋä quuvqä heqiyqeu miqä iquau ätukqeŋqä

17 Ne aŋä-himqä Miletusi iu ätimäuani, Poli iqu, quuvqä heqiyqeu
miqä iqua äpäpu, ique hiŋuä mäqumbŋqä diŋqe, kukŋuä Epäsäsi
iuŋqä ändowatkqe. 18 Qu ae äyä timäuqaŋguwäŋga, iqu tiiŋä ätukqe.
"Nyi kiŋganäŋä Eesiya iu ätimäutmä, hesä äpmamäŋga suqä ii
imäkmiŋqeŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä eŋäuä. 19 Hea ique-iqueŋi,
Israitqä iqua mändi äŋgittqiyanä-tpu itqätaŋgä, haŋä-iqä ämetmä,
kŋuä kuapänä äqiyätmä, ŋqä yoqe mändi äkittqänätmä, Naqä Iqueqä
wäuŋuinä äyä imiŋqeqä. 20 Nyi zä miqä itmä, nändi mäwqä äyä
imiŋqeqä. Aquväqŋqä iuŋä-pqä, hiqä aŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iu-pqe,
nyi kukŋuä äŋguänäŋä he yätamäkqä hiyqeŋqe, qäyunä etmiŋqeqä.
21 Itaŋga hea ique-iqueŋi, Israitqä iquauŋä-pqä, itaŋga Grikä iquau-
pqe, tiiŋi inä äyä ätumiŋqeqä. 'Ne suqä quvqetaŋi, Goti Hanjuwä
Iquenyqä kŋuä äkunmäknätanä, neqä Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä
heqiyquatuŋqueqä.' Iiŋqe he näqŋqä äyä etqäŋuwiqä" ätukqe.

22 "Itaŋga qätä nyipiyä! Täŋgaŋi Dŋä Äŋguä Iqunä inyimäkqaŋgi,
nyi Jerusälemäŋqä umqä iqä. Iqiŋi suqä äki nyimeŋqutiyä? Nyi
maqŋqeqä. 23 Näqŋqä tä qenyä eqänä. Dŋä Äŋguä Iqu, awi tiiŋä
ändätŋqeqä. Nyi aŋä-himqä eeqänäŋä iu qaŋä ikämqäŋgaŋi, qu guä
äpmuatenjiyäpu, haŋä-iqä dappnuwiqä.

24 Iŋäqe ŋqä häŋä-pmeqeŋqe, kŋuä mindqäŋqä itqäŋänä. Oeyä!
Ŋqä änyiŋqe, hänaqä ŋqä äwätŋqä iuŋqä änyinätaŋgi iu äwätmä,
wäuŋuä Naqä Jisasi Iquesa ämakqe, qäpunä imäkmqä itqäŋänä. Ŋqä
wäuŋui, kukŋuä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuŋqä qeqä
imäŋqä iuta hiŋgi vqeuŋqä awä tquämqeqä. 25 I etaŋgi qätä nyipiyä!
Nyi hiyaqä awä iqi ikitmä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqä awä äyä
etmiŋqeqä. Iŋäqe täŋganj nyi tiiŋiŋqä näqŋqeqä. Qänakndaŋi, he
eeqänäŋuenä, nyaqä hipeŋui, hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwiqä. 26-27 Iiŋqe
nyi kukŋuä hämänä etqänä. Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä
eeqänäŋä iuŋqe, awä etmqä diŋqä zä miqä etmiŋqä iuŋi, ämaqä
hŋqu, hiyaqä awä iqisa qui imäkŋgqä etaŋgutqe, ii ŋqä suqä quvqä
manä.

28 He hiqä-hiuäŋi äŋguänä mimbiyä. Itaŋga qokä-apäkä Goti Han-
juwä Iqu, Iqueqä häŋeqä iuta, mbqä itä aquvä ämaqäkqä eeqänäŋä
iquauŋä-pqe äŋguänä inä mipiyä. Qu sipsipqä eŋqä-paŋä etaŋgi,
iquau mipŋqä diŋqe, Dŋä Äŋguä Iqu he atäuŋuä äyä ekqeqä. 29 Nyi
näqŋqeqä. Nyi eväma äumqäŋgaŋi, hiveqä hiqiyqä iqua, hiyaqä awä

iqi äpäpu, sipsipqä iquauŋi qui imäkqäpnuwiqä. 30 Itaŋga ämaqä
hiqä-hiuätaŋä hŋqua ävaupu, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä
hui, iquau qänaki äwivändqa upŋqe, kukŋuä quaŋgä tqupnuwiqä.
31 Iiŋiŋqe nyi imäkmiŋqä iuŋi, kŋui huätä mävquatämäuqä ipu, hea
ique-ique äŋguänäŋä miŋgpŋqä. Quväukuä hŋquaqui-hŋqueŋä iuŋi,
nyi heatqäŋgatä, hiunjiŋgatä, haŋuä mäwiqä itmä, ŋqä hiŋuitaŋi
kŋuä äqiyätmä, he eeqänäŋi näqŋqä äyä ämetquamiŋqeqä.

32 Täŋgaŋi nyi heŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä hipa iu equmu-
ateqänä. He yäŋänäqŋqä emäkqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iqutä, Iqueqä
qeqä imäŋqeta hiŋginäwa vqeŋqä kukŋuä iqutäŋi, ii qäyunäŋiqä.
Itaŋga qokä-apäkä, Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, Iqu nätmatqä
äŋguänäŋi äväŋqiyä. Iŋi he-pqe nätmatqä iiŋi mapnuwä iiŋqe, ii
qäyunäŋiqä.

33 Ämaqä hŋqueqä mbqeŋqätä, gquä-pqeŋqätä, nyi hiŋuä aowi
mäquŋquä itŋqeqä. 34 Hiqä-hiuäŋi näqŋqeqä. Ŋqä hipa uita
imäkätmä äyä äminyätŋqeqä. Itaŋga ämaqä nyitä anä pmetaŋguwä
iquauŋä-pqe ämitŋqeqä. 35 Nyi wäuŋuä eeqänäŋä heyaqä awä iqi
imiŋqe, äyä ämetquamiŋqeqä. Nyi ii imiŋqä-paŋi, he-pqe wäuŋuä
yäŋänäqŋqä ipu, ämaqä iquauqä-quwä yätamäkqä miŋqä iqaŋguwä
iquauŋi, yätamäkqä vqäpnä. Itaŋga Naqä Jisasi Iqu ätkqeŋqä kŋuä
indqäŋgpnä. Iqu tiiŋä äyä ätkqeqä. ‘Ämaqä nätmatqä ävätqä iqueqä
aquvänä iqe, ämaqä nätmatqä ämetqä iqueqä aquvänä iqä iuŋi,
ämäwqätäuniqeqä.’ ”

36 Poli iqu kukŋuä ii ae ätuäqe, iŋgaŋi iqu iquatä qoŋä anä
äuktäupu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä qe ätkqe. 37-38 Iqua kŋuä
kuapänä äqiyäpu, ique a äkiqätäpu, quneqä äwikuwi. Iŋgaŋi
iqu iquauŋi, “Nyaqä hipeŋui, aŋgumä hiŋuä maŋqäŋqä ipnuwiqä”
ätukqeŋqä, qu eeqänäŋi huäqä kiiŋä äwuŋgqe. Iŋgaŋi qu ique yimba
iuŋqä qe ätuma äukuwi.

21

Poli iqu, Jerusälemä yätuŋqä ekqeŋqä

1 Iŋgaŋi ne ämaqä naqä iquau ävämetanä, yimbaeu äpaquvätanä,
jänä äwätanä, qua Kosi iu ätimäukque. Itaŋi awiŋgaŋi, qua Londesi
iu ätimäuani, iqisaŋi aŋä-himqä Pätala iuŋqä äukqe. 2 Pätala iuŋi,
yimba hŋqu, qua Ponisiya iuŋqä wätŋqä iqaŋgi ämoqumueni, ne
yimba ique ätkamäutanä, iqiŋi ävämakque. 3 Ne äwani, qua Saplusi
iqueŋi, hipa qunamäuqäŋgisanä äqunmäŋi, qua Siliya iu ätimäutanä,
aŋä-himqä Tayä iuŋi, yquayä ämaipŋqä iuäqämakque. 4 Iqiŋi ne,
ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu iqi äpmamiŋuwä
iquau ämäqumueni, iquatä wikä hŋqu äpmakque. Ämaqä iquauŋi,
Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä vqaŋgi, qu Poli iqueŋi, “Si Jerusälemäŋqä
mäwqä isŋqeqä” ätumiŋuwi. 5 Ne aŋä-himqä iuŋi ävämetanä, qaŋä
watuŋquä iqaŋgua, quuvqä heqiyqä iquatä, ymeqä-apäkä iuatä aŋä-
himqä iqueŋi yäpaqä mäŋgisa änäquatämäukuwi. Ne äwani, eqä-
pŋä maŋä iqiŋi, qoŋä äuktäutanä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
ätkque. 6 Iŋgaŋi ne, “Äquatnatuŋquä” ätuaqe, qu “Evämequnä”
änatpiyi, aŋämqä uwqaŋgä, ne yimba iu äpaqukque.

7 Tayäŋi äväma äwani, aŋä-himqä Tolemesi iu ätimäukque. Iqiŋi,
ne quuvqä heqiyqä iquau yeeqä ävätanä, hiunji hŋqunä anä
äpmakque. 8 Awiŋganji ne äväma äwani, aŋä-himqä Sisariya iu
ätimäukque. Iqiŋi ne Pilipä iqueqä aŋiuŋqä äwätanä, iqutä hiqaqä
anä äwokque. Iqu kukŋuä äŋguä qokä-äpäkiu awä ätuäkämiŋqä ique,
itaŋga iqu ämaqä 7, buayä iwäsäuqäŋqä hiŋuiqänä atäuŋuä ikuwä
iutaŋä iquvi.* 9 Iqu iqueqä meqe, hŋquaqui-hŋquaquiyi. Iua qokä
maeqä epu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui hiŋuä ätmiŋuwi.
10 Ne iqi hiunji hui ae pmetaŋgua, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä
hŋqu, qua Jutiya yätuta äquvepkqe. Iqueqä yoqe Akipasi† ique.
11 Iqu änemeqe, Poli iqueqä aquvi ätäuquvätä, yukä hipa iu hatŋä
äququätänäqe, tiiŋä ätkqe. “Dŋä Äŋguä Iqu tii ätqiyä. ‘Aquvä tqueqä
kaniqueŋi, Israitqä iqua Jerusälemä iuŋi, guä tii äkiqiyäuäpu, Israitqä
iqua qäyä etaŋgi huiziquauä hipa iu wipŋqäuä,’ ätqiyä” änatkqe.
12 I tqaŋgi äwiyaqe, nesä, qokä-apäkä aŋä iutaŋitä, Poli iqueŋi,
“Si Jerusälemäŋqe, mäwqä isŋqeqä” ämäutquŋgque. 13 Iŋganji iqu
kimaŋi, tiiŋä änatkqe. “He kŋuä äqiyäpu, äwqä haŋä-iqe ändapquwi,
ii suŋqäwä? Nyi guä äŋgiqiyäpŋqä diŋqe, kŋui iqunä mindqäŋqä iqä.
Kŋui hŋqu inänji. Nyi Jerusälemä iuŋi, Naqä Jisasi Iqueqä yoqeta-pqe
inä päkonmqä diŋqe, ‘ŋŋqä’ ätqänä.” 14 Iqu yäŋä qäŋgaŋgi äqunani,
ne aŋgumŋi mätquä itanä, “Nätmatqä Naqä Iquesa ätimäuqe, qäyä
ätimäuänä” ätkque.
15 Hiunji hui ae äpäwqaŋga, ne Jerusälemäŋqä watuŋquä näwinyä
imäknani, ävämakque. 16 Quuvqä heqiyqä Sisariya iu äpmamiŋuwä
hŋqua, iqua nesä äwätanä, Nesonä iqueqä aŋiu pmetuŋque, iqinyqä
änätma äukuwi. Iqu ämaqä, qua Saplusi iutaŋä-que, qäŋganäŋi
quuvqä heqiyqä-qu äpmamiŋqe.

Poli iqutä, quuvqä-heqiyqeu miqä iquatä, kukŋuä ätkuwiŋqä

17 Ne Jerusälemä timäuqaŋgua, quuvqä heqiyqä iqua yeeqä
äneyäpu, qe inetmakuwi. 18 Awiŋganji, Poli iqu, Jemisi iqutä kukŋuä
siyŋqä uwqaŋgi, ne-pqe anä äukqe. Itaŋga quuvqä heqiyqeu miqä
eeqänäŋä iqua-pqe, inä ätimäukuwi. 19 Iŋganji Poli iqu iquau yeeqä
ävätä, tii ätumiŋqe. “Nyi, Israitqä iqua qäyä etaŋgi huiziquauä
awä iqisaŋi wäuŋuä itqätaŋganji, Goti Hanjuwä Iqu iquauŋi, iiŋä-iiŋä
iwimäkätŋqeqä.”
20 Iqua iqueä kukŋui qätä ae äwipiyi, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe
haqeqä ämamäupiyi, Poli iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Tasi-gua iquki,
si näqŋqeqä. Israitqä kuapänäŋä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋuwiqä. Eeqänäŋä iqua, kukŋuä-suqä Mosisi iqu änätapkqä
iuŋi, a yäŋänäqŋqä äqätäuŋuwiqä. 21 Itaŋga iqua sinyqe, qätä
tiiŋä äwiyätqäŋuwiqä. Israitqätanä, ämaqä huiziquauqä awä iqi
äpmeŋuwä iquauŋi, si tii äyä ätuäkitqäŋiqä. ‘He suqä Mosisi iqu
änätapkqe, huätä vquatämäupu, hiqä ymeqä iquauŋi, huiwä häuä
maktäuqä ipu, atqä-awäkauqä suqä iuŋi, qänaknä miqä pambiyä’ äyä
ätuäkitqäŋiqä. 22 Sinyqe, ‘Iqu ae äpqeqä’ qätä äwiyäpiyäŋganji, yeeqä
miqä ipŋqäuä. Iiŋqe ne äänä imäkatuŋquäwä? 23 Si tiiŋä imäktŋqe,
äneŋgiyä. Ämaqä nesaŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iqua, qu kukŋuä guä
ämäsäupu, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqi ekuwi, äwinä. 24 Ämaqä

* **21:8** Wäuŋuiŋqä 6:1-6 † **21:10** Wäuŋuiŋqä 11:28

iquauŋi si itmetnä, he eequenä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, kiyä maeqä pmapŋqe, suqä qäyunäŋinä imäkpŋqä äneŋgiyä. Itaŋga huizi-pqe, qu quwqä dä inä täwämbŋqe, si quwqä hiqäva-imäkqeŋqä mbqä isŋqä äneŋgiyä. Si iiŋä imäkqaŋgtqe, ämaqä eeqänäŋä iqua, kukŋuä quvqä sinyqä äwiyquwiŋqe, näqŋqä tiiŋä hipŋqäuä. ‘Ii, kukŋuä quaŋgiqä.’ Itaŋga sinyqe, näqŋqä tiiŋä inä hipŋqäuä, ‘Iqu suqeuŋi, qänaknä iqä-queqä.’ 25 Itaŋga Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, ne pipa iuŋi, kukŋuä tiiŋi ae äyä äqiyätanä äwikqueqä.‡ ‘Ämaqä hŋqu naŋuä ämetä, goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva-imäkqe, he hui ämepu maŋqä ipnuwäŋqätä, naŋuä häŋeqä yqänäŋä-täŋi maŋqä ipnuwäŋqätä, naŋuä ämaqä hiiŋuä iu äkiquwäqiyäpu äpäkpqä di-pqe maŋqä ipnuwäŋqätä, itaŋga suqä qokäŋqä apäkäŋqä iqe, mimäkqä pa iqäpŋqeqä’ äqäkqueqä” ätukuwi.
26 Awiŋgaŋi iqu ämaqä iquaqui-iquaqui itmetä, iqutä, qutä, kiyä maeqä pmapŋqä diŋqä, suqä qäyunä imäkkqe. Iŋgaŋi iqu hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä yäŋgisa äpeyätä, hiqäva-imäkqä iquau, qu hiunji äsqueŋi kiyä maeqä äŋguänäŋä äpmapu, hiqäva hŋqunä-hŋqunä imäkpnuwäŋqä ätukqe.

Qu hiqäva-imäkqä aŋiu, Poli ique guä äkiqiyäukuwiŋqä

27 Hiunji 7 päwätŋqä iqaŋga, Poli iqu, hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä yäŋgisa äpekqe. Israitqä, qua Eesiya iutaŋä hŋqua, iqu iqi pmetaŋgi hiŋuä äqumbiyi, ique a äkiqätäpu, ämaqe, iquenyqä äkasuwä munätŋqä imäkpŋqä diŋqä, tääqä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätukuwi. 28 “He Israitqä iquenyä, yätamäkqä nepiyä! Ämaqä aŋä-himqä eeqänäŋä iu ätuäkitä, neyaqä ämaqä iquautä, kukŋuä-suqä iutä, hiqäva-imäkqä aŋä täu-pqe, mändi äkittqiyäkitŋqe, ämaqä tä, qäqueqä. Itaŋga täŋgaŋi iqu tiiŋä-pqe äyä imäkqiyä. Iqu ämaqä, ne Israitqä iqune qäyä etaŋgi huizi iquauŋi, hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpä täŋgisa ätuma äyapqiyä. Iqu e imäkqe, aŋi Goti Hanjuwä Iqueqänä qäyä etaŋgi, Iqueqä hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä imäkqiyä” ätukuwi. 29 Qu kukŋuä iiŋi, tiiŋiŋqä ätukuwi. Kiŋganäŋi Poli iqutä, Tropimusi, ämaqä Epäsäsi iutaŋä iqutä, hiqäva-imäkqä aŋä yäpaqäŋgisa ikitqätaŋginyä äquŋguwi. Itaŋga qu, Poli iqu aŋä täkŋä yäpä yäŋgisa äqumbiyäŋgaŋi, “Iqu Tropimusi iqueŋi, täkŋä yäpä täŋgisaŋqä qäsä ätuma äyapqiyä” tpu ipu, e ätukuwi.
30 Qokä-apäkä Jerusälemä iu pmeqä eeqänäŋä iqua, kukŋuä iiŋqä qätä äwipiyi, qu tnäŋä äpäpu aquvä äqämbiyi, Poli ique a äkiqätäpu, hiqäva-imäkqä aŋä täkŋä yäpaqä iŋgisa eyqiyäma äukuwi. Iŋgaŋi qu maqänäŋi, täkŋä hävqe qŋqaŋä qe ämäyekuwi.
31-32 Qu Poli ique äpäkpŋqä itqätaŋguwäŋgaŋi, mäkä-iqä Romä iutaŋä iquau miqä naqä iqu, “Jerusälemä pmeqä eeqänäŋä iqua, äkasuwä ätnäpu, mäkä hiŋgi äunätqäŋäuä” tqaŋgä äwiyäqe, maqänäŋi iqueqä mäkä-iqä iquautä, iquauqä naqä iquautä, itmeqe, qokä-apäkä iqua pmetaŋguwä iqinyqä tnäŋä äquveqäkuwi. Qokä-apäkä iqua, iqutä, iqueqä mäkä-iqä iquatä äquvepqaŋgä äqumbiyi, qu Poli ique äpäkmiŋuwi ävquatämäukuwi.
33 Iŋgaŋi mäkä-iqeu miqä naqä iqu äpäqe, Poli ique a äkiqätäqe, iqueqä ämaqä iquau ique senqä hŋquaqutä guä kiqiyäupŋqä ätukqe.

‡ **21:25** Wäuŋuiŋqä 15:29

Iŋganj iqu qokä-apäkä iquauŋi, yatŋqä ävätä, “Ämaqä tqu, tqukä? Iqu äänä imäkätqänä?” ätukqe. 34 Iŋäqe, iqua kuapänä epu, maŋä näŋi-mäŋisa yäŋänäqŋqä tätqätaŋguwitaŋi, iqu kukŋuä quati qätä mäwiyqä itä, iqueqä mäkä-iqä iquau, Poli ique iquauqä aŋä yäŋänäqŋqä iuŋqä ätuma upŋqä ätukqe. 35-36 Ique ätuma wätqätaŋguwäŋga, qokä-apäkä iqua qänaki äwivändäpu maŋä yäŋänäqŋqä, “Iqueŋi pizqä päkpiyä!” ätmiŋuwi. Itaŋga iqua aŋä iqueqä hänaqä yakä iu ätimäupiyi, qu ique äpäkpŋqä etaŋgi, iqua iqueŋi haqeqä a äqätqa ekuwi.

37 Mäkä-iqä iqua ique aŋä iuŋqä ätuma upŋqä iqaŋga, iqu iquauqä ämiqä naqä ique, Grikä iquauä aŋä-kukŋuä ätätä, “Nyi kukŋuä hui ktmqätanä?” ätukqe. Iqu kimaŋi, “Si Grikä iquauä kukŋui äänä dtŋqäwä?” ätukqe. 38 “Si qua Isipätaŋä iqukiyi. Hiŋuiqänäŋi gapmanqä iquauŋi, mäkäŋqä ävauqumuatätnä, ämaqä 4,000 iquau ipäqäyuŋitä päsqaŋguwä iquauŋi, aŋä avqŋqä yeŋuä iuŋqä ätuma äumiŋä iqukiyqä, kŋuä änyiyqiyä” ätukqe. 39 Iŋganj Poli iqu, tiiŋä ätukqe. “Nyi ämaqä Israitqä iqunä, aŋä-himqä Tasusi iutaŋä, qua Silisiya iutaŋä iqunjqä. Nyaqä aŋä-himqe, yoqä naqä qoŋqä aŋiqä. Nyi ämaqä tquau kukŋuä tumqä, hiŋuinä ŋqänyä” ätukqe. 40 Mäkä-iqeu miqä naqä iqu ‘ŋŋqä’ tquaŋga, Poli iqu aŋä yakä iu pämä ätqäuqe, ämaqä kukŋuä matqä ipŋqä, iqueqä hipae hiaqusqä qe ämikqe. Qu kukŋuä matqä pmetaŋguwäŋga, iqu iquauqä aŋä-kukŋuä iunä qe ätukqe.

22

Poli iqu, qokä-apäkiu, iqueqä-kiuäŋqä ätukqeŋqä

1 “Tatqä-guäka iquendä, apiqukuendä, nyi suqä quvqä mimäkqä itŋqä iiŋqe, awä hitqaŋgmdqe, he qätä nyipiyä” ätukqe. 2 Qu Poli iqu, iquauqä aŋä-kukŋuä iunä tqaŋgi äwipiyäŋganj, kukŋuä matqä, qeiqinyä äpmakuwi. Iŋganj iqu tii ätukqe.

3 “Nyi Israitqä iqunjqä. Ŋqä nipai, qua Silisiya iu, aŋä-himqä Tasusi iu änmikqeqä. Iŋäqe nyi naqe, aŋä täuta ekqe. Nyi atqä-awäkauqä suqä eeqänäŋiŋqä näqŋqä himqe, Gämeliyoli iqu äŋguänä ämändquakqeqä. Itaŋga he täŋga tä imäkätqäŋuwä-pa, nyi-pqe suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä iunä imäkqämqä yäŋä äqänätŋqeqä. 4 Nyi ämaqä, Jisasi Iqueqä hänaqä iu qäyu wätqätaŋguwä iqua äpäkombŋqä diŋqe, quvqä itquetmä, qokä-apäkä hui guä äkiqiyäutmä, guä kiqiyäueqä aŋä iu äyä äpmuateminqeqä. 5 Nyi suqä ii imäkminqeŋqe, hiqäva-imäkqä naqä iqutä, Israitqeu miqä naqä eeqänäŋä iquatä, qu iiŋqe näqŋqä eäŋuwä-qae, he awä hitpŋqäuä. Nyi, Israitqä Dämaskasi iu pmeqä iquau motquamqŋqe, qu pipa äqiyäpu ändapkuwi. Iŋganj ämaqä Dämaskasi iu äpmepu, Jisasi Iqueqä hänaqä iu wätqätaŋguwä iquauŋi, guä äkiqiyäutmä, haŋä-iqä mapŋqänä iqisa ätuma quvep-mqä diŋqe, nyi täqiŋi ävämakqeqä” ätukqe.

6 “Hiunji quemisqä hiätŋqäqiŋi, nyi qaŋä äwätmä, Dämaskasi iu timäumqä qäqiqi wätqätaŋganj, maqänäŋi qäukuä haqä yätutaŋi, we-huŋqä naqänäŋä hŋqu nyuauä eŋqä-paŋi qe änyimakqeqä. 7 Änyimeqaŋganj, nyi qua iqi äpäknmä witaŋga, Ämaqä Hŋqueqä maŋitaŋi, ‘Soli iquki, Soli iquki, si Nyi suŋqä qui nyimäkätqäŋinyä?’

dqaŋgi äwikqeqä. 8 Iiŋä äwimi, ‘Naqä Iquki, si tqukikä?’ ätukqeqä.
Kimaŋi, ‘Nyi Jisasi Nasäretqätaŋä Iqunjqä. Ämaqä si qui imäkätqäŋi,
ii Nyinjqä’ ändkqeqä. 9 Ämaqä nyitä anä äumiŋquä iqua, qu we-
huŋqe äqumbiyä-qe, kukŋuä dqaŋgqä Iqueqä maŋi, qätä mäwiyqä
ikuwiqä. 10 Iŋgaŋi nyi, ‘Naqä Iquki, nyi äänä imqäwä?’ tquaŋga, Naqä
Iqu tiiŋä qe ändkqeqä. ‘Si ivatuwänätnä, Dämaskasi iu yäpä yäŋgisa
huizä. Iqiŋi ämaqä hŋqu, wäuŋuä eeqänäŋi Nyi sinyqä äteqeuŋqe, si
ktqoŋqä,’ ändkqeqä. 11 We-huŋqä naqänäŋä Iquesaŋi, nyaqä hiŋui
hea inuwimäkqaŋgqeŋqe, ämaqä nyitä anä äumiŋquä iqua, nyi a
ämanjqäŋga äwäpu, Dämaskasi iu äŋquatämäukuwiqä” ätukqe.
12 “Ämaqä hŋqu, Dämaskasi iu äpmamiŋqe. Iqueqä yoqe, Anänasi
ique. Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqinyä iqä-qu eä, kukŋuä-suqä
iuŋi qänaknä iqä-quvi. Iquenyqe, Israitqä aŋä-himqä iu äpmamiŋuwä
iqua, ‘Ämaqä äŋguänäŋä-queqä’ ätmiŋuwi. 13 Iqu äpäqe, nyi-täŋä
qäqi ätqäuepäqe, ‘Tasi-gua Soli iqukiyä, tqä hiŋui, aŋgumä äŋguä
qändŋqinyä,’ ändkqeqä. Qäŋgaŋi hiŋuä äqänätmä, nyi ique hiŋuä
äquŋgqeqä.
14 Iŋgaŋi iqu tiiŋä ändkqeqä. ‘Atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä Iqu, si
äyä ätekikqeqä. Si Iqueqä äwiŋqä iuŋqänä näqŋqä eätnä, Ämaqä
suqä jänäŋi imäkätŋqä Ique hiŋuä qunätnä, kukŋui, Iqueqä-kiuä
tqaŋgutqä iunä, qätä wisŋqä ätekikqeqä’ ändkqeqä. 15 ‘Ii tiinjqä.
Nätmatqä si hiŋuä äqunätnä qätä äwiyätŋi, qokä-apäkä eeqänäŋä
iquau, Iquenyqä awä tuäkiqätŋäŋqä hitaŋgiyqä. 16 Iŋä etaŋgi si
squeŋqä hiŋuä äqännä, pmatŋqäwä? Si ävauätnä asŋä matŋqeqä.
Si Iqueqä yoqä tqaŋgti, Iqu asŋä äkqiyätä, tqä suqä quvqe, huätä
makmäutŋqeqä,’ ändkqeqä” ätukqe.
17 “Qänakndaŋi nyi, Jerusälemä iuŋqä aŋgumä äyapätmäŋgaŋi,
hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa äpeyätmä, tääqä ätätmä
äpmamäŋgaŋi, nyi wätqä eŋqä-pa ae äquŋgqeqä. 18 Nyi Naqä
Ique hiŋuä quŋgaŋga, Iqu tiiŋä ändkqeqä. ‘Si täqiŋi, Nyinyqä awä
tquaŋgtqe, qu qätä makiyqä ipŋqä iquwä-qae, si Jerusälemä täuŋi
maqänä ävämatŋqeqä,’ ändkqeqä. 19 Kimaŋi nyi tii ätukqeqä. ‘Naqä
Iqukiyä, oeyqä! Qu nyinyqä näqŋqeqä. Nyi aŋä aquväqŋqeuŋqä
ikitmä, qokä-apäkä Sinyqä quuvqä eqiyätqätaŋguwä iquauŋi, guä
äkiqiyäutmä, hiqokä täua ätävätmä imäkmiŋqeŋqe, qu näqŋqä
eŋäuä. 20 Itaŋga qu Stipenä, Sinyqä awä ätmiŋqä ique, pizqä
päsqaŋguwäŋga, nyi “äŋguiqä” ätätmä qäqiqi ätqäumä, ämaqä
iquauqä gquä quäuqe ämimiŋqeŋqä-pqe, qu näqŋqä eŋäuä’
ätukqeqä. 21 Iŋgaŋi Naqä Iqu, nyi tiiŋä ändkqeqä. ‘Si äutŋqinyä.
Ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi, kiŋä nämä pmetaŋguwä iquauŋqä
kndowatmqänä’ ändkqeqä” ätukqe.

Poli iqutä, mäkä-iqeu miqä naqä iqutä, kukŋuä ätkiyiŋqä

22 Ämaqä iqua, Poli iqueqä kukŋui qätä äwipiyä-qe, iqu ämaqä
huizi iquauŋqä tqaŋgqeŋqä mäwiŋqä iqaŋgi, maŋä tnäŋä ätäpu,
“Pizqä päkpiyä! Ämaqä tqu, qua täuŋi mäpmeqä yätŋqeqä” ätkuwi.
23 E ätpiyi, maŋä hiŋgänäwa ätäpu, iquauqä gquä quäuqe bi
äquvätämäupu, qua hinyaŋä äuaquvämäukuwi.
24 Iiŋä äqunäqe, mäkä-iqeu miqä naqä iqu, iqueqä ämaqä iquauŋi
tiiŋä ätukqe. “He iqueŋi, aŋä yäŋänäqŋqä iuŋqä ätuma upiyä!

Iqiŋi, he hiqoki, iqu, ‘Nyi suqä iiŋä-iiŋä imäkätŋqeqä’ ätätä awä
natätŋqänä, täua täwipiyä!” Qokä-apäkä iqua äwqä tnäŋä imbu,
Poli iquenyqä maŋä tnäŋä tqaŋguwiŋqä näqŋqä äŋguänä metŋqä,
ii ätukqe. 25 Itaŋga qu hiqokä täua täwipŋqä, yukä-hipa häundaqä
itqätepu, guä kiqiyeqaŋguwäŋga, iquauqä ämiqä yäpä iqiŋä iqu
qäqiqi tqäuätaŋga, Poli iqu iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Suqe, tiiŋä ätnä
äwinä. Ämaqä hŋqu, iqueqä yoqe, pipa Romä iu äqänä witaŋgutqe,
qu iqueŋi, ‘suqä quvqä-täŋutiyä’ tpu, hiŋuä qumbŋqe, kukŋuä ganä
mitpŋqeqä. Iŋi täŋgaŋi he nyi ämbäkpŋqä iquwi, änääŋäŋqäwä?”
ätukqe.
26 Mäkä-iqeu miqä yäpä iqiŋä iqu, iiŋä äyä tqaŋgi äwiyäqe,
iqu äwätä, iquau miqä naqä iqueŋi, tiiŋä qe ätukqe. “Si äänä
imäktŋqäwä? Ämaqä tqu, Romä iutaŋä-queqä.”
27 Itaŋga ämiqä naqä iqu äpäqe, “Si nyi diyä! Si Romä iutaŋä
iqukitanä?” ätukqe.
Iŋi Poli iqu, “Auqä” ätukqe.
28 Itaŋga, ämiqä naqä iqu, “Ŋqä yoqe, pipa Romä iu qäpŋqä,
nyi mbqä naqä äwikqeqä” tquaŋga, Poli iqu, “Nyi oeyqä. Nipai
äninyquaŋga, nyi ämaqä Romä iutaŋä-qunä äyä ekqeqä” ätukqe.
29 Mäkä-iqä, ique yatŋqä äväpu, hiqokä täua tävanä-tpu imiŋuwä
iqua, iqu e tqaŋgi äwipiyi, iqua zä ipu nändi maqänä ätqeukuwi.
Itaŋga iquau miqä naqä iqu, “Poli iqu ämaqä Romä iuta-ŋueqä”
näqŋqä eäqe, iqu ique senqätä guä kiqiyäupŋqä ätukqeuta, iqu-pqe
zä inä qe ikqe.

Poli iqu, Israitqeu miqä naqä iquau kukŋuä ätukqeŋqä

30 Mäkä-iqeu miqä naqä iqu, Israitqä iqua, “Poli iqu, ququvqä
imäkätŋqä iqueqä” ätukuwiŋqä näqŋqä äŋguänä metŋqä äwiŋgqe.
Iŋi awiŋgaŋi, iqu Poli iqueŋi, guä ewewatäqe, hiqäva-imäkqä naqä
iquautä, Israitqä iquau miqä naqä huizi iquautä, tääqä ätuätumeqe,
Poli iqueŋi ätuma, iquauqä hiŋuä iqi pämä ätqätekqe.

23

1 Itaŋga Poli iqu, Israitqä iquau miqä naqä iquauqä hiŋuä iqi, hiŋuä
jänä äqunä ätqäuä ätukqe. “Ŋqä nyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä
ŋqänätaŋgi, iqa äpqinjaqänmi, hea täŋga täsuwänä. Nyi suqä quvqä
hui, mimäkqä itŋqä etaŋgi, womba miqä itqäŋänä” ätukqe.
2 Iqu iiŋä tquaŋga, hiqäva-imäkqä naqä Anänasi iqu, ämaqä Poli
iqu-täŋä qäqiqi pämä tqäutaŋguwä iquauŋi, “He maŋä iu päkpiyä!”
ätukqe.
3 Itaŋi Poli iqu iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Si häuiqä a kukuiŋuä qu
qua qäpaiqä haqeqä äqiyäqisätqäŋuwä-paŋä iiŋukui etaŋgi, Goti
Hanjuwä Iqu si-pqe inä kpäsäŋqiyä. Si kŋui, ‘Nyi kukŋuä-suqä iuŋi
qänaknä iqunjqae, ique kukŋuä mitmqeqä’ kŋuä indqänätnä, täqi äyä
äpmeŋinyä. Iŋäqe, qu nyi ämbäkpŋqä täkqä ätuŋi, ii si kukŋuä-suqä
iuŋi hŋgisanä inä inyä” ätukqe.
4 Ämaqä qäqiqi pämä ätqäumiŋuwä iqua, qu kukŋuä ii qätä äwipiyi,
yatŋqä tiiŋä äwikuwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä naqä
tqueŋi, kukŋuä quvqä ätuŋi, änääŋäŋqäwä?” ätukuwi.
5 Kimaŋi Poli iqu iquauŋi, tiiŋä ätukqe. “Tatqä-guäkauä, iqu hiqäva-
imäkqä naqä iqueqeŋqe, nyi maqŋqä eämä, quvqä iqänä. Goti

Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, *‘Ämaqä ämeyätŋqä hŋquenyqe, kukŋuä quvqä matqä pambiyä,’* äyä äqänänä” ätukqe.*
6 Israitqä iquau miqä naqä iqua, ämaqä yoqä hŋquaqu qoŋqä
iquautaŋä iquayi. Hŋqua, Satyusi iqua hitaŋga, hŋqua, Parisi iquai.
Poli iqu iiŋqä näqŋqä eä, maŋä tiiŋä ätukqe. “Tatqä-guäkauä, nyi
Parisi iutaŋä iqunä eämä, qutä anä ätqäuŋänä. Nyaqä kŋui, tiiŋä
indqänäŋänä. ‘Ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua aŋgumä vaupnuwiqä.’
Nyi kŋuä iiŋä indqänätŋqetaŋi, täqi täsä ätqäuŋänä” ätukqe. 7 Poli
iqu kukŋuä iiŋä tqaŋgaŋi, Parisi iquatä, Satyusi iquatä, kukŋuä mäkä
äumbiyitaŋi, awä qe iwäsäŋguwi. 8 Kukŋuä mäkä äuŋguwi, kiqä
quati tiiŋi. Satyusi iqua, kŋuä tiiŋä indqänmiŋuwi. “Ämaqä ae
äpäkombqä iqua, aŋgumä mävauqä ipŋqäuä. Itaŋga eŋätqä itä, dŋä
itä, mäpmetqänä, oeyä.” Iŋäqe, Parisi iqua nätmatqä iiŋä iquauŋqe,
“naqä-qakuiqä” kŋuä indqänmiŋuwi.
9 Itaŋga qu maŋä yäŋänäqŋqä ätpiyi, Parisi iutaŋä kukŋuä-suqeŋqä
näqŋqä hŋqua, pämä ätqäupu, äkasuwä ätäpu, kukŋuä yäŋänäqŋqä
tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä tqueqä suqä quvqe, hma etaŋgi äqunäŋunä.
Iqueŋi, dŋä hŋqu ätqutiyä, ä eŋätqä hŋqu ätqutiyä? Ne maqŋqeqä.”
10 Iŋgaŋi mäkä-iqeu miqä naqä iqu, quwqä kukŋui mäkä eŋqä-
pa huŋgaŋguwä di naqänäŋä äyä timäuqaŋgi äqunäqe, qu Poli ique
hiyqi-hiyqi ämipu, ique qui imäkpŋqä iiŋqe, zä kiiŋä äwiŋgqe. Iutaŋi,
iqueqä mäkä-iqä iquau tiiŋä ätukqe. “He äwipu, Poli ique, iquauqä
hipa iuta itmepu, neqä aŋä yäŋänäqŋqä iuŋqä ätuma upiyä!”
11 Heatqä iqueŋi, Naqä Iqu, Poli iqu-täŋä qäqiqi pämä ätqäuä, tiiŋä
ätukqe. “Si zä miqä itnä, pämä yäŋänäqŋqä tqävä! Si Nyaqä kukŋui,
Jerusälemä iu awä yäŋänäqŋqä ätätqäŋä-pa, aŋä-himqä Romä iuŋä-
pqe awä asä inä ttŋäŋqeqä” ätukqe.

Qu Poli ique, pizqä päsanä-tpu ikuwiŋqä

12 Itaŋga ziŋuitäŋi, Israitqä hŋqua aquvä äqämbiyi, Poli ique
äpäkpŋqä kukŋuä naqä-hŋqunä imäkkuwi. Iŋgaŋi iqua, Goti
Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä hŋqu, guä ämäsäupu
ekuwi. “Ne iqueŋi pizqä äpäsätaqäŋgaŋqä, buayätä eqätä maŋqä
yatuŋqueqä” ätŋguwi. 13 Ämaqä kukŋuä ii imäkkuwä iqua,
kuapänäŋä eä, 40 qe ämäwqätäukqe. 14 Iŋgaŋi, iqua äupiyi,
hiqäva-imäkqä naqä iquautä, ämaqeu miqä naqä iquautäŋi, tiiŋä
ätukuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä
hŋqu ätätanä eququeqä. ‘Ne Poli ique pizqä äpäsätaqäŋgaŋqä,
ymisaŋä maŋqä yatuŋqueqä.’ 15 Iiŋiŋqe hesä, ämaqä mipŋqä aquvä
äqänätqäŋuwä huizi iquatä, kukŋuä ändowatäpu, mäkä-iqeu miqä
naqä iqueŋi, quaŋgä tiiŋä tupŋqäuä. ‘Ne Poli ique yatŋqä ävätanä,
iqueqä kukŋuä quatiŋqä näqŋqä metuŋquä iiŋqe, si nenyqä ätuma
biyä.’ Iŋi he iiŋä imäkqaŋgpqe, iqu emamätä pätqätaŋga, ne iqueŋi
äpäsatuŋquänänyä” ätukuwi.
16 Iŋäqe Poli iqueqä kasiqiyqä hikŋiqu, iiŋä imäkpŋqä tqaŋgä
äwiyäqe, iqu äwäqe, mäkä-iqä iquauqä aŋä yäŋänäqŋqä iu
äpaquvätä, Poli ique awä ätukqe. 17 Iŋgaŋi Poli iqu mäkä-iqeu
miqä yäpä iqiŋä hŋque tääqä ätuätumetä, tiiŋä ätukqe. “Hikŋä tqu,
kukŋuä-täŋä-qu etaŋgi, hiqä naqä iquenyqä ätuma utŋqeqä” ätukqe.

* **23:5** Aŋgumä Itmakqä 22:28

18 Iiŋä etaŋgi iqu ique ätuma äwätä, iqueqä naqä iqueŋi, tiiŋä
ätukqe. “Ämaqä, guä äkiqiyäuquwä Poli iqu, tääqä ändätmetä
dqaŋgi, nyi hikŋä tque ätuma äquvepqänä. Iqu si kukŋuä hui
ktätŋqäuä” ätukqe.
19 Iŋgaŋi ämiqä naqä iqu, iqueqä hipa iu a äkiqätäqe, maŋitä
ätuma äwäqe, iquaquvqä-qeuänä ätqäunyä, yatŋqä ävätä, “Si kukŋuä
äkitaŋi dtŋqäwä?” ätukqe.
20 Iŋi hikŋä iqu tiiŋä ätukqe. “Israitqä iqua yatŋqä kipŋqe,
kukŋuä naqä-hŋqunä ae imäkquwiqä. Awiŋgaŋi si Poli ique, iquauqä
ämaqä mipŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä ätuma wätŋqä diŋqä
yatŋqä kipŋqäuä. Iŋgaŋi qu quaŋgä ikimäkäpu, ‘Ne Poli ique
yatŋqä ävätanä, iqueqä kukŋuä quatiŋqä näqŋqä metuŋqueqä’
ktpŋqäuä” ätukqe. 21 “Iŋäqe si iquauqä kukŋui qätä mäwiyqä
panä. Iquautaŋä kuapänäŋä, 40 ämäwqätäuquwä iqua, ‘Ne iqueŋi
pizqä äpäsätaqäŋgaŋqä, buayä eqä maŋqä yatuŋqueqä’ ätäpu, Goti
Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä yäŋänäqŋqä ii, guä ämäsäupu equwiqä. Si
ätuma wiqaŋga, iqua hänaqä awä iqi zä äpmapu, ique äpäkpŋqäuä.
Iŋi si iquau, ‘Auä, ique itumamqänä’ tquaŋgtqeŋqä, hiŋuä äqämbu
äpmeŋäuä” ätukqe.
22 I tquaŋga, ämiqä naqä iqu, hikŋä ique, “Si kukŋuä ii ändŋiŋqe,
awä matqä panä” yäŋänäqŋqä ätuäqe, qe ändowatkqe.

Qu Poli ique, qua miqä naqä, Peliksi iqueŋqä ändowatkuwiŋqä

23 Hikŋä ique ändowatäqe, mäkä-iqeu miqä naqä iqu, ämiqä iqueä
yäpä iqiŋä iquautaŋä hŋquaqui tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “Qe
mäkä-iqä 200 iquautä, mäki hosi iu äpmapu iqä 70 iquautä, itaŋga
mäkä-iqä zi quäuqä-täŋä 200 iquautä itmesinyä, näwenyä imäknäpu,
heatqä 9 klokä iuŋi, Sisariya buŋqä wäpŋqeqä. 24 He Poli iquenyqä
hosi-pqe näwenyä imäkäpu, iqu qui mimäkŋqä yätŋqänä, neqä
ämineyqä naqä Peliksi iquenyqä äŋguänä ätuma wäpiyä” ätukqe.
25 Iŋgaŋi iqu pipa hui tiiŋä ätätä äqäkqe.
26 “Nyi Klotiusi Lisiyasi iqunä, pipa tä äqiyätmä, qua ämiqä
naqä Peliksi iqukiŋqä äväwqatqänä. Yoqä naqä qoŋqä iquki,
hiunjiŋganjqä.
27 Ämaqä tqueŋi, Israitqä iqua a äkiqätäpu pizqä päkpŋqä
iqaŋguwäŋga, nyi, ‘Iqueqä yoqe, pipa Romä iu äqänä äwinä’ tqaŋgä
äwimi, nyitä, ŋqä mäkä-iqä iquatä äwätanä, iquauqä hipa iuta
itmequeqä. 28 ‘Iqu suqä quvqä äki imäkqaŋgi ätqäpiyä’ tmä qätä
wimqe, ique ätuma, quwqä ämaqä mipŋqä aquvä äqänätqäŋuwä
iquauqä hiŋuä iqi ätqäteqeqä. 29 Nyi iquau yatŋqä vqaŋga, iqua
iquauqä kukŋuä-suqä iutaŋiŋqä awä ändquwiqä. Iŋäqe, suqä iqu
imäkqaŋgqeŋqä ätätqäŋuwi, ne ique pizqä päsqäŋqätä, ä guä pmu-
ateqäŋqätä, hmanjqä. 30 Iŋi täŋgaŋi, qu ique päkpŋqä kukŋuä zä
imäkätqätaŋgä qätä äwimi, nyi ique sinyqä maqänä ändowatqänä.
Itaŋga ämaqe, ‘Iqu suqä quvqä imäkqä-queqä’ tqaŋguwä iquauŋi,
qu tqä hiŋuä iqiŋi ique kukŋuä mitpŋqä ätquäqeqä,” ätätä äqäkqe.
31 Itaŋi mäkä-iqä iqua, iquauqä ämiqä iqueuä maŋiu qätä äwipiyi,
qänaknä ipu, heatqä iqueŋi, Poli ique ätuma, aŋä-himqä Andipatrisi
buŋqä äwäkuwi. 32 Awiŋgaŋi, mäki hosi iu äpmapu iqä iqua, Poli
iqueŋi aŋä-himqä Sisariya iuŋqä ätuma wiqaŋguwäŋga, mäkä-iqä

huiziqua iquauqä aŋä Jerusälemäŋqä aŋgumä ekuwi. 33 Ämaqä
Poli ique ätuma äwäkuwä iqua, Sisariya iu ätimäupiyi, qua ämiqä
naqä iqueŋi, pipa äväpu, Poli ique-pqe, iqueqä hiŋuä iqi ätqätekuwi.
34 Iŋganı ämiqä naqä iqu pipa a ätäuäqe, iqu Poli iqueŋi yatŋqä
tiiŋä äwikqe. “Si qua äkitaŋukikä?” Yatŋqä i vqaŋga Poli iqu
kimaŋi, “Nyi qua Silisiyataŋä iqunjqä” ätukqe. 35 Iiŋä äwiyäqe,
iqu tiiŋä ätukqe. “Ämaqä si kukŋuä mikitpŋqä iquwä iqua
ätimäuqaŋguwäŋga, kukŋuä tqaŋgtqe, iŋganä qätä kimqänä.” Iiŋä
ätuäqetaŋi, Poli iquenyqä, “He aŋä, ämiqä naqä Heroti iqu ämätkqä
iu pmuatepiyä” ätukqe.

24

Qu Poli ique, Peliksi iqueqä hiŋuä iqi, kukŋuä ämitkuwiŋqä

1 Hiunji hipa hŋgiŋi ae äpäwqaŋganı, hiqäva-imäkqä naqä Anänasi
iqu, aŋä-himqä Sisariya iuŋqä äquveqäkqe. Iqutäŋi, Israitqeu
miqä hŋquatä, ämaqä Romä pmeqä iquauä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
hŋqutä, anä äquveqäkuwi. Ämaqä iqueqä yoqe, Tetulusi ique.
Qu iqi ätimäupiyi, ämiqä naqä Peliksi ique äwimepu, Poli ique
kukŋuä mitpŋqä iuŋqä awä näwe ätukuwi. 2 Iŋganı ämiqä naqä
iqu, Poli ique tääqä tuätumeqaŋga, Tetulusi iqu iquenyqä kukŋuä
ätipäqiyätä, ämaqä naqä iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Ämaqä naqä Peliksi
iqukiyä, si yätamäkqä äŋguänäŋä äneyätnä, ämineyätqätaŋgnä,
mäkä mauŋqä äŋguänä äyä äpmeŋunä. Nätmatqä äŋguänä mäwiqä
imiŋqe, täŋganı si kŋuä äŋguänä indqänätnä suqä häŋi maeqaŋgnä,
eeqänäŋi äŋguänä äyä äwinä. 3 Ne iiŋä äqunätaqäŋganı, neyaqä
äwqe äŋguänä änenyätŋqeqä. Iiŋqe ne siŋi äŋguiqä naqä-qakuänä
äktqunä” ätukqe. 4 “Si wäuŋuä hui-pqe inä imäktŋqä etaŋgi, nyi
sitä äpakä matqäuqä imqä itmä, yatŋqä tii äkiyqänä. Si qeiqinyä
ämineyätnä, neyaqä kukŋuä wäŋqä hmbu qätä neyä.

5 Ne ämaqä tqueŋi, hiŋuä tiiŋä äqunäŋunä. Iqu ämaqä mäkäŋqä
itä äkasuwä tqä-queqä. Iquesaŋi, Israitqä qua eeqänäŋä iutaŋä iqua,
äkasuwä ätnäpu, mäkä äyä äunätqäŋäuä. Itaŋga ämaqä, Jisasi
Nasäretqätaŋä Iquenyqä qänaknä itqäŋuwä iquauŋqe, ‘qu Nasäretqä
iquayqä’ ätätqäŋuwiqä. Ämaqä tqu, iquauqä ämiqä naqä iquautaŋä
hŋqueqä. 6-8 Iqu hiqäva-imäkqä aŋi, kiyä mätqä imäkätŋqä iqaŋgi,
ne ique a äkiqätqueqä.* I etaŋgi ne ique kukŋuä ämitqueŋqä näqŋqä
matŋqeŋqe, si tqä-täuä ique yatŋqä ävätnä, iqueqä maŋiutaŋi,
nätmatqä eeqänäŋiŋqä qätä wisŋqinyä” ätukqe.

9 Iŋganı Israitqä iqua-pqe, iqueuä kukŋui yäŋänäqŋqä imäkäpu,
“Kukŋuä eeqänäŋä ii, naqä-qakuiqä” ätukuwi.

10 Qu iiŋä tquaŋguwäŋga, qua ämiqä naqä iqu, Poli iqu kukŋuä
tätŋqä, hipa ämeŋä ämikqe. Iiŋä iqaŋga, Poli iqu kimaŋi tiiŋä
ätukqe. “Quväukuä kuapänäŋä iuŋi, si ämaqä qua täu äpmeŋuwä
iquau iwäsäutqäŋä iiŋqe, nyi näqŋqä eämä, nyaqä äwqe äŋguänäŋä

---

* **24:6-8** Täŋganı ämaqä näqŋqä-täŋä hŋqua, kŋuä tiiŋä äyä indqänätqäŋäuä. Täqiŋi Lukä iqu kukŋuä huizi inä äqäkqe. Kukŋuä ii, tiiŋiqä. “Ne neyaqä suqetanä kukŋuä mitanätanä iqaŋgua, mäkä-iqä iquauqä ämiqä naqä Lisiyasi iqutä, iqueqä ämaqä hŋquatä, änemapiyi, yäŋänäqŋqä änavqutäupu, neyaqä hipa iuta ämänätauquwiqä. Itaŋi Lisiyasi iqu ‘Ämaqä tque kukŋuä mitpŋqä iqua, si äkimepu tqä hiŋuä iqisa mitpŋqeqä’ ätqeqä.”

nyiŋganŋgi, nyi saqä hiŋuä iqisa, ämaqä kukŋuä mindqanŋguwä
iquauŋqä, kimanŋi ktmqeqä. 11 Si yatŋqä tiiŋä imatŋqeqä. Täŋga
qäŋga hiunji 12 ae äpäwqanŋga, nyi Jerusälemäŋqe, Goti Han-
juwä Ique qonŋä äwoktäutmä, Iqueqä yoqä haqeqä mamäumqä äyä
äyqäqeqä. 12 Iŋganŋi hiqäva-imäkqä anŋä takŋä yäpä yäŋgisatä,
anŋä aquväqŋqeutä, ä anŋä ququawä iutatäŋi, nyitä, ämaqä hŋqutä,
kukŋuä mäkä äunäta, mäkä vauqumuatqanŋgqe, hiŋuä manŋqäŋqä
äyä itqäŋuwiqä. 13 Iŋi kukŋuä nyi täŋga ämindquwi, naqä-qakui
mämäktqueqä ipŋqäuä” ätukqe.

14 “Kukŋuä naqä-qakui, awä tii ktmqeqä. Nyi hänaqä Jisasi Iqu
ämotquakqä iu qänaknä itmä, neqä atqä-awäkauqä Goti Hanjuwä
Iqueä yoqe haqeqä ävauqumuatätŋqeqä. Nyi kukŋuä ämindquwä
iqua, ämaqä hänaqä iu qänaknä ituŋquä iqunenyqe, ‘Ämaqä
huitanŋuaeqä’ ätätqäŋuwiqä. Iŋäqe nyi kukŋuä-suqä Mosisi iqu
äqäkqetä, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iqua ätäpu ekuwitäŋi,
eeqänäŋä iiŋqe nyi quuvqä eqiyätqäŋänä. 15 Itanŋga ämaqä suqä
jänänäŋä iqä iquatä, ququvqä iqä iquatä, pizqä ae äpäkoŋguwä-
qe, Goti Hanjuwä Iqu anŋumä ävauqumuatäniqä diŋqe, nyi kŋuä
yäŋänäqŋqä äwimä, hiŋuä äqänmä äpmeŋänä. Itanŋgi ämaqä nyi
kukŋuä ämindquwä tqua-pqe, asä iiŋiŋqeqä. 16 Iiŋiŋqe Goti Hanjuwä
Iqueqätä, ämaqä iquauqätä, hiŋuä iqiŋi, nyi ämaqä jänäŋunä himqä
diŋqe yäŋä äqänätqäŋänä” ätukqe.

17 “Nyi anŋä huizi iuŋi, quväukuä hui ae äpmamitanŋi, Israitqä
Jerusälemä iu äpmeŋuwä iquauŋqä anŋumä äyä äpqeqä. Ämaqä
nätmatqäŋqä äwa iqanŋguwä iquau yätamäkqeŋqä mbqä-sua äma
äpätmä, itanŋga hiqäva imäkätmä Goti Ique wimqä äyä äpqeqä.
18 Nyi suqä qäyunäŋä iu qänaknä itmä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä
iqiŋi kiyä mamätqä äpmamäŋganŋi, hiqäva-imäkqä anŋä iu hiqäva
imäkmätmä itqätanŋga, qu änyimepu hiŋuä äŋqäŋguwiqä. Qu hiŋuä
i äŋqämbiyäŋganŋi, ämaqä kuapänäŋi nyitä anä mäpmeqä ipu, hoaqä
maqŋqä ikqeqä. Oeyä. 19 Iŋganŋi Israitqä qua Eesiya iutanŋä hŋquanä,
a iŋganä äŋgiqätkuwiqä. Iŋi ämaqä iqua nyinyqä kukŋuä-täŋä
epu imäkqäpi, quwqä-quwä nyi kukŋuä mindpŋqe, saqä hiŋuä täqi
matqäuqe, suŋqäwä? 20 Iqua hma etanŋgutqe, täqi ätqäuäŋuwä tqua,
nyi Israitqeu miqä iquauqä aquväqŋqä hiŋuä iqi tqäuätanŋga, nyaqä
suqä quvqeŋqä qävqä itqäŋuwiŋqe, awä ktpŋqeqä. 21 Nyi iquauqä
awä iqiŋi pämä ätqäumä kukŋuä ätuätmäŋganŋi, manŋä yäŋänäqŋqä
tiiŋä ätqueqä. ‘Ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua, anŋumä ävaupnuwä
iuŋqe, nyi quuvqä eqiyätqäŋänä.’ Qu kukŋuä iquenyqänä yeeqä miqä
ipu, nyi kukŋuä mindpŋqä sä ändma äpqäuä” ätukqe.

22 Ämaqä, hänaqä Jisasi Iqu ämotquakqä iu qänaknä iqä iquauqä
quuvqä heqiyqeŋqätä, suqeŋqätä, Peliksi iqu näqŋqä äŋguänäŋä ae
ekqe. Iiŋiŋqe Poli iqu kukŋuä ae äyä tqanŋga, iqu Israitqä iquau
tiiŋä ätukqe. “Nyi heyaqä kukŋui qŋqanŋä hemqänä. Mäkä-iqeu
miqä Lisiyasi iqu äquvepqanŋganŋi, nyi hiyaqä kukŋui, jänä iŋga
emäkiyqämqä” ätukqe. 23 Itanŋi iqu iqueqä mäkä-iqeu miqä ique tiiŋä
ätukqe. “Poli iqueŋi guä kiqiyäueqä anŋä iu äpmuatetnä qeiqinyä
miyä. Iqueqä käyämaqä iqua, ique yätamäkqä wipŋqä, si pmua
mimäkqä pa, hiŋuinä qunyä” ätukqe.

Poli iqu, guä pmuateqä aŋiu äpme, Peliksi iqutä kukŋuä ätmiŋiyiŋqä

24 Hiunji hui ae äpäwqaŋgaŋi, Peliksi iqutä, iqueqä apäki Drusilaisä
anä äpkiyi. Drusilai, Israitqä iutaŋiyi. Iqi ätimäyi, iqu Poli ique
tääqä tuätumeqaŋga, iqu Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqeŋqä
tqaŋgi äwikiyi. 25 Iŋgaŋi Poli iqu kukŋui, suqä jänänäŋiuŋqätä, äwqä
äwivauqaŋgqä iunä mimäkqä iuŋqätä, Goti Hanjuwä Iqu qänakndaŋi
eeqänäŋune kukŋuä minetäniqeŋqätä ätukqe. Poli iqu iiŋä tquaŋgi,
Peliksi iqu qätä äwiyäqe, zä itä tii ätukqe. “Si äutŋqeqä. Qänakndaŋi,
nyi hea hui eätmä, tääqä aŋgumä ktätmeqämqä.” 26 Peliksi iqu
nätmatqä huiŋqä-pqe hiŋuä inä äqunä äpmamiŋqe. Iqu kŋui, “Nyi
Poli ique hiŋuinä qunäwatmqeŋqä, iqu mbqä hui dapätŋqätiyä?”
indqänätä, hea kuapänäŋä iuŋi, ique tääqä ätuätumetä, iqutä kukŋuä
anä ätmiŋiyi.

27 Peliksi iqu Israitqä iquau aquvänä iwimäkätŋqä diŋqe, Poli
ique guä kiqiyäueqä aŋä iuŋi hiŋuinä äquŋgqe. Itaŋga, quväukuä
hŋquaqu päwqaŋgaŋi, Posiyusi Pestusi iqu, Peliksi iquenyqä tŋäŋqä
qe äpmakqe.

25

Poli iqu, “Nyi Sisa iqu nyiwäseyätŋqä änyiŋgiyä” ätukqeŋqä

1 Pestusi iqu qua Jutiya iu ämiqä kiŋganäŋä-qu äpmakqä iuŋi, hiunji
hŋquaqui-hŋque ae äpäwqaŋga, iqu anä-himqä Sisariya iu ävämaŋi,
Jerusälemäŋqä ekqe. 2 Iqiŋi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä
iquau miqä naqä iquatä, Pestusi ique äwimapiyi, Poli ique kukŋuä
mitpŋqä iuŋqä ätuäpu, yatŋqä tiiŋä ävqa äukuwi. 3 “Si ne yätamäkqä
neyätnä, qu Poli ique ätuma ppŋqä tääqä tuvä.” Qu kukŋuä iiŋä
ätukuwä-qe, ämaqä hŋqua hänaqä awä imä äpmapu, Poli ique pizqä
päkpŋqe näwe imäkmbu ätukuwi.

4 I tquaŋguwäŋga, Pestusi iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Poli iqu
Sisariya iuŋi guä äpmenä. Nyi iuŋqä wämqe, qäqiqinjqä. 5 Iŋi ämaqä
iqu suqä quvqä hui imäkqä etaŋgutqe, hiqä ämeyqä iqua nyitä anä
äwitanä, ique iqi kukŋuä mitpŋqeqä” ätukqe.

6 Iqu iquatä anä äpmeqe, hiunji 10 mämäwqätäuqäŋga, Sisariyaŋqä
äquveqäkqe. Awiŋgaŋi, iqu kukŋuä iwäsäuqä aŋiu äpmeqe, qu Poli
ique ätuma ppŋqä ätukqe. 7 Iqu ae ätimäuqaŋga, Israitqä Jerusälemä
yätuta äpäwäkuwä iqua, ique qäuiqä ämamäupu, ique kukŋuä
ämitäpu, “Iqu suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkätŋqeqä” ätukuwi.
Qu kukŋuä iiŋä tqaŋguwiŋqe, Pestusi iqu, “Quaŋgä ändqäpiyä, naqä-
qakuä ändqäpiyä?” kŋuä indqäŋgqe.

8 Qu kukŋuä ae ätqaŋguwäŋga, Poli iqu kimaŋi tiiŋä ätukqe. “Nyi
Israitqä iquauqä kukŋuä-suqä iutä, hiqäva-imäkqä aŋä iutä, itaŋga
Romätaŋä ämiqä naqä Sisa iquesäŋi, quvqä mitqueqä iqeqä” ätukqe.

9 I tqaŋgi äwiyäqe, Pestusi iqu, Israitqä iquau aquvänä iwimäkätŋqä
wiŋgaŋgi, iqu Poli ique yatŋqä tii äwikqe. “Ne Jerusälemäŋqä
äyätanä, nyi saqä kukŋui, iqi kiwäsemqe, äŋguätanä?”

10 Iŋäqe Poli iqu tiiŋä ätukqe. “Kukŋuä iwäsäuqä aŋä nyi pämä
ätqäuŋqä tä, ii Sisa iqueqä aŋiqä. Aŋä tquenyä nyiwäsepŋqeqä. Si
näqŋqeqä. ‘Nyi Israitqä iquauŋi, suqä quvqä hui mitqueqä itŋqeqä.’
11 Nyi suqä quvqeŋqä päkonmqä sätäti, nyi iiŋqe äpäkonmqeqä.
Iŋäqe qu kukŋuä nyinyqä ätquwi, naqä-qakuä hma sätäti, ämaqä

hŋqu nyiŋi, iquauqä hipa iuŋi, änä mänyivqä yäŋqiyä. Nyi Sisa iqu
nyiwäseyätŋqä änyiŋgiyä” ätukqe.
12 I tquaŋga, Pestusi iqu, iqueqä ämaqä kŋuä iqä vqä iquatä kukŋuä
ätpiyi, iqu kimaŋi, “Si ‘Sisa iqu kukŋuä nyiwäseyätŋqä änyiŋgiyä’
ätŋä-qae, si iquenyqä utŋqeqä” ätukqe.

Pestusi iqutä, ämiqä naqä Akripa iqutä, kukŋuä ätŋgiyiŋqä

13 Hiunji hui ae äpäwqaŋganji, ämaqeu miqä naqä Akripa iqutä,
kasiqi Benasisä, inäsuaqi Pestusi ique yeeqä wiyŋqänä Sisariyaŋqä
qe äpkiyi. 14 Inäsuaqi hiunji kuapänä iqi pmetaŋgiyäŋga, Pestusi
iqu Poli iquenyqä kukŋuä näqŋqä ävätä, ämiqä naqä iqueŋi tiiŋä
ätukqe. “Ämaqä hŋque, Peliksi iqu guä äkiqiyäuekqe, guä yqänä
äpmenä. 15 Nyi Jerusälemä iu pmetaŋga, hiqäva-imäkqä naqä
iquatä, Israitqeu miqä naqä iquatä, ämaqä ique kukŋuä mitpŋqä
ändkuwiqä. Qu nyi iquenyqe, ‘Iqu suqä quvqä imäkqä-qae, haŋä-
iqä naqänäŋä meŋqiyä’ tmqä äwiŋgqeqä. 16 Quvaqä äwiŋqä iiŋä
iuŋqe, nyi kimaŋi tiiŋä ätukqeqä. ‘Ne ämaqä Romätaŋä iqune,
ämaqä hŋquenyqä iwäsäutaqäŋgaŋi, “iqu äpäkonäŋqiyä-qe” maqänä
matqä ituŋqueqä. Iqu ämaqä, ique kukŋuä ämitätqäŋuwä iquauä
hiŋuä iqi ganä ätqäutä, iquauä kukŋui kima tuäŋqiyä’ ätukqeqä.
17 Nyi iquatä täqinyqä ae äpani, äpakänä mäpmeqä imqä itmä,
awiŋganji kukŋuä iwäsäuqä aŋiu äpmami, qu ämaqä ique ätuma
ppŋqä ätukqeqä. 18 Ämaqä, ique kukŋuä ämitmiŋuwä iqua, pämä
tqäuqaŋguwiŋqe, ‘Iqu suqä ququvqänäŋä hui imäkqaŋgiyqä’ kŋuä
änyikqä-qe, oeyqä! 19 Qu iqutä, kukŋuä mäkä äuŋguwiŋqänä
ändkuwiqä. Quwqä Goti Iqueä yoqe haqeqä mamäupŋqä suqeŋqätä,
ämaqä äpäkoŋgqä hŋquenyqätä äuŋguwiqä. Iqueqä yoqe, Jisasi
Iqueqä. Iŋäqe Poli iqu, ‘Ämaqä iqu häŋä äpmenä’ ätukqeqä. 20 Qu
kukŋuä iiŋä tqaŋguwiŋqe, nyi iwäsäumätmä itmä-qe, nyaqä kŋuä
indqäŋqe, ätnäŋä iqi matimäuqaŋgi, ique yatŋqä tii äwikqeqä. ‘Ne
Jerusälemäŋqä äyätanä, nyi saqä kukŋui iqi kiwäsemqeŋqä äkiŋgiyä,
makiŋqä iqiyä?’ 21 Iqu kimaŋi, ‘Ämaqä naqänäŋä Sisa iqu kukŋuä
nyiwäseyqaŋganqe, nyi guä yqänä pmamqänä’ dqaŋga, nyi iquenyqe,
‘Nyi Sisa iquenyqä dowatmqä hänaqäŋqä qävqä imqäŋganqe, iqu guä
yqänä pmetäŋqiyä,’ ätkqeqä” ätukqe.
22 Akripa iqu kukŋuä ii qätä äwiyäqe, Pestusi iqueŋi tii ätukqe. “Nyi
ŋqä-näuä, ämaqä iqueqä kukŋui qätä wiyqämqä.”
Iŋi Pestusi iqu “Si iqueqä kukŋui, awiŋganä qätä wiyqätŋqä”
ätukqe.

Poli iqu, Akripa iquesä, Benasisä, kukŋuä ätukqeŋqä

23 Awiŋganji, Akripa iqutä Benasisä inäsuaqi ämuasmäŋqä
äŋguänäŋi ämipnäsinyä, yoqä naqe motquayŋqä imäkiyi, mäkä-iqeu
miqä naqä iquatä, aŋä-himqä iutaŋä naqä iquatä, qu aŋä aquväqŋqä
iu yäpä yäŋgisa äpekuwi. Iŋganji Pestusi iqu Poli ique ätuma ppŋqä
tqaŋgi, qu ique ätuma äpkuwi.
24 Iŋganji Pestusi iqu tii ätukqe. “Akripa iqukutä, huizi nesä
äpmeŋuwä eeqänäŋä iquendä, he ämaqä tqueŋi hiŋuä qumbiyä!
Iquenyqe, Israitqä Jerusälemätaŋä iquatä, täqisaŋä iquatäŋi, qu
eeqänäŋi, ‘Iqu häŋä mäpmeqä itä, äpäkonätŋqeqä’ yäŋänäqŋqä
ätäpu, nyi tääqä ändätqäŋuwiqä. 25 Iiŋä etaŋgi nyi hiŋuä

äqunätmäŋgaŋi, iqu äpäkonätŋqä diŋqe, suqä hui mimäkqä itŋqä äqunäŋqeqä. Iiŋä äqunmä-qe, iqu kiqä-kiuä Sisa iquenyqä tääqä tqaŋgi, nyi ique dowatmqä diŋqe, kukŋui naqä-hŋqunä äyä imäkqeqä. 26 Iŋäqe, qu ique kukŋuä ämitätqäŋuwä quatiŋqe, neqä naqä iqu naqä-qakuiŋqä näqŋqä metŋqä iiŋqe, pipae äänä qämqätiyä? Nyi maqŋqeqä. Iiŋiŋqe, ämaqeu miqä naqä Akripa iqukutä, ämaqä huizi-pqä iquendä, ne iqueqä maŋi qätä ganä äwiyätanä ämoqumuetuŋquä diŋqe, nyi iqueŋi ätuma äpätmä, heyaqä hipeŋuä iqi äyä ätqäteqänä. Iiŋä imäkanitaŋi, nyi pipa qämqeŋqä näqŋqä äŋguä mamqänä. 27 Nyi kŋuä tiiŋä indqäŋgänä. Nyi ämaqä guä kiqiyäueqä hŋque ändowatätmäŋgaŋi, qu ique kukŋuä ämitpqeŋqä pipa ätnäŋäqi maqiyqä imqe, nyi qämä-qämä imqänä” ätukqe.

26

Poli iqu, Akripa iqueŋi, iqueqä-kiuäŋqä ätukqeŋqä

1 Iŋganı Akripa iqu Poli ique tiiŋä ätukqe. “Tqä-täuäŋqe, si awä nattŋqeqä.” I tquaŋga Poli iqu iqueqä hipa haqä yätqä äma äpeyätä, kukŋuä awi tiiŋä ätukqe.

2 “Ämiqä naqä Akripa iquki, Israitqä iqua kukŋuä ämindätqäŋuwiŋqe, nyi täŋgaŋi tqä hipeŋuä iqisa kima ktmqe, ii äŋguänäŋiqä. 3 Ne Israitqä iquneqä suqeŋqätä, nätmatqä ne mikakä ätnätŋqueŋqätäŋi, si näqŋqä äŋguänä eŋinyä. Iiŋiŋqe, si quamä qeiqi äpmanä, nyaqä kukŋui qätä nyisŋqeŋqä änyiŋgiyä” ätukqe.

4 “Nyaqä quamä pmeqä hikŋäŋga äpmaka äpätŋqeŋqe, Israitqä eeqänäŋä iqua näqŋqä äŋguänä eäŋäuä. Nyi ymeqäŋgaŋi, ŋqä ämaqä iquatä äpmeŋqe, iŋi qänakndaŋi Jerusälemä iu äyä äpmeŋqeqä. 5 Qu hiŋuiqänäŋi nyinyqä näqŋqä ae ekuwitaŋi, äwiŋgaŋgutqe, nyaqä suqeŋqä awä qäyunä tii ktpŋqeqä. Nyi hikŋäŋgata ti ipäqäka äpätŋqe, Parisi iquauqä suqä iunä qänaknä itŋqeqä. Parisi iquauqä qänaknä iqe, Israitqä huizi iquauqeuŋi ämäwqätäunä. 6 Iiŋä etaŋgi täŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu neqä atqäawäkau, ‘Iiŋä timäuniqeqä’ ätukqeŋqä nyi quuvqä eqiyätmä hiŋuä äqänmä äpmeŋä. Iŋi nyi iiŋä äpmeŋqeŋqe, qu kukŋuä mindqaŋgä, nyi täqi täsä ätqäuäŋänä. 7 Israitqä iquneqä hueqä-himqä 12 iqua, qu Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, mäptqäŋgatä, heatqäŋgatäŋi, haqeqä ämamäupu, Iqueqä kukŋuä asä iquenyqä quuvqä eqiyäpu, hiŋuä äqämbu äpmeŋäuä. Ämiqä naqä iqukiyä, nyi iiŋqä hiŋuä äqänmä äpmetŋqeŋqe, ämaqä iqua kukŋuä äyä ämindätqäŋäuä. 8 Hesaŋä hui, ‘Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauŋi, mävauqumuatqä yäŋqiyä-qe,’ kŋuä iiŋi suŋqä indqänätqäŋäuä?

9 Hiŋuiqänäŋi nyi-pqe kŋuä tiiŋä äyä änyiminqeqä. ‘Nyi Jisasi Nasäretqätaŋä Iqueqä yoqe mändi kittqämqä diŋqe, nätmatqä kuapänäŋi imäkqämqeqä.’ 10 Itaŋga Jerusälemä iuŋi, nyi nätmatqä tä imäkminqeqä. Hiqäva-imäkqä naqä iqua, ‘Si iiŋä imäkqätŋqeqä’ dqaŋguwäŋga, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä kuapänäŋä iquau, guä äyä äkiqiyäuminqeqä. Itaŋga ämaqä naqä iqua, ‘Iquau pizqä päkpiyä’ tqaŋguwäŋga, nyi-pqä inä ätminqeqä. 11 Nyi aŋä aquväqŋqä yäpä yäŋgisa äpaquväkitmä, iquau täŋä-huŋqä ävätmäŋgaŋi, qu

Naqä Iquenyqä kukŋuä quvqä tpŋqä kiqutätmä äwimiŋqeqä. Tiiŋä-pqä imiŋqeqä. Nyi iquauŋqä äwqä tnäŋinä änyinätä, aŋä-himqä kiŋä nämŋi, qävqä ikitmä qui iwimäkmiŋqeqä” ätukqe.

12-13 “Nyi iiŋä imäkätqätaŋga, hiqäva-imäkqä naqä iqua, yoqä naqä änyinyuändäpu, ‘Si iiŋä imäkiyä’ ändäpu änändowatqaŋgä, nyi aŋä-himqä Dämaskasi iu timäumätmä qaŋä wätqätaŋga, hi-unji quemisqäŋganŋi, qäukuä haqä yätutaŋi, we naqänäŋä äyä huŋgaŋgi hiŋuä äquŋgqeqä. We yäŋänäqŋqä äunätä, mäptqä iqueŋi ämäwqätäukqeqä. We-huŋqä iqu, nyitä, ämaqä qaŋä anä äumiŋquä iquautä, iuäququasitä änaqäkqeqä. 14 Iŋganŋi ne eeqänäŋi qua iqi äpäknaqe, nyi maŋä hŋqu, Israitqä iquauqä kukŋuä ätätä, tiiŋä dqaŋgi, qätä äwikqeqä. ‘Soli iqukiyä, Soli iqukiyä, si Nyi qui suŋqä nyimäkätqäŋinyä? Si yuki, yaqŋquä iu äpäsätnä, ga täŋä-huŋqe tqä-täuänä äyä ämenyä’ ändkqeqä.

15 I dqaŋga nyi tiiŋä ätukqeqä. ‘Naqä Iquki, si tqukikä?’

Nyi yatŋqä e vqaŋga, Naqä Iqu tiiŋä ändkqeqä. ‘Nyi Ämaqä si qui inyimäkätqäŋä, Jisasi Iqunä Qäqunjqä. 16 Iŋäqe täŋganŋi, si äväutnä pämä tqävä. Nyi si ätekimqä diŋqä äkimeqänä. Si Nyaqä wäuŋui a äqätätnä, nätmatqä täŋga hiŋuä ae äqunäŋiŋqätä, Nyi qänaki mäktquamniqeŋqätä, awä ttŋäŋqeqä,’ ändkqeqä. 17 ‘Saqä ämaqä Israitqä iquatä, ämaqä huizi iquatä, quvqä ikimäkqaŋgpqäŋganŋi, Nyi häŋä ikimäkäqumuatmniqeqä. Nyi si iquauŋqe, tiiŋä iwimäkqätŋqänä äkndowatqänä’ ändkqeqä. 18 ‘Iqua hiŋuä hiawiqä eŋqä-paŋä äpmeŋuwi, hiŋuä äŋguä qämbŋqä iwimäktŋqeqä. Iiŋä iwimäkqaŋgti, iqua hiawiqä iŋgisatä, Setänä iqueqä yäŋänäqŋqetä, tuwä äwiyäpu, kŋuä äkunmäknäpu, we-huŋqä iqinyqätä, Goti Han-juwä Iquenyqätä, ppŋqeqä. Qu iiŋä iquwi, Nyi iquauqä quvqe huätä ämamäutmä, ämaqä Nyinyqä quuvqä eqiyäpu, Nyaqä ämaqä epqä iquatä, anä pmetpnuwiqä’ ändkqeqä” ätukqe.

19 Iŋganŋi Poli iqu kukŋuä äpakänä tii, ätukqe. “Ämiqä naqä Akripa iquki, nyi nätmatqä haqä yätutaŋi hiŋuä äquŋgqä iuŋi, tuwä mäwiyqä itmä, kukŋuä awä ätuäkämiŋqeqä. 20 Kiŋganäŋi, Dämaskasi pmeqä iquau ätuätmä, qänakŋi, Jerusälemä pmeqä iquautä, qua Jutiya iuŋi eeqänäŋä iquautä, itaŋga Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquautä, awä tiiŋä ätumiŋqeqä. ‘He heqä kŋui äkunmäknäpu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqäpiyä. Iŋi ämaqe, he iiŋä ae iquwiŋqä näqŋqä mapŋqe, suqä qäyunä imäkpiyä’ ätumiŋqeqä. 21 Nyi iiŋä iwimäkqaŋgqeŋqe, Israitqä iqua, nyi hiqäva-imäkqä aŋä iu pmetaŋga, a äŋgiqätpiyi, pizqä bäsanä-tpu imiŋuwiqä. 22 Nätmatqä eeqänä e ätimäukqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu yätamäkqä nyiyätqätaŋgi, nyi awä ätuätmä, äpmaka äpätŋqe, täŋga ämaqä yoqä maeqä iquauqätä, yoqä-täŋä iquauqätä hiŋuä iqi yäŋänäqŋqä ätqäumä kukŋuä sä ätqänä. Nyi kukŋuä huitaŋä huisä mätquä itŋqeqä. Oeyä. Kukŋuä nyi awi, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquatä, Mosisi iqutä hiŋuiqänä, ‘Iiŋä timäuniqeqä’ ätmiŋuwä iuŋqänä ätuätŋqeqä. 23 Qu tiiŋä ätmiŋuwiqä. ‘Kraisi, ne ämineyätŋqä Goti Hanjuwä Iqu ätekqä Iqu, täŋä-huŋqä ämetä, äpäkonätä, qua äptepqä iutaŋi aŋgumŋi Iqu-ganä vauäniqeqä. Iqu iiŋä itä, Israitqä iquautä, ämaqä huizi iquautäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä we-huŋqeŋqä awä tuäniqeqä’ ätmiŋuwiqä. Nyi asä inä ätuätŋqeqä” ätukqe.

24 Poli iqu kukŋuä iiŋä tuätqätaŋga, Pestusi iqu maŋä yäŋänäqŋqä
tiiŋä ätukqe. “Poli iquki, si näqŋqä kuapänä ämetqäŋä iutaŋi, qämä-
qämä itqäŋinyä.”
25 I tquaŋga Poli iqu kimaŋi tii ätukqe. “Ämaqä yoqä naqä-täŋä
Pestusi iquki, nyi qämä-qämä miqä iqänä. Oeyä! Nyi kŋuä äŋguä
indqänätmä, naqä-qakuä ätqänä. 26 Ii tiiŋi. Nyi kukŋuä ätuätŋqe,
eeqänäŋi zä mäwiqä etaŋgi, ämiqä naqä Akripa iqu-pqä qätä äwiyätä,
hiŋuä äqunäqe, näqŋqä ae ämakqeqä. Iiŋiŋqe, nyi zä miqä itmä,
kukŋuä jänä äyä ätquänä. 27 Ämiqä naqä Akripa iquki, si Goti Iqueqä
kukŋuä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwiŋqä quuvqä eqiyätqäŋinyä, maeqiyqä
itqäŋinyä? Si quuvqä eqiyätqäŋiŋqe, nyi näqŋqä ae eäŋänä” ätukqe.
28 Iŋgaŋi Akripa iqu Poli iqueŋi, “Änääŋäŋqäwä?” ätukqe. “Hea
wäŋqä ipiŋi, nyi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätmä, Iqueqä yoqä-täŋä
emqä nyimäkinyä?”
29 Poli iqu kimaŋi, “Nyi ‘Hea wäŋqäpŋqätiyä, quäuqŋqätiyä?’ kŋuä
kuapä mindqäŋqä iqänä” ätukqe. “Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
tiiŋä tumqänä. ‘Si äminyiyätqäŋä-paŋi, ämaqä naqä tqutä, ämaqä
qätä änyiyätqäŋuwä iquatä, anä pmayä.’ Itaŋga he eeqänäŋi, nyitäŋi,
asänäŋä iiŋä pmetuŋquä änyiŋgi. Iŋäqe he guä hikiqiyäuqaŋgpi
pmapŋqä diŋqe, manyiŋgqiyä” ätukqe.
30-31 Iŋgaŋi ämiqä naqä Akripa iqutä, qua iu miqä Pestusi iqutä,
Benasisä, itaŋga ämaqä qutä anä äpmamiŋuwä-pqä iqua, pämä
ätqäpiyi, aŋä hiqŋqä ique äväma äwäpu tiiŋä ätŋguwi. “Ämaqä
tqu suqä quvqä hui imäkqäqäŋqänä, äpäkonätŋqä iuŋqätä, ä guä
kiqiyäupŋqä iuŋqe, hmanjqä.”
32 Itaŋga Akripa iqu, Pestusi iqueŋi tiiŋä ätukqe. “Iqu, ‘Nyi Sisa iqu
nyiwäseyätŋqä änyiŋgiyä’ matqä-säpi, guä kiqiyäueqä aŋi ävämetä,
qanyinä pmequäniŋgä.”

Poli iqueqä qaŋä Romäŋqä äukqeŋqä (27:1-28:16)

27

Qu, Poli ique Romäŋqä ätuma upŋqä, yimbaeu ätkamäupu, äukuwi

1 Qu nenyqe, “Iqua qua Itali iuŋqä yimba iu iŋganä upŋqeqä” ätpiyi,
Poli iquesä, ämaqä guä äkiqiyäukuwä huizi iquautäŋi, mäkä-iqeu
miqä hŋqueqä hipa iu äwikuwi. Iqueqä yoqe, Juliyusi ique. Iqu Sisa
iqueqä mäkä-iqä 100 iquau miqä ique. 2 Iŋgaŋi ne yimba aŋä-himqä
Aträmitiumätaŋä hŋque ätkamäukque. Nesäŋi, ämaqä Tesälonaika
qua Masendoniya iutaŋä hŋqutä anänji. Iqueqä yoqe Aristakusi ique.
Yimba iqu, aŋä-himqä, qua naqä Eesiya iu mätnätaŋgä iquauŋqä
wätŋqä iqaŋgi, ne äväma äukqe. 3 Awiŋgaŋi ne aŋä-himqä Saitonä iu
iuäqämakque. Iqiŋi Poli iqu, iqueqä näueqä iquau äwimetä, iquauqä
yätamäkqä metŋqä diŋqe, Juliyusi iqu ique äŋguänäŋä iwimäkätä,
‘Ŋŋqä’ ätukqe. 4 Ne Saitonä ävämeni, yuŋuä änavqutäwqatqaŋga,
yimba iqu qua Saplusi iuŋi tuwä iŋgisa äpäukqe. 5 Itaŋga ne qua
Silisiya iŋgisatä, Pambiliya iŋgisatäŋi, eqä-pŋä iuŋi äkeni, aŋä-himqä
Maira, qua Lisiya iu ätimäukque.
6 Iqiŋi mäkä-iqeu miqä Juliyusi iqu, aŋä-himqä Aleksandiya iu-
taŋä yimba, qua Itali iuŋqä wätŋqä iqaŋgqä hŋque ämoqumueqe,

ne änätmaŋi, ique ätkamäukque. 7 Iŋgaŋi ne iqi ävämaŋi, hi-
unji hŋquauŋi yuŋuä yäŋänäqŋqä quŋgaŋgqä iutaŋi, yimba iuŋi
qaŋä qeiqi-qeiqi äukqe. Yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, wäuŋuä
yäŋänäqŋqä iqaŋgä, ne aŋä-himqä Nindusi-täŋä iŋgisa ätimäukque.
Iqisaŋi, yuŋui a änakiqätätä, ne äwatuŋque änä maeqä iqaŋgi,
eqä-pŋä maŋä iuta äväma, eqä-pŋä iu äwani, qua eqä-pŋä awä
iqi witaŋgqä iŋgisa ätimäukque. Qua iqueqä yoqe, Kritä. Iŋgisa
äwaqe, Salmone iuŋqä äktäutaŋgqä iu ämäwqätäuani, Kritä iuŋi
mäwqä iŋgisa ätimäukque. 8 Ämaqä yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua,
wäuŋuä tnäŋä imäkqaŋgä, ne eqä maŋi iu äwätanä, aŋä hŋque
qe ätimäukque. Kiqä yoqe, “Aŋä yimba iuäqämeqä äŋguänäŋiqä”
ätmiŋuwi. Ii aŋä-himqä Lasea-täŋä qäqiqiyi.
9 Qaŋä qeiqi-qeiqi wätqätaŋgu, hiunji kuapänä ae äpäwqaŋgaŋi,
itaŋga hiunji naqä, Israitqä iqua buayä maŋqä ipŋqä pmua imäkqä
iqu* ae äpäwqaŋga, hea yimba äŋguä uwqe, qäpu ekqe. Iutaŋi, Poli
iqu iquauŋi, näqŋqä tiiŋä äwikqe. 10 “Ämaqä iquenyä, nyi näqŋqä
ae ämeŋänä. Ne täŋga watque, haŋä-iqä naqänäŋi ämoqumuetanä,
nätmatqä kuapänäŋi qui imäknäŋqiyä. Yquayäŋqätä, yimba
iiŋqätänä, matqä iqänä. Neyaqä häŋä-pmeqä-pqe inänjqä.” 11 Iŋäqe
mäkä-iqeu miqä iqu, Poli ique qätä mäwiyqä itä, yimba iu miqä
iquesä, yimba iutaŋä kawiquesä, qätä äwikqe. 12 Yimba iuäqämeqä
aŋä iuŋi, yuŋuä naqänäŋä quŋgaŋga, äŋguänäŋä hmanjqä. Iutaŋi,
ämaqä yimba iu äpmamiŋuwä iutaŋä kuapänäŋä iqua, kukŋuä naqä-
hŋqunä imäkäpu, tiiŋä ätŋguwi. “Ne aŋä täuŋi äväma, aŋä-himqä
Piniksi iu ätimäuanä, yuŋuä naqänäŋi qäpu quŋgaŋgaŋqä, ne iu
pmetuŋqueqä.” Piniksi, ii yimba iuäqämeqä aŋä äŋguänäŋä eä,
qua Kritä mäptqä timäuqä mäwqä iŋgisanji. Iu timäuqäŋqe, yimba
iquauqä hänaqe, iŋgi-iŋgisa änyä.

Yuŋuä naqä äqunätä, eqä ämŋga äpekqeŋqä

13 Yuŋuä mäptqä timäuqä mäwqä iŋgisaŋi, haŋuä äquŋgaŋgi
äqumbiyi, qu, “Ne äwatuŋqueŋqe, qäyunjqä” ätnäpu, yimba a
kiqätqä japiŋi eyqiyämepu, Kritä-täŋä iu eqä maŋä iu äukuwi.
14 Iŋäqe ne kiŋä nämä mäwqäŋga, yuŋuä yäŋänäqŋqä, qua Kritä-
täŋä iŋgisa ätimäukqe. Yuŋuä iiŋqe, qu, “Yuŋuä mäptqä timäuqä
mäwqä awä iqisaŋä yuŋuiqä” ätmiŋuwi. 15 Iŋgaŋi yuŋui, yimba
iqueŋi, yäŋänäqŋqä yqutäuqaŋga, yimbae yuŋuä timäuqäŋgisaŋqä
yikti-yakti mianätani, änä mäwqä iani, ne yuŋui yimba ique qäyä
yqutäutŋqä hiŋuinä qe äquŋgque. 16 Ne iiŋä iqa äwani, qua
wäŋqä hmbu eqä awä iqi witaŋgqä-täŋä qäqi ätimäukque. Kiqä
yoqe, Kauta. Ipi ämäwqätäuani, qua ipu yuŋui äminyeqaŋga,
ne wäuŋuä tnäŋä itanä, yimba wäŋqä qänaki äpmiŋqä ique
eyqiyämakque. 17 Iŋgaŋi yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, ique
haqeqi ämaepiyi, guä yäŋänäqŋqä äkiqiyäuekuwi. E imäkpiyi,
yimba naqä iqu qui mimäknqä yätŋqä diŋqe, guä äukoquväpu hatŋä
äquqotäuekuwi. Itaŋga yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, “Ne qua
naqä Aprika-täŋä qäqiqi ätimäutanä, hikä weä eqä yäpä mäŋgisa
äwiŋqä iu evqänätanä pmeŋqunä” kŋuä indqänäpu, zä kiiŋä ipu,

* **27:9** Hiunji iqueŋi, Israitqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu haŋä-iqä quwqä suqä quvqä iutaŋi huätä ämamäukqeŋqä kŋuä indqänäpu, buayä maŋqä imiŋuwi.

tapätapä naqe mändi äquvätqiyäwatäpu, yuŋui äyqutäwatätŋqänä
hiŋuinä äquŋguwi. 18 Iŋganı yuŋuitä, eqä ämŋga äpeyätäqetä,
yäŋänäqŋqä änäyqutäwatätä, popuä qe änakiqäkqe. Iiŋiŋqe
awiŋganı, ämaqä yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, yquayi eqä-
pŋä iu mamäupŋqä ipäqäkuwi. 19 Itaŋga awiŋga-mändanı, iqua
äwäwa kiiŋä ipu, nätmatqä yimba äŋguä wätŋqä imäkqä iutanı
tnämäupŋqä ipäqäkuwi. 20 Hiunji kuapänäŋä iquauŋı, mäptqetä,
qätäqueqetä, qaquvqä ktqä pmuätäutqätaŋga, yuŋui yäŋänäqŋqä
änäyqutäwatätä, popuä änakiqäka uwqaŋgqeŋqä, ne kŋuä tiiŋä
indqäŋgque. “Ne häŋä mäpmeqä, eeqänäŋı qui imäknaŋqunä.”
21 Ämaqä iqua buayä maŋqä äpmaka pätqätaŋguwäŋga, Poli iqu
iquauqä awä iqisa pämä ätqäuqe, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä iquenä,
he nyaqä kukŋui qänaknä ipu, Kritä iu mävämeqä-säpi, haŋä-iqä
naqänäŋä tä mänemeqä itä, itaŋga nätmatqä eeqänäŋı, eqä ique
mävqä iquaniŋgä. 22 Iŋäqe täŋganı, nyi tiiŋä hitmqeqä. He äwqä
haŋuä eŋganguti pämä yäŋänäqŋqä tqäpiyä. Nesaŋä hŋqu qui
mimäkŋqä yäŋqiyä. Yimba iqunä qui imäknäŋqiyä. 23 Nyi Goti
Hanjuwä Iqueqä ämaqä iqunä, Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutŋqeqä.
Itaŋga hea tqueŋı, Iqueqä eŋätqä hŋqu äquvepätä nyi-täŋä qäqä täqi
ätqäuä, tii ändqiyä. 24 ‘Poli iquki, si zä miqä panä! Si äwätnä,
ämiqä naqä Sisa iqueqä hipeŋuä iqi tqäutŋqinyä. Qätä tiiŋä-pqä inä
nyiyä! Ämaqä eeqänäŋä, sitä anä äpmeŋuwä iqua, qui mimäkŋqä
ipŋqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iqu saqä tääqe qätä ae äkiyqeqä’ ändqeqä.
25 Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä tiiŋä eqiyätqäŋänä. Iqu ändqä-
pa eeqänäŋı ätimäuŋqiyä. Squ miqä yäŋqiyä. Iiŋä ändqeŋqe, he
qokä iquenä, zä miqä ipu pämä yäŋänäqŋqä tqäpiyä. 26 Yuŋui yimba
ique ävqutäwatqaŋga, ne qua eqä awä iqi äwiŋqä huiu evqänätanä
pmeŋqunä” ätukqe.
27 Heatqä kuapänä 14 iuŋı, yuŋui eqä-pŋä naqä iu äneyqiyäma
ikitqätaŋgi, heatqä quaesqä hiqaŋganı, yimba iu wäuŋuä imäkqä
iqua, “Yimba iqu eqä maŋä-täŋä qäqiqi ae ätimäuqiyä” kŋuä in-
dqäŋguwi. 28 Kŋuä e indqämbiyi, qu, “Eqä-pŋä yäpä mämŋı,
mämdiyä, qäqiqätiyä” tpu, iwäsäuqe ätnämäupiyi, kiqä hiqŋqe 40
äquŋguwi. Yimba wäŋqäpu nändi tii uwqaŋga, qu iwäsäuqe
aŋgumä ätnämäupiyi, hiqŋqe 30 äquŋguwi. 29 Iŋganı yimba
iqu hikä kuapänäŋä knätaŋgqä iu evqänätä, qui imäkŋqä iiŋqe,
iqua zä wiŋganı, yimba a kiqätqä japiŋä hŋquaqui-hŋquaqui
yimba iqueä tuwä iŋgisa qe ätnämäukuwi. Iiŋä imäkpiyi, mäptqe
maqänä timäutŋqeŋqe, tääqä ätqämanmiŋuwi. 30 Iŋganı iqua
yimba ique quwqä-quwänä ävämapŋqä ipu, “Ne yimba a kiqätqä
japiŋä iqueqä himäŋgisa tnämatuŋqueqä” quaŋgä änatäpu, yimba
wäŋqä ique mämä quveqätŋqänä ävquatäwatkuwi. 31 Qu iiŋä
imäkätqätaŋguwäŋga, Poli iqu mäkä-iqeu miqä iquesä, mäkä-iqä
iquautä, tiiŋä ätukqe. “Ämaqä nänua, yimba tque ävämapŋqä iquwi,
he qui imäkmbŋqäuä. Iqua yqänä äpmeŋuwi, he qui mimäkŋqä
ipŋqäuä.” 32 Iiŋä tquaŋga, mäkä-iqä iqua, yimba wäŋqä iqu eqä-
pŋä iu äpäknätä hiŋginäwa äŋgua wetŋqä, guä ique a kiqätmiŋqe
ätäväwatkuwi.
33 Mäptqä timäutŋqä iqaŋganı, Poli iqu ämaqä eeqänäŋä iqua buayä
bŋqä kŋuä ävätä, tiiŋä ätukqe. “Hiunji 14 päwäqaŋga, he ‘Ne äänä

nemeŋqutiyä' tpu hiŋuä äqämbu äpmapu, buayä maŋqä itqäŋuwiqä.
34 Iiŋiŋqe nyi he kukŋuä yäŋänäqŋqä etqänä. He häŋä pmapŋqä
diŋqe, buayä hui ämepu bŋqäuä. Qätä nyipiyä! Hiqä nyuäŋä iutaŋi,
dä hŋqu qui mimäkŋqä yänä. Oeyä. He eeqänäŋi, häŋä pmapŋqäuä"
ätukqe. 35 Iqu iiŋä ätuäqe, bretqä ämetä, eeqänäŋä iquauqä hiŋuä
iqi, Goti Hanjuwä Iquenyqä 'äŋguiqä' ätuäqe, änätŋqä qe ipäqäkqe.
36 Iŋgaŋi ämaqä huizi iqua-pqe äwqä äŋguänä imbiyi, buayä ämepu
qe äŋguwi. 37 Yimba iuŋi, ne ämaqä 276 äpmamiŋque. 38 Qu buayi
äwqä änäpäkpiyitaŋi, yimba iqu haŋä miqä itŋqä diŋqe, kuä-witqä
yquayä pŋqä wiqä iu äwämiŋqe, eqä-pŋä bu ämatnämäukuwi.

Yimba iqu qui imäkŋgaŋga, ne qua iu äŋguä ätimäukqueŋqä

39 Mäptqä ae ätimäuqaŋga, yimba iu wäuŋuä imäkqä iqua, qua
iquenyqä maqŋqä epu, "Äkiutiyä" tpu ikuwi. Itaŋi äuktäutaŋgqä
yäŋiŋi hikä weä äyä witaŋgi äquŋguwi. E äqumbiyi, qu, "Yimba iqu
äwätä iu evqänätŋqä diŋqe, ne qäyunä imäkatuŋquätiyä, ä mimäkqä
yatuŋquätiyä?" kŋuä indqäŋguwi. 40 Yamwiqä ipŋqä diŋqe, qu yimba
a kiqätqä japiŋä† gue mŋä ätäväpu, eqä-pŋä iu ävquatämäukuwi.
Iŋgaŋi yimba ique hänaqä ämotquamiŋiyä iquaquiyqä gue ewepu,
itaŋga yuŋui yimba ique ätuma wätŋqe qu tapätapä naqä ique
aŋgumä ävatmäkäpu ävquatäwatkuwi. Qu iiŋä ae imäkpiyi, yimba
iqu hikä weä iqi timäutŋqä äukuwi. 41 Iŋäqe, yimba iqu hikä weä
eqä yäpä mäŋgisa witaŋgqä iu evqäŋgqe. Itaŋga kiqä himi hikä
weä iu evqänätä iqi pmetaŋga, kiqä tuwäŋgisaŋi eqä-pŋä iqu ämnätä
äpäsäqisätäqe qui imäkkqe. 42 Iŋgaŋi mäkä-iqä iqua ämaqä guä
äqiyänmiŋuwä iquautaŋä hŋqu eqä äŋgua äwätä, zä uwqeŋqä, iquau
pizqä päkpŋqä kŋuä indqäŋguwi. 43 Iŋäqe iquauqä ämiqä Juliyusi iqu,
Poli iqu häŋä-pmeqäŋqä äwinyätä, iquauqä äwiŋqä iutaŋi, mimäkqä
ipŋqä iwimäkkqe. Ämaqä eqä-pŋä iu äŋgua uwqäŋqä näqŋqä
iquauŋi, qu-ganä ikuapmäupu, äŋgua upŋqä ätukqe. 44 Itaŋga
ämaqä huiziquauŋi, zä-yäŋitä, yimba qui imäkŋgqä itä, a ämaqätäpu,
äŋgua äwäpu qänaki iuäqämapŋqä ätukqe. Ne iqu änatqaŋgqä-
pa iiŋä imäkani, ne eeqänäŋä iqune eqä-pŋä iutaŋi, äŋguänäŋä
iuäqämakque.

28

Poli iqu, qua eqä-pŋä awä iqi, Malta iu äpmamiŋqeŋqä

1 Äŋguänäŋä iuäqämeni, näqŋqä tiiŋä ekqueqä. Qua eqä-pŋä awä
iqi, kiqä yoqe, Malta ivqä. 2 Itaŋga ämaqä qua iutaŋä iqua, suqä
äŋguänäŋi tiiŋä inetquakuwi. Piyä äqiyätä, isqä imänätqätaŋgqeŋqä,
iqua tä ikepu, ne yeeqä äneyätmakuwi. 3 Iŋgaŋi Poli iqu tä hui
aquvä ämaqiyätä, tä hänaqä äsätaŋgqä iu äväuekqe. Qänjaŋuä
hŋqu, tä yäpä iŋgisa äwämiŋqe, tä tnäŋä uwqaŋgaŋga, yäpaqäŋgisa
ätimäuäqe, Poli iqueä hipa iu hiquaŋä ätutquvä qe äqiyämämiŋqe.
4 Ämaqä iqisaŋä iqua, hiŋuä iiŋä äqumbiyi, quwqä-quwä tiiŋä
ätŋguwi. "Hiŋuä qumbiyä! Tqu, ämaqä pizqä päsqä-qu etaŋgi, iqu
eqä-pŋä iu mäpäkoŋqä iqä-qe, neqä goti suqä quvqeŋqä kima vqä
ii, iqu häŋä yqänä pmetŋqä iiŋqe, mäwiŋqä iqiyä" ätkuwi. 5 Iŋgaŋi
Poli iqu qämakä iqueŋi, tä iuŋqä qe ätasäwqatkqe. Iŋäqe nätmatqä

† **27:40** 27:29

hui iqueŋi, mäwimeqä ikqe. 6 Qokä-apäkä iqua, “Poli iqueqä huiwi
ppäkä nyquaŋguti, iqu qua iqi äpäknätä äpäkonäŋqiyä” tpu ipu, hiŋui
hŋgaŋqä äqumbu äpmamiŋuwi. Iqueqä huiwiuŋi, nätmatqä hui
mäwimeqä äyä iqaŋgi äqumbiyi, “Tqu, goti hŋqueqä” ätŋguwi.
7 Qua tqu-täŋä qäqiqiŋi, ämaqä qua iu äpmamiŋuwä iquau miqä
iqueqä quae. Iqueqä yoqe, Pupulusi ique. Ämaqä iqu iqueqä
aŋiuŋqä änätma äwäqe, hiunji hŋquaqui-hŋqueŋä iquauŋi, äŋguänä
äminemiŋqe. 8 Iŋgaŋi Pupulusi iqueqä kaniqu huiwä dŋätä, zä-
qunätä itä yaqä äwämiŋqe. Poli iqu ique äwimeqe, Goti Hanjuwä
Iquenyqä tääqä ätuätä, hipae haqeqi äwiyätä, ique äŋguä iwimäkkqe.
9 Iqu iiŋä imäkqaŋga, ämaqä täŋä-yaqä äwämiŋuwä, qua iutaŋä
huizi iqua-pqe, Poli ique äwimeqaŋguwäŋga, iqu iquauŋi äŋguä inä
iwimäkkqe. 10 Iqu quŋi äŋguä iiŋä iwimäkqaŋgqeŋqä, qu neŋi, suqä
äŋguänäŋinä inemäkkuwi. Qaŋuä hŋquaqu-hŋque ae äpäwqaŋga,
ne yimba iu ävämetuŋquä iqauŋgua, nätmatqä äwa imiŋquä isua
yätamäkqä änekuwi.

Poli iqu, Romä iu ätimäukqeŋqä

11 Ne qua Malta iuŋi, qaŋuä hŋquaqui-hŋque ae äpmenitaŋi, yimba
aŋä-himqä Aleksandiya iutaŋä hŋque ätkamäuätanä äukqe. Yimba
iqu yuŋuä naqänäŋäŋgaŋi qua iu äpmamiŋqe. Iqueqä himäŋgisaŋi,
goti Susi iqueqä ymeqä qäyawä iquaquiyqä ktqä-täŋiqä. 12 Ne
äwani, aŋä-himqä Sirakyusi iu ätimäuani, hiunji hŋquaqui-hŋque
äpmakque. 13 Iqiŋi ävämeni, aŋä-himqä Reŋgiumä iu ätimäukque.
Awiŋgaŋi yuŋuä, mäptqä timäuqä mäwqä iŋgisa quŋgaŋga, iqi
ävämeni, hiunji hŋquaqui qaŋä äwani, aŋä-himqä Puteoli iu
ätimäukque. 14 Iqiŋi ne quuvqä heqiyqä iquau äwimeqauŋgua, qu
ne hiunji 7 anä pmetuŋquä yatŋqä änekuwi. E äpmenitaŋi, ne
iquau ävämaŋi, aŋä-himqä naqä Romäŋqä äukqe. 15 Quuvqä heqiyqä
Romätaŋä iqua, qu nenyqä, “Qaŋä äpätqäŋäuä” tqaŋgä äwipiyi,
hänaqä awä iqi äminatuŋquä äpkuwi. Iŋgaŋi qutaŋä hŋquatä
maketqä aquväqŋqä, kiqä yoqe Apiyusi iu qe ämiŋgque. Itaŋga huizi
iquatäŋi, ne aŋä, ‘Hiqaqä Yakuä Äwämä Uwqä Hŋquaqui-hŋqueyqä’
ätmiŋuwä iu qe ämiŋgque. Poli iqu iquau hiŋuä äqunäqe, iqu
Goti Hanjuwä Iquenyqä “äŋguiqä” ätätä, iqueqä äwqe yäŋänäqŋqä
ämakqe. 16 Itaŋga, ne Romä iu ätimäuani, yäpä iŋgisa uwqauŋgua,
ämaqä Romä iu miqä iqua, Poli iquenyqe, “Iqu aŋä hŋque kiqä-kiuänä
pmetaŋguti, mäkä-iqä hŋqu hiŋuä äqunä ämiquätŋqeqä” ätkuwi.

Poli iqu, Romä iu kukŋuä awä ätumiŋqeŋqä

17 Poli iqu Romä iuŋi, hiunji hŋquaqui-hŋque ae äpmeqetaŋi, iqu
Israitqä iqi äpmamiŋuwä iquauqä naqä iquau tääqä ätuätumakqe.
Qu aquvä ae äqäŋgaŋguwäŋgaŋi, iqu iquauŋi tii ätukqe. “Tatqä-
guäkauä, Israitqä iquneqä yoqetä, neqä atqä-awäkauqä suqä-pqetäŋi,
mändi kittqämqä diŋqe, nyi suqä quvqä hui mimäkqä imiŋqeqä.
Iŋäqe qu nyi Jerusälemä iu guä äŋgiqiyäupu, Romätaŋä iquauä
hipaeu äpmuatänjikuwiqä. 18 Itaŋga Romätaŋä iqua nyaqä maŋi
qätä änyiyäpu, ŋqä suqeŋqä näqŋqä mapŋqä yatŋqä änyipiyi,
hiŋuä tiiŋä äŋqäŋguwiqä. Nyi pizqä bäkpŋqä diŋqe, nyaqä suqä
quvqe aaŋqä etaŋgi, qu nyi huätä nyivquatämäupŋqä ikuwiqä.
19 Iiŋä iqaŋguwiŋqe, Israitqä iqua, Romätaŋä iquau äkasuwä

tquaŋguwäŋgaŋi, ŋqä nyämaqeuŋi, nätmatqä huiŋqä kukŋuä mit-
mqe hma qäyä hitaŋgqä-qe, hänaqä miŋqä iqaŋgi, nyi ‘Nyaqä kukŋui,
ämiqä naqä Sisa iqu änyiwäseyätŋqeqä’ ätkqeqä. 20 Nätmatqä
iiŋi, nyi näunäŋämä änyimakqä etaŋgi, nyi he hiŋuä eqänätmä
kukŋuä hitapmätmä tääqä iiŋqä etätmeqä. Israitqä eeqänäŋä iqua,
nätmatqeŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä ämepu hiŋuä äqämbu äpmeŋuwä
iuŋqe, nyi-pqe inä äqänmä äpmeŋänä. Nyi a tä äŋgiqätäŋqe, kiqä
quati, iquesanänjqä” ätukqe.

21 Iqu iiŋä tquaŋga, qu iqueŋi tiiŋä ätukuwi. “Ämaqä Jutiyataŋä
iqua, sinyqä awä natpŋqe, pipa hui maqiyqä ikuwiqä. Itaŋga Israitqä
iquautaŋä hŋqu äpätä, sinyqä kukŋuä quvqä hui mänatqä ikqeqä.
22 Israitqä iqunesaŋä hŋqua, kŋuä änyä-häŋi indqäŋgaŋguwiŋqä,
ämaqä qua eeqänäŋä iutaŋä iqua, kukŋuä ququvqä ätätqäŋuwiqä.
Ne iiŋqä näqŋqä metuŋque, si tqä kŋuä indqäŋqe awä tqaŋgtqe, qätä
kiyatuŋquä äpqunä” ätukuwi.

23 Qu hiunji hŋque atäuŋuä ipiyi, ämaqä kuapänäŋi, aŋä Poli iqu
pmetaŋgqä iuŋqä iŋga äpkuwi. Qu ziŋuitä äpmakuwi, awiyqeuŋqä
äpmetqutpiyä iuŋi, Poli iqu Goti Hanjuwä Iqunä miqeuŋqätä, Jisasi
Iquenyqätä, näqŋqä qeiqinyä äwikqe. Qu Jisasi Iquenyqä näqŋqä
äŋguä ämepu quuvqä hiqäpŋqä iiŋqe, iqu kukŋuä-suqä Mosisi iqu
äqäkqeutatä, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwä iutatä,
ämetä, awä ätumiŋqe. 24 Iqu awä iiŋä ätumiŋqä iiŋqe, ämaqä hŋqua,
“Kukŋuä tä, qäyunä ätqiyä” kŋuä indqäŋgaŋguwäŋga, huiziqua
iqueqä kukŋuiŋqä quuvqä maeqiyqä ikuwi. 25 Iquauqä awä iqisaŋi,
qu kukŋuä mäkä äunäpiyitaŋi, ävämapŋqä iqaŋguwäŋga, Poli iqu
kukŋuä hui inä qe ätukqe. “Dŋä Äŋguä Iqu, kukŋuä naqä-qakuänäŋi,
tawäkau äyä ätukqeqä. Iqu hiŋuä-tqä Asayä iqueqä maŋitaŋi, tiiŋä
ätukqeqä.

26 *‘Qokä-apäkä iquauŋqä äwätnä, tiiŋä tuvä. “He kukŋuä
qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatiŋqe änyä maqŋqä hipnuwiqä.
He hiŋuä äquŋgua äwäpiyä-qe, nätmatqä hŋquenyqe näqŋqä
maeqä ipnuwiqä.”* 27 *Ämaqä iiŋä iqua näqŋqä äŋguä mämeqäŋqe,
quwqä nyuäŋi woyqä ae imaqundäŋgqeqä. Kukŋuä qätä äŋguä
mäwiyqäŋqe, quwqä qäte, ae imaqundäŋgqeqä. Nätmatqä hiŋuä
äŋguä mäquŋquä ipŋqe, quwqä hiŋuä-pqe, ae yämaqundi iŋgqeqä.
Qu iiŋä mimäkqä-säpi, quwqä kŋui äkunmäknäpu, Nyinyŋqä
aŋgumä quvepqaŋgpi, ga Nyi iquauŋi äŋguä iwimäkqäminjqä.’**

28 Iŋäqe he näqŋqä tiiŋä hipŋqeqä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä
aŋgu itmetŋqä imäkätŋqeŋqe, Iqu ne Israitqä iqune qäyä etaŋgi
huiziquauŋqe, kukŋuä ae ändowatkqeqä. Kukŋuä iiŋi, qu qätä
wipnuwiqä.” 29 Poli iqu iiŋä tquaŋgi äwipiyi, iqua iqueŋi ävämakuwi.

30-31 Quväukuä hŋquaquiŋi, Poli iqu aŋä ämätkqä kanique mbqä
ävätä, iu äpmamiŋqe. I pmetaŋgqäŋga ämaqä ique äwimeqaŋguwä
iquauŋi, iqu yeeqä ävätmetä, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä iuŋqä
kukŋui, zä miqä, pemä itä, awä ätuätä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi
Iquenyqä näqŋqä äwimiŋqe. Iqu iiŋä tqaŋgqeŋqe, ämaqä hŋqu pmua
mäwimäkqä imiŋqe.

---

* **28:27** Asayä 6:9-10

Tuwaŋuä, Poli iqu Romä pmeqä iquauŋqä äqäkqe Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Poli iqu aŋä-himqä Romä iuŋqä äwätä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋi, iqi pmetaŋguwä iquatä, anä pmapŋqä wiŋgaŋgqetaŋi, tuwaŋuä tä äqäkqe. Iqueqä äwiŋqe, qutäŋi wäŋqäpu ae äpmeqetaŋi, qua naqä Spenqä iuŋqä äwätä, Jisasi Iqueqä kukŋuä äŋgui, awä tquätŋqä iiŋqe. Tuwaŋuä iquesaŋi, Poli iqu kukŋuä awi, Kraisi Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi ätnäŋä iqinyä ätuätä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iqua, suqä äkiu-äkiu ipu pmepŋqä, ätätä äqäkqe.

Kiŋganäŋi, Poli iqu qokä-apäkä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä Romä iu pmeqä iquauŋi, “Nyi henyqä kŋuä kuapä indqänätmä, Goti Iqu he yätamäkqä hiyätŋqä yatŋqä ävätmä, tääqä hea ique-ique ätuätqäŋänä” ätuätä äqäkqe. Iqu qänakŋi, tuwaŋuä iqueqä qakuiŋqe, tii äqäkqe. “Ämaqe, quuvqä eqiyquwitaŋi, quuvqä eqäka upnuwäŋqä iquanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqisaŋi, jänäŋä timäupŋqä iiŋqe.” (1:17) Iqu tiiŋä-pqä ätkqe. Qokä-apäkä eeqänäŋi, Israitqä iquautaŋä, ä yäpaqäŋgisaŋä iquautaŋä qäyä etaŋgi, qu eeqänäŋi, qokä-apäkä suqä quvqä imäkqä iquae. I etaŋgqetaŋi, qu häŋä pmepnuwäŋqe, Goti Iqu quŋqä qeqä ätumuäkätä, aŋgumä itmetŋqä iŋqe. Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu aŋgumä itmeqaŋgi, ga iqua Goti Iqueqä näueqä-qua epu, Jisasi Kraisi Iqueqä käŋguäka ipŋqä.

Goti Iqu ämaqä hŋque aŋgi itmeqaŋgutqe, iqueqä häŋä-pmeqe, häŋi menä. Goti Iqu iqutä anä pmetaŋguti, Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu iqueŋi maŋguä winyätänä. Iiŋä etaŋgi, yäŋänäqŋqä, suqä quvqetatä, äpäkoŋqetatäŋi, ämaqä ique mändi äkittqiyätä ique ämitŋqe, haŋuä winä. Iŋi saptä 5 iquesa 8 duŋqe, Poli iqu kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqetaŋä qakuiŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauqä häŋä-pmeqä iu äwitŋqeŋqätä, ätätä äqäkqe.

Iŋi saptä 9 iquesa 11 iuŋqe, Poli iqu haŋä-iqä naqä ique äwimakqeŋqä awä ätätä äqäkqe. Iqu ämaqä Israitqä iutaŋä ique. Ga Israitqä iqua, Goti Iqu, Iqueqä ämaqä-qua hipŋqä atäuŋuä ikqä iquayi. Itaŋgi iquautaŋä kuapänäŋi, qu Jisasi Ique tuwä äwiminuwä iquai. Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquautaŋi, kuapänäŋi Jisasi Iqueqä kukŋui qänaknä imiŋuwä-qe, Israitqä iquautaŋi, kuapänä ma. Poli iqu, “Israitqä iqua qämä-qämä ipu, nätmatqä naqänäŋi, Goti Iqu iquau iwimäkäniqeŋqä hiŋuä äŋguä mäquŋquä imiŋuwä iutayqä” ätätä äqäkqe. Itaŋgi iqu kŋui, qänakŋi qokä-apäkä Israitqä iutaŋä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqe mapnuwäŋqänä, indqäŋgqe.

Yäpakä iqiŋi, Poli iqu ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iqua, suqä äkiu-äkiu ipu pmepŋqä, ätätä äqäkqe. Iqu kukŋuä kuapänäŋi, suqä, ämaqä huiuŋqä kiiŋä äwiŋqä iiŋqä, ätätä äqäkqe. Suqä huiziuŋqä inä ätätä äqäkqe, tiiŋi. Goti Iqueqä wäuŋui imäkqä iŋqätä,

gapmanqä iquauqä yäpä iŋgisa pmeqä iŋqätä, itaŋga ämaqä huizi iquau yätamäkqä iqä iŋqätänji.

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqä

1 Poli iqunä, nyi Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä imäkqä iqunji. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tmqä diŋqä atäuŋuä änyiyätä, Iqueqä wäuŋuä iiŋqä änändowatkqä iqunjqä. 2 Hiŋuiqänäŋi, Goti Iqu kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä ii, guä ämäsäuätä, Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquau tquaŋgi, iqua Iqueqä bukä iu äqäkuwi. 3 Ii kukŋuä äŋguänäŋi, Iqueqä Ymeqä Iquenyqeyi. Iqu ämaqä huiwä-täŋu, Dewiti iquesa ätimäukqe. 4 Itaŋga Ymeqä Iqu, quuvqe-qu Goti Iqueqänäŋä etaŋgi, Goti Iqu, Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatätä, Iqueqä Ymeqä yäŋänäqŋqä-qu atäuŋuä äwikqe. Iqu Jisasi Kraisi neqä Naqä Iquvi. 5 Iqueqä hipa iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta äŋguä inemäkätä, itaŋga, Jisasi Iqueqä wäuŋuä imäkatuŋquä änandowatkqe. Wäuŋuä iiŋi, ämaqä eeqänäŋä iutaŋi, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä kukŋui qänaknä ipŋqe, awä tqueyi. 6 Amäqä iiŋä iquautaŋi, he-pqä inäŋqe. He Jisasi Kraisi Iqueqä tääqe qätä ae äwiyäpu, Iqueqänäŋäŋqä eŋuwitayi. 7 Nyi tuwaŋuä tä, he ämaqä Romä pmeqä Goti Hanjuwä Iqu henyqä kiiŋä wiŋgaŋgi, Iqueqänäŋqä tääqä etätmakqä iquenŋqä äqiyqä. Neqä Goti Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Goti Iqueŋqä tääqä ätmiŋqeŋqä

8 Kiŋganäŋi, tiiŋä hitmqe. Qua eeqänäŋä iuŋi, ämaqe, heqä quuvqä yäŋänäqŋqä heqiyqaŋguwiŋqä quea ätätqäŋuwitaŋi, nyi Jisasi Kraisi Iqueqä yoqeta Goti Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ ätuätqäŋä. 9 Nyi Goti Iqueqä wäuŋui, kukŋuä äŋguä, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä awä ätätmä, yäŋä äqänmä imäkätqäŋä. Iŋi nyaqä tääqä ätuätmäŋganji, henyqä kŋuä indqänätŋqä iiŋqä kukŋui, naqä-qakuä etaŋgqeŋqe, Iqueqä-kiuä näqŋqä-täŋä Iquvqä. 10 Hea ique-iqueŋi, Iquenyqä tääqä tmqä imäkätmäŋganji, Iqu äwiŋgaŋgutqe, nyi henyqä pmqä hänaqeŋqä qävqä nyiyätŋqä, yatŋqä yäŋänäqŋqä ävätqäŋä. 11 Yatŋqä ii, nyi he hiŋuä hiqänmqä kiiŋä änyinätŋqä iutayi. He yäŋänäqŋqä emäkätŋqä iiŋqe, nätmatqä Dŋä Äŋguä Iquesa hitapmqä änyiŋgiyä. 12 Ŋqä kŋuä indqäŋqe, tiinji. “Heyaqä quuvqä heqiyqä iuŋi, yätamäkqä hiyqaŋgundi, ga he nyaqeu nyiyqaŋgpi, iutaŋi eequne yäŋänäqŋqä imäknatuŋque.”

13 Nyämaqäuä, nyi he tiiŋiŋqä näqŋqä äŋguänä epŋqä änyiŋgi. Nyi wäuŋui, Israitqä qäyä etaŋgi huiziuqä awä iqi imäkkqe, häukuä äwäkqä-pa, heyaqä awä iqiŋi, nyi wäuŋuä imäkmqe, häukuä witŋqä iiŋqe, hea kuapänäŋi, nyi emamqä kŋuä indqänätŋqe. Iŋäqe hea ique-iqueŋi, nätmatqe ätimäuätä, hoptäwä änyiyätŋqe. 14 Wäuŋuä Goti Iqu ändapkqe, ämaqä Grikä iquautä, ä huizi iquautä, itaŋga ämaqä näqŋqä-täŋä iquautä, ä näqŋqä maeqä iquautä, awä tumqä iinä ändapkqe. 15 Itaŋi, he Romä pmeqä iquenä-pqe, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä hitmqä iiŋqe, nyaqä äwqe änyivauqi.

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, ii Goti Iqueqä yäŋänäqŋqeyi

16 Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqe, nyi womba miqunji. Ii
Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqe, ämaqä quuvqä eqämipqä iquau
aŋgumä itmeniqä iiŋqeyi. Kiŋganäŋi, Israitqä iquau-ganä, itaŋga
ämaqä huizi-pqä iquauŋi, inä itmeniqe. 17 Itaŋga kukŋuä äŋguänäŋi,
Goti Iqu, Iqueqä suqä jänäŋä iuta ämaqä-qunenyqe, ‘jänänäŋuaiqä’
tätŋqä iiŋqä ätnäŋäqi itkimäkqiyä. Ämaqe, quuvqä eqiyquwitaŋi,
quuvqä eqäka upnuwäŋqä iquanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä
iqisaŋi, jänäŋä timäupŋqä iiŋqe. Ii kukŋui, Goti Iqueqä bukä iu
äqänäŋqä-pa, “*Ŋqä ämaqä jänänäŋä iqu, quuvqä eqiyätäqetaŋi, häŋä
pmeŋqiyä.*”*

Suqä quvqä huitaŋä-huitaŋi imäkqeŋqä

18 Ämaqe, suqä Goti Iqu äwinyätaŋgqä iuŋi tuwä äwiyäpu,
suqä quvqä imäkätqätaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu qäukuä
yätu äpme, Iqueqä äwqä tnäŋi, ätnäŋäqi itkimäkqiyä. Qu
quvqä iiŋä imäkätqäŋuwi, kukŋuä naqä-qakuä iqueŋi mändi
äkittqiyätqäŋäuä. 19 Iqueqä suqä kuapänäŋiŋqe, Goti Iqu ämaqä
tquau ae ämotquakqetaŋi, qu näqŋqä ae ekuwä-qe, mändi
äkittqiyätqäŋä. 20 Iqu nätmatqä eeqänäŋi ätimäutŋqä ipäqäka
äpätŋqe, täŋga täsä eŋqä-qae, ämaqä iqua, Iqueqä suqetä
Iqueqä yäŋänäqŋqetä, hiŋui änä mäquŋquä ipiyä-qe, qu Iqu
nätmatqä wäuŋuä imäkkqä iuŋi, hiŋuä äqunäpu, Iqueqä nätmatqä
iquaquinyqe, näqŋqä qäyunä mapnä. Iiŋä iutaŋi, qu “Ne Iquenyqä
maqŋqä itanitaŋi, quvqä maequneyqe” matqä ipnä.
21 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Iquenyqä näqŋqä iiŋä epiyä-qe, qu, ‘Iqu
Goti naqä-qakuä Iqueqe’ kŋuä mindqäŋqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu
mävauqumuatqä ipu, Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ mätquä imiŋuwi. Oeyä.
Iqua kŋuä qämä-qämä ipu, kŋuä indqäŋqetä, näqŋqetä maeqä,
hiawiqä iŋgisa äpmeŋuwä-pa ekuwi. 22 Iqua, ‘Ne näqŋqä-täŋuneyqä’
ätätqäŋuwä-qe, maqŋqä naqä-qakuänäŋä-qua ätimäukuwi. 23 Qu
Goti Hanjuwä Mapäkoŋqä Iquesä, nätmatqä Iqueqä yoqä naqe
motqueqä iquesä, tuwä äwipiyi, ktqe, ämaqä äpäkoŋqä iquauqetä,
yŋŋä iquauqetä, yaqueqä huitaŋä-huitaŋä iquauqetä, qämakä
huitaŋä-huitaŋä iquauqetä imäkäpu, nätmatqä iquauŋqe, qoŋä
woktäuqäpŋqä ipäqäkuwi.
24 Qu iiŋä imäkqaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, quwqä quvqä
imäkqäŋqä äwinyätŋqä iu qänaknä ipŋqä hiŋuinä äquŋgqe. Itaŋi
quwqä kŋuä quvqe, suqä kiyä mätqä iquau imäkpŋqä indqänäpu,
quwqä huiwi qäyunä miminqä ipu, iqa äumiŋuwi. 25 Qu Goti Iqueqä
kukŋuä naqä-qakuänäŋi, tuwä äwiyäpu, quaŋgä di ämakuwi. Itaŋga
qu qoŋä äwoktäupu, yäpä iqi äpmamiŋuwi, Goti nätmatqä eeqänä
imäkkqä Iquenyqä ma, nätmatqä Iqu imäkkqä iiŋqänä iqa äumiŋuwi.
Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu eeqänä imäkkqetaŋi, hea ique-iqueŋi, ämaqä
iqune, Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuquatuŋquänäyi. Ii naqä-qakui.
26 Qu iiŋä imäkqaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, suqä womba iŋqä
ii, qäyä imäkqa uwqäpŋqä hiŋuinä äquŋgqe. Ga apäkä iua, qoki-
quatä hiqaqä anä wiqä suqä qäyunäŋi, ävquatämäupu, quwqä-quwä
miquvämbŋqä ipäqäkuwi. 27 Asä iŋi, qokä iqua-pqe, apäkitä hiqaqä
anä wiqä suqä iuŋi ävquatämäupu, quwqä-quwä miquvämbŋqä

* **1:17** Hapakukä 2:4

iqu, yäŋänäqŋqä ätimäukqe. Iŋi qokä iqua suqä womba meqä ii
imäkmbiyi, quvqä iiŋä iqueqä kimaŋi, qäyunä ämakuwi.
28 Qu suqä Goti Iquenyqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, tuwä ävqaŋguwitaŋi,
ga Iqu, quwqä kŋuä quvqä iu indqänäpu, suqä qäyunäŋä iu mimäkqä
pa ipŋqä hiŋuinä äquŋgqe. 29 Iŋi suqä Goti Iqu mäwiŋqä iŋqeu,
suqä quvqeu, aquvä maqiyqä ique, ŋŋ quvqä iwitqueqä itäŋi,
kuapänä imäkätqäŋä. Itaŋga suqä huiziuqä nätmatqeŋqä qeqä tquä,
ämaqä pizqä päsqä, kukŋuä mäkä-huŋqä, quaŋgä imäkqä, ä quvqä
iwitquetä, ewiqä tqä-pqe, kuapänä itqäŋä. 30 Huiziuqä suqeŋqä
awä ätuäkipu, hŋqueŋqä tuwäŋgi kukŋuä ätäpu qui imäkqä, mä
Goti Hanjuwä Iqueŋqä wiuŋqä iqä, hŋquau hŋgisanä tquä, ämaqä
mäŋqe ‘quvqeqä’ ätäpu, quwqä yoqenä haqeu maeqä, suqä quvqä
änyä-häŋiŋqä indqänäpu imäkqä iu, itaŋga känaqä-kanuŋuauqä
kukŋui qätä mäwiyqä ipu, itqäŋuwä iquayi. 31 Itaŋga tii-pqä inänji.
Kŋuä indqäŋqä äŋgui mindqäŋqä ipu, quwqä kukŋuä du qänaki
miqä ipu, ämaqeuŋqä qeqä mäwutqä, ä huäqä mäwuŋqä itqäŋuwä
iquayi. 32 Goti Iqu qäyunä iwäsäutä, “Ämaqä iiŋä imäkmipqä iqua
äpäkombŋqänänjqä” ätkqeŋqe, iqua näqŋqä qäyä epu, quwqä-quwä
imäkäpu, ämaqä huizi ii imäkmipqä iquauŋi, “Yqänä imäkpiyä” tqä-
quaiqä.

2

Goti Iqueqä iwäsäuqeŋqä

1 Iŋi he huizi iquauŋqe, “Quvqä-quaiqä” ätäpu iwäsäutqäŋuwä
eeqänäŋä iquenä, suqä quvqä iqua imäkätqäŋuwi, he asä inä
imäkätqäŋuwitaŋi, “Ne quvqä maequneyqe” matqä ipnä. He
iquauŋqe, “Suqä quvqä iiŋä imäkqä-quaiqä” ätäpiyäŋgaŋi, hiqä-
heoŋqä-pqe inä tmbŋqe. 2 Ne näqŋqe. Goti Hanjuwä Iqu,
ämaqä suqä quvqä iiŋä imäkätqäŋuwä iquauŋi, kima ävätäqäŋgaŋi,
qäyunänä vänä. 3 Si huizi iquauŋqe, “Iqua suqä iiŋä imäkquaiqä”
ätätnä, asänä imäkqä iquki, “Goti Iqu ämaqeu kukŋuä mitqeuŋi,
ämäwqätäumniqeqä” kŋuä kiyä? 4 Goti Hanjuwä Iqu äŋguä ikit-
quetä, hea quäuqä sinyqä hiŋuä äqänä äpme, tqä suqä quvqeŋqä
kima maqänä mäktapqä itŋqe. Iqu äŋguä kuapänä e qäyä ik-
itqueqaŋgqeŋqe, ii nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋä äqunäŋnä? Iqu
äŋguä iiŋä ikitquetŋqe, ii, si tqä kŋuä äkunmäknätnä, suqä quvqä
vquatämäutŋqä iiŋqe, äktma äwätŋqeyi.
5 Si tqä kŋuä iuŋi qŋqaŋä äyetnä, suqä quvqä iuta makunmäkŋqä
itnäŋgaŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi, aquvä ämaqiyätqäŋinyä. Hiunji
Goti Iqu, Iqueqä äwqä tnäŋi ätnäŋä iqi ämaetä, kukŋuä jänä
imäkätäqäŋgaŋi, tqä kima qäyunäŋi, iŋga matŋi. 6 “*Goti Iqu
qokä-apäkä hŋqunä-hŋqunäŋi, suqä qu imäkätqäŋuwä iuŋqe kima
äväniqeqä*.”* 7 Ämaqä yäŋä äqänäpu, wäuŋuä äŋguä imäkäpiyitaŋi,
yoqä naqä ämepu, mapäkoŋqä ipŋqä, Goti Hanjuwä Iqutä quamä
anä pmepŋqä hänaqeŋqä qävqä itqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu häŋä
hea ique-ique pmeqä väŋqiyä. 8 I etaŋgqä-qe, ämaqä kŋui,
quwqä-quwäŋqänä indqänäpu, kukŋuä naqä-qakuä iu tuwä äwiyäpu,
suqä Goti Iqu mäwinyätaŋgqä iu qänaki itqäŋuwä iquauŋi, Iqueqä

* **2:6** Apqä Bukä 62:12; Quamä-pmeqä 24:12

äwqä tnäŋä yäŋänäqŋqänäŋi, äväŋqiyä. 9 Ämaqä eeqänäŋä
suqä quvqä imäkätqäŋuwä iquauŋi, haŋä-iqä naqänäŋitä, täŋä-
huŋqetäŋi, äwimeŋqiyä. Israitqä iquau-ganä äwimeqetaŋi, huizi
Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau-pqe inä wimeŋqiyä. 10 Iiŋä etaŋgi
ämaqä eeqänäŋä suqä äŋguä imäkätqäŋuwä iquauŋi, quamä pmeqä
äŋguänäŋitä, yoqä naqetä, itaŋga äwqä haŋuä iŋqä itäŋi, Israitqä
iquau-ganä äwimeqetaŋi, huizi Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau-pqe
inä wimeŋqiyä. 11 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä
eeqänäŋä iquauŋi, asänänä iwäsäuänä.

Kukŋuä-suqeŋqä

12 Israitqä iqua qäyä etaŋgi huiziqua, qu kukŋuä-suqä Goti Iqu
Mosisi ique äwikqe, maeqä-quai. Qutaŋä suqä quvqä imäkätqäŋuwä
eeqänäŋä iqua, qu kukŋuä-suqe maeqä ipiyä-qe, qui imäkmbnuwi.
Itaŋga Israitqä kukŋuä-suqä ämepu, suqä quvqä imäkätqäŋuwä
eeqänäŋä iqua, Goti Iqu kukŋuä-suqetä iwäsäuqaŋga, qu qui
imäkmbnuwi. 13 Ämaqe, Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänänäŋä timäupŋqä
iqua, kukŋuä-suqe qätä hiŋginäwa äwiyätqäŋuwä ma, qätä äwiyäpu
qänaknä itqäŋuwä iquayi. 14 Israitqä iqua qäyä etaŋgi huiziqua,
kukŋuä-suqe maeqä epiyä-qe, quwqä kŋuä indqäŋqä iuta ämepu,
kukŋuä-suqeu qänaknä ipiyäŋganaŋi, iqua kukŋuä-suqä ii maeqä
qäyä epu, quwqä-quwä kukŋuä-suqä eŋqä-paŋuayi. 15 Iiŋä ipiyä
iutaŋi, tiiŋiŋqä motquapnä. Goti Iqueqä kukŋuä-suqe, ämaqeuqä
yäpä iŋgisa ae äqiyekqä äwi,† kiqä wäuŋui imäkänä. Iŋi quwqä
suqä-iwäsäuqŋqä kŋuä imŋä-pqe, asänä motquenä. Hŋganä-pqe
‘Suqä qäyunä imäkqeqä’ indqänäpu, hŋganaŋi ‘Qäyunä manä’ kŋuä
indqämbnä. 16 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä ätuätŋqä-pa,
hiunji qänakŋäŋganaŋi, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Ique wäuŋuä vqaŋga, Iqu
ämaqeuqä suqä kŋuä zä äwiŋqä eeqänäŋä iŋqä iwäsäuniqe.

Israitqä iquauqä suqä imäŋqä iŋqe

17 Itaŋgi täŋganaŋi, nyi he, “Israitqä iquautaŋä iquneyqä”
änyuätnätqäŋuwä iquenä hitmqe. He imänäpu, “Kukŋuä-suqä
iqu yätamäkqä neyäŋqiyä” kŋuä indqänäpu, “Ne Goti Hanjuwä
Iqueqä ämaqä iquneyqä” ätätqäŋuwä iquenji. 18 Qu kukŋuä-suqä
iuta ämetquakuwitaŋi, he Goti Iqueqä äwiŋqä iiŋqä näqŋqä ämepu,
suqä qäyunäŋä, huizi iquau ämäwqätäuŋqeŋqe, ‘äŋguänäŋiqä’
ätätqäŋä. 19-20 Itaŋga näqŋqetä, kukŋuä naqä-qakuitä, kukŋuä-suqä
iu witaŋgqetaŋi, he kŋuä yäŋänäqŋqe, “Ne ämaqä hiŋuä pisqä
iquauŋi, hänaqe ämotquetanä, ämaqä hiawiqä imä pmetaŋguwä
iquauqä we-huŋqä-qune eanä, ämaqä maqŋqä itaŋguwä iquau
ämotqueqä-qune eanä, itaŋga ymeqä wäŋqä isuauŋi, kŋuä vqä
iquneyqä” indqänätqäŋä. 21 Iŋi he qokä-apäkä iunä motqueqä
iquenä, hiqä-hiuäŋi mämitquatŋqe, suŋqä itqäŋuwi? He awi, “Quwä
mämeqä pambiyä” tqä iquenä, quwä ämetqäŋuwäta? 22 “Qokä-apäkä
ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä ipŋqe” tqä iquenä, he quvqä iiŋi
imäkätqäŋuwäta? He goti quaŋgä iquauŋqä maeŋqä itŋqä iquenä,
iquauqä hiqäva-imäkqä aŋä iuta quwä ämetqäŋuwäta? 23 He hiqä
yoqe haqeqä ämamänäpu, “Goti Iqueqä kukŋuä-suqe ämeŋunä”
tquenä, kukŋuä-suqe ävasuäpiyitaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe,

† **2:15** Järämai 31:33; Asayä 51:7

qui äyä imäkätqäŋä. 24 Ii, Goti Iqueqä bukä iu, kukŋuä tiiŋi ätä
äqänäŋqä-payi. *“Hiyaqä quvqä iutaŋi, Israitqä qäyä etaŋgi huizi*
iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeŋqä äkasuwä kukŋuä ätäpu, mändi
äkittqiyätqäŋä.”‡

Suqä, huiwä häuä ktäŋqeŋqä

25 Si Goti Iqueqä kukŋuä-suqä eeqänäŋä iu qänaki iqaŋgtqe, Israitqä
iquneqä suqä huiwä häuä ktäuqä iqu, yätamäkqä kiyänä. Iŋäqe,
qu saqä huiwi häuä qäyä äkktäukuwä-qe, si kukŋuä-suqe ävakutqe,
ämaqä huiwä häuä maktäŋqä iqua eŋqä-paŋä esŋi. 26 Iutaŋi ämaqä
häuä maktäŋqä hŋqu, kukŋuä-suqeu qäyunänä qänaki iqaŋgutqe,
Goti Iqu iqueŋi, häuä ktäŋqä iquatäŋä, asänäŋä eŋqä-paŋä qunänä.
27 Itaŋga kukŋuä-suqä-täŋä eänä, huiwä häuä ktäŋqä iquki, kukŋuä-
suqe ävausqaŋgtqe, ämaqä huiwi häuä maktäŋqä, kukŋuä-suqeu
qänaki imitätqä iqu, tqä suqä quvqe, ätnäŋä iqi makiyänä. 28 Nyi
naqä-qakuä, “Israitqä iqunjqä” tqe, ii nätmatqä huiwitaŋä manä.
Itaŋga suqä huiwä häuä ktäŋqä-pqe, ii nätmatqä huiwitaŋinä manä.
29 Israitqä naqä-qakuä-qu-tiyä-qe, iqueqä qeqä-quuvqä imŋi, ne
hiŋuä mäquŋquä yanä. Itaŋga, suqä huiwä häuä ktäŋqä naqä-qakuä
iqu, kukŋuä-suqeuta ma, Dŋä Äŋguä Iqu qeqä-quuvqä imŋi imäkänä.
Ämaqä iiŋä iqu, yoqä naqä meqe, ämaqä iquauqä hiŋuä iqisa ma, Goti
Hanjuwä Iquesayi.

3

Goti Iqueqä suqä iwäsäuqeŋqä

1 Nyi naqä-qakuä i tqaŋgundqe, änääŋäŋqäwä? Israitqä iqua,
iiŋä eäŋuwitaŋi, yätamäkqä äki metqäŋä? Suqä huiwä häuä
ktäŋqä iqu, yätamäkqä äänä väniqi? 2 Täukue! Goti Han-
juwä Iqu, Israitqä iquauŋi, nätmatqä huitaŋä-huitaŋä äŋguänäŋinä
ävätqä. Kiŋganäŋiqu, Iqu Iqueqä kukŋui, iqua ämiqäpŋqä äwikqe.
3 Iŋi iquautaŋä hŋqua, kukŋuä täuŋi qänaknä miqä imiŋuwitaŋi,
änääŋäŋqäwä? Iutaŋi Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äŋguä
wimäkätŋqä ätukqä iu mimäkqä yäniqi? 4 Oeyä! Matimäuqä yänä!
Ämaqä eeqänäŋä quaŋgä tätqätaŋguwä-qe, naqä-qakuä tqe, Goti
Hanjuwä Iqunänjqä. Iqueqä bukä iu äqänäŋqä-pa,

“Tqä kukŋuä naqä-qakuä etaŋgqeŋqe, qu hiŋuä qumbŋqäuä.
Itaŋga qu Si quvqä imäkätqäŋiŋqä ktqaŋgpqe, Si
*ämäwqätätŋqinyä.”**

5-6 Iŋi, neqä suqä quvqä iquesa, Goti Iqueqä suqä jänänäŋi,
ätnäŋä iqi ämotquetŋqe, änäänyä tatuŋquäwä? Goti Iqu, neyaqä
suqä quvqä iqeŋqä äwqä tnäŋä imäkätä, kima änätapätŋqä iiŋqe,
“Iqu, jänänäŋä miqä itqänä” tatuŋquäta? Oeyä, kukŋuä iiŋi, ii
ämaqä iquneqä kŋuä iutanäyi. Goti Hanjuwä Iqu suqä jänäŋinä
mimäkqä-säpi, Iqu qokä-apäkä eeqänäŋä iuqä suqeŋqe, miwäsäuqä
iquäniŋgä. 7 Ämaqä iquneqä kŋuä iutaŋä yatŋqä huiziqu, ti-
iyi. “Nyaqä kukŋuä quaŋgä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä
naqä-qakui ätnäŋä iŋgisa ätimäuätä, Iqueqä yoqä naqä qonätŋqä
iwimäkätŋqe, Iqu nyiŋi, ‘Suqä quvqä imäkqä-qukiyqä’ änyuändätä,

‡ **2:24** Asayä 52:5; Esekiyäli 36:20 * **3:4** Apqä Bukä 51:4

kima quvqe suŋqä dapätŋqäwä?” 8 Kukŋuä iiŋi qäyunä etaŋgutqe,
tiiŋä tatuŋque. “Nätmatqä äŋguä hui timäuätŋqe, ne suqä quvqä
hŋqu yqä imäkanä.” Ämaqä hŋqua neqä yoqä mändi äkittqiyäpu,
quaŋgä tii ätätqäŋä. “Iqua, kukŋuä quvqä iiŋä isua, ätätqäŋuwä
iquaiqä.” Ämaqä nenyqä ii ätätqäŋuwä iqua, quvqä iquesa kima
mapnuwäŋqe, ii qäyunäyi.

Eequne, suqä quvqä imäkätuŋqueŋqä

9 Änääŋätiyä? Israitqä iqune, ämaqä huiziquauŋi ämäwqätäuŋu?
Oeyä, ne ae äyä ätätuŋque. “Israitqä iqunesä, Grikä iquatäŋi, eequne
suqä quvqä iqueqä yäŋänäqŋqä iqueä yäpä iqi äpmenä, suqä quvqä
imäkqämanätquŋunä.” 10 Ii Goti Iqueqä bukiu äqänäŋqä-payi.

“Ämaqä suqä jänänäŋinä imäkqe, aaŋä hma naqä-qakuä eänä.
11 Ämaqä näqŋqä äŋguänäŋä-täŋi, hma etaŋgi, Goti Iqu qutä
pmeqäŋqe, qävqä miqä itqäŋä. 12 Ämaqe, hänaqä äŋguä iuŋi
ävquatämäupu, eeqänäŋi, quvqenä ätimäukuwi. Auä, ämaqä suqä
äŋguä imäkqe, aaŋä hma naqä-qakuä eä.”†

13 *“Quwqä maŋitaŋi quaŋgä kukŋuä kuapänä ätätqäŋuwi, ii tiiŋä*
eŋqä-maŋi. Qu ämaqä pizqä qua äptepu, hovqe mämatnyeqä
itqäŋuwä eŋqä-paŋiyi.”‡

“Quwqä kukŋuä ätäpiyi, qämakä iqua, ämaqeu qui
imäkätqäŋuwä-paŋiyi.”§

14 *“Quwqä äwqä tnäŋi äpakänä munätaŋgqetaŋi, ämaqeu qui*
imäkpŋqä ätqa äwätqäŋä.”

15 *“Qu maqänä äwäpu, ämaqä pizqä äpäsätqäŋuwi.* 16 *Ga im-*
imä äupiyi, nätmatqä qui imäkäpu, ämaqeu haŋä-iqä ävätqäŋuwi.
17 *Itaŋga, huiziquatä äwqä naqä-hŋqunä änyäpu pmetpŋqe, maqŋqä*
*eŋuwä iquayi.”**

18 *“Qu Goti Iqu yoqä naqä ämeŋqä iiŋqe, kŋuä mämeqä ipu, zä*
mäwiŋqä itqäŋä.”†

19 Ne tiiŋiŋqä näqŋqä äyuwä. Kukŋuä-suqä Goti Iqueqä bukiu
äqänäŋqä eeqänäŋi, ämaqä kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeŋuwä
iquau ätuätŋqe. Iutaŋi ämaqä im-imdaŋä eeqänäŋä iqune, Goti
Iqueqä hiŋuä iqiŋi, neqä suqä quvqeŋqe, “Iiŋä-iiŋiqä” matqä itanä,
Iqueqä änewäsäuqä iunä äpmeŋu. 20 Ii tiiŋä etaŋgi. Kukŋuä-suqe,
näyaqä suqä quvqä iiŋqänä ämänätquetqäuä. Itaŋgi kukŋuä-suqä iu
qänaknä iqä iutaŋi, *ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, jänäŋua*
matimäuqä ipnä.‡

Goti Iqu, quuvqä eqämipqä iquau, jänäŋua iwimäkätŋqeŋqä

21 Itaŋgi täŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hänaqe, qokä-apäkiu
jänänäŋä wimäkätŋqe, ae ämänätqueqe. Ii kukŋuä-suqä iu qänaknä
iqeuta, matimäuqä yänä. Hänaqä iquenyqe, kukŋuä-suqä Mosisi iqu
äqäkqä iutatä, bukä, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iqua äqäkuwä
iutatä, äqänänä. 22 Hänaqä tä, tiiŋi. Qokä-apäkä, Jisasi Kraisi
Iqueŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu eeqänäŋi, jänänäŋä
wimäkänä. Israitqä iquneŋqä, ä huizi iquauŋqä huäŋqe, qäqunäyi.

---

† **3:12** Apqä Bukä 14:1-3; 53:1-3 ‡ **3:13** Apqä Bukä 5:9 § **3:13** Apqä Bukä 140:3 * **3:17** Asayä 59:7-8 † **3:18** Apqä Bukä 36:1 ‡ **3:20** Apqä Bukä 143:2

23 Ne eeqä asänäŋä iqune, suqä quvqä imäkätuŋquä-qae, Iqueqä
ktqä inemäkkqe, a maqätqä iŋu. 24 Itaŋga Kraisi Jisasi Iqu aŋgumä
mbqä äneyämakqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, eeqä asänäŋä iqunenyqe
qeqä äwimänätä, hiŋgi änätapätä, jänäŋä inemäkätqäuä. 25 Iqu,
Jisasi Iqu äpäkonätä, Iqueqä häŋeqetä, quuvqä heqiyqä iquauqä
suqä quvqetaŋä kimaŋi, huätä muämäutŋqä atäuŋuä ikqe. Iqu
iiŋä imäkkqe, ii Iqueqä suqe, jänänäŋä etaŋgqeŋqä ämänätquetŋqä
diŋqeyi. Hiŋuiqänäŋi, ämaqe suqä quvqä imäkqaŋguwäŋga, Iqu
qeiqinyä imäkätä, kimaŋi maqänä mävqä qäyä imiŋqä-qe, Iqueqä
suqä jänänäŋä iu qänaknä yqänä imiŋqeqä. 26 Iqu ämaqeuqä suqä
quvqä iutaŋä kimaŋi, Jisasi Ique äwikqetaŋi, ne Iquenyqä näqŋqä
tiiŋä ämetqäŋu. Iqu suqä jänänäŋinä Imäkqä-qu eäqe, ga ämaqä
Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämipqä iquau, jänänäŋä Iwimäkqä Inäŋä-
qu eänä.

27 Itaŋgi ämaqä-qune, neqä yoqä haqeu ämamänätuŋque, iiŋqä
änäänyä tatuŋque? Ii qäpu ae ekqe. Qäpuŋi, suqä äsquesa ekqäwä?
Kukŋuä-suqä iu qänaknä iqä iquesa ma, oee. Yoqä haqeu mamäŋqä
iqu, quuvqä heqiyqä iquesanä qäpu ekqe. 28 Ii ne näqŋqä tiiŋiŋqä
ämakquä iutaŋiyi. Ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänäŋä
timäupŋqe, kukŋuä-suqä qänaknä iqä iquesanä hmanji. Ii hänaqä
quuvqä heqiyqä iquesanänji. 29 Kukŋuä ii qäyuta, ä Goti Hanjuwä
Iqu, Israitqä iquauqä Goti Iqunända? Iqu ämaqä huizi iquauqä-pqe,
hmanda? Oee, Iqu, huizi iquauqä Goti inänji. 30 Goti Hanjuwä Iqu,
Kiqä-kiuänänji. Iqu, Israitqä huiwä häuä ktäŋqä iquatä, huizi häuä
maktäŋqä iquatä, Iquenyqä quuvqä eqiyätqätaŋguwitanä, jänänäŋä
iwimäkäniqe.

31 Ä ne quuvqä heqiyqeŋqä iiŋä ätätanitaŋi, kukŋuä-suqe mändi
äkittqiyätanä, aaŋqä äyä imäkätuŋquäta? Aaŋä oeyä! Ne kukŋuä-
suqä iqueŋi, yäŋänäqŋqä ätqätetuŋque.

4

Aprähamä iqueqä quuvqä heqiyqeŋqä

1 I etaŋgqä-qe, Israitqä iquneqä awä kiŋganäŋä Aprähamä
iquenyqe, ne suänyä tatuŋquäwä? Hänaqä Goti Iqueqä hiŋuä iqi
jänäŋä timäuqäŋqe, iqu hiŋuä äsque äquŋgqäwä? 2 Iqu suqä äŋguinä
imäkmiŋqeta, ämaqä jänäŋä-qu eqä-säpi, iqueqä yoqe, kiqä-kiuä
haqeu vauqumuatuŋguäninji. Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä
iqisaŋi, iiŋä mimäkqä yänä. 3 Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä
äkiŋqä ätnäŋqeŋqe, kŋuä mapiyä. *“Aprähamä iqu, Goti Hanjuwä
Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋgi, Iqu ‘Ämaqä jänäŋueqä’ ätkqeqä,”* ätä
äqänä.*

4 Ämaqä hŋqu wäuŋuä imäkätä, iuta mbqä ämeqä di, ii, wäuŋuä
kaniqu qeqä imäŋqeta mävqä iqi. Oeyä. Mbqä ii, wäuŋuä
iutaŋä kimaŋiyi. 5 Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqu, Goti Han-
juwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänäŋä-qu pmetŋqä diŋqe, hnjua-hnjua
mimäkqä itä, quuvqe, Goti Iqu ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauŋi,
jänänäŋä wimäkätŋqeŋqä eqiyätŋqä iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu,

* **4:3** Ipäqäkqä 15:6

‘Jänänäŋukuiyqä’ ätuätqäuä. 6 Dewiti iqu-pqä kukŋuä asä ii eŋqä-
ma, ätkqe. Ämaqä suqä äŋguä mimäkqä qäyä etaŋgä, Goti Iqu, quŋi,
‘Jänänäŋuaiqä’ ätuätqä iqua, äŋguä äpmepu, aquvänä ipŋqä iiŋqä tii
ätätä äqäkqe.

7 *“Ämaqä, kukŋuä-suqeu tuwä äwipu, quvqä imäkätqäŋuwä*
iquauŋi, Goti Iqu, quwqä quvqe hiŋuä aŋgi mäquŋquä yätŋqä, huätä
muämäuqaŋgutqe, qu äŋguä äpmepu, aquvänä ipŋqäuä.

8 *Naqä Iqu, ämaqä hŋqueqä suqä quvqä diŋqä kŋuä aŋgumä*
mindqäŋqä iqaŋgutqe, iqu äŋguä äpme, aquvänä iquätŋqeqä”
ätkqe.†

9 Äŋguä äpme aquvänä iqä iiŋi, ii ämaqä huiwä häuä ktäŋqä
iquaŋqänändanä, ä ämaqä huiwä häuä maktäŋqä iquaŋqä-pqe,
inändanä? Ne tiiŋä äyä ätätqäŋu. “Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä
iqueqä quuvqä heqiyqeŋqä kŋuä indqänätä, ‘Ämaqä jänäŋueqä’
ätkqeqä” ätätqäŋu. 10 Iŋi Goti Iqu iiŋä ätukqe, Aprähamä iqu äänä
pmetaŋgayi? Iqu huiwä häuä ae äktäŋqäŋgata, ä änä etaŋgata?
Iqu huiwä häuä maktäŋqä änä etaŋgayi. 11 Suqä huiwä häuä
ktäuqe, kiqä quati tiinji. Aprähamä iqu huiwä häuä maktäŋqä yqänä
äpmeqäŋganji, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyqaŋgi, Goti
Iqu, “Ämaqä jänäŋukuiyqä” ätukqe. Itaŋi Goti Hanjuwä Iqu suqä
huiwä häuä ktäuqä ii, iqu ämaqä jänäŋä-qu pmetŋqeŋqä hiqŋqä
eŋqä-pa äwikqe. Iiŋä etaŋgi Aprähamä iqu, ämaqä huiwä häuä
maktäŋqä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iuta, ämaqä
jänänäŋä ätimäupqä iquauqä kawä kiŋganäŋä iquvi. 12 Itaŋga iqu
ämaqä huiwä häuä ktäŋqä iqunesaŋä hŋquauqä kawiqu inänji. Ii
ämaqä huiwä häuä äktänäpu, quuvqe, neqä awä Aprähamä iqu huiwä
häuä mäktäŋqäŋga, Goti Iquenyqä quuvqä eqäkqä-pa, eqiyätqäŋuwä
iquayi.

Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä guä ämäsäukqeŋqä

13 Hiŋuiqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iquesä, iqueqä
kaqä-kawäkautä, qua eeqänäŋi iquau äväniqä diŋqe, kukŋuä guä
ämäsäukqe. Iŋäqe kukŋuä guä i ämäsäukqe, ii Aprähamä iqu
kukŋuä-suqä hui qänaki imiŋqä iuta ma, ii iqu Goti Iquenyqä
quuvqä eqiyätä, jänänäŋä-qu ätimäukqä iutayi. 14 Ii tiiŋä etaŋgiyi.
Ämaqä kukŋuä-suqeu qänaki imipqä iqua, nätmatqä Goti Iqu
äväniŋqä kukŋuä guä ämäsäukqä iuŋi ämeqä-säpi, Goti Iquenyqä
quuvqä heqiyqe, hiŋgiŋqä hetäniŋgä. Itaŋga kukŋuä Goti Iqu
guä ämäsäukqe, aaŋqä inä hetäniŋgä. 15 Ne näqŋqe. Kukŋuä-
suqä iquesaŋi, ämaqe, ique ävausäpiyitaŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi
ämapnä. I etaŋgqä-qe, kukŋuä-suqe maeqä eŋqe, ämaqe ique
mävausqä ipnä.

16 Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iquenyqätä, kaqä-kawäka qänaki
timäupnuwä iquauŋqätä, qeqä wimäŋganji, nätmatqä hiŋgi
väniŋqä, kukŋuä guä ämäsäukqe. Iŋi, kaqä-kawäka eeqänäŋä iqua,
mapŋqä iiŋqä kukŋuä guä ämäsäukqe, ii ämaqä, Goti Iquenyqä
quuvqä eqäpqä iquauŋqänänji. Auä, kukŋuä guä ämäsäukqe,
ämaqä, kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeŋuwä iquauŋqänä ma,
ämaqä quuvqä Aprähamä iqu eqäkqä-pa eqäpqä iquauŋqä-pqe inäyi.

† **4:8** Apqä Bukä 32:1-2

Aprähamä iqu, eequneqä awä kiŋganäŋä iquvi. 17 Ii Goti Iqueqä bukä
iu tii ätäŋqä-payi. “*Nyi si hueqä-himqä kuapänäŋä iuqä kawiquki*
ikimäkqeqä.”‡

Kukŋuä tä, Goti Iqueqä hiŋuä iqi, guä yäŋänäqŋqäŋqä ämäsänä
äwi, qäyunä ätimäuŋqiyä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä ae äpäkombqä
iquauŋi, häŋä-pmeqä aŋgi Vqu eä, itaŋga nätmatqä matimäuqä
yqänä etaŋguti, tääqä Tuätumeqä Ique. Iqu iiŋä itŋqetaŋi, Aprähamä
iqu Iquenyqä quuvqä eqämiŋqe. 18-19 Goti Iqu ii ätukqäŋgaŋi,
Aprähamä iqu, iqueqä quväukui 100 ae äpäwätä, mändi eätä,
äpäkonätŋqä imiŋqe. Itaŋga iqueqä apäkä Serai, ii qokitqä ae
ekqe. Iŋi, iqu, “Ye e äpmeyitaŋi, äänä timäuŋqutiyä?” kŋuä ii
qäyä wiyqaŋgqä-qe, iqu quuvqenä eqiyätä, hiŋuä äqänä äpmamiŋqe.
Ga Goti Iqu, “*Taqä-tawäka kuapänäŋä timäupnuwiqä*”§ ätukqä-pa,
iqu hueqä-himqä kuapänäŋä iuqä kawiqu ekqe. Auä, iqu iyaquiyqä
huiwiŋqä kŋuä indqänätäqä-qe, iqueqä quuvqä heqiyqe, haŋuä
mäwiqä, yäŋänäqŋqä eqämiŋqe. 20-21 Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä
guä ämäsäukqeŋqe, Aprähamä iqu äwqä hŋquaqu miŋqä itä, Goti
Iqueqä yoqe haqeu ämamäutä, “Goti Iqu imäkäniŋqä kukŋuä guä
ae ämäsäukqe, qäyunä imäkäŋqiyä,” näqŋqä äŋguänäŋä ämetä,
quuvqä eqiyätäqetaŋi, yäŋänäqŋqä imäknmiŋqe. 22 Iiŋä etaŋgi, Goti
Hanjuwä Iqu, Aprähamä iqueqä quuvqä heqiyqeŋqä kŋuä indqänätä,
iquenyqe, “Ämaqä jänäŋueqä” ätkqe.

23 Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu, “*Iqueqä quuvqä heqiyqeta, ‘Ämaqä*
jänäŋueqä’ ätkqeqä” äqänäŋqe, Goti Iqu Aprähamä iquenyqänä
matqä ikqe. Oeyä. 24 Ii nenyqä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu, neqä
Naqä Jisasi Iqu äpäkoŋgaŋga, Ique aŋgumä ävauqumuatkqetaŋi, ne-
pqe, Goti Iquenyqä quuvqä inä eqiyätqäŋu. Iutaŋi Iqu, näyaqä quu-
vqä heqiyqeŋqä kŋuä indqänätä, nenyqä-pqe, “Ämaqä jänäŋuaiqä”
tätŋqeqä. 25 Jisasi Iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu, näyaqä suqä quvqeŋqä
qäyä päkonätŋqä, hiŋuinä äquŋgqe. Itaŋi Iqu Iqueŋi, ne ämaqä
jänänäŋä nemäkätŋqe, qua äptekuwä iuta äyä ävauqumuatkqe.

5

Goti Iqutä, äwqä naqä-hŋqunä iiŋqeŋqä

1 Iŋi ne quuvqä ae äyä eqiyätqätaŋgu, Goti Hanjuwä Iqu neŋi,
qokä-apäkä jänäŋune äyä inemäkkqe. Iiŋä etaŋgi neqä Naqä Jisasi
Kraisi Iqu inemäkqaŋgi, ne Goti Iqutäŋi, äwqä naqä-hŋqunä änyanä
äpmeŋu. 2 Itaŋi Jisasi Iqu neŋi, hänaqe qŋqaŋä eŋqä-pa nauteyqaŋgi,
ne quuvqä eqiyätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqä
yäpä iŋgisa äpaquvätanä, i äpmeŋu. Itaŋga ne, Goti Hanjuwä Iqu
inätmetä, qäukuä yätuŋi, Iqutä quamä anä äŋguänäŋä pmetuŋquä
diŋqä, hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Iiŋqe, ne aquvänä itanä, Goti Iqueqä
yoqe haqeu ämamäutqäŋu. 3 Itaŋga ne aquvänäŋi, iiŋqänä miqä äyä
itqäŋunä. Oeyä. Ne aquvänäŋi, haŋä-iqä änemeqä iiŋqä-pqe, inä
itqäŋunä. Ii ne tiiŋiŋqä näqŋqä etaŋgiyi. Haŋä-iqä iqu, äpakänä
tqäuatuŋqueŋqä yäŋänäqŋqä inemäkänä. 4 Itaŋga ne yäŋänäqŋqä
e ätqäuätaqetaŋi, ne suqä Goti Iqu äwinyäŋqä iu imäkätanä, Ique
yeeqä iwimäkanä. Ga ne iiŋä imäkätaqetaŋi, Iqu ne yätamäkqä

‡ **4:17** Ipäqäkqä 17:5 § **4:18-19** Ipäqäkqä 15:5

neyätŋqä diŋqä, hiŋuä äqänanä pmetanä. 5 Itaŋga Dŋä Äŋguä Goti
Iqu änätapkqä Iqu, Goti Iqueqä suqä ämaqeuŋqä kiiŋä äwinyäŋqe,
näyaqä äwqeu änyuänaikqetaŋi, ne Goti Iquenyqä hiŋuä äqänanä
äpmetaqäŋgaŋi, hiŋginäwa äqunanä pmeqäŋqä manä.
6 Goti Iqueqä suqä ämaqeuŋqä kiiŋä äwinyäŋqe, tiiŋi. Ne neqä
suqä quvqe huätä mamänatuŋquä, yäŋänäqŋqä maeqä etaŋgaŋi,
hea Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqäŋgaŋi, Kraisi Iqu, ämaqä Goti
Ique tuwä äwiyätuŋquä iqune, aŋgumä inetmeniqä iiŋqä äpäkoŋgqe.
7 Ämaqä jänäŋä hŋqueqä yätamäkqeŋqe, ämaqä nesaŋä hŋqu
äpäkonätŋqe, äänä mäqumuetuŋquäwä? Aaŋqe! Ämaqä suqä aaŋä
äŋguänäŋä imäkqä hŋqueqä yätamäkqeŋqe, hŋqu äpäkonätŋqätiyä,
ä mäpäkoŋqä yätŋqätiyä? 8 Ii etaŋgqä-qe, ne ämaqä suqä quvqä
imäkqune yqänä pmetauŋgua, Kraisi Iqu ne yätamäkqä neyätŋqä
äpäkoŋgqe. Suqä iiŋä iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, nenyqä kiiŋä
äwinyäŋqe, äyä ämänätquakqe. 9 Kraisi Iqu äpäkonätä, Iqueqä
häŋeqä äpäwäkqe, Goti Iqu, häŋeqä iuta ne jänäŋune inemäkkqe.
Iiŋä etaŋgi ne täŋgaŋi, näqŋqä tiiŋä hiatuŋqueqä. Goti Iqu,
ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauŋi, Iqueqä äwqä tnäŋä iuta kima
vqaŋgutqäŋgaŋi, Kraisi Iqu ne qui mimäkŋqä äŋguänä pmetuŋquä,
yätamäkqä neyäŋqiyä. 10 Auä, ne Goti Iqueqä himä-wiuŋqä
änyätanä pmetaŋgquŋgaŋi, Iqueqä Ymeqä Iqu äpäkonätä, himä-
wiuŋqä iuŋi, qäpu imäketä, ne Goti Hanjuwä Iqutä äwqä naqä-
hŋqunä änyanä pmetuŋquä, inemäkkqe. Iŋi ne äwqä naqä-hŋqunä
änyanä e äpmetanitaŋi, näqŋqä tiiŋä hiatuŋqueqä. Ymeqä Iqu
häŋä äpmetäqetaŋi, ne qui mimäkŋqä äŋguänä pmetuŋquä in-
emäkäniqeqä. 11 Itaŋga nätmatqä hui-pqe inänjqä. Neqä Naqä, Jisasi
Kraisi Iqu, ne Goti Iqutä äwqä naqä-huinyä nyatuŋquä imäkkqetaŋi,
ne aquvänä itanä, Goti Iqueqä yoqe, haqeu ämamäutqäŋu.

Atamä iquesaŋi, äpäkoŋqeyi. Jisasi Iquesaŋi, häŋä-pmeqeyi.

12 Iutaŋi ne tiiŋiŋqä näqŋqeqä. Ämaqä hŋqunä, Goti Iqueqä kukŋui
ävaukukqä iutaŋi, suqä quvqe qua täu ätimäukqe. Iutaŋi suqä
quvqä iqueqä kimaŋi, äpäkoŋqä iqu ätimäukqe. Asä iiŋi, ämaqä
eeqänäŋi, suqä quvqä imäkqaŋguwitaŋi, äpäkoŋqä iqu wimeqaŋgi
äpäkonätqäŋä. 13 Goti Iqu kukŋuä-suqe mävqä änä etaŋgaŋi, ämaqe,
qua täuŋi suqä quvqä imäkmiŋuwä-qe, kukŋuä-suqe aaŋqä etaŋgi,
Goti Iqu, “Qu kukŋui ävausätqäŋäuä” matqä imiŋqe. 14 Iŋäqe
Atamä iqu äpmamiŋqeta, Mosisi iqu äpmamiŋqäŋganqe, ämaqe,
suqä quvqä Atamä iqu imäkkqä-pa asänäŋi mimäkqä itqätaŋguwä-
qe, äpäkoŋqä iqu ämaqä eeqänäŋä iquauŋi, äyä ämimiŋqe.

Atamä iqu, Ämaqä qänaki timäuniqä Iqueqä ktqä eŋqä-paŋä-que.
15 I etaŋgi Atamä iqueqä suqä quvqä itä, nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu
qeqä imäŋqeta hiŋgi äwikqetäŋi, asänäŋä hmanji. Ämaqä hiŋuiqäŋä
iqueqä quvqetaŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi äyä äpäkonätqäŋä. Itaŋga
Goti Iqu qeqä wimäŋqeta yätamäkqetä, nätmatqä Ämaqä Qänakŋä,
Jisasi Kraisi Iqu qeqä wimäŋqeta hiŋgi äwikqetäŋi, äpäkoŋqä iuŋi
ämäwqätäutä, ämaqä kuapänä yqänä äwimetqäuä. 16 Tiiŋä-pqe
inänji. Nätmatqä äŋgui, Goti Hanjuwä Iqu hiŋgi äwikqetä, itaŋga
nätmatqä hiŋuiqäŋä iqueqä suqä quvqeta ätimäukqetäŋi, asänäŋä
hmanji. Oeyä. Ämaqä hiŋuiqäŋä iqu, suqä quvqä hŋqunä imäkqaŋgi,

Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä ämitätä, tii ätkqe. “Qu eeqänäŋi qui imäkmbŋqeqä.” Itaŋgi nätmatqä äŋguä, Goti Iqu hiŋgi äwikqe, tiinji. Ämaqe, suqä quvqä kuapänä imäkqaŋguwäŋganı, Goti Hanjuwä Iqu qeqä wimäŋganı, qokä-apäkä iuŋi, jänäŋä iwimäkkqe. 17 Itaŋga ämaqä hiŋuiqäŋä iqu, kukŋui ävausätä quvqä imäkkqetaŋi, äpäkoŋqä iqu ämiqä eŋqä-pa naqä ätimäutä, ämaqä eeqänäŋä iuŋi, ämimiŋqe. Naqä-qakuä qeŋä-qe, aaŋä naqä-qakuänäŋi, tiinji. Goti Iqu qeqä kiiŋä wimäŋganı, ämaqeu jänänäŋä hiŋgi iwimäkqe, äpäkoŋqä iqueŋi mändi äkittqiyänä. Ämaqä ii ämapqä iqua, qu häŋä äpmepu, ämiqä eŋqä-pa miqäpnuwi. Qu iiŋä timäupŋqe, Ämaqä Qänakŋä, Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä iutayi.

18 Aŋgumŋi, ne tiiŋiŋqä kŋuä äŋguänäŋä indqänatuŋque. Ämaqä hiŋuiqäŋä iqu, Goti Iqueqä kukŋuiuŋi ävaukukqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä eeqänäŋiŋqe, “Qui imäkmbŋqeqä” ätkqe. I etaŋgi, Ämaqä Qänakŋä Iqu, suqä jänäŋi imäkkqetaŋi, Goti Iqu, ämaqä eeqänäŋä jänäŋä epu, häŋä yqänä pmepŋqä, hänaqä imäuekqe. 19 Ämaqä hiŋuiqäŋä iqu, Goti Iqueqä kukŋui hŋgisa ikqetaŋi, qokä-apäki kuapänäŋi, suqä quvqä imäkqä ekuwi. I etaŋgi, Ämaqä Qänakŋä Iqu, Goti Iqueqä kukŋui qänaknä imiŋqetaŋi, Goti Iqu qokä-apäkä kuapänäŋi, jänäŋä iwimäkäniqe.

20 Goti Iqu qänakŋi, kukŋuä-suqä äwikqe, ii ämaqe, kuapänä ävausqaŋguwiŋqä näqŋqä mapŋqä, iiŋqä äwikqe. Iŋäqe, ämaqe, suqä quvqä imäkqa uwqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqueqä quŋqä qeqä wimäŋqeta hiŋgi vqe, aaŋä yändiqä ävätqäuä. 21 Ii tiiŋä iuŋqeyi. Suqä quvqä iqu, ämaqeu äpäkoŋqä iuŋqä ämimiŋqä-pa, Goti Iqueqä qeqä wimäŋqeta hiŋgi vqe, iqueŋi ämäwqätäutä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä iutaŋi, ne jänänäŋä eätanä, hea ique-ique pmeqeuŋqä ämineyäniqe.

6

Suqä quvqe, ämaqeu äpakänä mämiqeŋqä

1 Iiŋä etaŋgqetaŋi, ne äänä tatuŋquäwä? “Goti Hanjuwä Iqueqä nenyqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqe, aaŋä yändiqä väniqä iiŋqe, suqä quvqä yqänä imäkatuŋqueqä” tatuŋquäta? 2 Aaŋä oeyqä, änä matqä yanä. Suqä quvqä imäkqä iuŋqe, ne ämaqä pizqä äpäkoŋguwä eŋqä-paŋune eätanä, huätä ae ävquatämäukque. Iŋi ne qänaknäŋi, suqä iqueŋi yqänäŋi, äänä iquatuŋque? 3 Asŋä ämetanä, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋquä iqune, iiŋä dutaŋi, Iqutä anä äpäkoŋgque. He iiŋqe änyä maqŋqä eŋä? 4 Itaŋi ne asŋä ämetanä, Kraisi Iqutä anä äpäkoŋgque, Goti Kaniqu neŋi, Kraisi Iqutä qua anä äptänaikqe. Iŋi Iqu Iqueqä yäŋänäqŋqä naqänäŋä itäŋi, Kraisi Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatkqäŋganı, ne-pqe, suqä qäŋganä imäkmiŋquä-pa mimikqä, häŋä-pmeqä änyä-häŋä iquenyä metatuŋqueŋqä, inä änevauqumuatkqe.

5 Ne Kraisi Iqutä ämuäŋnanä, Iqu äpäkoŋgqä-pa äpäkoŋgque, iŋi Iqu aŋgumä ävaukqä-pa, ne-pqä asä ii vauanique. 6 Ne tiiŋiŋqä näqŋqe. Neqä huiwä iqueqä äwiŋqe, ii Kraisi Iqutä zä-huätatä äunätä, anä äpäkoŋgiyi. Ii, suqä quvqä iqueqä yäŋänäqŋqä neyaqä huiwä iu wäuŋuä imitätqä di, qäpu eqaŋguti, ne suqä quvqä iqueqä

wäuŋuä-wiyqä mäpmeqä yatuŋquä diŋqeyi. 7 Ii tiiŋä etaŋgi. Ämaqä
tqu-tqu ae äpäkonätqe, suqä quvqä iqueqä yäpä imdaŋi, huätä ae
ävämeqe.
8 Auqä. Ne Kraisi Iqutä anä äpäkoŋgquä iqune, Iqutä häŋä anä
pmetuŋqueŋqä kukŋuä iqueŋqe, quuvqä eqiyätqäŋu. 9 Quuvqä ii
eqiyätuŋque, ne näqŋqä tii itanitaŋiyi. Kraisi Iqu qua äptekuwä iuta
aŋgumä ae ävaukqetaŋi, äpäkoŋqä iqu, Iqueŋi mändi kittqiyätŋqä
yäŋänäqŋqä hma etaŋgi, ga Iqu aŋguŋi, mapäkoŋqä yäniqe. 10 Iqu
hŋqunä qe äpäkoŋgqe. Itaŋi Iqu iiŋä imäkätä, suqä quvqä iqueqä
yäŋänäqŋqe aaŋqä imäkkqe. Itaŋgi Iqu häŋä äpmeŋqe, Goti
Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäutŋqä äpme. 11 Iŋi he kŋuä
asä ii indqämbŋqe. He Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋmbiyitaŋi, he-pqä
inä äpäkonäpu, suqä quvqä iqueqä yäpä iqinyqä ma, Goti Hanjuwä
Iqueqä yoqe, haqeu mamäupŋqä äpmeŋä.
12 Iiŋä etaŋgqetaŋi, hiqä huiwi äpäkonätŋqä iqueŋi, suqä quvqä
iqu ique ämitŋqä diŋqe, hiŋuinä mäquŋquä pambiyä. He ique
hiŋuinä quŋgaŋgpqe, suqä quvqä iqu, huiwä iqueqä äwiŋqä du
imäkpŋqä, etma wäŋqiyä. 13 Itaŋga he suqä Goti Iqu mäwiŋqä itŋqä
di imäkqäŋqe, hiqä yukä-hipa itä, huiwä iutaŋä huizi itä, suqä quvqeu
mävqä ipŋqeqä. Oeyä. He ämaqä qua äptepqeuta aŋgumä ävauäpu,
häŋä äpmeŋuwitaŋi, hiqä-hiuä, Goti Hanjuwä Ique wimbiyä. Itaŋga
he suqä jänäŋi imäkpŋqä iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu hiqä huiwä iutaŋä
eeqänäŋi, ämitŋqä hiŋuinä qumbiyä. 14 He täŋgaŋi, kukŋuä-suqä iuŋi
yäpä iqi mäpmeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqä
yäpä iqi äpmeŋuwitaŋi, suqä quvqä iqu, he mämeyqä yäŋqiyä.

Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä imäkqeŋqä

15 Iŋi ne iiŋä äpmeŋquetaŋi, änääŋgä? Ämaqä hŋqua, “Ne qeqä
imäŋqeta hiŋgi vqä kuapänä metuŋquä diŋqe, suqä quvqe, yqänä
imäkqa uwquatuŋqueqä” ätätqäŋä. Aaŋqe, änä mimäkqä yanä.
16 Änääŋäŋqäwä? He änyä maqŋqä eŋä? He ämaqä hŋqueqä
kukŋui, qänaknä ipŋqä hiqä-hiuä äwimbqe, he iqueqä wäuŋuä-
wiyqä hiŋgiŋqä pmepŋqäuä. Ämaqä, suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-
wiyqä äpmamipqä iqua, iuta pizqä päkombnä. Iŋäqe ämaqä,
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qänaknä iqä äpmamipqä iqua, iutaŋi
qokä-apäkä jänäŋä timäupŋqäuä. 17 Nyi Goti Hanjuwä Iqueŋi,
‘äŋguiqä’ ätquä. Hiŋuiqänäŋi, he suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä
äpmamiŋuwi. Itaŋgi qänakndaŋi, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui,
ämaqä hŋquauqä maŋä iuta qätä äwikuwitaŋi, qänaknä iqäpŋqä
quuvqä äyä eqäkuwi. 18 He suqä quvqä iqu, guä eŋqä-pa ekiqiyämiŋqä
iuta, Goti Iqu hiŋuinä eqänäwqatätä, suqä jänäŋä iqueqä wäuŋuä-
wiyqä äyä epmuatekqe.
19 Hiqä huiwi yäŋänäqŋqä maeqä eäpu, kukŋuä yäŋänäqŋqe
mämeqä iqaŋguwitaŋi, nyi suqä ne näqŋqä ämeŋquä iuta ämetmä,
kukŋuä ktqä etqänä. Hiŋuiqänäŋi, he suqä kiyämätqetä, kukŋuä-
suqeu hŋgisanä iqetä, hiqä huiwä iutaŋä eeqänäŋiu ämitŋqä hiŋuinä
äqunäpu, kukŋuä-suqe ävausäpu äyä äpmamiŋuwi. Itaŋgi täŋgaŋi,
hiqä huiwi, suqä jänäŋä iqueqä wäuŋuä-wiyqä pmetŋqä hiŋuinä
qumbiyä. Iutaŋi, he Goti Iqu eŋqä-pa, jänäŋuenä eäpu, Iqueqä qokä-
apäkä-quenä pmepŋqänänyä.

20 He suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä äpmapiyäŋgaŋi, suqä
jänäŋä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä imiŋuwi. 21 Suqä he iŋga
imäkmiŋuwä iiŋqe, täŋgaŋi he womba enyänä. Itaŋga suqä
iŋga imäkmiŋuwä iutaŋi, nätmatqä äŋguänäŋi äki ämamiŋuwäwä?
Aaŋqeqä. Suqä iutaŋi, ämaqe äpäkonäpu, Goti Iqutä anä mäpmeqä
ipnä. 22 He, suqä quvqä iqu guä eŋqä-pa ekiqiyämiŋqä iuta, Goti
Iqu hiŋuinä eqänäwqatätä, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä äyä epmuatekqeqä.
Itaŋga iutaŋi, he täŋgaŋi nätmatqä tä ämeŋä. He Goti Iqu eŋqä-
pa, jänäŋuenä eäpu, Iqueqä qokä-apäkä-quenä äpmeŋä. Itaŋga
iutaŋi, he häŋä hea ique-ique pmepŋqäuä. 23 Auä, suqä quvqä
imäkätqäŋuwitaŋä kimaŋi, äpäkonäpu, Goti Iqutä anä mäpmeqä iqä
iiyi. Iŋäqe nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi
änätapätŋqe, ii ne hea ique-ique pmeqäŋqeyi. Häŋä-pmeqe, ne Kraisi
Jisasi, neqä Naqä Iqutä ämuäŋnanä iuta ämetqäŋu.

7

Kukŋuä ktqe, suqä ämaŋqä iuŋqä

1 Nyämaqäuä, he kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä äŋguä metaŋgä, nyi
kukŋuä tä, etqä. Ämaqä mapäkoŋqä häŋä yqänä äpmeŋuwi, qunä
kukŋuä-suqeu yäpä imä äpmeŋä. 2 Iŋi apäkä qokä-täŋi, kiqä
qokiqu häŋä yqänä äpmamitätqe, suqä qokä-apäkä ämaŋqä iqu kiqä
qokiquesä ämuämuänyeŋqiyä. Itaŋgqä-qe, kiqä qokiqu äpäkonätqe,
suqä iiŋä iqu, apäkä iiŋi mämiqä iqaŋguti, ii iiyqä äwiŋqeunä
imäkäŋqiyä. 3 Iiŋä etaŋgqetaŋi, kiqä qokiqu häŋä yqänä pmetaŋguti,
ämaqä hŋqu-mända ii meqaŋgutqe, qu, “Apäkä iiŋi, hiŋginäwa qaŋä
ikiqiyä” tpŋqäuä. Iiŋä etaŋgqä-qe, iiyqä qokiqu ae äpäkonätqe, ii
suqä iiŋä iqueqä yäpä imä mäpmeqä yäŋqiyä. Iŋi, ämaqä hŋqu-
mända iŋga ämeqäqe, qu kukŋuä iiŋi, aŋgiŋi matqä ipŋqäuä.
4 Nyämaqäuä, he iiŋä eŋqä-paŋiyi. He Kraisi Iqueqä huiwitä
ämuäŋmbiyitaŋi, he äpäkonäpu, kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iŋgisa
mäpmeqä iŋä. Ii Ämaqä Hŋqu-mända he apäkä eŋqä-ma emakqä iyi.
Ämaqä Iqu, ne suqä äŋguä Goti Iqu äwinyäŋqä iunä imäkquatuŋquä
iiŋqe, qua äptekuwä iuta aŋgumä ävaukqä Iquvi. 5 Ne Kraisi Iqutä
mamuäŋäŋqä, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaki imiŋquäŋgaŋi,
kukŋuä-suqä ique qätä äwiyanitaŋi, näyaqä huiwä eeqänäŋä iuŋi,
äwiŋqä quvqe änevauqumuatqaŋgi, ne suqä quvqä imäkätanä,
äpäkonatuŋquä iuŋqä watuŋquä äpmamiŋque. 6 Itaŋgi täŋgaŋi,
kukŋuä-suqä ne a nakiqätätŋqä iqu, äpäkonätanä ävämenitaŋi,
iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iŋu. Iutaŋi ne wäuŋuä imäkätuŋque, ii
kukŋuä-suqä bukä iu äqänäŋqeu qänaknä itanita ma, ii Dŋä Äŋguä
Iqueqä suqä häŋiu qänaknä ituŋquä iutayi.

Kukŋuä-suqä iqueqä wäuŋuiŋqä

7 Itaŋga kukŋuä-suqä iqu, äwiŋqä quvqe ävauqumuatqaŋgi, ne
suqä quvqä imäkmiŋquä iiŋqe, “Kukŋuä-suqä iqu, nätmatqä quvqä,
suqä quvqä eŋqä-paŋiqä” tatuŋquäta? Oeyä, änä matqä yanä. Nyi
suqä quvqä äki-äkiŋqä näqŋqä ämakqe, kukŋuä-suqä iquesanänji.
Kukŋuä-suqeuŋi, tiiŋä ätänä. “*Si ämaqä hŋqueqä nätmatqä iuŋi,
hiŋuä aowä mäquŋquä panä.*”* Iiŋä matqä-säpi, suqä iiŋä iqueŋqe,

* **7:7** Aŋgumä Itmakqä 20:17; Kukŋuä-suqä 5:21

‘Ii quvqeqe,’ näqŋqä maeqä iqäminji. 8 Kukŋuä-suqeuŋi, hiŋuä
aowä-qŋqäŋqä ätnäŋqä iquesaŋi, suqä quvqä iqu nyaqä kŋuä in-
dqäŋqe, änyivauqumuatätä, nätmatqä kuapänäŋiŋqä hiŋuä aowä
qunmqä nyimäkkqe. Kukŋuä-suqä iqu, aaŋqä hiqä-säpi, suqä
quvqä iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä-pa, yäŋänäqŋqä maeqä hetäninji.
9 Kiŋganäŋi, nyi ymeqä wäŋqä-qunä, kukŋuä-suqä iqueŋqä maqŋqä
emä, häŋä äpmamiŋqe. Itaŋgi qänakŋi, nyi kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä
ämamitaŋi, suqä quvqä iqu ävauqaŋgi, ga näqŋqe, ‘Nyi Goti Iqueqä
hiŋuä iqiŋi, pizqä-qunjqä’ ämakqe. 10 Kukŋuä-suqä iqu, ämaqeu
häŋä-pmeqä vätŋqä qäyä etaŋgqä-qe, nyi ique qänaknä vqä iiŋqä
yäŋänäqŋqä maeqä eämä, iquesa äpäkoŋgqeŋqä näqŋqä ämakqe.
11 Auä, suqä quvqä iqu, kukŋuä-suqä iquesaŋi, quaŋgä nyimäkätä,
pizqä ämbäkkqe.

12 Iŋi kukŋuä-suqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqänä etaŋgi, itaŋga
kukŋuä eeqänäŋä, iu äqänäŋqä-pqe, Goti Iqueqänäŋä eä, ga jänänäŋä
äŋguänäŋiyi. 13 Iŋi, nätmatqä äŋguänäŋi, nyi pizqä ämbäkkqäta?
Aaŋä hma eä. Iŋäqe suqä quvqä iqu, nätmatqä äŋguänäŋä iquesaŋi,
nyaqä yäpä imä nyimäkätä, pizqä ämbäkkqe. Ii ätimäukqe, suqä
quvqä iqu, ätnäŋä iqi timäutŋqä diŋqeyi. Itaŋga kukŋuä-suqä
iquesaŋi, suqä quvqä iqu, nätmatqä aaŋä quvqänäŋiqe, ne näqŋqä
metuŋquä iiŋqeyi.

Suqä quvqä iqutä, mäkä huŋqeŋqä

14 Ne tiiŋiŋqä näqŋqeqä. Kukŋuä-suqä iqu, Goti Iqueqä Dŋä Iquesa
äquvepkqe. Itaŋgi nyi qua täutaŋunä eämä, huiwä iqueqä äwiŋqä
iqu nyimäkqaŋgi, suqä quvqä iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä yqänä
äpmeŋä. 15 Nyi suqä imäkätŋqä diŋqe, ‘Kiqä quati äkitiyä’ tmä
itqäŋä. Suqä, nyi imäkqämqä nyinätaŋgqä iuŋi, mimäkqä itŋqe.
Iŋäqe suqä, iiŋqä manyiŋqä kiiŋä qäyä iqaŋgqä iuŋi, ii nyi imäkätŋqe.
16 Iŋi nyi, suqä manyiŋqä iŋqä iqua imäkätŋqe, tiiŋä ämändqueqiyä.
Nyaqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, ‘Kukŋuä-suqä iqu, äŋguänäŋiqä’ kŋuä
änyiyqi. 17 Iutaŋi, nyi quvqä imäkätŋqe, ŋqä qeqä-quuvqä iutanä
ma, suqä quvqä nyaqä yäpä-tämä äwiŋqä iquesa imäkätŋqe. 18 Nyi
näqŋqe. Nätmatqä äŋguänäŋä hui, nyaqä yäpä-tämŋi mäwitqänä.
Nyi, ŋqä huiwä iqueqä äwiŋqeŋqä ätqä. Naqä-qaukui, nyi suqä äŋgui
imäkmqä änyinätaŋgqä-qe, qäyunäŋi mimäkqä imä. 19 Suqä äŋgui,
‘Nyi ii imäkmqänä’ kŋuä änyätŋqe, mimäkqä ma itŋqe. Itaŋga suqä
quvqe, ‘Ii mimäkqä imqänä’ kŋuä änyätŋqä iuŋi, imäkätŋqe. 20 Iŋi
nyi suqä manyiŋqä iiŋqä iqua imäkätŋqe, ii tiinji. Nyi imäkätŋqe,
ŋqä qeqä-quuvqä iutanä ma, suqä quvqä nyaqä yäpä-tämä äwiŋqä
iquesanji.

21 Iiŋä etaŋgqetaŋi, suqä nyi äminyiyätŋqä iqueŋqe, näqŋqä ae
ämakqe. Nyi suqä äŋguä imäkmä-tmä iqaŋgaŋi, suqä quvqä iqu
yqänä äpme, hoptäwä änyiyätŋqe. 22 Nyaqä qeqä-quuvqä tämŋi, Goti
Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqeŋqe, kiiŋä änyinätŋqe. 23 Iiŋä etaŋgi,
suqä huizi, nyaqä huiwä iutaŋä eeqänäŋä iu witaŋgi äqunäŋänä. Suqä
iqu, suqä nyaqä qeqä-quuvqä tämä äwiŋqä iquenyqä mäkäŋqä itqänä.
Ga iqu, huiwä iqueqä äwiŋqä iquesanä quvqä eä, guä äŋgiqiyäutqäuä.
24 Yää oänä! Nyi haŋä-iqä iquesa qui imäknätqäŋä! Huiwä äpäkoŋqä
iuŋqä ändma äwätŋqä iquesaŋi, huätäŋi, tqu indmetŋqäwä? 25 Nyi

Goti Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätqäŋänä. Iqu, Jisasi Kraisi, neqä Naqä Iqueqä yäŋänäqŋqeta, yätamäkqä nyiyäŋqiyä.

Iŋi ŋqä-näuäŋi, tiiŋä äpmeŋä. Ŋqä qeqä-quuvqä imŋi, kukŋuä-suqä iqueqä wäuŋuinä äwiyätŋqä-qe, ŋqä huiwitäŋi, suqä quvqä iqueqä wäuŋuinä äwiyätŋqe.

8

Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä

1 Goti Iqu ämaqeu yätamäkqä iiŋä ävätäqetaŋi, qokä-apäkä Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋuwä iquauŋqe, Iqu, “He suqä quvqä imäkqaŋguwitaŋi, haŋä-iqä meqäpnuwiqe” matqä yänä. 2 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Dŋä Äŋguä, Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä iuta, Häŋä-pmeqä-vqä Iqu, suqä änyä-häŋi imäkätä, ne suqä quvqä iqueqätä, äpäkoŋqä iqueqätä, yäpä imä guä eŋqä-pa äpmamiŋquäŋganŋi, huätä änewewqatkqe. 3 Neqä huiwä iqueqä äwiŋqä quvqä iutaŋi, kukŋuä-suqä iu qänaki qäyunä miqä ituŋque. Iŋi, kukŋuä-suqä iqu, huätä mänewewqatqä yänä. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqu, huiwä ne ämenä, suqä quvqä imäkätuŋquä-pa ämetä, neqä quvqä huätä mänamäutŋqä ändowatätä, qäyunä imäkkqe. Iŋi Kraisi Iqueqä huiwä iuŋi, Goti Iqu suqä quvqä iqueqä yäŋänäqŋqe, qui imäkkqe. 4 Iutaŋi, ne qänaknäŋi, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä ma, Dŋä Äŋguä Iqueqä äwiŋqä iunä itanitaŋi, suqä äŋguä, kukŋuä-suqä iqu ämänätquetŋqä iunä pmetatuŋque.

5-6 Auä, ämaqä, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaki itqäŋuwä iqua, qu kŋui, nätmatqä huiwä iqueqä äwiŋqä iunä indqämbu, päkombnuwi. Itaŋgi ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqueqä äwiŋqä iu qänaki itqäŋuwä iqua, Iqueqä äwiŋqä iunä kŋuä indqämbu, häŋä-pmeqetä, äwqä-qeiqi iŋqetä mapnuwi. 7 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä nätmatqä huiwä iqueqä äwiŋqä iunä kŋuä indqänätqäŋuwä iqua, qu Goti Iqueqä kukŋuä-suqä iuŋi, yäpä iqi mäpmeqä ipiyä iutaŋi, Iqueqä mäkä-huŋqä äpmeŋä. Qu Iqueqä kukŋuä-suqeuŋi, qänaknä änä miqä ipnä. 8 Ga ämaqä huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaki itqäŋuwä iqua, Iqueŋi, yeeqä änä miwimäkqä ipnä.

9 Itaŋgi Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, heyaqä yäpä iŋgisa äpmeŋqe, he qänaknäŋi, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä ma, Dŋä Äŋguä Iqueqä iunä itqäŋä. Itaŋga Kraisi Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, ämaqä hŋqueqä yäpä iŋgisa mäpmeqä eŋqe, iqu Kraisi Iqueqä ämaqä-qu manä. 10 Ga Kraisi Iqu, hiyaqä yäpä iŋgisa äpmeŋqe, hiyaqä huiwi, suqä quvqeta äpäkonätŋqä-qe, Kraisi Iqu he jänänäŋuenä emäkqetaŋi, heyaqä quuvqe, häŋä yqänä äpmeŋä. 11 Goti, Kraisi Jisasi Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatkqä Iqu, Iqueqä Dŋä Iqu hiyaqä yäpä iŋgisa äpmeŋqe, Iqu Dŋä Iiŋä Iquesa, Kraisi Ique imäkkqä-pa, heyaqä huiwä äpäkombqä iuŋi, asä ii hivauqumuatäniqe.

12 Iiŋä iutaŋi, ŋqä nyämaqäuä, ne huiwä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä itanä, iqueqä äwiŋqä iunä qänaki miqäŋqä, yäŋä qäŋguatuŋque. 13 He, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaki itqäŋuwi, äpäkombŋqäuä. Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqetä, he suqä quvqä, huiwä iuta timäuqaŋguwä iquau, pizqä äpäkpqe, häŋä pmapŋqäuä. 14 Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqe, ii qokä-apäkä, Dŋä Äŋguä Iqu hänaqä

ämotqueqaŋgqä iu qänaknä imipqä iquanänji. 15 Qokä-apäkä,
ämaqä ämiqä hŋqueqä wäuŋui hiŋgi äwiyätqäŋuwä iqua, quwqä
ämiwiyätŋqä iquenyqä zä itqäŋä. Iŋäqe Dŋä, Goti Hanjuwä Iqu
etapkqä Iqu, he zä enyätŋqä memäkqä yänä. Iqu he Goti Iqueqä
ymeqä-quenä pmapŋqä emäkänä. Ga Iquesaŋi, ne Goti Hanjuwä
Iqueŋi, “Apä-qä” ätuätqäŋu. 16 Neqä quuvqä imŋi, “Ne Goti Iqueqä
ymeqä-qunenjqä” kŋuä indqänätaŋgua, Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu asänä
änatätäqetaŋi, kŋuä iiŋi, yäŋänäqŋqä inemäkätqäuä. 17 Ga ne
Iqueqä ymeqä-qune eäŋque, neqä Apiquesa nätmatqä äŋguänäŋi,
Kraisi neqä Tasipequtä meniŋquä iquneyi. Itaŋga täŋgaŋi, ne täŋä-
huŋqe, Iqu ämakqä-pa ämetuŋquetaŋi, qänakndaŋi, Iqu yoqä naqä
äqoŋgqä-pa äqonätanä, quamä äŋgui, Iqutä anä pmeniŋque.

Qänakŋi quamä äŋguä pmeqeŋqä

18 Nyi kŋuä tiiŋä änyiyqi. Quamä pmeqä äŋguänäŋä iitä, yoqä
naqä iitäŋi, qänaknda ätnäŋä iqi änemeniqä iqu, naqänäŋä eä,
täŋä-huŋqä ne täŋga ämetuŋque, ämäwqätäuniqe. 19 Nätmatqä
eeqänäŋä, Goti Hanjuwä Iqu imäkkqe, Iqueqä ymeqä iqune ätnäŋä
iqi imäkäqumuatänaeyätä, yoqä naqä nätapäniqeŋqä, qu kiiŋä
wiŋganŋgi, hiŋuä äqämbu äwiŋä. 20 Auä, nätmatqä Iqu imäkkqä
eeqänäŋi, qäyunä mäwiqä, qui imäknätŋqä ätimäukqe.* Tä quwqä
äwiŋqä iuta ma, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä-kiuä imäkqaŋgi, iiŋä
äwiŋä. Iŋäqe tiiŋiŋqä hiŋuä äqämbu äwiŋä. 21 Goti Iqu quŋi, suqä,
pizqä ipu qui imäkŋqä yäpä iqisa ewewqatqaŋguti, qu-pqe, Iqueqä
ymeqä iqune äŋguä pmeqaŋgquä-paŋä wäpnä.

22 Ne näqŋqe. Nätmatqä Goti Iqu imäkkqä eeqänäŋi, apäkä
ymeqä mipŋqä iquwä-pa, täŋä wuŋganŋgi, zääqä ätqa, täŋganŋqä
äpätqäŋä. 23 Nätmatqä iiŋä iquanä ma, ne-pqe, Dŋä Äŋguä,
nätmatqä Goti Iqu änätapäniqä iutaŋä Kiŋganäŋä Ique, ae ämakquä-
qe, neqä yäpä iŋgisaŋi, zääqä ätätanä, tiiŋiŋqä kiiŋä neŋganŋgi,
hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Goti Iqu ne Iqueqä ymeqä pmetuŋquä
inemäkätä, neqä huiwi pizqä itä, qui imäknätqä iuta, aŋgi inet-
metä, huiwi huitaŋä nyatuŋquä inemäkäniqeyi. 24 Goti Iqu ne
häŋä inemäkäqumuatqaŋgqetaŋi, iunä timäuniqeŋqä hiŋuä äqänanä
äpmeŋu. Iŋäqe, ämaqä hŋqu, “Nyi nätmatqä huiŋqä hiŋuä äqänmä
äpmeŋänä” ätätqe, nätmatqä iiŋi änä mämeqä iqeŋqä näqŋqä menä.
Ämaqä hŋqu nätmatqä ae ämetqe, iqu iiŋqe hiŋuä äqänä mäpmeqä
yänä. 25 Itaŋgi neŋi, nätmatqä änä mämeqä hŋqueŋqä hiŋuä
äqänanä äpmeŋquetaŋi, iqueŋqä kiiŋä neŋganŋgi, äwqä-qeiqinyä
änyanä äpmeŋu.

26 Asä iiŋi, ne yäŋänäqŋqä maeqä iŋque, Dŋä Äŋguä Iqu yätamäkqä
äneyätqäuä. Ne tääqä qäyunäŋi, äsquenyqä tqeŋqe, maqŋqä eäŋque,
Dŋä Äŋguä Iqu, Goti Iqueŋi kukŋuä maeqä, zääqenä ätuätä, awä
nasuiyänä. 27 Itaŋi Iqu, Goti Iqueqä äwiŋqä dunä, Iqueqä ämaqä
iqunenyqä iiŋä imäkätŋqä iutaŋi, Goti Apiqu, Ämaqä iquneqä qeqä-
quuvqä imä hiŋuä yasämä änaqänätŋqä Iqu, Dŋä Äŋguä Iqueqä kŋuä
indqäŋqeŋqä näqŋqä eä.

---

* **8:20** Atamä iqu suqä quvqä imäkkqetaŋi, Goti Iqu iquesä, quaetä, qui imäkkqe. Ipäqäkqä 3:17

28 Itaŋga ne tiiŋiŋqe, näqŋqe. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä, Iquenyqä
kiiŋä äwinyätŋqä iquau, äŋguä iwimäkätŋqä iiŋqe, nätmatqä
eeqänäŋi, wäuŋuä anä imäkpŋqä imäkätqäuä. Ämaqä iiŋä iqua, Goti
Iqueqä äwiŋqe wimeniqä iiŋqä, tääqä ätuätumakqä iquayi. 29 Iqueqä
ämaqä iiŋä iquauŋqe, Iqu aiŋgaŋi näqŋqä eätä, atäuŋuä äväqe,
Iqueqä Ymeqä Iqutä asänäŋä etaŋgä, ga Ymeqä Iqueŋi, kuapänäŋä
iiŋä iquauqä kätequ pmeniqŋqä, kŋuä guä ämäsäukqe. 30 Itaŋga
ämaqä, Iqu iiŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, Iqu tääqä ätuätumakqe. I
ätuätumakqä iquauŋi, Iqu jänäŋä-qua ipŋqä iwimäkkqe. Ga iiŋä
iwimäkkqä iquauŋi, Iqu häŋä-pmeqä äŋguänäŋitä, Iqueqä yoqä
naqetä, äwikqe.

Goti Iqueqä ämaqeuŋqä äwiŋqeuŋi, nätmatqä hui hoptäwä miqeŋqä

31 Iŋi Goti Hanjuwä Iqu iiŋä inemäkkqeŋqe, ne äänä tatuŋquäwä?
Iqu yätamäkqä neyqaŋgutqe, tqu ämänaqutäutä, nakittqiyätŋqäwä?
Aaŋqä eä. 32 Ga Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueŋi, haŋä-iqä wimetŋqe, a
makiqätqä itä, ne yätamäkqä neyätŋqä diŋqe, mäkä-huŋqä iquau
äwikqe. Iqu iiŋä imäkkqetaŋi, ne näqŋqe tiiŋiŋqä ämetqäŋu. Iqu
nätmatqä eeqänäŋi, qäsä hiŋgi nätapäniqeqä.
33 Itaŋi Goti Iqu ne Iqueqäŋqä atäuŋuä äneyätä, jänäŋune in-
emäkkqetaŋi, ämaqä kukŋuä minetätŋqä hŋqu, aaŋqä eä. 34 Ne suqä
quvqä iuta kima metuŋque, tqu täniqiyä? Kraisi Jisasi Iqu nenyqä
äpäkonäqetaŋi, aŋgumä ävauätä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqi,
Yoqä Naqä-täŋä-qu äpme, ne yätamäkqä neyätŋqä, yatŋqä ävätqäuä.
35 Kraisi Iqu nenyqä kiiŋä äwinyäŋqä iuŋi, ämaqä huätä
mänatnämäutŋqä hŋqu, hmanjqä. Haŋä-iqä hui nemeqaŋgutqä, ä
täŋä-huŋqä nemeqaŋgutqä, ŋŋ ämaqä hŋqua quvqä inetqueqaŋgpqä,
ä buayäŋqä dä neyqaŋgutqä, qäkä-määŋqä äwa iqaŋguatqä,
nätmatqä quvqä qui inemäkqaŋgutqä, itaŋga änapäsqaŋgpqä iuŋi,
nätmatqä iiŋä iqua, Kraisi Iqueqä nenyqä äwiŋqä iuŋi, hoptäwä miqä
ipŋqäuä. 36 Nätmatqä iiŋä nemetŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi,
tiiŋä äqänäŋqä-payi.

"Ne Tqä ämaqä iquneŋi, qu hea ique-ique pizqä napäkpŋqä itqäŋäuä. Qu ne sipsipqä pizqä päsqä duŋqänäŋä eŋqä-paŋä etaŋgu, hiŋuä änaqänäŋäuä."†

37 Iŋäqe nätmatqä eeqänäŋä iiŋä iqua, qäyä änemetqätaŋgqä-qe,
Kraisi nenyqä kiiŋä äwinyätŋqä Iqueqä yätamäkqeta, ne hämänänä
ämäwqätäuque. 38-39 Goti Iqu nenyqä kiiŋä äwinyätŋqeŋqe,
nyi näqŋqä tiiŋä ae ämeŋä. Äpäkoŋqä itä, häŋä-pmeqä itä,
ynaunjqä iquatä, dŋä quvqä iquatä, nätmatqä täŋga äwiŋqä
itä, nätmatqä qänaknda timäuniqä itä, nätmatqä yäŋänäqŋqä-
täŋä huizitä, nätmatqä haqä yätutaŋitä, nätmatqä yäpä butaŋitä,
nätmatqä Goti Iqu imäkkqä huizitäŋi, yäŋänäqŋqä maeqä-quayi.
Iutaŋi, Goti Iqueqä nenyqä äwiŋqä, neqä Naqä Kraisi Jisasi Iqu
ämänätquakqetaŋi, qu huätä mandumäkqä iqäpŋqe.

9

Poli iqu, käyämaqä Israitqä iquauŋqä, huäqä kiiŋä äwuŋgqeŋqä

† **8:36** Apqä Bukä 44:22

1 Nyi Kraisi Iqueqä ämaqä-qunä emä, quaŋgä matqä, naqä-
qakuänäŋä tmqe. Dŋä Äŋguä Iqu, yätamäkqä nyiyqaŋgi, ŋqä
qeqä-quuvqä imŋi, kukŋuä tmqä itmiŋqe, ii naqä-qakuiqä, näqŋqä
eqänä. 2 Nyi hea ique-iqueŋi, ŋqä äwqä imdaŋi, nyämaqä Israitqä
iquauŋqe, huäqä kiiŋä änunätä, qeqä ändätŋqe. 3 Kraisi Iqu,
nyi Iqueqä ämaqä iuta huätä änändowatätä, ŋqä hueqä-himqä
Israitqä iquauqä suqä quvqä iutaŋä kimaŋi, haŋä-iqä ändapätä,
nyaqä aŋi iquau ävätŋqeŋqä tääqä tumqä imäknätqäŋä. 4 Ŋqä
nyämaqä iiŋä iqua, ämaqä Israitqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä
atäuŋuä itä, Iqueqä ymeqä näwinyäŋä-qua epŋqä itumakqä iquayi.
Quŋi, Iqu Iqueqä we-huŋqetä, yäŋänäqŋqetä, ämotquetä, qutäŋi
kukŋuä guä ämäsäutä, kukŋuä-suqetä, suqä Iqueqä yoqä haqeqä
mamäuqetä ävätä, ga äŋguä wimäkätŋqä kukŋui, iiŋqä ätumiŋqe.
5 Qu Aprähamä, Aisakä, Jekopä iquautaŋä hueqä-himqä etaŋgä, ga
Kraisi Iqu iquautaŋä ämaqä-qu etŋqä äyä ätimäukqe. Kraisi Iqu
nätmatqä eeqänäŋä iu Miqä, Goti etaŋgi, ne Iqueqä yoqe, heaique-
ique haqeu mamäuquatuŋquänänji. Ii, naqä-qakuänäŋi.

Goti Iqueqä kukŋuä guä ämäsäukqeŋqä

6 Israitqä kuapänä, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwitaŋi,
ne, “Kukŋuä Goti Iqu Aprähamä ique ätukqe, qäyu matimäuqä iqeqä”
tatuŋquäta? Oee. Ii tiinji! Awiqu Jekopä iqueqä yoqä huizi, Israitque.
Mä ämaqä iquesaŋä eeqänäŋä iqua, yoqä Israitqä äqonäŋuwä-qe,
qutaŋä kuapänäŋi, Goti Iqueqä ämaqä Israitqä-qua ma. 7 Asä iŋi,
Aprähamä iqu emakqä eeqänäŋä iquauŋqe, “Iqueqä ymeqä naqä-
qakuä iquaeqe” matqä yaŋqunä. Oeyä. Hiŋuiqänäŋi, Goti Iqu
Aprähamä iqueŋi, *“Tqä hueqä-himqe, Aisakä iquesanä hipnuwiqä”*
ätukqe.* 8-9 Kukŋuä iqueqä quati, tiinjqä. Ymeqä häŋeqä iutanä
ätimäuquwä iqua, qu Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä manä. Goti Iqu,
Aprähamä iqutäŋi, kukŋuä guä ämäsäutä, *“Nyi hea atäuŋuä ae ikqä
ique, aŋgumä pqaŋga, Serai ymeqä qokä hŋque nyuäniqeqä”* ätukqe.†
Iŋi, ymeqä kukŋuä guä ämäsäukqä iuta ätimäuquwä iqua, Goti Iqu,
ymeqä näwinyäŋä-qua qunänä.

Läpekaqä ymeqä iquaquiŋqä

10 Inä ma, Läpeka iinyqä-pqe, kŋuä inä indqämbŋqe. Iiyqä ymeqä
qäyawä iquaqu, neqä awiqu Aisakä iquesanä ätimäukiyi. 11-12 Iiŋä
etaŋgi, Läpekai, ymeqä iquaqui maunyqä änä etaŋga, iquaqu suqä
äŋguitä, quvqetä, änä mimäkqä yqänä etaŋga, Goti Hanjuwä Iqu
Läpekauŋi, tii ätuke. *“Ymeqä hitmqä iqu, ymeqä qänaki ämisqä iqueqä
wäuŋuä imäkqä pmeniqeqä.”*‡ Iqu ii imäkkqe, ii Iqueqä suqä ämaqä
atäuŋuä iqeu, hea ique-ique qänaknä iqeŋqä, ämänätquetŋqä iiyi.
Iqueqä suqä iiŋi, ämaqeuqä wäuŋuä imäkqäŋqe kŋuä mindqäŋqä,
Iqueqä äwiŋqä iutanä, imäkänä. 13 Goti Iqueqä bukiuŋi, tii ätnäŋqä-
payi. *“Nyi Jekopä iquenyqe, aaŋä kuapänä änyinä, ä Iso iquenyqe,
manyiŋqä yasämä eä.”*§

Goti Iqu, Iqueqä äwiŋqeutanä ämaqä atäuŋuä iqeŋqä

---

* **9:7** Ipäqäkqä 21:12 † **9:8-9** Ipäqäkqä 18:10,14 ‡ **9:11-12** Ipäqäkqä 25:23 § **9:13** Malakai 1:2-3

14 Iiŋä etaŋgi änäändiyä? Goti Iqu Iqueqä äwiŋqeutanä atäuŋuä
iqeŋqe, ne änäänyä tatuŋquäwä? “Iqu jänäŋi mimäkqä itqänä”
tatuŋquäta? Oeyqä. 15 Ii tiinji. Goti Iqu Mosisi iqueŋi, tiiŋä
ätukqe. *“Nyi, ämaqä hŋquenyqä qeqä tumuäkmqä nyiŋgaŋgutqe,*
nyi imäkmä. Itaŋga nyi, hŋquenyqä huäqä nuŋgaŋgutqe, ii-pqä
*inä imäkmä.”** 16 Iwä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä atäuŋuä yätŋqä
itäqäŋgaŋi, ämaqä iqueqä äwiŋqetatä, iqueqä wäuŋuä tnäŋä iqä
itatä, ma, ii Goti ämaqeu qeqä tumuäkqä Iqueqä äwiŋqä iutanänji.
17 Ii naqä-qakuiŋqä mänätquetŋqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, Iqueqä
kukŋuä, Iqu ämaqä Isipä iu miqä† ique ätukqe, tii äqänä. *“Nyi*
si ämaqä misŋqä äpmuatekikqe, ii Nyaqä yäŋänäqŋqä ämaqeu sita
motqueqaŋga, itaŋga qu Nyaqä yoqä naqeŋqä, qua eeqänäŋä iu awä
tquäpnuwäŋqä diŋqeyi.”‡ 18 Iwä ne iutaŋi näqŋqä tii ämeŋu. Goti
Iqu ämaqä äsque-äsque qeqä tumuäkätŋqä wiŋgaŋgutqe, Iqu ique
wimäkänä. Itaŋga Iqu ämaqä hŋqueä nyuäŋi woyqä wimäkätŋqä
wiŋgaŋgutqe, Iqu imäkänä.

Kukŋuä ktqä, qua-qondeŋqä

19 Iutaŋi hesaŋä hŋqu, nyiŋi tiiŋä däŋquti? “Goti Hanjuwä Iqueqä
äwiŋqä iuŋi, hŋgisanä ävätä, iqueqenä itŋqe, tqukä? Hma naqä-
qakui. Iŋi Goti Iqu nenyqe, ‘Suqä quvqä-täŋä-quaiqe’ suŋqä ätqäwä?”
20 Itaŋgi nyi kimaŋi, “Ämaqä iquki, si Goti Hanjuwä Iqueŋi, suqä Iqu
imäkätŋqä iuŋqe, äkasuwä tutŋqe, änääŋukukuä?” ätquä. *“Ämaqä*
hŋqu, qua-kuäkä äkitä nätmatqä imäkqaŋgutqe, nätmatqä iiŋä iqu,
ämaqä iqueŋi, ‘Si iiŋi, suŋqä nyimäkinyä?’ tuätŋqäta?”§ 21 Itaŋga
ämaqä qua qondä imäkqä iqu, qua hui äkitä, iqueqä äwiŋqä dunä,
qondä hŋquaqu imäkänä. Qondä hŋqu, wäuŋuä äŋguänäŋä iuŋqe.
Itaŋga huiziqu, wäuŋuä hiŋgäŋqä iuŋqe. Suqä iiŋi qäyuta, hmanda?
Ii, qäyunji.
22 Goti Hanjuwä Iqu-pqe, ämaqä Iqueqä-kiuä imäkkqe wäuŋuä
huitaŋä-huitaŋiŋqä atäuŋuä itäqäŋgaŋi, Iqueqä äwiŋqeunä imäkänä.
Iqu Iqueqä äwqä tnäŋitä, yäŋänäqŋqetä, ätnäŋä iqi ämotquetŋqä
äwiŋgaŋgqä-qe, ämaqä, iiŋiŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, quwqä
hŋgisanä iqe qäyä hitaŋgi, Iqu äwqä-qeiqinyä änyä, äpakänä anä
äpmaka äpätŋqe. 23 Iqu iiŋä itŋqe, tiiŋiŋqeyi. Nätmatqä Iqueqä yoqä
naqe motqueqä hävemnäqŋqä etaŋgqeŋqä, ämaqeu näqŋqä vätŋqä
äwiŋgqe. Iŋi, qua qondä, Iqu qeqä ätumuäkätŋqä iqua, nätmatqä
äŋguänäŋi mapnuwäŋqe, näwinyä imäkekqe. 24 Qua qondä qeqä
ätumuäkätŋqä iqua, ämaqä Iqu tääqä änatätmakqä iquneyi. Ne
ätäuŋui, Israitqä iquautaŋä iqunenyä mäneyqä itä, Israitqä qäyä
etaŋgi huizitaŋä iquau-pqe, qäsä inä ätäukqe.

Hiŋuä-tqä iquauqä kukŋuiŋqä

25 Ii eŋqä-paŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä Hosiya iqueqä bukä
iuŋi, tii ätä äqänä. *“Qokä-apäkä, Nqä ämaqä mäpmeqä imiŋuwä*
iquauŋqe, Nyi, ‘Nqä ämaqä-quaiqä’ tmniqe. Auä, ämaqä, Nyi quŋqä
*manyiŋqä imiŋqä iquauŋqe, Nyi ‘Quŋqä änyiŋgiyä’ tmniqe.”** 26 Itaŋga

---

* **9:15** Aŋgumä Itmakqä 33:19 † **9:17** Aiŋgaŋi, Isipä pmeqä iqua quwqä ämiqä naqä eeqänäŋä iquaŋqe, “Pero” ätmiŋuwi. ‡ **9:17** Aŋgumä Itmakqä 9:16 § **9:20** Asayä 29:16; 45:9 * **9:25** Hosiya 2:23

aŋi, *“Nyi, ‘He Ŋqä ämaqä maeqä eŋäuä’ ätkqä iqiŋi, ämaqä asä iqi pmeqä iquauŋqe, qu, ‘Iqua Goti Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä ymeqä-quaiqä’ tpnuwiqä.”*†

27 Itaŋga Asayä iqu, Israitqä iquauŋqä kŋuä indqänätä, tääqä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätkqe. *“Israitqä, qu kuapänäŋä, hikä weä eqä-huäŋä maŋiu äwiŋqä-paŋä qäyä pmetaŋguwä-qe, Goti Iqu qutaŋi, wäŋqä hmbunä häŋä pmapŋqä itmeniqe.* 28 *Ii tii etaŋgi. Iŋgaŋi Naqä Iqu, ämaqä qua täutaŋä iquau kukŋuä ae ämitkqä du, äpakänä mäpmeqä, qui hämänä imäkänä.”*‡ 29 Ii Asayä iqu ganä ae ätkqä-paŋiyi. *“Naqä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu, nesaŋi hmbnäŋä hui, häŋä pmapŋqä hiŋuinä mäquŋqä-säpi, ne qui eeqänä, aŋä-himqä Sotomätä*§ *Gomoratä qui imäkŋguwä-pa, imäkŋguaninjqä.”**

Jänäŋä timäuqeŋqe, quuvqä heqiyqä iutanänji

30 Itaŋi ne änäänyä tatuŋquäwä? Ne tiiŋä tatuŋqueqä. Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, qokä-apäkä Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä timäupŋqeŋqä, yäŋänäqŋqä miqä imiŋuwä-qe, qu Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä ae ätimäukuwiqä. Qu quuvqä heqiyqaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, “Qokä-apäkä jänäŋä iquaiqä” ätkqe. 31 Iŋäqe Is-raitqä iqua, kukŋuä-suqä iu qänaknä ipu, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänäŋä timäupŋqeŋqä, yäŋä äqänäpiyä-qe, homä yqänä itqäŋuwi. 32 Iiŋi suŋqäwä? Qu quuvqä heqäpŋqeŋqä kŋuä mindqäŋqä ipu, wäuŋuä quwqä-quwä imäkäpiyita, hipnuwäŋqä kŋuä ätuqä ämepu, ii itqäŋuwi. Iŋi qu, hikiu äqutäumäupu, äqiyäpäkŋguwi. 33 Ii Goti Iqueqä bukiu äqänäŋqä-payi. *“Häe! Hiŋuä qumbu! Nyi hikä hŋque, Sayonä iuŋi äseqä. Iqu hikä, qokä-apäki äqutäumäupu qua iqi päkŋqä Iquvi. Ämaqä tqu-tqu, Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äwqä haŋä-iqä mämeqä ipŋqeqä.”*†

10

Israitqä iquautaŋä, quuvqä maeqiyqä iquauŋqä

1 Nyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iqua qui mimäkŋqäŋqä, häŋä imäkäqumuatetŋqä kiiŋä nyiŋganŋgi, hea ique-iqueŋi nyi Iquenyqe, ii imäkätŋqä tääqä ätätqäŋä. 2 Nyi iquauŋqä näqŋqä äŋguänäŋä emä, kukŋuä awi, tiiŋä ätätqäŋä. Iqua, Goti Hanjuwä Ique yeeqä wimäkpŋqä kiiŋä wiŋganŋgi, yäŋä äqänätqäŋuwä-qe, näqŋqä yasämä maeqä iŋä. 3 Quwqä yäŋänäqŋqä iuta, jänäŋä imäkmbŋqä kŋuä indqänäpu, Iqueqä suqä ämaqeu jänänäŋä hipŋqä iwimäkätŋqeŋqe, maqŋqä epiyitaŋi, quuvqä maeqiyqä itqäŋä. 4 Ne näqŋqe, kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, kiqä wäuŋui, Kraisi Iqu qäyunä ae imäkkqe. Iŋi qokä-apäkä eeqänäŋi, Iqueŋqä quuvqä eqämipqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ämaqä jänänäŋua timäupnä.

Goti Iqu aŋgu inetmetä, jänänäŋä nemäkqeŋqä

5 Mosisi iqu, kukŋuä-suqeu qänaknä itä jänänäŋu timäutŋqä iiŋqe, tii ätätä äqäkqe. *“Ämaqä hŋqu suqä eeqänäŋä iuŋi qänaknä imitätqe, iqu häŋä-pmeqe, ämeniqeqä.”** 6 Itaŋgi ämaqä quuvqä eqiyäpu

† **9:26** Hosiya 1:10 ‡ **9:28** Asayä 10:22-23 § **9:29** Ipäqäkqä 19:1 * **9:29** Asayä 1:9
† **9:33** Asayä 8:14; 28:16 * **10:5** Hiqäva-imäkqä 18:5

jänänäŋua timäupŋqä iqua, Mosisi iqueqä kukŋuä täuŋi qänaknä
ipnä. *“Si tqä-täuä tii matŋqä pa. ‘Qäukuä haqä yätuŋqe, tqu*
yäniŋqäwä?’ ”† Kukŋuä haqä yätuŋqä iqu, ii Kraisi Iqueŋi, qua täuŋqä
ätuma pqeŋqeyi. Iŋäqe Goti Iqu Iqueŋi ae ändowatkqe. 7 *“Mä*
tiiŋä-pqä matŋqä pa. ‘Ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä aŋä buŋqe,
tqu witŋqäwä?’ ”‡ Kukŋuä ii, Kraisi Iqueŋi, qua äptekuwä iuta, aŋgu
ätuma yapqeŋqeyi. Iŋäqe Goti Iqu Ique ae ävauqumuatkqe. 8 Itaŋgi
hui inä tii ätqi. *“Kukŋui, hesäŋä qäqiqi äwi. Hiqä qeqä-quuvqä*
yäpä imdä, itaŋga hiqä maŋä iutänyä.”§ Kukŋuä ii, quuvqä heqiyqä
kukŋuä ne awä tii ätuätuŋquä iiyi. 9 Si ätnäŋä iqi, “Jisasi Iqu,
Naqä-queqä” awä ätuätnä, ga Goti Iqu, Jisasi Ique qua äptekuwiuta
aŋgumä ävauqumuatkqeŋqä näqŋqä ämetnä, Iquenyqä quuvqä
naqä-qakuänäŋä heqiyqaŋgtqe, Goti Iqu, si qui mimäkŋqäŋqä häŋä
imäkäqumuatekiyänä. 10 Ne Goti Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänäŋä
heqiyqaŋgquetaŋi, Goti Iqu jänänäŋune inemäkänä. Itaŋga neqä
quuvqä heqiyqäŋqä ätnäŋä iqi awä tquaŋquati, Goti Iqu, ne qui
mimäkŋqäŋqä, häŋä imäkäqumuatänaeyänä.

Israitqä iquatä, huizi iquatä, Goti Asä Iquenyqä quuvqä
heqiyäpŋqeŋqä

11 Nätmatqä täŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä ätä äyä
äqänä. *“Ämaqä tqu-tqu Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äwqä haŋä*
*mämeqä ipŋqäuä.”** 12 Israitqä iqua-tä, ämaqä huizi iqua-tä, asänä
epu, eeqänäŋä iquauqä Naqe, asä Qäqunänji. Ga yätamäkqeŋqä
tääqä tquaŋgpqä iquauŋi, Asiqu äŋguänäŋä iwimäkänä. 13 Auä,
“Ämaqä tqu-tqu Naqä Ique yätamäkqeŋqä tääqä tquaŋgpqe, Iqu qu,
qui mimäkŋqäŋqä, häŋä imäkäqumuateŋqiyä.”†

14 Iŋäqe qu, Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwä iqua,
yätamäkqeŋqe, Ique yatŋqe, änä wipniqä? Änä maeqä enä. Ga qu,
Iquenyqä kukŋuä qätä mäwiyqä ikuwä iqua, quuvqe, änä heqäpniqä?
Änä maeqä enä. Itaŋga ämaqä hŋqu, quŋi äwimetä awä mätquä
yätqe, qu Iquenyqe, qätä änä wipniqä? Änä matimäuqä yänä.
15 Mä hŋqu, awä-tqä iquau mändowatqä yätqe, qu äwäpu awi, änä
tupniqä? Äänä matimäuqä yänä. Iutaŋi Goti Iqueqä bukä iuŋi,
tii äqänä. *“Ämaqä hŋqua kukŋuä we-huŋqä-täŋi äma äpäpu, awä*
ätuätqäŋuwi, ii aaŋä äŋguänäŋiyi!”‡

Israitqä iquautaŋä, quuvqä maeqiyqä iquauŋqä

16 Itaŋgi qokä-apäkä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi qänaknä ikuwi,
eeqänäŋä-qua ma. Oeyä. Asayä iqu tiiŋä ätkqe. *“Naqä Iquki, kukŋuä*
ne iquau awä ätuätuŋque, quuvqä tqukua eqiyätqäŋuwäwä?”§ 17 I
etaŋgqetaŋi, ne tiiŋiŋqe näqŋqe. Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋuwi, ii qu kukŋuä Kraisi Iquenyqä qätä äwiyätqäŋuwä
iutayi.

18 Itaŋgi nyi yatŋqä tiiŋä iqä. Änääŋgä? Kukŋuä äŋguänäŋä tä,
qu qätä mäwiyqä itqäŋuwäta? Oeyä. Qu qätä ae äwiyätqäŋuwi.

---

† **10:6** Kukŋuä-suqä 30:12 ‡ **10:7** Kukŋuä-suqä 30:13 § **10:8** Kukŋuä-suqä 30:14
* **10:11** Asayä 28:16 † **10:13** Joeli 2:32 ‡ **10:15** Asayä 52:7 § **10:16** Asayä 53:1

Apqä Bukiuŋi, tiiŋä äqänä. *“Iquauqä kukŋui, qua äwitqutäŋqä-pa eqiyqaŋgi, ämaqä eeqänäŋi qätä ae äwiyätqäŋuwiqä.”**
19 Itaŋga nyi yatŋqä huizi-pqe inänjqä. Änääŋäwä? Israitqä iqua kukŋuä iiŋä iqueqä quatiŋqe, qu änyä maqŋqäta? Oee. Kima kiŋganäŋi, Goti Iqueqä kukŋuä, Mosisi iqu tii äqäkqä iutayi. *“Nyi ämaqä hiŋgäŋqä im-imä äpmeŋuwä iquautaŋä hŋquau äŋguä wimäkqaŋgqetaŋi, he Goti Iqunäŋqe, ‘Neqänäŋiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä imbŋqäuä. Auä, Nyi ämaqä näqŋqä maeqä iiŋä iquau it-metmäŋgaŋi, he äwqä tnäŋä imbŋqä emäkmä.”*† 20 Itaŋi Asayä iqu-pqe pemänä itä, Goti Iqueqä kukŋui, tii ätkqe. *“Ämaqä, Nyinyqä qävqä miqä imiŋuwä hŋqua, qu Nyi ae ämäŋqumuakuwi. Ŋŋ, qu ämaqä hŋquauŋi, Nyinyqä yatŋqä mävqä ikuwä-qe, Nyi Ŋqä-näuäŋi, ätnäŋä iqi ämitquatŋgqe.”*‡ 21 Iŋäqe Goti Iqueqä kukŋuä Israitqä iquauŋqe, Asayä iqu tii ätkqe. *“Hea quäuqäŋga, Nyi qokä-apäkä hŋgisanä ipu, Ŋqä kukŋui tuwä ävätqäŋuwä iquauŋi, aŋgumä itmamqä nyiŋgaŋgi, Ŋqä hipai ävatmiŋqe.”*§

11

Goti Iqu, Israitqä iutaŋä hui, aŋgi itumakqeŋqä

1 I etaŋgqetaŋi, nyi yatŋqä tiiŋä imqe. Änääŋgä? Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä qokä-apäkä Israitqä iuŋi, tuwä ae äwikqätanä? Aaŋä oee. Nyi-pqe, Israitqä iutaŋä inäŋunji. Nyi ŋqä-nuänä Aprähamä iqueqä kawiqunä eämä, itaŋga awiqu Benjämenä iquesaŋä hueqä-himqä iqunji. 2 Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä hiŋuiqänä a ätäukqä iquauŋi, Iqu tuwä hämänä mäwiyqä ikqe.

He kŋuä mämeqä iŋä? Laisa iqu, “Nyi Goti Iqueqä ämaqä yäpakä iqunjqä” kŋuä indqänätä, Israitqä iquauqä quvqeŋqä ätuätä, Goti Iqueŋi, tääqä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. 3 *“Naqä Iquki, qu Tqä kukŋui hiŋuä-tqä iquau pizqä äpäsäpu, hiqäva-imäkqä ttawi äpnasäpu qui äyä ikimäkikuwi. Itaŋi täŋgaŋi, nyi tqä ämaqä yäpakä iqunäŋi, qu pizqä bäkpŋqä qävqä täsä änyätqäŋä.”**
4 Itaŋgi Goti Hanjuwä Iqu iqueŋi, kukŋuä kimaŋi, äki ätukqeŋqe, he kŋuä mapiyä. *“Ŋqä ämaqä 7,000, goti quaŋgä Balä iquenyqä qoŋä mäwoktäuqä itqäŋuwä iquau, yqänä ämitqäŋä.”*†
5 Itaŋga Iqueqä ämaqä iutaŋä hui, iŋga yqänä äpmamiŋuwä-pa, täŋgaŋä-pqe, Iqueqä ämaqä Israitqä iquautaŋä hui yqänä äpmeŋä. Ii, ämaqä, Iqu qeqä äwimänätä hiŋgi vqeuta atäuŋuä ikqä iquayi. 6 Iqu quŋi atäuŋui, Iqueqä qeqä äwimänätä hiŋgi vqeuta ikqä etaŋgutqe, ii, Iqu quwqä wäuŋuiŋqä kŋuä indqänätä, atäuŋuä ikqä hmayi. Iqu, quwqä wäuŋuiŋqä kŋuä indqänätä, atäuŋuä ikqä-säpi, Iqueqä qeqä wimäŋqeta hiŋgi vqe, naqä-qakuä maeqä hitäninji.
7 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Israitqä iqua, Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänänäŋä pmapŋqä hänaqeŋqä, qävqä imiŋuwä-qe, mämäqumueqä ikuwi. Iquautaŋä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä iquanä ämäqumuakuwi. Itaŋga huiziqua, iquauqä kŋuä iqe, qŋqaŋä eŋqä-pa yäŋänäqŋqä enätaŋgi äpmeŋä. 8 Qu haŋä-iqä iiŋä iu äpmeŋuwi, ii Goti Iqueqä

* **10:18** Apqä Bukä 19:4 † **10:19** Kukŋuä-suqä 32:21 ‡ **10:20** Asayä 65:1 § **10:21** Asayä 65:2 * **11:3** 1 Ämiqä Naqä 19:10, 14 † **11:4** 1 Ämiqä Naqä 19:18

bukiu tii äqänäŋqä-payi. *“Goti Iqu quŋi iwimäkqaŋgi, qu popo ipu, kŋuä mämeqä ipu, ä hiŋuä maqŋqä ipu, qätä mäwiyqä, iiŋä ätimäukuwi. Iŋi qu ii äpmaka äpäŋä.”*‡ 9 Itaŋga ii, Dewiti iqu tii ätätä äqäkqä-payi. *“Quwqä ymisaŋä naqänäŋä äŋqäŋgaŋi, ii naŋuä meqäŋqä eŋqä-pa, quwqä-quwä guä äquvänäpu, ä hikiu äqutäumäupu, ga quwqä kimaŋi, i mapŋqä iiŋqä änyiŋgi.* 10 *Iwä qu hiŋuä maqŋqä ipŋqä hea iwimäkiyä. Itaŋga haŋä-iqä ämepiyitaŋi, iquauqä tuwi huakmä näwinyä imbŋqä iwimäkiyä.”*§

Goti Iqu, ämaqä quvqä iquau häŋä imäkäqumuatqeŋqä

11 I etaŋgqetaŋi, nyi yatŋqä tiiŋä imqe. Israitqä iqua, Kraisi Iqueŋqä quuvqä maeqiyqä ipu, quvqä iu äpäkŋguwi, hma ekuwäta? Aaŋä hma, naqä-qakuä eä. Qu Goti Hanjuwä Ique tuwä äwikuwitaŋi, Goti Iqu Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, quwqä quvqeuta qui mimäkŋqäŋqä, häŋä imäkäqumuatekqe. Iqu ii imäkkqe, Israitqä iqua Iquenyqe, ‘Neqänäŋiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä winyätŋqä iwimäkkqe. 12 Itaŋgi Israitqä iqua, Goti Ique tuwä äwiyäpu, jänänäŋua matimäuqä iqaŋguwäŋga, Goti Iqu ämaqä huizi iquau suqä äŋguä iwimäkkqetaŋi, ne tiiŋiŋqä näqŋqä ämenä. Israitqä iqua, Ique aŋgumä hämänänä wimeqaŋguwäŋga, Goti Iqu iquauŋi, aaŋä äŋguänäŋä iwimäkänä.

13 Täŋganŋi nyi, Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquenä, etmqe. Jisasi Kraisi Iqu heyaqä awä iqi wäuŋuä imäkqa uwqämqä änändowatkqetaŋi, nyi wäuŋuä iiŋi, naqä imäkqa ti peyqämqe. 14 Nyi ŋqä nyämaqä Israitqä iquautaŋä hŋqua, Goti Iquenyqe, ‘Neqänäŋiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä winyätŋqä iwimäkätmä, qu qui mimäkŋqäŋqä häŋä pmepŋqä ätuma pmqä itqäŋä. 15 Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquau huätä ändowatätäqäŋganŋi, Iqu qua im-imdaŋä huizi iquautaŋi, hŋquau itmetä, Iqutä naqä-huinyä pmapŋqä imäkkqetaŋi, ne tiiŋiŋqä näqŋqä menä. Iqu Israitqä iquau yeeqetä aŋgu itmetqe, ii Iqu ämaqä, qua äptepqä iuta aŋgumä ävauqumuatätŋqä-paŋä iiyi.

Kukŋuä ktqä, bretqeŋqätä, zä-olipqeŋqätä

16 Qu bretqä imäkäpiyäŋganŋi, bretqä kiŋganäŋä iqueŋi, Goti Hanjuwä Ique, Iqueqänä hiätŋqä vqaŋgpqe, iutaŋi bretqä huizi iqua-pqe Iqueŋqäŋqänä timäupŋqäuä.* Ga zä-huki Goti Iqueqänä etaŋgutqe, kiqä äpa-pqe Goti Iqueqänäŋäŋqe.†

17 Israitqä Goti Iqu huätä ändowatkqä iqua, qu zä-olipqä äŋguä iqueqä äpa, Iqu äquakkqä iquayi. He Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquenä, he zä-olipqä quvqä iutaŋä äpai, zä-olipqä äŋguä iu äuqänäpu, kiqä äpa huizitä, hukä iqueqä aowi ämepu, äŋguä eqäpaŋä iquenji. 18 Iiŋä etaŋgi he hiqä-hiuä haqeu ämamäunäpu, zääpa Goti Iqu äquakkqä iquau ämäwqätäupŋqä iiŋqä kŋuä mindqäŋqä pambiyä! He hiqä-hiuä haqä mamämbŋqä etaŋgutqe, kŋuä tiiŋiŋqä indqämbiyä. He zä-äpa iquenä, hukä iquau aowä mävqä, hukä iqua, aowä etapätqäŋäuä.

---

‡ **11:8** Asayä 6:10; Kukŋuä-suqä 29:4 § **11:10** Apqä Bukä 69:22-23 * **11:16** A Täuqä 15:17-21; Esekiyäli 44:30 † **11:16** Kukŋuä ktqä iquaqui, Israitqä iquau atäuŋuä vätätŋqä iyi. Bretqä kiŋganäŋitä zä-huki-täŋi, Israitqä iquauqä kawukiquayi.

19 Iutaŋi hesaŋä hŋqu nyiŋi, tiiŋä däŋquti? “Goti Hanjuwä Iqu,
äpa hui äquakkqe, ii nyi quwqä aŋiu tŋäŋqä mamqä iiŋqeqä.” 20 Ii
qäyunjqae, qu quuvqä maeqiyqä etaŋgä, Iqu iquauŋi äquakkqe. Ga
he quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äŋguä äyä äpmeŋäuä. Iiŋä etaŋgi, he hiqä
yoqe haqeu mämamäŋqä pambiyä. He ze, tiiŋiŋqä hinyätŋqeqä. 21 Ii
tiiŋä etaŋgiyi. Hiŋuiqänäŋi Goti Iqu äpa naqä-qakuänäŋi, hŋgisanä
iqaŋgä hiŋuinä mäquŋquä itä, äyä äquakkqe. Iŋi he hŋgisanä
iqaŋgpqe, Iqu heŋi hiŋuinä eqänäniqätiyä? Oeyä.
22 Iutaŋi ne Goti Iqueqä suqä äŋguä itqueqä iiŋqätä, suqä
tnäŋä itqueqä iiŋqätä näqŋqä ämequ. Qokä-apäkä, Iqueqä suqe
ävquatämäukuwä iquauŋi, Iqu suqä tnäŋi ämotquakqe. Iŋäqe
Iqu heŋi, suqä äŋguä etquakqe. He Iqueqä suqä iiŋqä quuvqä
heqiyqaŋgpqe, Iqu änäänä etquaka uwquäniqe. He ii miqä iqaŋgpqe,
Iqu he-pqe i etevämäuniqe. 23 Itaŋga Israitqä, Kraisi Iquenyqä quuvqä
maeqiyqä iqaŋgä, Iqu zä-äpa eŋqä-pa ae ätävämäukqä iqua, qu
quuvqä heqiyqaŋgpqe, Goti Iqu quŋi aŋgi äuqiyeniqe. Iqu quwqä
äuqinmitpqä iu aŋgi äuqiyetŋqä iiŋqe, näqŋqätä, yäŋänäqŋqätä
qäsäŋue. 24 He näqŋqe. Hiŋuiqänäŋi, heŋi Goti Iqu, zä-olipqä
quvqä hŋquesa etävätä, mauqŋqä imiŋuwä äŋguä ique-mända, äyä
euqiyekqe. Iqu wäuŋuä naqä iiŋä imäkkqetaŋi, Iqu wäuŋuä wäŋqä,
zä-äpa Iqu ätäwikqä iqua, aŋgumä ämetä quwqä äuqinmitpqä iu
äuqiyeniqe, änä mimäkqä yäniqi? Iqu imäkänä.

Suqä hŋgisanä iqeŋqä qäyä etaŋgi, Goti Iqu qeqä wimäŋqeŋqä

25 Ŋqä nyämaqäuä, he Israitqä maeqä eŋuwä iquenä, “Ne näqŋqä
naqänäŋä-täŋuneyqä” kŋuä eyqŋqe, he Goti Iqueqä kukŋuä zä
äwiŋqä tquenyqe, näqŋqä mapŋqä änyiŋgi. Israitqä iquautaŋä
hŋqua, iquauqä kŋuä iqe, qŋqaŋä eŋqä-pa yäŋänäqŋqä enätaŋgi
äpmeŋä. Iiŋä etaŋgqä-qe, Israitqä qäyä etaŋgi huizi, Goti Iqu atäuŋuä
ikqä eeqänäŋä iqua, Iquenyqä pqaŋgpqäŋgaŋqä, Israitqä iqua kiŋä
nämä yqänä pmetpnuwi. 26 Itaŋga hänaqä täutaŋi, Goti Iqu, Israitqä
eeqänäŋä iquauŋi, qu qui mimäkŋqäŋqä häŋä imäkäqumuateniqe.
Ii Goti Iqueqä bukiu tii äqänäŋqä-payi. *“Ämaqä, qui imäknanä-tpu
iqaŋguwä iquau Aŋgumä Itmeqä Iqu, Sayonä iuta quvepänä. Ga Iqu,
Jekopä iqueqä hueqä-himqä iqua, suqä Goti Iquenyqä hŋgisanä iqe,
huätä vquatämäupŋqä imäkänä.* 27 *Itaŋgaŋi hea iŋgaŋi, Nyi iquatä
kukŋuä guä ämäsäutmä, iquauqä suqä quvqe, huätä mamäumqänä.”*‡
28 Israitqä iqua, kukŋuä äŋguä, Jisasi Iquenyqä tuwä
wiyqaŋguwitaŋi, Goti Iqu quŋi, Iqu Iqueqä mäkä-huŋqä-qua
äqunätä, ga he Israitqä maeqä eŋuwä huizi iquenä, yätamäkqä
eyätŋqä äwiŋgqe. Iŋäqe Iqu Israitqä iquau Iqueqäŋqä atäuŋuä
ekqetaŋi, Iqu kukŋuä quwqä kaqä-kawäkatä guä ämäsäukqe, qäyu
timäutŋqä wiŋgaŋgi, quŋqe, Iqu aaŋä kiiŋä äwinyätŋqä iqua etaŋgä
äqunätqäuä. 29 Iqu iiŋä-qua äqunäqŋqe, ii Iqu ämaqä, Iqueqäŋqä
tääqä ätuätumetä, nätmatqä äŋguänäŋi ae äwikqä iquauŋqe,
qänakŋi, kŋuä hui-mända mindqäŋqä yätŋqä iiyi. 30 Hiŋuiqänäŋi
he Goti Iqueqä kukŋui hŋgisanä ikuwä-qe, täŋgaŋi, Israitqä iqua
hŋgisanä i itqäŋuwitaŋi, Goti Iqu qeqä wimäŋgaŋgi i emäkätqäuä.
31 Iŋi Israitqä iqua, kukŋui täŋga tuwä äwiyätqäŋuwi, ii Goti Iqu qeqä

‡ **11:27** Asayä 59:20-21; Järämai 31:33-34

wimäŋganŋgi emäkätŋqä-pa, quŋä-pqe asä inä iwimäkätŋqä iiyi.§ 32 Ii
tiinji. Goti Iqu, ämaqä eeqänäŋi, Ique hŋgisanä itqueqanŋguwitanŋi,
guä äkiqiyäuekqe, ii Iqu ämaqä eeqänäŋä iuŋqä qeqä wimäŋganŋgi,
äŋguä itquetŋqä diŋqeyi.

Goti Iqueqä yoqe, haqeu mamäuqeŋqä

33 Täukue! Goti Hanjuwä Iqueqä kŋuä iqä äŋguänäŋitä, näqŋqä
äŋguänäŋitäŋi, aaŋä hävemnäqŋqä eä. Ne ämaqä-qune, Iqueqä kŋuä
iwäsäuqeŋqätä, suqä Iqu imäkätŋqeŋqetä, qäquaquiyqä quatiŋqä
näqŋqä metuŋque, änä maeqä iŋu. 34 *“Naqä Iqueqä kŋuä indqäŋqä
iiŋqe, näqŋqä ae eäŋqe, tqukä? Ä Iqu suqä imäkätŋqä iiŋqe, kŋui
tqu vätŋqe? Aaŋqe.”** 35 Itaŋga, *“Nätmatqä hui, Goti Iqu ämaqä
ique kima vätŋqä iiŋqe, tqu äwikqe? Aaŋqe.”*† Nätmatqä eeqänäŋi,
Iqu ae ämeqetaŋi, äwa miqä Iquvi. 36 Nätmatqä eeqänäŋi, Goti
Hanjuwä Iquesa ätimäupu, Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta äwäka äpäpu, ga
Iqueqä näweqä wimäniqe. Ne Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu
mamäuquatuŋque. Ii, aaŋä naqä-qakui.

12

Goti Iqueqä wäuŋui, qäyunä imäkatuŋqueŋqä

1 Ŋqä nyämaqäuä, nyi Goti Hanjuwä Iqu qeqä kiiŋänäŋä
änatmäkätqätaŋgqeŋqä kŋuä indqänätmä, kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä
hitmqe. He heqä huiwi, hiqäva eŋqä-pa, Goti Ique wipiyä. Nyi
huiwä pizqä päsqä iiŋqä maetqä iqä. He häŋä äpmapiyäŋganŋi,
qokä-apäkä Iqueqäŋqänä epu, suqä Iqu äwinyätŋqä iunä imäkqäpŋqä
etqä. He ii imäkäpiyitaŋi, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä naqä-qakuä
ämamäutqäŋä. 2 Itaŋga ämaqä, qua täutaŋä quuvqä maeqiyqä iqua,
quwqä suqä duŋqä eyqiyäma upŋqä, hiŋuinä mäquŋquä pambiyä.
He Goti Hanjuwä Iqu hiqä kŋuä indqäŋqe, änyä-häŋä emäkätŋqä,
hiŋuinä qumbŋqeqä. Iutaŋi hiqä suqä-pqe, häŋä inä timäuänä. Iiŋä
imäkäpiyitaŋi, he Goti Iqueqä äwiŋqeŋqä näqŋqä qäyunä ämepu, ga
suqe, äŋguiŋqätä, Ique yeeqä wimäkqeŋqätä, jänänäŋä pmeqeŋqätä
näqŋqe, ämapŋqäuä.

Wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkqeŋqä

3 Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta äŋguä inyimäkätä,
wäuŋuä imäkmqä änändowatkqetaŋi, nyi he eeqä hŋqunä-hŋqunäŋi,
tiiŋä etqä. Si tqä näqŋqeŋqätä, suqeŋqätä, kŋuä indqänätnä, tqä
yoqe haqeqä mämamäuŋqä panä! Si Goti Iqu quuvqä heqiyqä änä-
änä äktapkqeŋqä kŋuä indqänätnä, tqä-täuä iuta iwäsändŋqe. 4 Ne
näqŋqe, neqä huiwi naqä-hŋqunä eäqä-qe, kuapänä äuqätäŋgäwä.*
Ga ii äuqätäŋguwäŋqä iqua, wäuŋuä asitaŋinä mimäkqä ipnä.
5 Ii eŋqä-pa, ne Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋquä iqune, kuapänä eanä-
qe, Iqueqä huiwä naqä-hŋqunä eŋu. Iwä ne asänäŋi maeqä
eaqä-qe, näueqä imäknätanä, ne hŋqunä-hŋqunäŋi, yoqä haqeqä
mämamäuŋqä yatuŋque.

---

§ **11:31** Näqŋqä-täŋä hŋqua, Poli iqu tii ätqiyä ätätqäŋä. “Iŋi Israitqä iqua, Goti Iqu qeqä wimäŋganŋgi emäkätqätaŋgqetaŋi, Iqueqä kukŋui täŋga äwiyätqäŋuwi, ii Iqu quŋi-pqe asä inä iwimäkätŋqä iiyi.” * **11:34** Asayä 40:13 † **11:35** Jopä 41:11 * **12:4** 1 Korinä 12:12

6 Itaŋga Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä
imäkatuŋquä näqŋqe, ne hŋqunä-hŋqunäŋi hiŋgi änätapkqe. Iŋi
Goti Iqu ämaqä hŋque, Iqueqä kukŋui hiŋuä tuätŋqä vqaŋgutqe, iqu
quuvqä heqiyqä Goti Iqu änä-änä äwikqeŋqä kŋuä indqänätä, kukŋui
iuta awä tuäŋqiyä. 7 Ämaqä tqu-tqu, huiziu yätamäkqä vqeŋqä
näqŋqä Goti Iquesa ämetqe, iqu yätamäkqä qäyunänä vänä. Ämaqä,
huiziu näqŋqä vqeŋqä näqŋqä ämetqe, iqu, näqŋqä qäyunänä vänä.
8 Ämaqä tqu-tqu, huiziu yäŋänäqŋqä wimäkqeŋqä näqŋqä ämetqe,
iqu yäŋänäqŋqä wimäkänä. Ämaqä tqu-tqu, iqueqä nätmatqetä,
huiziu yätamäkqeŋqä näqŋqä ämetqe, iqu äwqä hŋquaqu änyä,
mävqä yänä. Ämaqä tqu-tqu, huiziu miqeŋqä näqŋqä ämetqe,
iqu yäŋä äqänätä, äŋguä minä. Ämaqä tqu-tqu, huiziu qeqä
tumuäkqeŋqä näqŋqä ämetqe, iqu äwqä yeeqänä itä vänä.

Ne ämaqeu, suqä äŋguä itqueqeŋqä

9 Hiqä ämaqeuŋqä eŋqe, kukŋuinä matqä-quenä, aaŋä kiiŋä
enyätŋqe. Suqä quvqe, tuwä hämänä äväpu, suqä äŋguiu,
muäŋmbiyä. 10 He hŋqunä-hŋqunäŋi, quuvqä anä eqiyätqäŋuwä
iquauŋqe, kiiŋä heŋgaŋguti, hiqä yoqä haqeu mämamäuŋqä, huiz-
iuqä yoqe, haqeqä mamäupŋqä yäŋä qäŋgpŋqe. 11 He enyqä miqä
ipu, äwqä naqä-qakuä äväpu, Naqä Iqueqä wäuŋui imäkqäpŋqe.
12 He Goti Iqu äŋguä emäkäniŋqä kŋuä indqänäpu, hiŋuä äqumbu
äpmapiyitaŋi, aquvänä iqäpŋqe. Haŋä-iqä emeqaŋgutqe, äwqä
haŋuä imbu, yäŋänäqŋqä tqäuätpŋqe. Ga Goti Iquenyqä tääqe,
mävquatämäuqä ätqa uwqäpŋqe. 13 Goti Iqueqä ämaqä hui nätmatqä
huiŋqä äwa iqaŋgpqe, he yätamäkqä vqäpŋqe. Itaŋga ämaqä kiŋä-
nämdaŋä hŋqua emeqaŋgpqe, iquauŋi äŋguä itqueqäpŋqe.

Suqä kima miwitqueqeŋqätä, asänä pmeqeŋqätä

14 Itaŋga ämaqä quvqä etqueqaŋgpqä iquauŋi, Goti Hanjuwä
Iquenyqä, äŋguä iwimäkätŋqä tääqä tupŋqe. Auä, he Iquenyqä
tääqe, Iqu qu qui imäkätŋqä ma, äŋguä iwimäkätŋqä diŋqä tupŋqe.
15 Ämaqä aquvänä iqaŋguwä iquatäŋi, he-pqe anä iqäpŋqe. Itaŋga
ämaqä kŋuä qiyqaŋguwä iquatäŋi, he-pqe kŋuä anä qäyqäpŋqeqä.
16 Hiqä-hiuä iwäsänäpu, hŋqua yändi, ä hŋqua mändiŋqä mindqäŋqä
pa ipu, eeqänä asänäŋqe. Iŋi he “Ne ämaqä naqä äpmeŋunä”
kŋuä mindqäŋqä pa ipu, ämaqä hiŋgiŋqä äpmeŋuwä-pqä iquatä,
näueqä imäkŋgpŋqe. Auä, “Ne näqŋqä naqänäŋä-täŋuneyqe,” kŋuä
maeyqä iquätŋqe. 17 Ämaqä hŋqu quvqä etqueqaŋgutqäŋgaŋi, he
ique kima mitqueqä pa iqäpŋqe. Oeyä. Suqä, ämaqä eeqänäŋi, “Ii
äŋguiqä” kŋuä mapŋqe, iunä imäkqäpŋqe. 18 Hiqä-hiuäŋi, ämaqä
eeqänäŋä iquatäŋi, äkasuwä tŋqetä, mäkä huŋqetä, mimäkqä ipu,
äwqä naqä-hŋqunä imbŋqä yäŋä qäŋgaŋgpu. 19 Ŋqä nyämaqä nyi
kiiŋä änyinätŋqä iuenä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äyä
ätnänä. *“Quvqeŋqä kimaŋi, ii wäuŋuä Ŋqä eŋqä-qae, quvqä iqaŋgpqä
iquauŋi, Nyi kima wimniqeqä.”*† Iutaŋi, hiqä-hiuäŋi, suqä quvqeŋqä
kima mävqä pambu. Quvqä etquapqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä
äwqä tnäŋi kima mapnuwäŋqä hiŋuinä äquŋga uwqaŋgpu. 20 Kima
miqä ipiyä-qe, tiiŋä äqänäŋqä du ipiyä.

† **12:19** Kukŋuä-suqä 32:35

“Sitä mäkä-huŋqä iqu, buayäŋqä dä vqaŋgutqe, buayä wisŋqe. Ä iqu eqäŋqä wiŋgaŋgutqe, eqä iotnä wisŋqe. Itaŋi si iqueŋi ii iwimäkŋi, iqu womba yäŋqiyä.”‡

21 Suqä quvqä iqu mändi kikittqiyätŋqe, si hiŋuinä mäquŋquä pa. Si suqä äŋguä dinä imäkätnä iutaŋi, suqä quvqeuŋi mändi kittqätŋqinyä.

13

Gapmanqä iquauqä yäpä iŋgisa pmeqeŋqä

1 Ämaqä eeqänäŋi, gapmanqä iquauqä yäpä iŋgisa pmetpŋqe. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqeu miqäŋqä yoqä naqe, Goti Iqunä vänä. Ga gapmanqä täŋga ämitqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu yoqä naqä ävätä, äpmuatekqe. 2 Iutaŋi ämaqä, gapmanqä iquau hŋgisanä itquetqäŋuwä iqua, ämaqä, Goti Iqu äpmuatekqä iquauŋi hŋgisanä ävätqäŋäuä. Ii itqäŋuwä iutaŋi, kukŋuä mitqeu ätimäupu, haŋä-iqä mapnuwä iquayi. 3 Ämaqä suqä äŋguä imäkätqäŋuwä iqua, gapmanqä iquauŋqä zä miqä ipnä. Mä, suqä quvqä itqäŋuwä iquanä, zä ipnä. Iŋi he hŋqunä-hŋqunäŋi, gapmanqä iquauŋqä zä eŋqeŋqä maeŋgaŋgutqe, he suqä äŋguä dinä imäkqaŋgpu. Ga iutaŋi iqua, Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqä he äŋguä pmetpŋqä emäkqä-qua epiyitaŋi, qu hiqä yoqe, haqeu evauqumuatpŋqäuä. 4 Iŋäqe he suqä quvqä imäkqaŋgpqe, iqua näpqä-hionaqä a äqätätaŋguwitaŋi, zä kiiŋä ipnä. Iqua ämaqä suqä quvqä imäkätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi, ätnäŋä iqi ämotquepu, haŋä-iqä wipŋqä wäuŋuä-wiyqä iquayi. 5 Iŋi he gapmanqä iquauqä yäpä iŋgisa pmetpŋqe, ii qakui, hŋquaquisanji. Hŋqu, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi, memeqä iqeyi. Huiziqu, hiqä suqä-iwäsäuqeŋqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, hiqä suqeŋqä, äwqä haŋuä imbu pmapŋqeyi.

6 Ga quati iquaquisaŋi, gapmanqä iqua quwqä wäuŋuiŋqä mbqä metapŋqä etqaŋguwäŋga, he mbqä ätnämäutqäŋuwi. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä imäkqä-qua epu, ämaqeu miqeŋqä wäuŋui, hea ique-ique yäŋänäqŋqä ämitqäŋä. 7 He ämeyätqäŋuwä eeqänä iquauŋi, nätmatqä äki-äkitaŋi, qäyunä äwipŋqe. Auä, gapmanqä iqua wäuŋuä huitaŋä-huitaŋiŋqä mbqä metapŋqä etqaŋgpqe, mbqä iiŋi äwipŋqe. Ga he, ämaqä tqu-tqueqä yäpä iqi äpmeŋuwi, quŋi qätä yasämä äwiyäpu, yoqä naqe äwipŋqe.

Ämaqŋqä äwiŋqe, kukŋuä-suqä huiziu hatŋä ququtäuqeŋqä

8 Mbqä-qe, yätamäkqä-qe, ä nätmatqä äki-äkitaŋä-qe, huiziu kima vqäŋqe, äpakänä mäwiqä, maqänä qäpu imäkmäutŋqe. Iŋäqe ämaqä huiziuŋqä kiiŋä wiŋqe, qäpu mimäkqä itanä, äpakänä witätŋqetaŋi, ne iqa-iqa uwquatuŋque. Qakui tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä hŋqu, hŋquauŋqä kiiŋä äwinyätŋqe, iqu kukŋuä-suqä eeqänäŋiu qänaknä yasämänä itŋqä iquvi. 9 Goti Iqu kukŋuä-suqä Mosisi ique äwikqe, tii äyä ätnä. *“Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä pambiyä. He qokä-apäkä huiuŋi, pizqä mapäsqä pambiyä. Ŋŋ, quwä mämeqä pambiyä. He ämaqä hŋquauqä nätmatqeŋqe, hiŋuä aowä mäuqäŋquä ma ipiyä.”** Kukŋuä-suqä iiŋä iquautä, ä huizi iquautä,

‡ **12:20** Quamä-pmeqä 25:21-22 * **13:9** Aŋgumä Itmakqä 20:13-15,17

hatŋä ämaququtäutŋqä iqu, tiinji. *“Tqä-täuäŋqä äkinyätŋqä-paŋi, ämaqä hŋquauŋqä-pqe inä äkiŋga uwquätŋqe.”*† 10 Ämaqä hŋqu, hŋquauŋqä kiinä äwinymitätqe, iqu iquauŋi, suqä quvqä miwitqueqä yänä. Iiŋä iqaŋgqetaŋi, iqu kukŋuä-suqä eeqänäŋä iuŋi, asäŋga qänaknä itqäuä.

Qaŋi jänänäŋä uwqeŋqä

11 Ne iŋga-iŋga äpmaka äpätŋqueta täŋgaŋqe, he näqŋqä eŋä. He näqŋqä ii epiyitaŋi, suqä iinä iqua imäkqäpŋqe. Ii he hiqaqä äwiŋuwita vaupŋqäŋganji. Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä änyä eqäkquäŋgaŋi, Goti Iqu neŋi, suqä quvqä iuta aŋgi hämänänä inetmeniŋqä hiunji iqu, kiŋä-nämä äwämiŋqä-qe, täŋgaŋi, hiunji iqu qäqä ti äpätqäuä. 12 Hea qäpu hiätŋqä itä, zä ävätŋqä-paŋi, ne qua täu äpmeŋque qäpu hiätŋqä itä, Kraisi Iqueqä äpqe qäqiqiyi. Iutaŋi, hiawiqä iqueqä suqä quvqeuŋi, mäkiuta ämäwqätäuätanä, we-huŋqä iu pmetuŋquä näwe imäknatuŋque. 13 Heawiqä iqueqä suqä hŋgisanä iqätä, eqä yäŋänäqŋqä änäpu hiqiiyqä iqätä, qaŋä hiŋgi ikiqätä, yŋŋä-hiveqä iqua imäkqä-pa iqätä, kukŋuä mäkä qäyäuŋqätä, hŋqueqä äpmeqä iuŋqä äwqä quvqä iŋqä iquauŋi, ne miqä itanä, suqä jänäŋä, ämaqä mäptqäŋga imäkätqäŋuwä-pa imäkquatuŋque. 14 Auä, he huiwä iutaŋä äwiŋqe, hui imäupu, Naqä Jisasi Kraisi Ique, gquä quäuqä eŋqä-pa mipmbŋqe.

14

Quuvqä heqiyqä iquauqä suqä iwäsäuqe, Goti Iqunänjqä

1 Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqe, haŋuä eqämipqä iquauŋi, he aquvä äqänäpiyäŋgaŋi, yeeqä vätmapŋqe. Itaŋgi he qutäŋi, kŋuä huitaŋä-huitaŋä iuŋqe, kukŋuä mäkä mauŋqä pambiyä. 2 Ämaqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyätqäŋuwä hui, ymisaŋä eeqänäŋä änätqäŋuwiŋqe, “Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ii qäyuvqä” kŋuä ämetqäŋä. Iŋäqe huizi-quauqä quuvqä heqiyqe, haŋuä etaŋgi, “Goti Iqu, ämaqä naŋuä änätqäŋuwiŋqe, mäwiŋqä inä” kŋuä ämepiyitaŋi, ii maŋqä itqäŋä.* 3 Itaŋga ämaqä, ymisaŋä eeqänäŋä änätqäŋuwä iqua, ämaqä naŋuä maŋqä itqäŋuwä iquauŋqe, kŋuä quvqä mindqäŋqä ipu, mändi makittqiyqä ipŋqe. Ga ämaqä naŋuä maŋqä itqäŋuwä iqua, ymisaŋä eeqänäŋä änätqäŋuwä iquauŋqe, iwäsäupu, “Quvqä iqä-quaiqä” matqä ipŋqe. Ii Goti Iqu iquauŋä-pqe, yeeqä inä vätmakqä iu-tanji. 4 Iŋi Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iinä iquauŋi, miwäsäuqä panä. Wäuŋuä-wiyqä iqua, yäŋänäqŋqä tqäutpiyä, ä quanäŋä päkmbŋqäpiyä-täqe iwäsäuqe, quwqä naqä iqunäyi. Itaŋgi quwqä Goti Naqä Iqu, qu yäŋänäqŋqä tqäpŋqä wimäkätŋqä iqaŋgqetaŋi, qu pämä yäŋänäqŋqä tqäpnuwi.

5 Ga ämaqä hŋqua, hiunji hŋque haqeqä ämamäupu, “Iqu hiunji huizi iquauŋi ämäwqätäunä” kŋuä äwiyätqä. I etaŋgi ämaqä huizi iqua, “Hiunji eeqänäŋä iqua, asänäŋiqä” kŋuä indqänätqäŋä. Itaŋgi ämaqä eeqänäŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iqua, qu kŋuä hŋquaqu mindqäŋqä, hŋqueŋqänä äŋguänä indqämbŋqe. 6 Ämaqä, hiunji

† **13:9** Hiqäva-imäkqä 19:18 * **14:2** 1 Korinä 8:1-13 iuŋi, Polä iqu kukŋuä kuapänäŋi, naŋuä qu goti quaŋqä iquauŋqä hiqäva imäkkuwitaŋä änätqäŋuwiŋqä ätkqe.

hŋque haqeqä ämamäutqäŋuwä iqua, Naqä Ique yeeqä äväpu, i itqäŋä. Itaŋga ämaqä, ymisaŋä eeqänäŋä änätqäŋuwä iqua, Goti Ique, “äŋguiqä” ätuäpiyitaŋi, qu-pqe Naqä Ique yeeqä äväpu, i itqäŋä. Itaŋga ämaqä, naŋuä maŋqä itqäŋuwä iqua-pqe, Naqä Ique yeeqä äväpu, maŋqä itqäŋä. Qu-pqe, Goti Iqueŋi, “äŋguiqä” inä ätuätqäŋä. 7 Ne häŋä äpmeŋquä-qe, ä äpäkonatuŋquä iquä-qe, neqä-neuäŋi yeeqä inyatuŋquä miqä itqäŋu. 8 Iiŋä ituŋque, häŋä äpmeŋquä-qe ä äpäkonatuŋquä iquä-qe, eeqä Naqä Ique yeeqä iwimäkatuŋquä iiŋqä itqäŋu. Iŋi, ne häŋä äpmeŋquä-qe, ä äpäkonatuŋquä iquä-qe, ne Naqä Iqueqänäŋä-quneyqä. 9 Kraisi Iqu äpäkonätä, häŋä aŋgumä ävaukqe, ii Iqu ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauŋqätä, häŋä yqänä äpmeŋuwä iquauŋqätäŋi, Naqä pmetŋqä iiŋqeyi.

10 Itaŋga hesaŋä hui, hiqä tta-tuŋguäkauŋqä iwäsäupu, “Qu quvqä iqä-quaiqä” suŋqä ätätqäŋä? Ga huizi iquenä, hiqä tta-tuŋguäkauŋqä, kŋuä quvqe indqänäpu, mändi suŋqä äkittqiyätqäŋäuä? Ne eeqänäŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä mitqeu tqäuaniqueqä. 11 Ii Goti Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äyä ätnäŋqä-payi.

“Nyi, Naqä Hea Ique-ique Äpmeŋqä Iqunä, naqä-qakuä tii etqä. Ämaqä eeqäpnä Ŋqä yoqe, haqeu ämandnämäupu, qoŋä nuäktäupnuwäŋqänäyi. Ga qu eeqänäŋi, Nyinyqe, ‘Si eeqänäŋuneqä Naqä-qukiyqä’ ndpnuwäŋqänäyqä.”†

12 Itaŋi eeqänäŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iqune, Goti Hanjuwä Ique, suqä eeqänäŋä imäkätuŋque, quatiŋqä awä tuaniŋque.

Hŋque, suqä quvqä iu päknätŋqä, miwimäkqeŋqä

13 Goti Iqu, eeqänäŋune änewäsäuniqä eŋqä-qae, ne neqä awä iqiŋä hŋquauqä suqeŋqä iwäsäutanä, “Quvqä iqä-quaiqä” matqä yatuŋque. Ne kŋuä änyä-häŋä tii indqäŋguatuŋque. Quuvqä eqiyätŋqä hŋqu, ne suqä hui iqaŋgu änaqänätä, iutaŋi iqu hikä eŋqä-pa äqutäumäutä suqä quvqä iu päkŋqeŋqe, suqä iiŋi miqä iquatuŋquä kŋuä guä mäsäuatuŋque. 14 Nyi Naqä Jisasi Iqutä ämuäŋnämitaŋi, nyaqä kŋuä indqäŋqe ätnäŋä iqi eä, näqŋqä äŋguä tii ämeqä. Ymisaŋi, kiqä-kiuä kiyä itmäkŋqe, aaŋqeqä. Iiŋä etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqu, nätmatqä hŋquenyqä, ‘kiyä mätqeqä’ kŋuä vqaŋgutqe, iquenyqe, ii pmua imäknä. 15 Si ymisaŋä hui änätnä, iuta tqä sämaqä hŋqueqä quamä pmeqe, qui iwimäkqaŋgtqe, ii tiiŋä ämotquanä. Si iqueŋqä aaŋä yasämä makiŋqä iqaŋgiyi. Tqä sämaqä hŋqueŋi, Kraisi Iqu ique aŋgu itmetŋqä ae äpäkoŋgqetaŋi, si ymisaŋä hui änätnä, iuta qui miwimäkqä isnä. 16 Nätmatqä, ‘Ii äŋguiqä’ kŋuä eyäŋqä hŋquenyqe, he huizi iqua, ‘Iqua quvqä iiŋä iqä-quaeqä’ tpŋqä iwimäkqeŋqe, quwqä hiŋuä iqiŋi, suqä ii aŋgi miqä ipnuwäŋqä, yasämä iwäsäupu. 17 Goti Hanjuwä Iqu, neqä häŋä-pmeqeu ämineyätŋqä iuŋi, ymisaŋitä eqetä äŋqe, nätmatqä naqänäŋä ma. Kiqä nätmatqä naqe, ne Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä eätanä, äwqä naqä-hŋqunä änyanä, ga aquvänä iqä iiyi. Iiŋä pmetuŋque, Dŋä Äŋguä Iquesanä äquvepänä. 18 Ämaqä hŋqu, suqä iuŋi qänaknä itä, Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqaŋgutqe, Goti Iqu iquenyqe, aquvänä yänä. Ga ämaqe, ‘Iqu ii qäyunä itqänä’ kŋuä indqämbnä.

---

† **14:11** Asayä 45:23

19 Iiŋä etaŋgi suqä äkiu-äkiutaŋä, ne äwqä naqä-hŋqunä änyanä,
neqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä inemäkätŋqä iquauŋi, iunä
qänaknä iquatuŋque.
20 He ymisaŋä änäpiyä iuta, wäuŋuä Goti Iqu ämaqä hŋque
iwimäkmitätqä iu qui imäkqäŋqe, ii quvqä-qae, iu mimäkqä pam-
biyä. Ymisaŋä eeqänä äŋguä etaŋgqä-qe, ämaqä ymisaŋä änätäqä
iuta huizique quanŋä päknätŋqä iwimäkätqä iqu, suqä quvqä imäkqi.
21 He naŋuä änäpiyäu, ä wainqä-eqä änäpiyäu, ä suqä huizi imäkäpiyä
iutaŋi, tqä sämaqä hŋqu quanŋä päknätŋqä iqe, ii quvqe. Suqä iiŋä
iqua mimäkqä iqe, ämäwqätäuänä. 22 Suqä iiŋä iqua imäkqäŋqe,
“Äŋguätiyä, ä quvqätiyä-qe,” kŋuä yäŋänäqŋqä äänä eyqe, he
hŋqunä-hŋqunäŋi, huiziu awä mätquä, Goti Iquenyä tupŋqe. Ämaqä,
suqä hŋquauŋqe, ‘Ii äŋguiqä’ kŋuä yäŋänäqŋqä indqänätä, suqä
iunä imitätqä iqu, iqueqä äwqä imdaŋi, iqueŋi kukŋuä mämitqä
iqaŋgqetaŋi, ämaqä iqu aquvänä yäniqe. 23 Itaŋgi ämaqä hŋqu,
ymisaŋä huiuŋqe, “Ii äŋguiqä” kŋuä yäŋänäqŋqä mäwiyqaŋgi, ique
änätqä iqu, suqä iuta haŋä-iqä menä. Qakui tiiŋä etaŋgi. Iqu ymisaŋä
iiŋqe, kŋuä hŋquaqu äme, Goti Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itä, ae
äŋgqä iutanji. Suqä äsque-äsqueŋqä, Goti Iqu, “ii äŋguiqä” ätkqeŋqä
quuvqä maeqiyqä itanä, ii imäkque, ne suqä quvqä imäkätqäŋu.

15

Ne yäŋänäqŋqä imäknätanä, äwqä naqä-hŋqunä änyanä pmeqeŋqä

1 Iutaŋi, ämaqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqä-täŋä iqune, neqä äneŋqä
iunä miqä itanä, ämaqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqä maeqä iquauqä kŋuä
qämä-qämä iqeŋqe, enyqä miqä, yätamäkqä vquatuŋque. 2 Ne
hŋqunä-hŋqunäŋi, ämaqä quuvqä heqiyqä nesä äpmeŋuwä iquauŋi,
yäŋänäqŋqä hipŋqä yätamäkqä vatuŋquä iiŋqe, quwqä äwiŋqä du
qänaknä iquatuŋque. 3 Kraisi Iqu, Iqueqä äwiŋqä du qänaknä miqä
imiŋqä-pa, ne-pqä inä imäkquatuŋque. Iqu imäkkqe, ii Goti Iqueqä
bukä iuŋi, Iquenyqä tiiŋä äqänäŋqä-payi.

*“Goti Iquki, ämaqä Si äkasuwä quvqä äktquwi, iquauqä kukŋuä quvqe, Nyi-pqe inä änyimetŋqe.”**

4 Goti Iqueqä kukŋuä, qu hiŋuiqänä äqiyekuwä eeqänäŋi, ne näqŋqä
nätapätŋqä äqiyekuwi. Ga Iqueqä bukä iquesaŋi, ne pemä itanä
yäŋänäqŋqä ätqäuanitaŋi, Goti Iqu ätkqä-pa inemäkäniŋqä hiŋuä
äqunanä pmetatuŋque.
5 Ne pemä itanä yäŋänäqŋqä ätqäuŋque, ii Goti Iquesanänji. Nyi
Iqueŋi tääqe, Iqu yätamäkqä heyqaŋguti, he Kraisi Jisasi Iqueqä suqä
iuŋi, qänaknä ipu, kŋuä naqä-hŋquenyä indqämbŋqä ätuätqäŋä. 6 Ii
tiiŋiŋqe. He äwqä naqä-hŋqunä imbu äpmapiyitaŋi, eeqänäŋi Goti
neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Kaniqueqä yoqe, haqeu mamäupŋqe.

Kraisi Iqu, Israitqä iquautä, huiziquautä, yätamäkqeŋqä äpkqe

7 Iŋi Goti Iqueqä yoqä haqeu mamäupŋqä diŋqe, Kraisi Iqu
eeqänäŋuenä yeeqä eyätmakqä-pa, he quuvqä heqiyqä huizi iquauŋä-
pqe ii vätmapŋqe. 8 Kraisi Iqueŋqe, Nyi tiiŋä etmqe. Goti Hanjuwä
Iqueqä kukŋui, naqä-qakuä etaŋgqeŋqä motquetŋqe, Iqu kukŋuä Goti
Iqu, Israitqä iquauqä kaqä-kawäkau ätuätä guä ämäsäukqe, qäyunä

* **15:3** Apqä Bukä 69:9

imäkätä, iquauqä wäuŋuä imäkqä-qu ekqe. 9 Iiŋqänä ma, tiiŋäŋqä-
pqeyi. Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, Goti Iqueqä qeqä-imäŋqe hiŋuä
äqunäpu, Iqueqä yoqe haqeu mamäupŋqä diŋqeyi. Ii Goti Iqueqä
bukä iu tii äqänäŋqä-payi.

"Iiŋä etaŋgi, Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquauqä hiŋuä iqiŋi,
nyi Sinyqä awä ätuätmä, ga Tqä yoqe haqeu ämamäutmä apqä
tmqänä."†

10 Itaŋga kukŋuä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä äyä
äqänä.

"He Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquenä, Goti Iqueqä ämaqä iquatä,
aquvänä ipŋqe."‡

11 Itaŋga hŋqäqisaŋi, tiinji.

"He Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquenä, Naqä Iqueqä yoqe
haqeu mamäupiyä. Ämaqä huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä
eeqänäŋuenä, Iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä."§

12 Itaŋga Asayä iqu-pqe, tiiŋi inä ätkqe.

"Jesi iquesaŋä hueqä-himqä iutaŋi, ämaqä hŋqu timäuniqe. Iqu
Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau äminiŋqä iquvi. Ga qu, iqu
*yätamäkqä väniqŋqä, hiŋuä äqumbu pmepnuwäŋqe."**

13 Goti Hanjuwä Iqu, yätamäkqä Iquesa meniŋquä hiŋuä äqänanä
pmetatuŋquä änävauqumuatqä Iquvi. Nyi Iqueŋi, he Iquenyqä
quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äwqä haŋuitä, yeeqä iŋqetäŋi, maŋguä-mŋqä
pmetpŋqä emäkätŋqä, tääqä ätuätqäŋä. Ga iutaŋi, he Dŋä Äŋguä
Iqueqä yäŋänäqŋqä ämepu, Iqueqä yätamäkqeŋqä aquvänä ipu,
hiŋuä äqämbu pmetpŋqä emäkätŋqä, tääqä ätuätqäŋä.

Poli iqu, huizi iquauqä awä iqi, wäuŋuä imäkmiŋqeŋqä

14 Ŋqä nyämaqäuä, nyi henyqe, kŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä in-
dqänätqäŋä. He Goti Iqueqä äwiŋqeŋqe näqŋqä äŋguänä ämepu,
ämitquatŋgpŋqä itqäŋuwitaŋi, suqä äŋgui kuapänä itqäŋä. 15 Itaŋgi
kukŋuä yäŋänäqŋqä huiŋqä, ätnäŋä iqi henyqä qämqä zä miqä itmä,
heyaqä kŋui ävauqumuatmqä iiŋqä ae äqiyqe. Ii Goti Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeuta wäuŋuä äŋguä tii ändapkqetayi. 16 Iqu, nyi Kraisi
Jisasi Iqueqä wäuŋui, Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquauqä awä iqi
imäkqä-qunŋqä, atäuŋuä änyikqe. Hiqäva-imäkqä iqua, ämaqeu
Goti Iquenyqä ätuma ppŋqä itqäŋuwä-pa, Israitqä qäyä etaŋgi huizi
iquau ätuma pmqe, Goti Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä
ätuätŋqe. Itaŋi, nyi quŋi, Goti Ique wimqä ätuma pqaŋga, Dŋä Äŋguä
Iqu, iqua Goti Iqueqänäŋä hipŋqä iwimäkqaŋgqetaŋi, Goti Iqu iquau
yeeqä vätumeniqe.

17 Iŋi nyi Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnmä, Goti Iquenyqä wäuŋuä
ii imäkätŋqä iiŋqe, yeeqä itmä awä ätätqäŋä. 18 Nyi nätmatqä
huiziŋqe matqä, wäuŋuä Kraisi Iqu, nyaqä hipa iuta imäkätŋqeŋqänä
tqämqe. Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, Goti Iqueqä kukŋui
qänaknä ipŋqä iiŋqe, Iqu nyaqä wäuŋuitä, kukŋuitä, yäŋänäqŋqä
inyimäkätqäuä. 19 Iqu nyiŋi, wäuŋuä ämaqä mimäkqänäŋi imäkmqä
yäŋänäqŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqetä, ändapätŋqe.

---

† **15:9** Apqä Bukä 18:49; 2 Samueli 22:50 ‡ **15:10** Kukŋuä-suqä 32:43 § **15:11** Apqä Bukä 117:1 * **15:12** Asayä 11:10

Iqu iiŋä inyimäkqaŋgqetaŋi, nyi Kraisi Iqueqä kukŋuä we-huŋqä-täŋi awi, Jerusälemäta ti ätqa äwqänjaqänmi, qua naqä Ilirikumä ätimäutmä, iu ätuäkämiŋqe. 20 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä awä ätuätmäŋgaŋi, ämaqä, Kraisi Iquenyqä tqaŋgä qätä mäwiyqä imiŋuwä iquau tumqeŋqä, aaŋä kiiŋä änyinätqäuä. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Kraisi Iqueä kukŋui, hŋqu ae ätumitätqeu, nyi asä iu tqueŋqe, manyiŋqä eä. Ii itmi, ämaqä huizi iqu aŋä mätätŋqä ipäqäkqeuŋi, nyi qäpu mätmqä eŋqä-paŋä iiŋqe, manyiŋqä iqi. 21 Nyi Goti Iqueqä bukä iu ätäŋqä-paŋqä änyiŋgi.

“Ämaqä hŋqu iquauŋi, Naqä Iquenyqä awä motquä imiŋqä iqua, Iqueŋi hiŋuä qumbnä. Ŋŋ, Iquenyqä tqaŋgä qätä mäwiyqä itqäŋuwä iqua, näqŋqä äŋguänä mapnä.”†

Poli iqueqä qaŋä wätŋqä iiŋqä, wäuŋuä imäkkuwiŋqä

22 Nyi heŋqä äpätmä, hiŋuä maeqŋqänäŋä di, wäuŋuä iiŋä imiŋqä iqu, a äŋgiqätätŋqe. 23-24 Iŋäqe täŋgaŋi, qua eeqänäŋä ikämiŋqä iuŋi, aŋä-himqä änyä-häŋä hui aaŋqä etaŋgi, nyi täqiŋi, wäuŋuä äpakä miqä imä. Itaŋga quväukuä kuapänäŋä iuŋi, nyi qua naqä Spenqä iuŋqä umqäŋgaŋi, he emamqä diŋqä kiiŋä änyinätŋqe. Nyi kŋuä tiiŋä änyiyqi. Spenqä iuŋqä äwätmäŋgaŋi, he ganä hiŋuä ämaeqänätmä, hesä wäŋqä hmbu äpmetmiŋqe, aquvänä imä. Itaŋga ne anä ae äpmenitaŋi, nyi Spenqä iuŋqä uwqaŋgundqäŋgaŋi, he nätmatqä qaŋä ändma wäniŋqe, yätamäkqä nyipnuwäŋqä änyiŋgi.

25 Iŋäqe täŋgaŋi, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqeu yätamäkqä ävätmä, aŋä-himqä naqä Jerusälemäŋqä yämqä itqäŋä. 26 Ii tiinji. Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä, qua naqä Masendoniya iutä, Äkaiya iutä, pmeqä iqua, iquauqä äwiŋqä iuta, mbqä hui aquvä äqiyäpu, Goti Iqueqä ämaqä, Jerusälemä iu pmeqä äwa itqäŋuwä iquauŋqä väwqatpŋqä, kŋuä guä ämäsäukuwi. 27 Mbqä ii, quwqä äwiŋqä iuta äŋguä ävätqäŋuwä-qe, qu kimaŋä-täŋä-qua etaŋgqetaŋi, qäyunä äqiyäpu ävätqäŋuwi. Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, Goti Iqueqä nätmatqä äŋguänäŋä quwqä quuvqeu yätamäkqeŋqe, Goti Iqueqä ämaqä iquauta ämotaukuwitaŋi, iqua kimaŋi, Iqueqä ämaqä iu, huiwä yätamäkqä ävätqäŋuwi, ii qäyunänji. 28 Itaŋga nyi mbqe, ämaqä qäyunäŋä iquau ävätmä, itaŋga wäuŋuä ii qäpu ae itmäŋgaŋi, nyi Jerusälemä ävämetmä, Spenqä timäumqä äwätmäŋgaŋi, he ganä emamniqe. 29 Ga nyi näqŋqä tiiŋiŋqä ae eqänä. Nyi emamqäŋgaŋi, Kraisi Iqueqä suqä äŋguä wimäkqe, maŋguä nyinätaŋgi, Iqu he äŋguänä emäkäŋqiyä.

30 Ŋqä nyämaqäuä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueŋqätä, Dŋä Äŋguä Iqu, suqä ämaqeuŋqä kiiŋä neŋqä änätapkqeŋqätä, kŋuä indqämbŋqä änyiŋgi. Itaŋi Goti Iqu yätamäkqä nyiyätŋqä diŋqe, he nyitä Iquenyqä tääqä yäŋänäqŋqä tuatuŋque. 31 Ne tääqe, ämaqä qua naqä Jutiya iu äpmapu, Goti Ique hŋgisa itquetqäŋuwä iqua, nyi quvqä mindqueqä ipŋqeŋqä tääqä tuatuŋque. Ga Iqueqä ämaqä, Jerusälemä iu pmeqä iqua, nyi mbqä iquau wimqä äma äpqe, yeeqä ipu mapŋqä, tääqä inä tuatuŋque. 32 Goti Iqueqä äwiŋqä iuta, iiŋä iquaqu timäutŋqeŋqä aquvänä itmitaŋi, he emamniŋqe. Ga yäŋänäqŋqe, hesä iqi hapä äpmamä mamniŋqe.

---

† **15:21** Asayä 52:15

33 Goti, äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, he eeqänäŋä
iquendä pmetäniqä iiŋqä änyiŋgi.

16

Poli iqueqä kukŋuä, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” ätkqeŋqä

1 He neqä nanyi-napi Pipinyqe näqŋqä mapŋqe, nyi awä äŋguä
etmqä. Ii qokä-apäkä, Kraisi Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Seŋgriya iu
aquvä äqänätqäŋuwä iquau, yätamäkqä vätŋqe, wäuŋuä-täŋiyi. 2 He
suqä Goti Iqu, Iqueqä qokä-apäki imäkqäpŋqä äwinyäŋqä iu qänaknä
ipu, apäkä, neqä Naqä Iqutä ämuäŋnäŋqä iiŋi, yeeqä itmuapŋqä
änyiŋgi. Ga ii, qokä-apäkä kuapänäŋä iutä, ä nyitä, yätamäkqä
neyätqätaŋgqä iutaŋi, ii hesa yätamäkqä squä-squä diŋqä äwiŋgqe,
äwipŋqänäyi.

3 Itaŋga Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä nyitä anä imiŋquä, Presilaisä,
Akuila iquesäŋi, “Nyi iyaquinyqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe,
tupiyä. 4 Nyi häŋä yqänä pmamqeŋqe, iyaqu yäŋä wiqänä ikiyi.
Iiŋä etaŋgi iyaquiŋi, nyi “äŋguiqä” tquaŋgundi, ga Israitqä qäyä
etaŋgi huiziqua, Kraisi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iqua-
pqe, “äŋguiqä” inä tupŋqänäyi.

5 Itaŋga “Qokä-apäkä, iyaquiyqä aŋä iqi, Kraisi Iqueqä yoqeŋqä
aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, iquau
tupiyä.

“Ŋqä näueqä, kiiŋä änyinätŋqä Epainetusi iqueŋqä-pqe, hui
mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, ique tupiyä. Qua naqä Eesiya iu pmeqä
eeqänäŋä iquautaŋi, iqu-ganä Kraisi Iquenyqä quuvqä eqäkqä iquvi.

6 “Apäkä, wäuŋuä tnäŋä itä, he yätamäkqä eyätŋqä, Mäliyaŋqe, hui
mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, iiŋi tupiyä.

7 “Nyitä, Israitqä iquautaŋä Andronikusi iqutä, Juniyasäŋi, guä
pmuateqä aŋiu anä äpmamiŋquä iyaquinyqe, hui mimäuqä iŋänä”
ätqeŋqe, iyaqui tupiyä. Iyaqu, ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquautaŋä yoqä naqä-täŋä esinyä, nyi Kraisi
Ique änyä mamuäŋäŋqäŋga, iyaqu ganä ämuäŋäŋgiyi.

8 Itaŋi, “Ambliatusi, Naqä Ique ämuäŋnäŋqeta kiiŋä änyinätŋqä
iquenyqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, iqueŋi tupiyä.

9 Huizi, “Kraisi Iqueqä wäuŋuä nesä anä ituŋquä Upanusi iqutä,
ämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä Stakusi iqutäŋi, iquaquinyqä hui
mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, iquaqui tupiyä.

10 Itaŋga, “Apelesi haŋä-iqä qäyä ämetä quuvqä yqänä eqiyätŋqä
iqueŋqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, ique tupiyä.

Ga “Qokä-apäkä Aristombulusi iqueqä aŋiu äpmeŋuwä iuŋqe, hui
mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, quŋi tupiyä.

11 Itaŋga huizi, “Nyitä Israitqä iquautaŋä Herotianä iqueŋqe, hui
mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, ique tupiyä.

“Qokä-apäkä, Nasisusi iqueqä aŋiu äpmapu, Naqä Iqutä
ämuäŋnäŋuwä iuŋqe, hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, quŋi tupiyä.

12 “Apäkä Tripina, Triposa, inäsuaqi, Naqä Ique ämuäŋnyinyä,
Iquenyqä wäuŋuä itqäŋiyä inäsuaqinyqe, hui mimäuqä iqänä”
ätqeŋqe, tupiyä.

“Apäkä Pesisi, ne kiiŋä änenyätŋqä, ga Naqä Iqueqä wäuŋui, tnäŋä
itŋqä iinyqe, hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, iiŋi tupiyä.

13 “Ämaqä, Naqä Iqutä ämuäŋnä, suqä jänänäŋä imäkqä Rupesi
iqutä, iqueqä känaisä, imbaqinyqe, hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe,
tupiyä. Iqueqä känai, ŋqä nipai indquamiŋqä-pa, indquetŋqä iiyi.
14 Itaŋi “Asiŋgritusi ique, Plegonä ique, ä Hemesi, Patropasi,
ä Hemasi iquau, itaŋga käta-käŋguäka iquatä anä äpmeŋuwä
iquauŋqä-pqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, iquau tupiyä.
15 Itaŋga “Piloloŋgusi iqutä, Juliyaisä, Neleusi iqutä itaŋga iqueqä
kasiqisä, ga Olimbasi iqutä, qu Goti Iqueqä qokä-apäkä iquatä anä
äpmeŋuwä iquauŋqe, hui mimäuqä iŋänä” ätqeŋqe, tupiyä.
16 He äminäpiyäŋgaŋi, Goti Iqueqä ämaqä iquneqä suqä iu quneqä
änyäpu, yeeqä itmaŋgpŋqe. Qokä-apäkä qua täuŋi, Kraisi Iqueŋqä
aquvä äqänätqäŋuwä eeqänäŋä iqua, “Yää neqäuä! Ne henyqä hui
mimäuqä iŋunä” etqä.

Suqä äwimasiyäpu pmeqeŋqä

17 Yää ŋqä nyämaqäuä, nyi kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä hit-
mqe. Ämaqä, kukŋuä ne ämetqueqaŋgqueu tuwä äväpu, he
awä qäyäpatmbŋqä, ä hikä eŋqä-pa äqutäumäupu, suqä quvqä iu
päkmbŋqä emäkanä-tpu iqaŋguwä iquauŋqe, hiqä-hiuä äŋguänä
äminyäpu, äwimasiyäpu, heqäqi pmapiyä. 18 Ämaqä iiŋä iqua,
neqä Naqä Kraisi Iqueqä wäuŋuä mimäkqä ipu, qänaknäŋi, iquauqä
huiwä iuŋqänä itqäŋä. Itaŋga iqua kukŋuä äwi-iqetä kukŋuä aowitä
ätuäpu, ämaqä kukŋuä iiŋiŋqä äŋguä miwäsäuqä iquauqä kŋui,
qäyasäqi ätuma äwätqäŋä. 19 He Naqä Iqueqä kukŋuiŋqä qänaknä
äŋguä itqäŋuwiŋqe, ämaqä im-imŋä iqua näqŋqä eŋä. Iiŋqe, nyi
henyqä aquvänä itmä-qe, he nätmatqä äŋguiŋqe näqŋqä yasämä
ämepu, nätmatqä quvqeuŋi squä-squä hui, he täka maemäkqä yätŋqä
änyiŋgi. 20 Itaŋga Goti äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu
emäkqaŋgi, he Setänä iqueŋi, heqä yukitä qonjuämä ipu, sisevqukuä
imäkquwä-paŋi, iqueŋi mändi ii kittqäpŋqe.
Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, he äŋguä hiŋgi
emäkquätŋqä änyiŋgiyä.

Huizi iquauqä kukŋuä, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” ätkuwiŋqä

21 Nyitä wäuŋuä anä itqäŋueä Timoti iqu, “Nyi henyqe, hui mimäuqä
iŋänä” etqi. Itaŋga ŋqä hueqä-himqä iquautaŋä iqua, Lusisi iqutä,
Jesonä iqutä, itaŋga Sosipate iqutä, anänji.
22 Nyi Tetiyusi, Poli iqueqä maŋä iuta ämetmä, tuwaŋuä tä
äqiyätŋqä iqunä, nyitä hesä, Naqä Ique ämuäŋnäuŋqueŋqä kŋuä
indqänätmä, “Nyi henyqe, hui mimäuqä iŋänä” etqä.
23-24 Gayusi, iqueqä aŋä täu nyi äminyiyätŋqä iqu, “Nyi henyqe,
hui mimäuqä iŋänä” etqi. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä
äqänätqäŋuwä iqua, iqueqä aŋä täu äqänätqäŋä.
Aŋä-himqä täu miqäŋqä mbqä ämitŋqä, Erastusi iqu-pqe, “Nyi
henyqe, hui mimäuqä iŋänä” etqi. Itaŋga neqä neyämaqä Kowatusi
iqu anänji.

Goti Iqueqä yoqe, haqeu mamäuqeŋqä

25-26 Goti Hanjuwä Iqu, he pämä yäŋänäqŋqä tqäpŋqä qäyu
emäkäŋqiyä. Ne kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Jisasi Kraisi Iqueŋqä
awä tuätqätaŋgua, Iqu ii emäkätqäuä. Hiŋuiqänäŋi, kukŋuä äŋguä

tä, Goti Iqutä zä äpakänä äwämiŋqä-qe, täŋgaŋi ätnäŋä iqi ämaeqiyä.
Auä, Goti hea ique-ique pmeqä Iqu änatqaŋgi, ne tuwaŋuä hiŋuä-tqä
iqua äqäkuwiu awä ätätuŋque. Ga iutaŋi, ämaqä huiwä huitaŋä-
huitaŋä iŋqä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä kukŋui
qänaknä ipŋqä iiŋqe, kukŋuä zä äwämiŋqeŋqä näqŋqä ae ämequwi.
27 Iŋi Jisasi Kraisi Iqu yätamäkqä neyqaŋgqä iutaŋi, ne Goti Kiqä-
kiuänä Näqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu
mamäuquatuŋque. Ii naqä-qakui.

Tuwaŋuä, Poli iqu kiŋganä
1 Korinä
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Poli iqu qua täu äpmamiŋqäŋganı, aŋä-himqä Korinä, ii naqä eä, qua Äkaiya iuvi. Äkaiya, ii Grikä iquauqä qua naqänäŋä-täŋä iŋgiyi. Jisasi Iqueqä kukŋuä äŋgui, aŋä-himqä Korinä iunı, Poli iqu-ganä awä ätumiŋqe. Itaŋga qokä-apäkä iqisaŋä hŋqua, iqueqä wäuŋuä iuta, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqeŋqä aquvä qämbŋqä ipäqäkuwi. Iŋäqe Poli iqu iquau ävämetä, wäuŋui hŋgi-mända yätŋqä uwqaŋga, haŋä-iqe quuvqä heqiyqä Korinä iu aquvä qänätqätaŋguwä iquau äwimakqe. Iiŋä etaŋgi Poli iqu tuwaŋuä tä, quŋi kŋuä iqä äŋguä ävätä, quwqä haŋä-iqe jänä iwimäkätŋqä äqäkqe.

Ämaqä, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä Korinä iu pmetaŋguwä iquauqä quuvqä heqiyqe, haŋuä witaŋgi, quwqä suqä äŋgui qui imäkŋqä iiŋqe, Poli iqu äwäwa kiiŋä imiŋqe. Iqu kukŋui, qokä-apäkä ämanäŋuwä iqua, suqä jänäŋi imäkäpu pmapŋqä iiŋqä ätätä äqäkqe. Ga Dŋä Äŋguä Iqu, quwqä qaŋä uwqeuŋi, jänä iwimäkätŋqä hiŋuinä mäquŋquä iqaŋgpqe, haŋä-iqe wimeqä iuŋqä ätätä äqäkqe. Huizi, Goti Iqueqä yoqä haqeqä mamäupŋqä suqä äŋguänäŋi imäkqäpŋqä iiŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqu näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iquau hiŋgi vätŋqä iiŋqetä, ätätä äqäkqe. Iŋi yäpaki, iqu ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgi vaupnuwä iiŋqä äqäkqe.

Korinä pmeqä iqua, haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä ämamiŋuwiŋqe, Poli iqu kukŋuä äŋgui ätuätä, qu Goti Iqueqä äwiŋqä iiŋqä ätnäŋä iqi näqŋqä mapŋqä, yätamäkqä äwikqe. Bukä tquesaŋä saptä 13 iqueŋqe, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä kuapänäŋi, kiiŋä äwinyätqäuä. Iqiŋi Poli iqu suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iutaŋiŋqä ämotquakqe. Goti Iqu nätmatqä äŋgui qokä-apäkiu ävätŋqä iutaŋi, suqä ämaqeuŋqä wiŋqe, kiŋganäŋä eä, huiziuŋi ämäwqätäuä.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Tuwaŋuä tä, nyi Poli iqunä äqiyqä. Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä äwiŋqä dutaŋi, tääqä ändätmetä, Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä imäkqämqä änändowatkqä iqunji. Itaŋga Sostenisi, neqä neyämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä anä eqiyätuŋquä iqu, nyitä anä äpmeŋue. 2 He aŋä-himqä Korinä iu äpmapu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquenŋqä äqiyqä. Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä ämuäŋmbu, Iqueqä qokä-apäkänä pmetpŋqänä emäkkqe. Hesä, ämaqä eeqäpnäŋä im-imä äpmakäupu, Jisasi Kraisi Iquenyqä tääqä ätätqäŋuwä iquatä, eequenä Iqueqänäŋqä emäkkqe. Jisasi Iqu, neyaqätä, quvaqätä, Naqä inäŋä-quvi. 3 Neqä Goti Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Goti Ique “äŋguiqä” ätukqeŋqä

4 He Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnätaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapätŋqä iiŋqe, nyi Iqueŋi, “Äŋguiqe”
hiunji ique-ique ätuätqäŋä. 5 He Kraisi Ique ämuäŋnätaŋguwitaŋi,
Goti Hanjuwä Iqu he äwa miqäŋqä nätmatqä aaŋä kuapänä
etapätqätaŋgqetaŋi, näqŋqä äŋguänäŋä-täŋä epu, kukŋui awä iinä
ätätqäŋä. 6 He iiŋä imäkätqätaŋguwitaŋi, Kraisi Iquenyqä kukŋuä
ne awä etätuŋquä di, hesäŋi häukuä witaŋgqe äyä ämotquetqäuä.
7 Iutaŋi täŋgaŋi, he neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu aŋgumä quvepqeŋqä
hiŋuä äqämbu äpmapiyäŋgaŋi, wäuŋuä imäkqeŋqä näqŋqe, Goti
Hanjuwä Iqu quuvqä imnä vqetaŋi, he hŋquenyqä äwa miqä
pmetpnä. 8 Iqu aŋgumä äpätqäŋgaŋi, he quvqä maeqä pmetaŋgpi
eqänäniŋqä diŋqe, he quuvqä yäŋänäqŋqä eqäka wätqätaŋgpi
yätamäkqä eyqa uwquänä.

9 Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi
Iqutäŋi ämuäŋnanä asänä pmetaniŋquä ae ätänaikqä eäŋque,
mänävquatämäuqä itä, Iqueqä ätätqä du qäyunä imäkäniqe. Goti
Hanjuwä Iqu iiŋä imäkätqätaŋgqä iuŋqe, nyi Iqueŋi, “Äŋguiqe”
hiunji ique-ique ätuätqäŋä.

Qu awä äpatŋguwiŋqä (1:10-4:21)

Ämiqä huitaŋä iquauŋqä, kukŋuä mäkä huŋqeŋqä

10-12 Ŋqä nyämaqäuä, ämaqä, Kloisä iiyqä aŋiu anä äpmeŋuwä
hui henyqe, tii ändquwi. “Ämaqä ii, qu äkasuwä ätnäpu iväqämbu
äpmapiyitaŋi, hŋqua tiiŋä ätätqäŋäuä. ‘A, ne kukŋuä qäte, Poli
ique wiyaŋqunä!’ Itaŋga hŋqua, ‘Iyääi, ne kukŋuä qäte, Apolosi*
ique wiyaŋqunä!’ Itaŋga hŋqua, ‘Isääi, ne kukŋuä qäte, Pitä ique
wiyaŋqunä!’ Itaŋga hŋqua, ‘Oeyä, ne kukŋuä qäte, Kraisi Ique
wiyatuŋqueqä!’ ätätqäŋäuä.” He iiŋä itqäŋuwiŋqe, nyämaqäuä,
nyi neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä yoqeta, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä
etqä. Mikakä ätnäpu, ioktämäkmbu mäpmeqä, äwqä naqä-hŋqunä
iŋqä äpmapu, kŋui naqä-hŋqunä indqänäpu, nätmatqä eeqäpnäŋä
imäkäpiyä iuŋi asänä imäkqaŋgpiyä.

13 Kraisi Iqu naqä-hŋqunä eŋqe, he iiŋä ändumäkmbu äpmeŋuwi,
äänä etaŋgiyi? Ä Poli iqunä heyaqä quvqeŋqä zä-huätati äunätmä
äpäkoŋgqätanä? Aaŋqeqä! Ä he asŋä ämakuwi, Poli iqunäuä yoqeta
ämakuwätanä? Oeyä! 14-15 Nyi asŋi, Klispusi iquesä, itaŋga Gayusi
iquesänä äwqäkqeqä. Itaŋga huiziquenä, nyita mämeqä ikuwä imŋi,
täŋgaŋi, ämaqä hui, “Ne asŋi, Poli iqu iqueqä yoqeta änaqäkqetaŋi,
ique qänaknä ävätqäŋunä” matqä ipnä. Iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqueŋi,
“äŋguiqä” ätuätqäŋä. 16 A! Nyi Stepanasi iquesä ämaqä iqueqä aŋiu
anä äpmeŋuwä iutänä äwqäkqe. Iŋäqe, nyi asŋi, ämaqä hui-pqä inä
äwqäkqäti, mäwqiyqä ikqäti? Nyi maqŋqe.

17 Nyi ämaqä kuapänä asŋä maqiyqä ikqe, ii tiiŋiŋqe. Kraisi Iqu,
nyi ämaqä asŋä qäyäkiqämqä mänändowatqä ikqe. Iqu nyi, Iqueqä
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä täkiqämqänä änändowatkqe.
Itaŋga kukŋuä iiŋä iqueŋi, awä ätätmäŋgaŋi, ŋqä kŋuä iutaŋi,
kukŋuä äŋguä äwi-iqe ämetmä, matqä itqäŋä. Nyi kukŋuä iiŋi,

* **1:10-12** Wäuŋuiŋqä 18:24-19:1

ŋqä kŋuä iuta tqä-säpi, Kraisi Iqu zä-huätatä äuŋgqeŋqä kukŋui, yäŋänäqŋqä maeqŋqä qui imäkqämninji.

Goti Iqueqä yäŋänäqŋqetä, suqä kŋuä äŋguä iwäsäuqetäŋi, ii Kraisi Iquvqä

18 Zä-huätatä iqueŋqä kukŋuä awä tqaŋgqe, ämaqä qui hämänä imäkmbnuwäŋqä äpmeŋuwi, qu qätä äwiyäpiyi, ii nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-maŋä etaŋgi, äqunätqäŋä. Iŋäqe ne ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qui mimäkŋqäŋqä änyä-häŋä inequmuatätŋqä iqune, kukŋuä iiŋi, Iqueqä yäŋänäqŋqä, aŋgumä änävauqumuatätŋqä etaŋgi, äyä äqunätqäŋu. 19 Ämaqä, “Kukŋuä ii, nätmatqä hiŋgiŋqeqä” ätätqäŋuwä iquauŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä äqänä äwi.

“Nyi ämaqä, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä iquauqä näqŋqä ii, nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-pa imäkmä. Ämaqä, kŋuä qeiqinyä indqänäpu, ‘Iiŋä imäkanä’ tqä iquauqä kukŋui, häukuä mäwiqä yätŋqä imäkmä.”†

20 Itaŋgi ämaqä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä iqua, änääŋqe? Ämaqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iquauŋqe, äänä tmqäti? Ämaqä, kukŋuä äŋguä ätuäpu, huizi iquauqä kŋui mändi äkittqiyqä iquauŋi, squä wimeŋquti? Quwqä näqŋqä äŋguä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqu hiŋgiŋqä imäkquänä. 21 Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä suqä kŋuä äŋguä iwäsäuqä iutaŋi, tiiŋä imäkkqe. Ämaqä qua iutaŋä iqua, iquauqä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä iutaŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqe, näqŋqä maeqä itpnä. Itaŋga Iqu tiiŋäŋqä-pqä inä äwinyä. Kraisi Iquenyqä kukŋuiŋqe, hŋqua hiŋgiŋqä qäyä äqunätqätaŋguwä-qe, ämaqä suqä quvqä imäkmitpqä hŋqua, kukŋuä iiŋä iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwä iquauŋi, Iqu qu qui mimäkŋqäŋqä, häŋä imäkäqumuatequänä. 22 Quuvqä heqäpŋqä diŋqe, Israitqä iqua, nätmatqä yäŋänäqŋqä ämaqä mimäkqänäŋä di-ganä hiŋuä qumbŋqä äwinyä. I etaŋgi Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, qu kŋui-ganä, “Ne kukŋuä, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋi, täŋga äwiyätuŋque” mapŋqä äwinyä. 23 Iŋäqe, ne kukŋuä awä ätäkituŋque, ii Kraisi Iqu zä-huätati äuŋgqä iiŋqeyi. Iqu iiŋä imäkkqä iiŋqe, Israitqä iqua, yäŋänäqŋqä maeqä äqumbiyitaŋi, quuvqä maeqiyqä iquayi. Itaŋga huizi iqua, qu kukŋuiŋqe, “Qäyunäŋä hma eä, qäyasäqinjqä” indqänätqäŋuwitaŋi, quuvqä maeqiyqä iquayi. 24 Iŋäqe, Israitqä hŋqunesä, huizi iquautaŋä hŋquatä, ne Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqäŋqä tääqä ae änatätmeqä iqune, Kraisi Iqueqä zä-huätati huŋqeŋqä qätä äwiyanitaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqätä, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqeŋqätäŋi, näqŋqä ämetqäŋu. 25 Quuvqä maeqiyqä iquauqä kŋui, quvqä eäŋqe, tiiŋä hitaŋgiyi. Hŋqua kŋui, “Goti Iqueqä näqŋqä hui, qäyunäŋä hma eä, qäyasäqinjqä” indqänätqäŋuwä-qe, iiŋä ma, Goti Iqueqä näqŋqä iiŋi, ii ämaqeuqe, ämäwqätäuä. Itaŋga hŋqua kŋui, “Goti Iqueqä wäuŋuä imäkkqä huiuŋi, Iqu yäŋänäqŋqä maequeqä ämänätquenä” indqänätqäŋuwä-qe, iiŋä ma, Goti Iqueqä wäuŋuä iiŋi, ii ämaqeuqä yäŋänäqŋqä iuŋi ämäwqätäuä.

---

† **1:19** Asayä 29:14

26 Ŋqä nyämaqäuä, Jisasi Iqu tääqä mänatqäŋga, ‘Äänä-äänä
äpmamiŋquätiyä’ tpu, kŋuä indqämbu. Kuapänäŋä hŋquenä, ämaqä
qua iutaŋä iuqä hiŋuä iqiŋi, näqŋqä maeqä pmetaŋgä, kuapänäŋä
hŋquenä yoqä naqä maeqä pmetaŋgä, itaŋga kuapänäŋä hŋquenä,
taqä-tawäka yoqä-maequa epu, eämeqaŋgä äpmamiŋuwi. He
hiŋgiŋqä iiŋä pmetaŋguwä iutaŋä iquenä, tääqä äyä etätmakqe.
27 Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä kŋuä qäyasäqi meqä iquautä,
yäŋänäqŋqä maeqä, haŋuä iquautä, atäuŋuä ikqe, ii, Iqu ämaqä qua
iutaŋä näqŋqä kuapä-täŋä iquautä, yäŋänäqŋqä-täŋä iquautä womba
vätŋqä iiŋqeyi. 28 Itaŋga Iqu atäuŋui, ämaqä yoqä maeqä iquautä,
ämaqä, qua iutaŋi quvqä eŋqä-paŋä imäkätqäŋuwä iquautä, äyä
ikqe. Iŋi näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetäŋi, ämaqe, ‘Nätmatqä
iiŋä iqua yätamäkqä neyäŋqiyä’ kŋuä indqänätqäŋuwä-qe, Iqu
nätmatqä iiŋä iqua, hiŋgiŋqä eŋqä-paŋä imäkätŋqä iiŋqe, ämaqä
hiŋgiŋqä hŋquau atäuŋuä ikqe. 29 Goti Iqu iiŋä imäkkqe, ii ämaqä
hŋqu, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, kiqä yoqe haqeu mämatnämäuŋqä
iquätŋqeyi. 30 Goti Iqu he tääqä i etätmakqetaŋi, Kraisi Jisasi
Ique ämuäŋnäŋä. Itaŋga Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äŋguä
iwäsäuqäŋqä näqŋqeŋqä Ämänätqueqä-qu eqäqe. Itaŋga Iquesaŋi,
Goti Iqu, ne Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänäŋä inemäkätä, Iqueqäŋqänä
atäuŋuä äneyätä, itaŋga qui imäkŋqä iuta aŋgi inetmeqe. 31 Iŋi ne
Goti Iqueqä kukŋuä iuŋi, tii äqänäŋqä-pa imäkquatuŋque.

“Ämaqä yeeqä itä, ‘Nyi iiŋä-iiŋä iqunjqä’ ätätäqä iqu, ‘Ii, Naqä Iqu e inyimäkqeqä’ tätŋqeqä.”‡

2

Jisasi iqu, zä-huätatä äunätä, äpäkoŋgqeŋqä

1 Nyämaqäuä, nyi he emetmä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä zä
äwiŋqä awä etätmäŋgaŋi, nyi kukŋuä äwi-iqetä, kukŋuä yäŋänäqŋqä
ämaqä, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä iqua ätätqäŋuwitä, maetqä
ikqä eä. 2 “Nyi iquauŋi, kukŋuä awi, nätmatqä huitaŋä-huitaŋiŋqä
qäyä eänä ätätmä, Jisasi Kraisi Iquenyqätä, ä zä-huätati äunätä
äpäkoŋgqeŋqätänä ätumuä” kŋuä indqänätmitaŋi, awä äyä etkqe.
3 Nyi hesä anä äpmamäŋgaŋi, yäŋänäqŋqä maeqä eämä, zä itmä,
yäuŋuä-yäuŋuä-pqe kiiŋä änyinmiŋqe. 4-5 Itaŋga nyi Jisasi Iquenyqä
kukŋuä etätmäŋgaŋi, he Iquenyqä quuvqä heqäpŋqe, ämaqeuqä
näqŋqä iuta ma, Goti Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta, heqäpŋqeŋqä
änyiŋgqe. Iŋi nyi ŋqä näqŋqe ämetquetmä, he kŋuä indqäŋqä
tŋäŋqä emäkmqä ma, Dŋä Äŋguä Iqutä, Iqueqä yäŋänäqŋqetä,
ämetquayŋqä awä etkqe.

Dŋä Äŋguä Iqu, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqe Vqä-quvi

6 Äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqe, ne ämaqä quwqä quuvqä heqiyqe,
yäuä ae ikqä iquauŋi, awä ätuätuŋque. Näqŋqä ii, ämaqä qua
täu täŋga äpmeŋuwä iquauqetä, ä qua täu miqä, Goti Iqu hiŋgi
iwimäkätŋqä* iquauqetä, asänä hmanji. 7 Näqŋqä ne kukŋuä awä
etätuŋque, ii Goti Iqueqä eä, zä äwämiŋqä iiyi. Näqŋqä iquesaŋi,
qäukuä qua mimäkqäŋga, Goti Iqu, ne Iqutä qäukuä yäŋi anä

‡ **1:31** Järämai 9:24 * **2:6** 1 Korinä 1:28

pmeniquä diŋqä, atäuŋuä ae ekqe. 8 Näqŋqä iiŋqe, ämaqä qua
täu miqä iqua, maqŋqä emiŋuwi. Qu näqŋqä hiqä eqe, Naqä
Aaŋä Yäŋänäqŋqä-täŋä Iqueŋi, zä-huätati maueqä iqäpninji. 9 Iqua
maqŋqä emiŋuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋi äqänä äwi.
"Nätmatqä, ämaqe hiŋuä mäquŋquä imiŋuwä, ä qätä mäwiyqä imiŋuwä, ä quwqä kŋuä yändqäŋqä imnä kiuä mäwimeqä imiŋqä ii, ii nätmatqä Goti Iqu ämaqä Iquenyqä wiŋgaŋgqä iquauŋqä näwinyä ekqä iiyqä" äqänä.†
10 Goti Hanjuwä Iqueqä näqŋqä zä äwämiŋqä iiŋi, Iqueqä Dŋä Äŋguä
Iqu inemäkqaŋgqä iutaŋi, Iqueqä-kiuä nenyqä ätnäŋä iqi, ae äyä
itkimäkkqe. Dŋä Äŋguä Iqu, nätmatqä Goti Iqueqä kŋuä indqäŋqä
yäpä imŋiŋqetä, nätmatqä eeqänäŋä huiziŋqetä qävqä äŋguänä
itä, näqŋqä eäŋqetaŋi, iiŋä inemäkänä. 11 Ii tiiŋi. Ämaqä hŋqu,
hŋquququeqä kŋui äänä ämeŋqä iuŋqe, näqŋqä maeqä yänä. Ämaqä
hŋqueqä kŋuä indqäŋqeŋqe, iqueqä quuvqä, iqueqä yäpä iŋgisaŋä
iqunä, näqŋqä itänä. Iŋi Goti Iqueqä-pqe, asä iiŋi. Dŋä Äŋguä
Iqunä, Iqueqä kŋuä iqeŋqe, näqŋqä hiätänä. 12 Itaŋgi ne dŋä
ämakque, ii dŋä qua täutaŋä iquauta ma, Goti Hanjuwä Iquesanji.
Iiŋiŋqe Goti Iqu nätmatqä äŋguä eeqänäŋä nätapätŋqä ekqä iuŋqe,
näqŋqä metatuŋquänänji. 13 Nätmatqä iiŋqe, ne kukŋuä awi ämaqä-
qune neqä näqŋqeta maetqä itqäŋu. Dŋä Äŋguä Iqu näqŋqä
nätapqaŋgqeta etätqäŋu. Iŋi näqŋqä Iqu änätapkqe, ämaqä, Dŋä
Äŋguä Iqueä yäpä iqi äpmeŋuwä iquauŋi, ne ävätqäŋu.
14 Itaŋga ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iŋqä
iqu, nätmatqä Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iquesa äquvepätŋqä iiŋqe,
"Nätmatqä iiŋi qäyasäqinjqä" indqänätŋqe, mämeqä yänä. Näqŋqä
iiŋä iwäsäuqe, Dŋä Äŋguä Iquesanä etaŋgi, ämaqä iiŋä iqu näqŋqä
maeqä etänä. 15 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi äpmeŋqä iqu,
nätmatqä eeqänäŋiŋqä äŋguänä iwäsäutä näqŋqä metänä. Itaŋga
Goti Iqueqä bukä iu äqäkqä-pa, iqueŋi, ämaqä hŋqu, "Änäändiyä"
tä iqe, änä miwäsäuqä yänä. 16 Tuwaŋui tii äqänä äwi. *"Ämaqä
hŋqu, Goti Naqä Iqueqä kŋuä indqäŋqeŋqe, näqŋqä maeqä itä, 'Iiŋä-
iiŋä imäkiyä' mätquä yäŋqiyä."*‡ Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi
äpmeŋquä iqune, ne Kraisi Iqu kŋuä äänä indqänäŋqä iuŋqe, näqŋqä
menä.

3

Goti Iqueqä wäuŋui, qäyunä imäkqeŋqä

1 Nyämaqäuä, hiŋuiqänäŋi nyi kukŋuä awi, ämaqä, Dŋä Äŋguä
Iqueqä yäpä iqi ae äpmeŋuwä iquau, ätuätŋqä du maetqä itmä,
ämaqä, quwqä äwiŋqä dunä äpmeŋuwä iquautä, Kraisi Iquenyqä
quuvqä änyä qe eqiyätqäŋuwä iquautä, ätuätŋqä-pa, äyä etkqe.
2-3 Iŋgaŋi ymeqä däŋä isua, ymisaŋä woyqe maŋqä iquwä-pa, he
kukŋuä yäŋänäqŋqe, änä mämeqä etaŋguwiŋqä, nyi aŋuä eŋqä-pa
kukŋuä haŋuinä äyä etapkqe. Ga he, hiqä eŋqä dunä pmetaŋgä
eqänätmä, "Täŋganä-pqe he ymisaŋä woyqe maŋqä yqänä ipŋqäuä"
etqä. Suqä, naqä pmeqäŋqätä, hiqä hita-hiŋgukuatä äkasuwä tŋqä

† **2:9** Asayä 64:4 ‡ **2:16** Asayä 40:13

iutaŋi, he Dŋä Äŋguä Iqueqä yäpä iqi mäpmeqä, ämaqä qua täutaŋä
iqua eŋqä-paŋä asänäŋä eŋä. 4 Ii tiiŋi. Hŋquenä, “Nyi kukŋuä qäte,
Poli ique wimqänä” tqaŋgä, hŋquenä, “Nyi kukŋuä qäte, Apolosi ique
wimqänä” ätätqäŋuwi, ii ämaqä qua täutaŋä iqua eŋqä-ma äpmaka
wätqätaŋgpi ämotquequänä.
5 Iŋi he yenyqä näqŋqä mapŋqä diŋqe, nyi tiiŋä etmä, “Ye qäquye,
yoqä maiquve etaŋgi, Naqä Iqueqä wäuŋuä-wiyquveyi. Iqu Kiqä-kiuä
wäuŋuä kikiŋä äyätapkqä iutaŋi, ye kukŋuiŋqä awä hetqaŋgueäŋga,
he Kraisi Iquenyqä quuvqä äyä eqiyätqäŋä.” 6 Apolosi iqutä nyitäŋi,
yeqä wäuŋui tiinji. Nyi nätmatqä piiki vowä mäwäwqä iqunä etaŋgä,
iqu zquvätŋqä eqä vqäwqä iquvi. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqu bakä
äukauäpu, naqä epŋqä Imäkqä Iquvi. 7 Ämaqä piikä vowä mäwäwqä
iqutä, eqä vqäwqä iqutä, iquaqu yoqä maeqä, hiŋgiŋqe. Mä bakä
äukauäpu, naqä epŋqä imäkqäwätŋqä Iqu, yoqä-täŋä Iquvi. 8 Ämaqä
piikä vowä mäwäwqä iqutä, eqä vqäwqä iqutä, qäquaqu Naqä Iqueqä
wäuŋuä imäkqä-quaquvi. Iŋi mbqä meqäŋgaŋi, iquaquvqä wäuŋui
äänä-äänä imisiyqä iuta manyiyi. 9 Nyi Poli iqundä, itaŋga Apolosi
iqutäŋi, ye Goti Iqueqä wäuŋui anä imäkätqäŋueä iquve etaŋgi, he
Iqueqä wäuŋuä eŋqä-ma änyäŋuwä iquenji. Itaŋga he Iqueqä aŋä
inäŋä etaŋgä, Iqu yqänä ämätätqäuä.
10-11 He Iqueqä aŋä ämätnäŋuwiŋqe, tiinji. Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqueŋi, aŋä siyaundqä eŋqä-pa etŋqä,
ae ätekqetaŋi, ämaqä hŋqu änyä-häŋä hŋqu-mända ämetä, haqeqi
maquteqä yäŋqiyä. Iŋi Goti Iqu, qeqä wimänätä hiŋgi vqä iuta
nyimäkqaŋgi, nyi-ganä, kukŋuä äŋguä Jisasi Kraisi Iqueŋqä awä
etkqe, ii nyi aŋä imäkqäŋqe näqŋqä kuapänäŋä-täŋunä eämä, aŋä
siyaundqä yäŋänäqŋqänäŋä äqutekqä eŋqä-paŋiqä. Itaŋga ämaqä,
he näqŋqä haqeqi etapätqäŋuwä iqua, qu ämaqä siyaundqä iquesa
aŋä ämätäqisätqäŋuwä-paŋä iiŋä-quayi. Iŋi, iqua hŋqunä-hŋqunäŋi,
quvqä-pqä mätqŋqä, hiŋui äŋguänä äqunäpu mätqäpnä. 12 Ämaqä
aŋä siyaundqä tqueqä haqeqi ämätäpiyäŋganŋi, hŋqua golqetä, sil-
paitä, hikä mbqä naqäŋqä imäkätqäŋuwitä, mätäpnä. Nätmatqä iiŋä
iqua, äŋguänäŋä eä, äpakänä witäniqe. Itaŋga hŋqua, zä-yäŋitä,
qoetä, kuä-witqä yäŋitä mätpnä. Iiŋä iqua äpakänä mäwiqä, qui
maqänä imäkmbnä. 13 Qänakŋi, hiunji, Goti Iqu atauŋä ikqä iqu
timäuqaŋgaŋi, quwqä wäuŋuä iiŋä imäkmitpqe, ätnäŋäqi timäuänä.
Hiunji iqu, tä eŋqä-paŋä ätimäuätä, ‘wäuŋui äŋguä imäkätqäŋuwiqä,
ä quvqä imäkätqäŋuwiqe’, tä iqunä iqunänä. 14 Ämaqä aŋä e
imäkmitpqetaŋä hŋqu, iqueqä aŋi tä maŋqä äŋguä ämätnäŋqe, iqu
iqueqä wäuŋuiŋqe, kimaŋi ämenä. 15 Iŋä-qe, ämaqä hŋqu iqueqä
aŋi quvqä etaŋgi, tä hämänä äŋgqe, ii tiinji. Iqu iqueqä wäuŋui aŋgi
mimäkqä yäniŋqä, qui hämänä qe imäkŋgi. Iŋäqe iqu iqueqä-kiuäŋi,
tä maŋqä itä, quuvqenä äkitqä-qe, kima meqä maequ, häŋä hea ique-
ique pmetänä.
16 Hiqä-hiuäŋi, he Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä tŋäŋqä
etaŋgä, Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, heyaqä yäpä imä äpmeŋqeŋqe,
he maqŋqätanä? 17 Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋi, ii pmua eä,
Iqueqäŋqänä ämätnäŋqe, ii he qäquenji. Iiŋä dutaŋi, ämaqä hŋqu,
Goti Iqueqä aŋi qui imäkätqä etaŋgutqe, Iqu iqueŋä-pqe qui inä
imäkäŋqiyä.

18 He quaŋgä ätnäpu, “Ne näqŋqä-täŋuneyqä” ätnätqäŋuwä
iquenä, aŋgumŋi matqŋqä änyiŋgi. Iŋi ämaqä hiyaqä awä iqisaŋä
hŋqua, ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä-qua
epiyiŋqä wopqä imitpqe, iqua, iquauqä hiŋuä iqiŋi, näqŋqe äwa ipu
qämä-qämänjqä-qua äpmenjaqämbiyi, qänakŋi Goti Iqueqä hiŋuä
iqiŋi, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä-täŋä-qua aŋgumä epnä. 19 Ii tiiŋä
dutanji. Qua täutaŋä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqe, Goti Iqueqä hiŋuä
iqiŋi, ii qämä-qämä iqä eŋqä-paŋä iiŋi. Nätmatqä iiŋqe, Goti Iqueqä
bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋi äqänä. *“Ämaqä, ‘Ne äŋguä iwäsäuqäŋqä
näqŋqä-täŋuneyqä’ kŋuä ävätŋqä hŋqua, huiziquau ämäwqätäupŋqä
wäuŋuä imäkätqäŋuwä iuŋi, Goti Iqu hiŋi-hiŋi iwimäkqaŋguti, quwä
mäuŋguatmbnä.”** 20 Itaŋga Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä-pqä
hŋqu, inä äqänä. *“Ämaqä äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqä kuapä-täŋä
iqua, qu wäuŋuä nätmatqä äänä imäkpŋqä kŋuä indqäŋgaŋguwiŋqe,
Naqä Iqu, quwqä kŋuä indqäŋqä iiŋi, häukuä mäwqiyqä itŋqä
etaŋgqeŋqä, näqŋqä ae äme.”*† 21 Iŋä etaŋgi, he ämaqä hŋqueqä
yoqe haqeqä mamäuqäŋqe, vquatämäupu. Nätmatqä eeqänäŋi, ii
hiqä yätamäkqäŋqä eä. 22 Ii tiinji. Poli iqunŋä-qe, Apolosi iqunŋä-qe,
Pitä iqunŋä-qe, qua tqunŋä-qe, häŋä-pmeqä iqunŋä-qe, äpäkoŋqä iqunŋä-
qe, nätmatqä täŋga äwiŋqä-pqäŋä-qe, qänaknda witäniqä-pqäŋä-qe,
eeqäpnäŋi hiqeqä, etqä. 23 Itaŋga he Kraisi Iqueqä etaŋgä, Iqu Goti
Iqueqä-qu eä.

4

*Ämaqä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä
wäuŋuiŋqä*

1 Ämaqä, kukŋuiŋqä näqŋqä etapätuŋquä iqunenyqe, he kŋuä tiiŋä
indqäŋgpŋqänänji. “Ämaqä iqua, Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqä-
qua epu, Goti Hanjuwä Iqueqä kŋuä indqäŋqä, zä äwämiŋqeŋqä
awä ätätqäŋuwä iquayqä.” 2 Ämaqä, ämiqä hŋqu, “Nyaqä wäuŋui,
iqua äŋguänä imäkqäpŋqäuä” kŋuä indqänätä, quuvqä äwiyä ävätqä
iquenyä imäkqäpŋqe, iqua iqueqä kukŋuä eeqäpnäŋä iuŋi, qänaknä
iqäpŋqe. 3 Itaŋga he nyaqä suqeŋqä änyiwäsäuquwi, ä ämaqä tqu-
tqu kukŋuä mitqä aŋä iuŋqä ändma äwätä kukŋuä ämindqe, nyi
iiŋqe äwäwa miqä danä itmä, “Ii nätmatqä aaŋä wäŋqänäŋäpiyqä”
kŋuä änyänä. Nyi ŋqä-näuäŋi, ŋqä suqeŋqä miwäsäuŋqä itŋqä iqunji.
4 Ŋqä suqä-iwäsäuŋqä tämŋi, haŋä-iqä maeqä, aquvä iqänätqäŋä.
Ŋqä-näuäŋi, tiiŋi matŋqä iqä. “Nyi ämaqä suqä quvqä maeqä,
aaŋä jänänäŋunjqä.” Oee. Nyi änyiwäsäuätŋqä Iqu, ii Naqä Iquvi.
5 Itaŋgi täŋganji, ne ämaqä näqŋqä ävätuŋquä iquneqä wäuŋuiŋqe,
he miwäsäuqä pambu. He, hea Naqä Iqu aŋgumä quvepqeŋqänä,
hiŋuä äqämbu pmetpŋqe. Iqu iŋganji, nätmatqä eeqänäŋä hea wiqä
imdanji ämetä, Iqueqä we-huŋqä iqi ämaitä, ämaqeuqä äwiŋqe,
quwqä qeqä-quuvqä imdanji ämetä, ätnäŋäqi mainiqe. Iŋganji, Goti
Hanjuwä Iqu, Iqueqä wäuŋuä änätapkqä imäkätuŋquä iuŋqe, “Si
äŋguä imäkätqäŋi-qe,” awi iŋga natäniqe.

6 Nyämaqäuä, he yesa näqŋqä ämepu, Goti Iqueqä bukä iu
äqänäŋqe, hui wiyä iqa mäwqä, iunä imäkäpu, ga ämaqä

* **3:19** Jopä 5:13 † **3:20** Apqä Bukä 94:11

hŋquenyqänä enyätä, huiziqueŋqe maeŋqä iqä diŋqe, nyi kukŋuä ii
ätqa äquvepqe, ŋqä-näuäŋqätä, Apolosi iquenyqätä, ätätmä, ktqenä
ämetqueqä. 7 Äsquki, si ne änewäsäutŋqe, naqe, tqu ikimäkqeyi?
Aaŋqe. Nätmatqä eeqänäŋä ämeŋuwi, he naqä-qakuä Goti Iquesa
ämakuwä qäyä epu, heqä yäŋänäqŋqä iuta ämakuwäŋqänä hiqä yoqe
haqä mamänätqätaŋgä eqänätqäŋä. Iiŋi, qäyu hmanji.

8 He kŋuä tiiŋä eyätqäuä? “Ne nätmatqä äŋgui, aaŋä kuapänäŋä-
täŋune qe eequnä. Huiziquau ämäwqutäutanä, nätmatqä äwa
miqäŋqä, ämiqä naqä iquatäŋi, asänäŋänäŋä qe äpmequnä.” Auä,
ne-pqe hesä ämiqä anä pmetuŋquä iiŋqe, he ämiqä naqä-qakuä
pmapŋqe, nyi kiiŋä änyinätqänä. Ho-ee, aaŋä aaŋqe. 9 Nyaqä
kŋuä tämŋi, tiiŋänäŋä indqänätqäŋä. “Goti Iqu, kukŋuä awä
tatuŋquä änandowatkqä iqune, naqä pmeqäŋqe mäwiŋqä itä, qua
naqä mämä pmeqäŋqä äyä äpmuatänaikqeqä. Iiŋä pmetaŋgquetaŋi,
ämaqä pizqä äpäsätqäŋuwä iqinyqä qäyä änätma äwäpu, ämaqä
qua täu äpmeŋuwä iuqätä, ynaunjqä iquauqätä, hiŋuä iqi pizqä
qäyä, napäsqäpŋqä.” 10 Ne Kraisi Iqueqä yoqä haqeu ämamäutuŋque,
ämaqä huizi iquauqä hiŋuä iqiŋi, näqŋqä maeqänäŋä pmetaŋgquä-
qe, he hiqä-hiuäŋqe, “Ne Kraisi Iqutä ämuäŋnanitaŋi, äŋguä
iwäsäuqäŋqä näqŋqe, aaŋä kuapänäŋä-täŋä äpmeŋunä” kŋuä in-
dqänätqäŋä. Ne huizi iquauqä hiŋuä iqiŋi, yäŋänäqŋqe maeqä,
haŋuä witaŋgquä-qe, he hiqä-hiuäŋqe, “Ne yäŋänäqŋqä-täŋuneyqä,”
kŋuä indqänätqäŋä. Ämaqe, neyaqä yoqe haqeu mämänatnämäuqä
ipu, yoqe heyaqenä haqeu äyä ämaetnämäutqäŋä. 11 Hiŋuiqäŋä
duta täŋga tiiŋi, hea kuapänäŋäŋgaŋi, ne buayäŋqä dä äneyätä,
eqäŋqä quväkä häuayqä äpmeŋque. Itaŋga neyaqä qäkä gquä-pqe,
yäuä itä äpknätŋqe. Ämaqe, hiŋginäwa ptqä änapäsätqäŋuwi. Ne
quami äŋguä pmeqä diŋqe, aŋi hma etŋqe. 12 Ymisaŋä isuauŋqe,
neqä hipaitäŋi wäuŋuä yäŋänäqŋqä ituŋque. Ämaqe, kukŋuä quvqä
natqaŋguwäŋgaŋi, Goti Iqu äŋguä iwimäkätŋqä diŋqe, ne Iqueŋi
yatŋqä ävätuŋque. Qu quvqä inetqueqaŋguwäŋgaŋi, ne qeiqinyä
ämiwotuŋque. 13 Qu nenyqä kukŋui, quvqä tuätqätaŋgä, ne kimaŋi,
äŋguä dinä ätuätuŋque. Qu neŋi, nätmatqä tawä eŋqä-ma bi ae
änaquvasämäkuwitaŋi, yqänä äpmaka äpäŋu.

14 Nyaqä kukŋuä yäŋänäqŋqänäŋi, tuwaŋuä iu i äqänäŋqe, ii
he womba mapŋqä maqŋqä eä. Oee. He ŋqä ymeqä, nyi
kuapnä änyinätŋqä iquenä etaŋguwiŋqä, hiqä kŋuä indqäŋqe,
we eomäkmqä diŋqä äqiyqä. 15 He ämaqä ämeyäpu, Kraisi
Iqueqä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä epŋqä, yätamäkqä eyqe, kuapänäŋä-
täŋuenä qäyä etaŋguwä-qe, qu heqä hinuŋua hmanji. Nyi-ganä
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqä awä ti etqaŋgqeta, he Kraisi Jisasi
Iqutä ämuäŋäŋganŋguwäŋga, iutaŋi nyi heqä hiniqunä ekqe. 16 Itaŋgi
he nyaqä suqä duŋi, qänaknä nyipŋqä iiŋqä evauqumuatqä. 17 He
suqä iiŋä imäkqäpŋqä diŋqe, nyi Timoti iqueŋi henyqä ae ändowatqe.
Iqu-pqe, ŋqä ymeqä, nyi iquenyqä kiiŋä änyinätŋqä-qu eä, Naqä
Iqueqä kukŋuä eeqänäŋä iuŋi, qänaknä iqä iquvi. Nyi Kraisi Iqutä
ämuäŋnäŋqä iqunä, nyaqä suqä äänä-äänä imäkätŋqeŋqä, ämaqä im-
imŋä Naqä Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqätaŋguwä du, kukŋuä awä
ätuäkitŋqe. Iqu-pqe he suqä iiŋqä awä inä etätŋqä ändowatqe.

18 Ämaqä hesaŋi quwqä yoqenä ämaenätqäŋuwä hŋqua, nyinyqe,
“Iqu aŋgi mänemeqä yäŋqiyä” kŋuä ävätŋqe. 19 He kŋuä iiŋi
qäyä eyaŋgqä-qe, Naqä Iqu nyaqä hänaqe näwinyä imäueqaŋgutqe,
nyi emamqeŋqe maqänäŋi äquvepmä. He emetmäŋganj, ämaqä
iiŋä iqua, iquauqä kukŋuä tqeŋqe, yäŋänäqŋqätä qäsä diyä-tmä,
näqŋqä ganä mamä. 20 Tiiŋä eä. Goti Hanjuwä Iqunä miqä
iuŋi, kukŋuinä hiŋginäwa tqäŋqä ma, Goti Iqu yäŋänäqŋqä vqaŋga,
häukuä winä. Iutaŋi nyi, kukŋuä yäŋänäqŋqänäŋi, tuwaŋuä täu
äqiyätqäŋä. 21 He iqi emetmäŋganj, nyi suqä äkisqu emäkmqä eŋgi?
Nyi he jänä iŋga emäkmqe, jävqä äma pmqäta, ä, hiqä hŋgisa
iqe ganä vquatämäuqaŋguwäŋga, henyqä naqänäŋä nyiŋqetä äwqä
haŋuä änyanä pmetuŋquetä äma pmqäta?

5

Korinä iu pmeqä iquauqä awä iqiŋi, suqä quvqänäŋi äwämiŋqeŋqä

1 Ämaqä hui, tiwiqä aaŋä naqä-qakuänäŋä hŋqu tiiŋä iqaŋgä,
nyi qätä äwiyäŋqe. Suqä huiwä yaŋä iŋqä Goti Iqu äwikqe, tuwä
ävätä aaŋä quvqänäŋi, heyaqä awä iqiŋi äwinä. Tiiŋä, hikŋä
hŋqu, kaniqueqä apäkisä, qaŋä hiŋgi ikitqäŋiyi. Suqä quvqä iiŋi,
ämaqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä iquaui ämäwqätäuä. 2 Ämaqä
huizi iquenä, ämaqä suqä quvqä ii ikutäuqä iqu, heyaqä awä iqi
äpmeŋqeŋqe, suŋqä kŋuä maqiyqä itqäŋuwäwä? He, iqu hesä anä
mäpmeqä yätŋqänä, huätä mändowatqä ipu, qeqä äwutmäkpiyiŋqe,
hiqä yoqä haqä ämamäunätqäŋuwi, ii quvqe! Qäyä eä! 3 Nyi hesä anä
mäpmeqä imä-qe, nyaqä quuvqe, hesä anä äpme. Iiŋä äpmeqetaŋi,
ämaqä suqä aaŋä ququvqä iiŋä imäkqä iqueŋi, ae äwiwäsäuqe.
4-5 Naqä Iqueqä hiunji ätimäuqe, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä iiŋä iqueqä
quuvqä ique aŋgi itmeniŋqä diŋqe, he tiiŋä imäkpŋqä änyiŋgi. He
Naqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänäpiyäŋganj, nyaqä quuvqä
iqu-pqe, neqä Naqä Jisasi Iqueqä yäŋänäqŋqetä, hesä anä äpme,
ämaqä iiŋä iqu haŋä-iqä metŋqä diŋqe, Setänä iqueqä huiqä iqi wipu.
6 Itaŋga he iiŋi miqä ipu, hiqä yoqe haqeu ämamänätqäŋuwi, qäyu
hmanji. Yisä wäŋqäpu bretqä du pŋä ämäuepqe, naqänäŋä äyä
änyuämäutŋqe. Yisi, suqä quvqä iqueŋqä ktqeyi. 7 Ynaunjqä ämaqä
pizqä päsqä iqu, sipsipqä iqueqä häŋeqe äqunätä, atqä-awäkau
mapäsqä ävaukukqä-pa, Kraisi Neqä Sipsipqä Iqu äpäkonätä, ne yisi
maiqŋqä inemäkkqe. Iiŋä etaŋgi, he bretqä yisä maeqä ii eŋqä-paŋä
eŋuwi, yisä yäue bi tnämäupŋqe. 8 Itaŋgi Israitqä iqua quväukuä
ique-ique, hea naqä Pasopaŋganjqä ätätqäŋuwä iŋganj, yisi yäue bi
ätnämäupu, buayä yisi maeqätäŋä änätqäŋuwä-paŋi, ne-pqe Kraisi
Iqu äpäkoŋgqeŋqä kŋuä indqänätanitaŋi, suqä quvqä eeqänäŋi bi
ätnämäutanä, neqä äwqä tämŋi ikikinyäŋä änyanä, kukŋui naqä-
qakuinä tquatuŋque.
9 Nyi henyqä tuwaŋuä hiŋuiqänä äqäkqä iqueŋi, he ämaqä, suqä
huiwä yaŋä iŋqä Goti Iqu äwikqe, tuwä ävätqäŋuwä iquautä, anä
mäpmeqä ipŋqä diŋqä ätätmä, äyä äqäkqe. 10 Qua täuŋi, ämaqä
quuvqä maeqiyqä iquautaŋi, suqä huiwä yaŋä iŋqä Goti Iqu äwikqä
iqueŋi, tuwä wiyqä iquatä, ämaqäyqä nätmatqe äŋguä witaŋgi
äqunäpu quwä-meqä iquatä, itaŋga goti quaŋgä iquauqä yoqeŋqä
aquväqŋqä iqua, qu hävemnäqŋqä äpmeŋä. He eeqänäŋä iquatäŋi,

anä mäpmeqäŋqä maqiyqä ikqe. He iquatä anä mäpmeqä ipŋqä
etaŋgutqe, qua täuŋi hämänänä ävämapŋqe. 11 Nyi kukŋuä tuwaŋuä
ique iiŋä ätätmä äqiyqe, kiqä quati tiinji. “He ämaqä Kraisi
Iquesa, ‘Tasi-guaeä’ ätumitpqä hŋqu, suqä huiwä yaŋä iŋqä Goti
Iqu äwikqä iqueŋi, tuwä äwiyqä, ämaqäyqä nätmatqeŋqä äŋguä
witaŋgi äqunätä qeqä ätquä, goti quaŋgä iquauqä yoqeŋqä aquvä
äqäŋgqä, ämaqä huiziuŋi quvqä imäkqä kukŋuä ätqä, wainqä-eqe
änätä hiqiiyqä iqä, ä ämaqäyqä nätmatqe quwä ämeqä, iqutäŋi, anä
mäpmeqä ipu, ymisaŋi anä maŋqä pambiyä” ätätmä äyä äqäkqe.
12-13 Ämaqä quuvqä maeqiyqä du iwäsäuqe, nyaqä wäuŋuä hmanji.
Goti Iqu Kiqä-kiuä iwäsäuänä. Iŋäqe he ämaqä Goti Iqueqä yoqeŋqä
aquvä äqänätqäŋuwä iu iwäsäuqäŋqe, äŋguä eä. Iŋi Goti Iqueqä
bukä iuŋi kukŋuä ätäŋqä-pa,* ämaqä suqä ququvqenäŋä itä hiqä awä
iqi yqänä äpmeŋqä iqueŋi, huätä dowatpu.

6

Quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, kukŋuä mämitqeŋqä

1 Suqä iwäsäuqäŋqe, nyaqä kukŋuä huiziqu tiinji. Ämaqä hesaŋä
hŋqueŋi, kiqä quuvqä anä heqiyqä hŋqu quvqä iwitquetqä etaŋgutqe,
iqueqä haŋä-iqä ipiŋi, Goti Iqueqä ämaqe jänä iwimäkipŋqä, iquau
mäwimeqä, ämaqä Goti Iquenyqä maqŋqä eŋuwä iquau-mända,
“Jänä nyimäkipiyä-qe” änääŋqä tuäniqi? He suqä iiŋi, aŋgumä
imäkqäŋqe, manyiŋqä iqi. 2 Tiiŋä eä. Qänakndaŋi, ne Goti Iqueqä
qokä-apakä iqune, ämaqä qua täutaŋä iuqä suqä iuŋi, iwäsäuaniquä
eŋqe, he maqŋqäta? Ne qänaknda qu iwäsäuaniŋquä eŋqe, quvqä
wäŋqä isua täŋga itquatnäpiyi, hiqä-hiuä jänä imäkŋqänäŋi, suŋqä
itqäŋäuä? 3 Itaŋga ne ynaunjqä iquau-pqe, inä iwäsäuaniquä eä.
Iŋi, quvqä qua täu itquatnätuŋque, jänä inä imäknatuŋquä eä.
4 Iŋä etaŋgi he haŋä-iqä iiŋä-täŋuenä etaŋgutqe, quuvqä maeqiyqä
iquauŋqä äwäpu, qutaŋä hŋque, hiyaqä awä iqi yoqä maeqä äpmeŋqä
hŋque, ewäseyqä pmetŋqä atäuŋui, suŋqä itqäŋä? 5 Nyaqä kukŋuä i
äqiyqe, he womba ipŋqä diŋqä äqiyqä. Quvqä itquatnäpiyäŋgaŋi,
ämaqä heyaqä awä iqiŋi, kukŋuä äŋguä iwäsäuqä hŋqu, ämaqä
quuvqä heqiyqä hŋquaquiyqä haŋä-iqe iwäsäutŋqe, hma etaŋgi
hiwänyqe. 6 Iiŋä miqä ipiyitaŋi, quuvqä heqiyqä hŋquki, huiziqueŋi,
ämaqä quuvqä maeqiyqä hŋquauŋqä, jänä emäkipŋqänä, ätuma
uwquenji.
7 Quuvqä heqiyqä iquendaŋä hŋqua, huizi iquenä quvqä
etqueqaŋguwiŋqä kukŋuä iwäsäuqä iquauŋqä hämä ätuma
äwätqäŋuwiŋqe, tiiŋä ämänätqueqi. He Jisasi Iqueqä suqä iuŋi,
qänaknä miqä ipu, quannä qe äpäkŋgä. Qu quvqä qäyä etquapŋqänä
äwimasipŋqä äyuwä. Heqä nätmatqä qeŋqä-qe, “Neqeqä” etäpu qäyä
ämetauqaŋgpi, hiŋuinä qumbŋqe. 8 Quvqä etquapŋqä äwimasiyqe,
äŋguä qäyä etaŋgi, hiqä-hiuäŋi, quwä ämanäpu, quvqä näŋgi-täŋgi
itquatuŋquenji. Itaŋga ämaqä heqä quuvqä anä heqiyqä-pqä iquauŋi,
inä itquequenji.
9-10 Ämaqä suqä quvqä itqueqä iqua, qu Goti Iqunä miqeuŋi, yäpä
iŋgisa mäpmeqä itpnuwi. He iiŋqe, maqŋqäta? Ämaqä hŋqu,

* **5:12-13** Suqä 17:7, 19:19, 22:21, 24, 24:7

“Qu äpepŋqäuä” etqaŋgutqe, qätä yasämä mäwiyqä pa iqäpnä.
Suqä huiwä yaŋä iŋqä Goti Iqu äwikqä ique tuwä wiyqä iqua, goti
quaŋgä iquauqä yoqe haqä mamäuqä iqua, hŋquauqä apäki quwä
äma ikiqä iqua, qokä hŋqu qokä hŋque meqä iqua, apäkä hui
apäkä huizi meqä iua, quwä-meqä iqua, “ŋqeqänä” tqä iqua, eqä
yäŋänäqŋqe änäpu hiqiiyqä iqä iqua, ämaqä hŋque qui imäkqä
kukŋuä tqä iqua, itaŋga quaŋgä imäkäpu quwä-meqä iqua, qu Goti
Iqunä miqeuŋi, yäpä iŋgisa mäpmeqä itpnuwi. 11 Hiŋuiqänäŋi hesaŋä
hŋqua, suqä iiŋä imäkqä-qua äpmamiŋuwi. Iiŋä qäyä etaŋgi, neqä
Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqeta, Naqä Jisasi Kraisi
Iqutä ämuäŋnätaŋguwitaŋi, Goti Iqu, heqä quvqe, asŋä eeqäpnä
eqiyämäutä, Iqueqä-quenä epu, Iqueqä hiŋuä iqiŋi, ämaqä jänänäŋä
pmetpŋqä äyä emäkkqe.

Huiwä iqutä, quuvqä iqutäŋi, Naqä Iqueqä yoqe, haqä mamäuqeŋqä

12 Ämaqä hui, “Ne nätmatqä eeqäpnäŋi imäkqe, pmua ma, äŋguä
imäkätqäŋunä” ätätqäŋä. Nyi kimaŋi, “Kukŋuä ii qäyunäŋä-qe, hui
yätamäkqä neyqe, ä hui yätamäkqä mäneyqeqä” ätqä. Iiŋiŋqe,
nyi ŋqä-näuäŋi, nätmatqä äkisqu naqä eŋqä-paŋä eä äminyiyätŋqe,
hiŋuinä mäquŋquä imä. 13 Itaŋga ämaqä hui tiiŋä tpnä, “Ymisaŋä
eeqäpnäŋi, ii äwqä näpäsqeqä. Itaŋga äwqequ, ymisaŋä iqueqä
qaeqä.” Nyi kimaŋi, “Auä, qäquaqu äŋguä etaŋgqä-qe, Goti Iqu
iquaquiŋi, qui imäkäniqeqä” ätqä. Iŋi, neqä huiwi, suqä huiwä
yaŋä iŋqä, Goti Iqu änätapkqä ique, tuwä wiyqäŋqä matätqe, Naqä
Iquenyqä ätuma uwqäŋqä ätä. Itaŋga Naqä Iqu huiwä ique ämitqäuä.
14 Tiiŋä-pqe inänji. Goti Iqu Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, Naqä Iqu ae
äpäkoŋgqä iuta aŋgumä, änyä-häŋä äyä imäkäqumuatekqe. Iqu ne-
pqe, asä iiŋä inemäkäniqä eä. 15 Hiqä huiwi, hŋqunäŋqä, huitaŋä-
huitaŋi äuqätänäŋqä-pa, Kraisi Iqueätäŋi asänäŋä eäŋqeŋqe, he
maqŋqätanä? Ga neqä huiwi, Kraisi Ique äuqätänäŋä. Iŋi Kraisi Iqueä
huiwä äuqätänäŋqä iutaŋi, nyi ämetmä apäkä suqä qaŋä ikiqäŋqä
hui, huiwä hŋqunä etŋqä imäkmqe, suqä iiŋi äŋguäta? Aaŋqeqä.
16 Suqä iiŋqe, he maqŋqäta? Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä äyä
änatätqäuä. “*Iuaqu huiwä naqä-hŋqunä i qe eŋinyqä.*”* Iŋi apäkä suqä
iiŋä imäkqä iisäŋi, ämaqä hŋqu anä ikitqäŋiyi, ii iqu iisä huiwä naqä-
hŋqunä eqinyä. 17 Itaŋga ämaqä hŋqu, Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋiyi,
ii tiiŋi. Ämaqä iqueqä quuvqetä, Kraisi Iqueqä quuvqetäŋi, naqä-
hŋqunä qe eqinyä.

18 Iutaŋi, suqä huiwä yaŋä vqä Goti Iqu änätapkqeu tuwä äwiyäpu
quvqä imäkqeuŋi, vquatämäupu yaväki imbu pmetaŋgpu. Ämaqä
hŋqu suqä ii imäkätŋqe, ii iqu iqueqä huiwä iuŋi, aaŋä quvqä
imäkeŋgi. Suqä quvqä huizi, ämaqä hŋqu imäkätŋqe, iqua, suqä
quvqä iiŋä iqu eŋqä-paŋä ma. 19-20 Goti Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique
heyaqä yäpä imä äpmuateqe pmetaŋgi, heyaqä huiwi iqueqä hiqäva-
imäkqä aŋä tŋäŋqä eäŋuwiŋqe, he maqŋqäta? Goti Iqu he nätmatqä
äŋguä hŋquesa mbqä eyämakqetaŋi, hiqä huiwä ii änyäŋuwi, hiqä
hma, ii Goti Hanjuwä Iqueqeqä. Iiŋiŋqe, nätmatqä eeqänäŋi, heqä
huiwä iqutä imäkäpiyäŋganji, Iqueŋi yoqä naqä vqäpŋqänänji.

* **6:16** Ipäqäkqä 2:24

7

Suqä qokä-apäkä ämaŋqeŋqä

1 Kukŋui, “Qokä-qäqu apäkä-qei mitmaqŋqäŋqe,* ii äŋguiqä”† ätquwiŋqe, he yatŋqe, “Ii qäyutanä, ä hmandanä?” ätäpu, pipa iu äqiyäpu nyinyqä äväwqatquwi, täŋganı kima etmqe. 2 Ämaqä kuapänäŋi, qaŋä hiŋgi ikitqätaŋguwä iutaŋi, tiiŋäŋqe. Ämaqä qokiqua, eeqänä apäkä ique-iqueqä täŋänäŋqe. Itaŋga apäkiua, eeqänä qokä iyqä-iyqä täŋänäŋqe. 3 Iŋi qokä hŋqu, apäkä kiqä-täŋu eŋqe, iqueqä huiwi, apäkinyqä zä ämitä, “Oeyqä” mätquä pa yätŋqe. Asä iiŋi, apäkä hui, qokä kiqä-täŋi eŋqe, iiyqä huiwi, qokiquenyqä zä ämitä, “Oeyqä” mätquä pa yätŋqe. 4 Tiiŋiŋqä hmanji. Apäki, kiqä huiwi kiqä-kiuä äminyätä, nätmatqä eeqäpnäŋi, kiqä äwiŋqä iunä imäkqäŋqä hmanji. Kiqä huiwi, ämaqä qokiqu ämitä, nätmatqä eeqänäŋi, qäyaqu asänä imäkqäŋqä eä. Itaŋga qokiqu-pqe, asä iiŋi imäkqäŋqe. Iqueqä huiwi, iqueqä-kiuä äminyätä, nätmatqä eeqänäŋi, iqueqä äwiŋqä iunä imäkqäŋqä hmanji. Iqueqä huiwi, apäki ämitä nätmatqä eeqänäŋi, qäyaqu asänä imäkqäŋqä eä. 5 Iyaqu ämanäsi, qokiqunäqe, ä apäkiŋäqe, hiaqäqä anä wiqäŋqe mäwiŋqä, miqä ma eä. Iŋäqe qäyaqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqiyŋqe, kukŋuä ganä imäkäsinyä, “Yeqä huiwi, hapä wäŋqäpu ävayä” ätnäsinyä, hiaqäqä yakuinä mäwiqŋqe, ii äŋgui. Iiŋä imäkiyqeuŋi, iyaquvqä huiwä iqueqä äwiŋqä duŋi, qänaknä isinyä, Setänä iqueqä yamwiqe mäwimeqäŋqä hui imäusinyä, hiaqäqä aŋgumä wiqäŋqe. 6 Nyi kukŋuä ii etqe, ii qanyä kukŋuinä etqä. Mä nyi he qänaknä ipŋqä suqä hŋqu imäkätmä etmä maetqä iqä. 7 Nyaqä änyiŋqe, tiinji. Qokä-apäkä eeqänä yawiqä nyi äwiŋqä-paŋä iiŋä witanä. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä eeqäpnäŋä iuŋi, Iqueqä äwiŋqeuta hŋqunä-hŋqunä hiŋgi ävätqäuä. Itaŋgi Goti Iquesaŋi, ämaqä hŋqu, iqueqä-kiui ämeŋqe, huiziqu iqueqä-kiui metänä.

8 Itaŋga qokä-apäkä yawiqä äwiŋuwä iquendä, apäqŋqä äwiŋuwä iuendäŋi, nyi tiiŋä etmqe. He qokä muämuaŋqä, apäkä mämeqä, yawiqä, nyi äwiŋqä-pa witpŋqä etaŋgutqe, ii äŋgui. 9 Iŋäqe he hiqä huiwiqueqä äwiŋqä iuŋi, äŋguänä mämiŋqä ipŋqä etaŋgutqe, mäŋgi qokä muanäpu, apäkä mapu. Mä huiwi äŋguä mämiŋqeuta, hiŋgi qaŋä ikipu, imäkqä diŋqä etqä.

10 Itaŋga qokä-apäkä ae ämanäŋuwä iyäquvenä, maŋä yäŋänäqŋqä etmqä tä iqe, ii Naqä Iqu Kiqä-kiuä kiŋganä ätkqä‡ iuta etmqe. Tiiŋä ätkqe. “Apäkä huiki, ämaqä hŋqueqä apäkiki ae eäŋi, tqä qokiqueŋi, mävämeqä isŋqeqä.” 11 Kukŋuä tqu qäyä ätätaŋgi, si tqä qokique ävämatqä etaŋgutqe, qokä änyäŋä hŋque muämuaŋqä, qanyä yawiqä eŋqä-pa pmettŋqe. Iiŋiŋqe, makiŋqä iqe, tqä qokä ävämatqä iquenyqä aŋgi äwätŋi, äwqä naqä-hŋqunä ganä nyiyŋqe. Itaŋga ämaqä quäyuwiqu-pqe, iqueqä apäkiŋi, huätä mändowatqä yätŋqe.

---

* **7:1** Näqŋqä-täŋä iqua näŋi-mäŋi ätätqäŋä. Hŋqua, “Kukŋuä tä, hiaqäqä anä mäwiqŋqeqä” tqaŋgä, hŋquqqua, “Ii suqä ämaŋqäŋqeqä” ätätqäŋä. † **7:1** Näqŋqä-täŋä iqua näŋi-mäŋi ätätqäŋä. Hŋqua, “Kukŋuä tä, Korinä pmeqä iquauqä kukŋuiqä” tqaŋguwäŋga, hŋquqqua, “Ii Poli iqueqä kimaŋiyqä” ätätqäŋä. ‡ **7:10** Makä 10:5-12

12 Itaŋga qokä-apäkä huiziquenä, nyi ŋqä-näuäŋi, tiiŋä etmqe.
Kukŋuä tä, Naqä Iqu matqä ikqe. Ämaqä quuvqä heqiyqä hŋquki,
apäkä quuvqä maeqiyqä hui ämeŋi, ii sitänä äpmaka wätätŋqänä
äwinyäŋqe, si huätä mändowatqä isŋqe. 13 Itaŋga apäkä qu-
uvqä heqiyqä huiki, ämaqä quuvqä maeqiyqä hŋque ämuanäŋi,
iqu sitänä äpmaka wätätŋqänä äwinyäŋqe, si iqueŋi, mävämeqä
pa isŋqe. 14 Nyi kukŋuä iiŋi, tiiŋiŋqä etqä. Ämaqä quuvqä
maeqiyqä hŋqu, apäkä quuvqä heqiyqä hui ämeŋqe, qeyaqu naqä-
hŋqunä etaŋgiyitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu qokä iquenyqe, “Ŋqeqä”
ätätä, “Jänänäŋueqä” kŋuä vätänä. Asä iiŋi, apäkä quuvqä maeqiyqä
hui, qokä quuvqä heqiyqä hŋqutä äpmeŋqe, qeyaqu naqä-hŋqunä
etaŋgiyitaŋi, Goti Iqu apäkä iinyqe, “Ŋqeqä” ätätä, “Jänänäŋiyqä”
kŋuä vätänä. Kukŋuä iiŋi, naqä-qakuä hma eŋqe, iuaquiyqä ymeqä
iuŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, “Ŋqeqä” kŋuä mävqä itä, kiyä mätqä etaŋgä
qunänä. Iŋäqe kandä känatä, Goti Iqueqä hiätaŋgiyitaŋi, ymeqä-pqe
Iqueqä inä hiätaŋgä, Iqu isuauŋi aŋguänä inä ämitqauä. 15-16 Quuvqä
maeqiyqä qokiquŋäqe, apäkiŋäqe, äwätŋqä imäkŋgqe, a makiqätqä
ma, hiŋuinä qunowqati. Quuvqä heqiyqä qokiquŋäqe, apäkiŋäqe,
suqä iiŋä imäkqe, pmua ma, qäyä imäkä. Apäkä quuvqä heqiyqä
iiki, tqä qokique yätamäkqä äwiŋi, iqu-pqe qui mimäkŋqäŋqä quuvqä
heqiyäniqi? Suqä asä iiŋi, qokä quuvqä heqiyqä hŋquki, tqä apäkiŋi
yätamäkqä äwiŋi, ii-pqe qui mimäkŋqäŋqä quuvqä heqiyäniqi? Iiŋä
etaŋgqä duŋi, Goti Hanjuwä Iqu he ämaqä huizi iquatä, äwqä haŋuä
imbu pmeqäŋqe, tääqä ae äyä etätmakqe.

Goti Iqu si äänä pmatŋiŋqä äwinyäŋqä du, qeiqi pmatŋqeŋqä

17 Ne ämaqä hŋqunä-hŋqunäŋi, Goti Hanjuwä Iqu quamä äänä
pmeqäŋqe, nenyqä atäuŋuä itä tääqä änatätmakqä sätäti, iunä
äpmaka uwquatuŋquänänji. Nyi ämaqä Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquvä
äqänätqäŋuwä eeqänäŋä im-imŋi, suqä ique a yäŋänäqŋqä qätätpŋqä
äväkitŋqe. 18 Iŋi, ämaqä iqueqä huiwi häuä ae äktäuŋqä hŋqu,
Goti Iqu tääqä tuätumeqaŋgi, Iqueqänä hiätŋqä äpkqä etaŋgutqe,
yuŋguä äwiŋqä iuŋqä tŋäŋqä mimäkqä, ii pmetätŋqe. Itaŋga ämaqä
iqueqä huiwi häuä maktäuŋqä hŋqu, Goti Iqu tääqä tuätumeqaŋgi,
iqueqänä hiätŋqä äpkqä etaŋgutqe, iqueqä huiwi häuä maktäuqäŋqä,
ii pmetätŋqe. 19 Suqä huiwä häuä ktäuŋqä iqutä, häuä maktäuŋqä
iqutäŋi, Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, ii nätmatqä hiŋgiŋqe. Iŋäqe
nätmatqä naqä-qakui, ii Goti Iqueqä suqä eeqänäŋä iuŋi qänaknä
iqeyi. 20 Qäŋganäŋi ne quami äänä pmetaŋgquŋga, Goti Iqu tääqä
änatätmakqä iuŋi, mävämeqä, äpakä pmetatuŋque. 21-22 Hŋquki
si hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä pmetaŋgnä, Naqä Jisasi Iqu
tääqä äktätmakqä iquki, si suqä quvqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä,
Naqä Iqueqänä äpmeŋnä. Asä iiŋi, hŋquki si hŋqueqä yäpä iqi
mäpmeqä etaŋgnä, Naqä Iqu tääqä äktätmakqä iquki, si Kraisi Iqueqä
wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-quki äpmeŋnä. Iiŋiŋqe Goti Iqu tääqä
maetätmeqäŋgaŋi, hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä äpmamiŋuwä
iquenä, e äpmamiŋuwiŋqe, kŋuä mequtqä ipu, äwäwa miqä pambu.
Iŋäqe hiqä ämeyqä iqueqä yäpä iqisa vämeqäŋqä huäŋqä hiŋuä
äqunäpiyi, iqueŋi ävämapŋqe. 23 Tiiŋä eä. Goti Hanjuwä Iqu
Kraisi Ique zä-huätatä duŋqä ändowatätäqeta, mbqä naqänäŋä eŋqä-
paŋi, Iqueqänä hipŋqänä ae äyä eyätmakqe. Itaŋgi wäuŋuä-wiyqä

hiŋgiŋqä iqua, ämaqä hŋqueqä kukŋuä dunä qänaknä itqäŋuwä-
pa, he-pqe iiŋä miqä pambu. 24 Ŋqä nyämaqäuä, Goti Iqu tääqä
änatätmakqäŋga, ne äänä äpmamiŋquä iuŋi, mävämeqä, Goti Iqutä
iqi äpakä pmetatuŋquänänji.

Qokä-apäkä mämaŋqä iuŋqä

25 He nyi apäkä hitqä tuwakŋä ae ämŋqä iuauŋqä yatŋqä
änyikuwiŋqä awä hetmqŋqe, nyi Goti Naqä Iqueqä kukŋuä-suqä hŋqu
ämamä, iuta äkitqäumä etmqä ma. Tiiŋinänji. Goti Iqu nyiŋqä
qeqä wimäŋganŋgqetaŋi, kukŋuä naqä-qakuinä tqä-qunä eämä, nyaqä
kŋuä indqäŋqä iutanä etmqe. 26 Haŋä-iqä aaŋä naqänäŋä täŋga
ätimäuqä tä, äpakä witäniŋqä ätimäuqi. Iiŋiŋqe, nyaqä kŋui, he
quamä heqä täŋga äpmeŋuwä iuŋi, yäŋänäqŋqä ii pmetpŋqä änyiŋgi.
27 Si apäkä-täŋukui eeŋi, huätä dowattŋqä kŋuä mindqäŋqä pa.
Itaŋga si apäkä maeqä yawiqä-quki eeŋi, apäkäŋqä qävqä miqä pa.
28 Iŋi qäyä etaŋgqä-qe, si yawiqä äwäŋita apäkä ämaŋi, ii si suqä
quvqä mimäkqä inyä. Asä apäkä hitqä tuwakŋä ae ämŋqä hui qokä
ämuaŋgqe, ii-pqe, suqä quvqä mimäkqä iqi. Iiŋä ämanäpiyä iutaŋi,
quwqä quamä pmeqä iuŋi, haŋä-iqä naqänäŋä meqäpnä. Ii nyi he
haŋä-iqä hemeqäŋqe, manyiŋgaŋgi etqä.

29 Nyämaqäuä, ne qua täu äpakänä mäpmeqänäŋä etaŋgi, iiŋqä
etqä. Hiunji iiŋä ipiŋi, he äänä äpmeŋuwiŋqe, kŋuä mindqäŋqä
iqäpŋqe. Iŋi, ämaqä apäkä-täŋä ae eäŋuwä iquenä, apäkä maeqä
eŋqä-pa pmetpŋqe. 30 Asä iiŋi, ämaqä huäqä-huŋqä ämepu kŋuä
äqiyätqäŋuwä iquenä, yeŋuä äpmeŋuwenä pmetpŋqe. Asä iiŋi,
ämaqä yeeqänä ipu äpmeŋuwä iquenä, iiŋi miqä itqäŋuwenä
pmetpŋqe. Itaŋga ii eŋqä-paŋä asä iiŋi, ämaqä nätmatqä mbqä kuapä
itqäŋuwä iquenä, iiŋi maequenä pmetpŋqe. 31 Ii eŋqä-paŋi, tiiŋä-
pqe inänji. Ämaqä wäuŋuä naqä-naqä qua täutaŋä iu imäkätqäŋuwä
iquenä, iiŋi nätmatqä wäŋqänäŋäpu eŋqä-paŋä quŋgpŋqe. Qua
tqutä kiqä nätmatqä haqeqi äwiŋqetäŋi, hea quäuqä maeqäŋga qui
imäknätŋqä etaŋgi, iquauŋqe kŋuä pkäpkä mindqäŋqä pambu.

32 Mä he äwäwa kuapänä iqäŋqe, manyiŋgqi. Ämaqä yawiqä äwiqä
iqu, Naqä Iqueŋi aquvänä iwimäkquätŋqä, kŋui iqueqä wäuŋuiŋqänä
indqäŋqä-qu eä. 33 Iŋäqe ämaqä apäkä-täŋä-qu, iqueqä apäkiŋi
yeeqä iwimäkquätŋqä iiŋqe, nätmatqä qua täuŋiŋqä kŋuä kuapänä
indqäŋgonä. 34 Iqu iiŋä imäkätŋqe, kŋuä heuäŋqä ämenji. Tiiŋä-
pqä inänji. Apäkä, qokä maeqä iuatä, apäkä hitqä iuatä, “Nyi
ŋqä-näuäŋi, Goti Iqueqä huiqä iqi hämänänä äwinyätmä, ŋqä hui-
wiqutä, quuvqetäŋi ikikinyäŋä enyqä” kŋuä ämepu, kŋui Naqä Iqueqä
wäuŋuiŋqänä indqäŋqä iuayi. Iŋäqe apäkä qokä-täŋi, suqä iiŋi miqä
itä, iiyqä qokiqueŋi, yeeqä iwimäkquätŋqä, nätmatqä qua täuŋiŋqä
kŋuä kuapänä indqäŋguänä. 35 Nyi suqä ii etqä iuŋi, he pmua
memäkqä itmä, yätamäkqä heyqaŋgundi quami äŋguänäŋä pmapnä.
Tiiŋiŋqä etqä. He kŋuä heuäŋqä mämeqä ipu, suqä jänänäŋä Naqä
Iqu äwinyäŋqä iunä imäkäpu, Iqueqä wäuŋuinä imäkqäŋqeyi.

36 Ämaqä hesaŋä hŋqu, kiqä apäkä hitqeŋi, qokä mapŋqä atauŋä
ae epqä du, yäŋä ämiqänätä ämimitätqe, iqisa qoyaŋä iwäŋganga
‘qokiqu yqä ämenä’ kŋuä ävätqe, iqueqä äwiŋqä iunä imäkätä, meqiŋi

ävquatäwatqaŋgi qokiqutä ämaŋgiyi, kaniqu suqä quvqä maeqä-
quvi. 37 Iŋäqe ämaqä hesaŋä hŋqu, kiqä äwqe yäŋänäqŋqä imäknä,
kiqä äwiŋqä dunä imäkmätä iqaŋgqäŋga, ämaqä hui, “Iiŋä-iiŋä
imäkiyä” ätuäpu jän-jänä mäutqŋqä, kiqä-kiuä, “Nyi iiŋi imäkmä, ä
mimäkqä imä” kŋuä indqäŋgqä iuŋi, “Nyi iiŋi yqänä ämiqämä” kŋuä
indqäŋgqe, ii suqä äŋgui. 38 Iiŋä etaŋgi, ämaqä hŋqu kiqä apäkä hitqä
iiŋi qokä ävqäqe, ii suqä äŋgui äyuä. Iŋäqe ämaqä hŋqu apäkä hitqä
iiŋi qokä mävqä iqe, iqu suqä äŋguänäŋinä imäkqi.

39 Itaŋga apäkä huiyqä qokiqu mapäkoŋqä, häŋä yqänä
pmetaŋgutqe, apäki iqutä guä yqänä äqiyäunä pmetätŋqe. I
etaŋgi iiyqä qokiqu pizqä etaŋgutqe, ii iqutä yqänä mäpmeqä
eä, kiqäqi ätqäuä. Iiŋä ätqäuqetaŋi, “Qokä änyäŋä ämuanmä”
kŋuä indqänätäqe, ii ämuanätŋqe. Mä ämaqä hiŋgiŋqä hŋque
muämuaŋqä yätŋqe. Ämaqä, Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä
heqiyätaŋgqä hŋque, muanätŋqe. 40 Ämaŋqä iiŋiŋqe, nyi ŋqä-
näuäŋi, kŋuä tiiŋä änyiyqi. “Ii äŋguä etaŋgqä-qe, itaŋga ii qokä
aŋgumä muämuaŋqä, qanyä yawiqi äpmeŋqe, ämäwqätäuŋqiyä.”

Nyi kukŋuä eeqänäŋä ii ätqapqä iuŋqe, “Goti Hanjuwä Iqueqä
Quuvqä Iqu, nyitä anä pmetaŋgi, kukŋuä eeqäpnäŋi, awä äyä ätqänä”
kŋuä indqäŋgä.

8

Naŋuä, qu goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva imäkquwi, änatuŋquäta?

1 Ämaqe, naŋui goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva ae äqäpqä iuta
äma äpäpu änätqäŋuwiŋqä, he yatŋqä äqiyäpu äväwqatquwi, iiŋqe
nyaqä kimaŋi, tiinji. Ne näqŋqe, “Ämaqä eeqäpnäŋi näqŋqä-
täŋänäŋä äpmakäwäŋunä.” Kukŋuä iiŋi, naqä-qakuä ätätqäŋuwä-
qe, näqŋqenäŋi, ii suqä wopqä iqä iqu, yändi-yändi äpeyätqäuä.
Iŋäqe suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu, ii Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä
iquauŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkätqäuä. 2 Ämaqä hŋqu, “Nyi näqŋqä-
täŋunjqä” kŋuä indqänätŋqä-qe, iqueqä näqŋqe, homä yqänänji.
3 Iŋäqe ämaqä, Goti Iquenyqä äwinyätŋqä iqu, ämaqä iquenyqe, Goti
Iqu näqŋqä eä.

4 Naŋuä goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva ae äqäpqä iutaŋä ämepu
änätqäŋuwiŋqe, tiinji. Goti quaŋgä iquauŋqe, ne tiiŋiŋqä näqŋqe. Ii
ämaqe quwqä hipaitä imäkqä eä, naqä-qakuä maetqe. Goti hŋqua-
hŋqua inä ma, Kiuänäŋä Iqu Qäqunänji. 5-6 Naqä-qakui, ämaqe
nätmatqä huiuŋqe, pmua eŋqä-paŋä äqunäpu, “Ii goti-quaeqä” ätäpu,
“Naqä-quaeqä” ätätqäŋä. Iŋi goti iiŋä iqua, qäukuä haqä yätuŋä-
qe, ä qua täuŋä-qe äpmetpi, mäpmeqä itpi? Mä neŋi, neqä Goti,
hŋqunänji. Iqu neqä Apiqu eä, nätmatqä eeqänäŋi äyä imäkkqe.
Itaŋga Ique yeeqä iwimäkatuŋque, ne häŋä sä äpmeŋu. Itaŋga,
“naqe” ii nätmatqä hui-hui maetqe, Jisasi Kraisi Iqunänji. Ique
Qäquesaŋi, nätmatqä eeqänäŋä äyä ätimäuqe. Ga Iquesaŋi, ne häŋä
sä äpmeŋu.

7 Iŋäqe ämaqä hui, nätmatqä naqä-qakuä iiŋiŋqe, maqŋqä
yasämänä eŋä. Ämaqä iiŋi kiŋganäŋi, goti quaŋgä iquauŋqä
quuvqä eqiyäpu äpmamiŋuwi. Iŋi täŋgaŋi, naŋuä goti quaŋgä
iquauŋqä hiqäva imäkqaŋguwitaŋi ämepu änäpiyäŋgaŋi, iquauqä

kŋuä äŋgui änä maeqä etaŋgi, “Tä ne suqä quvqä imäkqunä” kŋuä
ävätqäuä. 8 Tiiŋi maeqä eä. Ymisaŋä iqu, Goti Hanjuwä Iqu
nesä äpakä pmetätŋqä diŋqe, minetmeqä yänä. Buayä iiŋä pmua
imäknätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu, iiŋä imäkqaŋguwiŋqe, mändi
makittqiyqä yänä. Itaŋga buayä iiŋä änätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu,
iiŋä imäkqaŋguwiŋqe, haqeqä mämuämäuqä yänä.
9 Suqeŋqä iwäsäuqäŋqe näqŋqätäŋä iquenä, he buayä iiŋä
äŋgaŋguwaŋgaŋi, ämaqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqä maeqä iquauŋi,
qui iwimäkqäŋqä äŋguänä mimbu. 10 Itaŋga ämaqä quwqä kŋuä
indqäŋqe yäŋänäqŋqä mämeqä eäŋuwä hŋqua, he ämaqä näqŋqä-
täŋä iquenä, goti quaŋgä iquauŋqä aŋä aquväqŋqeu äpaquväpu
ymisaŋä äŋgmanätqätaŋgä hiŋuä eqänäŋuwi, iqua-pqe ymisaŋä asä
inä bŋqä diŋqä iquauqä äwiŋqä iuŋi, he äwivauqumuatqä. 11 Iŋi
he heqä heyämaqä, Kraisi Iqu ii qäquauŋqä äpäkoŋgqä iquauŋi,
heqä kŋuä, “Ymisaŋä eeqänäŋi, änmqänänjqä” indqäŋqä iutaŋi, iquau
yuuwä wutäupnä. 12 He hiqä heyämaqä, kŋuä indqäŋqä yäŋänäqŋqä
maeqä iquau, suqä quvqä i iwitquequwi, ii he iquaunä miwitqueqä
iqä, Kraisi Ique-pqä inäyi. 13 Iŋi nyi ymisaŋä gaŋgundqetaŋi, ŋqä
nyämaqä iqua-pqe inä imäkäpu, suqä quvqä imäkpqä etaŋgutqe, nyi
naŋui aŋgumŋi maŋqä imqä pmua imäknmä. Mä nyi mŋä quapi
äwitmä, iquau suqä quvqä mäwiyqäŋqä.

9

Poli iqu, iqueqä wäuŋuä iutaŋä kimaŋi mämeqä ikqeŋqä

1 He hiŋuä qumbu. Nyi ŋqä änyiŋqä iuŋi, nätmatqä eeqänäŋä nyi
imäkmqe, hoptäwä manyiyqä ipnä. Jisasi Iqu, nyi kukŋuä awä tmqä
änändowatkqä iqunji. Ga nyi neqä Naqä Jisasi Iqueŋi hiŋuä äqunäŋqä
iqunji. He Iquenyqä quuvqä eqiyquwi, ii nyi Iqueqä wäuŋui ämeqä
imäkätqätaŋgqä, iutanjqä. 2 He quuvqä heqiyqä ae äpmeŋuwä iutaŋi,
nyinyqe, “Naqä Iqu iqueŋi, kukŋuä awä tuäkiqŋqä ändowatkqeqä,”
näqŋqä mapnä. Iutaŋi, ämaqä hui nyiŋqe, “Jisasi Iqu ique kukŋuä
awä tuäkiqŋqä mändowatqä iqeqä” kŋuä qäyä indqänätqätaŋguwä-
qe, he nyinyqe, näqŋqä naqä-qakuänä eŋä.
3 Ämaqe nyinyqä, “Iqu kukŋuä awä tuäkiqaŋgqetaŋi, mbqä kimaŋi
mämeqä yäŋqiyä” ätäpu änyiwäsäutqätaŋguwä iquauŋi, ŋqä-näuä
yätamäkqä änyätmä, kimaŋi tiiŋä ätuätqäŋä. 4 Hŋqueye wäuŋuä
imäkeŋqe, buayitä eqetäŋi mäyätapqäŋqätanä? 5 Ye apäkä quuvqä
heqiyqä ämeta, qaŋä anä mätuma mikiqäŋqätanä? Kukŋuä awä
tuäkiqŋqä ändowatkqä huiziquatä, Naqä Iqueqä käŋgukuatä, itaŋga
Pitä iqutä, iquanä iiŋä imäkqäpŋqäta? Huiziquve hmanda? 6 Ä nyitä
Banäpasi iqutä yenyä, yeqä quamä pmeqeuŋqä wäuŋui, yeqä-yeuänä
yeŋqe, iŋi änäänäŋqe? Ii qäyunä hmanji. Huiziquatä, yesä, eequne
asänä ikiqäŋqe.
7 Ämaqä mäkä iqetaŋä hŋqu iqueqä quamä pmeqä iuŋi, kiqä-
kiuä yätamäkqä nyätŋqe, hma eä. Ämaqä hŋqu ymisaŋä vowä
äqutätqe, yäuä ae etaŋganji, ämetä änänä. Itaŋga ämaqä sipsipqä-
miqä hŋqu, sipsipqä iquauä aŋui, änänä. 8 Nyi kukŋuä iiŋä etqeŋqe,
“Iqu ämaqeuqä kŋuä indqäŋqeuta ämetä änatqiyä” kŋuä maiyqä ma
eä. Kukŋuä-suqeuŋi, kukŋuä asiqu tätaŋgi etqä. 9 Mosisi iqueqä

kukŋuä-suqä bukä iuŋi, tuwaŋui tii äqänä. *“Bulumäkai, kuä-witqä wäuŋui yätamäkqä eyqaŋgaŋi, uwqe maŋqä yätŋqe, hiŋguä mäyeqä pambiyä.”** Kukŋuä tqu, Goti Hanjuwä Iqu bulumäka iquauŋqänä kŋuä indqänätä ätkqäta, ä suŋqä ätkqe? 10 Kukŋuä iiŋi, Iqu ne ämaqä-qunenyqä indqänätä ätkqe. Auä, Iqu nenyqä ätkqe, suqä tiiŋiqu timäutŋqä iutayi. Ämaqä wäuŋuäŋqä qua ptqä iqutä, itaŋga ämaqä kuä-witqä pa täkqä iqutä iquaqu, ymisaŋi iuta mayiŋqä diŋqe, wäuŋuä imäkätqäŋinyä. 11 Iŋi ye nätmatqä Dŋä Äŋguä Iquesaŋi, piikä eŋqä-ma, heyaqä awä iqi vowä ämeäqe, ämequeä-paŋi, yeyaqä huiwä dunä yätamäkqeŋqä yätapqä-pqe, ii qäyunä hmanda? 12 Itaŋga ämaqä huizi he yätamäkqä eyäpiyita, heyaqä nätmatqe metauqaŋgpqe, iŋi ye iquauŋi, ämäwqätäuta haqä yändi metauenyä.

Hesaŋi ye nätmatqä iiŋi ämeqä etaŋgqä-qe, mämeqä itqäŋuee. Ämaqe, Kraisi Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqe quuvqä maeqiyqäŋqe mäyeŋqä iqaŋgqetaŋi, ye pmua imäknäta, haŋä-iqä kuapänä ämayäkitqäŋuee. 13 Tiiŋiŋqe, he näqŋqä äyuwä. Ämaqä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa wäuŋuä imäkätqäŋuwä iqua, qu ymisaŋi, aŋä iquesaŋi ämepu änätqäŋä. Asä iiŋi, ämaqä wäuŋui hiqäva-qäyqä ttawä iu itqäŋuwä iqua, naŋui qokä-apäki äma äppqe, hui iqua ämepu änätqäŋä. 14 Iiŋiŋqe, Naqä Iqu kukŋuä tii ae ätkqä äyuwä. “Ämaqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä ätätqäŋuwä iqua, iquauqä huiwä yätamäkqäŋqe, ämaqä kukŋuä ique ämetqäŋuwä iquauta meqäŋqeqä.” 15 Naqä Iqu suqä iiŋä imäkqäŋqeqä ätkqä-qeŋäqe, nyi ŋqä-näuäŋi hesaŋi mämeqä itŋqe. Ämaqä hŋqu suqä nyi yeeqä itmä, ŋqä yoqe haqeu ämamänätŋqä iuŋi huätä mamäuqäŋqe manyiŋgaŋgqä-qe, nyi-ganä päkoŋqe äŋguä eä. Iŋi nyi henyqä tuwaŋuä tä äqiyqä iuŋi, “Qu täŋgaŋi, nyi yätamäkqä iiŋä nyiyqäpŋqeqä” kŋuä nyiyqaŋgi, maqiyqä iqä. Oee. 16 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä ique awä ätätmitaŋi, ŋqä yoqe haqeuŋi, mämamäuŋqä iqämä. Nyi wäuŋuä ique imäkqäŋqe, Naqä Iqu ändapkqä-qae, mävquatämäuqä imä. Iŋi nyi wäuŋuä iqueŋi mimäkqä imqe, nyi äŋguä tiiŋi mäpmeqä itmä. 17 Nyi ŋqä änyiŋqä duta wäuŋuä tä imäkmqä etaŋgutqe, kimaŋi äŋgui ämamqänä. Itaŋga nyi qänakŋi, wäuŋuiŋqä manyiŋqä iqaŋgutqä-qe, Naqä Iqu Kiqä-kiuä ändapkqä eŋqe, nyi wäuŋuä iiŋä ique yqänäŋä-täŋunä eämä, imäkqa umqänä. 18 Itaŋgi nyi wäuŋuä ique imäkätŋqä diŋqe, kimaŋi äkitaŋi mamniqe? Nyi wäuŋuä iiŋä itmä, iutaŋi mbqä nätmatqä isuanä mämeqä itmä-qe, yeeqenä itmä, ämaqeuŋi kukŋuinä awä äyä ätuätqäŋä. Yeeqä iŋqä ii ämetŋqe, ii ŋqä kimaŋiyi.

19 Nyi ämaqä hŋqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-qunä ma, ämaqä hŋqu hoptäwä nyätŋqe, hmanji. Iŋäqe ämaqä hatŋä, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi ätuma pmqe, nyi ŋqä-näuä imäknätmä, ämaqä eeqänäŋä iuqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-qunä emqä imäkŋgqe. 20-21 Kukŋuä-suqä Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquau äwikqä iuŋi, nyi ŋqä-näuäŋi yäpä iqi miqä itŋqe. Ii Nyi iqueŋi ävquatämäuqäŋqä ma. Nyi Kraisi Iqueä suqä iunä yäpä iqi äpmamä, qänaknäŋi, iu itŋqe. Itaŋga nyi Israitqä iquatä anä äpmamäŋgaŋi, änaunji suqä qu itqätaŋguwä iu yäpä

* **9:9** Kukŋuä-suqä 25:4

iqi itŋqä-paŋä-qunä eämä, iquau itmamqä diŋqe, anä äpmetŋqe. Iŋäqe ämaqä huizi suqä iiŋi maeqä etaŋguwä iquatä äpmamäŋgaŋi, nyi ämaqä suqeŋqä maqŋqä-quvqä matmä, iquau itmamqä diŋqä imäkätŋqe. 22 Itaŋga ämaqä quwqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä maetaŋgqä duŋi, nyi qu eŋqä-pa asänäŋä imäknätmä, itmamqä diŋqä itŋqe. Suqä iiŋi, nyi ämaqä äki-äkitaŋä äpmeŋuwä iuŋi, suqä qu imäkätqätaŋguwä-pa imäkätmä, qu qui mimäkŋqä ipu, häŋä pmepŋqe, yäŋä äqänätŋqe. 23 Nyi wäuŋuä eeqänäŋi, e imäkätŋqe, ii kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iquesa itmä imäkätqäŋä. Ii qutä nyitäŋi, iquesa äŋguä pmetuŋqueyi.

24 Häŋä qaŋä tnäŋä iuŋi, ämaqä hŋqua qaŋä tnäŋä äwäpiyä-qe, nätmatqä, ämaqä hiŋuiqä timäutqä iquenyqä näŋi epqe, hŋqunä hiŋuiqä ätimäutä ämenä. He iiŋqe, näqŋqä-qae, he-pqe nätmatqä iiŋi, inä mapŋqänä yäŋä qäŋgaŋgpu. 25 Ämaqä häŋä huitaŋä-huitaŋä itqäŋuwä iqua, qu kiqä suqä iuŋi qänaknä ipu, yäŋä qäŋgpnä. Nätmatqä häŋä iu hiŋuiqä e ätimäupiyä iuta ämapqe, ii qui imäknäniqe. Iŋäqe nätmatqä äŋguä, ne näŋi metuŋqueŋqä kŋuä indqänatuŋquä ii, qui mimäkŋqä yäniqe. 26 I etaŋgi nyi qaŋä tnäŋi, hiŋgi uwqämqä miqä itqäŋä. Ämaqä hŋqu nätmatqä hmbinyqä, ipu metŋqä kŋuä indqänätä imäkätŋqä-pa, imäkätqäŋä. Tiiŋiŋqä hmanji. Ämaqä häŋiu mäkä-iqä hŋqu huiziqueŋqä hipae, squŋi yuŋuinä ämeqäqä-paŋä iiŋiŋqä miqä itqäŋä. 27 Nyi ŋqä huiwä iqueŋi, iqu nyaqä änyiŋqä iuŋi, qänaknä nyätŋqä diŋqä ptqä hämänä äpäsätqäŋä. Nyi iiŋi mimäkqä itmä, kukŋuä awi, ämaqä huizi dunä ätumuitmqe, mä nyi nätmatqä äŋguä näŋi äwiŋqä di mämeqäŋqä.

10

Israitqä iquauqä kaqä-kawäka quvqä imäkmiŋuwä-pa, mimäkqäŋqä

1 Nyämaqäuä, neqä atqä-awäkiqua Mosisi iqueqä ämiqä yäpä iqi pmetaŋguwäŋga, nätmatqä äwimakqeŋqä kŋuä indqämbŋqä änyiŋgi. Tiinji. Qu eeqänä qaquvqä Goti Hanjuwä Iqu huäŋqä motquetŋqänä haqeqä ekqä ique yäpä iqi äwäpu,* Eqä-pŋä Häŋesqä ique qäyakämä ikuwi.† 2 Ga, qu eeqänä Mosisi iqueä yäpä iqi iqäpŋqä diŋqä, qaquvqä iquesatä, eqä iquesatä, asŋä ämakuwi. 3-4 Iŋgaŋi qu eeqänä ymisaŋä asitä,‡ eqä asitäŋi,§ Dŋä Äŋguä Iqu vqaŋgi äŋguwi. Eqä i äŋguwi, ii Dŋä Äŋguä Iqueqä hikä qutä qaŋä anä äumiŋuwä iquesanji. Hikä iqu, ii Kraisi Iquvi. 5 Qu eeqänäŋä asänä i meqaŋguwä-qe, Goti Iqu kuapänäŋä iuŋqe, yeeqä miqä iqaŋgi, pizqä äpäkonäpu, quwqä huiwi, qua aväqŋqeu im-imä äwokäumiŋqe.

6 Nyi nätmatqä iiŋqä awä etqe, ii ktqä naqä-qakuä ämänätque. Mä ne iiŋqe kŋuä indqänätanä, qu nätmatqä quvqe, äŋguänäŋä witaŋgi äqunäpu, äwqä äwivauqaŋgi imäkmiŋuwä-paŋi, ne-pqä iuŋi mimäkqäŋqe. 7 Itaŋgi he goti quaŋgä iquauŋqe, Israitqä hŋqua qoŋä äwoktäumiŋuwä-paŋi, he-pqe iiŋi mimäkqä iqäpŋqe. Iiŋä imäkmiŋuwiŋqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tii äqänä, “*Ämaqe*

---

* **10:1** Aŋgumä Itmakqä 13:21 † **10:1** Aŋgumä Itmakqä 14:22 ‡ **10:3-4** Aŋgumä Itmakqä 16:4, 35 § **10:3-4** Aŋgumä Itmakqä 17:6; A Täuqä 20:11

*qu ymisaŋitä, eqetä, bŋqä quamä äpmakuwi. Ae ämbiyitaŋi, yeewä quvqe ipŋqä ävaukuwiqä.”** 8 Itaŋga ne huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä, Israitqä hŋqua imäkkuwä-paŋä iiŋi, mimäkqä ma iquanä. Suqä quvqä iiŋä imäkqaŋguwäŋga, hiunji hŋqueŋi, qutaŋi 23,000 pizqä äpäkoŋguwi.† 9 Itaŋga ne Kraisi neqä Naqä Iqueŋi, Israitqä hŋqua yamwiqä äwikuwä-paŋi, mävqä iquatuŋque. Qu iiŋä iqaŋguwäŋga, qämakiqua pizqä äyä äpäkkuwi.‡ 10 Aŋgumŋi, he Israitqä hŋqua, maŋä kuapä ätuwänmiŋuwä-paŋi, matqä iqäpŋqe. Quŋi, eŋätqä ämaqä qui imäkqä iqu, pizqä äpäkkqe.§

11 Nätmatqä qu e äwimakqe, ii ämaqä huizi di, iu hiŋuä quŋgpŋqeŋqä ktqä naqä-qakuiyi. Ämaqä, Goti Iqueqä bukä iu nätmatqä iiŋqä äqäkuwi, ii ne ämaqä qua tqu qui imäknätŋqä itqätaŋgqeu äpmeŋquä iqune, suqä asä ique nemeqeŋqä kŋuä indqäŋguatuŋquänäyi. 12 Iŋi ämaqä hŋquki, “Nyi pämä yäŋänäqŋqänäŋä tä qe ätqäuäŋänä” kŋuä indqänätqäŋä etaŋgutqe, mä quannä mapäkŋqä isŋqe äŋguänä mindŋqe. 13 Yamwiqä he ae emetŋqe, ii ämaqä huizi iquau-pqä äwimetŋqä-paŋä asänäŋiyi. Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä kukŋuä ätätqä iuŋi, imäkqä-qu eäqätaŋi, yamwiqä iqä hŋqu he ämeŋguatätŋqeŋqe, hiŋuinä mäquŋquä yänä. Iŋäqe yamwiqä iqä iqu inä emeqä-qe, he yäŋänäqŋqä äpakänä tqäutpŋqänä, Iqu hänaqä emeyänä.

Suqä goti quaŋgä iquauŋqä qoŋä woktäuqeŋqä

14 Iiŋiŋqe, ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iquenä, he suqä goti quaŋgä iquauŋqä qoŋä woktäuqe, wimasiyqäpŋqä etqä. 15 Nyi he ämaqä kŋuä iqä äŋguänäŋä-täŋuenä etaŋgä eqänätmä etqä. Iŋi hiqä-hiuä nyaqä kukŋui iwäsäupŋqe. 16 Eqä-häkä Jisasi Iqu ämetä, “äŋguiqä” ätkqä iquenyqe, ne Goti Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätqäŋu. Ne häkä iquesa äŋgquäŋgaŋi, Kraisi Iqueqä häŋeqetä naqä-hŋqunäŋqä aquvä ämänaqiyqi. Itaŋga bretqä ne äkutätuŋque, Kraisi Iqueqä huiwitä naqä-hŋqunäŋqä aquvä ämänaqiyqi. 17 Bretqe, hŋqunä etaŋgi, ga ne kuapänäŋä iqune, buayä iquenyä änätuŋquä etaŋgi, ne qokä-apäkä iqune, huiwi naqä-hŋqunä äyä änyäŋu.

18 He Israitqä iquauŋqä kŋuä indqämbu. Qu naŋui hiqäva imäkäpiyä iuta ämepu änäpiyäŋgaŋi, quwqä-quwä hiqäva-imäkqä iquatä naqä-hŋqunä epu, Goti Hanjuwä Ique qoŋä äwoktäutqäŋuwi. 19 Nyi kukŋuä ii ätqä tquesaŋi, goti quaŋgä iquauŋqätä, ä ymisaŋä iquauŋqä hiqäva imäkätqäŋuwiŋqätäŋi, iqua nätmatqä naqä-qakuiqä etqenä ätqä? Oee. 20 Nyi tiiŋä ätqä. “Nätmatqä ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua hiqäva äqiyquwi, ii qu Goti Iquenyqä maqiyqä ipu, dŋä quvqä iquauŋqä äqiyqäuä.” Itaŋga, nyi “He dŋä quvqä iquatä anä iqäŋqe, manyiŋqä yäŋqiyä” ätätmä etqä. 21 He eqä-häki, Naqä Iqueqetä, dŋä quvqä iquauqetäŋi, du-bu manäkiqä ipnä. Tiiŋä-pqe inä eä. He Naqä Iqueqä hiqäva-imäkqä ttawä iutä, dŋä quvqä iquauqä iutäŋi, du-bu mäpmayäkiqä ipnä. 22 Iŋi ne suqä iiŋä imäkatque, Naqä Iqu nenyqe, “He Ŋqänäŋuenjqä” ätätqä-qe, ne Ique äwqä quvqä nyuewiyquanä. Ii quvqe. Neyaqä yäŋänäqŋqe, Iqueqe mämäwqätäuqä eä.

---

* **10:7** Aŋgumä Itmakqä 32:6 † **10:8** A Täuqä 25:1-9 ‡ **10:9** A Täuqä 21:4-9 § **10:10** A Täuqä 16:41-50

Suqä, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä mamäupŋqä imäkqeŋqä

23 Ämaqä hui, “Ne nätmatqä eeqäpnäŋi imäkqe, pmua ma, äŋguä
imäkätqäŋunä” ätätqäŋä. Iŋäqe, hui yätamäkqä äŋguä neyqe, ä
hui yätamäkqä mäneyqe. Itaŋga hui, ämaqä huiuŋi, yäŋänäqŋqä
tqäupŋqe, yätamäkqä mävqä yänä. 24 Ämaqä hŋqu yätamäkqe,
kiqä-kiuänä miŋqä yätŋqä itä, ämaqä hŋque-pqä inä vquätŋqänänji.
25-26 Apqä Bukä iuŋi, kukŋui tiiŋä äqänä. *“Qua iqutä, itaŋga nätmatqä
eeqänäŋä iu äwiŋqe, ii Naqä Iqueqänänjqä.”** Iŋi, naŋuä mbqäŋqä
imäkqaŋguwi, he kŋuä kuapänä eyqaŋguti yatŋqä miqä, hiŋgi mbqä
ipu bŋqe. 27 Tiiŋä-pqe inänji. Ämaqä quuvqä maeqiyqä hŋqu, buayä
anä bŋqä tääqä etätmeqaŋgi upŋqä ipiyi, kŋuä kuapänä indqänäpu
yatŋqä miqä, qanyä qeiqi äpmewäpu, buayä iqu äänä-äänä etapqe,
qanyä bŋqe. 28 Iŋäqe ämaqä hŋqu, “Naŋuä tä, goti quaŋgä iquauŋqä
hiqäva ae äqäyquwiqä” etätqe, he ämaqä iqu iiŋä etätqeŋqätä, suqä
quvqä imäkqeŋqä äwäwa iqeŋqätä, kŋuä indqänäpu, naŋui maŋqä
ipŋqe. 29 Nyi kukŋui, “Suqä quvqä imäkqäŋqä äwäwa iqä iiŋqä” etqe,
ii he hiqä-hiuä äwäwa iqä diŋqä kŋuä ämamä matqä iqä. Ämaqä
iiŋä etätqä iqu, henyqä, “Iqua suqä quvqä imäkqäuä” kŋuä vqä iiŋqä
etqä. Ii tiinji. Nyi nätmatqä eeqäpnäŋi hiŋgi imäkmqä etaŋgqetaŋi,
ämaqä huiziqu kŋuä pkäpkä indqänätä, nyaqä kŋuä indqäŋqeuŋi
maŋgunmäkqä yänä. Iŋäqe nyi iqueŋqä kŋuä indqänämitaŋi, naŋuä
iiŋi pmua imäknmä. 30 Itaŋga nyi buayä nmqä itmä, Goti Ique,
“äŋguiqä” tquaŋgundqe, ämaqä hŋqu, buayä iquenyqe, “Iqu quvqä
imäkätä äŋgiyä-qe” mandqä yänä.
31 Iiŋqe tiinji. He buayä eqä änäpiyäŋga, ä nätmatqä äki-äkitaŋi
imäkäpiyä iuŋi, hesä, huiziqua-pqetä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe,
haqeqä mamäupŋqä imäkqäpŋqe. 32 Nyi imäkätŋqä-pa, he ämaqä
Israitqä iquauŋä-qe, Grikä iquauŋä-qe, ä Goti Iqueqä ämaqä iquauŋä-
qe, haŋä-iqä ämepu äwäwa iqä diŋqä miwimäkqäŋqe. 33 Ŋqä-
näuäŋi, Goti Hanjuwä Iqu, qu häŋä iqumuatätŋqä diŋqe, nyi wäuŋui
yätamäkqe, ŋqä-näuä iŋgmqä iuŋqänä miqä, qu-pqä inä wimqä
imäkätŋqe. Iiŋiŋqe, nyi suqä äŋguänäŋi, ämaqä eeqänä äwinyätŋqä
iuŋqänä imäkätŋqe.

11

1 Nyi suqä Kraisi Iqu imäkätŋqä iuŋi qänaknä itmä imäkätqäŋä. Ga
he-pqe nyi imäkätqätaŋgqä iuŋi, qänaknä inä nyiyäpu imäkqäpŋqe.

Suqä, Goti Iqueqä yoqeŋqä aquvä qŋqeŋqä (11:2-14:40)

Suqä, nyuäŋä huäqä huätŋqeŋqä

2 He hea ique-iqueŋi, nyinyqä kŋuä äpakänä indqänäpu, itaŋga nyi
kukŋui ämetmä näqŋqä etapätŋqä iuŋi qänaknä iqaŋguwiŋqe, nyi
heyaqä yoqe, haqeqä ämatnämäutqäŋä.
3 Itaŋga nyi he tiiŋiŋqä näqŋqä mapŋqä änyiŋgi. Qokä eeqänäŋä
iquauqä nyuäŋi, Kraisi Iquvi. Itaŋga, apäkiyqä nyuäŋi, qokiqu etaŋgi,
itaŋga Kraisi Iqueqä nyuäŋi, Goti Hanjuwä Iquvi. 4 Iŋi qokä hŋqu, Goti
Iquenyqä tääqä ätätäqäŋga, ä Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä ätätäqäŋga,

* **10:25-26** Apqä Bukä 24:1; 50:12; 89:11

iqueqä nyuäŋi huäqä äutnäqäŋga ätqe, ii iqu iqueqä Nyuäŋä Iqueŋi
womba ävqi. 5 Itaŋga apäkä hui, Goti Iquenyqä tääqä ätätäqäŋga, ä
Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä ätätäqäŋga, iiyqä nyuäŋi huäqä mautŋqä
iqäŋga ätqe, ii iiyqä nyuäŋä iqueŋi womba ävqi. Ii iiŋä imäkqe,
ii apäkä hui, iiyqä nyuäŋä dä eeqäpnä häuä ämätnätqä nyuäŋä
huiwi, ätnäŋä iqi änyäŋqä-paŋä iiŋiyi. 6 Iŋi apäkä hui, iiyqä nyuäŋi
huäqä mautŋqä itŋqä etaŋgutqe, iiyqä nyuäŋä de, häuä tävämäutŋqe.
Iŋäqe de häuä tävämäuŋqetä, hämänä ktämäuŋqetä womba meqä
etaŋgqetaŋi, iiyqä nyuäŋi huäqä hutnätŋqänänji.
7 Suqä iiŋä iquauqä quati, tiinji. Qokä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä
ktqä eŋqä-paŋä epu, ga Iqueqä yoqä naqe ämotqueqäpŋqetaŋi, qu
iquauqä nyuäŋi huäqä mautŋqä ipŋqe. Itaŋga apäkä iua, qu qokä
iquauqä yoqä naqe ämotqueqäpŋqe. 8 Tiiŋä-pqe. Qokä iqu, apäkisa
ätimäukqä ma, oee. Apäki, qokä iquesa ätimäukqä eä. 9 Iiŋä
etaŋgqä-qe, tiiŋä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu kŋui, apäkinyqä
ganä indqänätä, qokä iqu, iinyqä imäkkqä ma, oee. Iqu kŋui, qokä
iquenyqä ganä indqänätä, apäki, iquenyqä imäkkqä eä. 10 Iiŋä eäŋqä-
qae, apäkä iua, huiziqueqä yäpä iqi pmetpŋqä motquapŋqe, quwqä
nyuäŋi huäqä hutmbŋqe. Iua iiŋä imäkqäpŋqe, eŋätqä iqua hiŋuä
äqumbu pmetaŋgä iutayi.
11 Iŋäqe, ne Naqä Ique ämuäŋnäŋquetaŋi, apäkä iua, qokä
iquauŋqe, kiui matqäuqŋqä etaŋgpi, itaŋgqäŋga qokä iqua-pqe,
apäkä iuauŋqe, iiŋi matqäuqŋqe. 12 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Hiŋuiqänäŋi Goti
Hanjuwä Iqu apäkä timäutŋqe, qokä iqueqä huiwi ämetä imäkkqe.*
Itaŋga täŋganji qokä iqua, apäkä iuauqä huiwä iuta äyä ätimäutqäŋä.
Itaŋga nätmatqä eeqänäŋä ätimäutqäŋuwi, ii Goti Hanjuwä Iquesanji.
13 Iŋi tiiŋiŋqe, hiqä-hiuä iwäsäupiyä. “Apäkä iua, quwqä nyuäŋi
huäqä mautŋqä ipiyäŋga, Goti Iquenyqä tääqä tqe, ii äŋguätiyä,
quvqätiyä?” 14 Ämaqeuqä suqä iuŋi, näqŋqä tiiŋä äyä änätapqi.
“Qokä hŋqu dä quäuqä huiqŋqä etaŋgutqe, yoqä naqä mämeqä yänä.
15 Itaŋga apäkä hui dä quäuqä äuiŋqe, iiyqä detaŋi yoqä naqä menä.”
Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Iqu, apäkä iua dä quäuqä huiqŋqe, ii quwqä
gquä eŋqä-paŋä äwikqe. 16 Ämaqä hŋqu, nyi kukŋuä iiŋä ätqä
iuŋiŋqä yeeqä miqä itä, kukŋuä-täŋu etaŋgutqe, iqu näqŋqä tiiŋä
metŋqe. Ne qänaknä yatuŋque, suqä huizi aaŋqä etaŋgi, itaŋga Goti
Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iqua-pqe qänaknä ipŋqe, aaŋqä inänji. Ii
qäqunänji.

Naqä Iqueqä ymisaŋi, qäyunä ŋqeŋqä

17 Nätmatqä nyi täŋga kukŋuä tmqä iqä iuŋiŋqe, heyaqä
yoqe haqeqä ämatnämäutmä matqä imä. Tiiŋä dutanji. He
aquvä äqänäpiyäŋganji, qeiqi mämiŋquenä, haŋä-iqä kuapänä
änyätqäŋuwenji. 18 Haŋä-iqä hiŋuiqäŋi, nyi qäte tii äwiyäŋqe. He
Goti Iqueqä ämaqä epu Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquvä äqänäpiyäŋganji,
awä äqäyäpatnätqäŋuwi. Itaŋga nyi iiŋqe, “Ii naqä-qakuiqe” quuvqä
wäŋqäpu, tiiŋä iuta eqiyqä. 19 He kiui-kiui iiŋä äpmapiyitaŋi, “Suqä
Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä iuŋi, qänaki naqä-qakuinä itqäŋuwi,
ii tqukuatiyä” tpu, hiŋuä qumbŋqe. 20 He aquvä äqänäpu, suqä

* **11:12** Ipäqäkqä 2:21-22

ymisaŋä ŋqeŋqä Naqä Iqu ämänätquakqeu qänaki ipiyäŋgaŋi, naqä-
qakui miqä itqäŋuwi. 21 Ii tiiŋä dutanji. He hŋqunä-hŋqunä,
ymisaŋä mapŋqä ipiyäŋgaŋi, “huiziqua äänä ipŋqäpiyä” tpu hiŋuä
ganä mäquŋquä, maqänä meqä-quenji. Iutaŋi, hŋqua buayä dä
pmetaŋguwäŋga, itaŋga hŋqua eqä yäŋänäqŋqe änäpu, hiqiiyqä
iqäpnä. 22 He buayätä eqätä bŋqe, heqä aŋä yuuwiu äpmapu
ŋqänäŋi, aŋä maequenda? Ä Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä
iquauŋi, quvqä itquepu, ga ämaqä nätmatqä maeqä iquauŋi, womba
wipŋqätanä? Iiŋqe nyi änäänyä hetmqe? Nyi heyaqä yoqe, haqeqä
mamäumqätanä? Oeyä, heqä suqä iiŋqe, nyi iiŋi, mimäkqä imä.
23-24 Iŋi nyi kukŋuä awä qäŋganä ae etmiŋqe, ii nyi Naqä Iquesa
ämakqeyi. Ii tiinji.† Heatqä Naqä Jisasi Iqueŋi pizqä päkpŋqä
iquauqä hipa iu vqaŋgqä iqueŋi, Iqu bretqä ämeqe, Goti Hanjuwä
Iqueŋi, “äŋguiqä” ae ätuäqetaŋi, äkutätä, tii ätukqe. “Tä Ŋqä huiwi,
he yätamäkqä heyätŋqä etapqänä. He Nyinyqä kŋuä indqänäpu,
iiŋä imäkqäpnä.” 25 Qu buayä qäpu gaŋguwäŋga, Iqu wainqä-eqä-
häkiqueŋi, suqä asiqu imäkätä, tii ätukqe. “Wainqä-eqä-häkä tä,
kukŋuä änyä-häŋä Goti Iqu guä ämäsäukqä iiyi. Ii naqä-qakuä
imäkätŋqe, Ŋqä häŋeqe, equatemqänä. He eqä-häkä tque äkŋga
ti änäpiyäŋgaŋi, Nyinyqä kŋuä ämepu, iiŋä imäkqäpŋqä.” 26 Naqä
Iqu aŋgi äpätqäŋgaŋqe, bretqä tätä, wainqä-eqä-häkä tätä, he
äkŋga ti änäpiyäŋgaŋi, Naqä Iqu äpäkoŋgqeŋqä, suqä iuta ämaqeu
motqueqäpŋqe.
27 Iiŋä dutaŋi, ämaqä hŋqu, Naqä Iqueqä bretqetä, eqä-häkä iuŋitä
kŋuä qäyunä mämeqä eä änätqä iqu, Naqä Iqueqä huiwitä häŋeqetäŋi
qui imäkätä, kukŋuä menä. 28-29 Ämaqä hŋqu, Naqä Iqueqä huiwiŋqä
ganä miwäsäuqä, buayitä eqetä änätqe, iqueqä-kiuä iiŋä änätä, haŋä-
iqä ämaeŋgi. Iutaŋi, Naqä Iqu kimaŋi ävänä. Iŋi, ämaqä hŋqu,
iqueqä-kiuä ganä iwäsänäqetaŋi, bretqetä, eqä-häkä iuŋitä, iŋga
nätŋqe. 30 Ganä miwäsäuŋqä iutaŋi, hiyaqä awä iqisaŋi, ämaqä
kuapänä yäŋänäqŋqä maeqä epu, täŋä-yaqä wiqaŋgä, itaŋga hŋqua
pizqä hämänä ae äyä äpäkonätqäŋuwi. 31 Iŋäqe ne bretqä iiŋitä,
wainqä iiŋitä ämetuŋqunä, neqä-neuä ganä äŋguänä iwäsäuŋgque,
Naqä Iqu mänewäsäuqä itä, kimaŋi mänätapqäŋqe. 32 Itaŋgi Naqä
Iqu änewäsäutä, haŋä-iqä iiŋisua änätapqe, ii Iqu ämaqä qua
iuŋi yuuwä ätäutäqäŋgaŋi, ne-pqe qäsä minemäkqä yäniŋqä, jänä
inemäkätŋqä änätapqi.
33 Itaŋgi, nyämaqäuä, nyi tiiŋä etqä. “He ymisaŋä bŋqä
aquvä äqäyäqänäpiyäŋgaŋi, he ganä timäupqä iquenä, maqänä
mämeqäŋqe, qänakŋä iquauŋqä hiŋuä äqumbu pmapŋqe. 34 Itaŋgi
hŋqu buayäŋqä dä vqaŋgutqe, hiqä aquväqŋqä iqisaŋi haŋä-iqä Goti
Iquesaŋi matimäuqä itŋqä diŋqe, iqueqä aŋiu äŋga timäutŋqeqä.”
Haŋä-iqä änyä äwiŋqe, hiŋuä maeqänmqä aŋgi äquvepmqäŋga,
jänäŋi iŋga imäkmniqe.

12

Dŋä Äŋguä Iqu, ne imäkatuŋquä inemäkqeŋqä

† **11:23-24** Matiu 26:26-28, Makä 14:22-24, Lukä 22:17-20

1 Nyämaqäuä, ämaqä quuvqä heqiyä iqua imäkpŋqä
iwimäkätŋqeŋqä näqŋqä mapŋqä änyiŋgi. 2 He quuvqä maeqiyqä
äpmapiyäŋganı, goti quaŋgä manä matqä iquau qonä woktäupŋqe,
hiqä äwqe evauqaŋgi imäkmiŋuwiŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä ae äyä
eŋä. 3 Iiŋiŋqe nyi tiiŋä etmqe. Ämaqä hŋqu, “Jisasi Iqueŋi, Goti Iqu
qui iwimäkätŋqä änyiŋgiyä” ätqe, ii Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu,
iqutä mäpmeqä etaŋgqä iuta tänä. Itaŋga ämaqä hŋqu, “Jisasi Iqu,
Naqä-queqä” ätqe, ii Dŋä Äŋguä Iqu iwimäkqaŋgqeta tänä.
4 I etaŋgi, ämaqä iqune wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkquatuŋquä
näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä, ne hiŋgi ämetuŋque, ii dŋä hŋquauta
ma, Dŋä Äŋguä Kiuänäŋä Iquesanji. 5 Itaŋga ne wäuŋui huitaŋä-
huitaŋä yätamäkqeŋqä imäkätuŋque, ii naqä huiziquauŋqä ma, Naqä
Kiuänäŋä Iquenyqe. 6 Tiiŋä-pqe inänji. Ne wäuŋui huitaŋä-huitaŋä
imäkqaŋgquŋga ätimäutŋqe, ii Goti Kiuänäŋä Iqu imäkqaŋgqä
iutanji. Nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, Goti Iqunä eeqänäŋune in-
emäkätqäuä.
7 Itaŋga Dŋä Äŋguä Iqu, nesä hŋqunä-hŋqunä äpmeqäŋga, Iqueqä
yäŋänäqŋqä ämotquetŋqe, ne inemäkätqätaŋguti, ga ne ämaqä
eeqänäŋä iuŋi, äŋguä iwimäkquatuŋquänäyi. 8 Dŋä Iqu ämaqä
hŋqueŋi, iqu kukŋui, äŋguä iwäsäuqäŋqä näqŋqeuta tquätŋqä
ävätä, itaŋga hŋquququeŋi, Dŋä Asiqu kukŋui näqŋqä iuta tquätŋqä
ävätqäuä. 9 Itaŋga hŋqueŋi, Dŋä Qäqu, iqu quuvqä yäŋänäqŋqä
heqiyätŋqä iwimäkätä, ä hŋquququeŋi, ämaqä täŋä-yaqä-täŋä
iuŋi, äŋguä iwimäkquätŋqä iwimäkätqäuä. 10 Itaŋga hŋqueŋi,
iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi imäkquätŋqä iwimäkätä,
itaŋga huiziqueŋi, iqu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui hiŋuä-tquätŋqä
iwimäkätqäuä. Itaŋga hŋqueŋi, iqu dŋä huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋä
iquau iwäsäuquätŋqä iwimäkätä, itaŋga hŋquququeŋi, aŋä-kukŋuä
huitaŋä-huitaŋä tquätŋqä iwimakätqäuä. Itaŋga hŋqueŋi, iqu
aŋä-kukŋuä iiŋä iquauŋi, kiqä quatiŋqä äkunmäkätä tquätŋqä
iwimäkätqäuä. 11 Dŋä Äŋguä Kiuänäŋä Iqu Qäqu, ämaqe, qu wäuŋuä
iiŋi eeqänäŋi imäkqäpŋqä iwimäkätqäuä. Iqu Iqueqä äwiŋqä iutaŋi,
Kiqä-kiuä ämaqä hŋqueŋi, huizi ävätä, itaŋga huiziqueŋi, huizi-
mända ävätqäuä.

Huiwi naqä-hŋqunä eäŋqu-qe, kuapänä äuqätäŋgäwäŋu

12 Ämaqeuqä huiwi, naqä-hŋqunä eäqä-qe, kuapänä
äuqätäŋgäwä.* Itaŋga iiŋä äuqätäŋgäwäŋqe, kuapänäŋi qäyä
etaŋgqä-qe, huiwi-qu naqä-hŋqunä eä. Iŋi Kraisi Iqu-pqe, asä
iiŋi. 13 Ii tiiŋä duta etqä. Israitqä iquauŋä-qe, ä Grikä iquauŋä-
qe, itaŋga wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iquauŋä-qe, ä ämaqä hŋqueqä
yäpä iqi mäpmeqä iquauŋä-qe, ne eequne huiwi naqä-hŋqunäŋqä,
Dŋä Asiqu asŋä änaqiyätä, itaŋga eequne ique guatuŋque, Kiqä-
kiuä änätapkqe. 14 Ne näqŋqe, huiwi-qu nätmatqä hŋqunäŋä-täŋä
maeqäŋqe, huitaŋä-huitaŋä äuqätäŋgäwäqä iuta hiätänä. 15 Iŋi yuki-
qu, “A, nyi hipa-qunä manä, nyi huiwi-queŋi mauqätäŋqä iŋänä” qäyä
ätätqä-qe, huiwi-queŋi yqänä äuqätänä. 16 Itaŋga qäte-qu, “Häwe,
nyi hiŋuä-qunä manä, nyi huiwi-queŋi mauqätäŋqä iŋänä” qäyä
ätätqä-qe, huiwi-queŋi yqänä äuqätänä. 17 Iŋi huiwi-qu eeqäpnä

* **12:12** Romä 12:4

hiŋuinäŋä etaŋgutqe, kukŋuä qäte äänä wiyäniqi? Iŋi huiwi-qu
eeqäpnä qätenäŋä etaŋgutqe, nätmatqä sisnyaŋi äänä wuweniqi?
18 Iŋäqe huiwi-qu iiŋäŋqä ma, Goti Hanjuwä Iqu naqä-hŋqunä
hiätätŋqä, äuqätäŋgäwäŋqä iquauŋi, Iqueqä äwiŋqä iuta iwäsäutä
ekqe. 19 Iiŋä äuqätäŋgäwäŋqä eeqänäŋä iqua, asi-qunä etqe, huiwi-
qu ätimäuniqi? 20 Iŋäqe huiwi-qu, iiŋäqu hmanji. Huitaŋä-huitaŋi
eeqäpnä äuqätäŋgäupuiyitaŋi, naqä-hŋqunäŋi, ii eä. 21 Itaŋga
hiŋui-qu hipae-queŋi, “Nyi sitaŋi manyiŋgqiyä. Nyi ŋqä-näuänä
eŋqe, ii äŋguiqe” mätquä yänä. Itaŋga nyuäŋi-qu yuki-queŋä-
pqe “Nyi sitaŋi manyiŋgqiyä. Nyi ŋqä-näuänä eŋqe, ii äŋguiqe”
mätquä yänä. 22 Iiŋä etaŋgqä-qe tiinji. Huiwiu äuqätäŋgäwäŋqä
iquauŋqe, ne “Yäŋänäqŋqä maeqä-quaeqä” kŋuä äneyätŋqe, iqua
wäuŋuä naqätäŋi. 23 Itaŋga äuqätänäŋqä hŋquauŋi, ne iquauqä yoqe
haqeqä mämamäuqänäŋä iquauŋi, qäkämä iwimäkätanä, iquauqä
yoqe haqeqä kiiŋä äyä ämuämäutqäŋu. Itaŋga äuqätäŋgäwäŋqä
huizi, womba änätapätqäŋuwä iquauŋi, ne qäkämä qeqätqetä
zä kittqiyquanä. 24 Itaŋga huiziquauŋqe, ne, “Qeqätqeqä” kŋuä
neyqaŋguti, qäkämä miwimäkqä iquanä. Iŋäqe Goti Hanjuwä
Iqu hŋqunä-hŋqunäŋi, naqä-hŋqunäŋqä yauqätä ämitäqäŋgaŋi,
äwa itqäŋuwä iquauŋi, yoqä naqä äwikqe. 25 Iiŋä eŋqe, huiwi-qu
ipipiyqŋqä mandumäkŋqä itä, äuqätäŋgäwäŋuwä hŋqunä-hŋqunäŋä
iqua, suqä asänäŋinä imäkäpu, äŋguänä miŋgpŋqä imäkkqe.
26 Itaŋgi iutaŋä hmbu haŋä-iqä ämeqäqe, huiziqua-pqe asänä mapnä.
Itaŋga isuautaŋä hmbu yoqä naqä ämeqä-qe, huizisua-pqe iputä
yeeqä anä ipnä.

27 Itaŋgi he eeqäpnäŋi, Kraisi Iqueqä huiwi naqä-hŋqunä epu,
hŋqunä-hŋqunäŋi Ique qe äuqätänäŋä. 28 Itaŋga Goti Hanjuwä
Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iuqä awä imdaŋi, wäuŋuä tiiŋä imäkqäpŋqä
äwikqe. Hiŋuiqäŋi, ämaqä kukŋuä awä tquäpŋqä dowatkqä iqua
etaŋgä, ita ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui hiŋuä-tqäpŋqä iquayi.
Itaŋga ämaqeu näqŋqä-vqäpŋqä iqua etaŋgä, ita ämaqä nätmatqä
änä mimäkqänäŋi imäkqäpŋqä iquayi. Ita ämaqä täŋä-yaqä huitaŋä-
huitaŋä-täŋä du, äŋguä imäkqäpŋqä iqua etaŋgä, ita ämaqä huizi
du yätamäkqä vqäpŋqä iquayi. Itaŋga ämaqä wäuŋuä eeqänäŋi
ämiqäpŋqä iqua etaŋgä, ita ämaqä kukŋuä huitaŋä-huitaŋi tqäpŋqä
iquautä atäuŋuä ikqe. 29 Ämaqä eeqänäŋi, kukŋuä awä tqäpŋqä
dowatqŋqe, hmaŋqe. Itaŋga eeqänäŋi, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-
tqŋqe, hmaŋqe. Itaŋga eeqänäŋi, näqŋqä-vqŋqe, hmaŋqe. Itaŋga
eeqänäŋi, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋi imäkqäŋqe, aaŋqäŋqe.
30 Itaŋga eeqänäŋi, yaqä-täŋä iquau äŋguä imäkqäŋqe, aaŋqäŋqe.
Itaŋga eeqänäŋi, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäŋqe, hmanji. Itaŋga
eeqänäŋi, kukŋuä iquauŋi kiqä quatiŋqä äkunmäkqäŋqe, hmaŋqe.
Qu wäuŋui, quwqä kiui-kiui imäkqäŋqä ekuwä eä.

31 I etaŋgi, wäuŋuä iiŋä imäkqäŋqä näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä, Goti
Iqu hiŋgi ävätŋqä iutaŋä äŋguänäŋä, huiziu ämäwqätäuŋuwä iquau
mapŋqe, he hiqä eŋqetä, kŋuä äwqetä, yäŋänäqŋqä vqäŋqe. Itaŋga
nyi täŋgaŋi suqä huiziquau ämäwqätäuŋqä hŋquenyqä, awä tiiŋä
hetmqe.

13

Suqä, huiziuŋqä wiŋqeŋqä

1 Nyi ämaqeuŋi, ämaqeuqä kukŋuä huitaŋä-huitaŋitä, eŋätqä
iquauqä kukŋuitä, ätuätmäŋgaŋi, suqä ämaqeuŋqä nyiŋqe, mämeqä
imä, tumqä etaŋgutqe, ii tiinji. Nyaqä kukŋuä iiŋi, makŋuä ooŋqä
ätqa-paŋä iiŋä ätqä. 2 Itaŋga nyi Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä-
qunä eämä, Iqueqä nätmatqä zä wiqeuŋqätä, nätmatqä huiziuŋqätä,
näqŋqä eämä-qe, qoqoŋä iquauŋi, “Zä eŋqä-pa äyawa, näŋinyqä
upuiyä” tqäŋqä, quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä-täŋunä eämä-qe, iŋäqe
suqä ämaqeuŋqä nyiŋqe, mämeqä imä etaŋgutqe, ii nyi ämaqä aaŋä
quvqunji. 3 Itaŋga nyi ŋqä nätmatqä ae ämeŋqä eeqäpnäŋi, ämaqä
äwa itqätaŋguwä iu ävätmä-qe, ŋqä huiwi, tä qäyä ŋqäyikapŋqä
äwinyätmä-qe, suqä ämaqeuŋqä nyiŋqe, mämeqä imä etaŋgutqe, ii
Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, yätamäkqä manyiyqä yänä.

4 Ämaqä, ämaqeuŋqä äwinyäŋqä iqu, haŋä-iqä qäyä äwimeqaŋgi
äwqä haŋuä änyä pmeqä-qu eä, ämaqä huiziuŋqä qeqä tmäkqä-
qu eä, ämaqä hŋqueqä nätmatqä hiŋuä äqunätä “Nyi ämamqeqä”
matqä-qu eä, kiqä-kiuäŋqä awä matŋqä-qu eä, itaŋga iqueqä yoqe
haqeqä mämamäuŋqä-qu eä hiätätŋqe. 5 Itaŋga suqä äŋguä iuŋi
tuwä mävqä-qu eä, iqueqä-kiuäŋqe, kŋuä pkäpkä mindqäŋqä-qu
eä, äwqä tnäŋi maqänä mimäkqä-qu eä, quvqe iwitqueqaŋguwiŋqe
kŋuä aquvä mämaqiyqä-qu eä hiätätŋqe. 6 Suqä quvqeŋqä aquvänä
miqä itä, itaŋga äŋguä naqä-qakuiŋqä, aquvänä iqä-qu hiätätŋqe.
7 Itaŋga haŋä-iqä eeqänäŋi ique makittqiyqä iqaŋguti, iqu hea
ique-iqueŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätä, nätmatqä
äŋguä wimetŋqä diŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä ävä äpme, itaŋga quanŋä
mapäkŋqä yäŋänäqŋqänäŋä tqäutänä.

8 Suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä tqu äwa miqä, äpakänä witäniqe.
Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui hiŋuä ätmitpqä itä, itaŋga aŋä-
kukŋuä huitaŋä-huitaŋä ätmitpqä itä, itaŋga ämaqeuqä näqŋqä
huitaŋä-huitaŋä itäŋi, hma hiäniqe. 9 Ii tiiŋä dutayi. Täŋgaŋi ne
näqŋqe, du-du iŋqä ämenä, itaŋga Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä-
pqe, du-du iŋqä hiŋuä äyä ätätqäŋu. 10 Iŋäqe qänakŋi nätmatqä
eeqänäŋi, naqä-qakuä qäyunänä ätimäuqäqe, iŋgaŋi nätmatqä du-
du iŋqä iiŋi, hämänänä hma heqäŋqe. 11 Ii tiiŋä eŋqä-panji. Nyi
ymeqä wäŋqä emäŋgaŋi, nyaqä kukŋuä tqetä, iwäsäuqetä, kŋuä
indqäŋqetäŋi, ymeqä wäŋqä isua imäkqä du, imäkmiŋqe. Itaŋgi
nyi naqä-qunä ae etmäŋgaŋi, ymeqä suqe ävquatämäukqe. 12 Tiiŋä-
pqeyi. Ämaqe, hiŋuä yäqŋqetä hiŋuä iqänätqäŋuwä-pa, ne täŋgaŋi,
ätnäŋäqi mäquŋquä itqäŋu. Qänakŋi hea iiŋä timäutqäŋgaŋi, ämaqe
anä äpmepu hiŋuä iqänätqäŋuwä-pa, ne naqä-qakui, ätnäŋäqi hiŋui
iiŋä qunanique. Itaŋga nyaqä näqŋqä täŋgaŋi, du-du iŋqä eŋqe,
iŋäqe iŋgaŋi, Goti Iqu nyinyqä näqŋqä äŋguänä eqa äpätŋqä-pa, nyi-
pqe eeqänäŋiŋqä näqŋqä iiŋä emniqe.

13 Itaŋga täŋgaŋi, suqä naqänäŋä hŋquaqui-hŋqueŋä tiiŋä iqua
äwi. Suqä quuvqä heqiyqä ique, suqä Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä
äŋguänäŋi nätapätŋqeŋqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ävanä hiŋuä
äqänanä pmeqä ique, itaŋga suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä ique, iquayi.
Iŋäqe suqä iquautaŋä ämäwqätäuŋqä iqu, ii suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä
iquvi.

14

Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqe, suqä huiziquau ämäwqätäuä

1 He suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä ique ämepu imäkqäpŋqeŋqä, yäŋä
qäŋgaŋgpu. Itaŋga wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkqäŋqä näqŋqetä,
yäŋänäqŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqu hiŋgi ävätŋqä iquau mapŋqä diŋqe,
he hiqä eŋqetä, kŋuä äwqetä, yäŋänäqŋqä vqaŋgpu. Wäuŋuä
huizi iqua e etaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqe
ämäwqätäutŋqe. 2 Tiiŋä dutanji. Ämaqä kukŋuä huitaŋä hŋque
ätätqä iqu, ämaqe qätä äŋguä mäwiyqä iqaŋguwitaŋi, iqu qu
mätquä itä, Goti Hanjuwä Iquenyä tuänä. Dŋä Iqu iwimäkqaŋgqä
iuta, nätmatqä zä äwiŋqeŋqä tänä.* 3 Iŋäqe ämaqä, Goti Iqueqä
kukŋui hiŋuä ätätqä iqu, iqu ämaqeuqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqä
iwimäkätä, suqä äŋguinä imäkqäpŋqä äwivauqumuatätä, itaŋga
äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä iwimäkätä tuänä. 4 Aŋgumŋi,
ämaqä kukŋuä huitaŋä hŋque ätätqä iqu, iqueqä-kiuä yäŋänäqŋqä
imäknätqätaŋgqä-qe, ämaqä kukŋui hiŋuä ätätqä iqu, iqu Goti
Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkiu yäŋänäqŋqä iwimäkquänä. 5 Nyi he
eeqänäŋi, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäpŋqä nyinätaŋgqä-qe, kukŋui
hiŋuä-tqäpŋqe, aaŋä kuapänä änyinätqäuä. Itaŋga ämaqä, kukŋuä
huitaŋä-huitaŋä ätqäqä iqu, iqueqä kukŋuiŋqä, “Nyi iiŋä ätqänä”
ätätqe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqeuŋi yäŋänäqŋqä iwimäkänä. Iqu
iiŋä mimäkqä etaŋgutqe, ämaqä kukŋui hiŋuä ätätqä iqu, iqueŋi
ämäwqätäunä.

6 Nyämaqäuä, nyi äpätmä, kukŋuä huitaŋä-huitaŋinä etqaŋgmdqe,
he yätamäkqe, nyitaŋi äänä mapni? Mä nyi he yätamäkqä hemqä
diŋqe, nyi äpätmä, kukŋui, Goti Hanjuwä Iqu ämändqueqeŋqätä,
ä näqŋqä änyä-häŋä hŋqueŋqätä, ä Goti Iquesaŋi hiŋuä-tqeŋqätä,
ä suqä qäyunä imäkqeŋqätä etmqe, ii qäyunäŋi äyuwä. 7 Asä
iiŋi, hääwätä gitatä, häŋä-pmeqä maeqä äkakinäqŋqä tqua eŋqä-
paŋiyi. Iqua äkakä ätnäŋäqi maqäŋgaŋgutqe, apqä tqä iqua
näqŋqä äŋgui mämeqä ipu, hŋqäqi-mända upunä. 8 Itaŋga, “Tä
mäkäŋqä uwqäŋganjqä” ätätä, awi ätnäŋäqi matqä iqe, ämaqe
mäkäŋqe, nawinyä imäkmbni? 9 Ii eŋqä-paŋi, tiiŋi inänji. He
kukŋuä awi, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä iunä ätqäupu ätquwi, ämaqä
hŋqu heyaqä kukŋui äŋguänä äänä ekitä, näqŋqä äŋguänä äänä
meniqi? Hiyaqä kukŋui, eeqäpnä yuŋuä ämamä wänä. 10 Qua täuŋi,
kukŋuä kuapänä äwiqetaŋi, eeqänaŋi, qakuä-täŋi. 11 Iŋi ämaqä
hŋqu kukŋuä dqaŋgqä iuŋi, nyi kiqä quatiŋqä maqŋqä iqaŋgundqe,
iqu nyinyqe, “Ämaqä hŋqäqisaŋä-queqä” kŋuä vänä. Itaŋga nyi-
pqe, iquenyqe, asä iiŋä imä. 12 Itaŋga he kukŋui, huiziqua qätä
epŋqä ätäpiyäŋgaŋi, he-pqe ätnäŋä iqi tqä-quenä asä iiŋä epŋqe.
He wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkqäŋqä näqŋqetä, yäŋänäqŋqetä,
Dŋä Äŋguä Iqu ävätŋqe mapŋqä aaŋä kuapänä enyätŋqetaŋi, he
nätmatqä iiŋä iquataŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä huizi iuŋi,
yäŋänäqŋqä iwimäkqäpŋqä iquau mapŋqe, wäuŋui yäŋänäqŋqä
imäkqaŋgpu.

---

* **14:2** Korinä äpmamiŋuwä iqua, kukŋuä huitaŋä hŋque tqäŋqä näqŋqetä yäŋänäqŋqetäŋi, huiziu ämäwqätäukqeŋqä ätmiŋuwi.

13 Iŋi ämaqä, kukŋui huitaŋä hŋque ätätäqä iqu, iqueqä kukŋuä
iiŋi aŋgumä äkunmäkätŋqe, Dŋä Äŋguä Iqueqä yätamäkqeŋqä
tääqä ganä ätätä yatŋqä vqe. 14 Iŋi nyi kukŋuä huitaŋi ätätmä
tääqä ätqäqe, ii nyi ŋqä quuvqä iutanä ätqä. Iŋäqe ŋqä kŋuä
indqäŋqä iutanä matqä itmitaŋi, kŋuä iqu wäuŋuä hŋqu mimäkqä
yänä. 15 Itaŋgi nyi squä imäkmqe? Tiiŋiyi. Nyi Goti Iquenyqä
tääqe, ŋqä quuvqä imdatä, ŋqä kŋuä indqäŋqä imdatä qäsä imäkmä.
Itaŋga nyi apqe, ŋqä quuvqä imdatä, ŋqä kŋuä indqäŋqä imdatä
qäsä tmä. 16 Iŋi si tääqä ätätnä, Goti Hanjuwä Iqueä yoqe haqeu
ämamäutŋäŋganı, tqä quuvetänä tqaŋgtqe, ämaqä kukŋuä iquenyqä
näqŋqä maeqä, hesä anä äpmeqä hŋqu, saqä “äŋguiqä” tqaŋgŋiŋqe,
qätä äänä äkiyätä, “Ii naqä-qakuiqä” täniqi? 17 Si tqä-täuäŋi, Goti
Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä” qäyunä tquaŋgŋä-qe, ämaqä huiziqueŋi
yäŋänäqŋqä miwimäkqä yänä. 18 Ŋqä-näuänä äpmamäŋganı, nyi
heŋi ämaiqutäutmä, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä iutä kuapänä ätätqäŋä.
Nyi iiŋä imäktŋqä iiŋqe, ŋqä Goti Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä”
ätuätqäŋä. 19 Iiŋä qäyä etaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä,
Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquväqŋqä iuŋi, nyi kukŋuä ätätmäŋganı,
kukŋuä huitaŋä-huitaŋä iutaŋi quäuqänäŋä† tumqŋqe, manyiŋgqi.
Qu näqŋqä äŋguänä mapŋqä diŋqe, nyi kukŋuä qu näqŋqä eäŋuwä
iutaŋi, homä imäkätmä tumqŋqä änyiŋgi.

20 Nyämaqäuä, heqä kŋui indqäŋqe, ymeqä wäŋqä isuauqetäŋi,
asänäŋä mämeqäŋqe. Ymeqä nandqä isua, suqä quvqeŋqä maqŋqä
eäŋuwä-pa, iiŋä pmetpŋqe. Iŋäqe hiqä kŋuä indqäŋqe, ämaqä naqä
kŋui metpŋqe. 21 Kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäŋqe, kukŋuä-suqä iuŋi,
tuwaŋuä tiiŋä äqänä äwi.

“Nyi ŋqä kukŋui, ämaqä kukŋuä huitaŋi tqä hŋquau äwimä.
Itaŋga iqua quvaqä maŋä iutaŋi, ämaqä täqi äpmeŋuwä iquau awä
tquaŋguwäŋga, qu nyaqä kukŋui qätä wiyqäŋqe, enyqä ipŋqäuä.”‡
Kukŋuä tä, Naqä Iqu Kiqä-kiuä ätkqe.

22 Itaŋgi Dŋä Äŋguä Iqu, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäŋqä ävätŋqe, ii
ämaqä quuvqä heqiyqä iqua, hiŋuä e äqunäpu, Goti Iquenyqä näqŋqä
mapŋqä maetqe, ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, hiŋuä e äqunäpu,
Iquenyqä näqŋqä meqäŋqe. Iŋäqe Dŋä Äŋguä Iqu Goti Iqueqä kukŋui
hiŋuä-tqŋqä ävätŋqe, ii ämaqä quuvqä maeqiyqä iquauŋqä maetqe,
quuvqä heqiyqä iquauŋqe.

23 Iŋi Goti Iqueqä qokä-apäki, qu aquvä äqämbiyi, hŋqunä-hŋqunä
kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqaŋguwäŋga, ga ämaqä maqŋqä hŋquaŋä-
qe, ä quuvqä maeqiyqä hŋquaŋä-qe, yäpä iŋgisa äyapäpu qätä
äwipiyi, “He hiqiyqä itqäŋäuä” tupnä. 24 Iŋäqe qu iiŋä äpmapu
kukŋuä awi, hiŋuä-tqä iqua tqä-paŋä tqaŋguwäŋga, ämaqä quuvqä
maeqiyqä hŋquŋä-qe, ä ämaqä maqŋqä hŋquŋä-qe, iquau äwimetqe,
quvaqä kukŋuä tnämäuqaŋguwi, iqu eeqänäŋi qätä äwiyäqe, iqueqä
suqä quvqeŋqä kukŋuä mitqänäŋä wiyänä. 25 Iŋganı ämaqä iiŋä iqu,
iqueqä kŋuä indqäŋqä quvqä zä äwämitätqŋqe, näqŋqä ämeqe, Goti
Iqueqä yoqä haqeu mamäutŋqä qoŋä äuktäutä, hipeŋui qua bu eätä,
“Iyää, aaŋä naqä-qakuänänji. Goti Hanjuwä Iqu hesä anä äpmenä”
tänä.

---

† **14:19** Poli iqu kukŋui, 10,000 ätätä äqäkqe. ‡ **14:21** Asayä 28:11-12

Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquvä äqänäpiyäŋgaŋi, suqä qäyunä imäkqäŋqe

26 Nyämaqäuä, iiŋi änääŋqe? Ii, he Jisasi Iqueä yoqeŋqä aquvä
äqänäpiyäŋgaŋi, suqä tiiŋä imäkqäŋqe. Hŋqua wäuŋui, apqä
tqäŋqä meqaŋgpi, hŋqua qokä-apäkä iu näqŋqä-vqäŋqä mapŋqe.
Itaŋga hŋqua wäuŋui, Dŋä Äŋguä Iqu motqueqaŋgqe, awä-tqäŋqä
meqaŋgpi, hŋqua kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqäŋqä meqaŋgpi, itaŋga
hŋqua kukŋuä iiŋi, äkunmäkqäŋqä mapŋqe. Nätmatqä eeqänäŋä
he iiŋä imäkpqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqäpnäŋä iu
yäŋänäqŋqä iwimäkqäpnä.

27 Kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqä iquauŋqe, ämaqä hŋquaquŋä-
qe, ä hŋquaqui-hŋqueŋä-qe, iqueqäŋga-iqueqäŋga tqaŋgpi, itaŋga
hŋqua äkunmäkqäŋqe. 28 Ämaqä kukŋui äkunmäkqäŋqe hma
etaŋgutqe, ämaqä kukŋuä tätŋqä iqu, qokä-apäkä huiziuqä awä
imŋi qanyä ämeŋämiqä äpme, kukŋui Goti Hanjuwä Iquesä iqueqä-
kiuätänä tŋqäŋqe. 29 Itaŋga Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquauŋqe,
hŋquaquŋä-qe, ä hŋquaqui-hŋqueŋä-qe kukŋuä tqaŋgpi, huizi
‘kukŋui äänä ätqäpiyä’ tpu, iwäsäuqäŋqe. 30 Itaŋga ämaqä quamä
ii äpmamitätqä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iqu motqueqaŋgqe, awä-tqäŋqä
ämeqaŋgutqe, ämaqä kukŋuä tmitätqä iqu, kukŋuä matqä qanyä
tqäutŋqe. 31 Kiqä quati, tiinji. Inyänä timäuquätŋqe, qokä-apäki,
qu näqŋqä ämepu quwqä äwqä imŋi yaŋnäŋqä imäkänyuembŋqe,
hŋqueqäŋga-hŋqueqäŋga pämä ätqäuäqisäpu, kukŋuä tqäŋqe.
32 Itaŋga ämaqä Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iqua, wäuŋuä iiŋä
imäkqäŋqe, quwqä-quwänä äŋguänä äminyäpu, qeiqinyä pmetpŋqe.
33 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iqua kŋui
huitaŋä-huitaŋä quvqe mindqäŋqä ipu, äwqä haŋuä iŋqä pmetpŋqä
iwimäkqä-quvi.

Qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqäŋqä ätekqä im-imä aquväqŋqä iutaŋä
iqua-pqe, asä tiiŋä imäkqäŋqe. 34 Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä
iuŋi, apäkä iua, kukŋuä matqä qanyä pmeqäŋqe. Kukŋuä-suqä
iu äqänäŋqä-pa, iua kukŋuä matqä, mändi äkittqänäpu yäpä iqi
pmetpŋqe. 35 Iua, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä awä iqisa kukŋuä
ätquwi, änä mäwqä yänä. Apäkä hui nätmatqeŋqä näqŋqä metŋqä
etaŋgutqe, aŋä yuuwä iunä iiyqä qokique yatŋqä ävätä, näqŋqä
metŋqe.

36 Kukŋuä iiŋä iqua mämeqä iquwä iquenäŋi, nyi tii tmqänä.
Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui, he ganä emetä, im-imä äwekqäta? Ä
Iqueä kukŋui, henyä ämakuwäta? Oeyä! 37 Iŋi ämaqä hŋqu, “Nyi
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqä hiŋuä-tqä iqunjqä” ä “Dŋä Äŋguä
Iqu inyimäkqaŋgi itqäŋänä” kŋuä iiŋä indqäŋqä-qu etaŋgutqe, iqu
nyinyqe, näqŋqä tiiŋä hiätŋqänänji. “Poli iqu nenyqä tuwaŋuä tä
äqiyqe, ii Naqä Iqueqä suqä iutanjqä.” 38 Iŋäqe ämaqä hŋqu, nyaqä
kukŋuä tuwaŋuä täu äqänäŋqe, qätä mänyiyqä iqe, qokä-apäki,
iqueqä kukŋui qätä mäwiyqä ipnä.

39 Itaŋgi, nyämaqäuä, he Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqŋqe, hiqä
eŋqetä, kŋuä äwqetä, yäŋänäqŋqä vqäpŋqe. Itaŋga kukŋuä
huitaŋä-huitaŋitä tqäŋqe, pmua mimäkqä pambu. 40 Iŋäqe he
aquvä äqänäpiyäŋgaŋi, kukŋuä näuä-namä mäwqä, qänaknäŋi, suqä
qäyunäŋä iunä iqaŋgpu.

15

Jisasi Iqu äpäkonätä, aŋgi ävaukqeŋqä

1 Nyämaqäuä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, nyi awä hetqaŋgä qätä
änyiyäpu, quuvqä eqiyäpiyä iuta yäŋänäqŋqänä tqäutaŋguwiŋqe,
hiqä kŋuä indqäŋqe, aŋgumä evauqumuatmqe. 2 He kukŋuä nyi awä
etkqä iiŋä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpqe, iquesaŋi Goti Hanjuwä
Iqu, änyä-häŋä epŋqä emäkätqäuä. Iŋäqe he iiŋi mimäkqaŋgpqe,
heqä quuvqä heqiyqe, nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋäŋqe.
3 Kukŋuä aaŋä naqänäŋä nyi ŋqä-näuä ämaqä huiziuta qäŋganä
ämakqä iqueŋi, awä tii äyä etkqe. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu
äqänä äwiŋqä-pa,* Kraisi Iqu neyaqä suqä quvqä eeqäpnäŋi huätä
mamäutŋqeŋqä iiŋqä äpäkoŋgqe. 4 Itaŋga tiiŋä-pqä äqänäŋqä-pa,†
qu Iqueŋi qua pteqaŋguwäŋga, hea hŋquaqu äwiqe, hŋquqqueŋi,
Goti Iqu aŋgi ävauqumuatkqe. 5 Itaŋi Iqu Pitä ique-ganä äwimeqe,‡
huizi, Iqueqä ämaqä 12 iquau äwimakqe.§ 6 Itaŋi Iquenyqä qu-
uvqä heqiyqä 500 iquau, asäŋga äwimakqe. Iquautaŋi, hŋqua
ae äpäkoŋguwä-qe, kuapänäŋi häŋä yqänä äpmeŋä. 7 Iquau
äwimeqetaŋi, huizi Jemisi ique äwimakqe. Itaŋi ämaqä huizi, Iqueqä
kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquau eeqänäŋä äwimakqe.
8 Itaŋga aaŋä yäpaki, nyi, ymeqä kiqä känai hea qäyunäŋäŋga
maunyqä iqä eŋqä-paŋä iiŋä-qunŋäŋga, änyimakqe.* 9 (Ii qakui
tiiŋä iuta ätqä. Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä huizi
iquauqä yäpä iqi, quvqä äpmeŋqä iqunjqä. Nyi hiŋuiqänäŋäŋgaŋi,
Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuŋi, yuuwä äpäsätämiŋqä etaŋgi,
ämaqe, “Ämaqä kukŋuä awä ttŋqä ändowatkqä hŋqukiyqä” ndqe,
ii quvqe. 10 Iiŋä qäyä etaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu nyinyqä qeqä
wimäŋgqetaŋi, nyi sä äpmeŋä. Itaŋga Iqueqä qeqä imäŋqä iiŋi, qua
aaŋqä iqi mapäkŋqä ikqe. Iŋi nyi iiŋä emä, qua iqi mäpäwiqä itmä,
wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkätmä iutaŋi, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä huizi iquauŋi, ämäwqätäuäŋä. Wäuŋuä iiŋi, nyi ŋqä-
näuä mimäkqä pa itqäŋä, oee. Goti Iqueqä qeqä imäŋqä nyitä
äpmeŋqä iqu, inyimäkqaŋgi imäkätqäŋä.) 11 Iŋi Kraisi Iquenyqä
kukŋuä iiŋiŋqä näqŋqä ämakuwi, ii nyitanä, ä huiziquatanä, qäyä
enä. Nyitä, huiziquatä, asä iuŋqänä ätuätuŋque. Itaŋga he iuŋqänä
quuvqä äyä eqiyätqäŋä.

Ämaqä ae äpäkoŋguwä iqua, aŋgu vaupnuwäŋqäti?

12 Ne kukŋuä awi, “Kraisi Iqu äpäkoŋgaŋgqäŋga, Goti Iqu aŋgi
ävauqumuatkqeqä” qäyä ätuätqätaŋgu, ga ämaqä hesaŋä hŋqua,
“Ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgi häŋä mävauqä ipŋqäuä-qe”
suŋqä ätätqäŋä? 13 Quvaqä kukŋuä iiŋi, naqä-qakuä etaŋgutqe,
ii tiinji. Kraisi Iqueŋi, aŋgumä häŋä mävauqumuatqä iquänänji.
14 Itaŋgi Kraisi Iqueŋi, qua buta aŋgumä mävauqumuatqä iqä-säpi, ne
kukŋui hiŋgi tätqätaŋguati, ga he-pqe quuvqä hiŋgi heqiyätqätpninji.
15 Itaŋga ämaqä pizqä qua äptepqä iuta aŋgi mävauqŋqä etaŋgpqe,
ii tiinji. Goti Iqu Kraisi Iqueŋi mävauqumuatqä iquänänji. Iiŋä sätäti,
“Goti Hanjuwä Iqu Kraisi Iqueŋi, iiŋä iwimäkkqä-qe,” quaŋgä tqune

* **15:3** Asayä 53:5-12 † **15:4** Apqä Bukä 16:10 ‡ **15:5** Lukä 24:34 § **15:5** Makä 16:14
* **15:8** Wäuŋuiŋqä 9:3-8

hiätaninji. 16 Ii tiinji. Ämaqä pizqä qua butaŋi mävauqŋqä sätäti,
Kraisi Iqueŋä-pqe mävauqumuatqä iquäninji. 17 Iŋi Kraisi Iqueŋi qua
buta aŋgi mävauqumuatqä ikqä etaŋgutqe, he quuvqä eqiyäŋuwi,
yätamäkqä maiyqä itqätaŋguti, hiqä suqä quvqeunä yqänä pmetpn-
inji. 18 Tiiŋä-pqe inä eqi. Ämaqä Kraisi Iquenyqä quuvqä eqämiŋuwä
pizqä ae äpäkoŋguwä iqua-pqe, qui hämänä imäkŋgpninji. 19 Itaŋga
neqä kŋuä indqäŋqä yäŋänäqŋqe, Kraisi Ique ävanä hiŋuä äqänanä
pmeqe, yätamäkqe, qua täu häŋä äpmenäŋganäŋqä etaŋgutqe,
ämaqe, nenyäŋqe, huäqä kiiŋä wunänä. Ga quwqä huäqä-huŋqä iiŋi,
eeqänäŋi ämäwqätäunä.
20 Iiŋi hmanji. Ymisaŋä wäuŋuä du yäuä kiŋganä iqäqä-
paŋi, ämaqä pizqä äpäkombqä iqua aŋgi vauqäŋqe, Kraisi
Iqu äpäkoŋgqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu Ique ganä aŋgi äyä
ävauqumuatkqe. 21 Ii tiinji. Äpäkoŋqä ämaekqe, ämaqä hŋqu
etaŋgqeta, aŋgi vauqäŋqe, ii ämaqä huiziquvi. 22 Ämaqä eeqänäŋä,
Atamä iquesanä äpäkonätqäŋuwä-pa, aŋgumä häŋä vauqumu-
atqäŋqe, Kraisi Iquesanäŋqe. 23 Itaŋga eeqänäŋi, kiqäŋga-kiqäŋgayi.
Ämaqä kiŋganäŋi, ii Kraisi Iquvi. Qänakndaŋi, Iqu qua täuŋqä
aŋgu quvepäniqäŋga, ämaqä Iqueqänäŋä iqua, aŋgi vaupnuwi.
24 Itaŋi yoqä naqä-täŋätä, yäŋänäqŋqä-täŋätä eeqänäŋä äpmeŋuwä
iuŋi, Kraisi Iqu qui imäkäqetaŋi, nätmatqä eeqänaŋi miqäŋqe,
Goti Kaniqueä hipa iu väniqe. Ii hiunji yäpakiyi. 25 Ii tiiŋä
etaŋgiyi. Kraisi Iqu, Iqueqä mäkä-huŋqä iquau, Iqueä yäpä iqinyä
äpmuatetqäŋgaŋqä, nätmatqä eeqänäŋiu äpakänä ämiqa uwqäniqe.
26 Mäkä iiŋi qäpu etaŋga, yäpaki äpäkoŋqä ique hämänä hma
imäkäniqe. 27 Iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii äqänä. *“Iqu
nätmatqä eeqänäŋi, Iqueqä yäpä iqi ekqeqä.”*† Kukŋuä iqu, tiiŋä
ätätä ätqi. Nätmatqä eeqäpnäŋi, Goti Iqu Kraisi Iqueqä yäpä iqi
eätäqäŋgaŋi, Iqu Iqueqä-kiuäŋi yäpä iqiŋi maeŋqä ma ikqe. 28 Itaŋga
nätmatqä eeqäpnäŋi Iqueqä yäpä iqi wiqaŋgutqäŋgaŋi, Ymeqä Iqu
Kiqä-kiuäŋi, Goti Iqueqä yäpä iqi enäniqe. Goti Iqu nätmatqä
eeqäpnäŋä, Ymeqä Iqueqä yäpä iqi hiŋuiqänä ekqe, Ymeqä Iqu, Goti
Iqu eeqänäŋä iuŋi äminiqŋqä e imäkäniqe.

Ämaqä pizqä iqua, aŋgu mävauqŋqä etaŋgutqe, änääŋqe?

29 Ämaqä hŋqua, pizqä iquau yätamäkqeŋqe, asŋä ämetqäŋä.
Itaŋga ämaqä ae äpäkombqä iqua, aŋgu mävauqŋqä naqä-qakuänä
etaŋgutqe, ga ämaqä asŋi, pizqä iquau yätamäkqeŋqä ämetqäŋuwä
iqua, äänä imäkpnuwäŋqe? Iŋi iqua asŋi, iiŋä iquauŋqe, suŋqä
ämetqäŋä? 30 Tiiŋä-pqä inänji. Ne kukŋuä äŋgui awä ätuätuŋquä
imŋi, qu qui nemäkpŋqä itqäŋuwitaŋi, qae mäpmeqä, haŋä-iqä
qäpisa-qäpisaŋi, suŋqä ämetqäŋu? 31 Nyämaqäuä, nyi hea ique-
iqueŋi, pizqewä ae äyä äpäkonäqisätqäŋä. Iŋi neqä Naqä Kraisi
Jisasi Iqu, hesä anä pmetaŋgqeŋqä nyi yeeqä naqä-qakuä itmä, sä
etqä. 32 Itaŋga nyi hiveqä-yaqueqä hiqiyqä Epäsäsi du äpmeŋuwä
itä mäkä äuŋgque, ii nyi ŋqä änyiŋqä dutanä imäkkqä etaŋgutqe,
yätamäkqä iquesaŋi squä mamniqäwä? Ii tiinji. Ämaqä hŋqua
kukŋuä tii ätätqäŋä. *“Awiŋga päkonatuŋqueqä. Iŋi ne täŋgaŋi,*

† **15:27** Apqä Bukä 8:6

buayätä eqätä gmaŋguatuŋquänäŋniqä.”‡ Ämaqä, äpäkombqä iqua
aŋgi mävauqŋqä etaŋgutqe, kukŋuä iiŋi qänaknä ianä. 33 Ämaqä
hiqä kŋuä äŋgui qui emäkätqäŋuwä iquauŋi, hiŋuinä mäquŋquä
pambu. Kukŋuä hŋqu tiiŋä äwi. “He ämaqä ququvqänäŋä hŋquatä
näueqä imäknäpu qaŋä anä ikipiyitaŋi, iqua hiqä suqä äŋgui yuuwä
hetäupŋqäuä.” 34 Hesaŋä hŋqua, Goti Iquenyqä naqä-qakuä maqŋqä
etaŋguwiŋqe, he suqä qäyunäŋi ipu, kŋuä jänänäŋinä indqänäpu,
suqä quvqe vquatämäupu. Nyi kukŋuä iiŋi, womba etapätmä etqä.

Huiwä aŋgi vauqe, aaŋä huitaŋiŋqä

35 Iŋäqe ämaqä hŋqu yatŋqä tii iänä. “Ämaqä pizqä qua äptepqä
butaŋi aŋgumŋi häŋä-pmeqäŋqe, Goti Iqu quŋi, äänä imäkätä
vauqumuatäniqäwä? Huiwi, äkitaŋi nyqä vauqumuatäniqäwä?” 36 Si
kukŋuä iiŋi, qäyasäqi ätnä. Nätmatqä piikä hmbu qua mämä vowä
ämäuesqe, piikipu pizqä ganä iqaŋga, baki iŋga äukauänä. 37 Si
sŋgumetqäŋä-qe, ä ipŋqä käukuä piikäŋä-qe vowä ämäuesqe, si
piikinä vowä ämäueŋi. Iŋäqe kiqä baki, piikä ique asänäŋä iiŋäŋqä
ma, huitaŋä äukauänä. 38 Piikä iiŋä iqueŋi, Goti Iqu Iqueqä äwiŋqä
iuta, Kiqä-kiuä imäkqaŋgqetaŋi, kiqä baki, huiwä kiqä-täŋä hiänä.
Itaŋga piikä ique-iqueŋi, quwqä bakiuqä huiwi, aaŋä qäyunäŋäŋqä
vquänä.

39 Nätmatqä eeqänäŋi, qu huiwi naqä-hŋqunä miŋqä iŋä. Ämaqä
iqua, hiveqä-yaqueqä iqua, ynŋä iqua, itaŋga hämapäkä iqua, quwqä
huiwi, huitäŋä-huitaŋä änyäŋä. 40 Itaŋga, nätmatqä huiwä-täŋi,
hui qäukuä haqä yätu witaŋgi, hui qua iu äwi. Itaŋgi nätmatqä
qäukuä haqu yätu äwiŋqä iuqä qeqätqe, qua iu äwiŋqä iuqä qeqätqe-
täŋi, asänäŋä ma, huitaŋä-huitaŋiyi. 41 Mäptqe, qeqätqe, kiqä-täŋä
etaŋga, qaŋui, kiqä qeqätqe, huitaŋä-täŋiyi. Itaŋga qätäqueqe,
huitaŋä-huitaŋä epiyitaŋi, qeqätqe, quwqä-quwqä-täŋiyi.

42 Huiwi huitaŋä-huitaŋä ii eŋqä-paŋi, ämaqe pizqä äpäkonäpu
aŋgu vauqe, asänäŋä iiŋi. Ämaqä huiwi qua äptepqe, piyaŋäweqe.
Iŋäqe huiwä qua-mända aŋgumä vauqe, piyaŋä mäweqä yänä.
43 Ämaqä huiwä qua äptepqe, ii womba vqetä yäŋänäqŋqä
maeqätäŋqe. Itaŋga huiwä qua-mända aŋgu vauqe, yoqä naqä-
täŋätä, yäŋänäqŋqä-täŋätäŋqe. 44 Huiwä qua äptepqe, ii qua täu
pmeqäŋqe. Itaŋga huiwä aŋgumä vauqe, ii Dŋä Äŋguä Iquesa eä,
dŋä iquvi. Huiwä qua täu pmeqäŋqe, naqä-qakuä eäŋqetaŋi, huiwä
Dŋä Äŋguä Iquesaŋä-pqe, naqä-qakuä inä eä. 45 Goti Hanjuwä Iqueqä
bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋi tuwaŋuä äqänä äwi. *“Ämaqä hiŋuiqäŋä
Atamä iqu, häŋä-pmeqä-qu ekqeqä.”*§ Itaŋga Atamä Qänakŋä Iqu,
dŋä eätä, ämaqä du häŋä-pmeqä-vqäŋqä äyä ekqe. 46 Ämaqä Dŋä
Äŋguä Iquesaŋä Iqu, kiŋganä hiŋuiqä ätimäukqä-ma, ämaqä qua täu
pmeqäŋqä iqu ganä timäuqaŋga, Dŋä Äŋguä Iquesaŋä Iqu qänaki
ätimäukqe. 47 Atamä hiŋuiqä ätimäukqä iqu, Goti Iqu qua itä imäkkqä
eä, qua iutaŋä iquvi. Itaŋga Atamä qänaki ekqä Iqu, qäukuä haqä
yätutaŋä Iquvi. 48 Ämaqä eeqänäŋä qua iutaŋä eäŋuwä ii, qu ämaqä
qua iuta ätimäukqä iqu eŋqä-paŋä asänäŋä iiŋiyi. Itaŋga ämaqä
eeqäpnäŋä qäukuä haqä yätutaŋä eäŋuwä ii, qu Ämaqä qäukuä

‡ **15:32** Asayä 22:13 § **15:45** Ipäqäkqe 2:7

yäŋisaŋä Iqu eŋqä-paŋä asänäŋä iiŋiyi. 49 Iŋi täŋgaŋi, ne ämaqä
qua iutaŋä ekqä iqu eŋqä-paŋä, asänäŋä eäŋque, iŋi qänakndaŋi ne
Ämaqä qäukuä haqä yätutaŋä Iqu eŋqä-paŋä, asänäŋä iiŋä hianique.
50 Nyämaqäuä, nyi, “Ii tiiŋä etaŋgi” etqä. Nätmatqä pizqä yätŋqä
hui, nätmatqä pizqä miqä iqueuŋi, mämeqä itä, anä mäpmeqäŋqe.
Iutaŋi huiwä pizqä yätŋqä itäqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqunä ämitŋqä
yäŋiŋi, nätmatqä wäŋqä-qäpu mämeqä itä, anä mäpmeqäŋqe.
51-52 Nyi kukŋuä zä äwiŋqä hŋqu hetmqä iqäqä-qae, qätä nyipu!
Ne eeqäpnäŋi, pizqä hämänä mapäkoŋqä yaniquä etaŋgqä-qe, häähwä
yäpakiqu tii tämäuqaŋgaŋi, neqä hiŋui hikueä ptqä maqänä äqiyqu-
paŋi, neqä huiwi, iiŋä itä kunmäknäniqe. Häähwi iiŋä tqaŋgaŋi,
pizqä äwämitpqä imdaŋi, pizqä aŋgumŋi mapäkoŋqäŋqä aŋgi vaup-
nuwi. Iŋgaŋi neqä huiwi änyä-häŋä kunmäknäniqe. 53 Huiwä qui
imäknätä äpäkonätŋqä tqu, qui mimäkŋqä itä häŋä hea ique-ique
pmetäniqä diŋqe, änyä-häŋiŋqä äkunmäknäŋqiyä. 54 Huiwiqu iiŋä
ae äkunmäkŋgaŋga, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänäŋqä tiiŋi,
qäyunä timäuänä.

*“Goti Iqu mäkä yäŋänäqŋqänäŋä itä, äpäkoŋqä iqueŋi ämäwqätäuqiyä.”**

55 *“Äpäkoŋqä iquki, tqä yäŋänäqŋqä ämaqe ämäwqätäutŋqe, äŋgiyi? Äpäkoŋqä iquki, si ämaqä zi miqutesiŋqe, äŋgiyi?”*†

56 Äpäkoŋqä iqueqä zi, ii suqä quvqe, qenyänji. Itaŋga suqä quvqä iqu
kiqä yäŋänäqŋqä meqe, ii kukŋuä-suqä iquesanji. 57 Iŋäqe Goti Han-
juwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquesaŋi, mäki ämäwqätatuŋquä
inemäkätŋqeŋqä, ne “äŋguiqä” ätuanä.
58 Iiŋiŋqe, ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iquenä, nätmatqä hui
ktäqä-ktäqä meqiyqäŋqä yäŋänäqŋqä tqäutpŋqe. He Naqä Iquenyqä
wäuŋuä dŋä huqä ii imäkätqäŋuwi, hiŋgi meqäŋqä ma, qakuä-täŋä
iiyi. Mä iiŋiŋqe, hea etä zä ävätä, Naqä Iqueqä wäuŋuiŋqänä kŋuä
neyquätŋqänänji.

16

Jerusälemä äpmeqä iquau yätamäkqeŋqä, mbqä aquvä qäpŋqä ätukqeŋqä

1 Täŋgaŋi nyi he Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä Jerusälemä
äpmeŋuwä iuŋqä mbqä aquvä qäpŋqä iiŋqä kukŋuä hetmqe. Ii
imäkqäŋqe, nyi ämaqä Goti Iquenyqä qua naqä Galesiya iu aquvä
äqänätqäŋuwä iquau ämotquakqä-pa, he-pqe asänä imäkqäpŋqe.
2 Nyi aŋgumä äpmqäŋgaŋi, he iquau wipŋqe aquvä maqiyäqisqä
ipnuwäŋqä manyiŋgaŋgqetaŋi, wikä ique-iqueqä hiunji kiŋganäŋä
iqueŋi, hŋqunä-hŋqunäŋä-quenä, mbqä ämepiyi, iwäsäupu, hiqä
aŋiu pŋqä eqäpŋqe. 3 Nyi iqi ae ätimäutmäŋgaŋi, ämaqä he atäuŋuä
ipqä iquauŋi, hiqä nätmatqä iiŋitä, nyaqä tuwaŋuä äqämqetä, äma
upŋqe, ävätmä Jerusälemäŋqä ändowatmniqe. 4 Itaŋga nyi-pqe, du
qäyuŋqä äwqŋqe äŋguä hiqaŋgutqe, iqua nyitä anä wanique.

Poli iqu, Korinä timäuniŋqä ätukqeŋqä

* **15:54** Asayä 25:8 † **15:55** Hosiya 13:14

5 Itaŋga nyi qua naqä Masendoniya iu äpmeŋuwä iuŋganä hiŋuä
äqunäkämitaŋi, qänaki, emamniŋqe. 6 Nyi maqŋqä eŋä. Hesäŋi
hiunji hmbuŋi anä pmeniquti? Ä äsqinyqä evämamqä iqaŋgaŋi, he
nätmatqä qaŋä ändma wätŋqä iuŋi, yätamäkqä nyipnuwäŋqä diŋqe,
yuŋuä naqänäŋä äqunätä, iiqä qäpu päwqaŋgaŋqä, äpakänä hesä
anä pmeniquti? 7 Nyi hŋqäqinyqä äwätmäŋgaŋi, he kukŋuinä etmä,
maqänä maiqutäuqäŋqe, manyiŋgqi. Iŋäqe Naqä Iqu nyi hesä anä
pmeqäŋqe, hiŋuinä ŋqäŋgaŋgutqe, nyi hesä anäŋi, hiunji kuapänä
pmamniŋqä änyiŋgi. 8 Nyi Epäsäsi täuŋi, hiunji naqä "Pendikosiuä"
ätmiŋuwä iqu ätimäuqaŋgaŋqä pmetmä. 9 Äpmeŋqä täqiŋi, ämaqä
kuapänäŋi, nenyqä mäkäŋqä qäyä itqätaŋguwä-qe, nyi qokä-apäkä
huiŋi, Goti Iqueqä ämaqänä epŋqä yätamäkqä wimqä diŋqe, nyinyqä
hänaqä iŋgi. Iiŋiŋqe, täqi pmetmä.

10 Timoti iqu henyŋqä äquvepqe,* iqu henyqä zä miqä yätŋqe,
he yeeqä ävätmepu äŋguänä mipu. Nyi iiŋä etqe, iqu Naqä Iqueqä
wäuŋui, nyi itŋqä-ma asänä imäkätŋqä-qu etaŋgi ätqä. 11 Iqu iqi eme-
qaŋgaŋi, hesaŋä hŋqua, ique yeeqä mävätmeqä iqä diŋqe, hiŋuinä
mäquŋquä pa iqäpnä. Itaŋga iqu, nyinyqä nyämaqä huiziquatä
ppŋqä diŋqä hiŋuä äqunmä pmamniqe. Iŋitaŋi iqu nyi aŋgumä
änyimetŋqänä evämeqaŋgaŋi, iqueqä qaŋä wätŋqä iuŋi, äwqä haŋuä
änyä wätŋqänä yätamäkqä väwqatqäpnä.

12 Täŋgaŋi nyi kukŋui, neqä neyämaqä Apolosi iquenyqä hetmqe.
Iqu neyämaqä huiziquatä henyqä quvepqäŋqe, nyi iqueŋi kukŋuä
yäŋänäqŋqänäŋä ätuätŋqä-qe, iqu täŋgaŋqe, mäwiŋqä itqäuä. He
emetŋqe, hiunji hŋque, iqu, 'Täŋgaŋi qäyunjqä' kŋuä vqaŋga, iŋga
emeniqe.

Poli iqu, qu äänä ipnuwäŋqä diŋqä, kukŋuä yäpakä ätkqeŋqä

13 He äŋguänä ätäuqämepu, quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, itaŋga
zä miqä, yäŋänäqŋqä tqäutpŋqe. 14 He nätmatqä eeqänäŋä
imäkäpiyä iuŋi, huiziuŋqä qeqä emänätäqä iuta imäkqäpŋqe.

15 Nyämaqäuä, nyi he evauqumuatmqä änyiŋgi. Stepanasi†
iquenyqätä, huizi iqueqä aŋiu anä äpmeŋuwä iuŋqätäŋi, he näqŋqe.
Hiqä qua naqä Äkaiya iuŋi, iqua quuvqä ganä eqiyäpu, ga
quwqä-quwä wäuŋui, Goti Iqueqä ämaqä iu yätamäkqä vqäŋqä,
ämakuwi. 16 Itaŋga he ämaqä iquautä, itaŋga huizi, wäuŋuä asänä
itqäŋuwä iquautäŋi, iquauqä yäpä iqi pmetpŋqä änyiŋgi. 17 Korinä
iu äpmeŋuwä iquenä, yätamäkqä nyiyqänäŋi hma etaŋguwäŋga,
Stepanasi ique, Potunatusi ique, itaŋga Äkaikusi ique, hesa änyimepu,
heyaqä aŋi ämequwiŋqe, nyi aquvänä iqä. 18 Iqua yäŋänäqŋqä
he emäkkuwä-paŋi, nyi-pqe inä nyimäkquwi. Iŋi he ämaqä iiŋä
iquauŋqe, "Ämaqä qäyunäŋä iquayqä" kŋuä indqänäpu, äŋguä
itquapŋqe.

"Ne henyqä hui mimäuqä iŋunä" tqeŋqä

19 Jisasi Iquenyqä qua naqä Eesiya täu aquvä äqänätqäŋuwä
iqua, qu, "Ne henyqä hui mimäuqä iŋunä" etqä. Itaŋga Akuila
iqutä, Presilatä, itaŋga ämaqä Jisasi Iquenyqä iyaquiyqä aŋiu aquvä
äqänäqäsätqäŋuwä iquatä eeqänä, "Yää ŋquauä! Ne henyqä hui

* **16:10** 1 Korinä 4:17 † **16:15** 1 Korinä 1:16

mimäuqä iŋunä” etqä. 20 Neyämaqä täqiŋä eeqänäŋä iqua, “Ne
henyqä hui mimäuqä iŋunä” etqä. He äminäpiyäŋgaŋi, quuvqä
heqiyqä iquneqä suqä iuŋi, quneqä iŋgpŋqe. 21 Poli iqunä, henyqä
hui mimäuqä itmä, kukŋuä tä, tuwaŋui nyi ŋqä hipaitä äqiyqä. 22 Iŋi
ämaqä tqu-tqu, Naqä Iquenyqä mäwiŋqä iäŋqä iqueŋi, Goti Iqu qui
iwimäkätŋqä änyiŋgi. Iyää, Naqä Iquki, si biyä! 23 Naqä Jisasi
Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, nätmatqä äŋguänäŋi hiŋgi vqe, etapquä.
24 Itaŋga nyi ŋqä-näuäŋi, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnmitaŋi, ŋqä äwqe,
he eeqänäŋuenä etapqä. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Tuwaŋuä, Poli iqu qänakŋi
2 Korinä
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Korinä iu äqänmiŋuwä iquataŋä hŋqua, Poli iquenyqe kukŋuä quvqä tätqätaŋgä, iqu äwqä quvqä wiŋgaŋgi äpmakqe. Iqu quwqä kukŋuä quvqä jänä wimäkätŋqä tuwaŋuä tä äqäkqe. Iqu kŋui, “Nyi qutä kukŋuä jänä ae imäkanitaŋi, quŋqä yeeqä aŋgumä nyinyätŋqeqä” indqäŋgqe.

Tuwaŋuä tä kiqä kukŋuä kiŋganäŋi, tiinji. Poli iqu kukŋuä yäŋänäqŋqä, Korinä pmeqä iquauqä suqä quvqä huiuŋqä hiŋuiqänä äqiyämäukqeŋqä, aŋgumä ätuätä äqäkqe. Iqu tuwaŋuä hiŋuiqänä äqiyämäukqä ique qiyätŋqä mäwiŋgaŋgi, qu ique hŋgisanä itquepu, kukŋuä quvqä ätmiŋuwä itaŋgqä iutaŋi, iqu qu jänä iwimäkätŋqä kukŋuä yäŋänäqŋqe äqäkqe. Qu iqueŋi qätä äwiyäpu, quwqä suqä quvqä jänä ae imäkqaŋguwitaŋi, täŋgaŋi iqu aquvänä kiiŋä itä, tuwaŋuä tä äqäkqe.

Hea iŋgaŋi, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä, qua Jutiya iu pmetaŋguwä iqua, nätmatqeŋqä äwa itqätaŋgä, Poli iqu mbqä hui äma äwätä iquau väniqeŋqä aquvä äqämiŋqe. Iiŋä etaŋgi, tuwaŋuä awä iqiŋi (saptä 8-9), qu-pqe wäuŋuä tqueŋqä mbqä hui aquvä qäpŋqä iiŋqe, Poli iqu Korinä iquauqä äwqä vauqumuatätŋqä ätuätä äqäkqe.

Kukŋuä yäpaki, Poli iqu tii ätuätä äqäkqe. Ämaqä hŋqua, “Jisasi Iqu ne wäuŋuäŋqä änandowatkqeqä” quaŋgä ätuäpu, Korinä iu äpmapiyi, Poli iqueqä yoqe mändi äkittqiyäpu, ga wäuŋuä Jisasi Iqu ique äwikqeu, qui iwimäkpŋqä imiŋuwi.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Poli iqunä, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iutaŋi, Kraisi Jisasi
Iqu kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Ga nyitä, neqä
neyämaqä Timoti iqutä, ye tuwaŋuä tä he Goti Iqueqä yoqeŋqä aŋä-
himqä Korinä iu aquvä äqänätqäŋuwä iquenŋqätä, Iqueqä ämaqä
huizi, qua naqä Äkaiya im-imä äpmeŋuwä iquenŋqätä äqiyque.
2 Neqä Goti Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta
hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Goti Iqu äwqä haŋuä iwimäkqaŋgqeŋqä, “äŋguiqä” ätkqeŋqä

3 Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti eäqäqe,
Kaniqu inänji. Itaŋga neqä Goti Apiqu Qäqu, ämaqeuŋqä huäqä
äumäkätä, äwqä haŋuä imäkänyuewiyqä Iquvi. Iiŋiŋqe ne Iqueqä
yoqe haqeqä ämamäutanä, äŋguä iwimäkquanä. 4 Ga ne haŋä-
iqä äki-äki meqaŋgque, Iqu äwqä haŋuä inemäkqaŋgi, ne iiŋi
ae ämakquä iutaŋi, ämaqä haŋä-iqä äki-äki meqaŋguwä iquauŋi,
quvaqä äwqe asä iiŋä iwimäkquatuŋque. 5 Ii tiinji. Haŋä-
iqä, täŋä-huŋqä Kraisi Iqu kuapänä ämamiŋqä-pa, ne-pqe inä

ämetuŋque. Asä iiŋi, Goti Iqu Kraisi Ique äwqä haŋuä iwimäkkqä-
pa, Kraisi Iquesaŋi nenyqä äwqä haŋui äquvepätqäuä. 6 Ne haŋä-iqä
ämequque, ii heyaqä äwqe haŋuä emäkqaŋguti, Goti Iqu aŋgumä
häŋä emäkäqumuatätŋqä iiyi. Ga Goti Iqu ne äwqä haŋuä iŋqä
inemäkqe, ii heyaqä äwqe, haŋuä emäkätŋqä iiyi. Iutaŋi, he haŋä-iqä,
täŋä-huŋqä, ne ämetuŋquä-pa ämepiyäŋgaŋi, yäŋänäqŋqä ämapu
tqäuqäpnä. 7 Iŋi ne henyqä kŋuä indqäŋqä yäŋänäqŋqe tiiŋä ämeŋu.
“Haŋä-iqä ne ämetuŋque, qu asä ii ämetqäŋuwä-pa, äwqä haŋuä
iŋqä-pqe, ne ämequ-pa ämepu, yäŋänäqŋqänäŋä tqäutpŋqänänyä.”
8 Nyämaqäuä, haŋä-iqä ne qua naqä Eesiyau pmetaŋgua änemakqä
iquenyqe, he näqŋqä epŋqä äneŋgi. Iŋi haŋä-iqä naqänäŋä änemetä
änakittqiyqaŋgi, neyaqä yäŋänäqŋqe aaŋqä etä, “Häŋä pmeŋquatiyä,
ä täŋga tä qe päkonaŋquatiyä?” kŋuä äneminqe. 9 Naqä-qakuänänji.
Ne neqä qeqä-quuvqä tämdaŋi, haŋä-iqä ämitanä, “Ne näwinyä
äpäkonaŋqunä” indqänmiŋque. Haŋä-iqä iiŋä änemakqe, ii ne neqä
yäŋänäqŋqeŋqä mindqäŋqä, Goti ämaqä pizqä aŋgi vauqumuatqä
Iqueqeŋqänä indqänatuŋquänänji. 10 Haŋä-iqä aaŋä ququvqänaŋä
iqu, ne pizqä ae änapäkmätä iqaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu ne
aŋgumä häŋä inemäkkqe. Ga Iqu asä iiŋi, aŋgumä inemäkänä. Auä,
ne kŋui, yäŋänäqŋqä tii indqänanä äpmeŋu. ‘Goti Iqu häŋä yqänä
inemäkquäniqeqä.’ 11 Iŋäqe, he ne yätamäkqä nepŋqe, Goti Hanjuwä
Ique yatŋqä vqäpŋqänänji. Iŋi Iqu ämaqä kuapänäŋä iuqä yatŋqe
qätä äwiyätä, kimaŋi ne äŋguänäŋinä inetquequänä. Iwä ämaqä
huizi, Goti Iqu, ne iiŋä inemäkqaŋgqeŋqä, qu Iqueŋi, “äŋguiqä”
tupunä.

Poli iqu, “Nyi emamniqeqä” ätukqe, quaŋgä mätquä ikqeŋqä

12 Neqä suqeŋqä kŋuä täunda iwäsäutanäŋgaŋi, yeeqä kiiŋi,
tiiŋiŋqä änenyätŋqe. Neqä suqä qokä-apäkä eeqänäŋä iuqä hiŋuä
iqi ituŋque, ii suqä quaŋgi ma, suqä jänänäŋitä, naqä-qakuitänji. Ne
suqä tque imäkquatuŋquä näqŋqe, ämaqä qua iutaŋi ämetqäŋuwä-
paŋä ma, Goti Iqu Iqueqä suqä nätmatqä hiŋgi vqä iuta änätapkqe. I
etaŋgi, suqä iiŋä iqua, huiziuqä hiŋuä iqi imäkätanä-qe, heyaqä awä
iqi äpmenäŋgaŋi, änäänä imäkmiŋque. 13-14 Ne henyŋqä tuwaŋuä
äqiyämäuqisätuŋque, ii kukŋuä hui zä mäwitaŋgi, he a ätäupu
näqŋqä mapŋqä diŋqeyi. Ga he täŋgaŋi neqä kukŋuiŋqe, näqŋqä
hui ae ämepiyä-qae, ga he iiŋqä näqŋqä yasämänä etpŋqä änyiŋgi.
Iwä hiunji neqä Naqä Jisasi Iqu aŋgu äpätqäŋgaŋi, he nenyqä yeeqä
kiiŋä iqaŋgpi, ga ne henyqä-pqe asä ii yanique.
15 He Korinä pmeqä iquenä yeeqä iiŋä qäyunä ipnuwäŋqä quuvqä
eqiyätmä, heŋi hŋquaqu emamniqä iiŋqä kŋuä ämakqe. Itaŋga
iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu heŋi, äŋgui hŋquaqu emäkäniqe. 16 Ii tiiŋi.
“Nyi Masendoniyaŋqä äumqe, he ganä emamitaŋi, ga iqisaŋi, nyi
aŋgu emetmä, hesä iqi äpmamitmqetaŋi, qua naqä Jutiya iuŋqä um-
niŋqe, nätmatqä qaŋä ändma wäniŋqe yätamäkqä nyipnuwäŋqeqä”
kŋuä änyikqe. 17 Nyi “iiŋä imäkmqänä” kŋuä indqäŋgqe, ii nyi
kŋuä hŋquaqu-hŋquaqu nyiyqaŋgi, tuwaŋuä qanyä iiŋinä etätmä
äqäkqäta? Ä ämaqä qua iutaŋä eŋqä-paŋä eämä, kukŋui, Auqätä,
Oeyqätäŋi anä equmuäkätmä, quaŋgä etkqäta? Ii hmanji. 18 Goti
Iqu Iqueqä kukŋuä eeqäpnäŋä iuŋi qänaknä itŋqä-pa, ga nyi naqä-
qakuänäŋi tiiŋä etqä. Neqä kukŋuä he etätaqä iuŋi, Auqätä, Oeyqätä

anä maequmuäkŋqä eä. 19 Ii tiiŋä etaŋgi. Jisasi Kraisi, Goti Hanjuwä
Iqueqä Ymeqä Iqu, Auqätä, Oeyqätä anä equmuäkätä tqä-qu hmanji.
Iqutäŋi, “Auqä” tqä iqunä äyä äwi. Iquenyqe, nyiu, Silasi ique,
Timoti ique, ne kukŋui, heyaqä awä iqi ätqäuanä, awä äyä etmiŋque.
20 Iŋi Goti Hanjuwä Iqu, “Imäkmqänä” ätätä kukŋuä guä ämäsäukqä
eeqänäŋä iuŋqe, Jisasi Iqu, “Ŋŋqä” ätätä, naqä-qakuä imäkqä Iquvi.
Iiŋiŋqe, ne Iquesaŋi, “Naqä-qakuiqä” ätätanä, Goti Hanjuwä Iqueŋi,
yoqä naqä äyä ävätuŋque. 21 Goti Iqu Kiqä-kiuä nesä, hesä, Kraisi
Iqutä ämuäŋnatuŋquä diŋqä yäŋänäqŋqä inemäkätä, Iqueqäŋqänä
atäuŋuä ae änatäkqe. 22 Itaŋga ne Iqueqä etaniŋquä ämänätquetä,
itaŋga nätmatqä äŋguä huizi pŋqä mänaiyquätŋqeŋqe, kŋuä äŋguä
nätapätŋqä hiqŋqä eŋqä-paŋi, Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueŋi, neyaqä
äwqä yäpä tämä ae äpmuatänaikqe.

Poli iqu quŋi, maqänä mäwimeqä ikqeŋqä

23 Goti Hanjuwä Iqu, nyi kukŋuä tätqätaŋgqeuŋqä iwäsäutŋqä
tääqä ätuätmä, naqä-qakuänä tiiŋä etmqe. “Nyi ‘Aŋgumä emam-
niqeqä’ etkqeuŋi, memeqä ikqe, ii nyi he emetmä äkasuwä
etqaŋgundqäŋga, äwqä haŋä heyäniqä etaŋgiyi.” 24 Ne hiyaqä
quuvqä heqiyqä iu mämiqä ituŋquä-qae, nyi tiiŋi maetqä imä. “Ne
ämitqäŋunä.” Oeyä. Hiqä-hiuäŋi, quuvqä eqiyäpu, yäŋänäqŋqä ae
äyä ätqäuäŋä. Mä ne hesä wäuŋuä anä ituŋque, ii he yeeqä ipu
pmetpŋqä itqäŋu.

2

1 Iŋi, “Nyi aŋgumŋi, quvaqä äwqe, täŋä iwimäkqäŋqä mäwimeqä
imä” kŋuä indqäŋgqe. 2 Iwä nyi emetmä, äwqä haŋä etapqaŋgumdqe,
nyi aquvänä imqä nyimäkqe, tqukä? Ämaqä nyi quvqä iiŋä etquamqä
iquenä, he qäquenänji. 3 Nyi äpmqe, ämaqä nyi aquvänä imqä ny-
imäkqänäŋä iquenä, iiŋi miqä ipnuwäŋqe manyiŋgaŋgi, kukŋui hiqä
suqä quvqeŋqe, tuwaŋuä äqiyätmä, hiŋuiqänäŋi qe ätnämäukqe.
Kŋuä yäŋänäqŋqä ti indqäŋgqe. Nyi yeeqä itmä emeqaŋgundqe, he-
pqe yeeqä inä ipnuwäŋqä. 4 Nyi henyŋqä tuwaŋui äqiyätmäŋgaŋi,
äwäwa kiiŋä itmä, ŋqä qeqe, piyäŋqiyqaŋgi, kŋuä kiiŋä äqiyätmä
imiŋqe. Tuwaŋuä iiŋi, nyi heyaqä äwqä imŋi, haŋä-iqä etapmqeŋqä
maqiyqä ikqe. Oee. Ii nyi henyqä aaŋä kiiŋä änyinätŋqä diŋqä,
näqŋqä mapŋqeŋqä äqäkqe.

Suqä quvqä imäkqä iqueŋi, äwqä haŋuä iwimäkqeŋqä

5 Iŋi ämaqä hesaŋä hŋqu, ämaqä hui-mända quvqä itquetä, äwqä
haŋä-iqä ävätqä sätäti, iqu haŋä-iqä iiŋi, nyi mändapqä pa yänä.
Iiŋqe nyi kukŋui, haqä nändi ätqa mäwqä ma imä. Iŋäqe heyaqä awä
iqi äpmeŋqä hŋquesaŋi, eequenä äwqä haŋä-iqä hui äyä ämakuwi.
6 Hesaŋi kuapänäŋä hŋqua aquvä äqänäpu, “Ämaqä iqu, iqueqä
quvqeŋqä kimaŋi, haŋä-iqä iiŋi ämetŋqeqä” ätäpu, ii ävätqäŋuwä-
qae, qäpu tiiŋqe. 7 Iŋäqe täŋganji, ämaqä iqueŋi, haŋä-iqä
naqänäŋi mattqiyqä yätŋqe, he aŋgumŋi, iquenyqä qeqä etqaŋguti,
iqueqä suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä änyäpu, iqueqä äwqä-pqe haŋuä
imäkänyuäwipŋqe. 8 He ique iiŋä iwimäkäpu, heqä iqueŋqä kuapänä
eŋqä ämotquapŋqä, yäŋänäqŋqä etqä. 9 Nyi henyqä tuwaŋuä
hiŋuiqänä äqäkqä iqu, he nyaqä kukŋuä nätmatqä eeqänäŋiŋqä

etqaŋgqe, qänaknä ipŋqäpiyä, ä hŋgisanä ipŋqäpiyä-tmä, yamwiqä
emqä äqäkqe. 10 Ämaqä hŋqu suqä quvqä imäkqaŋga, he iqueqä
quvqeŋqä äwqä haŋuä hiŋgaŋgutqe, nyi-pqe iinä imäkmä. Iŋi nyi,
quvqä hŋqueŋqä äwqä haŋuä imäknmqä etaŋgutqe, he yätamäkqä
emqe, Kraisi Iqueä hiŋuä iqisa imäkqe. 11 Nyi iiŋä imäkätŋqä di, ii
tiiŋiŋqe. Ne Setänä iqueqä kŋuä indqäŋqetä, suqeŋqätäŋi näqŋqä
eätanitaŋi, yamwiqä äneyätä, ämänaqutäuqeŋqe, mäneŋgqiyä.

Kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauqä wäuŋuiŋqä

12-13 Iŋi nyi Kraisi Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä
tmqŋqä, aŋä-himqä Troasi iu timäuqaŋgaŋi, Naqä Iqu nyi wäuŋuä
iiŋä imäkmqŋqä qäyä äutenjikqä-qe, neqä neyämaqä Talusi iqu iqi
mäpmetaŋgi äqunumi, äwäwa kuapänä itmä, ämaqä iqi pmeqä iu
ävämaŋi, Talusi iqueŋqä qävqä, qua naqä Masendoniya-mändaŋqä
äukqe.
14 Iŋi nyi täŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqueŋi, “Äŋguiqe” tiiŋiŋqä ätquä.
Kraisi Iqu ne aŋgi inetmetŋqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkmiŋqeŋqä
awä täkiquatuŋque, Goti Hanjuwä Iqu hiunji ique-ique im-imä
änätma ikitŋqeŋqä ätquä. Itaŋga iutaŋi, kuämiqä andŋä tä ikeqaŋgä
sisnyaŋä im-imä äweqä-paŋä iiŋi, ämaqä im-imä äpmeŋuwä iquauŋi,
Kraisi Iquenyqä näqŋqä epŋqä ätuäkitqäŋu. 15-16 Ne nätmatqä
jinaŋä-weqä ii eŋqä-paŋä iiŋä etaŋgu, Kraisi Iqu inetmetä, Goti
Hanjuwä Ique änawikqe. Ga ämaqä häŋä hea ique-ique pmeqä
hänaqä iqi pmetaŋguwä iquauŋi, neyaqä jinaŋä-weqä äŋguä eŋqä-
pa iqu ämuänyäqe, ätumaŋi, häŋä-pmeqeuŋqä yäŋqiyä. Itaŋga
qui imäkmbŋqä hänaqä iqi pmetaŋguwä iquauŋi, neyaqä jinaŋä-
weqä äŋguä iqu, piyaŋä-weqä eŋqä-pa muänyqaŋga, ätumaŋi,
äpäkoŋqeuŋqä wäŋqiyä. Ga wäuŋuä tnäŋä iiŋi qäyu imäkätŋqe,
tqukä? 17 Ämaqä kuapänäŋi, mbqä mapŋqä Goti Iqueqä kukŋui
awä ätuätqäŋuwä-pa, ne iiŋä miqä itqäŋu. Oee. Iŋäqe, Goti Iqu
änandowatqaŋgi, ne Kraisi Iqutä anä ämuäŋnanä, Goti Iqueqä hiŋuä
iqiŋi, Iqueqä kukŋui äma, quaŋgi matqä, naqä-qakuinä ätuäkitqäŋu.

3

Goti Iqueqä kukŋuä guä änyä-häŋä ämäsäukqä iqueqä wäuŋuiŋqä

1 Ne neqä-neuäŋqä iiŋä ätätuŋque, ii he nenyqe, “Qu quwqä
yoqe haqeqä ämamänätqäŋä” kŋuä heyäniqi? He ämaqä hŋquauqä
suqeŋqä näqŋqä mapŋqä diŋqe, iqua tuwaŋui, huizi hŋqu quwqä
suqeŋqä äqäkqe, etapätqäŋä. Iwä ne ämaqä iiŋä iqua eŋqä-pa
eanä, he neqä suqeŋqä näqŋqä mapŋqä diŋqe, ne tuwaŋuä ämaqä
huiziqua nenyqä äqäkuwi, etapatuŋquäta? Ä ne, tuwaŋuä he nenyqä
äqäkuwi, huiziquauŋi ämotquetuŋquäta? Iiŋi, aaŋqä eä. 2 Ämaqe,
neqä wäuŋuiŋqä näqŋqä mapŋqe, hiqä-hiuä neyaqä tuwaŋuä eŋqä-
paŋuenji. Itaŋga kukŋuä tuwaŋuä iu äqänäŋqe, neyaqä äwqä yäpä
tämä äwi. Ga ämaqä eeqänäŋi, qu näqŋqä epu, a täuqäpŋqänänyä.
3 Iŋi ne wäuŋuä imäkätuŋquetaŋi, he Kraisi Iqu tuwaŋuä ätnäŋä iqi
äqäkqä iquenji. Tuwaŋuä iiŋi, Iqu tuwaŋuä-qiyqetä äqäkqä ma, Goti
Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä Dŋä Äŋguitä äqiyekqe. Mä hikä
mŋä äquvasätä äqiyekqä ma, ämaqeuqä äwqä yäpä imä äqiyekqe.

4 Ne neqä wäuŋuiŋqä kukŋuä iiŋä ätquque, näqŋqä tiiŋä eanä ätqu.
“Kraisi Iquesaŋi, Goti Iqu Iqueqä wäuŋui, äŋguänäŋä imäkquäŋqiyä.”
5 Ga aŋgumä, “Ne wäuŋuä hui, neqä-neuänä imäkätquŋunä” ätätanä
matqä iqu. “Goti Hanjuwä Iqu, ne imäkquatuŋque inemäkquäŋqiyä,”
ätätanä ätqu. 6 Ga Iqu kukŋuä hŋgaŋqä witätŋqä guä änyä-häŋä
ämäsäukqä iqueqä wäuŋuä imäkqä pmetatuŋquä-pqe, Iqueqä-kiuä
inä inemäkkqe. Nätmatqä änyä-häŋä iiŋä iqu, kukŋuä-suqä bukä iu
äqänä äwiŋqä iuta ma, oee. Ii Dŋä Äŋguä Iquesanji. Kukŋuä-suqä
bukä iu äqänä äwiŋqä iqu, ämaqä pizqä päsqänäŋä-quvi. Iŋäqe Dŋä
Äŋguä Iqu, ämaqeuŋi häŋä hea ique-ique pmeqä Vqä-qu eä.
7 Kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu hikä iu äqiyätä, guä ämäsäukqä
iqueqä wäuŋui, ämaqä pizqä päsqäŋqä qäyä etaŋgqä-qe, kiqä
yäŋänäqŋqä motquetŋqe, ii we-huŋqetä äpkqe. Iiŋiŋqe, Mosisi
iqueqä hipeŋuiuta we yäŋänäqŋqä yqänä huŋqä äquvepkqä iqueŋi,
Israitqä iqua, hiŋuä qumbŋqä mäwiŋqä imiŋuwi. Ii we-huŋqä iqu
qäpu eqaŋgaŋqe. 8 Kukŋuä guä Goti Hanjuwä Iqu Dŋä Äŋguä Iquesä
ämäsäuekqä iqueqä wäuŋui, asänäŋä hmanji. Iqueqä yäŋänäqŋqe,
aaŋä hävemnäqŋqä witänä. 9 Kukŋuä-suqä iqueqä wäuŋui, ii ne
kukŋuä äminetätä, qui inemäkqä qäyä etaŋgqä-qe, iqu Goti Iqueqä
yäŋänäqŋqä motquetŋqä-täŋä äquvepkqe. Itaŋgi, kukŋuä änyä-häŋä
iqu, kiqä wäuŋui qokä-apäkä iqua jänänäŋä epŋqä iwimäkqä iqueqä
yäŋänäqŋqä motquetŋqe, aaŋä naqänäŋi, huiziqueqe ämäwqätäuä.
10 Täŋgaŋi aaŋä hävemnäqŋqä iiŋä äwiqä iutaŋi, we-huŋqä wäuŋuä
yäuä iqueqe, kiqä yäŋänäqŋqe hma etqäuä. 11 Wäuŋuä yäuä kiqä
nätmatqä iiŋi hma etŋqä iqu, hiŋuiqänäŋi Goti Iqueqä yäŋänäqŋqetä
äpkqe. Iŋäqe wäuŋuä hea ique-ique witäniqä iquenyqe, Goti Iqueqä
yäŋänäqŋqä motquetŋqe, aaŋä hävemnäqŋqä äpätqäuä.
12 Iŋi ne kukŋuä änyä-häŋä tqu yäŋänäqŋqä eä, äpakänä
witäniqŋqä, neqä kŋuä äwqe yäŋänäqŋqä ävanitaŋi, zä miqä pemänä
itanä, iquenyqä ätnäŋäqi awä ätätqäŋu. 13 Ne Mosisi iqu iminqä-
pa, miqä itqäŋu. Iqu äpmaminqäŋgaŋi, Israitqä iqua, we-huŋqä
iqueä hipeŋui mändi hiqaŋgqe, hiŋuä mäquŋquä ipŋqänä, iqu yuä
ktqä äpmuätäŋgqe. 14 Iŋgata tii täŋgaŋqe, Israitqä iquauqä kŋuä
iqe, hikä eŋqä-ma yäŋänäqŋqä knätaŋgi, qu kukŋuä yäuä iuŋi a
ätäupiyä-qe, kiqä qakuiŋqe, maqŋqä etqäŋuwi. Ii tiinji. Yui quwqä
kŋuä indqäŋqä iu huäqä äutmbiyä eŋqä-panji. Yuä huäqä iiŋi, huätä
ävasqiyämäuqe, Kraisi Iquesanänji. 15 Iŋi täŋgaŋqä-pqe, Israitqä
iqua, Mosisi iqueä suqä yäuä iuŋi a yqänä ätäutqäŋuwi, ii yuä
iiŋi, quwqä kŋuä iqä iu huäqä yqänä äutnäŋuwi, kiqä qakuiŋqe,
mämeqä ipiyä iutanji. 16 Iŋäqe ämaqä hŋqu iqueqä hŋgisanä iqe
ävquatämäutä, Naqä Ique hiqumuaŋä vqaŋgutqe, yuä huäqä iiŋi,
huätä ävasqäŋgi. 17 Naqä Iqu, ii Dŋä Äŋguä Ique. Iŋi Iqueqä
Dŋä Iiŋä Iqu äkisqi äpmeŋqe, iqiŋi nätmatqä quvqä ämaqeu a
kiqätqe, änä makiqätqä yänä. 18 Iŋi neŋi, yuä neqä hipeŋui,
ktqä mänaqumätäuqä-pa eä. Naqä Iqueqä wenyä-huŋqe nenyŋqä
äpätäqetaŋi, ne hiŋuä yäqŋqä eŋqä-paŋä eanä, we-huŋqä nesaŋi,
ämaqä huiziuŋi äwiyänä. Ne we-huŋqä iqueŋi aaŋä hävemnäqŋqä
ämetanita, änakunmäkätäqetaŋi, Naqä Iqueqä wätqä eŋqä-paŋä iiŋä
eanä, suqä Iqu imäkätŋqä-pa imäkätqäŋu. Wäuŋuä iiŋi, Naqä Iqu,
Dŋä Iqu eä, i imäkätqäuä.

4

Haŋä-iqetaŋi, häŋä-pmeqä meqeŋqä

1 Wäuŋuä, kukŋui awä tquatuŋquä, Goti Iqu qeqä wimäŋgaŋgi
änätapkqä iqueŋi, ne mävquatämäuqä itanä, yqänä imäkätqäŋu. 2 Ne
wäuŋui, quaŋgitä miqä itanä, Goti Iqueqä kukŋui qäyä itaŋgi huiu-
mända makunmäkäwqatqä pa itqäŋu, oee. Suqä womba meqä ämaqä
zä imäkätqäŋuwä ii, ne tuwä äwiyätqäŋu. Ämaqä eeqäpnäŋi, qu ne
kukŋuä naqä-qakui awä tquauŋgquetaŋi, neyaqä suqeŋqä iwäsäupu,
kŋuä tiiŋä indqämbŋqänä. “Äi, iqua Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, wäuŋui
naqä-qakuänäŋä äyä imäkätqäŋäuä.” 3 Iŋi ämaqä hui ne kukŋuä
äŋguä we-huŋqä-täŋä awä ätätuŋquä iuŋiŋqe, quatiŋqä maqŋqä
etaŋgpqe, ämaqä iiŋi, qu Setänä iquesa qui näweqä imäkmbnuwäŋqä
imäknätqäŋuwä iquae. 4 Setänä, goti quaŋgä qua täu äpmeŋqä
iqu, ämaqä quuvqä maeqiyqä iquauqä kŋuä indqäŋqe, qŋqaŋä
wiyqaŋgqetaŋi, kukŋuä äŋguä Kraisi Iqueqä we-huŋqä-täŋi, quŋi
mäpatqäyqä itaŋgi, itaŋga Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu hiwänyqä Iqueqä
ktqä naqä-qakuä Iqueŋi, hiŋuä mäquŋquä ipnä. 5 Ne kukŋuä awä
ätätanäŋgaŋi, neqä-neuä haqeqä mämatnämäŋqä itanä, awä jänänä
tiiŋä äyä ätätuŋque. “Jisasi Kraisi Iqu, Naqä-queqä. Itaŋgi ne
Ique wivändqä eanä, heyaqä wäuŋuä heyqä äyä äpmeŋunä.” 6 Goti,
“*Hiawiqä imdaŋi we yqä äunänä*”* ätäŋqä Iqu, Iqueqä we-huŋqä iiŋi,
ne änäpatqiyqaŋga, ne Jisasi Kraisi Iqueŋi hiŋuä äqunätanä, Goti
Hanjuwä Iqueä we-huŋqeŋqätä, yoqä naqeŋqätäŋi, näqŋqä ekque.
7 Iŋi Goti Iqueqä nätmatqä aaŋä äŋguänäŋi ne iiŋä änemakqe, ii ne
aaŋä ququvqä, yäŋänäqŋqä maeqä, mbqä pätauŋuä isua qua qondä
iu änyäŋuwä-paŋä, etaŋgquä iqune änemäŋgqe. Ii ämaqeuŋi, tiiŋä
motqueqäŋqe. Yäŋänäqŋqä naqänäŋä ii, ne ämaqä-qunesa manä,
Goti Hanjuwä Iquesanjqä. 8 Neŋi haŋä-iqe iŋgi-iŋgisa änemetäqä-
qe, qonjqä-aunjqä mäneyqä itŋqe. Itaŋga nätmatqä kuapänäŋi,
neyaqä kŋuä indqäŋqe, popo nakiqämätä iqaŋgqä-qe, yuuwä hämänä
mänatäqä itŋqe. 9 Ämaqe quvqä inetqueqaŋguwä qäyuŋä-qe, Goti
Iqu mänävquatämäuqä pa eä. Qu qua iqi mänäŋguatqaŋguwä-qe,
qui minemäkqä itqäŋä. 10 Hinjui ique-iqueŋi, ne neqä huiwiu haŋä-
iqä iiŋä ämetanä, Jisasi Iqueqä äpäkoŋqe äma ikituŋque, ii ämaqe,
qu Iqueqä häŋä-pmeqä-pqe, ätnäŋä iqi hiŋuä qumbŋqeyi. 11 Auä, ne
häŋä yqänä äpmenäŋgaŋi, Jisasi Iqueqä yoqetaŋi, haŋä-iqe äpakänä
ämetanä, äpäkonanätanä itanä-qe, hmanji. Ii tiiŋä duŋqe. Ämaqe,
qu hiŋuä änaqänäpiyi, neyaqä huiwä äpäkonätŋqä qäyä hiqaŋgi,
Jisasi Iqueä häŋä-pmeqe äyä witaŋgi qumbŋqä. 12 Iŋi ne haŋä-iqä
ämetuŋque, neyaqä huiwi qui inemäkätä, ä napäkmätä itäqä-qe,
iutaŋi he häŋä hea ique-ique pmepŋqä, yätamäkqä eyätqäuä.
13 Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä ätänä. “*Nyi Goti Iquenyqä
quuvqä ae eqämitaŋi, awä ätkqeqä.*”† Ne quuvqä asänäŋä-täŋä
eanitaŋi, quuvqä eqiyätanä awä ätätuŋque. 14 Ii ne näqŋqä tiiŋä
eŋquä iutanji. Naqä Jisasi Ique qua buta aŋgi ävauqumuatkqä Iqu,
ne-pqe Iqutä aŋgi änävauqumuatätä, hesä, nesä, Iqueqä-kiuä täŋä
iqi änätma wäŋqiyä. 15 Nätmatqä eeqänäŋä ne iiŋä änemetŋqe, ii
he yätamäkqä heyätŋqeyi. Iwä he yätamäkqä iiŋä meqaŋguwitaŋi,

* **4:6** Ipäqäkqä 1:3 † **4:13** Apqä Bukä 116:10

Goti Iqu Iqueqä nätmatqä hiŋgi ävätŋqä ii, qokä-apäkä kuapänäŋä iu wimeqaŋga, ga qu Iqueŋi, “äŋguiqä” aaŋä kuapänä tquaŋguwitaŋi, Iqueqä yoqe haqeqä peyquätŋqe.

Goti Iqutä pmeqeŋqä

16 Goti Hanjuwä Iqu wäuŋuä äŋguä iiŋä imäkätqätaŋgqetaŋi, ne Iqueqä wäuŋui mävquatämäuqä itanä, yqänä imäkätqäŋu. Neyaqä huiwi qui imäknätŋqä iqaŋgqä-qe, neqä quuvqä qunuŋuä tämä äpmeŋqä iqu, hea ique-iqueŋi änyä-häŋä etqäuä. 17 Tiiŋä etaŋgiyi. Ne täŋga täŋä-huŋqä tä ämetuŋque, ii wäŋqäpu eä, äpakä mämeqä iquanä. Täŋä-huŋqä iiŋi, ii ne qäukuä yäŋiŋi äpmetanä, nätmatqä äŋguänäŋä, haŋä-iqä ique ämäwqätäuŋqe, näweqä ämeniquä diŋqä yätamäkqä äneyätqäuä. 18 Nätmatqä ne neqä hiŋuitä hiŋuä äqunätuŋque, ii hea quäuqä mäwiqe. Itaŋga nätmatqä neqä hiŋuitä hiŋuä mäquŋquä ituŋque, ii äpakänä witäniqe. Iutaŋi ne neqä hiŋui, nätmatqä hiŋuä äqunätuŋquä iu mäquŋquä pa itanä, nätmatqä hiŋuä mäquŋquä ituŋquä iu äqunäuŋu.

5

1 Ne näqŋqä tiiŋi, ae äyä eŋu. “Neqä huiwi, namnä aŋä ne qua täu täŋga äpmeŋquä eŋqä-paŋä iiyqä. Namnä aŋä iqu, qui imäknätqä etaŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu kiqä tŋäŋqe, änyä-häŋä äŋguänäŋä hŋqu nätapäniqeqä. Huiwä iiŋä iqu, ämaqä hipaitä imäkqä manä, qäukuä haqeu qui mimäkŋqä hea ique-ique witäniqeyi.” 2 Ne aŋä täŋga ämätnäŋqä ique äpmenäŋganaŋi, aŋä äŋguä qäukuä yäŋi ämätnäŋqä iqueŋi, gquä eŋqä-ma, mipnatuŋquä änenyätqätaŋgi kuapänä ivqänätqäŋu. 3 Ne gquä iiŋi ae ämipnatqä eŋqe, tpqäyäqä mänaqŋqä ipnä. 4 Ne namnä aŋä qua täuŋä ique yqänä äpmenäŋganaŋi, haŋä-iqä ämetanä kuapänä ivqänätqäŋu. Ii ne äpäkonätanä tpqäyäqä eŋqä-pa mäpmeqäŋqä, huiwä änyä-häŋi, gquä änyä-häŋä eŋqä-paŋä mipŋqäŋqä änenyätqäuä. Iŋi nätmatqä hŋqu, hŋque-mända ämanyuäqäqä-pa, häŋä-pmeqä iqu, äpäkoŋqä iqueŋi i ämanyuänä. 5 Ne änyä-häŋä iiŋä hiatuŋque, Goti Iqu Kiqä-kiuä näwinyä imäkekqä iiyi. Itaŋga Iqu Dŋä Äŋguä Ique änätapkqetaŋi, ne näqŋqä tiiŋä eŋu. Nätmatqä äŋgui änätapäniqŋqä diŋqe, pŋqä ämänaiyätqänä.

6 Iŋi ne nätmatqä ii meqäŋqe, neyaqä äwqä di zä miqä itä, pemä kiiŋä itqäuä. “Ne namnä aŋä ique yqänä äpmeŋquäŋganaŋi, Naqä Iqu-täŋä qäqiqiŋi mäpmeqä, kiŋänämä äpmeŋunä-qe,” näqŋqä ämetuŋque. 7 Ii neqä hiŋuitä hiŋuä äqunätanä iuta ma, quuvqä eqiyätanä iuta äpmeŋu. 8 Nyi ätqäqä-pa, neyaqä äwqe pemä kiiŋä itä, huiwä iqueŋi ävämetanä, Naqä Iqutä näweqä pmeqäŋqä äneŋgi. 9 Iŋi ne huiwi äkisque tii äpmeŋque, neqä kŋuä yäŋänäqŋqänäŋi, Naqä Iqueŋi yeeqä iwimäkqeŋqä indqänätqäŋu. 10 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ne eeqäpnä huiwä yäuä ique yqänä äpmenä, suqä äŋguä, quvqä imäkmitatquä iuta, Kraisi Iqueqä änewäsäuqä iqiŋi, neqä suqeta hŋqunä-hŋqunä iwäsäutä, kima nätapäniqe.

Kraisi Iquesaŋi, ne Goti Iqutä äwqä naqä-hŋqunä änyanä äpmeqäŋqä

11 Iiŋiŋqe, ne ze, Naqä Iquenyqänä itanä, Iqueqä yäpä iqi äpmenä,
ämaqe quuvqä eqäpŋqä diŋqe, äwivauqumuatätuŋque. Iŋi ne suqä
jänänä imäkätŋqueŋqe, Goti Iqu näqŋqä eä. Itaŋga nyi quuvqä
tiiŋä eqiyäŋä. Korinä pmeqä iquenä-pqe, hiqä äwqä imŋi, näqŋqä
inä eŋäuä. 12 Nyi kukŋuä tä ätqä iqueŋi, he nenyqä, “Iqua ämaqä
jänänäŋäquaiqä” kŋuä indqänätpŋqä diŋqe, aŋgumŋi maetqä ma
itqäŋä. Ii nyi tiiŋiŋqä änyiŋgi. He neyaqä suqä iiŋqe, yeeqenä
ipu, itaŋga ämaqä huizi, nenyqä kukŋuä quvqä ätätqäŋuwä iquau
kima tupnuwäŋqä änyiŋgi. Ämaqä iiŋä iqua, qu yeeqe, suqä äŋguä
äwqä yäpä iŋgisaŋqä miqä, nätmatqä yäpaqäŋgisaŋiŋqänä ipu, tqä
iquayi. 13 Iŋi neyaqä suqetä, kukŋuitäŋi, ämaqä qämä-qämänjqä
iqua ätätqäŋuwä-paŋä etaŋgutqe, ii Goti Hanjuwä Ique yätamäkqä
vatuŋquä iyi. Itaŋga neyaqä kŋui, jänänäŋä indqänätanä iuta sätäti,
ii he yätamäkqä eyatuŋquä iyi. 14 Ne kŋuä tä indqänätŋque, ii Kraisi
Iqu nenyqä aaŋä kiiŋä äwiŋgqä iutayi. Ii ne näqŋqe, tiiŋä eanitanji.
Ämaqä hŋqu, ämaqä eeqänäŋä iuŋqä äpäkoŋgqetaŋi, ga qu eeqänäŋi
quwqä-quwäŋqä äwiŋqe ae äpäkoŋgqä-paŋiyi. 15 Kraisi Iqu iiŋä ikqä
iuŋqe, ämaqä häŋä äpmapiyä di, kŋui quwqä-quwäŋqänä indqämbu
mäpmeqäŋqe. Kraisi, iqua-qäuquauŋqä äpäkonätä, qua buta aŋgi
ävaukqä Iquenyqänä indqämbu pmepŋqe.
16 Iŋi täŋgata-tiŋi, ne ämaqä hŋqueqä suqe, kŋuä indqäŋqä qua
täutaŋä iuta miwäsäuqä pa itqäŋu, oee. Hiŋuiqänäŋi, neyaqä äwqe,
ämaqä qua täutaŋä iuqä äwqe yqänä änyanä, Kraisi Iqueŋi qäyä
iwäsäukquä-qe, täŋgaŋi ne äwqä iiŋi, yqänä mänyqä eŋu. 17 Ämaqä
hŋqu, Kraisi Ique guä eŋqä-ma äkiuäŋqiyäŋqe, iqu ämaqä änyä-häŋä-
qu eqi. Iŋi suqä yäuä iqu hma etä, änyä-häŋä iqunäŋqä ipäqiyqi.
18 Hiŋuiqänäŋi ne Goti Iqutäŋi, himä-wiuŋqä äpmamiŋque. Iwä
Kraisi Iquesaŋi, Goti Iqu ne Iqutä, äwqä naqä-hŋqunä iŋqäŋqä
inemäkätä, nätmatqä äŋguä eeqänäŋä nyi ae ätqä i nemequätŋqe,
Kiqä-kiuä inemäkkqe. Iiŋä inemäkätä, ämaqä huizi iuŋi, Iqutä äwqä
naqä-hŋqunä iŋqäŋqä wäuŋuä tque änätapkqe. 19 Kukŋui tii äyä äwi.
Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iqueŋi guä eŋqä-ma äkiuäŋqänätä, ämaqä
eeqänäŋi, qu himä-wiuŋqä äpmeŋuwi, äwukunmäkätä, quvaqä
quvqeŋqä kŋuä mindqäŋqä, Iqueqä-kiuätäŋi, äwqä naqä-hŋqunä
imbu pmetpŋqä imäkkqe. Itaŋga ne kukŋuä awi, ämaqe, iiŋä epŋqä
diŋqä tquatuŋqueŋqä wäuŋui, änätapkqe. 20 Itaŋgi ne Kraisi Iqueä
maŋi ämetanä, kukŋui awä äsuiyätqäŋu. Iŋi, ii Goti Iqu Kiqä-kiuä
ämaqä eeqänäŋä iuŋqä tääqä ätätŋqä-paŋiyi. Ne Kraisi, Qäuqueqä
kukŋui ämaqä eeqäpnäŋä iuŋi, awä äsuiyätanä, yäŋänäqŋqä tiiŋä
ätuätqäŋu. “Iyää, he suqä hiqä-hiuä himä-wiuŋqä äpmeŋuwä iqueŋi
ävquatämäupu, Goti Hanjuwä Iqutäŋi, äwqä naqä-hŋqunä imbiyä.”
21 Ne näqŋqe. Kraisi Iqu suqä quvqä mimäkqä-qu etaŋgqä-qe, Goti
Iqu ne yätamäkqä äneyätä, neyaqä quvqä eeqänäŋi ämetä, Ique
äkiqumuaseqaŋgi, Iqu suqä quvqä imäkqä-quŋi, i ekqe. Iqu iiŋä
imäkkqe, ii ne Kraisi Iqutä ämuäŋnanä, Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, Goti
Iqueqä ämaqä jänänäŋä inemäkätŋqeyi.

6

Haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋi meqeŋqä

1 Ne Goti Iqutä wäuŋuä anä itanita, yäŋänäqŋqä tiiŋä etätqäŋu.
“Iyää, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeta, nätmatqä hiŋgi vqe, ae
ämepiyäŋganı, yuuwä matäuqä, äŋguänä miqaŋgpu.” 2 Iiŋqe, Goti
Hanjuwä Iqu tiiŋä ätkqe.

*“Nyi aŋgumä äkivauqumuatätmä äŋguä ikimäkmniŋqe, Ŋqä-
näuä hiunji hŋqu ae ekqeqä. Iŋi iŋga-qäŋganı, Nyi saqä yatŋqe qätä
huinyä äkiyätmä, kimanı yätamäkqä äkiyqeqä.”**

Itaŋgi qätä nyipu. Hiunji Goti Iqu aŋgumä änevauqumuatätä, äŋguä
inemäkätŋqä ekqe, ii täŋganji.

3 Ämaqe, ne wäuŋuä imäkätuŋquä tquenyqe, kukŋuä quvqä
tqäŋqe, mäneŋqä eä. Iŋi ne suqä ämaqä hŋque qui wimäkqäŋqe,
mimäkqä itqäŋu. 4 Nätmatqä äsqu-äsqu nemeqaŋgqä imŋi, ne
yäŋänäqŋqä ätqäutanä, qokä-apäkä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueä
wäuŋuä imäkätuŋquä iiŋqe, neqä-neuä ämotquetqäŋu. Iŋi haŋä-iqä
huitaŋä-huitaŋä isua, qäyä ämetanä-qe, ne yäŋänäqŋqä ätqäutqäŋu.
5 Hŋqäqiŋi ptqä änapäsäpiyä-qe, hŋqäqiŋi guä ämänäuqumuatäpiyä-
qe, ita hŋqäqiŋi, qäuiqä änaktäupu, maŋä yäŋänäqŋqä natqaŋguwä-
qe, imäkätqäŋu. Itaŋga wäuŋui, dŋä huqä aaŋä naqänäŋä
itanä-qe, heatqäŋganı hiqaqä änä mäwiqä itanä-qe, ga buayä dä
äpäkonätanä-qe, imäkätqäŋu. 6 Ne suqä tiiŋä itanä imäkätqäŋu.
Ne suqä ikikinyäŋinä imäkätanä, näqŋqe äŋguänäŋä-täŋä eanä,
äkasuwä maqänä matqä itanä, ämaqeuŋi äŋguänä ämiwiyätanä,
Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iquesa ätqäuanä, itaŋga suqä qokä-
apäkä iuŋqe, kukŋuinä ma, aaŋä kuapänä nenyätqätaŋgqä iuta
imäkätuŋque. 7 Iŋi ne kukŋuä awi, kukŋuä naqä-qakuinä ätätanä,
Goti Iqueqä wäuŋui, Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta imäkätuŋque. Neqä
hipa ämuaŋgisatä, qunamäŋgisatäŋi, nätmatqä mäkä-iqä eŋqä-paŋi,
suqä äŋgui a äqätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuiŋqe, mäkä
yäŋänäqŋqä ituŋque. 8 Itaŋga ämaqä hŋqua, neyaqä yoqe haqeqä
mätnämäuqaŋguwäŋga, hŋqua mändi änakittqiyätqäŋuwi. Ita
nenyqe, hŋqua quvqä tqaŋgä, hŋqua, “Äŋguä-quayqä” ätätqäŋuwi.
Itaŋga hŋqua, “Iqua kukŋuä quaŋgä tquaiqä” tqaŋguwä-qe, neqä-
neuäŋi, “Kukŋuä naqä-qakuinä tquneyi.” 9 Suqä tiiŋiqu äwi. Ämaqä
hŋqua, nenyqä maqŋqä etaŋguwä-qe, hŋquqqua, näqŋqä eŋä. Ne
pizqä ae äpäkonanätanä itaqä-qe, häŋä yqänä äpmeŋu. Ämaqe,
pizqä napäsanä-tpu ipiyä-qe, pizqä hämänä mänapäsqä itqäŋä. 10 Ne
huäqä naunätaŋgqä-qe, hiunji ique-iqueŋi yeeqänä ituŋque. Ne
neqä-neuäŋi, nätmatqä qua täutaŋi maeqä quvqä äpmenä-qe, ämaqä
kuapänäŋi, qu nätmatqä naqä-qakuänäŋi, kuapänäŋä-täŋä pmetpŋqä
iwimäkätuŋque. Ne nätmatqä qua täutaŋi, maeqänäŋä äpmenä-qe,
nätmatqä naqä-qakuiŋi, eeqäpnäŋä-täŋä äpmeŋu.

11 Korinä pmeqä iquenä, neqä äwqe, he hämänänä etapanä iutaŋi,
kukŋui zä maeqä ätnäŋäqinyä äyä etätuŋque. 12 Neyaqä äwqe
henyŋqä eŋqä iuŋi, mändi makittqiyqä etaŋgqu-qe, he hiqe nenyqä
eŋqä iuŋi, mändi äkittqänäŋä. 13 Iŋi, kaniqu iqueqä ymeqä du tquä-
pa, tiiŋä etmqe. “Neyaqä äwqe, he hämänänä etapätuŋquä iuŋi,
heyaqä-pqe neŋi, inä nätapqäpŋqe.”

Ne Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä aŋä ämätnäŋu

---

* **6:2** Asayä 49:8

14 Qätä nyipu! Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, ii qu quwqä
hŋquanjqae, he iquatä ikämaŋqä miqä pambu. Iŋi äänä etaŋgikä?
Suqä jänänäŋä iqutä, ä quvqä iqutäŋi, qäquaqu wäuŋui naqä-huinyä
inyi? Ä we-huŋqä iqutä, hiawiqä iqutäŋi, qäquaqu ämuäŋinyinyä
pmanyi? 15 Ä Kraisi Iqu, Setänä iqutäŋi äwqä naqä-hŋqunä änyinyä
pmanyi? Ä quuvqä heqiyqä hŋqutä, quuvqä maeqiyqä hŋqutäŋi,
kŋuä indqäŋqe asänäŋi mesinyi? 16 Ä, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋitä, goti
quaŋgä iquauqä aŋitäŋi, naqä-hŋqunä mätnäsinyi? Aaŋä aaŋqänäŋi!
Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ne Goti Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iquenyqä hiqäva-
imäkqä aŋä ämätnäŋu. Iqueqä-kiuä iiŋqe, tiiŋä ätäqiyätä ekqe.

“Nyi quvaqä awä iqi äpakänä äpmamä, qaŋä uwqämqänä. Nyi quvaqä Goti etaŋgundi, itaŋga qu Ŋqä ämaqä hiätpŋqänänyä.”†

17 Iiŋä etaŋgi, Naqä Iqu tiiŋä-pqä ätkqe. *“He quuvqä maeqiyqä iquau ävämepu, heqä kiui ätqäupu, nätmatqä kiyä mätqä iuŋi, mitmaqäyqä pa iqaŋgpqe,*‡ *Nyi yeeqä itmä etmamqänä.”*§

18 Iiŋä etaŋgi, *“Naqä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu tiiŋä ätätqänä. ‘Nyi heqä Heniqunä etaŋgundi, he Ŋqä ymeqä etpŋqänänyä.’ ”**

7

1 Nyämaqä, nyi kiiŋä änyinätŋqä iquenä, Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä
iiŋi, nenyqä guä ae ämäsäuekqä iqua ämetanitaŋi, quvqä neqä huiwä
iquesä quuvqä iquesä yuuwä ätäutuŋque, bi tnämäuatuŋque. Iutaŋi
Iqueŋqä zä neŋganguti, Iqueŋi neqä Naqä eŋqä-pa äqunätanä, suqä
ikikinyäŋinä imäkquatuŋquänänji.

Korinä äpmeqä iqua kŋuä äkunmäkŋgaŋguwiŋqä, Poli iqu aquvänä ikqeŋqä

2 Heyaqä nenyqä eŋqe, kiiŋä witätŋqe. Ne ämaqä hŋqueŋi, quvqä
miwitqueqä itanä, ä hŋqueŋi, qui miwimäkqä itanä, itaŋga hŋqueŋi
iqueqä nätmatqä eeqänäŋi, mämotauqä ituŋque. 3 Nyi kukŋuä tqua,
henyqä mämamäuqä iqä. Oee. Mä nyi tiiŋi ae äyä etqe. “Neyaqä
äwqe, eeqänäŋi he etapäŋunä. Iŋi, ne hesä anä päkonaŋquatiyä,
häŋä anä pmeŋquatiyä? Qäyä eä, ne hesä anä pmetuŋquä äneŋgiyä.”
4 He suqä qäyunä imäkätqäŋuwiŋqe, äwqä hŋquaqu miŋqä itmä, hiqä
suqä äŋguiŋqe, nyi awä ätuätqäŋä. Ga hesaŋi, nyi ŋqä äwqä tämŋi,
aaŋä haŋuänäŋä änymitaŋi, haŋä-iqä qäyä änemeqaŋgqä-qe, yeeqä
hävemnäqŋqä änyinätqäuä.

5 Ne Masendoniya iu ätimäutanäŋgaŋi, hapä äŋguänäŋi
mäpmeqäŋga, haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä änemamiŋqe. Itaŋga
ämaqä-pqe qu nesä kukŋuä mäkäŋqä iqaŋguwitaŋi, yäuŋuä itanä,
neyaqä äwqe yäŋänäqŋqä mäeqä itä, zä imiŋqe. 6 Iŋi qänakŋi, Goti,
ämaqä äwqä haŋä mitqätaŋguwä iquauqä äwqe Haŋuä Iwimäkqä
Iqu, Talusi iqueŋi nenyqä dowatqaŋgqetaŋi, neyaqä äwqe, haŋuä
äneŋgqe. 7 Goti Hanjuwä Iqu neyaqä äwqä haŋui, Iqu nätmatqä
iiŋä imäkqaŋgqä iquesanä ma, heqä suqä äŋguä, Talusi iqu änyä
ti emeqaŋga, he iqueqä äwqe, haŋuä iwimäkkuwä iutayi. Iqu awä
tiiŋä-pqe änatkqe. “Ämaqä näŋiŋi, qu Poli iquki, saqä hipeŋui hiŋuä

† **6:16** Hiqäva-imäkqä 26:11-12; Esekiyäli 37:27 ‡ **6:17** Asayä 52:11 § **6:17** Esekiyäli 20:34,41 * **6:18** 2 Samueli 7:8,14

kqämbŋqä ipu, huäqä-huŋqä kiiŋä ämepu, itaŋga qäyqä-qäuquenä
äwqä naqä huŋqunä iŋqä pmapŋqä diŋqe, kiiŋä äwinyätqänä.”
Awä iiŋä dqaŋgqetaŋi, nyaqä yeeqä iŋqe, aaŋä hävemnäqŋqä
inyimäkkqe.
8 Nyaqä tuwaŋui,* he huäqä-huŋqä mapŋqä äqäkqä qäyuŋä-qe, nyi
ŋqä-näuäŋi, iiŋä ikqeŋqä äwqä haŋä-iqä mämeqä iqä. Naqä-qakui,
nyaqä tuwaŋui, womba ämepu huäqä-huŋqä etapqaŋgqäŋgaŋi, he
iiŋi äpakänä mämeqä, wäŋqäpu qäyä meqaŋguwä-qe, nyi haŋä-
iqe, iŋganä ämakqe. 9 Iŋäqe täŋgaŋi nyi aquvänä itqäŋä. Nyaqä
aquvänä iqä iiŋi, hiqä huäqä-huŋqä ämakuwä iuta ma, iuta kŋuä
äkunmäknäpu, suqä quyqe huätä ätnämäukuwä iutayi. He huäqä-
huŋqä iiŋä mapŋqe, ne ma, Goti Hanjuwä Iqu emäkkqe. Mä
neyaqä kukŋuä iqu, he qui memäkqä äyä ikqe. 10 Goti Hanjuwä
Iqu, ämaqe, womba ämepu huäqä-huŋqä mapŋqä imäkqe, ii, kŋuä
äkunmäknäpu, suqä quyqe vquatämäupu, qui mimäkŋqä aŋgumä
änyä-häŋä epŋqä iuŋqä imäkänä. Iŋäqe huäqä-huŋqä ämaqä qua
täutaŋi ämetqäŋuwi, ii äkunmäkŋqäŋqä ma, äpäkoŋqä duŋqeyi.
11 Huäqä-huŋqä Goti Iquesa iiŋä ämakuwä iutaŋi, suqä äŋguä
huitaŋä-huitaŋä tiiŋä emetŋqä iqäqä täuŋqe, kŋuä indqämbu. Nyi
suqä quvqä heqä awä iqi witaŋgqeŋqä äqäkqäŋgaŋi, he yäuŋuä
ipu, quvqä imäkqä iqueŋqä äkasuwä ätäpu,† hiqä-hiuä quvqä
mimäkqä ikuwiŋqä ämotquapŋqä yäŋä äqäŋguwi. Ga ‘Ne quami
äänä pmeniqutiyä’ tpu ipu, suqä qäyunä imäkqäŋqä eŋgaŋgi, suqä
quvqä imäkqä ique, jänä iwimäkqäŋqä itqäŋä. Suqä eeqänäŋä iiŋä
imäkätqäŋuwi, ii suqä quvqä nyi äqäkqä iuŋi, he quvqä maeqä
epiyiŋqä ämotqueŋä. 12 Nyi tuwaŋuä i äqäkqe, ii nyi ämaqä suqä
quvqä ikutäkqä iquenyqätä, haŋä-iqä ämakqä iquenyqätä, kŋuä
indqänätmä maqiyqä ikqe. Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, heqä
nenyŋqä eŋqe, naqänäŋä etaŋgi, hiqä-hiuäŋi näqŋqä epŋqä äqäkqe.
13 Iŋi täŋgaŋi, heyaqä suqä äŋguä iutaŋi, neyaqä äwqe, haŋuä
änenyätqäuä.
He iiŋä inemäkqaŋguwitanä ma, Talusi iqu yeeqä itäqetaŋi, ne-
pqe yeeqä aaŋä naqänaŋä yatuŋquä inemäkätqätaŋgqä iutayi. Talusi
iqu, he änyä ti emeqaŋga, he ique yeeqä ävätmepu, äwqä haŋuä
iwimäkkuwä iutaŋi, yeeqä kiiŋä itqäuä. 14 Qäŋganäŋi, nyi Talusi
iqueŋi, heyaqä suqä äŋguiŋqä awä ätukqetaŋi, he womba mändapqä
ikuwi. Ne he kukŋuä etkque, hŋqu quaŋgä ma, eeqänä naqä-
qakuinänji. Itaŋga asä iiŋi, ne hiyaqä suqä iiŋiŋqä, yoqä haqeu
ämaetnämäukquä iŋqä-pqe, Talusi iqu, kukŋuä iiŋä-pqe, quaŋgä
hma etaŋgi äquŋgqe. 15 Talusi iqu henyŋqä quvepqaŋgaŋi, he
iquenyqä zä ipu, yäuŋuä-yäuŋuä ipiyä-qe, ique yeeqätä itmepu,
iqueqä kukŋui qätä äwikuwi. Iqu iiŋqä kŋuä indqänätä, iqueqä
henyqä äwiŋqe, yändi-yändi äpeyätqäuä. 16 Iŋi nyi ŋqä kŋuä
indqäŋqä tämŋi, he suqä jänänäŋinä imäkqa uwqäpŋqä diŋqä
yäŋänäqŋqä ämetmä, aquvänä eŋä.

8

Ämaqä äwa iqaŋguwä iquau, yätamäkqä iqeŋqä

---

* **7:8** 2 Korinä 2:3-4 † **7:11** 2 Korinä 2:5-6

1 Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qokä-apäkä qua naqä
Masendoniya im-imä aquvä äqänätqäŋuwä iu, suqä Iqueqä qeqä
imäŋqeta hiŋgi ävqeŋqe, he näqŋqä epŋqänä awä etatuŋque. 2 Ii
tiinji. Haŋä-iqä naqänäŋi iquau äwimetä, yamwiqe, qui wimäkmätä
qäyä iqaŋgqä-qe, iqua aquvänä kiiŋä itqäŋä. Qu mbqetä, nätmatqä
huizitä maeqä, aaŋqänäŋä pmetaŋguwäŋgayi. Iŋäqe Goti Iqu
iwimäkqaŋgqetaŋi, ämaqä huizi du yätamäkqä wipŋqä diŋqe,
mbqä aquvä kuapänä äqäkuwi. 3 Qu suqä iiŋi, ämaqä hŋqu
mätquaŋgi, quwqä äwiŋqä iutanä, quwqä-quwä äwa qäyä iqaŋgä,
hävemnäqŋqänäŋä äwikuwi. 4 Qu ämaqä quuvqä heqiyqä huizi
iquatä wäuŋuä anä ipu, Goti Iqueqä ämaqä qua Jutiya iu äpmeŋuwä
iquau yätamäkqä vqä iiŋqe, kukŋuä yäŋänäqŋqä änatmiŋuwi.
5 Ne, ‘Qu nätmatqä iiŋi mävqä ipŋqäuä’ kŋuä neyätaŋgqä iuŋi,
ämäwqätäpiyäŋga, tiiŋä äwikuwi. Goti Hanjuwä Iqueä äwiŋqe
ämapiyä iutaŋi, quwqä-quwä Naqä Ique-ganä äwimbiyitaŋi, huizi ne
änätapŋguwi.

6 Qeqä imäŋqeta, hiŋgi vqä wäuŋuä iiŋä iqueŋi, Talusi iqu-
ganä ipäqäkqä-qae, ne iqu yämäkandumä yätŋqä yäŋä äwqänätanä
ätätqäŋu. 7 He wäuŋuä eeqänäŋä imäkäpiyä iuŋi, häukuä kuapänä
wiqä-täŋä tiiŋä äyä imäkätqäŋä. He Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu,
kukŋuä awä ätäpu, näqŋqä-täŋä epu, Iqueä wäuŋuä imäkqäŋqe
enyqä miqä ipu, itaŋga suqä ämaqeŋqä äwiŋqä he nesa ämequwi,
imäkätqäŋä. Wäuŋuä ii imäkätqäŋuwä-pa, ga huiziqu, qeqä
imäŋqeta mbqä hiŋgi vqä di, häukuä wiqä-täŋä pmetpŋqä yäŋä
qäŋgaŋgpu. 8 Nyi kukŋuä tä etqe. “He ämaqeu nätmatqä isua
wipŋqeŋqä qäyä maeŋgaŋgutqe, vaŋgpiyä-qe,” maetqä iqä. Mä
nyi suqä Masendoniya pmeqä iuqä, ämaqä huiziuŋqä äwinyätä
yätamäkqä vqä ique, äyä imäkqaŋgä äqunätmä, ga ‘he-pqe, naqä-
qakuä inä imäkpŋqäpiyä’ tmä etqä. 9 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä
suqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqeŋqe, he näqŋqä ae äyä eŋä. Iqu
nätmatqä kuapänäŋä-täŋä eäqä-qe, he yätamäkqä eyätä, nätmatqä
kuapänäŋä-täŋä pmetpŋqä emäkätŋqe, Iqu Maeqä-qu ekqe.

10 Quväukuä ae äpäukqä iqueŋi, hiqä eŋqetaŋi, mbqä aquvä
qäyqäŋqe, he-ganä ikutäukuwi. Iŋi he täŋga tiiŋä imäkpŋqe,
‘qäyuvqä’ kŋuä änyiyqi. 11 Hiqä wäuŋuä ipäqäkuwä-paŋi, täŋgaŋi
qäpu imäkpŋqe. Iŋi heqä äwipŋqä ipäqäkuwä ii eŋqä-pa, qäpu
imäkmäupŋqä-pqe, asä iiŋä imäkpŋqe. Iiŋiŋqe, mbqä änä-änä
ämeŋuwi, äwipŋqänänji. 12 Iŋi ämaqä hŋqu iqueqä nätmatqe ävqŋqä
wiŋgaŋgutqe, Goti Iqu, ämaqä iqu ämeŋqä iutaŋiŋqä aquvänä yänä.
Ä nätmatqä iqu mämeqä eŋqä iiŋqe, Goti Iqu miwäsäuqä yänä.
13 He qokä-apäkä huizi du yätamäkqä vqaŋguwäŋga, qu äŋguä
pmeqaŋgpi, he haŋä-iqä meqäpŋqä matqä iqä. Oee. Ne ämaqä
huizitäŋi, asänäŋä pmetatuŋquä ätqä. 14 Hea täŋgaŋi, he nätmatqä
kuapänäŋä-täŋä equwä-qae, äwa itqäŋuwä iu, yätamäkqä vqäpŋqe.
Ga he äwa iqaŋguwäŋgaŋi, qu nätmatqä-täŋä epunjqae, yätamäkqä
epnä. Ga he yätamäkqä iiŋä änyäpunjqae, äwa miqä asänäŋä
pmetpnä. 15 Suqä iiŋä imäkqäŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä iu
ätäŋqe, tiiŋä ätä.

“Ämaqä ymisaŋä aquvä kuapänä ämaqiyätqä iqu, äpakänä witätŋqä mämaqiyqä yäŋqiyä. Itaŋga wäŋqänäŋäpu ämaqiyätqä

*iqu, äwa miqä yäŋqiyä.”**

Poli iqu, Talusi iquesä, huizi iquaquisä, Korinä iuŋqä dowatätŋqä ikqeŋqä

16 Nyi Goti Hanjuwä Iqueŋi, “Aŋguiqä” ätquä. Nyi he yätamäkqä
hemqä änyinätŋqä-paŋi, Goti Iqu, Talusi iqueqä äwiŋqeuŋi, asänä
witŋqä iwimäkkqe. 17 Iŋi, Ne iqueŋi, “Si quŋqä utŋqeqä” ätuätanä
yatŋqä vquauŋgquetanä ma, iqu henyŋqä yätamäkqäŋqä kuapänä
äwinyätä, iqueqä äwiŋqä iuta, änevämа pätŋqä itqäuä. Iiŋqe,
nyi Goti Hanjuwä Iqueŋi, “Aŋguiqä” ätquä. 18 Iqutä anäŋi, neqä
neyämaqä hŋque dowatatuŋquä itqäŋu. Iqueŋi, qokä-apäkä Jisasi
Iqueqä yoqä du aquvä im-imä äqänätqäŋuwä eeqänäŋä iqua, iqu
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tuäkiqaŋgi äqumbiyi, iqueqä yoqe
haqeqä ämatnämäutqäŋuwi. 19 Tii-pqä inänji. Iqu nesä qaŋä anä
ikitanä, mbqä ämaqe, suqä hiŋgi vqeta, Jutiya pmeqä iquauŋqä
tnämäuqaŋguwi, aquvä ämaqiyätanä ämiquatuŋquänä, iqua ique
atäuŋuä ikuwi. Ne wäuŋuä iiŋi, Naqä Iqu Kiqä-kiuä yoqä naqä metŋqä
iiŋqätä, itaŋga ämaqeu yätamäkqä äŋguä vqä iuŋqä, neqä äneŋqe
ämotquetuŋquä iiŋqätä, imäkätuŋque. 20 Ämaqä hŋqu, mbqä kuapä
iiŋä tnämäuqaŋguwi ämiqaŋgquä iiŋqe, kukŋuä quvqä matqä iqä
diŋqe, ne neqä neyämaqä ique anä dowatatuŋquä itqäŋu. 21 Ne suqä
äŋguinä imäkqäŋqe, Naqä Iqueqä hiŋuä iqiŋinäŋqä ma, ämaqeuqä
hiŋuä iqi-pqe, inä imäkqäŋqä änenyätqäuä.

22 Iquaqutä anä upuŋqä diŋqe, ne ämaqä hŋque-pqä inä
dowatatuŋquä itqäŋu. Ämaqä iqueŋi hiunji kuapänäŋäŋganji, ne
yamwiqä ävätanä wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä vqaŋgque, yäŋä äqänätä
qäyunä imäkqä iquvi. He iqueä hiŋuä iqiŋi, suqä äŋguänäŋinä
imäkqäpŋqeŋqe, näqŋqä ae eä, ga iutaŋi iquaquiyqä wäuŋuä
yätamäkqä vquätŋqä diŋqe, kiiŋä äwinyä. 23 Iŋi, Talusi iqu, nyitä
anä ita, he yätamäkqä heyqueaŋqä iŋqä wäuŋui, imäkätqäŋueä
ique. Itaŋga neqä neyämaqä iquaqu, Jisasi Kraisi Iqueqä yoqeŋqä
aquväqŋqä iquauqä kukŋuä ämapqä enyä, Kraisi Iqueqä yoqe
haqeqä inä ämatnämäutqäŋiyi. 24 He ämaqä iquauŋi, suqä äŋguinä
iwitqueqaŋguwitaŋi, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iuŋi,
nätmatqä tquaquiŋqä näqŋqä mapŋqe. Ii, hiqä suqä naqä-qakuänäŋä
ämaqeuŋqä äwiŋqä iquesä, itaŋga ne henyŋqä aaŋä yeeqä kiiŋä itanä
ätätuŋquä iuŋi, hiŋginä matqä itqäŋu.

9

Suqä quuvqä heqiyqä äwa itqäŋuwä iquau qäyunä vqeŋqä

1 Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, qua Jutiya iu äpmeŋuwä iquau
yätamäkqä i vqäŋqe, heqä äwqe etikatmäkqaŋgqä-qae, nyi iiŋqe
tuwaŋuä hämäusqä maqäyqä imä. 2 Henyqä iiŋä näqŋqä ae
ämamitaŋi, heyaqä yoqe, Masendoniya pmeqä iuqä hiŋuä iqisaŋi,
haqeu ämamäutmä, tii ätumiŋqe. “Quväukuä ae äpäukqä iquesa
tiiŋi, qua naqä Äkaiya pmeqä hŋqua* imäkpŋqä iiŋqe, ipämämbu
tii äpmeŋäuä.” Nyi iiŋä tquaŋgqeŋqä qätä änyipiyi, Masendoniya
pmeqä kuapänäŋä hŋqua, iquauqä quuvqe äwivauqaŋgi, nätmatqä

* **8:15** Aŋgumä Itmakqä 16:18 * **9:2** Korinä, ii qua naqä Äkaiya iqueqä aŋä-himqä naqä kiŋganäŋä iquvi.

hui inä vqäŋqä äwiŋgqeqä. 3 Itaŋgi ne heyaqä yoqe haqeqä
ämamäutanä ätätuŋque, kukŋuä hiŋgi teqäŋqä manyiŋgaŋgi,
nyi henyqä ätuätŋqä-pa, he näwinyä ipämämbu pmapŋqe, neqä
neyämaqä iquauŋi dowatmqä itqäŋä. 4 Ga nyitä, Masendoniya pmeqä
hŋquatä, äquvepätanä, he nätmatqä wipŋqe, näwinyä mäpmeqä
etaŋgä eqänatque, iŋgaŋi ne, neqä kukŋuä ätuätuŋquä iiŋqä womba
meqaŋgua, he-pqe inä meqäŋqä ätqä. 5 Itaŋgi neyämaqä iqua,
hiŋuiqä ppŋqä kŋuä ämakqe. Iwä iqua emepu, nätmatqä äŋguä
iwimäkqäŋqä, he ätnämäupŋqä ae ätukuwä-pa, qäyunänä ipŋqä
yätamäkqä epnuwäŋqe. Itaŋi, ne iŋga timanä. Iutaŋi he kukŋuä
yäŋänäqŋqä duta mävqä, äwqä yeeqetä vqaŋgä hiŋuä eqäŋguanä.

6 Kŋuä indqämbu! Ämaqä ymisaŋä vowi, wäŋqäpu äqutätŋqä iqu,
kiqä häukuä näŋqe, wäŋqänäŋäpu menä. Iŋäqe ämaqä ymisaŋä
vowi, hävemnäqŋqänäŋä äqutätŋqä iqu, kiqä häukuä näŋqe, aaŋä
kuapänäŋänä mequänä. 7 Iiŋiŋqe, he hŋqunä-hŋqunä nätmatqä
wipŋqe, heqä qeqä-quuvqä imda äŋguänä indqämbiyäŋga wipŋqe.
Ämaqä hŋqu, kuku äunätä vqäŋqä, itaŋga "Hŋqu 'iiŋä-iiŋä iyä'
dätqätaŋgi ävqänä" tqäŋqe, ii quvqe. Ämaqä nätmatqä vqäŋqe,
aquvänä itä ävqä iquenyqe, Goti Iqu kuapänä winyänä. 8 Itaŋga Goti
Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi ävätŋqä iutaŋi, Iqu hävemnäqŋqä
etapquänä. Iiŋiŋqe, hiqä äpmaka upŋqä iuŋi, he nätmatqä aaŋä
qäyunäŋä-täŋä äpmepu, wäuŋuä äŋguä eeqänäŋä imäkqa uwqäpŋqä
iuŋqe, nätmatqä eeqänäŋi ämeqäpnä. 9 Suqä iiŋqe, Goti Hanjuwä
Iqueqä bukä iuŋi tii ätä. *"Iqu, ämaqä nätmatqä maeqä iquauŋi,
iqueqä nätmatqe hiŋgi ävqäwätŋqe. Iqueqä suqä jänänäŋä iiŋi, hea
ique-ique äpakänä witäniqe."*† 10 Itaŋga Goti Iqu, ymisaŋä piiki vowä
mäuqäŋqä ävätä, ymisaŋä bŋqeŋqä Vqä-qu eä, ga he äwa miqäŋqä,
aaŋä qäyunäŋä-täŋä epu, hiqä suqä ämaqä huiziu yätamäkqä vqäŋqe,
aaŋä naqänäŋä, piikä iqueqä häukuä eŋqä-pa, wiquätŋqä etapquänä.
11 Iqu äwa miqäŋqä etapätqätaŋgqetaŋi, ga he-pqe Jutiya pmeqä
iquauŋi, kuapänä vqäpŋqe. Iŋi ne mbqe äma vqaŋgquetaŋi, Jutiya
pmeqä iqua, he nätmatqä äŋguä ii vqaŋguwiŋqe, Goti Iqueŋi,
"äŋguiqä" tupunä. 12 He suqä yätamäkqä iqä ique, imäkquwä
iutaŋi, Goti Iqueqä qokä-apäkä huizi iqua, qu äwa miqä pmetpŋqä
yätamäkqä vqäŋqä inä hmanji. Ii, ämaqä iiŋä iqua, Goti Hanjuwä
Iqueŋi, "Äŋguiqe" aaŋä naqänäŋä tquäpŋqä inänji. 13 Heqä wäuŋuä
yätamäkqä vqäŋqä iqu, ii hiqä suqä äŋguänäŋi ätnäŋä iqi mae-
qaŋgqetaŋi, qu henyqe, "Qu Kraisi Iqueä kukŋuä äŋguiŋqe, awä-
tqäŋqä iŋqänä manä, qänaknä inä iqä iquaiqä" tpnä. Itaŋga he qutä,
ämaqä eeqänäŋä huizi iutä, nätmatqä yätamäkqä aaŋä kuapanäŋä
ävätqäŋuwä iuŋqe, qu näqŋqä metpnä. Hiqä suqä iquaquiŋqä kŋuä
indqämbiyitaŋi, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä mamäupnä. 14 Itaŋga
Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqä iuta hiŋgi vqä iuŋi, he hävemnäqŋqä
etapqeŋqä näqŋqä epiyitaŋi, henyqä kuapänä äwinyätä, Iqu he äŋguä
emäkquätŋqä diŋqe, yatŋqä vqäpnä. 15 Iqu nätmatqä äŋguä iiŋi,
aaŋä hävemnäqŋqä hiŋgi qanyä änätapätŋqä iiŋqe, ne a änä matäuqä
yanä. Iiŋqe, Iqueŋi "äŋguiqä" tquatuŋquänänji.

---

† **9:9** Apqä Bukä 112:9

10

Poli iqu, iqueqä wäuŋuiŋqätä, yoqä naqeŋqätä, ätkqeŋqä

1 Korinä pmeqä iquenä, nyi Poli iqunä, suqä Kraisi Iqueqä du
qänaknä itmä, nyaqä kukŋuä etmqe, qätä äŋguä änyiyäpu, äŋguänä
iwäsäupŋqeŋqä yatŋqä eyqä. Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä äkittqänätä,
ämaqeuŋi qe-qeiqi itquamiŋqe. Iiŋä iqä qäyä etaŋgi, ämaqä hŋqua
nyiŋi, tiiŋä änyinyuändätqäŋuwi. “Poli iqu, nesä anä äpmeqäŋgaŋi,
pemä miqä, kukŋuä qeiqinyä tqueqä. Ä kiŋämä äpmeqäŋgaŋi, kukŋui
yäŋänäqŋqänä natqueqä.” 2 Itaŋgi nyi yatŋqä eyätmä tiiŋä etmqe.
Nyi äquvepätmä hesä anä äpmamäŋgaŋi, kukŋuä täqŋqänäŋi etm-
niŋqeŋqä manyiŋgaŋgi, he äŋguänä mimbu. Iŋäqe ämaqä nenyqe,
“Iqua Goti Iqueqä suqeu qänaknä miqä, qua täutaŋä iquauqä iunä,
iqä-quaiqä” ätätqäŋuwä iquauŋi, nyi kukŋuä täqŋqänäŋi tumniqeqä,
kŋuä indqänätqäŋä. 3 Naqä-qakui, ne qua täu äpmeŋquä iquneyi.
Iŋäqe ne mäki, ämaqä qua täutaŋä iqua itqäŋuwä-paŋi, miqä ma
itqäŋu. 4 Nätmatqä ne mäkäŋqä ämeŋque, qua täutaŋä hmanji. Ii
Goti Iqueqä mäkä-iqä yäŋänäqŋqä-täŋä, neyaqä mäkä-huŋqä iquauqä
aŋä wäkiqä iu äktäutanä, äqiyäpnasqiyqäŋqä iiyi. 5 Itaŋga ämaqe,
quwqä kŋuä indqäŋqeu kukŋuä quaŋgi äma äpeyäpu, huizi iqua,
Goti Iquenyqä näqŋqä mapŋqä iuŋi, qŋqaŋä äyqaŋguwä iquauŋi,
mändi äkittqiyätqäŋu. Itaŋga ämaqeuqä kŋuä indqäŋqä quvqä di,
guä äkiqiyetanä, iquauqä kŋui, kiŋänämä mäwiqä, Kraisi Iqu-täŋä
qäqiqi äwitä Ique qänaki wivändqäpŋqä imäkätqäŋu. 6 Ga hiunji
he, Jisasi Iqueŋi hämänänä qänaknä vqaŋgpqäŋgaŋi, huizi ii miqä
iqaŋguwä iquauŋi, haŋä-iqä kima vatuŋque, ne täŋgaŋi näwinyä
imäknanä äpmeŋu.

7 He nätmatqä ätimäutqätaŋgi hiŋuä äqunäpiyä iuŋi, yäpäŋgisa
ma, haqäŋgisanä äŋguä iwäsäutuŋque. Iŋi hesaŋä hŋqu, “Kraisi
Iqueqä ämaqä naqä-qakui, nyinänjqä” kŋuä indqänätqe, iqu,
nenyŋqä-pqe tiiŋä indqänätŋqe. “Poli iqutä, huiziquatäŋi, nyi Kraisi
Iqueqä-qunä äpmeŋqä-paŋi, eequne asänäŋä äpmeŋunä.” 8 Naqä
Iqu ne yoqä-täŋä hiatuŋquä inemäkkqe, ii he qui emäkqäŋqä ma,
yätamäkqä heyqŋqä iiyi. I etaŋgi, nyi neqä wäuŋuä ituŋquä täuŋqä
aquvänä itmä, neqä yoqä haqeqä inä mamämqe, womba miqä
ymä. 9 Iŋäqe he nyinyqä kŋuä tiiŋä indqämbŋqä diŋqe, manyiŋqä
yasämänä iqi. “Iqu tuwaŋuä äqäyqe, ne zä nemäkätŋqä äqäyqiyä.”
Oee. 10 Ämaqä hŋqua tii ätätqäŋuwi. “Poli iqueqä tuwaŋuä iuŋi,
kukŋuä yäŋänäqŋqä, haŋä-iqä-täŋä ätätä qäyqä-queqä. Iŋäqe iqu
iqueqä-kiuä, nesä anä äpmeqäŋgaŋi, haŋuä äwitä, kukŋuä hiŋgiŋqä
eŋqä-pa tquäŋqiyä.” 11 Ämaqä iiŋä ätätqäŋuwä iqua, nenyŋqä näqŋqä
tii mapŋqäuä. Suqä ne hesä mäpmeqä eanäŋga, tuwaŋuä iutanä
ämetquetquä ii, anä äpmenäŋgaŋi, asiqu metquenä.

12 Neqä-neuäŋi, ne ämaqä quwqä yoqä haqeu ämamänätqäŋuwä
iquatä, anä mäqäqasäuqä itanä, “Neqä suqä imäkqe, asänäŋiqä”
matŋqä pa yanä. Iqua quwqä suqeŋqä iwäsäupiyäŋgaŋi, naqä-qakuä
iutanä miqä, quwqä kŋuä iutanä iwäsäuqä iquayi. Ämaqä suqä
iiŋä imäkätqäŋuwä iqua, kŋuä äŋgui maeqä iquayi. 13 Iŋäqe ne
neqä yoqä haqeqä ämamänätanäŋgaŋi, ne wäuŋui, yäpaqäŋgisaŋi
miqä, wäuŋuä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ätäutä, änätapkqä ique

imäkätuŋquä iuŋqänä iwäsäutanä, ämamänätqäŋu. Itaŋga Iqu
ne wäuŋuä imäkätqutquatuŋquä änätapkqe, he Korinä pmeqä
iquenä yäpä iŋgisayi. 14 Ne-ganä Korinä pmeqä iquenä emetanä,
Kraisi Iquenyqä kukŋuä äŋgui, äma äpkquetaŋi, ga ne he täŋga
ämeyätanäŋgaŋi, neqä hiqŋqä Goti Iqu änätapkqä iuŋi ävausätanä,
haqä nändi mäwqä itqäŋu. 15 Wäuŋuä ämaqä huiziquauqä
imäkmitpqä iuŋqe, ne neqä hiqŋqä iuŋi mämäwqätäuqä itanä,
yoqä haqeuŋi mämamäuŋqä pa ituŋque. Heyaqä quuvqä heqiyqä
di yäŋänäqŋqä timäutqäŋgaŋi, Goti Iqu wäuŋuä neqä änätapkqe,
hiyaqä awä iqiŋi naqänäŋä timäuquätŋqe, kŋuä yäŋänäqŋqä ämeŋu.
16 Itaŋga iutaŋi, ne kukŋuä äŋguä tä, qua naqä hiyaqä tuwä iŋgisa
äwiŋuwä iuŋqä äma uwqäŋqe, kŋuä inä ämeŋu. Ga ne iiŋä
imäkätanäŋgaŋi, neqä yoqä haqeuŋi, wäuŋui ämaqä huiziqua ae
imäkkuwä iuŋqe, mämamäuŋqä yanä. 17 Yoqä haqeqä mamäuqäŋqe,
Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä ätnä.

“Ämaqä kiqä yoqe, haqeqä mamänätŋqä äwiŋgqä iqu, yoqe, Naqä
*Iqueqenä mamäuquätŋqeqä.”**

18 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä hŋqu yätqä-yätqänä itä, iqueqä yoqe,
haqeqä ämamäŋgqä iqu, ämaqä yoqä maeqä hiŋgiŋqä iquvi. Iŋi Naqä
Iqunä, ämaqä hŋqueqä yoqe haqeqä ämamäuqäqe, naqä-qakuä yoqä-
täŋi, iquvi.

11

Poli iqueqä suqeŋqätä, quaŋgä-tqä iquauqä suqeŋqätä

1 Nyi kukŋuä äŋgui matqä qämä-qämä iŋqä tmqä iqä-qae, hiŋuinä
ŋqämbu. He iiŋi imäkpniqä? 2 Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä
ämaqe, hŋqueqä yäpä-iqi mäpmeqä, Iqueqä yäpä-iqinyä pmeqäŋqä
äwinyäŋqä-paŋi, ga nyi-pqe henyqe asä iinji. Nyi he Kraisi Iquenyqä
tuwakŋä ae enyuekqe. Iŋi, he apäkä, qokätä hiqaqä anä mäwiqä
ii eŋqä-paŋä etaŋgpi, Iquenyänä muanätpŋqä etma pmqänä. 3 Nyi
kukŋui iiŋä etätmäŋgaŋi, ze tiiŋiŋqä iqä. Qämakiqu, iqueqä näqŋqä
quaŋgä huitaŋä-huitaŋä iutaŋi, Ipä iiyqä kŋuä indqäŋqe, mŋä-mŋi
äwikqä-paŋi, yamwiqä emeqaŋga, heqä kŋuä indqäŋqä äŋgui, gi-
mända ämequatätä, itaŋga Kraisi Iquenyqänä ikikinyäŋä äpmeŋuwi,
endumäkqäŋqä diŋqä ätqä. 4 Nyi zä änyiŋgqe, tiiŋi hiŋuä ae
äquŋgqä iutanji. Ne Jisasi Iquenyqä kukŋui, naqä-qakuä awä
etätuŋque qäyä etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqua emeqisäpu, hui-mända
etätqäŋä. Itaŋga Dŋä Äŋguiqutä, kukŋuä äŋguä we-huŋqetäŋi, he
nesa ämetqäŋuwä-qe, iqua dŋitä, kukŋuä äŋguä we-huŋqetäŋi, aaŋä
hui-mändaŋiŋqä etqaŋguwäŋga, he “Iquauqä kukŋui, naqä-qakuiqä”
kŋuä heyqaŋgi, iquauŋi hiŋuinä äqunätqäŋä. 5 Ämaqä iquauŋi, he
haqeu muämäuqaŋguwä-qe, nyaqä iwäsäuqä duŋi, “Kraisi Iqueqä
kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä naqä-qakuä yoqä-täŋä-qua
hmanji. Nyi iquauqä yäpä iqi mäpmeqä eŋänä” kŋuä änyä. 6 Nyi
kukŋuä äwi-iqä matqä itmä-qe, nyaqä näqŋqä di äwa miqä eä.
Hiunji eeqänäŋä iuŋi, ne nätmatqä eeqänäŋä imäkätanä iuŋi, neyaqä
näqŋqe ämetqueqäŋqä äyä imäkätuŋque.

---

* **10:17** Järämai 9:24

7 Itaŋga, nyi kukŋuä äŋgui awä etätmäŋganı, “Mbqä dappiyä”
maetqä imiŋqe. Iŋi nyi he naqä yoqä-täŋä emäkmqä diŋqä, ŋqä-
näuäŋi mändi i äkittqänmiŋqe. Nyi iiŋä imäkmiŋqeŋqe, he “Ii
suqä quvqeqä” kŋui, suŋqä indqänätqäŋä? 8 Nyi heyaqä awä iqi
äpmamä, kukŋuä awä etätqätaŋga, Naqä Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä
huizi iqua, nyi yätamäkqä nyätŋqe, mbqä ändnämäumiŋuwi, iŋi nyi
quwä-meqänäŋunä ämotauminqe. 9 Nyi hesä anä äpmamiŋqäŋganı,
mbqäŋqä äwa itmä, “yätamäkqä nyipiyä” ätätmä, haŋä-iqä metapqä
imiŋqe. Nyi yätamäkqä ämakqe, ii neyämaqä Masendoniya äväma,
Korinä iu ätimäukuwä iquauta, nätmatqä äki-äkitaŋä nyi äwa imiŋqä
isua, qäyunä ändapkuwi. Iutanı, nyi he maeqäkŋqä imä, haŋä-
iqä metapqäŋqe, ŋqä kŋuä iqu a äqätqa äpätŋqe, yqänä äqätäŋä.
10 Iŋi Kraisi Iqueqä kukŋuä naqä-qakui nyitä witaŋgqetanı, nyi naqä-
qakuänä tiiŋä ätqä. “Ŋqä suqä ämaqä du maeqäkŋqä itŋqeŋqä
yoqä haqeu mamäŋganŋgundqe, ämaqä qua naqä Äkaiya ique im-
imä äpmakäwäuŋuwitanı, hŋqu maŋgiminyqä yänä.” 11 Nyi he
maeqäkŋqä iŋqä iiŋqe, he kŋuä tiiŋi maeyqä ma eä. “A, iqu nenyqä
mäwiŋqä naqä-qakuänä itäqä iutanjqä.” Oee. Nyi henyqä aaŋä
kuapänä änyinätŋqä iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu näqŋqä eä.

12 Ga nyi he maeqäkŋqä-pa itŋqä iuŋi, yqänä iqämä. Ii tiiŋä
duŋqeyi. Ämaqä hŋqua, nesä asänäŋä epu, iquauqä yoqe haqeqä
mamäumbŋqä diŋqe, ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi, hänaqäŋqä qävqä
itqäŋä. Iiŋä timäuqäŋqe, nyi qŋqaŋä äyätqäŋä. 13 Ämaqä iiŋä
iqua, naqä-qakuä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatqä iqua hmanji.
Quwqä-quwä imänäpu, Kraisi Iqu kukŋuä awä tpŋqä ändowatqä-
quanä epu, kukŋuä quaŋgi äma qaŋäqŋqä iquayi. 14 Qu iiŋä
iqaŋguwiŋqe, he yäuŋuä miqä pa iqaŋgpu. Ii tiiŋä ätimäuqi.
Setänä, Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqu, iqueqä huiwä di huitaŋä
äkunmäknätä, ynaunjqä tä äyänätŋqä iqua eŋqä-paŋä timäutŋqä
imäknänä. 15 Setänä iqueä wäuŋuä-wiyqä iiŋä iqua, quwqä
huiwi äkunmäknäpu, suqä jänänäŋä iqueqä wäuŋuä imäkqä-quanä
eqaŋgpqe, ii yäuŋuä iŋqä hmanji. Kimanı, qänakndanı, iquauqä
wäuŋuä äänä imäkmitpqä iuta haŋä-iqä mapnuwi.

Poli ique, haŋä-iqä kuapänä äwimakqeŋqä

16 Iŋi nyi kukŋuä äŋgui maetqä, qämä-qämä iŋqä kukŋui hŋqu,
aŋgi etmqe. He, “Iqu qämä-qämä itŋqä iuta ätqiyä” kŋuä eyätŋqe,
manyiŋgaŋgqä-qe, hiqä eŋqä dunä indqämbu. Mä nyi, ämaqä
qämä-qämä iŋqä itqäŋuwä-pa, ŋqä yoqe haqä-iqä wäŋqäpu inä
mamänmqe, hiŋuinä ŋqämbu. 17 Nyi ŋqä yoqe, haqeqä mamäŋqeŋqä
kukŋuä tä ätqe, ii Naqä Iqueqä äwiŋqä iuta hmanji. Qämä-qämä iqä
iquauqä suqe ämetmä ätätqäŋä. 18 Ämaqä kuapänäŋi, qu suqä qua
täutaŋä iuŋqe, quwqä yoqe haqeqä ämamänätqäŋuwä-qae, nyi ŋqä
yoqe, haqeqä inä mamänmqe.

19 He hiqä-hiuäŋqe, ‘Ne kŋuä iqä äŋguänäŋä-täŋuneyqä’ in-
dqänätqäŋuwä-qae, ämaqä hŋqu qämä-qämä iqä kukŋuä etqaŋgqä
iiŋqe, aquvänä ipu, hiŋuinä äqunätqäŋä. 20 Tiiŋä-pqä inänji.
Ämaqä hŋqueqä wäuŋui hiŋgi wipŋqä emäkqaŋgqä, ä nätmatqä
heyaqenä metauqaŋgqä, ä he quwqä äwiŋqä dunä imäkpŋqä
emäkqaŋgqä, ä ämaqä naqä eŋqä-paŋä imäŋganŋgqä, ä hiqä

maŋiu piya eqäyesqaŋgqe, iqueqä äwiŋqä iuta qäyä emäkätŋqä
hiŋuinä äqunätqäŋuwä iquenji. 21 Ne hesä äpmamiŋquäŋganji,
yäŋänäqŋqä maequne, iquauqä suqä iiŋä imäkqäŋqe, asänä
memäkqä imiŋquetaŋi, “Nyi womba itqäŋänä” etmqäta? Oeyqä.

Ämaqä hŋqu yäŋä äqänätä, iqueqä suqeŋqä awä tätŋqä iqäqe, nyi-
pqe zä miqä, ŋqeŋqä awä tmä. Nyi kukŋuä iiŋi, ämaqä qämä-qämä
ipiyä iqua ätätqäŋuwä-maŋä iiŋä ätätmiŋqä, ‘oänä’ etqä. 22 Hiqä
kŋuä indqäŋqe qui imäkätqäŋuwä iqua, Hipru iquataŋä-quayqae,
nyi-pqä inänji. Ä Israitqä iquayqae, nyi-pqä asä inänji. Qu Aprähamä
iquesaŋä iutaŋä hueqä-himqä iquayqae, nyi-pqä inänji. 23 Täŋganji nyi
ämaqä qämä-qämänjqä hämänä epiyä iqua eŋqä-paŋä emä tmqe. Qu,
“Kraisi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-quneyqä” etäpiyäŋganji, naqä-qakuä
etätqäŋuwäta? Iqueqä wäuŋuä imäkqä naqä-qakui, ii nyinji. Nyi
wäuŋuä iqueŋi, tnäŋänäŋä itmä, guä kuapänä äpmeqisätmä, itaŋga
a äŋgiqätäpu, ptqä kiiŋä ämbäsätqäŋuwä iutaŋi, quŋi ämäwqätäuŋä.
Itaŋga äpäkonmätmä itmi, kuapänä iqäsätŋqe. 24 Israitqä iqua
ikkuwitäŋi, aaŋä kuapänä, 39* iŋä täua ändowikuwi. Qu nyi ptqä iiŋi,
hipa hŋgiŋi eeqä iiŋä ämbäsäqäsmiŋuwi. 25 Hiunji hŋquaqu-hŋqueŋä
iŋga-iŋganji, Romätaŋä hŋqua, iquauqä-iquauqäŋga, jävqetä ptqä
ämbäkkuwi.† Hiunji hŋqueŋi, nyi hikinä nnämbäsquänä ikqe.‡
Hiunji hŋquaqu-hŋqueŋi, nyi yimba ikämiŋqäŋganji, yimba iqua
qui iŋga-iŋga imäknäqiskuwi. Iutaŋä hŋqueŋi, nyi hiunji hŋque,
heatqä hŋque, eqä-pŋä iu äpmakqe. 26 Aŋä kiiŋä imŋä iuŋqä
qaŋä ikitmäŋganji, eqä huakä änma uwqänä itä, itaŋga quwä-meqä
iqua, pizqä bäsqänä ikämiŋqe. Itaŋga nyämaqä Israitqä iquatä,
ä huizi iquatä, pizqä bäsqänä imiŋuwi. Aŋä-himqä naqä iutä,
aŋä avqŋqä iutä, itaŋga eqä-pŋä iutäŋi, äpäkonmätmä imiŋqe.
Itaŋga, “quuvqä eqiyätqäŋunä” quaŋgä ätätqäŋuwä iquauä hipa
iutaŋi, qui imäknqänä imiŋqe. 27 Hea kuapänäŋäŋganji, nyi wäuŋuä
huitaŋä-huitaŋi, dŋä huqä imitmqe, hiaqäqä mäwiqä imiŋqe. Hea
kuapänäŋäŋganji, buayäŋqä dä änyätä, eqäŋqä quväkä yäkäŋä
änyiyätäqä-qe, nyi isua maŋqä imiŋqe. Hiunji kuapänäŋäŋganji,
qäkämäŋqä äwa itmä, iiqä ändmiŋqe. 28 Itaŋga haŋä-iqä ii qäyä
ämetmä-qe, hiunji ique-iqueŋi, nyi ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä
aquvä äqänätqäŋuwä eeqänäŋä iuŋi, äänä mimqändiyä-tmä, äwäwa
itmä itŋqe. 29 Iŋi ämaqä hŋqu, iqueqä yäŋänäqŋqe hma etä haŋuä
äwiqe, nyi iqueŋqä huäqä nuŋgaŋgi, haŋuä inä wämä. Itaŋga hŋqu
nätmatqä hmbu iwimäkqaŋgqeta, suqä quvqä imäkqaŋganji, nyi
äwqä tä hänaqä jänä.

30 He kukŋuä qäte, ämaqä quwqä yoqe haqeqä ämatnämänäpu tqä
iquaunä wiyqäŋqä enyätŋqe, iŋi nätmatqä nyi yäŋänäqŋqä maeqä
emqä ämetqueqä iuŋqänä, ŋqä yoqe haqeqä matnämänmä. 31 Goti
Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Iqueqä Goti Iqu eä, Kaniqu inä eä,
yoqä haqeuŋi, hea ique-ique momuäqŋqä Iquvi. Itaŋga nyi nyaqä
kukŋuä iiŋi, quaŋgi matqä iqäŋqe, Iqu näqŋqä eä. 32 Nyi aŋä-himqä
Dämaskasi du pmetaŋganji,§ aŋä-himqeutaŋä gapmanqä, ämiqä naqä

* **11:24** Kukŋuä-suqä 25:3 iuŋi, “ämaqe täua ätäväpiyäŋganji, 40 mämäwqätäuqä pambiyä” ätänä. † **11:25** Wäuŋuiŋqä 16:22. Hiunji hŋquaqu-hŋquesaŋä hŋqu, Poli iqu Pilipai iu äpmamiŋqäŋganji. ‡ **11:25** Wäuŋuiŋqä 14:19 § **11:32** Wäuŋiŋqä 9:23-25

Arestasi iqueä yäpä iqi äpmeqä iqu, ämaqä mäkä-iqä hŋquau, nyi
a äŋgiqätpŋqänä, aŋä-himqä naqä iqueuä täkŋä hävqä eeqänäŋä iu
ätqäteqäukqe. 33 Nyi iqueqä hipa iuta qupäwunmqe, ämaqe, hiqokä-
qa iu äkiqumuatenjiyäpu, aŋä huä iutaŋi, täkŋä yäpaqä mäŋgisa guä
äŋqäyämäwatqaŋguwäŋga, zä ätawunmä äwekqe.

12

Poli iqu qäukuä yätuŋqä ekqeŋqä

1 Suqä yoqä haqeqä matnämäŋqe, ii yätamäkqä miqä etaŋgqä-
qe, he kukŋuä iunä äwiyätqäŋuwitaŋi, nyi ŋqä yoqe haqeqäŋi,
äpakä ämatnämäŋgmä. Täŋgaŋi nyi kukŋui, wätqä eŋqä-maŋä
äqunätmiŋqätä, nätmatqä zä äwiŋqä iiŋqä, Goti Iquesa näqŋqä
ämakqä iiŋqätä tmqe. 2 Nyi ämaqä Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋqä
hŋquenyqä näqŋqä eŋä.* Quväukuä 14 ae äpäwqaŋga, Goti Iqu ique,
qua täuta qäukuä hŋquaquŋä iquaquvqä tuwä yäŋgisaŋä iquenyqä
ämäkäqiyäma ekqe. Iqu huiwä qäsä ekqätiyä, ä quuvqenä ekqätiyä-
qe, nyi maqŋqä eŋä. Näqŋqe, Goti Hanjuwä Iqunä eä. 3-4 Nyi aŋgumä
tiiŋä ätqä. “Iqu huiwä qäsä ekqätiyä, ä quuvqe-qunä ekqätiyä? Nyi
maqŋqe, Goti Iqunä näqŋqä eä.” Iqu yäŋi äpmeqe, kukŋui ämaqä
änä matqä ipu, pmua äwiŋqä ii, tqaŋgä äwikqe. 5 Nyi ämaqä iqueqä
yoqe haqeqä momuämä. Iŋäqe ŋqä yoqe, haqeqäŋi mämatnämäŋqä
ymä. Nätmatqä nyi yäŋänäqŋqä maequnä eämä, ämotqueqä diŋqänä
imäkmä. 6 Iŋi nyi ŋqä yoqeŋqä iiŋä iqä-qunä etaŋgundqe, nyi qämä-
qämäŋi miqä, kukŋui naqä-qakuänä tqä-qunä emä. Iŋi ämaqe, ŋqä
yoqe haqeu hiŋgi mandnämäuqä diŋqe manyiŋqä itŋqe. Qu nyaqä
suqä imäkätŋqeutä, itaŋga kukŋuä nyi awä ätätŋqä iutäŋi, kiqä
quatä-täŋä äyä etaŋgi hiŋuä äqumbiyi, itaŋi nyaqä yoqeŋqe, iŋi iŋga
imäkqä eä. Iiŋqe nyi ŋqä yoqe, haqeu mämamäŋqä imä.

Goti Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä

7 Ŋqä-näuäŋi, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä aaŋä äŋguänäŋä zä
wiqe, kuapänä ämändqueqaŋgqeta imäŋqä diŋqe, Iqu mäwiŋqä
itqäuä. Iqu nyi iiŋi miqä imŋqe, ŋqä huiwä täuŋi, täŋä qäyä
änunätŋqä hiŋuinä äŋqäŋgqe. Haŋä-iqä i ämetŋqe, ii Setänä iqueqä
wäuŋuä-wiyqä hŋqu, nyi quvqä nyimäkätŋqä iŋqeyi. 8 Naqä Iqu
nätmatqä nyaqä huiwä tämä änunäŋqe, huätä nyiyamäutŋqe, nyi
yatŋqä hŋquaqui-hŋque äwikqe. 9 Iqueqä kimaŋi, tii ändkqe. “Nyaqä
yäŋänäqŋqe, ämaqä yäŋä-maqŋqä, haŋuä iiŋä wiqaŋguwä iquau
äwimetäqäŋgaŋi, wäuŋui ätnäŋä iqi imäkänä. Iutaŋi, Nyaqä qeqä
imäŋqeta hiŋgi vqe, aaŋä qäyunäŋä-täŋä enä.” Iŋi ŋqä woyqä miqä,
haŋuä ii äwitŋqä diŋqe, nyi yeeqä itmä, awä tqämä. Ii Kraisi Iqueqä
yäŋänäqŋqe, nyitä pmetätŋqä diŋqeyi. 10 Iiŋä etaŋgi, nyi Kraisi Iqueä
wäuŋuitaŋi, nyaqä yäŋänäqŋqe aaŋqä etäqä-qe, ämaqä hui quvqä
indqueqaŋguwä-qe, haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä ämetmä-qe, itaŋga
ämaqä hui yuuwä gitäuqaŋguwä-qe, nyi yeeqänä itmä äpmeŋä. Ii
nyi näqŋqä tiiŋä emä iutanji. “Nyi haŋuä äwitmŋgaŋi, Goti Iquesa
yäŋänäqŋqä naqänäŋä-täŋunä pmetmqänä.”

Poli iqu quuvqä heqiyqä iquau yätamäkqä vqeŋqä äwinymiŋqeŋqä

* **12:2** Näqŋqä-täŋä iqua, Poli iqu kiqä-kiuäŋqä ätkqä-qe, mändi äkittqiyeŋgqeŋqä ätqä.

11 Iŋi nyi qämä-qämä iŋqä kukŋuä ii ätqe, ii he inyimäkqaŋguwä
iuta ätqä. He nyinyqe, ämaqeu awä äŋguä tquä etaŋgqä
qäyunä-qe, iŋi mimäkqaŋguwä iuta ŋqä-näuä awä ätqä. Ŋqä-
näuäŋi, nyi naqä-qakuä tiinä etqä. “Nyi ämaqä hiŋgiŋqä
iqunjqä. Iŋäqe ämaqe, he iquauŋqä ‘Ämaqä kukŋuä awä
tuäkiqäpŋqä dowatqä naqä-qakuä iquaiqä’ kŋuä indqänäŋuwä iqua,
nyi mämaŋqutäuqä iŋäuä.” 12 Iŋi nyi, Jisasi Iqu kukŋuä awä
tuäkiqämqä änändowatkqeŋqä, he ämetquamqe, heyaqä awä iqiŋi,
nyi nätmatqä ämaqä änä mimäkqetä, ktqä yäuŋuä iqetä, ktqä
wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkätmitaŋi, enyqä miqä äyä imäkmiŋqe.
13 Iŋganı nyi suqe, ämaqä Jisasi Iqueŋqä aquvä äqäŋgäwätqäŋuwä
huizi iquau ämotquamiŋqä-pa, he asä iiŋä äyä ämetquamiŋqe.
Iŋäqe, nyi haŋä-iqä metapqä imqä diŋqe, “He nyaqä huiwi
äminyipiyä” ätätmi, yatŋqä maeyqä imiŋqe. Itaŋgi he, “Iqu suqä iiŋi,
quvqä inetquamiŋqeqä” kŋuä eyquti, äwqä-haŋä, ŋqä suqä quvqeta
ämetqäŋuwi, huätä manmäupu!
14 Täŋganı nyi tquaqui ae emakqä iuŋi, tqueŋi emamqä näwinyä
äpmeŋä. Nyi äpmqäŋganı, aŋgumäŋi, haŋä-iqä metapqä imniqe.
Nyaqä änyiŋqe, heyaqä nätmatqä ämetaumqä ma, he Kraisi
Iquenyqätä, nyinyqätä, quuvqä eqäpŋqä iŋqeyi. Suqä tiiŋiŋqe he
näqŋqe. Ymeqe, kunaqä-kunuŋuau yätamäkqä wipŋqe, ymisaŋä
nätmatqä isuaŋqä qävqä ikipu, aquvä mämaqiyqä ipnä. Suqä iiŋi,
kunaqä-kunuŋuanä, ymeqä-quau yätamäkqä wipŋqä, imäkqäpnä.
15 Nyi he äŋguä äpmaka wätpŋqe, yeeqänä itmä, nätmatqä eeqäpnäŋi
etapätmä, itaŋga ŋqä-näuäŋi etapnmä. Nyi henyqe kiinä änyiŋqe,
yändi päyätqätaŋgqetaŋi, ga he nyinyqä eŋqe, mäŋgi suŋqä päwiqi?
16 Iŋäqe hŋquenä, nyaqä suqeŋqä tiinä ätätqäŋuwenji. “Ii qäyunjqä.
Iqu neyaqä nätmatqä isua, ätnäŋäqiŋi mämeqä itŋqeqä. Iqu
quaŋgä änatätä, yamwiqä äneyätä, qämä-qämä inemäkätä, neyaqä
nätmatqe, ämänätautŋqeqä.” 17 Änääŋqäwä? Nyi ämaqä henyqä
ändowatkqä iquautaŋi, hŋque, “Si iquauŋi quaŋgä yamwiqä ävätnä,
nätmatqä ämändauwa biyä” ätukqätanä? Oee. Nyi iiŋi mimäkqä
iqunji. 18 Ämaqä iutaŋi, nyi kukŋui Talusi iquenyä vqaŋgä, iqu
i emakqe. Iqutä qaŋä anä ikäyiŋqe, nyi neqä neyämaqä hŋqutä
äyä ändowatkqe. Iŋganı Talusi iqu quaŋgä yamwiqä eyätä,
heyaqä nätmatqä hui, quwä ämetaukqäta? Ä iqutä, nyitä, ye
kŋuitä, suqetäŋi, naqä-hŋqunä mindqäŋqä iqueätanä? Oee, ye
asänä etqueque. 19 Ne hiqä-hiuä yätamäkqä heyatuŋquä diŋqe,
Kraisi Iqutä naqä-qakuä ämuäŋnanä, nätmatqä eeqänäŋi, Goti Iqueä
hiŋuä iqisa imäkätqäŋu. Iŋäqe, he neyaqä kukŋuä tuwaŋuä täu
äqänäŋqe, a ätäupiyi, “Iqua quvqe qäyä imäkäpu, neyaqä hiŋuä
iqiŋi, quwqä-quwä yätamäkqä iiŋqä kukŋuä isua änatätqäŋäuä” kŋuä
indqänätqäŋuwäti? Ŋqä nyämaqä kiinä änyinätŋqä iquenä, iiŋi
hmanji. Ne kukŋuä eeqänäŋä ii etätuŋque, ii he yätamäkqä eyätanä,
yäŋänäqŋqä emäkatuŋquä iuŋqe.
20 Ii tiinä etaŋgiyi. “Nyi quŋqä äumqe, qu suqä nyi manyiŋqä eäŋqä
iu itqätaŋgä qunmniqätiyä?” ä, “He, nyi suqä, he maeŋqä eäŋqä
iu itqätaŋgä ŋqämbnuwätiyä?” kŋuä indqänätmä, äwäwa itqäŋä.
Heyaqä awä iqiŋi, suqä kukŋuä mäkä äqäyäunäpu, hŋqueqä äpmeqä
iuŋqä äwqä quvqä änyäpu, äwqä tnäŋä maqänä imäknäpu, huiziu

mändi äkittqiyäpu, yänä-yänä ipu, ämaqä huiziuŋqä tuwäŋgi kukŋuä
ätäpu, itaŋga wäuŋui, kŋuä huitaŋä-huitaŋä iuta qui imäkqäŋqe,
äwäwa itqäŋä. 21 Nyi henyqä aŋgi äquvepmqäŋgaŋi, ŋqä Goti Iqu,
hiyaqä hiŋuä iqiŋi womba iqäŋqä inyimäkqäŋqä-pqä diŋqe, äwäwa
itqäŋä. Ämaqä hesaŋä hŋqua, suqä kiyä mätqä itä, suqä qokä-apäkä
hiaqäqä hiŋgi wäyäkiqetä, itaŋga suqä yŋŋä-hiveqä iqua imäkqä-
pa qäŋganä imiŋuwä iuŋqä, kŋuä makunmäkŋqä yqänä itqätaŋgä
qunmqe, iuta womba ämetmä, kŋuä qämniqeŋqä etqä.

13

Hiqä-hiuäŋi, qävqä inyäpu, yamwiqä iŋgpŋqe

1 Täŋgaŋi nyi emamqe, hŋquaqu ae äquvepkqe, huiziqu emamqä
iqä.

*"Haŋä-iqeŋqä, ämaqä hŋquaqu, ä hŋquaqui-hŋqueŋäqua, kukŋuä
asänäŋä dinä tqaŋgpqe, he qätä iunä äwiyäpu iwäsäuqäpnä."**

2 Nyi he aŋgu emetmä anä äpmamiŋquäŋga, kukŋuä yäŋänäqŋqä
etkqä-pa, täŋgaŋi qäqiqi mäpmeqä, kiŋä-nämä äpmamä etaŋgi,
ämaqä suqä quvqä qäŋgatqä imäkmiŋuwä iquautä, huizi
eeqänäŋä iquendä, aŋgumä tiiŋä etmqe. "Nyi henyqä aŋgumä
äquvepmqäŋgaŋi, ämaqä suqä quvqä imäkmitpqä iquenä, hiŋuinä
maeqŋqä itmä, hämä-hämä emäkmniqä eä." 3 Iŋi he nyinyqe, "Kraisi
Iqu kukŋui, Poli iquesanä ätätŋqäta, ä matqä itŋqätanä?" ätnäpu,
näqŋqä mapŋqä enyätqäuä. Iutaŋi nyi hämä-hämä emäkmniqe.
Ga he näqŋqä tii mapnä. Kraisi Iqu heyaqä awä iqiŋi, haŋuä
mäwiqä itä, yäŋänäqŋqä tqäuänä. 4 Naqä-qakui, Iqu woyqä miqä,
haŋuä-qu eqaŋga, zä-huätati äuekuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä
yäŋänäqŋqetaŋi, häŋä yqänä äpme. Itaŋga ne Iqutä ämuäŋnanä,
Iqu haŋuä äwäkqä-pa, ne-pqe asänä äwiŋquä-qe, Goti Iqueqä
yäŋänäqŋqetaŋi, ne hiyaqä awä iqisa, Iqutä häŋä anä äpmenitaŋi,
yäŋänäqŋqä iiŋä iqueŋi ätimäutŋqä imäkqaŋguatqe, hiŋuä qumbnä.

5 Hiqä-hiuäŋi, "Ne quuvqä qäyu eqiyäŋuatiyä" tpu, hiqä kŋuä
indqäŋqeutä, suqeutäŋi, qävqä inyäpu, yamwiqä iŋgpŋqe. Heŋi,
Jisasi Kraisi Iqu, heyaqä yäpä iŋgisa äpmeŋqeŋqe, he maqŋqätanä?
Iqu heyaqä yäpä iŋgisa mäpmeqä itaŋgutqe, ii he quuvqä qäyunä
maeqiyqä iutanji. 6 Itaŋgi nyi henyqe, kŋuä tiiŋiŋqä yäŋänäqŋqä
änyiyqi. He, ne yamwiqä iuta quanŋä mäpäkŋqä, Kraisi Iqu kukŋui
nesaŋi etätŋqä qumbuŋqäuä.

7 Iŋi täŋgaŋi, he suqä quvqä mimäkqä iqäpŋqe, Goti Iqu
yätamäkqä heyquätŋqä yatŋqä ävätqäŋu. Ne ii imäkätuŋque,
ii he nenyqe, "Iqua yamwiqä iuŋi ämäwqätäuquwiqä" kŋuä in-
dqämbŋqä hmanji. Hesaŋä hŋqua nenyqe, "Iqua Naqä Iqueqä
wäuŋuä imäkqä quaŋgä-quayqä" qäyä indqäŋgaŋguwä-qe, he suqä
jänänäŋinä imäkqäpŋqä änenyätqäuä. 8 Qu nenyqä kukŋuä quvqä
tqaŋguwiŋqä äwäwa miqe ituŋque, ii ne, kukŋuä naqä-qakuä
iqueŋi, mändi makittqiyqä iquatuŋquä iutayi. Kukŋuä naqä-qakuä
iqueŋi, yäŋänäqŋqenä imäkquanä. 9 Ne woyqä mämetqueqä, haŋuä
witaŋgua, he yäŋänäqŋqä tqäuqaŋgpqeŋqe, ne aquvänä itqäŋu.
Itaŋga he Goti Iqueqä qokä-apäkä aaŋä qäyunänä aŋgi timäupŋqä

* **13:1** Kukŋuä-suqä 19:15

diŋqe, ne Goti Hanjuwä Iqueŋi, yatŋqä ävätqäŋu. 10 Nyi kiŋä-
tämä yqänä äpmamä, henyqä tuwaŋuä tä äqiyqe, ii nyi henyqä
aŋgi äpmqäŋgaŋi, “Heqä suqä jänä imäkmbiyä” etätmä, kukŋuä
täqŋqä etqŋqe, manyiŋgaŋgiyi. Naqä Iqu nyi indmetä, wäuŋuä
imäkqäŋqä yäŋänäqŋqä ändapkqe, nyi he qui emäkmqä ändapkqä
ma, yäŋänäqŋqä emäkqämqä ändapkqä eä.

Poli iqueqä kukŋuä yeeqä iŋqä ätnämäukqeŋqä

11 Nyämaqä iquenŋqä kukŋui, hituŋui iqi tii etqä. He aquvänänä
ipu, Goti Iqueqä qokä-apäkä aaŋä qäyunänä aŋgi ätimäupu,
nyaqä kukŋuä iutaŋi yäŋänäqŋqä imäknäpu, hiqä kŋuä indqäŋqe,
heuäŋqä manyuäktäuqä ipu, äwqä haŋuä iŋqä pmeqäŋqe. Itaŋga
Goti, ämaqeuŋqä äwinyätä äwqä haŋuä iŋqä vqä Iqu, hesä anä
äpmetätŋqe.
12 He äminäpiyäŋgaŋi, quuvqä heqiyqä iquneqä suqä iuŋi, quneqä
iŋgpŋqe. 13 Goti Iqueqä qokä-apäkä eeqänäŋi, “Yää ŋquauä! Ne
henyqä hui mimäuqä iŋunä” etqä.
14 Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi ävätŋqä iuŋi
etapätä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä henyqä wiŋqe hesä äpmuatetä,
itaŋga Goti Iqueqä Dŋä Äŋguänäŋä Iqu äwqä naqä-hŋqunä imbu
pmetpŋqä emäkquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Galesiya
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä kiŋganä eqämiŋuwä iqua, ii Israitqä iquautanänji. Itaŋgi qänakŋi, Jisasi Iqu Poli wäuŋuä imäkqä ique, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, ämaqä Israitqä ma huizi iquau awä tuätŋqä ändowatkqe. Itaŋga huizi iiŋä iquautaŋä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä ämaqä hipŋqä ipäqäkuwi, haŋä-iqe Iqueqä ämaqä iquau tii äwimakqe. Israitqä iqua kukŋuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu qänaknä imiŋuwä-pa, ämaqä yäpaqäŋgisaŋä iqua, hiŋuiqänäŋi, qänaknä miqä imiŋuwi. Qutaŋä hŋqua Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä epiyäŋganji, qu-pqe kukŋuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu, qänaknä ipŋqä-ti, qänaknä miqä ipŋqä-ti?

Israitqä hŋqua, “Yäpaqäŋgisaŋä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä tqua, Israitqä iquneqä suqä huiwä häuä ktäuŋqä iiŋqe imäknäpu, kukŋuä-suqä huizi Mosisi iqu äwikqeu qänaknä iqäpŋqeqä” ätmiŋuwi. Itaŋgi Poli iqu ‘oeyqä’ ätuätä, tii ätmuiŋqe. “Ne quuvqä Jisasi Kraisi Iquenyqä eqiyätanitaŋi, Goti Iqueqä hiŋui iqi ämaqä jänäŋä eätanä, häŋä-pmeqä änyä-häŋi ämetqäŋunä.”

Näqŋqä-täŋä hŋqua kŋuä tii indqänätqäŋä. Israitqä iquautaŋä hui, qua Galesiya iuŋqä äupiyi, quuvqä heqiyqä iqi pmetaŋguwä iquauŋi, qu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu qänaknä iqä-qua hipŋqä iwimäkmiŋuwi. Poli iqu, iqua iiŋä imiŋuwiŋqä qätä äwiyäqe, iqu Galesiya iquauqä quuvqä heqiyqetä, suqä iqeutä, jänä aŋgu iwimäkätŋqä, tuwaŋuä tä äqiyämäukqe.

Kiŋganäŋi, Poli iqu tiiŋä ätätä äqäkqe. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tuäkiquätŋqe, iqueqä äwiŋqä iuta ma, ä ämaqä hŋqueqä kukŋuiu qänaki iutaŋä ma, Goti Iqu Kiqä-kiuä iuŋqä atäuŋuä ikqeqä. Auä, Goti Iqu ique tääqä ätuätumetä, kukŋuä äŋgui ämaqä Israitqä iquautaŋä ma, Jisasi Iquenyqä änyä maqŋqä iquau awä tuäkiquätŋqä äwikqe. Huizi, Poli iqu tii ätätä äqäkqe. Qokä-apäki Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänäŋä hipŋqe, ii ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquanänjqä. Kukŋuä yäpaki ätätä äqäkqe, tiinji. Kraisi Iqu ne suqä quvqä iqueqä haŋä-iqeta huätä newequatqaŋgutqäŋga, Dŋä Äŋguä Iqu neyaqä qaŋä uwqeuŋi, jänä inemäkqaŋgi, ne huizi-pqä iquauŋi, suqä äŋguinä iwitquetuŋqueqä.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1-2 Ämaqä tuwaŋuä tque äqiyqä iqu, ii, nyi Poli kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Itaŋga Jisasi Iqueqä ämaqä nyitä anä äpmeŋquä iquatä ne tuwaŋuä tä, he qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä, qua naqä Galesiya im-imä aquvä äqäŋgäwätqäŋuwä iquenŋqä äväwqatqu. Nyi wäuŋuä tque imäkqä-qunä emqe, ämaqä kiuänäŋä hŋqu, ä kuapänäŋi atäuŋuä änyiyäpu, änändowatkuwä

hmanji. Jisasi Kraisi Iqutä, Goti Apiqu, Jisasi Ique, qua äptekuwä iuta
aŋgumä ävauqumuatkqä Iqutä, ätenjiyäsinyä, änändowatkiyä iqunji.
3 Goti neqä Apiqutä, Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeta äŋguä
etapäsinyä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä. 4 Neyaqä
suqä quvqe hma imäkätŋqä diŋqe, Jisasi Iqu Goti neqä Apiqueä
äwiŋqä iu qänaknä itä, Iqueqä-kiuä äwiŋgqe. Iqu ne suqä quvqä qua
täu äwiŋqä iuta huätä inetmetŋqeŋqä, i imäkkqe. 5 Iqu Goti eä, neqä
Apiqu eŋqe, ne Iqueŋi hea ique-ique yoqä naqä vquatuŋquänänji. Ii
naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Galesiya iqua, kukŋuä naqä-qakui mäma hiŋuä ämäquŋguwiŋqä

6 Änäääŋqäwe! Kraisi Iqueqä qeqä imäŋqeta äŋguä emäkkqä
iquesa, Goti Hanjuwä Iqu, he Iqueqä hiätpnuwäŋqä tääqä etätmakqä
qäyä etaŋgqä-qe, Iqueŋi mäma hiŋuä ämäqunäpu, kukŋuä hui-
mända äunjqua uwqaŋguwitaŋi, nyi yäuŋuä naqänäŋä eyätqäŋä.
7 He qänakŋi, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, naqä-qakuänäŋä
hma etaŋgi, hŋque-mända äunjqua äwqä. Ämaqä, he kukŋuä
ique mapŋqä emäkquwä iqua, Kraisi Iqueqä kukŋui, hŋgi-mända
äkunmäkäwqatäpu, hiqä kŋuä indqäŋqe, yuuwä emäkpŋqä etma
uwqä. 8 Iiŋä etaŋgqä-qe, neŋä-qe, ä ynaunjqä qäukuä haqä yätutaŋä
hŋquŋä-qe, kukŋuä awi, neqä ätätuŋquä iutaŋi matqä hui-mända
ätmitätqe, Goti Iqu ique qui imäkätŋqä änyiŋgi. 9 Iiŋiŋqe ne kukŋuä
ae etukquä iuvqae, täŋgaŋi aŋgumä tiiŋä etqä. “Ämaqä hŋqu kukŋuä
awi, he näqŋqä ae ämetqäŋuwä iu matqä, hui-mända etqä iqu, Goti
Iqu ique qui imäkätŋqä änyiŋgiyä.”
10 Nyi kukŋuä tä etqe, ämaqeunä yeeqä iwimäkmqä matqä iqä. Goti
Ique yeeqä iwimäkmqä iu ätqä. Iŋi nyi ämaqeunä yeeqä iwimäkqunä
etaŋgundqe, nyi Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqunä maeqä imä.

Poli iqu, kukŋuä naqä-qakuiŋqä näqŋqä ämakqeŋqä

11 Nyämaqäuä, nyi naqä-qakuänä tiiŋä etmqe. Kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋä nyi awä ae etätŋqä ii, ämaqä hŋqueqä kŋuä indqäŋqä iuta
hmanji. 12 Kukŋuä iquenyqä näqŋqe, ämaqä hŋqu dqaŋgi mämeqä
ikqe. Jisasi Kraisi Iqu Kiqä-kiuä, kukŋuä äŋguä iqueŋi, ätnäŋäqinyä
ämändquakqe.
13 Nyi hiŋuiqänäŋi, Israitqä iquauqä suqe a yqänä äqätmä
äpmamiŋqä iiŋqe, he qätä ae äwimiŋuwi. Iŋgaŋi ämaqä Jisasi
Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqeŋqä aquvä
qäŋgaŋguwä iquauŋi, haŋä-iqä hävemnäqŋqä ävätmä, hämänänä
yuuwä tämqä imiŋqe. 14 Iiŋä itmäŋgaŋi, nyi atqä-awäkauqä suqä iu
yäŋänäqŋqä imäknätmä, Israitqä iuŋi, ämaqä nyitä asäŋgatqä iquau
ämäwqätäumäŋga imänmiŋqe. 15-16 Iŋäqe, nyi ŋqä nipeuä äwqä imä
yqänä mnätaŋga, Goti Iqu Iqueqä qeqä imäŋqetaŋi, nyi Iqueqänäŋqä
tääqä dätmetŋqä ätenjikqe. Iŋi hea Iqu äwiŋgaŋgqäŋga, Iqu
Iqueqä Ymeqä-queŋi ämändquakqe. Iqu iiŋä imäkkqe, kukŋuä
Jisasi Iquenyqä ätäŋqe, Israitqä iqua qäyä etaŋgi, huizi iquau awä
tqumqä indmakqe. Iqu iiŋä inyimäkqaŋga, nyi kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋiŋqä näqŋqä hui mamqe, ämaqä hŋqutä kukŋuä teeŋqä
maqänä mäwqä ikqe. 17 Ä ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
hiŋuiqänä ändowatkqä iquau yatŋqä wimqe, Jerusälemäŋqä ekqä

ma, aaŋqe. Iŋäqe nyi maqänäŋi, qua naqä Arepiyaŋqä äukqe. Iqi
äpmenjaqänmi, aŋä-himqä Dämaskasiŋqä aŋgumä äpkqe.
18 Nyi Jisasi Ique hiŋuä ae äquŋgqäŋga, quväukuä tquaqui-tque
äpmamitaŋi, Pitä iqutä kukŋuä teeŋqä Jerusälemäŋqä ekqe. Iqiŋi
nyi hiunji 15, iqutä anä äpmakqe. 19 Iŋganj nyi ämaqä kukŋuä
awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä huiziquauŋi, hiŋuä mäquŋquä itmä,
Pitä iquesä, Jemisi, Naqä Iqueqä käŋguequtänä äquŋgqe. 20 Nyi
tuwaŋuä tä äqiyqe, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, quaŋgi matqä iqä, naqä-
qakuänänji.
21 Iqiŋi ävämetmä, qua naqä Siliya iuŋqätä, Silisiya iuŋqätä äukqe.
22 Iŋganj, Kraisi Iqueqä qokä-apäkä qua naqä Jutiya iu, im-imä
aquvä äqäŋgäwätqäŋuwä iqua, qu nyaqä hipeŋui hiŋuä maŋqäŋqä
imiŋuwi. 23 Iqua hiŋuä maŋqäŋqä ipiyä-qe, nyinyqe, “Ämaqä, ne
haŋä-iqä hävemnäqŋqä änätapmiŋqä iqu, täŋganj, quuvqä heqiyqä
yuuwä tämätä imiŋqä iquenyqe, awä ätätqänä” tätqätaŋgä, qätä
äwimiŋuwi. 24 Itaŋga ämaqä Jutiya pmeqe, Goti Hanjuwä Iqu, nyi
iiŋä nyimäkkqeŋqä, äŋguiqä ätuäpu, Ique yoqä naqä äwimiŋuwi.

2

Quuvqä heqiyqeu miqä iqua, Poli iqueqä wäuŋuiŋqä, ‘äŋguiqä’ ätkuwiŋqä

1 Quväukuä 14 ae äpäwqaŋganj, nyi Jerusälemäŋqä aŋgumä umqä
itmäŋganj, Banäpasi iqutä anä äukue. Ye äwätayäŋganj, nyi Talusi
iqueŋä-pqä inä itmakqe. 2 Goti Iqu nyi äumqä diŋqe, ätnäŋäqi
ämaetä, “Uvä” dqaŋgi, Jerusälemäŋqä äwätmä, Iqueqä ämaqeuqä
hiŋuä iqi ämaqä yoqä-täŋä iquauŋi, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi,
Israitqä iqua qäyä etaŋgi, huizi iquau näqŋqä äwimiŋqeŋqä, awä
maqŋqä ätukqe. Awi, tiiŋiŋqä ätukqe. Ämaqä naqä iqua, “Ämaqä
huizi iiŋä iqua, Israitqä iqune eŋqä-pa epiyä” ändpqe, ii nyaqä
wäuŋui imäkqa äpätŋqe, nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-pa uwqä diŋqä
ätukqe. 3-5 Ne kukŋuä tätqätaŋguaŋi, ämaqä quuvqä heqiyqäquanä
imäknmiŋuwä hŋqua, neyaqä kukŋui qätä quwä wipŋqä yäpä iŋgisa
maqŋqä äyapkuwi. Ämaqä iqua, ne Kraisi Jisasi Iquesa äŋguä pmeqä
iuŋi ämänäquvasäpu, ne wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä eŋqä-pa, Israitqä
iquauqä suqä iqueqä yäpä iqi pmeqäŋqä qui inemäkpŋqä äwiŋgqe.
Iŋäqe he quuvqe, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä naqä-qakui, he ae
ämetqäŋuwä iuŋqä eqiyqäpŋqä neŋgaŋgi, iquauqä näqŋqä quaŋgä
iuŋi, wäŋqäqäpu, “Äŋguä ätqäuä-qe” mätquä ikque. Iŋi Talusi iqu,
nyitä anä äpme, Grikä iquautaŋä-qu eäqä-qe, ämaqä yoqä-täŋä iqua,
iquenyqe, “He Israitqä-quneqä atqä-awäkauqä suqä duŋi, iqueqä
huiwi häuä ktäupiyä” mänatqä ikuwi.
6 Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä hiŋuä iqi, ämaqä yoqä-täŋä
iqua, kukŋuä nyi awä tquaŋganj, hui-mända makunmäkäwquatqä
ikuwi. (Ämaqä iquauŋqe, nyi ŋqä-näuäŋi, “Iqua yoqä-täŋuatiyä, ä
yoqä maiquatiyä?” kŋuä pkäpkä mämetqäŋä. Goti Hanjuwä Iqu,
ämaqeuqä yoqeŋqätä, hipeŋuiŋqätä, kŋuä miqä, asänä iwäsäuqä
Iquvi.) 7 Ämaqä iquautaŋi, yoqä naqä qoŋqä, Pitä ique, Jemisi ique,
Jonä ique, iqua näqŋqä tiiŋä ekuwi. “Wäuŋuä Goti Hanjuwä Iqu, Poli
ique äwikqe, Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau, kukŋuä äŋguä

we-huŋqä-täŋiŋqä awä tquätŋqeyqä. Ii wäuŋuä Goti Iqu Pitä ique,
iqu Israitqä iquaunä awä tquätŋqä, äwikqä-paŋä asänäŋiqä.” 8 Goti
Iqu, Pitä iqueŋi, iqu iqueqä wäuŋui, Israitqä iquauqä awä imä, äŋguä
imäkätŋqä yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqeŋqe, iqua näqŋqä qäŋganä
ämakuwi. Itaŋga hea täŋganj, nyi-pqe, ämaqä huiziu imäkmqe, Goti
asä Iqu nyimäkätqätaŋgi äquŋguwi. 9 Iqua Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeta, nyi äŋguä i inyimäkqaŋgqeŋqä näqŋqä ämapiyi,
ne eequne naqä-hŋqunä eatuŋqueŋqä, nyitä Banäpasi iqutä, yeeqä
äyekuwi. Näŋguiqune ae eanitaŋi, tiiŋä imäkatuŋqueŋqä ‘ŋŋqä’
ätuŋgque. Banäpasi iqutä nyitä, ye wäuŋui, Israitqä iqua qäyä etaŋgi
huizi iquauä yäpä imä imäkäkitqätaŋguesi, iqua Israitqä iquauä awä
imä imäkäkiqäpŋqe. 10 Iŋganj iqua ye kukŋuä hŋqunä tiiŋä äyatkuwi.
“Qe Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä nätmatqä äki-äkiŋqä äwa ipu, täqi
äpmeŋuwä iuŋi, hui mimäuqä yätamäkqä vqaŋginyqä.” Kukŋuä
iiŋi, ii nyi wäuŋuä qänaki imäkmqä kŋuä indqänätaŋgqä qäyunä
äyatkuwi.

Poli iqu, Pitä iqu suqä quvqä imäkqaŋgi, äkasuwä ätukqeŋqä

11 Pitä iqu Andiyokä iu ae ätimäuä äpme, suqä quvqä imäkqaŋgi,
nyi iqueŋi äkasuwi, iqueqä hiŋuä iqi jänänä ätukqe. 12 Tiiŋä
ätimäukqe. Pitä iqu änyä tii ätimäuä äpme, Israitqä iqua qäyä
etaŋgi huizi iquatä buayä anä änäqäsmiŋqe. Iŋäqe ämaqä Jemisi
ique äväma äpkuwä hŋqua, iqi timäuqaŋguwäŋga, iqu ämaqä huiwä
häuä ktäupŋqä ätmiŋuwä iquauŋqä zä itä, quvqä imäkätä, huizi
iquau äväma, buayä anä maŋqä, kiŋänäŋi ätqäukqe. 13 Pitä iqu
suqä kukŋuinä tqe imäkqaŋga, Israitqä iutaŋä quuvqä heqiyqä huizi
iqua, inä imäkkuwi. Itaŋga Banäpasi iqu, iqua iiŋä äyä iqaŋgä
äqunäqe, iqueqä kŋuä-pqe waqiyä uwqaŋgi, inä imäkkqe. 14 Iŋi nyi,
iqua kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä naqä-qakuä iqueŋi, qänaki jänänä
miqaŋgä äqunmitaŋi, eeqänäŋuauqä hiŋuä iqisaŋi, Pitä iqueŋi, “Si
Israitqetaŋukui qäyä eänä-qe, iutaŋä maeqänäŋä eänä, huiziqua
eŋqä-paŋä qäyunä pmetqätaŋgnä äkqänäŋä. Iŋi si täŋganj, quvqä
imäkätnä, huiziqua, Israitqä iquauqä suqe imäkpŋqä diŋqe, suŋqä
yäŋä wqänätqäŋinyä?” ätukqe.*

Jänänä eqäŋqe, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iutanänji

15 Naqä-qakui, ne Israitqä iuta änanyquwä iutaŋi, ne huizi quvqä
imäkqä iqua eŋqä-paŋä ma,† Israitqä qäyunäŋä iquneyi. 16 Iŋäqe
ne tiiŋiŋqä näqŋqe. Ämaqe, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänäŋä epu
pmeqe, Mosisi iqueqä kukŋuä-suqä iu qänaknä iqä iuta ma, Jisasi
Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä heqiyqä iutayi. Iŋi ne Israitqä
qäyä eanä-qe, ne-pqe Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋu. Itaŋi
Goti Iqu nenyqe, “Ŋqä ämaqä jänänäŋuaeä-qe” kukŋuä-suqä asä
ique qänaknä itqätaŋgquä iuta ma, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä
heqiyätaŋguatqä iuta tuänä. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Goti Iqu ämaqä
hŋqueŋi, “Ŋqä ämaqä jänänäŋueä-qe” kukŋuä-suqä iu qänaknä
itqätaŋgqä iuta, mätquä yänä. Aaŋqe. 17 Ne Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi,

---

* **2:14** Näqŋqä-täŋä iqua, kŋuä huitaŋä-huitaŋä indqänätqäŋä. Poli iqueqä kukŋui, Pitä ique äwikqe, täqinyändanä, ä hiqŋqä 21 buŋqätanä? † **2:15** Israitqä iqua kŋuä tii indqänmiŋuwi. “Qu Israitqä iqunesaŋä ma, huiziqua, Mosisi iqueqä kukŋuä-suqä mämeqä ipiyitaŋi, eeqänäŋi quvqä imäkqä iquayi.”

ämaqä jänäŋä hiatuŋquänä, Jisasi Kraisi Iqueŋqä quuvqä eqiyätanä,
kukŋuä-suqä iqueŋi qänaknä miqä iquque, Israitqä hŋqua neŋqe,
“Suqä quvqä imäkquaiqä” kŋuä indqäŋgaŋgpqe, iiŋiŋqe ne, “Kraisi
Jisasi Iqu Kiqä-kiuä suqä quvqe, yäŋänäqŋqä imäkätŋqä imäkqiyä”
tatuŋquäta? Oee, Iqu iiŋi quati squäta imäkätŋqe? 18 Iŋi nyi
suqä yäuä kiŋganä qänaki imiŋqä ae ävquatämäukqä iuŋi, aŋgi a
ämaqätätmä imäkqe, ii nyi aŋi äpnasätmä aŋgi ämätqä eŋqä-paŋiyi.
Iiŋä imäkqä-säpi, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, nyi suqä quvqä imäkqä-
qunä etminji. 19 Iŋäqe kukŋuä-suqä iquesaŋi, nyi pizqä äpäkonmä
äwomiŋqe. Iŋi qänakŋi, kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeŋqetaŋi,
Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi pmamqä ävämakqe. 20 Kraisi Iqu zä-
huätati äuŋgqe, ii nyi-pqä anä äpäkoŋgueä eŋqä-paŋiqä. Itaŋga
nyi häŋä-pmeqä änyä-häŋi ämakqe, ii Kraisi Iqu nyaqä yäpä-tämä
häŋä yqänä pmetaŋgi, nyi häŋi iuta äpmeŋä. Itaŋgi täŋgaŋi, nyi qua
täu äpmeŋqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueŋqä quuvqä naqä-
qakuä heqiyqä iutanji. Iqu Qäqu, nyinyqä aaŋä kuapänä äwinyätä,
Iqueqä häŋä-pmeqe nyi aŋgi indmetŋqä, ävquatämäukqe. 21 Ne
ämaqä jänänäŋä eatuŋque, kukŋuä-suqä yäuä iquesa etaŋgutqe, ii
tiinji. Kraisi Iqu äpäkoŋgqe, nätmatqä hiŋgiŋqä eŋqä-maŋä eänä.
Iŋäqe nätmatqä Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta nätapätŋqe, nyi
maŋitä makitqäteqä iqämä.

3

Kukŋuä-suqeu qänaknä iqeŋqätä, Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqeŋqätä

1 He ämaqä Galesiya pmeqä hiŋuä pisqä asusuainä itqäŋuwä iquenä,
ne Jisasi Kraisi Iquenyqä ämetquakque, ii tiinji. He Iqu zä-huätatä
äunätä äpäkoŋgaŋgqe, hiŋuä mäquŋquä ikuwä-qe, ii he Ique hiŋuä
äqunäŋä. Iŋäqe he hiŋuä maqŋqä ipŋqe, hiyaqä hiŋui, paaqä tqu
äteqäwä? 2 Nyi nätmatqä hŋquenyqä yatŋqä emqe, he awä dpu. He
Goti Hanjuwä Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique ämakuwi, ii kukŋuä-suqä ique
qänaknä ipiyä iuta ämakuwätanä, ä kukŋuä äŋguä ique ganä qätä
äwiyäpu, quuvqä eqiyäpiyä iutatanä? Ii he quuvqä eqiyäpiyä iutanji.
3 He hiŋuä pisqä asusuainä äänä itqäŋä? He änyä-häŋä pmepŋqe, Goti
Iqueqä Dŋä Iqu emäkqaŋgqeta ipäqäkuwä-qae, iŋi täŋgaŋi, yqänä
pmepŋqe, hiqä yäŋänäqŋqä iutanä qäpu imäkmäupŋqätanä? 4 Haŋä-
iqä eeqänäŋä i ämakuwiŋqe, yätamäkqä maeyqŋqä ämakuwäta?
He iiŋi, quatä-täŋä ämakuwiqä kŋuä änyiyqi. 5 Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqä Dŋä Äŋguä änyä-qe etapätä, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä
i imäkkqe, ii he kukŋuä-suqä iu qänaknä iqaŋguwä iutandanä? Oee!
Ii he kukŋuä äŋguä ique qätä äwiyäpu, ämepu, quuvqä eqäkuwä
iutanji.

6 He Aprähamä, Israitqä iquneqä awiqu kiŋganäŋä iquenyqä
kŋuä indqämbu. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, kukŋui tiiŋä
ätä. “*Aprähamä iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋgi,
Iqu ‘Ämaqä jänäŋueqä’ ätkqeqä*” äqänä.* 7 Iutaŋi, he näqŋä tiiŋä
hepŋqe. Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iqua, qu
Aprähamä iqueqä ymeqä naqä-qakuä iquayqä.† 8 Kiŋganäŋäŋgaŋi,

* **3:6** Ipäqäkqä 15:6 † **3:7** Israitqä iqua, “Ne Aprähamä iqueqä ymeqä-quneyqä” ätmiŋuwi. Jonä 8:33.

Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä timäuniqä iu hiŋuä äqunätä, Iqueqä
bukä iuŋi, tiiŋä äqäkqe. “Ämaqä huitaŋä-huitaŋi, Goti Iquenyqä quu-
vqä heqiyqaŋguwäŋgaŋi, Iqu ‘ämaqä jänänäŋä-quayqä’ tuäniqeqä.”
Iiŋä etaŋgi, Iqu kukŋuä äŋguä iqu änyä matimäuqäŋga, Aprähamä
ique awä tii ätukqe. “*Sitaŋi, Nyi ämaqä eeqäpnäŋi, äŋguä*
iwimäkmniqeqä.”‡ 9 Iŋi Aprähamä iqu quuvqä heqiyqaŋgi, Goti Iqu
iqueŋi äŋguä iwimäkkqä-paŋi, ämaqä tqu-tqu quuvqä eqiyqäqe, Iqu
iqueŋä-pqe, äŋguä inä iwimäkänä.
10 Iŋäqe ämaqä hŋqu, “Nyi kukŋuä-suqä iu qänaknä itmä iutaŋi,
ämaqä jänäŋunä himqänä” kŋuä indqänätŋqä etaŋgutqe, Goti Iqu
ique qui imäkäniqe. Iiŋqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tiiŋä
äqänä. “*Ämaqä hŋqu, kukŋuä-suqä eeqänäŋä äqänäŋqä iuŋi, hiunji*
ique-iqueŋi qänaknä miqä itŋqe, Goti Iqu, ique qui imäkäniqeqä.”§
11 Bukä iuŋi, tiiŋä-pqä äqänä. “*Ämaqä quuvqä eqiyätŋqä iqu, Goti Iqu,*
‘Ämaqä jänäŋueqä’ tquaŋgqetaŋi, häŋä äpmaka wätänä.”* Iutaŋi, ne
näqŋqä tii eŋu. Ämaqä hŋqu jänänäŋä timäutŋqe, kukŋuä-suqä iu
qänaknä itäqä iuta maeqä yänä. Aaŋqe. 12 Ämaqä kukŋuä-suqä iu
qänaknä iqä iqu, ii Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqä iuta hmanji. Ii
nätmatqä iqueqe. Iiŋqe, Goti Iqueä bukä iuŋi, tuwaŋuä tiiŋä äqänä.
“*Ŋqä ämaqä jänänäŋä iqu, quuvqä eqiyätäqetaŋi, häŋä pmeŋqiyä.*”†
13 Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tiiŋä-pqe äqänä. “*Ämaqä*
tqu-tqu zä-huätati äunätqä iqu, Goti Iqu, ique qui imäkäniqeqä.”‡ Iŋi,
ämaqä-qune, kukŋuä-suqä iu qänaknä miqä iqaŋgua, Goti Iqu ne
qui inemäkäniqä iuta änetmetä, aŋgumä häŋä inequmuatätŋqä iiŋqe,
Kraisi Iqu, Goti Iqu, Ique qui imäkäniqä-qu ekqe. 14 Kraisi Jisasi Iqu
wäuŋuä iiŋä imäkkqe, ii kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä ique,
“Äŋguä ikimäkmqänä” ätukqä iuŋi, ämaqä eeqänäŋä iu äwimetŋqeyi.
Itaŋga iutaŋi, ne eeqänäŋi quuvqä eqiyquetaŋi, Goti Iqu, “Ŋqä Dŋi,
äwimniqeqä” ätkqe, ne Ique ämenä.

Goti Iqu, kukŋuä hŋquaqui guä ämäsäuekqeŋqä

15 Nyämaqäuä, nyi suqä neqä äpmenä ituŋquä iquesa ämetmä,
kukŋuä ktqä tiiŋä etmqe. “Ämaqä hŋquaqu, nätmatqä hmbinyqä
kukŋuä ätäsinyä, guä ämäsäuiyqe, ämaqä hŋqu qui mimäkqäŋqä
eä, änyä-häŋä hui masusueqäŋqe.” Kukŋuä Goti Iqu, Aprähamä
ique ätukqä itäŋi, asänäŋi. 16 Itaŋgi kiŋganäŋi, Goti Hanjuwä
Iqu, kukŋuä guä Aprähamä iquesä, itaŋga iquesaŋä Hiätqä Iquesä
ämäsäuekqe. Goti Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋui, “Iquesaŋä hiätqä
iquauä” ätnä, ämaqä kuapänäŋqä maqŋqä eä. Iŋäqe hŋqunäŋqä,
“Iquesaŋä Hiätqä Iqueä” äqänä. Ii Kraisi Iquvi. 17 Kukŋuä nyi tä
ätqä iqu, kiqä qakui tiinji. Goti Iqu kukŋuä gue, Aprähamä iqutä
ganä ämäsäuekqä etaŋgiyi. Iŋi quväukuä 430 ae äpäwqaŋgaŋi,
kukŋuä-suqä iqu, qänaki ätimäukqe. Iqu iiŋä ikqä-qae, Goti
Hanjuwä Iqu, kiŋganäŋäŋga kukŋuä ätätä guä ämäsäuekqä iuŋi,
huätä mewemäuqä yänä. Oee. 18 Iŋi ne, nätmatqä Goti Hanjuwä
Iqu, ne ämeniquŋquä näwinyä ioktäumäkekqä äwiŋqä iuŋi, kukŋuä-
suqä iqueŋi, a yqänä äqätanä, iuta meniquŋquä etaŋgutqe, ii

‡ **3:8** Ipäqäkqä 12:3; 18:18; 22:18 § **3:10** Kukŋuä-suqä 27:26 * **3:11** Hapakukä 2:4
† **3:12** Hiqäva-imäkqä 18:5 ‡ **3:13** Kukŋuä-suqä 21:23

ne Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä guä ämäsäuekqä iuta mämeqäŋqä
qŋqaŋä ämeyequ. Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta,
Aprähamä iqueŋi, “Nyi nätmatqä äŋgui äktapmniqeqä” ätuätä, guä
ämäsäuekqeyi.
19 Iiŋä etaŋgutqe, kukŋuä-suqe, suŋqä äwi? Goti Hanjuwä
Iqu iqueŋi, ämaqe suqä quvqä imäkätqätaŋguwitaŋi, ämaekqe.
Aprähamä iquesa Hiätqä, Goti Hanjuwä Iqu, äŋguä wimäkätŋqä
kukŋuä guä ämäsäuekqä Iqu, ätnäŋäqi timäuqaŋgaŋqe, yakuinä
ämaekqe. Kukŋuä-suqä iqueŋi, Goti Hanjuwä Iqu, ynaunjqä iquau
vqaŋga, iqua ämepu, ämaqä awä iqi ätqäumiŋqä ique§ äwikuwi.
20 Ämaqä awä iqi ätqäuqä iqueqä wäuŋui, hŋquaquiyqä kŋuä
indqäŋqe, naqä-hŋqunä wimäkätŋqeyi. Iŋäqe Goti Iqu, Aprähamä
ique kukŋuä guä ämäsäuetäqäŋgaŋi, Iqu hŋque mävqä, Kiqä-kiuä
imäkätä ekqe.
21 Kiŋganäŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukŋuä guä eeqänäŋä
ämäsäuekqä iquauŋi, mändi äkittqiyätä, kukŋuä-suqä iqueŋi
yäŋänäqŋqänäŋä imäkkqäta? Aaŋqe. Kukŋuä-suqä, Iqu änätapkqe,
häŋä-pmeqä nätapqä-säpi, iŋi ne suqä ique qänaknä itanä iutaŋi,
Goti Iqueqä ämaqä jänänäŋä hiätaninji. 22 Iŋäqe Goti Hanjuwä
Iqueqä buki, näqŋqä tii äyä änätapä. “*Suqä quvqä imäkqäŋqe, ämaqä
eeqänäŋä im-imŋä iu guä äqiyänänä.*”* Iutaŋi, kukŋuä guä ämäsänä
äwiŋqä iu meqäŋqe, ämaqe Jisasi Kraisi Iquenyqänä quuvqä naqä-
qakuä eqiyätqäŋuwä iuta mapnä.
23 Suqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqäŋqä iqu matimäuqäŋgaŋi,
kukŋuä-suqä iqu, ne guä eŋqä-ma äpakänä änaqiyämiŋqe. Iŋi
kiqä hea qäyunäŋi ätnäŋäqi timäuqaŋgaŋqe, ne guä eŋqä-pa
äpmamiŋque. 24 Ga ne Iquenyqä quuvqä heqiyqetaŋi, Goti Han-
juwä Iqueqä qokä-apäkä jänänäŋä hiatuŋquä diŋqe, kukŋuä-suqä
iqu, neqä ämäneyqä eŋqä-paŋä eä, Kraisi Iqutä näquatämäutŋqä
ämäneminqe. 25 Iŋi täŋganji, hiunji ne quuvqä heqiyatuŋquä iqu,
ae ätimäuqä-qae, neqä ämäneyqä yäuä iqueqä yäpä iqiŋi, aŋgi
mäpmeqäŋqe.
26 Quuvqä eqiyätqäŋuwitaŋi, he eeqänäŋuenä Kraisi Jisasi Iqutä
ämuäŋmbu, Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä qe eqä. 27 Qokä-apäkä asŋä
ämepu, Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋuwä iquenä, he Iqueŋi gquä quäuqä
eŋqä-pa ae ämipŋguwi. 28 Tiiŋi miwäsäuŋqäŋqe. Tqu Israitqä-quvqä,
ä tqu Grikä-quvqä. Itaŋga tqu wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä-quvqä, ä
tqu huiziqueqä yäpä iqi mäpmeqä kiuänä pmeqä-quvqä. Itaŋga tqu
qokä-quvqä, ä tqu apäkä-quvqä. Ii he eeqäpnäŋi, Kraisi Jisasi Iqutä
ämuäŋmbu, naqä-hŋqunä epiyitanji. 29 Iŋi he täŋgaŋi Kraisi Iqueqä-
quenä eäŋuwi, ii he Aprähamä iqueqä ymeqä-quenä ätimäupu, Goti
Iqu, “Nyi äwimniqeqä” ätätä kukŋuä guä ämäsäuekqä iuŋi, nätmatqe,
heqä himänätŋqe, ämapnä.

4

Kaniqueqätä, ymeqä iqueqätä, suqeŋqä

1 Nätmatqä meqäŋqä ätqä iuŋqe, nyi tiiŋä etmqe. “Kanä
hŋqu ymeqä-täŋä eŋqe, ymeqä iqu kanmä nätmatqä eeqänäŋi,

§ **3:19** Mosis iqu, Goti Hanjuwä iqueqätä Israitqä iquauqätä awä iqi ätqäumiŋqe. * **3:22** Apqä Bukä 14:3; Romä 3:9-19

iqueqänä wimänäniqe. Itaŋgi iqu, ymeqä wäŋqä äpmeqäŋganı,
nätmatqä-täŋä-qu eäqä-qe, iqu kaniqueqä wäuŋuä-wiyqä iqua eŋqä-
pa pmetäniqe. 2 Iqu hiunji kaniqu ae ätekqä iqu timäuqaŋganqä
hiŋuä äqänä, ämaqä ique miqä iqueqätä, iqueqä nätmatqä miqä
iqueqätä, yäpä iqinyä pmetänä. 3 Ne-pqe asänäŋi, ymeqä wäŋqä
eŋqä-pa äpmenä, suqä qua täutaŋä iquauqä yäpä iqi äpmamiŋque.
4 Iŋi hiunji qäyunäŋä iqu eqaŋganı, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
Ymeqä Iqueŋi ändowatämepkqe. Iqueŋi, apäkä ne eŋqä-maŋä ii
änyueqaŋga, Iqu Israitqä iquauqä suqä iuŋi, yäpä iqi äpmamiŋqe.
5 Iqu iiŋä ikqe, ii ne ämaqä kukŋuä-suqä iqueqä ämäneyqä yäpä iqi
äpmeŋquä iqune, mbqä neyämetŋqätä, itaŋga Iqueqä ymeqä naqä-
qakuä hiatuŋquätänji. 6 Iŋi täŋganı, he Goti Iqueqä ymeqänä ae
äpmeqaŋguwitaŋi, Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueqä Dŋi, heyaqä äwqä yäpä
imä äpmuatekqe. Itaŋga Dŋä Iqu, ii Qäqu Kanmqä tääqe, ‘Apä-qä’
ätätŋqä Iquvi. 7 Iutaŋi he wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä mäpmeqä epu,
Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä äpmeŋä. He iiŋä äpmeŋuwi, Iqu Iqueqä
nätmatqä äŋguä eeqänäŋi etapänä.”

Poli iqu, quŋqä huäqä wuŋgaŋgi, qundqändqä imiŋqeŋqä

8 Hiŋuiqänäŋi, he Goti Hanjuwä Iquenyqä maqŋqä epiyä iutaŋi,
nätmatqä Goti Iqu-täŋä asänäŋä hma etaŋguwä iquauqä wäuŋuä-
wiyqä äyä äpmamiŋuwi. 9 Iŋäqe täŋganı, he Goti Iqueŋqe näqŋqä
etaŋguwä qeŋä-qe, Iqueqä henyqä näqŋqä eäŋqe, heyaqä iuŋi
ämäwqätäuä. Iŋi he tuwäŋgi qaŋä äwäpu, suqä yäŋänäqŋqä maeqä
epu, yätamäkqä meyqä iquau wimapŋqe, suŋqä aŋgi äwqä? He
iquauqä wäuŋuä-wiyqä aŋgumä hepŋqä heŋgaŋgitanä? Oee, änä
mäwqä iqi. 10 He suqä, hiunji naqänäŋä huitaŋä-huitaŋä iquauŋi,
aquväqŋqäŋganı, tuwä mäwiyqä, qänaknä iqä-quenji. 11 He iiŋä
itqätaŋguwitaŋi, nyi wäuŋuä yätamäkqä hemqä imäkmiŋqe, yuuwä
tänätqä kŋuä nyiyqaŋgi, henyqä qundqändqä kuapänä iqä.

12 Nyämaqäuä, nyi kukŋuä tä etqäqe, “Nyi ŋqä-näuäŋi suqä yäuä
iuŋi ävquatämäutmä he eŋqä-pa äpmeŋqe, he-pqe nyi eŋqä-paŋä
pmapiyä” etqä. He nyiŋi quvqä mindqueqä ma ikuwi. 13 Nyi täŋä-
yaqä huitaŋä hŋqu inyimäkätqätaŋgi, hiunji kiŋganäŋä ique emetmä,
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä ique awä etkqä iiŋqe, he kŋui yqänä
ämeŋä? 14 Täŋä-yaqä ŋqä huiwä täutaŋi, he haŋä-iqä naqänäŋä
äyä etapmiŋqe. Iŋäqe he nyiŋi, tuwä manundmäuqä pa ipu, itaŋga
nyinyqä qäqiqi äpäpu anä pmeqäŋqe, enyqä miqä äyä imiŋuwi. He
nyi indmepiyäŋganı, Goti Hanjuwä Iqueqä ynaunjqä hŋque itmapqä-
pa, ä Kraisi Jisasi Ique itmapqä-pa äyä indmakuwi. 15 He nyi änyä
ti indmepiyäŋganı, aquvänä ipu indmakuwä-qe, ga täŋganı hiqä
aquvänä iqä iqu, äkŋgi äweqäwe? Nyi naqä-qakuä tii etqä. “Iŋganı,
he nyinyqä yeeqä ipiyitaŋi, nätmatqä äsque-äsquenyqä nyi äwa
iqaŋgqe, yätamäkqä äyä änyimiŋuwi. Nyi ‘He heqä hiŋui qäquaqu
ätqopu dappiyä’ etqä-säpi, he ‘oeyqä’ mandqä iqäpninji.” 16 Iŋi nyi
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iutaŋä naqä-qakuä ique ämetmä awä
etkqeutaŋi, he nyiŋi, himä-wiuŋqä eŋqä-paŋä-qunä äŋqäŋguwäta?

17 Ämaqä huizi, kukŋuä-suqä iuŋqä ämetquetqäŋuwä iqua, he
yätamäkqä qäyunäŋi maiyqä ipu, he quŋi yeeqä wipŋqä diŋqänä,
kukŋuä aowä dinä etätqäŋä. Suqä iiŋi, ii he nyi-täŋä qäqiqiŋi
mapqäŋqä, änandumäkäpu, suqä iqua imäkqaŋguwä iu, qänaknä

vqäpŋqä emäkätqäŋä. 18 Ämaqä hŋqua, hui-mända yätamäkqä
wipŋqä yäŋä äqänätqäŋuwi, iqua yätamäkqä qäyunäŋi vqaŋgpqe, ii
äŋgui. Mä iiŋi, nyi hesä anä pmetaŋgndqä-qe, ä mäpmetaŋgndqä-
qe, he qäyä imäkqäpŋqe. 19 Ŋqä ymeqä isuenä, nyi ŋqä huiwi tmi-
tmiqä aŋgumä tä ämeqätä, ii apäkä hŋqu ymeqä nyuätŋqänä tmi-
tmiqä naqänäŋä ämeqä-paŋä iiŋä ämeqä. Ii quati tiiŋä etaŋgiyi.
He suqä Kraisi Iqu imäkätŋqä-pa imäkäpu, Iqutä asänäŋä epŋqä
nyiŋgaŋgiyi. 20 Nyi henyqe, “Yätamäkqä äänä wimqä” tiyä kŋuä
ämetmä, qundqändqä kuapänä iqä. Iutaŋi, nyi hesä anä äpmetmä,
kukŋuä äŋgui hui aŋgumä etätmä, yäŋänäqŋqä emäkmqeŋqe, aaŋä
kiiŋä änyinätŋqe.

Aprähamä iqueqä apäkä iuaquiŋqä

21 Ämaqä kukŋuä-suqä iu qänaknä iqäŋqä enyätŋqä iquenä, nyi
yatŋqä hŋqu hemqe. Kukŋuä-suqä iuŋi, tuwaŋuä äänä äqänänä
tqaŋgä, qätä äwiyätqäŋuwi? 22 Kukŋuä-suqä Goti Hanjuwä Iqu
Mosisi ique äwikqä iuŋi, tuwaŋui tiiŋä äqänä. Aprähamä iqu ymeqä
hŋquaqu-täŋueqä. Hŋqu apäkä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä, Hekaiyqä
iqueqä. Itaŋga hŋquqququ, iqueqä apäkä, huiuqä yäpä iqi mäpmeqä
iŋqä, Serayqä iqueqä. 23 Apäkä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iisaŋä ekqä
iqu, qokä-apäkiuqä äwiŋqä iutanji. Itaŋga apäkä huiuqä yäpä imä
mäpmeqä eŋqä iisa ekqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu hänaqä imäuetä,
kukŋuä guä ämäsäuekqä iutanji.

24 Apäkä iuaqu, Goti Iqueqä kukŋuä guä ämäsänäŋiyä iuaquvi.
Apäkä Hekai atäuŋui, kukŋuä gue, Goti Iqu Mosisi iqutä, qoqoŋä
Sänai iu ämäsäuekqä iuŋqä eä. Itaŋga kukŋuä guä ämäsänäŋqä iu
yäpä iqi äpmetqäŋuwä iqua, eeqäpnä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqänäŋä
iquayi. 25 Iŋi Hekai, qoqoŋä Sänai, qua naqä Arepiya iu-pqeŋqä
atäuŋuä eŋqä iiyi. Ii atäuŋui, Jerusälemä täŋga qua täu äwiŋqä-pqä
iinyqä eä. Itaŋga ämaqä Jerusälemä iu äpmeŋuwi, eeqäpnä kukŋuä-
suqä iu qänaknä ipu, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqenä äpmeŋä. 26 Iŋäqe
aŋä-himqä Jerusälemä huiziqu, ii qäukuä haqä yätu äwi, Serai eŋqä-
pa, huiziquauqä yäpä iqi mäwiqä eä. Itaŋga ii quuvqä eqiyätuŋquä
iquneqä nipaiyi. 27 Iiŋqe, Goti Iqueqä bukä iuŋi, tuwaŋuä tii äqänä.

*“Apäkä ymeqä maunyqŋqä qokitqä eŋä iiki, si yeeqänä iqaŋginyä.
Si iiŋi miqä itnä, tmi-tmiqe mämeqä isŋqä iiki, yeeqätä ävautnä, apqä
tqaŋginyä. Iiŋi suŋqe? Apäkä qokä-täŋi ymeqä kuapä-täŋä qeŋä-qe,
apäkä qokiqu ävämetqä ii, huiziŋi ämäwqätäuä, aaŋä kuapänäŋä-
täŋi etänä.”**

28 Nyämaqäuä, täŋgaŋi he Aisakä iqutäŋi asänäŋä eŋä. Iqutä,
hesä, Goti Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä iutaŋi, Iqueqä ymeqä iquenji.
29 Iŋgaŋi ymeqä qäquaqu ae eyitaŋi, ymeqä qokä-apäkiuqä äwiŋqä
iuta ekqä iqu, ymeqä Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta ekqä iqueŋi,
quvqä ämotquakqe. Quvqä iiŋi, täŋgaŋä-pqe yqänä äwi. Kukŋuä-
suqä yäpä iqä äpmeŋuwä iqua, quuvqä eqiyätuŋquä iqune, quvqä
ämänätquetqäŋä. 30 Iiŋqe Goti Iqueä bukä iuŋi änäänyä äqänä? Ti
äqänänä ätqä.

---

* **4:27** Asayä 54:1. Asayä iqu, Jerusälemäŋqä ätkqe. Poli iqu täqiŋi, Aprähamä iqu Serai ävämetä, Hekainyqä äukqäŋgaŋqä ätätä äqiyätqäuä.

“Apäkä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iisä, iiyqä ymeqä iqutäŋi, huätä dowatiyä. Apäkä iiŋiyqä ymeqä-qutä, apäkä huiuqä yäpä iqi mäpmeqä eŋqä iiyqä ymeqä-qutäŋi, kanmqä nätmatqä eeqäpnäŋi, miwäsäuqä iyiŋqeqä.”†

31 Nyämaqäuä, iutaŋi, ne apäkä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iiyqä ymequne maeqä eŋu. Apäkä huiuqä yäpä iqi mäpmeqä eŋqä iiyqä ymequne eŋu.

5

1 Kraisi Iqu ne kukŋuä-suqä iu yäpä iqi guä eŋqä-ma pmetaŋgu huätä änequtäutä, hiŋgi Iqutänä pmetatuŋquä inemäkkqe. Itaŋga hiqä-hiuäŋi, he kukŋuä-suqä iuqä yäpä iqi wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqe aŋgumä pmeqäŋqe, yäŋänäqŋqä tqäupu.

Goti Iqueqä qeqä imäŋqe, mävämeqeŋqä

2 Poli iqunä, nyi kukŋuä tä etmqä iqäqä tqueŋi, qätä äŋguänä nyipu. He ämaqä jänänäŋä timäupŋqe, ämaqä hŋqua heyaqä huiwi häuä qäyä ektäupŋqänä hiŋuinä qumbŋqä sätäti, ii tiinji. Kraisi Iqu wäuŋuä ae imäkkqä iuŋi, yätamäkqä maiyqä yänä. 3 Nyi aŋgumä tii etqä. “Ämaqä hŋqua, heyaqä huiwi häuä qäyä ektäupŋqänä hiŋuinä äquŋguwi, ii tiinji. He kukŋuä-suqä eeqänäŋä iuŋi, qänaknä iqa uwqäpŋqä iuŋqeyi.” 4 Ämaqä hŋquki, si kukŋuä-suqä iuŋi qänaknä itnitaŋi, Goti Iqu, “Ämaqä jänäŋueä” ktqŋqä äkinyätŋqe, ii tiinji. Kraisi Iqutäŋi qŋqaŋä enätnä, Goti Iqueqä qeqä imäŋqeta nätmatqä hiŋgi ävätŋqä iuŋi, qe ävämenyä. 5 Nyi ii ätqe, tiinä etaŋgiyi. Goti Iqueqä Dŋä Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi, Iquenyqä quuvqä jänänä eqiyätanä, neqä kŋuä indqäŋqä imŋi, Iqu jänänäŋä nemäkätŋqä iuŋqä hiŋuä äqänanä äpmenä etaŋgi, ätqä. 6 Iŋi ämaqä hŋqu, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋqe, suqä huiwä häuä ktäuŋqä iqutä, häuä maktäuŋqä iqutäŋi, nätmätqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋä wänä. Iŋäqe hŋqu, quuvqä eqiyätäqä iutaŋi, suqä ämaqä huiziuŋqä äwiŋqä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä ämaqätqe, ii nätmatqä naqä-qakuänäŋi äyuwä.

7 He äŋguänä iqa äpätqäŋuwi, täŋganj heyaqä himä heqaŋguwä iqiŋi, kukŋuä naqä-qakui hii eyäwqatätŋqä hiŋuinä mäquŋquä ipŋqe, hoptäwi tqu heyqaŋgikä? 8 He nätmatqä kŋuä indqäŋqä quvqä iuta timäuqaŋgqeŋqä qänaknä i iquwi, ii Goti He tääqä etätmetŋqä Iquesa hmanji. 9 Bretqä imäkqeŋqä kŋuä indqämbu. Si buayä iiŋi naqänäŋä timäutŋqä kiŋgaŋgutqe, nätmatqä naqänäŋä imäkqe, wäŋqäpu pŋŋä ämäuesqe, qo aaŋä naqänäŋä äväunä. Ii eŋqä-paŋi, kukŋuä quvqä wäŋqänäŋä ipu, naqänäŋä imänätä, ämaqeuqä quamä pmeqä, qui imäkänä. 10 Nyi kŋuä tiiŋi yäŋänäqŋqä indqäŋgä. “Naqä Iqu qu yätamäkqä vqaŋguti, kŋuä indqäŋqe, hui-mända mindqäŋqä ipŋqäuä.” Iŋäqe, ämaqä heqä kŋuä äŋguä iu qui emäkqä iquenyqe, nyi maqŋqä eämä-qe, “Iqu iqueqä quvqä ii imäkqäŋqä kimaŋi, haŋä-iqä meŋqiyä” ätqä.

11 Nyämaqäuä, nyi suqä huiwä häuä ktäuqäŋqä iqu äŋguänäŋä äqunätmä, kukŋuä awi iiŋqä tqä-säpi, iŋi qu haŋä-iqä äpakä tiiŋi, suŋqä ändapqa pätqäŋä? Iŋi nyi kukŋuä awi, suqä iquenyqä tätqäqä-qunä-säpi, qu kukŋui zä-huätati iqueŋqe, äkasuwä matqä

† **4:30** Ipäqäkqä 21:10

ipu, haŋä-iqä mändapqä itqäpninji. 12 Ämaqä huiwä häuä ktäuqäŋqä
etäpu, hiqä kŋui qui emäkätqäŋuwä iquauŋqe, quwqä huiwinä häuä
maktäuqä pa ipu, kiqä häukuä-pqe, qäsä yimäpŋqä änyiŋgi.

Suqe, huiwä iqueqätä, Dŋä Äŋguä Iqueqätä imäkqeŋqä

13 Nyämaqäuä, he kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä hiätpŋqä
diŋqe, Goti Iqu tääqä ae etätmakqe. Iŋi he suqä iqueqä yäpä-
imä mäpmeqä ipiyä-qae, hiqä eŋqä dunä hiŋgi mimäkäkiqŋqe.
Iŋäqe, Goti Iqueqä ämaqä iquauŋqä kiiŋä enyätä, quwqä wäuŋuä-
wiyqä pmetpŋqe. 14 Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä hŋqu, "*Si
tqä-täuŋqä äkinyäŋqä-paŋi, sitä qäqiqi äpmeŋuwä iquauŋqä-pqe,
inä kinyätŋqänänji.*"* Si ique qänaknä itqäŋi, kukŋuä-suqä huiz-
iquauŋä-pqe, qänaki inä itqäŋnä. 15 Iŋäqe hiqä-hiuä qui mimäkŋqä
ipŋqä diŋqe, äkasuwä mäpätŋgeyqä ipu, kukŋuä mäkä maqäyoŋqä
iqäpŋqe.

16 Nyi ii tiiŋiŋqä etqä. Hiqä huiwi quvqä imäkqäŋqä äwinyätŋqä iu,
qänaknä miqä ipŋqe, Dŋä Äŋguä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä ipu,
pmetaŋgpiyä. 17 Ne näqŋqä äyä etqäŋu. Huiwä iqueqä äwiŋqequ,
Dŋä Äŋguä Ique päsättqämätä iqaŋga, ga Dŋä Äŋguä Iqu, huiwä ique
päsättqämätä itqäuä. Iutaŋi, iquaqu mäkä-huŋqä pmetaŋgiyitaŋi,
hiqä hnjua-hnjua imäkanä-tpu ipiyä iuŋi, mimäkqä itqäŋä. 18 Iŋäqe
he Dŋä Äŋguä Iqu emäkqaŋgqä iunä qänaknä iquwi, ii tiinji. He
kukŋuä-suqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iqä.

19 Suqä, huiwä iqueqä äwiŋqeuta ätimäutŋqeŋqä näqŋqä äyä
etqäŋu. Iqua tiinji. Suqä qaŋä hiŋgi ikiqä, suqä kiyä mätqä huizi
imäkqä, suqä quvqä imäkqäŋqä äwqä maqänä ävauqeyi. 20 Ita,
goti quaŋgä iquau qoŋä woktäuqä, paaqä häsuäwä huitaŋä-huitaŋä
imäkqä, mäkä-huŋqä imäkŋqäŋqä, kukŋuä mäkä-huŋqä, himä qui
maqänä imäkqä, wiuŋqä äpakä ikiqä, huiuqä nätmatqeŋqä qeqä
tquä, quwqä-quwäŋqänä äwiŋqä, äkasuwä ätnäpiyitaŋi iväqŋqäŋqä.
21 Itaŋga ämaqä äŋguä pmetaŋguwä iquauŋqä äwqä quvqä hiŋgi
imäkqäŋqä, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe ŋqäŋqä, yeewä iqä iu suqä
quvqenä imäkqäŋqä, itaŋga suqä huitaŋä-huitaŋä huizi isua-pqe inä
imäkqäŋqä ätqä. Iŋi nyi qäŋganä ae etkqä imŋi, aŋgumä tiiŋä etqä.
"Ämaqe, suqä eeqänäŋä nyi tä etqä tquau imäkmitpqe, Goti Hanjuwä
Iqunä miqä iuŋi, Iqutä anä mapmeqä ipnuwiqä."

22 Iŋäqe Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, ne inemäkqaŋgqetaŋi,
suqä tiiŋi imäkquatuŋque. Ämaqä huizi iuŋqe aaŋä kuapänä
wiŋqäŋqä, yeeqänä iqäŋqä, äwqä haŋuinä iŋqä pmeqäŋqä, äwqä
tnäŋi maqänä mimäkqä iqäŋqä, ämaqeu yätamäkqä vqäŋqä, suqä
äŋguiŋqä ämotqueqäŋqä, itaŋga kukŋuä ätätanä qäyunä imäkqäŋqä.
23 Itaŋga quami qeiqinyä pmeqäŋqä, neqä-neuä äŋguänä miŋqäŋqe.
Iŋi kukŋuä-suqä iutaŋä hŋqu, suqä äŋguä tquauŋi, pmua imäkqäŋqe,
aaŋqe. 24 Qokä-apäkä Kraisi Jisasi Iqueqänä ae eŋuwi, qu suqä
huiwä iqueqä äwiŋqeuta ätimäutŋqe, zä-huätati äuepiyitaŋi, qäpu
ae ekuwi.

25 Ne häŋä äpmeŋque, Dŋä Äŋguä Iquesa äpmeŋqu-qae, qaŋi,
Iqueqä äwiŋqä iunä uwquatuŋquänänji. 26 Iŋi ne quikuä ptqä
äqänätanä, yoqä haqä mämamäuŋqä yatuŋque. Neqä-neuäŋi, quvqä

* **5:14** Hiqäva-imäkqä 19:18

itquatnätanä, mäkäŋqä miŋqä pa iquatuŋque. Itaŋga hŋquauqä äŋguä äpmeŋuwä iuŋqä, äwqä quvqä hiŋgi mimäkqä pa iquatuŋque.

6

Suqä yätamäkqä iŋqeŋqä

1 Nyämaqäuä, heyämaqä hesaŋä hŋqu suqä quvqä äyä imäkqaŋgi
äqunäŋuwi, Dŋä Äŋguä Iqu he naqä yäuä ae emäkqä iquenä,
ämaqä quvqä iiŋä imäkqä iqueŋi, yätamäkqä qeiqinyä äväpu, jänä
iwimäkpŋqe. Itaŋgi yamwiqe, he-pqe inä emeqä diŋqe, äŋguänä
mimbu. 2 Heyämaqä hŋqua haŋä-iqä äki-äki ämequwi, he heqäänä
imäkmbu, yätamäkqä imbŋqe. Iŋi he iiŋä imäkquwi, ii Kraisi Iqueä
suqeuŋi, qänaknä qäyunä iqä. 3 Ämaqä yoqä maeqä hŋqu, “Nyi yoqä
naqä-täŋunjqä” kŋuä indqänätŋqä iqu, ämaqä naqä-qakuä-qu ma,
iqueqä-kiuä quaŋgä imäkŋgi. 4 Ämaqä hŋqunä-hŋqunäŋi, iqu iqueqä
wäuŋuä imäkätäqä iuŋi, ‘Äŋguä imäkqändiyä, ä quvqä imäkqändiyä’
täqe, kiuä ganä iwäsänätŋqe. Iŋi äŋguä eŋqe, iuta aquvänä ipŋqe.
Hŋquququauqä di, ‘Äänä imäkätqätpiyä’ tpu, hiŋuä ämäqunäpu,
miwäsäuqä ipŋqe. 5 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä hŋqunä-hŋqunä, iqueqä
wäuŋuä-täŋi. Wäuŋuä ique qäyunä imäkätŋqe, ii kiqe.
6 Ämaqä hŋqu, Jisasi Iqueä kukŋuiŋqä näqŋqä etapqaŋgutqe, heqä
nätmatqä äŋguä äänä ämeŋuwitaŋi, hui yätamäkqä wipŋqänänji.

Ymisaŋä vowä äqutäupu äptqeŋqä

7 He hiqä-hiuä hiŋi-hiŋi imäknäpu, ‘Ne iiŋi Goti Ique itquequnä’
kŋuä heyäti. Hmanji, he iiŋi änä mimäkqä ipnä. Tiiŋä eä. Hŋqu kiqä
wäuŋuä iuŋi, ymisaŋä uwqä vowi äkitaŋä äki äqutätqä eŋqe, kiqä
häukui, qäyutaŋinä wiqaŋguti ämetä guänä. 8 Ämaqä hŋqu, huiwä
iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä imitätqe, zä-häukuä quvqä äwiqä-paŋä
iiŋä etä, qui hämänä imäknäniqe. Iŋäqe iqu, Dŋä Äŋguä Iqueqä
äwiŋqä iunä qänaknä imitätqe, iŋi zä-häukuä äŋguä äwiqä-maŋi,
iquesaŋi, iqueqä häŋä hea ique-ique pmeqe ämeniqe. 9 Itaŋgi ne
suqä äŋgui imäkqäŋqe, enyqä miqä iquatuŋquänänji. Iŋi Goti Iqu,
Iqueqä hea qäyunä ätimäutqaŋganqe, ne enyqä miqä imitatque,
ymisaŋä äŋgui ämequä-paŋi, ämenique. 10 Itaŋgi ne ämaqä hui, ique
yätamäkqä vqeŋqä wiŋganqi äquŋgque, yipäqŋqenä miqä, hämänä
vquatuŋque. Itaŋga neqä Jisasi Iquenyqä quuvqä anä eqiyätuŋquä
iquauŋi, ne yäŋä äqänanä yätamäkqä vquatuŋque.

Huiwä häuä ktäuŋqätä, maktäuŋqätäŋi, hiŋgiŋqä eŋqä-paŋiqä

11 Nyi henyqä tuwaŋuä ätnämäuqä iqueŋi, yäpakä mäŋiŋi tuwaŋuä
naqänäŋä-quaŋi,* ŋqä hipaitä äqiyqe.
12 He qätä äŋguänä nyipiyä. Ämaqä hiqä huiwi häuä ktäuŋqäŋqä
kiqutätmä eyätqäŋuwä iqua, “Ne Kraisi Iqueqä zä-huätatiŋqä
awä ätuätuŋquä iutaŋi, haŋä-iqä metuŋque mäneŋgaŋgiyqä” kŋuä
vqaŋgi, ämaqä huizindi, quŋqä yeeqä wipŋqä diŋqä, i eyätqäŋäuä.
13 Ämaqä iiŋä iqua, huiwä yuuŋguä-täŋä qäyä epu, kukŋuä-suqeuŋi

* **6:11** Kukŋuä tque, Poli iqu kiqä-kiuä äqäkqe. Hituŋuita tqinyqe, iqueqä yätamäkqä vqä hŋqu Poli iqueqä kukŋuä äqäkqe. Näqŋqä-täŋä hŋqua kŋui, Poli iqueqä hiŋui quvqä etaŋgi, tuwaŋuä naqänäŋä-quau äqäkqeqä, indqänätqäŋä.

qänaknäŋi miqä itqäŋäuä. Iqua heyaqä huiwi häuä hiŋginä ektäupiyä
iuta, ämaqeuqä hiŋuä iqiŋi, yoqä naqä mapŋqä äwinyätqänä. 14 Ŋqä-
näuäŋi, nyi ŋqä yoqetä, ä ämaqä hŋqueqetä, haqä mämaeqä
itmä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä zä-huätatiŋqänä aquvänä
itmä, Iqueqä yoqenä haqeqä mamäuqämqe. Kraisi Iqu, zä-huätati
äunätä äpäkonätäqetaŋi, nyi nätmatqä qua täutaŋi, hiŋgiŋqä eŋqä-
paŋä äquŋgqe. Itaŋga, qua täutaŋä iquauqä hiŋuä iqiŋi, nyi
ämaqä hiŋgiŋqunjqä. 15 Itaŋga suqä huiwä häuä ktäuŋqä iqutä,
ä häuä maktäuŋqä iqutäŋi, ii nätmätqä hiŋgiŋqä eŋqä-paŋiqä.
Ne Goti Iquesa häŋä-pmeqä änyä-häŋi ämetuŋque, ii nätmatqä
naqänäŋi äyuwä. 16 Ämaqä äkisqu-äkisqu, nätmatqä naqänäŋä ii
a äqätpu, qänaknä itqäŋuwä iqua, Naqä Iqu, quwqä äwqä haŋuä
imbŋqä iwimäkätä, Iqueqä qeqä-imäŋqeta, qeiqinyä iwitquequätŋqä
änyiŋgiyä. Iqua Goti Iqueqä ämaqä Israitqä naqä-qakuä iquayi.
17 Nyaqä kukŋuä yäpaki tiinjqä. Ämaqä nyi ŋqä huiwä täu yuuŋguä
ae ändapätqäŋuwi, ii Jisasi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-qunä etaŋgqeŋqä
ämotqueŋä. I etaŋgi, ämaqä hŋqu nyi haŋä-iqä aŋgumä dapqäŋqe,
manyiŋgqiyä. 18 Ŋqä nyämaqäuä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeta, hiqä quuvqe, äŋguä hiŋgi emäkquätŋqä änyiŋgiyä.
Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Epäsäsi
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Tuwaŋuä Poli iqu äqäkqä tqueqä quati, tiinji. Goti Iqueqä äwiŋqe, Iqu nätmatqä qäukuä yätutaŋitä, qua iutaŋitä eeqänäŋi, Kraisi Iquesa aquvä äqiyätä, Kraisi Iqu nätmatqä eeqänäŋä iuqä Nyuäŋä Naqä-qakuä-qu hetŋqä iwimäkätŋqä iiŋqe. (1:10 hiŋuä qundŋqä.) Itaŋi, Iqu Iqueqä qokä-apäkä iu ävauqumuatätä, qu Kraisi Iqutä anä muäŋmbŋqä iwimäkätŋqä äwiŋgiyä.

Kiŋganäŋi, Poli iqu tuwaŋuä iuŋi, Goti Iqu ämaqeuŋqä qeqä ätumuäkätä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätqätaŋgpqä iqua naqä-hŋqunä epu, hueqä-himqä hŋquesaŋä eŋqä-paŋä iwimäkätŋqeŋqe, kuapänä ätätä äqäkqe. Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä iutaŋi, Goti Iqu qokä-apäkä iu aŋgumä itmenä. Itaŋga, Iqu kukŋuä guä ämäsäuekqä-pa, quŋi äŋguänäŋä itqueniqeŋqä näqŋqä mapŋqe, Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique ävänä. (1:14 hiŋuä qundŋqä.) Itaŋi huizi, Poli iqu tiiŋä ätätä äqäkqe. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqe ämepu, Iqutä anä ämuäŋnäŋuwä iqua, äwqä naqä-hŋqunä imbu, Goti Iqueqä suqä iunä qänaki iqäpŋqeqä.

Tuwaŋuä täuŋi, qokä-apäkä iqua, Kraisi Iqutä anä ämuäŋnäpu, naqä-hŋqunä eŋuwiŋqä ätnäŋä iqi motquetŋqe, Poli iqu kukŋuä ktqä hŋquaqui-hŋque ätukqe. Ktqä kiŋganäŋi, Goti Iqueqä qokä-apäki, aŋä kiuänäŋä hŋqu eŋqä-paŋä etaŋgi, Kraisi Iqu aŋä-siyandqä eŋqä-ma ätqäuä (2:19-22). Ktqä huizi, Goti Iqueqä qokä-apäki, ämaqä kiuänäŋä hŋqueqä huiwä eŋqä-paŋä etaŋgi, Kraisi Iqu huiwä iqueqä nyuäŋä-queqä (4:1-16). Ktqä yäpaki, Goti Iqueqä qokä-apäki, qu apäkä hui eŋqä-paŋä etaŋgi, Kraisi Iqu, apäkä iiyqä qokiqu eŋqä-paŋiqä (5:22-32).

Iŋi tuwaŋuä täuŋi, nätmatqä äŋgui, Goti Iqu Iqueqä ämaqeu iwimäkäniŋqä wiŋgaŋgqeŋqe, ne hiŋuä äŋguänä äyä äqunäŋunä.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Nyi tuwaŋuä tä, he Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä epu, aŋä-himqä Epäsäsi iu äpmapu, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋmbu, Iquenyqä quuvqä äpakänä eqiyätqäŋuwä iquenŋqä äqiyqä. 2 Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeta äŋguä etapäsinyä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Goti Iqu, nätmatqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiŋuwi, änätapqeŋqä

3 Ne neqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäutanä, äŋguä iwimäkquanä. Iqu neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti eäqäqe, Kaniqu inänji. Iqu Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋqetaŋi, nätmatqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiŋuwi, neyaqä quuvqä du äŋguä inemäkquätŋqä,

änätapätqäuä. 4 Iqu qäukuä qua mimäkqäŋga, ne Kraisi Iqutä
ämuäŋnaniŋquä diŋqe, atäuŋuä ae inaikqe. Iqu iiŋä imäkkqe,
ii ne Iqueqä ämaqänä eanä, Iqueqä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä-täŋä
maeqä, jänänäŋä pmetaniŋquä diŋqeyi. 5 Iqu nenyqä aaŋä kiiŋä
äwinyätäqä duta, kiŋganä atäuŋuä ae ätänaikqe. Quati tiinji. Jisasi
Kraisi Iqu wäuŋuä imäkäniqä iuta, Iqueqä ymeqänä naqä-qakuä
eanä pmeqäŋqe. Goti Iqu iiŋä imäkkqe, ii Iqueqä yeeqä iŋqeutatä,
Iqueqä äwiŋqeutatänji. 6 Iqueqä Ymeqä, Iqu aaŋä kiiŋä äwinyäŋqä
Iquesaŋi, Iqu Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqe, ne ae änätapkqe. Ii
naqänäŋä hitaŋgqeŋqä, ne kŋui, äŋguänä indqänätanä, Iqueqä yoqe,
haqeqä mamäuquatuŋquänänji. 7 Iqueqä Ymeqä Iqu äpäkonätä,
Iqueqä häŋeqä iuäkqä iutaŋi, ne aŋgumä häŋä inequmuatätä, neqä
suqä quvqä eeqänäŋi, huätä ae ämänatnämäukqe. Goti Hanjuwä
Iqu iiŋä itä, Iqueqä qeqä imäŋqeta hiŋgi vqe, hävemnäqŋqä etaŋgi
ämänätquakqe. 8 Iqu äŋguä aaŋä kuapänä inemäkätä, näqŋqä
äŋguitä, kŋuä indqäŋqä huitaŋä-huitaŋitä, änätapkqe. 9 Nätmatqä
Goti Iqu, Kraisi Iqu wäuŋuä imäkqaŋgqä iuŋi, Iqueqä yeeqä iŋqetä,
Iqueqä äwiŋqetä, imäkäniŋqä zä äwiŋqä di, täŋganji Iqu ätnäŋäqi
ämänätquakqe. 10 Nätmatqä eeqänäŋi, hii ganä iwqatqaŋganji,
nätmatqä eeqänäŋä qäukuä yäŋiŋitä, qua täuŋitäŋi, Ämiqä Kiuänäŋä
Hŋqueqä yäpä iqi pmetpnuwi. Ii Kraisi Iquvi.

11 Iŋi ne Qäqutä ämuäŋnanä, Iqueqä ämaqänä eqäŋqe, hiŋuiqänäŋi
Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä-kiuä ätänaikqe. Iqu Iqueqä äwiŋqä iutatä,
Iqueqä kŋuä indqäŋqä iutatäŋi, nätmatqä eeqänäŋi timäutŋqe,
imäkänä. 12 Iqu iiŋä ätänaikqe, tiiŋä imäkqäŋqe. Ne Kraisi Iquenyqä
quuvqä eqiyätanä, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ganä ävätuŋquä iqunesaŋi,
Iqueqä yoqe haqeqä aaŋä hävemnäqŋqä muämuäqŋqe. 13 Ga he-
pqä, nesäŋi asä iiŋä epnä. He kukŋuä, naqä-qakuä we-huŋqä-
täŋä eä, aŋgumä häŋä equmuatqä iqueŋi, qätä ae äwiyäpiyitaŋi,
Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, iutaŋi Iqutä ämuäŋäŋguwi. Iiŋä
eqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau väniŋqä
kukŋuä guä ämäsäuekqä-pa, heŋi, Iqueqä Dŋä Äŋguä Jänänäŋä
Ique inä etapkqe. Dŋä Äŋguä Iiŋä Ique vqe, ii he Goti Hanjuwä
Iqueqänäŋqä näqŋqä hipŋqeyi. 14 Dŋä Äŋguä Iqueŋi, ne ae ämakquä-
qae, iŋi qänakndaŋi, nätmatqä huizi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä qokä-
apäkä iquau väniŋqä kukŋuä guä ämäsäuekqä-pqä ii, inä meniquä-
pqeŋqe, näqŋqä eŋu. Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuä aŋgi inetmetä
hapä mänäqumuatqaŋga, iŋga meniquä eä. Iqu iiŋä inemäkätä,
Iqueqä yäŋänäqŋqä ämänätquakqä diŋqe, Iqueqä yoqe, haqeqä aaŋä
hävemnäqŋqä muämuäquatuŋque.

Poli iqu, qu näqŋqä äŋguänäŋä mapŋqä, tääqä ätukqeŋqä

15-16 Goti Iqu äŋguä e inemäkätŋqä iiŋqe, he Naqä Jisasi Iquenyqä
quuvqä naqä-qakuä eqiyäpiyä iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqueä ämaqä
iquauŋqä enyätŋqä iuŋqe, nyi qätä änyä ti äwiyätmitaŋi, henyqä
kŋuä indqänätmä, Goti Hanjuwä Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ ätuätmä, tääqä
ätätmäŋganji, maqänäuqä äpakänä ätqua äwätqäŋä. 17 Nyi tääqe,
neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti Hanjuwä, Apiqu yoqä naqä-
täŋä kiŋganäŋä äpmeŋqä Ique, ätuätŋqe. Iqueqä-kiuä ätnäŋäqi

itkimäknätŋqä emäkätŋqä diŋqe, Iqu heŋi, kŋuä indqäŋqä jänänäŋä-
täŋä, itaŋga Iqueqä kukŋuä naqä-qakuä iuŋi, qakuiŋqä näqŋqä-
täŋä epŋqä iiŋqä, ätuätqäŋä. 18 Itaŋga Iqu hiqä kŋuä indqäŋqe
we eumäkqaŋguti, ga he tiiŋiŋqä näqŋqä äŋguänäŋä metpŋqä
ätuätqäŋä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ae ekqä iquenä,
nätmatqä äŋgui mapnuwäŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä äwipu, hiŋuä
äqämbu äpmeŋuwi, nätmatqä iiŋqe, näqŋqä hipŋqä ätuätqäŋä.
Nätmatqä, Iqu Iqueqä ämaqä iqua mapnuwäŋqä ätätä ekqe, ii
nätmatqä aaŋä äŋguänäŋä isua etaŋgqeŋqä, näqŋqä mapŋqä
ätuätqäŋä. 19 Itaŋga Goti Iqueqä yäŋänäqŋqe, Iquenyqä quuvqä
eqiyätuŋquä iquneqä huiwä yäpä tämŋi wäuŋuä itŋqe, ii aaŋä
hävemnäqŋqä etaŋgqeŋqä näqŋqä hipŋqä ätuätqäŋä. 20 Iqueqä
yäŋänäqŋqä kätanäŋä qäquesa, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Ique qua
buta aŋgi ävauqumuatätä, qäukuä haqä yätuŋqä ätuma äyätä,
Iqueqä hipa ämuaŋgisa äpmuatekqä Iquvi. 21 Kraisi Iqu qäukuä
yäŋi e äpmeŋqe, Iqu dŋä yäŋänäqŋqä-täŋä iquautä, ämaqä ämiqä
iquautä, itaŋga huizi yäŋänäqŋqä-täŋä qäquauŋä-qe, Iqu eeqäpnä
ämäwqätäuqäŋga äpme. Yoqä naqä-täŋä täŋga äpmeŋuwä iquautä,
qänaknda pmapnuwä iquautä, Ämiqä-qu äpme. 22 Goti Hanjuwä
Iqu nätmatqä eeqäpnäŋi, Kraisi Iqueä yäpä iqinyä witpŋqä eätä,
itaŋga, qokä-apäkä Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iquau yätamäkqä
väniŋqe, nätmatqä eeqäpnäŋi ämiquätŋqä ätekqe. 23 Nyuäŋä iqu,
huiwi ämitŋqä-pa, Iqu iquau ämitqäuä. Iqu nätmatqä eeqäpnäŋä
iuŋi, ämiqä pmetaŋgqetaŋi, qu qäyunänä eŋä. Ga huiwiqu, Kraisi
Iqueqä yäpä imä pmetaŋgqetaŋi, Iqu, huiwiqu äwa miqä, eeqäpnäŋi
aaŋä qäyunäŋä-täŋäŋqä iwimäkquänä.*

2

Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, aŋgi häŋä inemäkkqeŋqä

1 Hiŋuiqänäŋi, heqä qätä mäwiyqä hŋgisanä iqetatä, hiqä suqä
quvqetatäŋi, he pizqä ae äpäkoŋguwänäŋä äpmamiŋuwi. 2 He
suqä quvqä ii imäkmiŋuwi, ii ämaqä qua täutaŋä iuqä suqä du
qänaknä ipu, itaŋga dŋä quvqä im-imä hiŋginäwa äpmeŋuwä iquau
miqä naqä iqueqä suqä quvqeu, qänaknä inä imiŋuwä iquenji.
Dŋä iquau miqä tqu, täŋganj ämaqä Goti Iqueŋi hŋgisanä itque-
qaŋguwä iuqä qeqä-quuvqä imŋi, wäuŋuä yäŋänäqŋqä yqänä itqäuä.
3 Hiŋuiqänäŋi ne eeqänäŋune, iqua eŋqä-ma, asänäŋä äpmenä,
suqä quvqe, neqä kŋuä indqäŋqä iutatä, huiwä iqueqä äwiŋqä
iutatäŋi, äyä imäkmiŋque. Iŋganj neqä suqä quvqeŋqe, kimaŋi
qutä anäŋi, Goti Iqu äwqä tnäŋä wiŋgaŋgqä iutaŋi, haŋä-iqä
nätapätqätäninji. 4-5 Ne pizqä iiŋä äpäkonanä qäyä äwitaŋgquä-
qe, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä huäqä-huŋqetä, nenyqä äwiŋqetä,
äwa miqä, hävemnäqŋqä eäqä iutaŋi, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä,
aŋgi häŋä inemäkkqe. Iŋi Iqu he häŋä iiŋä emäkäqumuatkqe, ii
Iqueqä suqä nätmatqä hiŋgi vqä iquesanji. 6 Goti Iqu, ne Kraisi
Jisasi Iqutä naqä-hŋqunä guä ämänaqäkqe, ii ne Iqutäŋi, aŋgumä

* **1:23** Näqŋqä-täŋä hŋqua, kukŋuä tque, ti äkunmäkätqäuä. “Ga huiwiqu, Kraisi Iqueqä yäpä imä äpmeqetaŋi, Iqu äwa miqä, eeqäpnäŋi aaŋä qäyunäŋä-täŋäŋqä iwimäkquänä.”

häŋä nevauqumuatätä, itaŋga Iqutä qäukuä yäŋiŋi, ämiqäŋqä zä-
hawä ikikinyäŋä iu, anä äpmuatänaikqe. 7 Iiŋä inetquakqe, ii
tiiŋäŋqe. Ämaqä qänaki epqä iqua, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Iqutä guä
ämänaqiyätä, qeqä inetmäkkqeuŋi hiŋuä äqumbiyitaŋi, Iqueqä qeqä
imäŋqeuta hiŋgi vqeŋqe, näqŋqä mapnuwi. Ii äwa miqäŋqä, aaŋä
hävemnäqŋqä iiŋqeyi. 8 He Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwitaŋi,
Iqu aŋgi häŋä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi
vqä iquesayi. Nätmatqä iiŋi, hiqä-hiuä imäkŋgaŋguwita emakqä
ma, Goti Iqu hiŋginäwa etapkqe. 9 Ii he wäuŋuä yäŋänäqŋqä ipiyä
iuta ämepunjqae, heqä quikui ptqä äqänäpu, hiqä yoqe haqeqä
ämamäŋguwä ma, oee. 10 Wäuŋuä äŋguänäŋä nenyqä näwinyä ekqä
iu imäkquatuŋquä iuŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä guä
ämänaqiyätä, häŋä inemäkkqe. Iŋi ne täŋga häŋä tä äpmeŋque, ii
Goti Iquesanänji.

Jisasi Kraisi Iqunä, ne naqä-hŋqunä pmetatuŋquä inemäkqä Iquvi

11 Iiŋiŋqe, he hiŋuiqänä äpmamiŋuwiŋqä kŋuä indqämbu. Heqä
hinaqä qanyä eunyäpu ämeekuwä etaŋgi, Israitqä iqua henyŋqe,
“Iquauqä huiwi häuä maktäŋqä-quayqä” ätäpu, itaŋga quwqä-
quwäŋqe, “Ne huiwä häuä ktäŋquneyqä” ätätqäŋuwä iquayi. Huiwä
iu iiŋä imäkŋqä suqe, ii ämaqeuqä hipaitä imäkqeyi. 12 He iŋga äänä
äpmamiŋuwiŋqe, kŋuä indqämbu. He Kraisi Iqueŋi, mämeqä hiŋgi
äpmamiŋuwi. He ämaqä Goti Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä, Israitqä
iquautaŋänäŋuenä maeqä, ämaqä kiŋä hŋqäqisaŋuenä etaŋgä, Goti
Hanjuwä Iqu, iquau nätmatqä väniŋqä kukŋuä guä ämäsäuekqä
iuŋqe, he evquatämäukqe. He qua iuŋi, iiŋä äpmapiyäŋganj, Goti
Hanjuwä Iquenyŋqä maqŋqä epu, heqä kŋuä indqäŋqä yäŋänäqŋqe,
nätmatqä mapnuwäŋqeŋqä mämeqä, hiŋgi äpmamiŋuwi. 13 Iŋäqe
he ämaqä kiŋänäŋi iiŋä ätqäumiŋuwä iquenä, täŋganj he Kraisi Jisasi
Iqutä i ämuäŋnäŋuwi, Iqueqä häŋeqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, etma
äpätä qäqiqi equmuatekqe.

14-15 Jisasi Kraisi Iqunä, ne äwqä haŋuä iŋqä pmetatuŋquä In-
emäkqä Iquvi. Hiŋuiqänäŋi, Israitqä iquatä, huizi iquatäŋi, mäkä-
huŋqä äpmamiŋiyi. Mäkä-huŋqä iiŋi, täkŋä naqä hŋqu awä iqi
äqiyenyä pmetaŋgiyäŋga, Jisasi Iqu äpäkonätä aŋgi ävauqe, huätä
äväpnemäutä, itaŋga Mosisi iqueä kukŋuä-suqä yäuä* eeqäpnäŋi
hma imäkätä, naqä-hŋqunä eenyä, äwqä haŋuä iŋqä pmayŋqä
imäkkqe. Iqueqä äwiŋqe, tiiŋä etaŋgiyi. 16 Iqu zä-huätatä äunätä
äpäkoŋgqetaŋi, mäkä-huŋqe eeqänä hma imäkätä, mäkä-huŋqä
iquaqu, hueqä-himqä änyä-häŋä hŋqu hiätŋqä imäkätä, itaŋga Goti
Hanjuwä Iqutä, näueqä imäknyinyä pmesiyŋqä diŋqä äwiŋgqe. 17 Iŋi
Iqu äquvepätä, he kiŋä näŋi äpmamiŋuwä iquendä, ne qäqiqiŋä
iqunesä, suqä äwqä haŋuä änyanä, naqä-hŋqunä pmeqäŋqä iiŋqä
awä ätkqe.† 18 Iqu ne äwqä haŋuä iiŋä inemäkkqetaŋi, Dŋä asänäŋä-
täŋä eanä, Goti Hanjuwä Iqueŋi, iuta wimenä.

---

* **2:14-15** Israitqä iqua kŋuä tii indqänmiŋuwi. “Ne Goti Iqueqä suqä-täŋunä etaŋgi, ne Iqueqä ämaqä-qunä eanä, huiziquau ämäwqätäuŋu.” † **2:17** Asayä 57:19

19 Täŋganı he ämaqä huiu ämuäŋqänäŋä hmanji. He ämaqä qua
iu qäyutanä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä qäqiqinä iqua eŋuwä-
panä epu, Iqueqä anıu äpmeŋuwä iquenji. 20 He anä, Goti Iqu imäkqä-
panä iiŋuenji. Ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquatä,
Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquatäŋi, qu anä-siyandqä eŋqä-panä
iquayi. Kraisi Jisasi Iqu, anä vänyqä miqä yäŋänäqŋqä ämätnäŋqä-
panä iinä Iqueyi. 21 Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä eeqänäŋi, Ique
ekunätanga anä ii ämätnä. Goti Naqä Iqu, anä iqueŋi, hiqäva-
imäkqä anä eŋqä-pa, Iqueqäŋqä mätquätŋqä itqäuä. 22 He-pqe, Kraisi
Iqutäŋi, naqä-hŋqunä etaŋguwiŋqä, ga Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
ämaqä huizitä guä ämaiqiyätä, Iqueqä anı, Dŋä Äŋguä Iqu yäpä iŋgisa
pmetätŋqä iiŋqä ämätätqäuä.

3

Poli iqu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä tqueqä wäuŋuä-wiyqä-queqä

1 Goti Hanjuwä Iqu iinä emäkqaŋgqetanı, nyi Poli iqunä, Iquenyqä
tääqä ätätqäŋä. Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquenä, yätamäkqä
eyqämqä diŋqä, Kraisi Jisasi Iqueä wäuŋuä imäkätqätaŋgqetanı, guä
äpmuatenjiyquwi. 2 Goti Hanjuwä Iqu henyqä qeqä imäŋqeuta äŋguä
hiŋgi etquetŋqä, nyi wäuŋui ändapkqä iiŋqe, he qätä ae äwiyquwi.
3 Iqu Iqueqä kŋuä indqäŋqä zä wiqe, nyi näqŋqä hiätmqänä
ändapkqe. Iiŋqe nyi henyqä tuwanuä wäŋqä ipu äqiyätmä, awä ae
äyä etqe. 4 He pipa ipi a ätäupiyäŋganı, näqŋqä tiinä mapnä. “Ae!
Iqu Kraisi Iquenyqä kukŋuä zä witaŋgqä iquenyqe, näqŋqä ae äyä
eänä.” 5 Ämaqä kiŋganä äpmamiŋuwä iquauŋi, nätmatqä täŋqe, awä
mätquä imiŋuwi. Iŋäqe, täŋganı, ämaqä kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä
ändowatkqä iquatä, Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä iquatäŋi, Goti Hanjuwä
Iqu, Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iquauŋi, Dŋä Äŋguä Iqu iwimäkqaŋgi,
iiŋqe iqua näqŋqä ae ämeŋäuä. 6 Iqueqä kŋuä indqäŋqä zä wiqe,
tiinji. Ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, kukŋuä we-huŋqä-
täŋi ämepiyita, Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnäŋuwitanı, nätmatqä
Israitqä iqua mapnuwä iuŋi, qu-pqä inä ämepu, qäyqä-qäqua naqä-
hŋqunä eqaŋgpi, kukŋuä Goti Iqu, ‘Iinä imäkmniqeqä’ ätätä, guä
ämäsäuekqe, qu-pqe inä patqiyäniqe.

7 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä tqueŋqä wäuŋuä-wiyqä-qunä
emqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta inyimäkätä,
Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi ändapkqä iiyi. 8 Nyi Goti Iqueqä qokä-
apäkä iuqä yäpä iqiŋi mänäqä mämä qäyä pmetaŋgqä-qe, Iqu suqä
hiŋgi vqä iuta wäuŋuä tiiŋi ändapkqe. Nyi Israitqä iqua qäyä etaŋgi
huizi iquau, Kraisi Iqueqä nätmatqä eeqänäŋi, ne änä miwäsäuqä
itä, a matäuqä ituŋquä iuŋi, qu-pqä inä mapnuwä iiŋqä kukŋui, awä
ätuätqäŋä. 9 Goti Eeqänäŋä Imäkkqä Iqu, nätmatqä imäkäniŋqä zä
äkittqiye äpmamiŋqä iuŋqe, nyi ämaqä eeqänäŋä iu awä ätnäŋäqi
tquämqe, Iqu wäuŋui iiŋqe inä ändapkqe. 10 Goti Hanjuwä Iqu
iiŋi, tiiŋiŋqä imäkkqe. Dŋä nätmatqä qäukuä yäŋinä miqä iqua,
Goti Iqu Israitqä iquautä, huizi iquautä, Iqueqä ämaqäŋqä naqä-
hŋqunä epŋqä maqiyqaŋgqeu äqumbiyitanı, “Iqueqä kŋuä indqäŋqe,
huitaŋä-huitaŋiqä” kŋuä indqämbŋqä imäkkqe. 11 Goti Hanjuwä Iqu,

suqä tä imäkäniŋqe, kŋui aaŋä hiŋuiqänä iwäsäuekqeu qänaknä
itä, Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqu wäuŋuä imäkqaŋgqä iutaŋi, naqä-
qakui ae qe imäkkqe. 12 Iiŋä etaŋgi ne Kraisi Iquenyqä quuvqä
eqiyätuŋquetaŋi, zä miqä pemänä itanä, Goti Hanjuwä Ique wimenä.
13 Iiŋiŋqä, “Nyi he yätamäkqä hemqänä, wäuŋuä imäkätmä haŋä-iqä
meqaŋgqeŋqä kŋuä kuapänä indqänäpu, heqä quuvqä heqiyqe mändi
päwiqŋqä, yäŋänäqŋqä tqäpiyä” etqä. Nyi haŋä-iqä ii ämetŋqe, ii he
äŋguä äpmepu, yoqä naqä mapŋqeyi.

Poli iqu, qu yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä, tääqä ätukqeŋqä

14 Iqu nätmatqä eeqänäŋä iiŋä imäkätŋqeŋqe, nyi neqä Apiqueŋi
qoŋä äwoktäutqäŋä. 15 Iqu ämaqä qäukuä haqä yätu äpmeŋuwä
iquauqätä, qua iu äpmeŋuwä iquauqätä Kaniqu eä, itaŋga Iqueqä
hiveymeqä inä etaŋguwiŋqä yoqe iuta ävätqäuä. 16 Nyi iiŋä
itmäŋganı, henyqä tääqä tiiŋä ätuätŋqe. “Iyää, neqä Apä, Si
nätmatqä aaŋä kuapänäŋä-täŋä eänä, yäŋänäqŋqä aaŋä naqänäŋä-
täŋä eŋä Iqukiyä. Si iquauŋi, nätmatqä ii ävätnä, iquauqä äwqä
yäpä imŋi, Tqä Dŋä Äŋguä Iquesa yäŋänäqŋqä iwimäkiyä. 17 Ŋqä
Apä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqätaŋguwitaŋi, Iqu iquauqä
äwqä yäpä imŋi aŋä näweqä imäkäqämetŋqänä yätamäkqä wiyä.
Ga suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu, zä eŋqä-pa hukä-tapiŋä yäŋänäqŋqä
äuä ätqäuŋqä-pa, iiŋä tqäutpŋqänä iwimäkiyä. 18 Iyää Apä, iquatä,
Tqä ämaqä eeqänäŋä itäŋi, qu Kraisi Iqueqä suqä ämaqeŋqä äwiŋqe,
aaŋä naqänäŋä eä, quapitä hiqotitä, itaŋga haqä yätqätä mänäqä
mämdä, im-imqä iquvaŋä iptänäŋqä iquenyqe, näqŋqä ämepu, a
yäŋänäqŋqä kiqätätpŋqä, inä iwimäkiyä. 19 Iyää Goti Apiqukiyä,
Iqueqä suqä äwiŋqä iiŋqe, ämaqe qu änyä maqŋqä etaŋgpqä-qe, Si
ämaqä tquauŋi, näqŋqä hiätpŋqänä iwimäkiyä. Iyää Apä, Si quŋi iiŋä
iwimäkätqäŋi, ii tiinji. ‘Nätmatqä aaŋä hävemnäqŋqä äwiŋqe, qutä
inä wiqäŋqä diŋqeyqä’ äktätqäŋänä” ätuätŋqe.

20 Tiiŋä eä. Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqä, neyaqä qeqä-quuvqä
yäpä imä, iiŋä itŋqä iquesaŋi, ne, ‘Iiŋä-iiŋä inemäkiyä’ ätuätanä,
yatŋqä ävquque, Iqu ämäwqätäutä, nänäqänäŋi inemäkänä. Itaŋga
ne qanyä kŋuinä indqäŋgquä-pqe, asä iiŋä imäkänä. 21 Iŋi Goti Iqu,
Iqueqä qokä-apäkä iquautä, Kraisi Jisasi Iquesä, wäuŋuä naqänäŋä
iwimäkätŋqetaŋi, ämaqe Iqueqä yäŋänäqŋqeŋqä näqŋqä ämepu,
Iqueqä yoqä naqe, hea ique-ique haqeqä ämuämuäqäpŋqe. Ii naqä-
qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Ne Jisasi Iqueqä huiwä eäŋquä iqune, Goti Iqueqä suqä dunä imäkquatuŋque (4:1-6:24)

4

Ne Jisasi Iqueqä huiwi eŋquetaŋi, naqä-hŋqunä pmetatuŋqueŋqä

1 Poli iqunä, nyi Naqä Iqueä wäuŋuä iunä imäkätmä, guä äpmeŋqä
iqunä, maŋä tiiŋä etmqe. “Goti Iqu suqä äŋgui näwinyä etä,
tääqä etätmakqä eŋqe, iunä imäkäpu, suqä Naqä Iqu mäwiŋqä
iiŋqä iquauŋi, mimäkqä pambiyä” etqä. 2 He hŋqunä-hŋqunä hiqä-
hiuä mändi äkittqänäpu, huiziuŋi, quvqä miwitqueqä, qeiqinyä
miŋgpŋqe. Heyaqä awä iqiŋi, haŋä-iqä timäuqaŋganı, äwqä tnäŋä
maqänä mimäkqä, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä

äqätpu, haŋä-iqä eeqäpnäŋi ämeqäpŋqe. 3 Dŋä Äŋguä Iqu he
äwqä haŋuä imbu, naqä-hŋqunä hiätpŋqä emäkkqe. He äpakänä
e pmetpŋqe, yäŋä qäŋgaŋgpu. 4 He näqŋqe, ne Jisasi Iquesaŋi,
huiwä naqä-hŋqunä eŋu. Dŋä nesä äpmeŋqe, Iqu Hŋqunänji.
Itaŋga nätmatqä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä Iqu nätapäniqä diŋqe,
tääqä änatätmakqä-qae, ga ne asä iqueŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä in-
dqänätanä, hiŋuä äqänanä, äyä äpmeŋu. 5 Itaŋga neqä Naqä Iqu-pqe,
Hŋqunänjqä. Neqä quuvqä eqiyätuŋquä-pqe, hŋqunänjqä. Itaŋga
asŋä ämetuŋquä-pqe, hŋqunä inänjqä. 6 Itaŋga eeqänäŋuneqä Goti,
Kiuänäŋä-qu eä, Iqu neqä Apiquvi. Iqu eeqänäŋuneqä haqä yäŋi
äpme, eeqänäŋuneqä awä iqi äpme, itaŋga eeqänäŋuneqä yäpä imä
äpme.

7 Iŋäqe Iqueqä qeqä imäŋqeuta nätmatqä äŋguä hiŋgnä vqä iuŋi,
Kraisi Iqu iwäsäutä, ne hŋqunä-hŋqunä änätapqäukqe. 8 Kukŋuä
iiŋiŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi, tiiŋä ätä äqänä.

*“Iqu, aaŋä haqä yäŋinyqä äyätäqäŋgaŋi, ämaqä guä
äpmamiŋuwä kuapänäŋä iquau ätuma ekqeqä. Ätuma äyätä,
ämaqeuŋi, nätmatqä äŋguänäŋi äwikqeqä.”**

9 Kukŋuä, “Iqu aaŋä haqä yäŋinyqä ekqeqä” ätääŋqä iqu, ii Iqu
yäŋinyqänä ekqäŋqä matqä iqi, oee. Kiŋganäŋi, Iqu qua hŋque
yäpä mäŋi äwiŋqä iqueŋqä ganä äwäkqä eä. 10 Ämaqä qua iuŋqä
äquveqäkqä Iqu, Asiqu, qäukuä aaŋä haqä yätuŋqä ekqe. Ii nätmatqä
eeqänäŋä äsquä-äsqueŋi, qäyunänä witätŋqä imäkätŋqänä.

11 Ämaqä Iqu Qäqu, Iqueqä ämaqä iqune, nätmatqä äŋguänäŋi
tii änätapqäukqe. Hŋqua, Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqä epŋqä,
hŋqua kukŋuä hiŋuä-tqäŋqä epŋqä, hŋqua kukŋuä äŋgui awä-tqäŋqä
epŋqä, itaŋga hŋqua, quuvqä heqiyqä iquau ämipu, näqŋqä-vqäŋqä
epŋqä, äwikqe. 12 Iqu iiŋä imäkkqe, ämaqä Goti Iqu Iqueqäŋqä
atäuŋuä ikqä iquau, Iqueqä wäuŋui, qäyasäqi miqä, qäyunä iqäŋqä
iwimäkqäŋqä eä. Wäuŋui qäyunä ämipiyitaŋi, Kraisi Iqueqä huiwi
naqä-hŋqunäŋqä yändi-yändi imäkqa peyqäŋqe. 13 Iqua wäuŋuä ique
imäkqaŋguwitaŋi, ne quuvqä anä eqiyätanä, naqä-hŋqunä äpmenä.
Ga, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, näqŋqä ämenä. Itaŋga,
ymeqä nandqä naqä hiätŋqänä imäŋga-imäŋga äpeyqä-ma, ne asä ii
iqa-iqa äwätanä, Kraisi Iqu suqä jänänäŋinä imäkätŋqä-pa, qäyunänä
hianä. 14 Ne iiŋi ae ätimäuququäŋgaŋi, ymeqä wäŋqä isua iqä-ma
mäpmeqä yatuŋque. Ämaqä kukŋuä quaŋgä ätuäpu, huiziquau qui
imäkpŋqä näqŋqä huitaŋä-huitaŋä-täŋä iqua, neqä quuvqä heqiyqe
yuuwä natäpŋqä diŋqe, yuŋui iŋgi-iŋgisa äqunätä, nätmatqä näŋi-
mäŋi ätpekiqä-paŋi, ne iiŋi minemäkqäŋqe. 15 Iiŋi maeqä itanä,
ämaqeuŋqä äneŋqä iutaŋi, kukŋuä naqä-qakuinä tquatuŋque. Ne
iiŋä imäkqaŋguatqe, neqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä eätä, neqä
Nyuäŋä Kraisi Iqutäŋi, naqä-hŋqunä hianä. 16 Wiikä qäpaiqä isua,
yäŋi äŋguä äuqätänäŋqä imäkätŋqä-pa, Iqu Iqueqä huiwä iqune iiŋä
inemäkänä. Ne qokä-apäkä iqune, suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iqueŋi,
qänaknä itanä, neqä wäuŋuä hŋqunä-hŋqunä imäkätuŋquä iuŋi, ne
huiwi naqä-hŋqunä änyanitaŋi, naqä-naqä imäŋga peyänä.

Suqä yäuä huätä vquatämäupu, suqä änyä-häŋi a maqätpŋqeŋqä

---

* **4:8** Apqä Bukä 68:18

17 Iiŋiŋqe, nyi Naqä Iqueqä yoqetaŋi, kukŋuä yäŋänäqŋqänäŋi
tiiŋä etmqe. “Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua imäkätqäŋuwä-pa,
imäkqa mäwqä pambiyä” etqä. Iquauqä kŋuä iqe, quwqä äpmeqä
iuŋi, häukuä äŋguä uwqiyqe, aaŋqä eä. 18 Quwqä äwqe, ppinjqä
yqänä imbu, kŋuä indqäŋqä äŋgui maeqä epiyitaŋi, quwqä näqŋqä
meqäŋqe, we mauŋqä etaŋgqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä häŋä-
pmeqe, mämeqä itqäŋä. 19 Iqua suqä quvqä imäkäpiyäŋgaŋi, “Tä
aaŋä quvqä di imäkätqäŋunä” kŋuä iiŋi mindqäŋqä ipu, womba miqä
ipnä. Iquauqä maŋä iuŋi, nätmatqä äwi iqä hnjua änäpnä, äwi ae
ävqäqä-qae mävquatämäuqä yqänä imäkqäpnä. Iiŋiŋqe, “He iqua
imäkätqäŋuwä-pa, imäkqa mäwqä pambiyä” etqä.

20 Ämaqä Kraisi Iqueŋqä näqŋqä etapäpiyä iqua, he suqä quvqä
iiŋä iquau imäkqäpŋqänä mämetqueqä ikuwi. 21 He Iquenyqä
kukŋui qätä äwikuwäŋga, Iqueqä kukŋuä naqä-qakuä, Iqueqä-
kiuäŋqä ätääŋqä iiŋqe, qu näqŋqä ae etapkuwiŋqe, nyi näqŋqä
eäŋänä. 22-23 Iqueqä kukŋui tiinji. “Suqä yäuä, huiwä iqueqä äwiŋqä
iuta, hikänäŋä iu ämequatätä, yätamäkqä mämeqäŋqä qui emäkqä
iqueŋi, he huätä vquatämäupu, kŋuä iqä änyä-häŋä iqu imä mnätŋqe,
heqä äwqe, aŋä qŋqaŋä eŋqä-pa hutepiyä. 24 Itaŋga he suqä änyä-
häŋä, Goti Hanjuwä Iqu Kiqä-kiuä eŋqä-paŋä imäkätä ekqä iqueŋi,
a maqätpiyä. Suqä tqu, Goti Iqueqä kukŋuä naqä-qakuä iutaŋä eä,
jänänäŋä ikikinyäŋä eŋqä iiyi.”

25 Iŋi, he naqä-hŋqunä ae eäŋuwi, hiqä heyämaqä iquauŋi kukŋuä
quaŋgi mätquä, naqä-qakuinä tquäpŋqe. 26 Itaŋga he äwqä-tnäŋä
eŋgqe, suqä quvqä imäkqä diŋqä wimasipu. Äwqä-tnäŋi, äpakänä,
mäptqe känäwä äwqä mämä mŋgaŋgqäŋgaŋqä mimäkqä pambu.
Iŋga-qäŋganä qäpu hiätŋqe. 27 Äwqä-tnäŋi yqänä äwiŋqe, Setänä
Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu, ekittqiyätä ämaequtäqŋqä. 28 Si
quwä mequki sätäti, aŋgumŋi mämeqä, tqä-täuä wäuŋuä imäkätnä,
tqäŋqätä, ämaqä äwa iqaŋguwä du yätamäkqä vqäŋqätä, iqätŋqe.
29 Hiqä maŋä iutaŋi, kukŋuä quvqä matqäŋqä. Kukŋuä äŋguä, ämaqä
haŋä-iqä metqätaŋguwä iu yätamäkqä äväpu, yeeqä iwimäkqäpŋqä
dinä tquaŋgpu. 30 Itaŋga Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, wiuŋqä
yätŋqä miwimäkqä pambiyä. Goti Iqu Dŋä Iqueŋi, he Iqueqä ämaqä-
quenä hiätaŋgpi, itaŋga hiunji qänakŋäŋga haŋä-iqä mämeqäŋqä
näweqä etmeniŋqä hiqŋqä eŋqä-pa etapkqe. 31 Itaŋga huizi, ti-
inji. Äwqä tptawä esqaŋguti, äkasuwä ätäpu, maŋä täqŋqä ätäpu,
kukŋuä quvqä ämaqä mändi kittqiyeqetä, suqä quvqä huizi iquatäŋi,
ävquatämäupŋqä etqä. 32 Ga hiqä-hiuäŋqä huäqä äumäknäpu, qeiqi
itquatnäpu, itaŋga hŋqu quvqä etqueqe, äŋguä iwimäkäpu, hiqä
äwqä tnäŋi, iqueqä quvqetaŋi, iiqä itmäkmbŋqe. Goti Hanjuwä
Iqu, he Kraisi Iqutä ämuäŋäŋganguwäŋga, Iqueqä äwqä tnäŋi iiqä
itmäknätä, hiqä quvqe huätä ämaemäukqä-paŋä iiŋi.

5

He nätmatqä eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi, we-huŋqä iqi itkimäkmbŋqe

1 Iiŋiŋqe he Iqueqä ymeqä naqä-qakuä pmetaŋgä, Iqu henyqä
äwinyäŋqe, suqä eeqänäŋä imäkäpiyä iuŋi, Iqueqä-kiuä imäkätŋqä-
pa, asänä imäkqäpŋqe. 2 Kraisi Iqu nenyŋqä aaŋä kiiŋä äwinyätä,
yätamäkqä neyätŋqä Iqueqä-kiuä äwiŋgqä-ma, he nätmatqä
eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi, suqä ämaqeuŋqä kiiŋä äwiŋqä iqu,
hiŋuiqä maeqäpŋqe. Iqu iiŋä äwiŋgqe, ii Goti Hanjuwä Ique yeeqä
iwimäkätŋqä diŋqä, nätmatqä tä ikeqaŋgä jinaŋä äweqä-paŋi, hiqäva
äwqäŋgqe.
3 Iŋi, suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu,
huitaŋä-huitaŋä imäkäkiqetä, suqä kiyä mätqä eeqänäŋä imäkqetä,
suqä hiŋuä aowä qŋqetäŋi, he iiŋi mimäkqä ipu, iiŋqä kukŋui wäŋqä
qäpu tqä-pqe, qäyä eänä. He Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä ae eŋuwä
iquenä, iiŋä imäkqäŋqe, pmua imäknänä. 4 Ä kukŋuä womba iŋqe
matqä ipu, kukŋuä aŋä miqäŋqä tqe matqä ipu, itaŋga qokä-apäkä
iuqä suqeŋqe häŋä tamqä matqä ipŋqänänyä. Suqä ii he imäkqe,
äŋguänäŋä hmanji, quvqe. Hiqä kukŋui, Goti Hanjuwä Iqueŋi,
“äŋguiqä” tquaŋgpu. 5 “He iiŋä mimäkqä pambiyä” etqe, ii tiiŋäŋqe.
Ämaqä, suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu,
huitaŋä-huitaŋä imäkäkiqetä, suqä kiyä mätqä eeqänäŋä imäkqetä,
suqä hiŋuä aowä qŋqetä itqäŋuwä iqua, aŋä Goti Hanjuwä Iqutä,
Kraisi Iqutä, ämisinyä äpmeŋiyä yäŋiŋi, mäpmeqä ipu, nätmatqä anä
mämiqŋqä iiŋqe, näqŋqä äŋguänäŋä mapu. Suqä hiŋuä aowä qŋqe,
ii goti quaŋgä iu qoŋä woktäuqä eŋqä-paŋä asänäŋi.
6 Ämaqä huizi, kukŋuä quatä maeqä hiŋgiŋqä isua etäpu, suqä iiŋä
imäkpŋqä etätma upŋqä iquwi, wimasipu! Ämaqä hŋgisanä ipu,
iiŋä imäkqaŋguwä iquauŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iŋqe, äwimenä.
7 Iiŋä etaŋgi, iquatä näueqä imäknäpu, ikämaŋqä miqä pambu!
8 Hiŋuiqänäŋi he hiawiqä imä äpmamiŋuwä-qe, täŋganj, he Naqä
Iqutä ämuäŋnäŋuwi, ii he we-huŋqä iqi qe äpmeqä. Itaŋi, he
nätmatqä eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi, we-huŋqä iqi itkimäkmbŋqe.
9 We-huŋqä iqi äpmeŋuwä iquauŋi, we-huŋqä iqu, qu ämaqeu
qeiqi iwimäkäpu, quvqä maeqä jänänäŋä epu, kukŋuä naqä-qakuinä
tqäpŋqä wimäkänä. 10 Itaŋga suqä äŋguä, Naqä Ique yeeqä
iwimäkpŋqä iuŋqä näqŋqä mapŋqänä, yamwiqä iqaŋgpu. 11 He
ämaqä hiawiqä imä äpmapu, suqä quvqä imäkätqäŋuwä iquatä
äktuwuŋqä mikiqä, hiqäpi yayuäki imbu pmetaŋgpu. Quwqä suqä
iquesaŋi, ymisaŋä eŋqä-pa, häukuä äŋguä wiqaŋguti ämepu, maŋqä
ipnä, oee. Iiŋä imäkqe, qäyä etaŋguti, qanyä äpmapu, quwqä suqä
quvqe, ätnäŋä iqi maepŋqe. 12 (Suqä quvqä, hiawiqä imä zä äpmapu
imäkätqäŋuwiŋqe, womba meqä etaŋgi, nyi awä matqä imä.) 13 We-
huŋqä iqu, nätmatqä zä äwämitätqä iundaŋi, ätnäŋä iqi maeqaŋguti,
hiŋuä-quŋqä eä. 14 Itaŋga we-huŋqä iqu iiŋä imäkqaŋganj, nätmatqä
iiŋä-pqä iqu, we asänä hunänä. Iiŋä etaŋgi, iiŋqe kukŋuä tiiŋä ätnä
äwi.

*“Ämaqä hiaqäqä äwiŋä iquki, pämä pmayä. Ae äpäkoŋgŋä iutaŋi, aŋgi vayä. Aŋgi vauqaŋgti, Kraisi Iqu, Iqueqä we-huŋqetä, tä eŋqä-ma äyäkqätänä.”**

15 Iiŋiŋqe heqä qaŋä ikipiyä imŋi, äŋguänä mimbu. Kŋui qäyasäqä
mindqäŋqä, äŋguinä indqämbu ikiqäpŋqe. 16 Täŋganj ämaqe, suqä

* **5:14** Asayä 26:19; 60:1

quvqenä imäkqäwätqäŋuwä-qae, hea, suqä äŋguänäŋä imäkqänäŋä
iqua, he ämaequtäuqäŋqä, äŋguänä mimbu. 17 Ga he ämaqä kŋuä
iqä äŋguiŋqä qämä-qämä miqä, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä
iuŋqänä näqŋqä meqaŋgpu.
18 He wainqä-eqä yäŋänäqŋqä änäpiyi, hiqä kŋuä indqäŋqä äŋgui
qui emäkätŋqä duŋqe, maŋqä iqäpŋqe. Suqä iiŋi, hiqä quamä
pmeqä eeqänäŋä äwiŋqä iuŋi, qui emäkänä. Iiŋqä tŋäŋqe, Dŋä
Äŋguä Iqu, hesä maŋguä enyätätŋqä, hiŋuinä qumbŋqe. 19 Dŋä
Äŋguä Iqu maŋguä e emnätaŋgqetaŋi, he tiiŋä imäkqäpŋqe. Hiqä-
hiuä kukŋuä ätnäpiyäŋgaŋi, kukŋui apqä bukä iutaŋitä, apqä huizi
iutaŋitä, itaŋga apqä Dŋä Äŋguä Iqu etapqaŋgqä iutaŋitä, ämepu,
hiqä äwqä imŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä yeeqä ipu tqäpŋqe. 20 Ga
nätmatqä eeqänäŋiŋqe, Goti Hanjuwä neqä Apiqueŋi, he neqä Naqä
Jisasi Kraisi Iqueqä yoqetaŋi, “äŋguiqä” tquäpŋqe. 21 Itaŋga, Kraisi
Iquenyqe, “Iqu neqä Naqä-qu etaŋgi, ne Iqueŋi, yäpä iqi vquanä” kŋuä
indqänäpu, hiqä-hiuäŋä-pqe, yäpä iqinyä iŋgpŋqe.

Qokä-apäkä ämaŋgäwäŋuwä iquauŋqä

22 Hiqä-hiuä yäpä iqi iŋgpŋqä ätqäqe, ii tiiŋi. Apäkä iuenä,
neqä Naqä Kraisi Iqueŋi, yäpä iqi ävätqäŋuwä-paŋi, heqä qokä
iquauŋä-pqe asänä e vqäpŋqänänji. 23 Tiiŋä etaŋgi ätqä. Kraisi
Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä Nyuäŋä-qu eä, iqua Iqutä
huiwi naqä-hŋqunä etaŋgi, Iqu, huiwä iqu häŋä-pmetätŋqänä, aŋgi
Vauqumuatqä-qu eä. Ii eŋqä-paŋi, qokiqu, apäkiyqä nyuäŋä-qu eä.
24 Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäki, eeqänäŋä iuŋi, Kraisi Ique yäpä
iqi äpmeŋuwä-paŋi, iŋi apäkä-pqä iuenä, heqä qokä iquauqä yäpä iqi
e pmetpŋqänänji.
25 Qokä iquenä, Kraisi Iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä iuŋqä kiiŋä
äwinyätä, yätamäkqä vätŋqänä Iqueqä-kiuä äwiŋgqä-paŋi, hiqä
apäkä iuauŋqe, kiiŋä iiŋä eŋguätŋqänänji. 26 Iqu quŋqä iiŋä äwinyätä
imäkkqe, ii iquauŋi, quvqä maiqŋqä, eqetä, Iqueqä kukŋuitä, asŋä
äwqiyätä, ikikinyäŋä iwimäkätä, Iqueqä qokä-apäkänä hiätpŋqä
pmuatetŋqä diŋqeyi. 27 Iqu iiŋä iwimäkätŋqä äwiŋgqe, ii tiiŋäŋqe.
Qu Iqueqä hiŋuä iqiŋi, nätmatqä qeqä bimbiqä tqä isua eŋqä-paŋä
epu, kiyä maeqä epu, huiwi yätääqä, ä ppkä äki-äkitaŋi, maeqä epu,
ämaqe, “Quvqä iiŋä-iiŋä iqä-quaiqä” mäutqŋqä äwinyä. 28 Kraisi Iqu,
Iqueqä ämaqäŋqä aaŋä kiiŋä e äwinyätŋqä-paŋi, qokiquenä, heqä
huiwiŋqä kuapänä enyätŋqä-paŋi, heqä apäkiuauŋqä-pqe, asänä iiŋä
eŋguätŋqe. Ämaqä iqueqä apäkinyqä aaŋä kiiŋä äwinyätä, äŋguä
iwimäkätŋqä iqu, iqueqä-kiuäŋqä äwinyäŋqä iquvi. 29-30 Ämaqä
hŋqu, iqueqä huiwiŋqä wi äuämäkätä, ymisaŋä miiŋqä ma miqä
yäniqi? Oee, iqu äŋguä äminyätä, ymisaŋä iŋguänä. Suqä iiŋi, ii
tiiŋä eŋqä-paŋi. Ne naqä-hŋqunä äuqätänanä, Iqueqä huiwä hŋqunä
etaŋgquetaŋi, Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iqune,
äŋguänä ämäneyätŋqä-paŋä asänäŋä iiŋi. 31 Suqä ii, Goti Iqueqä bukä
iu tiiŋä ätnäŋqä-paŋi.

“Qokä hŋqu, iqueqä kandä känatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämaqänäsinyä, huiwä naqä-hŋqunä änyinyä pmeqäŋqeqä.”†

† **5:31** Ipäqäkqä 2:24

32 Kukŋuä iqu, qakuä aaŋä naqänäŋä-täŋä etaŋgi, zä äwiŋqä ique. Nyi
ŋqä-näuäŋi, “Kukŋuä tqu, ii Kraisi Iquenyqätä, Goti Hanjuwä Iqueqä
ämaqä iquauŋqätä, ätqiyä” ätqä. 33 Iŋi kiqä quati, tiiŋä-pqä inänji.
Ämaqä hŋqunä-hŋqunäŋä iquenä, hiqä-hiuäŋqä enyätŋqä-paŋi, heqä
apäkä iuauŋqä-pqe, inä hiŋguätŋqe. Itaŋga apäkä hŋqunä-hŋqunäŋä
iuenä, hiqä qokiquauŋqe, “Iqu ŋqä naqä-qu etaŋgi, nyi iqueŋi yäpä
iqi vqämqeqä” kŋuä indqäŋgpŋqe.

6

Ymeqä iquauŋqätä, kunaqä-kunuŋuauŋqätä

1 Ymeqä iisuenä, he Naqä Iqutä ämuäŋnäŋuwä-qae, hiqä hinaqä-
hinuŋuau hŋgisa mitqueqä, qänaknä vqäpŋqe. Suqä tqueŋi, he
imäkqä di, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, äŋguänäŋi. 2 Suqä iquenyqe,
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä iuŋi, tiiŋä ätnä. “*Si tqä tnäutä
tniquesäŋi, yäpä iqi ävätnä, iyaquiuä kukŋui qänaknä vqaŋginyä.*”*
Goti Iqu suqä iqua ätuätäqäŋgaŋi, Iqu suqä tque-ganä, kukŋuä
nätmatqä timäuniqä diŋqä qäsä guä ämäsäuekqe. 3 Kukŋuä gue, tiiŋä
äyä ämäsänä. “*Si iiŋä itnä äŋguänä äpmeŋi, nätmatqä eeqäpnäŋä si
imäkätŋä iuŋi, äŋguänä timäutqätaŋguti, itaŋga qua iuŋi, hea quäuqä
äpmaka utuŋqinyä.*”†

4 Kununuenä, hiqä ymeqä isuauŋi, quvqä itquepu, äwqä tnäŋä
miwimäkqä iqäpŋqe. He isuauŋi, suqä Naqä Iqu äwinyäŋqä iuŋqä
näqŋqä äväpu, “Iiŋi imäkäpu, iiŋi mimäkqä pambiyä” ämotquepu,
äŋguänäŋä miqäpŋqe.

Wäuŋuä-wiyqä iquauŋqätä, wäuŋuä miqä iquauŋqätä

5 Wäuŋuä-wiyqä iquenä, hiqä ämeyqä, qua täutaŋä iquauŋqe, “Iqu
ŋqä naqä-qu etaŋgi, nyi iqueŋi yäpä iqi vqämqänä” kŋuä indqänäpu,
hŋgisa miqä, qänaknä vqäpŋqe. He wäuŋui, quaŋgä miqä, äwqä
naqä-qakuänä äwipu, Kraisi Ique yäpä iqi ävätqäŋuwä-pa, iiŋä äwipu
imäkqäpŋqe. 6 Iquau yeeqä iwimäkpŋqä wäuŋuä äŋgui, iqua hiŋuä
eqänätaŋguwäŋganä, miqä pambu. He Kraisi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä
eäŋuwi, Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä iunä imäkäpu, iquau qänaknä
vqäpŋqe. 7 Ii ipiyäŋganji, “Nyi wäuŋui, ämaqeu wiyqunä manä, Naqä
Ique wiyqunjqä” kŋuä indqänäpu, aquvänä ipu imäkqäpŋqe. 8 Ga
he kŋui, tiiŋä-pqe indqäŋgpŋqe. “Ämaqä, hŋquququeqä yäpä iqi
äpme, iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquŋä-qe, ä ämaqä qanyä äpme, kiqä-
kiuäŋqänä indqäŋqä iquŋä-qe, iqu äŋguänäŋä imäkmitätqe, Naqä
Iqu kimaŋi, nätmatqä äŋguänäŋi äväniqeqä.”

9 Ämiqä iquenä, ämaqä heqä yäpä iqi äpmapu, wäuŋuä heyqä
iquauŋi, zä epŋqä kukŋuä zä iwimäkqä iqua mätquä ipu, äŋguä
iwimäkqäpŋqe. He kŋui tiiŋi indqäŋgpŋqe. “Wäuŋuä-neyqä iquautä,
ämiqä-qunesä, ämäneyätŋqä Iqu, qäukuä haqä yätu äpme, qokä-
apäkä eeqänäŋä iuŋi, yänä-mänä miwäsäuqä, asänä iwäsäuniqeqä.”

Quuvqä heqiyqä iqua, mäkä-iqä iquau eŋqä-paŋiqä

10 Nyaqä kukŋuä yäpaki, tiinji. He Naqä Iqutä ämuäŋmbu,
Iqueqä yäŋänäqŋqä aaŋä naqänäŋä iutaŋi, yäŋänäqŋqe, yändi-
yändi imäkmbŋqe. 11 Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä

* **6:2** Aŋgumä Itmakqä 20:12; Kukŋuä-suqe 5:16 † **6:3** Kukŋuä-suqe 5:16

iqueqä kukŋuä quaŋgitä, yamwiqä iqetä, emeqaŋgutqäŋganı, he
yäŋänäqŋqä tqäpnuwä dinqe, ämaqä mäkä-iqä iqua imäknäŋuwä-
panı, Goti Hanjuwä Iqu heqä etapätŋqe, imäkŋgpnä. 12 Nyi ii
etqe, tiinıŋqä etqä. Ne mäkä äunätuŋque, ämaqä nesä asänäŋä
iquautä hmanji. Ne mäki, dŋä quvqä, yäŋänäqŋqä huitaŋä-huitaŋä-
täŋä, awä yeqä äpmeŋuwä, ä qua tque hiawiqä imä äpmeŋuwä
iquatä, äuänätqäŋu. 13 Iinıŋqä nyi tiinä etqä. Goti Hanjuwä
Iqu, nätmatqä mäkäŋqä imäkŋqä etapätŋqe, eeqänä äŋguänä
imäkmbu, näwinyä pmetaŋgpiyä. Inı mäkä ätimäuqäqe, pämä
ätqäupu, mäkä yäŋänäqŋqä ipŋqä. Itaŋga mäki qäpu päwqaŋganqe,
yäŋänäqŋqä äpakänä e tqäutpŋqe. 14 Yäŋänäqŋqä iinä tqäutpŋqe,
suqä kukŋuä naqä-qakuä iquenı, qätä äŋguänäŋä äwiyäpu, qänaknä
iqe, aquvä eŋqä-pa, heqä quaŋuä iqi yäŋänäqŋqä ämäsänäpu,
itaŋga suqä jänänäŋä iu imäkqe, nätmatqä ktqä pmuätäŋqe, quikuä
iqi äpmuätänäŋuwä-pa, iinä pmuätänätaŋgpu.‡ 15 Itaŋga Goti
Iqueqä kukŋuä, äwqä-qeiqi imbu pmeqäŋqä imäkqä iquenı, yukä
ämuasmäŋqe ämuasmäuŋuwä-panı, a yäŋänäqŋqä äqätpu, näwi
imäkmbu pmetaŋgpu.§ 16 He iinä imäkmbu, ga tiinä-pqä iquenı,
inä imäkŋgpŋqe. Suqä quuvqä heqiyqä iquenı, nikŋqä eŋqä-ma
ktqä ämaqumuätänäpu, Setänä, Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqueqä zi tä
hänaqä sqe,* heyaqä huiwiuŋqä äumepqaŋgutqe, huätä epmäkpŋqä.
17 Goti Hanjuwä Iqu, he häŋä ae emäkäqumuatekqä iinqe, hiqä kŋuä
indqäŋqä imŋi, nyuäŋä ktqä pmuätäŋqä ii eŋqä-pa ämimuasmäupu,†
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, Dŋä Äŋguä Iqu etapätŋqe, ii
ipäqäyuŋuä eŋqä-paŋä-qae, a yäŋänäqŋqä qätätpŋqe. 18 Suqä iquau
imäkpŋqä ipiyäŋganı, Dŋä Äŋguä Iqu emäkqaŋguti, suqä Goti Han-
juwä Iqueqä yätamäkqeŋqä tääqä tqä iquenı, mävquatämäuqä pa ipu,
a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpu. Tääqä ätäpiyäŋganı, enyqä eŋganguti,
ävquatämäupu matqä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqänäŋä iuŋqä-
pqe, inä äpakänä tqaŋgpu. 19 He yatŋqä iinı, nyinqä-pqä inä iqäpŋqä
änyiŋgi. Nyi kukŋuä tmqŋqe, kukŋui kiqä-kiuä nyaqä quväkä tämä
dqäuqaŋguti, inı nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-
täŋi, kiqä quatä zä äwinqä dinqe, zä miqä itmä, awä hämä-hämä
tqämqänä. 20 Nyi kukŋuä ique-qäqueŋqä, Jisasi Kraisi Iqu, Kiqä-
kiuä ätenjikqä iuta, awä tuätqätaŋgqeŋqä guä äpmuatenjiyquwi. Inı
nyi wäuŋuä Iqu ändapkqe, mävquatämäuqä itmä, zä miqä pemä
itmä, kukŋuä awi yqänä tqämqänä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
tquaŋgpu.

Goti Iqu quŋi, äŋguä wimäkätŋqeŋqä tääqä ätukqeŋqä

21 Tikikusi iqu, Kraisi Iquenyqä quuvqe, ne eqiyätuŋquä-pa eqiyätä,
Naqä Iqueqä wäuŋui mävquatämäuqä, nesä anä imäkätuŋquä
iquvi. Ne iquenyqe, kuapänä änenyätqäuä. Iqu nyi täqi äänä
äpmamä, eeqänäŋä imäkätŋqä iinqe, awä etänä. 22 Nyi ique henyqä
ändowatqe, quati tiinı. Iqu emetä, ne täqi äänä-äänä äpmeŋqueŋqä
awä etätä, heqä qeqä-quuvqä yäpä imŋi, yäŋänäqŋqä emäkätŋqeŋqä
ändowatqä.

‡ **6:14** Asayä 59:17 § **6:15** Asayä 52:7 * **6:16** Apqä Bukä 7:13 † **6:17** Asayä 59:17

23 Iyää ŋqä-quauä, neqä Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga Jisasi Kraisi
neqä Naqä Iqutäŋi, Iquaqu quuvqä heqiyqä iqueneuä äwqe, haŋuä
imbu quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, ämaqä huiziuŋqä eŋguätŋqänä
emäkinyä. 24 Iyää, ämaqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä äpakänä
äwinyätŋqä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu, qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqe,
ävquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Pilipai
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Poli iqu eqä-huäŋä iu äkitä, qua aaŋä naqänäŋä Yulopqä täŋä iŋginyqä kiŋganä äwätäqäŋga, iqu aŋä-himqä Pilipai, qua naqä Masendoniya iu ätimäutä, kukŋuä äŋgui awä ätumiŋqe. (Wäuŋuiŋqä 16:8-15 hiŋuä qundŋqä.) Qänakndaŋi, iqu aŋä-himqä huiuŋqä uwqaŋga, iqueŋi guä qe äkiqiyäukuwi. Iqu guä e äpmeqäŋgaŋi, kukŋui, ämaqä hŋqua, Pilipai pmeqä iquauqä quuvqä heqiyqä, qui iwimäkpŋqä itqätaŋguwiŋqä, qätä äwiyäqe, tuwaŋuä tä, i äqäkqe. Iŋäqe tuwaŋuä, iqu Pilipai pmeqä iquauŋqä äväwqatkqä tque, a ätäutaqäŋgaŋi, ne hiŋuä tii äqunäŋu. Haŋä-iqä Poli iquesä, qutä, qäyä äwimakqä-qe, Poli iqu äwqä haŋä mäwiyqä itä, Jisasi Iquenyqä quuvqä kiiŋä eqiyätäqetaŋi, aquvänä itä äpmamiŋqe.

Hiŋuiqänäŋi, Poli iqu nätmatqä huiuŋqä äwa itqätaŋga, Pilipai pmeqä iqua mbqä hui, ique yätamäkqä wipŋqä ätnämäukuwi. Itaŋgi tuwaŋuä täŋqe, Poli iqu, quwqä yätamäkqeŋqä, ‘äŋguiqä’ ätuätä äqäkqe. Iŋi huizi, iqu guä pmetaŋgqeŋqe, qu kŋuä kuapänä indqänäpu, äwqä haŋä mäwiŋqä yätŋqe, iqu iquauqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä äqäkqe.

Itaŋga Poli iqu iquauŋi, Goti Iqu nätmatqä naqänäŋä äwikqeŋqä ätuätä äqäkqe. Nätmatqä ii, häŋä-pmeqä häŋi, qu Kraisi Jisasi Iquesa ämakuwä iiyi. Ŋŋ, qu nätmatqä ii ämakuwi, qu Mosisi Iqueqä kukŋuä-suqä iu qänaknä imiŋuwita ma, Jisasi Iquenyqänä quuvqä eqiyäpiyä iutayi. Itaŋga Poli iqueqä äwiŋqe, Pilipai pmeqä iqua, Kraisi Iqueqä suqe mapŋqä iiŋqeyi. Kraisi Iqu, “Nyi ämaqä naqä-qunjqä” kŋuä indqänätä, Iqueqä äwiŋqä iuŋqänä qänaknä miqä imiŋqe. Oeyä. Iqu Iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, wäuŋuä Goti Iqu Ique äwikqenä imäkkqe. Ga Poli iqu tiiŋä-pqe ätuätä äqäkqe. Qokä-apäkä Kraisi Iqutä naqä-qakuänä ämuäŋnäpiyä iqua, qu äwqä haŋui, Goti Iquesa ämepu, yeeqä kuapänä iqäpŋqäuä.

Ne tuwaŋuä tä a ätäutaqäŋgaŋi, ne näqŋqe, tiiŋä hiatuŋque. Qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Pilipai iu äqänätqätaŋguwä iquauŋqe, Poli iqu kiiŋä äyä äwinyminqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli iqundä, itaŋga Timoti iqutä, Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋui
anä imäkätqäŋueä iquve, ye tuwaŋuä tä, he Kraisi Jisasi Iqutä
ämuäŋmbiyitaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkänä epu, aŋä-
himqä naqä Pilipai iu äpmeŋuwä iquenŋqä äväwqatque. Tuwaŋui,
ye heŋqänä maqiyqä ique, ämaqä he ämeyätqäŋuwä iquauŋqätä,
itaŋga ämaqä hiyaqä awä iqi wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkätqäŋuwä
iquauŋqätä, äväwqatque. 2 Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga neqä Naqä
Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeta äŋguä etapäsinyä, heqä äwqe
haŋuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Pilipai pmeqä iquauŋqe, ‘äŋguiqä’ ätukqeŋqä

3 Nyi henyqä kŋuä indqänätmäŋganı, Goti Hanjuwä Iqueni,
“äŋguiqä” ätuätŋqe. 4 Nyi Iqueni henyqä itmä, yatŋqä ävätmä
iuni, qanyä mävqä, yeeqä aaŋä kuapänä itmä ävätŋqe. 5 Nyi
iini, hiŋgi miqä itqäŋä. Hiunji kiŋganäŋä iuta ti iqa täŋganqe,
he enyqä miqä, Goti Iqueä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, nyi
awä tumqeŋqä yätamäkqä änyiyätqäŋuwä iutayi.* 6 He suqä iiŋä
imäkätqätaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, heyaqä quuvqä yäpä imä
wäuŋuä ae emäkätqätaŋgqä iuŋqe, nyi näqŋqä tiiŋä ämeqä. “Iqu
wäuŋuä ii imäkqe, mävquatämäuqä, yqänä imäkqa äwätŋqe, qäpŋi
Kraisi Jisasi Iqu, aŋgumä äquvepätqäŋga, hiäniqeqä.” 7 Nyi ŋqä äwqä
tämdaŋi, henyqä aaŋä kuapänä änyinätŋqetaŋi, henyqä kŋuä iiŋä
indqänätmä, Goti Hanjuwä Iqueni, ‘äŋguiqä’ ätquäqe, ii jänänänji.
Quati tiiŋä dutayi. Nyi wäuŋuä äŋguänäŋä Goti Iqu ändapkqe,
imäkqämqeŋqä yätamäkqä änyiyätqäŋuwä iutayi. Yätamäkqe, nyi
täqi guä pmetaŋgatä, itaŋga kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iuŋqä
himä-wiuŋqä iquau, mändi äkittqiyätmä, “Ii kukŋuä naqä-qakuiqä”
motqueqaŋgatä, änyiyätqäŋuwä iutayi. 8 Kraisi Jisasi Iqu, henyqä
aaŋä kuapänä äwinyätŋqä-paŋi, nyi-pqe inä änyinätä, itaŋga he hiŋuä
maeqänmqä diŋqe, aaŋä kuapänä änyinätqäuä. Nyi ŋqä änyiŋqä
duŋqä ii etqäqeŋqe, Goti Iqu näqŋqä eä, “Ii naqä-qakuiqä.”
9 Nyi, Goti Hanjuwä Iqu heŋi, tii emäkätŋqä yatŋqä ävätŋqe.
Hiqä suqä ämaqeuŋqätä, Goti Iqueŋqätä äwiŋqä iqu, naqänäŋä
imäŋga wätŋqätä, he näqŋqä äŋguänä mapŋqätä, itaŋga he suqä
äŋguiŋqätä, quvqeŋqätä iwäsäuqäpŋqe. 10 Iŋi he suqä äŋguiŋqä
eŋganqi, a ätäupu, nätmatqä eeqänäŋä imäkäpiyä iuni, äŋguinä
imäkqäpŋqe. Tiiŋäŋqäuä. Hea Kraisi Iqu aŋgi äquvepätqäŋganqe,
he suqä quvqä hui maeqä, ämaqä aaŋä äŋguänäŋuenä pmetaŋgpiyä.
11 He Jisasi Kraisi Iqueä yätamäkqetaŋi, suqä jänänäŋinä imäkquenä
hiätaŋgpiyä. Nyi Goti Ique yatŋqä iiŋi, tiiŋiŋqä ävqä. Ämaqe, he
iiŋä äyä pmetaŋgä eqämbiyi, Goti Iquenyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe
haqeqä muämäuqäpŋqänänyä.

Poli iqu guä pmetaŋgqä-qe, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, naqänäŋä äwqeŋqä

12 Ŋqä nyämaqäuä, he näqŋqä yasämä mapŋqänä, nyi awä etmqe.
Nyi guä pmetaŋgqä-qe, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, qua iqi
mäpäwiqä, yesäwä vqeta yäŋänäqŋqä ätqäuä, im-imä naqänäŋä tiiŋä
qe äwqi. 13 Nyi haŋä-iqä ii ämakqeŋqe, ämaqä mäkä-iqä, qu ämiqä
naqä iqueqä aŋä ämiminuwä iquatä, itaŋga ämaqä huizi iquatäŋi,
nyi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyäqaŋgqeta guä eŋganqeŋqe, qu
näqŋqä ekuwi. 14 Itaŋga nyi guä pmetaŋgqetaŋi, ämaqä, Naqä
Iquenyqä quuvqä heqiyqä kuapänäŋä hŋqua, Iquenyqä quuvqä
yäŋänäqŋqä eqiyäpu, ämaqä huizi duŋqä zä miqä pemä ipu, Goti
Iqueqä kukŋui awä ätätqäŋuwi.
15 Naqä-qakui, ämaqä iutaŋä hŋqua, Kraisi Iquenyqä awä
ätätqäŋuwi, tiiŋä dutayi. Ämaqe iquau wivändpŋqä winyätaŋgqä-qe,
qu nyivändqaŋgä äqumbiyitaŋi, nyiŋqä kŋuä quvqä ämepu, wiuŋqä
ipu, Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋä. Huiziqua, iiŋä hmanji. Iqua kŋuä

* **1:5** Pilipai 4:10-19

iqä äŋguä ämepu, Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋä. 16 Goti Iqu wäuŋui,
nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqueqä mäkä-huŋqä iquau mändi
kittqämqä atäuŋuä ätenjikqeŋqä näqŋqä ämepu, nyinyqä aaŋä
kuapänä äwinyätä, Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋä. 17 Ämaqä nyiŋqä
wiuŋqä itqäŋuwä iqua, qämä-qämä ipu, nyi ämaŋqutäpŋqeŋqä Kraisi
Iquenyqä kukŋui awä ätätqäŋä. Ii itqäŋuwi, nyi haŋä-iqä ämetmä guä
ae qäyä pmetaŋgä, quvqä iiŋä imäkäpiyi iutaŋi, haŋä-iqä naqänäŋä
ändapqa upuŋqä itqäŋä. 18 Ämaqä iiŋi, quwqä kŋuä iqä imŋi, hŋqua
kŋuä äŋgui metaŋgä, ä hŋqua iiŋi mämeqä eäŋuwi, nyi kukŋuä matqä
imä. Qu eeqäpnä Kraisi Iquenyqä awä ätätqäŋuwiŋqe, nyi ŋqä äwqä
tämdaŋi aquvänänä itqäŋä.

Poli iqu, äpäkoŋqeŋqätä, häŋä-pmeŋqätä, kŋuä indqäŋgqeŋqä

19 Auä nyi aquvänä äpakänäŋi, tiiŋiŋqä iqa uwqämä. He nyi
yätamäkqä nyipŋqeŋqä, tääqä tätqätaŋguwä iutatä, itaŋga Jisasi
Kraisi Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu-pqä, yätamäkqä inä nyiyätqätaŋgqä
iutatäŋi, Goti Iqu yätamäkqä änyiyätä, haŋä-iqä eeqäpnäŋä ämetŋqe,
huätä manmäuniqeŋqä, näqŋqä eŋänä. 20 Iiŋiŋqä, nyi ŋqä qeqä-
quuvqä tämŋi, kŋuä iqä aaŋä yäŋänäqŋqe, tiiŋä indqänätqäŋä. Nyi
ŋqä wäuŋui qui mimäkqä imqä diŋqe, suqä quvqä imäkätmä, womba
mämaeŋqä pa imä. Nyi kukŋuä awä huizi zä miqä yäŋänäqŋqä
ätqäumä ätqa äquvepätŋqä-paŋi, guä äpmamä-pqäŋgaŋi, awä yqänä
ätmitmqä-qae, Kraisi Iqueqä yoqe haqeqä yqänä mamäuqämniqe.
Iŋi nyi häŋä yqänä äpmamitmqä, ä ae äpäkonmqäŋga, nyi Kraisi
Iqueä yoqe, haqeqä yqänä matnämäuqämniqe. 21 Nyi kŋui, tiiŋä
ämetqäŋä. Nyi mapäkoŋqä häŋä äpakä äpmeŋqe, nyi Kraisi Iqueqä
yoqe haqeqä ämamäuqämä. Itaŋga nyi äpäkonmqäŋgaŋi, qua täu
quvqä tä äpmeŋqä-pa mäpmeqä, aaŋä äŋguänäŋä pmetmniqeqä.
22 Iŋi nyi qua iuŋi, häŋä yqänä äpmamitmqä sätäti, nyi Kraisi Iqueqä
wäuŋui, häukuä-täŋäŋqä imäkqämqä. Iŋi nyi maqŋqe, äsquenyqä
nyinyäŋquti? 23-24 Nyi nätmatqä tquaquiŋi, änä miwäsäuqä imä.
Nyi quami täŋga tä äpmeŋqä täuŋi ävämetmä, Kraisi Iqutä qäukuä
yäŋi anä pmeŋqä iqäqe, qua täu äpmeŋqä iuŋi ämäwqätäuä. Nyi
iiŋäŋqä nyiŋgaŋgqä-qe, häŋä äpakä äpmamä, he yätamäkqä heyqe,
ii äŋguä eä. 25 Iiŋiŋqe, nyi kŋuä ae ämetmä, näqŋqä tiiŋä eŋä.
Nyi maqänä mapäkoŋqä, häŋä yqänä pmamqänä. Nyi hesä äpakä
äpmetmitaŋi, he Goti Iquenyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, yeeqä
ipu pmetpŋqä, yätamäkqä heyqämä. 26 Tiiŋä-pqä inä eä. Kraisi Jisasi
Iqu nyiŋi, henyqä aŋgumä indmeqaŋgutqäŋgaŋi, he nyinyqä yeeqä
ipu, Iqueqä yoqe, huizi ämamäutqäŋuwä-pa mämamäuqä, aaŋä haqä
yätu mamäupnuwi.

Goti Iqu ne hiŋuinäŋi, Kraisi Iqueqä yoqä ämetanitaŋi, haŋä-iqä metuŋquä-pqe naqänänä

27-28 Haŋä-iqä äki-äkitaŋi emeqaŋgqeŋqä, maqänä
ävaqusqäyämepu, Kraisi Iqueqä kukŋui mävquatämäuqä, qänaknä
ipu pmetpŋqe. He iiŋä imäkäpu pmetaŋguwä iqiŋi, nyi hiŋuä
maeqänmqä, ä kiŋä nämda qanyä kukŋuinä qätä wimqä etaŋgutqe,
nyi henyqä näqŋqä tiiŋä emä. He, hiqä qeqä-quuvqä naqä-hŋqunä
imbu, ämaqä quvqenä etqueqaŋguwiŋqä zä miqä, huiwi naqä-
hŋqunä imbu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iquenyqänä quuvqä

heqiyqäpŋqänä yäŋä äqänätqäŋäuä. He iiŋä imäkqaŋguwitaŋi,
ämaqä quvqenä emäkqä iqua, näqŋqä tiiŋä hipnä. Quwqä-quwäŋqe,
quvqä iiŋä emäkquwä-qae, yuuwä tämbŋqäuä. Iŋäqe, heŋi, Goti
Hanjuwä Iqu yätamäkqä eyätä, häŋä emäkäqumuatäŋqiyä. 29 Nyi
ii etqäqe, tiiŋiŋqä etqä. “Goti Iqu heŋi äŋguä emäkätä, hiŋuinäŋi,
he Kraisi Iquenyqä quuvqä eqäpŋqänä maeqäŋqä yänä, oee, Iqu
he Iqueqä yoqä ämepiyitaŋi, haŋä-iqä mapŋqä-pqe, hiŋuinä inä
eqänänä.” 30 Iiŋiŋqe, ämaqe he quvqä etquetqätaŋgä haŋä-iqä
ii ämetqäŋuwi, ii nyi hesä Pilipai iu anä äpmenäŋga meqaŋgä
äŋqäŋguwä-ma, ämetqäŋä. Guä äpmam-pqä täuŋi, nyi haŋä-iqe inä
meqaŋgqe, he qätä äyä äwiyäŋä.

2

Hiqä ämaqä huizi duŋqe, “Qu ämaŋqutäuäŋäuä” kŋuä metaŋgpu

1 He Kraisi Iqutä ämuäŋmbiyä iutaŋi, yäŋänäqŋqä
imäknätqäŋuwäta? Iqu henyqä winyätaŋgqä iutaŋi, hiqä äwqe,
haŋuä enyätŋqäta? Hiqä quamä pmeqä iuŋi, Dŋä Äŋguä Iqutä
anä äpmetqäŋuwäta? He hiqä-hiuäŋqe, huäqä äumäknäpu quvqä
mitquatŋqä itqäŋuwäta? 2 He yatŋqä iiŋä iquauŋi “Ŋŋqä” tqaŋgpqe,
nyi yeeqänänä nyimäkpŋqä diŋqe, tiiŋä iqaŋgpu. Heqä kŋuä
indqäŋqä imŋi, kŋui naqä-hŋqunä meqä epu, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä
iqueŋi, yänä-mänä mämeqä asänä ämapu, itaŋga hiqä qeqä-quuvqä
imŋi, naqä-hŋqunä metaŋgpu. 3 He hŋqunä-hŋqunä naqä imänäpu,
hiqä ämaqä huizi duŋi mändi äkittqiyäpu, heqä yoqe haqä mämaeŋqä
pambu. He hŋqunä-hŋqunä mändi äkittqiyenäpu, hiqä ämaqä huizi
duŋqe, “Qu ämaŋqutäuŋäuä” kŋuä iiŋä metaŋgpu. 4 He kŋui, quamä
pmeqä äŋguä hiqä diŋqänä, mindqäŋqä pambu. He hŋqunä-hŋqunä,
ämaqä huizi iuqä-pqeŋqä inä indqäŋgaŋgpu.

Suqä Kraisi Iqu ämänätquakqeŋqä

5 Hiqä kŋuä indqäŋqe, hui-hui mindqäŋqä, Jisasi Kraisi Iqu in-
dqänmiŋqä-pa indqäŋgaŋgpu. 6-7 Iqu Goti Naqä-qakuä-qu eäqä-qe,
Iqu Goti Iqutä asänä pmeqäŋqe, kŋuä iiŋi yäŋänäqŋqä mämeqä itä,
yoqä naqetä yäŋänäqŋqetä ävquatämäutä, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä
etä, ämaqä qua täuŋä iqune eŋqä-paŋä ekqe. 8 Iqu ämaqä-qu
eätä, Iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, Goti Iqueqä kukŋuä eeqäpnäŋi,
qänaknä iqa äpqänjaqänäqe, äpäkonätŋqä iunä ätimäuqe, zä-
huätatä äunätä äyä äpäkoŋgqe. 9 Iqu iiŋä imäkmiŋqetaŋi, Goti
Iqu Iqueŋi, ämaqä huiziuqä haqä yäŋi äpmuatetä, ga Iqueqä
yoqä Jisasi, yoqä huizi-huiziuŋi ämäwqätäuqäŋga äqonä pmetätŋqä
äpmuatekqe. 10 Iqu Iqueŋi tiiŋiŋqä äpmuatekqe. Qu qäukuä
yäŋi äpmeŋuwä iquatä, qua täuŋä iquatä, qua yäpä mäŋgisaŋä
iquatäŋi, qu eeqäpnä Iqueqä yoqe haqeqä ämatnämäupu, qoŋä
woktäuqäpŋqänänyä. 11 Qu Ique qoŋä äwoktäupu, tiiŋä tqäpŋqe.
“Jisasi Kraisi Iqu, eeqänäŋuneqä Naqä-queqä.” Qu iiŋä imäkäpu, Goti
Iqueqä yoqe, haqä mamäuqäpŋqänänyä.

He ämaqä qua täutaŋä iuqä awä iqiŋi, we-huŋqä-täŋä pmetpŋqä

12 He nyi kuapänä änyinätŋqäuä, Kraisi Iqu suqä iiŋä
ämänätquakqetaŋi, nyi maŋä tiiŋä etqä. Nyi hesä anä pmetaŋganj,

he kukŋuä eeqäpnä qänaknä imiŋuwä-pa, nyi hma etaŋgqä-
pqäŋgaŋä-qe, quanŋä päkŋqäŋqä zä ipu, Goti Ique yäpä iqi vqaŋgpi,
Iqu heŋi aŋgumä änyä-häŋä emäkqaŋguti, häukuä wiqä-täŋä
hipŋqänä yäŋä qäŋgaŋgpu. 13 Goti Iqu heyaqä yäpä imä äpme,
he Ique yeeqä iwimäkpŋqe, suqä Iqu äwinyäŋqeu imäkqäpŋqä,
evauqumuatätqäuä.
14 Iŋi nätmatqä eeqänäŋä imäkäpiyä iuŋi, hmbinyqä maŋä ätnäpu
kukŋuä mäkä maqäyäuŋqä, qeiqinyä äpmapu imäkqaŋgpu. 15-16 He
iiŋä äpmeŋuwi, ii he Goti Iqueqä ymeqä jänäŋuenä epu, suqä quvqä
hui maeqä, äŋguänäŋä hiätpnä. Itaŋga he kukŋuä häŋä hea ique-
ique pmeqä-täŋä iqueŋi, mävquatämäuqä a yäŋänäqŋqä äqätäŋuwi,
ii he ämaqä qua täuŋi, suqä äŋgui ävquatämäupu, quvqä du-mända
äwätqäŋuwä iuqä awä iqiŋi, he we-huŋqä-täŋä pmetpnä. Iŋi hiunji
Kraisi Iqu qua täuŋqä aŋgumä äquvepätqäŋgaŋi, nyi heyaqä suqä
iiŋiŋqe, yeeqä aaŋä kiiŋä itmä, näqŋqä tiiŋä emniqe. “Nyi qutä
äpmamä wäuŋuä dŋä huqä iqa äpätŋqe, hiŋgi yeemqä itŋqä manä.”
17 He quuvqä eqäpiyita haŋä-iqä ämetqäŋuwi, ii he Goti Iquenyqä
hiqäva eŋqä-ma äqänätqäŋä. Iŋi, qu nyi pizqä bäsqaŋguwitaŋi,
nyaqä häŋeqe, wainqä tŋäŋqä* eä, hiqäva he äqänätqäŋuwä itä
qäsäŋi, hiqäva qänäŋquti? Iiŋä sätäti, nyi yeeqä itmä, hesä yeeqä anä
yanique. 18 He nyi iqaŋgqä-ma, iiŋä ipqe, nyitä yeeqä anä yanique.

Timoti iquenyqätä, Epaplotitusi iquenyqätä

19 Nyi Naqä Jisasi Iqu hiŋuinä ŋqäŋgaŋgutqe, tiiŋä imäkmqä
änyiŋgi. He änä-änä ipu äpmeŋuwiŋqe, Timoti iqu kukŋuä äma
äpätä, awä ändätä, yeeqä inä inyimäkäniŋqä diŋqe, nyi iqueŋi henyqä
maqänä dowatmqä itqäŋä. 20 Ämaqä nyitä anä äpmeŋuee, henyqä
qeqä bimbiqä tquaŋgi yätamäkqä heyäniqe, hŋqu-hŋqu ma, Timoti
iqunänji. 21 Ämaqä nyitä anä äpmeŋquä tqua, Jisasi Kraisi Iqueqä
wäuŋuiŋqä tuwä äwiyäpu, quwqä-quwä miŋqä iuŋqänä äwiŋqä
iquayi. 22 Itaŋgi Timoti iquenyqe, “Iqu ämaqä suqä äŋguänäŋä
imäkqä-que-qe,” he näqŋqä ae äyä eŋä. Ymeqä-qu kanmä yätamäkqä
ävätä anä imäkätqäŋiyä-paŋi, iqu nyi yätamäkqä änyiyätä, kukŋuä
äŋguä we-huŋqä-täŋi awä inä ätätŋqe. 23 Iiŋiŋqe, nyi tiiŋä imäkmqä
änyiŋgi. “Nyi äänä nyimeŋqutiyä” tmä, hiŋuä ganä äqunmitaŋi,
iqueŋi qänakŋi, henyqä maqänä dowatmä. 24 Nyi ŋqä Naqä Iquenyqä
quuvqä eqiyätŋqä-qae, Iqu hiŋuinä ŋqäŋgaŋguti, hea kuapänä
maiqäŋga, nyi-pqe emamä.
25 Nyi iiŋä imäkqäŋqä änyiŋgqä-qe, täŋgaŋi, Epaplotitusi iqu
henyqä dowatmqä kŋuä ämeqä. Iqu heqä heyämaqä, nyi yätamäkqä
nyiyätŋqä ändowatkuwä iquvi. Iqu ŋqä nyämaqä eä, Kraisi Iqueqä
kukŋuiŋqä mäkä ita, wäuŋuä anä itqäŋueä iquvi. 26 Iqu, “Nyi
quŋi hiŋuä äkŋga qunmniqätiyä” tä itä, ä he iquenyqe, “Iqu täŋä-
yaqä äwinä” tqaŋgä qätä äwikuwiŋqätäŋi, qundqändqä kuapänä
iqaŋgqeŋqä aŋgumä dowatmqä änyiŋgi. 27 Naqä-qakui, iqu yaqä
äwitä, ae äpäkonmätä iqaŋgqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, iquenyqä huäqä
äumäkätä, yätamäkqä vqaŋgi, aŋgi mätäŋä eŋqä-ma iuäqämakqe.
Auä, Goti Iqu iquenyqä huäqä e äumäkkqe, nyiŋqä-pqe inä itä, “Iqu
iquenyqä-pqe huäqä-huŋqä naqänäŋä mequäŋqiyä” kŋuä indqänätä,

* **2:17** A Täuqä 15:7

yätamäkqä iiŋi, nyi-pqe inä änyikqe. 28 Iiŋiŋqe, nyi iqueŋi henyqä
dowatmqä kiiŋä änyiŋgi. Iŋi he ique hiŋuä aŋgumä äqunätmepu,
yeeqä iqaŋgpi, nyi henyqä qundqändqä miqä imä. 29-30 He nyitä
täqi anä äpmenjqae, yätamäkqä nyipnä miqäqä, iŋäqe iqu hiqä
aŋi ämetä, Kraisi Iqueqä wäuŋui imäkätäqetaŋi, yaqä ämetä, ae
äpäkonmätä ikqe. Iiŋiŋqe, he iqueŋi, Naqä Iqueqä yoqeta, yeeqä aaŋä
naqänäŋä vätmapu. Itaŋga ämaqä iqu eŋqä-paŋä iquauŋi, yoqä naqä
inä wipu.

3

Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquanä, jänänäŋuaiqä

1 Itaŋga nyämaqäuä, nyi kukŋuä huizi tiiŋä etqä. “He Naqä Iqueŋqä
yeeqä iqaŋgpiyä!” Nyi henyŋqä pipa aŋgu-aŋgu äqiyäqäsqŋqe, enyqä
miqä iqäqe. Ii, nikŋqä eŋqä-ma, ktqä equmuätäuŋqe.
2 Ämaqä huiwä häuä äktäupu, qui imäkqäŋqä itqäŋuwä
iquauŋi, wimasipu! Ämaqä iqua, hiveqä suqä, aaŋä ququvqenäŋä
imäkätqäŋuwä iquayi. 3 Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä naqä-qakui,
häuä ktäuŋqä iqua ma, ne tiiŋä imäkqä iquneyi. Ne huiwiŋqätä,
wäuŋuä eeqäpnäŋä imäkätuŋquä iuŋqätä, yätamäkqä neyqŋqä
quuvqä maeqiyqä iŋu. Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu inemäkqaŋgi,
Goti Iqueä yoqeŋqä aquvä äqänätanä, Kraisi Jisasi Iqueä yoqe, haqä
ämamäutuŋquä iquneyi.
4 Nätmatqä huiwiŋqätä, wäuŋuä äŋguiŋqätäŋi, nyi eeqäpnäŋä-
täŋunji. Iŋi ämaqä nätmatqä iiŋä iquaquinyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä
iquauŋi, nyi ämäwqätäuŋä. 5 Ii tiinji. Ŋqä nipai änmikqäŋgaŋi,
hiunji 8 ae äpäwqaŋga, qu nyaqä huiwi häuä äŋgtäukuwi. Nyi
ämaqä Israitqä iutaŋä, Benjämenä iquesaŋä ekuwiuqä hueqä-himqä
iutaŋä iqunji. Ŋqä nipeu, apique, nyitäŋi, nämbqune Israitqä
iquauqä kukŋuitä, suqetä, a äqätäŋu. Nyi kukŋuä-suqä Mosisi
iqu äqäkqeu qänaknäŋi, Parisitaŋä iqua* iqä-ma iiŋä itŋqä iqunji.
6 Nyi Goti Hanjuwä Ique aquvänä iwimäkmqä indqänätmä, ämaqä
Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätaŋguwä iquauŋi, qui imäkmiŋqe. Iŋi
ämaqe, qu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqä iuta änyiwäsäuquwi,
qu nyi kukŋuä-suqä iuŋi, hŋque mävasquä-qunä mäŋqumuapnä.
Ämaqä iqua, nyi eŋqä-paŋä-qua ma, nyi ämäwqätäuŋä.
7 Nyi kiŋganäŋi, “Suqä huiwiŋqänäŋi iqua yätamäkqä nyipŋqäuä”
indqänmiŋqä-qe, täŋganŋi nyi qänaknäŋi Kraisi Ique ävätmä,
nätmatqä iiŋi, qua täutaŋä hiŋgiŋqä etaŋgi äqunätqäŋä. 8 Iiŋqänä
ma, Kraisi Jisasi ŋqä Naqä Iquenyqä näqŋqe, ii nätmatqä aaŋä
naqä-qakuä etaŋgi äqunätmä, nätmatqä eeqäpnäŋä qua täutaŋi,
quvqänäŋä etaŋgi äqunätqäŋä. Nyi Ique qänaki wivändmqä diŋqe,
nätmatqä eeqänäŋi tuwä äwiyqe. Nyi iiŋä imäkqe, Iqueqä-qunä
eämä, Ique guä eŋqä-ma kiuäŋqänätätmqä imäkqe. 9 Nyi ämaqä
jänänäŋi, wäuŋuä itmä, suqä Mosisi iqu äqäkqä iu qänaknä itmä,
iuta maeqä imä. Nyi ämaqä iiŋä-qunŋi, ŋqä Kraisi Iqueŋqä quuvqä
heqiyqä iuta emä. Iŋi Goti Hanjuwä Iqu, ne Iquenyqä quuvqä e
heqiyätaŋgquä iutaŋi, nenyqe, “ämaqä jänänäŋuaiqä” ätänä. 10 Nyi

* **3:5** Parisi iquauŋqe, ämaqe tii ätmiŋuwi. “Qu kukŋuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeu, qänaknä äŋguänäŋä iqä-quaeqä.”

Kraisi Iquenyqä näqŋqe, tiiŋä himqe. Iqu äpäkonätä, Iqueqä
yäŋänäqŋqeta aŋgi ävaukqe, Iqu yäŋänäqŋqä iitä, yäŋänäqŋqä
inyimäkätŋqätä, ga Iqu täŋä-huŋqä ämakqe, qäquye anä meŋqätä,
itaŋga Iqu äpäkoŋgqä-pa päkonmniŋqätä, iiŋqe näqŋqä mamqe.
11 Iŋi, nyi-pqe äpäkonätmä aŋgi inä vamniqŋqänä.

“Nyi hiqŋqä du timäumqä diŋqe, yäŋä äqäŋga äwätqäŋä”

12 “Nyi iiŋä ae imäkätmä, Goti Iqueqä hiqŋqä iuŋi, ae ätimäukqä-
qunä,” matqä iqä, oee. Nyi iu qäyu timäumqŋqe, Kraisi Jisasi
Iqu indmetä, a yäŋänäqŋqä äŋgiqätätqäuä. Iutaŋi, nyi iiŋä
timäumqe, yäŋä äqäŋga äwätqäŋä. 13 Ŋqä nyämaqäuä, nyi iuŋi
matimäuqä iqäqä etaŋgqeŋqä näqŋqä emä-qe, tiiŋinä iqämä. Nyi
nätmatqä hiŋuiqändqäŋqe, kŋui aŋgumä mämewqä itmä, hiŋuiqäŋä
näŋi äwiŋqä iuŋqä, yäŋä äqäŋga umqe. 14 Ämaqe qaŋä tnäŋä
äwätqäŋuwä-ma, nyi hiqŋqä du ätimäutmä, nätmatqä Goti Iquesa
mamqä diŋqe, yäŋä äqäŋga äwätqäŋä. Goti Hanjuwä Iqu, nyi häŋä-
pmeqä qäukuä yäŋi mamqä diŋqe, Kraisi Jisasi Iqueqä wäuŋuä iuta,
tääqä ändätmakqe.
15 Ne neqä qeqä-quuvqä imŋi, naqä ae imänätuŋquä iqune, ne
eeqäpnä nätmatqä iuŋqe, kŋuä indqäŋqe asänä meqäŋqe. Hesaŋä
hŋqua, iiŋqe qämä-qämä iquwi, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Qäyunäŋi ti-
iinjqä’ ätuätä, ämotquenä. 16 Itaŋgi täŋganŋi, ne hŋqunä-hŋqunä
näqŋqä ämetanä, naqä äsqisa ti imäŋgququä etaŋgutqe, näqŋqä ii
mävquatämäuqä, qänaknä iqa uwquatuŋque.
17 Nyämaqäuä, nätmatqä nyi imäkätŋqä iuŋi, asänä imäkqaŋgpu.
Itaŋga ämaqä, suqä ne imäkätuŋquä-ma asänä imäkätqäŋuwä
iquauŋi, hiŋuä äqunäpu, iquautaŋi näqŋqä ämepu, he-pqä inä
imäkqaŋgpu. 18 Hiŋuiqänä etmiŋqä-ma, täŋganŋi, huäqä nuŋganŋgi
kŋuä äqiyätmä iinä etätqäŋä. Ämaqä kuapänäŋi, Kraisi Iqueqä
zä-huätati huŋqeŋqä mäwiŋqä itä, mändi äkittqiyäpu äpmeŋä.
19 Ämaqä iiŋi, qu quwqä huiwiqueqä äwiŋqä dunä imäkäpu, kŋui
nätmatqä qua täutaŋä iuŋqä indqänäpu, suqä quvqä imäkpŋqäŋganŋi,
womba miqä, yoqä haqä ämatnämäunäpiyitaŋi, tä du qui imäkmbŋqä
upnuwi. 20 “Nyi imäkätŋqä iuŋi, asänä imäkqaŋgpiyä” etqäqe,
ne qutäŋi, asänäŋä ma, neqä quae, qäukuä haqä yätu etaŋgiyi.
Iŋi Naqä Jisasi Kraisi, ne häŋä inemäkäqumuatqä qäukuä yäŋisa
quvepäniqä Iquenyqe, hiŋuä äqänanä äpmeŋu. 21 Iqu neqä huiwä
quvqä tä änyäŋque, änakunmäkätä, Iqueqä huiwä äŋguänäŋä, qua
buta ävautä, ämakqä eŋqä-paŋä iiŋä inemäkäniqe. Iqu nätmatqä
eeqäpnäŋi, Iqueqä ämiqä yäpä iqi hiäniqä diŋqä yäŋänäqŋqä-täŋä
eä, itaŋga yäŋänäqŋqä asä iutaŋi, iiŋä inemäkäniqe.

4

Suqä äŋguä iquanä imäkqaŋgpu

1 Iiŋiŋqe, ŋqä nyämaqä, nyi henyqä aaŋä kuapänä änyinätä, hiŋuä
maeqänmqä änyinätŋqäuä, nyi kukŋuä tiiŋä etqä. “He Naqä Iqueŋi
mävquatämäuqä, Iqutä ämuäŋmbu, yäŋänäqŋqä tqäutaŋgpiyä.” Nyi
aquvänä inyimäkqetä, wäuŋuä dŋä huqä itŋqe äŋguä meqetäŋi, ii
heyi.

2 Yuliyaktä, Sindikektäŋi, nyi maŋä tiiŋä äqesqä. “Qe qävaŋgui,
Naqä Iqueqä iuaŋgui eäŋiyi, äkasuwä matŋqä, quami qeiqinyä
pmanyqä.” 3 Wäuŋuä nyitä anä imäkätqäŋueä iquki, si apäkä
iuaquiŋi, quami iiŋä pmayŋqä yätamäkqä wisŋqä änyiŋgi. Nyi
kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä tätqätaŋganı, iuaqutä, Kelemenä
iqutä, itaŋga ŋqä ämaqä nyitä wäuŋuä anä iqä iquatä yätamäkqä
änyimiŋuwi. Bukä, ämaqä yoqä häŋä hea ique-ique pmeqä meqäŋqä
äqänä äwiŋqä yäŋiŋi, quvaqä-pqe inä äqänä äwi.
4 He Naqä Iqueqä eäŋuwi, hea ique-ique yeeqänä iqaŋgpu! Nyi
aŋgumä etqä, “Yeeqänä iqaŋgpiyä!” 5 Ämaqä eeqänäŋä iuqä hiŋuä
iqiŋi, ämaqä haŋuenä epu, iuŋqä qeiqi iwitqueqä-quenä hiätaŋgpu.
Naqä aŋgi quvepätŋqä Iqu qäqiqiyi. 6 He nätmatqä hmbinyqä äwäwa
miqä pambu. Nätmatqä äki-äkitaŋi he emetqätaŋgqä iuŋqe, Goti
Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, ‘äŋguiqä’ ätuäpu, hiqä eŋqeŋqä
awä ätuäpu, yatŋqä vqäpŋqe. 7 Iiŋä imäkquwi, Goti Hanjuwä Iqu,
heqä äwqe haŋuä imbŋqä emäkänä. Äwqä haŋuä Goti Iqu ävätŋqe,
he Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnätaŋguwiŋqe, hiqä qeqä-quuvqetä, hiqä
kŋuä indqäŋqetä, äŋguä nyätpŋqä emäkänä. Ne ämaqä-qune, äwqä
haŋuä iqueŋqe, näqŋqä äŋguänäŋi, änä mämeqä yanä. Ii aaŋä
äŋguänäŋiqä.
8 Ŋqä nyämaqäuä, kukŋuä yäpaki, tiiŋä etqä. Hiqä kŋuä in-
dqäŋqä imŋi, kŋui suqä äŋguänäŋä Goti Iqu äwinyäŋqä iquauŋqä
indqäŋgpŋqe. Suqä iiŋä iqua, naqä-qakui, jänänäŋi, ikikinyäŋi,
itaŋga yoqä naqä-täŋä eäpu, suqä huiziquauŋi ämäwqätäuŋqä,
iquayi. 9 Wäuŋuä nyi imäkätqätaŋgä he hiŋuä äŋqänäpu, kukŋuä
nyi awä etätqätaŋgä qätä änyiyäpu, näqŋqä nyita ae ämetqäŋuwi,
he-pqe yamwiqä inä imäkqäpŋqe. He iiŋä imäkätqäŋuwi, Goti äwqä
haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, hesä anä pmetänä.

“Nyi eeqä-täŋä, ä maeqä-täŋä äpmeŋqä, iiŋqä qundqändqä miqunji”

10 Täŋganı he nyiŋqä kŋuä heyqaŋgi, yätamäkqä aŋgumä
nyiyqaŋguwiŋqe, nyi Naqä Iqueŋi yeeqä aaŋä naqänäŋä ävqä. Awä
iqäŋi, he nyi yätamäkqä ae änyipqä etaŋgqä-qe, hänaqä hma etaŋgqä
iuta häpäqutäqutä ikuwi. 11 Nyi nätmatqäŋqä ii etqe, aaŋqunä eämä
maetqä iqä. Ii tiiŋi. Nyi eäqä-täŋä, ä maeqä-täŋä äpmeŋqe, iiŋqä
qundqändqä miqunji. 12 Äwa iqäŋgatä, kuapänä-täŋäŋgatä, nyi
äŋguä pmamqä diŋqe, näqŋqä eŋä. Nyi äwqä mbäsätaŋgi äpmeŋqä
ä, dä äpmeŋqä, nyi ‘squäuä-qe’ matqä imä, äwqä-qeiqinyä änymä
pmetmä. Nyi kuapä-täŋä äpmeŋqä ä, äwa itmä äpmeŋqä, nyi asä iiŋä
pmetmä. 13 Nyi yäŋänäqŋqä inyimäkätŋqä Iqueqä yäŋänäqŋqetaŋi,
nätmatqä eeqänäŋi imäkmä. 14 “Nyi äwäwa miqä iqänä” qäyä
etqaŋgqä-qe, haŋä-iqä nyimeqaŋgqe, ne anä metuŋquä iuŋqe, he
yätamäkqä ätnämäuquwi, ii äŋguänäŋi.

Poli iqu, iquauqä yätamäkqä vqeŋqä, “äŋguiqä” ätukqeŋqä

15 Ämaqä Pilipai pmeqä iquenä, he näqŋqä tiiŋi ae äyä eŋä.
Nyi wäuŋuä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, heyaqä awä iqi änyä
qe ipäqiyätmä, qua naqä Masendoniya iu ävämetmäŋganı, ämaqä
quuvqä heqiyqä huizi, suqä ävqä iqueŋi, qu mimäkqä iqaŋgä,
ne yätamäkqä iŋguatuŋquä diŋqe, henyä änyikuwi. 16 Nyi
aŋä-himqä Tesälonaika iu yqänä äpmamä, nätmatqäŋqä äwa

iqämanätqätaŋganı, he yätamäkqä hŋganä-hŋganä änyimiŋuwi.
17 Nyi ii etqe, he nyi nätmatqä hui aŋgumä dappŋqä matqä iqä. “Heqä
suqä ävqä iqueŋı, mävquatämäuqä äpakänä imäkätqäŋuwi, Goti
Hanjuwä Iqu, äŋguä emäkquäŋqiyä” etqä. 18 Nyi qäyunä ae ämetmä,
nätmatqä kuapä-täŋä eäqä. He äväwqatquwi, nyi Epaplotitusi iquesa
ae ämeqäqe. Iŋı täŋganı nyi nätmatqä aaŋä kuapänäŋä-täŋunji. Hiqä
yaŋä iqe, Goti Iquenyqä hiqäva sisnyaŋä-weqä äŋguä äqiyätqäŋuwä-
paŋä iiŋı. Hiqäva iuŋqe, Iqu kuapänä äwinyätä, henyqä aquvänä iqi.
19 Ŋqä Goti Iqu, nätmatqä äŋguänäŋä kuapänäŋä ämeŋqe, eeqäpnäŋä
he äwa itqäŋuwä iuŋı, Kraisi Jisasi Iquesaŋı, äwa miqäŋqä qäyunänä
etapänä. 20 Goti Hanjuwä Iqu, neqä Goti Iqu eä, Apiqu eŋqe, Iqueqä
yoqe hea ique-iqueŋı, haqeqä witätŋqänänji. Ii naqä-qakuä eä, qäyä
äpmetänä.

“Henyqä hui mimäuqä iqunä” ätkuwiŋqä

21 He Kraisi Jisasi Iqueqä qokä-apäkä eeqänäŋä iquauŋı, “Henyqä
hui mimäuqä iqunä” tquäpŋqe. Ämaqä quuvqä heqiyqä nyitä anä
äpmeŋquä iqua-pqe, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” etqä. 22 Goti
Hanjuwä Iqueqä ämaqä täqi äpmeŋuwä iqua, Romätaŋä ämiqä naqä
Sisa iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquautaŋä hŋquatä, huiziquatäŋı, “Henyqä
hui mimäuqä iqunä” inä etqä. 23 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Kolosi
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Aŋä-himqä Kolosi, ii qua Eesiya iu, aŋä-himqä Epäsäsi iuŋi, kiŋämä hmanji. Poli iqu, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi aquvä qänätaŋguwä iquau, mävauqumuatqä ikqe. Näqŋqä-täŋä iqua kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. Poli iqu Epäsäsi iu äpmeqäŋgaŋi (Wäuŋuiŋqä 19:1-41 hiŋuä qundŋqä), iqu ämaqä hŋqua, aŋä-himqä im-imä, Goti Iqueqä wäuŋui, imäkpŋqä ändowatkqe. Iŋi qutaŋä hŋqua, Kolosi iuŋqä äumiŋuwi.

Poli iqu, ämaqä hŋqua, Kolosi pmeqä iquauqä quuvqä heqiyqeu qui iwimäkätqätaŋguwiŋqä, qätä äwiyäqe, quwqä quuvqä heqiyqä, yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä, tuwaŋuä tä äqiyätä äväwqatkqe. “Kraisi Iqu eeqänäŋä iuŋqä nyuäŋä-qu etaŋgi, ne aŋgumä inetmeniqe, Iqunänjqä” ätätä äqäkqe. “Hänaqä huiziqua, Kraisi Ique wimetuŋquä yätamäkqä mäneyqä ipu, kiŋä nämä inetma upnä. Ga Kraisi Iquesaŋi, Goti Iqu nätmatqä eeqänäŋi imäkkqe. Itaŋga Kraisi Iqueqä wäuŋuä iutaŋi, Goti Iqu nätmatqä eeqänäŋi, aŋgumä itmeniqeŋqä äwinyätqä. Kraisi Iqu näyaqä yäpä-iŋgisa pmetaŋgqetaŋi, ne qokä-apäkä änyä-häŋi äpmetanä, Iqueqä suqä eeqänäŋä iu qänaknä iqä-qune hiatuŋqueqä” ätätä äqäkqe.

Poli iqu tuwaŋuä tä äqiyätä, ämaqä hŋquaqui vqaŋga, iquaqu tuwaŋui Kolosi pmeqä iquauŋqä äma äukiyi. Ämaqä kiŋganäŋä iqu, Tikikusi iquvi. Huiziqu, Onesimusi iquvi. Ämaqä iquenyqe, Poli iqu kukŋuä kuapänä äqiyitä, Pilimänä iquenyqä äväwqatkqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1-2 Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatqä iqunji. Nyitä, Timoti neyämaqä iqutä, ye tuwaŋuä tä, yeqä yeyämaqä aŋä-himqä Kolosi iu äpmeŋuwä iquenŋqä äväwqatque. He Goti Iqueqä ämaqä epu, Iquenyqä quuvqä hämänänä äwiyätqäŋuwä iquenŋqä. Goti Hanjuwä neqä Apiqu, qeqä imäŋqeta äŋguä etapätä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkquä.

Poli iqu, iqua quuvqä eqäkuwiŋqä, “äŋguiqä” ätukqe

3 Ye qäquye henyqä kŋuä indqänäta, tääqä ätätayäŋgaŋi, Goti neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Kaniqueŋi, “Äŋguä iwimäkinyä” ätuätqäŋue. 4-5 Ii tiiŋä etaŋgiyi. He kukŋuä naqä-qakuä we-huŋqä-täŋä iquesa, nätmatqä äŋguä hiŋgi meqä qäukuä yäŋi äwiŋqeŋqä qätä äwikuwiŋqä, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ämepu, Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, itaŋga Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqänäŋä iuŋqä kiiŋä enyämiŋqeŋqe, ye qätä äwikueetaŋi, “Äŋguä iwimäkinyä-qe,” iuta ätuätqäŋue. 6 Zä-piikä naqä etä, häukuä äwiqä-paŋi, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, qua maŋä eqiyäŋqä-pa, im-imä äwätä, ämaqe suqä äŋguä imäkqäpŋqä iwimäkätqäuä. He

kukŋuä iqu änyä qe ämepu, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imäŋqeuta
hiŋgi vqeŋqe, näqŋqä äŋguänäŋä ämakuwitaŋi, täŋgaŋqe, kukŋuä
iqu heyaqä awä iqi, wäuŋuä yqänä imäkätqäuä. 7 Goti Iqueä
nätmatqä äŋguänäŋä iiŋqe, he Epaplasi iquesa näqŋqä ae ämakuwi.
Iqu wäuŋui, ne imäkätuŋquä iutaŋi inä imäkqä-qu etaŋgi, iquenyqe,
kiiŋä änenyätqäuä. Iqu yeyaqä aŋi ämetä, heyaqä awä iqiŋi, Kraisi
Iqueä wäuŋuiŋqe, enyqä miqä itä, äŋguänäŋä imäkätqäuä. 8 Tiiŋä-
pqä inänji. Dŋä Äŋguä Iqu emäkqaŋgi, he suqä ämaqeuŋqä hiqä
qeqä-quuvqä yäpä imda eŋguätŋqä ämakuwä iquenyqe, Epaplasi iqu
qäqu, awä äyatkqe.

Poli iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätkqeŋqä

9 Itaŋgi ye heyaqä suqä iuŋqä, näqŋqä änyä qe etayäŋgaŋi, ye
Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tii ätqa äpätqäŋue. “Si yätamäkqä
vqaŋgti, ga qu Saqä äkiŋqä iuŋqe, Dŋä Äŋguä Iqu kŋuä indqäŋqä
näqŋqä huitaŋä-huitaŋä vqaŋguti, näqŋqä aaŋä kuapä-täŋä epiyä.”
10 Ye tääqä iiŋi, he Naqä Iqueqä ämaqä aaŋä naqä-qakuä iqua
eäŋuwä-paŋä iiŋä eäpu, heyaqä suqä eeqäpnäŋä iutaŋi, he Iqueŋi,
yeeqä iwimäkpŋqeŋqä ätätqäŋue. Ii tiinji. Wäuŋuä äŋguänäŋä
huitaŋä-huitaŋä isua, kuapänä imäkäpu, hiqä Goti Iquenyqä näqŋqä
kuapänä ämepiyä iuŋi, häukuä witŋqä imäkqäpŋqe. 11 Goti Hanjuwä
Iqueqä yäŋänäqŋqä naqänäŋi, he inä ämepu, haŋä-iqä eeqänäŋi
qäyä emeqaŋguti, yäŋänäqŋqä ätqäupu yeeqänä iqäpŋqe. 12 Heqä
heniqu, nätmatqä äŋguänäŋi, Iqueqä ämaqe mapnuwäŋqä, we-
huŋqä iqi näwi äwiŋqe, he-pqe inä meqäpŋqeŋqä aaŋä qäyunänä
emäkkqeŋqe, he Iqueŋi, “Äŋguä inemäkkŋiqä” tquäpŋqe. 13 Hiawiqä
iu miqä iqueqä yäŋänäqŋqä iu pmetauŋgua, Goti Iqu aŋgi inetmetä,
Iqueqä Ymeqä Iquenyqä aaŋä kuapänä äwinyätŋqä Iqueqä ämiqä
iu äpmuatänaikqe. 14 Wäuŋuä, Ymeqä Iqu imäkkqetaŋi, Goti
Hanjuwä Iqu, ne aŋgi inetmetä, neyaqä suqä quvqä eeqänäŋi, huätä
ämamäukqe.

Jisasi Kraisi Iqueqä suqeŋqätä, wäuŋuiŋqätänji

15 Ne Goti Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä ituŋquä-qe, Iqueqä Ymeqä Jisasi
Kraisi Iqu, Goti eŋqä-paŋä-qu eä, Iquenyqä näqŋqä änätapätqäuä.
Iqu Goti Iqueqä Ymeqä Hitmqä eä, nätmatqä eeqänäŋä Goti Iqu
imäkekqä iuqä Ämiqä Naqä Iquvi. 16 Ymeqä Iqueqä hipa iutaŋi,
Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänäŋi imäkkqe. Nätmatqä qäukuä
haqä yätu äwiŋqetä, qua täu äwiŋqetä imäkätä, nätmatqä ne hiŋuä
äqunätuŋquä itä, hiŋuä mäquŋquä ituŋquä itä imäkätä, itaŋga yoqä
naqä-täŋä itä, yäŋänäqŋqä-täŋä itä, eeqänäŋi imäkkqä iuŋi, Ymeqä
Iqueqä hipaitä imäkätä, Ymeqä Iquenyqänä imäkekqe. 17 Nätmatqä
eeqänäŋi matimäuqäŋga, Iqu äpmamiŋqe. Iqu nätmatqä eeqänäŋi,
äŋguänä ämitä, qäyunä witpŋqä iwimäkätqäuä. 18 Nyuäŋä iqu
huiwi ämitŋqä-paŋä iiŋi, Kraisi Iqu, ämaqä Iquenyqä quuvqä
heqiyätaŋguwä iquau Miqä-qu eä. Quuvqä heqiyqä iqua, Iqueqä
huiwä eŋqä-paŋä-quai. Itaŋga häŋä-pmeqe qu Iquesa ämepu
äpmeŋä. Iŋi, äpäkonäpu aŋgumä vauqeuŋi, Iqu ganä ävaukqä-qae,
Iqueqä-kiuäŋi nätmatqä eeqänäŋä iuqä Ämiqä-qu äpme. 19 Iiŋi,
tiiŋiŋqä ätimäukqe. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä suqetä, Iqueqä
häŋä-pmeqetä eeqäpnäŋi, Iqueqä Ymeqä Iqutä qäpu maeqä, äpakä

witätŋqä äwiŋgqe. 20 Itaŋga Kraisi Iqu zä-huätati äunätä, Iqueqä
häŋeqä iokqetaŋi, Goti Iqu mäki qäpu imäkätä, nätmatqä qua
iuŋitä, qäukuä haqä yäŋiŋitä, eeqäpnäŋi, Iqueqä-kiuä-täŋä qäqiqi inä
maitŋqä-pqeŋqä äwiŋgqe.
21-22 He-pqe, heqä suqä quvqä dutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu-täŋä
qäqiqi mäpmeqä, Iquenyqä himä-wiuŋqä imäkqaŋguwä-qe, Kraisi
Iqu huiwi ävätä äpäkoŋgqetaŋi, Iqu-täŋä qäqiqi pmetpŋqänä ae
etmakqe. Itaŋi, he täŋgaŋi, Goti Iqutä äwqä naqä-hŋqunä imbu,
Iqueä hiŋuä iqiŋi suqä quvqä hui mimäkqäŋqä, qanyä jänänäŋä
pmeqäŋqä emäkkqe. 23 He kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, qätä
äwiyäpu, nätmatqä timäuniŋqeŋqä näqŋqä ae ämakuwiŋqä, kŋui
äpakänä indqänäpu, quuvqä äpakä eqiyäpu, yäŋänäqŋqä tqäupqe,
he Iqueqä hiŋuä iqiŋi, äŋguä epnuwi. Kukŋuä he qätä ae äwikuwä
iqu, ämaqä qua täu äpmeŋuwi, qu qätä inä äwikuwi. Kukŋuä ique
awä tqämqeŋqe, nyi wäuŋuä iqu ämakqe.

Poli iqu, quuvqä heqiyqä iquau, yätamäkqä äwikqeŋqä

24 Täŋgaŋi nyi he yätamäkqä hemqä, haŋä-iqä ämetŋqeŋqä
aquvänä iqä. Haŋä-iqä Kraisi Iqu, ämaqä quuvqä heqiyqä Iqueqä
huiwä änyäŋuwä iu, yätamäkqä vätŋqä ämakqä-paŋi, nyi ŋqä-
näuä, ŋqä huiwä täuŋi, inä ämetqäŋä. 25 Nyi ämaqä iiŋä iuqä
wäuŋuä-wiyqä-qunä eämä, Goti Iqueqä kukŋuä eeqäpnäŋi, quvaqä
hiŋuä iqisa awä tqumqeŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, kiqä-kiuä yätamäkqä
heyätŋqä ätenjikqe. 26-27 Kukŋuä nyi awä ätätŋqä tqu, ämaqä
kiŋganä äpmamiŋuwä iutaŋä hueqä-himqä äpmaka äpätqäŋuwä
iuŋqä zä witaŋgi, qu maqŋqä emiŋuwi. Iŋäqe täŋgaŋi, Goti Hanjuwä
Iqu, ämaqä, Iqu Iqueqäŋqänä ätekqä iuqä hiŋuä iqiŋi, ätnäŋäqi
timäutŋqä imäkqaŋgi, qu näqŋqä ämetqäŋä. Kukŋuä iqu, aaŋä
äŋguänäŋä eä, ne Israitqä iqunenyä qäyä etaŋgi, huizi iquauŋä-
pqe, yätamäkqä inä ävätqäuä. Kukŋuä zä äwämiŋqä iqu, ii Kraisi,
heyaqä yäpä imä äpmeŋqä Iquvi. Iquesaŋi, he nätmatqä äŋguänäŋä
qeqätqä, henyqä qäukuä yäŋi näwinyä äwiŋqä mapŋqe, hiŋuä
äqämbu pmetpŋqe. 28 Kraisi Iquenyqe, ne ämaqä eeqänäŋä iuŋi, awä
ätuätuŋque. Ii imäkätuŋque, ne neqä kŋuä indqäŋqä äŋguänäŋä
itä, näqŋqetäŋi, qu ämotquetanä, kukŋuä yäŋänäqŋqä ätuätuŋque.
Tiiŋiŋqä neŋganŋgiyi. Qu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqetä, Ique
qänaki wivändqetäŋi, naqä-qakuä heqaŋgpi, ne Goti Iqueqä hiŋuä iqi
ätuma uwquatuŋque. 29 Iiŋä timäuquätŋqä diŋqe, nyi yäŋänäqŋqä
Kraisi Iqu inyimäkqetaŋi, nyi enyqä miqä itmä, wäuŋuä tnäŋä itŋqe.

2

1 Nyi iiŋä itŋqeŋqä etqäqe, he nyinyqä näqŋqä tiiŋä mapŋqä
änyiŋgi. “Poli iqu nenyqätä, ä ämaqä aŋä-himqä Latisiya iu
äpmeŋuwä iquauŋqätä, itaŋga ämaqä huizi, ique hiŋuä mäquŋquä
itqäŋuwä iquauŋqätä, ne yätamäkqä neyätŋqeŋqe enyqä miqä itä,
wäuŋuä tnäŋä äyä itqänä.” 2 Nyi iiŋä imäkätŋqe, ii he Goti Iqueqä
qokä-apäki, eeqäpnä yäŋänäqŋqä emäkqaŋgmdi, hiqä-hiuäŋqä kiiŋä
enyätä, äwqä naqä-hŋqunä imbu pmetpŋqeŋqä, imäkätŋqe. Itaŋga
ämaqä iiŋä iquenä, he Goti Iqueqä kukŋuä zä äwiŋqä iquenyqä,
näqŋqä yasämä ämepu, äwqä haŋuä iŋqä pmetpŋqä, imäkätŋqe.
Kukŋuä zä äwiŋqä iqu, ii Kraisi Iquvi. 3 Näqŋqetä, suqä kŋuä äŋguä

iwäsäuqetä, eeqänäŋi, qa eŋqä-pa Iqueŋi maŋguä ämnä zä witaŋgi, Iqunä vquänä.

4 Nyi kukŋuä tä etqäqe, ii tiiŋiŋqe. Ämaqä hŋqu, kukŋuä quaŋgä iuŋi, naqä-qakuänä imäkätä etätä, hänaqä hui-mända etma uwqä diŋqä, awä etqä. 5 Nyi hesä anä mäpmeqä imä-qe, nyi henyqe kŋui hui mimäuqä, yqänä nyätaŋgi äpmeŋqe, ii tiinji. Nyi hesä anä äpmeŋä. Itaŋga he wäuŋuä qäyunä imäkäpu, Kraisi Iquenyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyätaŋguwä diŋqe, nyi äwqä yeeqä änyiŋgi.

Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä häŋä anä pmepŋqä, emäkkqeŋqä

6 Iŋi he Kraisi Jisasi Iqueŋi, hiqä Naqä eŋqä-paŋä ae itmakuwä eŋqe, Iqutä ämuäŋmbu, tii äpmaka uwqäpŋqe. 7 Zä-hukä yäŋänäqŋqä äuŋqä-ma iiŋä äupu, aŋi zä quea iuta yäŋänäqŋqä ämätnäŋqä-pa yäŋänäqŋqä iiŋä ätqäupu, kukŋuä awä tqaŋgä näqŋqä ämetqäŋuwä iuŋi, quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, itaŋga eqä-häki maŋguä änyätä, äqutumäwa äpäwiqä-paŋä iiŋi, Goti Ique, “äŋguiqä” kuapänä tquäpŋqe.

8 Suqä quvqä tiiŋä timäuqä diŋqä wimasipu! Ämaqä hŋqua näqŋqä eäpnnä, iquauqä kukŋui quati maeqä etaŋgi, quaŋgä tqaŋguwä iquauŋi, qätä äwiyäpu qänaki äwivändquwi, guä eŋqä-pa pmetpnuwi. Ämaqä iiŋä iqua, iquauqä kŋuä imŋi, Kraisi Iquesa mämeqä ipu, suqä kaqä-kawäka imiŋuwä iutä, nätmatqä qua täutaŋä iuŋqätä, näqŋqe inä ämapu awä ätätqäŋä. 9 He näqŋqä äyuwä. Kraisi Iqu huiwi ne änyäŋqu-paŋä änyäqäqe, Goti Iqueqä suqetä, Iqueqä häŋä-pmeqetäŋi, eeqäpnä Iqutäŋi, eqä-häkä maŋguä änyäŋqä-pa, Iqueŋi maŋguä iiŋä änyä. 10 Iqu iiŋä eä, nätmatqä huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋä yäŋänäqŋqä-täŋä iquau Miqä-que. Iŋi he Iqutä ämuäŋmbiyitaŋi, he-pqe maŋguä iiŋä enyätaŋguti, nätmatqä naqä-qakuä hŋquenyqä äwa miqä ipŋqe. 11 He Iqutä ämuäŋäŋgaŋguwitaŋi, tiiŋä-pqe inä emäkkqe. Suqä yäuä iqu, hiqä äwqä imŋi, äpakä mäwiqä yätŋqänä, huätä ätäwikqe. Iqu iiŋä emäkätä, suqä qokä iquauqä huiwä häuä ktäŋqä eŋqä-paŋi, naqä-qakuä emäkkqe. Israitqä iquauqä suqä qokä iquauqä huiwä häuä ktäuqe, ktqenä etaŋgi, Kraisi Iqu häue, neyaqä äwqä yäpä imŋi, ktäunä. 12 He asŋä änyä ti ämepu, Kraisi Iqutä anä equmäkŋgaŋguwäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu heŋi, Iqutä qua anä eptekqe. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yäŋänäqŋqeta, Kraisi Ique aŋgi ävauqumuatkqeŋqä, he quuvqä eqiyäpu, asŋä ämeqaŋguwäŋga, he Kraisi Iqutä, qua buta aŋgi anä evauqumuatkqe. 13 Suqä yäuä iqu, heyaqä äwqä yäpä imŋi, huätä matuwäŋqä etaŋgqä iutaŋi, he suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkäpu, pizqä eŋqä-paŋä witaŋguwäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, neyaqä suqä quvqä eeqäpnäŋi, huätä ämamäukqetaŋi, Kraisi Iqutä häŋä anä pmepŋqä emäkkqe. 14 Pipa, neqä suqä quvqeŋqä äqänäŋqä, ne kukŋuä mänetätŋqä iqu, qäpu hiätŋqänä, huätä ämamäutä, Kraisi Iqueqä zä-huätatä iu ae äuekqe. 15 Iqu dŋä iquauqä yäŋänäqŋqetä, huizi iquauqä yäŋänäqŋqetäŋi, hma imäkkqe. Zä-huätatä iuŋi, ämaqä eeqänäŋi, Iqu yäŋänäqŋqä eeqänäŋi, ae ämäwqätäukqä qumbŋqä diŋqä, ämotquakqe.

He qua täutaŋä kŋuitä, suqetä, qänaknä miqä pambu!

16 Iiŋiŋqe, suqä buayätä eqätä ŋqeŋqätä, hiunji naqäŋga Goti
Iqueä yoqeŋqä aquvä qänäqäsqeŋqätä, qaŋuä maŋä pmeqaŋga aquvä
qänäqäsqeŋqätä, Sämbatqä hiunji hapä pmeqä timäuqaŋgaŋqätäŋi,
ämaqä hŋqu, “He kukŋuä-suqä duŋi, qäyunä miqä iqäuä. Iiŋä-
iiŋä imäkqaŋgpiyä” etqäqe, hiŋuinä äqunäpu, qänaknä miqä pa
iqäpnä. 17 Suqä iiŋä iqua, ii nätmatqä qänaknda timäuniqä diŋqä ktqä
eŋqä-paŋiyi. Iŋäqe nätmatqä aaŋä naqä-qakuänäŋi, Kraisi Iquesa
meqä eä. 18 Ämaqä, “He mändi äkittqänäpu, ynaunjqä iquauqä
yoqe haqeqä mamäuqäpŋqä” etquwä iquauŋi, hiŋuinä äqunäpu,
qänaknä miqä pa iqäpnä. Ii he Goti Iquesaŋi, nätmatqä äŋguänäŋi
mämeqä ipnuwäŋqä emäkpnä. Ämaqä ii ätätqäŋuwä iqua, qu
wätqä eŋqä-pa äqunäpiyiŋqä, kukŋuä kuapänä ätäpu, kŋui suqä
qua täuŋiŋqänä indqämbu, “Ne näqŋqä-täŋuneyqä” kŋuä indqänäpu
imäkätqäŋä. 19 Itaŋga qu Kraisi neyaqä Nyuäŋä Iqutäŋi, naqä-
hŋqunä mamuäŋäŋqä itqäŋä. Nyuäŋä Iqu, ne quuvqä eqiyäuŋquä
Ique. Nyuäŋä iqu, huiwiu ämitŋqä-pa, Kraisi neqä Nyuäŋä Iqu, Goti
Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä duta, ne naqä-hŋqunä hiätatuŋquä hatŋä
änaquqotäuä, itaŋga naqä imänatuŋquä ämäneyätä, yäŋänäqŋqä
inemäkätŋqä Iquvi.
20 He Kraisi Iqutä anä äpäkonäpu, qua täutaŋä kŋuitä, suqetä,
mändi ae äkittqäkuwi. Iiŋä etaŋgi, he ämaqä qua täutaŋä iqua eŋqä-
paŋuenä maeqä epiyi, suqä tiiŋä iquauŋi, qänaknä miqä pambu!
21 “He nätmatqä iuŋi, a mämiqä pambu! Nätmatqä näŋiŋi, maŋqä
pambu! Nätmatqä täqiŋi, mitmaqŋqä pambu!” 22 Suqä iqua ätquwi,
nätmatqä iiŋä iqua äpakä mäwiqä, qui maqänä imäkmbnä. Suqä
iqua, ämaqä iquauqä kŋuä indqäŋqä iutanä imäkäpu, “Iu qänaknä
ipiyä” tpnä. 23 Ämaqä suqä iiŋä imäkätqäŋuwä iqua, Goti Hanjuwä
Iquenyqä yäpä iqi ipu, quwqä-quwä äkittqänäpu, quwqä huiwä
iuŋi, haŋä-iqä ämetqäŋuwiŋqä motquapŋqä, i imäkätqäŋuwi. Iiŋqe,
ämaqä hŋqua kŋuä tiiŋä indqänätqäŋuwi, “Suqä iiŋä iqua, aaŋä
jänänäŋiqä.” Iŋäqe ne suqä iiŋä iqua qänaknä iqä-säpi, suqä
yäuä neqä äwqä yäpä imä äwiŋqä iuŋi, huätä mämamäuqä, yqänä
witäniyi.

3

Kraisi Iqu, hiqä häŋä-pmeqä naqä-qakuä iutaŋä Qakuä-quvi

1 Iŋäqe, Goti Hanjuwä Iqu Kraisi Ique aŋgumä
ävauqumuatätäqäŋganji, he änyä-häŋä ae äyä emäkkqe. Iiŋiŋqe,
he kŋui, nätmatqä äki, Iqu ämitä qäukuä yäŋi äpmeŋqä iuŋqänä,
witätŋqä äyuwä. Iqu yäŋiŋi, Kaniqueqä hipa ämuaŋgisa äpme. 2 He
kŋui, nätmatqä qua täutaŋä äki-äkiŋqä maiyqä pa iquä. Qäukuä haqä
yätutaŋiŋqänä eyquätŋqänänji. 3 He Kraisi Iqutä anä äpäkoŋguwä-
qae, heqä häŋä-pmeqe, Kraisi Iqutä zä witaŋgi, ga he Goti Iqutä
ämuäŋnäŋä. 4 Kraisi Iqu, hiqä häŋä-pmeqä naqä-qakuä iutaŋä
Qakuä-quvi. Iqu aŋgi äquvepätä, yoqä naqä motqueqetä, ätnäŋäqi
timäuqaŋganji, he-pqe asänä iiŋä timäupnuwi.

Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu änyä-häŋä ae iwimäkqä iquauqä suqeŋqä

5 Iiŋiŋqe, heqä qeqä-quuvqä imŋi, nätmatqä qua täutaŋä iuŋqä
indqänäŋuwi, aŋgumä aquvä mämaqiyqäŋqä huätä hämänänä

vquatämäupu. Nyi ii etqe, suqä quvqä tiiŋä iquauŋqä etqä. Suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitaŋä-huitaŋä imäkäkiqeŋqätä, suqä kiyä mätqä eeqänäŋä imäkqeŋqätä, suqä quvqä iqu, huiwä iqueqä äwiŋqä du imäkqeŋqätä, suqä hiŋuä aowä qŋqä iqeŋqätä, etqä. Suqä hiŋuä aowä qŋqe, ii goti quaŋgä iu qoŋä woktäuqä eŋqä-paŋä asänäŋi. 6 Ämaqä, suqä iquau äpakänä imäkqa äumitpqä iquauŋi, Goti Iqu äkasuwä ätuätä, kimaŋi, haŋä-iqä väŋqiyä. 7 Kiŋganäŋi, suqä quvqä iqua imäkätqäŋuwä iquauŋi, he-pqe inä äyä imäkmiŋuwi. 8 Iŋäqe täŋgaŋi, he suqä tiiŋä tqua-pqe, gquä yäuä eŋqä-pa, hämänänä bi äquvätämäupu, aŋgi mimipŋqäŋqä änyiŋgi. Suqä himä qui maqänä mimäkqäŋqä, maŋä yäŋänäqŋqä ätäpu mäkäŋqä miqäŋqä, ämaqä hŋque mändi kittqiyqŋqä, maŋiutaŋi kukŋuä quvqä tqäŋqä. 9-10 Heqä quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, kukŋuä quaŋgi mätquä pambu. I tiiŋä etaŋgi etqä. He gquä yäue bi äquvätämäupu, änyä-häŋä ämipŋguwä-paŋi, qua täutaŋä suqä quvqä eeqänäŋi, hämänänä ävquatämäupu, änyä-häŋä ae äyä ekuwi. Iiŋä eqaŋguwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu heŋi, Iqueqä-kiuä eŋqä-pa emäkätä, hea ique-iqueŋi, näqŋqä kuapänä etapätqäuä. 11 Ne ämaqä iiŋä ae eanä, asänäŋä äyä äpmeŋu. Iiŋä etaŋgi, ne kŋuä tiiŋi, mindqäŋqä pa yatuŋque. “Ämaqä Grikä iquatä, Israitqä iquatäŋi, huitaŋä-huitaŋiqä. Ämaqä qokä iquauqä huiwä häuä ktäŋqä iquatä, häuä maktäŋqä iquatäŋi, huitaŋä-huitaŋiqä. Kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqä iqua, huitaŋä-huitaŋiqä. Ämaqä qäuqä imdaŋä iquatä, aŋä äŋguä iqisaŋä iquatäŋi, huitaŋä-huitaŋiqä. Wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iquatä, ämaqä wäuŋui quwqenä ämipu pmeqä iquatäŋi, huitaŋä-huitaŋiqä.” Ne kui-kui e etaŋgqä-qe, Kraisi Iqu eequneqä yäpä täŋgisa äpmeŋqe, ne kŋui Iquenyqänä indqäŋguatuŋque.

Suqä ämaqeuŋqä wiŋqe, suqä huiziuŋi ämäwqätäunä

12 Goti Hanjuwä Iqu, he Iqueqänä pmetpŋqä atäuŋuä ae etetä, henyqä aaŋä kuapänä äwinyätqäuä. Iiŋiŋqe, he änyä häŋä iiŋä ae imäŋguwitaŋi, tiiŋä imäkqäpŋqe. Suqä ämaqeuŋqä huäqä euŋqä iqutä, äŋguä iwimäkqä iqutä, mändi äkittqänäpu qeiqi pmeqä iqutä, haŋä-iqä ämepu äwqä haŋuä iŋqä pmeqä iqutä, iquau imäkqäpŋqe. 13 Hesaŋä hŋqu, “Nyi ämaqä äti iquesa äwqä haŋä-iqä ämeŋänä” ätqäqe, qäyä etaŋguti, käta-käŋgua iiŋä iqueä suqä quvqeŋqä hui imäutä, äwqä haŋuä imäknätŋqe. Naqä Iqu-pqe heyaqä suqä quvqeŋqä hui imäutä, äwqä haŋuä ae äyä imäkŋgqe. Itaŋga he-pqe, suqä asä iiŋi imäkqäpŋqänänji. 14 Suqä iiŋä iqua e etaŋgqä-qe, suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iqu ämäwqätäuä. Suqä äwiŋqä iqu, suqä äŋguä huiziquatä guä äqänä, ämaqä quuvqä heqiyqä iquauŋi naqä-hŋqunä pmetpŋqä iwimäkquänä. 15 Hiŋuiqänäŋi Goti Iqu, he naqä-hŋqunä epu, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqänä ae äyä etekqe. Kraisi Iqueqä äwqä haŋuä iŋqe, heyaqä qeqä-quuvqä imä qäyä pmetätŋqänä, hiŋuinä quŋganŋgpu. Itaŋga Goti Iqueŋi, nätmatqä eeqänäŋiŋqe, “äŋguiqä” tquäpŋqe. 16 Kraisi Iqueä kukŋui, hiqä qeqä-quuvqä imŋi, meaŋqä maŋguä emnätätŋqe, tiiŋä imäkqäpŋqe. He näqŋqä äŋguänäŋi, Kraisi Iqueqä kukŋuä iuta ämepu, quuvqä heqiyqä iquau näqŋqä mapŋqänä yasämä ämotquepu, suqä äŋguänäŋinä imäkqäpŋqä

ämotquepu, apqä huitaŋä-huitaŋä ätäpu, näqŋqä-vqäpŋqe. He
apqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänäŋqetä, apqä Goti Iqueqä
yoqä haqeqä ämamäupu ätätqäŋuwitä, itaŋga apqä huizi iquatä
ätäpiyäŋganı, hiqä äwqä imŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä yeeqä ipu
tqäpŋqe. 17 He kukŋuä ätäpiyä iu, wäuŋuä ipiyä iu, nätmatqä äki-
äkitaŋä imäkpŋqe, Naqä Jisasi Iqueqä yoqä ämeŋuwä iutaŋi, qäyunä
imäkqaŋgpu. Iiŋä imäkäpiyäŋganı, Goti Hanjuwä Apiqueŋi, Jisasi
Iquesa, “äŋguiqä” ätuäpu, imäkqaŋgpu.

Poli iqu imbquauŋi, äänä pmeqeŋqä näqŋqä äwikqeŋqä

18 Apäkä iuenä, hiqä qokä iquauŋi, yäpä iqi vqaŋgpu. Suqä iiŋi,
Naqä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, jänänäŋiyi. 19 Qokä iquenä, he heqä apäkä
iuauŋi, quvqä mitqueqä pa ipu, iuauŋqe kiiŋä eŋguätŋqänänji.
20 Ymeqä isuenä, hiqä hinaqä-hinuŋua nätmatqä äki-äkitaŋi,
“imäkpiyä” etquwi, hŋgisa miqä, qänaknä ipu imäkqäpŋqe. Iiŋä
imäkqaŋgpqe, Naqä Iqu yeeqä naqänäŋä iquänä. 21 Kanuŋuenä,
hiqä ymeqä isuauqä quuvqä heqiyqe, qui iwimäkqäŋqä, nätmatqä
hmbinyqä jänjänä ätuäpu, enyqä miwimäkqä pambu.

Poli iqu, wäuŋuä-wiyqä iquautä, wäuŋuä kanuŋuautä, ätukqeŋqä

22 Wäuŋuä-wiyqä iquenä, hiqä ämeyqä iqua nätmatqä äki-äkitaŋi,
“imäkpiyä” etquwi, hŋgisa miqä, qänaknä ipu imäkqäpŋqe. Iqua iqi
eŋuwi, yeeqä iwimäkpŋqänä wäuŋuä äŋgui iŋganä imäkäpu, ä iqi
hma eŋuwi, wäuŋui iqi äquvatemä, enyqä mäwqä pambu. He Naqä
Iquenyqä zä ipu, hea ique-iqueŋi, kŋui naqä-hŋqunä ämepu, wäuŋui
äŋguänäŋä imäkqaŋgpu. 23 He wäuŋuä eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi,
kŋui, “Nyi wäuŋui ämaqeu wiyqunä manä, Naqä Ique wiyqunjqä”
indqänäpu, enyqä miqä äŋguänäŋä imäkqäpŋqe. 24 He Naqä Iquesa
nätmatqä äŋguänäŋi, hiqä ätnä äwiŋqe, ämapnuwä diŋqe, näqŋqä
ae ämakuwi. Nätmatqä ii, Iqueqä qokä-apäkä iquauŋqä, näwi
iwäsäumäkekqe. Kraisi Iqu, hiqä Ämeyqä naqä-qakuä-qu etaŋgi,
he Iqueqä wäuŋuä-wiyqä eŋä. 25 Ämaqä hŋqu, suqä quvqä imäkqa
äumitätqe, iqu kimaŋi, haŋä-iqä menä. Goti Iqu ämaqeuqä suqä iuŋi,
asänä Iwäsäuqä Iquvi.

4

1 Ämaqä ämiqä iquenä, heqä Ämeyqä Iqu qäukuä yäŋi äpmeŋqeŋqä
kŋuä indqänäpu, heqä wäuŋuä heyqä iquauŋi, suqä äŋguitä,
jänäŋitä, motqueqäpŋqe.

Suqä tääqä tqä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpu

2 He suqä tääqä tqä iqueŋi, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpu. Iiŋä
imäkäpiyäŋganı, kŋui äŋguänä indqänäpu, hea ique-iqueŋi, Goti Han-
juwä Ique, “äŋguiqä” tquaŋgpu. 3 He tääqä ätäpiyäŋganı, nenyqä-pqä
inä, tii timäutŋqä tqäpŋqe. Iŋi Goti Iqu hänaqä imäuänayqaŋguti,
ne Kraisi Iqueqä kukŋui, ämaqä du awä tquatuŋque. Kukŋuä iqu,
hiŋuiqänä zä äwäminqe, ätnäŋäqi ae ätimäuqe. Nyi kukŋuä ique
awä tqaŋgqeŋqä, guä äkiqiyenjikuwä äpmeŋä. 4 Tääqe, tiiŋä-pqeŋqä
inä tqaŋgpu. Nyi kukŋuä awi, qu näqŋqä ätnäŋäqinyä mapŋqeŋqä,
qäyunänä tqumqä diŋqäuä.
5 He ämaqä, Kraisi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä iquatä,
anä äpmapiyäŋganı, hiunji qäyunäŋä iqu hiŋginä päwqeŋqe, he

kŋuä qeiqinyä indqänäpu, suqä jänänäŋi iŋganä motqueqaŋgpu.
6 He ämaqeu kukŋuä ätuäpiyäŋganı, qeiqinyä ätuäpu, kŋui äŋguänä
indqänäpiyä iuta, kukŋuä äwinyä iqä tquäpŋqe. Iŋi qu yatŋqä
eyqaŋgpqäŋganı, he kima qäyunä tquäpŋqe.

Poli iqu, ämaqä hŋquau, "Henyqä hui mimäuqä iqänä" ätukqeŋqä

7 Tikikusi iqu, neqä neyämaqä-qu eä, Naqä Iqueqä wäuŋui
mävquatämäuqä, nesä anä imäkätuŋquä ique. Ne iquenyqe,
kuapänä änenyätqäuä. Nyi täqi änä-änä pmetaŋgqeŋqe, iqu awä
hetänä. 8 Iqu ne eequne täqi, änä-änä äpmeŋqueŋqe awä etätä,
itaŋga heqä qeqä-quuvqä yäpä imŋi yäŋänäqŋqä emäkätŋqeŋqe,
nyi iqueŋi henyqä ändowatqä. 9 Iqutäŋi, ämaqä hesaŋä Onesimusi,
ne mänävquatämäuqä itŋqä iqu, anä quvepinyä. Iqu-pqe neqä
neyämaqä-qu eä, iquenyqe kuapänä änenyätŋqä ique. Iquaqu
nätmatqä eeqänäŋä täqi ätimäutŋqeŋqe, awä hesinyä.

10 Aritakusi guä anä äpmeŋueä iqu, "Henyqä hui mimäuqä iqänä"
etqi. Itaŋga Makä, Banäpasi iqueqä kätäŋguequ-pqe, inä etqi. Makä
iquenyqe, nyi he awä ae etkqe. Iqu iqi ätimäuqäqe, he iquenyŋqä
yeeqä ipu itmeqäpŋqä. 11 Itaŋga Jisasi, iqueqä yoqä huizi, "Jastusiuä"
ätätqäŋuwä iqu-pqe, inä etqi. Ämaqä Israitqä iutaŋi, ämaqä tquanä,
Goti Iqunä miqeuŋqä awä-tqä iuŋi, yätamäkqä änyiyäpu, äwqä-qeiqi
nyätätmqä inyimäkätqäŋuwä iquayi.

12 Ämaqä hesaŋä Epaplasi, Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqä
iqu-pqe, "Henyqä hui mimäuqä iqänä" inä etqi. Iqu hea ique-
iqueŋi, henyqä tääqe, iqueqä qeqä-quuvqä imda ätätä, Goti Iqu
yätamäkqä eyätŋqä, yatŋqä ävätqäuä. Iŋi he Kraisi Iquenyqä quuvqe,
mävquatämäuqä danä, a yäŋänäqŋqä äqätpu, Goti Iqueqä suqeŋqätä,
äwiŋqeŋqätä, näqŋqä äŋguänäŋä ämepu, yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä
ätätqäuä. 13 Iqu yätamäkqä eyätä, quuvqä heqiyqä aŋä-himqä
Latisiya pmeqä iquautä, itaŋga Helapolisi pmeqä iquautä vätŋqe,
wäuŋui dŋä huqä itqätaŋgi äqunmä awä etqä.

14 Lukä, duuta ne iquenyŋqä kuapä änenyätŋqä iqutä, Demasi iqutä
iquaqu, "Henyqä hui mimäuqä iqueä" inä etqinyä.

15 Neqä neyämaqä aŋä-himqä Latisiya iu äpmeŋuwä iquautä,
apäkä Nimbaisä, itaŋga quuvqä heqiyqä iiyqä aŋä iu aquvä
äqänäqisätqäŋuwä iquauŋi, he "Poli iqu henyqä hui mimäuqä iqiyä"
jipŋqä änyiŋgi.

16 He tuwaŋuä tqu a qäpu ätäupiyi, quuvqä heqiyqä Latisiya iu
äpmeŋuwä iquau vqaŋgpi, iqua-pqe a inä täupŋqe. Itaŋga tuwaŋuä
huizi, nyi Latisiya pmeqä iquauŋqä äqiyqäqä iqu, iqua henyqä
tnämäuqaŋgpi, he-pqe a inä täupnä. 17 He Akipusi iqueŋi, "Si Naqä
Iqu wäuŋuä äktapkqe, äŋguänä ämitnä imäkätnä, qäpnä imäkmävä"
tupu.

18 Nyi Poli iqunä, "Henyqä hui mimäuqä iqänä" etätmä, ŋqä hipaitä
tuwaŋuä hiqŋqä imäkqä. Täŋganı nyi guä yqänä äqiyänmä pmeŋqä
täŋqe, he nyinyqä kŋuä indqäŋgaŋgpu. Iŋi Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu kiŋganä
1 Tesälonaika
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Tesälonaika ii aŋä-himqä naqänäŋä, qua Masendoniya iuvi. Poli iqu aŋä-himqä Pilipai ävämaŋi, Tesälonaika iuŋqä äwätä, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä iqi aquvä qämbŋqä, ävauqumuatkqe. (Wäuŋuiŋqä 17:1-9, hiŋuä qundŋqä.) Iŋäqe, Israitqä iqi äpmamiŋuwä iqua, qokä-apäkä kuapänäŋä Poli iqueqä kukŋuiu qänaknä ipu, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätaŋgä äqumbiyi, qu äwqä quvqä imäkkuwi. Iutaŋi, Poli iqu Tesälonaika ävämakqe. Qänakŋi, iqu aŋä-himqä Korinä iu pmetaŋgi, iqueqä wäuŋuä anä iminiyä Timoti iqu äwimetä, nätmatqä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iquau, Tesälonaika iu äwimakqeŋqä awä ätukqe.

Poli iqu, Timoti iqueqä kukŋuä qätä äwiyäqäŋgaŋi, iqutä, Silasi iqutä, Timoti iqutäŋi, qu tuwaŋuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä, Tesälonaika iu pmetaŋguwä iquauqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqä iwimäkpŋqä äqäkuwi. Ämaqä näqŋqä-täŋä kuapänäŋä iqua, kukŋuä tiiŋä ätmiŋuwi. Poli iqueqä tuwaŋuä, Goti Iqueqä bukä iu äqänäŋqä iutaŋi, tuwaŋuä tä, iqu kiŋganä äqäkqä iiyi. Poli iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä Tesälonaika iu pmetaŋguwä iquauqä quuvqä heqiyqeŋqätä, suqä äŋguiŋqätä, aquvänä itä, tuwaŋuä tä äqäkqe.

Ämaqä näqŋqä-täŋä iqua, kŋui tiiŋä indqänätqäŋä. Ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iiŋä iqua, Iqu aŋguŋi äänä päŋqutiyä-qe, kŋuä kuapänä indqänmiŋuwi. Qu näqŋqä ipŋqä iiŋqä wiŋgaŋgi, Poli ique yatŋqä äwikuwi. Ämaqe, Jisasi Iqu aŋgu mapqäŋga äpäkombqä iqua, qu häŋä hea ique-ique mapnuwäŋqätanä? Ga Kraisi Iqu äkŋga päniqäwä? Poli iqu kimaŋi, tiiŋä ätukqe. Qu suqä äŋguä iu qänaknä iqäpnuwäŋqe. Iŋi, iqua Naqä Iqueqä päniqeŋqä näwe imäkmbu pmepŋqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli iqundä, Silasi iqutä, itaŋga Timoti iqutä, ne tuwaŋuä
tä henyqä äväwqatqu. He Goti neqä Apiqueqätä, itaŋga Naqä
Jisasi Kraisi Iqueqätä, epu, aŋä-himqä Tesälonaika* iu aquvä
äqänätqäŋuwä iquenŋqä. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta
hiŋgi etapätä, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä emäkquä.

Poli iqu, Tesälonaika iqua quuvqä eqäkuwiŋqä, yeeqä ikqeŋqä

2 Ne hea ique-iqueŋi, Goti Iquenyqä tääqä ätuätanäŋgaŋi, henyqä
kŋuä yqänä ipisanä, “äŋguiqä” ätuätuŋque. 3 He heqä quuvqä
eqäpiyita, wäuŋuä itqäŋuwiŋqätä, heqä suqä ämaqeŋqä äwiŋqeta,
wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkätqäŋuwiŋqätä, itaŋga heqä kŋui, neqä
Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä indqämbu, hiŋuä äqumbu äpmapiyita,
wäuŋui mävquatämäuqä a yäŋänäqŋqä äqätäŋuwiŋqätäŋi, ne kŋuä
ämetanä, Goti Apique, “äŋguiqä” ätuätuŋque. 4 Neyämaqä, Goti Iqu

* **1:1** Wäuŋuiŋqä 17:1-9

henyŋqä äwinyäŋqä iquenä, Goti Iqu he atäuŋuä ae etekqeŋqe, ne
näqŋqä eanitaŋi, “äŋguiqä” ätuätuŋque. 5 Iqu iiŋä etekqeŋqe, ne
näqŋqä hiŋgi mämeqä iquque. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu,
ne hiŋgi mäma mäyapqä ikque. Ne yäŋänäqŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqu
yätamäkqä neyqaŋgqetä, itaŋga ne quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyanä,
“Kukŋuä iqu naqä-qakuiqä” ätätanä, awä etkque. Ne heyaqä awä
imä äpmenä, yätamäkqä heyatuŋquä suqä imäkmiŋquä iuŋqe, hiqä-
hiuäŋi, näqŋqä ae äyä eŋä.

6 He kukŋuä naqä-qakui ämakuwitaŋi, haŋä-iqä ämepiyäŋga, Dŋä
Äŋguä Iqu yätamäkqä eyqaŋgi, nesä, neqä Naqä Iqutä, haŋä-iqä
ämetanä yeeqä imiŋquä-pa, he-pqe asä inä imiŋuwi. 7 He iiŋä
imäkäpiyitaŋi, ämaqä quuvqä heqiyqä, qua naqä Masendoniya iu
pmeqä iquautä, qua naqä Äkaiya iu pmeqä iquautä, ämotqueqä eŋqä-
paŋä äpmeŋä. 8 Ämaqä im-imä äpmeŋuwi, Naqä Iquenyqä kukŋui,
hesa qätä ae äwikuwi. Qua Masendoniya iutä, Äkaiya iutänä ma,
qua eeqänäŋä iuŋi, he Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqäkuwiŋqe,
qu qätä ae äwikuwi. Ne iiŋqe, awä inä matqä pa yanä. 9-10 Ne he
emeqaŋgua, he yeeqä änä-änä ipu äneyätmeqaŋgä qätä äwikuwiŋqe,
qu kukŋuä tii ätätqäŋä. “Ämaqä Tesälonaika pmeqä iqua, goti quaŋgä
iquauŋi ävquatämäupu, Goti Naqä-qakuä Häŋä-pmeqä Iqueqä yäpä
iqinyä äväpu, itaŋga Iqueqä Ymeqä qäukuä yäŋiŋä Iquenyqä hiŋuä
äqumbu äpmeŋäuä” ätätqäŋä. Ymeqä Iqu, ii Jisasi Iquvi. Iqu
äpäkoŋgaŋga, Goti Iqu, Ique aŋgi ävauqumuatkqe. Itaŋga Iqu,
Goti Iqueä äwqä tnäŋi, suqä quvqä imäkqä iquauŋqä äpäŋqä ii, ne
mänemeqä yätŋqä, Yätamäkqä Neyqä Ique.

2

Poli iqu, Tesälonaika iu wäuŋuä imiŋqeŋqä

1 Neyämaqäuä, ne iqi emakque, hiŋgi memeqä danä ikqueŋqe, he
näqŋqä äyä eŋä. 2 Ne henyqä äpatuŋquänä aŋä-himqä Pilipai iu
pmetaŋgquäŋgaŋi, ämaqe quvqä inetquepu, neyaqä huiwiuŋi täŋä-
huŋqä naqänäŋä änätapmiŋuwiŋqe, he näqŋqä ae eŋä. Ne haŋä-
iqä ii qäyä ämetanä-qe, neqä Goti Iqueqä yätamäkqä iutaŋi, ne zä
miqä danä, pemänä itanä, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä äyä
etmiŋque. 3 Ne ämaqeu, “He Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpiyä”
ätuäkituŋque, suqä tiiniqua qäsä imäkätanä, hmanji. Kukŋuä quvqe
matqä, quvqä imäkqäŋqä kŋuä mindqäŋqä, kukŋuä quaŋgi mäutqe.
Oee. 4 Ne kukŋuä iiŋi, hiŋginä mätquä itqäŋu. Goti Hanjuwä Iqu,
neqä suqä yamwiqä ae äneyätä, Iqueqä kukŋuä we-huŋqä-täŋi, awä
tuäkiquatuŋquänä, quuvqä ae änaiqäkqä iuta, awi ii ätuäkitqäŋu. Ne
wäuŋuä ii imäkätuŋqueŋqe, yeeqe ämaqe miqä ipnä. Goti, neyaqä
qeqä-quuvqä imŋi, Yamwiqä Neyqä Iquenyä, yeeqä iwimäkatuŋquä
äyä imäkätqäŋu.

5 Ne emayäkitanä iuŋi, heyaqä nätmatqä tämeqä kukŋuä huitaŋä-
huitaŋi maetqä itanä, hiŋuä yqänä äqunanä, qeqä bimbiqä natqaŋgi
kukŋuä quaŋgä isua maetqä imiŋqueŋqe, Goti Hanjuwä Iqu näqŋqä
hiqaŋgi, hiqä-hiuä-pqä näqŋqä ae äyä eŋä. 6 Itaŋga neyaqä yoqe,
he-pqä, ämaqä huizi-pqä, haqeu mänamäuqäŋqe, mäneŋqä eä.

7 Ne Kraisi Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqŋqä änandowatkqä eanä-
qe, “He qätä äneyäpu, iiŋä imäkäpiyä-qe” yäŋänäqŋqä maetqä,
ymeqä nandqä känai, aŋuä ävätä äŋguänäŋä ämitŋqä-paŋä iiŋä
eanä, qeiqinyä äyä äpmamiŋque. 8 Ne henyqä kiiŋä nenyätaŋgi,
qeqä etmäkätanitaŋi, Goti Iqueä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä
etatuŋqueŋqä, yeeqä änenyätäqä-qe, tiiŋä-pqä inänji. Ne “Quŋqä
yäŋä inä weniuŋqueqä” kŋuä indqänanä äpmamiŋque.

9 Neyämaqäuä, ne wäuŋuä dŋä huqä imäkmiŋquä iuŋi, he hiŋuä ae
äquŋguwi. Iŋgaŋi he nesa haŋä-iqä mämeqä ipŋqä diŋqe, ne hiunji-
heatqä mbqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä itanä, kukŋuä we-huŋqä-täŋi awä
etätanä, hesä anä äpmamiŋque. 10 He ämaqä Kraisi Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋuwä iquendä, anä äpmenäŋgaŋi, ne Goti Iqueä yäpä iqi
äpmenä, suqä quvqä hui mimäkqä jänänäŋinä imäkätqätauŋgqeŋqä
näqŋqe, henyä mämeqä, Goti Hanjuwä Iqu-pqe inä ämamiŋqe.
11 Kaniqu, iqueqä ymeqä du äŋguänäŋä ämitŋqä-ma, ne, he hŋqunä-
hŋqunä, tiiŋä ämeyätuŋquä iiŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä eŋä. 12 Ne hiqä
kŋuä äwqe evauqumuatätanä, heqä qeqä-quuvqä imŋi yäŋänäqŋqä
emäkätanä, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä äyä etmiŋque. “Goti Iqu, ‘He
Nyaqä miqeuŋqätä, Nyaqä yoqä naqä äqonäŋqä iu ämotqueqäŋqä
timäupnuwäŋqä’ tääqä etätŋqe. Iŋi he Iqueqä äwinyäŋqä iunä
pmetaŋgpiyä.”

13 Goti Iqueqä kukŋuä we-huŋqä-täŋi, ne äma äpätanä awä
etqaŋgua, qätä änekuwä iuŋqe, he kŋui, “Ii ämaqeqä kukŋuä ma,
Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiqä” eyqaŋgi ämakuwi. Iiŋiŋqe, ne
hea ique-ique, Goti Hanjuwä Iqueŋi, “äŋguiqä” inä ätuätqäŋu. Goti
Iqueqä kukŋuä ii qäqu, he ämaqä quuvqä heqiyqä iquenä, yätamäkqä
heyätŋqeyi. 14 Neyämaqäuä, he Goti Iqueqä ämaqä, Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqiyäpu, qua Jutiya iu aquvä äqänäqisätqäŋuwä-paŋä-quenä
etaŋguwiŋqe, ne näqŋqä eŋu. Ämaqä iiŋä iqua, quyämaqä Israitqä
iquauta haŋä-iqä ämakuwä-paŋi, he-pqe, ämaqä heqä qua qäyutaŋä
iquauta, haŋä-iqä kiiŋä äyä ämaka äpätqäŋä. 15 Ämaqä Israitqä
iquautaŋä hŋqua, Naqä Jisasi Ique pizqä äpäkkuwi. Qäŋgaŋi iquau-
taŋä huiziqua, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquau pizqä äpäkkuwi.
Itaŋga neŋi hŋquqququa, “He neyaqä qua täuŋi, mäpmeqä pambiyä”
änatäpu, huätä änandowatkuwi. Täŋgaŋi Israitqä iqua, Goti Iqu
äwinyäŋqä duŋi, qänaknä miqä da, ämaqä eeqänäŋä iuŋqä mäkäŋqä
ipu, tiiŋä itqäŋuwi. 16 Ne, Israitqä qäyä etaŋgi, huizi iquauŋi, quwqä
suqä quvqä iuta, häŋä imäkäqumuatqŋqä kukŋuä tuqŋqe, mäutqŋqä
inemäkpŋqä itqäŋä. Hea ique-ique iiŋä imäkäpu, quwqä suqä quvqe
yändi-yändi imäkqa peyätqätaŋguwitaŋi, Goti Iqueqä äwqä tnäŋi,
kima qäqinyä wimetŋqä itqäuä.

Poli iqu, Tesälonaika pmeqä iquau wimetŋqä äwiŋgqeŋqä

17 Neyämaqäuä, quvqä inetquepiyä iqua, he evämetuŋquä in-
emäkqaŋguwitaŋi, ne hesä anä mäpmeqä eanä-qe, henyqä kŋui,
maqänä indqäŋgque. Ne hiŋuä eqänatuŋquä kiiŋä neŋgaŋgqä-qe,
henyqä aŋgumä quvepqe, ämävqänätuŋque. 18 Ne henyqe, mapqäŋqä
ma quvepqäŋqä etaŋgqä-qe, Setänä iqu hoptäwä äneyätŋqe. Poli
iqunä, nyi aaŋä kuapänä emeqisqŋqä änyinätŋqe. 19 Neqä Naqä Jisasi
Iqu aŋgi äquvepätqäŋgaŋi, ne äsque meniquŋquä hiŋuä äqänanä

äpmenä, yeeqä äkiuta yaniuŋquä äpmenä, yoqä naqä äkisquesa
meniquä äpmeŋu? Nätmatqä hui-huita maetqe, hesanäŋqe. 20 Ne
yoqä naqä motqueqetä, yeeqä iqetäŋi, he qäuquenji. Iiŋiŋqe, ne he
emeqisqŋqä änenyätŋqe.

3

Poli iqu, Timoti ique iquauŋqä ändowatkqeŋqä

1 Ne henyqä äwäwa itanitaŋi, äpakänä mäpmeqä yatuŋquä, tii
ätŋgquque. “Timoti iqu äyevämeqaŋga, Poli iqundä, Silasi iqundä,
ye Atenisi du pmeŋqeqä.” 2 Iiŋä ätnanitaŋi, ye Timoti ique henyqä
aŋgi ändowatkuee. Iqu neqä neyämaqä, Goti Iqutä wäuŋuä anä
imäkäsinyä, kukŋui Kraisi Iquenyqä awä ätuäkitŋqä iquvi. Iqu heqä
quuvqä heqiyqä iu yäŋänäqŋqä emäkqaŋguti, he pämä yäŋänäqŋqä
tqäpŋqä ändowatkuee. 3-4 He tiiŋä iqäŋqä, haŋä-iqä emeqaŋgqeŋqä,
äwäwa iqä diŋqä, äpkqe. Ne hesä anä äpmenäŋgaŋi, “Eequne
haŋä-iqe änemequäniqeqä” etmiŋquetaŋi, he iiŋqä näqŋqä ae epu
äpmeŋuwitaŋi, ii täŋga sä änemetqäuä tä. He hiŋuä ae äyä äqunäŋä.
5 “Nyi quŋqä äwäwa äpakänä miqä imä” kŋuä indqänätmä, Timoti
ique ändowatkqe, heyaqä quuvqä heqiyqeŋqä näqŋqä mamqä diŋqe.
“Ämaqä yamwiqä vqä iqu, hiqä quuvqä heqiyqe yamwiqä eyqaŋga,
he qua iqi päkŋqäŋqätä, neyaqä wäuŋuä eeqänäŋä imäkätuŋque,
hiŋginäwa yeqŋqätiyä, ä änääŋqätiyä?” tmä, kŋuä kuapänä in-
dqänätmä iutanji.

Timoti iqu, Tesälonaika iqua äŋguä äpmamiŋuwiŋqä awä ätukqeŋqä

6 Timoti iqu hesä äpmeŋqe, yeŋi täŋga-qäŋga qe äyemetä, kukŋuä
yeeqä iŋqä, heyaqä quuvqä heqiyqeŋqätä, itaŋga heqä suqä ämaqä
huizi duŋqä äwiŋqä ämeŋuwiŋqätä, äma äpätä awä äyatqi. Iqu
kukŋuä tiiŋä-pqe, inä äyatqi. “Ämaqä di, qu quwqä äwqä yeeqä
iŋqetä, nenyqä kŋuä indqänäpu, ne hiŋuä naqämbŋqe, ne quŋqä
änenyätŋqä-pa, iiŋä äwinyätqänä” äyatqi. 7 Neyämaqäuä, ämaqä
quvqä inemäkätqätaŋgä haŋä-iqä ämetanä pmetaŋgua, heyaqä
quuvqä heqiyqeŋqä qätä iiŋä äwiyätanitaŋi, neqä äwqä tämŋi
yäŋänäqŋqä inemäkqi. 8 He Naqä Iqutä, yäŋänäqŋqe, qäŋganä
ae ätqäukuwä du tqäutaŋgä, iŋi täŋgaŋi ne-pqe, quami äŋguänäŋä
äpmeŋu. 9 Ne neqä Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, henyŋqä
kŋuä indqänätanä, yeeqä aaŋä kuapänä itqäŋu. Iqu yeeqä naqänäŋä
iiŋä änätapkqeŋqe, “Äŋguiqe” qäyunäŋi, äänä tätuŋquäwä? 10 Ne,
he hiŋuä aŋgumä ämaeqänätanä, heqä quuvqä heqiyqä imŋi, äwa
äkiŋqä eŋuwi, yäŋänäqŋqä emäkatuŋqueŋqe, qanyä mäpmeqä, Goti
Hanjuwä Iquenyqä tääqä hiunji-heatqä ätqa äwätqäŋu.

Poli iqu, Goti Ique tääqä ätukqeŋqä

11 Ne tiiŋiŋqä neŋganŋgiyi. Goti Apiqu Kiqä-kiuätä, itaŋga Jisasi
neqä Naqä Iqutäŋi, ne pe-huŋqäqi quvepatuŋqueŋqe, hänaqä qaŋä
watuŋquä iuŋi, huätä änduqiyäsinyä äŋguä imäkiyŋqe. 12 Tiiŋä-pqe
inäŋqe. Naqä Iqu suqä ämaqeuŋqä äwiŋqä iqueŋi, hesä, maŋguä
iiŋä emnätätŋqä emäkquänä. Iiŋä dutaŋi, ne henyqä änenyätŋqä-
pa, hiqä-hiuäŋqätä, qokä-apäkä eeqäpnäŋä iuŋqätä, eŋguätŋqe.
13 Iiŋä iutaŋi, tiiŋä timäutŋqänä. Goti Iqu, heqä qeqä-quuvqä yäpä

imŋi, yäŋänäqŋqä emäkquätŋqe. Itaŋga hea neqä Naqä Jisasi Iqu, qokä-apäkä Iqueqänä atäuŋuä ätekqä eeqänäŋä iquatä, aŋgi anä quveppqäŋgaŋi, he Goti Apiqueä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä hui maeqä, jänänäŋä imäkquenä pmetaŋguwäŋga, quvepäniŋqä.

4

Suqä, Goti Ique yeeqä iwimäkqä dunä imäkqäpŋqe

1 Neyämaqäuä, ne heŋi, suqä eeqäpnäŋi, he Goti Hanjuwä Ique yeeqä iwimäkqäpŋqeŋqe ae qe ämetquakque. Iŋi täŋgaŋi, he iuŋi qänaknä ipu, quamä äŋguänäŋä äyä äpmeŋä. Itaŋga täŋgaŋi, ne Naqä Jisasi Iqueä yoqeta maŋä etquque, suqä iiŋi, heqä äwqä yäpä imŋi, aaŋä yäŋänäqŋqä witaŋguti, äpakänä imäkqäpŋqä neŋgaŋgi, maŋi i etqu. 2 He näqŋqä ae äyä eŋä. He suqä äänä imäkqäpnuwäŋqä diŋqe, ne Naqä Jisasi Iqueä yäŋänäqŋqä iuta, kukŋuä ae äyä etmiŋque.

3 Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä imŋä di, tiiŋiŋqä äwi. He heqä häŋä-pmeqä eeqäpnä ique äwipu, suqä quvqä maeqä, ikikinyäŋä tii hiätpŋqe. Suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqä iunä imäkäpu, suqä huiwä yaŋä-iŋqä huizi, mimäkqä pambu. 4 Qokä qäquenä ä apäkä qäquenä, suqä quvqä imäkpŋqänä hiqä äwqe mevauqŋqä, yäŋänäqŋqä imäkmbu äpmapu, suqä jänänäŋä Goti Iqu äwinyäŋqä iunä imäkqaŋgpu. 5 Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueŋqä maqŋqä iqua, quwqä äwiŋqä kŋuä indqäŋqä imŋi, kŋui hiqaqä huisä-hŋqutä hiŋgi wiqä, iiŋqänä ämapu, imäkätqäŋuwä-paŋuenä mäpmeqä itaŋgpu. 6 Itaŋga hiqä heyämaqä hŋqueqä apäkä iiŋi yuiqŋqä itquepu, qui miwimäkqä pambu. Ämaqä hŋqu suqä iiŋä iqua imäkätqŋqe, ne kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä ae äyä etmiŋque. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iiŋä iqueŋi, kima ävätä haŋä-iqä väniqeqä. 7 Goti Iqu ne suqä quvqä imäkqäŋqä tääqä iiŋqä mänatätmeqä ikqe. Oee. Iqu ne, Iqueqä ämaqä jänänäŋä pmeqäŋqä tääqä änatätmakqe. 8 Iŋi ämaqä hŋqu, kukŋuä täuŋi tuwä äwiyqäqe, ämaqä du mitqueqä pa iqi. Iqu Goti, Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique etapätŋqä Ique, itqueqi.

9 Goti Hanjuwä Iqu, suqä hiqä-hiuäŋqä eŋqä iquenyqe, ae äyä ämetquakqä-qae, ga he ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwä huizi iquauŋqä enyätŋqä diŋqe, tuwaŋuä maqiyqä yanä. 10 He näqŋqä ae ämepu, ämaqä quuvqä heqiyqä eeqänäŋä, aŋä qua naqä Masendoniya iu im-imä äpmakäwäŋuwä iuŋqä enyätqäuä. Neyämaqäuä, he suqä iiŋi äpakänä imäkqäpŋqä neŋgaŋgi, maŋä yäŋänäqŋqe, i etqu. 11 He kŋuä yäŋänäqŋqe, quamä qeiqi pmetpŋqä iuŋqä ämapu, he hŋqunä-hŋqunä wäuŋui hiqe imäkäpu, itaŋga hiqä quamä pmeqä du yätamäkqä hiyquätŋqä diŋqe, hiqä hipaitä wäuŋuä iqäpŋqe. Ne he iiŋä imäkqäpŋqä ae etmiŋquä-qe, maŋä yäŋänäqŋqä aŋgi etqu. 12 He quami iiŋä pmapqe, qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä iqua henyqe, “Ämaqä äŋguänäŋä-quaiqä” tqaŋgua, he nätmatqä hmbinyqä äwa miqä pmetpnä.

Naqä Iqu aŋgi äquvepätqäŋgaŋqä

13 Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua, ämaqä ae äwekuwä iqua aŋgi vauqäŋqe, kŋui mindqäŋqä ipu, hiŋuä äqämbu mäpmeqä, huäqä-huŋqä ämepu kŋuä äqiyätqäŋuwä iquayi.

Neyämaqäuä, he iiŋä eŋqä-pa pmeqäŋqe, “Ämaqä quuvqä eqiyäpu,
quwqä aŋä näweqämqä äwätqäŋuwä iquauŋi, squä wimeniqätiyä”
tpiyä diŋqe, he näqŋqä metpŋqä äneŋgi. 14 Iiŋä iqäŋqe, ne
eeqäpnä quuvqä tiiŋä äyä eqiyätqäŋu. “Jisasi Iqu äpäkonätä
aŋgumä ävaukqeqä. Iiŋä dutaŋi, Iqueä yäŋänäqŋqeutaŋi, ämaqä
quuvqä eqiyäpu äpäkonätqäŋuwä iquauŋi, Goti Hanjuwä Iqu aŋgi
ävauqumuatätä, Jisasi Iqutä ätuma quvepäniqeqä.” 15 Iiŋiŋqä, ne
Naqä Iqueä kukŋui ämetanä, awi tiiŋä etätqäŋu. “Ne häŋi, Naqä
Iqu aŋgi äquvepätqäŋganqä yqänä äpmamitatqä iqune, ämaqä ae
äpäkonätqäŋuwä iquauŋi, hiŋuiqä mäwimeqä yaniqueqä.” 16 Ii
tiiŋä timäuniqe. Naqä Jisasi Iqu, Kiqä-kiuä maŋä yäŋänäqŋqä
tqaŋga, Iqueqä ynaunjqä huizi iquautaŋä naqä iqu-pqe, maŋä inä
tqaŋga, Goti Hanjuwä Iqueä häähwi äkakä inä tqaŋga, Naqä Iqu
qäukuä yäŋisa quvepäniqe. Iŋganı ämaqä Iquenyqä quuvqä eqiyäpu
äpäkonätqäŋuwä iqua, qu-ganä aŋgi vaupnuwi. 17 Iŋganı iquatä,
ämaqä häŋä yqänä äpmamitatqä iqunesä, Jisasi Iqutä qaquvqä yätqä
minatuŋquänä yanique. Itaŋga ne Naqä Iqutä, häŋä hea ique-ique
anä pmetanique. 18 Iiŋä etaŋgi, hiqä-hiuä kukŋuä tque ätnäpiyitaŋi,
yäŋänäqŋqä imäkŋgaŋgpu.

5

Naqä Jisasi Iqu aŋgumä quvepqeŋqä, näwe pmetatuŋque

1 Neyämaqäuä, hiunji nätmatqä iiŋi timäuqäŋqe, ne tuwaŋuä
maqiyqä yanä. 2 Iiŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä äŋguänä tiiŋi ae
ämakuwi. Hiunji Naqä Iqu äquvepqäŋqe, “Ämaqä quwä-meqä
hŋqu maquvepqä yäŋqiyä” kŋuä ämenä pmetaŋgua, maqŋqä
äquvepqä-paŋi, maqänä ii timäuniqe. 3 Ämaqe, “Ne täŋganı
haŋä-iqä mänemeqä äŋguä äpmeŋunä” tätqätaŋguwäŋga, apäkiqua
ymeqä mipŋqänä täŋä-huŋqä naqänäŋä maqänä äwimeqä-paŋi, qui
iwimäkätŋqä-pqe maqänä ii wimeniqe. Iŋganı qu haŋä-iqä naqä
iqueŋqe, zä mäpmeqä ipnuwi.

4 Ämaqe, quwä-meqä hŋqu quvepqaŋgi äqumbiyäŋga, iquenyqä
yäuŋuä ipnä. Iŋäqe, neyämaqäuä, he suqä hiawiqä qua täutaŋä
iu mäpmeqä ipinjqae, hiunji iqu quwä-meqä eŋqä-pa, quvepqaŋga,
he yäuŋuä ipnuwä ma, oee. 5 Ne hea witaŋgi pisqä imä asusua
itanä imäkätuŋquä iqune maetqe, oee. Ne hiunji imänätaŋgi,
nätmatqä eeqäpnä we-huŋqä iqi hiŋuä äqunanä, imäkätuŋquä
iquneyi. 6 Iŋi, ne hiaqäqe, ämaqä huizi äwiŋuwä-paŋi mäwiqä itanä,
neqä Naqä Jisasi Iqu aŋgumä quvepqeŋqä hiŋuä äqänanä, kŋuä
yasämä ämetanä pmetatuŋque. 7 Ii tiinji. Ämaqä hiaqäqeŋqänä
äwinyätŋqä iqua, qu heatqäŋganı hiaqäqä witpnä. Itaŋga ämaqä
wainqä-eqä yäŋänäqŋqeta, kŋuä iqe qämä-qämä iwimäkätŋqä iqua,
qu heatqäŋganı i imäkpnä. 8 Iŋäqe ne iiŋä ma, we-huŋqä iutaŋä
eanitaŋi, ne kŋuä yasämä ämetanä tiiŋä pmetatuŋque. Ämaqä
mäkä-iqä hŋqu, nätmatqä quikuä iqi ktqä äqumuätänäŋqä-paŋi, ne
suqä quuvqä heqiyqä iqutä, ämaqä huizi iuŋqä neqä qeqä-quuvqä
imda änenyätŋqä iqutä, iquaqu mävquatämäuqä, a yäŋänäqŋqä
äqätanä. Itaŋga ämaqä mäkä-iqä hŋqu, nyuäŋä ämuasmäŋqe

nyuäŋä qui imäkŋqäŋqä ämäuŋqä-paŋi, ne Jisasi Iqu aŋgumä änyä-
häŋä imäkäqumuatänaiyäniŋqä diŋqe, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ämenä,
hiŋuä äqänanä äpmenä. 9 Ii tiinji. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä äwqä
tnäŋiŋqä zä iquatuŋquä mänätänaiyqä ikqe. Iqu ne, neqä Naqä Jisasi
Kraisi Iquesa, häŋä inemäkäqumuatäniqä diŋqä ätänaikqe. 10 Jisasi
Iqu, ne häŋä yqänä pmetaŋgquäŋga, ä ae äpäkonatquäŋga äpätqe,
ne Iqutä hea ique-ique anä pmetaniqueŋqä, äpäkoŋgqe. 11 Iŋi he suqä
täŋga tä itqäŋuwä-paŋä tiiŋi, hiqä-hiuä kukŋuä tque ätnäpiyitaŋi,
yäŋänäqŋqä imäkŋgaŋgpu.

Suqä äŋguänäŋinä imäkqeŋqä

12 Neyämaqäuä, he tii imäkpŋqä yatŋqä iqu. Ämaqä, heyaqä
awä iqi wäuŋuä dŋä huqä ipu, Naqä Iqueä äwiŋqä dunä ämeyäpu,
“suqä quvqä ii mimäkqä pambiyä” etätqäŋuwä iquauŋi, heqä naqä
eŋqä-pa quŋgpŋqe. 13 Iqua he yätamäkqä e eyätqäŋuwä iuŋqe,
kŋui äŋguänä indqänäpu, heqä äwqä imda eŋgaŋguti, iquau mändi
makittqiyqä, iquauqä yoqe, haqä muämuäqäpŋqe. Hiqä äwqe, haŋuä
imbu, pmetpŋqe.

14 Neyämaqäuä, ne kukŋuä tiiŋä-pqe, yäŋänäqŋqä etqu. Ämaqä
wäuŋuäŋqä enyqä itqäŋuwä iquauŋi, “Enyqä miqä wäuŋuä ipiyä”
ätuäpu, ämaqä zä iqaŋguwä iquauŋi, yäŋänäqŋqä iwimäkqä kukŋuä
isua ätuäpu, ämaqä aquvä-aquvä miqaŋguwä iquauŋi, yätamäkqä
äväpu, itaŋga ämaqä eeqänäŋä iiŋä iquauŋi, qeiqi iwimäkqäpŋqe.
15 Ämaqä he suqä quvqä etqueqä iqu, iiŋä emäkqaŋgqeŋqe, kima
miqä pambu. Iŋäqe, hea ique-iqueŋi, hiqä-hiuätä, qokä-apäkä huiz-
itä, äŋguänä äminyäpu pmetpŋqänä, suqä äŋguä dinä imäkqaŋgpu.

16-18 He hea ique-iqueŋi, yeeqänä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä
tqe mävquatämäuqä ipu, nätmatqä äki-äkitaŋä emeqe, Goti Hanjuwä
Iqueŋi, “äŋguiqä” tquaŋgpu. Goti Hanjuwä Iqu, he Jisasi Kraisi Iqutä
ämuäŋnäŋuwä iquenä, suqä iiŋä imäkqäpŋqeŋqä äwinyätqäuä.

19 Hiqä häŋä-pmeqä iuŋi, Dŋä Äŋguä Iqueqä tä äsäŋqe,
mequmuäkqä pambu. 20 Dŋä Iiŋä Iqu, ämaqe, Goti Iqueqä kukŋui
hiŋuä tpŋqä iwimäkqaŋgi ätquwi, he iiŋqe, kŋuä quvqä ämepu,
mändi makittqiyqä pambu. 21-22 Iŋäqe he nätmatqä eeqäpnäŋi
iwäsäupu, äŋgui, hiqä kŋuä iqä imä ämaipu, quvqä eeqäpnäŋi,
wimasipu.

Kukŋuä yäpakiyi

23 Goti äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, tiiŋä emäkätŋqä
tääqä ätqu. Iqu he Iqueqänä epu, aaŋä ikikinyäŋä emäkätŋqä
ätuätqäŋu. Iŋi neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu aŋgi äquvepätqäŋga,
heqä dŋitä, quuvqetä, huiwitä, quvqä maeqä, aaŋä qäyunä imäkmbu
pmetpŋqä, yätamäkqä eyätŋqä, tääqä i ätuätqäŋu. 24 Goti He tääqä
etätmakqä Iqu, hiŋgi-mända mimäkqä, Iqueqä kukŋuä ätätqä du
qäyunä Imäkqä Iquvi. Iŋi Iqu he iiŋä pmetpŋqe, emäkquänä.

25 Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, ne yätamäkqä neyquätŋqeŋqä
tääqä tquaŋgpu. 26 He äminäpiyäŋganji, quuvqä heqiyqä iquneqä
suqä iuŋi, quneqä iŋgpŋqe. 27 Nyi neqä Naqä Iqueqä yäŋänäqŋqä
iuta, tiiŋä etqä. “He tuwaŋuä tä, ämaqä quuvqä heqiyqä eeqänäŋä iu
a tuepiyä” etqä. 28 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta
hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu qänakŋi
2 Tesälonaika
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Näqŋqä-täŋä iqua, kŋui tiiŋiŋqä indqänätqäŋä. Ämaqä, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aŋä-himqä Tesälonaika iu äqänmiŋuwä iqua, “Jisasi Iqu aŋgumä pätŋqä itqätaŋga, nätmatqä äkitaŋi timäuŋqutiyä” tpu, kŋuä kuapänä indqänmiŋuwi. Hŋqua tiiŋä ätukuwi. “Naqä Iqueqä hiunji ae ätimäuqeqä.” Itaŋgi Poli iqutä, Silasi iqutä, Timoti iqu-pqe, iqua quwqä kŋuä indqäŋqä iuŋi, jänä iwimäkpŋqä tuwaŋuä tä äqäkuwi.

Poli iqu, “Hiunji iqu, matimäuqä, yqänänjqä” ätätä äqäkqe. “Hiunji iquesa kiŋganäŋi, ämaqe, hŋgisanäŋi, kuapänä itqätaŋgä, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋi, kuapänä timäuŋqiyä. Iŋgaŋi ämaqä kukŋuä-suqeuŋi hŋgisanä iqä hŋqu ätimäutä, Jisasi Iquenyqä mäkäŋqä yäniqeqä.”

Poli iqu, qokä-apäki quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, haŋä-iqä mapŋqä iiŋqä, ätukqe. Iqueqä äwiŋqe, qu wäuŋuä yäŋänäqŋqä ipu, quwqä-quwä mimbŋqe. Ii, iqueqä-kiuätä, iqutä wäuŋuä anä iqä iquatä, imäkmiŋuwä-paŋiyi. Ga qu wäuŋuä imäkpŋqetä, hŋquau yätamäkqä wipŋqä iiŋqetäŋi, enyqä mäwimäkqä ipŋqä äwiŋgqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Tuwaŋuä tä, nyi Poli iqundä, Silasi iqutä, itaŋga Timoti iqutä, ne
henyqä äväwqatqu. He Goti neqä Apiqueqätä, itaŋga neqä Naqä Jisasi
Kraisi Iqueqätä, epu, aŋä-himqä Tesälonaika iu aquvä äqänätqäŋuwä
iquenŋqä. 2 Goti Hanjuwä neqä Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi
Iqutä, qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmepŋqä
emäkqinyä.

Poli iqu, Tesälonaika iqua quuvqä eqäkuwiŋqä, yeeqä ikqeŋqä

3 Neyämaqäuä, heyaqä quuvqä heqiyqe, haqä yändi äpeyqeŋqätä,
itaŋga suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iquesaŋi, hiqä-hiuäŋqä kiiŋä enyätŋqä
iqu-pqe, yänä-yänä päyätqätaŋgqeŋqe, ne Goti Hanjuwä Iqueŋi,
“äŋguiqä” ätuätqäŋu. Suqä ne ii imäkätuŋquä iqu, aaŋä qäyunäŋi.
4 He iiŋä itqäŋuwiŋqe, ne ämaqä Goti Iqueqä yoqä du aquvä
äqänätaŋguwä iu äwimayäkitanäŋgaŋi, ne henyqä yeeqä itanä,
heyaqä yoqe haqeu ämaetanä, tii ätätuŋque. “Ämaqä ii, quvqä
itqueqaŋgä haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä qäyä ämepu, quuvqä heqiyqe
mävquatämäuqä, a yäŋänäqŋqä äqätäŋäuä.”

Goti Iqu, suqeu qäyunä iwäsäuniqeŋqä

5 He iiŋä imäkätqäŋuwiŋqe, ämaqe näqŋqä tiiŋä ämetqäŋä.
Goti Iqu ämaqä eeqäpnä iwäsäutäqäŋgaŋi, suqä jänänäŋä
iuta iwäsäuniqeqä. He haŋä-iqe, hiŋgi mämeqä, Goti Iqu
henyqe, “He Nyaqä ämaqä naqä-qakuä epu, Nyaqä miqeu
pmetpŋqe, qäyunäŋuenjqä” etätäŋqä ämetqäŋä. He Iqueqä miqeu
pmetaŋguwitaŋi, haŋä-iqe i emetqäuä. 6 Goti Hanjuwä Iqu, suqä

jänänäŋi, tiiŋä imäkäniqe. Iqu ämaqä, he haŋä-iqä etapätqäŋuwä
iquauŋi, kimaŋi inä väniqe. 7 Itaŋga Goti Iqu he haŋä-iqä e
ämetqäŋuwä iquendä, nesä, haŋä-iqe huätä ämamäutä, hapä pmeqä
nätapäniqe. Nätmatqä iiŋi, Naqä Jisasi Iqutä, Iqueqä ynaunjqä
yäŋänäqŋqä iquatä, qäukuä yätutaŋi tä hänäqä sqä iu ätnäŋäqi
äquvepqaŋguwäŋga, imäkäniqe. 8 Iqu, ämaqä Goti Hanjuwä
Iquenyqä maqŋqä epu, itaŋga neqä Naqä Jisasi Iquenyqä kukŋuä
äŋgui qätä mäwiyqä itqäŋuwä iuŋi, kima ävätä, haŋä-iqä tiiŋä
väniqe. 9 Iqua, Jisasi Iqu-täŋä qäqiqi mäpmeqä, Iqueqä yäŋänäqŋqä
aaŋä naqänäŋä iqueŋi mämeqä, kiiŋä näŋi qui imäkmbu, hea iqueique pmetpnuwi. 10 Haŋä-iqä ii, Naqä Jisasi Iqu aŋgi quvepqaŋganä
wimeniqe. Iqu ämaqä, Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqänä ekuwä
iqua, Iquenyqä yeeqä ipu, yäuŋuä naqänäŋä ipu, Iqueqä yoqe haqeqä
mamäupnuwäŋqä quvepäniqe. Iŋgaŋi, he kukŋuä ne awä etmiŋque
ämepu, quuvqä naqä-qakuä eqiyätqäŋuwitaŋi, he-pqä qutä anä i
ipnuwi.
11 Iiŋä timäutŋqeŋqe, ne Goti Ique tääqä tii ätuätqäŋu. Iqu
hiqä suqeu iwäsäuniqäŋganŋi, “Nyi suqä äŋguä imäkpŋqä tääqä
etätmakqe, suqä iuŋi he qäyunä ae imäkätqäŋuwiqä” etäniŋqä tääqä
ätuätqäŋu. Itaŋga he wäuŋui, Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwita
imäkpŋqeŋqä äwinyätŋqä iqu, Iqueqä-kiuä yäŋänäqŋqä emäkqaŋgi,
wäuŋui äŋguänäŋä imäkpnuwäŋqä tääqä ätuätqäŋu. 12 Ga, he
wäuŋuä iiŋä imäkqaŋguwitaŋi, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, yoqä naqä
metŋqätä, he Iquesa inä mapŋqätä tääqä ätätqäŋu. Goti Iqutä, Naqä
Jisasi Kraisi Iqutä, henyqä qeqä ätmäkäsinyä, neyaqä tääqä tqetaŋi,
äŋguä iiŋä emäkinyä.

2

Ämaqä yäŋänäqŋqä hŋgisanä iqä iqueŋqä

1 Neyämaqäuä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu aŋgi äquvepätqäŋga,
Iqutä yätqä minaniŋquä iuŋqe, ne kukŋuä hui inä etqu. 2 Ämaqä hŋqu
quaŋgä, “Hea qäyu timäuqaŋgi, neqä Naqä Iqu aŋgi ae äquvepqeqä”
etqaŋgqä iuŋqä, yäuŋuä ipu, kŋuä kuapänä mindqäŋqä iqäpnä.
Ämaqä iiŋä etätqä iqu nenyqe, “Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä iiŋä iquau
äwikqeqä” qäyä etqaŋgqä-qe, ä “Iqua kukŋuä iiŋi, awä ätkuwiqä”
qäyä etqaŋgqä-qe, ä “Iqua tuwaŋuä e äqäkuwiqä” qäyä etqaŋgqä-
qe, qätä mäwiyqä pa iqäpnä.* 3 Ämaqä hŋqu, he hiŋgi-mända
etma wätŋqä iqäqe, wimasiyqäpnä. Naqä Iqu aŋgi mapqäŋga,
tii ganä timäuniqe. Ämaqä aaŋä kuapänäŋi, Goti Hanjuwä Ique
tuwä äwiyäpu, hŋgisanä itquetqätaŋgua, ämaqä, suqä eeqänäŋä iu
mändi äkittqiyätä, tä du qui imäknäniŋqä äwätŋqä iqu,† ätnäŋäqi
timäuniqe. 4 Iqu ätnäŋäqi ae ätimäutäqäŋganŋi, Goti Hanjuwä
Iquesä, goti quaŋgä, ämaqe qoŋä äwoktäumipqä iutä, itaŋga
nätmatqä huizi iutäŋi, eeqäpnä mändi äkittqiyätä, ämaqeuŋi, “Nyi
nätmatqä eeqänäŋä ämäwqätäuŋänä” tuäniqe. Aaŋä ququvqäŋgi inä

* **2:2** Näqŋqä-täŋä hŋqua, kukŋuä täu tii äkunmäkätqäŋä. Ämaqä iiŋä etätqä iqu, “Dŋä Äŋguä Iqu kukŋuä iiŋä ändapqeqä” qäyä etqaŋgqä-qe, ä iqu kukŋuä awä etätä i qäyä etqaŋgqä-qe, ä iqu nenyqe, “Iqua tuwaŋuä e äqäkuwiqä” qäyä etqaŋgqä-qe, qätä mäwiyqä pa iqäpnä. † **2:3** Jonä 17:12

timäutŋqänä, Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä iuŋi inä äpeyätä, zä-
hawä iu äpme, “Goti hŋquŋqu maetqänä, nyi tä qäqunjqä” tuäniqe.

5 Nyi hesä anä äpmamäŋganji, “Nätmatqä iiŋä-iiŋä timäuniqeqä”
etmiŋqeŋqe, he iiŋqe kŋuä yqänä ämeŋä? 6 Ämaqä quvqä iiŋä
iqu ätnäŋäqi timäuqeŋqe, änä maeqä, qŋqaŋä yätätŋqä Iqueŋqe,
hiqä-hiuäŋi näqŋqä ae äyä eŋä. Iqueqä äwiŋqeuŋqä ma, Goti
Hanjuwä Iqu hea iqueqä ätimäuqeŋqä imäkqaŋga, iŋganä timäuniqe.
7 He näqŋqe, täŋganji, yäŋänäqŋqä hŋgisanä iqä iqu, qua täuŋi
wäuŋuä zä itqäuä. Goti Hanjuwä Iqu, qŋqaŋä äymitätqä Ique nändi
qutesiteqaŋgutqäŋganqe, yäŋänäqŋqä hŋgisanä iqä iqu, wäuŋuä
zä yqänä iquänä. 8 Itaŋga Goti Iqu, qŋqaŋä äymitätqä Ique,
nändi qutesiteqaŋganji, ämaqä, suqä eeqänäŋä iuŋi mändi kit-
tqiyätŋqä iqu, ätnäŋäqi timäuniqe. (Qänakŋi, Naqä Jisasi Iqu aŋgi
äquvepätqäŋganji, ämaqä iqueŋi, Iqueqä mandŋitä äpäsätä, Iqueqä
we-huŋqetä iqueŋi qui imäkäniqe.)

9 Ämaqä quvqä iiŋä iqu ätnäŋäqi timäuqaŋganji, Setänä iqu
yäŋänäqŋqä vqaŋgi, iqu wäuŋui nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋitä,
itaŋga ämaqe yäuŋuä ipu, “naqä-qakuä Goti Iquesa imäkqiyä” kŋuä
mapŋqä diŋqe, quaŋgä imäkäniqe. 10 Iqu iiŋä imäkätä, suqä
quaŋgä eeqäpnäŋi, qokä-apäkä häŋä-pmeqä mämeqä, äpäkoŋqe
mapnuwäŋqä äpmeŋuwä iqua, iquenyqä quuvqä wipŋqä imäkäniqe.
Iqua kukŋuä naqä-qakuä, Jisasi Iquenyqä ätäŋqä iuŋi, yeeqä ipu
mämeqä itqäŋuwä iutaŋi, äpäkoŋqe mapnuwäŋqä äpmeŋä. Qu
kukŋuä iiŋqe, yeeqä ipu ämeqä-säpi, Goti Iqu quŋi, häŋä iqumu-
atquäninji. 11 Iiŋä dutaŋi, qu kukŋuä quaŋgä iunä quuvqä
heqiyqäpŋqeŋqä, Goti Hanjuwä Iqu, quŋqä nätmatqä qämä-qämä
iwimäkätŋqä, naqänäŋä dowatäniqe. 12 Iqu iiŋi, tiiŋiŋqä imäkäniqe.
Qu kukŋuä naqä-qakui mämeqä danä, suqä quvqenäŋi, äŋguä-äŋguä
imäkäpiyiŋqä imäkmitpqe, hiunji Goti Iqu ämaqeu iwäsäutäqäŋganji,
qu kimaŋi haŋä-iqä mapnuwi.

Yäŋänäqŋqä tqäutpŋqeŋqä

13 Neyämaqä Naqä Iqu äwinyätŋqä iquenä, he häŋä
emäkäqumuatäniŋqä diŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä
mimäkqäŋga, Iqueqä ämaqä epnuwäŋqä atäuŋuä ae etekqe. Iŋi he
ämaqä jänänäŋä epŋqe, Dŋä Äŋguä Iquesatä, naqä-qakuiŋqä quuvqä
heqiyqä iutatänji. Iiŋiŋqe, ne Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä du, hiunji
ique-iqueŋi, Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätqäŋu. 14 Iiŋä emäkätŋqeŋqe,
Goti Hanjuwä Iqu, ne kukŋuä äŋguä awä ätätuŋquä iquesaŋi,
tääqä etätmakqe. Iŋi he, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä nätmatqä
eeqäpnäŋi, Iqueqä yoqä naqä qonätaŋgqä iutaŋi, he-pqe Iqutä anä
meqäŋqe. 15 Neyämaqäuä, Jisasi Iqueqä kukŋui, neyaqä maŋitatä,
ä tuwaŋuä iutatä, etmiŋquä iuŋi, mävquatämäuqä, a yqänä äqätpu,
aaŋä yäŋänäqŋqä tqäutpŋqe.

16-17 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, Goti Apiqutä, nenyqe äwqä
imdaŋi kiiŋä äwinyätä, itaŋga qeqä ätmäkäsinyä hiŋgi vqetaŋi,
neqä äwqä imŋi, yäŋänäqŋqä imäknätanä, nätmatqä äŋguänäŋi
nätapätŋqä diŋqä, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ämenä, hiŋuä äqänanä
pmetatuŋquä inemäkätqäuä. Iŋi Iqu heqä äwqä imŋi, yäŋänäqŋqä

emäkätä, suqä äŋguä eeqäpnä ämepu, kukŋuä äŋgui tqäpŋqä emäkquä.

3

Goti Iqueqä yätamäkqeŋqä tääqä tqueŋqä

1 Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, ne yätamäkqä neyquätŋqeŋqä, tääqä tiiŋä tquaŋgpu. Ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä kukŋui, ämaqä huizi duŋqä äma äwätanä, awä tquaŋguati, qu he imäkmiŋuwä-pa, “Ii naqä-qakuiqä” quuvqä eqiyäpu, kukŋuä iqueqä yäpä iqi pmetpŋqänä. 2 Itaŋga ämaqä quvqä iqaŋguwä iquauqä hipa iuta, huätä inetmetŋqä-pqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tquaŋgpu. He Iquenyqä tääqä iiŋä tquäpŋqe, ii ämaqä kuapänä hŋqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä iutayi. 3 Iŋäqe Naqä Iqu ätätqä-pa imäkätqätaŋgi, ne Iquenyqä quuvqä wiyquanä. Iŋi Iqu yäŋänäqŋqä emäkätä, Setänä quvqä imäkqä iqu, quvqä memäkqä yätŋqä, ämeyänä. 4 Naqä Iqu inemäkqaŋgi, ne henyqe, näqŋqä tiiŋä etqäŋu. “Ne iquau nätmatqä imäkpŋqä maŋä yäŋänäqŋqä ätuätuŋquä imŋi, täŋga-pqe, qänakndaŋä-pqe, äpakänä imäkqäpnuwiqä.” 5 Goti Hanjuwä Iqueqä suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqueŋqätä, Kraisi Iqueqä suqä haŋä-iqä qäyä ämetä yäŋänäqŋqä tqäuqä iqueŋqätäŋi, Naqä Iqu he näqŋqä äŋguänäŋä metpŋqä emäkquä.

Ämaqä wäuŋuä miqä, enyqä itqäŋuwä iquauŋqä

6 Neyämaqäuä, ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä yäŋänäqŋqe ämenä, kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä etqu. “Ämaqä hiqä quuvqä anä heqiyqetaŋä hui, wäuŋuä miqä, enyqä ipu, itaŋga kukŋuä awä etmiŋquä iuŋi, qänaknä miqä, hŋgisa iqä-qua eäŋuwi, iquatä ikämaŋqä ipu, anä mäpmeqä pambu.” 7 Ne ii etquque, tiiŋä iutayi. Ne suqä imäkmiŋquä iuŋi, he qänaknä iqa uwqäpŋqeŋqe, hiqä-hiuäŋi näqŋqä ae äyä eŋä. Ne heyaqä awä iqi äpmenäŋganı, enyqä miqä imiŋque. 8 He nesa haŋä-iqä mämeqä ipŋqä diŋqe, ne heyaqä ymisaŋi mbqä miqä, qanyä ämetanä maŋqä, hiunji heatqe, mbqä wäuŋuä yäŋänäqŋqä itanä, änmiŋque. 9 Ne yoqä naqä ämenä, “He yätamäkqä nepiyä” etatqä etaŋgqä-qe, mäneŋqä imiŋqe. He nesa näqŋqä ämepu, imäkqäpŋqä diŋqe, ne wäuŋuä yäŋänäqŋqä ii imiŋque. 10 Ne hesä äpmenäŋganı, suqä enyqä iqä iquenyqe, tiiŋä äyä etmiŋque. “Ämaqä wäuŋuä miqä, enyqä itŋqä iqu, ymisaŋä hiŋgi mämeqäŋqeqä.” 11 Iŋäqe, ämaqä hiyaqä awä iqiŋi hŋqua, wäuŋuä miqä, enyqä naqä-qakuänä ipu, huiziquauŋqe, “Iiŋä-iiŋä imäkätqäŋäuä” tuäkitqätaŋguwiŋqä, qätä äwiyätqäŋu. 12 Ämaqä e itqäŋuwä iquauŋqe, ne neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä yäŋänäqŋqe ämenä, kukŋuä yäŋänäqŋqä tiiŋä etqu. “Ämaqä iqua, quamä qeiqinyä äpmepu, ymisaŋä quwqäŋqä wäuŋuä iqaŋgpiyä” ätqu.

13 Iŋäqe, neyämaqäuä, he wäuŋuä äŋguä imäkätqäŋuwä iuŋi, enyqä ipu mävquatämäuqä pambu. 14 Ämaqä hesaŋä hŋqua, ne tuwaŋuä äqiyquque, qänaknä miqä, tuwä äwimä upqä iquauŋi, he suqä hnjua miwimäkqä, atäuŋuinä väqumuatepŋqe. Iŋi qu, quwqä quvqeŋqä womba mapŋqä diŋqe, he iquatäŋä qäqi mäwqä, hiqäqi pmetpŋqe. 15 Iŋäqe iquaŋi, hiqä mäkä-huŋqä eŋqä-pa miwitqueqä,

“Neqä neyämaqä iqua, qui imäkmbŋqä itqäŋäuä” kŋuä indqänäpu, “Iiŋä mimäkqä pambiyä” tquaŋgpu.

Poli iqu, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” ätukqeŋqä

16 Neqä Naqä äwqä haŋuä inemäkqä Iqu, nätmatqä eeqäpnäŋä imäkäpiyä iuŋi, äwqä haŋuä imbu pmetpŋqä, emäkquä. Iqu eequendä anä pmetänä. 17 Nyi Poli iqunä, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” etätmä, ŋqä hipaitä tuwaŋuä hiqŋqä imäkqä. Tuwaŋuä eeqänäŋä iuŋi, ämaqe, qu nyiŋqe, “Tuwaŋuä tä, iqu äqiyqeqä” kŋuä vätŋqä diŋqe, nyi ŋqä hipaitä tiiŋä äqiyätŋqe. 18 Eeqänäŋä iquenä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu kiŋganäŋi
1 Timoti
iqueŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Hikŋä Timoti iqu, aŋä-himqä Listiya, qua naqä Galesiya iutaŋä-qu eä, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä ique. Kiqä känai, Israitqä iutaŋä iiyi. Kiqä kaniqu, Grikä iutaŋä ique. Poli iqu iqueŋi, qaŋä anä ikisinyä, Goti Iqueqä wäuŋuä imäkiyäŋqä itmakqe. (Wäuŋuiŋqä 16:1-3 hiŋuä qundŋqä.) Näqŋqä-täŋä iqua kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. Qänakŋi, Timoti iqu, quuvqä heqiyqä aŋä-himqä Epesisi iu pmetaŋguwä iquau mitŋqä pmetaŋgi, Poli iqu, tuwaŋuä tä iquenyqä wätŋqä äqäkqe.

Nätmatqä kiŋganäŋi, Poli iqu tuwaŋuä ätuätä äqäkqe, ii tiiŋi. Ämaqä hŋqua, qokä-apäkä iuqä quuvqä heqiyqe, qui imäkqä iuŋqe, Timoti iqu äŋguä wimasiyätŋqe. Ämaqä iiŋä iqua, nätmaqä qua täutaŋä eeqänäŋi, ii äŋgui maeqä etaŋgi, ämaqä häŋä-pmeqä naqä-qakuänäŋä ämetŋqä äwinyätŋqä iqu, ymisaŋä hui pmua imäknätä, apäkä mämeqä yätŋqä, kŋuä quvqe indqänätqäŋä.

Nätmatqä huizi, Poli iqu tuwaŋuä ätuätä äqäkqe, ii tiiŋi. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iqua, Goti Iqueqä yoqe haqeqä ämamäupu, Iqueqä wäuŋuä imäkätqätaŋguwiu mitŋqä, suqä äŋguänäŋä iuŋqeyi. Itaŋga quuvqä heqiyqä iquau mitŋqä wäuŋui, ämaqä äki-äkitaŋä iqu meniqe. Ga quuvqä heqiyqä iuqä awä imä, wäuŋuä imäkätŋqä wäuŋui-pqe, ämaqä äki-äkitaŋä iqu meniqe.

Nätmatqä yäpaki, Poli iqu tuwaŋuä ätuätä äqäkqe, ii tiiŋi. Timoti iqu Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä imäkqä-qu äpme, äŋguänä pmetätŋqe. Ga qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä qänätqätaŋguwä iquauŋi, suqä huitaŋä-huitaŋä äkiutaŋi motquetŋqä, ätuätä äqäkqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli Jisasi Kraisi Iqu kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Goti Häŋä Inequmuatqä Iqutä, itaŋga Jisasi Kraisi neqä kŋui yäŋänäqŋqä ävanä äpmeŋquä Iqutä, Iquaqu änändowatkiyi. 2 Timoti, si quuvqe, nyi eqiyäŋqä-pa eqiyäŋä-qae, si ŋqä ymeqä naqä-qakuä-qukiyi. Nyi tuwaŋuä tä sinyqä äväwqatqä. Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutä, Iquaqu nätmatqä äŋguänäŋi hiŋgi vqetä, qeqä-tmäkqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä ktapinyä.

Kukŋuä qäyasäqiŋä tqä iqua, mändi kittqiyqeŋqä

3 Nyi Masendoniya-täŋä iŋgisaŋqä äwätmäŋga äktkqä-pa, ämaqä, Goti Hanjuwä Iquenyqä näqŋqä ävätqäŋuwä hŋqua, kukŋuä qäyasäqi matqä ipŋqä diŋqä tutŋqe, aŋä-himqä Epäsäsi iu qae pma. Ämaqä iqua, kukŋuä naqä-qakuä Goti Hanjuwä Iquenyqä tnätaŋgqe ämepu matqä, qämä-qämä ipu, ämaqeuŋi näqŋqä qäyasäqi ävätqäŋuwä iquayi. 4 Qu quwqä kaqä-kawäkauqä yoqeŋqätä, aeqä kukŋuiŋqätä, kuapänä ätätqäŋuwi, Goti Hanjuwä Iqu wäuŋuä imäkqeuŋi yätamäkqä miqä, kukŋuä hiŋginä timäuqäŋqe, si kukŋuä

yäŋänäqŋqä tu. Goti Iqueqä wäuŋui, quuvqä heqiyqä dutanä
timäunä. 5 “Maŋä tuvä” äktqe, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu witŋqä
äktqä. Ämaqe, qeqä-quuvqä yäpä imŋi ikikinyäŋä imbu, “Goti
Iqueqä hiŋuä iqi quvqä maequnjqä” kŋuä indqämbu, ga quuvqä naqä-
qakuänäŋä eqiyätaŋgpqetaŋi, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu witänä.
6 I etaŋgqä-qe, ämaqä hŋqua, suqä iuŋi tuwä äwiyäpu, hänaqä
hui-mända äwäpu, kukŋuä hiŋgiŋqä dinä ätätqäŋuwi. 7 Qu Goti
Hanjuwä Iqueä kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä wipŋqä wiŋgaŋgqä-qe,
quwqä kukŋuä ätätqäŋuwiŋqe, quwqä-quwäŋi näqŋqä maeqä ipu,
näqŋqä eäpnä, hiŋgi ätätqäŋuwi.
8 Ne näqŋqe, ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä-suqeta, wäuŋui
wäŋgima mämiqä, qäyunä ämiquwi, kukŋuä-suqe, äŋguänäŋiyi.
9-10 Tiiŋä-pqe ne näqŋqe. Kukŋuä-suqä iqu, ämaqä Goti Hanjuwä
Iqueä hiŋuä iqi, jänänäŋä äpmeŋuwä iuŋqä maetqe. Oee. Goti
Iqu kukŋuä-suqe, ämaqä suqä quvqä imäkätqäŋuwä iqua, quwqä
suqä iiŋiŋqä näqŋqä mapŋqä diŋqä, imäkätä ekqe. Ämaqä qänaki
miqä danä hŋgisanä iqä iquauŋqätä, Goti Hanjuwä Ique tuwä
äwiyäpu, suqä quvqä imäkqä iquauŋqätä, Goti Hanjuwä Iqueä
yoqe, haqä mämamäuqä ipu, Iquenyqä wiuŋqä iqä iquauŋqätä,
qunaqä-qunuŋuau pizqä päsqä iquauŋqätä, ämaqä huiu hiŋginä
pizqä päsqä iquauŋqätä, suqä qokä apäkäŋqä iqä iquauŋqätä,
suqä qokä hŋqu, qokä hŋqutä wiqä iquauŋqätä, ämaqä huizi du
quwä äkipu, hiŋgi wäuŋuä-wiyqäpŋqä imäkqä iquauŋqätä, quaŋgä-
tqä iquauŋqätä, kukŋuä iwäsäuqä iquauä hiŋuä iqisaŋi zä epu,
quaŋgä-tqä iquauŋqätä, itaŋga ämaqä kukŋuä naqä-qakuä Goti
Hanjuwä Iquenyqä tnätaŋgqeuŋi, tuwä äwiyäpu suqä huizi imäkqä
iquauŋqätänji. 11 Kukŋuä naqä-qakuänäŋä iiŋi, ii kukŋuä äŋguä we-
huŋqä-täŋä Goti Hanjuwä Iqu nyinyqä quuvqä eqiyätä, awä tqämqä
ändapkqä-paŋä asä iiŋi. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqu, “Goti
Hanjuwä Iqu, yäŋänäqŋqä naqänäŋä-täŋä eä, äŋguänäŋä pmeqäŋqä
Iquvqä” änatätqäuä.

Kraisi Iqu, suqä quvqä imäkqä iquau, häŋä iqumuatätŋqä, äpkqeŋqä

12 Neqä Naqä Kraisi Jisasi Iqu nyiŋqe, “Nyaqä wäuŋui, iqu
imäkäŋqiyä” kŋuä äme, nyi yäŋänäqŋqä ändapätä, ändenjikqeŋqä
nyi yeeqä itmä, “äŋguiqä” ätquä. 13 Kiŋganäŋi, nyi Iquenyqä kukŋuä
quvqä ätätmä, ämaqä Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋguwä iuŋi, quvqä
itquetmä, ptqä äqäyäpäsätmä imiŋqe. Nyi suqä iiŋi, Iquenyqä
quuvqä maeqiyqä imä, qämä-qämä itmä, ii imäkätqätaŋgqä-qae,
Iqu qeqä naqänäŋä änuämäkkqe. 14 Iqu qeqä e änuämäkätä,
nätmatqä äŋguänäŋi aaŋä kuapänä qäpu maeqä yätqä hiŋginä
ändapätä inyimäkqaŋgi, nyi Iquenyqä quuvqä eqiyätmä, ämaqeŋqä
ŋqä qeqä-quuvqä yäpä tämda änyinätqäuä. 15 Kukŋuä, “Kraisi Jisasi
Iqu, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau, häŋä iqumuatätŋqä, qua
täuŋqä äpqäqeqä” ätnäŋqä iqu, aaŋä naqä-qakuänäŋä ätnä. Ämaqä
eeqänäŋi, qu kukŋuä ique ämepu, quuvqä eqiyqäpŋqe. Ämaqä
suqä quvqä imäkqä huizi iuŋi, nyaqä suqä quvqe ämäwqätäutä,
hiŋuiqä ätimäuä. 16 Nyi iiŋunä qäyä etaŋgqä-qe, Iqu nyinyqä qeqä
änuämäkkqe, tiiŋäŋqeyi. Ämaqe, qu Jisasi Kraisi Iquenyqe, “Iqu
ämaqä suqä quvqä imäkqaŋguwä iuŋi, qeqä imäŋqeuta kima maqänä

mävqueqä” näqŋqä nyita mapŋqeŋqeyi. Ämaqä qänaknda epqä iqua,
qu nyita Ique äqunäpu, Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, häŋä hea ique-ique
pmeqä mapnuwäŋqeŋqä. 17 Iqu Ämiqä Naqä hea ique-ique Pmeqä-qu
eä, Mäpäkoŋqä-qu eä, ämaqä-pqe Iqueŋi, hiŋuä mäquŋqe, Iqu Goti
Hanjuwä Iqunä etaŋgi, yoqä naqe, hea ique-ique Iqueqänä äwi. Iiŋi
aaŋä naqä-qakuänäŋi.

18-19 Ŋqä ymeqä Timoti iquki, nyi kukŋuä tä äktapqä tä, ämaqä
hiŋuä-tqe* si hiŋuä äktkuwiŋqä kŋuä ämetmä, äktqä. Si iquauä
kukŋui, jävqä eŋqä-pa a yäŋänäqŋqä äqätnä, Jisasi Iquenyqä quuvqä
eqiyätnä, suqeŋqä iwäsäutnä, “Nyi Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi,
suqä quvqä hui maeqä äyitanä” kŋuä ämetnä, äŋguiŋqä mäkä
yäŋänäqŋqä iqätŋqe. Ämaqä hui quwqä suqä quvqeŋqä näqŋqä
ämapiyä-qe, äwiŋqä quwqä dunä imäkäpu, quuvqä heqiyqe, qui
imäkmbu äpmeŋä. 20 I äpmeŋuwä iutaŋä hŋquaquvi, Himeneasi
iqutä, Aleksandä iqutäyi. Iquaqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä
quvqä hui inä matqä danä inyiyäŋqä näqŋqä mayŋqe, nyi iquaquiŋi,
Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqueä hipa iqi äwikqe.

2

Goti Iqu, eeqänäŋuau yätamäkqä vätŋqä, tääqä tqeŋqä

1 Iiŋä etaŋgi, nyi maŋä yäŋänäqŋqe, huizi-huizi i etaŋgqä-qe,
“Ämaqä quuvqä heqiyqe, ämaqä eeqänäŋä iuŋqä kŋuä indqänäpu,
Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätuäpu, Iqu iquau yätamäkqä vätŋqänä
yatŋqä äväpu, ‘äŋguiqä’ ätuäpu ipŋqä” ätqä. 2 Qu tääqä e
ätäpiyäŋganj, ämaqä anä-himqä ämiqä iquauŋqätä, ämaqä naqä
yoqä-täŋä iquauŋqätä, tpŋqe. Tiiŋiŋqä, ne suqä jänänäŋä Goti
Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä dinä imäkätanä, haŋä-iqä hui maeqä hiŋgi
pmetatuŋque. 3 Suqä tääqä tqä iiŋi, Goti Häŋä inequmuatqä
Iqueä hiŋuä iqiŋi, äŋguänäŋä etaŋgi, Iqu iiŋqe yeeqä eä. 4 Iqu
ämaqä eeqänäŋä häŋä iqumuatquätŋqeŋqätä, qu kukŋuä naqä-
qakuiŋqä näqŋqä meqäpŋqeŋqätä, äwinyä. 5 Goti Hanjuwä Iqunä
äyuwä. Ga Iquenyqätä, nenyqätä, awä iqi ätqäuä yätamäkqä itŋqe,
Hŋqunänji. Iqu, Kraisi Jisasi Iquvi. 6 Iqu, ne ämaqä eeqänäŋä aŋgumä
mbqä änäyämetä guä mänaqäyquätŋqe, zä miqä danä, Iqueqä-kiuä
äwimäkkqe. I etaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä eeqänäŋä aŋgumä
mbqä imetŋqä äwinyäŋqe, suqä iqu ätnäŋäqi ätiŋi, “hea iŋganqeqä”
ätkqä du, qäŋga ämaekqe. 7 Iiŋqä Iqu, nyi Iqueä kukŋuä awä
ätätmä, Iqueqä wäuŋuä imäkqunä himqä, ätenjikqe. (Quaŋgä matqä,
naqä-qakuänäŋä ätqä.) Itaŋga nyi, ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi
huizi iquauŋi, quuvqä heqiyqeŋqätä, kukŋuä naqä-qakuänäŋiŋqätä,
näqŋqä-vqäŋqä ätenjikqe.

8 Iiŋä etaŋgi, nyi Poli iqunä, ämaqä quuvqä heqiyqe, aŋä
äpmakäwäŋuwä-pa, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tpŋqä aquvä
äqänäpiyäŋganj, qokä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqe, Iqueä
hiŋuä iqiŋi jänänäŋä epu, hipa kiyä mamätqe haqe epu, itaŋga äwqä
quvqä imbu, maŋä qäyätŋqä maeqä epu tpŋqä, änyiŋgi.

---

* **1:18-19** 1 Timoti 4:14 iu-pqeŋi, Poli iqu Timoti iquenyqä hiŋuä-tqeŋqä äqäkqe. Iqu kukŋuä hiŋuä-tqe asä iquenyqä täqi äqäkqäti, huitaŋi äqäkqäti?

9 Itaŋga nyi apäkä iuauŋqä-pqe, quwqä qäkä meeŋqä, kŋuä yasämä
ämepu, qäkämä imäkŋqä-pa imäkmbŋqä änyiŋgi. Dä huitaŋä
imäknäpu, gquä yatqä golqä, qeqätqä isua ämepu, qäkämä mbqä
naqä iqe ämepu, qeqätqe, itä mimäkŋqä danä ipŋqe. 10 Iŋäqe,
“Ne apäkä, Goti Hanjuwä Iquenyqä qänaknä iqäneyqä” tpŋqe, qu
qeqätqe, quwqä wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä äŋguänäŋä imäkäpiyä duta
imäkmbŋqe. 11 Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuiŋqä näqŋqä meqäŋgaŋi,
apäkä iua, quwqä-quwä äkittqänäpu, maŋä matqä danä, qätenä
äwiyäpu, näqŋqenä meqäŋqe. 12 Nyi apäkä hui, qokiquau äkittqiyetä,
Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui ätätä motqueqäŋqe, qŋqaŋä äyqä. Ii
kiqä qanyä pmeqäŋqe. 13 Tiiŋä äyuwä. Goti Hanjuwä Iqu, Ipä ganä
imäkkqä maetqe, Atamä ique ganä imäkkqä eä. 14 Ga kukŋuä quaŋgä
duŋi, quuvqe, Atamä iqu maeqiyqä danä, Ipä ii eqiyätä, suqä quvqä
ii äyä imäkkqe. 15 Iŋäqe, iua kŋuä yasämä ämepu, Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqiyäpu, ämaqäŋqä quwqä qeqä-quuvqä yäpä imda winyätä,
suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä dinä imitpqä sätäti, Goti Hanjuwä
Iqu, ymeqä nyquä duta häŋä iqumuatäniqe.

3

Quuvqä heqiyqä iquau, miqä iqueqä suqeŋqä

1 Kukŋuä tiiŋä tä aaŋä naqä-qakuänäŋi. Ämaqä tqu-tqu, ämaqä Goti
Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquau mitŋqä itŋqä iqu, iqu
wäuŋuä äŋguänäŋi metŋqä wiŋgaŋgi itqäuä. 2-3 Iiŋä etaŋgi, quuvqä
eqiyätqäŋuwä iquau miqä iqu, ämaqä iiŋiuqä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä
mimäkqä-qu eä, apäkä hŋqunäŋiyqä qokä-qu eä, suqä quvqä huitaŋä-
huitaŋi mitqäqä kŋuä yasämä ämetä, quamä äŋguänä pmeqä-qu eä,
ämaqä iqueqä aŋiu timäuqaŋguwä iuŋi, äŋguänä miqä-qu eä, Goti
Hanjuwä Iqueä kukŋuiŋqä näqŋqä äŋguänäŋä vqä-qu eä, wainqä-eqä
yäŋänäqŋqe kuapänä maŋqä-qu eä, himä qui maqänä imäkätä maŋä
yäŋänäqŋqä ätätä mäkäŋqä maqänä miqä danä, qae haŋuä pmeqä-
qu eä, kŋui mbqä duŋqänä mämeqä-qu eä, hiätätŋqe. 4 Iqueqä
ymeqä-apäki äŋguänäŋä ämitä, iqueqä ymeqe, iqu kukŋuä tquaŋgqä
duŋi qätä äwiyäpu, qänaknä iqäpŋqä imäkqä-qu hiätätŋqe. 5 Iqueqä
ymeqä-apäkä duŋi, änä mämiqä-qu eŋqe, iqu ämaqä quuvqä heqiyqä
duŋi, äŋguä äänä miniqi? 6 Ämaqä quuvqä heqiyqä duŋi, ämaqä
quuvqe täŋga änyä qe eqiyätqä iqu, mämiqä yätŋqe. Ii, iqu yäŋi-
yäŋinyä itä quŋi äkittqiyätä, haŋä-iqä Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä
mäkä-huŋqä iqu, ämakqe, meqäŋqeyi. 7 Iiŋäqu eä, ämaqä quuvqä
maeqiyqä iquauä hiŋuä iqiŋi, suqä äŋguänäŋä iqä-qunä hiätänä. Iqu
iiŋä miqä iqäqe, “Quvqä-queqä” tqaŋgpi, iqu Setänä iqueä guä du
äuenä.

Quuvqä heqiyqeuä awä iqi, wäuŋuä miqä iqueqä suqeŋqä

8 Suqä asä iiŋi, ämaqä huizi, ämaqä quuvqä heqiyqä iquauä
awä iqi, wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä ämipiyä iqua, kŋui wäuŋuä ipiyä
iuŋqänä yasämä ämepu, kukŋuä quaŋgi matqä-qua epu, wainqä-
eqä yäŋänäqŋqe kuapänä maŋqä-qua epu, womba miqä kŋui mbqä
duŋqänä mämeqä-qua hiätpŋqe. 9 E ipiyä iqua, “Ne Goti Han-
juwä Iqueä hiŋuä iqiŋi, womba maeqä äŋguänäŋä äpmeŋunä-qe”
näqŋqä epu, Iqueqä kukŋuä naqä-qakuänäŋi, Kiqä-kiuä ne quuvqä

heqiyatuŋquä ämänätquakqä iuŋi, a yäŋänäqŋqä äqätpu pmeqä-qua
hiätpŋqe. 10 I pmapŋqänä, wäuŋuä hŋque ganä yamwiqä wipŋqe.
Iqua qäyunä imäkquwi, wäuŋuä miqäŋqä iŋga pmuatepŋqe.
11 Suqä asä iiŋi, iquauqä apäkä iua-pqe, wäuŋuä imäkäpiyä iuŋi,
kŋui yasämä ämepu imäkqäpŋqe. Qu ämaqä huizi duŋqä, kukŋuä
quvqä matqä ipu, suqä huitaŋä-huitaŋä mimäkqä danä, quamä
äŋguänä pmetpŋqe. Ämaqe, iquauqä kukŋuitä, wäuŋuitä, eeqänäŋi
jänänäŋä äyä etaŋgi äqumbiyi, quuvqä wipänä.
12 Iiŋä etaŋgi, ämaqä quuvqä heqiyqeuä awä iqi, wäuŋuä miqä-
qu eŋqe, iqu apäkä kiqä-kiuänäŋiyqä qokä-qu eä, iqueqä ymeqä-
apäki, äŋguänä miqä-qu hiätätŋqe. 13 Wäuŋuä iuŋi äŋguänäŋä ipiyä
iqua, haqä nändi-nändi iqa äwäpu, yoqä-täŋä equwi, ämaqe, iqua
Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänäŋä äyä eqiyäpu pmetaŋgä
qumbunä.

Goti Iqueqä kukŋuä qakui, aaŋä naqänäŋi

14 Nyi sinyqä, “Ique hiŋuä mäqunmqä maqänä umqeqä” kŋuä
indqänätmä-qe, kukŋui tuwaŋuä iu inä äqiyqä. 15 Nätmatqä hui
iŋgisäqumuatqaŋgi, nyi mapqä iqäqe, si tuwaŋuä täunä a ätäutnä,
suqä ne Iqueqä ymeqä iqune, qänaknä iquatuŋqueŋqä näqŋqä
hiqätnä. Ne iiŋi, Goti Hea ique-ique Pmeqä Iqu, aquvä ämänaqiyätŋqä
iqune äyä äpmeŋu. Zä-hawätä, queatä, aŋä yäŋänäqŋqä mätnätätŋqä
imäkquwä-paŋä iiŋä eŋu. Ne Goti Hanjuwä Iqu aquvä ämänaqiyqä-
paŋä eanä, kukŋuä naqä-qakuänäŋä iuŋi, yäŋänäqŋqä imäkätqäŋu.
16 Ne eeqänäŋi, näqŋqä tiiŋä äyä etqäŋu. Kukŋuä qakuä, Goti
Hanjuwä Iqueqä suqeŋqä ätäŋqe, ii nätmatqä aaŋä naqänäŋä eä, iuŋi
Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuä ae ämänätquakqe, tiinji.

Iqu ämaqeqä hiŋuä iqiŋi, Ämaqä-qu eätä ätnäŋäqi ae ätimäukqe.
Dŋä Äŋguä Iqu imäkqaŋgi, Iqueä suqä jänänäŋi eeqäpnä ätnäŋäqi
ätimäukqe. Ynaunjqä iqua-pqe, Ique hiŋuä inä äquŋguwi.
Iquenyqe, kukŋui im-imä äma äwäpu, ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi
huiziu, awä tquaŋguwäŋga, qu qätä äwiyäpu, Iquenyqä quuvqä
ae eqäkuwi. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueŋi, yoqä naqä ävätä, qäukuä
yäŋinyqä ätuma ekqe.

4

Qokä-apäkä mämaŋqeŋqätä, ymisaŋä hui maŋqeŋqätä

1 Dŋä Äŋguä Iqu ätnäŋäqiŋi tiiŋä ätätqäuä. “Qänakndaŋi ämaqä
hui, dŋä quvqä, kukŋuä quaŋgä-tqä iquauä maŋi qänaknä ipu, suqä
quuvqä heqiyqä iqueŋi, ävquatämäpnuwiqä.” 2 Ämaqä iiŋä iqua,
quwqä suqä quvqä imäkmipqeŋqä kŋuä indqänäpu, womba mämeqä
danä, dŋä quvqä iquauqä kukŋuä ämepu, qokä-apäkä huizi duŋi,
kukŋuä quaŋgä tquäpnä. 3 Iqua ämaqeuŋi, “He qokä apäkä mämaŋqä
pambiyä” ätuäpu, itaŋga, “Ymisaŋä hnjuauŋi, he maŋqä pambiyä”
tupnä. Iŋäqe ymisaŋä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqu imäkkqe, ämaqä quuvqä
eqiyäpu, kukŋuä naqä-qakuiŋqä näqŋqä epiyä iqua, “äŋguiqä” ätäpu,
ämepu gpŋqeŋqä imäkkqe. 4 Nätmatqä eeqänäŋä Goti Hanjuwä Iqu
imäkkqe, quvqä maetqe, äŋguänäŋä äyuwä. Iŋäqe ne ‘tä quvqeqä’
ätätanä, suŋqä bi tnämatuŋque? Ne ‘äŋguiqä’ ätätanä, ämetanä,

guatuŋque. 5 Ii tiinji. Goti Hanjuwä Iqu kukŋuä ätqetatä, ne Iquenyqä
tääqä ätquetatä, Iqueä hiŋuä iqiŋi äŋguänäŋä heätŋqe.

Kraisi Iqueqä wäuŋuä qäyunä imäkqeŋqä

6 Si nyi suqä tä ätqa äpqäqä tä, tqä tta-tuŋgukuau, tnanyi-tnapqau
ämotquetnä, itaŋga kukŋuä äŋguänäŋä ne quuvqä eqiyätuŋquä
itä, näqŋqä äŋguänäŋä tqä-täuä ämetnä, qänaknä äwätqäŋä itä,
iquaquisaŋi, si yäŋänäqŋqä meqaŋgnä. Si iiŋä imäkätqäŋi, Kraisi
Jisasi Iqueä wäuŋui äŋguänäŋä imäkqä-quki hisnä. 7 Iŋäqe ämaqä
huizi, aeqä kukŋuä iuŋi, yätamäkqä miqä, hea iqäŋqä tätqätaŋguwä-
pa, si iiŋi mimäkqä pa itnä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqä äŋguänäŋä
iuŋi, näqŋqä yasämä meqätŋqe. 8 Ämaqä hŋqu, iqueqä huiwä
yäŋänäqŋqä metŋqeŋqä hea ique-ique wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä im-
itätqe, iqueqä quamä pmeqeuŋi, yätamäkqä wäŋqäpu vänä. Iŋäqe
iqu Goti Hanjuwä Iqueqä suqä iunä imäkqaŋgutqe, Goti Hanjuwä
Iqu yätamäkqä aaŋä kuapänä vänä. Iutaŋi iqu täŋgatä, qänakndatä-
pqe, äwa miqä hea ique-ique mequäniqe. 9 Kukŋuä iiŋi aaŋä
naqä-qakuänäŋi. Iŋi ämaqä eeqänäŋi, qu kukŋuä iqueŋi ämepu
quuvqä heqiyqäpŋqe. 10 Goti Häŋä hea ique-ique Pmeqä Iqu, Iqu
ämaqä eeqänäŋä Häŋä Iqumuatqä-que, itaŋgi ämaqä, Iquenyŋqä
quuvqä naqä-qakuä eqiyäpu äpmeŋuwä iuŋi, Iqu aŋgumä änyä-
häŋä iwimäkätqäuä. Iiŋqä ne neqä kŋuä iqä yäŋänäqŋqe, Ique
ävanä hiŋuä äqänanä äpmenä duŋi, ne nätmatqä äŋguänäŋä ii
meniqueŋqe, wäuŋuä dŋä huqä äyä itqäŋu.

11 Maŋä ätuätnä, kukŋuä tä ätqäqä täuŋi, motqueqaŋgnä. 12 Ämaqä
hui, si ymeqänäŋä-quki äkqänäpu, mändi makikittqiyqä pa ipŋqe.
Qu iiŋä mimäkqä ipŋqä diŋqe, si ämaqä-quki eänä, ämaqä quu-
vqä eqiyätqäŋuwä iquauŋi, tqä kukŋuä tqä, quamä pmeqä, suqä
ämaqeŋqä äwiŋqä, quuvqä heqiyqä, itaŋga suqä jänäŋinä imäkqä-
quki eäŋi, qu saqä suqä iuŋi, hiŋuä äqunäpu, saqä maŋi qänaknä
ipu, näqŋqä meqäŋqe. 13 Nyi äpmqäŋgaŋqä, si Goti Hanjuwä
Iqueä kukŋui a ätäutnä, ämaqeuŋi näqŋqä ävätnä, kukŋuä naqä-
qakuä iuŋi, kiqä qakuiŋqä motqueqaŋgnä. 14 Iiŋä-qae ämaqä
quuvqä eqiyätqäŋuwiu miqä iqua, si hipa haqä iqä kiyqaŋguwäŋga,
Dŋä Äŋguä Iqu nätmatqä äŋguänäŋä iuŋqä si hiŋuä ktqaŋga*
äktapkqä iuŋi, mävquatämäuqä pa, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgnä.
15 Tqä kŋuä indqäŋqä imŋi, nätmatqä hui-huiuŋqä mindqäŋqä, kŋui
wäuŋuä eeqänäŋä nyi ätqäqä iuŋqänä ämetnä, äŋguänäŋä miqätŋqe.
Itaŋga ämaqe, qu saqä suqä qäsä, wäuŋuä qäsä, äŋguänäŋä äyä
itqätaŋgnä kqäŋgpŋqe. 16 Tqä suqetä, ä kukŋuä äŋguänäŋä ne
quuvqä eqiyätuŋquiu qänaknä iqetä, iquaqu, qui imäkŋqäŋqä wa
äunäŋga, äŋguänäŋä miqaŋgnä. Si suqä iiŋä imäkätqäŋi, tqä-täuätä,
ämaqä saqä kukŋuä qätä äkimipqetä, qui mimäkŋqä danä, quamä
äŋguänäŋä pmapnuwi.

5

Quuvqä heqiyqä iquau, tqä sämaqä eŋqä-pa iwitqueqeŋqä

1 Ämaqä naqä iqua, suqä qämä-qämä iqe imäkquwi, maŋä
yäŋänäqŋqe, jävqä eŋqä-pa mäpuäsqä pa, kukŋuä qeiqi, tqä tnique

* **4:14** 1 Timoti 1:18

ätuätqäŋä-pa, tquätŋqe. Suqä asä iiŋi, hikŋä iquauŋä-pqe, tqä
tta-tuŋgukuau ätuätqäŋä-pa tquätŋqe. 2 Suqä asä iiŋi, apäkä
naqä iuauŋä-pqe, tqä tnäu ätuätqäŋä-pa tquätŋqe. Itaŋga apäkä
hitqä iuauŋä-pqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä
hui miwitqueqä, jänänäŋuki eänä, tqä tnanyi-tnapqau ätuätqäŋä-pa
tquätŋqe.

Apäkä yawiqä iuauŋi, äänä mipŋqä?

3 Apäkä yawiqä hui, yäŋä aaŋä kiqä-kiuänä äpmeŋqe, si suqä
äŋguänäŋä dinä motqueqätŋqe. 4 Iŋäqe apäkä iiŋi hui, ymeqä
kiqä-täŋä eä, itaŋga kaqä-kawäka-täŋä inä eŋqe, qu Goti Hanjuwä
Iqueqä hiŋuä iqiŋi, äŋguänäŋä heätpŋqä etaŋgutqe, quwqä keisä,
känäutä, äŋguänäŋä ämipu pmetpŋqe. Qu suqä iqueŋi a äqätäŋuwi,
ga kunaqä-kununua qu naqä imämbŋqä, wäuŋuä dŋä huqä ipu,
yätamäkqä äwimitpqeŋqä kimaŋi, iuau yätamäkqä äväpu, äŋguänä
miqäŋqe. Suqä iiŋiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu aaŋä kuapänä äwinyä.
5 Apäkä yawiqä hui, yäŋä aaŋä kiqä-kiuänä äpmeŋqe, iiyqä kŋuä iqä
yäŋänäqŋqe, Goti Hanjuwä Ique ävä äpme, Iqueqä yätamäkqeŋqä
tääqä hiunji heatqeu tquätŋqänänji. 6 Iŋäqe apäkä yawiqä hui, kŋui
iiyqä huiwä duŋqänä indqänä äpmeŋqe, ii tiinji. Ii häŋä äpmeqä-qe,
pizqä ae äpäkombqä eŋqä-paŋä iiŋä äpme. 7 Itaŋgi ämaqä quuvqä
heqiyqä iuŋi, kukŋuä nyi tä ätqa äpqäqä ii vqätŋqe. Ämaqä huizi,
“Ämaqä ii, suqä quvqä imäkqä äpmeŋäuä-qe” matqä pa ipŋqä diŋqä.
8 Itaŋga ämaqä hŋqu, iqueqä hiveymeqä itä, iqueqä kuvämaqä huizi
itä, iuŋi mämiqä itŋqä iqu, iqueqä quuvqä heqiyqe, qui imäknätä,
ämaqä aaŋä ququvqä-qu eänä. Iŋäqe ämaqä quuvqä maeqiyqä ipiyä
iqua, qu suqä iiŋi, mimäkqä danä ipnä.

9-10 Apäkä yawiqä iuauqä yoqä äqänäŋqä iuŋi, si apäkä huiyqä yoqe,
hiŋgnä maqiyeqä pa isŋqe. Iiyqä quväukui 60 eä, qokä kiuänäŋue
muaŋqi eä, ämaqeqä hiuŋuä iqiŋi suqä quvqä mimäkqä, quamä
äŋguänäŋä tiiŋiu pmeqi hiätŋqe. Iiyqä ymeqeuŋi, suqä ävätä ymisaŋä
tä äqiyätä, äŋguänäŋä miqi eä, ämaqä kiŋäqätaŋi äŋguänä itqueqi eä,
mändi äkittqänätä ämaqä quuvqä heqiyqä iuqä yuki asŋä wuqiyqi eä,
ämaqä haŋä-iqä ämepu pmetaŋguwä iuŋi yätamäkqä vqi eä, itaŋga
wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä eeqänäŋä iuŋi, äŋguänäŋä ämitä imäkqi
eŋqe, si iiyqä yoqe, pipa du qiyesŋqe.

11-12 Iiŋä etaŋgi, si apäkä apähueqä yawiqä huiyqä yoqe, maqiyeqä
pa isŋqe. Ii tiinji. Ii, “Nyi qokä aŋgumä muanmä” kŋuä vqaŋganji,
Kraisi Iqueŋi tuwä äwiyätä, itaŋga, “Nyi qokä aŋgumä mämuaŋqä
ymniqeqä” ätätä, kukŋuä guä ämäsekqä iuŋi, qui imäkätqe, kukŋuä
meniqe. 13 Suqä ii ipiyä dutaŋi, tiiŋä iqäpnuwi. Aŋä huiu wäka huiu
wäka ipu, enyqä imäkŋgpnuwi. Qu suqä tiiŋä-pqä inä imäkqäpnä.
Suqä ämaqä huizi di imäkqaŋguwä iuŋi, qu-pqe eeqänä näqŋqä
mapŋqä äwinyätä, kukŋuä ätqä di matqä ipu, kukŋuä quvqä iqunä
ätäkipu, ämaqä huiuŋqä tuwäŋgi kukŋuä täkiqäpnuwi. 14 Iiŋiŋqe, nyi
tiiŋä ätqä. “Apäkä apähueqä yawiqä iua, qu qokä aŋgumä ämuanäpu,
ymeqä-täŋä epu, itaŋga aŋä yuuwi ämipu pmetpŋqä” ätqä. Iiŋä
itqäŋuwi, ämaqä wiuŋqä iqä hŋqu, “Qu suqä quvqä imäkätqäŋäuä”
ätätä, kukŋuä quvqe matqä yänä. 15 Apäkä iuautaŋi, hiua suqä äŋguä

duŋi tuwä äwiyäpu, Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä ique,
qänaknä ävätqätaŋguwä duta, ätqä.
16 Itaŋgi apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä hui, apäkä yawiqä
hiua iiyqä käyämaqä eäŋuwi, ii iuauŋi äŋguänä miquätŋqe. Ii iiŋä
imäkqe, ämaqä quuvqä heqiyqä iqua-pqe, qu apäkä yawiqä eeqänäŋä
iuautaŋi, haŋä-iqä mämeqä ipu, apäkä yawiqä yäŋä aaŋä kiqä-kiuänä
äwiŋuwä iuaunä äŋguä miqäpnä.

Kukŋuä quuvqä heqiyqeu miqä iquauŋqä

17 Ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä iqua, quwqä wäuŋuä äŋguänä
imäkqaŋgpqe, he iquauqä yoqe haqä ämaipu, yätamäkqä vqäpŋqe.
Iquautaŋi, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui awä ätäpu, näqŋqä
ävätqäŋuwä iquauŋi, he mbqe, iquau ganä vqäpŋqe. 18 Iŋi Goti
Hanjuwä Iqueä tuwaŋuä iuŋi, tiiŋä ätnä.

*"Bulumäka hŋqu, kuä-witqä häukui, pa haqeqäŋi huätä
päwätŋqänä qonjqä-aunjqä itŋqe, si hiŋguä maeqä pa, uwqä hui
qäyä manätŋqänä hiŋuinä qunyä."**

Itaŋga "*Ämaqä wäuŋuä itŋqä iqu, iqu iqueqä mbqe ämenä.*"†
19 Iiŋä etaŋgi ämaqä hŋqu, "Ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä tqu, suqä
quvqä imäkqiyä" ätqäqe, he iqueä kukŋui qätä mäwiyqä pambiyä.
Ämaqä hŋquaqu, ä hŋquaqu-hŋqueŋä-qua, kukŋui asiqunä ätquwi,
he qätä iunä wiyqäpnä. 20 Iŋäqe hŋqua, suqä quvqä yqänä imäkqa
äwätqäŋuwi, ämaqä eeqänäŋä iuqä hiŋuä iqi, ätuma äwätnä, "He
suqä quvqänäŋä tä suŋqä imäkqa äwätqäŋäuä?" ätuätnä, äkasuwä
tquätnä. Ii, ämaqä miqä huizi iqua-pqe, qu suqä quvqä asä iquenyqä
uwqeŋqä, zä winyätŋqä diŋqeyi.
21 Nyi si maŋä äktqäqe, Goti Hanjuwä Iqueä, Kraisi Jisasi Iqueä,
itaŋga ynaunjqä atäuŋuä ae ätekqä iquauä hiŋuä iqiŋi, "Suqä ämaqä
huiuŋqänä äwiŋqä, ä huiuŋqä mäwiŋqä iqu, huätä ävquatämäutnä,
suqä nyi tä ätqa äpqä iuŋi, a yäŋänäqŋqä qätätaŋginyä" äktqä.
22 Si ämaqeu miqä änyä-häŋä hŋquenyqä qävqä itnäŋgaŋi, ämaqä
hŋqueŋi, "Ämaqä tqu, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä quu-
vqä eqiyätqäŋuwä iquau mitŋqeqä" ätätnä, hipa haqeqä maqänä
mäwiyqä pa, mä iqueä suqä quvqe, si-mända meqäŋqä. Si suqä quvqä
eeqänäŋä iuŋqe, wa äunäŋga pmetaŋgnä.
23 Täŋä-yaqä huitaŋä-huitaŋä, tqä äwqä yäpä imä äkimetŋqeŋqe,
eqenä maŋqä iqaŋgnä. Aaŋä eqä duŋi, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe,
wäŋqäpu qäsä naqä-huinyä imäkätnä, äŋgtŋqe.
24 Ämaqä hŋquauqä suqä quvqe, ämaqä jänä imäkqä iqueqä hiŋuä
iqi matimäuqäŋga, he näqŋqä maqänä hipnä. Iŋäqe hŋquaui, zä
imäkmipqe, qänakŋi ätnäŋäqi timäuŋqiyä. 25 Ii eŋqä-paŋä iiŋi, suqä
äŋguänäŋä iqueŋi, hui ätnäŋäqi inä äwi. Iŋäqe, zä äwämitätqe,
qänakŋi ätnäŋäqi timäuŋqiyä.

6

Kukŋuä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iquauŋqä

1 Ämaqä quuvqä heqiyqä, ämiqä hŋquauä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä
äpmeŋuwä eeqänäŋä iqua, qu kŋuä äŋguänä ämepu, ämiqä iiŋä

* **5:18** Kukŋuä-suqä 25:4 † **5:18** Kukŋuä-suqä 24:15; Lukä 10:7

iquauä yoqe haqä ämamäupu, iquauä yäpä iqi iqäpŋqe. Iqua iiŋä
imäkqaŋguwäŋga, ämaqä huizi iqua, Goti Hanjuwä Iqueä yoqetä,
kukŋuä ne awä ätätuŋquä itäŋi, qu qui mimäkqä-pa ipu, mändi
makittqiyqä danä ipŋqe. 2 Iŋäqe wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä hŋqueqä
ämiqä iqu-pqe, quuvqä heqiyqä-qu eŋqe, wäuŋuä-wiyqä iqu, “Ämaqä
tqu, ŋqä tasi-guequvqae, nyi iqueŋi hŋgisanä itqueqämqeqä” kŋuä
iiŋi mämeqä pa iquätŋqe. Oee. Iqu, “Ämaqä nyi wäuŋuä äwiyätŋqä
tqu, quuvqä heqiyqä-qu äyä mändanä, nyi iquenyqä kiiŋä änyinänä”
kŋuä iiŋä indqänäŋqe, iqueqä wäuŋui, huizi iquauä wäuŋuä-pqe
ämäwqätäunä.

Nätmatqä Goti Iqu nätapqaŋgqeŋqä, yeeqä iqeŋqä

Nyi si kukŋuä eeqänäŋä tä äktqäqä iuŋi, qu iu qänaknä iqäpŋqänä
awä ätuätnä, maŋä tquaŋgnä.
3-5 Kukŋuä nyi tä etqäqe, ii neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueä kukŋuä
naqä-qakuänäŋä ii eŋqä-paŋä eä, quami, suqä Goti Hanjuwä Iqu
äwinyäŋqä iunä pmepŋqä etqä. Ämaqä hŋqua kukŋuä iiŋqä
mäwiŋgaŋgi, hui-mända ävätqäŋuwä iqua, “Ne ämaqä naqä eäŋunä”
tpnä. Iŋäqe, qu maqŋqä yasämä epiyä-qe, hiŋgi tpnä. Ämaqä
iiŋi, qu nätmatqä wäŋqä isuauŋqe, nätmatqä naqänäŋänä imäkäpu,
yoqä hiŋgäŋqä isuauŋqe, kukŋuä mäkä äqäyäuŋgpnä. Ii tqaŋguwä
iuŋi, qätä äwiyäpiyä iqua, qu hiŋuä aowä äqunäpu, mäkäŋqä ipu,
ämaqä huiuŋqä kukŋuä quvqä ätäpu, kŋuä quvqenä indqänäpu,
äkasuwinä tŋgmaŋgpnä. Ämaqä iiŋi, qu kukŋuä naqä-qakuiŋqä
maqŋqä epu, qämä-qämä ipiyä dutaŋi, “Goti Hanjuwä Iqueä suqä
quamä äŋguänäŋä pmeqä iutaŋi, ne nätmatqä kuapä-täŋä eaŋqunä”
kŋuä indqänätqäŋä.
6 Iŋäqe ne quami, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä iunä äpmenä,
nätmatqä Iqu nätapqaŋgqeŋqä, yeeqä iiŋqä itanä äpmeŋque,
ii ne nätmatqä-täŋä äpmeŋu. 7 Ne näqŋqä äyuä. Nipaqä
änanyuäpiyäŋganji, nätmatqä qäsä equmuäknqä mänanyquä pa
ikuwi, oee. Aaŋqä huiwinänyqä änamikuwi. I etaŋgi äpäkonätaqä-
pqäŋganji, nätmatqä maeqä, aaŋqä wanique. 8 Iŋäqe ne ymisaŋä
qäkämä-täŋä eäŋque, ii qeyi. 9 Ämaqä mbqä kuapänäŋä-täŋä
epŋqänä äwinyätŋqä iqua, yamwiqä äwimeqäqe, qu kŋui, suqä quvqä
imäkäpŋqä duŋqänä indqämbu äpmeŋuwi, qui imäkmbnä. Tiiŋä
eä. Täŋäŋqä guä äquvepqe äueqäqä-pa, ii äuenä. 10 Suqä quvqä
eeqänäŋä iuqä qakui, ii mbqeŋqänä äwiŋqä iquvi. Ämaqä kŋuä mbqä
duŋqänä ämeŋuwä hŋqua, quwqä quuvqä heqiyqe ävquatämäupu,
huäqä-huŋqä iqu iquauqä äwqä yäpä imŋi, zi eŋqä-pa äuqaŋgi kŋuä
äqäyätqäŋä.

Aŋä häŋä hea ique-ique pmeqeu matŋqeŋqä, yäŋä qŋgaŋgnä

11 Iŋäqe si Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä-quki eäŋi, suqä qu
imäkätqäŋuwä iuŋi, tuwä äwiyätnä, äwimasitŋqe. Äwimasiyätnä,
ämaqä aaŋä jänänäŋä-quki äpmanä, suqä Goti Hanjuwä Iqu
äwinyäŋqä dunä imäkätnä, quuvqä naqä-qakuä eqiyätnä, suqä
ämaqeuŋqä äwiŋqä iqu a äqätnä, yäŋänäqŋqä ätqäunä, haŋä-
iqä eeqänäŋi ämetnä, itaŋga suqä ämaqeu qeiqinyä wimäkqä iqu
ämanäŋga iqätŋqe. 12 Si Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänäŋä

eqiyäŋi, ii ävquatämäutŋqänä yamwiqä huitaŋä-huitaŋä isua kimenä.
I kimeqä diŋqe äwimasiyätnä, quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyätnä, aŋä
häŋä hea ique-ique pmeqeu matŋqeŋqä yäŋä qŋgaŋgnä. Si tqä quu-
vqä heqiyqeŋqä, ämaqä kuapänäŋä iuqä hiŋuä iqi awä tquaŋgŋäŋga,
Goti Hanjuwä Iqu, si aŋä häŋä hea ique-ique pmeqä iu matŋäŋqeŋqe,
atäuŋuä ae ätekqe.
13-14 Goti nätmatqä eeqänäŋä iu Häŋä-pmeqä-vqä Iqueätä, itaŋga
Jisasi Kraisi, Pondisi Pailoti iqueä hiŋuä iqi yäŋänäqŋqä ätqäuä,
kukŋuä zä maeqä, awä qäyunä ätkqä Iqueätä, hiŋuä iqiŋi, nyi si
tiiŋä ätätnä isŋqä äktqä. “Nyi kukŋuä eeqänäŋä ämetŋqä iuŋi,
‘suqä quvqä hui miqä-qunä iunä qänaknäŋi, hea neqä naqä Jisasi
Kraisi Iqu aŋgumä äpätqäŋgaŋqä iqämqänä,’ ätätnä, kukŋuä guä
mäsäueyä” äktqä. 15 Jisasi Iqu aŋgumäŋi, Goti Hanjuwä Iqu ätätä
ekqä du ätnäŋäqiŋi iŋga timäuniqe. Goti Hanjuwä Iqu Yäŋänäqŋqä
Naqänäŋä-täŋä-qu eä, itaŋga nätmatqä eeqänäŋä iuŋi äŋguänäŋä inä
Miqä-qu eä. Iqu aŋä-himqä miqä eeqänäŋä iquauqä Ämiqä-qu eä,
ämaqä naqä äpmeŋuwä iquauqä Naqä-qu eä. 16 Iqu Iqueqä-kiuäŋi
mapäkoŋqä eä, Iqu we-huŋqä aaŋä naqänäŋä iqi äpme, itaŋga ne
Iqu-täŋä qäqiqiŋi mäwqä pa eŋu. Iqueŋi, ämaqe hiŋuä mäquŋquä
pa ipnä. Iqueqä yäŋänäqŋqä naqänäŋi, qäpu maeqä yätqe. Iŋi ne
hea ique-iqueŋi, Iqueä yoqenä haqä maeqe. Ii naqä-qakuä eä, qäyä
äpmetänä.

Kukŋuä ämaqä mbqä kuapä-täŋä iquauŋqä

17 Ämaqä mbqä kuapä-täŋä iqua, qu suqä tiiŋä du iqäpŋqä maŋä
tutŋqä äktqä. Qu, “Ne naqä äpmeŋunä” kŋuä ämepu, yoqä haqä
ämamänäpu, nätmatqä qui imäknäniqä duŋqä, “Iutaŋi ne quami,
äŋguänäŋä pmeniqueqä” kŋuä iiŋi, mämeqä pa ipŋqe. Oee! Iŋäqe
qu iiŋä pmapnuwäŋqä etaŋgutqe, kŋui Goti Hanjuwä Iquenyqänä
indqäŋgpŋqe. Ne quamä äŋguänäŋä pmeniquŋque, Iqu nätmatqä
eeqänäŋi änätapänä. 18 Qu suqä äŋguä duŋi qänaknä ipu, ämaqä
nätmatqäŋqä äwa itqätaŋguwä iuŋi, yätamäkqä vqäpŋqe. Qu
kŋuä tii indqämbŋqe. “Nätmatqä äŋguänäŋi, ŋqä mbqä manä.
Nyi suqä ämaqeŋqä änyinyätä, yätamäkqä vqä iquvi.” 19 Qu iiŋä
ipu äpmeŋuwi, nätmatqä äŋguänäŋi qänaknda yätamäkqä väniqe,
ämapnä. Iiŋä dutaŋi, qu quami, aaŋä äŋguänäŋä du pmepnuwi.

Kukŋuä yäpaki

20 Timoti iquki, nätmatqä eeqänäŋä Goti Hanjuwä Iqu äktapqäqe,
qui imäkŋqäŋqä, äŋguänäŋä mi. Ämaqe, qu maqŋqä epu, kukŋui,
Goti Hanjuwä Iqueä naqä-qakui hma etaŋgi, hiŋgi qämä-qämä ipu
ätätqäŋuwiŋqe, “Tä qeyqä” ätäpu, tqaŋguwä duŋi, qätä mäwiyqä
pa iqätnä. 21 Ämaqä hŋqua näqŋqä iiŋä epu, suqä quuvqä naqä-
qakuänäŋä heqiyqä duŋi ävquatämäutqäŋä.
Iŋi Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu qänakŋi
2 Timoti
iqueŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Timoti iqu, Poli iqutä wäuŋuä anä iminiyä iiŋqe. Iiŋä etaŋgi Poli iqu, suqä äŋguä iu qänaknä iquätŋqä motquetŋqä, tuwaŋuä tä äqiyätä, Timoti iquenyqä äväwqatkqe. Timoti iqu iqueqä-kiuäŋqe, “Nyi wäuŋuä tä imäkmqe, qäyunäŋunä manä” kŋuä indqänätä, haŋuä mäwiqä itä, ga Jisasi Iquenyqä kukŋuä äŋgui awä tuätŋqä wäuŋui, mävquatämäuqä yätŋqä, ätuätä äqäkqe. Iqu Goti Iqueqä kukŋuä eeqänäŋi qänaknä itä, ämaqe haŋä-iqetä, täŋä-huŋqetä, ique vqaŋgpqä qäyä etaŋguti, wäuŋuä Goti Iqu ique äwikqe, yäŋä äqänätä, imäkquätŋqänänyä.

Timoti iqu, ämaqä kŋuä äŋguä maeqä iquauqä kukŋui, qätä mäwiyqä iquätŋqä, ätuätä äqäkqe. Ämaqä iiŋä iquauqä kukŋuä iu qätä äwiyätqäŋuwä iqua, quwqä häŋä-pmeqe, qui imäknäŋqiyä. Iŋi, iquauqä kukŋui qätä mäwiyqä itä, Poli iqueqä suqeŋqä kŋuä äŋguä indqänätä, qänaknä iquätŋqe. Poli iqueqä suqe, quuvqä yäŋänäqŋqä heqiyqetä, äwqä-qeiqi iŋqetä, huiziuŋqä kiiŋä wiŋqetä, itaŋga haŋä-iqä äki-äkitaŋitä meqä iyi.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu, Iqueqä kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Iqu, “Ämaqe, Kraisi Jisasi Iquesaŋi, häŋä hea ique-ique pmeqe ämepu pmetp-nuwiqä” ätätä kukŋuä guä ae ämäsäuekqeŋqä, nyi iiŋqä awä tqämqä änändowatkqe.

2 Timoti, ŋqä ymeqä eŋqä-paŋä etaŋgnä, sinyqä kiiŋä änyinätŋqä iquki, nyi tuwaŋuä tä sinyqä äväwqatqä. Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutä, Iquaqu nätmatqä äŋguänäŋi hiŋgi vqetä, qeqä-tmäkqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä ktapinyä.

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi a qätätŋqe

3 Nyi ŋqä awäka hiŋuiqänä iminuwä-pa, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi, suqä quvqä hui maeqä äŋguä eämä, Iqueä wäuŋuä imäkätŋqe. Nyi Iquenyqä tääqä hiunji heatqä ätätmäŋganji, Timoti iqukiŋqä kŋuä ämetmä, Goti Hanjuwä Iqueŋi, sinyŋqä ‘äŋguiqä’ ätuätŋqe. 4 Si nyi kŋuä äŋqäkŋiŋqä kŋuä ämetmäŋganji, “Nyi iquesa yeeqä nyinätŋqe, aŋgumŋi, hiŋui äkŋga qunmniqätiyä?” kŋuä indqänätŋqe. 5 Si quuvqä naqä-qakuänä eqiyätqäŋiŋqä nyi kŋuä yqänä indqänätqäŋä. Quuvqä naqä-qakuä iiŋi, tqä tai Loisisä, itaŋga tqä tnai Yunisisä, imbaqi eqämiŋiyä-paŋi, täŋganji si-pqe asä ii inä etaŋgi, näqŋqä ämeŋä.

6 Si quuvqä iiŋä eqiyätqäŋä iuŋi, mävquatämäuqä pa itnä, ti-iŋä imäktŋqä diŋqä änyiŋgi. Nätmatqä äŋguänäŋä, nyi nyaqä hipa haqeqi kiyqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu äktapkqä ii, tä eŋqä-pa ekukua mäpäwiqä pa itä, hänaqä naqä sätŋqänä aŋgumä

ikinjäu. 7 Si maqŋqäta? Goti Hanjuwä Iqu dŋä änätapkqä
ii, ne nätmatqä hŋquenyqä zä iqäŋqä mänätapqä ikqe. Iqu
yäŋänäqŋqä inemäkätŋqeŋqätä, suqä ämaqeŋqä kiiŋä äwiŋqä iqu
ämetuŋqueŋqätä, itaŋga neqä-neuä suqä quvqä mändi äkittqiyätanä
pmetatuŋqueŋqä, dŋä ii änätapkqe. 8 Iŋä-qae si womba itnä, ämaqä
duŋi, neqä Naqä Jisasi Iquenyqä awä motquä miqä pa, awä ätuätnä,
itaŋga nyi Iqueqä wäuŋuä iuta guä pmetaŋgqeŋqä womba isi, oee.
Si Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqä iuta ätqäunä, kukŋuä äŋguä
we-huŋqä-täŋi, awä ätätnä, haŋä-iqe nyitä anä ämequa. 9 Iqu
ne aŋgi häŋä inequmuatätä, Iqueqä ämaqä etatuŋqueŋqä tääqä
änatkqe. Iiŋä di, Iqu ne suqä äŋguänäŋä di imäkätqätaŋgquä iuta
minemäkqä ikqe. Oee. Iqueqä äwiŋqä dutaŋi, Iqu nenyqä äwinyätä
äŋgui hiŋginä inemäkkqe. Iqu nätmatqä eeqänäŋi mimäkqäŋga,
Kraisi Jisasi Iqu äquvepätä, aŋgi änyä-häŋä inemäkäniŋqeŋqä, kŋuä
ganä iwäsäuekqe. 10 Täŋgaŋi Kraisi Jisasi Häŋä Inequmuatqä Iqu
ätimäukqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqueä äwiŋqä-pqe ätnäŋä iqi inä
ätimäuqi. Äpäkoŋqä iqueä yäŋänäqŋqe, Kraisi Jisasi Iqu mändi
äkittqiyätä, ämaqe, qu häŋä hea ique-ique pmeqä mapnuwäŋqeŋqä,
kukŋuä äŋguä we-huŋqä iquesaŋi, näqŋqä ae äwikqe.

11 Itaŋga kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä iqueŋqe, Goti Hanjuwä Iqu
nyi, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-qunä eämä, Iqueqä kukŋuä awä ätätmä,
näqŋqä-vqä-qunä emqä ätenjikqe. 12 Itaŋgi haŋä-iqä eeqänäŋi, nyi
ämetqäŋä. I ämetminqä, nyi womba miqä pa itqäŋä. Nyi womba
miqä pemä itŋqe, ii Ämaqä nyi näqŋqä emä, Iquenyqä quuvqä
eqiyätmä iutayi. Iquenyqe, nyi näqŋqä naqä-qakuänä tiiŋä eŋä. Iqu
nyiŋqe, ‘Nyaqä wäuŋui, iqu äŋguä miŋqiyä’ kŋuä äme, nyaqä hipa iqi
ekqä iuŋi, Iqu Kiqä-kiuä hea yäpakäŋgaŋqä äŋguänä inä ämitŋqe, qui
mimäkŋqä yänä.

13 Timoti iquki, nyi kukŋuä eeqänäŋä äktätŋqä iuŋi,
ävquatämäutnä, hänaqä huiu-mända mäwqä pa, a yäŋänäqŋqä
qätättŋqe. Kukŋui, häŋä tamqänäŋä hmanji. Naqä-qakuä, Goti
Hanjuwä Iquenyqä ätnä. Iŋi, quuvqä heqiyqetä, itaŋga suqä
ämaqeuŋqä äwiŋqetä, Kraisi Jisasi Iqu änätapkqä iuŋi, ii-pqe si
a yäŋänäqŋqä qätättŋqe. 14 Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä äŋguä iqueŋi,
“Iqu äminqiyä” kŋuä vqaŋgi, saqä hipa iqi ekqe, si äŋguänä miqätŋqe.
Si äŋguä ämitqäŋi, Dŋä Äŋguänäŋä, neyaqä yäpä imä äpmeŋqä Iqu,
yätamäkqä kiyquänä.

15 Si näqŋqe, ämaqä, qua Eesiya iu pmeqä iutaŋä hŋqua, eeqäpnä
tuwä änmäuqaŋga, Pikelusi iqutä, Hemokenesi iqutä, iquaqu inä
änmäukiyi.

16 Onesipolusi imbquatä, ämaqä imbquauä aŋä iu anä äpmeŋuwä
iquauŋi, Naqä Iqu qeqä imäŋqeuta äŋguä iwimäkätŋqeŋqä, nyi
tääqä ätuätqäŋä. Nyi guä pmetaŋgqeŋqe, iqu womba miqä itä,
nyiŋi, yeeqä aaŋä kuapänä inyimäkätqätaŋgqeŋqä, nyi tääqe iuta
ätuätqäŋä. 17 Iqu Romä ätimäuqe, nyiŋqä qävqä ikiqänjaqänäqe,
hŋga ämäŋqumuakqe. 18 Naqä Iqu, hea yäpakäŋgaŋi, iqueŋi,
Iqueqä qeqä imäŋqeuta äŋguä iwimäkäniqä diŋqä tääqä i ätuätqäŋä.
Iqueŋqe, si näqŋqä äŋguänäŋä äyä eäŋnä. Iqu aŋä-himqä Epäsäsi du
äpmeqäŋgaŋi, huiŋqä-huiŋqä yätamäkqä nyiyqä-qu äpmamiŋqe.

2

Haŋä-iqä qäyä ämetnä, wäuŋui yäŋänäqŋqä imäkqeŋqä

1 Timoti ŋqä ymeqä iquki, si Kraisi Jisasi Iqutä ämuäŋnätnä, Goti
Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi ämakqueu, aaŋä yäŋänäqŋqänäŋä
tqäutaŋgnä. 2 Itaŋga si nyi ämaqä kuapänäŋä iuqä hiŋuä iqisaŋi
kukŋuä awä tuätqätaŋgä qätä änyiyätqäŋi, ii si ämaqä quuvqä
äwiyäŋä iquau-mända awä tquätŋqe. Iwä iqua ämepu, ämaqä huizi
du-mända, awä inä tquäpŋqä.
3 Si Kraisi Jisasi Iqueqä mäkä yäŋänäqŋqä iqä eŋqä-paŋä-quki eäŋi,
si-pqe haŋä-iqe, qäyä kimeqaŋguti, wäuŋuä yäŋänäqŋqä iqätŋqe.
4 Ämaqä wäuŋui, mäkä-iqä iu imitätqä hŋqu, iqueqä wäuŋuä iu
äväma, huizi iqua imäkätqätaŋguwä iu, anä miqä yänä. Iqu iqueqä
ämiqä ique, yeeqä iwimäkätŋqe, wäuŋui iqueqä itäqä iunä iquänä.
5 Itaŋi, ämaqä hŋqu, häŋä qaŋä tnäŋä uwqä iuŋi, häŋä iqueqä suqä
iu qänaknä miqä iqäqe, qu nätmatqä ämaqä hiŋuiqä timäuqaŋgqä
iquenyqä epqe, iqu mämeqä yänä. 6 Ämaqä hŋqu, enyqä miqä
wäuŋuä itä, ymisaŋä äqutätä ämimitätqe, ämaqä huizi duqe änyä
qäyä etaŋgi, iquee ganä yäuä iqaŋga ämetä äŋguänä. 7 Iiŋiŋqä, nyi si
kukŋuä tä äktqäqä iquauŋi, mävquatämäuqä kŋuä yqänä metaŋgnä.
Iŋi Naqä Iqu, kŋuä iqä äŋguä huisä, kiqä quatitä, inä ktapquänä.
8 Si kŋuä maeqänä hiŋgi mitqäqä pa, kŋui Jisasi Kraisi Iquenyqä
äpakänä metaŋgnä. Iqu Dewiti iquesaŋä Ique, Iqu äpäkonätä
aŋgi änyä-häŋä äyä ekqe. Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä
ätätmäŋganji, “Iqu iiŋä-iiŋueqä” ae äyä ätätŋqe. 9 I qeŋqe, qu
ämaqä quvqä iqaŋguwä iquau itqueqänäŋi, nyi haŋä-iqä ändapäpu,
guä äpmuatenjiyätqäŋä. Iŋäqe qu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui, guä
makiqiyäueqä ipnä. 10 Nyi kukŋuä iquesa yäŋänäqŋqä ätqäumä,
haŋä-iqä eeqäpnäŋi ämetäŋqe, qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä
hitpnuwäŋqänä, Kiqä-kiuä atäuŋuä ae ätekqä iquau yätamäkqäŋqä
ämetqäŋä. Qu aŋgumä änyä-häŋä eepu, häŋä hea ique-ique
pmeqe, Kraisi Jisasi Iquesa inä ämepu, äŋguänäŋä pmeqäpŋqä kŋuä
nyiyqaŋgi iutayi.
11-13 Kukŋuä tiiŋä tä, aaŋä naqä-qakuänäŋi.

Äyä, ne Iqutä anä äpäkonatque, ne Iqutä häŋä äpakä inä
pmetaniqueqä.

Äyä, ne yäŋänäqŋqä ätqäuanä, haŋä-iqä eeqänäŋi ämamitatque,
ne Iqutä ämiqä anä inä pmeniqueqä.

Äyä, ne, “Ne Jisasi Iqueqä-qune hmanjqä” tqaŋguatque, Iqu-pqe
nenyqä, “Iqua Nyaqä hmanjqä” täniqeqä.

Äyä, ne ätatqu-pa mimäkqä qäyä itaŋgqä-qe, Iqu Iqueqä ätätqä-
pa imäkquäniqeqä. Iqu ätkqä iuŋi mävquatämäuqä, kŋui yqänä
metäniqeqä.

Goti Hanjuwä Iqu tqä wäuŋuiŋqä yeeqä yätŋqe, yäŋä qäŋgtŋqe

14 Qu nyi kukŋuä tätqätaŋgqä iuŋi, mävquatämäuqä danä, kŋuä
yqänä indqänätpŋqänä tuätäqisqä iqätŋqe. Qu kukŋuiŋqä mäkä
maqäyäuŋqä-pa iqäpŋqänä, si Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi,
maŋä tquaŋgnä. Qu iiŋqä mäkä äqiyäunätqäŋuwi, squä mapŋqe?
Nätmatqä hŋqu mämeqä ipnä, ämaqä qätä äwipqä iunä qui imäkqä
eä. 15 Goti Hanjuwä Iqu hiŋuä äkqänätä, tqä wäuŋuiŋqä yeeqä

yätŋqe, si wäuŋui yäŋänäqŋqä iqätŋqe. Iiŋiŋqe, si wäuŋuä
imäktqäŋä iuŋqe, womba miqä itnä, kukŋuä naqä-qakuiŋqä zä
maeqä, awä jänänä tquätŋqe. 16 Ämaqe kukŋuä quvqe nätmatqä
hŋqu tämapŋqänä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqu mäwinyätaŋgqeu
ätquwi, si wa äunä, tqäqi tqäutaŋgnä. Kukŋuä iiŋi, ämaqä qui
imäkqaŋgi, qu Goti Hanjuwä Iqu-täŋä qäqiqi mäpmeqä, Iqueŋi
äväma, kiŋä näŋi upnä. 17 Kukŋuä quvqä iiŋi, mätääqä ämaqä
hŋquesaŋi, hŋque-mända maqänä ätkamäuqä-paŋä asä iiŋi. Ämaqä
kukŋuä quvqä i mŋqe, Himeneasi iqutä, Piletusi iqutä, iquaquvi.
18 Ämaqä iquaqu, “Goti Hanjuwä Iqu ne ae änevauqumuatkqä-qae,
aŋgumŋi iiŋi mimäkqä yäniqeqä” ätäsiyäŋganä qäŋganä, kukŋuä
naqä-qakuä iuŋi ävquatämäusinyä, ämaqä quuvqä heqiyqä huizi
duŋi, qui imäkkiyi.
19 Iŋäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqe, äpakä pmetpŋqeŋqä aŋä-
siyandqä eŋqä-pa, yäŋänäqŋqä ae äqutekqä yqänä ätqäuä. Siyandqä
iuŋi, Iqu tuwaŋui tiinä äqäkqe.
“Naqä Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iuŋqe, Iqu Iqueqä-kiuä näqŋqä
eänä” itaŋga,
“Ämaqe, ‘Ne Naqä Iqueqä ämaqä eäŋunä’ ätätqäŋuwi, qu suqä
ququvqä duŋi, tuwä wiyqäpŋqäuä” ätätä äqäkqe.
20 Aŋä naqänäŋä iuŋi, hevqä häkä huitaŋä-huitaŋi witänä. Itaŋga
hui hikä golqätä, silpatä, imäkŋqe witänä. Itaŋga zä-mŋä qŋqetä,
quaetä imäkŋqä-pqe witänä. Nätmatqä iiŋi, hui äŋguänäŋä eä,
hiunji naqä-ganä meqäŋqä witänä. Itaŋga hui äŋguänäŋä ma, hiunji
hiŋgiŋqäŋga meqäŋqä witänä. 21 Iiŋqe, kukŋuä quati tiinji. Ämaqä
hŋqu suqä quvqä duŋi, tuwä äwiyätä, ikikinyäŋä äpmeŋqä iqu,
nätmatqä hiunji naqä-gaŋqä ii äwiŋqä-paŋä iiŋi. Iqu Naqä Iqueä
wäuŋuä iunä itä, wäuŋuä iuŋi äŋguä iqä-qu eä, itaŋga wäuŋuä huizi,
Naqä Iqu Iqueqä hipa iu hiqaŋgutqe, inä iquätŋqänä, näwi imäknä
pmetänä.
22 Timoti iquki, hikŋä-hitqä iqua suqä quvqä imäkqäpŋqänäŋä
itqätaŋgä äqunäŋi, si-mända tä eŋqä-pa kmänyämäqŋqä, wa
äunäŋga pmetaŋgnä. Ämaqä aaŋä jänänäŋuki, quuvqä naqä-qakuä
heqiyquki, suqä ämaqeŋqä kiŋqä iqu meqä-quki, itaŋga suqä äwqä
haŋuä iŋqe meqä-quki hisŋqe, yäŋä qäŋgaŋgnä.* Sitä anäŋi, ämaqä
quwqä qeqä-quuvqä yäpä imŋi, äŋguänäŋä imbu, Naqä Iquenyqä
tääqä ätätqäŋuwä iquatä iqäpŋqe. 23 Ämaqä, nätmatqä hnjua-
hnjuaŋqä näqŋqä maeqä, qämä-qämä ipu, kukŋuä quvqä tqaŋguwä
iquauŋi, qätä mäwiyqä eänänä, päkäpäkä iqätŋqe. Si näqŋqe, ii
ätäpiyä dutaŋi, äkasuwä tmbnä. 24 Naqä Iqueqä wäuŋuä-wiyqä
hŋqu, ämaqä eeqänäŋä iquatä, äkasuwä matŋqä iquänä. Oee. Iqu
quŋqä äwqä tnäŋä maqänä mimäkqä itä, äŋguä iwimäkätä, näqŋqä
vquänä. 25 Ämaqä kukŋuä duŋi qätä mäwiyqä ipu, wäuŋui mändi
kittqiyqaŋgpqä iquauŋi, iqu qutä wäuŋuä qeiqinyä itä, quwqä suqä
jänänäŋi hma etaŋgqeŋqä näqŋqä vquänä. Iqu iiŋä imäkqaŋgutqe,
Goti Hanjuwä Iqu yätamäkqä vqaŋguti, qu quwqä suqä quvqeŋqä
womba ipu, kŋuä äkunmäknäpu, kukŋuä naqä-qakuiuqä qakuiŋqä
näqŋqä mapŋqäpi, ä mämeqä ipŋqäpiyä? 26 Ämaqä tqua, qu Setänä,

* **2:22** 1 Timoti 6:11

Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqueä guä du äupu, iqueä äwiŋqä dunä imäkätqäŋuwä-qae, qu kukŋui meqaŋgpqe, kŋuä jänänäŋi äwimetä, aŋgumŋi iqueä guä duŋi mauqä yänä.

3

Suqä quvqä, hea yäpakäŋga timäuniqeŋqä

1 Iiŋä-qae, si näqŋqä tiiŋä esŋqe. Hea yäpakä hiätŋqäŋganı, haŋä-iqä aaŋä quvqä huitaŋä-huitaŋä di timäuniqe. 2 Ii suqä tiiŋi iutayi. Ämaqe, quwqä-quwäŋqänä äwinyätä, mbqä kuapä mapŋqä äwinyätä, quwqä yoqenä haqeu ämaenäpu, ämaqä mäŋqe, ‘quvqä-quaeqä’ ätäpu, quwqä kunaqä-kunuŋuauä kukŋui, qätä mäwiyqä hŋgisanä ipu, äŋguä iwimäkqä duŋi, ‘äŋguiqä’ mätquä ipu, itaŋga Goti Hanjuwä Iqueŋi tuwä wiyqäpnä. 3 Qu ämaqä huizi duŋqä huäqä maumäkqä ipu, iwäsäumämbiyäŋganı ‘oänä’ ätnäpu guä mämaqŋqä ipu, ämaqä huiuŋqä kukŋuä quvqä ätäpu, kŋuä ganä mämeqä äwqä äwivauqaŋgqä iqinyä hämänänä imäkäpu, qui näwenyä iwimäkäpu, itaŋga nätmatqä eeqänäŋä äŋguä isuauŋqe, mäwiŋqä iquänä. 4 Itaŋga qu quwqä näueqä iquauŋqe, täkqä ämaepu, suqeu miwäsäuqä quvqä maqänä imäkäpu, ‘Huiziu ämäwqätäuŋunä’ kŋuä indqänäpu, nätmatqä qua iutaŋi yeeqä iwimäkqaŋgqeŋqä kŋui iŋqänä ämapu, Goti Hanjuwä Iquenyqe mäwiŋqä iquänä. 5 Iqua quvqä iqinjaqämbiyi, äŋguä-quanä imäkmbu äwäpu, Goti Iqueä yoqe haqä maeqäpŋqä ipiyä-qe, Iqueqä yäŋänäqŋqe, wäŋqä qäpu maeqä-quai. Iiŋä-qae, si iquatäŋi, anä mäpmeqä, tqäqi pmetaŋgnä.

6 Ämaqä iutaŋä hŋqua, apäkä kŋuä iqä äŋgui maeqä iuauä aŋiu äpeyäpu, kukŋuä quaŋgi, äŋguä eŋqä-pa ätäpu, iuauqä kŋui qui imäkätqäŋä. Apäkä iua, iuauqä kŋuä imŋi, kŋui suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkqäpŋqeŋqänä ämapu imäkqänjaqämbiyi, buayä hikä eŋqä-pa ättqämbu äpmapu, haŋä-iqä naqänäŋä ämetqäŋä. 7 Iua hea ique-iqueŋi, näqŋqä mapŋqänä, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä qätä äwiyäpiyä-qe, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä naqä-qakuiŋqe, näqŋqä äŋguänäŋi mämeqä itqäŋä. 8 Ämaqä suqä e imäkätqäŋuwä iqua, Janesi iqutä, Jambresi iqutä,* Mosisi iqueä wäuŋuiŋqä enyqä imäkäsinyä, mändi äkittqäuminiyä-paŋi, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä naqä-qakuiŋqe, asä ii imäkätqäŋuwi. Itaŋga quwqä kŋuä indqäŋqä imŋi, kŋui suqä quvqä dinä imäkqäpŋqänä äwinyä. Quwqä quuvqä heqiyqe, jänänäŋä maeqä eŋqe, qu äŋguänäŋi matimäuqä ipnä. 9 Qu kukŋuä naqä-qakui kittqiyanä-tpu itqätaŋguwä-qe, quwqä wäuŋuä quvqä iiŋi, naqänäŋä matimäuqä yänä. Ämaqe, iquauqä suqe aaŋä qämä-qämä iŋqä naqänäŋä etaŋgi qumbnuwi. Ii ämaqä hiŋuiqänä iqua, Janesi iqueqätä, Jambresi iqueqätä, suqe, aaŋä qämä-qämä iŋqä äqunmiŋuwä-payi.

Goti Iquenyqä näqŋqä ämakŋi, a yäŋänäqŋqä qätqeŋqä

10 Iiŋä etaŋgqä-qe, si hiŋuä äŋqänminiŋqe, näqŋqä tiiŋi ae äyä eäŋnä. Nyi qokä-apäkä du näqŋqä ävätŋqeŋqätä, suqä äŋguä nyi imäkätŋqeŋqätä, qaŋä äänä äwätŋqeŋqätä, quuvqä äänä eqiyätŋqeŋqätä, haŋä-iqä qäyä ämetmä, äwqä haŋuä änymä äpmeŋqeŋqätä, ämaqeŋqä kiiŋä änyinätŋqeŋqätä, haŋä-iqä

* **3:8** Aŋgumä Itmakqä 7:11

ämetmä-qe, wäuŋui mävquatämäuqä itŋqeŋqätäŋi näqŋqä eäŋnä.
11 Itaŋga nyi Andiyokä, Aikoniyamä itaŋga Listiya du pmetaŋga,
ämaqe, suqä quvqä inyimäkäpu, täŋä-huŋqä ändapmiŋuwiŋqe,
eeqänäŋi si näqŋqä ae äyä eäŋnä. Nyi haŋä-iqä iuta hma
emqä etaŋgqä-qe, Naqä Iqu yätamäkqä änyiyätä, häŋä iny-
imäkäqumuatekqe. 12 Aaŋä naqä-qakuänänji. Ämaqä, Kraisi Jisasi
Iqueä epu, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyäŋqä dunä imäkqäpŋqänä
winyätaŋgqä eeqänäŋä iquauŋi, qu quvqä itqueqäpnuwi. 13 Itaŋgi
ämaqä quvqä iqä iquatä, itaŋga ämaqä “Nyi iiŋä-iiŋunjqä” quaŋgä-
tqä iqua-pqe, iquauqä suqä quvqe wäŋqäpu äwämitätqe, aaŋä
quvqä di winiqe. Iqua ämaqeqä kŋuä indqäŋqe, hiŋgi-mända
guä eŋqä-pa eyqiyäma äumipqe, iquauä-pqe asä e inä wäniqe.
14 Iŋäqe si kukŋuä tä qeŋqä näqŋqä ämetnä, quuvqä yäŋänäqŋqä ae
eqiyätqäŋä iuŋi, enyqä itnä mävquatämäuqä pa. Ne ämaqä näqŋqä
äktapqa äpätuŋquä iquneŋqä näqŋqä äŋguänäŋä eäŋi, kukŋuä iuŋi
mävquatämäuqä pa. 15 Itaŋga, Goti Hanjuwä Iqueä bukä du äqänäŋqä
iuŋqe, si ymeqä wäŋqäŋga näqŋqä ämakŋiŋqä-pqe, näqŋqä inä
eäŋnä. Iŋi kukŋuä e ätnäŋqä iuŋi, si näqŋqä äŋguänäŋi ämetnä,
Kraisi Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä eqämittqe, Goti Hanjuwä
Iqu aŋgumä ikitmetä häŋä ikiqumuatäniqe. 16 Kukŋuä eeqänäŋä Goti
Hanjuwä Iqueqä bukä du äqänäŋqe, Goti Iqu kŋuä äme, Iqueqä yuŋui
tuwaŋuä ii äqäkuwä iquau äwquatkqe. Itaŋga Iqueqä kukŋuä iiŋi,
ne qokä-apäkä iquneŋi, Iqueqä naqä-qakuiŋqä näqŋqä nätapquänä.
Neqä kŋuitä, suqetä, jänä mäwiqä eŋqä duŋi, ätnäŋäqi ämaitä,
jänä inemäkquänä. Itaŋga Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi, suqä
jänänäŋinä imäkquatuŋqueŋqä näqŋqä inä nätapquänä. 17 Iŋi ne
Goti Iqueqä wäuŋuä imäkqä iqune, Iqu iiŋä inemäkätŋqe, ne wäuŋuä
äŋguä äki-äkitaŋi eeqänäŋä imäkatuŋquä, näwenyä inemäkänä.

4

Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tqätŋqe

1 Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqisä, itaŋga Kraisi Jisasi Iqueä hiŋuä
iqisäŋi, nyi maŋä yäŋänäqŋqä äktqä. Itaŋga Jisasi, ämaqä ae
äpäkonätqäŋuwä iquautä, häŋä äpmeŋuwä iquautä, iwäsäuniqä Iqu
aŋgi äpätä, nätmatqä eeqänäŋi hea ique-ique miniqä etaŋgi, nyi
maŋä yäŋänäqŋqä ii, tiiŋiŋqä äktqä. 2 Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-
täŋi awä tqätŋqe. Ämaqä iqua qätä äkiyäpu ämapŋqäpiyä, ä
mämeqä ipŋqäpiyä-qe qäyä etaŋgi, si awä tqätŋqe, näwi imäknnä
pmetaŋgnä. Quwqä kŋuitä, suqetä, jänä mäwiqä iŋqä duŋi, jänä
iwimäktŋqe, ätnäŋäqi ämaitnä, äkasuwä tquaŋgnä. Suqä Goti Iqu
äwinyäŋqä dunä imäkqäpŋqänä yäŋänäqŋqä iwimäkqaŋgnä. Si
e imäkätŋäŋgaŋi, quŋqä äwqä tnäŋä maqänä mimäkqä pa itnä,
qeiqinyä tquaŋgnä. 3 Ii imäkqätŋqä äktqe, nyi tiiŋä timäwäniqä
duta äktqä. Qänakndaŋi ämaqe, qu kukŋuä naqä-qakuiŋqä
näqŋqä vätqätaŋguwä iquauŋi, qätä mäwiyqä danä iqäpnuwi,
oee. Qu, “Ne kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqaŋguwä di qätä äpakä
äwiyquanä” kŋuä ämepu, ämaqä kuapänä itmepu, iquauä kukŋui
qätä wiyqäpŋqänä äwqäqämetpnuwi. 4 Qu kukŋuä naqä-qakuä
ätnäŋqä iuŋi, qätä mäwiyqä danä, tuwä äwiyäpu, qäte, aeqä kukŋuä
huitaŋä-huitaŋä iu-mända wiyqäpnuwi. 5 Iŋäqe si hea ique-iqueŋä

di, kŋuä äŋguänäŋänäŋä indqännä pmetaŋgnä. Täŋä-huŋqä haŋä-iqä ämetqäŋi, meqaŋgnä. Wäuŋuä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä-tqä eänä imäkätqäŋä iuŋi, imäkqaŋgnä. Itaŋga wäuŋuä huizi, Goti Hanjuwä Iqu äktapätŋqä ii-pqe, ii si mävquatämäuqä, eeqäpnä imäkqätŋqe.

6 Nyinyqe si näqŋqe, nyi häŋä mäpmeqänäŋä imänä, wainqä-eqä Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva yäpakä imäkpŋqänä equa-timäutqäŋuwä-paŋi, nyaqä häŋeqe, iiŋä päwinä. Itaŋga nyi ŋqä aŋä näweqämqä umqeŋqä, kiŋä näŋi mäwiqä iqi, qäqiqi etaŋgi ätqä. 7 Nyi Goti Iqueä wäuŋuiŋqä mäkä yäŋänäqŋqä iqa äquvepätŋqä-qae, täŋgaŋi nyi wäuŋuä iuŋi äpakä mimäkqänäŋi, nyi kiqä hiqŋqä iuŋi ae ätimäuqä. Hiqŋqä iu timäumqe, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä yäŋänäqŋqä eqäka äquvepätŋqe. 8 Täŋgaŋi nätmatqä, ämaqä hiŋuiqä timäuqaŋgqä iquenyqä äwiŋqä iuŋi, nyi ämamqänä näwinyä äwi. Naqä Iqu, ämaqeqä suqeŋqä Jänänäŋä Iwäsäuqä-qu etaŋgi, hea iwäsäuqäŋgaŋi, Iqu nätmatqä iiŋi nyi ändapätä, “Ämaqä jänänäŋukiyqä” däniqe. Nätmatqä iiŋi, Iqu nyinä mändapqä yäniqe, oee. Ämaqä, Iqu ätnäŋäqi timäuniqeŋqä äwinyätä, hiŋuä äqämbu pmamitpqä iquauŋi, Iqu inä väniqe.

Poli iqu, Timoti iqueŋi, “Maqänä nyimayä” ätukqeŋqä

9 Si nyi hiŋuä maqänä maŋqändŋqä yamwiqä i. 10 “Maqänä biyä” ätqe, tiiŋä etaŋgi ätqä. Ämaqä hui nyitä anä mäpmeqä eŋu. Demasi iqu nätmatqä qua täutaŋiŋqä kuapänä winyätqätaŋgi, aŋä-himqä naqä Tesälonaikaŋqä änyivämakqe. Itaŋga Klesensi iqu qua Galesiya iuŋqä änyivämeqaŋga, Talusi iqu qua Dalmesiyaŋqä änyivämakqe. 11 Nyitä täqi anäŋi, Lukä iqutä, yeqä yeuänä äpmeŋue. Si Makä ique itmetnä, qäquauŋgui anä quvepinyä. Iqu wäuŋuäŋqä enyqä miqä itä, nyi yätamäkqä nyiyquänä. 12 Tikikusi iqueŋi, nyi Epäsäsi iuŋqä ae ändowatkqe. 13 Si äquvepätŋäŋgaŋi, nyaqä gquä quäuqä, aŋä-himqä Troasi du, Kapusi iqueqä aŋä iu äquväteqa äpkqe ämetnä, itaŋga tuwaŋuä, yaqueqä huiwä du qŋqä iquatä, bukä huizi iqua-pqe qäsä änma quvepu.

14 Ämaqä ainqä imäkätŋqä iqu, iqueqä yoqe Aleksandä ique, iqu nyiŋi, aaŋä ququvqä indquamiŋqe. E indquamiŋqeŋqe, qänakndaŋi Naqä Iqu kima väniqe. 15 Iqu neyaqä kukŋuä duŋi, äkittqämätä imiŋqä-qae, si-pqe ämaqä iqueŋi wimasi.

16 Änyä haqäŋga nyi kukŋuä jänä imäkqä iqueä hiŋuä iqi ätqäumä kukŋuä tqaŋgaŋi, ämaqä hŋqu nyi yätamäkqä änyiyätä, kukŋuä hui kima tuätŋqe, nyaqä tuwä iqi matqäuqä ikqe. Oee, qu eeqäpnä zä änyivämakuwi. Qu e indquakuwiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu kima mävqä yätŋqe, nyi Iquenyqä tääqä ätätqäŋä. 17 Iŋäqe Naqä Iqu Kiqä-kiuä nyitä anä ätqäua, nyi yäŋänäqŋqä inyimäkkqe. Iqu e inyimäkqaŋga, nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä qäyunä tquaŋga, itaŋga ämaqä Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqi ätqäumiŋuwä iqua, qu eeqäpnä qätä äwikuwi. Iŋi Goti Hanjuwä Iqu nyiŋi, laiyonqä iqueqä maŋä iuta änuwetäutä häŋä iŋqumuatkqe. 18 Itaŋga Naqä Iqu ämaqe, qu quvqä huitaŋä-huitaŋä indquenätpu iqaŋguwäŋgaŋi, Iqu mändi äkittqiyätä aŋgumä häŋä iŋqumuatätä, Iqueqä aŋä Kiqä-kiuänä miqä yätuŋqä,

äŋguänä ändma yäniqe. Iiŋiŋqe, ne Naqä Iqueä yoqe hea ique-iqueŋi,
haqä mamäuquatuŋquänänji. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.
19 Timoti iquki, nyi “Henyqä hui mimäuqä iŋänä” tä ätqäqe,
ämetnä, Presilai, Akuila iyaquisä, ga Onesipolusi imbquauä aŋä iu
anä äpmeŋuwä iquautä wi. 20 Erastusi iqu, aŋä-himqä Korinä iu
mävämeqä, yqänä äpme. Itaŋga Tropimusi iqu, täŋä-yaqä meqaŋgi,
nyi iqueŋi, aŋä-himqä Miletusi iu ävämakqe. 21 Si täqinyqe, yuŋuä
yäŋänäqŋqänä äqunätä, iiqä tqäŋqä, maqänä quveptŋqänä yamwiqä
i. Yupulusi ique, Pundensi ique, Linusi ique, Klotiyae, itaŋga quuvqä
heqiyqä huizi iqua-pqe, “Ne sinyqä hui mimäuqä iŋunä” äktqä.
22 Naqä Iqu, tqä quuvqä imä äpmetänä. Iqu Iqueqä qeqä imäŋqeuta
hiŋgi etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu
Talusi
iqueŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Talusi iqu, ämaqä Israitqä iutaŋä-qu hmanji. Itaŋgi iqu Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä ae eäqetaŋi, wäuŋui Jisasi Iqu Poli ique äwikqeuŋi, yätamäkqä äwimiŋqe. Näqŋqä-täŋä iqua, kŋui tii indqänätqäŋä. Poli iqu Talusi iqueŋi, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänmiŋuwä iquau mitŋqä, qua eqä-pŋä awä iqi äwiŋqä Kritä iu äwquatämäukqe.

Kiŋganäŋi Poli iqu, tuwaŋui tii ätätä äqäkqe. Qua Kritä iu äpmeŋuwä iquauqä suqe, äŋguä manä. Iutaŋi ämaqä hŋqu, qokä-apäkä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquau mitŋqä wäuŋuiŋqä wiŋgaŋgutqe, iqu suqä äŋguänäŋä iuŋi qänaknä iquätŋqeqä. Huizi Poli iqu Talusi iqueŋi, qoyaŋä iquautä, äpäyaŋä iuautä, hikŋä iquautä, ä ämaqä wäuŋuä imäkqä hiŋgäŋqä iquautäŋi, quwqä suqä qäyunäŋi motquetŋqä, ätätä äqäkqe.

Kukŋuä yäpaki Poli iqu ätätä äqäkqe, Talusi iqu qokä-apäkiu suqä äŋguä pmepŋqä motquetŋqä iiŋqe. Qu äwqä naqä-hŋqunä imbu, ämaqä huiziquau suqä äŋguä iwimäkäpu, äkasuwä matŋqä ipu, itaŋga kukŋuä mäkä mauŋqä iqäpŋqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Tuwaŋuä tä, nyi Poli Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iqunä,
sinyqä äväwqatqä. Itaŋga nyi Jisasi Kraisi Iqu, kukŋuä awä
tuäkiqämqä änändowatkqä Iqunji. Goti Iqu Iqueqä ämaqä ae ätekqä
iquauŋi, nyi quwqä quuvqä heqiyqä imŋi yäŋänäqŋqä iwimäkqämqä
wäuŋui ämamä, itaŋga nyi iquauŋi, kukŋuä naqä-qakuä iuŋi kiqä
quatiŋqä näqŋqä vqaŋgmdi, iqua näqŋqä ämapiyä-qae, suqä quvqä
mimäkqä, äŋguinä imäkäpu, Goti Iqueŋi yeeqä iwimäkqäpŋqeŋqätä,
inä ämeŋä. 2 Iqua häŋä hea ique-ique pmeqe, mapnuwäŋqeŋqä kŋuä
indqänäpu, äwqä-qeiqi imbu pmetpŋqänä, yätamäkqe i ävätqäŋä.
Iiŋqe Goti Quaŋgä Matqä Iqu, nätmatqä eeqänäŋi mimäkqäŋga,
“Nyi äwimniqeqä” ätätä, kukŋuä guä ae ämäsäuekqe. 3 Goti Iqu,
“Täŋganj tä qäyunjqä” kŋuä indqänätä, ämaqe qu Iqueqä kukŋuiŋqä
näqŋqä mapŋqä winyätaŋgi, Iqu nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi
awä tmqä änändowatkqe. Wäuŋuä tä, Goti Häŋä Inequmuatqä Iqu
nyiŋqe, “Iqu wäuŋui qäyunä imäkquäŋqiyä” kŋuä äme ändapkqe.
4 Talusi si quuvqe, nyi eqiyäŋqä-pa eqiyäŋä-qae, si ŋqä ymeqä naqä-
qakuä-qukiyi. Goti Hanjuwä Apiqutä, itaŋga Kraisi Jisasi Häŋä
Inequmuatqä Iqutä, Iquaqu qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqetä, äwqä haŋuä
iŋqä pmeqetä, ktapinyä.

Quuvqä heqiyqä iquau miqä iquauqä suqeŋqä

5 Qua Kritä iuŋi, si wäuŋuä tiiŋi yqänä imäkätnä pmettŋqeŋqä
äkivämakqe. “Wäuŋuä wäŋqä mimäkŋqä yqänä äwiŋqä iuŋi, jänä
imäkätnä, itaŋga anä-himqä wäŋqä iquauŋi, ämaqä quuvqä heqiyqä
iu miqäpnuwäŋqe, ämaqä hŋquau atäuŋuä eqävä” äktätmä, äyä

äkivämakqe. “Iiŋä imäktŋqä” äktkqe, ii tiiŋäŋqe. 6 Si hiŋuä äŋguänä
äqunätnä, ämaqä suqä tiiŋä imäkätqäŋuwä iquau tesŋqe. Ämaqeuqä
hiŋuä iqiŋi suqä quvqä mimäkqä-qua eäpu, apäkä hŋqunäŋä-queqä
qokä-qua eäpu, iquauqä ymeqe Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqä
eäpu, itaŋga ämaqe, “Ymeqä iqua suqä ququvqenä imäkqä-quaiqä”
matqä, ämaqä kukŋuä tquaŋguwä iuŋi hŋgisanä miqä qänaknä
iqä-qua eäpu, hiätpŋqe. 7 Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueä wäuŋui a
äqätätä, Iqueqä ämaqä iunä miqä iqu, ämaqä iiŋiuqä hiŋuä iqiŋi,
suqä quvqä hui mimäkqä-qu hiätätŋqe. Tiiŋiŋqä hmanji. Iqu,
“Nyi yoqä naqä täŋä-qunä, ŋqä änyiŋqä dunä imäkqämqeqä” kŋuä
mindqäŋqä-qu eä, äwqä tnäŋä maqänä mimäkqä-qu eä, wainqä-
eqä yäŋänäqŋqe kuapänä maŋqä-qu eä, mäkäŋqä miqä-qu eä,
womba miqä kŋui mbqä duŋqänä mämeqä-qu eä hiätätŋqe. 8 Iqu
ämaqä, iqueqä aŋiu timäuqaŋguwä iuŋi, äŋguänä miqä-qu eä,
suqä äŋguä eeqänäŋä iuŋqe äwiŋqä-qu eä, kŋuä ganä indqänätä
imäkqä-qu eä, suqä jänänäŋä iutä, Goti Hanjuwä Iqueqä suqä äŋguä
eeqänäŋiutä, qänaknä iqä-qu eä, kŋuä quvqä äki-äkitaŋi wime-
qaŋgqe, mändi äkittqiyätä qeiqinyä pmeqä-qu eä hiätätŋqe. 9 Iqu
kukŋuä Jisasi Iquenyqä ätnäŋqä iuŋi näqŋqä ae ämamitätqä iuŋi,
mävquatämäuqä danä, quuvqä yäŋänäqŋqä heqiyätätŋqe. Kukŋuä
iiŋi, naqä-qakuä eä, ämaqeqä kŋuä indqäŋqä imŋi, qui mimäkqä
yänä. Iŋi iqu näqŋqä äŋguä ämeqä-qae, ämaqeuŋi näqŋqä wäŋgima
mävqä, qäyunä ävätä, yäŋänäqŋqä iwimäkänä. Ga qu kukŋuiŋqä
qänaknä iqäpŋqänä. Hŋqua, kukŋuä iiŋi mändi kittqiyanätpu
tqaŋguwä iquauŋi, iquauqä kŋuä quvqe, iqu mändi äkittqiyätä,
jänänä iwimäkänä. Ämaqä suqä äŋguä iiŋä iqä iquau, atäuŋuä eqävä.

Näqŋqä quaŋgä vqä iquauqä kukŋuiŋqätä, suqeŋqätä

10 Ii nyi tiiŋä etaŋgi ätqä. Qua si äpmeŋä iuŋi, Goti Hanjuwä
Iqueqä qokä-apäkä iutaŋi, kuapänäŋi qätä mäwiyqä ipu, hŋgisanä
itquetqäŋä. Iqua kukŋuä hiŋgiŋqä iqua ätäpu, quaŋgä ämaqä di
quuvqä wipŋqä ätätqäŋuwä iquayi. Ämaqä ii itqäŋuwä iutaŋä
kuapänäŋi, qu Israitqä iquautaŋä-qua epu, “Qokä eeqänäŋi, huiwi
häuä ktäŋqäŋqeqä” ätätqäŋä. 11 Quaŋgä e imäkäpiyä iutaŋi, mbqä
kuapä-täŋä epŋqänä, iqua ämaqä hmbquauqä quuvqä heqiyqä imŋi
qui iwimäkätqäŋuwä-qae, hiŋuinä mäquŋquä pa. 12 Hiŋuiqänäŋi
hiŋuä-tqä qua iu qäyutaŋä hŋqu,* iqueqä ämaqä iuŋqe tiiŋä ätäŋqe.

“Ämaqä Kritä pmeqe, kukŋuä quaŋginä tqä-qua epu, hiveqä-
yaqueqä hiqiyqä iqua itqäŋuwä-pa iqä-qua epu, wäuŋuä miqä
enyqä äqämbu näänqenä ŋquaiqä” ätäŋqe.

13-14 Iqu kukŋuä ii ätäŋqe, aaŋä naqä-qakuänäŋi. Iiŋä-qae si
ämaqä suqä iiŋä imäkätqäŋuwä iquauŋi, “He suqä ii imäkätqäŋuwi,
quvqä imäkätqäŋäuä” ätuätnä, maŋä yäŋänäqŋqä tu. Iŋi iqua
Israitqä iquauqä aeqä kukŋuä iutä, ä ämaqä kukŋuä naqä-qakui
tuwä äwiyätqäŋuwä iquauä kukŋuä iutäŋi, qätä äpakä mäwiyqä
ipu, kukŋuä Jisasi Iquenyqä ätnäŋqä iuŋi, qätä äwiyäpu, quuvqä
yäŋänäqŋqä heqiyqäpŋqänä, iwimäki.

---

* **1:12** Hiŋuä-tqä tqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä maqŋqä eä, kukŋui hŋqäqisa ämakqe.

15 Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä eäŋuwi,
iŋi nätmatqä eeqänäŋi, quŋqe ikikinyäŋä äwiqä-qae, nätmatqä hui
iquauŋi, piyaŋä-weqä miwimäkqä yäŋqiyä. Iŋäqe qokä-apäkä, Goti
Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqiŋi qui imäkŋqänäŋä eäpu, quuvqä maeqiyqä
eäŋuwi, quŋqe nätmatqä hŋqu ikikinyäŋi mäwiqä eä etaŋgi, qu
ikikinyäŋä maeqä ipu, ga quwqä kŋuitä, ä quwqä suqä äŋguiŋqätä
quvqeŋqätä iwäsäuqetäŋi, qui eeqänä imäknänä. 16 Iqua maŋinä, "Ne
Goti Hanjuwä Iquenyqä näqŋqä eäŋunä" ätätqäŋuwä-qe, iqua suqä
imäkätqätaŋguwi, ne hiŋuä äqunätanä, näqŋqä tii eäŋunä. Iqua,
Iquenyqe maqŋqä yasämä epu, hiŋgi ätätqäŋä. Itaŋga iqua ämaqä
ququvqänä eäpu, kukŋuä qätä mäwiyqä ipu, suqä äŋgui mimäkqä
quvqenä imäkätqäŋuwä iquayi.

2

Kukŋuä qäyunä ätnäŋqä iutaŋä suqeŋqä, näqŋqä vqaŋgnä

1 Qu iiŋä imäkätqätaŋguwä-qe, Talusi iquki, si kukŋuä wäŋgima
matqä, qäyunä ätnäŋqä iuŋi ämetnä, ämaqeuŋi suqä iutanä näqŋqä
vqaŋgnä. 2 Qokä naqä iquautä, qoyaŋä iquautäŋi, suqä quvqä
huitaŋä-huitaŋi mimäkqä, kŋuä yasämä ämepu, kŋuä quvqä äki-
äkitaŋi emeqaŋgqe, mändi äkittqiyäpu, quami qeiqinyä pmetpŋqe.
Quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqueŋi, a
yäŋänäqŋqä äqätpu, itaŋga haŋä-iqe qäyä emeqaŋguti, yäŋänäqŋqä
tqäutpŋqä tquaŋgnä.

3 Suqä asä iiŋi, si apäkä naqä iuautä, äpäyaŋä ipeutäŋi, näqŋqä tiiŋä
vqaŋgnä. Iua Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi äpmepu, suqä äŋguinä
imäkqäpŋqä tquaŋgnä. Ga iua iiŋä epu, ämaqä huiuŋqä tuwäŋgi
kukŋuä matqä ipu, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe maŋqä, kŋuä äŋguä-
täŋä epu, itaŋga ämaqä huizi duŋi, suqä äŋguiŋqä motqueqäpŋqänä
näqŋqä vqaŋgnä. 4-5 Itaŋi apäkä iiŋä iua, apähueqä iuauŋi, näqŋqä
tiiŋä vqäpŋqe. Suqä äŋguä, iuauqä qokiquauŋqätä, ymeqeuŋqätä,
wiŋqäŋqe ämepu, kŋuä quvqä äki-äkitaŋi wimeqaŋgqe, mändi
äkittqiyäpu, ikikinyäŋä pmeqäŋqä ämepu, imbquauqä aŋi äŋguänä
ämipu pmeqäŋqä ämepu, ämaqeuŋi äŋguä itquepu, iuauqä qoki-
quauŋi iuauqä naqä eŋqä-pa äqumbu pmeqäŋqä ämepu hiätpŋqä.
Iiŋä eäŋuwi, ämaqä huizi, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqe,
kukŋuä quvqä hui matqä iqäpŋqänä.

6 Suqä asä iiŋi, si hikŋä iquauŋi, kŋuä quvqä huitaŋä-huitaŋi eme-
qaŋgutqe, mändi äkittqiyäpu, qeiqinyä pmetpŋqeŋqä tquaŋgnä. 7 Iŋi
si tqä-täuäŋi, ämaqä huizi duŋi, suqä äŋguinä äyä iwimäkätqätaŋgnä
hiŋuä äkqänäpu, iqua-pqe si imäkqaŋgŋä asä du, inä imäkqäpŋqe.
Si ämaqeu näqŋqä ävätŋäŋgaŋi, kŋuä äŋguänä ämanä, naqä-qakuä
imäkätnä, näqŋqe qäyunä vqätŋqe. 8 Qu "Kukŋuä tä quvqeqä" matqä
ipŋqeŋqe, si kukŋuä jänänäŋä iunä ämetnä, vqaŋgnä. Si näqŋqä iiŋä
vqaŋgŋä-qae, ämaqä kukŋuiŋqä mäkä-iqä iqua, qu nenyqä kukŋuä
quvqä tutqä qäpu hui matqä ipu, quwqä suqä quvqä imäkmipqeŋqä
wombainä iqäpnä.

9-10 Wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iquauŋi, si näqŋqä tiiŋä vqaŋgnä.
"He hea ique-iqueŋi, heqä ämeyqä iquauŋi, yäpä iqinyä äväpu,
iquauä äwiŋqä dunä imäkäpu, iquauŋi äkasuwä mäunyewiyqä,
yeeqänä iwimäkqäŋqä epu, iquauŋi maŋä quvqä kima mätquäŋqä

epu, iquauqä nätmatqä hui quwä mämeqäŋqä epu hiätpŋqeqä”
tquaŋgnä. Iqua iiŋä eäŋuwi, iquauqä ämiqä iqua, ‘Ämaqä tqueŋi, nyi
quuvqä naqä-qakuä äwiyqänä’ kŋuä mapnä. Iŋi nätmatqä eeqänäŋä
iqua imäkäpiyä iuŋi, suqä iutanjqä-qae, ga ämaqe, qu ne kukŋuä,
Goti suqä quvqä iuta huätä Inetmeqä Iquenyqä, ätnäŋqä näqŋqä
ävätuŋquä iuŋi, qu ‘Naqä-qakuiqä’ kŋuä meqäpŋqänä.

11 Si näqŋqe, iiŋä wisŋqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä
eeqänäŋuneŋqä qeqä imäŋqeuta, äŋguä hiŋgi inemäkätä, suqä
quvqä iuta huätä inetmeqe, ätnäŋäqi ae ätimäukqetanji. 12 Iqu ii
inetmeqä diŋqä näqŋqä ämenitaŋi, ne suqä tiiŋä imäkquatuŋqueŋqä
näqŋqä mequanä. Suqä Goti Hanjuwä Iquenyqä tuwä wiyqä
iuŋi, mämeqä eanä, nätmatqä eeqänäŋä qua täutaŋä iuŋqä
kŋui mämeqä eanä, kŋuä quvqä äki-äkitaŋi nemeqaŋgqe, mändi
äkittqiyätanä, ämaqä jänänäŋune eanä, Goti Hanjuwä Iqu ne
imäkquatuŋquä äwinyäŋqä dunä imäkqäŋqä eanä, qua täuŋi
täŋga pmetuŋqueŋqä, näqŋqä mequanä. 13 Ne äŋguä iiŋä
äpmeŋque, nätmatqä äŋguänäŋiŋqä kŋui yäŋänäqŋqä ämenäŋga,
hiŋuä äqänanä pmetatuŋque. Ne hiŋui Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä
yoqä naqä mänätquetŋqä nätmatqä äme, aŋgumä quvepäniqä iiŋqä,
äqänanä pmetatuŋque. Iqu neqä Goti Naqä Inäŋä-qu eä, ne suqä
quvqä iuta Huätä Inetmeqä Iquvi. 14 Iqu ne suqä quvqä eeqänäŋä iuta
aŋgi inetmetä, ikikinyäŋä inemäkätŋqeŋqä, Iqueqä-kiuä äwiŋgqe.
Iqu ii imäkkqe, ne Iqueqä qokä-apäkä-qune eanä, suqä äŋguinä
imäkquatuŋquänä, yäŋä qäŋguatuŋquä diŋqeyi.

15 Iŋi si ämaqä iuŋi, suqä nyi tä ätqä täuŋiŋqä näqŋqä ävätnä,
qu iuŋi qänaknä iqäpŋqänä, yäŋänäqŋqä iwimäkqaŋgnä. Itaŋga
qu iuŋi, kŋuä mämeqä, hŋgisanä iqaŋgpqe, maŋä tquätŋqe. Si
Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqe ae ämeŋä-qae, iiŋä imäkqaŋgnä.
Ämaqe, saqä kukŋuiŋqä enyqä ipu quvqä imäkqaŋgpqe, hiŋuinä
mäquŋquä pa isŋqe.

3

Goti Iqu äŋguä inemäkqetaŋi, suqä äŋguinä imäkquatuŋque

1-2 Si ämaqä quuvqä heqiyqä iuŋi, maŋä yäŋänäqŋqä aŋgu-aŋguŋi,
tiiŋä tquaŋgnä. Iqua aŋä-himqä ämiqä iquauätä, yoqä naqä-
täŋä iquauätä, yäpä iqi äpmapu, kukŋuä qätä äwiyäpu, nätmatqä
eeqänäŋi imäkqäpŋqänä näwi imäkmbu äpmapu, ämaqä hŋquenyqä
kukŋuä quvqä matqä ipu, ämaqä eeqänäŋä iuŋqä kŋuä yqänä ipkäpu,
mäkäŋqä mävqä, haŋuä pmetpŋqe.

3 Quamä iiŋä pmeqäŋqe, kiqä quati tiinji. Hiŋuiqänäŋi, ne-pqe kŋuä
quvqä indqänanä dutaŋi, Goti Hanjuwä Iqueŋi hŋgisanä äwimiŋque.
Neqä kŋuä iqä äŋgui, Setänä iqu hiŋgi-mända guä eŋqä-pa,
äneyqiyäma äumiŋqe. Suqä quvqä imäkqäŋqä, neqä äneŋqä imda
nemeqaŋgqe, mändi makittqiyqä itanä, iinä imäkmiŋque. Ämaqeŋqä
wiuŋqä itanä, qu nätmatqä äŋguä hui meqaŋguwiŋqe, “Ii nyi
ämeqänä” kŋuä indqänätanä äpmamiŋque. Ämaqe, qu neŋi, quwqä
mäkä-huŋqä eŋqä-paŋä inemäkqaŋgua, ga ne quŋqä-pqe, qutä mäkä-
huŋqä eŋqä-paŋä inä emiŋque. 4 Suqä iunä pmetaŋgua, Goti
Häŋä Inequmuatqä Iqu, ämaqä äŋguä iwimäkquätŋqetä, ämaqeŋqä

qeqä imäŋqeuta wiŋguätŋqetä, ätnäŋäqi ämitimäutäqäŋgaŋi, Iqu
aŋgumä häŋä inequmuatkqe. 5 Iqu häŋä inequmuatkqe, ne suqä
jänänäŋä dinä imäkätqätaŋgquä duta ma, oee. Iqu nenyqä qeqä
ätmäkätä, neyaqä suqä quvqe huätä ämamäutä, häŋä-pmeqetä suqä
äŋguänäŋitä änyä-häŋä inemäkkqe. Iqu iiŋi, Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique
änätapätäqä iuta inemäkkqe. 6 Jisasi Kraisi Häŋä Inequmuatqä Iqu
wäuŋuä imäkqaŋgi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqueŋi, aaŋä
hävemnäqŋqä änätapkqe. 7 Iqu iiŋi, tiiŋä timäutŋqeŋqä imäkkqe.
Iqu qeqä imäŋqä iuta hiŋgi nätapqaŋgi, ne Iqueqä hiŋuä iqiŋi
jänänäŋä äpmenä, kŋuä yäŋänäqŋqe häŋä hea ique-ique pmeqä
meniŋquä iuŋqä, hiŋuä äqänanä pmetatuŋque. 8 Kukŋuä ii ätqa äpqä
tä, aaŋä naqä-qakuänäŋi.

Kukŋuä nyi i ätqa äpqä iiŋqe, si ämaqeuŋi maŋä yäŋänäqŋqä
tquätŋqä änyiŋgi. Itaŋga iiŋqä näqŋqä ämepu, Goti Hanjuwä
Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iqua, quwqä-quwä kŋui yasämä ämepu,
suqä äŋguinä imäkqäpŋqänä. Nätmatqä iiŋi, äŋguänäŋä eä, ämaqä
iuŋi, yätamäkqä vquätŋqe. 9 Nätmatqä iiŋqä ätuätŋäŋgaŋi, suqä
ämaqä väqiyqä kukŋuä tqä, kaqä-kawäkauqä yoqeŋqä tqä, kukŋuä
mäkä humbŋqä tqä, itaŋga suqä Mosisi iqu ekqä iqueqä quatiŋqätä
tqä iuŋi, wimasiyqätnä. Kukŋuä iiŋä iqua, häukui maeqe, yätamäkqä
mäneyqä yänä. 10 Ämaqä quuvqä heqiyqä iquau äväqiyätŋqä iqueŋi,
“Suqä iiŋi miqä panä” hŋqu ae ätutqä imŋi, huizi hŋqu inä ätuŋi,
qätä makiyqä iqäqe, tuwä dumäqätnä. 11 Ämaqä iiŋä itŋqä iquenyqe,
si näqŋqä tiiŋä esŋqe. “Iqu kukŋuä naqä-qakuä iuŋi, tuwä äwiyätä,
hänaqä hui-mända äwätä, suqä quvqä imäkquätŋqä äyä äwqiyä.”
Iqueqä suqe, ‘nyi tiiŋunä eäŋänä’ ätnätä, ätnäŋäqi mänätquenä.

Kukŋuä yäpakiyi

12 Nyi Atemasi iqueŋä-qe, ä Tikikusi iqueŋä-qe, sinyqä dowat-
mqänä. Iquaquisaŋä hŋqu äkimeqaŋgaŋi, si Kritä iu äväметnä, ye
aŋä-himqä Nikapolisi du mineŋqeŋqä yamwiqä iqätnä. Nyi kŋuä
tii ae ämeŋä. “Yuŋuä naqänäŋä äqunätä, iiqä tätqätaŋga, iqi
pmamäniŋqeqä.” 13 Senasi, kukŋuä-suqeŋqä näqŋqä iqutä, Apolosi
iqutä, iquaqu äkivämesiyäŋgaŋi, äwa miqä inyiyŋqe, si yätamäkqä
äŋguänä vqätnä. 14 Neqä ämaqä quuvqä heqiyqä iqi äpmamiŋuwä
iqua, qu suqä täŋqe näqŋqä meqaŋgpu! Suqä äŋguänäŋinä imäkäpu,
ämaqä äwa itqätaŋguwä iquau yätamäkqä vqäpŋqe. Qu iiŋä
imäkäpiyäŋgaŋi, quwqä quamä pmeqä iuŋi häukuä winä. 15 Qokä-
apäkä nyitä, täqi anä äpmeŋquä iqua, qu eeqänäŋi siŋi, “Ne sinyqe,
hui mimäuqä iŋunä” äktqä. Itaŋga si ämaqä Jisasi Iquenyqä
quuvqä eqiyäpu, nenyqä kiiŋä äwinyätŋqä iquauŋi, “Nyi henyqe, hui
mimäuqä iŋänä” tu. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi
etapquä.

Tuwaŋuä, Poli iqu Pilimänä iqueŋqä äqäkqe Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Pilimänä iqu, ämaqä huiziu miqä-qu äpmamiŋqe. Näqŋqä-täŋä iqua, iqu Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä-qu, aŋä-himqä Kolosi iutaŋä etaŋgi kŋuä indqänätqäŋä. Iqueqä wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä hŋqu, Pilimänä iqueŋi äväma, aŋä-himqä huiziuŋqä zä äukqe. Iqueqä yoqe, Onesimusi iquvi. Aŋä-himqä iuŋi, iqu Poli ique äwimeqetaŋi, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä-qu ekqe.

Hea iŋgaŋi, Poli iqu guä äpmeqetaŋi, Pilimänä ique hiŋuä qunätŋqä mäwqä imiŋqe. Itaŋgi iqu tuwaŋuä tä äqiyätä, Onesimusi ique ävätä, iqueqä miqä iquenyqä aŋgumä ändowatkqe. Poli iqu Pilimänä ique tiiŋä ätukqe. “Tqä wäuŋuä-kiyqä hiŋgiŋqä tqu äkivämakqä-qe, iquenyqä äkasuwä matqä panä. Täŋganı iqu, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä äpmeqiyä. Iiŋä etaŋgi si iqueŋi, tqä tuŋgua naqä-qakuä eŋqä-pa, itmayä” ätukqe.

Poli iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Tuwaŋuä tä nyi Poli, Kraisi Jisasi Iqueä wäuŋuä imäkätqätaŋgä, guä äkiqiyenjikuwä iqundä, neqä neyämaqä Timoti iqutä, ye Pilimänä iqukiŋqä äväwqatque. Si yeyämaqä kiiŋä äyenyätŋqä eänä, wäuŋuä ye imäkätqäŋuee anä imäkqä iqukiyi. 2 Tuwaŋuä tä, sinyqätä, neqä neyämaqä Apiya iinyqätä, nesä wäuŋuiŋqä mäkä anä iqä äpmeŋqä Akipusi iquenyqätä, itaŋga qokä-apäkä quuvqä heqiyqä saqä aŋiu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqätä, henyqä äväwqatque. 3 Goti Hanjuwä neqä Apiqutä, itaŋga Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapäsinyä, äwqä haŋuä imbu pmepŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Pilimänä iqueqä suqeŋqä yeeqä ikqeŋqä

4 Hea ique-iqueŋi, nyi ŋqä Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätmäŋgaŋi, nyi Pilimänä iqukiŋqä-pqe kŋuä indqänätmä, Iqueŋi, “äŋguiqä” ätuätŋqe. 5 Nyi iiŋä itŋqe, ämaqe qu sinyqe, tiiŋä ändätqäŋuwä iutayi. “Iqu Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänäŋä eqiyätä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iuŋqe kiiŋä äwinyänä.” 6 Nyi tääqä tiiŋä-pqe inä ätätŋqe. “Iqutä, nesä, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqe anä eqiyätanä, ikämaŋqä itanä äpmeŋunä. Iiŋä dutaŋi, ne nätmatqä huitaŋä-huitaŋä äŋguänäŋä eeqänäŋä, Kraisi Iquesa hiŋginä ämetuŋquä iuŋqe, näqŋqä äŋguänäŋi aaŋä kuapänä mequaniqueqä.” 7 Si Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuŋqä aaŋä kuapänä äkinyätäqä dutaŋi, quwqä äwqä yäŋänäqŋqä imäkänyuewiyätqäŋnä. Suqä iiŋi, nyi yeeqä inyimäkätä, ŋqä quuvqä heqiyqe yäŋänäqŋqä inyimäkätqäuä.

Si ŋqä ymeqä Onesimusi iqueŋi, äŋguänä misŋqä änyiŋgi

8-9 Pilimänä, si ämaqä iiŋä-quki etaŋgŋä-qe, nyi tii imäkmä. Nyi si Kraisi Iqueä yoqeta “Nätmatqä hŋqu imäkiyä” äktätmä, yäŋänäŋqä ktmqä etaŋgqä-qe, qäyä eä. Suqä ämaqeŋqä äwiŋqä iqu, ye a

äqätäŋueä-qae, nyi qeiqinyä tiinä äktmä. Nyi Poli iqunä qoyaŋä
eämä, itaŋga guä äkiqiyenjiyätqäŋuwä iqunä inä eämä, yatŋqä
äkiyqä. 10 Si ŋqä ymeqä Onesimusi* iqueŋi, äŋguänä misŋqä änyiŋgi.
(Iqu tqä wäuŋuä-kiyqä hiŋgiŋqä-qu qäyä etaŋgi, hŋgisanä äkiyätä,
zä täqinyqä äpkqe.) Nyi guä äpmamä imŋi, iqu Kraisi Iquenyqä
quuvqä heqiyätŋqänä yätamäkqä vqaŋgä, iqu ŋqä ymeqä naqä-
qakuä-qu ekqe. 11 Hiŋuiqänäŋi iqu wäuŋuä yätamäkqä äŋguänäŋi
makiyqä iminqe. Iŋäqe iqu täŋganŋi, wäuŋuä saqä iutä, nyaqä täutäŋi,
yätamäkqä äŋguänäŋä yeyquänä.
12 Nyi iquenyqä qeqä nyimäŋganŋgqä-qe, täŋganŋi nyi iqueŋi
sinyqä ändowatqä. 13-14 Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋiŋqä
guä äpmamäŋga, iqu saqä aŋi ämetä, yätamäkqä nyiyätŋqä täqi
täqumuatmqä itaŋgqä-qe, si “Ŋŋqä” änä mandqä iqaŋgŋiŋqä, nyi
ique, “Täqi pmayä” mätquä itmä, sinyqä aŋgi ändowatqä. Nyi si
maŋä yäŋänäqŋqä äktqeŋqä, “Ŋŋqä” dtŋqeŋqä manyiŋqä iqi. Si nyi
yätamäkqä nyisŋqeŋqe, tqä äkiŋqä iunä imäktŋqä änyiŋgi.
15 Iqu hea wäŋqäpu pmetŋqä äkivämakqe, kiqä quati, si ique
aŋgi itmeqaŋgnä, ga iqu sitä anäŋi, äpakä pmetäniqä diŋqäti, ä
änäändi? 16 Täŋganŋi iqu tqä wäuŋuä-kiyqä hiŋgiŋqä qu eäqä-qe,
iqu Jisasi Iquenyqä quuvqe ne eqiyätuŋquä-pa eqiyätäqetaŋi, tatqä-
guäka eŋqä-paŋä-qu inä eäqi. Iiŋä iutaŋi nyi iquenyqä kuapänä
nyinätqätaŋga, si-pqe iquenyqä aaŋä kuapänä kiŋguäniqe. Iqu tqä
wäuŋuä-kiyqä-qu eä, itaŋga Naqä Iqueqä hueqä-himqä iutaŋä tqä-
täuä eŋqä-paŋä iiŋä-que äqunätnä, iquenyqe äkinyänä.
17 Iiŋä etaŋgi, si nyiŋqe, “Iqu Kraisi Iqueä wäuŋuä iuŋi, ŋqä-
näueqä naqä-qakuä-quvqä” kŋuä indqänäŋi, si nyinyqä yeeqä itnä
indmaŋä-paŋi, Onesimusi iqueŋi iiŋä itmatŋqä inyä. 18 Iqu suqä
quvqä hui ikitquetä, ä saqä nätmatqä hui mbqä miqä qanyä
ämetqeta, iqueä yoqä qiyesqä sätäti, si iqueä yoqe, huätä äkutetnä,
nyaqe-mända qiyeqätnä. 19 Tuwaŋuä tä, nyi Poli iqunä ŋqä
hipaitä äqiyqä. Nätmatqä iiŋqe, mbqe nyi ktapmniqe. Nyi
saqä häŋä-pmeqäŋqä yätamäkqä äkikqeŋqä, ‘si kima nyisŋqeŋqä’
ktmqä etaŋgqä-qe, änä maktqä imä. 20 Ŋqä nyämaqä iquki,
nyi sinyqä kŋuä tiiŋä indqänätqäŋä. “Ye quuvqe, Kraisi Naqä
Iquenyqä eqiyätqäŋueä-qae, iqu nyiŋi äŋguä inyimäkätä, nyaqä
äwqe yäŋänäqŋqä imäkänyuenjiyäŋqiyä.”
21 Nyi sinyqe, “Iqu nyaqä kukŋuiuŋi, hŋgisanä miqä, qänaknä itä,
‘Si iiŋä imäkiyä’ ätquäqä iuŋi ämäwqätäuŋqiyä” näqŋqe iiŋä ämetmä,
sinyqä quuvqä eqiyätmä, tuwaŋuä tä i äqiyqä. 22 Nyaqä kukŋuä
hŋquququ tiinji. He Goti Iqueŋi tääqä ätquwi, Iqu qätä eyqaŋga, nyi
aŋgi emamqŋqänä-qe quuvqä heqmä, “Saqä aŋä iuŋi, nyinyqä hiqŋqä
hŋqu, näwi imäkenjiyä” äktqä.

Kukŋuä yäpakiyi

23 Epaplasi iqu, qäquye Kraisi Jisasi Iqueä wäuŋuä imäkätqätaŋgue,
guä äkiqiyäuäyaikuwä, nyitä täqi anä äpmeŋueä iqu, “Nyi sinyqe,
hui mimäuqä iŋänä” äktqi. 24 Itaŋga ämaqä nyitä täqi wäuŋuä anä
ituŋquä iqua, Makä ique, Alistakusi ique, Demasi ique, itaŋga Lukä

* **1:10** Yoqä Onesimusi, kiqä quati tiinji, ‘Wäuŋuä yätamäkqä iqä’.

ique, iqua-pqe asä e inä äktqä. 25 Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä qeqä
imäŋqeuta hiŋgi vqe, hesä inä witätŋqe.

Tuwaŋuä ämaqä hŋqu
Hipru
iquauŋqä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Tuwaŋuä tqueŋi, tqu äqäkqätiyä? Ne maqŋqe. Näqŋqä-täŋä iqua kŋuä huitaŋä-huitaŋä indqänätqäŋä. Tuwaŋuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä, iquauqä quuvqä heqiyqe ävquatämäupŋqä itqätaŋguwä iquau, yätamäkqä vätŋqä äqäkqe. Qu ävquatämäuanä-tpu imiŋuwi, ii ämaqä huizi iqua iquau mändi äkittqiyäpu, haŋä-iqä äwimiŋuwä iutanji. Qu quuvqä yäŋänäqŋqä heqäpŋqä iwimäkätŋqe, tuwaŋuä äqäkqä iqu wäuŋuä naqänäŋi, Goti Iqu Jisasi Kraisi Iquesa imäkkqeŋqä, ätätä äqäkqe. Goti Iqueqä suqä naqä-qakuiŋqä ne ämänätquetŋqe, ii Kraisi Iqunänjqä.

Tuwaŋuä tä, kŋuä indqäŋqä naqänäŋi, hŋquaqui-hŋque nätapänä. 1) Jisasi Iqu Goti Iqueqä Ymeqä naqä-qakuä-qu ekqe. Iqu qua täu äpmeqäŋgaŋi, Iqu haŋä-iqetä, täŋä-huŋqetä, kuapänä äyä ämamiŋqeqä. Goti Iqu iwimäkqaŋgi, Jisasi Iqu haŋä-iqä iiŋä ämeqetaŋi, ämaqeu yätamäkqä vqä kiŋganäŋä-qu ekqe (2:10). I etaŋgqetaŋi, Jisasi Iqu, Goti Iqueqä kukŋui hiŋuä-tqä hiŋuiqänä äpmamiŋuwä iquautä, eŋätqä iquautä, itaŋga Mosisi ique-pqe, ämäwqätäuqä-qu ekqe. 2) Goti Iqu-kiuä Jisasi Iqueŋi, Hiqäva hea ique-ique Imäkqä-qu hiätŋqä atäuŋuä ikqe. I etaŋgqetaŋi, Jisasi Iqu Israitqä iquauqä hiqäva-imäkqä iquau, Ämäwqätäuqä-qu ekqe. 3) Jisasi Iqu, Hiqäva-imäkqä-qu qäukuä yätu äpme, qäyunä eä, qokä-apäkä Iquenyqä quuvqä heqiyqaŋgpqä iuŋi, aŋgumä itumenä. Ga suqä Goti Ique haqeqä mamäupŋqä Mosisi iqu ätätä äqäkqe, ii wäuŋuä naqänäŋi Jisasi Iqu imäkätŋqä ktqeyi.

Tuwaŋuä tä, qokä-apäkä iquneqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä inemäkätŋqä iiŋqe, Israitqä hiŋuiqändqä iquautaŋä kuapänäŋi, qu-uvqä yäŋänäqŋqä eqämiŋuwiŋqä änatänä (11:1-40). Iŋi haŋä-iqe äkitaŋä-äki nemeŋqutiyä-qe qäyä etaŋgi, ne neqä quuvqä heqiyqe, ne äpäkonatuŋquäŋgaŋqä a yäŋänäqŋqä kiqätatuŋqueqä. Ne hiŋui, Jisasi Iquenyä äqunanä, qänaknäŋi Iquenyqänä itanä, haŋä-iqetä, täŋä-huŋqetä, nemeqaŋgutqe, qanyä mequanä.

Goti Iqu kukŋui, Iqueqä Ymeqä Iquesa änatkqeŋqä

1 Aiŋganji Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukŋuä hui-hui hiŋuä-tqä iquau,
neqä atqä-awäkau awä tquäpŋqe, hänaqä huita-huita ätqua äpmiŋqe.
2 Mä hea yäpakä ne äpmeŋquä täuŋi, Iqu neŋi, kukŋui Iqueqä Ymeqä
Iquesa änatkqe. Ymeqä Iqueŋi, nätmatqä eeqänä Iqueqä meniŋqe,
Goti Iqu atäuŋuä ätekqe. Ga nätmatqä eeqänä äwäkäwäŋqä-pqe,
Ymeqä Iquesanä imäkkqe. 3 Goti Iqueqä Ymeqä Tqu, we naqänäŋä
äunätä, Goti Iqu yoqä naqänäŋä meqaŋgi i ämänätquetqäuä. Ga
Iqu Goti Iqutäŋi hiweeqä maetqe, kiqä Goti Iqu qeyi. Iqueqä kukŋuä
aaŋä yäŋänäqŋqä dutaŋi, nätmatqä eeqänäŋä yqänä wäkäwätätŋqä
imäkätqäuä. Iqu neqä suqä quvqä du huätä ämamäutä, jänänäŋä
inemäkqä wäuŋui qäpu imäkäqetaŋi, Iqu Goti Haqä-yätu Äpmeŋqä

Iqueqä hipa ämuaŋgisa äpmakqe. 4 Iiŋä äpmetä, eŋätqä eeqäpnäŋä
iquau ämäwqätäutä e äpmakqe. Asä iiŋi, yoqä Kaniqu äwikqä iqu,
yoqä eŋätqä iquauqä di ämäwqätäuqä änyuätkqe.

Jisasi Iqu, eŋätqä iquau ämäwqätäuŋqeŋqä

5 Hiŋuiqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Ymeqä-queŋi, *"Ŋqä Ymeqä
Iqukiyqä, Nyi täŋgaŋi Tqä Tniqunä eqänä"** ätukqe. Ga Iqu aŋgumä,
"Nyi Iqueqä Kaniqunä heqaŋgundi, Iqu Ŋqä Ymeqä-qu eŋqiyä"† ätkqe.
Mä eŋätqä iquauŋqe, Iqu kukŋuä iiŋi, äkŋga ätkqäwä? Näwi
aaŋä aaŋqe. 6 Itaŋga aŋgumŋi, Iqu Iqueqä Ymeqä Hitmqä Iqueŋi,
qua täuŋqä dowatäniŋqäŋgaŋqe, *"Goti Iqueqä eŋätqä eeqänäŋä iqua,
Iqueqä yoqe haqeu mamäupnuwäŋqä"*‡ ätkqe.

7 Iwä Iqueqä eŋätqä iquauŋqä kukŋui, tii ätkqe. *"Iqu Iqueqä
eŋätqä iquau yuŋuä eŋqä-pa imäkätä, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauŋi,
tä hänaqä eŋqä-pa imäkänä."*§

8 Mä Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, tiiyi. *"Si Goti Iquki, ämaqeu miqä
iqueqä zä-hawiu hea ique-ique pmettŋi. Ämaqe, Si qokä-apäkiu suqä
jänänäŋitä mitqätaŋgnä hiŋuä äkqänäpiyitaŋi, Tqä yoqä naqeŋqä
näqŋqä mapnä. 9 Si suqä jänänäŋiŋqä kiiŋä äkinyätä, quvqeŋqä
makiŋqä yasämä itŋqä iqukiyqä. Iiŋä etaŋgqeŋqä, Tqä Goti Iqunä, Si
yoqä naqä-täŋä hisŋqä atäuŋuä ekikqe. Qu ämaqä hŋqueqä nyuäŋiu,
olipqä eqä aowä equatepu, yoqä naqä-täŋä hetŋqä imäkätqäŋuwä-
pa, Tqä yeeqä iiŋqe, huizi iquauqä duŋi ämäwqätäuä aaŋä naqänäŋä
hetŋqä ikimäkkqe."**

10 Ga tiiŋä-pqe inä ätukqe. *"Naqä Iquki, nätmatqä eeqänä änyä
etaŋgaŋi, Si qua tqutä, qäukuitäŋi, Tqä hipaitä imäkekŋi. 11 Ä
nätmatqä iiŋä iquaqu, qäkämä yäuä itä äpkŋgqä-pa, näwinyä aaŋqä
heqaŋgisi, mä Si yqänä pmettŋi. 12 Si iquaquiŋi, ämuasmäŋqä
huakmä iquwä-pa, ii itnä, qäkämä yäue huätä ätäquvepu, änyä-häŋä
imäkŋguwä-pa ii iwimäktŋqe. Iŋäqe Si huitaŋänäŋä mikutäŋqä itnä,
ga Tqä häŋä-pmeqe, qäpuŋi maeqä yäniqe."*†

13 Itaŋga hiŋuiqänäŋi Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä Ymeqä-
queŋi, *"Nyi Tqä mäkä-huŋqä iquauŋi, Tqä yukä yäpä iqi
imäkäqumuatemqäŋgaŋqä, Si quamäŋä di, Nyaqä hipa ämuaŋgisa
pmayä"*‡ ätukqe. Mä eŋätqä iquauŋqe, Iqu kukŋuä iiŋi, äkŋga
ätkqäwä? Näwi aaŋä aaŋqe.

14 Eŋätqä iqua squäquayi? Qu dŋä-qua epu, Goti Ique
wäuŋuä-wiyqä-quayi. Iqu quŋi, ämaqä qui mimäkŋqä, häŋä-
pmeqä änyä-häŋä Iquesa mapnuwäŋqä iquau, yätamäkqä wipŋqä
ändowatätqäuä.

2

Kukŋuä Goti Iqu aŋgi inetmeniqä iiŋqe, mävquatämäuqäŋqe

1 Goti Iqueqä Ymeqä Iqu e pmetaŋgqeŋqä, ne kukŋuä naqä-
qakuänäŋä qätä ae äwiyätuŋque, neqä kŋuä indqäŋqä imŋi,
yäŋänäqŋqä witaŋguti iunä qänaknä iquatuŋquänänji. Mä ne

---

* **1:5** Apqä Bukä 2:7 † **1:5** 2 Samueli 7:14 ‡ **1:6** Kukŋuä-suqä 32:43 § **1:7** Apqä Bukä 104:4 * **1:9** Apqä Bukä 45:6-7 † **1:12** Apqä Bukä 102:25-27 ‡ **1:13** Apqä Bukä 110:1

kukŋuiŋqä miqä itanä iutaŋi, hämänä vquatämäuqäŋqä. 2 Kukŋuä
hiŋuiqänä Goti Iqu neqä atqä-awäkauŋi, eŋätqä iquauqä maŋita
ätumiŋqä ii, yäŋänäqŋqä witaŋgi, ämaqä kukŋuä iuŋi ämäwqätäupu
hŋgisanä imiŋuwä iqua, haŋä-iqe quwqä suqä quvqä imäkäpiyä duta
qäyunä äyä ämamiŋuwi. 3 Iŋi kukŋuä naqänäŋä täŋga ämetuŋque,
Goti Hanjuwä Iqu ne qui mimäkŋqä yatuŋquä aŋgumä inetmetŋqä
iu tuwä äwimitatque, ga neqä quvqeŋqä haŋä-iqä kima meqä iuŋi, zä
äwätanä, iuta mämäwqätäuqä yanique. Goti Iqu iiŋä inetmeniŋqeŋqä
kukŋui, neqä Naqä Jisasi Iqu ganä tqaŋgi, ga ämaqä Iqu ii tqaŋgi
äwikuwä iqua, “Kukŋuä iiŋi naqä-qakuiqä” änatäpu, neyaqä quuvqä
heqiyqe, yäŋänäqŋqä nemäkkuwi. 4 Ga Goti Iqu-pqe, nätmatqä
ämaqä mimäkqänäŋä di huitaŋä-huitaŋä kuapänäŋi, ämaqeu yäuŋuä
wimäkätä, yäŋänäqŋqä imäkätä, ga Dŋä Äŋguä Ique, Iqueqä äwiŋqä
duta ävqäwätä, neqä quuvqä heqiyqe, yäŋänäqŋqä nemäkkqe.

Jisasi Iqu aŋgu inätmetŋqä wäuŋuä imäkkqeŋqä

5 Ne qua änyä-häŋi, Goti Iqu imäkqaŋgi timäutŋqeŋqä ätätqäŋu.
Iqu qua iu mipnuwäŋqe, eŋätqä iquau mäqumuateqä ikqe. 6 Goti
Iqueqä bukiuŋi, ämaqä hŋqu kukŋuä tii ätkqä äqänä.

*“Si nenyqä kŋuä indqänätqäŋä diŋqe, ne ämaqä-quneŋi, squä-
qune etaŋgikä? Ne nätmatqä hiŋgiŋqä qäyä etaŋgquä-qe, Si neŋä di
äŋguänaŋi, suŋqä mäneyätqäŋinyä? 7 Si ne inemäkätnäŋga, eŋätqä
iquauqä yäpä iqi, wäŋqäpu pmetuŋquä äyä inemäkkŋi. Si ne yänä
pmeqäŋqä naqä inemäkätnä, yoqä naqä äyä änätapkŋi. 8 Itaŋga ne iu
miquatuŋquä diŋqe, Si nätmatqä eeqänäŋi, neyaqä yäpä iqi wiqäŋqä
imäkekŋi.”**

Kukŋuä, nätmatqä eeqänäŋä ämaqä-quneqä yäpä iqi wiqäŋqä
imäkekqeŋqä ätqe, ii Goti Iqu huiuŋi ävquatämäutä, yäpä iqi
mäwiqŋqä matqä iqi, oee. Iŋäqe täŋganŋi, nätmatqä eeqänäŋi,
ämaqeuqä yäpä iqi witaŋgqe, ne hiŋuä mäquŋquä yqänä iqa
äpätqäŋu. 9 Iŋäqe ne täŋganŋi, tii äqunäŋu. Jisasi Iqu, eŋätqä iquauqä
yäpä iqi wäŋqä hmbu tii äpmeqetaŋi, Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä
imäŋqeta, ne eeqänäŋä iquneqä aŋi ämetä, yätamäkqä neyätŋqe,
tmi-tmiqä-tqä naqänäŋä ämetä, äpäkoŋgqe. Iutaŋi, Goti Iqu Iqueŋi,
Naqä imäkätä yoqä naqä äwikqe. Ga ne täŋganŋi, Jisasi Iqu Yoqä Naqä
Meqä-qu pmetaŋgi äyä äqunäŋu.

10 Goti Iqu nätmatqä eeqänäŋä iuqä Quatä-qu eä, eeqänäŋä
imäkkqe. Ga Iqu, Iqueqä ymeqä kuapänäŋä qäukuä yätuŋqä ätuma
äyätä, äŋguänäŋä imäkäqumuatetŋqä äwiŋgqe. Qu qui mimäkŋqä
ipŋqä aŋgu itmetŋqä wäuŋui, Jisasi Iqu imäkätŋqä äwiŋgqe. Ga
Goti Iqu, Jisasi Ique iuŋqä qäyu iwimäkätŋqe, Iqu Ique tmi-tmiqä-tqä
qäyä metŋqä hiŋuinä äquŋgqe. Goti Iqu suqä iiŋi, qämä-qämä miqä,
qäyunänä imäkkqe. 11 Ga ämaqä, qokä-apäki Goti Iqueqänä hepŋqä
iwimäkqä Jisasi Iqutä, itaŋga qokä-apäkä, Iqu Goti Iqueqänä hepŋqä
iwimäkätŋqä iquatä, quwqä Kaniqu naqä-hŋqunäyi. Iutaŋi, Jisasi Iqu
quŋqä womba miqä, ‘Ŋqä nyämaqäuä’ ätuätqäuä. 12 Iqu tii ätkqe.

*“Nyi Saqä Yoqe, nyämaqä iquauä awä iqisa awä tmqänä. Quwqä
aquväqŋqetaŋi, nyi haqeu ämakmäutmä apqä tmqänä.”†*

13 Iqu tiiŋä-pqe inä ätkqe.

---

* **2:8** Apqä Bukä 8:4-6 † **2:12** Apqä Bukä 22:22

“Nyi Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqämäŋga pmetmqänänjqä.”‡
Itaŋga aŋgumŋi, *“Goti Hanjuwä Iqu, ymeqä ändapkqä tätä sä pmeŋänä”*§ ätkqe.
14 Ymeqä iiŋä iqua, ämaqä huiwitä, häŋeqetä asänäŋä änyqä
iquayi. Iwä Jisasi Iqu äpäkonätä, Setänä, dŋä quvqä äpäkoŋqeuŋqä
yäŋänäqŋqä ämeŋqä iqueŋi, qui imäkätŋqä diŋqe, Iqu Ämaqä-
qu eätä, huiwitä, häŋeqetä asänäŋä Iŋqä-qu ekqe. 15 Iqu iiŋä-qu
äpäkonätä, ique qui iwimäkkqe, ii ämaqä quwqä äpäkoŋqäŋgaŋqä
qua iu äpmapu, äpäkoŋqeŋqä zä ipu, guä eŋqä-pa äkiqäyämbu
äpmeŋuwä iu-pqä huätä iqutäumakqä eä. 16 Jisasi Iqu iiŋä ikqe, ii
Iqu yätamäkqe, eŋätqä iquau vätŋqä ma, Aprähamä iquesaŋä hueqä-
himqä iu vätŋqä ikqä äyuwä. 17 Iutaŋi, Iqu nätmatqä eeqänäŋä
iuŋi, yänä-mänä maeqä, iquatä asänäŋä ekqe. Iiŋä eäqetaŋi, Iqu
quwqä hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-qu äpme, Goti Iquenyqä wäuŋui
qäyu imäkquätŋqänänji. Wäuŋuä iiŋi, Iqu qokä-apäkä duŋqä qeqä
äwutätä, enyqä miqä kukŋuä iuŋi qänaknä itä, ga Kiqä-kiuä hiqäva
eŋqä-pa äwinätäqetaŋi, Goti Iqu, ämaqeuqä suqä quvqeŋqä äwqä
tnäŋä äwiŋqe, huätä eeqäpnä mamäuquätŋqänänji. 18 Iqu, Iqueqä-
kiuäŋi suqä quvqä iqäŋqä yamwiqä iqe, äwimeqaŋgi tmi-tmiqä-tqe
ae ämakqä-qae, qokä-apäki, suqä quvqä imäkpŋqä yamwiqä iqä
äwimeqäqä iquauŋi, Iqu yätamäkqä vänä.

3

Jisasi Iqu, Mosisi ique ämäwqätäuqeŋqä

1 Ŋqä nyämaqäuä, Goti qäukuä yätu äpmeŋqä Iqu, he-pqä nyi-
pqä Iqueqä heatuŋquä tääqä änatkqä eäŋque, Jisasi Iqueŋqä kŋuä
äŋguänä meqaŋgpu. Jisasi Iqueŋi, Goti Iqu kukŋuä awä tätŋqä
ändowatkqä-qu eä, Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-quvi.
Ga ne Iquenyqä quuvqä eqiyqä-qune, Iqueqä yoqe awä ätuätuŋquä
Iquvi. 2 Mosisi iqu, Goti Iqueqä ämaqeuqä awä iqi äpme, wäuŋuäŋqä
enyqä miqä, kukŋuä iuŋi qäyu imäkmiŋqä-pa, Jisasi Iqu-pqe, Goti
Iqu wäuŋuä imäkätŋqä atäuŋuä ätetä, kukŋuä ätukqä duŋi, enyqä
miqä, Qänaknä Iqä Iquvi. 3 Ne näqŋqä äyä eŋu. Aŋä qeqätqä iqueqä
yoqä naqä qäyä etaŋgqä-qe, ämaqä aŋä ique ämätqä iqueqä yoqe,
naqänäŋä eä, aŋä iqueqe, ämäwqätäunä. Asä ii eŋqä-paŋi, Goti
Iqu Jisasi Iqueä yoqe, Mosisi iqueä iuŋi ämäwqätäutätŋqä, naqänäŋä
äwikqe. 4 Aŋä ämätŋgäwäŋqä iquau mätqe, ii ämaqeyi. Mä Goti Iqu
nätmatqä eeqänäŋä Imäkqä Iquvi. 5 Mosisi iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä
aŋiutaŋä wäuŋuä-wiyqä-qu eä, Goti Iqueqä ämaqeuŋi, wäuŋui enyqä
miqä itä, nätmatqä Goti Iqu qänaknda täniqä diŋqä ätumiŋqe. 6 Mä
Kraisi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-qu eä, Iqu qokä-apäkä iqune, Goti
Iqueqä aŋä ämätnäŋquä duŋi, Iqu enyqä miqä, Ämiqŋqä Naqä-qu eä.
Itaŋga ne pemänä itanä, Naqä Iqu äŋguä inemäkätŋqä diŋqä neqä
kŋui yäŋänäqŋqä ävanä, hiŋuä äqunanä äpmeuŋque, ne Goti Iqueqä
aŋä äyä ämätnäŋu.

Goti Iqueqä ämaqe, hapä pmepnuwäŋqeŋqä

7 Iiŋä dutaŋi, Dŋä Äŋguä Iqu tiiŋä ätqä-paŋiyi.

‡ **2:13** Asayä 8:17 § **2:13** Asayä 8:18

“Täŋgaŋi he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki, qätä wipŋqeŋqä änyiŋgi.
8 *Heqä taqä-tawäkiqua aŋä avqŋqä nämä äpmapu, yamwiqä*
änyiyäpiyäŋga, qu Nyi hŋgisanä indquepu, quwqä äwqe ppinjqä
iŋguwä-paŋi, he-pqe iiŋä miŋqä pambiyä. 9 *Iqiŋi qu, Nyaqä suqä*
änäändiyä-tpu yamwiqä änyiyäpu, quväukuä 40 iuŋi, Nyi wäuŋuä
yäŋänäqŋqä imäkqaŋgqä di hiŋuä äŋqänmiŋuwi. 10 *Iwä qu äwqä*
tnäŋä nyimäkqaŋgä, Nyi tii ätkqe. ‘Qu hea ique-iqueŋi, Nyiŋqä miqä
ipu, huäŋqä quŋqä imäueqä iuŋi mäwqä itqäŋä.’ 11 *Iiŋä iutaŋi Nyi*
Ŋqä äwqä tnäŋitaŋi, kukŋuä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. ‘Iqua Nyaqä aŋä
*hapä pmeqä iuŋi matimäuqä ipnuwiqä.’”**

12 Ŋqä nyämaqäuä, hesaŋä hŋqu iqueqä äwqä iunda kŋuä quvqä
ämetä, quuvqä maeqiyqä iqetaŋi, Goti Häŋä-pmeqä-täŋä Ique
ävquatämäuqäŋqe, yasämä mimbu. 13 Mä hesaŋä hŋqu, suqä
quvqeuta kŋuä äŋguä mämeqä itä, äwqä-ppinjqä iŋqäŋqe, Goti
Iqueqä quväki qätä wipnuwäŋqä hea iqu yqänä äwätäŋqä-qae,
he hiunji ique-ique yäŋänäqŋqä tqäpŋqä kukŋuä äŋguinä tmbiyä.
14 Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä hiŋuiqä yäŋänäqŋqä eqäkquä-pa, neqä
äpäkoŋqä duŋqä yqänä eqiyqa äwätuŋque, ii ne Iqueqä näueqä
iquneyi. 15 Goti Iqueä kukŋuiuŋi tii äyä ätnä.

“Täŋgaŋi he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki qätä wipŋqeŋqä änyiŋgi.
Qu Nyi hŋgisa indquepu, quwqä äwqe ppinjqä iŋguwä-paŋi, he-pqe
iiŋä miŋqä pambiyä.”†

16 Ämaqä, Goti Iqueä quväki qätä äwiyäpiyä-qe, Ique hŋgisa
itquamiŋuwi, tqukuayi? Ii qokä-apäkä, Mosisi iqu Isipäta ätuma
äpkqä eeqänäŋiyi. 17 Ga Goti Hanjuwä Iqu äwqä tnäŋi, quväukuä 40
iuŋi, tqukuauŋqä imäkmiŋqe? Ii qokä-apäkä suqä quvqä imäkäpu,
aŋä avqŋqä iu äpäkoŋguwä iquayi. 18 Itaŋga Goti Iqu, “Iqua
Nyaqä aŋä hapä pmeqä iuŋi matimäuqä ipnuwiqä” ätätä kukŋuä
yäŋänäqŋqe, tqukuauŋqä ätkqe? Iqu kukŋuä iiŋi, ämaqä huiu-
huiuŋqä matqä, Iqueä kukŋui qänaknä miqä, hŋgisa iqä iuŋqä äyä
ätkqe. 19 Iŋi ne hiŋuä tiiŋä äyä äqunäŋu. Qu aŋä hapä pmeqä iuŋi
mäpaquvqe, quwqä quuvqä maeqiyqä iutanji.

4

1 Goti Iqu, qokä-apäkä Iqueqä aŋä hapä pmeqä iu timäupnuwäŋqä
kukŋuä-guä ämäsäuekqe, yqänä äutänä. Iiŋä eŋqä-qae, hesaŋä
hŋqu iŋgisa mäpaquvqä iqäŋqe, neqä-neuä zä imäknätanä, yasämä
miŋguatuŋque. 2 Atqä-awäka, Goti Iqueqä yätamäkqeŋqä kukŋuä
äŋgui qätä äwikuwä-pa, ne-pqe kukŋuä äŋgui qätä inä äwikque. Ga
qu quuvqä qäyunä maeqiyqä ipu, qätenä äwimiŋuwä iuta, yätamäkqä
mävqä ikqä eä. 3 Mä ne ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätuŋquä
iqune, Iqueqä aŋä hapä pmeqä iu paquvanique. Ämaqä quuvqä
maeqiyqä itqätaŋguwä iquauŋqe, Goti Iqu tii ätkqe.

“Iiŋä iutaŋi, Nyi äwqä tnäŋi nyiŋgaŋgi, kukŋuä yäŋänäqŋqä tii
*ätkqe. ‘Iqua Nyaqä aŋä hapä pmeqä iuŋi, matimäuqä ipnuwiqä.’”**

Iqu qua imäkätäqäŋgaŋi, wäuŋui qäpunä äyä imäkmäuqe, hapä
pmeqeŋqä kukŋui iŋga ätkqe. 4 Goti Iqueqä bukä iuŋi, hiunji 7
iquenyqe, *“Goti Iqu Iqueqä wäuŋuä eeqänäŋi qäpu imäkäqetaŋi, hiunji*

---

* **3:11** Apqä Bukä 95:7-11 † **3:15** Apqä Bukä 95:7-8 * **4:3** Apqä Bukä 95:11

7 iqueŋi hapä äpmakqeqä”† ätnä. 5 Ga kukŋuä tqueŋi, haqä yätqäŋi
tii tqaŋgi äyä äqunäŋu. *“Iqua Nyaqä aŋä hapä pmeqä iuŋi, matimäuqä*
ipnuwiqä.”‡ 6 Iwä naqä-qakui tiinji. Ämaqä hui aŋä iŋiuŋi äpaqupŋqä
yqänä äutänä. Mä ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä äŋgui,
hiŋuiqänä qätä äwikuwä iqua, qänaknä miqä hŋgisanä ikuwä iutaŋi,
aŋä hapä pmeqä iuŋi, mäpaquvqä ikuwi. 7 Iiŋä dutaŋi, quväukuä
hatŋä ae äpäwqaŋga, Goti Iqu, Dewiti iquesa aŋgi tii ätkqe.

“Täŋgaŋi he Goti Hanjuwä Iqueqä quväki qätä wipŋqeŋqä änyiŋgi.
Hiqä äwqe, ppinjqä miŋqä pambiyä.”§

Goti Iqu, ‘täŋganjqä’ ätkqe, Iqueqä quväki qätä wipnuwäŋqä hea iqu,
yqänä witaŋgi iiŋqä ätkqe.

8 Hiŋuiqänäŋi Josuwa iqu, ämaqeu hapä pmeqäpnuwäŋqä ätuma
uwqä-säpi, Goti Iqu qänakŋi hiunji hapä pmeqä hŋqueŋqä, matqä
iquänänji. 9 Iŋi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqe, quwqä Sämbatqä hapä
pmeqä mapŋqä iqu, änä matimäuqä yqänä äpätqäuä. Ii, Goti Iqu
hiunji 7 ique hapä pmakqä eŋqä-paŋiyi. 10 Ne näqŋqe, Goti Iqu
Iqueqä wäuŋui qäpu itä, hapä äpmakqä-pa, ämaqä Goti Iqueä aŋä
hapä pmeqä yäŋgisa äpeyqäqä iqu, iqueqä wäuŋui qäpu itä, hapä
pmetäniqe.

11 Nesaŋä hŋqu ämaqä hiŋuiqänä hŋgisanä ikuwä-pa itä, aŋä iŋiuŋi
mäpaquvqä iqäŋqe, ne aŋä hapä pmeqä yäpä yäŋgisa peyaniŋquä
wäuŋui, yäŋänäqŋqä yatuŋque. 12 Goti Iqueqä kukŋui häŋä eä,
wäuŋuä yäŋänäqŋqä imäkänä. Iqu näpqä-hionaqä iŋgi-iŋgisa
yanäqŋquä eŋqä-paŋä itä, ämaqeuä qeqä-quuvqä hiqŋqä duŋqätä,
yäŋiu ämisätäumämä yäŋä-gawä duŋqätä huänä. Iiŋä eŋqä-qae,
iqu ämaqeuä kŋuä indqäŋqetä, äwiŋqetä näqŋqä eä, iwäsäuänä.
13 Nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu imäkkqä eeqänäŋä ii, Iqueä hiŋuä
iqiŋi zä mäwiqä a ätäŋgäwäqäŋga, ätnäŋäqi äwi. Neqä suqä
imäkmitatqueŋqä kukŋui, Iqueqä hiŋuä iqi tanique.

Jisasi Iqu, neqä Hiqäva-imäkqä Naqä-queqä

14 Nenyäŋqe, hiqäva-imäkqä iquau Miqä Hŋqu, qäukuä iu
äpaquvätä, Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqi äpme. Iqu Jisasi, Goti Iqueqä
Ymeqä Iquvi. Iwä, “Ne quuvqä Iquenyqä eqiyäuŋunä” ätätanä awä
ätätuŋquä iuŋi, a yäŋänäqŋqä qätätatuŋque. 15 Suqä quvqeuŋqä
yamwiqä änemetŋqä eeqänäŋä ii, Ique qäyä ae äwimakqä-qe, Iqu
suqä quvqä du miqä ikqe. Iutaŋi, hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä Tqu,
ne neqä-neuäŋi yäŋä maqŋqä iqaŋgqueŋqä, huäqä änaumäkätŋqä
Iquvi. 16 Iqu iiŋä pmetaŋgqetaŋi, ne zä miqä, Goti hiŋgi nätapqä
Iqu-täŋä qäqiqinyqä pemä itanä, uwquatuŋquänänji. Iŋi ne haŋä-
iqä ämetanä, yätamäkqä meqä diŋqä äwa etaŋgu änaqänäŋqe, Iqu
Iqueqä qeqä-imäŋqetaŋi, yätamäkqä neyänä.

5

1 Hiqäva-imäkqä naqä ique-iqueŋi, Goti Iqu ämaqeuqä awä iqisaŋi
atäuŋuä itä, iquau yätamäkqä vqäŋqä pmuatequänä. Ga nätmatqä qu
Goti Hanjuwä Ique ‘äŋguiqä’ ätuäpu hiŋgi vqetä, itaŋga quwqä suqä
quvqä huätä motnämäuqäŋqä hiqäva-qäyqetä, äma äwätä vqä iquvi.

---

† **4:4** Ipäqäkqä 2:2 ‡ **4:5** Apqä Bukä 95:11 § **4:7** Apqä Bukä 95:7-8

2 Iqu, iqueqä-kiuäŋi, nätmatqä imäkqäŋqe, yäŋä-maqŋqä-qu eäqä-
qae, iqu, ämaqä änyä maqŋqä epu, Goti Hanjuwä Ique ävämetqäŋuwä
iquauŋi, tnäŋä miwitqueqä, qeiqinyä itquequänä. 3 Ga iqu yäŋä-
maqŋqä-qu eäqetaŋi, suqä quvqä huätä mamäuqäŋqä hiqäva-qäyqe,
qokä-apäkiuŋqätä, iqueqä-kiuäŋqätä qäsä qäyquänä. 4 Iŋi ämaqä
hiqäva-imäkqä naqä äpmeqä iqu, yoqä naqä-täŋue. Iqu wäuŋuitä,
yoqä naqetäŋi, iqueqä äwiŋqä iuta mämeqä yänä, oee. Goti Hanjuwä
Iqu, ique ganä tääqä tuätumeqaŋguti, iqu iŋganä menä. Ii Goti Iqu,
Aronä ique ätuätumetä äwikqä-panji.
5 Ga Kraisi Iqu-pqe inänji. Iqu, Iqueqä yoqe haqeu ämaenätä,
hiqäva-imäkqä naqä pmetŋqe, Iqueqä-kiuä imäkŋgqä maetqe.
Aaŋqe. Goti Iqu, Iqueqä-kiuä Jisasi Iqu wäuŋuä ii imäkqäŋqä ätekqe.
Iqu Ique ätetä, tii ätukqe. *“Si Nqä Ymeqä Iqukiyqä. Nyi täŋgaŋi, Tqä
Tniqunä eqänä.”** 6 Ga hŋqäqiŋi, Goti Iqu, *“Si hiqäva-imäkqä hea ique-
ique, Mekisetekä† iqu eŋqä-pa, pmettŋiqä”*‡ ätukqe.
7 Jisasi Iqu, täkä ämaqä-qu qua täu äpmeqäŋgaŋi, Iqu Goti Iqueqä
yätamäkqeŋqä tääqä ätätä, yatŋqä äwikqe. Goti Iqu yäŋänäqŋqä-
täŋä itaŋgqeŋqä, näqŋqä eä etaŋgi, Iqu mäpäkoŋqä häŋä pmetäniqä
diŋqe, Goti Iquenyqä yääqä tnäŋä ätätä, kŋuä kuapänä äqäkqe. Iqu
mändi äkittqänätä, Goti Iqueä äwiŋqä iunä ikqetaŋi, Goti Iqu, Iqueä
tääqe qätä äwikqe. 8 Jisasi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-qu
eäqä-qe, Iqu tmi-tmiqä-tqä ämakqetaŋi, suqä, Goti Iqueqä kukŋuä
iu qänaknä iqäŋqe, näqŋqä ämakqe. 9-10 Iiŋä ikqetaŋi, Iqueqä
wäuŋui qäyunä imäkätŋqä ekqe. Iwä Goti Iqu Ique atäuŋuä itä,
“Si hiqäva-imäkqä iquauqä naqe, Mekisetekä Iqu äpmeŋqä-paŋä
hisŋqinyä” ätukqe. Ga Iqu qokä-apäkä, Iqueä kukŋuä duŋi qänaki
iqä iquauŋi, quwqä suqä quvqeuta aŋgumä itmetä, häŋä hea ique-
ique iqumuateqäŋqä ekqe.

Ymeqä däŋä mimäŋqä, naqä heqeŋqä

11 Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä naqä, Mekisetekä iqu eŋqä-paŋäŋqä
kukŋui, awä kuapänä hetatquä etaŋgqä-qe, heqä kŋuä indqäŋqe,
ätnäŋäqi maeqä etaŋgqä iutaŋi, kukŋuä iqueqä quati metque-
tuŋqueŋqe, ämävqäŋgu. 12 He Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui qäŋganä
ämakuwä-qe, ämaqä huizi duŋi, iiŋqä näqŋqä äväpu, ämotqueqä
qäyä etaŋgi, aaŋqä äyuwä. Ii tiinji. Goti Iqueqä kukŋuä he änyäŋäŋga
ämakuwä duŋi, ämaqä huizi, qu heŋi aŋgumä näqŋqä etapqa
uwqäpnä. He ymisaŋä woyqä di mapŋqe, änä maeqä ipu, aŋui yqänä
änätqäŋuwä ii, eŋqä-paŋuenji. 13 Ämaqä, ymeqä däŋä eŋqä-pa, aŋuä
yqänä änätqäŋuwä iqua, suqä äŋguä jänänäŋiŋqä änyä maqŋqä eŋä.
14 Mä ymisaŋä woyqe, ii ämaqä naqä ae equwä iquauqe. Ämaqä iiŋä
iqua, qu suqä äŋguiŋqätä, quvqeŋqätä iwäsäuwa äupiyitaŋi, näqŋqä
qäyu ae ämakuwä iquayi.

6

Kukŋuä aŋuä eŋqä-paŋä iuŋqä

1 Iiŋä dutaŋi, Kraisi Iqueŋqä kukŋui, he aŋuä eŋqä-pa änyäŋäŋga
ämakuwä duŋqänä matqä, ne ämaqä naqä hiatuŋquä nemäkqä

* **5:5** Apqä Bukä 2:7 † **5:6** Ipäqäkqä 14:18-24; Hipru 7:1-28 ‡ **5:6** Apqä Bukä 110:4

iuŋqä ätätanä, qänaki iunä iquatuŋque. Ne kukŋuä qätä ae
äwikqueŋqänä ätqa uwqe, ii ne aŋä siyaundqä aŋgi-aŋgi äqutätanä,
aŋi maqä mimäkqä iququä eŋqä-paŋiyi. Kukŋuä aŋuä eŋqä-pa he
änyäŋäŋga ämakuwi, tiiyi. Suqä äpäkoŋqä iuŋqä änätma wqeuŋi,
ävquatämäupu, Goti Iqueŋqä quuvqä heqiyqäŋqä, kukŋuiyi. 2 Ga
huizi, suqä asŋä-qŋqä huitaŋä-huitaŋä iquauŋqätä, ämaqeu hipa
haqeqi wiyqä iuŋqätä, ämaqä pizqe, qua buta aŋgi vauqeŋqätä,
ä neqä suqä äŋguiŋqätä, quvqeŋqätä kimaŋi, näweqä meqäŋqätä
kukŋuiyi. Iiŋä iquauŋqä kukŋui, yqänä ätqa mäwqä itanä, ämaqä
naqä hiatuŋquä nemäkqä kukŋuä iuŋqä ätätanä, qänaki iunä
iquatuŋque. 3 Goti Iqu ne iiŋi, imäkatuŋquä wiŋgaŋgutqe, ne
imäkanä.

Tuwä mävqä, yäŋänäqŋqä tqäuqeŋqä

4-6 Ämaqä hŋqua, quwqä kŋui Goti Iqueqä we-huŋqeu ätimäupu,
qäukuä yätutaŋä hiŋgi vqä di ae yamwiqä ipu, Dŋä Äŋguä Ique ae
ämepu, Goti Iqueqä kukŋuä äŋguänäŋä etaŋgqeŋqätä, Goti Iqueqä
yäŋänäqŋqä qänaknda ätnäŋäqi äti timäutŋqä iiŋqätä, näqŋqä ae
eätqäŋuwä iquayi. Ämaqä iquautaŋä hŋqua, ävquatämäupu, Goti
Ique tuwä ae äwipqä eäŋqe, kŋuä aŋgumä kunmäkmbŋqe, huäŋqe
miŋqä da eä. Suqä iiŋä iqu, ii qu Goti Iqueqä Ymeqä Iqueŋi, aŋgumä
zä-huätati äuepu, ämaqeuqä hiŋuä iqi womba metŋqä imasequwä-
paŋi. 7 Ämaqä iiŋä iqua, qua quvqä eŋqä-paŋä iquayi. Qua
äŋguä etaŋgi, ämaqä iu itqätaŋguwä iquau yätamäkqä vqäŋqe, piyä
äqiyätäqeta eqä ämetä, ymisaŋä äŋguä etŋqä imäkätŋqä iqueŋi, Goti
Iqu äŋguänäŋä imäkäniqe. 8 Mä quae quvqä etaŋgi, guä yäŋä-täŋitä,
qätaqä quvqetänä äukatŋqe, Goti Iqu ‘qui imäknänä’ tqaŋguti, tä
näniqe.
9 Neqä neyämaqä kiiŋä änenyätŋqäuä, haŋä-iqä iiŋä etquque,
he memeqä, Goti Iqu yätamäkqä eyätä, aŋgumä etmeniqeŋqä
kŋuä yäŋänäqŋqä ämeŋu. 10 Goti Iqu Iwäsäuqä Jänänäŋä-qu
eä, hiqä wäuŋuä äŋguä imäkätqäŋuwä iuŋqätä, hiqä Iquenyqä
enyätŋqeŋqätäŋi, hui mimäuqä Iquvi. He Iquenyqä heŋgaŋgqetaŋi,
qokä-apäkä Iqueqä duŋi, yätamäkqä ävqa äpätqäŋuwi. 11 Ne he
hŋqunä-hŋqunäŋi, suqä iiŋi yäŋä äqänäpu imäkätqäŋuwä-pa, heqä
quuvqä heqiyqä di, a yäŋänäqŋqä äqätpu, he Goti Iqu äŋguänä
emäkäniŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä indqämbu, hiunji Iqu äteqäqä
iqueŋqä, hiŋuä äqumbu pmetpŋqeŋqä äneŋgi. 12 Iŋi, he yäŋä
äqänäpiyä iutaŋi, enyqä miqä iqäpŋqe. Ga suqe, ämaqä quuvqä naqä-
qakuänäŋä eqiyäpu, enyqä miqä ipu, nätmatqä äŋguä, Goti Iqu iquau
väniŋqä kukŋuä guä ämäsäuekqä iuŋi, ämapŋqä imäkätqäŋuwä-pa,
iiŋä imäkqäpŋqe.

Goti Iqueqä kukŋuä guä ämäsäuekqe, a yäŋänäqŋqä kiqätqeŋqä

13 Hiŋuiqänäŋi Goti Iqu Aprähamä iqueŋi, kukŋuä hŋqu ätuätä, guä
ämäsäuekqe. Ga ämaqä naqä Goti Ique ämäwqätäuä äpmeŋqe, hŋqu
maeqä etaŋgi, Iqu Iqueqä-kiuäŋqä, *“Nyi, Ŋqä yoqeta kukŋuä tii ätätmä
eqänä”** ätätä, guä ämäsäuekqe. 14 *“Nyi si äŋguä ikimäkätmä, saqä
taqä-tawäka, aaŋä kuapänä eqiyämambnuwäŋqä, ikimäkmqänä”*†

* **6:13** Ipäqäkqä 22:16 † **6:14** Ipäqäkqä 22:17

ätukqe. 15 Iŋgata-tiŋi, Aprähamä iqu, Goti Hanjuwä Iqu iinä
ätukqeŋqä, enyqä miqä itä hiŋuä äqänä äpmamiŋqetaŋi, nätmatqä
eeqänäŋi qäyunänä qe ämakqe.
16 Suqä kukŋuä naqä-qakuä imäkqe, tiiyi. Ämaqä, iqueqä
kukŋui, ii naqä-qakuänäŋä etaŋgi, ämotquetŋqä iqu, ämaqä naqä
ämäwqätäuŋqä hŋqueqä yoqe ätätä, “Nyi kukŋui, ämaqä iqueqä
yoqeta naqä-qakuä ätqänä” tänä. Huiziqua, iiŋä ätätŋqä iqueqä
kukŋui, makittqiyeqä ipu, kukŋuä hui matqä ipnä. 17 Goti Iqu Iqueqä
kukŋuä guä ämäsäutä eŋqä duŋqe, Iqueqä kŋuä indqäŋqä imŋi
makunmäkŋqä danä yänä. Iŋi, ämaqä Iqu guä ämäsäutä eŋqä di
mapnuwäŋqä iqua, suqä iiŋä iqueŋqä näqŋqä äŋguänä mapŋqeŋqä
wiŋgaŋgi, Iqu Iqueqä-kiuäŋqä, *“Nyi, Ŋqä yoqeta kukŋuä tii ätätmä
eqänä”*‡ ätätä, guä ämäsäuekqe. 18 Ga Goti Hanjuwä Iqu, Kukŋuä
Quaŋgä Änä Matqä-qu etaŋgi, täŋganı Iqueqä kukŋuä hŋquaqu
makunmäkŋqä inyiyäŋqä äwi. Tiiŋä, kukŋuä guä ämäsäuekqä
iqutä, kukŋuä “Nyi, Ŋqä yoqeta kukŋuä tii ätätmä eqänä” ätkqä
iqutä, iquaquvi. Iutaŋi, ne ämaqä zä äwätanä, Iqu-täŋä qäqiqi
äpmeŋquä iqune, nätmatqä meniŋqueŋqä kŋuä indqänätanä, hiŋuä
äqunanä pmetatuŋqueŋqä, yäŋänäqŋqä nemäkänä. 19 Ne iiŋä itanä
äpmeŋque, ii nätmatqä qätaŋä-täŋi, hmbi-mända a yäŋänäqŋqä
äkiqätätä, ämeŋä-miqä äpmeŋqä-pa, ga neqä häŋä-pmeqä-pqe asä
iiŋä ämeŋä-miqä yätqä eŋqä-paŋä iquvi. Ga Qätaŋä-täŋä Iqu,
yuä naqänäŋä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä iŋgisa imaknmiŋqä ique
äpaquvätä, hiqŋqä aŋä pmua ique yäpä yäŋgisa ätimäuŋqä-paŋä
iiŋiyi. 20 Aŋä hiqŋqä pmua iqueä yäpä yäŋgisaŋi, Jisasi Iqu ne
yätamäkqä neyätŋqeŋqä, hiŋuiqä äpaqukqe. Iqu iiŋä ikqe, hiqäva-
imäkqä Mekisetekä iqu eŋqä-pa, hiqäva-imäkqä naqä hea ique-ique
pmetäniŋqä ätimäukqä iutayi.

7

Mekisetekä iqu, hiqäva-imäkqä iquautaŋä naqä äpmeŋqeŋqä

1 Mekisetekä iqu, aŋä-himqä Salemätaŋä ämiqä naqä-qu eä, ga iqu
Goti Haqä Yätutaŋä Iqueqä hiqäva-imäkqä iquvi.* Aprähamä iqu
mäkäŋqä äwätä, aŋä-himqä huiu ämiqä naqä iquau pizqä äpäseqaŋi,
aŋämqä aŋgumä pätqätaŋga, Mekisetekä iqu, iqutä hänaqä awä-
iqi äminyiyi, Goti Iqu Aprähamä ique äŋguä pmetŋqä wimäkätŋqä,
tääqä ätkqe. 2 Ga Mekisetekä iqueŋi, Aprähamä iqu nätmätqä
äpäsätakqä eeqänäŋi, 10 iwäsäueqäwäqe, hŋqu äwikqe. Yoqä
Mekiseteki, kiqä quati tiinji. “Suqä jänänäŋä iu ämiqä naqä-quvqä”
ätä äqonä. Ŋŋ “Salemätaŋä ämiqä naqä-quvqä” äqonäŋqe, kiqä
quati tiiyi. “Äwqä haŋuä imbu pmeqä iu ämiqä naqä-quvqä” ätä
äqonä. 3 Itaŋga iqu, kanä-käna, kaqä-kawu maeqä-quvi. Iqueqä
häŋä-pmeqe, äänä ipäqäkqäti, ä qäpu äänä heniqäti? Ne maqŋqe.
Iqu Goti Iqueqä Ymeqä-qu eŋqä-paŋä eä, hiqäva-imäkqä naqä hea
ique-ique pmetäniqe.
4 Täukue! Neqä awä hiŋuiqändqä Aprähamä iqu, nätmätqä
äpäsämakqä äŋguänäŋi, 10 iwäsäueqäwäqe, ämaqä tque hŋqu
äwikqeŋqä kŋuä indqänäŋä? Iqu ämaqä yoqä naqä-täŋä-qu

‡ **6:17** Ipäqäkqä 22:16 * **7:1** Ipäqäkqä 14:17-20

äyuwä. 5 Lipai iqueqä hueqä-himqä iutaŋä hiqäva-imäkqä wäuŋui
ämetqäŋuwä iquauŋqe, kukŋuä-suqe tiiŋä ätnä äwi. *“Israitqä iutaŋä*
hueqä-himqä huizi, qu quwqä nätmatqe, 10 iwäsäueqäupiyi, hŋqu
Lipai iquau vqäŋqe.”† Iwä Israitqä iqua, Lipai iquauqä kuta-kuŋguka
epu, ga iqua Aprähamä iqueqä ymeqä-qua etaŋgqä-qae, Lipai iqua,
iquauta ämotautqäŋä. 6 Iŋäqe Mekisetekä iqu, Lipai iquau-taŋä-
qu maetqe, iqu Aprähamä iqueqä nätmatqä iwäsäueqäukqä iutaŋä
hŋqu ämetä, Goti Iqu ique äŋguä pmetŋqä wimäkätŋqä, tääqä
ätkqe. Goti Iqu Aprähamä iqueŋi, “Nyi äŋguä kimäkmniqeqä”
ätuätä guä ämäsäuekqä iuŋi, qäyä etaŋgi, Mekisetekä iqu ii itquakqe.
7 Ämaqä hŋqu hŋqueŋqä, Goti Iqu ique äŋguä pmetŋqä wimäkätŋqä
tääqä ätqäqe, iqu ämaqä naqä, huizique ämäwqätäuŋqä iquvi.
8 Ämaqä eeqänäŋi, äpäkoŋqä iquanänji. Iŋi Israitqä iqua, quwqä
nätmatqä iwäsäueqäupqä iutaŋä hŋqu ämotautqäŋuwä iqua, asä
e äpäkoŋqä iquanänji. Mä Mekisetekä, Aprähamä iqueä nätmatqä
iwäsäueqäukqä iutaŋä hŋqu ämakqä iqu, iiŋä ma, Goti Iqueä buk-
iuŋi, iqu häŋä yqänä äpmenä ätänä. 9 Mä Lipai, Israitqä iquauta
ämotautqäŋuwä iquauŋqe, ne tiiŋä-pqe inä tanä. “Iqua quwqä-
quwä Aprähamä iquesa, 10 iutaŋä hŋqu, Mekisetekä ique äwikuwiqä.”
10 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Mekisetekä iqu, Aprähamä iqutä äminŋgiyäŋgaŋi,
Aprähamä iquesaŋä hueqä-himqä Lipai iqua, iqueqä huiwä iu yqänä
witaŋguwäŋganji.

Hiqäva-qäyqä Häŋä Iqu, yäuä iquau ämäwqätäuŋqeŋqä

11 Hiŋuiqänäŋäŋgaŋi, hiqäva-imäkqä wäuŋui, Lipai iquanä a
äqätpu imäkätqätaŋguwä iutaŋi, Israitqä iqua kukŋuä-suqe Mosisi
iquesa ämakuwi. Iŋi Lipai iquauä hiqäva-imäkqä wäuŋui, qokä-
apäki mävaputäuqä jänänäŋä hipŋqä yätamäkqä mävqä yänä. Qu
iuta jänänäŋä qäyunä hipŋqä-säpi, Goti Iqu, ‘Hiqäva-imäkqä änyä-
häŋä, Aronä iqu eŋqä-paŋä maeqä, Mekisetekä iqu eŋqä-paŋä hŋqu,
qänaknda timäuniqeqe’, matqä iquäniŋgä. 12 Hiqäva-imäkqä suqä
häŋi, huiziqueqä aŋi meqaŋga, kukŋuä-suqä-pqe huätä päwqaŋguti,
häŋä hŋqu-mända meniqe. 13 Ämaqä, Goti Iqu, “hiqäva-imäkqä
Mekisetekä iqu eŋqä-paŋä timäuniqeqä” ätkqä iqu, hueqä-himqä
Lipai iutaŋä-qu maetqe, huiziutaŋä-quvi. Ga hueqä-himqä iiŋä
iquesaŋä hŋqu, hiqäva-qäyqä ttawiu ätqäukqä maetqe, oee. 14 Ne
näqŋqä äŋguänäŋä tii äyä eäŋu. Neqä Naqä Iqu, Jutä iquautaŋä
imäŋgqä-qu äyuwä. Ga Mosisi iqu, ämaqä iquautaŋä hŋqu hiqäva-
qäyqä-qu pmeniqeqe, matqä ikqe.

15 Iŋi ‘hiqäva-imäkqä änyä-häŋä hŋqu, Mekisetekä iqu eŋqä-paŋä-
qu timäuniqeqä’ tqaŋgi äwiyäuŋquetaŋi, ne näqŋqä äŋguänäŋä tiiŋä
hiatuŋquänänji. “Iqu hiqäva-qäyqä Lipai iquauŋi, ämäwqätäuŋqä
iquvqä.” 16 Lipai iquesaŋä hiqäva-qäyqä äpmeŋuwi, ii hueqä-
himqä iutaŋä iquanä hipnuwäŋqä ätnä witaŋgqä iutayi. Mä Jisasi
Iqu, hiqäva-qäyqä äpmeqäqe, ii häŋä hea ique-ique pmeqä iqueqä
yäŋänäqŋqä iutaŋi, Iqu ii äpmeqi. 17 Goti Iqueqä bukä iuŋi, Iquenyqe,
“Si hiqäva-imäkqä hea ique-ique, Mekisetekä iqu eŋqä-pa, pmettŋiqä”‡
ätä äqänä.

---

† **7:5** A Täuqä 18:21 ‡ **7:17** Apqä Bukä 110:4

18-19 Kukŋuä iquesaŋi, ne näqŋqä tiiŋä äyä equ. Kukŋuä-suqä Goti
Iqu Mosisi ique äwikqe, yäŋänäqŋqä maeqä eä, ne mävaputäuqä
jänänäŋä hiatuŋquä yätamäkqä mäneyqä iquätŋqä etaŋgi, Goti
Iqu maŋitä ämaitä, hänaqä aaŋä äŋguänäŋä, kukŋuä-suqä ique
ämäwqätäuŋqä hŋqu imäueqäqe. Huäŋqä iquesaŋi, ne Goti Iquenyqä
qäqiqi wanä.
20 Ga Jisasi Iqu hiqäva-qäyqä ätimäukqe, Iqu hiŋgi qanyänä ma-
timäuqä ikqe. Hiqäva-qäyqä huizi iqua, iiŋä hepŋqä duŋqe, ämaqä
hŋqu, ämaqä naqä hŋqueqä yoqe ätätäqeta, atäuŋuä miqä imiŋqe.
21 Mä Goti Iqu, Jisasi Ique hiqäva-qäyqäŋqä atäuŋuä itäqäŋgaŋi,
Iqueqä yoqä dutanä atäuŋuä yäŋänäqŋqä ikqe. Iqueqä bukä iuŋi, tii
ätänä.

"Naqä Iqu Iqueqä yoqä duta ätätä ätkqe. 'Si hiqäva-qäyqä hea ique-ique pmettŋiqä.' Iqueqä kukŋuä iiŋä ätätqä duŋi, tŋäŋqä miqä yäŋqiyä."§

22 Goti Iqu, Iqueqä yoqä dutanä atäuŋuä yäŋänäqŋqä ikqetaŋi, ne
näqŋqä ti eäŋu. Jisasi Iqu hea ique-ique pmetäniqetaŋi, kukŋuä
Goti Iqu änyä-häŋä ämäsäuekqe, äŋguänäŋä eä, kukŋuä yäuä iuŋi
ämäwqätäuänä.
23 Ämaqä kuapänäŋä hiqäva-qäyqä äpmeqisäpiyä iqua,
äpäkonäpiyä iutaŋi, äpakänä mäpmeqä imiŋuwi. 24 Iŋäqe
Jisasi Iqu, hea ique-ique pmetäniqetaŋi, hiqäva-qäyqä wäuŋui,
mävqautämäuqä, a äpakänä äqätqa wätäniqe. 25 Iŋi Iqu heaique-
ique iiŋä äpmetä, Goti Iqu qokä-apäkä aŋgumä itmetŋqä tääqä
ätuätŋqä-qae, qu Iqueä yoqeta, Goti Iquenyqä qäqiqi pätqätaŋguwä
iuŋi, häŋä näweqä imäkäqumuatquänä.
26 Ga neŋi yätamäkqä neyätŋä diŋqe, hiqäva-imäkqä iquauqä naqe,
Iqu Qäqunänji. Iqu Goti Iqueqänä äpme, suqä quvqä hui mimäkqä-qu
eä, suqä quvqä hui Iqutä täka mamäkqä eä, ga suqä quvqä imäkqä
iuŋqä qäqiqi mäpmeqä, Goti Iqu Ique qäukuä haqä yätuŋqä ätuma
äpmuatekqe. 27 Hiqäva-imäkqä iquauqä naqä huizi iqua, hiqäva
hiunji ique-iqueŋi, suqä quvqä quwqe-ganä äqämbiyi, qänakŋi qokä-
apäkiuqe, iŋga äqäka äwätqäŋuwi. Iŋäqe Jisasi Iqu suqä iiŋi maeqä-
que. Iqu hiqävae, hŋqunä äqiyätä, Iqueqä-kiuä Goti Ique äwiŋgqe.
28 Auä, tiiŋiyi. Kukŋuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, ämaqä
yäŋänäqŋqä maeqä iquauŋi, hiŋgi hiqäva-imäkqä iquauqä naqä
pmapŋqä atäuŋuä itŋqe. Mä kukŋuä-suqä iquesa qänakŋi, Goti
Iqu kukŋui, Iqueqä yoqä dutanä guä yäŋänäqŋä ämäsäuetä, Iqueqä
Ymeqä Ique atäuŋuä ikqe. Ymeqä Iqu, huiŋqä äwa miqä, ne
Yätamäkqä Neyqä-qu qäyunäŋä eä, hea ique-ique pmetäniqe.

8

Jisasi Iqu, Hiqäva-imäkqä Naqä, qäukuä haqä yätu äpmeŋqä Iquvi

1 Kukŋuä tä ätätuŋquä iqueqä yäŋi, tiiŋä eä. Hiqäva-imäkqä
iquauqä naqä ne ämeŋquä Iqu, äŋguä, yäŋänäqŋqä-täŋä Iquvi.
Iqu, Ämiqä Naqä, qäukuä yätu äpmeŋqä Iqueä zä-hawä hipa
ämuaŋgisaŋä ique ae äpmakqe. 2 Iqu hiqäva-qäyqä wäuŋui, hiqŋqä
pmua yäpä iŋgisa, namnä aŋä naqä-qakuä iu itqäuä. Aŋä iqu, ämaqe
mätqä maetqe, Goti Naqä Iqu ämätkqe.

§ **7:21** Apqä Bukä 110:4

3 Hiqäva-imäkqä iquauqä naqä iqua, qu eeqänäŋi nätmatqä Goti
Iquenyqä tä ikapŋqä isua äma ppnä. Iutaŋi neqä Hiqäva-imäkqä
Naqä Jisasi Iqu-pqe, nätmatqä hiqäva qäyätŋqe, äma pänä. 4 Qua
täuŋi, hiqäva-qäyqä hŋqua ae äpmapu, suqä ätnä äwiŋqä-pa, qu
Goti Ique hnjua-hnjua ae ävätqäŋuwi. Iiŋä iutaŋi, Iqu qua täu
pmeqä-säpi, Jisasi Iqu hiqäva-qäyqä mäpmeqä iquäninji. 5 Qua
täu hiqäva äqiyätqäŋuwä iqua, quwqä wäuŋui, aŋä naqä-qakuä
iu miqä, aŋä qäukuä yätu ämätnäŋqä iqueqä wätqä eŋqä-paŋä
iu itqäŋuwi. Mosisi iqu namnä aŋä mätätŋqä itqätaŋgaŋi, Goti
Iqu iqueŋi, *“Si qoqoŋä yätu äpmeŋäŋgaŋi, Nyi aŋi qäukuä yätu
mätnätaŋgi mäktquakqä-pa, hui mävquatämäuqä, eeqänäŋi ii eŋqä-
pa mätiyä”** ätukqe. 6 Jisasi Iqu, Goti Iqutä, nesä, awä iqi
ätqäutä, kukŋuä änyä-häŋä Goti Iqu ämäsäuekqe, qäyunä timäutŋqä
itqäuä. Goti Iqueqä yätamäkqä, kukŋuä änyä-häŋä iquesa timäutŋqä
ämäsäuekqe, yätamäkqä kukŋuä yäuä iquesa ätimäutŋqä duŋi
ämäwqätäunä. Asä iŋi, hiqäva-qäyqä wäuŋuä Jisasi Iqu täŋga
ämeqäqe, hiqäva-qäyqä huizi iquaui, ämäwqätäuä.
7 Kukŋuä Goti Iqu hiŋuiqä ämäsäuekqä iqu, äwa miqä äŋguänäŋä
heqä-säpi, kukŋuä änyä-häŋä hŋqu mimäkqä iquäninji. 8 Mä Goti Iqu
ämaqe, äwa itqätaŋgä äqunäqe, Iqu tii ätkqe.

*“Naqä Iqu, ‘Qätä nyipiyä’ ätqi. ‘Hiunji hŋqueŋi, Nyi tiiŋä
imäkmniŋqe. Nyi qokä-apäkä Israitqä iquatä, Jutä iquatäŋi,
kukŋuä änyä-häŋä hŋqu, mäsämniqe. 9 Hiŋuiqänä Nyi hiqä
hewäkiquau Isipäta itmetmä, a ämäsquäŋga äpätmäŋga, qutä
kukŋuä guä ämäsäuekqe. Qu Nyaqä kukŋuä iiŋi ävausäpu qänaknä
miqaŋguwäŋga, Nyi quŋqä huäqä manuŋgaŋgi, tuwä äwikqetaŋi,
kukŋuä guä änyä-häŋä ämäsämqä tqu, huiziqutäŋi asänäŋä manä’
ätqi. 10 ‘Mä iŋgaŋi, kukŋuä Nyi qokä-apäkä Israitqä itä guä
mäsämniŋqe, tiiŋiyi. Nyi Ŋqä suqä eeqänäŋä pŋqe, quvaqä kŋuä in-
dqäŋqeu eätmä, ga Ŋqä kukŋui, Nyi tuwaŋui, quvaqä qeqä-quuvqä iu
äqiyetmä, ga Nyi quwqä Goti-qunä pmetaŋgundi, qu Ŋqä qokä-apäkä
hipŋqänäyi. 11 Iwä iŋgaŋi, ämaqä naqä iquatä, ämaqä hiŋgiŋqä
iquatäŋi, qu eeqänäŋä Nyiŋqä ae näqŋqä epiyä-qae, ämaqä hŋqu,
käyämaqä käta-käŋgua hŋque, “Si Naqä Iqueŋqä näqŋqä pmayä”
ätuätä, mätquä da yänä. 12 Quvaqä suqä quvqä imäkätqäŋuwä
diŋqe, qeqä ätmäkätmä, kŋui aŋgi manyiyqä yäŋqiyä’ ätqi.”†*

13 Goti Iqu kukŋuä iiŋi ätätä, kukŋuä guä änyä-häŋä ämäsäuekqe, ii
Iqu kukŋuä guä hiŋuiqänä ämäsäuekqä iqu yäuä heqaŋgi, ii imäkkqe.
Nätmatqä yäuä etä, wäuŋuä maeqä ii, aaŋqä hiätŋqä itqäuä.

9

Kukŋuä guä ämäsäuekqä yäuä iqueqä aŋiŋqätä, suqeŋqätäyi

1 Kukŋuä guä änyäŋäŋga ämäsäuekqä iqu, suqä Goti Iqueqä yoqe
haqeu mamäupŋqeŋqätä, aŋä Iqueqäŋqä qua täu mätpŋqeŋqätä
ätnä. 2 Iŋi namnä aŋä, hiqŋqä hŋquaqu-täŋä hŋqu ämätkuwi.
Hiqŋqä hiŋuiqä iqueŋi, hiqi-tä-tqäuqetä, hevqetä, bretqä Goti
Iqueqä hiŋuä iqi äwämiŋqetäŋi, iqi äwiŋä. Hiqŋqä iqu, ‘Goti
Iqueqänäŋiqä’ ätmiŋuwi. 3 Yuä naqänäŋä, hiqŋqä hŋquaqu

* **8:5** Aŋgumä Itmakqä 25:40 † **8:12** Järämai 31:31-34

imäkätŋqä imasekuwä iqueuä tuwä iŋgisaŋä hiqŋqä iqueŋi, ‘Aaŋä
näwinyä, Goti Iqueqänäŋiqä’ ätmiŋuwi. 4 Hiqŋqä iqueŋi, suakä sis-
nyaŋä wetŋqä iwamäkqä ttawä itä, kukŋuä guä-mäsäŋqä ipŋä itä, iqi
äwiŋinyä. Iquaquiŋi, golqetä eeä ikuwi. Ipŋä iqueqä yäpä imŋi, golqä
häkä, buayä mana hui häkä iŋqä itä, Aronä iqueqä yäkqä zä-hutäknä
äuŋgqä itä, itaŋga hikä tepquva Goti Iqueqä kukŋuä guä-mäsäŋqä
äqŋqä itä, imä imänäŋä. 5 Itaŋga ipŋä iqueqä pmäukuiŋqe, qu “Goti
Iqu ämaqeuqä suqä quvqe huätä mamäutŋqä pmeqeyqä” ätmiŋuwi.
Pmäukuä haqeqiŋi, nätmatqä (qerupqä*) hŋquaquvqä ktqe, ‘Goti Iqu
naqänäŋä eä, ga iqi äpmenä’ kŋuä mapqäŋqä ämotquanyä, qeeqä
huqe ävayeyäŋga, pmäukuä haqä yäŋi äpatqäyäŋinyä. Täŋgaŋi
nätmatqä iiŋä iquauŋqe, “Ii iiŋi-iiŋiqä” ätätmä ätqa mäwqä ymä.
6 Nätmatqä iiŋä iqua ae äwitaŋguwäŋgaŋi, hiqäva-qäyqä iqua,
namnä aŋä iqueuä hiqŋqä hiŋuiqäŋä iqueŋi, qu Goti Iqueŋqä
wäuŋuä imäkäqäsätqäŋuwi. 7 Mä hiqŋqä huizi iqueŋi, hiqäva-imäkqä
iquauqä naqä iqu, quväukuä ique-iqueŋi, kiqä-kiuänä, naqä-hŋganä
äpaquvätŋqe. Iqu hiŋgi qanyinä mäpaquvqä, naŋuitaŋä häŋeqä
hui äma äpaquvätä, suqä quvqä iqueqeŋqätä, qokä-apäkä näqŋqä
yasämä maeqä ipu imäkätqäŋuwiŋqätä, Goti Ique ävätŋqe. 8 Iwä suqä
iiŋä iquautaŋä di, Dŋä Äŋguä Iqu äyä ämänätquetŋqe. Namnä aŋä
hiŋuiqäŋä iqutä, kiqä suqetä, yqänä mätnätaŋgqäŋga, hänaqä Goti
Iqueä aŋä naqä-qakuänäŋä iuŋqe, ätnäŋä iqi äti miŋqä eä. 9 Namnä
aŋä iqueqä suqä iqua, ii wätqä eŋqä-paŋä eä, ne täŋga äpmeŋqueuŋi,
näqŋqä nätapänä. Ämaqe, suqä iiŋä iquau qänaknä imitpqä iqua,
qu Goti Ique nätmatqä hnjua äväpu, hiqäva äqäyäpu, naŋuätä, tä
iketqäŋuwä-qe, quwqä suqä-iwäsäuqä duŋi, “Ne Goti Iqueä hiŋuä
iqiŋi ikikinyäŋä äyä äpmeŋunä” kŋuä indqämbŋqä mimäkqä danä
yänä, aaŋqe. 10 Suqä iqua, ymisaŋä äŋqäŋgaŋqä, eqä äŋqäŋgaŋqä,
nätmatqä huitaŋä-huitaŋä isuau asŋä-qäyqäŋqä iuvi. Iqua nätmatqä
huiwä iqueqä duŋqänä ätätqäŋä. Goti Iqu suqä ii, nätmatqä eeqänäŋi
jänä imäkäniqäŋgaŋqä yakuä äwikqe.

Kraisi Iqu, Iqueqä häŋeqetä, kukŋuä guä ämäsäuekqä änyä-häŋi, yäŋänäqŋqä imäkkqeŋqä

11 Mä Kraisi Iqu, hiqäva-imäkqä iquauqä Naqä-qu eä, nätmatqä
äŋguänäŋä ätimäutŋqä iu Miqä-qu pmetŋqä ae ätimäukqe. Iqu
Goti Iqueqäŋqä namnä aŋä äŋguänäŋi, hiŋuiqänä ämätnämiŋqä ique
ämäwqätäuŋqä ique äpaqukqe. Aŋä iiŋä iqu, ämaqe quwqä hipaitä
mätqe, qua täuŋi mamätŋqä eä. 12 Aŋä ique äpaquväqe, Iqu meme
häŋeqetä, bulumäka hipkä häŋeqetä, qäsä ämipaquvqä maetqe,
Iqueqä häŋeqenä, aaŋä näwinyä Goti Iqueqänäŋä aŋä ique, naqä-
hŋganä ämipaquvätä, iqi näweqä äpme. Iutaŋi Iqu neŋi, suqä
quvqä duta, hea ique-ique pmeniŋquä aŋgumä mbqä äneyämakqe.
13 Qokä-apäkä Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, kiyä tmäkmbqä eäŋuwi, hiqäva-
qäyqä iqua, meme häŋeqe, ä bulumäka qokä häŋeqe, ä bulumäka
apäkä tä ikapiyi, näwinyä tä wätakä niqiyqaŋga, wätaki† äuaqupuiyi,
ga qokä-apäkä du hmbunä-hmbunä pŋqä-pŋqä iqaŋguwitaŋi, qokä-
apäki Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä epu, Iqueqänäŋä hepŋqä iiyi.

* **9:5** Qerupqä ii, Israitqä iquauqä aŋä-kukŋuiyi. Iqua ynaunjqä huqä-täŋä eä, Goti Iqutä äpmeŋä iquai. † **9:13** A Täuqä 19:1-22

14 Mä Kraisi Iqueä häŋeqä di, iuŋi ämäwqätäuä. Iqu suqä quvqä
hui miqä näwinyä aaŋqä eä, Dŋä Äŋguä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä
yäŋänäqŋqetaŋi, Iqu äpäkonätä, Iqueqä-kiuä Goti Ique äwiŋgqe. Ga
Iqueä häŋeqe, ikikinyäŋä inemäkqe, neyaqä huiwä dunä ma, neyaqä
suqä-iwäsäuqä duŋi, “Ne Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, ikikinyäŋä äyä
äpmeŋunä” näqŋqä metuŋquä inemäkänä. Iiŋä dutaŋi ne wäuŋui,
äpäkoŋqä duŋi ävämetanä, Goti hea ique-ique pmeqä Iqueqenä
imäkqa uwquatuŋque.
15 Jisasi Iqu ae äpäkonäqetaŋi, Goti Iqutä, ämaqetä, awä iqi ätqäutä,
kukŋuä änyä-häŋä Goti Iqu ämäsäuekqe, qäyunä timäutŋqä Imäkqä
Iquvi. Auä, qokä-apäkä Goti Iqu atäuŋuä ikqä iqua, nätmatqä
äŋguänäŋä Iqueqä ymeqeu, “He näweqä mapnuwäŋqeqä” ätukqä ii
mapnuwä diŋqe, quwqä suqä quvqä, qu kukŋuä Goti Iqu hiŋuiqänä
guä ämäsäuekqe ävasäpu ikuwiuta, Jisasi Iqu aŋgumä itmetŋqä
äpäkoŋgqe.
16 Kukŋuä guä ämäsäuekqä iiŋä iqua, tiinji. Ämaqä hŋqu
äpäkonätŋqä itäqäŋga, iqueqä nätmatqe, tqu-tqu meniŋqeŋqä
tuwaŋuiu ätätä äqäyekqä-payi. Tuwaŋuä ii qäyu timäutŋqeŋqe,
ämaqe, qu iqu ae äyä äpäkoŋgaŋgi qumbunä. 17 Tuwaŋuä ii
äqäyekqä iqu äpäkoŋgqe, iqueqä kukŋuä i ätätä äqäyekqe, iŋga
timäunä. Iqu häŋä yqänä äpmeŋqe, iqueqä kukŋui, iqi hiŋgi äwi.
18 Iwä suqä asä iiŋi, kukŋuä guä hiŋuiqä ämäsäuekqä yäŋänäqŋqä
imäkätŋqä diŋqe, häŋeqetanä ätimäukqe. 19 Ii tii timäutŋqeyi.
Mosisi iqu kukŋuä eeqänäŋi, kukŋuä-suqä iuta qokä-apäkiu ae
ätuäqetaŋi, iqu bulumäka hipkä häŋeqetä, meme häŋeqetä ämeqe,
ga eqä ditä imäkäqe, hisopqä äpaitä sipsipqä a häŋesqetä ämetä,
äyämeqe, bukä, kukŋuä-suqä tuwaŋuä qänätaŋgqeutä, ämaqeutä
hmbunä-hmbunä pŋqä-pŋqä ikqe. 20 Iqu e imäkätä, “*Kukŋuä Goti
Iqu he qänaknä ipŋqä guä ämäsäuekqe, häŋeqä tä, yäŋänäqŋqä
vätŋqeqä*”‡ ätukqe. 21 Suqä asä iiŋi, iqu häŋeqe ämetä, namnä aŋä
Goti Iqueqäŋqä ämätnäŋqä iutä, nätmatqä aŋä iu äwiŋuwä eeqänäŋä-
pqe, pŋqä-pŋqä iqäukqe. 22 Itaŋga kukŋuä-suqä duŋi, tii ätnä
äqänä. Nätmatqä aaŋä kuapänäŋi, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä
timäutŋqe, ii häŋeqä dinäŋi qenyänji. Ga qu naŋuä hui mapäsqä ipu,
kiqä häŋeqä mäpäwiqä iqäqe, Goti Iqu ämaqeuqä suqä quvqe, huätä
mämamäuqä yänä.

*Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä äwinyätä, ämaqeuqä suqä quvqe, huätä
ämamäukqeŋqä*

23 Nätmatqä namnä aŋä iu imäknäŋqe, ii naqä-qakui qäukuä
yätu imäknäŋqetaŋä kiqä ktqe imäknä. Iwä nätmatqä iiŋä
iqua, Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi ikikinyäŋä hiätŋqä diŋqe, qu naŋuä
häŋeqenä äpŋqäyämämiŋuwi. Mä nätmatqä naqä-qakuä qäukuä
yätu äwiŋqeuŋi, ikikinyäŋä hiätŋqä diŋqe, nätmatqä äŋguänäŋi,
huiziu ämäwqätäuŋqä dutanänji. Ii Kraisi Iqueqä häŋeqeyi. 24 Kraisi
Iqu aŋi, ämaqe Goti Iqueqäŋqä ämätkuwä yäpä iŋgisa mäpaquvqä
ikqe. Aŋä iqu, naqä-qakuä iquesaŋä ktqä iquvi. Kraisi Iqu, Goti
Iqueqä aŋä qäukuä yätu äpaquvätä, ga täŋgaŋi, yätamäkqä neyätŋqä
Goti Iqutä qäqiqi äpme. 25 Ga tiiŋä-pqä inänji. Hiqäva-imäkqä

‡ **9:20** Aŋgumä Itmakqä 24:8

naqä huizi iqua, iquauqä häŋeqä ma, naŋuä iquautaŋä ämepu, hiqŋqä aaŋä näwinyä Goti Iqueqänäŋä iu, quväukuä ique-ique äma äpemiŋuwä-pa, Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä, Goti Ique äwinyäqäsquätŋqä, quväukuä ique-ique mäpaquvqä ikqe. 26 Iqu änäänä äwinyäqäsqä-säpi, tmi-tmiqä-tqe, tätä kuapänä mequäni. Goti Iqu qua tque änyä imäkäŋqä duta, täŋgaŋqeyi. Mä hea yäpakä hiätŋqä täŋgaŋi, Iqu Goti Iqueŋi, Iqueqä-kiuä äwinyätä, suqä quvqä huätä mamäutŋqä diŋqe, naqä-hŋganä äpkqe. 27 Ämaqä eeqänäŋi, hŋqunä äpäkoŋqäŋqe. Iwä qänakndaŋi, Goti Iqu kukŋuä mitätŋqä iu tqäuqŋqe. 28 Ii eŋqä-pa, Kraisi Iqu, qokä-apäkä kuapänäŋä iuqä suqä quvqä huätä matnämäutŋqe, Goti Ique naqä-hŋganä äwiŋgqetaŋi, aŋgumŋi, suqä quvqeŋqä huätä matnämäutŋqä ma, ämaqe qu Iqueŋqä hiŋuä äqumbu pmetaŋguwä iu häŋä iqumuatätŋqä iuŋqä timäuniqe.

10

1 Suqä Mosisi iquesa ätimäukqä iuŋi, nätmatqä äŋguä qänaknda timäuniqä diŋqe, yasämä mämänätqueqä da, hiŋgi qanyinä ktqä inänji. Iutaŋi, suqeu qänaknä ipu, hiqäva quväukuä ique-ique qäyä imäkäqäsäpiyä-qe, ämaqä Goti Iqueŋqä pätqätaŋguwä iquauŋi, kiyä mamätqä ikikinyäŋä miwimäkqä danä yänä. 2 Ämaqeu ikikinyäŋä hepŋqä wimäkqä-säpi, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäutqäŋuwä iqua, kiyä mamätqä epu, “Suqä quvqä yqänä ämeŋunä” kŋuä mindqäŋqä ipu, hiqäva aŋgi mimäkqä itqäpninji. 3-4 I etaŋgi bulumäka qokiuqätä, meme iquauqätä häŋeqe, suqä quvqä huätäŋi, änä mämamäuqä etaŋgqetaŋi, quväukuä ique-ique häŋeqe ämepu, hiqäva äqäyäqäsätqäŋuwi, ii qokä-apäkiuqä suqä quvqeuŋqä kŋuä-iqä ävätŋqä diŋqeyi.

5 Iutaŋi, Kraisi Iqu qua täuŋqä äquvepätäqäŋgaŋi, Goti Iqueŋi, tii ätukqe.

“Si qu hiqäva äqiyäpu ktappŋqe, makiŋgaŋgi, Nyinyqä huiwi näwinyä äyä imäkeŋiqä. 6 *Ga suqä, naŋui wätakä niqiyätŋqä tä hämänä ikeqeŋqätä, suqä quvqä huätä mamäutŋqä hiqäva-qäyqeŋqätäŋi, yeeqä miqä isnä.* 7 *Iwä täŋgaŋi, Goti Iquki, Nyi tii äktqä. Qu hiŋuiqänäŋi bukä iu, Nyiŋqä tuwaŋuä äqäyäpu ekuwä-pa, Nyi äkiŋqä Saqeunä qänaknä imŋqä, ae sä äpqäqeqä.”**

8 Iqu i ätukqe, hiŋuiqä iqisaŋi, hiqäva-qäyqeuŋqä kukŋuä-suqä iuta tii ätkqe. “Qu hiqäva äqiyäpu ktapqäŋqetä, naŋui wätakä niqiyätŋqä tä hämänä ikeqeŋqätä, ä suqä quvqä huätä mamäutŋqä hiqäva-qäyqeŋqätäŋä-pqeŋqe, makiŋgaŋgi, yeeqä miqä yqänä isŋqinyä.” 9 Iiŋä ätuäqetaŋi, “Nyi äkiŋqä Saqeunä qänaknä imŋqä, ae sä äpqäqeqä” ätukqe. Iqu iiŋä itä, suqä hiŋuiqändqä iqueŋi, huätä ämamäutä, änyä-häŋä imäkätä ekqe. 10 Ga Jisasi Kraisi Iqu, Goti Iqueqä äwiŋqä dunä itä, Iqueqä huiwi hiqäva eŋqä-pa naqä-hŋganä äwiŋgqetaŋi, ne qokä-apäkä Goti Iqueqänäŋä heatuŋquä inemäkkqe.

11 Itaŋga hiqäva-imäkqä eeqänäŋä iqua, qu hiunji ique-iqueŋi, Goti Iquenyqä wäuŋuä imäkäpu, hiqäva asiqua äqiyäpu ätqäuwa wätqätaŋguwä-qe, hiqäva iiŋä iqua, suqä quvqe huätä mämamäuqä ipnä. 12 Mä Kraisi Iqu, qutä asänäŋä ma, suqä quvqä huätä mamäutŋqä hiqäva naqä-hŋganä äqäkqetaŋi, Iqu Goti Iqueqä hipa

* **10:7** Apqä Bukä 40:6-8

ämuaŋgisa äpmakqe. 13 Iŋi hipa ämuaŋgisa äpme, ämaqä,
qu Iquenyqä mäkä-huŋqä iquauŋi, Iqueqä yukä yäpä iqi pme-
qaŋguwäŋgaŋqä hiŋuä äqänä äpme. 14 Quami, Iqu tiiŋä etaŋgi
äpmakqe. Iqu hiqäva kiuänäŋä hŋqu imäkätä, qokä-apäki Goti
Iqueqänäŋä hipŋqä iwimäkätŋqä iquauŋi, kiyä mamätqä ikikinyäŋä
näweqä pmetpŋqä, qäpu iwimäkkqä iutanji.
15 Kukŋuä ii yäŋänäqŋqä imäkätŋqe, Dŋä Äŋguä Iqu-pqe, awä
änatqi. Ganäŋi, tiinji.
16 *“Naqä Iqu tii ätqi. Iŋgaŋi, kukŋuä Nyi qutä guä mäsämniŋqe,*
tiinji. Nyi Ŋqä suqä eeqänäŋi, quvaqä qeqä-quuvqä iu pŋqä eätmä,
ga Ŋqä kukŋui, nyi tuwaŋui, quvaqä kŋuä indqäŋqeu äqiyemqänä.”†
17 Itaŋga aŋgumŋi,
“Qu kukŋuä-suqä ävasäpu quvqä imäkätqäŋuwä diŋqe, kŋui aŋgi
manyiyqä yäŋqiyä.”‡
18 Goti Iqu, suqä quvqeŋqä äwqä haŋuä imäknätä, huätä ae
ämamäutqe, suqä quvqä huätä mamäutŋqä, hiqäva aŋgu imäkqe,
hma hetŋqe.

Goti Iqueŋqä zä miqä, qäqiqi watuŋqueŋqä

19-20 Nyämaqäuä, yuä naqänäŋä hiqŋqä, ‘Aaŋä näwinyä Goti
Iqueqänäŋiqä’ ätmiŋuwä duŋqä qŋqaŋä enäŋqä iqu, Jisasi Iqueqä
huiwiyi. Ga huäŋqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋqu, ne yäpä yäŋgisa
timatuŋque, Iqu yuä ique äpisqiyätä, änyä-häŋä imäuekqe. Iqu
Iqueqä häŋeqetä iiŋä imäkqetaŋi, ne aŋä hiqŋqä ique yäpä
yäŋgisa peyatuŋque, zä miqä pemä ianä. 21 Itaŋga ne Ämaqä
Hiqäva-imäkqä Aaŋä Naqänäŋä, Goti Iqueqä ämaqä-qune Mäneyqä-
que ämeŋu. 22 Iwä Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, Kraisi Iqueqä
häŋeqe, neyaqä qeqä-quuvqeu pŋqä-pŋqä neyqaŋgqetaŋi, “Ne kiyä
mamätquneyqä” näqŋqä ämenä, ga neqä huiwi, eqä hinoqukuä
maeqä itä, asŋä äqänanitaŋi, ikikinyäŋä imäkŋgu. Iŋi huäŋqä
äŋguitä, Hiqäva-imäkqä Äŋguä Iqutä, iiŋä ae ämeŋquetaŋi, ne
qeqä-quuvqä imŋi quaŋgä maeqä, aaŋä naqä-qakuinä änyanä,
Iquenyqä quuvqä eqiyätanä, yäŋänäqŋqä imäknanita, zä miqä
itanä, Goti Iqueŋqä qäqiqi wanä. 23 Ga Goti Iqu, kukŋuä guä
ämäsäuekqä iunä Imäkqä-quvqae, ne “Iquenyqä quuvqä eqiyätanä,
äŋguä inemäkäniŋqä hiŋuä äqänanä äpmeŋunä” ätätanä awä
ätätuŋqueŋqe, kŋuä hŋquaqu mindqäŋqä, a yäŋänäqŋqä äqätqa
wanä. 24 Ne quuvqä anä eqiyätuŋquä hŋqunä-hŋqunäŋä iqune, huizi
iquauŋqä kiiŋä neŋgaŋguti, suqä äŋguänäŋä iunä itqueniŋquä diŋqe,
ävauqumuatnatuŋquä hänaqeŋqä qävqä yanä. 25 Iiŋä itaqäŋgaŋi,
ämaqä hui Goti Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqeu ävquatämäutqäŋuwä-
pa, ne iiŋi miqä, aquvä äqänätanä, yäŋänäqŋqä imäkŋguatuŋque.
Hiunji Kraisi Iqueqä äpqe, qäqi pätqätaŋgi hiŋuä äqumbiyitaŋi, suqä
iiŋi änäänä imäkquatuŋque.

Neqä äneŋqä iunä, suqä quvqä imäkqa äwätuŋquä iutaŋä ki-
maŋiŋqe

26 Ämaqä-qunesaŋä tqu-tqu, huäŋqä Jisasi Iqu imäuekqeŋqä
kukŋuä naqä-qakuiŋqä näqŋqä ae ämakuwitaŋi, quwqä äwiŋqä

† **10:16** Järämai 31:33 ‡ **10:17** Järämai 31:34

iunä suqä quvqä imäkqa äwätqäŋuwi, quwqä suqä quvqe huätä
mamäutŋqe, hiqäva-imäkqe, näwi aaŋqä eä. 27 Quŋqe, tiiŋä-pqe
inänji. Qu zä kiiŋä ipu, kukŋuä mitqäŋga, tä aaŋä tnäŋänäŋä,
ämaqä Goti Iqutä mäkä-huŋqä iquau tä näniqŋqeu pmepnuwäŋqä,
hiŋuä äqämbu pmepŋqänäyi. 28 Ämaqä tqu-tqu, Mosisi iqueä suqeuŋi
ävakupqä iqua, ämaqä hŋquaquŋä-qe, hŋquaqu-hŋqueŋä-qe, “Qu
iiŋä-iiŋä imäkquwiqä” tqaŋguwäŋga, kukŋuä mitqä iqua, quŋqä
huäqä mäwuŋgaŋgqetaŋi, qu äpäkombŋqänäyi. 29 Iŋi he kŋui, äänä
eyqi? Ämaqä, Goti Iqueqä Ymeqä Ique tuwä ävätqä iqu, kimaŋi haŋä-
iqä äkisque meniqäti? Ii itqä iqu, häŋeqä Goti Iqueqä kukŋuä guä
ämäsäuekqe, yäŋänäqŋqä äwikqetaŋi, Goti Iqueqänäŋä hetŋqä qäyä
iwimäkkqä-qe, iqu häŋeqä iiŋä iqueŋqe, nätmatqä quvqä eŋqä-pa
imäkätä, ga Dŋä Äŋguä, huäqä naumäkätä, Äŋguä Inetqueqä Iqueŋi,
suqä aaŋä quvqänäŋi, qäsä itquetqäuä. Iiŋä itqä iutaŋi, haŋä-iqä aaŋä
naqänäŋä meniqe. 30 Ne näqŋqä äyä ämeŋu. *“Quvqeŋqä kimaŋi, ii
wäuŋuä Ŋqä eŋqä-qae, quvqä iqaŋgpqä iquauŋi, Nyi kima wimniqeqä”*§
ätkqä iqu, ii Goti Iquvi. Ga tii-pqeŋqä näqŋqä ämeŋu. *“Qokä-apäkä
Iqueqänäŋä iquauŋi, Naqä Iqu iwäsäuŋqiyä”** ätä äqänä. 31 Goti Häŋä
Hea Ique-ique Pmeqä Iqu, ämaqä hŋque haŋä-iqä naqänäŋä vätŋqä a
äkiqätqe, ämaqä iiŋä iqu, zä aaŋä kiiŋä winyänä.

Enyqä miqä, yäŋä äqäŋga uwqäpŋqeŋqä

32 Hiŋuiqänäŋi, he Goti Iqueqä we-huŋqeŋqä näqŋqä
ämepiyäŋganji, qu haŋä-iqä kuapänäŋä hetapqaŋguwä iuta
tmi-tmiqä-tqe ämepiyä-qe, yäŋänäqŋqä ätqäumiŋuwiŋqä kŋuä
meqaŋgpu. 33 Hŋganji, ämaqeuqä hiŋuä iqi ämaetqätäpu, kukŋuä
quvqä etäpu, äyä etquetqäŋuwi. Hŋganji, ämaqä haŋä-iqä ii
metqätaŋguwä iquauŋi, he qutä anä äyä itqäŋuwi. 34 Ga guä
pmeqä aŋiu pmetaŋguwä iquauŋqe, he huäqä euŋganji, äŋguä
äyä itquetqäŋuwi. Itaŋga qu heyaqä yquayä nätmatqä qua täu
metauqaŋguwäŋganji, heqä nätmatqä äŋguänäŋi qäukuä yätu
hea ique-ique yqänä witaŋgqeŋqä, näqŋqä epiyä-qae, he iiŋqä
qundqändqä miqä, yeeqänä äyä itqäŋuwi.
35 Heqä suqä iiŋä itqäŋuwä iquauŋqä kŋuä ämapiyi, zä miqä pemä
ipu, quuvqä yäŋänäqŋqä yqänä heqiyqäpŋqe. Iiŋä itqäŋuwitaŋä
kimaŋi, Goti Iqu kuapänä etapäniŋqe. 36 Ii tiinji. He Goti Iqueqä
äwiŋqä dunä ipu, nätmatqä äŋguänäŋä Iqu ätkqe mapnuwäŋqeŋqe,
enyqä miqä, yäŋä äqäŋga uwqäpŋqe. 37 Ii tii äqänäŋqä-payi.

“Äpakänä ma!† Ämaqä äpätŋqä iqu, äpakä miqä äpäŋqiyä. 38 *Ŋqä
ämaqä jänänäŋä iqu, quuvqä eqiyätäqetaŋi, häŋä pmeŋqiyä. Ga
iqu pemä miqä itä, iqueqä quuvqä heqiyqä mändi imäŋga-imäŋga
päwiqaŋgutqe, Nyi iquenyqe yeeqä miqä danä ymä.”*‡

39 Ne ämaqä pemä miqä itanä, quuvqä heqiyqä mändi imäŋga
äpäwitä, qui imäknatuŋquä-qune ma, aaŋqe. Ne quuvqe, häŋä-
pmeqä meniŋquä, eqiyqa uwquatuŋquä iquneyi.

11

Ämaqä hiŋuiqändqä iuqä Goti Iqueŋqä quuvqä heqiyqeŋqä

§ **10:30** Kukŋuä-suqä 32:35 * **10:30** Kukŋuä-suqä 32:36 † **10:37** Asayä 26:20 ‡ **10:38** Hapakukä 2:3-4

1 Quuvqä heqiyqe, ii tiinji. Ne nätmatqä äŋguänäŋä Goti Iquesa
meniŋquä hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Nätmatqä iiŋä iqu, naqä-
qakuä witaŋgqeŋqä näqŋqä ämeŋque, ii ne Goti Iquenyqä quuvqä
eqiyätuŋquetayi. Auä, nätmatqä ne hiŋuä mäquŋquä eŋquä diŋqe,
quuvqä eqiyätanä iuta näqŋqä ämequ. 2 Ämaqä hiŋuiqändqä iqua,
Goti Iquenyqä quuvqä iiŋä eqämiŋuwä iutaŋi, Iqu quŋqe, “Ämaqä
jänänäŋä-quayqä” ätkqe.

3 Qäukuitä, quaetä, Goti Iqu Iqueqä kukŋuä tqaŋgqä duta ekiyiŋqä
näqŋqe, ne quuvqä eqiyätanä iuta ämetqäŋu. Iwä Iqu nätmatqä ne
hiŋuä äqunäŋque ämetä, qäukuitä, quaetä, iuta imäkkqe, hmanji.

4 Epo* iqu, Goti Iquenyqä hiqäva äqäkqe, äŋguänäŋä eä, Kenä
iqueä ämäwqätäukqe, ii iqu quuvqä eqäkqä iutayi. Ga iutaŋi, Goti
Iqu, nätmatqä Epo iqu hiqäva äqiyätä äwikqe, yeeqä imetä, “Iqu
ämaqä jänänäŋä-queyqä” ätätä ämänätqueqi. Itaŋga Epo iqu ae
äpäkoŋgqä-qe, ne iqueqä quuvqä eqämiŋqeŋqä tqaŋgi äwiyätuŋque,
ii iqu, iqueqä maŋitä kukŋuä yqänä änatätŋqä-payi.

5 Goti Iqu, Inokä† iqueqä huiwä qäsä mapäkoŋqä yätŋqä diŋqe,
qäukuä yätuŋqä ätuma ekqäqe, ii iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqäkqä
iutayi. Goti Iqu itmakqetaŋi, Inokä iqueqä huiwiŋqä qävqä ikipiyä-
qe, mämäqumueqä da ikuwi. Goti Iqueqä bukä iuŋi, “Goti Iqu ique
änyä mitmeqäŋgaŋi, Inokä iqu, Goti Ique yeeqä iwimäkmiŋqeqä”
ätä äqänä. 6 Mä ämaqä Goti Iqueŋqä quuvqä maeqiyqä ipiyä ii,
qu Goti Ique yeeqä mäwimäkqä ipnä. Ämaqä Goti Iqueŋqä qäqi
ppŋqä äwinyätŋqä ii, qu Goti Iqu äpmeŋqeŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä
indqänäpu, ga “Ämaqä qu Iquenyqä näqŋqä mapŋqä itqätaŋguwä
iquauŋi, Iqu kimaŋi, äŋguä väniqeqä” kŋuä yäŋänäqŋqä ämepu, ga
Iquenyqä quuvqä heqäpŋqe.

7 Goti Iqu Noa‡ iqueŋi, “Haŋä-iqä naqänäŋä qäŋganä hiŋuä
mäquŋquä iminä di kimeŋqiyä” tquaŋga, Noa iqu Goti Ique yäpä
iqi ävätä, imbqua qui mimäkŋqä häŋä pmapŋqä diŋqe, yimba hŋqu
imäkkqe. Iqu iiŋä imäkkqe, ii iqu Goti Iqueŋqä quuvqä eqäkqä
iutayi. Iqueqä quuvqä heqiyqä iutaŋi, qokä-apäkä qua täutaŋiuqä
suqä quvqe, ätnäŋä iqi äti ämaekqäqe. Ga tiiŋä-pqeyi. Goti Iqu, qokä-
apäkä Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä eeqänäŋä iquau itqueqä-pa,
Noa iquenyqe, “ämaqä jänänäŋä-queqä” ätmiŋqe.

8 Goti Iqu Aprähamä§ iqueŋi, “Si qua, ‘tqeqä’ äktätmä äktapmqä
iqä duŋqä, uvä” ätuätä tääqä tuätumeqaŋgaŋi, Aprähamä iqu Goti
Ique qätä äwiyätä, äkiu ti wätŋqe, änyä maqŋqä eäqä-qe, quuvqenä
eqiyätä äumiŋqe. 9 Ga iqu äwäqe, qua Goti Iqu, ‘Tqä ktapmniqeqä’
ätuätä, kukŋuä guä ämäsäuekqeu, aŋä-himqä huitaŋänäŋä-qu imänä
äpmaminqe. Iqu iiŋä äpmaminqe, ii iqu Goti Iqueŋqä quuvqä eqäkqä
iutayi. Itaŋga iqiŋi, iqunä ma, Aisakä, Jekopä iquaqu-pqe, qu ämaqä,
Goti Iqu kukŋuä asä ii guä ämäsäuekqä iqua, namnä aŋä ämätepu, iu
yakuinä äpmaminuwi. 10 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Aprähamä iqu, aŋä-himqä
yäŋänäqŋqä hŋgaŋqä, Goti Iqunä imäkätŋqä kŋuä ämetä, ämätkqä
iu äpakänä pmeniŋqä quuvqä eqiyätä, hiŋuä äqänä äpmaminqe.

---

* **11:4** Ipäqäkqä 4:1-5 † **11:5** Ipäqäkqä 5:21-24 ‡ **11:7** Ipäqäkqä 6:13-22 § **11:8** Ipäqäkqä 12:1-4

11 Sera* ii qokitqä ae ekqä-qe, ii Goti Iqueŋqe, “Iqueqä kukŋuä
guä ämäsäuekqeu Imäkqä-queqä” kŋuä indqänätä, quuvqä eqäkqe.
Iiŋä ikqetaŋi, Goti Iqu iwimäkqaŋgi, ii äwqä ekqe. 12 Iiŋä etaŋgi,
qoyaŋä äpäkonätŋqä imiŋqä hŋquesaŋi, kaqä-kawäka kuapänä
eqiyämaŋguwi. Qu hiiŋä-qätäqueqä qäukuä yätuŋätä, hikä weä eqä
maŋiu äwiŋqä-pa, a matäuqänäŋä, aaŋä kuapänäŋä hepnuwi.
13 Ämaqä iiŋä ii, Goti Iqueŋqä quuvqä yqänä eqiyäpiyä-qe, eeqänä
äpäkoŋguwi. Goti Iqu quŋi, nätmatqä äŋguänäŋä dinä vqäŋqä
kukŋuä guä ämäsäuekqe, qu qua täu yqänä äpmapiyäŋganı, mämeqä
danä ikuwi. Qu kiŋä tämä ätqäupu, nätmatqä iiŋi kiŋä yämä witaŋgi
hiŋuä äquŋguwä iutanä, yeeqä ikuwi. Ga qu womba miqä ipu, “Ne
qua täuŋi, ämaqä aŋä-himqä huitaŋä-qune eanä, yakuinä pmetuŋquä
iquneyqä” ätukuwi. 14 Ne ämaqä kukŋuä iiŋä tqaŋgä äwiyaqetaŋi,
näqŋqä tiiŋä metuŋque. Qu aŋä näweqä pmetpnuwä iuŋqä kŋuä
indqäŋga äwätqäŋäuä. 15 Qu quwqä qua yäuä äväma äpkuwä iuŋqä
kŋuä yqänä ämeqä-säpi, qu iuŋqä aŋgumä uwqäpniŋgä. 16 Ga
iiŋä ma, qu aŋä äŋguänäŋä, yäuä ique ämäwqätäutaŋgqä hŋque
meqäŋqä, kŋuä yäŋänäqŋqä indqänätqäŋäuä. Ii qäukuä yätuŋä
iqueyi. Ga Goti Iqu, quŋqä aŋä-himqä näwinyäŋä ae ämätäwiyqä
etaŋgqetaŋi, tiinji. Qu Iqueŋqe, ‘Neqä Goti Iqukiyqä’ tquä diŋqe, Iqu
womba miqä danä yäŋqiyä-qe, näqŋqä ämetqäŋu.
17-18 Goti Iqu Aprähamä† iqueŋi, “Tqä taqä-tawäka kuapänäŋi,
Aisakä iquesanä heqiyämambnuwiqä” ätuätä, kukŋuä guä
ämäsäuekqe. Iiŋä etaŋgi Goti Iqu Aprähamä ique yamwiqä vqaŋga,
Aprähamä iqu Iqueŋqä quuvqä eqiyätä, iqueqä ymeqä Aisakä
ique hiqäva imäkmätä äwikqe. Auä, ämaqä, Goti Iqu kukŋuä
guä ämuäsäuekqä iqu, iqueqä ymeqä kiqä-kiuänäŋä ique hiqäva
imäkmätä itä, kŋuä yäŋänäqŋqä tii ämamiŋqe. 19 “Goti Iqu, ämaqä
ae äpäkoŋguwä ii, aŋgumä ävauqumuatätŋqä Yäŋänäqŋqä-täŋä
Iquvqä.” Iwä kukŋuä ktqä iutanä, “Aprähamä iqu Aisakä iqueŋi,
äpäkoŋgqä duta aŋgumä itmakqeqä” tatuŋque.
20 Aisakä‡ iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetaŋi, iqu Jekopä
iqueŋqätä, Iso iqueŋqätäŋi, Goti Iqu iŋgueqi äŋguä pmanyiyäŋqä
iwimäkätŋqä tääqä ätukqe.
21 Jekopä§ iqu-pqe, Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetaŋi, tiiŋä
ikqe. Iqu äpäkonätŋqä, Josepä iqueqä ymeqä iquaquiŋi, Goti
Iqu äŋguänäŋä pmayäŋqä iwimäkätŋqä tääqä ätkqe. Ga iqueqä
yäkqe, yqänä esänä, qoŋä äwoktäuqe, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä
ämamäukqe.*
22 Josepä† iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätäqetaŋi, Israitqä ique-
saŋä kaqä-kawäka Isipä äväma ppnuwäŋqä ätuätä, “Ŋqä yäŋä-yawi,
iŋga qäsä äma uwqäpŋqä” ätuätäqetaŋi, äpäkoŋgqe.
23 Mosisi‡ iqueqä känai ique änyuäqe, iyaqu ymeqä iqueŋi qeqätqä
äqunäsinyä, qua Isipä iu miqä naqä iqu ätkqeŋqä zä miqä, qaŋuä
hŋquaqu-hŋque zä maqŋqä ämimiŋiyi. Iyaqu iiŋä ämimiŋiyi, Goti
Iquenyqä quuvqä eqiyäsinyä iutayi.

---

* **11:11** Ipäqäkqä 17:9; 18:11-14 † **11:17-18** Ipäqäkqä 22:1-10 ‡ **11:20** Ipäqäkqä 27:27-29
§ **11:21** Ipäqäkqä 48:1-20 * **11:21** Ipäqäkqä 47:31 † **11:22** Ipäqäkqä 50:24-25 ‡ **11:23**
Aŋgumä Itmakqä 2:2-3

24 Itaŋga Mosisi§ iqu naqä-qu ae eäqe, iqu Goti Iquenyqä quuvqä
eqiyätä, “Ämaqä naqä qua iu miqä iqueqä meqiyqä ymeqä-queqä”
tquä diŋqe, “Oeyqä” ätkqe. 25 Iqu yeeqä iŋqe, suqä quvqeuta hŋgaŋqä
iqa mäwqä, wäŋqäpu iqä iuŋqe, “qäyä hiätŋqeqä” ätätä, qu Goti
Iqueqä ämaqä qui imäkmiŋuwä-pa, iqueŋä-pqe qui imäkpnuwäŋqä
diŋqä atäuŋuä iŋgqe. 26 Iqu, Goti Iqu kima äŋguänäŋi väniqeŋqä
hiŋuä äqänä äpmeqetaŋi, “Ämaqä Goti Iqu atäuŋuä ikqä iqueä yoqä
duŋqä womba ämeqe, ii Isipätaŋä mbqä yquayä aaŋä hävemnäqŋqä
duŋi ämäwqätäunä” kŋuä ämakqe. 27 Iqu Goti Iquenyqä quuvqä
eqiyätäqetaŋi, ämaqä naqä Isipä iu miqä iqueä äwqä tnäŋiŋqä zä
miqä, qua iqueŋi ävämakqe. Ne Goti Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä
ituŋquä-qe, Mosisi iqu Ique hiŋuä äqunätä imiŋqä eŋqä-paŋä-qu
yäŋä äqänätä iiŋä imiŋqe. 28 Eŋätqä ymeqä hitmqä iquau päsqä
iqu, Israitqä iquau qui miwimäkqä yätŋqä diŋqe, Mosisi* iqu, Goti
Iquenyqä quuvqä eqiyätä, “Sipsipqä äpäsäpu häŋeqe, aŋä huä äyqä
iu eeä ipiyä” ätuätä, hiunji naqä ‘Pasopauä’ äqonäŋqe, iŋga ipäqäkqe.
29 Israitqä† iqua Goti Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iutaŋi, eqä-pŋä
‘häŋesqäuä’ äqonäŋqä iqueŋi, qua-ye eŋqä-paŋä iu äkäkuwi. Itaŋga
Isipä iqua asä iu äkenä-tpu iqaŋguwäŋga, eqä änyuäpätäkqe.
30 Israitqä‡ iqua aŋä-himqä Jerikoŋi, hiunji 7 qaŋä
koquvqaŋguwäŋga, kiqä täkŋi qua iqi äpäkŋgqe, ii Goti Iquenyqä
quuvqä heqiyqä iutayi.
31 Leopä§ mbqä metŋqä huiwä yaŋä vqä ii, ämaqä hiŋuä tämaqä
iqä iquaqui, yeeqä itmetä yätamäkä äwikqetaŋi, qokä-apäkä Goti
Iqueä kukŋui hŋgisanä iqetäŋi, qui anä mimäkŋqä danä ikqe, ii Goti
Iquenyqä quuvqä eqämiŋqä iutanänji.
32 Nyi ‘iinjqä’ ätätmä tuwaŋui yqänä äqäka uwqämŋqäta? Nyi
kukŋui Giriyonä* iqueŋqä, Barakä† iqueŋqä, Samsonä‡ iqueŋqä,
ä Jepta§ iqueŋqä, ŋŋ Dewiti iqueŋqä, Samueli iqueŋqä, itaŋga
hiŋuä-tqä iquauŋqä, tmqä diŋqe, hea homä iqaŋgi, änä maeqä iqi.
33 Goti Iqueŋqä quuvqä heqiyqä iutaŋi, ämaqä iquautaŋä hŋqua, qu
ämaqä miqä kuapänäŋä iuqä mäkä-iqä iquauŋi, ämäwqätäumiŋuwi.
Hŋqua, suqä quvqe jänä imäkmiŋuwi. Hŋqua, nätmatqä Goti
Iqu, “Etapmqänä” ätukqeunä ämamiŋuwi. Hŋqua, laiyonqä iqua
maŋä mayauqä ipŋqä imäkmiŋuwi. 34 Itaŋga hŋqua, tä hänaqä
naqänäŋi equmuäkmiŋuwi. Hŋqua, mäkä-huŋqä iquauqä hionaqeuŋi
äwimasiyäpiyä iuta mapäkoŋqä imiŋuwi. Hŋqua, yäŋänäqŋqä
maeqä epiyä-qe, qänakŋi yäŋänäqŋqä ämamiŋuwi. Hŋqua, mäkä
iqäŋqe, näqŋqä ämamiŋuwi. Ä hŋqua, mäkä-iqä qua huiziutaŋä
iquauŋi, aŋgi upŋqä ändowäkatmiŋuwi. 35 Ga apäkä hŋqua,
käyämaqä ae äpäkonäpu, aŋgumä häŋä vauqaŋguwä iquau, aŋgi
itmamiŋuwi.
Iŋäqe ämaqä hŋquauŋi, quwqä himä-wiuŋqä iqua, guä
äkiqiyäuepu, “He Goti Iqueŋqä tuwä äwiyqäpi, ne heŋi
evqatäwatatuŋqueqä” tquaŋguwäŋga, qu, “Ne äpäkonätanä,

§ **11:24** Aŋgumä Itmakqä 2:11-15 * **11:28** Aŋgumä Itmakqä 12:21-30 † **11:29** Aŋgumä Itmakqä 14:21-30 ‡ **11:30** Josuwa 6:15-20 § **11:31** Josuwa 2:8-13; 6:25 * **11:32** Naqä-qua 6:11-8:35 † **11:32** Naqä-qua 4:6-5:31 ‡ **11:32** Naqä-qua 13:24-16:21 § **11:32** Naqä-qua 11:1-12:7

qua butaŋi aŋgumä häŋä ävautanä, häŋä pmeqä meniŋque, ii
äŋguänäŋiqä” kŋuä ämepu, himä-wiuŋqä iquau, “Oeyqä” ätumiŋuwi.
Iutaŋi, himä-wiuŋqä iqua, iquauŋi änäänä äpäsqa äwäpu, pizqä
äpäkmiŋuwi. 36 Huizi iquauŋi, himä-wiuŋqä iqua ewiiqä ätuäpu,
ikukuwä äpäsäpu, ga guä woyqä ämäsäupu, guä äpmuatemiŋuwi.
37 Huiuŋi, qu hikä äpäsäpu, hŋquauŋi, huiwi awä äqäqatäupu, ä
hŋquauŋi, hionaqetä pizqä äpäkmiŋuwi. Hŋqua, qäkämä maeqä,
sipsipqä huiwitä, meme huiwitänä, imäkmbu ikämiŋuwi. Qu
huiwä du yätamäkqeŋqe äwa kiiŋä ipu, haŋä-iqä hävemnäqŋqä
metqätaŋguwäŋga, suqä aaŋä quvqä di itquamiŋuwi. 38 Quwqä suqe,
äŋguänäŋä eäqetaŋi, qu qua täutaŋi huiziquauqä ämäwqätäupiyä-
qe, qu qoqoŋä, qua yeŋuä, aŋä ämaqä maeqä imä äqäyänäkipu, hikä
himaŋä iutä, qua hovqä iutä äwäyäkämiŋuwi.

39 Ämaqä eeqänäŋä iiŋä iqua, Goti Iquenyqä quuvqä
eqämiŋuwitaŋi, Iqu quŋqe, “Ämaqä jänänäŋä-quayqä” ätkqä-qe,
qu qua täu yqänä äpmapiyäŋgaŋi, nätmatqä Goti Iqu, “Nyi qu
äwimniqeqä” ätätä guä ämäsäuekqe, mämeqä imiŋuwi. 40 Ii tiiŋä
etaŋgiyi. Goti Iqu ne qänaki äpmeŋquä iqunenyqe, nätmatqä aaŋä
äŋguänäŋi, näwinyä imäkekqä iutaŋi, Iqu qokä-apäkä hiŋuiqändqe,
qu-ganä qäyu timäuqä diŋqä mäwiŋgaŋgi, ne eeqänäŋi ikikinyäŋä
anä timäuqäŋqä äwiŋgqe.

12

Suqä enyqä miqä, yqänä imäkqa uwqeŋqä, ämänätqueqä iquauŋqä

1 Ämaqä hiŋuiqändqä kuapänäŋä iiŋä iqua, änakuäqupu, quuvqä
heqiyqeŋqä ämänätquetqäŋä. Iiŋä eäŋqe, suqä quvqä eeqänä, ne
täka änamäkäŋqe, huätä equvämäutanä, haŋä maeqä eanä, qaŋä
tnäŋä äwätuŋquä-pa, suqä jänänäŋä Goti Iqu ne imäkquatuŋquä
äwiŋgqä iuŋqä enyqä miqä, yqänä imäkqa uwquatuŋque. 2 Ne ii
imäkquatuŋquä diŋqe, hiŋui Jisasi Iquenyä äquŋgua uwquatuŋque.
Iqu neqä quuvqä eqiyätuŋquä iu ävauqumuatätä, ikikinyäŋä
timäutŋqä Imäkqä Iquvi. Iqu yeeqä iŋqe qänakŋi wimeniqä
etaŋgqeŋqä kŋuä yäŋänäqŋqä indqänätä, womba iŋqä zä-huätatä
iu wimeqäŋqe äwäwa miqä, yäŋä äqänätä tmi-tmiqä ämetä, zä-
huätati äuŋgqe. Iŋi, täŋganŋi Iqu quami, Goti Iqueqä zä-hawiu hipa
ämuaŋgisa äpme.

Goti Apiqu, ne suqä äŋguä imäkatuŋquä, inetqueqeŋqä

3 Iwä he hiqä-hiuä enyqä ipu mävquatämäuqä ipŋqä diŋqe, Ämaqä,
suqä quvqä imäkqä iqua, quvqä kiiŋä qäyä itquamiŋuwä-qe, Iqu yäŋä
äqänätä äpmakqä, Jisasi Iquenyqe, kŋuä heyqutŋqänänji.

4 He suqä quvqä ique ämäwqätäuanä-tpu mäkä ipiyä-qe, heyaqä
häŋeqä kuapänäŋi mäpäkäwiqä iqäqä änyänji. 5 Goti Iqu henyqe,
“Ŋqä ymeqeqä” kŋuä indqänätä, kukŋuä yäŋänäqŋqä emäkätä
etkqeŋqe, hui imäukuwä mandi? Iqu heŋi,

*“Ŋqä ymeqä iquki, Naqä Iqu si äŋguä imäktŋqä, nätmatqä hmbu
ikitqueqäqe, ‘Tä nätmatqä hiŋgiŋqeqä’ kŋuä makiyqä yätŋqe. Itaŋga
Iqu tqä qämä-qämä iqe, jänä ikimäktŋqä ikitqueqäqe, enyqä itnä
mävquatämäuqä panä. 6 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Naqä Iqu, ämaqä iquenyqä*

*äwinyätqä iqueŋi, äŋguä imäkätŋqä ämotqueŋqiyä. Ga Iqu ämaqä hŋque, Iqueqä ymeqä eŋqä-pa itmetqä iqueŋi, hiqokä päsäŋqiyä.”**

7 Haŋä-iqä äänä emeqe, he, “Goti Iqu ne jänä nemäkätŋqä inetquetqänä” kŋuä indqänäpu, yäŋänäqŋqä tqäpŋqe. Kaniqukua, quwqä ymeqä du itquetqäŋuwä-pa, Goti Iqu asä ii etquetqäuä. Ymeqä, kaniqu jänä miwimäkqä hiŋuinä äqunätŋqe, äsqukä? Ymeqä iiŋi, aaŋqe. 8 Goti Iqu Iqueqä ymeqä eeqänäŋi, Jänä Iwimäkqäqu etaŋgqetaŋi, heŋi jänä memäkqä-säpi, he Iqueqä ymeqä naqäqakuä maeqä, ä heniqu maeqä-quenä hetpninji. 9 He tiiŋäŋqäpqe kŋuä inä mapŋqe. Apka äneemetqäŋuwä iqua, ne jänänä inemäkqaŋguwiŋqä yoqä naqänäŋä äyä ämaetqäŋu. Itaŋgqetaŋi, Apiqu quuvqä änätapkqä Iqueuä yäpä iqinyä itanä, iuta ne häŋäpmeqä metuŋque. 10 Neqä apka, qu ne suqä jänänäŋiu inemäkpŋqe, quwqä iwäsäuqä iuta imäkäpu, hŋgaŋqä mänetqueqä ipnä. Mä Goti Iqueqä jänänä inemäkqe, yätamäkqä äneyätä, Iqu suqä ikikinyäŋinä itŋqä-pa, ne-pqe asä iinä nemäkätŋqä inetquenä. 11 Suqe, ne jänä inemäkqä iutaŋi, haŋä-iqä ämetanä, aquvänä miqä yanä. Ga qänakŋi, ne suqä iquesa jänänä ae ätimäuanitaŋi, ne suqä aaŋä jänänäŋi ämetanä, äwqä haŋuä-iŋqä pmenä.

12 Iinä iutaŋi, haŋä-iqä ämetqäŋuwita, hiqä hipa eqiyämäuŋqetä, yukä yäuŋuä-yäuŋuä iŋqä änyäuŋuwitäŋi, qäyä eänä, enyqä miqä, yäŋänäqŋqä imäkmbu.† 13 Hänaqe, jänä imäupu upiyä.‡ Iwä yukä quvqä änyäuŋuwä iqua, quanŋä mapäkŋqä ipu, äŋguä imämbŋqänänyä.

Ne Jerusälemä änyä-häŋä iu timatuŋqueŋqe, yäŋä qäŋguatuŋque

14 He yäŋänäqŋqe, ämaqä huizitä äwqä quvqä miŋqä, haŋuä imbu, suqä ikikinyäŋä iunä iqäpŋqe. Ämaqä ikikinyäŋä matimäuqä eŋqä iqu, Naqä Iqueŋi hiŋuä mäquŋquä yänä. 15 Hesaŋä hŋqu, Goti Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqe mämeqä iqäŋqä, äŋguänä mimbu. Ga hesaŋä hŋqu, äwqä quvqä änyätä, huizi du yätquakä vqäŋqe, äŋguänä mimbu. 16 Itaŋga hesaŋä hŋqu, suqä huiwä yaŋä iŋqe, Goti Iqu änätapkqä iu miqä, quvqä iqäŋqe, äŋguänä mimbu. Aŋgumä, hesaŋä hŋqu, Iso iqu Goti Ique tuwä äwiyätä, qua täu-taŋiŋqänä indqäŋgqä-pa, indqäŋqäŋqä äŋguänä mimbu. Iqu ymeqä hitmqä-qu eä, kaniqueä nätmatqä iqu meqä iuŋi, ymisaŋä naqä-hŋganä äŋqä di, mbqä ikqe. 17 He näqŋqä äyä eŋä. Qänakndaŋi iqu nätmatqä ii aŋgumä mamätä ikqe, änä mämeqä ikqe. Itaŋi iqu nätmatqä äŋguänäŋi aŋgi metŋqeŋqe, kŋuä kuapänä äqäminqä-qe, iqueqä suqä quvqeŋqä kŋuä kunmäkŋqä ikqetaŋi, huäŋqä miŋqä ikqe.

18 He Jisasi, Iqueŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä Ique ätimäuquwi, qoqoŋä naqä-qakuä itmaqänäpu a mipŋqä hmanji. Israitqä iqua qoqoŋä Sänai iu ätimäukuwäŋgaŋi, tä naqänäŋä äsätä, hea mäma naqänäŋä äwitä, yuŋuä yäŋänäqŋqä äqunätä, iqaŋgi äquŋguwi. 19 Itaŋga hääwä tätqätaŋgi äwipiyi, mä maŋä tqaŋgi äwiyäpiyä iqueŋqe, qu zä kiinä ipu, Mosisi iqueŋi, “Ne Iqueä kukŋui qätä wiyqäŋqe mäneŋqä iqiyä-qe,” änäänä ätqua äumiŋuwi. 20 Qu kukŋui, ämaqä-qe, hiveqäyaqueqä-qe, qoqoŋä-eptäŋgqä täu qo äuiqäqä iqueŋqe, hikä pizqä päsqäŋqä tqaŋga, zä ipu mämeqä ipiyitaŋi, “Ne Iqueä kukŋui qätä

* **12:6** Quamä-pmeqä 3:11-12 † **12:12** Asayä 35:3 ‡ **12:13** Quamä-pmeqä 4:26

wiyqäŋqe mäneŋqä iqiyä-qe,” ätqua äumiŋuwi.§ 21 Qu nätmatqä iiŋä
äwiyäpu, ga hiŋuä äqunäpiyiŋqä zä kiiŋä ipiyä iutaŋi, Mosisi iqu-pqe,
“Nyi aaŋä zä kiiŋä itmä, yäuŋuä-yäuŋuä iqänä” ätkqe.*
22-24 He iiŋiu matimäuqä, tiiŋiu ätimäuquwi. He qoqoŋä Sayonä
iutä, Goti Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä aŋä-himqä Jerusälemä
qäukuä yätuŋä ämätnäŋqä iutä, ätimäuquwi. Iqiŋi, tiiŋä iquau
äwimequwi. Eŋätqä a änä matäuqänäŋä aquvä äqänäpu, yeeqä
itqätaŋguwä iquautä, Goti Iqueqä ymeqä hitmqä, quwqä yoqe,
qäukuä yätu äqänäŋqä iuqä aquväqŋqä iutä, ä Goti ämaqeu kukŋuä
mitqä Iquesä, ŋŋ ämaqä Goti “Jänänäŋä-quaiqä” ätätä, ikikinyäŋä ae
iwimäkkqä iquauqä quuvqä iquautä, ga Jisasi, Goti Iqutä, ämaqetä,
awä iqi ätqäutä, kukŋuä änyä-häŋä Goti Iqu ämäsäuekqe, qäyunä
timäutŋqä imäkqä Iquesä, ga Jisasi Iqueqä häŋeqä ne pŋqä-pŋqä
änekqä iquesänji. Häŋeqä iiŋä iqueqä kukŋui, äŋguänäŋä eä,
hiŋuiqänä Epo iqueqä häŋeqä ätmiŋqä† iuŋi, ämäwqätäunä.
25 Naqä Iqu kukŋuä tätqätaŋgqe, hŋgisa ipu, qätä mäwiyqä danä
iqäŋqe, hiŋuä äqunäpu, äŋguänä mimbu. Hiŋuiqänäŋi, Iqu Israitqä
iquau qoqoŋä Sänai iu ätumiŋqe, qu Iqueä kukŋuä iuŋi, hŋgisa ipu,
qätä mäwiyqä ikuwitaŋä haŋä-iqe, zä äwäpu, mämäwqätäuqä ikuwi.
Iŋi Iqu qäukuä yätuta kukŋuä natätqätaŋgqe, ne tuwä äwiyquque,
iquesaŋä haŋä-iqe, zä äwätanä mämäwqätäuqä yaŋqunä. 26 Goti
Iqu, qoqoŋä Sänai iu kukŋuä tquaŋga, quae ämeŋä ikqe. Mä Iqu
täŋganqe, kukŋuä guä ämäsäutä, *“Aŋgiŋi Nyi ämeŋä naqä-hŋganä
mimniŋqe. Iŋgaŋi qua iquenyä mimniqä ma, qäukuä iqueŋi qäsä
mimniqeqä*” ätkqe.‡ 27 Iqu “Naqä-hŋganäyä” ätkqe, tiiŋiŋqeyi. Goti
Iqu iiŋä imäkätäqäŋgaŋi, nätmatqä Iqu imäkätä ekqe, ämeŋä ämitä
huätä mamäuniqe. Mä nätmatqä ämeŋä-miqä yätqe, iinä yqänä
witŋqä imäkäniqe.
28 Goti Iqueqänä ämiqe, ne ämeŋque, ii ämeŋä-miqä yänä. Iqu
qeqä wutqaŋgi ii änätapkqetaŋi, ne Iqueŋi, “Si Äŋguä Iqä Iqukiyqä”
tquatuŋque. Iutaŋi, ne Iqu ämänaqutäutaŋgi äqunätanä, Iqueqä
yäpä iqinyä itanä, itaŋga, Ique yeeqä iwimäkatuŋquä diŋqe, Iqueqä
yoqe haqeqä ämaequatuŋque. 29 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Neqä Goti Iqu, tä
tnäŋänäŋä äsätä, nätmatqä eeqänäŋä tä änätŋqä-paŋä Iqueyi.§

13

Suqä Goti Ique yeeqä wimäkqeŋqä

1 He hŋqunä-hŋqunäŋi, quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋqe,
kiiŋä heŋgaŋguti, qutä iqa uwqäpŋqe. 2 Ga ämaqä hŋqäqisaŋä
emequwä duŋi, yeeqä ävätmepu, suqä, iquau heqä aŋä iu miqe,
mävquatämäuqä pambu. Ii tiiŋä dutayi. Ämaqä hŋqua iiŋä
ipiyäŋgaŋi, qu “Ämaqä du ävätmequnä” kŋuä ämakuwä-qe, eŋätqä
iquau ävätmakuwi. 3 Goti Iqueqä ämaqä guä äpmeŋuwä iquauŋqe,
he qutä anä äpmapiyä eŋqä-pa ipiyä diŋqe, kŋuä meqäpŋqe. Ämaqe,
huiziqua quvqä iwitqueqaŋguwä iquauŋqä-pqe, kŋuä meqäpŋqe.
Ii he huiwi asitaŋinä imbu, täŋä-huŋqä meqeŋqe, näqŋqä yasämä
etaŋgpiyä.

---

§ **12:20** Aŋgumä Itmakqä 19:16 * **12:21** Kukŋuä-suqä 9:19 † **12:22-24** Ipäqäkqä 4:10
‡ **12:26** Hakai 2:6 § **12:29** Kukŋuä-suqä 4:24

4 He eeqänäŋnä, suqä, qokä-apäkä ämaŋqä ätnäŋqä iqueŋi, haqeqä
ämamäupŋqe. Iwä qokä-apäkä ämaŋqä iqu, Goti Iqueuä hiŋuä
iqiŋi, kiyä mamätqä, äŋguänäŋä witätŋqä imäkqaŋgpu. He näqŋqä
äyuwä. Huiwä yaŋä hiŋgi-hiŋgi iŋqä iquautä, apäkä huiuqä,
qokä huiuqä ditä ikiqä iquautäŋi, Goti Iqu quwqä suqeŋqä kukŋuä
ämitätä, kima väniqe. 5 Goti Iqu neŋi, *“Nyi heŋi, nätmatqä maeqä
pmapŋqä emäkmäŋqe, maevquatämäuqä ymqänä”** natqaŋgqetaŋi,
he mbqäŋqänä eŋqä iquenyä iqa mäwqä ipu, “Nätmatqä ne ae a
äqätäŋque, ii neqä qäyunäŋi ämeŋunä” kŋuä ämepu, äwqä haŋuä
imbu pmepŋqe. 6 Ga Goti Iqueqä kukŋui yäŋänäqŋqä nemäkqaŋgi,

*“Naqä Iqu yätamäkqä nyiyqä-qu etaŋgi, nyi zä miqä danä imqänä.
Ämaqe, qu nyiŋi, äki-äki indqueqaŋgpqä-qe, Goti Iqu nyitä yqänä
äpmenä”*† tatuŋque.

7 Ämaqä naqä he emeyäpu, Goti Iqueqä kukŋuä etmiŋuwä
iquauŋqä kŋuä heyquätŋqe. He nätmatqä eeqänäŋä, quvaqä
qaŋä äwätqätaŋguwä iuta ätimäukqeŋqe, kŋuä ämepu, qu quuvqä
eqämiŋuwä-pa, asä inä eqiyqäpŋqe. 8 Jisasi Kraisi Iqu, huäqinyqä,
täŋgaŋqä, iŋga-iŋgaŋqä huitaŋä makunmäkŋqä, asänäŋä Iquvi. 9 Iiŋä
eŋqä-qae, kukŋuä huitaŋä-huitaŋä yäpaqäŋgisaŋi ämeyätä, hänaqä
Goti Iqueuä duŋi ävquatämäuqä diŋqe, äŋguänä mimbŋqe. Neqä
qeqä-quuvqä imŋi yäŋänäqŋqä hiätŋqe, ymisaŋä iutaŋä ma, Goti
Iqu qeqä imäŋqeuta yätamäkqä hiŋgi äneyätŋqä iutanänji. Ämaqä,
ymisaŋä äŋqä kukŋuä-suqä iu qänaknä itqäŋuwä iquauŋi, suqä ii
yätamäkqä mävqä itŋqe.

10 Ne hiqäva-imäkqä ttawä ämeŋque, mä hiqäva-imäkqä namnä
aŋä iu itqäŋuwä iqua, ymisaŋä ttawä iquesaŋi ämepu, maŋqä ipnä.
11 Hiqäva-imäkqä naqä iqua, naŋuä iutaŋä häŋeqe, suqä quvqä
huätä mamäutŋqe, aŋä aaŋä näwinyä Goti Iqueqänäŋiuŋqä äma
äpemiŋuwi. Iŋäqe, naŋuä huiwä-guwä-yäŋä-maŋi, ämaqä hŋqua-
mända aŋä-himqä iuŋi yäpaqä mäŋgisa äma äwäpu, tä ikamiŋuwi.‡
12 Iiŋä etaŋgi Jisasi Iqu, Iqueqä häŋeqeta, qokä-apäki Goti Iqueqänäŋä
hipŋqä iwimäkätŋqe, tmi-tmiqä-tqe, aŋä-himqä iuŋi yäpaqä mäŋgisa
ämakqe. 13 Mä täŋgaŋi, ne womba iŋqä Iqu ämakqe, ne-pqä inä
metŋque, aŋä-himqä yäuä iqueŋi,§ äväma yäpaqä mäŋgisa äwätanä,
Ique wimetuŋque. 14 Qua täuŋi, ne aŋä-himqä äpakänä wiqe, maeqä-
quneyi. Ne aŋä-himqä qänaki pätŋqä iquenyqä, hiŋuä äqunanä
äpmeŋu.

15 Mä Jisasi Iquesaŋi, ne hea ique-iqueŋi, Goti Iqueqä yoqä haqeu
ämaetanä, Iquenyqä hiqäva qäyquatuŋque. 16 He qokä-apäkiuŋi,
suqä äŋguänäŋä dinä itquepu, qu nätmatqä hnjuaŋqä äwa iqaŋgpqe,
yätamäkqä wipŋqe. Suqä iiŋi imäkqe, Goti Iqu hiqäva-imäkqetäŋi
asänäŋä äqunätä, yeeqä kiiŋä äwinyätŋqe.

17 Heqä quuvqä heqiyqe qui imäkqäŋqe, heqä ämeyqä iqua wäuŋui,
hapä mäpmeqä itqäŋäuä. Ga qänakŋi, quwqä wäuŋuä iiŋä imiŋuwä
iquauqä quatiŋqe, Goti Iqueŋi awä tupnuwäŋqe. Iutaŋi he iquau qätä
äwiyäpu, yäpä iqinyä iqäpŋqe. Iqua hesa äwqä haŋä-iqä mämeqä,

---

* **13:5** Kukŋuä-suqä 31:6 † **13:6** Apqä Bukä 118:6 ‡ **13:11** Hiqäva-imäkqä 16:27 § **13:13** Täqiŋi, *aŋä-himqä yäuä iqueŋi,* kukŋuä-suqä yäuä iqueŋqä atäuŋuä eä.

quwqä wäuŋui äwqä yeeqä-täŋä iqäpŋqä diŋqe, he iiŋä imäkqäpŋqe.
Qu wäuŋui äwqä haŋä-iqä-täŋä ipqe, heŋi yätamäkqä meyqä yänä.
18 Ne hea ique-ique suqä jänänäŋinä imäkatuŋquä änenyätŋqä-qae,
neqä suqä iwäsäuqä duŋi, “Goti Iqueuä hiŋuä iqiŋi, jänänäŋuneyqe”
kŋuä yäŋänäqŋqä ämeŋu. Iŋi, he Goti Iqu yätamäkqä neyätŋqä tääqä
tqaŋgpu. 19 Mä Iqu nyiŋi, henyqä aŋgumä maqänä änändowatätŋqä,
tääqä tpŋqä kiiŋä änyiŋgiyä.

Goti Iqu quŋi äŋguä wimäkätŋqä, tääqä tqeŋqä

20 Täŋganj, Goti äwqä haŋuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu,
yätamakqä eyätŋqä tääqä ätuätqäŋä. Iqu neqä Naqä Jisasi Ique
qua buta aŋgumä häŋä ävauqumuatkqe. Jisasi Iqu, Iqueqä häŋeqe,
kukŋuä guä ämäsäuekqä qäpu maeqä ique, yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä
äwikqetaŋi, sipsipqä iquau Miqä Naqä-quvi. 21 Goti Iqu he Iqueqä
äwiŋqeunä qänaknä ipŋqä diŋqe, näwinyä äŋguänäŋä emäkätŋqä
tääqä ätuätqäŋä. Ga Iqu Jisasi Iqueqä wäuŋuä dutaŋi, ne suqä Iqu
äwinyätŋqe, eeqänäŋä metuŋquä inemäkätŋqä-pqe, inä änyiŋgi. Ga
Jisasi Kraisi Iqueŋi, ne yoqä naqänäŋi hea ique-ique vquatuŋque. Ii
naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kukŋuä yäpaki

22 Ŋqä nyämaqäuä, nyi tuwaŋuä wäŋqäpu äqiyqä-qae, kukŋuä,
heqä qeqä-quuvqä imŋi, yäŋänäqŋqä emäkätŋqä ätqäqä täuŋi, qätä
äŋguänä wipŋqä kiiŋä änyiŋgi. 23 “Neqä neyämaqä Timoti iqu,
guä pmamiŋqä iuta ae iqutäwatukuwiqä” etqä. Iqu nyi maqänä
nyimeqaŋgutqe, qäquye henyŋqä hiŋuäŋqä penyue. 24 Heqä naqä
ämeyätqäŋuwä eeqänäŋä iquautä, qokä-apäkä Goti Iqueqä eeqänäŋä
iquautäŋi, “Nyi quŋqä hui mimäuqä iqänä” ätqeŋqe, iquau tupiyä.
Ämaqä qua Italisaŋä äpkuwä iqua henyäŋqe, “Ne quŋqe hui mimäuqä
iqunä” ätqä. 25 Goti Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, he äŋguä hiŋgi
emäkquätŋqä änyiŋgi.

Jemisi
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Jemisi iqueqä tuwaŋuä täuŋi, iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä iqua suqä äŋguä iuŋqä qänaknä iqäpŋqä motquetŋqä, kukŋuä kuapänä ätuätä iuŋqä äqäkqe. Qu näqŋqä äŋguänäŋi ämepu, iqueqä kukŋuiŋqä kŋuä äŋguänä indqämbŋqä iuŋqe, iqu kukŋuä ktqä kuapänäŋi äqäkqe.

Jemisi Iqu kukŋui yäŋänäqŋqä tiiŋä äyä ätkqe. Ämaqä, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätäqä iqu, hiŋgänäwa mäpmeqä itä, ämaqä huizi-pqä iquauŋi, suqä äŋguä iwimäkquätŋqeqä. Ii tiiŋiŋqä ämotqueqiyä. Iqu quuvqä yäŋänäqŋqä hiäqiyätŋqä iŋqeqä.

Jemisi iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Jemisi Goti Hanjuwä Iqueqätä neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqätä
wäuŋuä-wiyqä iqunji. Nyi tuwaŋuä tä, he, Israitqä iquauqä awäkiqua
12 iquauta eqiyämaŋgquä iqunesaŋä, ga aŋi, qua neqä du mäpmeqä
danä, qua im-imä äpmakäwäŋuwä iquenŋqä äqiyqä. Yää ŋqä-quauä.

Quuvqä heqiyqä duŋqä yamwiqä iqeŋqä

2 Ŋqä nyämaqäuä, suqä quvqä haŋä-iqä imäkqä duŋqä yamwiqä iqä
huitaŋä-huitaŋä emetqätaŋgutqe, he iiŋqe yeeqä dinä ipu pmepŋqe.
3 He näqŋqe, haŋä-iqä hnjua ätimäutä, hiqä quuvqä heqiyqä duŋqä
yamwiqä eyqäqe, haŋä-iqä iiŋi qäyä ämepu, yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä
emäkqi. He iiŋqe, yeeqä iqäpŋqe. 4 Heqä quuvqä heqiyqä
yäŋänäqŋqä hetŋqä diŋqe, he hea ique-ique haŋä-iqä qäyä ämepu,
yäŋänäqŋqä tqäutpŋqe. Iŋgaŋi he Goti Iqueä suqä äŋguänäŋä diŋqe
äwa miqä ipu, hiqä suqä äŋguä ikikinyäŋä dunä ipŋqänä.
5 Yäŋänäqŋqä iiŋä heqeŋqe, ämaqä hesaŋä hŋqu, suqä, kŋuä äŋguä
iwäsäuqäŋqä äwa iqe, iqu Goti Iquenyqä tääqä ätätä yatŋqä vätŋqe.
Iwä ämaqä, Goti Ique yatŋqä vqaŋguwä iquauŋqe, Goti Iqu, äkasuwä
mätquä itä, nätmatqä äŋguänäŋä di, kuapänäŋä Vqä-qu eä, Iqu
iqueŋi näqŋqä vänä. 6 Ga ämaqä Goti Iquenyqä tääqä ätätä yatŋqä
ävätäqä iqu, “Goti Iqu ändapäŋqutiyä, ä mändapqä yäŋqutiyä?”
kŋuä mämeqä danä yätŋqä. Iqu quuvqä yäŋänäqŋqe, “Goti Iqu
dapäŋqiyä” heqiyätŋqe. Ämaqä kŋui, “Goti Iqu ändapäŋqutiyä?”
indqänätŋqä iqu, yuŋui eqä-huäŋä näŋi-täqi äqiyäuaquvämäuqä-
paŋiqä. 7-8 Ämaqä iiŋä iqu, kŋuä hŋquaqu-täŋä-qu eä, suqä itqä iunä
miqä-qu, “Naqä Iquesaŋi, nätmatqä hmbu mamqänä” kŋuä di miqä
yänä.

Nätmatqä maeqä iqutä, nätmatqä kuapänäŋä-täŋä iqutäŋqe

9 Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqä, nätmatqä maeqä
iqu, Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, yoqä naqä-täŋä-qu etaŋgi, yeeqä itä,
‘äŋguiqä’ tätŋqe. 10 Mä ämaqä nätmatqä kuapänäŋä-täŋä-qu eä,
yoqä naqä quŋqä-qu, iqueä yoqä iiŋi mändi päwiqaŋgaŋi, iqu iiŋqe
yeeqänä yätŋqe. Tiiŋä äyuwä. Ämaqä mbqä yquayä kuapä-täŋä
iqu, qätaqä hutqä äteyqiyätŋqä-pa, aaŋqäŋqä hiänä. 11 Mäptqä haqä

yändi äpeyätä, tnäŋänäŋä tquaŋganı, qätaqä hutqe yäuä ätäpäsenä. Ga hutqä qeqätqe, ändasnänä. Asä iını, ämaqä nätmatqä kuapänäŋätäŋä di, quwqä nätmatqä kuapänäŋä iu wäuŋuä yqänä itqätaŋgpi, qätaqä hutqä i ändasnäŋqä-pa, i dasmbnä.

Goti Iqu, suqä quvqä imäkqä duŋqe, yamwiqä mäneyqä danä yänä

12 Ämaqä, suqä quvqä imäkqä duŋqä yamwiqä iqä iutaŋä haŋä-iqä ämetä, yäŋänäqŋqä ätqäuŋqä iqu, äŋguänäŋä äpme. Yamwiqä iqä wimeqaŋgqä du, iqu ämäwqätäuqä duŋqe, iqueqä kimae, Goti Iqu iqueŋı, häŋä hea ique-ique pmeqä vqäŋgisaŋqe, iqu äŋguä äpme. Ämaqä Goti Iquenyqä kiinä äwinyätŋqä iquauŋı, Goti Iqu quwqä kimae, niqauqä häŋä hea ique-ique pmeqä-täŋı äteŋqä ii, vqäŋqe. 13 Hŋqu suqä quvqä imäkätŋqä yamwiqä iqä äwimeqe, ga iqu, “Goti Iqu nyi suqä quvqä imäkmqäŋqä yamwiqä änyiyqiyä-qe,” matqä danä iquätŋqe. Suqä quvqä iqu, Goti Ique yamwiqä mävqä danä yänä. Ga Iqu, ämaqä hŋqu suqä quvqä imäkätŋqänä yamwiqä mävqä danä iquänä. 14 Neqä suqä quvqä imäkqä duŋqä neŋqä iqu, ne quaŋgä ämäneqäpima, suqä quvqä imäkatuŋquä yamwiqä neyquänä. 15 Suqä quvqä imäkqäŋqä äneŋqä iqu, ii apäkä äwqä eŋqä-pa eä, ga suqä quvqä änyuequänä. Iwä suqä quvqä iqu, naqä yäuä eätä, äpäkoŋqe änyuequänä.

16 Iyää ŋqä nyämaqä nyi kiinä änyinätŋqäuä, he kukŋui, “Goti Iqu yamwiqä änyiyqiyä” tqä iqu, iqu quaŋgä etätä, waqiyä etma uwqä duŋqe, mäwimasiyqä iqäpnä. 17 Nätmatqä äŋguänäŋä qanyinä ämetuŋque, ii Goti, tä we qäukuä haqä yätu äunätŋqä iquau imäkkqä Iquesa pätqätaŋgiyi. Ktqä tä we-huŋqä iŋgisaŋı, naqätä, wäŋqätä, äyä mäuänä. Mä Goti Iqu iinä ma, Iqu hea ique-ique suqä naqähŋqunänji. 18 Äwiŋqä Iqueqä dutaŋı, Iqu neŋı, Iqueqä kukŋuä naqäqakuänäŋä itänä änanyquäqe, iwä nätmatqä eeqänäŋä duŋı, ne ganä änaunyätä, ne Iqueqänäŋä eŋu.

Goti Iqueä kukŋui qätä äwiyäpu, qänaknä iqeŋqä

19-20 Ŋqä nyämaqä nyi kiinä änyinätŋqäuä, nätmatqä äti täŋqe, näqŋqä äŋguänäŋä hipŋqe. Ämaqeuä äwqä tnäŋı, Goti Iqueä suqä äŋguä jänänäŋı, maeqä äyä etaŋgi, he maqänäŋı qätä wiyqä duŋqä ipu, ga kukŋuä tqä duŋqe, maqänä mävauqä danä ipu, äkasuwä maqänä matqä danä iqäpŋqe. 21 Iinä eäŋqä-qae, suqä kiyä mätqetä, suqä quvqä huizitä, huätä ätnämäupu, hiqä-hiuä mänä äkittqiyenäpu, kukŋuä Goti Iqu hiqä qeqä-quuvqä yäpä imä vowä ikeqe, metpŋqe. Kukŋuä iqu, he häŋı, qäuqu emäkäqumuatquänä.

22 Kukŋuä ii ämequwä iuŋı, qänaknä miqä, qätenä äwiyquenä equwi, hiyaqä kŋui qui imäknäpu, näŋä-täqiŋı hiqä-hiuä äwätqäŋä. Kukŋuiuŋı, qätä äwiyäpu, qänaknä iqä-quenä hipŋqe. 23-24 Goti Iqueä kukŋuä duŋı, qätenä äwiyätä, iuŋı qänaknä miqä iqä iqu, ii ämaqä hiŋuä yäqŋqä du hiŋuä iqänätŋqä-pa iiyi. Iwä iqu hiŋuä iqäŋga äwäqe, iqueqä himä-maŋı iinä äyitanä iqänäqe, maqänä hui äwinyätŋqä-paŋä iiŋiqä. 25 Mä ämaqä, Goti Iqueqä kukŋuäsuqe hiŋuä yasämä äqunätä, naqä-qakuänäŋä du qänaknä iqä iqu, iinä ma. Goti Iqueqä kukŋuä-suqä iqu, ikikinyäŋä eä, suqä quvqä iquesa inequtäwatquänä. Iŋı ämaqä iinqä hui mimäuqä danä, a yäŋänäqŋqä äqätä, qänaknä itŋqä iqueŋı, Goti Iqu, ämaqä iqueqä

wäuŋui, äŋguä imäkquänä. 26 Ämaqä hŋqu, “Nyi Goti Iqueä äwiŋqä
du qänaknä iqunjqä” kŋuä äme, iqu iqueqä maŋi äŋguä mämiŋqä
iiŋqe, iqueä-kiuä quaŋgä ätnätä, Goti Iqueä äwiŋqä du qänaknä
itŋqe, ii hiŋgi itqäuä. 27 Goti neqä Apiqueä hiŋuä iqiŋi, Iqueä
äwiŋqä dunä qänaknä jänänäŋnä iqe, ii tiiŋi. Apäkä qokä äpäkoŋqä,
ymeqä känaqä-känuŋua äpäkoŋqä äpmeŋuwi, quŋqä kŋuä ämetanä,
haŋä-iqä metqätaŋguwä iuŋi, yätamäkqä vquatuŋque. Itaŋga huizi,
suqä quvqä qua täutaŋä iqu ne kiyä inatmäkqäŋqe, Goti Iqueä
hiŋuä iqiŋi kiyä mätqä tqäuqŋqe, neqä qaŋä uwqe, äŋguänäŋä
miŋguatuŋqueqä.

2

Ämaqä huiuŋi himäqi ämipu, huizi duŋi tuwä ämäupu, miqä iqeŋqä

1 Ŋqä nyämaqäuä, he neqä Jisasi Kraisi, yoqä naqä-täŋä Iquenyqä
quuvqä eqiyäŋuwi, he ämaqä huiuŋi äŋguä ämipu, huizi duŋi tuwä
mäwiyqä pambu. 2 Ämaqä qäkämä äŋguänäŋä imäknä, aŋguä
hipae hiŋqä hŋqu, heyaqä aŋä aquväqŋqeu hemeqaŋga, ga ämaqä
nätmatqä maeqä, qäkämä äqäyäpkŋqä imäkŋqä hŋqu, iqu-pqe
heyaqä aŋä aquväqŋqeu inä hemenä. Ga iŋganŋi he äänä ipŋqe?
3 Iwä iiŋi, he ämaqä qäkämä äŋguä imäkŋqä iqueŋi, äŋguä itquepu,
“Yquvaŋä äŋguä täu pmayä” tupŋqäta? Itaŋga ämaqä nätmatqä
maeqä iqueŋi, “Näŋqäqä pämä ätqäuqäti, pämä tqävä. Ä nyaqä yukä
yäpä täqi quamä äpmeqäti, quamä pmayä” tupŋqäta? 4 He suqä iiŋä
itqäpi, ii he hiqä kŋuä iuta, hiqä-hiuä iwäsäupu, suqä asä iquenyä
mitquatŋqä itqäŋä. He, ämaqä iwäsäuqä-qu eä, ämaqä duŋi, iqueqä
kŋuä indqäŋqä quvqä duta iwäsäutŋqä-paŋuenji.

5 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, qätä nyipu. Ämaqä qua
täuŋi nätmatqä maeqä eäŋuwä ii, Goti Iqu qu ae quuvqä heqiyqä
naqänäŋä-täŋä eäpu, äŋguä pmeqäŋqä ätekqe. Ämaqä, Iquenyqä
kiiŋä äwinyätŋqä iquauŋqe, “Qu nyaqä miqä iu pmeqäŋqeqä” äteŋqe,
ämaqä qua täu nätmatqä maeqä eäŋuwä ii-pqe “Inä pmeqäŋqeqä”
ätekqe. 6 Iqu iquau qäyä ätekqäŋqä, he quŋi womba ipŋqä
itquetqäŋä. Kŋuä mapu! Heŋi ekittqiyäpu, haŋä-iqä etapäpu, kukŋuä
metpŋqä duŋqe, tqukua ämeqepäma äwätqäŋä? Suqä iiŋi, ämaqä
mbqä yquayä-täŋä iqua, qäqua etquetqäŋuwi. 7 Goti Iqu heŋi, Kraisi
Iqueqä yoqä äŋguänäŋi enyuätqä-qe, ga yoqä iuŋqe, kukŋuä quvqä
ätäpu, quiŋi tqukua imäkätqäŋuwi? Ii ämaqä mbqä yquayä-täŋä
iqua, qäquayi.

8 Neqä Ämineyqä Iqueä kukŋuä-suqä naqä hŋquenyqe, bukiuŋi
tuwaŋuä tii ätätä äqäkqe. “*Tqä-täuŋqä äkinyätŋqä-pa, ämaqä huizi
duŋqä-pqe inä kiŋguätŋqeqä.*”* He kukŋuä-suqä iqueŋi, aaŋä naqä-
qakuänäŋä itqäpi, he jänänäŋä dunä itqäŋä. 9 Iiŋä qäyä etaŋgi, he
ämaqä huiuŋi, äŋguä ämipu, huiziuŋi, tuwä mäuqä eäŋuwi, he suqä
quvqä imäkqä. Iwä kukŋuä-suqä iqu, “He suqä qui imäkqä-quenjqä”
ätätä ämetquenä. 10 Ii tiiŋä etaŋgi. Ämaqä hŋqu kukŋuä-suqä
eeqänäŋä duŋi qänaknä itä, hŋquenä ävausqe, iqu ämaqä kukŋuä-
suqä eeqänäŋä iuŋi, ävausqä eŋqä-paŋä iquvi. 11 Goti Iqu tii ätkqe.

* **2:8** Hiqäva-imäkqä 19:18

“*Qokä-apäkä ämaŋqe, huizitä huiwi yaŋä mikiqä ipŋqeqä.*”† Itaŋga
iqu tiiŋä-pqä inä ätkqe. “*Ämaqä pizqä mapäsqä pambiyä.*”‡ Iwä
ämaqä hŋqu, apäkä huisä, huiwä yaŋä mikiqä itqä-qe, iqu ämaqä
pizqä äpäsqe, iqu ämaqä kukŋuä-suqä eeqänäŋä iuŋi, ävausqä-quvi.
Ii eŋqä-paŋi, he ämaqä huiuŋi, äŋguä ämipu, huiziuŋi, tuwä ämäuqä
eäŋuwi, he kukŋuä-suqä ävausqä-quenji.
12 Goti Iqu kukŋuä-suqä, ne suqä quvqä iquesa inequtäwatqä
ditäŋi, neqä suqe iwäsäuniqe. Iŋi he kukŋuä ätäpiyä iu, wäuŋuä
ipiyä iu, nätmatqä äki-äkitaŋä imäkpŋqe, he kukŋuä-suqä iiŋä iuqä
yäpä iqä pmetaŋguwiŋqä kŋuä yasämä indqäŋgpŋqe. 13 Ii tiiŋä
itaŋgiyi. Ämaqä hŋqu, hŋquenyqä qeqä matmäkqä imitätqe, Goti
Iqu iwäsäutäqäŋgaŋi, Iqu ämaqä iquenyqe, qeqä matmäkqä yäniqe.
Mä ämaqä, huizi duŋqä qeqä ätmäkmitätqä iqu, iwäsäuqäŋgaŋi, iqu
ämäwqätäuniqe.

Quuvqä heqiyqä duŋqä wäuŋuä mimäkqä danä iqäqe, quuvqä heqiyqä ii pizqe

14 Ŋqä nyämaqäuä, ämaqä hŋqu, “Nyi Kraisi Iquenyqä quuvqä
eqiyätqäŋänä” ätätä, iqu suqä qäyunä miqä itŋqe, iqueqä Kraisi
Iquenyqä quuvqä heqiyqe, qäyuta? Quuvqä heqiyqä iiŋä iqueŋi,
aŋgumä häŋä iqumuatäniqäta? 15-16 Tasi-gua, nanyi-napqa hui
qäkämä aaŋqä eä, ymisaŋä däŋqä itqätaŋguti, ga hesaŋä hŋqu
kukŋuinä, “Goti Iqu äŋguä ikimäkqaŋguti, si äwqä-qeiqä iŋqä
äpmanä, dŋä emäknnä, ymisaŋä däŋqä miqä pmetätŋqä änyiŋgiyä”
ätuätqä-qe, nätmatqä äwa itaŋgqeŋqe, mävqä iqäqe, iiŋi qäyuta?
Oeyä. 17 Quuvqä heqiyqä-pqe, iiŋi. Quuvqä heqiyqä duŋqä wäuŋuä
mimäkqä danä iqäqe, quuvqä heqiyqä ii pizqe.
18 Itaŋga ämaqä hŋqu, tii tuäŋqiyä. “Ämaqä hui quuvqä
eqiyäpiyitaŋi, häŋä pmapŋqe. Hui suqä äŋguä du imäkäpiyitaŋi,
häŋä pmapŋqe.” Iqueŋi, nyi kima tii tumä. “Si, suqä äŋguä
du mimäkquki eŋqe, si quuvqä eqiyätqäŋiŋqe, nyi näqŋqe äänä
hemqe? Mä quuvqä heqiyqä nyaqe, suqä äŋguä iqu qäsä eŋqe,
ii ämäkätqueŋqiyä.” 19 Si quuvqe tii äyä eqiyätqäŋnä. “Goti
Kiqä-kiuänäŋä Iquvqä.” Ii äŋguä etaŋgqä-qe, dŋä quvqä iqua-pqe,
quuvqä asä ii eqiyäpiyä-qe, iqua zä kiiŋä ipu, yäuŋuä-yäuŋuä itqäŋä.
20 Ämaqä hŋqu quuvqä eqiyätä, wäuŋuä mimäkqä etaŋgutqe, iqueqä
quuvqenä heqiyqä iqu häukui maeqe. Ämaqä mnauä guä maeqä
iquki, kukŋuä iqueqä qakuiŋqä näqŋqä hisŋqä kiŋgaŋgutqe, qätä
wi. 21 Aiŋgaŋi, neqä awiqu Aprähamä§ iqu, Goti Iquenyqä hiqäva
imäkätŋqe, iqueqä ymeqä Aisakä iqueŋi, hiqäva-imäkqä ttawä haqeqi
äwäteqaŋgqeŋqä, Goti Iqu iqueŋi, “Ämaqä jänänäŋukuiyqä” ätukqe.
22 Iuŋi hiŋuä äqunäŋnä? Iqueqä quuvqä heqiyqä dutä, ga iqueqä
wäuŋuä iqä ditäŋi, qäquaqu naqä-huinyä äwiqetaŋi, iqueqä quuvqä
heqiyqe, naqä yäuä ekqe. 23 Goti Iqueä bukä iuŋi, “*Aprähamä iqu
Goti Iquenyqä quuvqä heqiyätqätaŋgi, Goti Iqu iquenyqe, ‘jänänäŋueqä’
ätkqeqä*” ätä äqänäŋqe,* Aprähamä iqu Aisakä iqueŋi i imäkqaŋga,
häukui äqäkqe. Ga “*Aprähamä iqu Goti Iqueqä käyämaqä-queqä*”
ätnä.

† **2:11** Aŋgumä Itmakqä 20:14 ‡ **2:11** Aŋgumä Itmakqä 20:13 § **2:21** Ipäqäkqä 22:1-10
* **2:23** Ipäqäkqä 15:6

24 He qätä ae äyä äwiyqä. Quuvqä heqiyqä iinäŋqe, Goti Iqu ämaqä
hŋquenyqe, “Iqu ämaqä jänänäŋueqä” matqä danä yänä. Iqu suqä
äŋguä itqätaŋguti, ga Goti Iqu iquenyqe, “Ämaqä jänänäŋäqueqe,”
qakuä iuta tänä. 25 Ga apäkä Leopä, mbqä metŋqä huiwä yaŋä vqä ii,
ikqä-paŋä iiŋi. Ämaqä Josua iqu hiŋuä tämaqä iyŋqä ändowatkqä
iquaquiŋi, ii yeeqä ävätmetä, hänaqä huiu-mända ändowatätä
ikqeŋqe, Goti Iqu apäkä iinyqe, “Jänänäŋiyqä” ätkqe. 26 Huiwiqu
quuvqä maeqe, ii pizqä ae eä. Ii eŋqä-pa, ämaqä hŋqu, suqä äŋgui
mimäkqä, quuvqä dinä eqiyätŋqe, iqueqä quuvqä heqiyqe, ii pizqe.

3

Suqä waqiyä miqä danä, tewi äŋguänäŋä miŋqeŋqä

1 Ŋqä nyämaqäuä, Goti Iqu suqä du iwäsäutqäŋganı, näqŋqä-vqä
iquneŋi, iqu häŋä-häŋä mämäneyqä yäniqe. Ga hesaŋi kuapänäŋä
hŋquenä, “Nyi näqŋqä-vqäŋqä emqänä” kŋuä mämeqä pambu. 2 Hea
kuapänäŋäŋganı, ämaqä eeqänäŋune qämä-qämä itanä, nätmatqä
kuapänäŋäŋqä waqiyä, suqä quvqä du äqutäumautuŋque. Mä ämaqä
hŋqu iiŋi miqä, iqueqä tewi äŋguänäŋä äminyätŋqä iqu, iqu iqueqä
yukä-hipa-pqe äŋguä iiŋä eä, ikikinyäŋä-queyi. 3 Tewi, tiiŋä eŋqä-
payi. Hosi, qu qaŋi ne änenyätaŋgqä du upŋqeŋqe, quvaqä maŋä
duŋi ainqä wäŋqä hmbu äyä äktävetuŋque. Quvaqä maŋä duŋi
ne ämitaqä dutaŋi, hosi naqä-queŋi iŋgi-iŋgiŋqä mäwqatatuŋquänä.
4 Yimba-pqeŋqä kŋuä mapu. Naqänäŋä eä, yuŋuä naqänäŋä
iqu miqaŋgi äwätŋqä-qe, iŋgi-iŋgiŋqä mäwqatqä ipu, aaŋä quvqä
wäŋqänäŋäpiyi. Iwä yimba miqä iqu, iŋgi wätŋqä wiŋgaŋgi,
nätmatqä wäŋqä ipiŋi iŋgi ämaiqäqe, ga iŋgi wänä. 5 Ga tewä ii-pqä,
asä iiŋi. Huiwitaŋä nätmatqä wäŋqänäŋäpu eäqä-qe, ipu hŋgisa itä,
kiqä yoqe haqä yätu ämaenätqä. Tä tmŋä wäŋqänäŋä hmbisaŋi, qoä-
qamqä* naqänäŋä huiu tä ämänyätä, nätmatqä eeqänäŋi tä nätŋqä
diŋqe, kŋuä mapu. 6 Ga tewä ipu, tä piyi. Ipu neyaqä yukä-hipa
iutaŋä hmbu eäqä-qe, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkätä, huiwä
duŋi, eeqänäŋä quvqä kiyä imätmäkätä, ga quuvqä häŋä-pmeqä iuŋi,
tä eŋqä-pa evätäutqäuä. Tä ii, kiqä peŋqä iqueqä tä mäeusqä sqä
dutaŋä te. 7 Ämaqe, qu hiveqä-yaqueqä, yŋŋä-täŋä, qämakä, huäŋgä-
hämapäkä, guäkiqä imäkquwi, qu qänaknä ipnä. 8 Mä tewi guäkiqä
imäkqä-pqe, aaŋqe. Tewä ipu, kukŋuä quvqä duŋqe a makiqätŋqä
danä yänä. Nätmatqä quvqä, ämaqä pizqä imäkqä di maŋguä ämnä.
9 Tewä asitäŋi, neqä Goti Apä Ämäneyqä Iquenyqä ‘äŋguiqä’ ätätanä,
ga aŋgumä tewä asitäŋi, ämaqä Goti Iqu Iqueqä-kiuä eŋqä-paŋä
imäkkqä duŋqe, kukŋuä qui imäkqä ätätuŋque. 10 Tewä asä iquesaŋi,
äŋguiŋqätä, qui imäkqeŋqätä, qäquaqu ätimäutqä. Ŋqä nyämaqäuä,
iiŋi quvqeqä. 11 Eqä esquä asiquesaŋi, eqä äŋguitä, zä iqetä qäquaqu
mapqä yänä. 12 Ŋqä nyämaqäuä, zä-eaqi, zä-olipqä häukui qiyäniqi?
Itaŋga guä-wainqä-pqe zä-eaqä häukuä qiyäniqi? Itaŋga eqä esquä,
zä iqä äpätŋqä di, aŋgumä eqä äŋgui mapqä yänä.

Suqä, kŋuä äŋguä iwäsäuqäŋqe, haqä yätuta mapiyä

---

* **3:5** Jemisi iqu ‘qoä-qamqä’ maqiyqä ikqe. Iqu ‘qäuqä’ äqäkqe.

13 Ämaqä hesaŋä hŋqu, suqä, kŋuä äŋguä iwäsäuqetä, näqŋqä
äŋguänäŋitä ämeqä-qu sätäti, ga iiŋä iqu, iu qänaknä itä, iqueqä yoqe
haqä mämaeŋqä danä, iqueqä qaŋi äŋguänä ikiquätŋqe. Iwä ämaqä-
pqe, ique äqumbiyi, iqu iiŋäqu äyä etaŋguti qumbŋqeŋqä. 14 Mä
he ämaqä duŋqä äwqä quvqä enyätä, himä quvqä imäkäpu, yoqä
naqä haqä yätuŋi hiqä dinä witŋqä itqäŋuwä iquenä, hiqä näqŋqeŋqä
naqä-naqä ipu, naqä-qakuä duŋi makittqiyeqä iqäpŋqe. 15 Näqŋqä
iiŋä ii, qäukuä yätutaŋä maetqe, kiqä qua täutaŋä eä, ga Goti Iqueqä
Dŋä Iqu mävqä danä, ämaqeuqä yäpä imda, dŋä quvqä iquauqä
näqŋqä eŋqä-paŋä eä. 16 Ämaqä, ämaqeuŋqä äwqä quvqä äwinyätä,
yoqä naqä haqä yätuŋi quwqä di, maembŋqä ipiyä-täŋä ii, quamä
yasämä mäpmeqä danä, suqä quvqä äki-äkitaŋi, imäkqäpnä. 17 Mä
ämaqä, suqä, kŋuä äŋguä iwäsäuqäŋqe, haqä yätuta ämepiyä-täŋi,
kiyä mätqä hnjua mamäkqä eä. Iwä ämaqä huizi ditä äwqä naqä-
hŋqunä iŋqäŋqä imäkäpu, qeiqi itquepu, qätä ipu, ämaqä duŋqä qeqä
tquaŋguti äŋguä du iwimäkäpu, ämaqä eeqänäŋä duŋi suqä asä inä
itquepu, suqä äŋguä duŋqä maŋinä matqä ipu, iqäpnä. 18 Äwqä naqä-
hŋqunä iŋqäŋqä imäkätqäŋuwä ii, äwqä naqä-hŋqunä imbu, suqä
äŋguä jänänäŋi quuvqä tämŋi imäkqäpnä. Ymisaŋä häukuä äŋguä
äqäyqä eŋqä-pa, äŋguänäŋä dinä mitimäunä.

4

Qua täuŋiuŋqä näueqä mimäkqä, Goti Iqueä yäpä imä pmeqeŋqä

1 Heyaqä awä iqiŋi, kukŋuä näŋi-täqi ätäpu, äkasuwä mäkä
äunätqäŋuwi, qakui squäpisa timäutqäuä? Suqä iiŋqä heŋqä di,
heyaqä äwqä imŋi, mäkä qiyäŋgaŋguwä iuta, maeqä inä? 2 He
hnjuaŋqä kiiŋä enyätaŋgqä-qe, mämeqä danä itqäŋuwi. Iwä iiŋi,
pizqä päsqä duŋqänä ipu, kukŋuä näŋi-täqi ätäpu, äkasuwä mäkä
äunätqäŋuwi. Nätmaqä he enyätaŋgqä isua, mämeqä danä ipu aaŋqä
eäŋuwi, he Goti Iqueŋi yatŋqä mävqä itqäŋuwiutayi. 3 He yatŋqä
vqaŋguwäŋgaŋi, mämeqä danä itqäŋuwi, kŋui qäyasäqi ämapiyäŋga
vqaŋguwä dutayi. Kŋui, äwqä yeeqä iŋqä hiqä iuŋqänä hiyätaŋgi iyi.
4 Apäkä qokiquau äväma ikitqäŋuwä-pa, he Goti Iqueŋi ii itquetqäŋä!
He änyä maqŋqäta? Qeqä etqe, nätmatqä qua täuŋiŋqä etqäqe, ii Goti
Iquenyqä äwqä wiuŋqä-täŋi. Iwä ämaqä hŋqu näueqä qua täuŋiuŋqä
imäkqe, ii iqu Goti Iquenyqä äwqä wiuŋqä täŋä-qu imäkŋgi. 5 Goti
Iqueä bukä iuŋi, kukŋuä tii ätnä. “Goti Iqu quuvqe neyaqä yäpä tämä
äpmuateäŋqä duŋi, hiŋgi ikiqäŋqä mäwqatämäuqä, ne Iqueqänä
hiatuŋquä kiiŋä äwinyä.” He iiŋqe, hiŋgi ätnänä kŋuä eyä? 6 I iäqäqe,
Goti Iqu qeqä imäŋqeuta, hiŋgi nätapqä di, aaŋä naqänäŋi. Iwä Goti
Iqueä bukä iuŋi, kukŋui tii äyä ätnä.

*“Goti Iqu, ämaqä yoqä naqä maeŋgaŋguwä duŋqe miqä itä, mä
ämaqä yoqä naqä mämaeŋqä iqaŋguwä iuŋi, Iqu iquauŋqe, qeqä
imäŋqeuta hiŋgi vänä.”**

7 Iiŋiŋqe he Goti Iquenyqä ipu, Iqueuä yäpä iqi iqäpŋqe. Setänä
iquenyqe yäŋänäqŋqä tqäpŋqe. Iwä iqu iqi mikiqä, zä wänä. 8 He
Goti Iquenyqä qäqiqi ppŋqe. Ga Iqu henyŋqä qäqiqi pätŋqänä. Kŋuä
hŋquaqu-hŋquaqu ämapu, suqä quvqä iqä iquenä, hiqä hipaiŋi, asŋä

* **4:6** Quamä-pmeqä 3:34

huätä äqiyämäupu, hiqä qeqä-quuvqä imŋi, ikikinyäŋä imäkmbu.
9 Hiqä suqä quvqeŋqä änä maemäŋqä iqäqe, huäqä-huŋqä ipu, ka
ipu, kŋuä qäpŋqe. Tä säwqä itqäŋuwä ii, huätä ätnämäupu, ka ipu,
kŋuä qäpŋqe. Yeeqänä itqäŋuwä ii, huätä ätnämäupu, äsmaŋquenä
pmetpŋqe. 10 Goti Hanjuwä Iqueuä hiŋuä iqiŋi, yäŋi-yäŋi miqä-
quenä, haŋuä pmetpŋqe. He ii iquwi, Goti Iqu he yäŋi-yäŋinyä ipŋqä
emäkänä.

Hesaŋä hŋquauŋqe, kukŋuä quvqä hui matqä iqäpŋqe

11 Ŋqä nyämaqäuä, hesaŋä hŋquauŋqe, kukŋuä quvqä matqä
iqäpŋqe. Ämaqä, hesä quuvqä anä eqiyätŋqä hŋquenyqä kukŋuä
quvqä ätätä iqueŋi iwäsäuqe, ii iqu tii iqi. Iqu Goti Iqueqä kukŋuä-
suqeŋqä kukŋuä quvqä ätätä, ga kukŋuä-suqä iqueŋi iwäsäuqi. Iiŋä
iqe, iqu kukŋuä-suqä iqueuä yäpä iqi mäpmeqä, ique iwäsäuqä äpme.
12 Kukŋuä-suqä-pqä imäkätä, eätä, iwäsäuqä-pqe, Kiqä Hŋqunäyi.
Goti ämaqä duŋi, häŋä iqumuatqä-qu, ä qui imäkqä-qu, Qäquvi. Iiŋä
eŋqe, ga ämaqä huizi duŋqä kukŋuä ätätnä iwäsäuqe, tqukiyi?

Hiqä yoqe haqä ämaeŋguwi, ii aaŋä suqä quvqe

13 “Täŋgaŋä-qe, awiŋgaŋä-qe, aŋä-himqä naqänäŋä hŋquenyqä
äwätmä, quväukuä äpmamä wäuŋuä itmä, mbqä kuapänäŋä-täŋä
himqänä” ätätqäŋuwä iquenä, täŋgaŋi nyi qätä nyipu. 14 Iŋi, he
hiqä awiŋga pmeqä duŋqe, änyä maqŋqä eŋä. Hiqä quuvqä häŋä-
pmeqä ipu, qaquvqä ziŋuitä äwitä, maqänä hma eqä-pa iiŋi. 15 He
tiiŋä tpŋqe. “Naqä Iqu äwinyätaŋgutqe, ne häŋä yqänä äpmenä,
nätmatqä ne kŋuä ämeŋquä ii, imäkqäwqä-quneyqä” tpŋqe. 16 Mä
he, “Ne nätmatqä naqä ii imäkaŋqunä” ätäpu, hiqä yoqe haqä
ämaenätqäŋuwi. Suqä hŋgisa iiŋä iqe, ii aaŋä quvqe. 17 Iiŋiŋqe,
ämaqä hŋqu äŋguä imäkqä duŋqe, näqŋqä yasämä eäqä-qe, iqu ii
miqä iqäqe, Goti Iqueä täŋäŋgisaŋi, ämaqä iqu, suqä quvqä-täŋue.

5

Ämaqä nätmatqä aaŋä kuapä-täŋä iqua, haŋä-iqä naqänäŋä mapŋqäuä

1 Ämaqä nätmatqä aaŋä kuapä-täŋä iquenä, täŋgaŋi qätä nyipu.
Suqä haŋä-iqä naqänäŋä hemetŋqä iqäqe, kŋuä zä-zääqä ivqänäpu
qäyqäpŋqe. 2 Heyaqä nätmatqä kuapänäŋi ae pizqä itä, kukuiŋuä
iqäqe. Heyaqä mŋä guäqä qäkämä äŋguänäŋi, imätaŋuä ae äqukqe.
3 Heyaqä golqä-sua, silpa-sua, ikukua iwiqe. Iwä ikukua iwiqä di,
ii heyaqä suqä quvqe ätnäŋäqi ämaetä, ga heyaqä huiwä iqueŋi,
tä eŋqä-pa henäniqe. Yquayä pŋqä kuapänäŋi, hea yäpaki ae qäqi
hetqätaŋga ämäqumuatätqäŋä. 4 Hiŋuä qumbu. Ämaqä heyaqä
wäuŋuä du ymisaŋä emiyätqäŋuwä iuqä mbqe, qäyunä mimäkqä
iquwä mbqä iqu, Goti Iqu kima etquetŋqä tääqä ätätqäuä. Ga wäuŋuä
heyqä iquauä zä-zääqä tqe, Naqä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqueuä
qätä huä duŋi, ae äpaquvqe. 5 He hea ique-ique qua täuŋi, nätmatqä
kuapä-täŋä eäpu, yeeqänä iqämanätqäŋä. Ymisaŋä änäpu, käta
nänyuämäutqätaŋguwäŋga, hea he pizqä emäkqä iqu, ae qeyi. 6 He
ämaqä suqä quvqä miqä, jänänäŋä iqä duŋi, kukŋuä ämitäpu, pizqä
äqäyäpäsäpu itqäŋuwä-qe, qu henyqe hoptäwä miqä itqäŋuwi.

He haŋä-iqä ämepiyä-qe, qundqändqä miqä pmepŋqe

7 Ŋqä nyämaqäuä, he haŋä-iqä qäyä ämepiyä-qe, Naqä Iqu
äpqäŋgaŋqä qundqändqä miqä hiŋuä äqumbu pmepŋqe. He näqŋqä
äyuä. Ämaqä wäuŋuä-täŋä iqu, ymisaŋä naqä yäuä äunyqŋqä
hiŋuä äqunä äpmeqäŋgaŋi, “Piyä qiyäŋqutiyä, äänä yäŋqutiyä” tä,
qundqändqä miqä, iqu qeiqi hiŋuätänä äqunä pmetänä. 8 Iwä
Naqä Iqueqä äpätŋqe, ae äpätä qäqi äwiqäqe, he-pqe haŋä-iqä qäyä
ämepiyä-qe, pemä ipu, qundqändqä miqä, hiŋuä äqumbu pmepŋqe.

9 Ŋqä nyämaqäuä, hesaŋä hŋquauŋqe tuwäŋgi kukŋuä matuwäŋqä
pambu. Kukŋuä ämetätä iwäsäuqäŋqä-täŋä Iqu, ae qäqi näwi
imäknä ätqäuä! 10 Ŋqä nyämaqäuä, ämaqä, kukŋuä awä-tqä
hiŋuiqändqä iqua, imiŋuwiŋqä kŋuä mapu. Qu Goti Iqueuä yoqeŋqä
awä ätpiyäŋgaŋi, haŋä-iqä quvqä ämepiyä-qe, qu qundqändqä miqä
imiŋuwi. He qu imiŋuwä iu äqunäpu, ii iqäpŋqe. 11 Hiŋuä
qumbu. “Qu suqä haŋä-iqä iiŋi qäyä ämepu, yäŋänäqŋqä ätqäuwa
äwätqäŋuwi, qu äŋguänä pmeqä-quayqä” äyä ätätuŋque. He Jopä
iqu haŋä-iqä ämetäqä-qe, yäŋänäqŋqä ätqäuwa wätqätaŋgi, hi-
tuŋuändqäŋi Naqä Iqu nätmatqä äŋguä äwikqeŋqe, näqŋqä äyä eŋä.
Naqä Iqu nenyqä huäqä äwunätä, qeqä äwimänätqäuä.

12 Ŋqä nyämaqäuä, kukŋuä, huiziu ämäwqätäuŋqä iqu, he tii
miqä ipŋqe. He “Nyi naqä-qakuä äktqänä” ätäpiyäŋgaŋi, he hŋqueä
yoqeŋqä matqä iqäpŋqe. Qäukuä iqueqäŋqä, qua iqueqäŋqä, ä hnjua-
hnjuaŋqä matqä iqäpŋqe. Naqä Iqu kukŋuä ämetätä mewäsäuqäŋqe,
he “ŋŋqä” ätquwi, “ŋŋqä” dunä tqäpŋqe, ä “Oeyqä” ätquwi, “Oeyqä”
dunä tqäpŋqe.

Ämaqä jänänäŋä iuä tääqä tqä di, aaŋä yäŋänäqŋqä eä

13 Hesaŋi tqu-tqu haŋä-iqä ämetŋqä sätäti, iqu Goti Iquenyqä tääqä
tätŋqe. Hesaŋi tqu-tqu aquvänä itä äpmetäti, iqu Goti Iquenyqä
apqä ätätä, Iqueuä yoqe haqä mamäuquätŋqe. 14 Hesaŋi tqu-tqu
täŋä-yaqä-täŋä äpmetäti, iqu quuvqä heqiyqeu miqä iquauŋi, tääqä
tuätumetŋqe. Iwä qu iqueŋi, olipqä eqä aowi äwiquatäpu, Goti
Iqu äŋguä iwimäkätŋqä tääqä tpŋqe. 15 Qu yatŋqe, iquenyqä naqä-
qakuä quuvqä eqäpu iquwi, Naqä Iqu iqueŋi äŋguä iwimäkätä
ävauqumuatänä. Ga iqu suqä quvqä imäkmitätqe etaŋgutqe, Naqä
Iqu iqueqä suqä quvqä iiŋi, huätä ämuämäutä, äwqä haŋuä inyänä.
16 Iiŋä eŋqä-qae, suqä quvqä diŋqe, “Nyi iiŋä itŋqeqä” awä ätnäpu,
Goti Iqu äŋguä emäkätŋqä diŋqe, he Iquenyqä tääqä tqäpŋqe. Ämaqä
jänänäŋä iquauä tääqä tqä di, haŋuä maetqe, aaŋä yäŋänäqŋqä eä,
wäuŋuä itä häukuä qäyänä. 17 Laisa iqu ne eŋqä-pa iiŋäqu eäqä-qe,
qua iuŋi piyi maqiyqä yätŋqe, iqu tääqe enyqä itä, matqä iäŋqe. Ga
piyä maqiyqe, quväukui 3, qaŋui 6 äpäwäŋqe. 18 Ga iqu aŋgumä tääqä
tqaŋgi, qäukuä iqu piyä mequatäwatqaŋgi, qua iuŋi ymisaŋä ekqe.

19-20 Ŋqä nyämaqäuä, hesaŋä hŋqu, naqä-qakuänäŋä duŋi, qäyunä
mäpmetaŋgi, ga hŋqu iqueŋi, aŋgumä naqä-qakuiŋqä ätuma
äpqäqe, ii iqu suqä äŋguänäŋä iqi. Kukŋuä tquenyqe, kŋuä äŋguänä
eyä. Ämaqä hŋqu, suqä quvqä imäkqä hŋquenyqä äwätä, iqueqä
suqä di ävquatämäutŋqä yätamäkqä ävqäqe, ga suqä quvqä imäkqä
iqueqä quuvqä ipu, äpäkoŋqä dutaŋi häŋä iqumuatquänä. Iwä suqä

iiŋä dutaŋi, iqu suqä quvqä kuapänäŋi, Goti Iqueuä hiŋuä iqi mäwiqä yätŋqä imäkquänä.

1 Pitä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Pitä iqu tuwaŋuä tä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä haŋä-iqä naqänäŋä metqätaŋguwä iquauŋqä äqäkqe. Ii iquauqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqä iwimäkätŋqä iiŋqä. Iqu qu kukŋuä äŋguä Jisasi Kraisi Iqueŋqä kŋuä aŋgumä indqämbŋqä ätukqe. Jisasi Iqu äpäkonätä aŋgumä ävauqetaŋi, Iqu aŋgumä päniqä iiŋqä kukŋuä guä ämäsäuekqe. Iŋi iqua kukŋuä guä ii ämäsäuekqeŋqä kŋuä indqänäpu, Iqu äpqä iiŋqä hiŋuä äqämbu pmepŋqe.

Ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iqua, haŋä-iqä mapnä. Ii naqä-qakuä etaŋgqä-qe, ii iquauqä quuvqä heqiyqä iuŋi, yamwiqä vätŋqä iuŋqä wimenä. Iiŋä etaŋgi, Kraisi Iqu aŋgumä äpätqäŋganqe, qu quuvqä yäŋänäqŋqä hiqäpŋqe. Itaŋi hea iŋganŋi, qu kima äŋgui mapnuwäŋqe.

Pitä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Pitä ämaqä Jisasi Kraisi Iqu kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunä, he qokä-apäkä Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ekqä iquenŋqä nyi tuwaŋuä tiiŋä äqiyqä. He anä-himqä naqä-qakuä hiqä maitaŋgi, qua Pondisi iu, Galesiya iu, Kapatosiya iu, Eesiya iu itaŋga Bitiniya iu äpmakäwäŋuwä iquenäŋqe. 2 Goti eeqänäŋiuqä Kaniqu, nätmatqä änä timäutŋqä iiŋqä näqŋqä eä, atäuŋuä heyqaŋgi, Dŋä Äŋguä Iqu, he Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä hipŋqä emäkkqe. Iiŋä etaŋgi, he qätä äwiyäpu qänaknä ipu, itaŋga he äŋguänäŋä hipŋqä, Iqu Jisasi Kraisi Iqueä häŋeqetä emŋqäyqäŋqä atäuŋuä ekqe. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä, aaŋä kuapänä etapquä.

Häŋä-pmeqä äŋguänäŋi, qäukuä yäŋi äwiŋqeŋqä

3 Ne Goti Hanjuwä Iqueä yoqe, haqä matnämäuatuŋque. Iqu neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti Iqu eä, Iqu Iqueqä Kaniquvi. Iqu nenyqä qeqä kiiŋä natmäkätŋqä-qae, neŋi änyä-häŋi änanyquäqe. Iqu Jisasi Iqueŋi, qua buta häŋä ävauqumuatkqeta, ne änyä-häŋä iiŋi, nätmatqä äŋguänäŋä Goti Hanjuwä Iqu nätapäniqŋqä, kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ämenä, hiŋuä äqänanä pmetatuŋquä, änanyquäqe. 4 Nätmatqä äŋguänäŋä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqu hiyaqŋqä qäukuä haqä yätu ämitqäuä. Qäukuä yäŋiŋi, nätmatqä iiŋi, qui mimäkŋqä itä, pizqä miqä itä, qäpu maeqä yäniqe. 5 Heŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä yäŋänäqŋqä iqu, hiqä quuvqä heqiyqä duŋi, qui mimäkŋqä danä ipŋqä, häŋä iqumuatqä duŋqä ämeyänä. Häŋä iqumuatqe, ae näwi, ätnäŋäqi yäpakäŋga timäunä.

6 He iiŋqe aaŋä yeeqä naqänäŋä äyä itqäŋä. He täŋganŋi haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä etapätqätaŋguwi, qäyä ämepu, haŋä-iqä iiŋi hŋganqä mämeqä danä, yeeqä yqänä itqäŋä. 7 Haŋä-iqä iiŋi, qu mbqä golqä yamwiqä tä du häkiyä äyäqiyätqäŋuwä-pa, heyaqä quuvqä heqiyqä yamwiqä eyätä, ii emetqäuä. “Naqä-qakuä mbqä golqä tiyä, hui tiyä” tpu, yamwiqä tä du häkiyä qäyä yäqäpqä-qe, qui

imäknäniqe. Heyaqä quuvqä heqiyqe, mbqä golqä qui mimäkŋqä
äŋguänäŋä ämitqäŋuwä duŋi, ämäwqätäuä. Ga heyaqä quuvqä
heqiyqä yamwiqä iiŋi, tiiŋä mänätquequänä. Jisasi Kraisi Iqu, hiunji
yäpakä ätnäŋäqi äti ätimäutäqäŋganji, henyqä yeeqä naqänäŋä itä,
yoqä naqä etapätä, yäniqä iiŋqe. 8 Hiŋuiqändä, täŋgatäŋi, he Iqueŋi
hiŋuä mäquŋquä ipiyä-qe, hiqä äwqä imŋi, he Iquenyqä henyätaŋgi,
quuvqä eqiyäpu, yeeqä naqänäŋä äyä itqäŋä. Yeeqä iqä iiŋi, aaŋä
naqänäŋi, ämaqäpqä hŋqu, “Iinjqä-iinjqe” änä mätqä yänä. Ii
yeeqä iŋqä qua täuŋi, näwinyä eeqänäŋi ämäwqätäuä. 9 He hiqä
Iquenyqä quuvqä eqiyätqätaŋguwiŋqe, ga Goti Iqu heŋi, aŋgumä
häŋä emäkäqumuatätqätaŋgqeŋqä, he yeeqä iuta itqäŋä.
10-11 Häŋä iqumuatqä tquenyqe, Kraisi Iqueqä Dŋä Iqu, hiŋuä-
tqä iquau änyä, “Kraisi Iqu haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä ämetä, itaŋga
qänakndaŋi, Iqu yoqä naqä meniqeqä” awä näwi ätumiŋqe. I
tuätqätaŋga, iqua, “Goti Iqu heŋi, Iqueqä äwiŋqä duta suqä
äŋguänäŋi emäkäniqe-qe” hiŋuä ätmiŋuwi. Ii ätäpiyä-qe, qu näqŋqä
äŋguä mapŋqe, “Iqu äkŋga äpätä, squäsua timäuŋqutiyä” tpu,
qävqä yasämänä imiŋuwi. 12 Qävqä i iqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä
Iqu iquauŋi, kukŋuä iiŋä ätäpu, yätamäkqä quwqä-quwä imbŋqä
maetqe, he heyätŋqä iiŋqä ämotquakqe. Täŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu,
Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique qäukuä yätuta dowatämepqaŋgi, ga Iqueqä
yäŋänäqŋqetaŋi, ämaqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, awä-tqä iqua,
Goti Iqu aŋgumä häŋä equmuatqäqeŋqä, ae awä äyä etätqäŋuwi.
Iiŋqe, eŋätqä iqua-pqe, näqŋqä mapŋqä äwinyä.

Goti Iqu Ikikinyäŋä-qu eŋqä-qae, ne-pqä e pmeqäŋqä

13 Iiŋä etaŋgqä-qae, he hiqä kŋuä indqäŋqe, wäuŋuä iqäpŋqä
indqänäpu, hui äpipu hiŋgi päkäpäkä miqä danä ipŋqe. Nätmatqä
äŋguänäŋä, Jisasi Kraisi Iqu ätnäŋäqi äti timäuqaŋga Goti Hanjuwä
Iqu etapäniqä iuŋqä, kŋuä yäŋänäqŋqä iqä ämepu, hiŋuä äqämbu
pmepŋqe. 14 He ymeqä qätä ipu, qänaknä iquenjä-qae, he änyä
maqŋqä qämä-qämä ipiyäŋga, qänaknäŋi eŋqä hiqä du imiŋuwä-
pa, miqä danä ipŋqe. 15 Ga he tääqä etätmeqä Iqu, suqä ikikinyäŋä
imäkätŋqä-pa, he-pqe iunä imäkqäpŋqe. 16 Nyi iiŋä, Goti Hanjuwä
Iqueqä bukä iuŋi, “*Nyi suqä ikikinyäŋä imäkqunä eŋqe, he-pqe asä
iiŋä imäkqäpŋqeqä*,”* tnätaŋgi i etqä.

Goti Iqu, mbqä naqänäŋä itä, neyämakqeŋqä

17 Goti Hanjuwä Iqu, neqä yoqä naqe, himä-huiwä iuta
minewäsäuqä yänä. Iqu ne hŋqunä-hŋqunä, neqä suqä
imäkätuŋqueta, asänä newäsäunä. He Iquenyqä tääqä ätäpiyäŋgaŋi,
“Apiqukiyä” äyä ätätqäŋuwi. Iiŋä etaŋgi, he qua täu yakuä
äpmapiyäŋgaŋi, Iqueqä yoqä naqeŋqä kŋuä indqämbu, suqä äŋguä
du pmepŋqe. 18-19 Suqä äŋguä memäkqä, qui emäkqä, hiqä taqä-
tawiqukua etapkuwä du pmetaŋguwäŋga, Iqu aŋgumä etmetŋqä
mbqä iqäqeŋqe, he näqŋqä äyä ämenä. Silpa, golqä, nätmatqä
quvqä qui imäkŋqä iiŋä itä, maetqe, Kraisi Iqueqä häŋeqä itä, ne
aŋgumä mbqä äneyämakqe. Iqueqä häŋeqä mbqä iqäŋqe, mbqä
dinä homä iqä eä. Kraisi Iqu, sipsipqä meqä, wätaŋqä yuŋguä squä

* **1:16** Hiqäva-imäkqä 11:45; 19:2; 20:7

hnjua maeqä, kiqä ikikinyäŋä eŋqä-paŋä iiŋä-quvi.† 20 Qua tqu änyä
etaŋga, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iquenyqä näqŋqä eätä, atäuŋuä
ikqä-qe, hiunji yäpakä täŋgaŋi, henyŋqä ätnäŋäqi äti imäkqi. 21 Iqu
yätamäkqä heyqaŋgi, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋä.
Goti Hanjuwä Iqu Iqueŋi, qua buta ävauqumuatätä, yoqä naqä
vqaŋga, he Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqu äŋguä emäkäniqeŋqä,
kŋuä iqä yäŋänäqŋqä ämapu, hiŋuä äqämbu äpmeŋä.

Hiqä-hiuäŋqä eŋqä di, dŋä huqä ii yqänä iqa uwqäpŋqe

22-23 Täŋgaŋi, he hiqä quuvqä anä eqiyätqäŋuwä iquauŋqe, naqä-
qakuä hiqä äwqä imda eŋqä duŋqe, he naqä-qakuänäŋä du qänaknä
ipu, akiyä äyä änyämäŋguwi. Ga, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä häŋä
hea ique-ique wiqä iqu, heŋi änyä-häŋä enyquäqe. Iŋi he hiqä-
hiuäŋqä eŋqä di, qeqä-quuvqä yäpä imda eŋgaŋguti, dŋä huqä ii
yqänä iqa uwqäpŋqe. Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä enyquäqä iqu,
piikä vowä mäuqä iqutäŋi, asänäŋä ma. Piikä iqu, qui imäkŋqä-quvi.
Iŋäqe, Goti Iqueqä kukŋuä iqu, qui mimäkŋqä iquvi. 24 Iiŋqe,

*“Ämaqä eeqänäŋi, qätaqä eŋqä-pa yäuä päpnä. Itaŋga quwqä
yoqä naqe, qätaqä hutqä eŋqä-pa äteyqiyäuänä. 25 Iŋäqe, Goti
Hanjuwä Iqueä kukŋui, qäpu maeqä hea ique-ique wiqeqä”* ätnä.‡
Kukŋuä iqu, kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä, he ae etätqäŋuwä iquvi.

2

*Suqä quvqä huätä vquatämäupu, Goti Iqueqä kukŋuiŋqä kiiŋä
eŋguätŋqe*

1 Iiŋä eäŋqä-qae, he suqä huiziuŋqä wiuŋqä iqä, suqä quaŋgi
iqä, wopqä ipu kukŋuinä tqä, hiŋuä quwä qŋqä, ämaqä hui
äkittqiyeqäŋqä, e imäkätqäŋuwi, huätä vquatämäupŋqe. 2 Huätä e
vquatämäupiyi, ymeqä änyä nandqä isua kŋui, aŋuiŋqänä ämeŋuwä-
pa, he-pqe änyä imäŋguwi, kŋui, quvqä maeqä aŋuä äŋguänäŋä
iquenyqänä mapŋqe. Goti Hanjuwä Iqu häŋä imäkäqumuatqä iuŋi,
naqä yäŋänäqŋqä änimäŋga uwqäpŋqe, he aŋuä Iqu änätapqä
iuŋqänä kŋuä indqäŋgpŋqe. 3 He hiqä-hiuä, Naqä Iqueqä kukŋui
yamwiqä ipu, Iqu suqä äŋguä Iqä-qu etaŋgqeŋqä näqŋqä eäŋuwi, ii
iqäpŋqe.

Jisasi Iqu, hikä häŋä-pmeqä Iquvi

4-5 Naqä Jisasi Iqu, Hikä häŋä-pmeqä Iquvi. Iquenyqe, ämaqe,
“Hikä quvqeqä” tpu, hiŋuinä qunätaŋgä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueŋi,
qui mimäkqä, aaŋä äŋguänäŋä Miqä-que äqunä, Iqueŋi i ätekqe.
He Naqä Jisasi Iquenyqä pätqätaŋguwäŋga, Goti Iqueqä Dŋä Iqu, he-
pqe hikä häŋä-pmeqä eŋqä-pa, Iqueqä aŋäŋqä emäkätqäuä. Iŋi he
hiqäva, Goti Iquenyqänä imäkqä iquenä, Jisasi Kraisi Iquesaŋi, hiqäva
Goti Hanjuwä Iqu, “Oeyä” matqä itŋqä dunä imäkqäŋqe. 6 Goti Iqueqä
bukä iuŋi, tuwaŋuä tii ätnä.

*“Häe! Hiŋuä qumbu! Nyi hikä, qui mimäkqä äŋguänäŋä miqäŋqä
hŋque ätemi, Sayonä* iuŋi, aŋi hiqäva-imäkqä aŋä-zä eŋqä-paŋä,*

† **1:18-19** A Täuqä 6:14; Hipru 9:14 ‡ **1:25** Asayä 40:6-8 * **2:6** Qoqoŋä Sayonä, aŋä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huizi.

iquesa ämätqa peyqämqä äseqä. Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitaŋi, äwqä haŋä-iqä mämeqä ipŋqeqä” ätnä.†

7 Iŋi quuvqä eqiyätqäŋuwä iquenäuä hiŋuä iqiŋi, Hikä Iqueŋi, qui mimäkqä äŋguänä miqäŋqä-queqä. Iŋäqe, quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä iquauŋqe, tiinji.

“*Aŋä mätqä iqua, hikä quvqä etaŋgi hiŋuinä äqunätqäŋuwä-qe, hikä iqu, aŋä a yäŋänäqŋqä äqäyäqätäuqämenä.*”‡ 8 Itaŋga, “*Iqu hikä äqutäumäupu, qua iqi päkŋqä iqueyi.*”§

Qu Goti Iqueä kukŋui hŋgisa itqäŋuwitaŋi, hikä äqutäumäupu äqäyäpäknätqäŋä. Iiŋqe, Goti Iqu, qu iiŋä ipnuwäŋqä ätekqe.

9 Iŋäqe, he, ämaqä Goti Iqu ätekqä iutaŋä himqe. He ämaqeu Miqä Naqä Iqueuätaŋä hiqäva-imäkqä yäŋä iquenji. He ämaqä huizi hŋquenä maetqe, Goti Iqueqä ämaqä yäŋä-quenji. Goti Iqu heawiqä imda, Iqueqä we-huŋqä naqänäŋä iuŋqä, etma äpätä, he Iqueqä suqä äŋguänäŋä iuŋqä awä tqäpŋqä i emäkqe. 10 He naqä-hŋqunä maeqä danä eŋuwi, täŋgaŋi he naqä-hŋqunä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eŋä. Goti Iqueqä qeqä imäŋqeuta yätamäkqe, mämeqä danä eäŋuwi, he täŋgaŋi ii ämeŋä.

Quuvqä maeqiyqä iquauä hiŋuä iqiŋi, suqä äŋguänäŋä iqäpŋqe (2:11-3:7)

11 Nyi kiiŋä änyinätŋqä iquenä, he aŋä-himqä naqä-qakuä hiqä ma etaŋgi, yakuä aŋä täu äpmapu, qaŋäqŋqä iquenä, nyi he evauqumuatätmä, tii etqä. Suqä quvqä duŋqä evautä, heyaqä äwqä imŋi mäkä äqiyäuŋguwi, qu mämaequtäuqä ipŋqä, pmua imäkäqumuatpŋqe. 12 Quuvqä maeqiyqä iquauä hiŋuä iqiŋi, suqä äŋguänäŋä iqäpŋqe. Iŋi qu henyqe, “Suqä quvqä ii iquenjqä” etmitpqä-qe, äŋguänäŋä itqätaŋgpqä du eqämbqetaŋi, Goti Iqu äpqaŋganji, qu Iqueqä yoqe haqä maepnuwäŋqä.

Ämiqä naqä äki-äkitaŋä äpmeŋuwä iquauä yäpä iqi iqäpŋqe

13-14 He Goti Naqä Iqueqä ämaqä eäŋuwitaŋi, ämiqä naqä äki-äkitaŋä äpmeŋuwä iquauä yäpä iqi iqäpŋqe. Ämiqä iquauqä naqä iquesä, iqueqä yäpä iqiŋä, iqu ätetä ändowatkqä iquau-pqe, qätä äwiyäpu, yäpä iqi vqäpŋqe. Iqu iquauŋi, suqä quvqä imäkqaŋguwä duŋi, haŋä-iqä äväpu, äŋguä iqaŋguwä duä yoqe, haqä ämaepu imäkpŋqä, ätetä ändowatkqe. 15 Goti Iqu, he suqä äŋguä ipiyä iquesaŋi, ämaqä kŋuä äŋguä mämeqä iquauä qui kukŋui äminyeqäŋqä äwinyätqäuä. 16 Goti Iqu he huiziquauqä yäpä iqä mäpmeqä, qanyinä pmeqäŋqä emäkqä-qe, “Ne qanyinä äpmeqetaŋi, suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä imäkquatuŋqueqä” kŋuä mämeqä danä ipu, Goti Iqueqä wäuŋuä-wiyqänä pmetpŋqe. 17 Iiŋiŋqe, ämaqä eeqänäŋi äŋguä asänä itquepu, ämaqä quuvqä hesä anä heqiyqä duŋqä qeqä-quuvqä imda eŋgaŋguti itquepu, Goti Iquenyqä zä ipu, Iqueä yäpä iqi ipu, ämiqä iquauqä naqä iqueŋi, suqä äŋguänäŋä du itquepu, iqäpŋqe.

Haŋä-iqä Kraisi Iqi ämakqä-pa ämepu, hiqä naqä iquauqä yäpä iqä pmetaŋgpu

18 Wäuŋuä-wiyqä iquenä, wäuŋuä äwiyäpiyä iquauŋqä zä imäkäpu, yäpä iqi iqäpŋqe. Huäqä äumäkäpu, äŋguä etqueqä iquanä maetqe,

† **2:6** Asayä 28:16 ‡ **2:7** Apqä Bukä 118:22 § **2:8** Asayä 8:14

huäqä mäumäkqä, quvqä etqueqä iquau inäŋqe. 19 Ämaqä hŋqu,
tmi-tmiqä-tqe hiŋgi ämetäqäŋga, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä kŋuä
ämetä, äwqä-qeiqi inyä ämeqaŋgutqe, Goti Iqu iquenyqe, yeeqä
yänä. 20 He quvqä iqaŋgä ämaqe ptqä epäsqaŋguwäŋga, he äwqä-
qeiqi imbu meqaŋgpqe, he nätmatqä äŋgui, äsque mapniqä? Iŋäqe
he suqä äŋgui qäyä imäkqaŋgä, qu tmi-tmiqä-tqä etapqaŋga, he
äwqä-qeiqi imbu meqaŋgpqe, suqä iiŋqe, Goti Iqu yeeqä yänä.
21 Hiŋuä qumbu! Kraisi Iqu he yätamäkqä heyätŋqä, huiwä täŋä-
huŋqä ämakqä-paŋi, he-pqe inä meqäŋqe, Goti Hanjuwä Iqu tääqä
ae äyä etätmakqe. Iŋi he Iqu iiŋä ikqä iuta äqunäpu, asä iiŋä
imäkqäpŋqe. 22 Iqu suqä quvqe mimäkqä itä, itaŋga kukŋuä quaŋgä-
pqe matque. 23 Ämaqe qu Ique kukŋuä quvqä ätukuwä-qe, Iqu quŋi,
kimaŋi iiŋi mätquä ikqe. Qu Ique tmi-tmiqä-tqä vqaŋguwä-qe, Iqu
qu qui iwimäkqäŋqe matqä itä, Iqueqä-kiuä, Goti Jänänä Iwäsäuqä
Iqueqä hipa iu äwiŋgqe. 24-25 Ne häŋi, suqä quvqä iqueqä yäŋänäqŋqä
yäpä imä mäpmeqä danä, suqä jänänäŋä imäkaniquŋquä iunä
pmeqäŋqe, Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä neyaqä suqä quvqe ämiwäutä,
zä-huätati äyä äuŋgqe. He sipsipqä eŋqä-ma, im-imä qaŋä hiŋgi
dumetaŋguwäŋgaŋi, Iqu ämaqeuqä hipa iuta tmi-tmiqä ämetä, he
aŋguänä pmetpŋqä emäkkqe. Iŋi he Sipsipqeu Miqä, itaŋga heqä
quuvqeu ämitŋqä Ique, aŋgi äyä äwimequwi.

3

Kukŋuä, qokä-apäkä ämaŋqä iuŋqä

1 Asä ii eŋqä-pa, apäkä qokätäŋä iuenä, he hiqä qokiquau qätä
äwiyäpu, iquauä yäpä iqinyä iqäpŋqe. Iwä hiqä qokä iqua, Goti
Hanjuwä Iqueä kukŋui hŋgisanä imipqe, quuvqe heqäpŋqeŋqe, he
iquauqä apäkiuenä kukŋuä tquaŋguwä duta maeqiyqä danä, iqua qu-
uvqe, he suqä äŋguänäŋä iqaŋguwä duta, i heqäpnä. 2 He apäkiuenä,
suqä quvqä kiyä mätqä du mäwqä ipu, suqä jänänäŋä dunä ipu, Goti
Iqueä yäpä iqinyä itqätaŋgä eqämbiyä-qae, quuvqä heqäpŋqe. 3 He
qeqätqe, huiwä haqä täŋgisa imäkŋqetä, dä qeqätqä imäknäpu, gquä
yatqä qeqätqä imäknäpu, qäkämä qeqätqä imäknäpiyi, huiwä haqä
täŋgisa mimäkŋqä ipŋqe. 4 He qeqätqe, suqä qae haŋuä pmeqä
iqutä, itaŋga äwqä quvqä maqänä miŋqä iqutä, qeqä-quuvqä yäpä
imda qeqätqe, imäkŋgpŋqe. Suqä ii qui mimäkŋqä itä, Goti Iqueä
hiŋuä iqiŋi ämäwqätäuä. 5 Apäkä hiŋuiqänä, Goti Iqueqä hiŋuä
iqiŋi jänänäŋä eäpu, Goti Iqu kukŋuä ätätä ekqeŋqä hiŋuä äqumbu
äpmamiŋuwä iua, qu qeqätqe, suqä iitä imäkmbu, ga iua iuauqä
qokiquauä yäpä iqinyä ipu äpmamiŋuwi. 6 Serai, apäkä iiŋi eä, ii
Aprähamä iqueŋi, “Ŋqä naqä iqukiyqä” ätumiŋqe. He nätmatqä
hnjua-hnjuaŋqä zä miqä danä, suqä jänänäŋä du itquetqäŋuwi, he
Serayqä meqäenä eŋä.

7 Asä ii eŋqä-pa, he qokiquenä, hiqä apäkiyqa, qu yäŋänäqŋqe
heyaqetäŋi asänäŋä maetqe, häŋä hea ique-ique pmeqe, hesäŋi iua-
pqe inä mapnuwä etaŋgi, he iuauŋqä kŋuä äŋguänäŋä ämepu, suqä
jänänäŋä du itquepu, iuatä quamä qeiqinyä pmetpŋqe. Iiŋä iquwi,
hiqä Goti Iqutä kukŋuä tqä duŋi, nätmatqä huiu maeqäŋqä yänä.

Suqä jänänäŋä dunä imäkäpiyiŋqä, tmi-tmiqä-tqä meqeŋqä

8 Kukŋuä eeqänäŋä ii ätqa äpätŋqe, qäpuŋi tiiŋä ätätmä himqe.
He qäyqä-qäquenä, äwqä naqä-hŋqunä änyäpu äpmapu, hita-
hiŋguäkatä miŋqä-pa, i äminyäpu äpmapu, Goti Iqueqä ämaqä
duŋqe qeqä hetqaŋguti, hŋgisa ipu yäŋi-yäŋi miquenä, qae haŋuä
pmepŋqe. 9 Suqä quvqä etquepu, kukŋuä quvqä isua hetqaŋgpqe, he
kima miqä danä, Goti Iqu quŋi äŋguä iwimäkätŋqä, Ique tquäpŋqe.
Goti Iqu heŋi tääqe, iiŋqä etätmeqe, iwä he Iquesaŋi, nätmatqä
äŋguänäŋi mapnuwäŋqä. 10 Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋuä tiiŋä ätnä.

*“Ämaqä hŋqu, iqueqä häŋä-pmeqe, äŋguä yeeqä iŋqä pmeqäŋqä
äwinyäŋqä iqu, kukŋuä quvqä itä, kukŋuä quaŋgä itä matqŋqeqä.
11 Iqu suqä quvqä duŋi, hiŋuinä äqunätä, qänaknäŋi suqä jänänäŋä
du iquätŋqe. Suqä haŋä-iqä maeqä, äŋguänäŋä pmeqä duŋqä itä, ga
iqu suqä iu ändämiqa uwquätŋqe. 12 Tiiŋä äyuwä. Naqä Iqu qokä-
apäkä jänänäŋä eäŋuwä iuŋi, Iqu ämitä itaŋga quvaqä Iqutä kukŋuä
anä tqä iuŋi, Iqu Iqueqä qäte ävä, mä ämaqä suqä quvqä imäkqä
iuŋqe, Iqu mäwiŋqä danä eä, qätä äyä.”**

13 He hiqä eŋqä du, he suqä jänänäŋä dinä imäkpŋqä enyäŋqe, ga
heŋi suqä quvqä etquetä, quiŋi, tqu emäkätŋqe? Aaŋqe. 14 Iŋäqe he
suqä jänänäŋä dunä imäkäpiyiŋqä tmi-tmiqä-tqä ämeqäpi, he, “Neŋi,
Goti Hanjuwä Iqu äŋguä inemäkätqänä” kŋuä heyätŋqe.

*“Zä iiŋqä emäkanä-tpu iquwi, he iiŋqä zä ipu, qundqändqä miqä
pambu.”*†

15 Mä he hiqä qeqä-quuvqä imŋi, Kraisi Ique itmepu, Naqe, Iquenyä
imäkpŋqe. Nätmatqä kŋuä yäŋänäqŋqä ämapu äpmeŋuwiŋqä
yatŋqä heyqaŋgpqäŋga, tupŋqä diŋqe, näwinyä imäkmbu pmetpŋqe.
16 He kimaŋi, qae haŋuä ätuäpu, hŋgisa mitqueqä ipŋqe. He
ämaqä jänänäŋä pmepŋqe, hiqä yäpä imŋi, haŋä-iqä hui maeqä,
äŋguänäŋä hetŋqä. Iŋi ämaqe, he Kraisi Ique qänaknä äväpu, suqä
jänänäŋä imäkqaŋguwiŋqä, kukŋuä quvqä etapqä-qua, iiŋqä womba
winyätŋqänänji. 17 Iŋäqe Goti Iqu neqä suqä duŋqä tmi-tmiqä-tqe,
qäyä metuŋquä wiŋgaŋgutqe, tmi-tmiqä iiŋi, suqä äŋguä duŋqä
meqe, quvqä iuŋi ämäwqätäunä. 18 Kraisi Iqu, Ämaqä Jänänäŋä-
qu eäqä-qe, Iqu ämaqä jänänäŋä maeqä quvqä iuqä aŋi ämetä, ga
suqä quvqe huätä ämamäutä, i äpäkoŋgqe. Iqu iiŋi, hui mapäkoŋqä
yäniqe, Kiqä Iqunäŋi i qe äpäkoŋgqäqe. Iqueŋi pizqe, Iqueä huiwi
äpäsquwä-qe, Iqu dŋä-qu aŋgumä häŋä eätä, heŋi, Goti Hanjuwä
Iquenyqä etma wätŋqä eqäqe. 19 Iqu dŋä-qu äpme, ga dŋä guä
pmetaŋguwä iuŋqä äwätä, Goti Iqueä kukŋui awä ätukqe. 20 Dŋä ii,
quwqä suqä quvqe Noa iqueäŋganji, naqänäŋä timäutqätaŋgqä-qe,
Goti Iqu kimaŋi maqänä mitqueqä danä, hiŋuinä qunätaŋgi, Iqueä
kukŋui hŋgisanäŋi, hea Noa iqu iqueqä yimbae qäpu imäkqaŋganqä
imiŋuwä iyi. Yimba yäŋgisaŋi, ämaqe atäŋqäpu, 8 iqua äpekuwi.
Iwä, Goti Iqu quŋi häŋi, eqeta iqumuatkqe. 21 Eqä iiŋi, Goti Iqu
heŋi häŋä di, täŋganji asŋä meqaŋguwä duta emäkäqumuatätŋqeŋqä
ekqe. Asŋä ämequwi, hiqä huiwä kiyi huätä päwätŋqä mämeqä
iqä. He asŋä ämequwi, ii Goti Iqueŋi, “Ne saqä hiŋuä iqiŋi, ämaqä
jänänäŋä heatuŋqueqä” ätäpu, ämeqä. Heŋi häŋä di, Goti Iqu,
Kraisi Jisasi Iqueŋi, qua buta aŋgumä häŋä ävauqumuatkqä duta

---

* **3:12** Apqä Bukä 34:12-16 † **3:14** Asayä 8:12

emäkäqumuatqi. 22 Iqu qäukuä yätuŋqä äyäqetaŋi, täŋgaŋi Goti
Hanjuwä Iqueä hipa ämuaŋgisa äpme. Eŋätqä, dŋä yäŋänäqŋqä äki-
äkitaŋä, yoqä naqä äki-äkitaŋä qoŋqä, qu eeqänäŋi, Iqueä yäpä iqi
etaŋgä äpme.

4

Äwqä yäuä iqueqä suqe, ävquatämäupu, suqä huiziuŋqä heŋqe a qätpŋqe

1 Kraisi Iqu, Iqueqä huiwi tmi-tmiqä-tqä ämakqä-qae, kŋuä iqä
yäŋänäqŋqä Iqu ämeŋqä iqueŋi, he-pqe kŋuä yäŋänäqŋqä asä
iquenyä i mapŋqe. Ämaqä, iqueqä huiwiuŋi tmi-tmiqä-tqä ämetqä
iqu, iiŋä ämetqä-qae, suqä quvqä imäkqä duŋqe tuwä qe äwikqe.
2 Iiŋä etaŋgi, he täŋgata tiŋi, qua täu äpmapiyäŋganŋi, qänaknäŋi
suqä quvqä huiwi iqueqä äwiŋqä du miqä danä, äwiŋqä Goti Iqueqä
iunä ipŋqä diŋqe, kŋuä iqä asä iqueŋi, yäŋänäqŋqä mapŋqe. 3 He
suqä, ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä maeqiyä ipiyä i imäkätqäŋuwä
ii, ae imäkqa äpmiŋuwi. Suqä tiiŋä isua äyä imiŋuwi. Huiwä yaŋä
hiŋgi änyäpu, suqä quvqä huiwä iqueqä äwiŋqä du ipu, eqä hiqiiyqä
iqe änäpu hiqiiyqä ipu, ymisaŋä-eqä yäŋänäqŋqä naqänäŋä imäkäpu,
ga suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä ipu, iwä iutaŋi, suqä Goti Iqu pmua
imäkkqe imäkäpu, goti quaŋgä iquauä yoqe, haqeqä ämamäupu äyä
imiŋuwi. 4 Iwä he täŋgaŋi, suqä quvqä iiŋi, qutä anä mimäkqä
itqätaŋguwäŋganŋi, henyqe qu “Tä änä-änäänqä itqäpiyä” tpu ipu, qu
henyŋqä qui emäkpŋqä kukŋuä quvqe i ätätqäŋä. 5 Iŋäqe, Goti,
ämaqä häŋä äpmeŋuwitä, pizqä äwiŋuwitä, iwäsäuniqŋqä näwinyä
imäknä äpmeŋqä Iqueä hiŋuä iqiŋi, qu ätqäupu, “Ne suqä iiŋi, iiŋqä-
iiŋqä imäkmiŋqueqä” ätuäpu kukŋuä tpnuwi. 6 Iiŋä etaŋgqeŋqä
ämaqä pizqä eäŋuwi, Goti Iqueä kukŋuä we-huŋqä-täŋi qätä äwikuwi.
Qu täkä ämaqä epiyitaŋi, ämaqä eeqänäŋä suqä iwäsäuqeuŋqä
äwätqäŋuwä-pa, qu iu äupiyi, iwä dŋä epiyäŋganŋi, Goti Iqu äpmeŋqä-
pa, i pmepŋqä diŋqä qätä äwikuwi.

7 Hea nätmatqä eeqänäŋä qäpu hiätŋqe, ae qäqiqiyi. Iiŋqe, he Goti
Iqutä kukŋuä tqäŋqe, hiqä suqeŋqä kŋuä yasämä ämepu, äŋguänä
äminyäpu pmapŋqe. 8 Suqä, huiziu ämäwqätäuŋqä iqu, tiinji. He
suqä, hiqä-hiuäŋqä äwqä imda heŋqä ique, a qätpŋqe. *Suqä iqu, suqä
quvqä duŋi, huäqä kiuätenä.** 9 Ämaqä quuvqä heqiyqe emequwi, he
quŋqe wiuŋqä miqä, äŋguänäŋä mipŋqe. 10 Goti Iqu heŋi, wäuŋuä
hŋqunä-hŋqunä huitaŋä-huitaŋi qanyinä etapqä eŋqe, he ämipu,
quuvqä heqiyqä huizi duŋi yätamäkqä wipŋqe. 11 Kukŋuä tqäŋqä
ämequwi, qu Goti Iqueqä kukŋui, awä tqäpŋqe. Yätamäkqä iŋqeŋqä
ämequwi, qu yäŋänäqŋqä Goti Iqu ävqetaŋi, yätamäkqä iŋgpŋqe.
Iwä Jisasi Kraisi Iqu he iiŋä ipŋqä emäkqetaŋi, Goti Iqu yoqä naqä
meniqe. Yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä, hea ique-ique Iqueqänä äwi. Ii
naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Tmi-tmiqä-tqä Kraisi Iqu ämakqä ique ämetqäŋuwiŋqe, he yeeqä iqäpŋqe

12 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, he yamwiqä heyätŋqä
suqä haŋä-iqä tmi-tmiqä-tqä-pqe ämepiyiŋqä, ‘Nätmatqä änyä-häŋä

* **4:8** Quamä-pmeqä 10:12

hŋqu ämequnä' tpu, miiqä yäŋä ikäpi, oee. 13 Tmi-tmiqä-tqä
Kraisi Iqu ämakqä ique ämetqäŋuwiŋqe, he yeeqä iqäpŋqe. Iwä
Iqueä yäŋänäqŋqetä, Iqueä yoqä naqänäŋitä, ätnäŋäqi wiqaŋgaŋi,
he hiqä äwqe, äŋguänäŋä enyätä, he yeeqä kiiŋä ipnuwäŋqe.
14 He Kraisi Ique qänaki vätqätaŋguwiŋqä kukŋuä quvqä etquwi,
he, "Neŋi Goti Iqu äŋguä inemäkätqänä" kŋuä heyätŋqe. Goti
Iqueqä Dŋä, yoqä naqä-täŋä yäŋänäqŋqä Iqu hesä pmetaŋgi iyi.
15 Hŋquenä ämaqä pizqä äpäsäpu, quwä ämepu, suqä quvqä
imäkäpu, ämaqeqä wäuŋuäŋqä näqŋqä ämenätpu hŋgisanä ipiyita,
tmi-tmiqä-tqä meqäŋqe, äŋguänä mimbu. 16 Mä, ämaqä Kraisi
Ique qänaki vätqätaŋgqä hŋque tmi-tmiqä-tqä äwimeqe, iqu i
ämetäqeŋqä, womba miqä yätŋqe. Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä
hetaŋgqeŋqe, iqu yeeqä itä, Goti Iqueqä yoqe haqeu maetŋqe. 17 Goti
Iqu, ne ämaqä, Iqueqä eäŋquä iqune, kukŋuä mänetätŋqä hea iqu,
ae ätimäuqi. Kukŋui, nesä ganä ämänetäqetaŋi, ämaqä, Goti Iqueä
kukŋuä äŋguänäŋä iuŋi, hŋgisa itqäŋuwitäŋi, kukŋuä mitqe, quta
qäpu hiqaŋgaŋi, qu äänä pmepnuwäti? 18 Goti Iqueqä bukä iuŋi,
yatŋqä asä inä tiiŋä ätnä.

"Ämaqä jänänäŋi, häŋä iqumuatqe ämepiyi, haŋä-iqä qäsä mapŋqäuä. I etaŋgi, ämaqä Goti Ique tuwä ämuäpu, suqä quvqä itqäŋuwä iqua, äänä pmepŋqäpiyä?"†

Qu haŋä-iqä naqänäŋä ämepu pmepŋqäuä.

19 Iiŋä etaŋgi ämaqä, Goti Iqueqä äwiŋqä duta tmi-tmiqä-tqä
ämequwä ii, qu ämaqä huiziuŋi suqä jänänäŋinä itquepu, quwqä
quuvqe, Goti Hanjuwä Inemäkkqä Ique vqäpŋqe. Iqu Iqueqä kukŋuä
ätätqä dunä imäkänä.

5

Quuvqä heqiyqeu miqä iquauŋqä

1 Täŋgaŋi nyi ämaqä quuvqä heqiyqeu miqä iquenäŋqä, kukŋuä-
täŋä etaŋgi hetmqe. Nyi-pqe he eŋqä-pa, quuvqä heqiyqeu miqä-
qunä emä, Kraisi Iqu tmi-tmiqä-tqä ämakqeŋqä näqŋqä ämamä awä
tqunä emä, ga Kraisi Iqueä yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetä, ätnäŋäqi
timäuqaŋgaŋi, ne-pqe inä ämenique. Nyi he evauqumuatätmä,
"Wäuŋuä tiiŋä ipiyä" etqä. 2 Goti Iqu Iqueqä ämaqä heyaqä hipa iqi
etapqä duŋi, he sipsipqä-miqä eŋqä-pa, äŋguänäŋä mipŋqe. Goti
Iqu wäuŋuä iiŋi äwqä hŋquaqu imbu iqäŋqe, mäwiŋqä iŋqä-qae,
äwqä yeeqätä iqäpŋqe. He wäuŋuä iiŋi, mbqäŋqä kŋuä ämapu
miqä ipu, hiqä äwqä imdaŋi, wäuŋuä ii imäkqäŋqä eŋgaŋguti
imäkqäpŋqe. 3 Goti Iqu ämaqä heyaqä hipa iqi etapqä i ämipiyäŋgaŋi,
he naqä mimäkŋquenä ämotquapŋqe, qu he iqaŋguwä du eqänäpu,
iu ipŋqänä. 4 Iwä sipsipqä-miqä iquauqä Naqä Iqu ätnäŋäqi
ätimäutäqäŋgaŋi, he yoqä naqä qombŋqä motqueniqä diŋqe, Iqu
niqauqä qui mimäkŋqä hui etapäniqeqä.

5 Ii eŋqä-paŋi, hikŋä iquenä, he quuvqä heqiyqeu miqä iquau qätä
äwiyäpu, iquauä yäpä iqinyä iqäpŋqe.

Goti Iqueä hipa yäŋänäqŋqä yäpä iqinyä pmepŋqe

---

† **4:18** Quamä-pmeqä 11:31

Goti Iqueä ämaqä eeqänäŋuenä, he yäŋi-yäŋi miquenä äkittqänäpu,
yäpä iqinyä iŋgpŋqe. Goti Iqueqä bukä iuŋi, kukŋui,
“Ämaqä yäŋi-yäŋi ipu, yoqä naqä ämaenmipqeuŋi, Goti Iqu
mändi äkittqiyetä, ämaqä mändi äkittqiyenmipqeuŋi, nätmatqä
äŋguänäŋi väŋqiyä” äyä ätnä.*
6 Iiŋä etaŋgi hea Goti Iqu Iqueqä-kiuä ätätä ekqä iqueŋi, Iqu heŋi
naqä emäkäniŋqä diŋqe, he yäŋi-yäŋi miquenä äkittqänäpu, Goti
Iqueä hipa yäŋänäqŋqä yäpä iqinyä pmepŋqe. 7 Goti Iqu henyqe
huäqä äwunätä itŋqä-qae, hiqä haŋä-iqä äki-äkitaŋiŋqä qundqändqä
ipu ämeŋuwi, Goti Iqueä hipa iqinyä tnämäupŋqe. 8 Setänä henyqä
himä-wiuŋqä iqu, laiyonqä eŋqä-pa, ämaqä hiŋuä äqunäqä duŋi,
tä ätäutä äqiyändäutŋqä, häwaqä yäŋänäqŋqä ätäkitŋqä iqueŋqe,
he wänä-wänä miqä, näwi imäkmbu, hiŋuä äqumbu pmapŋqe.
9 Iŋi he iquenyqe, hiqä quuvqä heqiyqä duŋi a yäŋänäqŋqä äqätpu,
hiŋuinä mäquŋquä, qŋqaŋä hipŋqe. Ämaqä qua äwitqutäŋqä-pa,
quuvqe he eqiyätqäŋuwä-pa eqiyätqäŋuwi, qu-pqe tmi-tmiqä-tqe, he
ämetqäŋuwä-pa, i metqätaŋguwiŋqe, he näqŋqä äyä etqäŋä.
10 Iŋäqe, Goti qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqäŋqä Quati-qu, he Kraisi
Iqutä ämuäŋmbiyitaŋi, Iqueqä yäŋänäqŋqetä, yoqä naqetä inä
ämepu, hea ique-ique pmepnuwäŋqä iuŋqä tääqä etätmakqe. He
tmi-tmiqä-tqä hmbu ti meqaŋguwäŋgaŋi, Iqu Iqueqä-kiuä äŋguä
emäkätä, hiqä quuvqä heqiyqä imŋi yäŋänäqŋqä emäkätä, he hea
ique-ique yäŋänäqŋqä tqäutpŋqä emäkänä. 11 Yäŋänäqŋqä äki-
äkitaŋi, ii Iqueqä eä, hea ique-ique äwi. Ii naqä-qakuä eä, qäyä
äpmetänä.

Kukŋuä yäpakiyi

12 Nyi tuwaŋuä wäŋqä täpu, Silasi iqueä yätamäkqeta
äwqiyäwatqä. Quuvqä heqiyqäŋgisaŋi, iqu naqä-qakuä neqä tasi-
guequ etaŋgi äqunäŋä. Goti Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi vqeŋqä
näqŋqä emä, “Ii naqä-qakuänäŋiqä” ätätmiŋqä äqiyqä. Itaŋga he
iu yäŋänäqŋqä tqäpŋqä evauqumuatätmä äqiyqä. 13 Ämaqä aŋä-
himqä Bapilonä täu pmeqä, Goti Iqu he atäuŋuä etekqä-pa, ätekqä
ii, qu henyqä wiŋgaŋgi, “Ne henyqä hui mimäuqä iŋunä” etqä, ga
nyaqä ymeqä Makä iqu-pqe asä inä etqi. 14 He äminäpiyäŋgaŋi, hiqä
eŋqä muätquapŋqe, quneqä iŋgpŋqe. Kraisi Iqutä ämuäŋnäŋuwä
eeqänäŋuenä, Goti Iqu suqä haŋä-iqä maeqä äŋguänäŋä pmepŋqä
emäkquä.

* **5:5** Quamä-pmeqä 3:34

2 Pitä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Pitä iqu tuwaŋuä tä äqäkqeutaŋä kŋuä indqäŋqä qakui, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iqua, ämotqueqä hŋquauqä kukŋui, qätä mäwiyqä ipnuwä iuŋqeyi. Ämotqueqä iiŋä iqua, huiziuqä quuvqä heqiyqetä, suqä äŋguitä, qui iwimäkpŋqä qaŋä ikipu ätuäkiqä iqua etaŋgi. Ga ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, kukŋuä iquau ätumiŋuwä ii, qu a yäŋänäqŋqä kiqätpŋqä ätukqe. Ii ipiyitaŋi, qu Goti Iquenyqätä, Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqätäŋi, näqŋqä äŋguänä hipŋqäuä. Ämaqä Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iqua, iquauqä hiŋuitä, Jisasi Ique hiŋuä äqunäpu, Iqu näqŋqä motquetqätaŋgi qätä äwimiŋuwi.

Ämaqä hŋqua tiiŋä ätmiŋuwi. “Jisasi Iqu aŋgumä mapqä yäŋqiyä.” Pitä iqu tuwaŋui, tiiŋä ätätä äqäkqe. “Naqä-qakuiqä, äpäŋqiyä.” Iqu maqänä mapqä yäŋqiyä-qe, kiqä qakui tiiŋiqä. Ämaqä hŋqu qui imäknätŋqä iiŋqe, Goti Iqu mäwiŋqä itä, ämaqä eeqänäŋi kŋuä äkunmäkmbŋqä iiŋqe hiŋuä yqänä äqunä äpmenä.

Pitä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Saimonä Pitä, Jisasi Kraisi Iqu Iqueqä kukŋui awä tuäkiqmqä
änändowatqaŋgi, ga nyi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä-qunä emä, nyi
tuwaŋuä tä äqiyqä. Ämaqä, Jisasi Kraisi neqä Goti ne Häŋä Inequmu-
atqä Iqu suqä jänänäŋä imäkkqetaŋi, quuvqä heqiyqe, neyaqetäŋi
asänäŋä ämeŋuwä iuŋqä äqiyqä. 2 Goti Iquenyqätä, neqä Naqä Jisasi
Iquenyqätä, näqŋqä ämequwitaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä
imäŋqeuta hiŋgi vqetä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqetä, aaŋä kuapänä
etapquä.

Goti Iqueqä äwiŋqä iu pmepŋqeŋqä, yäŋä qäŋgpŋqe

3 Iqueqä yoqä naqänäŋita, Iqueqä yäŋänäqŋqeta, itaŋga Iqueqä
suqä äŋguänäŋä suqä huizi du ämäwqätäuŋqä ita, neŋi, tääqä
natätmeqaŋgi, ne Iquenyqä näqŋqä i eŋu. Itaŋi Goti Iqu, Goti eä,
ga Iqueqä yäŋänäqŋqä iquesaŋi, ne häŋä äŋguä äpmetanä, suqä Iqu
äwinyätŋqä di imäkatuŋquä diŋqe, Iqu eeqänäŋi qäyunä änätapkqe.
4 Ga Iqu, “Nyaqä yäŋänäqŋqeta, itaŋga Nyaqä suqä äŋguänäŋita,
imäkqaŋgmdi, he suqä qui emäkqä qua täutaŋä hiqä eŋgaŋgqä
dunä imäkqä iqueŋi ätuakŋga, suqä, Nyaqä dunä imäkqäpŋqeqä”
ätkqe. Kukŋuä tä, nätmatqä aaŋä naqänäŋä, qui mimäkqäŋqä
äŋguänäŋä miqä hui eŋqä-pa etaŋgi, ique a yäŋänäqŋqä qätätpŋqe.
5 Goti Iqu iiŋä inemäkqä-qae, he Iquenyqä quuvqä eqiyquwiuŋi,
wäuŋuä tnäŋä ipu, suqä äŋguänäŋä suqä huiziquau ämäwqätäuŋqä
iqu itmapŋqe. Iŋi, suqä ique wimetŋqe, Goti Iquenyqä näqŋqä eqä
iiŋqe, yäŋä qäŋgpŋqe. 6 Suqä ique wimetŋqe, äwqä evauqaŋgqä
iunä mimäkqäŋqä, yäŋä qäŋgpŋqe. Iuta suqä ique wimetŋqe, haŋä-
iqä ämepiyä-qe yäŋänäqŋqä tqäuqä iiŋqä yäŋä qäŋgpŋqe. Iuta suqä
ique wimetŋqe, he Goti Iqueqä pmeqä-pa pmeqäŋqä yäŋä qäŋgpŋqe.

7 Iuta suqä ique wimetŋqe, he Goti Iqueqä ämaqetä näueqä imäknäpu
pmeqä iiŋqä yäŋä qäŋgpŋqe. Iuta suqä ique wimetŋqe, ämaqeuŋqä
kiiŋä eŋqä iiŋqä yäŋä qäŋgpŋqe. 8 Suqä tquau ämepu, hiqä äwqä
yäpä imŋi, naqänäŋä emäkqa uwqaŋgutqe, neqä Naqä Ämäneyqä
Jisasi Kraisi Iquenyqä näqŋqä eäŋuwi, hiŋgi qanyinä maeqä, häukuä
kuapänäŋä-täŋäŋqe. 9 Mä ämaqä suqä tquau mämeqä ipiyä iqua,
qu hiŋuä heawiqä eŋqä-pa, kiŋänäŋiŋi hiŋuä mäquŋquä danä, Goti
Iqu quwqä suqä quvqä qäŋganä imäkmiŋuwi, huätä ämuämäutä,
asŋä äwqiyäumäukqeŋqe, hui ae imäukuwi. 10 Iiŋä etaŋgi, ŋqä
nyämaqäuä, Goti Iqu heŋi ae tääqä etätmetä, he Iqueqäŋqä atäuŋuä
etekqä iuŋqä näqŋqä yasämä hepŋqe, wäuŋuä tnäŋä iqäpŋqe. He
suqä iqua iqäpi, qua iqi mapäkŋqä danä ipnä. 11 Iwä i imipqeŋqe,
neqä Naqä Jisasi Kraisi, ne Häŋä Inequmuatqä Iqu, ämaqe hea ique-
ique miqä iu paquvqeŋqä, huäŋqä qŋqaŋi naqänäŋä euteyäniqe.
12 Nätmatqä eeqänäŋä iiŋqe, “Ii naqä-qakuänäŋiqä”
hetqaŋguwitaŋi, he ae näqŋqä eäpu, iu yäŋänäqŋqä tqäutaŋguwä-
qe, nyi kŋuä etesätmä, aŋgu-aŋgu hetqämqe. 13-14 Neqä Naqä
Ämäneyqä Jisasi Kraisi Iqu, nyi täqi änyä-häŋä ti hŋgaŋqä mäpmeqä
itätmqänä ändkqe. Iwä nyi täqi änyä ti äpmamäŋgaŋi, nyi
aŋgumä kŋuä etesätmä, hetqämqä di, ‘ii äŋguiqä’ kŋuä nyqaŋgiyi.
15 Iiŋä etaŋgi nyi haŋuä mäwiqä itmä, i imäkmitmqe, iwä nyi qui
imäknmqä-qe, nätmatqä nyi etmitmqä iuŋqe, he hea ique-ique kŋuä
meqäpnuwäŋqe.

Kraisi Iqu yoqä naqä ämakqeŋqätä, hiŋuä-tqä iquauqä kukŋuiŋqätä

16 Neqä Naqä Ämäneyqä Jisasi Kraisi Iqueqä yäŋänäqŋqä
naqänäŋiŋqätä, Iqu aŋgumä päniqŋqätä etkque, ne queai hiŋginä,
ämaqä huiuta ämetanä maetqe, Iqu Goti Iqueä yäŋänäqŋqä naqänäŋi
metaŋgi äquŋgqueŋqä, ii etkque. 17 Goti Apiqu, Iqueŋi yoqä naqä
ävätä, we-huŋqä naqänäŋä hŋqu, Iquesa we naqänäŋä hunätŋqä
imäkkqä iŋgaŋi, Goti Yoqä Naqänäŋä-täŋä Iqu, Jisasi Iquenyqe, tii
ätkqe. “Tä Ŋqä Ymeqä Iquvi. Nyi Iquenyqä kiiŋä nyiŋgaŋgi, yeeqä
iqänä” ätkqe. 18 Iwä qoqoŋä Goti Hanjuwä Iqu ii imäkätŋqä ätekqä
iuŋi, qäukuä yätuta kukŋuä ii Jisasi Iquenyqä tqaŋgqe, ne Iqutä anä
eanä äwikque.
19 Ne iiŋä äquŋgque, ii Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquauä
kukŋuä duŋi, yäŋänäqŋqä imäkqaŋgi, ne quuvqä yäŋänäqŋqä
eqiyätqäŋu. Heawiqä imŋi, we äumäkätŋqä tä a yäŋänäqŋqä
äqätqäŋuwä-pa, he iquauä kukŋui äqätqäŋuwi, ii aaŋä äŋguänäŋä
eä. Zä hapqä äwuwätä, we hunätŋqä qätäqueqä iqu, heyaqä
qeqä-quuvqä imä we äumäkqaŋganqeqä. 20 Iiŋä etaŋgi, nätmatqä
naqänäŋi, he näqŋqä tiiŋä duŋqä hepŋqe. Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä
ätkuwä bukä du äwiŋqe, kŋuä indqäŋqetanä, “Kukŋuä ii, iiŋä-iiŋäŋqä
ätnänä-qe” hiŋgi matqŋqe. 21 Ämaqä Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-
tqe, qu hiŋui, äwiŋqä kŋuä iqä, quwqä duta matqä imiŋuwi. Dŋä
Äŋguä Iqu quŋi ämitqätaŋgi, ga qu kukŋui, Goti Iquesa ämepu, awi i
ätmiŋuwi.

2

Ämaqä hiŋuä quaŋgä ätäpu, ämotqueqä iquauŋqä

1 Hiŋuiqänäŋäŋgaŋi, ämaqeuä awä imdaŋi, ämaqä hiŋuä quaŋgä
tqe hŋqua inä ätimäumiŋuwi. Ga ii eŋqä-pa, heyaqä awiqisaŋi, Goti
Iqueqä kukŋuä duŋqe, quaŋgä ätäpu ämotqueqä hŋqua timäupnä.
Qu imä zä imäkäpu, kukŋuä quaŋgä heyaqä quuvqä heqiyqä du
qui imäkqäŋqä tpnä. Quwqä Naqä Aŋgumä Mbqä Imeqä Iqueŋä-
pqe, tuwä äwiyäpu, iwä iiŋä dutaŋi, qui imäkŋqä maqänänäŋi
quwqä-quwä maembnä. 2 Iwä, ämaqä quuvqä heqiyqä kuapänäŋi,
ämotqueqä iiŋä iquauqä suqä quvqä huiwä iqueqä äwiŋqä du
itqätaŋguwä iu äqumbiyi, qu-pqe suqä inä imäkpnä. Iwä, iiŋä
imäkqaŋguwitaŋi, ämaqä huizi di qu hänaqä naqä-qakuänäŋä
iquenyqe, kukŋuä quvqä tpnuwi. 3 Itaŋga quaŋgä ätäpu ämotqueqä
iqua, quwqänä hiätŋqä wiŋgaŋgi, nätmatqä naqänäŋi hesa quaŋgä
mapnä. Iŋäqe, Goti Iqu, qu Iqueä hiŋuä iqi ätqäupu kukŋuä ätäpu,
qu mämäwqätäuqä ipnuwäŋqe, qäŋganä imäkeŋqe. Ga quŋi qui
imäkäniqä iqu, hiqaqä mäwitqe, hiŋuä äqänä äpme.
4 Tiiŋä äyuwä. Aaŋä hiŋuiqänäŋäŋgaŋi, Goti Iqueqä eŋätqä hŋqua,
suqä quvqä iqaŋguwäŋga, Iqu qäyä ipŋqä hiŋuinä mäquŋquä itä,
huätä ändowatkqe. Iiŋä ikqe, Iqu quŋi, kukŋuä mitqäŋgaŋqä, qua
hovqä hea naqänäŋä wiqä iu guä äpmuatekqe. 5 Tii-pqä inäyi.
Ämaqä hiŋuiqänäŋäŋga, Goti Iquenyqä hma imäkätqätaŋguwä iuŋi,
Iqu hiŋuinä mäquŋquä itä, quŋi eqä metŋqä eqä huakä naqänäŋä
ätnämäutä, ‘Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänäŋänä pmapiyä’ ätuätä,
awä ätumiŋqä Noa iqutä, ämaqä 7 itä, quŋi Iqu häŋä iqumuatkqe.
6 Tii-pqä inä äyuwä. Goti Iqu, “Aŋä-himqä Sotomätä, Gomoratäŋi,
haŋä-iqä mayiŋqeqä” ätätä, aŋä-himqä iquaqu wätakinä witäniŋqä
äniqäkqe. Iiŋä imäkkqe, ämaqä Goti Iquenyqä hma imäkätqäŋuwä ii,
qu-pqe qui imäkmbnuwä diŋqä ämaqe näqŋqä meqäpŋqä imäkkqe.
7-8 Iŋäqe, ämaqä jänänäŋä Loti iqueŋi, Iqu huätä itmetä, häŋä
imäkäqumuatkqe. Sotomä pmeqä iuä awä imä äpmeqe, ämaqä iu
pmeqeuqä suqeu qänaknä miqä, qokä-apäkiŋqänä ii itqätaŋguwä
iuŋi, iqu hea ique-ique hiŋuä äqunätä, qätä äwiyätäqetaŋi, ämaqä
jänänäŋä-qu eäqä-qae, qundqändqä itä, äwqä tmi-tmiqä ämamiŋqe.
9 Neqä Naqä Ämäneyqä Iqu i imiŋqeŋqä, kŋuä tii metuŋque. Ämaqä
Ique qänaknä vqä di, qu ämaqä huiziuqä suqä duta haŋä-iqä yäpä
imä pmetaŋguwä iuŋi, huätä yätumeqäŋqä hänaqe, Iqu näqŋqä eä.
Itaŋga ämaqä suqä quvqä iqä duŋi, Iqu quŋi, kukŋuä mitqäŋgaŋqä
haŋä-iqä du mäqumuateqäŋqä hänaqä-pqe, Iqu näqŋqä eä. 10 Ämaqä
suqä kiyä mätqä ipu, Goti Iqueqä ämitŋqä du yäpä iqi mäpmeqä
imipqä ii, Iqu quŋi, haŋä-iqä quvqänäŋä du mäqumuatequänä.

Ämaqä Goti Iqueä kukŋuä iuŋqä quaŋgä ätäpu, ämotqueqä iqua, qu
zä miqä danä hŋgisanä ipu, haqä yätu äpmeŋuwä iquauŋqe, kukŋuä
quvqä ätäpu äkittqiyätqäŋä. 11 Mä eŋätqä yäŋänäqŋqä naqänäŋä-
täŋä, quŋi ämäwqätäuŋuwä iqua, Naqä Iqueä hiŋuä iqisaŋi, quŋqe
kukŋuä quvqä ätäpu, makittqiyqä itqäŋä. 12 Ämaqä ii, qu suqä,
hiveqä-yaqueqä yŋŋä-täŋä eŋqä-pa, kŋuä maeqä, huiwiqueqä äwiŋqä
dunä itqäŋä. Naŋuä iuqä känai, ämaqe qu änduämipu päkpŋqä
änyuekqä-paŋä iquayi. Nätmatqä qu änyä maqŋqä epiyä duŋqe,
hiŋgi kukŋuä quvqä dinä ätätqäŋä. Iwä Goti Iqu quŋi, naŋuä
äpäsätqäŋuwä-pa, ii päsäniqe. 13 Ämaqä du haŋä-iqä ävätqäŋuwi, ga
qu-pqe kimaŋi haŋä-iqä meqäŋqe. Yeeqä naqänäŋä iqäŋqe, ‘ymisaŋi,

hiunji mäptqä naqäŋga-pqe inä imäkqäpŋqeqä' kŋuä indqänäpu, ii imäkätqäŋä. Qu ymisaŋi hesä anä änäpu, ga quaŋgä etquepiyiŋqä yeeqä kiiŋä ipu, heŋi kiyä mätqä emäkäpu, heyaqä yoqe, quvqä imäkätqäŋä. 14 Quwqä hiŋui, huiziuqä apäkä dunä äqumbu, iu-atänä iqäŋqä äqänäŋä. Suqä quvqä iu imäkqäŋqe, dä yqänä ävä. Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqe, yäŋä maqŋqä heqiyätqätaŋguwä iuŋi, qäyasäqi ätuma äwätqäŋä. Qu nätmatqä ämaqeuä duŋqä wiŋgaŋguti, iiŋqä iqäŋqe, qu ae näqŋqä ämeŋä. Iiŋqe, Goti Iqu quŋi, qui aaŋä naqänäŋä imäkäniqŋqä ätkqe. 15 Hänaqä naqä-qakuänäŋä iuŋi tuwä äwiyäpu, Beo iqueqä hikŋä Balamä iqu* äukqä-pa, qämä-qämä ipu iu äwätqäŋä. Mbqäŋqä wiŋgaŋgi, ga iqu suqä quvqä imäkätäqetaŋi mbqä metŋqä, suqä quvqe i imäkkqe. 16 Iqu i iqaŋgqeŋqe, Goti Iqu iquenyqe hoptäwä itä, doŋgi kukŋuä matqä-qe, Balamä iqueqä iqu, ämaqä-kukŋuä ätätä, äkäsuwä tquaŋgi, hiŋuä-tqä iqu, iqueqä suqä quvqä qämä-qämä iŋqä imäkmätä ikqä iqueŋi, mimäkqä ikqe.

17 Ämaqä äti ii, qu aaŋä näwinyä quvqä, eqä esquä ye iŋqä-pa iŋi. Itaŋga tiwä itäqäŋga, qaquvqä yuŋuä ämamäutŋqä-paŋä iiŋi. Goti Iqu quwqä aŋi hea mämanä wiqä imä iqiyäwiyqe. 18 Ämaqä ii, quwqä qui kukŋuä tqä iquenyqe, vänyqä ipu ätätqäŋä. Ämaqä yäpaqäŋgisa äpmeŋuwä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqäpŋqä änyä äyapquwä iuŋi, qokä apäkäŋqä ipu, qaŋä hiŋgi ikiqä iuŋqä kukŋui, qeqä äwuttäkatäupu, iuŋqä äwqä vqaŋguwäŋga, waqiyä ätuma äwätqäŋä. 19 Nätmatqä hŋqu ämaqä hŋque äminyasäuä ämiwiyätŋqä iqu, ämaqä iqu nätmatqä iqueqä-quvi. Iwä, ämaqä äti ii, "He qänaknäŋi ne äneyquwi, nätmatqä eeqänäŋä eŋqä hiqä dutanä imäkqäpŋqeqä" ätuätqäŋuwä-qe, qu quwqä-quwäŋi, suqä quvqä qui imäkŋqä iqueqä äwiŋqä iunä äpmapu, suqä quvqä iqueqä-quayi. 20 Ämaqä Jisasi Kraisi neqä Naqä Ämineyqä-qu eä, ne aŋgumä Häŋä Inequmuatqä Iquenyqä näqŋqä epiyitaŋi, qu qua täutaŋä suqä, qui iwimäkätä kiyä iwitmäukqä iuŋi ämäwqätäupqä-qe, qu aŋgumä suqä asä iuŋqä äwquwi, suqä iqu quŋi äminyasäuä ämiwiyätqe, qu haŋä-iqä naqänäŋi meqäŋqe. 21 Qu hänaqä jänänäŋiŋqä näqŋqä mämeqä hiqe, qu haŋä-iqä wäŋqäpu meqäŋqe. Qu hänaqä jänänäŋiŋqä näqŋqä ae ämepu, Goti Iqueqä suqä näqŋqä ae ämapiyä-qe, iuŋi tuwä äwiyquwi, haŋä-iqä naqänäŋä meqäŋqe. 22 Qu i iquwi, ii kukŋuä ktqä tii ätnäŋqevi. "*Hiveqä kiqä qutai ae ändetqä du, aŋgumä ämanäŋqiyä,*"† itaŋga "Yaqueqä eqä du ae asŋä äqänätqe, aŋgumä ttakä du iŋgi-iŋgisa hea qäŋguäqiyä" ätnäŋqe, ii naqä-qakuänäŋä ätnä.

3

Naqä Iqu aŋgi äpäŋqiyä

1 Ŋqä näueqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, tuwaŋuä hŋqu ae äqäkqä, ga tä huizi iqu äqäyqä. Tuwaŋuä äqäyätmiŋi, kukŋui, nätmatqä tiiŋä duŋqä kŋuä iqä äŋguänäŋä mapŋqä, evauqumuatätmä äqiyqä. 2 Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä-tqä iqua, hiŋuä ätäŋuwä iuŋiŋqätä, neqä Naqä Ämäneyqä, neŋi aŋgumä Häŋä Inequmuatqäqä Iqueä

* **2:15** A Täuqä 22:5-24:25 † **2:22** Quamä-pmeqä 26:11

kukŋuiŋqätä, hiqä kŋuä iqä imŋi, kŋuä mapŋqä nyiŋgaŋgi iyi. Iqueqä
kukŋui, ämaqä, Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä iquauä
maŋä iuta qätä äwikuwi. 3 Nätmatqä naqänäŋä tiiŋä iquenyqä,
näqŋqä yasämä mapŋqe. Hiunji yäpakäŋganı, ämaqä, ämaqeuŋqä
häŋätamqä tqä-qua ätimäupiyi, qänaknäŋi huiwä iqueqä äwiŋqä du
ipu, henyŋqä häŋätamqä ätäpu, tä säwqä ipu, tii tpnuwi. 4 “Iqu,
‘Nyi aŋgumä pmniqeqä’ ätkqe, kiqä häukui äŋgi qäyqiyä? Iqu
mapqä danä yäŋqiyä” tpnuwi. “Nätmatqä eeqänäŋä atqä-awäka
äpmetaŋguwäŋga äwämiŋqe, ga iiŋi qäukuä qua imäkätäqäŋga
eŋqe, ii yqänä äwinä” tpnuwi. 5-6 Aiŋga-aiŋganı, Goti Hanjuwä Iqu
kukŋuinä, ‘Qäukuä eänä’ tqaŋgi, qäukuä eätä, itaŋga Iqu eqä ämetä,
qua imäkätä, itaŋga quae eqä awä iqi äwätetä, itaŋga aŋgumä
qänakndaŋi, “Eqä ätimäunä” tqaŋgi, eqä huakä naqänäŋä hŋqu,
qua täu ätimäutä, qua tqueŋi qui imäkkqeŋqe, näqŋqä epiyä-qe,
qu täwäsi e tpnuwi. 7 Itaŋga Goti Iqu, “Tä näniŋqeqä” ätekqeŋqä,
qäukuitä, quaetä, täŋga tä äwiŋqä tä, iiŋqä pŋqä äwi. Ämaqä Goti
Iquenyqä hma imäkätqäŋuwä ii, qu Iqueä hiŋuä iqi ätqäupu, kukŋuä
naqänäŋä ätäpu, näwinyä qui imäkmbnuwäŋgaŋqä äwi.
8 Ŋqä näueqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, qu täwäsi itqätaŋgpqä-
qe, nätmatqä tiiŋä iquenyqe, hui imäupi. Naqä Iqueqä hiŋuä
iqiŋi, hiunji kiuänäŋä hŋqutä, quväukuä 1,000täŋi, hŋqu huitaŋä
maetqe, qäquaqu asänäŋi. 9 Iiŋä etaŋgi, Iqu, “Iiŋä timäunqiyä”
ätätä guä ämäsäuetŋqä-pa, timäutŋqeŋqe, ämaqä hui, “Iqu hŋgaŋqä
itqänä” ätätqäŋuwä-qe, Iqu hŋgaŋqä miqä itqäuä. Iqu ämaqä
hui qui imäkŋqäŋqe mäwinyätaŋgi, Iqu ämaqä eeqänäŋi kŋuä
äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupŋqä wiŋganŋgi, maqänäŋi
mimäkqe, ii itqäuä. 10 Iŋäqe, Naqä Iqueqä hiunji iqu, ämaqä quwä-
meqä eŋqä-pa timäuniqe. Hiunji iqueŋi, qäukuä iqu häänqä hoaqä
naqänäŋä ätätä, tä änätä, qäpu hiäniqe. Itaŋga nätmatqä qäukuä
haqä yätu äwäkäwäŋqe, te eeqänäŋi qui imäkäniqe. Nätmatqä qua
täu äwiŋqetä, qua iqutäŋi, aaŋqä heniqe. 11 Nätmatqä eeqänäŋi,
quiŋä di, ii itä imäknäniqä eŋqe, he ämaqe, suqä änääqe iqäpŋqe?
He hiqä häŋä-pmeqe, Goti Hanjuwä Ique äväpu, itaŋga he ämaqä
huizi pmetaŋguwä-pa mäpmeqä, Goti Iqueqä suqä eeqänäŋi qänaknä
iqäpŋqe. 12 Suqä iiŋä imäkäpu, Goti Iqueqä hiunji iquenyqä hiŋuä
äqämbu äpmapu, hiunji iqu maqänänä timäutŋqänä, wäuŋuä tnäŋä
iqäpŋqe. Hiunji, qäukui te qäpu änätä, itaŋga nätmatqä qäukuä haqä
yätu äwäkäwäŋuwi, tä dŋi, qäŋganga, eqä nyeniqe. 13 Iŋäqe, ne Goti
Hanjuwä Iqu, “Nyi qäukuitä, quaetä, änyä-häŋä imäkmqänä” ätätä
guä ämäsäuekqä iuŋqä hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Aŋä iu pmapqä ii,
suqä jänänäŋä dunä ipu pmapnuwi.

Naqä Iqueŋqä hiŋuä äqämbu äpmapu, quuvqä heqiyqe äŋguä mimbŋqe

14 Iwä ŋqä-näueqäuä, he nätmatqä ii timäuqäŋqä hiŋuä äqämbu
äpmapiyäŋganı, he suqä kiyä mätqä hui maeqä, äŋguänäŋä eäpu,
Iqutäŋi äwqe naqä-hŋqunä iŋqä äyä etaŋgpi mequmueniqä duŋqä
yäŋä qäŋgpŋqe. 15 Naqä Iqu maqänä mimäkqä, hiŋuä äqänä
äpmeŋqäŋqe, kŋuä tiiŋä mapŋqä. Iqu iiŋi, ne aŋgumä häŋä inequmu-
atätŋqä duŋqä itqäuä. Goti Iqu, neqä tasi-gua kiiŋä änenyätŋqä Poli
iqueŋi näqŋqä vqaŋgi, ga iqu henyŋqä tuwaŋuä asä ii inä äqäyätŋqe.

16 Iqueqä tuwaŋuä eeqänäŋä iquauŋi, iqu tuwaŋui nätmatqä iiŋqä
ätätä, äyä äqäyätŋqe. Tuwaŋuiuŋi, kukŋuä hŋqua yäŋänäqŋqä
etaŋgä, iquauqä quatiŋqä näqŋqä änä yasämäŋä di, maqänä mämeqä
äyä ituŋque. Iŋä-qae, ämaqä näqŋqä maeqä eäpu, quwqä quuvqä
heqiyqäpqe, yäŋänäqŋqä maeqiyqä ipiyä ii, kukŋui wäŋgima näŋi-
täqi ätätqäŋä. Inä maetqe, kukŋuä, Goti Iqueä kukŋuä tuwaŋuä
äqänäŋqe, äkunmäkätqäŋuwä-pa iiyi. Iŋä-qae qu näwinyä qui
imäkmbnuwi. 17 Näueqäuä, he iiŋqä ae näqŋqä äyä ämeŋuwä-
qae, ämaqä, Goti Iqueä kukŋuä-suqä duŋi hŋgisa iqä iqua, näŋi-
täqi etuma uwqaŋgpqe, hiqä quuvqä heqiyqä yäŋänäqŋqe, mändi
päwiqŋqä äŋguänä mimbŋqe. 18 Jisasi Kraisi neqä Naqä-qu eä, ne
aŋgumä Häŋä Inequmuatkqä Iqueyi. He Iquenyqä näqŋqä änäänä
ämaka äwätqäŋuwitä, Iqueqä qeqä imäŋqeuta hiŋgi etapätŋqetä, ga
iquaquisaŋi he yäŋänäqŋqä ämaka uwqäpŋqe. Täŋga-pqä hea ique-
iqueŋä-pqe, Iqueä yoqe naqänäŋä äwi. Itaŋga ne Iqueä yoqe, haqä
yätu matnämäuquatuŋque. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

1 Jonä
iqu tuwaŋuä kiŋganä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Tuwaŋuä tä, kiqä kŋuä indqäŋqä quati, hŋquaquvi. Kiŋganäŋä iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iqua, Goti Iqutä, Kiqä Ymeqä Jisasi Iqutä-pqe, äwqä naqä-hŋqunä imbu, anä pmapŋqä yätamäkqä vqä iiyi. Huiziqu, qu ämaqä hiawiqä imdaŋä iqua, quŋi quaŋgi itqueqaŋgpi, Goti Iqueŋi mävämeqä ipŋqä iiŋqä, hiŋuinä mäquŋquä ipŋqä iiyi.

Ämaqä hiawiqä imdaŋä iqua, tii ätmiŋuwi. Nätmatqä qua täu äwiŋqe, ii äŋguä hma etaŋgqetaŋi, Jisasi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-qu eä, ämaqä naqä-qakui änä matimäuqä itä, ne qua täutaŋitä ämuäŋnäŋqu-pa, mamuäŋäŋqä yäŋqiyä. Tiiŋä-pqe inä ätmiŋuwi. Ämaqe, Goti Iqutä anä äŋguänä pmapŋqä wiŋgaŋgpqä iqua, nätmatqä qua täutaŋiŋqä kŋuä mindqäŋqä ipŋqäuä. Suqä jänäŋitä, hŋquauŋqä äwiŋqä itä, ii nätmatqä qua iutaŋiqä. Iiŋä etaŋgi suqä täuŋi, qäyä enä. Ii, ämaqä hiawiqä imdaŋä iquauqä kukŋuä quaŋgä iiyi.

Jonä iqu, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-täŋi, kukŋuä tä qätä mäwiyqä ipŋqä diŋqä äwiŋgqe. Iqu tii ätukqe. Jisasi Iqu ämaqä naqä-qakuänäŋä-qu ätimäukqe. Ga qokä-apäkä Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iqua, Goti Iquenyqätä, ämaqä huizi iuŋqetä kiiŋä wiŋguätŋqeqä.

Kukŋuä Häŋä-pmeqä-täŋä Iquenyqä

1-2 Ne ätnäŋäqi ätiŋä di, Kukŋuä Häŋä-pmeqä-täŋä Iquenyqä ätätuŋque. Kukŋuä Häŋä-pmeqä-täŋä Iqu, aiŋga-aiŋga äpmamiŋqe. Ne Iqueŋi, neqä qätetä qätä äwiyätanä, hiŋuitä hiŋuä äquŋgque. Quaŋgä maetqe, ne Iqueŋi qävqä yasämä ävätanä, neqä hipaitäŋi Iqueŋi itmaqiyätanä imiŋque. Häŋä-pmeqä Iqu, ätnäŋäqi äti timäuqaŋga, ne hiŋuä äqunäŋquä etaŋgi, ga ne ‘Iinjqä’ ätätanä, Iqu Häŋä hea ique-ique Pmeqä Iquenyqe, ii etätqäŋu. Aiŋga-aiŋgaŋi, Iqu Kaniqutä äpmamiŋqe, iwä ätnäŋäqi äti timäuqaŋgaŋi, ne neqä hiŋuitä hiŋuä äqunäŋque. 3 Ne hiŋuä ae äqunätanä, qätä ae äwiyäŋquä etaŋgi, ga he nesä iquatuŋquä ii etätqäŋu. Ga ne Apiqutä, Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, Imätaqisä iqäŋqe. 4 Ga ne henyŋqä tuwaŋuä e ätätanä äqiyququä tä, neqä yeeqä iŋqä du aaŋä naqänäŋä hiätŋqä iuŋqä äqiyqu.

Goti Iqu, we-huŋqä-qu etaŋgi, ne we-huŋqä iu uwquatuŋque

5 Kukŋuä, Ymeqä Jisasi Kraisi Iqu tqaŋgi äwiyäŋquä di, ne heŋi awi, ii etqu. Iqueqä kukŋui tiiyi. Goti Iqu, we-huŋqä-qu eä, Iqutäŋi, hea-pqä hmbu mäwitqe. 6 “Ne Iqutä itqäŋunä” ätätanä, neqä qaŋä di, heawiqä imä äwätuŋque, ne kukŋuä iiŋi, quaŋgä ätätanä, ga suqä naqä-qakuänäŋä iuŋi, miqä itqäŋu. 7 Mä Goti Iqu itŋqä-pa, ne we-huŋqä iu äwquque, naqä-huinyä etaŋguati, Goti Iqueqä Ymeqä Jisasi Iqueä häŋeqe, neyaqä suqä quvqä duŋi, eeqänäŋä

asŋä änaqäyämäutä hmbu-pqä iqä mamäkqä inemäkqäŋqe. 8 “Ne
suqä quvqä maequneyqä” ätquque, quaŋgä kukŋuä iiŋi, neqä-neuä
ätnätanä, ga kukŋuä naqä-qakuänäŋi, nesä mäwiqä danä iqi. 9 Mä,
“Ne suqä quvqä iquneyqä” ätätanä, awä ätquque, Iqu ätkqä-pa itä,
suqä äŋguänäŋä dunä Iqä-qu eä, tii yänä. Neyaqä suqä quvqä di qäpu
huätä ämänamäutä, äwqä haŋuä änyä, neyaqä suqä quvqä eeqänäŋi,
asŋä änaqäyämäutä, hmbu-pqä iqä mamäkqä inemäkänä. 10 “Ne
suqä quvqä miqä-quneyqä” ätquque, kukŋuä iiŋä iqu, Goti Iqueŋi,
“Si kukŋuä quaŋgä tqukiyqä” ätuätanä, ga Iqueä kukŋuä di, nesäŋi
mäwiqä danä eä.

2

Kraisi Iqu, nenyqä maŋä Mäkä-iqä Iquvi

1 Ymeqä, ŋqä eŋqä-paŋäuä, nyi tuwaŋuä tä he suqä quvqä
miqä danä ipŋqä diŋqä äqäyqä. Iŋäqe ämaqä hŋqua suqä quvqä
imäkqaŋguwi, ne yätamäkqä äneyätä, nenyqä maŋä Mäkä-iqä Iqu,
Apiqutä äpme. Iqu, Jisasi Kraisi, suqä Jänänäŋä Iqä Iquvi. 2 Goti
Iqu, neyaqä suqä quvqä huätä ämamäutä, äwqä haŋuä nyätŋqe,
Jisasi Iqu hänaqä äpäkonätŋqä duŋqe, Iqueqä-kiuä äukqe. Neyaqä
duŋqänä hmanji. Ämaqä eeqänäŋä, qua äwitqutäŋqä-pa äpmeŋuwä
iuä-pqeŋqe.

Ämaqe äänä äpmeŋuwiŋqe, quwqä suqä iuta näqŋqä menä

3 Ne Goti Iqueä maŋi qätä äwiyätanä, qänaknä iquque, ii ne näqŋqä
tiiŋä heanä. Ne Iquenyqe, näqŋqä äŋguänäŋä äyä eäŋunä. 4 Ämaqä
hŋqu, “Nyi Goti Iquenyqe, näqŋqä äŋguänäŋä eäŋänä” ätätä, Iqueä
maŋi qätä mäwiyqä iqäqe, ii ämaqä iqu, quaŋgä-tqä-quvi. Itaŋga
kukŋuä naqä-qakuänäŋi, iqutä mäwiqä danä eä. 5 Mä ämaqä, Goti
Iqueqä maŋä duŋi qätä äwiyqäqä iqu, ii iqu Goti Iquenyqä äwqä ävä,
iwä naqä-qakuä Iquenyqä wiŋguänä. Iwä suqä iiŋä dutaŋi, ne näqŋqe
tiiŋä heanä. “Ne Goti Iqutä ämuäŋnäŋunä.” 6 Ämaqä, “Nyi Goti Iqutä,
guä ämänäŋänä” ätätqä iqu, iqu qaŋi, Jisasi Kraisi Iqu äumiŋqä-pa i
uwqätŋqe.
7 Nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, nyi tuwaŋuä äqäyqä tä, kukŋuä-
suqä änyä-häŋä hŋqu ätätmä maqäyqä iqä, oee. He änyäŋäŋga ae
ämamiŋuwä yäuä iqu äqäyqä. Kukŋuä-suqä yäue, ii Goti Iqueqä
kukŋuä, he ae qätä äwimiŋuwä iquvi. 8 Iŋäqe, nyi henyŋqä tuwaŋuä
tä suqä yäuä iquesaŋä-qe, änyä-häŋä-qunä äqäyqä. Itaŋga suqä naqä-
qakuänäŋä iqueqä quati, Kraisi Iqu itä, ämänätqueqäqe. Itaŋga
he-pqä i ipu, ämotquetqäŋä. Heawiqä iqu huätä wätqätaŋgi, we-
huŋqä naqä-qakuänäŋä iqu ae we hunätaŋgqä-qae, suqä iqueqä quati
ae ätnäŋäqi ätimäutqäuä. 9 Ga ämaqä hŋqu, “Nyi we-huŋqä du
äpmeŋänä” ätätä, iqu ämaqä quuvqä heqiyqä duŋqä wiuŋqä itŋqe,
heawiqä imä yqänä sä äpme. 10 Mä ämaqä quuvqä heqiyqä duŋqä
itä, qeqä ätmäkäŋqä iqu, iqu we-huŋqeu äpme. Itaŋga ämaqä we-
huŋqä iqi äpmeŋqä iqu, qua iqi päknätŋqä imäknätŋqe, suqä hnjua-
hnjua miqä yänä. 11 Mä ämaqä quuvqä heqiyqä duŋqä wiuŋqä iqä
iqu, heawiqä imä äpme. Hea iqu iqueŋi, hiŋuä hea iwimäkqä-qae, iqu
hänaqä äkiu wätqäŋändiyä-qe änyä maqäŋqä eä, iqu qaŋi, heawiqä
imä äwätqäuä.

12 Ŋqä ymeqäuä, Jisasi Iquesaŋi, Goti Iqu heyaqä suqä quvqä di
qäpu huätä ämaemäutä, äwqä haŋuä änyätaŋgqeŋqä, nyi henyŋqä
tuwaŋuä tä ii äqäyqä.
13 Kanä iquenä, he Ämaqä ipäqäkqäŋgata täŋga-pqä yqänä
äpmeŋqä Iquenyqe, näqŋqä äŋguänäŋä etaŋguwiŋqä, nyi henyŋqä
tuwaŋui ii äqäyqä.
Hikŋä iquenä, he quvqä iqä iqueŋi, ae ämäwqätäuquwiŋqä, nyi
henyŋqä tuwaŋuä ii äqäyqä.
14 Ymeqä iquenä, he Goti Apiquenyqe näqŋqä äŋguänäŋä
etaŋguwiŋqä, nyi henyŋqä tuwaŋui ii äqäyqä.
Kanä iquenä, he Ämaqä ipäqäkqäŋgata täŋga-pqä yqänä
äpmeŋqä Iquenyqe näqŋqä äŋguänäŋä etaŋguwiŋqä, nyi henyŋqä
tuwaŋuä tä ii äqäyqä.
Itaŋga hikŋä iquenä, he yäŋänäqŋqä ätqäupu, Goti Iqueä
kukŋuä di hesä yäŋänäqŋqä witaŋgi, ga he quvqä iqä iqueŋi, ae
ämäwqätäuquwiŋqä, nyi henyŋqä tuwaŋui ii äqäyqä.
15 Qua täuŋqätä, nätmatqä qua täuŋä iuŋqätä ipu, qeqä matmäkqä
iqäpŋqe. Ämaqä qua täuŋqä itä, qeqä ätmäkäŋqä iqu, Goti
Apiquenyqä di näwinyä qeqä matmäkqä eä. 16 Ämaqä qua täutaŋiuqä
suqä duŋqe ne näqŋqe. Qu huiwi iqueqä äwiŋqeunä ipu, hiŋuä aowä
äqänäpu, nätmatqä-täŋä epiyiŋqä yoqä haqä ämaenäpu itqäŋä. Suqä
iiŋi, Goti Apiquesa mapätqe. Ii kiqä suqä qua täutaŋi. 17 Ga qua
tqu qäpu hiqŋqe. Suqä quvqä qua täutaŋä eeqänäŋi, qäpu qäsäŋqe.
Mä ämaqä Goti Iqueä äwiŋqä dunä itŋqä iqu, qäpu maeqä, yqänä
pmetäniqe.

Kraisi Iquenyqä wiuŋqä iqä iquauŋqä

18 Hikŋä ymeqä ŋqä eŋqä-paŋäuä, hea yäpaki, täŋga ae ätimäuqi.
Hiŋuiqänäŋäŋganj, “Kraisi Goti Iqu ätekqä Iquenyqä wiuŋqä iqä
hŋqu timäuniqeqä” tqaŋgä äyä äwikuwi. Ga täŋganj, Kraisi Iquenyqä
wiuŋqä iqä ii, kuapänäŋä qe ätimäuquwi. Ga iiŋä dutaŋi, hea
yäpakä ae ätimäuqä iiŋqe, ne näqŋqä äyä eŋu. 19 Ämaqä iiŋä iqua,
nesä äpmamiŋuwä-qe, änävämequwitaŋi, qu naqä-qakuä, neyaqä
mäetqäŋä. Qu nesä naqä-qakuä neyaqä dutaŋä hiqä-säpi, yqänä
pmeqäpniŋgä. Mä qu neŋi, ae änävämequwä-qae, ne näqŋqä
äŋguänäŋä heatuŋque, qu nesä naqä-qakuä maeqä eŋä.
20 Iŋäqe heŋi, Kraisi Iqu Dŋä Äŋguä Iqutä emŋqäyätä äyä etekqe.
Iwä iiŋä dutaŋi, he naqä-qakuiŋqe näqŋqe eŋä. 21 Nyi henyŋqä
tuwaŋuä tä äqäyqä tä, he naqä-qakuä iquenyqe, änyä maqŋqä
etaŋgä ma, he iquenyqe näqŋqä etaŋguwiŋqä ii äqäyqä. Iwä he
näqŋqä äyuwä. Naqä-qakuänäŋä iquesaŋi, quaŋgä hui mapqä eä.
22 Quaŋgä-tqä iqu tque? Iqu tiiŋä ätätŋqä iquvi. “Jisasi Iqu, Kraisi
ne mäneyätŋqä Goti Iqu ätekqä Iqu, maetqänä.” Ämaqä kukŋuä
iiŋä ätätŋqä iqu, Apiquenyqätä, Ymeqä Iquenyqätä, tuwä äwiyätä, ga
Kraisi Iquenyqä wiuŋqä iqä iquvi. 23 Ämaqä Ymeqä-quenyqä tuwä
äwiyqä iqu, ii Kaniquenyqä tuwä inä äwiyqi. Ämaqä Ymeqä-que
yeeqä itmeqä iqu, Kaniqueŋä-pqä inäyi.

Dŋä Äŋguä Iqueŋqä

24 Kukŋuä änyäŋäŋga ae qätä äyä äwiyäŋuwi, hiqä kŋuä duŋi, a
yäŋänäqŋqä qätpŋqe. He iiŋä itqäpi, hea ique-ique Ymeqä-quesä,
Kaniquesä, ämuäŋmbu, naqä-huinyä pmepŋqe. 25 Ga Kraisi Iqu häŋä
hea ique-ique pmeqä du nätapqäŋqe, kukŋuä guä ae ämäsäueäŋqe.
26 Nyi henyŋqä tuwaŋuä tä, ämaqä he quaŋgä etqueqä iuqä suqä
duŋqä ätätmä äqäyqä. 27 Mä heŋi, Kraisi Iqu Dŋä Äŋguä Iqutä
emŋqäyätä äyä etekqe. Ga Dŋä Iqu enyätaŋgqetaŋi, ämaqä hŋqu,
“Iinjqä-iinjqä” etätŋqä diŋqe, äwa miqä eŋä. Dŋä Iqu, nätmatqä
eeqänäŋqä ämetquetŋqä äyuä. Ga Dŋä Iqueqä kukŋui, quaŋgä ma,
aaŋä naqä-qakuänäŋi. Dŋä Iqu etätä ämetqueqä-pa, he Kraisi Ique
ämuäŋmbu, naqä-huinyä pmepŋqe.

Goti Iqueqä ymeqeŋqä

28 Ŋqä ymeqäuä, he Kraisi Iqutä, yqänä ii pmetaŋgpu. Iwä Iqu
ätnäŋäqi äti timäuqaŋgaŋi, ne Iqueqä hiŋuä iqi tqäuqŋqe, womba
itanä, zä miqä danä, pemä itanä tqäuqŋqe. 29 Kraisi Iqu Jänänäŋä-qu
etaŋgi, he näqŋqä äyä eŋä. Iwä he-pqe, näqŋqä tii hipŋqe. Ämaqä
suqä jänänäŋä imäkätqäŋuwä ii, qu Goti Iqueqä ymeqeqä.

3

1 Häe, hiŋuä äqunäŋä? Apiqu nenyqä wiŋgaŋgi, Iqu nenyŋqä kiiŋä
itä, “He Ŋqä ymeqeqä” änatätqäuä. Ga iiŋi, aaŋä naqä-qakuänäŋä eä,
ne Iqueqä ymeqä eŋu. Ämaqä qua täu pmeqe, qu Goti Iquenyqe änyä
maqŋqä epiyä-qae, nenyqä-pqä di, änyä maqŋqä eŋä. 2 Nyämaqä nyi
kiiŋä änyinätŋqäuä, täŋgaŋi ne Goti Iqueqä ymeqä eŋu. Qänakŋi
ne änääqä pmeniquti? Iiŋqä di ätnäŋäqi ätiŋi, matimäutqe. Mä
ne tiiŋiŋqe, näqŋqä eŋu. Kraisi Iqu ätnäŋäqi äti timäuqaŋgaŋi, ne
Iqueŋi hiŋuä äqunätanä, ga Iqu eŋqä-paŋä heanique. 3 Ämaqä iiŋä
timäuniqŋqä hiŋuä äqämbu äpmapiyä di, qu quwqä-quwä, Goti Iqueä
hiŋuä iqiŋi, kiyä mitmäkŋqä pmepŋqä itqäŋä. Ga iiŋi, qu Kraisi Iqu
kiyä mamätqä äpmeŋqä-pa, ii äpmeŋä.

4 Ämaqä suqä quvqä itŋqä iqu, Goti Iqueä kukŋuä-suqä iuŋi,
hŋgisa itquetqäuä. Suqä quvqä iqä di, ii Goti Iqueä kukŋuä-suqä
duŋi, hŋgisa itqueqä äyuwä. 5 Kraisi Iqu, ämaqeuqä suqä quvqe
huätä mamäutŋqä, ätnäŋäqi äti ätimäukqä iiŋqe, he näqŋqä äyuwä.
Mä suqä quvqä hui, Iqueuä huiwiuŋi mamäkätqe, näwinyä aaŋqe.
6 Ämaqä Kraisi Ique ämuäŋnäŋqä iqu, suqä quvqä iuŋi, mandämiqä
danä iquänä. Suqä quvqeu ändämitŋqä iqu, Kraisi Iqueŋi hiŋui
mäquŋquä danä eä, Iquenyqe änyä maqŋqe. 7 Ŋqä ymeqäuä,
ämaqä quaŋgä duŋqä etma uwqäŋqe, äŋguä mimbŋqe. Ämaqä
suqä jänänäŋä du ändämitä imäkätŋqä iqu, ii Kraisi Iqu eŋqä-pa,
ämaqä jänänäŋue. 8 Setänä, Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqu, suqä quvqe
aiŋga-aiŋga iŋqä-qae, ämaqä suqä quvqä dunä imäkätŋqä iqu, Setänä
iqueqä-qu eä. Goti Iqueqä Ymeqä Iqu ätnäŋäqi ätiŋi, ii Setänä iqueä
wäuŋui, qui imäkätŋqä ätimäukqe. 9 Ämaqä, Goti Iqu Iqueqä ymeqä
hiätŋqä iwimäkätqä iqu, Goti Iqueqä quuvqe, ique änyätaŋgutqä-
qae, iqu suqä quvqe mimäkqä iquänä. Iqu Goti Iqueqä ymeqä etqä-
qae, suqä quvqä imäkqä iqueqä suqä duŋi, ändämitä mimäkqä danä
yänä. 10 Goti Iqueqä ymeqeŋqätä, Setänä iqueqä ymeqeŋqätä, näqŋqä
heatuŋquä, suwä. Ämaqä, suqä jänänäŋä iu ändämitä iu miqä

itŋqä iqu, ii Goti Iqueqä ymeqä-qu maetqe. Itaŋga ämaqä, quuvqä eqiyätqäŋuwä iuŋqä itä, qeqä matmäkqä itŋqä iqu, ii Goti Iqueqä ymeqä-qu hmayi.

Ne neqä-neuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋque

11 He qäŋganäŋi kukŋui qätä tiiŋä äyä äwikuwi. “Ne quuvqä eqiyätuŋquä iqune, neqä-neuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋqueqä” äyä äwikuwi. 12 Ne Kenä* iqu ikqä-pa miqä yatuŋque. Iqu Setänä quvqä iqä iqueqä-qu eä, iqueqä käŋgueque pizqä äyä äpäkkqe. Iqu käŋguequeŋi, pizqä di suŋqä äpäkkqe? Suqä iqueqä imäkminqe, quvqä witaŋgi, ga käŋguequeqä di äŋguä etaŋgqeŋqä, ii äpäkkqe.

13 Ŋqä nyämaqäuä, ämaqä qua täu äpmeŋuwi, henyŋqä wiuŋqä eyqaŋgpqe, “Tä änääŋqä inetqueqäpiyä” tpu ipu, miiqä yäŋä mikiqä pambu. 14 Ne suqä äpäkoŋqä iŋgisaŋi ävämetanä, suqä häŋäpmeqä iŋgisaŋqä ämäwqätäukquä iuŋqä näqŋqe, ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iuŋqä itanä, qeqä ätmäkätuŋquä iuta eŋu. Ämaqä, quuvqä eqiyätqäŋuwä iuŋqä itä qeqä matmäkqä itŋqä iqu, ii äpäkoŋqä iŋgisa yqänä äpme. 15 Ämaqä, quuvqä eqiyätqäŋuwä iuŋqä wiuŋqä itŋqä iqu, ämaqä pizqä päsqä-quvi. Ga he näqŋqä tiiŋä äyä eŋä. Ämaqä du pizqä päsqä iqua, häŋä hea ique-ique pmeqe maeqä-quayi. 16 Ga suqä Kraisi Iqu nenyqä huiwä äwiŋgqä iquesaŋi, ne suqä ämaqä duŋqä itanä, qeqä tmäkqeŋqä näqŋqä äyä ämeŋu. Iiŋiŋqe, ne Goti Iqueqä ämaqä duŋqä itanä, quŋqe huiwi äwiŋguatuŋque. 17 Ämaqä nätmatqä qua täutaŋä kuapä-täŋä hŋqu, quuvqä heqiyqä hŋqu äwa itqätaŋgi äqunäqä-qe, iqu iquenyqä qeqä matmäkqä iiŋqe, ii ne näqŋqä tiiŋä heatuŋque. Goti Iqueqä suqä ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqe, ämaqä iqutäŋi mäwiqä eänä. 18 Ŋqä ymeqäuä, ämaqeŋqä itanä, qeqä tmäkqä iuŋqe, kukŋuinä ätätanä, maŋä dinä matqä iquatuŋque. Ne quŋqä naqä-qakuänäŋä neŋgaŋguti qutä itanä, suqä äŋguä du motquequatuŋque. 19-20 Ne naqä-qakuä Iqueqä ämaqäqune äyitanä-qe näqŋqe, ne tiiŋä itaqeta heanä. Neqä kŋuä suqäiwäsäuqä duŋi, “Ne suqä quvqä imäkquneyqä” kŋuä indqänätuŋquäqe, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi, haŋä-iqä maeqä, äwqä haŋuä iŋqä pmeqäŋqe. Goti Iqu neyaqä kŋuä suqä-iwäsäuqä iqueŋi ämäwqätäuä, ga Iqu nätmatqä eeqänäŋiŋqä näqŋqä äŋguänäŋä eä. 21 Ämaqä nyi henyqä itmä, qeqä ätmäkätŋqä iquenä, neqä kŋuä suqä-iwäsäuqä iqu kukŋuä mämänetqä iqäqe, ne Goti Iqueä hiŋuä iqiŋi, womba miqä danä, yäŋänäqŋqä tqäuqŋqe. 22 Iqueä maŋiunä qänaknä itanä, ga ne suqä Iqu äwinyätaŋgqä di imäkätaqä-qae, nätmatqä ne Ique yatŋqä ävatquä iuŋi, ii ämequanä. 23 Iqueqä kukŋuä-suqe tiiŋi. Ne Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqueä yoqeŋqä quuvqä heqiyquatuŋque. Ga Kraisi Iqu änatkqä-pa, ne neqä-neuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋque. 24 Ämaqä Goti Iqueä maŋiunä qänaknä itä, qätä itŋqä iqu, ii Goti Ique ämuäŋnä etaŋgi, ga Goti Iqu ique änyä. Iqu neŋi, änenyäŋqä duŋqä näqŋqe, Iqu Iqueqä Dŋä Äŋguä Ique änätapqä duta eŋu.

4

Dŋä huitaŋä-huitaŋä iquauŋi äwiwäsäupŋqä

* **3:12** Ipäqäkqä 4:1-8

1 Nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, ämaqä hiŋuä quaŋgä tqe,
kuapänäŋi ae im-imä äwquwi. Iiŋiŋqe, ämaqä, “Goti Iqueqä Dŋä Iqu,
nyi kukŋuä ändapqiyä” ätätŋqä eeqänäŋä iuŋqe, quuvqä maeqiyqä
pambu. He dŋä iquauŋi, “Goti Iquesa äpqäpiyä, ä änäändiyä” tpu,
äwiwäsäupŋqe. 2 Goti Iqueqä Dŋä Iquenyqe, “Jisasi Kraisi Iqu,
täkä ämaqä-qu äpqäqeqä” tqaŋgutqä iquesa näqŋqä hipnä. 3 Mä
ämaqä, Jisasi Iquenyqä kukŋuä iiŋi matqä danä iqäqä iqu, Goti
Iqueä Dŋä-täŋä-qu maetqe, dŋä huitaŋä-täŋä-quvi. Dŋä iiŋi, Kraisi
Iquenyqä wiuŋqä iqä iqueqä dŋä-quvi. “Kraisi Iquenyqä wiuŋqä iqä-
qu äpäniqeqä” tqaŋgä äwimiŋuwä iqu, ae ätimäutä, täŋganji qua
täunji. 4 Ŋqä ymeqäuä, he Goti Iqueqänä eäpu, hiŋuä quaŋgä-tqä
iquauŋi, qe ämäwqätäutqäŋä. Dŋä he enyäŋqä Iqu, Dŋä Yäŋänäqŋqä-
qu eä, dŋä ämaqä qua täutaŋä iu änyäŋuwä iuŋi, ämäwqätäutaŋgqä-
qae, he iiŋä ii, ii itqäŋä. 5 Qu qua täutaŋä-qua eäpu, nätmatqä qua
täutaŋiŋqä tqaŋgä, ga ämaqä qua täutaŋä huiziqua, qu tqaŋguwä
duŋi qätä äwiyätqäŋä. 6 Mä ne Goti Iqueqä eŋu. Iŋi ämaqä Goti
Iquenyqä näqŋqä epiyä ii, qu ne qätä nepnä. Mä ämaqä Goti Iqueqä
maeqä danä ipiyä iqua, qu qätä mäneyqä danä ipnä. “Dŋä naqä-qakuä
iqu, iiŋä äyitanä, ga quaŋgi iqu äyitanä-qä” di, ne näqŋqe, suqä iiŋä
duta heanä.

Goti Iqu, ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqä suqä iqueqä quatä Iquvi

7 Nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, ne neqä-neuäŋqä itanä, qeqä
tmäkŋguatuŋque. Ämaqä duŋqä itanä, qeqä tmäkqä suqä iqu, ii Goti
Iqueqä suqä etaŋgi, Iquesa äpä. Ga ämaqä, ämaqä duŋqä itä, qeqä
ätmäkätŋqä iqu, ii Goti Iqu Iqueqä ymeqä hetŋqä iwimäkkqä-qu eä,
ga iqu Goti Iquenyqe, näqŋqä äŋguänäŋä eä. 8 Suqä ämaqä duŋqä
itä, qeqä tmäkqä iquesaŋä quati, Goti Iquvi. Iiŋä etaŋgqetaŋi, ämaqä,
ämaqä duŋqä miqä danä itä, qeqä matmäkqä itŋqä iqu, Goti Iquenyqe,
änyä maqŋqä eä. 9 Goti Iqu, Iqueqä Ymeqä Kiqä-kiuänäŋä Iqueŋi,
qua täuŋqä ändowatkqe, ii ne häŋä hea ique-ique pmeqä di, Iquesa
meqäŋqe. Iqu iiŋä ikqe, Iqu nenyqä itä, qeqä tmäkqä suqä ique,
ätnäŋäqi ämaekqe. 10 Ne Goti Iquenyqä itanä, qeqä ätmäkquque,
suqä iiŋä iqueqä quati maetqe. Goti Iqu nenyqä itä, qeqä ätmäkätä,
Iqu Iqueqä Ymeqä Ique neyaqä suqä quvqe, huätä ämänamäutä, ne
Iquenyqä aŋgi inetmetŋqä ändowatkqe.

11 Nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqäuä, Goti Iqu suqä iiŋä itäqeta,
nenyqä qeqä tmäkqä suqä ique ämänätquakqe. Iiŋä etaŋgi ne neqä-
neuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋque. 12 Ämaqä Goti Ique hiŋuä
quŋqe, aaŋqä-qe, ne neqä-neuäŋqä itanä, qeqä ätmäknätuŋque, ii
Goti Iqu ne änenyä. Itaŋga Goti Iqu ämaqeuŋqä itä, qeqä tmäkqä
suqä iqueŋi, nesäŋi yäŋänäqŋqä imäkqi. 13 Goti Iqu ne nenyätaŋgi,
ne Ique änyäŋquä iiŋqä näqŋqe, äänä heatuŋque? Ne iiŋqä näqŋqä
meqe, Iqu Iqueqä Dŋä Ique änätapkqä iuta heanä. 14 Apiqu Iqueqä
Ymeqä Iqueŋi, ämaqä qua täuŋiu häŋä iqumuatätŋqä dowatqaŋgi
äqunätanä, ne ämaqä iuŋi, awi ii ätuätqäŋu. 15 Ämaqä, “Jisasi Iqu,
Goti Iqueqä Ymeqä-queqä” ätätä, awä ätätŋqä iqu, ii Goti Iqu ique
nyätaŋgi, ga iqu Ique änyä. 16 Goti Iqu ämaqä-qunenyqä itä, qeqä
iiŋä änatmäkätŋqä iiŋqe, ne näqŋqä ämetanä, quuvqä yäŋänäqŋqä
eqiyäŋu.

Goti Iqu, ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqä suqä iqueqä quatä
Iquvi. Iwä ämaqä suqä iiŋä iu ämuäŋnä qänaknä itŋqä iqu, ii
iqu Goti Ique ämuäŋnätaŋgi, ga Goti Iqu ique ämäuŋänä. 17 Ne
iiŋä äpmetaŋguati, Goti Iqu ämaqeŋqä itä, qeqä tmäkqä suqä
iqueŋi, nesäŋi yäŋänäqŋqä imäkqaŋgi, iwä hiunji, Goti Iqu kukŋuä
ämänetätä änewäsäuqäŋgaŋi, ne pe-huŋqä tqäuaniquä duŋqä in-
emäkqi. Naqä-qakuä ne qua täu äpmeqä-qe, neqä äpmeqä di, Kraisi
Iqueä eŋqä-pa äpmeŋque, ne iiŋqä zä miqä yatuŋque. 18 Ämaqä,
iqueqä suqä quvqeŋqä haŋä-iqä meniqeŋqä kŋuä indqänätŋqä iqu,
zä itqäuä. Ämaqä, ämaqä duŋqä itä, qeqä ätmäkätŋqä iqu, zä miqä
danä yänä. Ämaqä duŋqä itä, qeqä tmäkqä suqä iqu, suqä zä iŋqä
iqueŋi, huätä iwatquänä. Ämaqä zä itŋqä iqu, iquesaŋi suqä ämaqä
duŋqä itä, qeqä tmäkqä iqu yäŋänäqŋqä mäwitqe. 19 Ne ämaqä
duŋqä itanä, qeqä tmäkqä suqä iqu ituŋque, Goti Iqu suqä iqu nenyqä
ganä imäkqäqä etaŋgi, ii ituŋque. 20 Ämaqä, “Nyi Goti Iquenyqä itmä,
qeqä ätmäkäŋänä” ätätäqä-qe, ämaqä quuvqä heqiyqä duŋqä wiuŋqä
itŋqä iqu, quaŋgä ätqi. Ne iiŋäŋqä näqŋqe, ii tiiŋi. Ämaqe, ne hiŋuä
äqunäŋu. Goti Iqueŋi, iiŋä ma. Iŋi käta-käŋgua iquenyqä miqä itä,
qeqä matmäkqä itŋqä iqu, Goti Iquenyqä itä, qeqä tmäkqe, iqu miqä
danä yänä. 21 Goti Hanjuwä Iqu, kukŋuä-suqä tiiŋä ätätŋqe. “Ämaqä
Goti Iquenyqä itä, qeqä ätmäkätŋqä iqu, ämaqä quuvqä heqiyqä
duŋqä-pqe inä itä, qeqä tmäkquätŋqeqä.”

5

Qua täutaŋä iqueqä mäkä iqeŋi, tqu kittqiyätŋqe?

1 Ämaqe, Jisasi Iquenyqe, “Ämaqä du aŋgumä itmeniqŋqä, Goti Iqu
ätekqä, Kraisi Qäqueqä” kŋuä ämapu, Iquenyqä quuvqä eqiyäŋuwä
ii, qu Goti Iqueqä ymeqä eŋä. Ga ämaqä Kaniquenyqä ipu, qeqä
ätmäkätqäŋuwä iqua, qu Iqueqä ymeqä huizi iquauŋqä-pqe, qeqä
inä tmäkpnä. 2 Ne Goti Iquenyqä qeqä ätmäkätanä, Iqueqä maŋä
du qätä äwiyquque, ne Iqueqä ymeqä huizi iquauŋqä itanä, qeqä
tmäkqe qäyunä ituŋqueŋqä näqŋqä di, suqä ii itanita heanä.* 3-4 Ne
Goti Iquenyqä itanä, Iquenyqä qeqä tmäkqe, ii tiiŋi. Ne Iqueqä maŋä
duŋi, qänaknä itqäŋu. Ämaqä Goti Iqueqä ymeqä eŋuwä iqua, ii qu
qua täutaŋä iqueqä suqä iuŋqä mäkä ipu, mändi äkittqiyätqäŋuwi.
Ii ipiyitaŋi, ga Goti Iqueä maŋi, ne haŋä-iqä mänätapqä danä yänä.
Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätaqä dutaŋi, qua täutaŋä iqueä mäkä iuŋi
äkittqiyätuŋque.

5 Qua täutaŋä iqueqä mäkä iqueŋi, tqu kittqiyätŋqe? Ämaqä,
Jisasi Kraisi Iquenyqe, Iqu Goti Iqueqä Ymeqä-qu äyä etaŋgi äqumbu,
Iquenyqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquanänji.

Goti Iqueqä Ymeqä Iqueŋqä kukŋuiŋqe

6 Jisasi Kraisi Iqu, eqä iqutänä äpkqä maetqe, häŋeqä iqutä,
qäsänji. Iqu qua täuŋqä äpätä, eqetä asŋä ämetä, itaŋga zä-
huätati äunätäqäŋga, Iqueqä häŋeqe äpäwäkqe. Goti Iqueqä Dŋä

* **5:2** Näqŋqätäŋä hŋqua tii ätätqäŋuwi. “Iiŋiŋqe, ne Goti Iquenyqä qeqä ätmäkätanä, Iqueqä maŋä du qätä äwiyätaqäŋgaŋi, ne Iqueqä ymeqä duŋqä-pqä qeqä inä tmäkquatuŋquä, näqŋqä ämenä.”

Iqu, Naqä-qakuiŋqä Quati etaŋgi, Iqu Jisasi Iquenyqä awi, naqä-
qakuänäŋä ätätŋqe. 7 Iŋi “Jisasi Iqu, Goti Iqueqä Ymeqä-queyqä”
awi, hiuaqu-hŋqueŋä iqua ätätqäŋä. 8 Goti Iqueqä Dŋä Ique,
eqä ique, itaŋga häŋeqä ique, iquayi. Iqua kukŋui, kiqä naqä-
hŋqunä asiqunä ätätqäŋä. 9 Ämaqe, “Iiŋä-iiŋiqä” tqaŋguwä duŋi,
ne quuvqä äyä eqiyätuŋque. Mä Goti Iqueä ätätŋqä ii, ämaqeuqä
iuŋi, ämäwqätäuänä. Iqueqe, aaŋä naqänäŋiqä. Goti Iqueqä kukŋui,
Iqu Iqueqä Ymeqä Iquenyqä äyä ätätŋqe. (Iutaŋi, he Iqueqä kukŋui,
quuvqä heqäpŋqeqä.) 10 Ämaqä, Ymeqä Iquenyqä quuvqä eqiyätŋqä
iqu, ii iqu Goti Iqueä kukŋui ae ämeqäqä-qae, iqueqä qeqä-quuvqä
imä ämnä. Mä ämaqä, Goti Iqueä kukŋuiŋqä, “Ii naqä-qakuiqä” kŋuä
mämeqä iqä iqu, Goti Iqu Iqueqä Ymeqä Iqueqä suqä duŋqä tqaŋgqä
iuŋi, quuvqä maeqiyqä itqätaŋgqetaŋi, iqu Goti Iqueŋi, “Si quaŋgä
tqukiyqä” ätuätqäuä. 11 Goti Iqueqä Ymeqä Iquenyqä kukŋui, tiinji.
Goti Iqu häŋä hea ique-ique pmeqe, äyä änätapkqe. Itaŋga häŋä-
pmeqä iiŋi, Iqueqä Ymeqä Iquesanji. 12 Iŋi Goti Iqueqä Ymeqä Iqu,
ämaqä hŋque änyätaŋgutqe, ämaqä iqu häŋä hea ique-ique pmeqä-
täŋä-quvi. Goti Iqueqä Ymeqä Iqu mänyätaŋgutqe, ämaqä iqu häŋä
hea ique-ique pmeqe, maeqä-quvi.

Häŋä hea ique-ique pmeqä täŋiŋqä, näqŋqä meqeŋqä

13 He Goti Iqueqä Ymeqä Iqueä yoqä duŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä
iquenä, nyi tuwaŋuä tä, he häŋä hea ique-ique pmeqä-täŋuenä
etaŋgqeŋqä, näqŋqä hipŋqä, henyqä äqäyqä. 14 Ga ne Iqueŋqä
hiŋgi zä miqä, qäqiqi pemä äwätanä, tiiŋiŋqä näqŋqä hianä. Ne
Goti Iqueqä äwiŋqä dunä qänaknä itanä, nätämatqä hmbiŋqä yatŋqä
ävquque, Iqu ne qätä neyänä. 15 Ne Iqueŋi yatŋqä vqaŋguatqeuŋqä,
Iqu qätä äneyätŋqä duŋqe, näqŋqä eäŋque, iwä ne näqŋqä tiiŋä inä
heatuŋque. Ne nätmatqä huiŋqä yatŋqä ävqäque, ne nätmatqä iiŋi
ämeŋqunä.

16-17 Suqä quvqä eeqänäŋä ämaqä-qune imäkätuŋque, ii ne Goti
Iquenyqä hŋgisanä itqäŋu. Suqä quvqä hui, ämaqeqä quuvqe,
äpäkoŋqä duŋqä mätuma mäwqä iqä diŋqä äwi. Mä suqä quvqä
hui, ämaqä iqueqä quuvqe äpäkoŋqä iuŋqä ätuma upnä. Iŋi, hesaŋä
hŋqu, quuvqä heqiyqä huiziqu suqä quvqä imäkqaŋgi äqunäŋqe, iqu
Goti Iqu iqueŋi, häŋä-pmeqä vätŋqänä, yatŋqä vätŋqe. Nyi suqä
quvqä iqueqä quuvqe qui iwimäkätŋqä iqueŋqä matqä iqä. Nyi
suqä quvqä, iqueqä quuvqe äpäkoŋqä iuŋqä änä matimäuqä itŋqä
iquenyqänä, ätqä.

18 Ne näqŋqä äyä eŋu. Ämaqä Goti Iqu änyquaŋgutqä iqua, suqä
quvqä dunä mimäkqä iqäpnuwäŋqä. Ga qu qui imäkŋqäŋqe, ämaqä
Goti Iqu änyquäqä iquauŋi, Iqu ämiqa uwquäniqe. Itaŋga dŋä quvqä
iqu, quŋi qui miwimäkqä yänä. 19 Ne näqŋqä tiiŋä-pqeŋqä äyä eŋu.
Ne Goti Iqueqä-qune eäŋquä-qe, ämaqä qua täutaŋä huiziqua, qu
dŋä quvqä iqueä yäŋänäqŋqä yäpä iqi pmetpnuwäŋqe. 20 Itaŋga
ne tiiŋä-pqeŋqä näqŋqä eŋu. Goti Iqueqä Ymeqä Iqu ae äyä äpkqe.
Ga ne Goti Naqä-qakuänäŋä Iquenyqä näqŋqä heatuŋquä, kŋuä iqä
änätapkqeqä. Neqä äpmeqä di, Goti Naqä-qakuänäŋä Iqutä, itaŋga
Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, anä ämuäŋnäŋu. Iqu Goti Naqä-
qakuänäŋä-qu eä, itaŋga Häŋä hea ique-ique Pmeqä-quvi.

21 Ŋqä ymeqäuä, goti quaŋgä iqua qui emäkqäŋqä, äŋguänä
miŋgäpŋqä.

2 Jonä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä aŋä aquväqŋqä iutaŋä miqä hŋqu tuwaŋuä tä äqäkqe. Ämaqä kuapänäŋi kŋuä indqäŋqä iuŋi, tiiŋä ämakuwi. “Iqu apäkä huisä, iiyqä ymeqetäŋqä qäyä ätätä äqäkqä-qe, naqä-qakui iqu tuwaŋui äqäyätä, qokä-apäkä aŋä aquväqŋqä hŋquesaŋä iquauŋqä ändowatkqeqä.” Iqu qu ämaqä hŋquauŋqä-pqe kiiŋä äwinyätŋqä iiŋqä äqäkqe. Itaŋi ämaqä quaŋgä-tqä-pqä iquauŋqe äwimasipŋqä. Ii ämaqä Goti Iqueqä kukŋui qui imäkqä iquayi.

Jonä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwiu miqä iqunä, nyi tuwaŋuä tä, apäkä
Goti Iqu atäuŋuä ikikqä iikiŋqä-tä, tqä ymeqeuŋqä-tä äqäyqä. Ne
kukŋuä naqä-qakuiu ämuäŋnäŋquetaŋi, henyqä kiiŋä änyinätŋqe.
Nyinä maetqe, qokä-apäkä kukŋuä naqä-qakuiŋqä näqŋqä etqäŋuwä
iqua-pqe, henyŋqä inä äwinyänä. 2 Ii tiiŋä etaŋgi. Kukŋuä naqä-
qakuänäŋä ii, nesä witaŋgi, ga hea ique-ique i witäniqä dutayi.
3 Kukŋuä naqä-qakuänäŋä iutatä, suqä ämaqä duŋqä äwiŋqä iutatäŋi,
Goti Apiqutä, Iqueqä Ymeqä Jisasi Kraisi Iqutä, nemäkqaŋgisi, suqä
qeqä-imäŋqetä, hiŋgi ävätanä äŋguä itqueqetä, äwqä haŋuä pme-
qetä, nesä äpakänä witäniŋqe.

Suqä ämaqeuŋqä äwiŋqeŋqä

4 Apiqu kukŋuä naqä-qakuä-näŋä änatkqä-paŋi, saqä ymeqä hŋqua
iu qänaknä itqätaŋguwä iuta näqŋqä ämami, yeeqä kiiŋä änyinätŋqe.
5 Iŋäqe apäkä iiki, nyi himbquenä kukŋuä hŋqu tii etmqe. “Ne
hŋqunä-hŋqunäŋi, neqä-neuäŋqä itanä, qeqä tmäkŋguatuŋque.”
Suqä iiŋä iqu, nyi änyä-häŋä mäktapqä iqä. Oee, ne suqä hiŋuiqänä
ämakquä iquvi. 6 Suqä ämaqä duŋqä äneŋqä iqu, ii ne Goti Iqueä
suqä iu qänaknä itanä, iuta itqäŋu. Hiŋuiqänäŋi, “He ämaqeuŋqä
eŋganguti, qutä anä iqäpŋqeqä” tqaŋgä äwimiŋuwitaŋi, iu qänaknä
iqäpŋqe.

Ämaqä quaŋgä-tqä iquau wimasiyqeŋqä

7 Ii tiiŋä etaŋgiyi. Ämaqä quaŋgä-tqä kuapänäŋä hŋqua, huiz-
iuqä kŋuä qui iwimäkäpu huäŋqä hui-mända ätuma upŋqä, qua
äwitqutäŋqä-pa im-imä ikitqäŋä. Ämaqä iqua, Jisasi Kraisi Iqueŋqe,
“Täkä Ämaqä-qu äpqäqä maetqenä” tqä iquayi. Ämaqä iiŋä iqua,
quaŋgä, Kraisi Iquenyqä wiuŋqä ipu, mändi kittqiyqä iquayi. 8 Iŋi
ne nätmatqä wäuŋuä dŋä huqä ituŋquä di, qua iqi mäpäwiqä da,
Goti Iqu etapäniŋqä ätkqe, eeqäpnä mapnuwäŋqä diŋqe, hiqä-hiuä
hiŋuä yasämä äqunäpu, wa wiyäpu iqäpŋqe. 9 Ämaqä tqu-tqu, Kraisi
Iqueqä kukŋuä dunä qänaknä miqä da, kŋuä iqueqä-pqä ditä qäsä
ätätäŋqä iqu, Goti Iqu iqutäŋi mäpmeqä eä. Tqu-tqu Kraisi Iqueqä
kukŋuinä a yäŋänäqŋqä äqätäŋuwä iquauŋi, Goti Apiqutä, Ymeqä
Iqutä, Qämätaqi iquatä naqä-hŋqunä äpmeŋä. 10 Ämaqä kukŋuä iiŋä

matqä hŋqu emeqaŋgutqe, he iqueŋi, yeeqä mävqä ipu, heqä aŋiuŋqä
mätuma mäwqä pa iqäpnä. 11 Tqu-tqu, ämaqä iiŋä iqueŋi, yeeqä
ävätumeqä iqu, ämaqä iqueä wäuŋuä quvqä itŋqeuŋi, yätamäkqä
ävqi.

Kukŋuä yäpakiyi

12 Nyi kukŋuä kuapänä etmqä etaŋgqä-qe, tuwaŋuä bukiu
qäyqäŋqe manyiŋgaŋgi, emetmäŋganä, kukŋuä anä taniŋqueŋqä
kŋuä yäŋänäqŋqä ämamä äpmeŋä. Iŋgaŋi ne yeeqä naqänäŋä itanä
pmeniŋque. 13 Siqi Goti Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iiyqä ymeqä täqi
äpmeŋuwä iqua, “Ne henyqe, hui mimäuqä iŋunä” etqä.

3 Jonä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquväqŋqä iquau miqä hŋqu, tuwaŋuä tä, ämaqä wäuŋuä asä ii imäkmiŋqä huizi, kiqä yoqe Gayusi iquenyqä äqäkqe. Iqu Gayusi iqueqä yoqe haqeu ämamäukqe. Ii Gayusi iqu, ämaqä, Kraisi Iqueqä yoqä-täŋä iquau yätamäkqä vätqätaŋgi. Itaŋga iqu Gayusi iqueŋi, “Si Diotrepesi iqueŋi, äŋguänä wimasiyä” ätukqe.

Jonä iqu tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Ämaqä quuvqä eqiyätqäŋuwiu miqä iqunä, nyi tuwaŋuä tä, nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä Gayusi iqukiŋqä äqäyqä. Ye kukŋuä naqä-qakuiu ämuäŋnäŋuetaŋi, sinyqä kiiŋä änyinätŋqe. 2 Ŋqä nyämaqä iquki, tqä äpmeqeŋqä, nyi Goti Iqu äŋguä kimäkätŋqä tääqä ätätmä yatŋqä ävätqäŋä. Tqä qeqä-quuvqä imŋi yäŋänäqŋqä imäknnä ätqäuäŋä-pa, tqä huiwä-pqe asä i imäknnä tqäutätŋqe. 3 Neqä neyämaqä hŋqua ätimäupu, siŋqe, “Iqu kukŋuä naqä-qakuänäŋä iuŋi, qänaknä itŋqeqä” dqaŋgä, nyi sinyŋqä aaŋä yeeqä kiiŋä ikqe. Nyi näqŋqe, si hea ique-ique kukŋuä naqä-qakuänäŋä dunä äwätnä, iunä äpmeŋi. 4 Ŋqä ymeqä diŋqe, “Qu kukŋuä naqä-qakuänäŋä iu qänaknä itqäŋäuä” tqaŋgä äwimäŋgaŋi, nyi yeeqä ŋqä hnjua-hnjua imäkätmäŋga itŋqä duŋi, ämäwqätämäŋga, kiiŋä itŋqe.

Kukŋuä awä ätuäkitqäŋuwä iquau, yätamäkqä vqeŋqä

5 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iquki, si näueqä Goti Iqueqä kukŋuä awä ätuäkitqäŋuwä iquauŋqä änyä maqŋqä qäyä eänä, yätamäkqä ävätnäŋgaŋi, kukŋuä ätätnä imäkqukiyqae, ii ämänätquetqäŋnä. 6 Iquautaŋä hŋqua, qokä-apäkä Goti Iqueqä yoqeŋqä täqi aquvä äqänätqäŋuwä iu, suqä si quŋqä kiŋgaŋgi yätamäkqä äwikŋiŋqä awä änatkuwi. Qu evämapŋqäŋgaŋi, si Goti Ique yeeqä ävätnä, nätmatqä hnjua, qu qäsä äma upŋqä vqä di, ii äŋguänäŋi. 7 Qu Naqä Iqueqä wäuŋui imäkäkipiyä-qae, ämaqä quuvqä maeqiyqä dutaŋi, yätamäkqä hnjua mämeqä danä itqäŋä. 8 Iutaŋi, ne Goti Iqueqä ämaqä iqune, ämaqä kukŋuä awä ätuäkitqäŋuwä iquauŋi, yätamäkqä vquatuŋque. Ne iiŋä iquque, Goti Iqueä kukŋuä naqä-qakuänäŋä duŋqä wäuŋui, yäŋänäqŋqä anä imäkquneyi.

Diotrepesi iqueqä hŋgisanä iqeŋqä

9 Ämaqä, Goti Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau kukŋuä ätuätmä, tuwaŋuä hui äqäkqä-qe, Diotrepesi, naqä ämiqä pmeqäŋqä äwinyätŋqä iqu, neyaqä kukŋuä tqaŋgquä duŋi qätä miqä itŋqe. 10 Nyi äpätmäŋgaŋi, nätmatqä iqu itŋqä isuauŋqe, eeqänäŋäŋqä awä tmniqe. Nenyqe, mändi nakittqiyätŋqä kukŋuä quvqä ätätŋqä iŋqä-täŋqe. Ga inä maetqe, tasi-guäka awä ätuäkitqäŋuwä iquauŋi, yeeqä mävätumeqä itä, ga yeeqä vätumapŋqä itqäŋuwä iquauŋi, ‘qäyä eänä’ ätuätä, Goti Iqueä yoqeŋqä aquvä maqŋqä ipŋqä ätuätŋqä iquvi.

Demitriyasi iqueqä suqeŋqä

11 Ŋqä nyämaqä nyi kiiŋä änyinätŋqä iquki, suqä quvqä itqätaŋgä
äqunäŋä iu miqä-pa, mä suqä äŋguä itqätaŋgä äqunäŋä iu, iqaŋgnä.
Suqä äŋguä itqäŋuwä iqua, qu Goti Iqueqe. Ämaqe, suqä quvqä
itqäŋuwä iqua, qu Goti Iqueŋi, hiŋuä mäquŋquä danä itqäŋuwä
iquayi. 12 Ämaqä eeqänäŋi, Demitriyasi iqueä suqä äŋguänäŋä
iqaŋgqeŋqä awä äyä ätätqäŋuwi. Ga Goti Iqueqä kukŋuä naqä-
qakuänäŋiu-pqe, iqueqä suqeŋqe, äŋguä asä i etaŋgi ämänätqueqi.
Ga ne-pqe, iqueqä suqeŋqe, ‘äŋguänäŋiqä’ ätätanä ätätqäŋu. Ga si
näqŋqä äyuä, neqä kukŋuä ätätani, aaŋä naqä-qakuänäŋä dinänji.

Kukŋuä yäpakiyi

13 Gayusi iquki, nyi kukŋuä kuapänä ktmqä etaŋgqä-qe, tuwaŋuä
bukiu qäyqäŋqe, manyiŋqä iqi. 14 Hea quäuqä mäpäwqäŋga,
äkimetmä hiŋuä kqänmqeŋqä, kŋuä yäŋänäqŋqä ämamä äpmeŋä.
Iŋga ye anä äpmeta, kukŋuä tenyueŋqe. 15 Goti Iqu äwqä haŋuä
kimäkänä. Tqä näueqä iqua, “Ne sinyqe, hui mimäuqä iŋunä” äktqä.
Ga ŋqä-näueqä hŋqunä-hŋqunäŋä iquauŋi, “Iqu sinyqe, hui mimäuqä
iqiyä” tu.

Jutä
iqu tuwaŋuä äqäkqe
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Kukŋui tuwaŋuä tqueŋi, 2 Pitä iqueqetäŋi, asänäŋi. Iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä, ämaqä kukŋuä äŋguä we-huŋqä iiŋqä mäkä-iqä iquauqä kukŋui, qätä mäwiyqä ipŋqä, ätätä äqäkqe. Tuwaŋui tiiŋä ätnänä. “Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Goti Iqu ämaqä Iqueqänäŋqä atäuŋuä ikqä iqune, quuvqä heqiyatuŋquä änätapkqe. Iwä kukŋuä iqu qui imäkŋqäŋqä, heqä quuvqä heqiyqe a yäŋänäqŋqä qätätpŋqe.” (Jutä 1:3)

Jutä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Nyi Jisasi Kraisi Iqueqä wäuŋuä-wiyqä, Jemisi iqueqä käŋgua Jutä* iqunä, nyi tuwaŋuä tä, ämaqä Goti Iqu tääqä etätmakqä, henyŋqä äqäyqä. Henyqe, Goti neqä Apiqu kiiŋä wiŋgaŋgi, ga he Jisasi Kraisi Iquesa qui mimäkŋqä äpmeŋä. 2 Goti Iqu suqä qeqä wutqetä, äwqä haŋuä imbu pmeqetä, itaŋga huiziuŋqä kiiŋä äwiŋqetäŋi, hesä hävemnäqŋqä witätŋqä emäkänä.

Ämaqä, kukŋuä we-huŋqä-täŋä iqutä, mäkä-huŋqä iquauŋqe

3 Ŋqä nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä iquenä, nyi henyqe, tuwaŋui, Goti Iqu ne eeqänäŋi, qui mimäkŋqä aŋgumä häŋä inaqumuatätŋqeŋqä tmqä, aaŋä kiiŋä änyiŋgaŋgi qämätmä itŋqä-qe, iwä täŋgaŋi, nyi kŋui huiziqueŋqä nyiyqaŋgi, yäŋänäqŋqe tii ätätmä äqiyqä. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi, Goti Iqu ämaqä Iqueqänäŋqä atäuŋuä ikqä iqune quuvqä heqiyatuŋquä änätapkqe. Iwä kukŋuä iqu qui imäkŋqäŋqä, heqä quuvqä heqiyqe a yäŋänäqŋqä qätätpŋqe. 4 Ämaqä hŋqua, ne iquauqä quuvqä heqiyqe yoqä mäwqueqä iququä iqua, qu ae äyapquwä, ga quuvqä eqiyätuŋquä iquneuä awä imä äpmeŋä. Qu Goti Ique tuwä äwiyäpu, “Goti Iqu nenyqä qeqä wutätä, haŋä-iqä mänätapqä, äŋguinä hiŋgi nätapäŋqiyä” ätäpu, quwqä äwiŋqä duta suqä quvqänäŋä imäkätqäŋä. Ga qu Jisasi Kraisi Iquenyqe, “Neqä Naqä Ämäneyqä Iquenyä qänaknä vqäŋqe, oeyqä” ätätqäŋä. Ämaqä iiŋä iquauŋqe, Goti Iqu qäŋganä, “Nyi quŋi kukŋuä ämitätmä, haŋä-iqä meqä-täŋä iŋgisaŋqä dowatmniqeqä” ätkqe.

5 He näqŋqä qäyu etaŋguwä-qe, nyi he kŋuä aŋgi etäsämäŋqä tii etqä. Naqä Iqu Israitqä iquau häŋä iqumuatätä, Isipäta ätuma qäyä äpkqä-qe, qänakndaŋi ämaqä qutaŋä quuvqä maeqiyqä iqaŋguwä iquauŋi, Iqu qui äyä äwimäkkqe. 6 Huizi, eŋätqä hŋquauŋi, wäuŋuä Goti Iqu äwikqeuŋi mämiqä ipu, quwqä aŋä pmeqe ävämeqaŋguwäŋga, Goti Iqu, guä woyqä mändakmäuqä yäniqetä äkiqiyäutä, heawiqä naqänäŋä imä äpmuatekqe. Iqu quŋi, hiunji naqänäŋä, Iqu eeqänäŋiu kukŋuä mitqäŋgaŋqä, iu äpmuatetä ämitqäuä. 7 Itaŋga qutä asänäŋä huiziqu, ämaqä aŋähimqä Sotomätä, Gomoratä, ä huizi qäqiqi ämätŋgäwäŋuwä iu pmeqä

* **1:1** Matiu 13:55 iuŋi, Nasäretqätaŋä iqua Jisasi Iqueqä käŋgua hŋqueqä yoqe, ‘Jutasi iqueyqä’ änyuätukuwi. Iqu käŋgua asä iqueyi.

iqua, suqä huiwä yaŋä-iŋqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitaŋä-huitaŋä imäkqa äumiŋuwitaŋi, Goti Iqu quŋi, Iqueqä kimaŋi, tä hea ique-ique sqä iu pmetpŋqä ändowatkqe. Haŋä-iqä qu ämakuwi äqunätanä, suqä qu imiŋuwä ii, miqä yatuŋquä diŋqä imäkkqe.

8 Ämaqä ii imiŋuwä-paŋä asä iiŋi, ämaqä, neyaqä awä imä äpmeŋuwä iquauŋqä etqä iqua, qu suqä huitaŋä-huitaŋä kiiŋä wiŋgaŋgi imäkäpiyitaŋi, quwqä huiwiuŋi piyaŋä-weqä imäknäpu, huizi iqueqä yäpä imä mäpmeqä, hŋgisa itquepu, ga eŋätqä yoqä naqä-täŋä iquauŋqe, kukŋuä quvqä ätäpu itqäŋä. 9 Eŋätqä iquauqä naqä Maikoli iqu, Setänä Goti Iqutä mäkä-huŋqä iqutä, “Mosisi iqueä huiwi, tqu metŋqäwä?” ätnäsinyä, maŋä mäkä äunäsiyäŋgaŋi, iqu kiqä-kiuä Setänä ique kukŋuä mitätŋqä, kukŋuä quvqä hui mätquä itä, “Naqä Iqu, Iqueqä-kiuä äkasuwä ktäŋqiyä” ätukqe. 10 Iiŋä etaŋgi, ämaqä iiŋä iqua, nätmatqä äki-äkiŋqä änyä maqŋqä epiyä iqua, qu iuŋi kukŋuä quvqä hiŋgi ätätqäŋä. Mä hiveqä-yaqueqä hiqiyqä kŋuä maeqä iqua eŋqä-pa, qu quwqä kŋuinä indqänäpiyä dunä imäkäpiyitaŋi, qui aaŋä quvqä imäkmbnä. 11 Oänä! Qu qaŋi, huäŋqä Kenä iqu† äukqeu äwätqäŋä. Itaŋga Balamä iqu‡ kŋui mbqeŋqänä ämetä ikqä-pa, nätmatqä äki-äkitaŋä mbqä meqeuŋqä imäkqäŋqe, qu näwi imäkmbu äpmeŋä. Itaŋga Kora iqu§ Goti Iqueŋi hŋgisanä itquetäqeta qui imäkŋgqä-pa, qu-pqe qui asä ii imäkmbnuwi.

12 He naqä-hŋqunä ipu hiqä-hiuäŋqä enyätä, ymisaŋä bŋqä aquvä qäŋgaŋguwäŋga, ämaqä iiŋä iqua, hesä anä äqänäpu, quwqä-quwäŋqänä indqänäpu, ymisaŋi womba miqä yaqäpiqä ipiyi, iutaŋi hiqä aquväqŋqä iuŋi, kukuewä ae itmäkquwä eŋqä-paŋä iquayi. Qu qäukuä zä, piyä maeqä etaŋgi, yuŋui ämamäutŋqä-paŋä, ga ämaqeu yätamäkqä mävqä itqäŋuwä iquayi. Ga qu ze, kiqä häukuä qäyqäŋgaŋi, häukuä maqiyqä etaŋgqeŋqä, ämaqe, kiqä hukä bu qäsä äyakuwitaŋi, ga äpäkoŋqe, hŋquaqu e äpäkoŋguwä-paŋä iiŋä iquayi. 13 Itaŋga eqä huakä yäyäŋi ämŋga äpeyätä, suetä äqäyätäqäŋga, hinoqukuä eqä yäpä mämä äwiŋqe, haqäŋgisaŋqä äma äpeyätŋqä-pa, suqä quvqä ämaqä iiŋä iqua womba miqä imäkätqäŋuwi, quvqe quwqä kŋuä-äwqeuta ätnäŋä iqi timäunä. Itaŋga ämaqä iiŋä iqua, qätäqueqä heawiqä imä qaŋä hiŋgi ikitqäŋuwä-paŋä iiŋä iquayi. Iwä Goti Iqu ämaqä iquauŋqe, aŋä hea ique-ique pmetpnuwäŋqe, hea mämanäwiqe, näwi imäkekqe.

14 Ämaqä asä iiŋä iquauŋqe, Atamä iquesa ti eqaŋi, 7 ekqä Inokä iqu, suqä haŋä-iqä wimeniŋqeŋqä hiŋuä ätätä tii ätääŋqe. “Qätä nyipu! Naqä Iqu, eŋätqä Iqueqänäŋä aaŋä kuapänäŋä-täŋä iquatä quvepäŋqiyä. 15 Iqu ämaqä eeqänäŋä kukŋuä ämitätä, iwäsäutä, itaŋga ämaqä Ique hŋgisa itquepu, suqä quvqä itqäŋuwä iquauŋqe, quwqä suqä quvqä itqäŋuwiŋqätä, kukŋuä quvqä Iquenyqä ätätqäŋuwiŋqätäŋi, näqŋqä qäyä mapŋqä, quŋi haŋä-iqä naqänäŋä meqäŋgisa mäwqatäniŋqä quvepäŋqiyä” ätääŋqe.

16 Ämaqä iiŋä iqua, hea ique-ique nätmatqä hnjua-hnjua wimeqaŋgqeŋqe, äwqä quvqä änyäpu, kukŋuä ämaqä duŋqä ämamäutqäŋä. Qu qänaknäŋi, suqä quvqä quwqä kŋuä-äwqeunä witaŋgqeunä itqäŋä. Qu kukŋuä hämä-hämänä ätäpu, quwqä yoqe,

† **1:11** Ipäqäkqä 4:1-16 ‡ **1:11** A Täuqä 22:5-24:25; 2 Pitä 2:15 § **1:11** A Täuqä 16:1-46

haqeu ämaenätqäŋä. Ga äwiŋqä iquauqä iunä qänaknä wipŋqeŋqä
kukŋui, miiqä-eqä-nyqä iquanä ätuätqäŋä.

Quuvqä heqiyqä a yäŋänäqŋqä äqätpu, iunä imäkŋga peyqäpŋqeŋqä

17 Iŋäqe, ŋqä nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä iquenä, kukŋui, ämaqä,
neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
iqua, nätmatqä qänaki timäutŋqeŋqä ätäpu ekuwiŋqä, kŋuä mapiyä.
18 “Hea yäpakä iqu timäutŋqä itäqäŋganı, ämaqä kukŋuä naqä-
qakuiŋqä tä-säwqä ipu, Goti Iqueŋi hŋgisa itquepu, qänaknäŋi
äwiŋqä quwqä dunä iqä iqua, timäupnuwiqä” äyä etkuwi. 19 Dŋä
Äŋguä Iqu qutä mäpmeqä etaŋgi, qänaknäŋi, kŋuä indqäŋqä ämaqä
qua täutanä iquauqenä ipu, ämaqä huizi du awä qäyäpatmbŋqä
imäkqä iquayi.
20 Iŋäqe, ŋqä nyämaqä kiiŋä änyinätŋqä iquenä, he Dŋä Äŋguä
Iqutä anä äpmepu, Goti Iquenyqä tääqä ätqa äwäpiyitanı, quuvqä
heqiyqä Goti Iqu etapqe, a yäŋänäqŋqä äqätpu, iunä imäkŋga
peyqäpŋqe. 21 He neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeuta,
heŋi häŋä hea ique-ique pmeqä hetapäniŋqä hiŋuä äqämbu äpmapu,
Goti Iqu henyŋqä äwinyäŋqä iunä pmetpŋqe. 22 Ämaqä ‘quuvqä
heqämqändiyä, ä maeqiyqä imqändiyä?’ kŋuä ävätŋqä iquauŋqe,
qeqä hetätŋqe. 23 Itaŋga tä maisquä duŋqä uwqaŋgpqä iquauŋi,
huätä maqänä itmepu, häŋä iqumuatpŋqe. Ga huiziquauŋqe, qeqä
ätumuäkäpu yätamäkqä äväpiyäŋganı, zätä qäsä ipu, ipŋqe. Goti
Iqueqä hiŋuä iqiŋi, qu qänaknäŋi suqä kiyä mätqä iu itqäŋuwä-qae,
quwqä qäkämä-pqä kiyä mätqä eŋqä-qae, he-pqe, kiyä inä emätqŋqä,
zätä qäsä ipŋqe.

Ne Goti Iqueä yoqe, haqeu maetuŋqueŋqä

24 Goti Iqu, he qua iqi mäpäkŋqä ipŋqä äŋguänä ämeyätä, he
suqä quvqä maeqä, aaŋä yeeqänänä ipu, Iqueä yoqä naqänäŋä
etaŋgi äqämbu tqäpŋqä, etma uwqä Iquvi. 25 Iqu Goti Kiqä-kionäŋä-
qu äpme, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquesanı, neŋi aŋgumä Häŋä
Inequmuatqä Iquvi. Ne Iqueä yoqe, haqeu maetuŋque. Iqu yoqä aaŋä
naqänäŋä-täŋä-qu eä, ämiqä naqä iuqä Naqä-qu eä, ga yäŋänäqŋqä
naqänäŋä äme, nätmatqä eeqänäŋä iuqä Ämiqä Naqä Iquvi. Iqu
qäŋganäŋqä, ä täŋganqä, qänakndaŋqä, ii äpmäka wätäniqe. Ii
naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Kukŋuä zä wiqe,
Ätnäŋäqi itkimäkqeŋqä
Yätamäkqä kukŋuä hiŋuiqäŋä iquvi

Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä ämakuwä iquauŋi, quvqä itquamiŋuwäŋgaŋi, Jonä iqu bukä tä äqäkqe. Qu iquau quvqä itquamiŋuwi, ii iqua Jisasi Iqu, iquauqä Naqä Iqu etaŋgqeŋqä, quuvqä heqiyätqätaŋguwä iutayi. Buki, Kraisi Iqueqä yoqä ämakuwä iqua, haŋä-iqä naqä iqueŋi, mändi kittqäpŋqä iiŋqeyi.

Bukä tä, nätmatqä qänaki timäuniqeŋqä ktqä kuapänäŋä-täŋä iiyi. Ämaqä quuvqä eqiyäpiyä iŋga äpmamiŋuwä iqua, kukŋuä ktqä iiŋqe, näqŋqä emiŋuwi. Itaŋgi ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, qu maqŋqeqä. Kukŋuä ktqä iuŋqä quati, ii tiinji. Jisasi Iqu, Naqä-qu eä, Iqueqä hipaeta, Goti Iqu mäkä eeqänäŋä itä, Setänä iquepqe, mändi kittqiyäniqeqä. Ga Jisasi Iqu Iqueqä wäuŋui qäpu imäkqaŋgaŋi, Goti Iqu ämaqä quuvqä heqiyqä mävquatämäuqä ipu, yäŋänäqŋqä pmetaŋguwä iquauŋi, nätmatqä äŋguä hui tii äväŋqiyä. Iqu nätmatqä eeqänäŋä änyä-häŋi imäkäniqä iutaŋi, qu Iqutä anä äpmapu, haŋä-iqä maeqä pmepŋqäuä.

Jonä iqu, tuwaŋuä tqueŋqä kukŋuä ätkqeŋqä

1 Kukŋuä Jisasi Kraisi Iquenyqä tqu, zä äwäminqetaŋi, Jisasi Iqu ätnäŋäqi ämaekqeŋqeyi. Jisasi Kraisi Iqu, nätmatqä maqänä timäuniqŋqe, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquau ämotquetŋqe, Goti Hanjuwä Iqu, Ique ganä ämotquakqe. Itaŋi Jisasi Iqu Iqueqä eŋätqä hŋque, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä Jonä iqunŋqä dowatqaŋgi, nätmatqä äki-äkitaŋä timäuniqä iiŋqe, kukŋuä wätqä eŋqä-paŋä iu ämändquakqe. 2 Itaŋga nyi nätmatqä eeqänäŋi hiŋuä äqunmitaŋi, tiiŋä ätukqe. “Tä Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä naqä-qakui, Jisasi Kraisi Iqu ätqeqä.” 3 Ämaqä, Goti Iqueqä kukŋuä tä, nätmatqä ätimäuniŋqeŋqä a ätäutä, awä ätumitätqä iqutä, ä ämaqä, iqu kukŋuä awä tqaŋgi qätä äwiyäpu, ämepu äpmamitpqä iqua-pqe, nätmatqä tä qäpi ae ätimäutŋqä iqaŋgi, quŋi Goti Iqu äŋguä iwimäkqaŋgi yeeqä ipŋqäuä.

4 Nyi Jonä iqunä tuwaŋuä tä, qokä-apäkä aŋä-himqä 7, qua Eesiya iu Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquenŋqä äqäyqä. Goti Hanjuwä Iqu, täŋga äpmeŋqä, qäŋganä äpmamiŋqä, ä qänaki inä pmetäniŋqä-qu eä, heŋi qeqä imäŋqeta äŋguä etapätä, heqä äwqe haŋuä imbu pmetpŋqä emäkquä. Itaŋga dŋä 7, Goti Iqu zähawä hiqumuaŋä eä pmetaŋgqä iu äpmeŋuwä iqua,* qu-pqe asä ii emäkpnä. 5 Itaŋga Jisasi Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueä kukŋuä naqäqakuinä awä ätmiŋqä Iqu, ae äpäkoŋgqä iuta ganä ävaukqä Iqu, itaŋga qua täu miqä naqä iquauqä Naqä-qu äpme. Iqu-pqä asä ii emäkätŋqänänji.

Iqu nenyŋqä kuapänä wiŋganji, Iqueqä häŋeqetä, neyaqä suqä quvqä eeqänäŋä iutaŋi, huätä äyä änewewqatkqe. 6 Iqu ne Iqueqä

* **1:4** Itkimäkqä 8:2

ämaqä naqä-hŋqunä eätanä, Kanä Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva imäkquatuŋquä, inemäkkqe. Iŋitaŋi, yoqä naqetä, yäŋänäqŋqä nätmatqä eeqänäŋä iu miniqŋqetä, hea ique-ique Iqutänä witäniqe. Ii aaŋä naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

7 Hiŋuä qumbiyä! Iqu qaquvqeu pmeqä quvepätŋqä itqäuä.† Itaŋi ämaqä eeqänäŋi, Iqu äquvepqaŋgutqe, hiŋuä qumbuŋqäuä. Ämaqä Ique zi äukuwä iqua-pqe, hiŋuä anä qumbnä.‡ Ga ämaqä eeqänä, huiwä huitaŋä-huitaŋä quaetaŋi, Iquenyqä kŋuä kuapänä qäpnuwi. Naqä-qakui. Iŋi ätimäuniqe!

8 Goti Naqä, Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu, tii ätqiyä. “Nyi hiŋuiqäŋqätä, yäpakiŋqätäŋi, Ŋqä-näuänjqä. Nyi täŋga äpmeŋqä, qäŋganä äpmamiŋqä, ä qänaki inä pmetmniqä Iqunjqä.”

Jonä iqu, Jisasi Ique hiŋuä äquŋgqeŋqä

9 Nyi Jonä, heqä heyämaqä iqunänji. Nyitä hesä, ne eeqä Jisasi Iqueqä eanitaŋi, haŋä-iqä asänä ämetanä, Naqä Iqunä miqeuŋi anä äpmetanä, iŋi ne eeqä yäŋänäqŋqä ätqäuanä haŋä-iqe äyä ämiwäutqäŋu. Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqätä, kukŋuä Jisasi Iqu awä ätumiŋqeŋqätä, tuäkitqätaŋga, qu nyi qua eqä huväkiyä, kiqä yoqe Patmosi iuŋqä huätä änändowatkuwi. 10 Naqä Iqueqä hiunji eqaŋganji, Dŋä Äŋguä Iqu aaŋä yäŋänäqŋqä nyimeqaŋga, nyaqä tuwä iŋgisaŋi, ämaqä hŋqu maŋä yäŋänäqŋqä, hääwä eŋqä-pa, tii tqaŋgi äwikqe. 11 “Si nätmatqä äki hiŋuä äqunäŋä etaŋgutqe, bukä iu äqäyätnä, ämaqä aŋä-himqä 7 iu, Jisasi Iqueqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iuŋqä qäyämävä. Tuwaŋui, aŋä-himqä Epäsäsi, Samina, Pekamumä, Tayätila, Satisi, Pilendopiya, ä Latisiya iu äqänätqäŋuwä iquauŋqäuä.”

12 I tqaŋgi äwimi, “Tqu dqutiyä” tmä äkunmäkŋgqe, golqä hiqi-tä-tqäuqä 7 hŋqua tqäutaŋgä äquŋgqe. 13 Hiqi-tä-tqäuqä iquauä awä iqiŋi, ämaqä eŋqä-paŋä Hŋqu, qäkä quäuqä yukä bu eeqä ämäwqätäuqä äyäuä, Iqueqä quikuä iuŋi, golqä yauqä ipnätaŋgi äquŋgqe. 14 Iqueqä de, qatäwänäŋä aaŋä yäkquänäŋä äui, ga Iqueqä hiŋui, tä äyänätŋqä-paŋä iiŋi. 15 Iqueqä yukä iuŋi, ämaqä hŋqu hikä hiuisqä äyäŋqä, tä tnäŋä du imäkävetqä-paŋä iiŋä äyäŋgiyä. Iqueqä kukŋuä-pqä ätätäqe, eqä äkakä kuapänä äqäŋgqä-paŋä iiŋi. 16 Iqu Iqueqä hipa ämuaŋgisaŋi, qätäqueqä 7 a äqätä, ŋŋ Iqueqä maŋitaŋi, näpqä-hionaqä iŋgi-iŋgisa häŋeqä-heŋqe ätimäumiŋqe. Iqueqä himä-hiqumuaŋitaŋi, mäptqä tnäŋä ätä äyäŋgqä-paŋä iiŋä äyänätaŋgi äquŋgqe.

17 Ique e äqunmitaŋi, nyi ämaqä pizqä eŋqä-paŋunä, Iqueuä yukä täŋä iqi päkŋganga, Iqu Iqueqä hipa ämuaŋgisaŋi, nyaqä huiwä haqeqi änjiyätä, tii ändkqe. “Zä miqä manä. Nyi hiŋuiqäŋqä qänakŋqä äpmeŋqä Iqunjqä. 18 Nyi Goti Häŋä Äpmeŋqä Iqunjqä. Nyi hŋqunä äpäkoŋgqe, ga iŋga-iŋga häŋä yqänä äpmaka uwqämniqä Iqunjqä. Nyi ämaqä äpäkoŋqä iuŋqätä, ae äpäkombqä iquauqä aŋiuŋqätä, qŋqaŋä hutäuqe,§ a äqätäŋä. 19 Iiŋitaŋi nätmatqä tqä hiŋuitä äqunäŋi, tuwaŋuä bukä iu qäyeyä. Nätmatqä täŋga ätimäuqeŋqätä, qänaknda-pqä timäuniŋqätäŋi, bukä iu qäyeyä. 20 Si

† **1:7** Wäuŋuiŋqä 1:9-11 ‡ **1:7** Sakätiyasi 12:10 § **1:18** Itkimäkqä 6:8; 20:13

qätäqueqä, Nyaqä hipa ämuaŋgisaŋä iquatä, golqä hiqi-tä-tqäuqä iquatä, hiŋuä äqunäŋi, qakui tiinji. Hiqi-tä-tqäuqä iqua, ämaqä aŋä-himqä 7 iu aquvä äqänätqäŋuwä iqua etaŋga, qätäqueqä iqua, quwqä eŋätqä 7 iquayqä” ändkqe.

2

Quuvqä heqiyqä Epäsäsi iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

1 Eŋätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Epäsäsi iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä tii ätätnä qäyä.

Nyi qätäqueqä 7 iquau Ŋqä hipa ämuaŋgisa äqätmä, Nyi hiqi-tä-tqäuqä 7 iquauä awä iqi iktŋqä Iqunä, kukŋuä tä siŋqä ändowatqä.

2 Suqä eeqänäŋä he itqäŋuwi, Nyi näqŋqä eäŋänä. He wäuŋuä tnäŋä ipu, haŋä-iqe qäyä ämepu, yäŋänäqŋqä äyä ätqäutqäŋuwi. He ämaqä quvqä iqä iquauŋi, hesä anä pmapŋqe, hiŋuinä mäquŋquä itqäŋuwi. Ämaqä hesä äpmepu, ‘Goti Hanjuwä Iqu, ne wäuŋuäŋqä änandowatqeqä’ quaŋgä etätqäŋuwä iquauŋqe, he kŋuä äŋguänä iwäsäupu, quaŋgä iquauŋi, ae äyä ämäqumuetqäŋuwi. 3 Ämaqe, he Nyaqä yoqe a qätätaŋgä eqänäpu, ga he quvqä emäkätqätaŋguwä-qe, he yäŋänäqŋqä ätqäupu, haŋä-iqä ii ämepu, wäuŋuä tnäŋä iqueŋqe enyqä miqä itqäŋuwi. He iiŋä itqätaŋguwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä.

4 Iiŋä etaŋgi Nyi hesäŋi, kukŋuä hui täŋunjqä. He Nyinyqä quuvqä kiŋganä eqiyäpiyäŋganı, kuapänä enyämiŋqä-qe, täŋganı iiŋi hmanji. 5 Qäŋganäŋi, he suqä äŋguä inä imäkmiŋuwi, huätä vquatämäupu, qua iqi ae äyä äpäkŋguwi. Iiŋä etaŋgi hiqä suqä qäŋganä imäkmiŋuwiŋqe, kŋuä indqänäpu, hiqä kŋuä äkunmäknäpu, suqä qäŋganä äänä imäkmiŋuwä etaŋgutqe, asä iiŋä imäkqäpŋqe. He iiŋä mimäkqä iqaŋgpqe, Nyi äpätmä hiqä hiqi-tetä kiqä ätqäuqetä, huätä metaumqänä. 6 Ga hiqä suqä äŋguä hŋqu tiiŋi. He Nikolasi ique qänaki itqäŋuwä iquauä suqeŋqe, yasämä maeŋqä eä. Nyi-pqe iquauä suqeŋqe, yasämä manyiŋqä eä.

7 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaknä wipŋqe. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi iquauŋi, zä-häukuä häŋä hea ique-ique pmeqä vqe, qäyä dupŋqä hiŋuinä qunmniqeqä. Zä iiŋä iqu, qäukuä haqä Goti Hanjuwä Iqueä wäuŋuä iqi ätqäunä.

Quuvqä heqiyqä Samina iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

8 Eŋätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Samina iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä tii ätätnä qäyä.

Nyi hiŋuiqäŋqä qänakŋqä äpmeŋqä,* ga hŋqunä äpäkoŋgqä-qe, aŋgumä äväutmä häŋä äpmeŋqä† Iqunä, kukŋuä tä siŋqä ändowatqä.

9 Nyi he haŋä-iqätä, täŋä-huŋqätä, emetŋqeŋqe, näqŋqä ae emä, ga he nätmatqä qua täutaŋi, maeqä aaŋqä äpmeŋuwiŋqe, nyi näqŋqä ae eäqä. Iiŋä etaŋgqä-qe, he nätmatqä kuapänäŋä-täŋuenä yqänä äpmeŋä. Ämaqä hŋqua, he kukŋuä tuwäŋgisa etätqäŋuwiŋqe, nyi näqŋqä ae eŋä. Ämaqä, ‘Ne Israitqä iquneyqä’ ätätqäŋuwä-qe, oee, qu Setänä iqueqä-quayi. 10 He haŋä-iqä emetŋqä itŋqe, zä miqä pambiyä. Qätä nyipu. Setänä iqu, “He Goti Iquenyqä quuvqä

* **2:8** Itkimäkqä 1:17 † **2:8** Itkimäkqä 1:18

yqänä eqiyätqäŋäpiyä” tä yamwiqä hiyätŋqe, hŋquenä aŋä guä kiqiyäueqä iuŋqä upŋqä emäkänä. I hitaŋgi haŋä-iqä, täŋä-huŋqä ämepu, hiunji 10 eŋqä-pa pmapnuwi. Iiŋä etaŋgi qu he pizqä qäyä hepäkpŋqä-qe, quuvqä heqiyqe, a yäŋänäqŋqä kiqätpiyä. He iiŋi ämäwqätäuqaŋgpqe, Nyi häŋä hea ique-ique pmeqe etapmniqeqä.
11 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu, Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaknä wipŋqeqä. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, äpäkoŋqä huiziqu‡ qui miwimäkqä danä yäniqeqä. Aaŋä hma naqä-qakui.

Quuvqä heqiyqä Pekamumä iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

12 Eŋätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Pekamumä iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä tii ätätnä qi.
Nyi näpqä-hionaqä iŋgi-iŋgisa häŋeqä-heŋqä ämeŋqä§ Iqunä, kukŋuä tä siŋqä ändowatämepqä.
13 He aŋä äpmeŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. Iqiŋi, Setänä iqueqä aŋä äquatäuqämeŋqä iuyi. Iiŋä etaŋgi he Nyaqä yoqe a yäŋänäqŋqä äkiqätäpu, hiqä Nyinyqä quuvqä heqiyqe, zä maeqä itqäŋuwi. Qäŋganäŋi, Andipasi iqu Nyaqä kukŋui qänaknä itä, Nyinyqä awä-tqä-qu eä, anä äyä äpmamiŋuwi. Qu iqueŋi, aŋä Setänä iqu äpmeŋqä iqi päsqaŋguwäŋgaŋä-pqe, he Nyi tuwä manjiyqä ikuwi.
14 Iiŋä etaŋgi Nyi hesäŋi, kukŋuä hui täŋunji. Hesaŋä hui, Balamä* iqueuä suqe, a yqänä äqätpu äpmeŋä. Qäŋganäŋi Balamä iqu, suqä Israitqä iquau quaŋgä tqueŋqe, Balakä ique ämotqueqaŋgi, qu suqä quvqeu äpäknäpu, naŋuä goti quaŋgä iuŋqä hiqäva imäkpqe änäpu, huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä imäkmiŋuwi. 15 Asä iiŋi, ämaqä hesä äpmeŋuwä hui, Nikolasi iqueqä ämaqä iquauä kukŋuä dunä qänaknä itqäŋä. 16 Ii itqätaŋguwitaŋi, he täŋgaŋi hiqä kŋui äkunmäkmbiyä. Iiŋi hma etaŋgutqe, maqänäŋi, Nyi heŋqä äquvepätmä, ga Nyi, ämaqä iiŋä itqäŋuwä iquatä, näpqä-hionaqä yanäqŋquä Nyaqä maŋä täu äwiŋqetä, mäkä hunanä.
17 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu, Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki wipŋqänäyi. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi buayä Mana† zä äwiŋqe ämuayätmä, hikä qäpaiqä yoqä änyä-häŋä äqänäŋqä hŋqu-pqe äwimniqe. Yoqä iiŋä iqueŋqe, ämaqä hŋqu änyä maqŋqä heniqe. Ämaqä, hikä qäpaiqä ämetqä iqunä, näqŋqä heniqe.

Quuvqä heqiyqä Tayätila iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

18 Eŋätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Tayätila iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä tii ätätnä qäyä.
Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqunä eämä, hiŋuä tä äyänätŋqä-paŋitä, yukä hikä hiuisqä äyäŋqä-paŋitä täŋä Iqunä, kukŋuä tä siŋqä ändowatämepqä.
19 Nyi suqä eeqänäŋä he imäkätqäŋuwiŋqe, näqŋqä ae ämeŋä. He huiziuŋqä heŋgaŋgi, Nyinyqä quuvqä eqiyäpu, ämaqä huizi

‡ **2:11** Itkimäkqä 20:14 § **2:12** Itkimäkqä 1:16 * **2:14** A Täuqä 22:5-24:25 † **2:17** Aŋgumä Itmakqä 16:21; A Täuqä 11:8; Jonä 6:49

iquau yätamäkqä äväpu, itaŋga haŋä-iqä qäyä ämepu yäŋänäqŋqä
ätqäuŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. Hiqä suqä qäŋganä-pqä imiŋuwä
eeqänäŋi, aaŋä äŋguänäŋä ätimäuä.
20 Iiŋä etaŋgi Nyi hesäŋi, kukŋuä hui-pqä inä Täŋunji. Apäkä
Jesepetqi ‘Hiŋuä-tqiŋjqä’ ätätŋqä ii, hesä qäyä pmetŋqä hiŋuinä
äqunätqäŋuwiqä. Apäkä ii, Nyaqä ämaqä wäuŋuä imäkqäpqä
iquauŋi, quaŋgä ätuätä, suqä huiwä yaŋä hiŋgi iŋqä ämotquetä,
naŋuä goti quaŋgä iquauŋqä hiqäva-pqä imäkpqe, ämbŋqä ätuätŋqä
iiyi. 21 Nyi, ‘Iiyqä suqä quvqä hui äkunmäknäŋqutiyä’ tmä, hiŋuinä
äqunmä pmetaŋgä, iiyqä kŋui makunmäkŋqä itä, suqä huiwä yaŋä
hiŋgi änäänä äväkitqänä. 22 E äväkitŋqä-qae, he qätä nyipiyä!
Nyi apäkä iiŋi, täŋä-huŋqä naqänäŋitä, ä täŋä-yaqä naqänäŋitä,
metŋqä wimäkmä. Itaŋga ämaqä iisä hiqaqä anä äwäyäkitqäŋuwä
iqua, quwqä kŋui makunmäkŋqä ipu, iiyqä suqeu qänaki yqänä
itqätaŋgpqe, Nyi iquauŋi täŋä-huŋqätä, haŋä-iqä naqänäŋä wimä.
23 Qokä-apäkä, ymeqä eŋqä-pa ii qänaknä ävätqäŋuwä iquauŋi,
eeqänä pizqä päkmniqeqä. Iiŋä imäkqaŋgqetaŋi, ämaqä Nyaqä
yoqeŋqä im-imä aquvä äqänätqäŋuwä eeqänäŋä iqua, tiiŋiŋqe,
näqŋqä mapnuwi. Nyi ämaqä eeqänäŋä iquenŋqä kŋuiutä, äwqeutä
iwäsäutmä, ga he suqä imäkätqäŋuwä-pa kimaŋi, hŋqunä-hŋqunä e
hetapqäumniqe.
24 Iiŋä etaŋgi qokä-apäkä huizi, Tayätila äpmapu, apäkä iiyqä
kukŋuiu qänaknä miqä ipu, itaŋga suqä qu, “Setänä iqueqä kukŋuä ze
eä-qä” ätätqäŋuwiŋqe, näqŋqä mämeqä itqäŋuwä iquenä, Nyi ‘Haŋä-
iqä hŋqu heyaqä haqeqi maeqä ymä’ hitmŋqeqä. 25 I etaŋgi nätmatqä
eeqänäŋä he a äqätäŋuwi, Nyi äquvepmqäŋganqä a yäŋänäqŋqä
qätätaŋgpu.
26-27 Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäupu, Nyaqä suqeu hiunji
yäpakäŋganqä qänaknä imipqä iqua, iiŋi Nyi iquau-iquauqäŋi, Ŋqä
Apiqu ändapkqä-pa, *qokä-apäkä eeqänäŋä äpmakuwäŋuwä iuqä
nyuäŋä ämiqä pmeniqä iiŋqe, Nyi yoqä wimniqe. Itaŋga ämaqä hŋqu
qua qondä ämisqiyätä, zinaŋuä imäkqä-paŋä iiŋi, iqu yäkqä woyqä a
äqätä iquau ämiŋqiyä.*‡ 28 Iiŋä imitätqä iqueŋi, Nyi qätäqueqä ziŋuitä
ätimäutä äyänätŋqä iqu§ wimniqe.
29 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä
iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipŋqeqä.

3

Quuvqä heqiyqä Satisi iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

1 Eŋätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Satisi iu ämitŋqä iqueŋqe, kukŋuä
tii ätätnä qäyä.
Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä dŋä 7 itä,* itaŋga qätäqueqä 7 itäŋä
Täŋunä eämä, kukŋuä tä siŋqä ändowatämepqä.
Suqä eeqänäŋä he itqäŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. Qu henyqe,
“Häŋä äpmeŋäuä” ätätqäŋuwä-qe, he ae äpäkoŋguwä-paŋä iquenjqä.
2 Hiqä suqä eeqänäŋä imäkätqäŋuwi, Nyi Ŋqä Goti Iqueqä hiŋuä
iqisaŋi, hŋqu aaŋä jänänäŋä mäquŋquä iŋqä-qae, he hiqaqä äwiŋuwi
ivatuwänäpu, hiqä suqä mapäkoŋqä yqänä äwiŋqe, yäŋänäqŋqä

‡ **2:26-27** Apqä Bukä 2:8-9 § **2:28** Itkimäkqä 22:16 * **3:1** Itkimäkqä 1:4

aŋgi imäkqaŋgpu. 3 Qäŋganäŋi, he kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi
qätä äwiyäpu, ae ämakuwi, he iiŋqä kŋuä indqänäpu, äŋguänä
ämipu, hiqä suqä quvqeŋqe, kŋuä kunmäkmbiyä. He mävauqä ipu,
hiqaqä yqänä äwämitpqe, quwä-meqä hŋqu emeqäŋqe änyä maqŋqä
eäŋuwä-pa, Nyi asä iiŋä emamä.
4 Iŋäqe, he Satisi iu äpmeŋuwitaŋä hui, quwqä ämuasmäŋqe, kiyä
mätqä mimäkqä iquwi. Iqua qäyunä epiyitaŋi, ämuasmäŋqä qäpaiqä
ämipnäpu, Nyitä qaŋä anä ikiquatuŋque.
5 Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi
ämuasmäŋqä qäpaiqä iiŋi äwiptätmä, iquauqä yoqä bukä häŋä-
pmeqä iuŋi, huätä makutqä imniqe. Oeyqä. Nyi iquauŋqe, Ŋqä
Apiqueqä hiŋuä iqisa, ä Iqueqä eŋätqä iquauä hiŋuä iqisa-pqe, ‘Iqua
Ŋqeqä’ tmniqä iunänji.
6 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä
iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki wipŋqänänji.

Quuvqä heqiyqä Pilendopiya iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

7 Eŋätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Pilendopiya iu ämitŋqä iqueŋqe,
kukŋuä tii ätätnä qäyämävä.
Nyi suqä äŋguä jänänäŋä imäkätmä, aaŋä Naqä-qakuä-qunä eämä,
itaŋga Nyi Dewiti iqueqä qŋqaŋä hutäuqe† a äqätäŋqä Iqunji. Nyi
aŋä qŋqaŋä hutemqe, ämaqä hŋqu aŋgi mämäyeqä yäŋqiyä. Itaŋga
Nyi aŋä qŋqaŋä ämäyemqeuŋi, ämaqä hŋqu aŋgi mautäuqä yäŋqiyä.
Nyi iiŋä iqä iutaŋä Iqunä, kukŋuä tä siŋqä ändowatqä.
8 Suqä eeqänäŋä he itqäŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. Hiŋuä
qumbiyä. Hiqä hipeŋuä iuŋi, Nyi qŋqaŋä ae äuteqä-qae, ämaqä hŋqu
aŋgi änä mämäyeqä yänä. Hiqä yäŋänäqŋqe naqä ma, wäŋqäpu
witaŋgi, itaŋga Nyaqä kukŋui, qänaknä ipu, Nyaqä yoqe, imä zä
maeqä da itqäŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae ämeqe.
9 Ämaqä Israitqä iquautaŋä iqi äpmapu, “Ne Israitqä iqune, Goti
Iqueqä ämaqä iquneyqä” ätätqäŋuwä iquauŋqe, he näqŋqä ae eŋä.
Iqua quaŋgä iiŋä ätäpiyä-qe, naqä-qakui, Setänä iqueqä ämaqä
iquayi. I hitaŋgi qätä nyipiyä! Nyi iquau eyqiyämeqaŋgundi, iqua Nyi
henyqä kuapänä änyiŋganŋgutqeŋqe näqŋqä epu, hiqä yukä-täŋä qäqi
äpäpu, qoŋä qutaseppnuwi. 10 Nyi yäŋänäqŋqä tqäupŋqä kukŋuä
etkqe, he qänaknä itqäŋuwitaŋi, Nyi ämeyqaŋgundi, ga qokä-apäkä
eeqänäŋä qua täu äpmeŋuwä iu yamwiqä väniqŋqä timäutŋqä itŋqä
iqu, he memeqä da yäŋqiyä. 11 Nyi heŋqä maqänä quvepmä. Mä heqä
ämäwqutäuquwä yŋŋai‡ ämaqä hŋqu huätä equvqŋqe, nätmatqä he
ämeŋuwä ii, a yäŋänäqŋqä qätätaŋgpu.
12 Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumitpqä iqua, Goti Iqueqä
aŋä iuŋi äväma näweqä uwqäŋqe, Nyi iquauŋi, aŋä aŋizä äqutnäŋqä
eŋqä-pa, yäŋänäqŋqä qutemniqe. Iŋi Nyi yoqä hŋquaqu-hŋqueŋä
iqua, iquau pmuatemniqe. Ŋqä Goti Iqueqä yoqetä, Iqueqä aŋä-himqä
naqetaŋä yoqetä, itaŋga Ŋqä yoqä änyä-häŋä iqu-pqä qäsä. Ŋqä Goti
Iqueqä aŋä-himqä iqu, ii Jerusälemä Änyä Häŋä, Iquesa qäukuä yätu
äväma päniqä iquvi.

---

† **3:7** Asayä 22:22; Itkimäkqä 1:18 ‡ **3:11** Qäŋganäŋi, ämaqä mäkiutä, häŋä tnäŋä wqeutä, ämäwqätäukqe iqu, mbqä mämeqä, yŋŋa ämetä ämäumiŋqe.

13 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä
iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipŋqe.

Quuvqä heqiyqä Latisiya iu aquvä äqänätqäŋuwä iquauŋqä tuwaŋui

14 Eŋätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Latisiya iu ämitŋqä iqueŋqe,
kukŋuä tii ätätnä qäyämävä.
Nyi "Ii naqä-qakuiqä" Tqä Iqunä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä
awä ätätmäŋgaŋi, Iqueqä kukŋuä eeqänäŋi aaŋä jänäŋä dinä ätätŋqä
Iqunjqä. Nätmatqä eeqänäŋä Goti Iqu imäkkqetaŋä Qakuä Iqunä,
kukŋuä tä sinyqä ändowatqä.
15 Suqä eeqänäŋä he itqäŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae eŋä. He tnäŋä-qe,
isqä-qe mäpmeqä iŋuwiŋqe, Nyi näqŋqe ae ämeqe. Nyi he tnäŋä-qe,
isqä-qe pmapŋqä änyiŋgiyä. 16 Iŋi he tnäŋäŋqä, isqäŋqä, mäpmeqä,
awänä pmetaŋgä eqänätmä, Ŋqä maŋita quta enjuiyqä. 17 "Ne
mbqä kuapä-täŋuneyqae, nätmatqä hävemnäqŋqä ämetanä, hnjua-
hnjuaŋqä äwa miqä iŋunä" ätätqäŋuwä-qe, oeyä. Nyaqä hiŋuiqiŋi,
he aaŋä ququvqä yqänä pmetaŋguwiŋqä, ämaqe, henyqä huäqä
kiiŋä wunäŋqiyä. He nätmatqä hesä näweqä winiqä iqu maeqä,
hiŋuä pisqä äpmapu, itaŋga he huiwinä imbu äpmeŋä. Iwä hiqä-
hiuäŋi, iiŋqe änyä maqŋqä yqänä eŋä. 18 I etaŋgi Nyi kŋuä iqä tii
hetapmqe. Golqä, quvqä qäsä maeqä yätŋqä tä äŋqä hui, Nyita mbqä
ipu, mbqä kuapänäŋä-täŋuenä hipŋqänänyä. Itaŋga ämuasmäŋqä
qäpaiqä, hiqä huiwiu ktqä hiqumuätäutŋqe, Nyita mbqä ipu, ämaqe
he huiwinänyqä äpmapu, womba-täŋä pmetaŋgpi, hiŋuä maiqŋqä
ipŋqänänyä. Ŋŋ marasinqä aowä hui, hiqä hiŋuiu mäuepŋqe, Nyita
mbqä ipu, iwä hiqä hiŋui, äŋguä qämbŋqänänyä.
19 Itaŋgaŋi Nyi ämaqä huiuŋqä änyiŋgqe, Nyi iquauŋi, quwqä
suqä quvqeŋqä näqŋqä ävätmä, jänä iwimäkätŋqe. I etaŋgi he hiqä
suqeŋqe kŋuä äkunmäknäpu, jänä pmapŋqä tnäŋä imäkŋganggpu.
20 He hiŋuä ŋqämbiyä! Nyi aŋä qäŋqaŋä-täŋä iqi ätqäumä, qŋqaŋä
iu ptqä päsqaŋga, ämaqä hŋqu Nyaqä maŋi qätä änyiyätä, qŋqaŋä
noteyätqe, ga Nyi yäpä yäŋgisa äpaquvätmä, ye buayä anä neŋqueä.
21 Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyitä
ämiquatuŋquä Nyaqä zä-hawä iuŋi, anä pmenique. Ii, qäŋganä Nyi
mäkä äunätayä iu ämäwqätäutmä, Ŋqä Apiqutä miqueŋqe, Iqueqä
zä-hawä iu anä äpmakueä-paŋä iiyqä.
22 Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqeŋqä aquvä äqänätqäŋuwä
iquau tquaŋgi, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipnuwäŋqe.

4

Jonä iqu, nätmatqä qäukuä yätu witaŋgi äquŋgqeŋqä

1 Nätmatqä tä qäpu ae äpäwqaŋga, qäukuä haqä yäŋiŋi qŋqaŋä
hŋqu hutänätaŋgi äquŋgqe. Itaŋga maŋä* nyi qäŋganä hääwä
eŋqä-paŋä tqaŋgi äwikqä iqu, tii ändkqe. "Si täqinyqä yapiyä. Ga
Nyi nätmatqä eeqänäŋä qänaki timäuniŋqe, ämäktquamqänänyä."
2 Itaŋga Dŋä Äŋguä Iqu yäŋänäqŋqä maqänä nyimeqaŋga, qäukuä
haqä yätuŋi, ämiqä iqueqä zä-hawä hŋqu tqäutaŋgi, ga iqi äpmeŋqä
Iqu, tiiŋä etaŋgi äquŋgqe.† 3 Zä-hawä iu äpmeŋqä Iquesaŋi, qoqiyqä

* **4:1** Itkimäkqä 1:10 † **4:2** Esekiyäli 1:26-28. Itkimäkqä 7:10 iuŋi, Jonä iqu 'Zä-hawä iu äpmeŋqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä' ätkqe.

hioätqätä, häŋesqätä, yänätaŋgi, ga wäpinyiqukuä hŋqu zä-hawä
ique awä iqi ämamäuäqe, kiqä we-huŋqe aaŋä naqänäŋä hunätaŋgi
äquŋgqe. 4 Ämiqä Iqueqä zä-hawä iiŋä iqu, hawä 24 huizi iquauä
awä iqi ätqäumiŋqe. Itaŋga zä-hawä iquauŋi, ämaqä naqä iqua
hŋqunä-hŋqunä äpmakäumiŋuwi. Iqua ämuasmäŋqä qäpaiqä-täŋä-
qua, itaŋga quwqä nyuäŋä iuŋi, golqä yŋŋa mäuqä-quayi. 5 Zä-hawä
iiŋä iquesaŋi, we-huŋqe nyuauä iqaŋga, mmqä ätätä käkaqä tqaŋgi
äwikqe. Zä-hawä iqueqä hipeŋuäŋgisaŋi, tä hänaqä 7 äsmiŋuwi. Tä
hänaqä iqua, ii Goti Hanjuwä Iqueqä dŋiyi.‡ 6 Zä-hawä iiŋä iqueqä
hipeŋuä iqisaŋi, nätmatqä hŋqu äwämiŋqe. Ii eqä-huäŋä naqänäŋä
eŋqä-paŋä iqueyi. Nätmatqä iiŋä iqu, aaŋä quvanyäqŋqä kiiŋi.

Itaŋga nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä, zä-
hawä hituŋuä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iu pämä ätqäumiŋuwi.
Iqua quwqä hiqumuaŋäŋgisatä, tuwäŋgisatäŋi, hiŋuä kuapänä
äqäŋgäumiŋuwi. 7 Iquautaŋä hiŋuiqäŋä iqu, ii laiyonqä eŋqä-paŋä
iquvi. Ga huiziqu, bulumäka qokä eŋqä-paŋä iqueyqä. Itaŋga
huiziqu, iqueqä hiqumuaŋi, ämaqeuqä eŋqä-pa änyänä. Iwä aaŋä
yäpakä äpmeŋqä iqu, ymäuäkä aaŋä naqänäŋä haqeu äväwa ikitŋqä
iiŋä eŋqä-paŋä iqueyi. 8 Nätmatqä hŋquaqui-hŋquaquiŋä häŋä-
pmeqä-täŋä iqua, huqä 6-täŋä iquayi. Itaŋga hiŋuä kuapänäŋi,
quwqä huiwiu, ä quwqä huqeuŋi-pqe inä ämuäpmuämiŋqe. Iiŋä
iqua heatqäŋgatä, hiunjiŋgatä, tii tqäpŋqäuä.

> “Naqä Iqu, ii Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu, hŋqutä
> eŋqä-paŋä manä, Kiqä-kiuänä, Kiqä-kiuänä, Kiqä-kiuänänjqä.
> Iqu qäŋganä äpmamiŋqä, täŋga äpmeŋqä, itaŋga qänaki
> pmetäniqeqä.”

Qu kukŋuä iiŋä di, mamäwäŋqä danä iqäpnä.

9 Nätmatqä iiŋä iqua, zä-hawä ique äpmeŋqä, ga hea ique-ique
pmetäniqä Iquenyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu,
‘äŋguiqä’ tqäpŋqäuä. 10 Iiŋä itqätaŋgpqäŋga, ämaqä naqä 24 iqua,
zä-hawä iu äpmeŋqä ga hea ique-ique pmetäniqä Iqueuä hipeŋuä
iqi qoŋä äqutasepäpu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, quwqä yŋŋai
equväpu, zä-hawä iqueä hipeŋuä näŋi eäpu, tii tqäpŋqäuä.

> 11 “Naqä Iquki, Si neqä Goti Iqukiyqä. Eeqänä ämäwqätäuŋi,
> Tqä-täuänänjqä. Itaŋga ämaqä eeqänäŋi, Sinyqä yeeqä ipu, Tqä
> yoqe haqeu ämamäupu, ‘Si Yäŋänäqŋqä-kuiyqä’ tqäpŋqäuä. Ii tiiŋä
> etaŋgiyi. Nätmatqä eeqänäŋi, Si imäkätnä, itaŋga äkiŋqä Tqä
> dutanä imäkqaŋgnä, ätimäutä, täŋganŋi äyä äwinä.”

5

Bukiŋqätä, Sipsipqä Meqä Iqueŋqätä

1 Zä-hawä iu äpmeŋqä iqueqä hipa ämuaŋgisaŋi, bukä hŋqu
witaŋgi äquŋgqe. Bukä iiŋä iqu quäuqänäŋä-qu eä, qu tuwaŋuä iŋgi-
iŋgisa äqäyäpu, itaŋga äkuäpipu ekuwi. Itaŋga ique a yäŋänäqŋqä
kiqätätŋqe, qu nyuŋuä taki ändäupu, itaŋga kiqä taki bukä iu 7
ändäupu, ämänyäpu, ekuwinä äquŋgqe. 2 Asä qäŋganŋi, eŋätqä
yäŋänäqŋqä hŋqu, manä yäŋänäqŋqä tii tqaŋgi äquŋgqe. “Ämaqä
huiziquau ämäwqätäutä, nyuŋuä takä bukä iu ämänyäpu equwi, aŋgi
equvätä ävatätŋqe, äsqukä?” 3 I etaŋgi bukä ävatätä, yäpä iŋgisa

‡ **4:5** Itkimäkqä 1:4

hiŋuä qunätŋqe, ämaqä hŋqu qäukuä yätuŋä, qua täuŋä, ä qua yäpä
mäŋgisaŋä-qe, mäpmeqä danä eänä. 4 Ämaqä hŋqu bukä iqueŋi,
ävatätä yäpä iŋgisa hiŋuä qunätŋqä hma etaŋgi, nyi kŋuä kuapänä
äqäminqe. 5 Itaŋga ämaqä naqä iquautaŋä hŋqu tii ändqiyä. “Si
kŋuä maqiyqä panä. Hiŋuä qunyä. Laiyonqä Tqu, Jutä iqueqä hueqä-
himqeta,* ämiqä naqä Dewiti iquesaŋä-queqä.† Iqu Iqueqä mäkä-
huŋqä iquauŋi mändi ämäuŋguatätä, itaŋga Iqu nyuŋuä takä bukä
iu ämäŋnäŋqe, equvätä, buki ävatäŋqiyä.”
6 I dqaŋga, Sipsipqä Meqä Hŋqu pämä tqäutaŋgi äquŋgqe. Iiŋä
Iqu tiiŋä-näŋä-queqä. Qu ae pizqä äpäkkuwä-näŋä-quvi. Iqu zä-
hawä iqueuätä, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä
iquauätä, ämaqä naqä iquauätä awä iqi ätqäumiŋqe. Iqueqä nyuäŋä
hänyeŋätä, ä Iqueqä hiŋuätäŋi, 7 iquayi. Hiŋuä iiŋi, ii Goti Hanjuwä
Iqueqä dŋä, qua eeqänäŋä iuŋqä im-imä ändowatkqä iquayi. 7 Itaŋi,
Sipsipqä Meqä Iqu, zä-hawä iu äpmeŋqä Iqu-täŋä qäqiqi äpäqe, bukä
iqueuä hipa ämuaŋgisa äwiŋqe ämakqe. 8 Iqu bukä ae meqaŋga,
iŋgaŋi nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iquatä, ämaqä naqä 24 iquatä, qu
Sipsipqä Meqä Iqu-täŋä iqi äpäpu, qoŋä äwoktäukuwi. Iqua gitatä,
golqä hevqä suakä jinaŋä-weqä-täŋä itä, a äqätmiŋuwi. Jinaŋä-weqe,
ii Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä tääqä tqeyqä. 9 Itaŋgaŋi qu apqä änyä-
häŋä hŋqu tii ätukuwi.

“Si bukä ämetnä, nyuŋuä takä iu ämäŋnäŋqe aŋgi equvätnä
ävattŋqe, äŋguänäŋä Iqukiyqä. Qu pizqä ae kpäsqaŋguwäŋga,
itaŋga Tqä häŋeqeta qokä-apäkä iu itmetnä, Goti Hanjuwä Ique
äwikŋä-qae, Si äŋguä Iqukiyqä. Qokä-apäkä Si mbqä imakŋi, qu
hueqä-himqä eeqänäŋä iutatä, anä-kukŋuä eeqänäŋä iutatä, huiwä
huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä iutatä, itaŋga qua eeqänäŋä iutatä
imakŋä iquayi. 10 Si iquauŋi, neqä Goti Iqueŋqä hiqäva-imäkqä
imäkqaŋgnä, itaŋga Iqu iquauŋqä ämiqä-qu pmetŋqänänyä.
Itaŋga qu qua täu miqäpnuwäŋqänänyä.”

11 Itaŋga nyi hiŋuä aŋgi äquŋgqe, eŋätqä iqua, zä-hawä ique,
nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iquau, itaŋga ämaqä naqä iquau awä
iqi ämamäupu ätqäupu, maŋä tnäŋä tqaŋgä qätä äwikqe. Ynaunjqä
maŋä e ätmiŋuwä iqua, aaŋä qäqi hmanji. Qu aaŋä, aaŋä kuapänäŋä,
a änä matäuqänäŋi. 12 Qu e ätqäpiyäŋgaŋi, maŋä tnäŋä tiiŋä
ätmiŋuwi.

“Sipsipqä Meqä qäŋganä pizqä äpäkkuwä Iqu, yoqä naqetä,
nätmatqä äŋguänäŋitä, ä näqŋqä-pqetä, itaŋga yäŋänäqŋqä
naqänäŋä-pqetä meqäŋqe, äŋguänäŋi, ii Qäqueqä. Ga Iqu ämaqä
eeqänäŋi, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, yeeqä ipu, Iqueŋqä
‘äŋguiqä’ ätäpu, ävätqäŋuwä-pqeŋqe, äŋguänäŋi, ii Qäqueqä.”

13 Itaŋi nyi nätmatqä huitaŋä-huitaŋä Goti Iqu imäkkqe, kukŋuä
tqaŋgä qätä äwikqe. Ii nätmatqä qäukuä haqä yätu äwiŋqä, ä
qua täu äwiŋqä, ŋŋ qua yäpä mäŋgisa äwiŋqä, itaŋga eqä-pŋä
iu äwäkäwäŋqä-pqä iuä. Ŋŋqä, nätmatqä eeqänäŋä, eeqänäŋä iu
äwäkäwäŋqe, qu tiiŋä tqaŋgä äwikqe.

“Zä-hawä iu äpmeŋqä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutäŋi, Iquaqu
‘äŋguiqä’ eeqänäŋi ämesinyä, itaŋga yoqä naqeu, yeeqä iŋqeu,
yäŋänäqŋqeu, kiqä hea ique-iqueŋqä manyiyäŋqä.”

---

* **5:5** Ipäqäkqä 49:9 † **5:5** Asayä 11:1,10; Itkimäkqä 22:16

14 Itaŋga nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iqua, “Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä” tätqätaŋguwäŋga, ämaqä naqä iqua qoŋä äuktäupu, yoqä naqä äwimiŋuwi.

6

Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä iquau equkqäŋgaŋqä

1 Nyi Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä bukä iu ämäŋnäŋqä iquautaŋä hiŋuiqäŋä ique, huätä equvqaŋgi äquŋgqe. Itaŋga nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iquautaŋä hŋqu, “Si biyä” ätätäqäŋgaŋi, iqueqä quväkitaŋi qäukuä mmqä ätqä-pa tqaŋgi äwikqe. 2 Iiŋä äwimitaŋi, nyi hiŋuä aŋgi äquŋgque, hosi qäpaiqä hŋque äquŋgqe. Ämaqä, hosiu äpmeqä iqu, yquakä a qätätaŋga, qu mäkitaŋä ämäwqätäuqä yŋŋai vqaŋguwäŋga, iqu mäkä iuŋi ämäwqätäutŋqä kŋuä äme, iqäukqe.

3 Iŋgaŋi Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä huizi huätä equvqaŋga, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iutaŋä huiziqu, tii tqaŋgi äwikqe, “Si biyä.” 4 Itaŋi, hosi häŋesqä hŋqu ätimäukqe. Ga ämaqä hosiu äpmeqä iqueŋi, yäŋänäqŋqä äwikuwi. Yäŋänäqŋqä ii, ämaqeuqä äwqä haŋuä pmeqe huätä motaumäuqaŋga, iwä ämaqe, quwqä-quwä pizqä päkmbnuwä diŋqeuä. Itaŋga wäuŋuä ii imäkätŋqe, näpqä-hionaqä naqänäŋä hŋqu, ique äwikuwi.

5 Iiŋä äqunmitaŋi aŋgiŋi, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä 3 ique equvqaŋga, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iutaŋä huiziqu, tii tqaŋgi äwikqe, “Si biyä.” Itaŋga aŋgŋi, nyi hosi hiawiqä hŋqu timäuqaŋga, ique äpmeqä iqu, nätmatqä kuä-sŋgumetqä iwäsäuqä hŋqu, iqueqä hipa iu a qätätaŋgi äquŋgque. 6 Itaŋi, ämaqä hŋqueqä maŋänäŋi, nätmatqä häŋä-pmeqä 4 iquauä awä iqisaŋi, tii tqaŋgi äwikqe. “Ämaqe, ymisaŋiŋqä äwa ipŋqe, si äwätnä, tqä wäuŋuä imäkiyä. I hitaŋgi ämaqä hiunji hŋque wäuŋuä ipu, mbqä ämepiyi, mbqä ii, kuä-witqä qondä wäŋqä hmbiŋä-qe, ä kuä-bali qondä hnjuaqu-hmbiŋä-qeyä. Itaŋi si olipqä eqä aowitä, wainqetäŋi, qui mimäkqä panä.”

7 Itaŋi, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä 4 ique equvqaŋga, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iutaŋä yäpakä iqu, tii tqaŋgi äwikqe, “Si biyä.” 8 Ii äqunmitaŋi, aŋgi hiŋuä äquŋgqe, hosi kukuatqä hŋque äquŋgqe. Ga ämaqä hosi ique äpmamiŋqä iqu, iqueqä yoqe Äpäkoŋque. Itaŋga Äpäkoŋquenyqe, Hikuapqä aŋä iqu qänaki äpkqe. Ga iquaqu qokä-apäkä hiqŋqä hŋquaqui-hŋquaqui iwäsäusinyä, hiqŋqä hŋqueŋi, pizqä päkiyäŋqe, yäŋänäqŋqä äwikuwi. Iquaqu qokä-apäkä iuŋi näpqä-hionaqä itä pizqä äpäsäsinyä, itaŋga iquaqu buayä dä naqänäŋä ävqumäkäsinyä pizqä äpäsäsinyä, itaŋga täŋä-yaqä naqänäŋä äväsinyä, äpäkombŋqä imäkäsinyä, ga naŋuä hiqiyqä quaetaŋi, pizqä päkpŋqä dowasiyäŋqinyqä.

9 Iiŋä äqunmitaŋi aŋgiŋi, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä 5 ique equvqaŋga, nyi qokä-apäkä, Goti Iqueqä kukŋui a yäŋänäqŋqä äqätpu awä tquaŋguwiŋqe qu pizqä äpäkkuwä iquauqä quuvqe, hiqäva-qäyqä ttawä yäpä iqi pmetaŋgä äquŋgqe. 10 Quuvqä iiŋä iqua, zääqä tnäŋä tiiŋä ätmiŋuwi. “Nätmatqä eeqänäŋä iquauqä Naqä Iquki, Si hŋqutä eŋqä-paŋä manä, Tqä-täuänäŋä Iquki, itaŋga Tqä suqe, aaŋä naqä-qakuiqä. Si ämaqä qua täu äpmeŋuwä

iquau, kukŋuä ämitätnä, neyaqä häŋeqäŋqä kima wisŋä diŋqe,
ne Sinyqä hiŋui, squäŋgaŋqä äqänanä pmetatuŋquäwä?” 11 Iiŋä
tätqätaŋguwäŋga, qokä-apäkä iuŋi ämuasmäŋqä qäpaiqe, hŋqunä-
hŋqunä äväpu, tii ätukuwi. “He hapä wäŋqä hmbu-ganä pmapiyä.
Ämaqä hesä, mäkä-huŋqä iqua epäkkuwä-pa, iqua heqä wäuŋuä anä
itqäŋuwä iquautä, heqä tta-tŋguäkautä pizqä päkpŋqäuä. Iquauŋi,
Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ae ekqeqä. Itaŋga qu iquauŋi, pizqä
ae äpäsqaŋguwäŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqu heqä häŋeqäŋqä kima
väniqe.”
12 Itaŋi Sipsipqä Meqä Iqu nyuŋuä takä 6 ique equvqaŋga, nyi
nätmatqä tiiŋä timäuqaŋgi äquŋgue. Quaetaŋi, eekä naqänäŋä
itä, mäptqe we mauŋqä, heawiqä ätimäutä, itaŋga qaŋui aaŋä
häŋesqä, häŋeqä eŋqä-paŋä imäkŋgqe. 13 Qätäqueqe, yuŋuä zä-
eaqe hiaqusqä ämitä, kiqä häukui qua mäŋi äpäkŋgqä-pa, qäukuä
yätutaŋi e äpäkŋguwi. 14 Qäukui, yquvaŋä äkuäpiquwä-paŋä iiŋi,
kuäpiqaŋga, qoqoŋitä, qua eqä huväkiyitä, quwqä aŋi äväma,
nändi-nändi tqäwäwqaŋgä äquŋgqe. 15 Itaŋga qua iutaŋä ämiqä
naqä, ämaqä yoqä naqä-täŋä, ä mäkäŋqä ämiqeutaŋä naqä iquau,
ämaqä mbqä-täŋä, ŋŋ ämaqä yäŋänäqŋqä-täŋä iquau, wäuŋuä-wiyqä
hiŋgiŋqä, ä ämaqä huiziquauqä yäpä iqi mäpmeqä iŋuwä iquau, qu
eeqänäŋi, hikä hovqä imä äpmepu, qoqoŋä naqä hikä qäyätaŋgqä
iu zä äpmakäukuwi. 16 Iu äpmakäupiyita, qoqoŋä iquauŋqätä, hikä
iquauŋqätä, tääqä tii ätmiŋuwi. “Ne zä-hawä iu äpmeŋqä Iqueuä
hipeŋuiŋqätä, Sipsipqä Meqä Iqueqä äwqä tnäŋiŋqätä, zä äneŋgqä-
qae, he ne zä näpatqäpiyä. 17 Ii tiiŋä etaŋgi. Hiunji Iquaquiyqä äwqä
tnäŋä imäkäsinyä, qokä-apäkä iu kimaŋä quvqä ävqe, ii täŋga ae
täsä äpqiyä. Ga Iquaquiuä yäŋänäqŋqe, huätä ätasämäutä äŋguä
pmetŋqe, tqukä?”

7

Israitqä iquautaŋä 144,000, Goti Iqueqä hiqŋqä ämakuwiŋqä

1 Iiŋi ae äqunmitaŋi, nyi ynaunjqä hŋquaqui-hŋquaqui qua hituŋuä
hŋquaqui-hŋquaquiŋä iu tqäutaŋgä äquŋgqe. Yuŋuä tutqä qäpu
mäquŋquä yätŋqeŋqe, iqua yuŋui hituŋuä hŋquaqui-hŋquaquisa
timäumiŋqeuŋi, a äqätpu ätqäumiŋuwi. 2 Ynaunjqä iqua quaetä, eqä-
pŋiutä, qui imäkpŋqe, Goti Iqu yäŋänäqŋqe ae äwikqe. Iiŋä äqunmi
huizi, ynaunjqä hŋqu mäptqä timäuqä bu ävämeqe, nätmatqä Goti
Häŋä Äpmeŋqä Iqueqä hiqŋqä imäkqe a äqätqa äyapkqe. Itaŋga
iqu ynaunjqä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquauŋi, tääqä yäŋänäqŋqä tii
ätukqe. 3 “He qua iu, eqä-pŋä iu, itaŋga zä iu, qui maqänä mimäkqä
pambiyä. Ne neqä Goti Iqueqä hiqŋqe, Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquauä
hipeŋuä iu ganä qiyeqaŋgua, ga qänakŋi, he nätmatqä qui iŋga
imäkqäpŋqä.”
4 Iiŋä äwimitaŋi, qänakŋi nyi Goti Iqueqä qokä-apäkä hiqŋqä
ämakuwiu atäuŋuä ikuwiŋqä qätä äwikqe. Qokä-apäkä,
hueqä-himqä Israitqä iquesaŋä eeqäpnäŋä iquauä awä iqisaŋi,
hävemnäqŋqä, 144,000 atäuŋuä ikuwi. 5-8 Iiŋä etaŋgi hueqä-himqä
Jutä iquesaŋi 12,000, Lupenä iquesaŋi 12,000, Geli iqueui 12,000,
asi Aseli iquesaŋi 12,000, ä Näptali iqueui 12,000, Mänasa iquesaŋi
12,000, ŋŋ Simiyonä iquesaŋi 12,000, Lipai iqueui 12,000, Isäka

iquesaŋi 12,000, Seplonä iqueui 12,000 inä iqäpiyi, Josepä iquesaŋi 12,000, itaŋga Benjämenä iquesaŋi 12,000, iqua Goti Iqueä hiqŋqe ämakuwi.

Ämaqä kuapänäŋä iqua, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiŋuwiŋqä

9 Ii äqunmi qänakŋi, hiŋuä aŋgi äquŋgqe, ämaqä kuapänäŋä hŋqua, zä-hawä iqueuä hipeŋuä iqisä, ä Sipsipqä Meqä Iqueä hipeŋuä iqisä, tqäutaŋgä äquŋgqe. Ämaqä iiŋä iuŋi, ämaqä hŋqu a änä matäuqänäŋä hävemnäqŋqe. Iqua qua eeqänäŋä iutatä, hueqä-himqä eeqänäŋä iutatä, ä huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä iutatä, ŋŋ aŋä-kukŋuä eeqänäŋä iutaŋä iquayi. Ga ämuasmäŋqe, quäuqä qäpaiqä ämuasmämbu, quwqä yeeqä motquapŋqe, zäwqä tuwä hiiki a qätätaŋgä äquŋgqe. 10 Qu iiŋä ätqäupiyäŋganji, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätmiŋuwi. “Neqä Goti, zä-hawä iu äpmeŋqä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutä, aŋgi inetmesinyä, äŋguä pmetuŋquä inemäkiyi, Iquaqunänjqä.”

11 Itaŋi ynaunjqä eeqänäŋä iqua, zä-hawä ique, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä iquau, ämaqä naqä iquau, awä iqi ämamäupu ätqäpiyi, itaŋga qu zä-hawä ique hiŋuä äqumbu, qoŋä oesäpu, hipeŋuä qua bu eäpu, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiŋuwi. 12 Qu ii ipiyäŋganji, tiiŋä ätmiŋuwi.

“Ii naqä-qakuiqä. Ne neqä Goti Iqueŋqä yeeqä aaŋä hävemnäqŋqä itanä, Iqueqä yoqä naqe, awä tatuŋquänänjqä. Iqu kŋuä äŋguä iwäsäuqä-täŋueqä, ga ne Iqueŋi, ‘äŋguiqä’ ätuätanä, itaŋganji Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuquatuŋquänänjqä. Auqä, Iqu Aaŋä Yäŋänäqŋqä-qu eä, eeqänäŋä iu Miqä-queyqä. Hea ique-iqueŋi, nätmatqä eeqänäŋä tä, ii Goti Iqueqänänjqä. Aaŋä naqä-qakuiqä.”

13 Iiŋä tqäŋguwäŋga, ämaqä naqä iquautaŋä hŋqu, yatŋqä tii änyikqe. “Qokä-apäkä ämuasmäŋqä qäpaiqä ipnäŋuwä tä, ii tqukuakä? Qu äŋgisa äpquwäwä?”

14 Iiŋä dqaŋga, nyi tii ätukqe. “Naqä iqukiyä, si tqä-täuä näqŋqä eäŋinyä.”

Ga iqu tii ändkqe. “Ämaqä tä, qu haŋä-iqä, täŋä-huŋqä naqänäŋä* ämepu äpmamiŋuwä iuta äpquwä iquaeqä. Ga quwqä ämuasmäŋqe, Sipsipqä Meqä Iqueqä häŋeqeu, qäpaiqä imäknätŋqä asŋä äqäyätqäŋuwä iquaeqä. 15 Iiŋä dutaŋi, qu Goti Iqueqä zä-hawä hipeŋuä iqi ätqäuäŋäuä. Qu hiunjiŋgatä, heatqäŋgatä, Iqueqä aŋä iu äpmapu, Iqueqä yäpä iqi pmetaŋgä, Iqu Iqueqä zä-hawiu äpme, quŋi ämitqänä. 16-17 Sipsipqä Meqä zä-hawiuŋi awä iqi äpmeŋqä Iqu, quwqä Ämiqä äpme, iquauŋi eqä esquä hea ique-ique äŋqä duŋqä ätuma wäŋqiyä. Itaŋga Goti Iqu, kŋuä äpakä maqiyqä ipŋqä, quwqä hiŋuä eqä ye esäŋqiyä. Iutaŋi buayä dä miqä ipu, quwqä quväki yäkäŋä mäwiyqä itä, mäptqetä, nätmatqä tnäŋitä, tnäŋä miwimäkqä yäŋqiyä.”

8

Sipsipqä Meqä Iqu, nyuŋuä takä yäpakä ique equkqäŋgaŋqä

* **7:14** Matiu 24:21

1 Itaŋganı Sipsipqä Meqä Iqu nyuŋuä takä 7 ique equvqaŋga,
qäukuä yätunı imäŋgŋgeŋqä hmbu tii imänmiŋqe. 2 Itanı qänakŋi
ynaunjqä 7, Goti Hanjuwä Iqueä hipeŋuä iqi ätqäumiŋuwä iqua,
hääwä 7 hŋqua meqaŋgä äquŋgqe.

3 Iiŋä qunätaŋga, ynaunjqä hŋqu äpäqe, suakä äŋguä sisnyaŋä
weniŋqä golqä häkä a äqätä, hiqäva-imäkqä ttawä-täŋä qäqiqi
ätqepkqe. Qu ynaunjqä iqueŋi, sisnyaŋä-weqä aaŋä kuapänä
äwikuwi. Iqu nätmatqä iitä, Goti Iqueqä qokä-apäkä eeqänäŋä
iuqä tääqä tqetä qäsä, golqä hiqäva-imäkqä ttawä, Goti Iqueqä zä-
hawä iqueä hipeŋuä iqi ätqäuŋqeu, hiqäva imäkätŋqä äwikuwi.
4 Ga jinaŋä-weqä äŋguä iiŋitä, Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä tääqä
tqetä, ynaunjqä iqueqä hipa iutaŋi, Goti Iqueä hipeŋuä iqinyqä
äminmä äymiŋiyi. 5 Itanı ynaunjqä iqu, tä hiqäva-imäkqä ttawä
iuŋi ioätä, jinäŋäweqä hevqeu eoquteqe, qua bu ätnämäueqäkqe.
Iqu ae ätnämäueqaŋganı, qäukui mmqä ätätä, käkaqä naqänäŋä
äpneqetaŋi, qaquvqetaŋä we-huŋqe, im-imä äqiyändakqa uwqaŋga,
quae eekä ikqe.

Ynaunjqä 4 iqua, quwqä hääwi, hääwä ätkuwiŋqä

6 Ga ynaunjqä 7 hääwä a äqätmiŋuwä iqua, hääwä tpŋqä näwinyä
imäknmiŋuwi. 7 E imäkmbiyitaŋi, ynaunjqä kiŋganäŋä iqu, iqueqä
hääwi, hääwä tqaŋga, hiwiyä häukuitä, tetä, häŋeqä ique yuqui-yaqui
imäkmbiyi, qua bu äpäkŋguwi. Qu quaetä, zä eeqänäŋitä, hŋquaqu-
hŋque iwäsekuwä iutaŋi, te qua iuŋi hŋgiŋinä änätä, zä eeqänäŋä-
pqä iuŋi hŋgiŋinä äŋgqe. Ga qätaqä hioätqä-pqe, te eeqäpnä äŋgqe.

8 Itaŋi ynaunjqä huiziqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋgqäŋga,
nätmatqä qoqoŋä, naqänäŋä tä-täŋä eŋqä-paŋä iiŋä hŋqu ätimäutä,
iqu eqä-pŋä bu äpäkŋgqe. Qu eqä-pŋä hŋquaqu-hŋque iwäsekuwä
iquautaŋä hŋqueŋi, häŋeqä ätuekqe. 9 Ga qu nätmatqä eeqänäŋä
eqä-pŋiu häŋä äpmeŋuwä ii-pqe, hŋquaqui-hŋque iwäsekuwä iu-
taŋi, hŋgiŋi eeqä äpäkoŋguwi. Asä yimba ii-pqe, hŋquaqui-hŋque
iwäsekuwä iutaŋä hŋquesaŋi, qui imäkŋguwi.

10 Iiŋi ae äqunmi huizi, ynaunjqä 3 iqu, iqueqä hääwi, hääwä
tqaŋga, qätäqueqä naqänäŋä, hiqi-tä äyänätŋqä-paŋä hŋqu, qäukuä
haqä yätuta äpäkŋgqe. Iŋganı qu eqä eeqänäŋi hŋquaqui-hŋque
iwäsekuwä iutaŋä hŋgiŋitä, eqä esquä iquautäŋi, qätäqueqä iqu
haqeqi äpäkŋgqe. 11 Qätäqueqä ii äpäkŋgqä iqueqä yoqe, “Marasinqä
Zä-iqä Iqueqä.” Itaŋga eqä, qätäqueqä e äpäkŋgqä iqua, maras-
inqä aaŋä zä kuapänä iqä ii ätimäukqe. Ämaqä kuapänäŋi, eqä
iquau äŋgaŋguwäŋga, eqe, quwqä äwqe häkiyä yäqiyqaŋgi, qu
äpäkoŋguwi.

12 Iiŋi ae äqunmi, eŋätqä 4 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga, tiiŋä
ätimäukqe. Qu mäptqeu, qaŋuiu, itaŋga qätäqueqä eeqänäŋä iutaŋi,
hŋquaqui-hŋque iwäsäupu, hŋgiŋi qui imäkkuwi. Itaŋi mäptqä
iqutä, qaŋuä iqutä, iquaquiyqä äyäŋqäŋganı, hŋganı mäyäŋqä
imiŋiyi. Itaŋga qätäqueqä iqua-pqe, hŋgiŋi mäyäŋqä imiŋuwi.

13 Ique äqunmi huizi, ymäuäkä naqänäŋä hŋqu qäukuä awä iqä
äväwa päwqaŋgi äquŋgqe. Iqä äväwa äpäwätäqäŋganı, maŋä
yäŋänäqŋqä tii tqaŋgi äwikqe. “Qokä-apäkä qua bu äpmeŋuwä

iquenä, oänä, oänä, oänä!* Ynaunjqä huizi hŋquaqu-hŋqueŋä iqua,
quwqä hääwi hääwä tqaŋguwäŋga, haŋä-iqä naqänäŋi qokä-apäkä iu
äwimeŋqiyä.”

9

Ynaunjqä 5 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqeŋqä

1 Itaŋi eŋätqä 5 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga, nyi qätäqueqä
hŋqu qäukuä haqä yätuta äväma, qua täu päkŋgaŋgi äquŋgqe.
Itaŋga qu iqueŋi, qua hovqä täpäuŋuä maeqä iquesaŋä qŋqaŋä
hutäuqe äwikuwi. 2 Qŋqaŋä hutäuqe ävqaŋguwäŋga, iqu hovqä
iiŋä ique hutäuqaŋga, suakä, tä naqänäŋä ikeqaŋgä ätimäuqä-
pa ätimäukqe. Itaŋgqäŋga suakä hovqä iiŋä iquesa ätimäukqä
iqu, mäptqä ique qaquvqä eŋqä-pa äkiptaqiyätä, hea iwimäkkqe.
3 Itaŋi, peŋuä kuapänäŋi, suakä ique äväma, yäŋänäqŋqä qänjuekäta
iquauqä eŋqä-paŋi ämapiyi, qua iuŋqä äwekuwi. 4 Itaŋi peŋuä
iquauŋi, tii ätukuwi. “He qoä-qamqä, zä-yäuŋguä hioätqe, yuuwä
matäuqä pambiyä. Oeyä. He yuuwä täupŋqe, ämaqä, Goti Han-
juwä Iqueä atäuŋuä iiŋqe, quwqä hipeŋuiu maqŋqä iiŋqä iquaunä
imäkpiyä. 5 He ämaqä iiŋä iquauŋi, qaŋuä 5 täŋä-huŋqä äväpiyä-qe,
pizqe mapäsqä pambiyä.” Itaŋga peŋuä iqua, im-imä äwäpu, täŋä-
huŋqä äwimiŋuwi, ii qänjuekäta ämaqeu täŋä-huŋqä ävquwä eŋqä-
paŋi. 6 Ämaqeu iiŋä wimeqaŋgaŋi, qu äpäkoŋqäŋqä qävqä ipiyä-qe,
mapäkoŋqä ipnuwi. Qu äpäkoŋqä iiŋqe, aaŋä kuapänä äwiŋgaŋgqä-
qe, äpäkoŋqä iqu quŋqe, zä wäniqe.

7 Nyi peŋuä iquauŋi, hiŋuä tiiŋä-näŋä äquŋgqe. Qu hosi iqua
eŋqä-paŋä, mäkäŋqä näwi imäkŋgaŋgä, ga quwqä nyuäŋiuŋi, golqä
yŋŋa eŋqä-paŋä ämäupu, itaŋga quwqä himä-hiqumuaŋi, ämaqä
änyäŋuwä-paŋä iiŋä änymiŋuwi. 8 Itaŋi quwqä de, apäkä iuauqä
dä eŋqä-paŋä iiŋä äupu, quwqä hiquaŋi, laiyonqä iqua äuiŋuwä-
paŋä iiŋiqä. 9 Itaŋga quwqä quikui, nätmatqä ipŋŋqä woyqä eŋqä-
paŋä iiŋä eä, quwqä huqe, ptäptäukuä äqäyäpiyi, kalisi kuapänäŋä,
hosi iqua mäkäŋqä qaŋä tnäŋä eyqiyämeqaŋga, äkakä äqäŋgqä-paŋä
iiŋiqä. 10 Itaŋgqäŋga iquauqä häwqetä, yäŋä marasinqä täŋä-huŋqä
quvqä vqetäŋi, qänjuekäta iquauä eŋqä-paŋä iiŋiqä. I etaŋgi, quwqä
yäŋänäqŋqä, qokä-apäkä iu täŋä-huŋqä quvqe, qaŋuä 5 wipŋqe, ii
quwqä häwqeu äwinä. 11 Iquauqä naqä ämiwiyqä äpmeŋqä iqu, ii
eŋätqä qua hovqä täpäuŋuä maeqä iquesaŋä iqueyqä. Ga Israitqä
iquauqä aŋä-kukŋuä iuŋi, eŋätqä iquenyqe, ‘Abätonäuä’ änyuätkuwi.
Itaŋga Grikä iquauqä aŋä-kukŋuä iuŋi, ‘Apoliyonä’ änyuätkuwi. Yoqä
iquaquiyqä qakui, ‘Qui Imäkqä Iqueyqä’.

12 Itaŋga haŋä-iqä naqä hiŋuiqäŋä iqu qäpu eqäqe, qätä nyipiyä.
Haŋä-iqä naqä hŋquaqu qänaki yqänä äquvepäŋqiyä.*

Ynaunjqä 6 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqeŋqä

13 Itaŋi ynaunjqä 6 iqu iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga, nyi
maŋä hŋqu qätä äwikqe. Maŋä tqu, golqä hiqäva-imäkqä ttawä,
Goti Iqueä hiŋuä iqi äwiŋqä iqueqä komqä-hänyeŋä hŋquaqui-
hŋquaquiŋä iquautaŋä yäpä iqisa tqaŋgi äwikqe. 14 Maŋä iqu

* **8:13** Itkimäkqä 9:12; 11:14 * **9:12** Itkimäkqä 8:13; 11:14

eŋätqä 6 häähwä qätätaŋgqä iqueŋi, tii ätukqe. “Eŋätqä hŋquaqui-
hŋquaquiŋä, eqä naqä Yupretisiu guä äqäyämbu äpmeŋuwä iquauŋi,
huätä iwasqiyäwatiyä.” 15 Eŋätqä iiŋä iqua, “Hiunjiŋqä, qaŋuiŋqä,
quväukuiŋqä äkŋgaŋqätiyä” tpu, näwinyä imäkmbu, äpmamiŋuwi.
Maŋä iqu iiŋä tquaŋga, iqu eŋätqä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquauŋi,
qokä-apäkä iuŋi, hŋquaqu-hŋque iwäsäupu, iquautaŋä hŋqueŋi,
pizqä päkpŋqä diŋqe, iwasqäyäwatkqe. 16 Itaŋga quwqä mäkä-
iqä hosiu äpmamiŋuwä iqua, aaŋä kuapänä, 200 miliyänqä
äpmamiŋuwiŋqä qätä äwikqe.
17 Itaŋi wätqä eŋqä-paŋi, hosi iquatä, ä hosiu äpmamiŋuwä
iquatäŋi, quwqä suqe, nyi hiŋuä tiiŋä äquŋgqe. Iqua niqŋqä
woyqä quwqä quikuiu ämäŋänmiŋqe, hui häŋesqä, hui heawiqä,
ä hui hiuisqe. Hosi iquauqä nyuäŋi, laiyonqä iquauqä nyuäŋä-
näŋiqä. Itaŋga, teu, suakiu, hikä piyaŋä-weqä tä änätŋqeu,
eeqänäŋä iqua, quwqä maŋita ätimäwa äumiŋuwi. 18 Itaŋga
nätmatqä ququvqänäŋä hŋquaqui-hŋqueŋä iqua, ämaqä kuapänäŋä,
hŋquaqui-hŋque iwäsekuwä iquautaŋä hŋqueŋi, pizqä äpäkkuwi.
Ii teu, suakiu, hikä piyaŋä-weqä tä änätŋqe, hosi iquauqä maŋiuta
ätimäwa äukuwä iquayi. 19 Itaŋga hosi iquauqä häwqe, nyuäŋätäŋä
qämakä-näŋä eä, ämaqeuŋi iitä yuuwä ätämiŋuwi. Quwqä
yäŋänäqŋqe, maŋiutä, häwqeutä, äwämiŋqe.
20 Ämaqä huizi, nätmatqä ququvqä hŋquaqu-hŋqueŋä iquautaŋi,
mäpäkoŋqä imiŋuwä iqua, qu nätmatqä quwqä hipaitä imäkmiŋuwä
iuŋi, tuwä mäwiyqä, äwqä yqänä äwimiŋuwi. Auqä, qu dŋä ququvqä
iquauqä yoqetä, goti quaŋgä iquauqä yoqetäŋi, haqeu ämamäupu,
qoŋä woktäuqe, mävquatämäuqä imiŋuwi. Goti quaŋgä golqeu,
silpaiu, brasiu, hikiu, zeu, ga nätmatqä iiŋä iqua, qu hiŋuä-täŋä,
qätä-täŋä, qaŋä uwqä-täŋä-qua hmanji. 21 Ämaqä häŋä yqänä
äpmamiŋuwä iiŋä iqua, ämaqä huizi iu pizqä äpäsäpu, paaqä
imäkäpu, ä huiwä yaŋä hiŋgi änyäkipu, itaŋga nätmatqä quwä hiŋgi
ämayäkämiŋuwä-qe, aŋgi kŋuä äkunmäknäpu, suqä iiŋä iquauŋi
tuwä mäwiyqä imiŋuwi.

10

Eŋätqä hŋqu, bukä wäŋqä hmbu, Jonä iqu änätŋqä äwikqeŋqä

1 Nätmatqä iiŋä iqua ae äpäwqaŋga, nyi eŋätqä yäŋänäqŋqä
hŋqu, qäukuä haqä yätuta quvepqaŋgi äquŋgqe. Iqueqä huiwä
iuŋi, qaquvqä patqŋqä, itaŋga wäpinyiqukuä iqueqä nyuäŋä iu
okäkasänmiŋqe. Iqueqä himä-hiqumuaŋi, we-huŋqä mäptqä eŋqä-
paŋi ätä, ga iqueqä yukä iquaqu tä sqä eŋqä-paŋä iiŋi. 2 Ga
iqueqä hipa iuŋi, bukä wäŋqä ävatŋqä hmbu, a äqätqa quvepqaŋgi
äquŋgqe. Äquvepäqetaŋi, iqueqä yukä ämuaŋgisaŋi, eqä-pŋä haqeu
äui, qunamäuqäŋgisaŋi, quaeu äumiŋqe. 3 Itaŋi iqu aaŋä maŋä
yäŋänäqŋqä, laiyonqä zääqä ätqä-pa, e ätkqe. Iqu maŋä yäŋänäqŋqä
tqaŋga, iŋganı qaquvqä 7 iqua äuesäupu, kukŋuä ätkuwi. 4 Qaquvqä
7 iqua äpnapiyi, kukŋuä qäpu tqaŋguwäŋga, nyi kukŋuä iiŋi,
tuwaŋuä qämätmä imiŋqe, qäukuä haqä yätutaŋi, maŋä hŋqu tii
tqaŋgi äwikqe. “Qaquvqä 7 iqua kukŋuä ätquwiŋqe, tuwaŋui
maqiyqä panä. Tqä kŋuä iunä äkiyänä.”

5-6 Iwä eŋätqä qonjqä eqä-pŋiutä, quaeutä äuitaŋgi äquŋgqä iqu,
kukŋuä hŋqu guä mäsäuetŋqe, iqueqä hipa ämuaŋgisaŋi qäukuä
haqä yätu eätä, Goti Aaŋä Häŋä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä yoqe
ätkqe. Ii Goti qäukuä iu, qua iu, eqä-pŋä iu, nätmatqä eeqänäŋä
iu äwiŋuwä ii imäkkqeŋqe, Iqueqä yoqe, i ätkqe. I ätätäqäŋgaŋi,
tii ätkqe. “Täŋgaŋi Goti Iqu hiŋuä äqänä mäpmeqä iŋqiyä. Hea
qäpu eqiyä. 7 Nätmatqä Goti Iqu imäkäniqä iiŋqä zä emiŋqe, Iqueqä
wäuŋuä äwiyäpu, kukŋuä hiŋuä-tqä iquau ätumiŋqä-pa, qänakŋi
ynaunjqä 7 iqu häähä tätŋqä iqaŋgutqäŋgaŋi, nätmatqä iiŋi, naqä-
qakuä timäutŋqä, imäkäniqe.”
8 Ga nyi maŋä qäukuä haqä yätuta tqaŋgi äwikqä iqu, aŋgiŋi tii
ändkqe. “Si äwätnä, bukä eŋätqä eqä-pŋiutä, qua iutä ätqäuŋqä
iqueä hipaeu ävatnä äwiŋqe, motayä.”
9 Iiŋä dqaŋga, nyi eŋätqä iqueŋqä äumi, iqueŋi, “Bukä wäŋqä ipu
nyi dapiyä” ätukqe.
Ga iqueuä kima nyi-mändaŋi, tii ändkqe. “Si bukä wäŋqä täpu,
ämändautnä äänyä. Ga si ämändauŋi, tptawä äsätnä ändqe, kŋŋuä
eŋqä-pa äwi iqaŋgqä-qe, äŋguneqäsqä äwqä bu ämnäqetaŋi, aŋgiŋi
kaŋqä eŋqä-pa zä-yäŋqiyä.”
10 Iqu iiŋä ae ändqaŋga, nyi bukä iiŋipu, iqueä hipaeuta ämotaumi,
qe äŋgqe. Ga nyi äŋgaŋga, nyaqä maŋiuŋi, kŋŋuä eŋqä-pa äwi ikqe.
Iwä ae äŋguneqäqaŋga, äwqä mändaŋi zä ikqe.
11 Iŋgaŋi qu tii ändkuwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueuä kukŋui, nätmatqä
qokä-apäkä kuapänäŋä huiwä huitaŋä-huitaŋä iuta, aŋä huitaŋä-
huitaŋä iu pmeqä iuta, aŋä-kukŋuä huitaŋä-huitaŋä tqä iuta, itaŋga
ämiqä naqä kuapänäŋä iuta timäuniŋqeŋqä awä suiyä.”

11

Goti Iqueqä kukŋuä awä suiyqä iquaquinyqä

1 Iwä hŋqu nyiŋi, “Si ävauätnä, Goti Hanjuwä Iqueä hiqäva-imäkqä
aŋitä, hiqäva-imäkqä ttawitäŋi, kiqä naqeŋqä iwäsävä” ändätä,
iwäsäuqäŋqä yäkqä hŋqu ändapätä, tiiŋä-pqe inä ändkqe. “Ae
iwäsäuŋi, qokä-apäkä iqi, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäupŋqä
qoŋä äwoktäutqäŋuwä iquauŋi, a tävä. 2 Iiŋä itnäŋgaŋi, si Goti
Iqueqä hiqäva-imäkqä aŋä ämätnäŋqä ququawä yäpaqä mäŋgisaŋi,
miwäsäuqä pa, hiŋuinä qunyä. Ii tiiŋä etaŋgi. Ququawä iqu ämaqä
Goti Iqueŋqä änyä maqŋqä eäŋuwä iquauqä eä, ga qu Goti Iqueqä
aŋä-himqä iqueŋi, quwqä äwiŋqä dutanä qui imäkäpu mitqätaŋgpi,
qaŋuä 42 päwäniqeqä. 3 Itaŋi ämaqä nyaqä kukŋui awä jiyŋqä
hŋquaqui yäŋänäqŋqä vqaŋgä, iquaqu huäqä-huŋqä ämuasmäŋqe
äyäunyä, kukŋuä hiŋuä tätqätaŋgisi, hiunji 1,260 iqua* päwäniqeqä.”
4 Ämaqä iiŋä iquaqu zä-olipqä iquaqutä,† itaŋga hiqi-tä-tqäuqä
iquaqutä, qua eeqänäŋä iuqä Aaŋä Naqä Iqueqä hipeŋuä iqi
ätqäuŋuwä eŋqä-paŋi. 5 Ga ämaqä hui iquaqui ququvqä itquenätpu
iqaŋgpqe, te iquaquiyqä maŋita ätimäwaŋi, mäkä-huŋqä iquauŋi
tä gaŋguti, qu äpäkombnuwi. 6 Iquaqu kukŋuä awä jiyŋqäŋgaŋi,
qäukuä yätutaŋi piyä maqiyqä yätŋqä imäkiyŋqe, yäŋänäqŋqä-täŋä-
quaquiyi. Itaŋga eqä häŋeqä-täŋä imäkinyiyäŋqätä, nätmatqä quvqä

* **11:3** Qaŋuä 42 iquatä, hiunji 1,260 iquatäŋi, asänäŋi. † **11:4** Sakätiyasi 4:2-14

qua täu qui imäkinyiyŋqätäŋi, yäŋänäqŋqä-täŋä-quaquiyi. Iquaqu nätmatqä iiŋä di, iquaquiyqä äwiŋqetanä imäkinyiyi.

7 Iwä iquaqu Goti Hanjuwä Iqueä kukŋui qäpu tqaŋgiyäŋgaŋi, naŋuä hiqiyqä hŋqu qua hovqä täpäuŋuä maeqä iuta äyapäqe, iquaqutä mäkä humbnuwi. Iquaqu iqueŋi yäŋä mäwqŋqä iqaŋgisi, pizqä päsäniqe. 8 Iquaqui pizqä päsqaŋga, iquaquiuä huiwä pizqe, aŋä-himqä naqä‡ iutaŋä huäŋqä iqi witäniqe. Aŋä-himqä iquenyqe, kukŋuä ktqä “Sotomätä Isipätä eŋqä-paŋiqä” ätkuwi. Iqiŋi, qäŋganä iquaquiuä Naqä Ique, qu äpäsäpu, zä-huätati äuekuwä iqiyqä. 9 Hiunji hŋquaqu-hŋque, itaŋga huizi iqueä, hiunji quemisqä iuŋi, ämaqä huiwä huitaŋä-huitaŋä nyqä eeqänäŋä iutaŋä, hueqä-himqä eeqänäŋä iutaŋä, aŋä-kukŋuä eeqänäŋä tqä iutaŋä, itaŋga qua eeqänäŋä iutaŋä iqua, qu iquaquiyqä huiwi, ämaqä hŋqua ämepu qua qäyä ptepŋqe, ‘ŋŋqä’ mätquä, hiŋuinä äqumbu pmapnuwi. 10 Kukŋuä awä suiyqä iquaqu qokä-apäkä qua iu äpmeŋuwi, täŋä-huŋqä quvqe ävätqäŋiyä iutaŋi, iqua, iquaqu e päkoŋgaŋgiyiŋqe, ewiqä ätäpu, nätmatqä yeeqä vqe, yaŋä imbnuwi.

11 Nyi tiiŋä-pqe wätqä äquŋgqe. Hiunji hŋquaqui-hŋque ae äpäwqaŋgaŋi, hiunji huizi iqueä hiunji quemisqäŋgaŋi, Goti Iqu iquaquinyqä yuŋuä häŋä aŋgu ävauqumuatqe, ändowatqaŋga, iquaqu ävauäsinyä pämä ätqäukiyi. Ämaqe, hiŋuä ii äqumbiyi, zä aaŋä naqänäŋä ikuwi. 12 Iquaqu ae ävauvi, maŋä hŋqu qäukuä haqä yätutaŋi, tii tqaŋgi äwikiyi. “Qe täqiŋqä yapinyqä.” Iŋgaŋi iquaqu qaquvqeu, qäukuä haqä yätuŋqä yqaŋgiyäŋga, iquaquiyqä mäkä-huŋqä iqua hiŋuä äqunäwatkuwi. 13 Asäŋgaŋi, eekä naqänäŋä hŋqu iiqe, aŋä-himqä 9 iquau hiŋuinä äqunätä, hiqŋqä huiziqueŋi qui imäkkqe. Iŋga qäŋgaŋi, eekä naqänäŋä ikqä iqu, qokä-apäkä 7,000 ättqäkqe. Qokä-apäkä huizi iqi äpmamiŋuwä ii, zä kuapänä wiŋgaŋga, Goti qäukuä haqä yätu äpmeŋqä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäukuwi.

14 Qätä nyipiyä! Haŋä-iqä tquaqu qäpu eqaŋga, itaŋi huizi iqu timäutŋqe, qäqi-iqiyqä.§

Ynaunjqä 7 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqeŋqä

15 Itaŋi eŋätqä 7 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqaŋga, iŋgaŋi qäukuä haqä yätutaŋi maŋä hui yäŋänäqŋqä tiiŋä ätkuwi.

“Qua eeqänäŋä iu miqe, neqä Naqä Iqueqätä, Iqueqä atäuŋuä ätekqä Kraisi Iqueqätänyä, näweqä ätimäuqiyä! Itaŋga Naqä Iqu hea ique-ique miquäniqeqä.”

16 Itaŋi ämaqä naqä 24, Goti Iqueä hiŋuä iqi zä-hawiu äpmeŋuwä iqua, qoŋä äqutasepäpu, Iqueä yoqe haqeu ämamäupu, tii ätukuwi.

17 “Aaŋä Naqä Iquki, Si Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqukiyqä. Si täŋga äpmeŋä, qäŋganä äpmamiŋä Iqukiyqä. Si Tqä yäŋänäqŋqä naqe ae ämetnä, ämitqäŋiŋqe, ne ‘äŋguiqä’ äktqunä. 18 Ämaqä Sinyqä änyä maqŋqä eäŋuwä iqua, äwqä tnäŋä imäkqaŋguwä-qe, Tqä äwqä tnäŋitä, hea qäyunäŋitäŋi, ae ätimäuqeqä. Täŋgaŋi

‡ **11:8** Näqŋqätäŋä hŋqua tii ätätqäŋä. Jonä iqu aŋä-himqä hŋqueŋqä naqä-qakuä matqä ikqe. Iqu ämaqe quuvqä maeqiyqä ipu, suqä quvqä imäkäpu, Goti Iqueŋi hŋgisanä itquetqätaŋguwiŋqä kukŋuä ktqä e ätätä äqäkqe. § **11:14** Itkimäkqä 8:13; 9:12

ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauŋi, kukŋuä mittŋqäŋganjqä. Itaŋga-pqe, Tqä wäuŋuä äkiyäpu, kukŋuä hiŋuä-tqä iquauŋitä, qokä-apäkä Tqäŋqä atäuŋuä ae ikŋä iquauŋitä, ämaqä zä ipu Tqä yäpä iqinyä äpmeŋuwä yoqä-täŋä, ä yoqä maeqä iquauŋitä, quwqä kima ävätnä yeeqä iwimäktŋqäŋganjqä. Iwä, ämaqä qua qui imäkätqäŋuwä iquauŋi, qui imäktŋqe, täŋga täsuwänä.”

19 Ämaqä naqä iqua, kukŋuä iiŋi ae ätqaŋguwäŋga, Goti Hanjuwä Iqueä aŋä qäukuä haqä yätu ämätnäŋqe, qŋqaŋä hutäŋgaŋga, itaŋgaŋi qu Goti Iqueuä kukŋuä guä-mäsäŋqä ipŋä iqu hiŋuä qumbŋqä, ätnäŋä iqi ätqäumiŋqe. Itaŋga qaquvqetaŋä we-huŋqe, im-imä ändakka weqaŋguwäŋga, hääŋqä naqänäŋä ätimäutä, qaquvqe osquaŋga, quae eekä itä, piyä hiwiyä häukuätäŋi, kuapänä äpäkŋgqe.

12

Apäkä iinyqätä, qämakä naqänäŋä iqueŋqätä

1 Itaŋgaŋi nyi ktqä nätmatqä yäuŋuä iqä hŋqu, qäukuä haqä yätuta tii timäuqaŋgi äquŋgqe. Ii apäkä eŋqä-paŋiyi. Iiyqä ämuasmäŋqä eŋqä-paŋi, mäptqe ktqä pmuätäutaŋga, qaŋuä-pqä iqu, iiyqä yukä yäpä iqi pmetaŋga, qätäqueqä 12 iqua, iiyqä nyuäŋä iuŋi, yŋŋa eŋqä-paŋä ämäuä äpmamiŋqe. 2 Apäkä äwqä-täŋä ii, ymeqä nyuätŋqä itäqäŋgaŋi, täŋä kiŋä wuŋgaŋgi, zääqä naqänäŋä ätmiŋqe.

3 Itaŋi ktqä nätmatqä yäuŋuä iqä huiziqu, qäukuä yätuta tii timäuqaŋgi äquŋgqe. Qämakä häŋesqä naqänäŋä hŋqu äwämiŋqe. Iqu nyuäŋä 7 iŋqä-qu eä, ga kiqä nyuäŋä iquautaŋi, nyuäŋä komqä-hänyeŋä 10-täŋu emiŋqe. Itaŋi nyuäŋä eeqänäŋä iquauŋi, ämiqä iquauqä yŋŋa eŋqä-paŋi äpmakäumiŋqe. 4 Kiqä häwqe, qäukuitaŋä qätäqueqä kuapänäŋi, qua täuŋqä äqutäsitäumepkqe. Qätäqueqä hŋquaqu-hŋqueŋä iquautaŋä hŋquaquiŋi, hiŋuinä äqunätä, hŋquesaŋi qua täu äpäkŋguwi. Itaŋga qämakä iqu, apäkä ymeqä nyuätŋqä iqaŋgqä iiyqä hipeŋuä iqi ätqäuä, iqu, ii ymeqä ae äyä nyquaŋga, änätŋqä äqunä ätqäumiŋqe.

5 Ga apäkä ii ymeqä e änyuekqä iqu, ii ymeqä yäkqä woyqä a äqätä, qokä-apäkä eeqänäŋä äpmakäwäŋuwä iu mitŋqe, Goti Hanjuwä Iqu atäuŋuä ikqä iquvi.* Apäkä ii ymeqä ae äyä nyquaŋga, qu iqueŋi haqä yätuŋqä maqänä äma epiyi, Goti Hanjuwä Iqueŋqätä, Iqueqä zä-hawä iuŋqätä ätuma äukuwi. 6 Iu ätuma uwqaŋguwäŋga, apäkä ii aŋä avqŋqä imŋqä zä äukqe. Ga iqiŋi, qu iiŋi ämipu, ymisaŋä äväpu, itqätaŋgpi, hiunji 1,260 päwätŋqä iiŋqe, Goti Hanjuwä Iqu aŋä ae imäkekqe.

Qu qäukuä yätu mäkä äuŋguwiŋqä

7 Itaŋga qäukuä haqä yätutaŋi, mäkä naqänäŋä tiiŋä ätimäukqe. Maikoli† iqutä, iqueqä eŋätqä iquatäŋi, qu qämakä naqänäŋä ique päsqaŋguwäŋga, ga qämakä naqänäŋä iqutä, iqueqä eŋätqä iquatäŋi, mäkä kima ikuwi. 8 Ga qu mäkä kima i ikuwi, yäŋänäqŋqä maeqä epu, mäki homä ikuwi. Iiŋä iutaŋi, qu qäukuä haqä yätuŋi mäpmeqä ikuwi. 9 Itaŋi Goti Hanjuwä Iqueqä eŋätqä iqua, qämakä iqueŋi, qua täuŋqä ämatnämepkuwi. Ii qämakä qäŋgatqä qu, “Setänä,

* **12:5** Apqä Bukä 2:9 † **12:7** Jutä 1:9; Deniyäli 10:13

ämaqeu kukŋuäŋqä ätuma uwqä iqueyqä” änyuätmiŋuwi. Iqu qokä-
apäkä qua täu äpmakäwäŋuwä iuŋi, quaŋgä tquä iqueyqä. Qu ique
qua täu ämatnämepäpiyäŋgaŋi, iqueqä eŋätqä iquauŋä-pqe qäsä
ämatnämepkuwi.
10 Itaŋi qäukuä haqä yätutaŋi, nyi maŋä yäŋänäqŋqä hŋqu tii tqaŋgi
äwikqe.
“Täŋgaŋi, Goti Iqu Yäŋänäqŋqä-täŋä-qu eä, aŋgi ae inätmetä,
Iqunä ämäneyätŋqe, ii ätnäŋä iqi ae ätimäuqi. Itaŋga ämaqä
Goti Iqu Iqueqä qokä-apäkä iu aŋgi itmeniŋqä atäuŋuä ikqä Kraisi
Iqu, yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetä ämetŋqe, ii-pqe ätnäŋä iqi ae
ätimäuqi. Ii tiiŋä etaŋgi. Setänä, neqä tatqä-guäkau hiunji
heatqä ique-ique Goti Iqueqä hiŋuä iqi kukŋuä ämitätŋqä iqueŋi, bi
ämatnämäuquwi. 11 Ga neqä tasi-guäka, iqua Sipsipqä Meqä Iqueqä
häŋeqetatä, Iquenyqä kukŋuä awä ätmiŋuwitatäŋi, yäŋänäqŋqä
ämepu, mäkä-huŋqä iqueŋi ämäwqätäupu, quwqä häŋä-pmeqä
diŋqe kŋuä mämeqä ipu, quwqä mäkä-huŋqä iqua pizqä päsqeŋqe
zä miqä danä ikuwi. 12 Iiŋä etaŋgqetaŋi, qäukuä iqukitä, qäukuä
haqeu äpmeŋuwä iquendä, he ewiqä tpiyä. Iŋäqe qua iqukitä, eqä-
pŋä iqukitä, oänä! Setänä iqu iqueqä quäuqä pmeqe, homä etaŋgi
näqŋqä eä, äwqä tnäŋä imäkätä, henyŋqä ae äquvepqiyä,” tqaŋgi
äwikqe.
13 Ga qämakä iqu, qu iqueŋi, qua bu ae äyä ämatnämäuqaŋgä hiŋuä
äqunäqetaŋi, iqu apäkä ymeqä qokä nyquaŋgqä iiŋi, ändämikqe.
14 Iŋgaŋi, apäkä iiŋi, iiyqä aŋä avqŋqä iuŋqä äväwa wätŋqe, qu
ymäuäkä naqänäŋä iqueqä huqä hŋquaqu ämämuasmewikuwi. Iqiŋi
quväukuä 3 äpäwätä, qaŋuä 6 päwqaŋgaŋqe, ii qämakä iqu-täŋä
qäqiqi mäpmeqä, kiŋä nämä pmetaŋga, qu iiŋi äŋguänä ämipu,
ymisaŋä äväqismiŋuwi. 15 Apäkä ii äväwa uwqaŋga, qämakä
iqu, iqueqä maŋita eqä quta dueqaŋga, ga eqe, aaŋä naqänäŋä
imäknäqetaŋi, apäkä ii qänaki äunjqua ikämiŋqe. Qämakä iqu, eqä
tqu apäkä iiŋi, huakä ämetä, qui imäkätŋqä äwiŋgqe. 16 Eqä iqu e
päwqaŋga, qua iqu apäkä iiŋi, yätamäkqä ävätä, eqä qämakä iqu
quta ändomäukqe, hea eŋqä-pa äqäqauäqe, eqä iqueŋi yäpä imä
ämäwqatkqe. 17-18 I iqaŋga, qämakä iqu apäkä iinyqä äwqä tnäŋä
wiŋgaŋgi, iqu äwätä, iiyqä ymeqä huizi iquau mäkä päkmätä ikqe.
Qokä-apäkä i päkmätä ikqä ii, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä-suqä
iu qänaknä ipu, kukŋuä Jisasi Iqu awä ätkqe, a äqätmiŋuwä iquayi.
Itaŋi qämakä iqu, eqä-huäŋä-täŋä hikä weä iqi, pämä ätqäukqe.

13

Naŋuä hiqiyqä hŋqu ätimäukqeŋqä

1 Qämakä iqu iqi tqäutaŋga, nyi naŋuä hiqiyqä hŋqu, eqä-huäŋiuta
timäuqaŋgi äquŋgqe. Iqu nyuäŋä 7-täŋä-qu eä, itaŋga nyuäŋä
komqä-hänyeŋä 10 hunätaŋgi äquŋgqe. Itaŋi hänyeŋä eeqänäŋä
iquauŋi, ämiqä iquauqä yŋŋa eŋqä-paŋi äpmakäumiŋqe. Itaŋga
iqueqä nyuäŋä iquauŋi, yoqä Goti Iquenyqä äkasuwä quvqä tqäŋqä
hui äqänmiŋqe. 2 Ga naŋuä hiqiyqä nyi hiŋuä äquŋgqä tqu, ii
lepatqä eŋqä-paŋä iiyi. Itaŋga kiqä yuki, bea iquauqä eŋqä-paŋi.
Itaŋga kiqä maŋi, laiyonqä iquauqä eŋqä-paŋi. Itaŋi qämakä iqu
naŋuä iqueŋi, iqueqä yäŋänäqŋqe ävätä, yoqä naqäŋqä iwimäkätä,

itaŋga ämiqe, iqueqä-kiuä eŋqä-paŋä pmetŋqä iwimäkkqe. 3 Itaŋga
naŋuä hiqiyä iqueä nyuäŋä hŋqueŋi, wätaŋqä-täŋi. Ii pizqä äpäsanä-
tpu ikuwä-qe, wätaŋqä ququvqä iiŋä iqu, ae äsätä, äŋguä ekqe.
Itaŋi qokä-apäkä eeqänäŋi, naŋuä hiqiyqä iquenyqä yäuŋuä ipu,
qänaknä äwikuwi. 4 Itaŋga iqua, qämakä naqänäŋä iqu iqueqä
yäŋänäqŋqe, naŋuä hiqiyqä ique äwikqeŋqä näqŋqä ae epiyitaŋi,
qämakä iqueqä yoqe haqeu ämamäupŋqä qoŋä äwoktäukuwi. Ga
iqua, “Naŋuä hiqiyqä tqutä asänäŋi, tqukikä? Ä mäkä anäŋi, tqukitä
hunyiyŋqäwä? Aaŋqeqä” ätäpu, naŋuä hiqiyqä iqueqä yoqe, haqeu
inä qe ämamäukuwi.

5 Iŋgaŋi Goti Hanjuwä Iqu naŋuä hiqiyqä iqueŋi, hiŋuinä
qunätaŋgi, iqu kiqä yoqä haqeu ämamänätä, Goti Hanjuwä
Iquenyqä äkasuwä quvqä ätätä, ga ämaqeu mitqätaŋgi, qaŋuä
42 äpäukqe. 6 Qaŋuä iiŋä päwätqätaŋga, iqu Goti Hanjuwä
Iquenyqä äkasuwä ätätäqäŋgaŋi, Iqueqä yoqeŋqätä, Iqueqä aŋä
qäukuä haqä yätuŋiŋqätä, ŋŋ iu äpmeŋuwä eeqänäŋä iquauŋqätä,
tuwäŋgisa ätmiŋqe. 7 E qäyä ätätqätaŋgi, Goti Iqu iqueŋi, iqu qokä-
apäkä Goti Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä iuŋi äpäsätä, homä qäyä
iwimäkätŋqä hiŋuinä äqunmiŋqe. Itaŋga iqu yoqä naqä ämetä,
hueqä-himqä eeqänäŋä iutä, huiwä huitaŋä-huitaŋä änyäŋuwä iutä,
kukŋuä eeqänäŋä iutä, itaŋga qua eeqänäŋä iu pmeqä iutä ämitŋqä
hiŋuinä äqunmiŋqe. 8 Iutaŋi, ämaqä qua iu pmeqe, Goti Iqu
qua mimäkqäŋgaŋi, quwqä yoqe bukä hea ique-ique pmeqeuŋi
maqŋqä imiŋqä eeqänäŋä iqua, qu naŋuä hiqiyqä iqueqä yoqe, haqeu
matnämäupu qoŋä woktäupnuwiqä. Bukä iqu, ii Sipsipqä Meqä qu
qäŋganä pizqä äpäsäŋuwä Iqueqeqä.

9 Ämaqä qätä-täŋu-qu etaŋgutqe, iqu kukŋuä tä qätä äŋguänä
äwiyänä. 10 Ga Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hŋque, guä kiqiyäueqäŋqä
atäuŋuä itqätaŋgutqe, iŋi iqu guä kiqiyäueqä aŋiu guä qiyänätŋqä
wäŋqiyä. Itaŋga Iqu ämaqä hŋque, qu näpqä-hionaqetä pizqä
päkpŋqä atäuŋuä itqätaŋgutqe, ga qu iqueŋi, näpqä-hionaqetä pizqä
päkpŋqäuä. Ga suqä tiiŋä tqu timäuqaŋgaŋi, Goti Iqueqä qokä-apäki,
qu yäŋänäqŋqä äpmapu, quwqä quuvqä heqiyqe, a yäŋänäqŋqä
kiqätqäpŋqä.

Naŋuä hiqiyqä hŋquququ ätimäukqeŋqä

11 Itaŋi nyi naŋuä hiqiyqä hŋquququ, qua iunda ävautä äyapqaŋgi
äquŋgqe. Ga kiqä nyuäŋä iuŋi, komqä-hänyeŋä hŋquaqu, sipsipqä
meqä iquauqä eŋqä-paŋä iiŋä äunäqäŋga, kiqä kukŋui, qämakä
naqänäŋä hŋqueqä eŋqä-paŋiqä. 12 Naŋuä hiqiyqä qua iuta
ätimäukqä iqu, naŋuä hiqiyqä kiŋganäŋä iqueqä yäŋänäqŋqeta
äkitqäuä, iqueqä wäuŋui imäkmiŋqe. Naŋuä hiqiyqä kiŋganäŋä
iqu, wätaŋqä ququvqä, ique pizqä päkmätä ekqä, ga ae äskqä
iquvi. Itaŋi qua iuta ätimäukqä iqu, qua iu äpmeŋuwä iqua,
naŋuä hiqiyqä kiŋganäŋä iqueqä yoqe, haqeqä ämamäupu qoŋä
woktäupŋqä, wäuŋuä tii imiŋqe. 13 Iqu suqä naqänäŋä, ämaqä
mimäkqänäŋä di huitaŋä-huitaŋä imäkätŋqä yäŋänäqŋqä ämakqe.
Suqä hŋqu tiinji. Qokä-apäkä iuqä hiŋuä iqiŋi, iqu, tä qäukuä
haqä yätuta äväma, qua täu päknätŋqä imäkmiŋqe. 14 Iqu naŋuä
hiqiyqä kiŋganäŋä iqueqä yäŋänäqŋqeta äkitqäuä, suqä iiŋä iqua

qäyä imäkätŋqä, Goti Iqu iqueŋi, hiŋuinä quŋgaŋgqetaŋi, iqu qokä-
apäkä qua täuŋi quaŋgä ätuätä, tii ätumiŋqe. “Naŋuä hiqiyqä,
näpqä-hionaqe qäyä äpäsqaŋgä, häŋä yqänä äpmeŋqä iqueŋi, he
iqueqä ktqe imäkäpu, iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä.” 15 Itaŋi, iqu
naŋuä hiqiyqä ktqä iqueŋi, yuŋuä qäyä vätŋqe, Goti Hanjuwä Iqu
hiŋuinä äquŋgqe. Iŋi ktqä iqu, kukŋuä ätätä, ämaqä ktqä ique
qoŋä mäwoktäuqä iqaŋgpqä iquauŋi, qu pizqä päkpŋqä imäkkuwi.
16 Itaŋgaŋi, naŋuä hiqiyqä hŋquaquŋä iqu tqaŋgi, qu qokä-apäkä
eeqänäŋä iuqä huiwiu atäuŋuä vqäŋqä äqäkuwi. Hŋqua quwqä
hipeŋuivqä. Itaŋi hŋquauŋi, hipa ämuaŋgisanjqä. Ga ämaqä
hiŋgiŋqä, ä yoqä-täŋä, ŋŋ mbqä kuapäŋä-täŋä, ŋŋ mbqä-nätmatqä
jua-jua maiqä-täŋä, ä huizi iquauqä yäpä imä mäpmeqä iŋuwä,
ä huiziquauqä wäuŋuä hiŋginäwa äwiyätqäŋuwä-pqä iuŋi-pqeuä,
qu eeqänäŋi, atäuŋuä vqäŋqä kiqä hiqŋqä iutaŋi, äyä ämakuwi.
17 Hiqŋqe, ii naŋuä hiqiyqä iqueqä yoqeŋä-qe, ŋŋ iqueqä yoqä iuta
a täuqäŋqe. Iŋi ämaqä, naŋuä hiqiyqä iqueä hiqŋqä mämeqä imipqä
iqua, qu qokä-apäkä huiziuqä nätmatqe, mbqä miqä da iqaŋgpi, ga
huizi iqua-pqe, quvaqä nätmatqe, mbqä miqä danä ipnuwi. 18 Ga
ämaqä hŋqu kŋuä äŋguä-täŋu eäqe, iqu nätmatqä täŋqe, näqŋqä
äŋguänäŋä hetŋqänänjqä. Ämaqä hŋqu näqŋqä-täŋä-qu eäqe, iqu
naŋuä hiqiyqä iqueqä yoqeta a täutŋqänänjqä. Ii ämaqä hŋqueqä
yoqeuta atäuŋuä eŋqä-paŋiqä. Ii 666 iqeyi.

14

Ämaqä 144,000 iqua, apqä änyä-häŋä ätkuwiŋqä

1 Ga nyi hiŋuä aŋgumä äquŋgqe, Sipsipqä Meqä Iqu qoqoŋä Sayonä
yätu tqäutaŋgi äquŋgqe. Itaŋga Iqutäŋi, qokä-apäkä 144,000 iqua,
Sipsipqä Meqä Iqueqä yoqetä, Iqueqä Kaniqueqä yoqetäŋi, quwqä
hipeŋuiu äqämbu anä ätqäumiŋuwi. 2 Itaŋi qäukuä yätutaŋi, häänqä
äŋguänäŋä hui qäŋgaŋgi äwikqe. Ii eqä naqä hŋqueqä häänqätä,
qaquvqä naqä hŋqueqä äkakätä, eŋqä-paŋä iiŋä ätätä, ga ämaqä
hui gita ätquwä-paŋä iiŋä tqaŋgi äwikqe. 3 Ga qokä-apäkä 144,000
iqua, Goti Hanjuwä Iqueä zä-hawä iqueuätä, nätmatqä häŋä-pmeqä-
täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquauätä, ämaqä naqä iquauätä hiŋuä
iqi ätqäupu, apqä änyä-häŋä hŋqu ätkuwi. Apqä iqueŋqe, ämaqä
huizi iqua-pqe, maqŋqä epnä. Ga ämaqä kuapänäŋä iiŋä iqua,
Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä qua täu äpmeŋuwä iuta aŋgi mbqä
imakqä iqua, quwqä-quwänä näqŋqä eqäuä. 4 Ämaqä iqua, apäkä
iuatä hiqaqä anä äwipu, kiyä imätmäknätqäŋuwä eŋqä-paŋä iiŋä ma,
ikikinyäŋä äpmepu, aŋä eeqänäŋä, Sipsipqä Meqä Iqu äwqaŋgqeuŋi,
qänaki äwivändätqäŋuwä iquayi. Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä
eeqänäŋä qua täuŋiuqä awä iqisa ae mbqä imetä, iŋi qu Iqueqäŋqätä,
ä Sipsipqä Meqä Iqueqäŋqätä, qämätaqiyqä pmepŋqä iiŋqe, qu, qu-
ganäŋä eŋqä-paŋä itmakqe. 5 Qu kukŋuä quaŋgä matqä ipu, nätmatqä
hnjua mimäkqä itqäŋuwä iquaiqä. Oeyqä.

Ynaunjqä hŋquaqui-hŋqueŋä iquauqä kukŋuiŋqä

6 Nyi iiŋä äqunmitaŋi, huizi, ynaunjqä huiziqu qäukuä awä iqi
äväwa päwqaŋgi äquŋgqe. Iqu kukŋuä äŋguä hea ique-ique pmeqe,
qokä-apäkä qua täu äpmeŋuwä iuŋi, kukŋui awä tuätŋqä iquvi. Qua

eeqänäŋä iutä, hueqä-himqä eeqänäŋä iutä, ä aŋä-kukŋuä eeqänäŋä iutä, ŋŋ huiwä huitaŋä-huitaŋä iutänyä. 7 Iqu maŋä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. “Goti Hanjuwä Iqu, ämaqeuqä suqe kukŋuä tqeuta iwäsäutŋqe, ae ätimäuqiyä. I etaŋgi he Iqueŋqä zä yasämä ipu, Iqueqä yoqe haqeu matnämäupŋqä, qoŋä woktäupiyä. He Goti qäukuiu, quaeu, eqä-pŋiu, itaŋga eqä esquä eeqänäŋä imäkkqä Iqueqä yäpä iqi äpmepu, ‘äŋguiqä’ tpiyä.”

8 Itaŋi ynaunjqä huiziqu, hiŋuiqäŋä ique qänaki äwivändqa äquvepätä, tii ätukqe. “Aŋä-himqä naqänäŋä Bapilonäŋi, qui ae imäkŋgiyä! Aŋä-himqä Bapilonäŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi, wainqä yäŋänäqŋqä vqaŋgi qu änäpu, hiqiiyqä iquwä-pa, kiqä suqä yäŋänäqŋqä iu, huiwä yaŋä hiŋgi imbŋqä iwimäkqeqä. Auä ii qui ae imäkŋgiyä!”

9 Itaŋi ynaunjqä huiziqu, iquaquisaŋä qänaki äwivändqa äquvepätä, maŋä tnäŋä tiiŋä ätukqe. “Ämaqä, naŋuä hiqiyqä iqueä yoqetä, iqueqä ktqetä, haqeu mamäupŋqä qoŋä äwoktäupu, iqueä atäuŋuä iiŋqe, hipeŋuiuŋä-qe, hipaeuŋä-qe, ämapqä iqua, ii iqua wainqä aaŋä huitaŋä di bŋqäuä. 10 Wainqä ii ämbqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋiyqä. Itaŋi Goti Iqu wainqä-eqetä, aaŋä eqetä, yuqui-yaqui mimäkqä da yäŋqiyä. Oeyä. Iqu Iqueqä äwqä tnäŋi, eqä-häkä imäŋqeu iquatimeqaŋguti, ga ämaqä iqua, iquauqä ququvqeŋqä ämbŋqänänjqä. Ii ämbqe, Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä iquauä hiŋuä iqisä, Sipsipqä Meqä Iqueä hiŋuä iqisäŋi, ämaqä iqua täŋä-huŋqä ququvqe, tä iutatä, hikä piyaŋä-weqä tä änätŋqä iutatä, mapŋqäuä. 11 Iwä suakä, iquau täŋä-huŋqä e vqä iquesa ätimäuqäqä iqu, iqu äpakä iquäniqeqä. Ga ämaqä naŋuä hiqiyqä iqueŋqätä, iqueqä ktqeŋqätä, qoŋä äwoktäupu, itaŋga iqueqä yoqeta atäuŋuä iiŋqä ämequwä iqua, qu hiunjiŋga, heatqäŋga, hapä pmeqe, mämeqä danä ipnuwä iquayqä.”

12 Itaŋgaŋi suqä iiŋä iqua ätimäuqaŋgaŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä, Iqueä suqä eeqänäŋi qänaknä ipu, quwqä quuvqä heqiyqe, Jisasi Iquenyqä a äkiqätäuŋuwä iqua, qu yäŋänäqŋqä pmapŋqäŋganji.

13 Itaŋi qäukuä haqä yätutaŋi, nyi maŋä hŋqu tii tqaŋgi äwikqe. “Si tuwaŋuä tii qäyä. ‘Ämaqä, qu Naqä Iqueŋqä quuvqä eqiyäpu, täŋgatati näŋgiŋqä äpäkombnuwä iqua, yeeqä äwinyänä.’ ” Itaŋga Dŋä Äŋguä Iqu-pqe, tii ätkqe. “Ii naqä-qakuiqä. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Quwqä suqä äŋguä imäkmitpqä iqu, qutä anä wäniqetaŋi, quwqä wäuŋuä dŋä huqä itqäŋuwi, huätä ävquatämäupu, hapä pmap-nuwiqä.”

Ymisaŋä mmqä iqaŋga, tävqeŋqä

14 Iiŋä äqunmitaŋi, huizi, nyi qaquvqä qäpaiqä hŋque, ämaqä ne qua täutaŋä eŋqä-paŋä asänäŋä hŋqu pmetaŋgi äquŋgqe. Iqu iqueqä nyuäŋiuŋi, golqä yŋŋa eŋqä-pa ämäuä, itaŋga iqueqä hipa iuŋi, hionaqä kuä-tävqä aaŋä yanäqŋque a äqätminqe. 15 Itaŋi ynaunjqä huiziqu, Goti Hanjuwä Iqueä aŋita yäpaqäŋgisa ätimäuäqe, ämaqä qaquvqä ique pmetaŋgqä ique, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätukqe. “Ymisaŋä qua bu eŋqä eeqänäŋi, mmqä ae iqä-qae, ga täŋgaŋi

ätävqäŋganjqae,* tqä hionaqetä täwiyä.” 16 I tquaŋga, ämaqä
qaquvqä iu äpmamiŋqä iqu, iqueqä hionaqetä, ymisaŋä ae mmqä
itaŋgqä-quau ätäwikqe.
17 Itaŋi eŋätqä huiziqu, hionaqä kuä-tävqä yanäqŋquä a qätqä-qu,
Goti Hanjuwä Iqueä aŋä qäukuä haqä yätu ämätnäŋqetaŋi äväma,
yäpaqäŋgisa ätimäukqe. 18 Itaŋi eŋätqä asä hŋqu hiqäva-imäkqä
ttawiuta äväma äpkqe. Iqu tä iu ämitŋqä yäŋänäqŋqä-täŋä iqueqä.
Iqu eŋätqä hionaqä aaŋä yanäqŋquä-täŋä qätätaŋgqä ique, tiiŋä
ätukqe. “Wainqä qua bu eŋqä häukui, mmqä ae iqä-qae,† tqä hionaqä
yanäqŋquetä huätä ätävätnä, naqä-hŋqäqinyä mäqumuatiyä.” 19 Iiŋä
tquaŋga, ynaunjqä iqu iqueqä hionaqetä, wainqä häukuä mmqe
ätävätä, aquvä ämaqäkqe. Itaŋi iqu wainqä häukuä mmqä ätäwikqä
ii ämetä, qonjqä ipu, kiqä eqä mapŋqä hikä hovqä naqä ique
ätnämäukqe. Hikä hovqä iqu, ii Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋiŋqä
ätnä. 20 Qu aŋä-himqä yäpaqäŋgisa ätimäupiyi, wainqä häukui,
hikä hovqä ique ätnämäukuwi, qonjqä iqaŋguwäŋga, häŋeqe, hovqä
iquesa ätimäwa yäpaqäŋgisa äpäwäkqe. Häŋeqä i äpäwäkqe, ätuwa
äpeyätä, ämaqä iuŋi ämäpmuäqänäŋä iiŋi, ii huakä eŋqä-pa, kiŋä
haqä nämä‡ äquveqäkqe.

15

Eŋätqä 7 hŋqua, nätmatqä ququvqä a äqätäŋuwiŋqä

1 Nätmatqä iiŋi timäuqaŋgi hiŋuä äqunmitaŋi, huizi, hiqŋqä
huitaŋä hŋqu, qäukuä yätuta timäuqaŋgi äqunätmä, “Squä-näŋä
äqunäŋundiyä” tmä ikqe. Nyi tiiŋä äquŋgqe. Eŋätqä 7 hŋqua,
nätmatqä ququvqä 7, qokä-apäkä iu qui imäkpŋqä a äqätpu
äpmamiŋuwi. Nätmatqä quvqä iiŋi, Goti Hanjuwä Iqueuä äwqä
tnäŋiuta qäpu ätimäuqä-qae, aŋgiŋi hui matimäuqä yäŋqiyä. 2 Itaŋi
nyi eqä-pŋä naqänäŋä hŋqu, huiwä hiqumuaŋä hiŋuä iqäŋqä-näŋi,
tetä qäsä imäkquwä-paŋä iiŋä äquŋgqe. Itaŋga eqä-pŋä iqueä maŋä
iqiŋi, ämaqe, qu mäkä iuŋi ämäwqätäupu, naŋuä hiqiyqä iquesä,
iqueqä ktqetä, ä iqueqä atäuŋuä iiŋqetä, mändi äkittqukuwä iqua,
gita Goti Hanjuwä Iqu iquau äwikqe a äqätpu ätqäumiŋuwi. 3 Qu iqi
ätqäpiyäŋganji, Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä-wiyqä Mosisi iqueätä,
Sipsipqä Meqä Iqueätä, apqä tii ätmiŋuwi.

“Naqä Iqukiyä, Si Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqukiyqä. Si
wäuŋuä yäŋänäqŋqä, ämaqä mimäkqänäŋä huitaŋä di, Imäkqä-
quki etaŋgi, ga ne hiŋuä äqunätanä änevauqumuatqiyä. Ga ämaqä
eeqänäŋä iuqä Ämiqä Iquki, Tqä suqä eeqänäŋi, jänänäŋä eä, ga
aaŋä naqä-qakuänäŋiqä.

4 Naqä Iquki, Si aaŋä pmuai, Tqä-täuänänjqä. Ämaqä hueqä-
himqä eeqänäŋä iqua äpäpu, Sinyqä qoŋä äuktäupu, ‘äŋguiqä’
tpnuwäŋqänänjqä. Tqä suqä aaŋä jänänäŋi, ätnäŋä iqi ae
ätimäuqeqä. Tqä suqä iiŋä iquautaŋi, qokä-apäkä eeqänäŋi, Siŋqä
zä ipu, Tqä yoqe, haqeu matnämäuqäpŋqänänjqä.”

5 Nätmatqä iiŋä iqua ae ätimäuqaŋga, nyi aŋgi hiŋuä äquŋgqe,
Goti Hanjuwä Iqueqä namnä aŋä qäukuä yätu ämätnäŋqä yäpä imŋi,

---

* **14:15** Itkimäkqä 14:7 † **14:18** Itkimäkqä 14:7 ‡ **14:20** Jonä iqu hiqŋqä 1,600 äqäkqe. Hiqŋqä iiŋiqua, ii 300 kilomita eŋqä-paŋiqä.

hiqŋqä pmua ique hiŋuäquva enmiŋqe, ävatŋgaŋgi äquŋgqe. Namnä aŋä iuŋi, Goti Iqueqä kukŋuä-suqe, äwämiŋqe. 6 Itaŋi eŋätqä 7,
nätmatqä ququvqä 7, qokä-apäkä iu qui imäkpŋqä a äqätmiŋuwä
iqua, hiqŋqä pmua iuta yäpaqäŋgisa ätimäukuwi. Iquauqä huiwä
iuŋi, ämuasmäŋqä kiyä maeqä, aaŋä äyäŋqä ipumbu, quwqä
quikuiuŋi, golqä yauqä eŋqä-pa äyimiŋuwi. 7 Itaŋi eŋätqä iquauŋi,
nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquautaŋä hŋqu,
golqä hevqä 7, iquau äwikqe. Itaŋga hevqä iiŋä iquauŋi, Goti Hea
Ique-ique Pmeqä Iqueqä äwqä tnäŋi, maŋguä änyimiŋqe. 8 Itaŋga
Goti Yoqä Naqetä, Yäŋänäqŋqetä, Ämeŋqä Iqu pmetaŋgiyqä kŋuä
ävätŋqe, hiqŋqä pmua iuŋi, suakä iqu, äkeikqe. Itaŋga eŋätqä iqua,
quwqä nätmatqä quvqä qäpu equaseqaŋguwäŋgaŋqe, ämaqe hiqŋqä
iuŋi, mäpaquvqä ipnuwiqä.

16

Eŋätqä iqua, Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqe, equasekuwiŋqä

1 Itaŋi nyi Goti Hanjuwä Iqueä hiqŋqä pmua yäpä yäŋgisaŋi, maŋä
hŋqu tqaŋgi äwikqe. Iqu eŋätqä 7 iquauŋi, maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä
ätukqe. “He äwäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqä 7
iqua, qua bu eeqänä equasäpiyä.”

2 E tquaŋga, eŋätqä hiŋuiqäŋä iqu, Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä
hevqe, äma äwäqe, qua haqeqi equasekqe. Ga iŋgaŋi, ämaqä, naŋuä
hiqiyqä iqueqä atäuŋuä imbu, iqueqä ktqeŋqä qoŋä äwoktäumiŋuwä
iquauqä huiwiuŋi, wätaŋqä ququvqänäŋi äwimakqe.

3 Itaŋi eŋätqä huizi iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä äwqä tnäŋä iiŋqä
hevqe, eqä-pŋä iu equasekqe. Equaseqaŋga, eqä-pŋi, ämaqä ae
äpäkombqä iquauqä häŋeqä eŋqä-paŋä iiŋä ätuekqe. Ga nätmatqä
eqä-pŋiu äpmeŋuwi, eeqäpnä äpäkoŋguwi.

4 Itaŋi huizi, ynaunjqä 3 iqu, iqueqe äma, eqä qaŋä äpäwitŋqä
iquautä, eqä esquä iutä equasekqe. E equaseqaŋga, eqä iiŋä iqua,
eeqä häŋeqä imäŋgqe. 5 Ga iŋgaŋi nyi ynaunjqä eqeu miqä iqu, tii
tqaŋgi äwikqe.

“Goti Tqä-täuänä Naqä-qakuä-quki eänä, Qäŋganä Äpmamiŋä,
Täŋga Äpmeŋä, Iqukiyqä. Si ämaqä iuŋi, quwqä suqe iwäsäutnä,
nätmatqä quvqe wimetŋqä ätŋi, ii Tqä kukŋuä ätŋi waqiyä manä,
aaŋä jänänänjqä. 6 Ga ämaqä Tqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquautä, qokä-
apäkä Tqäŋqä atäuŋuä ikŋä iquautä pizqä äpäsäpu, quwqä häŋeqe
iotŋqä imäkkuwitaŋi, Si häŋeqe ämaqä quvqä tqua bŋqä äwiŋi, ii
quwqä kimaŋi, qäyunänjqä.”

7 I tqaŋga, nyi hiqäva-imäkqä ttawä iutaŋi, maŋä hŋqu tii
tqaŋgi äwikqe. “Goti Naqä Aaŋä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iquki,
Tqä qokä-apäkä kukŋuä mitqe, quaŋgä manä, aaŋä naqä-qakuä
jänänäŋiqä.”

8 Itaŋi eŋätqä huizi 4 iqu, Goti Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqe,
mäptqä ique equaseqaŋga, Goti Hanjuwä Iqu mäptqä iqueqä te,
yäŋänäqŋqä ätimäutä ämaqeu tä qäyä nätŋqä, hiŋuinä äquŋgqe.
9 Itaŋi mäptqä iqueqä te, aaŋä tnäŋä imänätä, ämaqä iuŋi häkiyä
yäqiyqaŋga, qu Goti Hanjuwä, nätmatqä ququvqä qu äwimeqä
ii ämitŋqä Yäŋänäqŋqä-täŋä Iqueqä yoqeŋqä kukŋuä ququvqä

ätmiŋuwi. Iiŋä ätäpiyäŋganı, qu Iqueqä yoqe, haqeu mamäupŋqe, kŋui makunmäkŋqä imiŋuwi.
10 Itanı huizi, ynaunjqä 5 iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä hevqe, naŋuä hiqiyqä iqueä zä-hawä iu equasekqe. Itaŋga ämaqä naŋuä hiqiyqä iqueä yäpä iqi äpmamiŋuwä iuŋi, hea iwimäkkqe. Imä e äpmapiyäŋganı, täŋä aanä ququvqä wuŋganı, quwqä tewi huakmä imiŋuwi. 11 Qu quwqä huiwiu täŋä-huŋqätä, wätaŋqetä, wimeqaŋgqeŋqä Goti Hanjuwä Qäukuä Yätu Ämitŋqä Iquenyqä kukŋuä ququvqä ätmiŋuwi. Iiŋä ätäpiyäŋganı, qu quwqä suqä ququvqä imäkmiŋuwi, tuwä äwiyäpu, kŋui makunmäkŋqä imiŋuwi.
12 Itanı asä eŋätqä 6 iqu, iqueqä hevqe, eqä naqä Yupretisi ique haqeqi equasekqe. Ga ämiqä naqä mäptqä timäuqä iŋgisaŋä iquauŋqä hänaqe näwenyä imäkätŋqe, eqä naqä iiŋä iqu ye ikqe. 13 Iiŋä iu äqunumi huizi, mätäŋä eŋqä-paŋä dŋä quvqä hŋquaqu-hŋqueŋä iqua, qu qämakä naqänäŋä iqueqä manıiutatä, naŋuä hiqiyqä iqueqä maŋuitatä, ä hiŋuä-tqä quaŋgä iqueqä manıiutatä timäuqaŋgä äquŋgqe. 14 Ga dŋä ququvqä iiŋä iqua, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di, huitaŋä-huitaŋä imäkäpu, ämiqä qua naqä äwäkäwäŋqä iu äpmeŋuwä iquau äwimayikitqäŋuwä iquayi. Ii tiiŋä etaŋgiyi. Dŋä iqua ämiqä naqä iquauqä kŋui ävauqumuatqaŋgpi, qu iquauqä mäkä-iqä iquau aquvä ämaqäyäpu, itaŋga hiunji naqänäŋä, Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu atäuŋuä ae ikqä iqueŋi, Iqutä mäkä humbnuwäŋqänänyä.
15 (“Ga he qätä änyipiyä. Nyi henyqä äquvepätmäŋganı, quwä-meqä iqua äquvepätqäŋuwä-pa, iiŋä quvepmqänä. I hitaŋgi ämaqä hŋqu, hiqaqä mäwiqä itä, ga qokä-apäki, iqueqä womba iiŋqe, ätnäŋäqi iŋga ikiqaŋguti hiŋuä quŋquä iiŋqe, iqueqä ämuasmäŋqe, kiuätä qäqiqi emitätqe, itanı ämaqä iiŋä iqu, yeeqä iquäŋqä.”)
16 Itanı dŋä quvqä iqua, ämiqä naqä iquauŋi ätuma, aŋä, Is-raitqä iquauqä kukŋuä iuŋi, ‘Amaketonäuä’* änyuätkuwä iuŋqä, äquvepkuwi.
17 Itanı eŋätqä yäpakä 7 iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä hevqe, qäukuiu equatekqe. Ae equateqaŋga, Goti Hanjuwä Iqueä aŋitanı, manä hŋqu, zä-hawä iuta yäŋänäqŋqä, “Qäpiyqä!” ätkqe. 18 I tqaŋga, qaquvqetaŋä we-huŋqe, im-imä ändakka weqaŋga, häänqä naqänäŋä ätätä, qaquvqe osquaŋga, itanı eekä aanä naqänäŋä ikqe. Ga eekä iiŋä iqu, qäŋganä qokä-apäkä qua täu äpmamiŋuwäŋganı, naqä iiŋä di miqä imiŋqe. 19 Iiŋä iqetanı, aŋä-himqä naqä Bapilonä ii, hiqŋqä 3 äkutäŋganŋga, itaŋga ämaqeuqä aŋä-himqä huizi-pqe, qui eeqä imäkŋgqe. Goti Hanjuwä Iqu, aŋä-himqä naqä Bapilonä iiyqä suqeŋqä kŋuä indqänäqe, Iqu aŋä-himqä iqueŋi, wainqä-eqe, Iqueqä eqä-häkä† imäŋqeu equasimetä, änätŋqä imäkkqe. Ga wainqä-eqä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäŋä naqänäŋiyqä. 20 Eekä iqaŋga, qua eqä huväkiyä äwäkäwäŋqä isua eqä ämäpmuäqaŋga, qoqoŋä-pqe matqäuqä ikuwi. 21 Itanı, hiwiyä häukuä naqänäŋi, qäukuä yätuta äpäkŋgqe. Iquauqä haŋä-iqe, aanä kuapänäŋi 50 kilo tqe. Iŋi ämaqäyqä haqeqi äqäyäpäknätä, quŋi aanä quvqä kuapänä

* **16:16** Yoqä ‘Amaketonä’ iqueqä quati, ‘Qoqoŋä aŋä-himqä Megito iu ätqäuŋqä’ iquvi. Qäŋganäŋi, Israitqä iqua mäki, iqi äunguwi. Tiwiqä hŋqu 2 Ämiqä Naqä 23:29-30 iu äqänä.

† **16:19** Matiu 20:22; 26:39; Jonä 18:11

iwimäkkqe. Ququvqä iwimäkqaŋgqeŋqä, qu Goti Hanjuwä Iqueŋqä
kukŋuä ququvqä ätmiŋuwi.

17

Apäkä huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä iinyqätä, naŋuä hiqiyqä iqueŋqätä

1 Itaŋi eŋätqä 7, hevqä a äqätäŋuwä iquautaŋä hŋqu, nyi änyimeqe,
"Anä äwäta, ga apäkä huiwä yaŋä hiŋgi kiiŋä ikiqä, eqä kuapänäŋä
iquauqä haqeqi äpmeŋqä ii, iiyqä ququvqeŋqä kima metŋqeŋqe,
ämäktquamqänä" ändkqe. 2 "Ga qätä nyiyä. Apäkä iiŋi, ämiqä naqä,
qua täutaŋä iqua ätuma ikipu, huiwä yaŋä hiŋgi inyäkitqäŋuwiqä.
Ga aaŋä ämaqä qua täutaŋä-pqä iqua-pqe, asä inä inyäkipu, ga eqä
yäŋänäqŋqe änäpu, wänä-wänä iquwä-pa ipu, nätmatqä huiŋqä änyä
maqŋqä epiyänä itqäŋäuä."

3 Kukŋuä iiŋi ae ändäqe, iqu Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqeta, aŋä
avqŋqä iuŋqä ändma äukqe. Iqiŋi, nyi apäkä hŋqu naŋuä hiqiyqä
häŋesqä hŋqueä haqeqi pmetaŋgi äquŋgqe. Ga naŋuä hiqiyqä iiŋä
iqueqä huiwä iuŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä tuwäŋgisa tqä
yoqenä, imueqäŋqä iquvi. Ga iqu nyuäŋä 7 änyqä-qu eä, iqueqä
nyuäŋä iiŋä iquauŋi, komqä-hänyeŋä 10 äunmiŋqe. 4 Ga apäkä iiyqä
ämuasmäŋqe, häŋesqätä, ipisqätä, itaŋga golqä quayuŋuä huitaŋä-
huitaŋitä, ä hikä quayuŋuä äŋguänäŋä huitaŋä-huitaŋitä, wimŋä
aaŋä qeqätqä imäkkuwi-täŋä iiyi. Iiyqä hipa iuŋi, golqä häkä a
äqätmiŋqe. Suqä Goti Iqueqä hiŋuä iqi piyaŋä-weqätä, kiyä mätqätä,
iiyqä huiwä yaŋä hiŋgi äväkitäqäŋga imäkäkämiŋqe, häkä iiŋä ique
maŋguä änymiŋqe. 5 Ga iiyqä hipeŋuä iuŋi, qu iiyqä yoqä tii äqäkuwi.
"Aŋä-himqä naqä Bapilonä, apäkä eeqänäŋä, hiŋgi qŋqä iuauqätä,
suqä piyaŋä-weqä qua iu äwiŋqä eeqänäŋä iuqä känaiyi." Yoqä iiŋä
iqueqä qakui, zä äwämiŋqe. 6 Apäkä iiŋä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä
qokä-apäkä, qu Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, äpäkoŋguwä iuqä
häŋeqe änätä, ämaqä hŋqu eqä yäŋänäqŋqe, änätä wänä-wänä ikiqä-
pa, e iqaŋgi äquŋgqe. Nyi hiŋuä iiŋä äqunmi, yäuŋuä itmä, kŋuä
kuapänä änyikqe.

7 Kŋuä e änyätqätaŋga, ynaunjqä iqu tiiŋä ändkqe. "Si suŋqä
yäuŋuä inyä?" Iiŋä ändäqetaŋi, tiwiqe tii änyikqe. "Apäkä iisä,
naŋuä hiqiyqä, ii haqeqi pmeqä ätuma äwqä iqu, nyuäŋä 7-täŋä
ga kiqä komqä-hänyeŋi, 10 iqutäŋi, iquaquiyqä qakui zä witaŋgqä-
qe, nyi ämäktquamqeqä." 8 Iiŋä ändäqetaŋi, tiiŋä ändkqe. "Naŋuä
hiqiyqä si hiŋuä äqunäŋä iqu, qäŋganä äpmamiŋqä-qe, täŋgaŋi
yqänä mäpmeqä enä. Ga iqu qua hovqä täpäuŋuä maeqä iquesa
äväma, yäpaqä täŋgisa yapätŋqä näwi imäknätqä. Ga, iqu hämä
qui imäknäŋqiyä. Qokä-apäkä qua iutaŋä, ga Goti Hanjuwä Iqu
qua mimäkqäŋgatqä quwqä yoqe, bukä häŋä-pmeqeu maqŋqä iŋqä
iqua, naŋuä hiqiyqä ique hiŋuä äqumbiyi, yäuŋuä ipŋqäuä. Ii tiiŋä
dutanji. Qäŋganäŋi iqu äpmamiŋqe, ga täŋgaŋi mäpmeqä iŋqe,
iwä qänakndaŋi iqu ätimäuniqeqä. 9 Ga ämaqä kŋuä indqäŋqä
äŋguä-täŋu etaŋgutqe, iqu nätmatqä täŋqe, näqŋqä äŋguä heŋqiyä.
Nyuäŋä 7 iqua, qoqoŋä 7 iquauŋqä atäuŋuä änyänä. Itaŋga apäkä ii,
qoqoŋä iquauä haqeqi äpmenä. 10 Ga aŋgi tiinjqä. Nyuäŋä kuapänä
iqua, ämiqä naqä 7 iquauŋqä, atäuŋuä inä änyänä. Iwä iquautaŋi, 5
iqua qui ae imäkŋgaŋgä, kiuänäŋä hŋqu yqänä pmetaŋgi, ä huiziqu

matimäuqä yqänänjqä. Ga iqu ae ätimäuqetaŋi, kuapänä mäpmeqä,
wäŋqäpu pmeŋqiyä. 11 Ga naŋuä hiqiyqä qäŋganä äpmaminqä,
täŋga-pqä mäpmeqä da iŋqä iqu, ii iqu atäuŋui tiiŋiŋqä eänä. Ämiqä
8 iqueyqä. Itaŋganj ämiqä iiŋä iqu, huizi iquautaŋä anäŋä-qu eŋqä-
qae, ga iqu qui hämänä imäknäniqeqä.”
12 Iiŋä ändäqetaŋi, tii ändkqe. “Komqä-hänyeŋä 10, si äqunäŋä
iqua, ii atäuŋui, ämiqä naqä 10 iquauŋqeqä. Iiŋä iqua, ämiqä naqä
ae equwä ma, naŋuä hiqiyqä iqutä yäŋänäqŋqä anä ämapiyi, ämiqe
ziŋuäŋgata ti mäptqä timäuqäŋgaŋqä wäŋqäpu mipŋqäuä. 13 Ga
ämiqä iiŋä iquauqä kŋui, naqä-hŋqunänjqae, quwqä yäŋänäqŋqetä,
ä yoqä naqetä, naŋuä hiqiyqä ique wipŋqäuä. 14 Ga naŋuä
hiqiyqä iqutä, ämiqä iquatä, qu Sipsipqä Meqä Iqutä mäkä äumbiyi,
ga Sipsipqä Meqä Iqu, ämaqä naqä iquauqä Naqä-qu eä, ämiqä
iquauqä Ämiqä-qu etaŋgqä iutaŋi, Iqu iquauŋi mändi äkittqiyätä
ämäwqätäuŋqiyä. Itaŋga Iqu mäkä iqaŋgqeu anä iquwä iqua, ii
ämaqä Iqu tääqä ätuätumetä, Iqueqäŋqä atäuŋuä itä, Iquenyqä
quuvqä yäŋänäqŋqä eqiyäpu, kukŋuä qänaknä itqäŋuwä iquayi.”
15 Itaŋi eŋätqä iqu kukŋuä hui inä tii ändkqe. “Eqä naqä, apäkä
huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä ii äpmeŋqä iqi pätqätaŋgi äqunäŋä iqua,
ii atäuŋui tiiŋiŋqä eä. Qokä-apäkä huiwä huitaŋä-huitaŋä iiŋqä,
kukŋuä huitaŋä-huitaŋä mŋqä, qua huitaŋä-huitaŋä iutaŋä iiŋqä,
eeqänäŋi aquvä naqänäŋä äqänäpu, äpmeŋuwä iuŋqä eänä. 16 Itaŋi
komqä-hänyeŋä 10 äqunäŋä iquatä, naŋuä hiqiyqä iqutä, täŋganj
apäkä huiwä yaŋä hiŋgi ikiqä iinyqä, himä-wiuŋqä wipŋqäuä. Qu
apäkä iiŋi, iiyqä nätmatqä ämotaupu, qäkä tpqä iwimäkäpu, iiyqä
guwä huiwä du ämäkäŋqe änäpu, itaŋga iiŋi, tä hämänä wätakä
niqiyätŋqä ikapŋqäuä. 17 Suqä iiŋä imäkpŋqe, tiiŋä itaŋgiyi. Goti
Hanjuwä Iqu, nätmatqä timäuniqä iiŋqä qäŋganä ätätä eäŋqeu
timäutŋqä diŋqe, Iqu Iqueqä-kiuä ämiqä iquau kŋuä vqaŋgi, ga qu
kŋui, naqä-hŋqunä indqänäpu, quwqä ämaqeu miqäŋqä yäŋänäqŋqä
eeqänäŋi, naŋuä hiqiyqä ique wipŋqäuä. Qu Goti Hanjuwä Iqu
nätmatqä eeqänäŋä ätkqä duŋqe, inyänä iqa uwqäpnuwiqä.”
18 I ändäqe, tii ändkqe. “Apäkä si hiŋuä äqunäŋä ii, atäuŋuä tiiŋiŋqä
eänä. Anä-himqä naqänäŋä, ämiqä naqä qua iuŋä eeqänäŋä iquau
ämitŋqä iinyqä ätnänä.”

18

Aŋä-himqä Bapilonäŋi, apäkä hiŋgi ikiqä eŋqä-paŋä itaŋgi, qui imäkŋgqeŋqä

1 Nyi nätmatqä iiŋä iquauŋqe, qätä ae äwimi, eŋätqä huiziqu
qäukuä haqä yätuŋi äväma, quvepqaŋgi äquŋgqe. Iqu aaŋä
yäŋänäqŋqä-täŋä-qu, ga iiŋä motquetŋqe, iqueqä huiwiutaŋi, qua iu
we äunmiŋqe. 2 Itaŋi iqu maŋä yäŋänäqŋqä tiiŋä ätkqe.
“Aŋä-himqä naqä Bapilonä ii, aaŋqeqä! Qui ae imäkŋgiyä! Ii
dŋä ququvqä iquauqä aŋä ätimäuqe. Dŋä hŋquatä, yŋŋä hŋquatä,
naŋuä hiqiyqä hŋquatäŋi, qu Goti Hanjuwä Iqueä hiŋuä iqi, kiyä
imätmäkŋga äwätqäŋuwi, iqi äpmeŋäuä. 3 Ii tiiŋä duta itaŋgi.
Ämaqe, wainqä-eqä yäŋänäqŋqe änätqäŋuwä-paŋä iiŋi, hueqä-
himqä eeqänäŋi, iisä huiwä yaŋä kuapänä änyäpu, itaŋga ämiqä
naqä, qua iuŋä iqua-pqe, iisäŋi huiwä yaŋä inä änyimiŋuwi. Ga

ämaqä quaeutaŋä, mbqä wäuŋuä imiŋuwä iqua, qu mbqä wäuŋuä ipu, iwä mbqä kuapänäŋi, ii suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä womba miŋqä imäkmiŋqeta, ämamiŋuwiqä.”

4-5 Iŋi ae ändqaŋga, nyi maŋä hŋqu-mända qäukuä yätuta tii tqaŋgi äwikqe. “Ŋqä qokä-apäkäuä, aŋä-himqä iuŋi, iiyqä suqä ququvqä aquvä imäkqa-imäkqaŋi, qäukuä haqä täu etqutquiyä. Itaŋi Goti Hanjuwä Iqu, iiyqä suqä ququvqä eeqänäŋä imäkätŋqeŋqä kŋuä indqäŋgiyä. Ga, suqä quvqä ii imäkätŋqetä, iiyqä mbqä quvqä metŋqä-pqe, hesä anä guäyamä maiqiyqe, qäyunä ma, quvqänäŋiqä. Iiŋiŋqe, he aŋä iqiŋi, äväma ppiyä.

6 He apäkä hiŋgi ikiqä ii, huiziquau iwitquetŋqeŋqä kŋuä heyqaŋgutqe, ga suqä asä iiŋi, he witquapŋqeqä. Ii iiyqä suqä quvqe, ämamoŋäka äpäyätŋqä-pa, iiyqä mbqä quvqä metŋqe, ämämonyqa äpäyäpu, kima wipiyä. Iiŋä itäqäŋganji, ii eqä yäŋänäqŋqä huitaŋä-huitaŋi, eqä-häkä iŋqeu, huiziquauŋqä guäyamä äqiyimetä ävätŋqä-pa, he eqä aaŋä yäŋänäqŋqänäŋä eqä-häkä iŋqeu guäyamä äqiyimepu, ga ii änätŋqä iwimäkpiyä. 7 Ii iiyqä-kiuäŋqe tii ätnätŋqeqä. ‘Nyi eeqänäŋä iu ämiqä naqä äpmamä, itaŋga ämiqä zä-hawä iu äpmeŋänä. Nyi apäkä yawiqinyä manä. Iwä haŋä-iqä nyimeqaŋgutiyqae, kŋuä qämqä manä. Nyi naqinjqä.’ Ii iiŋä ätnätä, kiqä yoqe haqeu ämamänätä, iiyqä-kiuä äminyätŋqe, nätmatqä kuapänäŋi ämäqumuakka äpäyätŋqeqä. Iiŋä imäkätŋqeŋqä, he apäkä iiŋi, täŋä-huŋqe kuapänä äväpu, kŋuä kuapänä-pqä qiyätŋqä inä iwimäkpiyä. 8 Iiŋä dutaŋi, haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋi, hiunji hŋquenyä wimeŋqiyä. Iwä täŋä-yaqe, hävemnäqŋqä ätimäutä, ämaqä kuapänäŋi, kŋuä kuapänä äqäyäpu, itaŋga ymisaŋä dä naqänäŋä timäuŋqiyä. Itaŋi aŋä himqä naqä Bapilonä ii, tä wätakä iqiyämäuŋqiyä. Haŋä-iqe naqänäŋä iiŋä wimetŋqe, ii Goti Naqä, iiyqä suqe Iwäsäuqä Iqu, yäŋänäqŋqä eeqänäŋä-täŋä Iquvi.”

9 Itaŋga ämiqä naqä qua iutaŋä, iisä huiwä yaŋä änyäpu, nätmatqä kuapänäŋi anä ämäqumuakka äpäyätqäŋuwä iqua, iiŋi, tä änätäqeta suakä timäuqaŋgi äqumbiyi, qu kŋuä huäqä-huŋqä äqäyäpu, äwqä haŋä-iqä mapnuwiqä. 10 Qu ii täŋä-huŋqä quvqe meqaŋgi äqumbiyi, zä wiŋgaŋgi, iisäŋä qäqi matqäuqä, kiŋä haqä näŋi ätqäpiyäŋga tpnuwi.

“Oänä! Bapilonä iikinyqä, huäqä kiŋä änauŋgiyä! Si aŋä himqä, aaŋä naqänäŋä yäŋänäqŋqä iikiyi! Iiŋä etaŋgi, tqä suqä quvqeŋqä kimaŋi, maqänä äyä äkimeqiyä!”

11 Ga ämaqä qua iutaŋä mbqä wäuŋuä naqä imäkätqäŋuwä iqua, ämaqä, quwqä yquayä mbqä ipnuwäŋqe, aaŋqä itaŋgi, Bapilonä iinyqä kŋuä äqäyäpu, äwqä haŋä-iqä mapnuwi. 12 Iquauqä yquayi, tiiŋä iquauŋqeyi. Golqä, silpa, ŋŋ hikä äŋguänäŋä iu, wimŋä qeqätqä iu, gquä-yatqä hui mimäuqänäŋä äŋguänäŋä iu, ä yuä qäpaiqä äŋguänäŋä iquau, ä yuä ipisqä iquau, ä yuä häŋesqä, ŋŋ yuä kakä iquau, ä zä eeqänäŋä huitaŋä-huitaŋä jinaŋä-weqä iquayi. Itaŋga, nätmatqä huitaŋä qu eläpenqä iquauqä hiquaŋä itä, ŋŋ zä äŋguänäŋä itä, ä brasi äyäŋqä itä, ainqä änä moquasqänäŋä itä, ŋŋ hikä äŋguänäŋä tqätqäkä-täŋä itä imäkmiŋuwä iquayi. 13 Itaŋga yquayä hui-pqe, inänjqä. Ii nätmatqä huitaŋä-huitaŋä, buayi äwi yätŋqä, aŋi jinaŋä-wetŋqä imäkqeu, itaŋga wainqä, olipqä eqä aowä,

ä bretqä imäkätŋqetä. Ga qu bulumäkatä, sipsipqätä, hosi-pqä, ŋŋ kalisi, hosi iqua eyqiyäma äumiŋuwä iquau, wäuŋuä-wiyqä hiŋgiŋqä iqua-pqe, itaŋga ämaqä mäkiu mändi äkittqiyäpu, ätuma äumiŋuwä iquau, inäŋä-täŋuai. Nätmatqä eeqänäŋä ii, mbqä ipŋqe, ämaqä hma etaŋgqeŋqä, äwqä haŋä-iqä mapnuwi.

14 “Nätmatqä si kuapänä äkinyätŋqä ii, eeqänäŋi sitäŋä qäqiqi mäwiqä, kiŋä nämä äwiqiyä. Huyä-quayuŋuä äŋguänäŋä mbqä haqä yämä eŋqä tä, eeqänäŋi hma eqäqe, si aŋgiŋi hiŋuä mäquŋquä da isŋqinyä.”

15 Iŋi, ämaqä, nätmatqä iiŋitä mbqä wäuŋuä imäkäpu, Bapilonä iiyqä suqä iutaŋi mbqä kuapänäŋä-täŋä emitpqä iqua, ii, täŋä-huŋqä quvqe meqaŋgqeŋqä zä wiŋgaŋgi, kŋuä huäqä-huŋqä äqäyäpu, äwqä haŋä-iqä ämepu, iisäŋä qäqi matqäuqä, kiŋä haqä näŋi tqäpnuwi. 16 E ätqäpiyäŋgaŋi, tii tpnuwi.

“Oänä, aŋä-himqä naqä iinyqe, huäqä kiŋä änauŋgiyä! Ii qäkä qäpaiqä äŋguänäŋi äyäutä, yuä häŋesqätä, ipisqätä ämetä, itaŋga iiyqä huiwä iuŋi, golqä, hikä hui mimäuqänäŋä äŋguänäŋä, ä wimŋä aaŋä qeqätqä imäknätŋqeqä. 17 Mbqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋi, haŋä-iqä ii wimeqaŋganä, qui ae imäkŋgiyä.”

Ga yimbaeu ämitqäŋuwä eeqänäŋä iquau, ämaqä eeqänäŋä yimba iu äqämbu, qua eeqänäŋä iuŋqä äwätqäŋuwä iquau, ŋŋ ämaqä eeqänäŋä yimba iu wäuŋuä itqäŋuwä iquau, ŋŋ mbqä wäuŋuä eqä-pŋä du itqäŋuwä iqua-pqe, Bapilonä ii-säŋä qäqi matqäuqä, kiŋä näŋi ätqäukuwi. 18 Ga kiŋä näŋi ätqäupu, aŋä-himqä iiŋi, tä gaŋgqä suäki hiŋuä äqumbiyi, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätkuwiqä. “Aŋä-himqe, naqänäŋä tqutäŋä asänäŋi, hŋqu hmanjqä.” 19 Ga qu qua hiŋä ämepu, nyuäŋiu äuaquvauqumuatnäpu, kŋuä huäqä-huŋqä äqäyäpu, äwqä haŋä-iqä-täŋä äpmepu, maŋä yäŋänäqŋqä tii tpnuwiqä.

“Oänä, aŋä-himqä naqä iinyqe, huäqä kiŋä änauŋgiyä! Iiyqä nätmatqä kuapänä ämäqumuatqa äpemiŋqetaŋi, yimba eeqänäŋä iquauqä kunuŋua, eqä-huäŋiu ikipu, mbqä kuapänäŋä-täŋä ekuwi. Haŋä-iqä ii wimeqaŋganä, qui ae imäkŋgqeŋqä, huäqä kiŋä änauŋgiyä!”

20 “Qäukuä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iquki, haŋä-iqä aŋä-himqä ique i äwimeqeŋqe, äwqä yeeqä iyä! Itaŋga, Goti Iqueqä qokä-apäkä iquendä, Jisasi Iqu kukŋuä awä tuäkiqäŋqä endowatkqä iquendä, ŋŋ kukŋuä hiŋuä-tqä iquendä, he anä yeeqä ipiyä. Ii quvqä etquetŋqeŋqä, Goti Hanjuwä Iqu ae iwäsäutä, kimaŋi, ävqiyä.”

21 Kukŋuä ii ae ätqaŋga, eŋätqä yäŋänäqŋqä hŋqu, hikä kuä-witqä quqowä qäyqä eŋqä-paŋä, hikä kätanäŋä hŋqu ämetä, eqä-pŋä bu ätnämeqäkqe. I imäkätä, tii ätkqe.

“Nyi imäkqä-paŋä iiŋi, qu aŋä-himqä naqä Bapilonä ii, bi yäŋänäqŋqä tnämeqäqaŋguwäŋga, iwä ämaqe, hiŋuä aŋgiŋi mäquŋquä danä ipnuwiqä. 22 Iiŋä etaŋgi, Bapilonä iiki, gita päsqä, hääwä-tqä, ga äkakä huitaŋä-huitaŋä qŋqä huizi iqua, tqä täknä yäpä iŋgisaŋi, äkakä maqŋqä da yäŋqiyä. Ga ämaqä wäuŋuä huitaŋä-huitaŋä imäkqäŋqä näqŋqä ae ämetqäŋuwä iqua, qu saqä yäpäŋgisaŋi mäpmeqä da ipŋqäuä. Hikä kuä-witqä quqowä qäyqä iqueqä äkakä-pqe, saqä yäpäŋgisa mäwiqä da yäŋqiyä. 23 Hiqi-tä iqueqä we-huŋqe, we makuŋqä da yäŋqiyä. Ga qokä apäkä ämaŋqä

kukŋuä ii-pqe, saqä yäpäŋgisa mäwiqä danä yäŋqiyä. Nätmatqä iiŋä iqua, tiiŋä duta kimeŋqiyä. Ämaqä, tqä mbqä wäuŋuä iqä iqua, qua täuŋi, ämaqä naqä, yoqä-täŋä-qua äpmamiŋuwi. Ga si paaqä huitaŋä-huitaŋä imäkätnä, qokä-apäkä qua eeqänäŋä iu qänaknä kipŋqä, quaŋgä äyä ätumiŋi.”

24 Itaŋga, kukŋuä hiŋuä-tqä iquautä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iutä, ga ämaqä eeqä, quaeu mäkä-huŋqä iqua äpäkkuwitaŋi, haŋä-iqä iqu, Bapilonänä äwiqi.

19

Qu, “Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä” ätkuwiŋqä

1 Iiŋä ae ätimäuqaŋga huizi, nyi maŋä kuapänä qäukuä yätuta tii tätqätaŋgä äwikqe. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä! Ämaqeu häŋä aŋgi iqumuatqetä, yoqä naqetä, yäŋänäqŋqetäŋi, neqä Goti Hanjuwä Iqueqänänjqä. 2 Ii Iqu qokä-apäkä iuqä suqä iwäsäuqäŋgaŋi, hmbu kikiyaŋguä miqä, aaŋä naqä-qakuänäŋä Jänä Iwäsäuqä Iqueyqä. Ga apäkä, huiwä yaŋä hiŋgi kiiŋä ikiqä ii, qokä-apäkä eeqänäŋä qua iuŋi, iiyqä ii ikiqeta qui iwimäkmiŋqetaŋi, Goti Hanjuwä Iqu, iiŋi iwäsäuqeqä. Ii Iqueqä wäuŋuä-wiyqä iquau pizqä äpäkkqeŋqe, Iqu iiyqä kimaŋi ävqiyä. Iiŋä iutaŋi, ne Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!”

3 Iiŋä ätpiyi, qu aŋgumŋi tiiŋä ätkuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä! Ii tä änätäqetaŋä suaki, hea iŋga-iŋgaŋqä iqa uwquätŋqänänyä!”

4 Iŋgaŋi ämaqä naqä 24 iquatä, nätmatqä häŋä-pmeqä-täŋä hŋquaqui-hŋquaquiŋä iquatä, qoŋä äqutasepäpu, Goti zä-hawä iu Äpmeŋqä Iqueä yoqe, haqeu ämamäupu, tii ätkuwi. “Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä. Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!”

5 Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä iutaŋi, maŋä hŋqu tii ätkqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä wäuŋuä imäkäpu, Iquenyqä zä ipu, yäpä iqinyä itqäŋuwä iquenä, ämaqä hiŋgiŋqä-qe, yoqä-täŋä-qe, eeqänäŋuenä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäupiyä!”

Sipsipqä Meqä Iqu apäkä metŋqä, ymisaŋä imäkkqeŋqä

6 Itaŋi nyi qokä-apäkä kuapänäŋä hui, kukŋuä ätäpu, aquvä äqämbu pmetaŋgä-näŋä äwikqe. Wiŋuä ätimäukqä iqu, ii eqä hakuä eŋqä-pa äqäyätä, qaquvqä osquä-pa, yäŋänäqŋqä iiŋä osquaŋgi äwikqe. Häänqä-qua e osuäpiyäŋganji, tnäŋä tiiŋä ätkqe.

“Goti, neqä Naqä Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqu, täŋga aaŋä ämiqä yäŋänäqŋqä äpmeŋqä-qae, ne Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä! 7 Täŋganji ne äwqä äŋguä neŋganguti, aquvänä itanä, ga Iqueqä yoqe, haqeu mamäuatuŋqueqä. Ii tii etaŋgi. Sipsipqä Meqä Iqu apäkä metŋqe, qäyu ätimäuqiyä. Ga Iqueqä apäki, näwe imäknä äpmenä. 8 Ga Goti Hanjuwä Iqu apäkä ii, ämuasmäŋqä qäpaiqä, äŋguä kiyä mamätqä wenyä-huŋqe ipnätŋqä hiŋuinä äquŋgqe.” (Ämuasmäŋqä qäpaiqä äŋguänäŋä iiŋi, ii Goti Iqueqä qokä-apäkä suqä jänäŋiu itqäŋuwiyqä.)

9 Iiŋä etaŋgi, eŋätqä iqu tii ändkqe. “Si kukŋuä tii qäyä. Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Sipsipqä Meqä Iqueä ämaŋqä ymisaŋä

iuŋqä ppŋqä tääqä ätukqä iqua, yeeqä ipŋqäuä.” Iiŋä ätätäqäŋganı, tii ändkqe. “Kukŋuä tä, Goti Hanjuwä Iqueqä eä, aaŋä naqä-qakuänäŋiqä.”
10 I dqaŋga, nyi eŋätqä iqueuä yukä-täŋä qäqiqi qoŋä äuktäumi, iqueqä yoqe haqeu mamäumätmä iqaŋga, iqu tii ändkqe. “Si nyinyqe, iiŋä miqä panä! Nyi wäuŋuä sitä, tqä tta-tŋguäka, kukŋuä Jisasi Iqu awä ätumiŋqeuŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä iquendä, itqäŋuwä-pa, asä iiŋä itŋqä iqunjqä. Si yoqä haqe, Goti Hanjuwä Iqueŋqänä mamävä.”
Ämaqe, Goti Iqueqä kukŋuä hiŋuä tpŋqä ävauqumuatätŋqe, ii kukŋuä Jisasi Iqu awä ätumiŋqeyi.

Ämaqä, hosi qäpaiqä ique Äpmeŋqä Iqueŋqä

11 Nyi iiŋä äqunmi, huizi, qäukuä yätuta qŋqaŋä hutäŋganga, hosi qäpaiqä hŋqu tqäutaŋgi äquŋgqe. Ga Ämaqä, hosi ique äpmeŋqä Iqueqä yoqe, tiinji. “Ämaqä Naqä-qakuä Ätätä, Imäkqä Iqueyqä.” Iqu qokä-apäkä iuqä suqeŋqä iwäsäutäqäŋga-pqä, ä mäkä ämivauätäqäŋga-pqe, Iqu suqä aaŋä jänänäŋiu itä, imäkätŋqeqä. 12 Ga Iqueqä hiŋui,* tä hänaqä äsätä we-huŋgqä-paŋiyi. Iwä Iqueqä nyuäŋiuŋi, ämiqä iquauqä yŋŋa kuapänä äpmakäumiŋqe. Ŋŋ Iqueqä huiwä iuŋi, yoqä hŋqu äqänä. Huizi iqua yoqä iqueŋqe, maqŋqä etaŋgä, Iqueqä-kiuänä näqŋqä eä. 13 Ga Iqueqä ämuasmäŋqä quäuqä iqueŋi, häŋeqe-näŋä ämuasmäumiŋqe. Ga qu Iqueqä yoqe, tii änyuätkuwi. “Goti Hanjuwä Iqueqä Kukŋuiqä.” 14 Ga mäkä-iqä qäukuä yätutaŋä iqua, hosi qäpaiqä iu äpmapu, Ique qänaki äwivändmiŋuwi. Iqua quwqä huiwä iuŋi, ämuasmäŋqä kiyä mamätqä, aaŋä qäpaiqänäŋinä imäknmiŋuwi. 15 Ämaqä hiŋuiqä äwimeŋqä Iqueqä maŋitaŋi,† näpqä-hionaqä yanäqŋquä hŋqu ätimäukqe. Hionaqä iqu, hueqä-himqä eeqänäŋä iu mändi äkittqiyätŋqä iqueyqä. Ga yäkqä woyqä a äqätä, quŋi ämitŋqänänyä.‡ Itaŋi ämaqe, wainqä häukui hikä hovqä imepu qonjqä iquwä-paŋi, Iqu suqä iiŋi, qokä-apäkiu asä ii itqueniqe. Kiqä qakui tiiŋiqä. Goti Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqueqä äwqä tnäŋä iiŋqä ätnä. 16 Itaŋga Iqueqä ämuasmäŋqä quäuqeutä, ä hawiutäŋi, yoqä tiiŋä äqänmiŋqe. “Ämiqä eeqänäŋä iquauqä Ämiqätä, ämaqä naqä iquauqä Naqä-queqä.”
17 Iŋganı, nyi eŋätqä hŋqu, mäptqä iqueqä haqeqi tqäutaŋgi äquŋgqe. Iqu yŋŋä eeqänäŋä, qäukuä awä iqä äväwa ikitqätaŋguwä iquauŋqe, maŋä yäŋänäqŋqä tii ätkqe. “He, Goti Hanjuwä Iqueqä ymisaŋä naqänäŋä imäkqaŋgqeŋqä äpäpu, aquvä qämbiyä. 18 Ga ymisaŋä iuŋi, ämiqä iquauqätä, mäkä-iqä iquau miqä iquauqätä, ämaqä aaŋä yäŋänäqŋqä iquauqätä, hosi iquauqätä, itaŋga ämaqä, hosi iquau haqeqi äpmeŋuwä iquauätä huiwä iuŋä guwi, he ämbŋqänänyä. Ga he huizi iquauqä yäpä imä mäpmeqä iŋuwä, ä wäuŋuä-wiyqä hiŋgi äpmeŋuwä, ŋŋ ämaqä hiŋgiŋqä, itaŋga ämaqä yoqä-täŋä iquatä, eeqänäŋä iquauqä huiwä iuŋä guwi, ämbŋqänänyä.”
19 Iiŋä äwiyätmäŋganı, nyi naŋuä hiqiyqä iqutä, ämiqä naqä qua iutaŋä iquatä, quwqä mäkä-iqä iquatäŋi, aquvä ae äqäŋgaŋgä

* **19:12** Itkimäkqä 1:14 † **19:15** Itkimäkqä 1:16 ‡ **19:15** Apqä Bukä 2:9

äquŋgqe. Qu Ämaqä hosi iu äpmeŋqä Iqutä, Iqueqä mäkä-iqä iquatä
mäkä humbŋqänänyä. 20 Iŋganı, qu nanuä hiqiyqä iquesä, hinuä-tqä
quaŋgä iquesäŋi, guä kiqiyäuekuwi. Hinuä-tqä quaŋgä iqu, nanuä
hiqiyqä iqueä hinuä iqi, nätmatqä ämaqä mimäkqänäŋä di imäkätä,
ämaqä nanuä hiqiyqä iqueä atäunuä iiŋqe ämepu, iqueqä ktqeŋqä
qoŋä äwoktäuminuwä iquauni, quaŋgä ätukqä iquvi.§ Iquaquini,
häŋä yqänäŋä-quaqui ämepu, hovqä naqänäŋä, hikä piyaŋä-weqä tä
nätqätaŋgqä bu ämatnämäukuwi. 21 Ga iquaquiyqä ämaqä mäkä-
iqä iquauni, hionaqä Ämaqä hosi iu äpmaminŋqä Iqueqä mäŋita
ätimäuminŋqetä, pizqä äpäkkuwi. Itaŋga yŋŋä eeqänäŋä iqua, mäkä-
iqä pizqä e äpäkkuwä iquauqä huiwä iuŋä guwi, änäpu äwqä
änäpäkkuwi.

20

Jisasi Iqu, qua täuŋi, quyäukuä 1,000 miniqeŋqä

1 Aŋginı, nyi ynaunjqä hŋqu, qäukuä haqä yätuta äväma
quvepqaŋgi äquŋgqe. Iwä iqueqä hipa iuŋi, qua hovqä täpäunuä
maeqä iquesaŋä hutäuqetä, guä woyqä naqä hŋqutä, a äqätminŋqe.
2 Iqu qämakä häŋesqä naqänäŋä ique a äkiqätkqe. Ii qämakä
qäŋgatqä, qu, “Setänä, ämaqeu kukŋuäŋqä ätuma uwqä iquvqä”
änyuätminuwi. Iwä iqu quväukuä 1,000 pmetäniŋqä iiŋqe, ynaunjqä
iqu guä woyqetä äkiqiyäuekqe. 3 E äkiqiyäueqetaŋi, iqu iqueŋi qua
hovqä täpäunuä maeqä ique ätnämeqäqe, hovqä iqueŋi pmäukuä
änä mautäuqä, hutäuqetä aaŋä yäŋänäqŋqä ämäyekqe. Ga iiŋä
etaŋgi, Setänä iqu qokä-apäkä hueqä-himqä iuŋi, aŋginı quaŋgä
mätquä yätŋqä diŋqäuä. Iqu qua hovqä iqueŋi, quväukuä 1,000
päwqaŋgaŋqä, hinuä äqänä pmetŋqänänyä. Ga qänakŋi, iqu
yäpaqäŋgisa wäŋqänäŋäpu ikiniŋqe, äwätepnuwi.
4 Nyi iiŋä ae äqunmi huizi, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä
iu mipŋqä wäunuä äwikqä hŋqua, ämiqä iuqä zä-hawä iu pmetaŋgä
äquŋgqe. Ämaqä iu äpmaminuwä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä
eqiyäpu, Iqueqä yoqe awä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui, a
yäŋänäqŋqä äqätminuwitaŋi, ämaqä mäkä-iqä iqua, iquauqä nyuäŋi
huätä ätäväpu, pizqä äpäkkuwä iquayi. Itaŋga iqua nanuä hiqiyqä
iqueŋqätä, iqueqä ktqeŋqätä qoŋä mäwoktäuqä ipu, nanuä hiqiyqä
iqueqä atäunuä iiŋqe, quwqä hipeŋuitä, hipaitäŋi, maqŋqä iminqä
iquayi. Ga qokä-apäkä ii, qu häŋä-pmeqä aŋgi ämepu, Kraisi, Ämaqä
Goti Iqu atäunuä ätekqä Iqutä, anä äpmapu mitqätaŋgpi, quväukuä
1,000 päwäniqe. 5 Qokä-apäkä qua äptepqä duta aŋgi vauqe, ii aaŋä
kiŋganä änyä qe ätimäukqe. Itaŋga qokä-apäkä ae äpäkoŋguwä huizi
iqua, quväukuä 1,000 ae äpäwqaŋgaŋqä, qu häŋä-pmeqe mämeqä
danä ipnuwi. 6 Ga qokä-apäkä äpäkoŋguwä iuta kiŋganä aŋgi
ävaukuwä ii, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä atäunuä ae ekqä-qua
eäpu, yeeqä ipŋqäuä. Ga äpäkoŋqä huizi ätimäutqä iqu, iquauni
mändi äkittqiyqeŋqä yäŋänäqŋqe, hmayqä. Aaŋä oeyqä. Hinuiqä
ävaukuwä iiŋä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, Kraisi Iquenyqätä
hiqäva imäkäpu wimeqä-qua hipŋqäuä. Ga qu eeqä, Kraisi Iqutä
quväukuä 1,000 iuŋi, ämiqä pmapŋqäuä.

§ **19:20** Itkimäkqä 13:11-17

Setänä iqueqä mäkä yäpakiyi

7 Iwä quväukuä 1,000 ae äpäwqaŋgaŋi, qu qua hovqä täpäuŋuä
maeqä iqueŋi, qŋqaŋä hutäuqaŋgpi, ga Setänä iqu guä äkiqiyänä
äpmamitätqä iundaŋi, iŋga ewasqänäniqeqä. 8 Iwä iqu yäpaqäŋgisa
ätimäuäqe, Gokä iqueqätä, Maŋgokä iqueqätä, ämaqä eeqänäŋä,
qua hituŋuä äwitqutäŋqä-pa äpmeŋuwä iuŋi, quaŋgä ätuätä, mäkä
ipäqäpŋqä aquvä maqiyäniqeqä. Ämaqä iiŋä iqua, aaŋä kuapänä,
a änä matäuqänäŋä, hikä weä eŋqä-paŋiqä. 9 Qu qua eeqänäŋä
äwiŋqä iu ikipu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, aŋä-himqä, Iqu kiiŋä
äwinyätŋqä iu pmetaŋguwä iquau qäuiqä ktäuqaŋguwäŋga, qäukuä
yätuta te äpätä mäkä-iqä iquauŋi, te aaŋä kuapänä gaŋgi äquŋgqe.
10 Setänä ämaqe quaŋgä ätukqä iqueŋi, qu hovqä naqänäŋä, hikä
piyaŋä-weqä tä nätqätaŋgqä, naŋuä hiqiyqä iqutä, hiŋuä-tqä quaŋgä
iqutä ae äpmetaŋginyä iu, ämatnämäukuwi. Ga iqua, hiunji heatqeu,
täŋä-huŋqä naqänäŋä hea ique-ique inä meqäpnuwi.

Goti Iqu, ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä suqe, iwäsäukqeŋqä

11 Itaŋi nyi zä-hawä qäpaiqä naqänäŋä hŋqu witaŋgi, ga Zä-
hawä Iu Pmetaŋgqä Ique-pqe, äquŋgqe. Iwä quaetä, qäukuitäŋi,
Iquenyqä zä äwäsinyä, qäpu ekiyi. 12 Itaŋga, qokä-apäkä ae
äpäkoŋguwä, yoqä-täŋitä, yoqä maeqä-täŋitä, eeqänäŋi, qu zä-hawä
iqueä hipeŋuä iqi tqäutaŋgä äquŋgqe. Iqi tqäutaŋguwäŋga, eŋätqä
iqua quwqä suqä imäkmiŋuwä buki ävatäpu, itaŋga häŋä-pmeqä
bukä iqu-pqe inä ävatkuwi. Ga Zä-hawä Iu Äpmeŋqä Iqu, bukiu
qänätaŋgqeuŋi hiŋuä äqunäqe, Iqu ämaqä ae äpäkoŋguwä iquauqä
suqe iwäsäukqe. 13 Ämaqä eqä-pŋä iu äpäkoŋguwä iquauŋi, eqä-
pŋä iqu a äkiqätmiŋqe, ewasqiyäwqatkqe. Äpäkoŋquesä, wavä
iquesäŋi, iquaqu-pqe, qokä-apäkä ae äpäkoŋguwäŋga iquaquiyqä
hipa iu äpmamiŋuwä-pqe inä ewasqiyäwqatkiyi. Itaŋga qu eeqänäŋi,
Zä-hawä Iu Äpmeŋqä Iqueä hipeŋuä iqi tqäutaŋguwäŋga, Iqu ämaqä
hŋqunä-hŋqunä quwqä suqä imäkmiŋuwiuŋqä iwäsäukqe. 14 Ga
äpäkoŋqä iqutä, ä wavä iqutä, hovqä tä naqänäŋä äsätaŋgqä ique
ämatnämäukuwi. Hovqä tä naqänäŋä-täŋä iqu, äpäkoŋqä huizi iquvi.
15 Itaŋga ämaqä, quwqä yoqe häŋä-pmeqä bukä iu maqŋqä iŋqä iqua,
qu-pqe hovqä tä naqänäŋä äsäŋqä ique inä ämatnämäukuwi.

21

Qäukuä änyä-häŋiŋqätä, qua änyä-häŋiŋqätä

1 Nyi ii iqaŋgi äqunmi, huizi, qäukuä änyä-häŋä hŋqutä, qua änyä-
häŋä hŋqutä, äquŋgqe. Qäukuä qua hiŋuiqä äwäminiyä iquaqu,
hma ae eqaŋgiyäŋga, ga eqä-pŋä-pqä iqu, yqänä matuqä ikqe.
2 Itaŋga nyi aŋä-himqä Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä ikqä,
Jerusälemä änyä-häŋä iuŋi, hiŋuä äquŋgqe. Ii apäkä hŋqu, kiqä
qokique ämuanätŋqä qeqätqä näwi imäkŋgqä-pa, qäkämä qeqätqä
iiŋä imäkŋqä, Goti Hanjuwä Iqutä qäukuä haqä yätu äwiŋqeutaŋi,
äväma quvepqaŋgi äquŋgqe. 3 Itaŋgqäŋga, zä-hawä iutaŋi, maŋä
yäŋänäqŋqä hŋqu tii tqaŋgi äwikqe. “Qätä nyipiyä! Täŋgaŋi Goti
Hanjuwä Iqueqä aŋi, qokä-apäkitä äpmeqi. Iŋi Iqu quwqä awä
iqi pmetäŋqiyä. Ga qu Iqueqä qokä-apäkä heqaŋgpi, Iqu Iqueqä-
kiuä qutä anä äpme, quwqä Goti äpmeŋqiyä. 4 Iqu, kŋuä äpakä

maqiyqä ipŋqä, quwqä hiŋuä eqä ye esäŋqiyä. Itaŋga qokä-apäki,
mapäkoŋqä danä iqäpnuwi. Nätmatqä qäŋgatqeta äwäka äpäŋqe,
täŋganı, qäpu iqaŋgqetaŋi, äwqä haŋä-iqä, kŋuä qäyqä, itaŋga täŋä-
huŋqä mäwimeqä da iquäniqeqä.”
5 Iwä Zä-hawiu Äpmeŋqä Iqu tii ätkqe. “Qätä nyipiyä. Nyi
nätmatqä eeqänäŋi, änyä-häŋä imäkqänä.” Ii ätätäqäŋga-pqe, tii-
pqe inä ändkqe. “Si kukŋuä tä tuwaŋuä qäyeyä. Ii, aaŋä
naqä-qakuänäŋä etaŋgi, ga ämaqä eeqänäŋi, iquenyqe quuvqä
heqäpŋqänänyä.” 6 Itaŋganı, Iqu tii ändkqe. “Nätmatqä eeqänäŋi
ae ätimäuqiyä. Hiŋuiqäŋqätä, yäpakiŋqätäŋi, Nyi Ŋqä-näuänjqä.
Nätmatqä eeqänäŋiŋqä Qakuä-qunä emä, eeqänäŋi qäpu Imäkqä-
qunjqä. Itaŋga ämaqä hŋqueqä quväki ye ävätŋqe, Nyi iqueŋi,
eqä esquä hea ique-ique pmeqä vqä iquesaŋi, mbqä maeqä,
hiŋgi guätŋqä wimqänä. 7 Ga ämaqä hŋqu mäkä äunäpiyä iuŋi
ämäwqätäuqaŋgutqe, Nyi iqueŋi nätmatqä ii ävätmä, ga Nyi iqueqä
Goti pmetaŋgundi, iwä iqu Nyaqä ymeqä pmetäŋqiyä. 8 I etaŋgi,
ämaqä pemä miqä itqäŋuwä iquatä, quuvqä maeqiyqä itqäŋuwä
iquatä, suqä aaŋä quvqänäŋä imäkätqäŋuwä iquautä, ämaqä pizqä
äpäsqätqäŋuwä iquautä, huiwä yaŋä hiŋgi äväkitqäŋuwä iquatä,
paaqä imäkätqäŋuwä, ä goti quaŋgä iquauŋqä quuvqä eqiyätqäŋuwä
iquatä, itaŋga kukŋuä quaŋgä ätätqäŋuwä iutäŋi, qu hovqä naqänäŋä
hikä piyaŋä-weqä tä nätqätaŋgqä iuŋqä upnuwiqä. Ii äpäkoŋqä huizi
iquvqä.”

Jerusälemä änyä-häŋä iqueŋqä

9 Asä qäŋganı, eŋätqä hŋqu nyinyqä äpkqe. Iqu eŋätqä 7, nätmatqä
ämaqä qui imäkqä yäpakä hevqä maŋguä iŋqä, a äqätmiŋuwä
iquautaŋä iquvqä.* Itaŋga eŋätqä iqu tii ändkqe. “Si biyä. Nyi
apäkä Sipsipqä Meqä Iqu metŋqä iqäqä iiŋi, ämäktquamqänänyä.”
10 Itaŋi iqu Dŋä Äŋguä Iqueqä yäŋänäqŋqeta, qoqoŋä naqänäŋä haqä
yämŋä hŋqueŋqä änma äukqe. Qoqoŋä yäŋisaŋi, iqu aŋä-himqä,
Goti Hanjuwä Iqu Iqueqäŋqä ätkqä Jerusälemä ii, Iqutä qäukuä
haqä yätu äwiŋqeuta äväma quvepqaŋgi, ämändquakqe. 11 Goti
Hanjuwä Iqu anä pmetaŋgi, Iqueqä tä yäŋqä naqänäŋi aŋä-himqä iisa
äyänmiŋqe. Tä iqueqä we-huŋqe, hikä jaspa äŋguänäŋä kiqä mbqä
haqä nändi ikutotqäŋuwä-paŋä, huitaŋänäŋä, aaŋä quvanyäqŋqeqä.
12 Aŋä-himqä iiŋä ii, täknä naqänäŋä haqä yämä äqänmiŋqe. Täknä
iqueŋi, kiqä hävqä qŋqaŋi, 12 imäknmiŋqe. Ga qŋqaŋä iquau-
täŋä qäqiqiŋi, eŋätqä hŋqunä-hŋqunä ätqäumiŋuwi. Itaŋgqäŋga
Israitqä iquauqä kawäka 12 iquauqä yoqe, hävqä qŋqaŋä iquauŋi,
hŋqunä-hŋqunä äqänmiŋqe. 13 Itaŋga täknä iiŋä, mäptqä yapqä
iŋgisa äqänmiŋqeuŋi, kiqä qŋqaŋi, hŋquaqui-hŋqueyqä. Itaŋgqäŋga
täknä mäwqä hŋgisa äqänmiŋqeuŋi, asä hŋquaqui-hŋqueyqä. Ŋŋ
asä täknä mäwqä huiziŋgisa äqänmiŋqeuŋi, hŋquaqui-hŋquenjqä.
Itaŋga mäptqä wiqä iŋgisa äqänmiŋqeuŋi, asä hŋquaqui-hŋque
inänjqä. 14 Aŋä-himqä iiŋä ique täknä äqänäŋqe, iwä täknä iqu
yäŋänäqŋqä qänätätŋqe, hikä 12 iqua äkŋgäumiŋqe. Itaŋgqäŋga
ämaqä 12, Sipsipqä Meqä Iqu kukŋuä awä tuäkiqäpŋqä ändowatkqä
iquauqä yoqe, hikä iquauŋi hŋqunä-hŋqunä äqänmiŋqe.

* **21:9** Itkimäkqä 15:1-7

15 Eŋätqä nyitä kukŋuä anä ätkueä iqu, aŋä-himqä ii, itaŋga
kiqä täkŋä naqä ique, itaŋga qŋqaŋä täkŋä ique imäknäŋqä iquau,
quwqä quäuqeŋqätä, homäŋiŋqätä iwäsäutŋqä, golqä yäkqe a
äqätmiŋqe. 16 Itaŋga aŋä-himqä iutaŋä täkŋä mäwqä iŋgi-iŋgisaŋä
hiqŋqe, asänäŋi. Iiyqä quäuqetä, naqetäŋi, hŋqu mändi ma,
iquaquiyqä hiqŋqe asänänjqä. Itaŋga eŋätqä iqu aŋä-himqä ii, iqueqä
yäkqetä hiqŋqeŋqä iwäsäukqe, kiqä hiqŋqe 2,200† ätimäukqe. Aŋä-
himqä iiyqä iŋgi-iŋgisaŋä iwäsäuqätä, kiqä haqä yäŋiŋitä-pqä qäsä
iwäsäukqe, eeqänäŋi hiqŋqe asänä ätimäukqe. 17 Iqu aŋä-himqä iu-
taŋä täkŋä äqänäŋqä-pqe iwäsäukqe, iqueqä hiqŋqe 144 ätimäukqe.
Hiqŋqä iiŋä iwäsäuqe, ii ämaqä hŋqueqä äquaŋä iutaŋi, hipa
pätäkiqä iuŋqä iwäsäutqutätqäŋuwä ii eŋqä-paŋi. Itaŋga eŋätqä,
täkŋä hiqŋqä ique iwäsäukqä iqu, hiqŋqä ii qesä iwäsäukqe.
18 Ga aŋä-himqä iutaŋä täkŋi, Goti Hanjuwä Iqu hikä jaspaitä
täkŋä äqäyätä, itaŋga Iqu aŋä-himqä iiŋi, golqä itänä ämätkqe.
Ga kiqä äyäŋqä di, huiwä hiqumuaŋä hiŋuä iqäŋqä-paŋä aaŋä
quvanyäqŋqeqä. 19 Ga aŋä-himqä iutaŋä täkŋä iquvaŋä buŋi, Goti
Hanjuwä Iqu hikä huitaŋä-huitaŋä, mbqä naqäŋqä äwämiŋqe, ämetä
huyä-quayuŋuä eŋqä-pa iwimäkkqe. Itaŋga iquvaŋä buŋi, hikä aaŋä
äŋguänäŋä jaspa iqu ganä äsekqe. Itaŋgqäŋga huizi, hikä säpayä
ique, äsekqe. Ga hikä huizi äsekqä yoqe, aketä iquvi. Itaŋga hikä
huiziqu iqueqä yoqe, emelatqä iquvi. 20 Ŋŋ, hikä huizi, satonikisi ique
äsetä, ä huiziqu, koniliyanä ique äsekqe. Itaŋga hikä hŋquqququ,
klisolaitä iqu etaŋgi, itaŋga huiziqu, kiqä yoqe, belitä iquvi. Ga hikä
huizi iqu, topasi iqu etaŋgqäŋga, ŋŋ hikä 10 iqu, klisoplesi iquvi. Ä
hikä huiziqu, hayäsinä iqu etaŋgi, itaŋga yäpaki, amelisi ique, iquau
äsekqe. 21 Ga hävqä qŋqaŋä 12 iqua, qu kamä naqänäŋä eŋqä-paŋiqä.
Ga kamä iiŋä iqua, mbqä naqäŋqä imäkqä eä, aaŋä qäpaiqänäŋi.
Ä hävqä qŋqaŋä hŋqunä-hŋqunäŋä iquauŋi, kamä hŋqunä-hŋqunä
imäknmiŋqe. Ŋŋ aŋä-himqä yäpä yäŋgisaŋqä huäŋqe, golqetänä
imäkäŋqe. Ga golqä iiŋi, kiyä mamätqä, aaŋä quvanyäqŋqeqä.
22 Ga aŋä-himqä iuŋi, nyi hiqäva-imäkqä aŋä hŋqu hiŋuä mäquŋquä
ikqe. Goti Naqä, Yäŋänäqŋqä Eeqänäŋä-täŋä Iqutä, Sipsipqä Meqä
Iqutäŋi, hiqäva-imäkqä aŋä iquenyqä tŋäŋqä Iquaquvqä. 23 Itaŋga
aŋä-himqä iuŋi, mäptqä, ä qaŋuä äyänätä we hunätŋqe, hmanjqä.
Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä naqä motquetŋqä tä-yäŋqä naqänäŋä
iqu, aŋä-himqä iu yäŋguäniqe. Ŋŋ Sipsipqä Meqä Iqu hiqi-tä
eŋqä-pa, aŋä-himqä iu äyäwqätä pmetaŋgi äquŋgqe. 24 Iwä qokä-
apäkä hueqä-himqä eeqänäŋiutaŋi, qu qaŋi, Tä Iqu yänätaŋgqeu
upnuwi. Itaŋgqäŋga qua eeqänäŋä iu ämiqä naqä äpmakäwäŋuwä
iqua, nätmatqä äŋguänäŋä quwqä yoqä naqä motquapŋqä isua,
iqinyqä äma ppnuwi. 25 Ga heatqä hiawiqe, aŋä-himqä iuŋi, ma-
timäuqä etaŋgi, aŋä-himqä iutaŋä täkŋä hävqä qŋqaŋä eeqänäŋä
iquauŋi, mämäyeqä, hiunji ique-ique hutänätäniqeqä. 26 Hueqä-
himqä iquauqä nätmatqä äŋguänäŋä, yoqä naqä ävätŋqä eeqänäŋi,
qu aŋä-himqä yäpä yäŋgisa äma mipaqupnuwi. 27 Mä nätmatqä, Goti
Iqueqä hiŋuä iqi äŋguä maeqä, kiyä mätqä itä, ä ämaqä, suqä aaŋä
quvqänäŋä imäkmipqä itä, ämaqä quaŋgä ätmipqä itäŋi, qu eeqä,

† **21:16** Kiqä hiqŋqe 2,200 kilomita. Hänaqä Menyämata Lae buŋqä änyäŋqä iqu, kiqä hiqŋqe, 240 kilomita inänjqä.

aŋä-himqä yäpä yäŋgisa mäyqä ipnuwi. Hma naqä-qakuiqä. Nŋ
qokä-apäkä quwqä yoqe, Sipsipqä Meqä Iqueä häŋä-pmeqä bukä iu
äqänäŋqä iqua, qu quwänä aŋä-himqä yäpä yäŋgisa pepnuwi.

22

Eqä häŋä-pmeqä vqeŋqätä, zä häŋä-pmeqä vqeŋqätä

1-2 Itaŋga eŋätqä iqu, eqä naqä häŋä-pmeqä-vqä hŋqu
ämändquakqe. Ga kiqä äyäŋqä di, huiwä hiqumuaŋä hiŋuä
iqäŋqänäŋä aaŋä quvanyäqŋqä iŋiqä. Eqä iiŋä iqu, Goti Hanjuwä
Iqueqätä, ä Sipsipqä Meqä Iqueätä, zä-hawä iuta ekukua, aŋä-himqä
iiyeqä hänaqä awä iqi quvepqaŋgi äquŋgqe. Itaŋga eqä yätäqä iŋgi-
iŋgisaŋi, zä häŋä-pmeqä-vqä hui ätqäuŋäuä. Ga zä häŋä-pmeqä-
vqä iiŋä iqua, häukuä qaŋuä ique-ique wiquäŋqiyä. Itaŋga kiqä
quwqe, qokä-apäkä eeqänäŋä iu äŋguä iwimäkquäŋqiyä. 3-4 Itaŋga
nätmatqä eeqänäŋä, Goti Iqu mäwiŋqä iqäqä iqua, iqiŋi mäwiqä danä
eŋä. Goti Hanjuwä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutä, zä-hawä iu äpmanyä
miqiyŋqeqä. Iquaqu pmetaŋgiyäŋgaŋi, Iqueqä wäuŋuä imäkqä iqua,
Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, wäuŋui imäkqämanäpu, Iqueqä
himä-hiqumuaŋiu hiŋuä qumbnuwi. Itaŋga, iqua quwqä hipeŋuä
iuŋi, Iqueqä yoqä-täŋä-quayi. 5 Itaŋga Goti Naqä Hanjuwä Iqu, qokä-
apäkä iuŋi we-huŋqe, Iqueqä-kiuä vqaŋgqetaŋi, heawiqe matimäuqä
da itä, hiqi-tetä, mäptqä iqueqä we-huŋqeutäŋi, wäuŋuä imäkqäŋqe,
maeqä danä yäniqeqä. Oeyä. Ga qu hea ique-ique ämiqäpnuwi.

Jisasi, si biyä!

6 Iqu iiŋä ämändqueqetaŋi, tii ändkqe. “Kukŋuä tä aaŋä naqä-
qakuänäŋä etaŋgi, ga ämaqä eeqänäŋi, kukŋuä iquenyqe, quuvqä
heqäpŋqänänyä. Goti Naqä Iqu, kukŋuä hiŋuä-tqä iquauqä quuvqe
wivauqumuatqä Iqu, Iqueqä eŋätqä hŋqu, Iqueqä wäuŋuä imäkqä
iquauŋi, nätmatqä eeqänäŋi, maqänä timäutŋqä iiŋqä motquetŋqä,
ändowatkqe.* 7 Jisasi Iqu tii ätkqe.

‘Qätä nyipiyä. Nyi maqänä quvepmqänä.† Ämaqä, kukŋuä
nätmatqä timäuniqeŋqä bukä tque äqänäŋqä iu qänaknä imipqä
iqua, Goti Iqu äŋguä iwimäkäŋqiyä.’ ”‡

8-9 Nyi Jonä, nätmatqä timäuniqeŋqä, qätä äwiyätmä, äquŋgqä
iqunji. Nyi qätä äwiyätmä, hiŋuä ae äqunmitaŋi, eŋätqä nätmatqä
e ämändquakqä iqueuä yukä-täŋä qäqiqi qoŋä äuktäumi, iqueqä
yoqe haqeu mamäumätmä iqaŋga, iqu tii ändkqe. “Si nyinyqe, iiŋi
miqä panä! Sitä, tqä tta-tŋguäka kukŋuä hiŋuä-tqä iquatä, ämaqä
eeqänäŋä, bukä tque qänaknä itqäŋuwä iquatä, Goti Iqueqä wäuŋuä-
wiyqä eŋuwä-pa, nyi asä iiŋä iqunjqä. Si yoqä haqeu mamäutŋqe,
Goti Hanjuwä Iquenyä qoŋä woktävä.”§

10 Ga hui-pqä inä tii ändkqe. “Kukŋuä nätmatqä timäuniqeŋqä bukä
tque äqänäŋqe, qäqi ae ätimäutŋqä iqä-qae, si imä zä makiptqäyqä
panä. 11 Ae ätimäutŋqä iqä-qae, ämaqä suqä quvqä äki-äkitaŋä
imäkätqäŋuwi, quwqä iunä äwäpu, qäyä imäkqa uwqaŋgpu. Nŋ
qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqäŋqä atäuŋuä iqaŋgi, suqä jänäŋä iunä
imäkätqäŋuwi, iunä qäyä imäkqa uwqäpŋqeqä.”

---

* **22:6** Itkimäkqä 1:1 † **22:7** Itkimäkqä 3:11 ‡ **22:7** Itkimäkqä 1:3 § **22:8-9** Itkimäkqä 19:10

12 Jisasi Iqu tii ätqiyä. “Qätä nyipiyä. Nyi maqänä quvep-
mqänä. Ga maqänä äquvepätmäŋganı, ämaqä hŋqunä-hŋqunäŋä
iunı, quwqä suqä imäkätqäŋuwä-pa, kimanı wimqä iiŋqe, Nyi qäsä
äma quvepmqänä. 13 Hiŋuiqäŋqä, qänakŋqä, Nyi Ŋqä-näuänjqä.
Nyi ganä äpmamä, yäpakäŋqä äpmeŋqä Iqunjqä. Nätmatqä
eeqänäŋiŋqä Qakuä-qunä emä, qäpu imäkqä Iqunjqä. 14 Qokä-
apäki, quwqä ämuasmäŋqä asŋä äqäyätqäŋuwä iquauŋi, Goti Iqu
äŋguä wimäkqaŋguti, qu zä häŋä-pmeqä-vqä ique änäpu, aŋä-
himqä iutaŋä hävqä qŋqaŋä äutemä yäŋgisa paqupŋqäuä. 15 Itaŋga
ämaqä, suqä aaŋä quvqenä imäkqä iquau, paaqä imäkqä iquau,
huiwä yaŋä hiŋgi väkiqä iquatä, ämaqä pizqä päsqä iquau, ä goti
quaŋgä iquauŋqä quuvqä heqiyqä iquatä, ŋŋ suqä quaŋgiuŋqä
äwinyätä, qänaki iqä iquatäŋi, qu eeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä-
himqä iunı, yäpaqäŋgisa pmapnuwiqä. 16 Nyi Jisasi Iqunä, Nyi Ŋqä
eŋätqe, henyqä ändowatqaŋgä, ga iqu qokä-apäkä, Nyaqä yoqeŋqä
aquvä äqänätqäŋuwä iquenä, Nyaqä kukŋuä tä awä äyä etätŋqeqä.
Nyi ämiqä Dewiti iquesaŋä Zä-Hutäknä äuŋgqä Iqunä,* ga iquesa
ätimäukqeqä. Itaŋga Nyi Qätäqueqä ziŋuitä ätimäutä, äyänätŋqä
Iqunjqä.”†

17 Dŋä Äŋguä Iqutä, ä Sipsipqä Meqä Iqueqä apäkisäŋi, tii ätqinyä.
“Si biyä.”

Ga ämaqä eeqänäŋä, kukŋuä tä qätä äwipqä iqua, qu-pqe tii tpnuwi.
“Si biyä.”

Itaŋga ämaqä äkisqu-äkisqu, quväki ye vqaŋgi, eqäŋqä äwiŋgqä
iqu, äpätŋqänänjqä. Ga tqu-tqu eqä häŋä-pmeqä vqe, nätŋqä
etaŋgutqe, iqu äpätä mbqä maeqä, qanyä ionätŋqeqä.

Jonä iqueqä kukŋuä yäŋänäqŋqä yäpakiyi

18 Ämaqä eeqänäŋä, kukŋuä nätmatqä timäuniqeŋqä bukä tque
äqänäŋqe qätä wipqä iquauŋi, nyi Jonä iqunä yäŋänäqŋqä tii tumqe.
Ämaqä hŋqu kukŋuä tqueŋi, hui wiyä iqa uwqaŋgutqe, Goti Han-
juwä Iqu ämaqä iqueŋi, haŋä-iqä aaŋä quvqä iiŋqä bukä tque ätä
äqänäŋqe, wiyä iqa peyäniqe. 19 Ŋŋ ämaqä hŋqu, kukŋuä nätmatqä
timäuniqeŋqä bukä tque äqänäŋqeuta hui huätä mamäuqaŋgutqe,
ga Goti Hanjuwä Iqu iqueqä nätmatqä äŋguänäŋä iiŋqä bukä tque
ätä äqänäŋqe, huätä mätnämäuŋqiyä. Nätmatqä äŋguä ii, zä häŋä-
pmeqä-vqä iqutä, Goti Hanjuwä Iqueä aŋä-himqä iisä, iquaquvi.

20 Ga Ämaqä nätmatqä eeqänäŋä iiŋqä awä ätätŋqä Iqu, tii ätqiyä.
“ ‘Nyi maqänä quvepmqänä-qe,’ naqä-qakuä etkqe.” Auä, yqänä!
Jisasi Naqä Iquki, Si maqä quvepiyä!

21 Naqä Jisasi Iqu, Iqueqä qeqä imäŋqeta, nätmatqä äŋguänäŋi
hiŋgi vqe, etapquä. Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä.

---

* **22:16** Itkimäkqä 5:5 † **22:16** Itkimäkqä 2:28